РПТ I/124
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 11457

Број 1. Београд, јануара 1905. Год. VI.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплате и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Привикење нашег Центлмена

Почетком марта „наш Центлмен“ врати се из Париза. Ми, круг људи, који тако прозвасмо Јоцу Максимовића, веома се угодно изненадисмо томе наглом повратку. Бесмо састављени из врло различитих елемената, али имађасмо заједничко: прво, господски, момачки стан Јоцин, у коме се, обично ноћу, окупљасмо око њега; друго, домаћинове цигаре, напитке, књиге и новине; треће, све могуће услуге његова момка Игњата. Иначе, тај круг, делио се на карташе-матадоре, карташе-аматере и обичне кибичаре. А по годинама, по друштвеном положају, по личним одликама, бесмо велика мешаница, — било нас је од младића до стараца, читава лествица људског века, па онда, чиновника, трговаца, професора, адвоката, лекара, „књижевника у часовима одмора“, итд., у потпуном скупу, преко тридесет! И сви ми у Центлменова два салона, бесмо сасвим као у својој кући. Ко неће да се карта, или да посматра игру, извали се у фотељу, или прилегне на диван, или пише писма, или претура књиге по орманима, а већ Игњат, „пусти Игњат“ како га обично звасмо, једва доспева носећи чај, кафу, вино, пиво, цигаре.

Сећам се добро, беше мутни и ветровити мартовски дан, кад се, као обично, после ручка, упутих у Велику Кафану и пред њом стигох професора Вељу, који ми рече:

— Знаш ли, да се вратио наш Центлмен?

— Је ли могуће?

— Синоћ, брзим возом. Мислим да ћемо га затећи у санкторуму. Доиста, овога пута наишао је на неку препредену, која га је брзо кући отправила!

То сам и сам помислио.

Нађосмо га у кафанском одељењу за отмене карташе, које неко прозва sancta sanctorum. Играо је бакара са још тројицом. Мене силно изненади преображај његова лица, преображај на боље. Не беху то више они утонули образи, оне очи, из којих обично севаше грозничави огањ који га изнутра вечито сагореваше, него се лице испунило и малко заруменило, а кадифасте очи иронична израза, плави бркови и француска брадица, доликоваху човеку од тридесет и пет и шест година. То ме већма изненади, јер је после повратка из туђине изгледао страшно изнурен. И честитах му, кад ми, у прекиду игре, пружи два прста за руковање. Он ми се загледа у очи и канда хтеде нешто рећи, али настави игру. Али, након пола часа, у другом прекиду, излазећи тренутно, шапну ми:

— Учинићете ми љубав, ако свратите к мени данас око шест. Ви сами. Ни за кога другог нећу бити код куће. Можете ли?

— Могу, рекох, прилично изненађен тим необичним позивом. Отидох из кафане, нагађајући којешта и закључивши да нам је наш Центлмен подвалио, да није ни био у Паризу, него у неком санаторијуму, из кога је изашао окрепљен и, ко зна? може бити с тврдом одлуком да постане филистар. И насмејах се невероватности тога закључка, да би се у њему, нашем Центлмену, могла зачети ма каква тврда одлука.

Јоца Максимовић, од богате куће, даровит, лепо васпитан и темељно образован, кадар на махове дубоко схваћати и осећати, оставши у раној младости неограничени господар и свога живота и свога великог имања, ступи у дипломатску службу, па, након године, даде оставку и постаде левента. Тврдио је да има сувише амбиције, а да би могао служити у нашој дипломацији, у којој човек може приказивати само мизерну фигуру. Са сличних разлога презирао је и политичко и свако друго поприште. Ишао је чак и најдаље, тврдио је да га поражава празнина, ништавило сваког људског пословања, да човек у суштини није за што друго на свету него да једе и да се плоди.

Центлмен се одликовао прозорљивошћу, правним знањем и искуством живота. Читао је много, а био је такав еклектик, да су га чак и верска питања занимала; уз то имао је необично памћење, пуно свега, највише парадокса. Темељите мисли своје или из књига узете, обавијао је и пропраћао је свагда иронијом; парадоксе бранио је највећом збиљом, понекад одушевљено, тако да му се на лицу огледаху таласићи емозија, који га обузимаху. Али у томе, ретко кад бејасмо начисто, ретко кад знађасмо поуздано, шта је његово истинско и трајно уверење, шта ли тренутно или притворно. Јер, поврх свега, беше наклапало (fumiste) прве врсте; душу даде, да измисли нешто „поражавајуће“, особито из научних обретења. Кад се оно прочу о телефону без жица, он нас уверавраше, да је та новина већ толико усавршена, да је у Америци већ обична ствар, да двојица разговарају на каквом год хоћеш размаку и кад год хоће, само, вели, тачно одреде време кад ће започети, па изваде из шпагова справе и ћаскају као да су за истим столом. Други пут нас уверавраше, да неки амерички лекар, помоћу електрике, седој коси враћа првобитну боју; истим начином нестаје ћелавости, — најћелавији постане космат као библиски Авесалом. (Било нас је и проседих и фарбаних и ћелавих). — Да још наведем пример његова књижевног заноса и његових теорија о женскињу. Исманов роман: *Наопачке*,*) најнастраније, а, можебити, и најнеморалније француско књижевно дело XIX-ог столећа, у коме се велича живот, који је у највећој противности са *природним* и моралним законима, просто занесе нашега Витеза. Писац је силан таленат, те, разуме се, да у његовој чудној књизи, поред невероватне скаредности, има не само необичних истина и врло оригиналних опажања из живота, него и лепоте; али нашем се пријатељу највише свиде неко разлагање о тоновима и полутоновима језичног и непчаног укуса, које треба неговати, да би се савршено јело и пило. Центлмен, с те подлоге, а по сличности, срочи неке мисли о женскињу.

— ...Као год што ви, филистри, јело и пиће разређујете по првобитним, грубим утисцима, те само знате што је: слатко, горко, слано, бљутаво, кисело, итд., док међутим има на стотине нианса између тих грубих утисака, а што је главније, стотине комбинација, тако исто и сав женски свет делите простачки на старе и младе, лепе и ружне, једре и сухе, обличасте и угласте...

Неко га прекиде:

— Док међутим и ту има стотине нианса, па, доиста, и комбинација!

Диже се смех.

— Смејте се, колико хоћете, вели он, али тешко да можете разумети, да су осећања која женске изазивају и која се обично исказују речима: пријатна, мила, дивна, симпатична, апетитозна, немила, одвратна, да су то утисци првобитних људи. Префињеном нема ни лепих ни ружних, нити су од пресудне вредности облици, или боја, него ти вулгарни услови постају споредни, према штимунгу или тренутном укрштају физиолошких и естетских захтева...

Наш Центлмен, сваке године, проводио је једно од три годишња доба у Француској; зиму или пролеће у Паризу, а ако отиде лети, онда у некој приморској француској бањи. Јесен увек код куће. Где друго није ишао, јер је он цео глобус делио на два дела: Француска и Варварска.

Тачно у шест пред вече зазвоних на његову стану. Отвори ми пусти Игњат, неки мрки и као изглодани дугоња, добричина и сметењак, свом душом предан своме господару и велики пријатељ свих његових пријатеља. Дочека ме радосно:

— А ви сте? Боже, од кад вас не видех! Има, ја мислим, пуста година. Пусто сам се зажелео и господара и све господе! Изволте! Баш готовим чај. А видесте ли, како мој господин лепо изгледа? Сасвим други човек, — набрекао од пуста здравља!...

Центлмен насече две праве хаване, па пошто се изваласмо у фотеље и закурнависмо, започе:

— Дакле, ви налазите, да добро изгледам?

— Ванредно добро!

— То је зато што не долазим из Париза, него са села.

— И то сам помислио, чим сам вас данас видео!

— Шта сте управо помислили?

— Да сте све време били у неком санаторијуму.

— Нешто налик, али није то! Слушајте, па се не чудите, ако можете.

— Биће опет нека фимистерија, али нека, знам напред да ће бити интересантно?

— Биће мало језиво, али никаква фимистерија, него... не знам како да назовем: привиђења, халуцинације! У оста-

*) J.—K. Huysmans: *A Rebours*.

† Ж. Величковић Српкиња из Скопаљске Црне Горе

лом, ми смо о тим стварима разговарали, те знам, да сте ви помало мистичар, те ћете лако то свести у категорију којој припада. Дакле, сад на ствар.

— Био сам четири дана у Паризу. Два дана сам се одмарао, а трећега пред вече, чио, расположен, кренем се у лов. Већ, разумете ме. Ишао сам, као што иду људи моје багре, лагано, фланирајући, густирајући живе предмете своје чежње. Тако пређох велике булеваре, па ме ноге однесоше у споредне улице. У једној од тих, која баш иде ка средини вароши, врвео је свет као у мравињаку; на оба тротоара беше налога и махом свет иђаше насупрот мени, тако да сам имао муке протискујући се али ми је то чинило и неко задовољство. У један мах очеша се о мене Парискиња и мимоиђе ме, тискајући се кроз гомилу, хитрије и вештије од мене, како само Парискиња уме. Ја јој тренутно назрех профил, смеђу косу, диван врат, плећа, струк, и елегантно кретање, и толико би доста да крв успламти у мени, као што никад није, да стечем уверење, да ме мимоиђе живо савршенство! Потекох за њом, потекох као луд, гурајући и лево и десно, али је не стигох. Тада скретох с тротоара на улицу и излажући се опасности да ме кола прегазе, стадох трчати средином, зверајући десно и лево. Ништа! На несрећу наиђох на другу улицу, која сече мој правац, те се збуних и задржах за неколико, у двоумици, куда ћу? Потекох ипак даље све до другог пресека, па скренух лево, па се вратих и скренух десно, али међу већ ређим гомилама не упаде у очи онај стас, онај ход! Не знам колико је трајала та луда трка, али ми већ ноге клонуше и дихање ме издаде. И у томе, одједном ми се учини, да прилика уђе у неку огромну, четворокатну кућу. Поред све суталости, за тренутак нађох се пред запрепашћеном вратарком те куће. Жена устукну, као да виде махнита човека, а ја, немогући доћи до речи, смирих је једним златником. Наравно, консијершка се осмехну и понуди ми да се одморим у њеној клети. Седох. Испричах јој шта је и запитах, ко уђе. Она ме увери, да нити је ко ушао, ни изашао од пола часа. Знам да је женска ушла негде у суседство. И кренух се, али ме лукава керберка умеде задржати, — затражи опис непознате женске, па, после првих речи, удари се по челу. — „Знам“, вели, „моја је. Та то је лепотица прве класе и... Ослоните се на мене, стрпите се, дођите сутра и, не била која сам, ако не будете задовољни!“ Напола верујући јој, изађем.

— Једва сам ноге вукао и у који мах хтедох зауставити фијакер, у тај мах отворише се са стране гломазна врата на некој цркви, из које изађе нека баба. Уђох у цркву, да се одморим. На први поглед и не опазих има ли кога у њој, али видех да су све клупе празне. Седох на крај последње. Иза мене беху прочељна врата, затворена; са њихових страна не беше ничега, никаквих предмета, никаква склоништа. С моје десне стране беху споредна врата. Ви знате, како су згодне клупе по католичким црквама, — седнеш комотно, наслониш леђа и издигнеш ноге те наслониш на клечалиште предње, или, воља те, налактиш се на предњу. Пред олтарима — беше их пет, шест — гораху кандила, тек толико да светлост пробија мрак. Кад ми се очи навикоше, распознах овде, онде, по је ну или по више људских прилика где клече, махом женске. У пријатној хладовини, у подрумском мирису помешану са трагом тамјана, у светломрцању, кроз које се час по час указиваху ликови и кипови, почех се осећати необично угодно; осећах, како ми се стишавају живци, како ми дихање постаје све већма једнако и дубље. Мало по мало, ишчезаваше и помамна пожуда, а почеше придолазити некакве благе, песничке мисли. Од једном, није да се сетих, него чисто као да ми неко прошапта Христове речи: — „Мир мој дајем вам, мир какав свет не може дати!“ И мени се учини, да појмим тај мир, ту највећу награду И стадох га желети страсно, као мало час немир! Па стадох размишљати о женама, које се у то доба мољаху. По својој прилици, махом су то несрећни створови, који се Богу обраћају за помоћ, немајући уздање у кога другог. А како би им било да не верују ни у њега? И како је паметна уредба католичке цркве, да су им храмови у свако доба, па и у то, приступачни богомољцима! Осим осталога, наметнуше ми се мисли о автосугестији блаженства, која се, по некима, добија католичким тренирањем, дугим клечањем при једној, фиксој тежњи, али завидех и њима, ако тако долазе до Христова мира, који „свет не даје...“

— Најпосле устадох, а у тај мах чух иза себе уздах и као шуштање свиле. Обазрех се и видех страхоту неку. Дође ми да дрекнем од страха, али ме глас издаде. Искочих из клупе и кад опет окретох главу, утвара нестаде.

Центлмен ућута, блед, узрујан.

Ја покошах да се насмејем, али ме трнци подиђоше. Ипак помислих: „ако је и фимистерија, мајсторски је изводи!“ Запитах:

— Шта сте видели?

— Женску прилику, којој глава беше модра, у распадању!... Разумете ли, леш који би могао бити од петнаест, двадесет дана, али леш, коме су очи живе и показује да свест траје! На глави имађаше зеленкасту мараму, али као да беше водена, као слап воде, која је, чудом неким, крута. Од утваре ме запахну вонь трулежи. У исти мах натури ми се уверење, да је то она, за којом сам трчао и лудост чинио...

Опет прекиде, може бити очекујући да ја штогод рекнем, али како ја ћутах, он настави оштрије:

— Ухватих се за бйло, које бијаше помамно. Снагом воље ипак се савладах и изађох на улицу. Упутих се ка булварима. Иђах живљим кораком, али иначе, како нисам никада, тј. не свраћајући никакве пажње „на лов“. Размишљах о необичној појави и закључих, да сам био тренутно али интензивно заспао, па се представа зачела и родила у покоју несвесности, а немаде кад нестати и кад се чула разбудиште. Кажу, да тога бива. Шта ви о томе мислите?

— Сасвим тако! Треба увек тражити природне, разумљиве узроке, — премда натприродних појава нема, него је све природно што се у природи догађа, а друга је ствар што ми нити познајемо многе појаве, нити многе природне Законе, па их крштавамо, како нам је згодније.

— Хм? учини страдалник, па настави: — Дакле, ја се потпуно смирих и последица свега тога беше да огладнех као вук. Свратих у понајбољу гостиону на булевару и вечерах слатко и обилато, као ретко кад. А последица тога беше, да свима атомима својим почех чезнути за привиђењем, — за оним првим, на улици. И отидох у једно од најпознатијих ноћних збориштa тих ноћних тица, и поново видех оно друго привиђење, гадни леш са свесним очима... Видех га тренутно у закутку, иза гомила лепих живих телеса и побегох и лутах по улицама докле ме умор не савлада, те се одвезох у стан, и спавах тешким, грозничавим сном до подне...

— Трећи пут видех исто привиђење трећега дана, око четири часа по подне, кад се враћах од једнога чувеног париског психијатра, коме све верно испричах, али као да се то догодило моме брату, који лежи у гостионици у грозници. Славни научник дуго је махао главом, дуго је размишљао и најпосле ме стаде уверавати, да су то врло опасни знаци и да је најпреча потреба да он несрећника прегледа. Сагласих се с њим, дадох му добар хонорар за консултацију и сиђох. Кад бех у полумрачноме трему, мимоиђе ме иста сабласт, и ја се онога тренутка одлучих, да бежим из Париза....

— На врат, на нос, спремих пртљаг, извезох се на станицу и седох у први воз који креташе, узев билету за Дижон. Изађох на осмој, или деветој, или десетој станици, у неко лепо село. Ту одседох у гостионици, вечерах и спавах изврсно. Ту остадох, господине мој, пуна три месеца, хранећи се добро, шетајући дуго, играјући домина и безиг са кметом, учитељем и порезником, с којима се спријатељих. Од привиђења не би више ни трага. Привиђења ме излечише. Сведочи вам мој изглед, а још ће боље посведочити то, што ћу купити пољско добро и на њему проводити већи део године...

Беше ли то фабула, или истински доживљај нашега Центлмена, не знам ни данас, тек он одржа реч, окани се „лова“ и постаде кампањски центлмен.

С. Матавуљ

Из посмртних рукописа Змајевих

In der Zigeunerhütte

Als ich mit dem Vater reisen musst',
Hatt' ich eine Rose an der Brust.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

Als ich war im Dorfe Sonnenheiss
Sah ich einen Jüngling, aber weiss.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

In das weisse Antlitz konnt' ich schaun,
Denn der feine Schnurrbart, der war braun.
Ach, du meine Mutter, lieb ung gut —
— Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

Und die Rose wollt' er nehmen schon,
Ich — was that ich, stutzte, lief davon.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine Teufelsbrut!

Heute Nacht im Traume sah ich ihn,
Und die schöne Rose, gab ich hin.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

Mein Herz lag ihr zu Füssen
'nen Kuss bat ich dafür,
Sie wollte mich nicht küssen,
Und Herz, das nahm sie mir.

O meine Herzensseite
Leer sollst du bleiben? Nein,
Ich fülle dich noch heute,
Ich fülle dich mit Wein.

(Обе је ове своје песме Змај превео сам на немачки. Добротом Г. д-ра М. Шевића, професора, објављујемо их својим читаоцима. Српски текст прве песме штампан је у „Бранкову Колу“ а друге у „Певанији“).

Лабудова песма

(Калхас)

Драматска сцена у једном чину од Антона П. Чехова

ПРЕВОД С РУСКОГ

ЛИЦА:

Василије Васиљић, Светловидов, комичар, старац од 68 година.

Никита Иванић, суфлер, старац.

Радња бива на паланачкој позорници, ноћу, после представе. Позорница осредње величине; празна. С десне стране ред грубо намештених и обојених врата што воде у глумачке одаје. С леве стране и у дубини позорнице гомила старежи. На средини позорнице изврнут табурет. — Ноћ. Тамно.

I.

Светловидов (у оделу Калхаса, држи у руци свећу, излази из гардеробе и смеје се)

Светловидов: Лепо богме! Гледај сад, до ђавола. Заспао у гардероби! Од кад је себе представа свршена, из позоришта сви се разишли а ја — заспао ко топ и рчем ли рчем. Ах, старкељо, старудијо! Наравно, нализао си се, чим си сео и заспао! Ала си ми паметан! Лепо, бога ми. Хвала (виче) Јегорка! Јегорка, враже! Петрушка! Сви спавају... сто их ђавола и вештица давило! Јегорка! (подиже табурет, седа на њ, а свећу оставља на под) Ништа се не чује... само одјек што се одзива... Јегорка и Петрушка добили су данас од мене по три рубље што су били вредни... и не може их пронаћи ни бесно псето... Отишли су, ухватили маглу, мора да су, подлачине, и позориште закључали... (клима главом) Пијан! Уф! Због те кориснице, колико сам само чаша вина и пива бацио у кљун, Божеее! Све је у мени изгорело као угаљ, а у устима ми клобоће, као да има дванаест језика... Гадно ми је... (пауза) Глупо... напио се, стари будалина, и сам не зна од какве радости... Уф! Боже мој! У крстима и слабини тако ме нешто ломи, главурда брује и сав се јежим од зиме, у души ми је тако хладно и мрачно, као у каквом подруму. Да не жалим ово мало здравља не бих штедео старост своју, комедијашу Иванићу... (пауза) Старост... Ма како да се претвараш и пренемажеш, ма колико да се храбриш и изиграваш будалу, живот је прохујао... ту је већ шездесет и осам година, хвала лепо! Не поврати га!... Пехар је до дна испијен и једва да је остало што на дну... Остао сам густиш, мутљаг... Тхе, тако! Тако то иде, Васјуша... Хоћеш — нећеш, а већ мораш да репетираш улогу мртваца. Госпођа смрт није далеко... (гледа пред собом) Непрестано служим и радим на позорници већ пуних 45 година, и сад је, чини ми се, први пут ноћу посматрам... Да, први пут... Интересантно је, вук је појео (прилази рампи). Ништа се не види... Но, ипак се нешто види суфлерница... а, ено тамо књижевничка ложа, наслоњача... а све около — тама! Црна бездна, провала, као гроб, у коме се скрива сама смрт... Брррр... ала је зима! Из сале дува, као из оџака... Ето, одакле треба духове призивати! Страшно, нека га ђаво носи!... Чини ми се, као да ми низ леђа миле мрави. (виче) Јегорка! Петрушка! Где сте, вратови једни? Господе, шта је мени те непрестано ђавола помињем? Ах, Боже мој, остави се тих разговора, остави се пића, већ и остарео, време је да се мре... У 68. години људи иду на јутрење, спремају се за смрт, а ти... О, Господе! Гадне речи, пијана њушка, овај лакрдијашки костим... просто, гади ми се да погледам! Боље идем да се преобучем... Досадно! Вала, ако бих целу ноћ преседео овде, могао бих умрети од страха... (Одлази у своју гардеробу; у том тренутку из крајње гардеробе у дубини позорнице излази Никита Иванић у белом огртачу).

II.

Светловидов: (угледа Никиту Иванића, згране се од ужаса и повије се у назад) Ко си ти? Шта хоћеш? Кога тражиш? (удара ногама) Ко си ти?

Никита Иванић: Ја!

Светловидов: Ко си ти?

Никита Иванић: (лагано му приступа) Ја сам!... Суфлер, Никита Иванић... Василије Васиљићу, то сам ја!

Светловидов: (изнемогао спушта се на табурет, тешко дише и дрхти целим телом) Боже мој! Ко је то? Ти си то..., ти, Никитушка? О... откуда ти овде?

Никита Иванић: Ја овде ноћивам у гардероби. Али вас лепо молим, будите тако добри, те не говорите Алексеју Фомићу... Верујте Богу, више немам где да ноћивам...

Светловидов: Ти, Никитушка... Боже мој! Боже мој! Шеснаест пута изазиван, три венца добио и много разних поклона... сви су били одушевљени, но ни једна душа није се сетила да пробуди стару цијаницу и да га одведе кући... Остарео сам, Никитушка... већ ми је 68 година... Болан сам! Мој слаби дух је изнурен... (хвата суфлера за руку и плаче). Немој ићи, Никитушка... Стар сам, немоћан, време је да се мре... Страшно, страшно!

Никита Иванић: (нежно и с поштовањем) Вама је време Василије Васиљићу да идете кући!

Светловидов: Нећу да идем! Немам ја куће — не, не, не!

Никита Иванић: Господе Боже! Чак сте заборавили и где живите!

Светловидов: Нећу ја тамо, нећу никако! Онде сам усамљен, са свим сам... ја никога немам, Никитушка, ни родбине, ни жене своје, ни дечице... никога; ја сам сам, као ветар на пољани... Умрећу и нико ме неће поменути... Страшно ми је овако самом... Никога да ме згреје, да ми

угоди, да ме пијаног поведе у постељу... Чиј сам ја? Коме сам још потребан? Ко мене воли? Нико ме не воли, Никитушка, нико!

Никита Иваниħ: (кроз сузе) Публика вас воли, Василије Васиљиħу!

Светловидов: Публика је отишла, она спава и заборавила је свога лакрдијаша! Не, никоме нисам од потребе, нико мене не воли... Немам ни жене, ни дечице...

Никита Иваниħ: Ех, о чем ви тугујете...

Светловидов: Зар ја нисам човек, зар ја нисам живо биħе, кроз моје жиле тече крв, а не вода. Ја сам племићског рода, Никитушка, од доброг сам рода ја... Док нисам пао у ову јаму, ја сам служио у војсци, у артиљерији... Какав сам ја младиħ био, како леп, поштован, смеон, ватрен! Боже, где ли се све то дело? Никитушка, а да знаш, какав сам глумац после тога постао, а? (издигавши се, опире се на руку суфлерову). Где се све то дело, где је оно време? Боже мој! Гледам сад на ову јаму — и свега се сеħам, свега! Видиш, та јама појела је мојих 45 година живота, каква живота, Никитушка! Гледам сад и посматрам ту рупчагу и видим све, све до последње цртице, видим као твоје лице што видим. Усхиħење младости, вера, жар, љубав жéнâ! Жене, Никитушка!

Никита Иваниħ: Василије Васиљиħу, време је да спавате...

Светлрвидов: Када сам био млад глумац, тек што сам почео улазити у сами жар, сеħам се — због моје игре заљуби се у мене једна... Дивна, витка и стасита као јаблан, млада, невина, чиста и ватрена као летња зора! Под погледом њених сивих очију, од њезина чудног осмеха и најлепша ноħ би се застидела. Морски таласи разбијају се о камење и стење, али о таласе њених власа разбијају се стене, санте ледене и грудве снежне! Сеħам се, стојим пред њом као сад пред тобом... Тог пута била је дивна, као никада дотле; тако ме је гледала, да тај поглед не могу никада заборавити; ни у гробу... Наклоност, кадива, дубина, сјај и блесак младости! Занесен, срећан, падам на колена пред њом, тражим среħе... (наставља нижим гласом). А она... она говори: оставите позорницу! О-ста-ви-те по-зор-ни-цу!... Разумеш ли? Могла је да воли глумца, али да му буде жена — никада! Сеħам се, тог дана сам играо... улога моја била је гадна, комедијашка... Играо сам и осеħао како ми се очи отварају... Тада сам разумео да нема никакве свете уметности, да је све обмана и лакрдија, а ја да сам роб, играчка туђе празнине, најац, лакрдијаш! Тада сам разумео публику! Од тог времена нисам веровао ни пљескању, ни венцима, ни усклицима... Да, Никитушка! Она ми пљеска, купује за рубљу моју фотографију; но ја сам туђ за свет, ја сам за њега — блато, готово реħи, милосница!... Ради охолости и таштине он тражи познанства са мном, но неħе дотле да се понизи, да ми да за жену своју сестру или ħер... Не верујем ја свету... (спушта се на табурет). Не верујем!

Никита Иваниħ: Та ви сте се са свим променили, Василије Васиљиħу! Просто ме страх за вас... Хајдемо кући, будите великодушни!

Светловидов: Тада сам прозрео... и то, што сам познао, скупо ме је стало, Никитушка! После те историје... после тог догађаја... те девојке... почео сам посртати и падати, почео сам се губити, живети осврħући се а не

Јован Поповиħ Липовац

гледајући пред собом... Изигравао сам комедијаше, звекане, дворске будале, лудирао сам се, развраħао сам ум, а какав сам само био уметник, какав таленат! Упропастио сам таленат, покварио сам се и унакарадио, изломио језик, изгубио дух и спољашност... Изела ме, прогутала ме та црна јама! Раније то нисам осеħао, али данас осеħам, данас... када сам се пробудио, погледао сам у назад, а за мном је 68 година. Тек сад сам угледао старост! Да, песма је испевана! (јеца) Песма је испевана!

Нпкита Иваниħ: Василије Васиљиħу! Бањушка, голубе... но, но, умирите се. Господе (виче) Петрушка, Јегорка

Светловидов: Ах, какав таленат, каква сила! Не можеш себи представити; каква дикција, колико осеħаја

и грације, колико жица... (удара се у прса) у овим грудима! Може се угушити! Старче, чуј ме... стани, дај да дахнем душом... Ево, хоћеш ли из „Годунова“:

Грозногa сен је мене сад уснила,
Димитријем ме из гроба коре и куди,
Около мене народе узбунила
А Бориса ми сад на жртву нуди.
Царевић сам. Довољно. Али ме је стид,
Пред Пољкињом гордом да обарам вид!

А, рђаво? (живо) Почекај, ево ти нешто из „Краља Лира...“ Разумеш, мрачно небо, киша, гром — рррр!... муња — жжж!... пара цело небо, а тада:

Бесни олујо!
Докле не прену ти образи твоји;
Водене бездне удрите орканом,
Полијте куле, ветроказе доле.
Ви сумпорасти и ужасни огњи,
Весници тешких, громовитих стрела,
Нека трепери васељена цела;
Дубове руш'те и летите право
На моју седу и старачку главу!
Небески громе што потресаш дахом,
Природу разбиј једним својим махом
И спљескај блато земљинога шара,
Разнеси ветром клице подлих људи
Што незахвалне и рађа и ствара!

(Нестрпељиво) Готово, то су речи будале! (тапше ногама) Дед, дед брже речи будале! Немам времена!

Никита Иваниħ: (играјући будалу) „Шта је кумашине? Испод стреје седети боље је, ја мислим, него посртати по киши? Истина, татице, боље ти је да се измириш с ћерима. Оваке ноћи и мудрацу и лудаку — обојици рђаво!“

Светловидов:

Дувај, нек све доле пада,
Нека сева, пуца лом...
Зашто штеди мене сада
Огањ вихор, дажда, гром...
Не корем вас, ћери миле,
Бејах суров, бејах плах;
Не давах вам власти, силе,
Нит вас својом децом звах...

Сила! Таленат! Уметник! Још штогод... још нешто слично овоме... Хајде (заноси се срећним смехом) узмимо нешто из „Хамлета!“ Но, ево, почињем... А шта бих?... А, ево шта ћу... (игра Хамлета) „Ах, ево и флауташи! Дај ми своју флауту! (Никити Иванићу) Мени се чини као да ви нешто много потрчкивате за мном.“

Никита Иваниħ: „Верујте ми, принче, да је свему томе узрок љубав моја према вама и усрдност према краљу.“

Светловидов: „Ја не разумем баш све то. Свирај ми штогод!“

Никита Иваниħ: „Краљевићу, не могу!“

Светловидов: „Учини услугу!“

Никита Иваниħ: „Заиста, краљевићу, не могу!“

Светловидов: „За име Божје, свирај!“

Никита Иванаħ: „Да, ја никако не умем да свирам у флауту.“

Светловидов: „А то је тако лако као и лагати. Узми флауту, тако, уснице прислони овде, прсте ту — и засвираће!“

Никита Иваниħ: „Ја никако то нисам учио.“

Светловидов: „Е, сад суди сам: за кога ти мене држиш? Ти хоћеш да свираш на моју душу, а не умеш да свираш ништа чак ни на тај дудук. Зар сам ја што горе, грђе и простије од те флауте? Сматрај ме за шта год хоћеш: можеш ме кињити и мучити, али не шали се са мном!“ (смеје се и аплаудира) Браво! Бис! Браво! До ђавола, откуда је ово старост! Нема овде старости, све је глупост и лудост, бесмислица! Из свију жила као из водоскока бије сила и моћ — то је младост, свежина, живот! Где је талента, Никитушка, ту нема старости! Мало сам шенуо, Никитушка? Збунио сам се и помео? Чекај мало, дај да се приберем... О, Господе Боже мој! А, ево, пази, слушај, колико нежности и финоће, колико топлине и музике... Псст... Тише...

Тиха и мирна украшена ноћ!
Прозрачно небо, трепте звезде сјајне,
Шуморе звуци из даљине тајне
Сребрно лишће трепери са грања,
У тихој ноћи то топола сања...

(Чује се лупа од отворених врата) Шта је то?

Никита Иваниħ: То су, мора бити, Петрушка и Јегорка дошли... Таленат, Василије Василићу, огроман таленат!

Светловидов: (виче, окрећући се звуку одакле се чула лупа) Овамо соколови моји! (Никити Иванићу) Хајдемо да се облачимо... Не, не, нема овде старости, све је то будалаштина, каламбур... (весело се смеје) Шта је, ти плачеш? Е, мој драги будало, што слиниш, што си отомбољио усне? Е, то није лепо! Е, то баш није лепо! Но, но, старче, не треба тако радити! Зашто тако гледати? Но, но, но... (грли га, кроз сузе) Не треба плакати... Где је уметности, где је талента тамо нема ни старости, ни самоће, ни болести, па и сама смрт тек у пола... (плаче) Не, Никитушка, наша је песма испевана... Какав сам таленат ја? Исцеђен лимун, сисанче, зађвало парче гвожђа, а ти — ти си стари позоришни пацов, суфлер... Хајдемо! (иду) Какав сам ја таленат? У озбиљним представама вредим тек да будем у свити Фортинбреса... па и за то сам већ стар... Да... Сећаш ли се Никитушка онога места из „Отела“?

Због мира и спокојство моје...
Због мира, због искићена војско,
Горде битке где се частољубље
С правом сматра ко врлина ратна;
Опраштајте, свима због сада!
И парипе, што весело ржеш,
Звучна трубо и тобошка лупо,
И флауто и заставо царска,
И све части, славо и величје,
И невоље ратовања бурна.

Никита Иваниħ: Таленат! Таленат!

Светловидов: Или још и ово:

Напоље из Москве. Нисам путник више,
Идем у свет да с' опростим бола,
Уврећеном наћи место тише —
Кола амо, кола!... (одлази с Никитом Иванићем)

ЗАВЕСА ЛАГАНО ПАДА.

Ја мишљах да је у дну душе моје
Преминô давно сваки спомен на те,
На твоју башту, на густе гранате.
И руже што ти под прозором стоје;

И да те мрзим силно и бескрајно
За љуте ране што их срцу зада,
Да никад нећу пун суза и јада
Пред твојим ликом уздахнути тајно.

Ал кад ме усуд доведе да с другом
Бесвјесно панем у љубавне мреже:
Ах, моје срце оштро гвожђе реже,

И тада познам, са болом и тугом,
Како сам јадан и како те волим,
Па склапам руке и за те се молим.

Мостар

Алекса Шантић

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ј. Андоновић

Намеран да вам причам о нашем свету, о нашем космосу, ја се сећам славнога Хумболта и оних његових речи, које је изговорио у прилици у каквој се и ја с вама находим.

Ево Хумболтових речи у слободном преводу: „Излазећи пред вас, да вас забављам причањем о природи и набрајањем физичких појава на нашој земљи, као и причањем, како силе у овој нашој васиони заједнички делају, мене обузима двојака плашња.

Прво се плашим да због неизмерности предмета, о коме хоћу да говорим, а с обзиром на прилике у којима ово чиним, не паднем у погрешку, да вам све што хоћу испричам и сасвим енциклопедијски.

С друге стране плашим се да ми, ненавикнуту на оваква јавна и популарна предавања, по нека објашњења не испадну нејасна и недовољно осветљена или не бар онако, како то величина и обилатост самога предмета захтевају.“ —

Када је овако у сличној прилици говорио славни Хумболт, у колико се више морам ја плашити, када сличан посао предузимам! Али, и поред тога, у овоме моме послу храбри ме уверење, да ће обожаваоци природе и њезиних величанствених појава поклонити и мени — и ако мање речитом заступнику — своју наклону пажњу, те да заједно овом приликом учинимо угледну услугу својој општој образованости.

Чувени су и славни многи научници изрекли своје мишљење о користи коју имамо из науке о свету, и ја ћу вам само укратко напоменути мишљење славнога педагога Disterweg-a, који је сав свој живот био посветио вишем образовању како ђака тако и учитеља, и који је, кроза сав свој век, идеалишући и жудећи за бољим

временима, својом непрекидном марљивошћу и умешношћу одушевљавао и друге на рад, те тако неуморно утицао и делао на дизање општег образовања у немачком подмлатку.

ГРАД, ЈАНУАРА 1905. ГОДИНА VII.

ОДЈЕК

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОР

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И П

МИХАИЛА Р. ЖИ

БЕОГРА

Кнез Михаилова улица бр. 33. у

Има на стовариштy и свагда наново добија

сасвим нов

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy*
— **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота**
— **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **По**
ликом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатен**
одело као: **Свилена штикерајa, Апликацијa, Чипака,**
прибора и т. д.

ОСОБИТО ВІ

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитур**
ловог у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕ

Послуга је уљуд

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем

С поштовањем.
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно од јени
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Ево чујте шта је Disterweg у главноме мислио и учио о науци о свету (Disterweg: „Einleitung in Populare Himmelskunde.“ Издање 1890, стр. 2, 3 и 4.):

„Наука је о свету прогресивна наука.

Она напредује из дана у дан. Садржина њена расте, — резултати које она добија сваким даном све су потпунији и све тачнији.

Наука о свету, као природна наука, ставља и води човека у саму природу.

Она га диже, — она прави човека узвишенијим и самом својом садржином, само ако се човек о њој бави, — а стављајући човека у саму природу, наука о свету ставља га и на такво гледиште, на коме је природно, здраво и *истинско појимање* и *коректно* и *објективно* посматрање једино и могућно.

Ни један ђак, ни један поле образован човек, ни једна добра мајка, а нарочито ни један добар учитељ, ни једна добра учитељица, не сме не знати оно што је најглавније из науке о свету.

Истине у природи нађене и обелодањене, не може нико сузбити; шта више: с таквим истинама, као мерилом у руци, можемо тек оценити како ваља, шта у опште још и може све у свету као истина да се призна. Они, који се о природи и изучавању њезиних истина и закона баве, крепе се умно, па су само они и кадри да одбацују од себе све настране, надуте, натприродне представе па и уображења.

Празноверица влада само онде, где се људи о природи не баве, где људи природне науке или слабо или и никако не уче.

Они пак, који не воле природне науке, па и они које ове науке не интересују у већој мери, налазе се испод нивоа, у коме је стално напредовање у опште и могућно; — они, на своју жалост, трпе из недостатка у познавању природе и њезиних појава, и падају све дубље испод овога нивоа, и награда је њихова: *иуста празноверица и назадњаштво.*

У природи се објављује потпуно јединство и потпуна хармонија, и који год жели да види и једно и друго остварено и у нашем људском друштву, треба у опште да негује баш природне науке, и да се интересује за науку о свету.“

Ето како Дистервег цени важност науке о свету, и ја, слажући се потпуно с њиме, решио сам се, да вас обавестим о свему што иде у заплаву моје струке као професора на нашој Великој Школи, том нашем будућем универзитету. Сматрао сам вазда, да је баш и најсветија дужност универзитетских професора, да најподеснијим путем и средствима, поред својих обавезних предавања, држе и оваква предавања, те да у ваншколским часовима, и на овај начин — популарним предавањима — *шире науку и у шире кругове, те да тако што више доиринесу општем образовању.*

Само ће тако и бити оправдане нове жртве за српски универзитет, ако он буде у ствари центар и обилат расадник за свестрано и научно и национално напредовање нашега српскога племена, јер и српско племе заузима извесно место на нашој земљи, и оно има права на живот; и оно има своју сферу привлаке и интереса; и за њ постоје, као и за све друге народе, извесни животни услови — који су неопходни за опстанак, — па му с тога и треба да се непрекидно наоружава свима могућним средствима за очајну борбу коју у овоме веку цело наше племе води и водити је мора, ако неће да га други народи преплаве.

Овако високо ценећи утицај природних наука на наше образовање, а нарочито утицај науке о свету, хајде да прекорачимо праг природе.

Звездано небо.

Кад је ноћу ведро па погледамо од земље у вис, онда нам *небо*, овај лепи плаветни и прозрачни простор изнад нас, изгледа као какав огромно велики *заокружени свод*, у коме има небројено много светлих искрица које зовемо звездама.

И на први поглед видимо да су звезде по овоме плаветноме своду подељене неједнако: негде их има више, негде их је опет мање; — осим тога, оне нам светле и сијају и неједнако интензивном светлошћу, па нам с тога и изгледају неке од њих веће, а неке опет мање; неке нам сијају белом бледом светлошћу, неке су опет сјајније, крупније; неке су од њих и разне боје, тако неке су жућкасте, плавкасте, па и зеленкасте, — а неке опет и веома лепе црвенкасте боје.

Ако међу сјајним звездама сија још и пун месец на плаветноме ведроме небу, онда је пред нама и нашим очима величанствена и дивотна природна слика која нас својом красотом очарава. Даље би речи моје биле и сувише сухопарне и неподесне да њима опишем све узвишене осећаје и благодетне утицаје на душу нашу у тренутку кад у ведро звездано небо погледамо, па зато пуштам да вам то лепо оцрта песничко перо овим речима:

(Ј. Драгашевића песме. 1869. год. Ноћ I. стр. 22.)

„Тија Ноћца разастрла крила,
Па је земљу тамом обавила,
Бледи месец у пуноме лицу
Разблажава помрчину, тмицу;
Из мрачности величанство вири
Помешано с ублаженом језом;
Мека трава рани се и дише
Благом жегом ноћи добротворне.
На крилима покоја и мира
Свака тварка тијо отпочива;
У наручју свечане тишине
Јестаство се новом силом снажи.
У потоку с' огледају звезде
Мила чеда божанске дивоте,
Роса краде светлост од месеца
И прелива с' у зракама бледим,
Све се блиста у светлости скромној
Све с' дивотом обасуло чарном,
Све је немо, ништа се не чује,
Све је глуво и саном се крепи;
Само поток лукаво се краде
Кроза траву и шарено цвеће,
И пролазећ' са сребрним лицем
Са травицом шапуће потајно.

Тихи лаор лети из пољане
У наручја шумице зелене,
И са лишћем, љубавцама својим,
У милости ашикује љупкој.
Милина је посмотрити земљу
Обасјану месечином сјајном;
Дивота је погледати небо
Окићено сићаним звездама;
У драгости ове ноћи бајне
Купају се узбуђена чуства,
У милини душа се растапа,
У љупкости срце заиграва.»

Зар има што величанственије у овом свету, него што је тренутак, када се на западу нашега хоризонта утоли и последњи жар сунчев, када се и последњи пурпурни сунчеви зраци испод нашег хоризонта у мекоме сутону изгубе, те да нам сјајни месец на азурноме небу засија и проспе своје благе а обилне зраке на ову нашу лепу земљу — и тако јој убрзо накнади њезин велики губитак, који је нестанком њезина сунца — за мало сасвим у црно не зави.

Сетимо се само како месец на звезданоме небу излива своје благе зраке на све што је овде на овој нашој земљи; сетимо се како језера, како реке и немирни потоци трепере као позлаћени у свој својој красоти, и како је свугде, докле год месечеви зраци допиру, пуно и препуно чари, како се све пресипа милином, — па ћемо се сложити сви: да је наш месец заиста драж и украс нашега неба; да је он украс који обилно лије светлост у више просторе нашега уздрхталога срца, и у њему буди и разбуктава љубав према ближњему; да је он мио свакоме, који уопште, ма и најмање, осећати уме.

Па зар је онда чудо, када ова величанствена слика буди у нама поред дивљења и узвишену жудњу за сазнањем, кад нас она гони да се запитамо: на шта су оне плавкасте, жућкасте, зеленкасте и црвенкасте, бледе и светле искрице по небу, — а шта опет наш месец на звезданоме небу?

Ова жудња за сазнањем и учинила је, да је у току минулих хиљада година, још од постанка човекова па до данас, међу свима наукама баш наука о звезданоме небу и небеским телима, дакле наука о Космосу (а то је наука о свету), управо наука, којој је ум људски толику пажњу и толику бригу и негу посветио.

Истина је, да је веома много времена протекло од онога тренутка, када је човек, готово без икаквога помисла, први пут погледао у звездано азурно небо, па до овога нашега времена, у коме ми живимо, и у коме прилично много знамо шта се и како се у минулим вековима дешавало, па и са великом, са тако званом математичком тачношћу можемо казати и шта ће и у будуће бити — али опет и ако је то тако, и ако је много времена протекло од онога првога, готово бесвеснога погледа, опет се ум људски може с правом поносити, када је удруженим

Сава Тодоровић, редитељ и члан Крађ. Срп. Нар. Позоришта

снагама најодличнијих мужева свију културних народа, када је прегнућу славних научника целога света пошло за руком, да се наука о свету издигне на ову угледну и поносну висину на којој се данас налази.

Много је умова, много је вредних руку овоме циљу својски послужило; много је умних напора, много радова и кретања у овоме правцу утрошено, докле је најпосле из те свеколико и обилно утрошене енергије људске, из утрошене топлоте и неисцрпне топлине, засинула и светлост: синуло наше сазнање у своме најпотпунијем облику. Па хајде да видимо шта знамо о овоме свом свету?

Месец пратилац наше земље

Према данашњем ступњу науке знамо, да колевка нашега рода и свеколиког нашег живота, да ово поприште свега људскога кретања и рада, да ова наша земља није сама у овоме непрегледном светском простору, у овој тако званој васиони. Као звезда међу звездама лебди и наша земља у овоме светскоме простору и окреће се и

око себе и око много веће звезде, око светлила овога нашега света, око нашега сјајнога сунца.

Земља је наша, о чему ћемо и накнадно говорити — округла и веома незнатно спљоштена на половима својим, на северном и јужном полу.

И ако на први поглед изгледа, да би земља наличила на нешто мало нераван, пљошт котур, опет то у ствари није тако, и ми смо у минулим временима стекли и непосредних доказа о томе, да је наша земља округла. Што је некада само неколико философа знало, па и то само уском кругу својих избраних причало, то је данас свакоме познато. — Данас се зна: *да је и наша земља округло тело, и да је и она, у опште узев, слична са осталим небеским телима у васиони.*

Са земљом нашом вазда је у друштву и једна мала а веома блиска, најближа међу свима звездама, то је наш месец. Он је верни пратилац земљин, па ма где се земља на своме далекоме путу око сунца налазила по овоме светскоме простору.

Месец се никад не одваја од наше земље — он је не оставља ни дању ни ноћу — и то с тога не, што га наша земља својом привлаком, по тако званом општем закону гравитације, — на извесном одстојању одржава непрестано, и као што се наша земља окреће око сунца од запада ка истоку за време од једне године дана исто се тако и месец окреће око наше земље, опет од запада ка истоку, за време које је од прилике дванаести део једне године, и које с тога, што је то оптицајно месечево време, зовемо месец дана.

Нема сумње, да је осим сунца и месец, са својим познатим вам менама, веома рано привукао погледе и пажњу првих гледалаца звезданога неба, и њему имамо захвалити за наше рачунање времена, за прилив и одлив морских вода, које наша браћа у приморју познају, — па смо му можда дужни и за утицај на нашу климу или наше поднебље у опште.

Месечево површје

Ако пажљивије сматрамо месечево површје, онда виђамо, да се на њему могу разликовати већа и мања светлија, а тако исто и већа и мања угаситија, сива места.

За ова се угаситија места мислило, да су мора по месечеву површју; а за она се светлија места држало, да су слична нашим континентима на земљи. Ма да се временом показало, да на месецу нема мора, опет су она тамнија места задржала и до данас некадашњи латински назив mare, што значи море. Осим тако званих мора, могу се на месецу распознати и узвишења, брегови и планине, које су добиле имена научника и славних људи. Исто тако опажају се на месечеву површју и удубљења, долине, и то кад се оне налазе у близини оних места на месецу, у којима се сунце рађа или залази.

Брегови бацају од себе у овоме случају већу или мању сенку, која је често пута тако угасита и тако танка, да због тога месечево површје веома лепо изгледа.

Планета Венус

Остављајући месец прићимо *Венусу* или *Венери*.

Који од нас није већ досад видео, како пре рађања сунчева — у зору — или одмах после заласка сунчева — у вече — на звезданом небу сија једна веома крупна и сјајна звезда, коју наш народ зове разним именима.

Тако, кад нам та звезда сија пре рађања сунчева, дакле у зору, онда је наш народ зове: *зорњачом, зорицом;* а када засија после сунчева заласка, онда је наш народ зове *вечерњачом*. Но ову исту звезду назива наш народ и *Даницом*.

И ако имамо три разна имена, опет је то једна и иста звезда. Она се својом прилично великом брзином веома разликује од других звезда на звезданом небу, и биће да је она била прва, по којој се сазнало, да осим звезда, које се не крећу, да осим тако званих некретница, има и таквих звезда које се крећу, па се с тога планетама зову.

Ова је звезда планета Венус или Венера, која се, осим месеца, и дању види без дурбина. Ово ће бити узрок ваљда, што је наш народ и назива лепим именом: *звезда Даница*.

Због своје велике сјајности Венус је била и старима позната, и она је једина планета, коју и Омир у својој Илијади помиње, називајући је најлепшом међу звездама на небу.

Астрономи и посматрају Венус баш због те њезине сјајности махом дању, јер ноћу стоји она веома ниско, па јој је и светлост тако интезивна и јака, да се без заклањача не би могла посматрати. Кад је Венус у близини према нашој земљи, онда баца и сенку око предмета на земљи. Венус се бележи знаком ♀ огледала са држалом, које је најпотребнији атрибут богиње лепоте *Афродите* или *Венуса*.

На Венусу виде се тако исто ме́не или фазе, као што их и на нашем месецу виђамо. Некада се мислило да и Венус има свој месец, али то је мишљење оборио Stroobant, и загонетан сателит Венус-ов избрисан је из астрономских проблема.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Крај огњишта

Пек је подне прошло а већ сумрак слази.
Под облачним небом слаби ветар дува,
И снег ситан лако по земљи се хвата,
Лако, мислиш пази, да се не угрува.

Угушена тмушом негде јече звона,
И потмуло живот улицама брује;
На махове ветар мало јаче писне,
И кроз димњак блиски чујеш како хује.

Хладноћа све јача, мраз све јачи стеже.
Свом огњишту топлом радује се свако,
Где их многе чека домаћица, мајка,
Која срцем својим појимајућ' лако

Сву дубину дражи и песништво оно
Са огњишта што се неисцрпно диже,
И слушајућ' приче кроз пуцкање ватре,
На свој неки начин све му ступа ближе

И његовим духом своју душу крепи.
Па кад вече падне и за сто се седне,
У мислима њеним, у говору њеном
Нит' је мисли једне, нити речи једне

Која одјек није појезије оне
Са огњишта што се као круна нека
Њој, краљици куће, више главе ставља,
Ил' на плећа слаба к'о порфира мека.

И детиње маште, с усхићењем ретким,
Нечувене никад ослушкују бајке,
И мала им срца од радости тону...
О, имена слатка огњишта и мајке!

Борски

Манастир Милешева

Једна од најзнатнијих старих српских задужбина, за коју су везане толике успомене из прошлости, чији је значај за чување српскога имена и некад и сад огроман, јесте манастир Милешева.

Манастир Милешева лежи један сат источно од варошице Приепоља, у долини речице Милешеве, испод брда Титоровца. Задужбина је српскога краља Владислава (1234 до 1240). У једном старом летопису очуван је спомен о зидању манастира. Тамо стоји: „**Владиславъ же братъ іего прѣмѣнѣтъ кралѣвство, и тъ богоугодно и благоуѣстно поживъ, създа же великоую лавроу къзнесенїю Христа бога нашего, глаголѣмоую Милѣшека**“,[1]) а други додају и: „**идеже моущи іего поуївають.**“

У народу није сачувано какво предање о зидању манастира, које би се слагало са историјом. Изгледа, да су тим, што је тело Св. Саве лежало у овом манастиру, све успомене народне везане за Савино име, које је потисло име ктиторово. То се види и отуда, што у предањима име манастира народ тумачи по имену неког Милоша, који га је сазидао. „Била три брата: Милош, Миле и Давид, па су саградили три задужбине: Милошеву, Миље и Давидовицу.“[1]) Само име манастира изговара се у народу на неколико начина: Милошево, Милошева, Милешево и Милешева. У старим записима стоји увек *Милешева.*

1237. пренесено је тело Св. Саве из Трнова у овај манастир.

Најездом турском, Милешева, као један од најзнаменитијих манастира, где су почивале кости онога чији је дух снажио српски народ да истраје у тешким данима, била је изложена највећој опасности. Чим су Турци завладали српским земљама, покушавали су више пута да манастир разоре. О тим покушајима најбољи је спомен сачуван у познатој народној песми „Свети Сава и Хасан-паша“.

После најезде Хасан-пашине, прича се, калуђери нису више смели држати тело светитељево на обичном месту у ћивоту, него су га крили по сводовима, одредивши за чување нарочитога човека, кога су звали *војвода.*

Но и поред свију тих опасности, Милешева је све до 1595., па и даље за дуги низ година, остала једно од најважнијих културно-националних средишта. У њој је преписивачки рад калуђера био јако развијен. Многе

[1]) Из пећскога летописа. В. Споменик III. стр. 94. Ово сам узео из бележака пок. Т. Пејатовића.

[1]) В. Етнографски Зборник IV. *Средње Полимље и Потарје.*

књиге написане у Милешеви сачуване су и данас, но већином растурене по околним манастирима. 1543. основана је и штампарија, у којој је наштампано неколико црквених књига. Прва књига *Псалтир* почета је да се ради 1. јануара, а довршена 30. октобра 1544. године, за време игумана Данила. Дванаест година доцније јавља се у Милешеви за време истога игумана Данила нова штампарија, из које је изашло 4. новембра 1557. ново издање *Псалтира* са синаксаром, часловцем и неким канонима.[1])

По причању путникâ из тадашњег времена у манастиру је било велико братство, а и са богатством манастир је добро стајао.

Мелхијор Сајдлиц, путник из 1556—59. г., помиње да је у манастиру Милешеви било до 60 калуђера, који су проводили живот чисто и умерено, те су тиме, по његову мишљењу, друге калуђере далеко надмашавали. Катарино Зен, други путник из 1550. г., вели да је у подручју овога манастира било још 20 других у долини Лима и да калуђери милешевски плаћају Султану годишње 1000 дуката данка. Даље помиње како калуђери свршавају црквене послове, иду у поље да раде и скупљају хлеб и вино за своју потребу.[2])

Да је манастир вршио знамениту улогу и у политичкоме погледу, види се из тога, што је многим народним покретима против Турака било средиште око манастира Милешеве. Срби су, дижући се на устанак, исписивали на својим заставама лик Св. Саве, хотећи тиме да представе духовно учешће светитељево, његову светитељску заштиту, која ће их довести жељноме циљу.

Такав један покрет даде повода Синан-паши, те нападне с војском на Милешеву, и да би заплашио Србе и угушио сваки покрет, узме тело Св. Саве, однесе на Врачар код Београда и тамо га спали 27. априла 1595. (или 1594?).

Прича се да су Турци, носећи тело Св. Саве, прошли поред манастира Св. Тројице код Пљеваља, и да су га калуђери могли од њих откупити за извесну суму новаца, али нису смели, бојећи се какве преваре. Но друго предање опет казује да Турци нису туда ни наишли са телом Савиним, него преко Нове Вароши, где и данас показују један мостић, куда су прешли. Ово је последње и вероватније, јер је пут за Београд преко Н. Вароши директан и ближи.

Постоји још једно предање, како Турци нису могли никако спалити светитељево тело, него су се неки из Београда морали вратити натраг у Милешеву да искушају калуђере чиме се може спалити светитељево тело. Једно се ђаче изговорило и казало им, да се може спалити само на виновој лози. И тако је, прича се, и учињено.

Спаљивањем тела Св. Саве, Милешеви је задат најтежи ударац. Тада је још манастир опљачкан, али није са свим разрушен. Но од тада, како каже Гиљфердинг,[1]) „све више и више пропадала је Српска Лавра.“ Даље вели: „1735. године Турци су је страшно разорили; на послетку 1782. спалили су и калуђерске ћелије, и калуђери су се растурили, оставивши несрећну обитељ на расположење мусломанима.“

Кад је манастир разрушен, онда су Турци заузели и многа манастирска имања — однели скоро све скупоценије ствари. И данас у великој џамији у Пљевљима имају два велика свећњака из Милешеве, а и оловни кров од манастира дигнут је те је њим покривена иста џамија. Калуђери су једино могли сачувати неке књиге, разневши их по околним манастирима, као и ћивот и штаку Св. Саве, који се и данас налазе у манастиру Св. Тројице.

Све до 1864. г. манастир је лежао у рушевинама. Нико није смео чувати ни развалине, него су у њима Турци затворали своја говеда, њихови чобани на доколици погађали нишан у ликове светитељске, боли им очи и т. д. И данас има стараца који се сећају речи Мусломана из Исарџика: „Море Власи, не куца више ваше звоно, него пландују наша говеда.“

Па ипак су развалине биле привлачно место, где се околни српски народ у великом броју састајао сваке године о Спасову дану, молећи се Богу и Св. Сави да дочека тај дан, кад ће опет видети стару задужбину обновљену. Треба напоменути да је Милешева посвећена Вазнесењу Исуса Христа.

Природно је што су околни Срби много желели да обнове манастир, али од Турака нису смели ни да покушају да траже одобрење, јер су унапред знали да ће бити одбијени. Но нађе се један предузмљив човек, јеромонах манастира Бање, Макарије, родом из Далмације, који живо подстакне народ да тражи да се манастир обнови. Народ је то једва чекао, само је требало да се нађе неко, ко ће му се на чело ставити. Макарије покупи потписе и понесе молбу у Мостар.[1])

Ма да је све ово рађено у тајности због домаћих Турака, ипак се за ову намеру Макаријеву дозна и Турци му стану претити убиством. Макарије ипак не клоне духом, него кријући се по ноћи отпутује у Мостар. Онде успе да добије ферман за обновљење манастира и врати се радостан натраг, предавши ферман тадашњем кајмекаму Пријепољском Емин-ефендији да га изврши и нареди да се отпочне рад.

Али и поред фермана домаћи се Турци силно узнемире и стану свима силама радити да ствар ометну, претили су да ће крв пасти, ако се ишта отпочне и т. д. Срби су непрестано молакали, трошили новац и на подмићивање и иначе да би се само једном приступило грађењу. Неколико је пута излазила турска комисија на развалине, па се опет враћала натраг, не одлучивши ништа. На послетку Срби енергично затраже да комисија изађе

[1]) Љ. Стојановић, *Старе српске штампарије* стр. 32. и 33., отштампано из „С. Књ. Гласника“.

[2]) Из прибележака † Т. Пејатовића.

[1]) А. Гильфердингъ, *Собраніе сочиненій* — Босния, Герцеговина и Старая Сербія, ст. 219.

[2]) Милешева се убрајала у Херцеговачко-Захумску епархију, а и политички је припадала Мостару, као престоници Херцеговине.

последњи пут, па: — или да се отпочне рад, или да се престане више о том говорити. Тако и буде. Изађе велика турска комисија. Прваци народни замоле кајмекама, да он први, као представник власти, извади један камен из развалине и избаци на поље, па да се тиме отпочне рад, а на претње домаћих Турака изјаве да се неће обзирати. Кајмекам после дугог размишљања најзад пристане и учини онако, како су Срби захтевали.

Није лако представити, колика је радост овладала народом у ономе тренутку. Све се одмах дало на посао: и богат, и сиромах, и старци и младићи, и жене и деца; све се то утркивало ко ће више урадити. Многи су од радости плакали.

Кад се већ отпочело грађење, прилегао је свак колико је год више могао. „И удовица, која је туђу кућељу прела и своју ћецу ранила и она је овђе доносила и мада су се тада на збору чули узвици: „Чуј Исарџиче, влашка звечка прокуца, а ако Бог да скоро ће и звоно.“ И ова се скромна жеља народна доцније испунила; данас на манастиру једно мало звоно позивље побожни народ на молитву.

Од дана освећења сваке се године на Малу Госпојину скупља велики народни збор код манастира.

Спољашност манастира, као што се на слици види, величанствена је и потпуно одговара називу „Српска Лавра.“ С јужне стране распознавала су се до скора мала зазидана врата, на која је „Стефан Тврткo ва Христа Бога краљ Србљем и Босне и Приморју“ [1]) изашао 1376. год. после свога крунисања. Место, где су била врата, сада је означено около црвеном бојом.

У самој цркви нема сад скоро никаквих знаменитости. С десне стране ниже архијерејскога стола стоји

Манастир Милешева

настиру помагала“ — тако причаше један старац, који је био толико срећан, да види стару задужбину обновљену. Најпотребнији прибор као: камен, песак, дрво ит.д., све су то сами сељаци на мобу дотеривали. Било је случајева да какав домаћин одабере своја два најбоља вола, упрегне јапију, па и јапију и волове остави манастиру. Из Пријепоља би се свакога празника кренуло много народа, свак ко може ма шта помоћи, па би поваздан о своме трошку радили све што би им било одређено.

Из овога се најбоље види колико је силна народна љубав била према овој старој и славној задужбини српској.

Највише су труда око обновљења манастира уложили, осим Макарија, још Јањим Веселичић из Пријепоља и Милован Вараклија из села Седобра.

И тако, срећно отпочето грађење 1864. довршено је 1868. Те године, 8. септембра, на Малу Госпојину, манастир је свечано осветио митрополит Херцеговачки Прокопије. Народно весеље било је велико и неописано. Причају да су се тада на збору чули узвици: „Чуј Исарџиче, влашка звечка прокуца, а ако Бог да скоро ће и звоно.“ И ова се скромна жеља народна доцније испунила; данас на манастиру једно мало звоно позивље побожни народ на молитву.

Од дана освећења сваке се године на Малу Госпојину скупља велики народни збор код манастира.

Спољашност манастира, као што се на слици види, величанствена је и потпуно одговара називу „Српска Лавра.“ С јужне стране распознавала су се до скора мала зазидана врата, на која је „Стефан Тврткo ва Христа Бога краљ Србљем и Босне и Приморју“ [1]) изашао 1376. год. после свога крунисања. Место, где су била врата, сада је означено около црвеном бојом.

У самој цркви нема сад скоро никаквих знаменитости. С десне стране ниже архијерејскога стола стоји један ћивот начињен од дрвета, а прекривен обичном чохом, као спомен на ћивот и место, где су лежале моћи Св. Саве. Црква је била дивно живописана, али је данас живопис скоро сав искварен: нешто Турцима, нешто самим временом, а нешто и ненажњом при обнављању, јер су многи ликови просто закречени. Али ипак се на неким местима јасно распознају две врсте живописа: кад се пажљиво скине горњи живопис (који се лако одваја) указује се под њим други, старији, где су ликови прилично очувани. С леве стране и данас се налази лепо очуван лик Владислава, ктитора манастирског.

С јужне стране, недалеко од самог манастира, налази се велико село *Исарџик*, насељено самим Мусломанима; броји близу 80 домова. Исарџички Мусломани највише су зала чинили манастиру, још док је тело Св. Саве у њему лежало. Има и сад предање да је њих проклео Св. Сава да никад немају „среће ни берићета.“ Ово народ

[1]) V. Klajić — *Poviest Bosne*, стр. 155.

тумачи тиме, што и данас нема куће у Исарџику, у којој су сва чељад потпуно здрава. У свакој кући има по неколико било гушавих, глувих, ћоравих и т. д. У Исарџику су и данас сачуване зидине од некадашњег града Милешевца, за који народ, као и за многе друге, казује да га је градила проклета Јерина.

Испод града, у једној пећини, а на врло стрменитом месту налази се један извор који се зове Савина Вода. Њему народ са великом побожношћу приступа, јер сматра воду за лековиту.

Код манастира има и српска основна школа.

Манастир је иначе врло, врло сиромашан. Нове конаке манастирске силно је упропастила поплава 1896. године и један део разорила, а такође и осталом имању нанела велику штету. Много би још штошта требало да се манастир изнутра улепша, да се снабде потребним утварима, да се направе удобни станови за госте о саборима, па тек тада да ова стара Српска Лавра заблиста својим првашњим сјајем.

Ст. И. С.

Тако радо

(Милена Миладиновићева)

Тако радо крај твојих сам ногу,
Дрхћућ гледам твоје очи јасне;
Жудим да те загрлити могу,
Да осетим пољупце ти страсне.

Душа ми је твоје душе део.
Мис'о моја твојој мисли иста;
С радошћу ти нудим живот цео,
Срећа моја бескрајно је чиста.

Много бола поднети бих хтела
И страдања што их живот нуди;
Одрећи се тебе не бих смела,
Ал тй само, тй уза ме буди!

Тако радо крај ногу сам твоји',
Дрхћућ гледам твоје очи јасне;
Сагибаш се... усна спремна стоји
Да дочека пољупце ти страсне...

С немачког М. П.

Казна

E. Neera

Познато је, да Лаурина свадба не изазва тако велике сензације.

Баш се некако у то доба десио у кући једног угледног грађанина повелики скандал, те се за њ становници Кулозе много више заинтересоваше но за удају једне уседелице.

Осим тога, Лаура изађе пред олтар још и у венчаници кестењасто-мрке свиле, и плитким шевро-ципелама, поред свега тога, што је у последњем броју „Домаћих Часова“ — од новембра 1853. — „одело од отворено плавог тафта са пет сомотских карнерића и опутом од изрецканог сомота“ било означено као најновија мода.

Али Лаура нити имађаше модних журнала, нити пријатељица, нити је о томе водила рачуна. Узела је што јој је било при руци. Онај дан, који у женском животу има јединствени значај, изгледаше јој без икакве песничке драже.

„Већ дође време да несташни Амор...“

Лаура се удаваше само зато што је било крајње време да се уда. Била је већ сита и трпљења и борбе.

Жудела је за угодним, пријатним миром, за миром немарно расутим по меким јастуцима — баш онаквим, какав јој је нудио Андреја Тарамели, апотекар.

Кћери Кулозанског месара, брбљиве као врапци, пробудише се рано у зору; старија упита зевајући: „Хоћемо ли устати да видимо Лаурину свадбу?“

„То би вредело“ одговори друга. „Али страшно је хладно; ако се не варам и снег пада.“

„Хтела бих само да знам, како ће изгледати у беломе велу?“

„Тхе! Могу мислити: крута као зрео лимун...“

„Па мршава.“

„Као дршка од метле.“

Обе се сестре окретоше на другу страну у удобним и топлим постељама; блага се светлост прокраде кроз окна, а дрвени прозорски крст раздели у соби и ваздушни простор, испуњен топлим дахом девојачким.

„Боље, одспавајмо још који часак.“

И обе поново заспаше. Чак и оне, најрадосније од свију, мишљаху да нема смисла узнемиравати се због такве свадбе.

* * *

Збиља је и било чудновато: одредити у децембру венчање у шест часова у јутру!

Чак се ни свештенику то не свиђаше: у љутњи навуче и одежду натрашке. Па ни црквењак се не беше потрудио да очисти седишта у студеној цркви.

Дрхтећи од зиме и ударајући ногу о ногу, уђоше младенци у цркву. Лаура беше мало задигла своју загаситу свилену венчаницу, да је не би упрљала. Имала је сиве рукавице, бели вео без цвећа, а око врата и о ушима пуно златног накита што јој га поклонио младожења. Толико накита доиста није очекивала; с времена на време додиривала је кажипрстом уши, да би се уверила, да ли су јој минђуше затворене.

Кума је била у црној свили, са црним, везеним велом на глави, огрнута зеленом, плетеном махрамом; пар нових тесно скопчаних, крутих рукавица задржаваше јој бйло и набра јој кожу код рукавичних дугмета у више набора.

Младожењини сведоци изгледали су достојанствено и свечано у својим капутима од црне чоје, са позлаћеним дугметима, сомотним прсницима и вратним махрамама, везаним у по неколико чворова.

Иначе нико не дође.

Пре но што клекоше, обе жене задигоше своје одеће а људи, осим младожење, разастрше под ноге своје рупце; младожења после тога обриса колена руком.

* * *

Пошто прође црквена свечаност, изиде ово пет душа, ћутећи, на улицу, где је вйла вејавица.

„Како гадан дан!“ рече кума.

„Заиста гадан дан“, одговорише сведоци.

Слушкиња чекаше на вратима. Чим опази госте, узвикну: „Ух, како гадан дан!“

Младожења стрêсе снег са шешира. Лаура дохвати једном руком сукњу а другом стресаше са ње снег.

„Не мари“ одговори она мирно. —

Послужење беше просто: кава, млеко, чоколада, колачи и бонбоне.

Седе се за сто; слушкиња обилажаше са служавником по којем беше прострт ручни рад — каневас везен унакрсним бодовима — а по њему, за сваки случај, стаклена плоча.

Па и поред тог стакленог штита, беху везени венци ружа искварени дугогодишњом употребом. Колико је каве већ стајало на тим ружама, колико ли сока од поморанџе, малина, па колико лимунаде, слатке малвасије и ликера!

Лаура гледаше мрко преда се,

Андреја Тарамели приближи јој се с осмехом.

„Похитајмо, да нас кочијаш дуго не чека!“

А. Бугеро Богородица Утешитељка

„Хајдемо.“

И она се подиже, сави бели вео, узе шешириħ од тафта лимунове боје, украшен манчестерским трацима и чипкама, и метну га на главу; беше то сасвим мали шешир, који јој не заштићаваше ни образе ни чело; таква је била ондашња ношња. —

„Јеси готова?“

„Јесам. Само још кишобран.“

Па куда ће путници?

Не ће далеко.

Али то није из штедње. Та Андрија је био и имућан и издашан. Ну тада нико није ни предузимао велика путовања; још је било све неудобно.

Ићи ће у Милано. Пошто још није било железнице, узели су скромна места у класичним поштанским кочијама,

„Ђи! Хајд!“ промрмља кондуктер и дочепа узде. Кочије се крену̂ше, клатећи се. Лаурина свадба беше свршена.

* * *

Књиге кажу да има грозних сцена у женском животу; такав је и тренутак у којем се жени, при порађању, укаже пред очима страшило с разјапљеним чељустима и зверским, месождерским зубима, а које једва чека новорођенче да га угуши.

Али доиста и има жена, које у великим боловима рађају, те деца долазе на свет са грозном судбином.

Јаче од генија, богатства и челичне воље, греде овако страшило, од бронзе и гранита, ка своме плену; шчепавши жртву, привлачи је к себи, и тако стежући и кољући зубима, убија је. Сваки је отпор при томе узалудан.

И Ниоба није могла спасти децу своју.

Над Лаурином главом лебдела је такође тешка судбина.

Још од најранијих дана, без мајчина миловања, провела је она своје детињство без пољубаца, без лутака и цвећа; своју младост без смеха, а свој досадашњи живот без љубави.

Говорили су да је ружна; међутим она је била само утучена, те се с тога и није ником допадала.

Њене лепе црне очи нису биле у стању да је промене ма и најмање. У паланкама, где се траже руменобели образи, не помажу очи ништа, па ма сјале и као само сунце.

Па и иначе није Лаура имала среће.

Пријатељице су је бацале у засенак; у друштву је била ретко тражена. Није имала онога спољашњег сјаја, који је увек потребна погодба за успех.

Она се никада није могла придржавати „златне средине“, јер је усамљено срце гураше или и сувише високо или и сувише ниско.

Није била ружна, али некако није умела да се дотера.

Разум јој напредоваше, али душевна јој хармонија изостајаше.

Наивно, скромно и без маске, животарила је она у својој усамљености. Њена је топла природа гонила к љубави; осетљива је била и сувише. Сва снага њезина срца беше се стопила у бескрајно изискивање.

И тако отпоче заморни хацилук њене уобразиље. Њен је пут водио кроза стене, топле пешчане пустиње, преко стрмих планина и безданих океана. Ноге јој се израњавише а руке искрвавише; по жбуњу и трњацима остајаше висећи парчад њезина меса.

Ноћи је обично проводила без сна, са леденим знојем на челу.

Колико јој пута румена зора обећаваше миран дан! Колико ли је пута одушевљаваше у животу по какав мирисни лепи цветић! Али зоре нестајаше, а цветић падаше у прашину: неумољиво чудовиште од бронзе и гранита шибаше је по плећима и викаше дречећи: „Напред! Напред!“

О душо без утехе, како се разбијаш на проклетој стази о суро стење, како падаш преко камења, како се сурваваш у бездан! Твој чисти вео цепа се и пропада; али ти се дижеш поново; завијаш упаљене ране и хиташ даље, даље, без престанка!

Тако наврши Лаура и тридесету.

Сву грчину, која се може сакупити у пехару напаћене девојке, Лаура беше попила наискап. Усне јој се сасушише а груди јој сагореше од страсти.

Све њене пријатељице претекоше је.

Нити су биле лепше, ни паметније, ни духовитије! Пре свега — оне нису ни знале волети онако, како би она волела, па ипак све постадоше срећне жене и мајке. Младићи, које су Лаурине лепе очи за часак занимале, изненада се обраћаху другим девојкама.

У њој је беснео разбуктали плам; око ње беше тишина.

Образи се избраздаше, а чело јој изгуби свежину.

Свака пропала илузија односила је собом и по један листак њезине младости.

Непрекидне жеље, мучно ишчекивање и несане ноћи реметише јој здравље. Тело јој испашташе са расипања уобразиљине моћи. За свако огрчење — једна бора; за сваки сан — једна главобоља. Маштања јој се рађаху у мозгу а свршаваху у растројству нерава. Незадовољене жеље њезина срца иштетише и друге органе: измучена душа мучила је и тело.

Неиспуњену наду смењивала је грчина; а затим је долазила душевна малаксалост и очајање.

Било је тренутака, дана, када је мрзила и саму себе. Мрзила је чак и своју врлину — камо да је бар једном згрешила!

Можда би то и учинила, само да је била кокетнија, привлачнија! Нечујан је бес поткопавао све у њој. Све јој у свету говораше о љубави; свугде гледаше љубав: у сваком живом створу, у сваком предмету. Само је њој било суђено да буде без ње... Зашто само њој?

Присуство деце љутило је. Реч „брак“ пробадаше је кроз срце. С неописаном страшћу читала је књиге, које су говориле о љубави, док јој се на послетку и оне толико не огадише, да их је почела и мрзити. Тада би обично изгазила књигу и поцепала је. Једнога целог дана пркосила је сама себи; затим је поново дочепала књигу са страсним интересовањем и поново је почела читати.

Једно се вече усудила да посети неки концерат. Пошто се била обукла, паде јој поглед на огрлицу од корала, којом је раније обраћала пажњу на се. Насмеја се, а по том уздахну. У осталом — ко зна... Увек су јој говорили да јој црвено лепо стоји. И метну огрлицу око врата.

Та већ је петнаест година како сви Кулозански младићи и девојке познају ове коралe! Више их нико није ни гледао.

Усамљена, гледала је из једнога угла својим лепим, уморним очима. Тешко јој паде кад примети, да је била сасвим сама код толиког света.

Па ипак неко је погле́дао у њу — страшљиво и крадимице, тако да га она није могла опазити. То беше Андрија Тарамели, апотекар. Још одавна поштовао је он Лауру, само се није усуђивао да то повери ни њој ни ма коме другоме. Ну можда ће тој његовој несмелости помоћи ма какав слепи случај!

Лаура није ни гледала тамо где је он седео. Она се тужно осмехиваше: велико јој огледало на зиду показа, да су јој испод корала набрекле вратне жиле.

То вече опростила се Лаура са својом младошћу.

* * *

Овај прелаз, који многе жене преживљују лако, без по муке, без икаквог приметног појачавања осећаја и страсти, био је за њу пун бола и тр̀завица, био је права ампутација.

Жени, која се једном за свагда одрече љубави, или се баци религији у загрљај, или милосрђу, или пороцима, потребно је ма какво трајније занимање. Тако је и Лаура тражила разоноћења.

Грозној празнини њезина живота придружише се и телесне муке: тело јој беше у сталној борби са маштом.

Организму женину много више худи кад сања о љубавнику него ли кад их и по десет има. Лаура је испаштала за све грехе које би желела да има, за све радости о којима је сањала. —

Њено је тело било пут страсти покривен крстовима; на сваком је од њих било по једно име и по један датум.

Она је живела затворена у самој себи.

Једно се време занимала о поправљању свога здравља. У соби јој од једном дођоше на место кйта љубичица и најновијих романа — пилуле гвожђа, кина-декокт, рабарбер, завијутци и кутијице, који су требало да јој поврате изгубљену свежину и цвет пређашње младости.

Затим доби вољу да ради. И тада јој собу украсише везени јастуци, плетени застори, простирке, навлаке и покривачи.

Ивице њезина постељског рубља украсише се дивно израђеним шупљикама. Пред постељом се нађе и пар папуча, руком израђених, у боји различковој.

Све Кулозанске шипарице трчале су јој да се диве лепоти њезиних радова.

Ну за мало па прође и то доба. Лаура се сва баци на чишћење и рибање. Рано би у зору већ била на ногама с крпом у руци, чистећи и рибајући. У једном сандучету, које је пре служило за склониште увехлом цвећу и коврчицама косе, сад је била поташа за рибање брава, сапун за прање прозорских окана, кичице и четке, прашак за инсекте и амонијак. И Лаура грозничаво рибаше и трљаше као у неком болесном узбуђењу.

У томе је послу задеси запаљење кичмене мождине.

Било је пролеће. Са своје постеље гледала је Лаура како се дивља лоза пење по зидовима а ласте режу кроз ваздух. А кад би се мало подигла на својим јастуцима, угледала би бадемово дрво све у цвету. Бели и сјајни цветићи изгледали су јој у сунчаном сјају као посути вилинским бисером.

Вечером су јој допирале чак у собу песме, час пуне сете час прожете љубавном страшћу; весели смех, звонки гласови и зачикавање младежи на улици.

Топли дах струји од прозора ка постељи; трепере чипке на постељском рубљу и ресице на покривачу.

Л. Куба Босанац

По силаску сунца ниже бадемова дрвета, сенке испунише собу. И тако крстариште полако око Лаурине постеље. Образи болеснице побледеше; велике јој очи добише грозничави сјај.

Једна сенка проговори: „Познајеш ли ме? Ја сам младић, с којим си играла први валс; где је каранфил који си онда од мене добила и у груди сакрила? Ја сам играо много с тобом, јер си ми се много допадала... Али то је било одавно.“

Друга јој сенка рече: „Познајеш ли ме? Моји су прозори били према твојим. Колико се само пута у исто доба јављасмо на прозорима! При ведрим вечерима гледасмо у месец: ја сам певао, ти си уздисала, или си ти

певала а ја уздисао. Зашто је то престало? Заиста, не сећам се више.“

Трећа се сенка насмеја, а четврта јој на то баци у лице, ругајући јој се, један румени листић хартије багремова мириса.

И сенке се изгубише. За собом оставише у соби страшну хладноћу, влажну као гроб.

* * *

Донесоше јој светлост и лекове за ноћ. На медицинској боци висила је једна правоугаона карта, на којој је било написано: „Nux Vomica. Свака три часа по једну пилулу. Не више! Лаку ноћ и најбоље жеље за што скорије оздрављење.“

Тако јој први пут проговори симпатија Андреје Тарамелија.

Болест је била упорна. Али на послетку поче да попушта.

Лаури је било као обично свима који оздрављају: у себи је осетила велик радост за животом.

Свет јој се учини леп и пун радости, на што се она раније није ни осврtала. Њено сирото тело, коме се после дугог мучења снага ипак повратила, осети епикурејске пожуде...

Од јела јој је била допуштена само чорба и кувано месо. Уобразиља јој се међутим занимаше о фазанима, шунки нежне румене боје, котлетима у соку, пурпурним црвеним раковима, наслаганим на читавом брду од злаћеног пиринча, опкољеном трифлама; већ је видела и трбушате, цветно-плаве судиће, дупке пуне кремом од ваниле; красне мајолика-тањире с пирамидама од сомотних бресака; блиставе гроздове и меке крушке које се растапају у устима као снег.

Али то јој не беше довољно. Сто би морао бити застрвен дамаским застирачем, а на њему гирланди, у чијим су арабескама нежне тичице. Ивица би морала бити изглачана у тисућу набора, кроз које би био провучен зелени трâк.

Како се мора слатко јести у соби по чијим су зидовима насликани цветићи, за бамбусовим столовима и столицама! Како мора прекрасно пријати кава, служена у прозрачним, порцуланским шољицама са минијатурама из Settecento: даме у обручастим сукњама, а господа у свиленим чарапама!

И њена уобразиља полете још даље.

Не морати више носити цицана и отрцана одела. Каква би то срећа била! И она продужи себи сликати живот пун нечувене елеганције.

Сибаритизам је беше сву обузео. Чим би, од малаксалости, почела дремати, одмах би почела и сањати најшареније ствари: холандско платно, чипке, дамаст, шарене чаше, угојену пилеж, пенушава пића, велике ормане пуне скупоценог рубља, прошивену атласну јастучад, испуњену лабудовим перјем.

Сваког јутра, чим би се пробудила, налазила би своју медицину и карту са: „Антиктерински прашак. Сваког часа по један. Нешкодљиво. Јесте ли добро спавали? Добро јутро!“

И баш кад јој се жеље беху попеле на највећу висину, усуди се Андреја Тарамели да јој заиште руку. Она даде свој пристанак.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Покоњо даворје

Некад било, сад се приповеда:
Наши хати бесни и крилати;
Наше село за три села жело,
Златне поше, и свилене коше,
Песмом јечи гора Даворија;
А у доли ситно коло вија...

Шуми борје поноћно даворје...

Под гроцем од злата ђердани;
Сребрњаци сребром оковани,
Сјајне токе диба и кадива,
И по њима бисер се прелива,
А калпаци од сребра облаци...

Шуми борје поноћно даворје.

М. М. Петровић

Садашњост и будућност породице

Старије природно кућење морало је бити строго и сурово; новије је међутим много простије а с тога и блаже. Узде су његове, у главном, предате нежнијој руци газдарице и мајке. Руковођење домаћим пословима са три до шест душа по себи је лакше, јер ће се оне пре сложити међу собом, него ли десет или педесет. Старија породица била је уједно радионица са подељеним радом на читав производни организам; била је правна установа, којој беше потребна дисциплина, да би постигла свој циљ. И ако није имала много да продаје и купује у време самоподмирења својих потреба, ипак јој често недостајаше мушки, често својевољни старешина, како за руковођење домаће производње и размирице слугу и многобројних сродника, тако и за њено заступање у општини, тргу и држави. Модерна мала породица право је кућење, јер у њој нема оног компликованог посла на производњи и оне поделе рада; њој готово више и не треба оне старешинске дисциплине; лако се споразумевају муж и жена, ако су у односу какав треба да је, као и домаћица са послугом, о оном што треба да се изврши. Петљање са послугом расте данас успоредо са личним индивидуализовањем, али се оно, мислим, губи према тешкоћама и опорости, с помоћу којих је раније одржаван у реду много већи број. У колико расту спољни односи домаћег кућења, у колико је више потребно робе и услуга најразновреснијих ра́дњи и заната, учитеља и других особа, у толико ипак не захтевају велике и сталне чете, као што је то некада било у патријархалној породици. Ти се односи врше према дневним погодбама, које се лако закључују а и разрешују, а које, у главном, врши домаћица. Тако су и опорост и сила, и изнуђавање на рад (што се раније у породици готово није ни могло отклонити) упућени у предузећа, на трг живота и конкуренције. А у породици је сада место мира и добра, кућења са љубављу и неподељеним интересом, како раније није могло бити у толикој мери.

С. Тодоровић Српска и турска полиција у Београду 1860. год.

Истина, подела рада не изостаје ни у тако малој породици; мати, кухарица, одрасла кћи, па и сустигла деца имају своје нарочите задатке; али, у главном, ипак не иде та подела далеко; свако помаже где може, и често се пута предаје послу свом душом, јер га к томе интензивноме послу гоне најјачи, најсимпатичнији осећаји. Али подела рада између мужа и жена не простире се само у породици, већ исто тако и између других појединих породица у опште и даљих социјалних уређења. Муж тражи какав положај, зараду, имање; тамо се он бори са зној̀ем за одржање, и налази за то снаге, јер за све то ужива у породици мир, слогу, тиху срећу пријатног опстанка. А жена, која је носила децу под срцем, негује их и васпитава. Она поставља и отпушта послугу, она управља у кујни, подруму и одајама, она чисти и крпи, свуда у кући поставља ред, води малу борбу против прашине и кварежи и тако одржава много дуже време целу имаовину, све покућанство, сву тековину; она може један исти приход двоструко употребити, ако свој буџет распореди тачно, ако се добро разуме у куповини робе, ако се у опште разуме у малим хемијским, техничким и кухинским пословима; од њезина хигијенског знања, њезина искуства и окретности око болесничке постеље зависи здравље, па и живот свих породичних чланова.

Ако тако тече подељени посао м̀жа и жене у извесном смислу још даље, то се допуњују много боље но пре; обе стране постижу тако извршење својих специфичних посебности, делају више и стварају просечно више среће и за себе и за друге. Рад мужевљев у држави и на

народној економији испољује се при том много знатније. Газдаричин рад у кући обухвата мањи, али потпуни, хармонијски круг; жена, која мужу обед спрема, увече му глади чело, рађа децу, служећи срећи постаје права домаћица своје куће; она опажа свакога дана, свакога часа плодове свога рада и зна да у њезину маломе царству лежи и почетак и крај све људске тежње. Они се недостаци и егоистичне намере у патријархалној породици губе при васпитавању деце; мора ли и сада мајка да предузме на се то васпитање, то јој помаже много у томе школа, с помоћу које може да постигне што је пре било немогућно. Њене социјалне дужности ван куће, у друштвима, у сиротињским заводима, у васпитању и упућивању деце нижих сталежа, може да врши данашња жена много лакше него пре, јер је у кући мање оптерећена. Ти племенити задаци и уживања у вештини и забави створили су данас изван куће разноврсна удружења, која морају да раде у том правцу заједно с породицом. Тако н. пр. позоришта, концерти, забавна удружења и све друго томе слично. Односе таких кругова и органа према породици није тешко уредити. Па и поред тога пружа данашњи породични живот најбољу и најлепшу забаву, најнежније уживање у музици и литератури. Антички свет и средњи век знали су у ствари само за јавна весеља, за игранке које даје општина или поједини еснафи и за свакодневно свраћање људи у кавану, а сад је међутим кућа центар забава *образованог* света.

Тако модерно породично кућење показује поред својих тешкоћа и велики напредак. Истина, тај напредак није свугде Бог зна колико прогрó, али се ипак опажа код виших културних народа у његовим вишим и средњим, па чак гдегде и у нижим слојевима. Породица из оног старешинског утицаја постаје све више и више права заједница; из установе за производњу и трговину постаје установа лепог заједничког живота; са ограничењем својих економских циљева почиње радити на племенитом и идеалном, и тако постаје садржином богати склоп за производњу свега узвишеног.

Ако мислим, као што ће и бити, да су споменуте лепе стране потврђене више у бићу модерне породичне економије, а рђаве да су обично прелазне, краткога века, ипак се за то не може навести сасвим поуздан доказ. Будућност ценити увек је проблематично. Свакојако ће онај имати једностран суд о новијем породичном развитку, који мисли, да породице мора у опште нестати у оном облику, у коме још данас траје као економска јединка, постављена на слободној, симпатичној измени.

Овако схватање полази из уверења, да је у данашњим великим и светским државама, са њиховим лаким саобраћајем, са њиховим заводима за образовање, слободним путовањем, слободом заната, слободом брака, са поделом рада која стално расте, са неговањем сиротиње и државним обезбеђењима породична економија изложена са две стране непрестаним ограничењима: напредни индивидуализам упућује поједине личности све више себи самима, а све многобројнија друштвена уређења одузимају породици једну функцију за другом, док јој напослетку ништа не остане.

Истина је, да самостална уредба производње није породичном кућењу отргла само оне старе радове као: прело и ткање, шивење и прање, пèчење и клање; друштвена уређења пружају нам већ и гас, електрицитет, воду, ускоро можда и загревање, она нам дају школовање, образовање, васпитање и шта још не. Не само да одрасле кћери нису више потребне кући, него и сама жена и деца иду много раније на рад изван куће; то чине из оскудице или из чежње за самосталношћу; дечаци од 12 или 14 год. већ заслужују себи, не примају више родитељску негу, станују за себе, хоће за свој новац и да уживају. Онде где најмодерније околности владају, и деца су најраније зрела; ту се жене поједини млади људи и не питајући оца ни матере; ту су породичне везе најлабавије. С друге стране: закључење брака постаје све теже, број нежењених расте све више; број година од напуштања родитељске куће па до ступања у брак постаје све већи, већ и с тога, што то у неколико доноси и доба учења, образовања, путовања и уопште тражења ма какве слободне егзистенције; навикава се поступно на слободу сваке врсте, на уживања која су у породици немогућна, на ванбрачни одношај; породични живот изгледа досадан као оков, којега се у свако доба желе да ослободе; захтева се безусловни развод брака и утврђује се да у свима великим местима разводи бракова постају све чешћи, као што у Сев. Америци долази, већ сад, на девет до десет венчања — један развод брака годишње.

Пошто се у прилог теорија 18. века прича о једнакости човека и жене, захтева се сасвим подједнако васпитање оба пола, као и пуштање жена ка свима позивима, и сматра се уклањање извесних граница рада женама (као што је то било са еснафима), само као прво потребно плаћање на одбитак (Abschlagzallung). Мисли се, да ће нестати бракова и новчаних и уговорних и склопљених због оскудице старања, чим жене узмогбуду изучавати и лаћати се свих позива; нада се, да ће ако жена буде сасвим обезбеђена својом зарадом, сасвим и нестати већ лабавог брака; мисли се, да ће, се досадање већ ограничено кућење забацити сасвим иза врата као каква старудија из прадедовских кукавних времена.

Бар социјализам снива о неком животу младенаца по хотелима и најмљеним кућама; он хоће да пошље све породиље у јавне заводе за рађање, сву децу у дом за неговање деце, полуодрасле у занатске учионице, пансионате и јавне школе које уједно и негују; за све болесне треба да се старају болнице, за све старе инвалидски домови. То одраслима и подобнима за рад треба с једне стране још само стан, а с друге стране клубови, гостионице, јавни забавни заводи, библиотеке, позоришта и одељења за рад и производњу. Породично је кућење, тобож, већ пропало.

Ко би смео одрицати, да површном посматрању нашег данашњег техничког и социјалног развића оваки циљеви

могу изгледати као сасвим потребни и спасоносни крајњи исходи? И ко би могао поуздано рећи, да је то немогућно, ако је само посматрао велике промене ранијих епоха, необичан обрт данашње технике и метежну борбу наших моралних представа и социјалних уређења? Али при мирном, ближем посматрању изгледају нам ипак ти идеали и планови будућности као јака претеривања, управо као једнострани логични закључци из делимичних променљивих тенденција, које опет, историјски потребно, морају да се уклоне супротним струјама и, још пре, морају да се сложе са другим потребним тенденцијама.

Зар треба породице да нестане у корист државе и индивидуализма? Зар се мислило, да се држава у 18. веку преобразила у корпорације, а тако исто и све општине и све задруге и удружења? „Il n'y a que l'ètat et l' induvidu", наређиваше француска револуција, а данас развијено законодавство тежи да свугде потпомогне округе, општине, удружења и задруге. Виша култура ствара све компликованије облике, па ипак, поред тога, она одржава сваки типични облик живљења, који нађе као погодан за одређене циљеве. Зар је требало да од једном избаци најважнији, најснажнији, још и данас за 99% свих људи најпотребнији тип који се стварао тисућама година?

У колико данас живот постаје покретнији, са што више људи долази данас сваки у додир, у колико се више свако поред својих сродника састаје са различним друговима своје струке и једномишљеницима, у толико постаје потребнији онај поуздани, затворени спољашњем додиру, најужи круг љубави, поверења и угодности: породица. Упитајмо путнике, који су 2 до 10 година живели по гостионицама, за чим највише чезну? Ко свакога гладнога шаље у гостионицу, сваку породиљу у дом на рађање, свако дете од његова рођења па до одраслости у читав низ завода за васпитавање, тај претвара друштво у збир саможивих, егоистичних ленивaца, чији нервни немир и сувишна надраженост стварају множину кандидата за луднице.

Од 45 милиона Немаца било је 1882. године 13,3 милиона мушких и 4,2 милиона женских, који су зарађивали; 8,1 милиона мушких и 18,1 милиона женских особа, које су живеле без зараде или су се бавиле, као послуга у породици, о домаћим пословима. Од женских, које су зарађивале, било је преко 2 милиона испод 30 год., дакле једна група, од које је већина прелазила доцније у категорију породичних чланова, који не зарађују. Та кад би се социјалистички идеал остварио, требало би само завода за васпитање за 15—16 милиона деце и младића, који данас већином станују још код родитеља. То би коштало милијардама. Требало би плаћене снаге за васпитање удесетостручити и умногостручити, и укинути цео тако важни узајамни духовни однос између родитеља и деце. За 17,6 милиона одраслих мушких и женских, који су до сада зарађивали, и 10 милиона који до сада нису зарађивали, дакле уједно за 27 милиона од прилике требало би с једне стране плаћен рад, а с друге стране издржавање у хотелима, у заводима за рађање, болницама, инвалидским домовима, у колико не би морали живети стално као чиновници у заводима за васпитање или другим којима. Огромна би сума данас неплаћеног рада у породици и у узајамном пријатељском старању, који сад врше међусобно познати људи који добро живе, била отклоњена; сав би рад био претворен у плаћен, заведен у књиге а свршаван са равнодушношћу. За неколико процената болесника и породиља биће данас техничка корист да иду у такав завод; али за већину је кућње неговање много боље и јефтиније, јер уједно и морално васпитава. Трошкови живљења у хотелима били би извесно у неком погледу мањи, али ипак много већи него ли данас у породицама. Трвења и сваће били би много чешћи, а велики би део данашње индивидуалне слободе био уништен; била би потребна така дисциплина, спрам које би пређашња, у негдашњој патријархалној породици, била права играчка; штедљивост би била много мања; у свима заводима и хотелима и т. д. сваки би економисао из опште касе; механичко-друштвени апарат, његове контроле, његови трошкови порасли би невероватно. Дакле: оптимистичкој нади социјалиста, да је така организација праведнија и боља, противе се најоснованије опасности. А шта је код рада, који се данас врши у породици, оправдано и добро? Он долази са љубављу за човека и дете, за најрођенији интерес; није плаћен нити се у књиге заводи а да се при том не рачуна. И зар да се сада оно што су до сада милиони људи у породици за себе и своје учинили — претвори у рад за туђине, који се плаћа. Мајчину негу

Ј. Пешић Српкиња из Битоља

над болесним дететом не може накнадити ни једна болница на свету. Само се нешто од онога, што раде милиони породичних чланова код куће, може боље извести машинским велико-прометним радом; има тисућа малих услуга, послова и старања, који сада од деце и сродника на плаћене туђине прелазе, али који зато, у истој мери, постају и скупљи и горе се изводе.

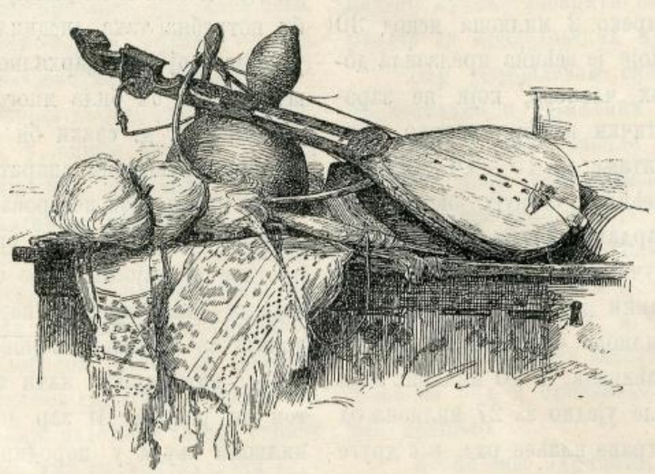
Осим тога: годинама заједничко живљење мужа и жене, родитеља и деце претходна је погодба стварању јаких осећаја дужности, херојског пожртвовања и у главном најважнијих симпатичних осећаја и предавању свих добрих својстава која су никла пре толико столећа. Породица ће при том ући у све компликованију везу са школама и другим установама; социјално тело остаје само онда здраво, кад снага и самосталност породице изнутра расте, као што успева и усавршавање других органа у својој врсти.

Погрешни идеал једнакости мужа и жене заборавља, да све виша култура значи веће диференцовање и већу зависност диференцованих делова једног од другог, бољу везу различних међу собом; заборавља упутство, како треба чинити, да рађање деце и војну обавезу преузимају наизменично муж и жена. Захтевање, да се данас жени допусти настава, лечење и иначе још неки позиви, скроз је тачно; али његово извршење дејствоваће благословеније, ако обичај а и право искључују људе за то на одређеним местима. Јер на арену бездушне људске конкуренције само увести још тисуће жена и пустити их да се боре под кнутом надметања о места за зарађивање, значи: плату умањити или становништву пролетаријат умножити. Рад деце и жена у данашњем времену није доказ, да те снаге наша техника, наш живот, наша производња најбоље примењују, да тако што треба да буде у свима друштвеним слојевима, него само показује да у времену прелаза ка домаћој индустрији, мануфактурној и великој индустрији, па и у крајевима гушће насељености нису били познати замашаји индустријског рада жена и деце, који је тек почињао. Зар нису брдски предели, у којима се жене никад не пуштаху у рударске радове, најсрећнији? Могло би се потврдити, да би била велика срећа, да су се еснафска уређења очувана и у модерном времену, да жена припада кући а не раду на производњи за светски трг; становништво би спорије расло и страшна би беда изостала. Данас се ради, бар колико је могуће, да се мало по мало удата жена и дете опет истисну из множине великих индустрија, а за неудате девојке да се отвори одређени број поља, за које оне боље приличе од људи.

Свима је женама потребно боље васпитање, него што је данас; многе могу највише дотерати да извесан низ година или и трајно могу за себе саме да стоје; али све морају на првом месту бити тако васпитане, да буду и добре мајке и добре домаћице. Јер свака жена, која то не буде, промашила је свој прави позив, позив у коме врши највише, најсавршеније, најблагословеније; а свака жена, која постане рђава мајка и домаћица, штети морално и економно народност много више, него што јој користи као одличан лекар, књиговоткиња, продавачица, или друго што.

Не лежи у уништењу већ у тачноме обновљењу породичног огњишта и кућења будућност народа и права еманципација жене. Опажа се, шта данас може учинити једна марљива домаћица средњег сталежа својом довршеном кућно-економском и хигијенском радиношћу, васпитањем деце, познавањем и користовањем кућеводства; не превиђа се, како су велики природно-научни и технички напредци досада једнострано ступали у службу велике индустрије, којих је благотворно усавршење, ако ступе и у службу куће, још могућно. Само варварска домаћица нижих сталежа може рећи, да данас нема више шта да ради у кући. Код правога огњишта, кад свакоме стáну припада и мали врт, домаћица са својом полуодраслом децом има и данас пуне руке посла, а у будуће ће га имати још и више, и поред свих школа, трговина и заната који јој иду на руку, и поред тога, што купује већином готове продукте па већ и готово јело. А поред свога кућеводства има времена и за лектиру, образовање, музику, заједничко-користан и друштвени рад чак и она из најнижега сталежа. Без тога нема никаква социјалног спаса ни лека.

Проф. Д-р А. Шмолер С немачког превео **В. Ј.**

На самртном часу

Лежао сам у постељи болестан, болестан тешко, на смрт.

Опружен целим телом, укочено сам, скоро већ угашеним погледом, као кроз густу копрену, гледао у једну тачку. Но при свем том био сам присебан, свестан света: и где сам, и шта се око мене догађа, и шта ће са мном бити; осећао сам како, постепено и брзо, наступају последњи тренуци тако званога живота...

Око мене моја породица: отац, мати, сестре, браћа. И док је свако од њих, са сузама у очима, гледало у мене, — ја сам се радовао искрено, од срца, што ћу се једном смирити и отићи тамо „гдје же њест бољезан, ни печал, ни воздиханије, но жизан бесконечнаја.“

Ипак, осећао сам у души неку празнину: беше ми жао што не видех *њу*.

*

У последњем тренутку, у том најдужем тренутку живота човекова, за који самртник има времена да претури сву књигу свога живота, књигу састављену од многих празних, или подераних, или потпуно истргнутих листова, ја сам прелистао књигу свога живота, и то брзо, сасвим брзо: у њој беше само један једини листак, и то први који је уједно био и последњи, и на чијој првој страници стајаху немоћном руком бледо исписане речи: *вера, нада и љубав*, а на другој снажним потезима исписана једна само реч: *Смрт*.

И тад, у том последњем тренутку, беше ми дуго време: лежао сам и затворених очију очекивао Смрт...

*

Тишина. Подигох очне капке. У соби нигде никог; мислили су да спавам.

Отворише се врата тихо, нечујно, неосетно. И то отварање ја не осетих слухом, већ тиме што ми, намах, она густа копрена спаде с очију; што ми скоро сва згрушана крв наново заструја кроз охладнело, мртво тело; што ми се снага, сасвим исцрпена, поче постепено враћати: ушла је *Она*.

Погледах је погледом који је говорио много, врло много.

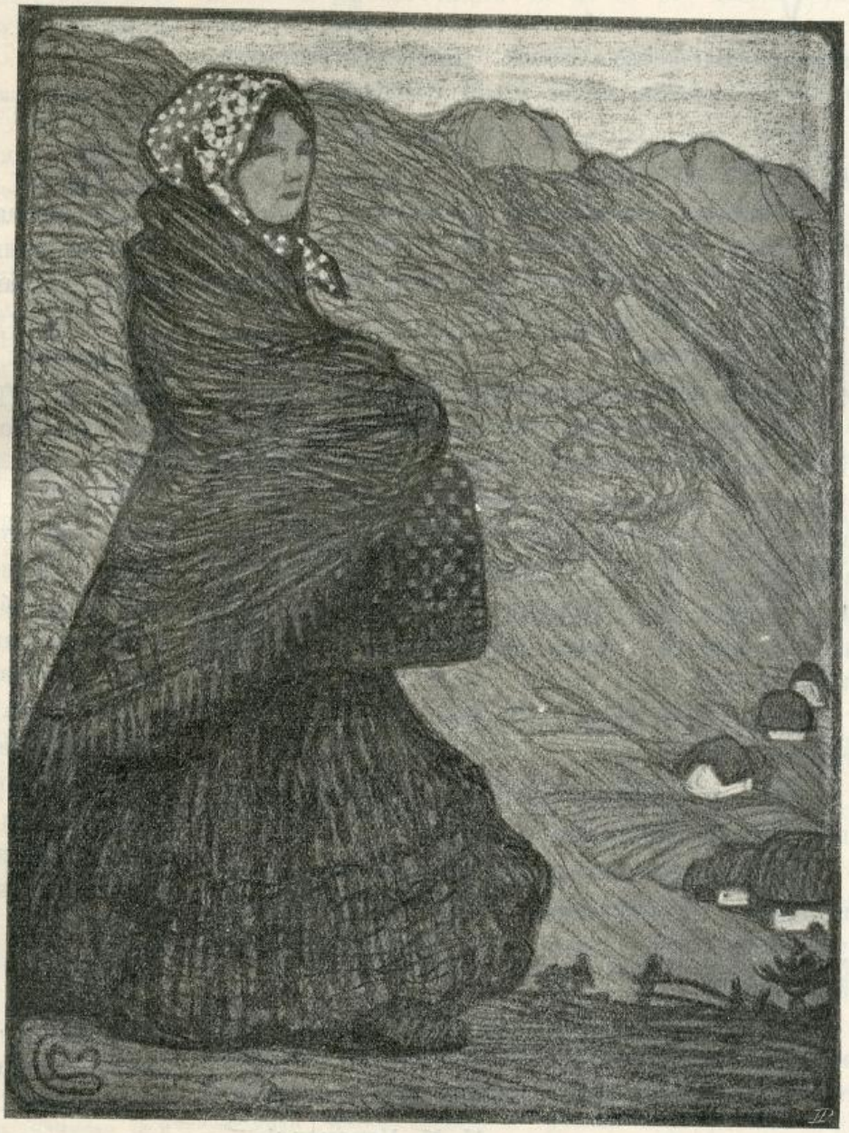
И *Она* је разумела тај мој поглед: приђе ближе к мени и седе на столицу крај моје постеље.

Тада, у томе часку, осетих да ми се и глас повратио, оснажен, освежен. Прикупих сву снагу своју те се лицем окретох к *њој*, и проговорих јасно, гледајући у *њу*:

— Ја те волим!

Проговорио сам први пут у животу, на самртном часу свом.

Ничег ми више не беше жао: видео сам *њу*. И тад склопих очи нехотице: душа је моја хтела да ми *њена* слика остане у стакленастим зеницама целе вечности.

М. Гаспари — Над селом

*

И ступи Смрт лагано, у свему величанству своме, и већ ми пружи пријатељски своју ледну, коштуњаву, спасоносну руку...

У томе тренутку одјекну кроз тишину један врисак, пун страхоте и нежности.

То је вриснула *Она*.

Тргох се и отворих очи.

Невесела зора позне јесени убацивала је кроз мразом извезена окна своју магловиту, тамносиву светлост; преда мном је опет, у свој својој страхоти, зјапила тешка, неразумљива загонетка тако званога живота.

Беше ми жао сна: у њему сам бар *њу* видео; овако сам Бог зна када ћемо се опет видети, било у сну или на јави.

В. Ј. Рајић.

Зимња елегија

Умрла је наша љубав процветала под јесењим сунцем, умрла као бледе јесење љубичице. Охладнело је наше сунце, изгубило се у магли наших пустих, једноликих дана.

Пусто, заогрнуто белим покровом почива место наших невиних састанака.

Следила се широка река, претворила се у смрзнут пут судбине. Ветар јеца кроз врбове гране окићене снегом и леденицама, клизи низ лед и цвили преко снежних поља елегију наше умрле љубави.

Одбегли вивци.

Изумро живот. Умрла наша љубав.

Још једно јато чавки лети кроз мртав дан. Црнина њихова пара снежну пустињу. Чавке лете више места наших невиних састанака лете више моје главе, гачу и певају језовите посмртне песме. Дошао сам на место наших састанака, на тле где су падале наше заједничке сузе, где је грејало сунце наших лепих јесењих дана. Дошао сам да нађем стару срећу, да старом топлином растопим замрзнуте сузе.

Заман. Мраз стеже и на месту наших невиних састанака.

Како ли је тек теби, нежна душо, у мраку, у једноликој пустари наших дана?...

Чавке се јате више моје главе. Осећам хлад њихових крила. Разумем њихове језовите песме. Ветар јеца кроз врбове гране и цвили преко снежних поља елегију наше љубави...

Умрла је наша љубав процветала под јесењим сунцем, умрла као бледе јесење љубичице. Охладнело је наше сунце, изгубило се у магли наших пустих, једноликих дана.

М. М. Ускоковић.

Кроз ноћ мрачну и густу јури воз. Силно дахће огњеним грудма и дахћући пушта варнице, а оне, живе и једре, појуре свом снагом у пустош и мрак. Гомилају се, сустижу, гоне и престижу те ватрене пчелице под мрачном таваницом мркога дима. Неке су блиставе и сјајне толико, да светле као сунце међ својим другама; друге су нежне и бледе као сенке. И једне и друге и све скупа јуре вратоломно, грабе простор, троше снагу и ватру своју, како ће их пре нестати у мраку и хладноћи. Али оне лете; лете и губе се...

А вечите светлице, горе на небесном своду, посматрају их и жмиркају осмејкујући се... **Ст. С. Н.**

Часовник

Ch. Baudelaire

Кинези гледају сат по оку мачјем.

Једног дана неки мисионар, шетајући по предграђу Нанкина, примети да је заборавио часовник, те запита једног малишана: колико је сати?

У почетку се устезаше мангупчић Небеског Царства а после рече: „Одмах ћу вам казати.“ После неколико тренутака дотрча, држећи у рукама грдну мачку, гледајући јој право у зеницу, и рече без устезања: „Још није подне.“ Тако је у истини и било.

Што се пак мене тиче, кад се нагнем ка лепој Фелини, као што су је тачно назвали, која чини част својој секти, понос мога срца, мирис мој душе, било у дан, било у ноћ, било у потпуној светлости, или непробојној помрчини, у дну тих обожаваних очију — ја видим увек јасно сат, свечани, велики као простор, без поделе минута и секунада — видим сат непокретни, који није означен бројевима, а лак је као уздах и брз као поглед.

А ако би ме какав наметљивац узнемирио док мој поглед почива на сунчанику, ако би ми какав непоштени и нетолерантни гениje, какав демон у невреме рекао: „Шта гледаш тако пажљиво? Шта тражиш у очима тога створења? Видиш ли беспослени и самртни час?“ Ја бих одговорио без устезања: „Збиља, видим сат; а тај је вечност!“

Зар не, госпођо, ево доиста заслужна мадригала, емфатична као и сами што сте! Збиља, имао сам толико задовољства да навезем ово дрско удварање, али вам ништа нећу тражити у замену.

С француског превела **А.**

Уз наше слике

Српкиња из Скопаљске Црне Горе (фотогр. снимио пок. Ж. Величковић). — Тек је „Нова Искра“ била стекла правог и одушевљеног уметника фотографа за Стару Србију и Маћедонију — пок. Живка Величковића, наставника у Српској Скопаљској Гимназији — дође нам тужна вест, да се овај честити Србин несрећним и неочекиваним случајем убио из револвера. Располажући неколиким његовим фотографским снимцима, објављујемо у овом броју његову фотографију Српкиње из Скопаљске Црне Горе. И избор предмета и уметничка израда њена јасно сведоче колико смо сви, а „Нова Искра“ нарочито, изгубили смрћу доброга Жике.

Јован Поповић Липовац. У редовима руске војске на Крајњем Истоку храбро се бори и овај честити Србин који није непознат у роду свом са досадашњих ратничких подвига. И пре кратког времена, у бој код Љаојанга, јавио је телеграм широм света о опасном али веома срећном нападу руске војске којој је на челу био храбри Липовац. — Родом из Црне Горе, из села Граћана, Липовац је основну школу свршио у Задру, а даље науке наставио у Београду и Русији. Као руски медицинар ступио је у добровољце и одликовао се у бој код Гео-Тепе. То је била такозвана Ахалтекинска Експедиција на Туркестан. У руско-турском рату одликовао се 1878. г. у толикој мери да је на самом бојишту одликован орденом Св. Ђорђа. Тада је био и командир страшне „Деце Смрти“, т. ј. оних најсмелијих бораца који су били одабрани из једне целе дивизије, а који су ишли у несумњиву смрт. Због осведоченог јунаштва добио је 1881. год. од руског цара читаво једно имање и наследну пенсију од 1500 рубаља. Таврнијска Губернија изабрала га је после тога за предводитеља племства. — Седамдесетих година прошлога века, као руски официр већ, вратио се Липовац у Црну Гору где је био кнежев ађутант и бригадир. После кратког времена поново је отишао у Русију где и данас служи као пуковник, цењен од свих другова са своје беспримерне храбрости. Значајно је, да је за 130 последњих година, Јован Липовац тек 14-ти борац чија прса краси орден Св. Ђорђа I-ог степена! Поред тог јединственог ордена, његова прса носе читаве токе од 26 разних ордена, али највише за личну храброст. За време своје витешке службе рањен је неколико пута, али су му, срећом, све ране биле од пребола. Има чин и у личној царевој пешачкој гарди. Јован Поповић Липовац познат је и као српски писац. Поред великог броја лирских и епских песама (штампаних скоро у свима српским књижевним листовима седамдесетих и осамдесетих година), написао је и једно опсежно дело о Маћедонији, у ком се не истиче само као српски родољуб, већ и као хладни и промишљени посматрач живота у садашњости и прошлости ове тужне покрајине. У овом делу покушава да изнесе и начин на који би се ово мучно питање најбоље и најбрже решило. Руско-Јапански рат омео га је да ово дело преда јавности, али по свршетку ове војне угледаће света у издању једне велике Петроградске књижаре. — Руског Цара Николу II. лично је молио да му допусти одлазак у Манџурију. Цар му је то допустио а једно лице из непосредне Цареве околине написало му је ово писмо: „Чувши да одлазите у нашу ратничку армију, знам да ћете бити пример осведоченој ратничкој вештини руске војске. Радујем се што ће такав српски јунак усрећити редове наше војске. Уверен сам да ћете својим примерима доносити неоцењене користи и одужити се Императору који Вас је обасипао милостима и доказати да су у праву сви они који се Вама одушевљавају. Искрено вам завидим што одлазите у рат, а још више онима који ће бити под Вашом командом, јер сам уверен да ће се под Вашом руком увенчати славом.“

Јовану Поповићу Липовцу, храбром борцу и оличеној љубави српског народа према Русима, нека је хвала и свака част!

Иван С. Јастребов. — Овај честити и цењени покојник, пређашњи руски генерални консул у Солуну, осведочени пријатељ српскога народа — познат је нама Србима врло добро. Рад његов у Старој Србији и Маћедонији, знаменито му дело „Обичаји српскога народа у Старој Србији и Маћедонији“ и читав низ научних чланака етнографских и историјских о нама Србима — обезбедио му је љубав нашу и задобио симпатије туђих научара. Доносимо у овом броју његов лик, а ускоро ћемо из његових посмртних рукописа (који су у власништву наше Академије Наука) објавити и један чланак у преводу проф. Момчила Иванића. —

Сава Тодоровић, редитељ Крањ. Срп. Нар. Позоришта. Нашим читаоцима већ је и из нашег листа позната прослава 25-годишњице уметничког рада овог одличног члана и редитеља Нар. Позоришта. Објављујући у овом броју његову слику, „Нова Искра“ одужује се његову уметничком раду, желећи му још доста и доста година у служби српској позоришној уметности.

Манастир Милешева. — Види чланак у ов. броју.

Богородица Утешитељка (сликао А. Бугеро). У првом броју своје прве године донели смо неколике врсте о животу и раду француског уметника А. Бугероа. У низу његових одличних радова, међу најлепшима, стоји „Богородица Утешитељка“ која данас краси просторије Париског Луврa. —

Босанац (сликао Л. Куба). Чешки сликар Л. Куба, познат и са своје збирке музичких мотива у српском народу, путовао је више пута кроза српске крајеве и увек се враћао у свој Златни Праг са великим збиркама својих сликарских слика, студија и скица. Илустровао је већ неколика чешка издања о српском народу. Из збирке његових студија доносимо лик нашег Босанца који је и верно и уметнички забележен. —

Српска и Турска полиција у Београду 1860. год. (сликао Ст. Тодоровић). — Колико је наш Београд промењен од потпуне српске управе у њему, сведочи и ова слика. Она представља данашњу Капетан Мишину улицу. Са десне је стране зграда турске полиције са турским башибозуком, а са леве део српске полиције са српским стражаром. На месту турске полиције данас је жандармеријска касарна, а на простору где је била српска по-

лиција, данас је зграда Управе града Београда. Ни џамије ни зграда које се виде на слици — данас више нема. Места њихова заузеле су друге зграде.

Битољка (сликао Ј. Пешић). Наши читаоци знају врло добро о злом и несрећном стању у порабаћеној Старој Србији и Маћедонији. Пред забринуту српску браћу износимо слику Српкиње из Битоља, јер смо уверени да ћемо тим угодити родољубљу свију оних који у судбини српског народа гледају и своју судбину.

Над селом (сликао М. Каспари). Београђанима је већ познат Каспари, словеначки сликар, са својих изложака на првој Југословенској Сликарској Изложби. Још том приликом привукао је на се искрену и одличну пажњу свих љубитеља модерног сликарства. „Над селом“ његов је рад који није био у Београду, али има све одлике Каспаријева манира. У току ове године донећемо још неколика рада овог у истину даровитог словеначког сликара. —

ХРОНИКА

НАУКА

Телеграфон

Сада се много и говори и пише о успелом усавршавању телеграфона, што га је пронашао дански инжињер Пулсен. После многих одличних огледа, пробудио је овај апарат најживље интересовање како у обичне публике, исто тако и у техничара специјалиста.

Телеграфон бележи сваки човеков глас па чак и најслабији звук, који се апарату предаје с помоћу микрофона. — Пре кратког времена био је телеграфон још прилично несавршен. Главни му је недостатак што није јасно и разумљиво хватао гласове за све време говора. Тако нпр. обична обла телеграфонска плоча, после 40 секунада употребе, није била добра за даље фиксирање звучних таласа, јер је већ била, како се то вели, „исписана“. Према томе, ако се желело и даље говорити, морало се мењати ваљке, што није било ни мало згодно па ни пријатно после сваких 40 секунада. Сад је та незгода савладана; у конструкцији апарата учињене су такве измене, да сада нема никаквих сметњи за његову потпуну употребу.

А каква је практична примена телеграфона? Ево каква. Ако хоћете нпр. да напишете своме пријатељу дугачко и опширно писмо, али за то немате много времена, онда се само обратите телеграфонској карти, — и успех је ту. Свака таква карта дугачка је 15 а широка 10 сантиметара; танка је као свака поштанска дописница, а тешка само 7 грама. Спустите карту у апарат, нагните се над апаратском говорницом и отворите затворач: мали микрофонски апарат, који је у телеграфону, одмах ће проради, а челична карта окретаће се око себе заједно са малим цилиндричним ваљком, који она тесно обухвата собом; када се карта окрене једном око себе, сама се издигне тачно за један милиметар. Окрећу се и ваљак и карта, а ви за то време говорите све што желите саопштити своме пријатељу. Ако бисте хтели прекинути говор, било да мислите шта ћете још рећи, било да се одморите, — спустите затворач, и микрофон ће прекинути свој рад. Чим зажелите даљи говор, отворите опет затворач, и све иде као што треба. Поред тога, можете удешавати и брзину окретања како кад зажелите. Ако бисте хтели да писмо диктујете полако, можете удесити да се карта једва приметно окреће; хоћете ли брже, може се окретати и највећом брзином. Када је карта скоро сасвим испуњена, апарат се јави сигналним звонцетом; али је тада остало на карти таман још толико места, колико је потребно да се саопште поздрави и најразноврсније жеље. Ако вам је све то мало, ако је карта „исписана“ до краја, — извадите је из апарата, окрените је на другу страну, и „диктовање“ можете наставити до њезина другог краја. На једној страни овакве карте стане толико речи колико их има на 4 стране обичног писма.

Писмо је завршено. Извадите карту из апарата и шаљете је по пошти свом пријатељу. Пријатељ, када добије такву карту, метне је уз ваљак свога телеграфона, спусти се у своју столицу, узме слушала у руке, метне их уз уши, пусти мотор микрофонов и почиње слушати: карта, са необичном тачношћу и јасношћу, изговара све издиктоване речи и, осим тога, предаје јасно и боју гласа и све његове нијансе. Овакво се слушање може понављати до миле воље. Ако вам се на карти учини ма што незгодно, поправка је веома лака: превуците преко тих речи неколико пута магнетом, и одмах је избрисано све што сте избрисати хтели.

Али овим није исцрпена сва примена телеграфона. Ако га саставите са телефоном, показује се веома користан и у другом погледу. Пре него што отидете из куће, приступите своме телеграфону са, рецимо, овим исказом: „Отишао сам од куће, а вратићу се доцније. Али то не смета да ми јавите све што желите, јер је овде мој телеграфон који ће ми казати све што јавите.“ Ако неко зазвони, докле писте код куће, телеграфон ће се одазвати и саопштити што сте казали, а поред тога и забележиће све што му ваш познаник буде јавио. Када се вратите кући,

само покрените мотор свога апарата, и дознаћете све што Вам је јављено преко телефона.

Данас телеграфон бележи и најдуже говоре, од по неколико часова, само када се у њ стави карта од неколико метара дужине, а што је, према његовој усавршеној конструкцији, веома лако.

Едисн, који је разгледао Пулсенов апарат, изјавио је да су његови фонографи и грамофони изгубили вредност пред оволиким савршенством. И најсавршенији грамофон, као што је познато, прилично шишти т. ј. не предаје гласове сасвим јасно, јер се поред њих чује и шкрипање и непријатно шуштање. Телеграфон објављује сваки глас веома јасно и разговетно.

Са колико осетљивости прима телеграфон и најмање ваздушне покрете, показује овај оглед: из Дражћана у Копенхаген био је послат преко телефона *уздах*; телеграфон, који је био спојен са телефоном, примио га је и исказао невероватно јасно и разговетно до најтање нијансе.

Патент за овај проналазак откупило је једно немачко акционарско удружење. Према закљученом уговору, удружење се обвезало да ће за прве две године продати најмање 14.000 телеграфона по цену од 250—1250 динара за комад. — С.

УМЕТНОСТ

Прослава двадесетпетогодишњице глумовања г. Саве Тодоровића.

Глумци брзо живе, па брзо прослављају и своје јубилеје. Из кола млађе генерације ово је већ друга прослава. Пре кратког времена Гавриловић, а сада Сава Тодоровић. Чисто да човек не верује, да је од друговања у школској клупи прохујало толико времена. Ми, другови слављенички из овог млађег кола, без обзира на то, да ли јубилеји у опште имају смисла, бунили бисмо се противу оваквих прослава већ и с тога, што не бисмо желели да изазовемо сумњу у своју скору старост. Али знајући да глумци одвећ рано почињу своју каријеру, ми им ову несмотреност радо праштамо.

Рекосмо, да глумци брзо живе. Али не само то, већ и њихова слава брзо пролази и оставља успомену само међу савременицима. Од свих радника на културном пољу: музичари (свирачи) и глумци остављају најмањег трага од својих творевина, јер њихова уметност дејствује тренутно. Утисци њихова рада остају само на гледаоцима и слушаоцима, које ови собом и у гроб односе. Са последњим савременником, који је уживао у њиховој уметности, нестаје и трага о њихову уметничком раду. Ни једно перо није у стању описати оне утиске које њихов рад оставља на гледаоцу или слушаоцу. Па с тога су њихови јубилеји и најоправданији. Сва морална награда њихова, то је признање и слављење од стране живих савременика.

Наш слављеник Сава — Београдско је дете и има међу савременицима још доста другова, који су пратили његово уметничко развијање и усавршавање од почетка па до данас. Сава је, као и већина уметника и глумаца, доста рано напустио школу. Свршио је 4 разреда гимназије, а после је окушавао своје способности на разним пољима рада, докле га његов урођени таленат не одведе његову правоме позиву, који ће му донети славе и признања његових савременика.

Дуго се о Сави Тодоровићу као о глумцу није ништа знало, јер он, као и многи даровити и вредни човек, требало је да прокрчи себи пута необичним трудом и истрајношћу. Он није био чедо среће, које су таласи избацили на површину, већ је необичним напором морао сам избити на видело. Сава је у правом смислу „selfmade man“.

Дубоким схватањем карактера, које је имао да представи, Сава је својим талентом и необичном марљивошћу стварао типове, који су по психолошкој обради били верна слика типова, што су их дотични драмски писци оцртали. Хумористичан тон, који из Савиних типова провирује, пун је живота и тако природан, да ми ни за један тренутак не изилазимо из илузије стварности. Тако звана *карактерна комика* то је струка Саве Тодоровића, у којој он заузима прво место међу садашњим српским глумцима. А колико је он својом природном игром и финим хумором био у стању да задобије гледаоце, најбољи доказ су извесни комади који по себи немају велике драмске вредности, а које он просто одржава на репертоару.

Један од тих комада је и *Цезаров тестаменат* од Белоа и Вилетара, у коме је Сава као Исидор прославио и своју 25-годишњицу. Позориште је било препуно посећено од стране отмене и образоване публике, која у Сави цени свога одличнога и вредногa глумца. Што је најкарактеристичније то је леп и отмен тон у току саме прославе. Није ту било оног безбројног и бесмисленог изазивања после сваке сцене, већ је слављеник изазван после свакога чина по једанпут и симпатично поздрављен од стране гледалаца. А то је најбољи знак, да и овом приликом, као и иначе у животу и раду овог савесног глумца, клика и реклама нису биле заступљене.

Уметник је добио признања за свој уметнички рад и са највишега места, јер га је Његово Величанство Краљ одликовао орденом Св. Саве IV. степена. Управа народног позоришта и другови предали су му по један венац украшен дивним трацима, а исто тако и два школска друга послали су му један лаворов венац. Сем тога, слављеник је добио доста лепих поклона, који ће га вечито опоминьати на овај радосни и ретки доживљај.

После представе одушевљена омладина дочекала је свога омиљенога Саву при изласку са позорнице и на рукама однела у „Позоришну Кавану“, где је слављенику дат банкет, који је био тако посећен, да у оној пространој кавани није било довољно места за госте. Ни банкет није носио на себи карактер званичности. Весеље је имало више пријатељски тон, што је све давало необично живу и веселу слику. Званичних здравица (намерно или ненамерно) није било, али је пало доста пријатељских и искрених речи, које ће Сави дати доста новога полета и снаге, да у низу других 25 година рада своју уметност и даље гаји и усавршава на част и понос српске уметности, а на радост својих безбројних другова и пријатеља.

Са оваквим жељама отишао сам са банкета и ја и растао се са слављеником обећав му, да ћу приликом његова другог јубилеја проговорити коју више о његову уметничком раду.

Нека би дао Бог да се и ове лепе жеље и моје обећање у своје време испуне!

12. јануара 1905. год.
Београд. Д-р М.

Иван Вазов: **Кратке приче,** с бугарског превео *С. А. Поповић*. У мостарској „Малој Библиотеци“ бр. XX-ти изашле су ове приче Нестора бугарске књижевности, г. Ивана Вазова. Има их пет: *У врту муза, Блудни син, Ah Exelence!, Сусрет* и *Инвалид*. Најјача је од њих *Сусрет*, где се црта једна бугарска сналша, лепа и приглупа сналша као што су и наше сеоске сналше. Муж јој је одмах некако по венчању отишао у војску. Она се пак искраде од свекра и свекрве и иде у Софију, да се види с мужем, који им се није јавио нека три месеца и сусреће се са — његовим мртвачким спроводом. Обрада је врло уметничка, без рефлексија и наравоученија, које су у осталим причама врло честе. Превод је без мало добар и чита се као да је српски оригиналан. Радујемо се што је „Мала Библиотека“ увидела потребу узајамног упознавања југословенских народа, али нас толико исто жалости што њу не увиђају и београдски издавачи (т. ј. ако их има). М. У.

* Раша Митровић и Живојин Радосављевић, учитељи, приредили су за матере читанку под именом „Материнско Царство“. Ову је књигу прегледао Просветни Савет и предложио: да се може поклањати ученицама Више Женске Школе, Учитељских Школа и да се може набавити за књижнице свих народних школа. Како ће трошкови око ове књиге бити велики, то писци и издавач позивају све дечје пријатеље (а највише матере), да се на ову књигу претплате. Претплата се прима до 1. фебруара о. г., а књига ће бити готова до 10. тога месеца. Књига ће изнети до 10 штампаних табака на лепој хартији. Скупљачи на сваких 5 књига добијају по једну на дар. Цена је књизи за претплатнике 1 динар или 50 новчића. Књига излази у издању књижаре Велимира Валожића.

* Антиалкохолско удружење српских учитељских приправника Сомборских „Спас“ објављује српском свету, да је изашао из штампе први свезак његове библиотеке под насловом: „Рат алкохолизму“. Садржај је: 1) Химна удружења „Спас“, од М. Поповића учит. припр. IV. г. 2) Предговор, од удружења „Спас.“ 3) Важност антиалкохолског покрета по народ, говор Ст. Бенина учит. припр. IV. год. 4) Народносна школа и антиалкохолски покрет, од Сл. М. Косића учитељ. приправ. IV. год. 5) Штетни утицај алкохола на ђачку омладину, од В. Чубриловића учит. припр. IV. год. 6) Монолог, од М. Поповића учит. припр. IV. год. 7) Наш одговор или зашто се није основало друштво „Умереност“, од Ст. Бенина, учит. припр. IV. год. — Књига износи преко три штампана табака. Цена је само 10 новчића (20 потура). Може се добити код удружења у Сомбору.

* На дан Св. Саве освећен је у Вуковару Српски Дом, подигнут добровољним прилозима Срба из Вуковара. Дом је примио у своје просторије: српску народну школу, женску добротворну задругу, кредитну задругу, гимнастичко друштво „Соко“ и певачко друштво „Јавор.“ Још један доказ, шта се може учинити удруженим снагама и љубављу према свом народу. —

* У Новом Саду штампана је политичка брошира: „Шта је било и шта треба да буде? Реч после саборских избора.“ — Писац је Јаша Томић. Брошири је цена 4 потуре (2 новч.), а поруџбине се упућују Кости Лери (Нови Сад). —

* М. Ј. Јелић, секретар Министарства Финансија, штампао је свој рад: „Политика монетарног растројства у Србији.“ Садржина је: 1. Треба ли одобрити Народној Банци повластице још за 25 година? 2. Појава ажије и њени узроци. 3. Котеријска монетарна политика. — Књизи је цена 1 динар. —

* Књижара Велимира Валожића штампала је 4 нове књижице за децу. Две су за мању децу („Принцеса Белка“ и „У зверињаку“) а две за одраслију („Звездица“, уредио Мих. Сретеновић, и „Радост“, уредио Милорад М. Петровић). —

* Изашао је трећи свезак „Покрета“ у ком су „Чланци о телесном вежбању“. Написао их је проф. Тих. Остојић, а по реду су: 1. Вежбајмо, јачајмо своје тело. 2. Телесно васпитање омладине. 3. Дечје игре. 4. Српско игралиште. 5. Видовданска слава у Раваници. — Цена је књизи 80 потура. —

* Из „Нове Искре“ засебно је одштампано: „Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић.“ Издање је на веома финој хартији, у 8°, има 178 страна, а цена је 2 динара. Може се добити у Београдским књижарама и у администрацији „Нове Искре“. Књижарима уобичајени рабат. —

* Академија Наука и Уметности досудила је књижевничку помоћ из Задужбине Михаила и Марије Миливојевића, по 300 дин.: Људевиту Вуличевићу, свештеник у Италији, Лазару Комарчићу, књижевнику и новинару, а 200 динара Мати Радосављевићу, пенсионару. —

* У Златном Прагу штампана су: „Писма о руско-јапанском рату“. Писац је Вацлав Клофач, а превела их је, са писменим допуштењем, г-ђа Даринка К. Суботића. Цена је 20 новчића или 40 пара динарских. —

* У издању књижарнице Геце Кона изашла је нова композиција Ст. Биничког: Марш Краљеве Гарде. Цена је 1·50 дин. —

* У Бечкој штампарији Мехитариста штампа се „Аматер“ лист за неговање фотографске вештине међу Јужним Словенима. Излази једанпут месечно на 8 страна (26 × 32.5 см.), а издаје га и уређује Владислав И. Цветановић (Mittweida, Sachsen). Годишња је цена: 4·80 марака, 6 франака или 5·40 круна.

* Штампарија Савића и Комп. покренула је ове год. нов лист „Спорт и Свет“. Лист излази сваког 1. и 15. у месецу, доноси илустрације из разних спортова, а цена му је годишње: 16 динара или круна. Уредник је Добривоје Лазаревић. —

* У првом свом овогодишњем броју доноси италијанска „Nuova Rassegna“ (Firenze, Via Ricasoli 61—63) приповетку Госп. Симе Матавуља „I figli“, из збирке

„Живот“, у одличном преводу наше сараднице Г-ђце Умберте Грифини. — У овом је броју и наставак оригиналног чланка Д-ра Вићентија Лозовине „Le ispirazioni poetiche di Petar Preradović.“

* „Българска Сбирка“ објавила је у свом овогодишњем првом свёску превод приповетке Госп. Симе Матавуља „Звоно“. Преводилац је Стеван Кутинчев који није пожалио труда да превод буде што бољи и тачнији. — У том је свёску и приказ „Календара Матице Српске за 1905. годину“. Између осталога вели се о њему: „То је зборник српскога народа. У осталом, Срби су том погледу били и остали у много бољим приликама од нас. Имали су и добре алманахе и добре календаре. Доста је да поменемо „Орао“, „Бели Орао“, „Срборан“ и друге. Од оваквога календара („К. М. С.“)не може бити никоји корисниј.“ —

* Зближавање и братимљење југословенских уметника „Българска Сбирка“ поздравља овим речима: У области југословенских односа већ је учињен велики корак на путу споразума и солидарности. Уметници — творци лепога и носиоци најмирније културе — дадоше пример. Оно што се почело у Београду за време Краљева крунисања и уметничке изложбе, завршило се у Софији. Загреб, Београд, Љубљана и Софија пружише руке и изгрлише се у лицима својих уметника. Уметност је послужила као основа једном југословенском савезу, савезу уметникâ. Топло и искрено поздрависмо онај дан када представници бугарске, српске, хрватске и словеначке уметности донесоше, у заједничкој седници, већ познату резолуцију и када основаше своје савезно удружење „Лада“. —

* Стево Јањетовић штампао је у Новом Саду збирку „Из мога села, цртице из прошлости“. Књижица је у 8°, а има 88 стр. Цена није означена. Приказивач „Заставин“ вели: „уверисмо се да их је написао човек из народа, који добрано разуме народни живот... Из сваке се приче и сваке врсте види да не само познаје ствар, него кад се боље као књижевник извешти, моћи ће нам изнети многу и многу ствар која нам није позната а треба да се зна.“ Догађаји у приповеткама црпени су из Горње Крајине. —

* 14. о. м., на дан Св. Саве, одржала је Српска Матица свечану седницу, на којој је друштвени секретар Д-р Милан Савић говорио у спомен и славу пок. Д-ру Јовану Јовановићу Змају. —

* У Херцег-Новом, у издању књижаре Ј. Секуловића, штампао је Никола Д. Велимировић своју књигу „Успомене из Боке“. Књизи је цена 40 хелера.

* Из „Самоуправе“ засебно су одштампани „Извештаји о српском устанку под Кара-Ђорђем у новинама онога доба. Белешке о устанку у Бечким новинама“. Цена је 0·40 дин. —

* У Државној Штампарији наштампан је „Државни Календар Краљевине Србије“ за 1905 годину. Може се добити код свих повлашћених књижара и у стоваришту књига Држ. Штампарије. Цена је у тврдом повезу 4 динара, у елегантном 6 динара. —

* Милан Поповић (Загреб) написао је књигу „О картелима и трестовима с привредног и друштвеног гледишта,“ прилог националној економији. Садржај је овај: I. Опћи дио: 1. Увод; 2. Постанак и појава картела и трестова; 3. Организација капитала и рада; 4. Психологија великих предузимача; II. Картел: 1. Уопће; 2. Дефиниција картела; 3. Облик и различите врсте картела. III. Трест: 1. Дефиниција треста; 2. Врсте трестова; IV. Разлике између треста и картела и трестова. V. Законодавство против картела и трестова. VI. Остале мјере против картела и трестова. VII. Завршетак. VIII. Прегледи књижевности. — Књига ће изнети око 5 штампаних табака а стајаће К. 1, те ће се почети штампати, чим се јави довољан број претплатника.

* Изашла је нова књига: „За породицу и дом“. Написао Мита Ђорђевић. Нови Сад, — Српска књижара и штампарија Браће М. Поповића г. 1904. Цена је књизи кр. 1·20.

* 25. о. м. прославио је Бранислав Ђ. Нушић двадесетпетогодишњицу свога књижевног рада. Нарочити одбор у Новом Саду био је узео на себе све старање да прослава буде што лепша и виђенија. Народно Позориште у Београду представљало је тога дана, у част слављенику, његову „Протекцију“. — И ако се о Нушићу још не може дати дефинитиван суд, јер је пред њим још̀те живота и рада, ипак се једно може поуздано утврдити: Нушић је веома плодан писац, а данас, без мало, и једини и најбољи наш драматичар. У оцењивању његова рада још је пуно личних примеса, али ће време све то збрисати, и онда, можемо се надати, суд ће бити и тачнији и бољи. — Прославу његову поздравља и „Нова Искра“ са најискренијим жељама да се и даље одужује српској књизи и да задужује захвалношћу бар „доцније неко поколење“. —

* У првом броју „Нове Искре“ за прошлу годину донесосмо лик и објависмо радосну вест да је за Скопљанског митрополита и егзарха Доње Мизије посвећен избраник међу позванима — Севастијан Дебељковић. А већ данас бележимо то име, пуно најлепших нада за потлачено Српство, у читуљу великих српских људи. 23. јануара испустио је дух свој, а 28. погребен у столици својој, српско-царском Скопљу. Покојна му душа у рајском насељу!

* 19. јануара одржали су Београдски књижевници свој скуп за доношење законске одлуке о књижевној својини. Рад овога скупа, примљен одлично, проширће се на другом састанку, када ће доћи и српски уметници, да се заједничким силама изведе доиста потребно законско решење о књижевно-уметничкој својини у Краљевини Србији. Случаји са књижаром Браће Поповића и још неколиких књижара „издавача“ убрзавају ову ствар, којој доиста треба наћи лека. Немамо разлога сумњати да ће и Народна Скупштина радо прихватити жеље најкорисгољубнијих радника — српских књижевника и уметника.

БИБЛИОГРАФИЈА

Божићне приче, од Милене Миладиновићке. Нови Сад, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. 12·5×22 см., стр. 46.

Издање пишчевих пријатеља. — *Али-паша Ризванбеговић, као народни вођ и државник.* Са особитим обзиром на данашње прилике и положај српског народа написао Јован С. Ђугумовић. Цијена 50 хелера. У Новом Саду, парна штампарија Ђорђа Ивковића, 1904. 13×19·7, стр. 46.

Има ли злу лека? Разговор Срба ратара о земљорадничким задругама. Чуо па прибележио Павле Аршинов. Друго издање допуњено. У Загребу, штампано у Српској Штампарији, 1905. — 15×23 см., стр. 112. Цена 1 круна (1 динар). —

Звездица. Књига за децу. Уредио Мих. Сретеновић. Београд, издање књижаре Велимира Валожића. Цена 60 пара дин. 14×22.5 см., стр. 96.

Свеска 86., 87. Мала Библиотека. Број XX. XXI, 1904. Светислав Стефановић: *Песме*, оригиналне и преведене. Друга књига. Цијена 60 потура — (80 пара дин.). У Мостару, штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., стр. 160+IV.

A. Aškerz. *Primož Trubar.* Zgodovinska epska pesnitev. Ljubljana, Ig. pl. Kleimayr & Fed. Bamberg, 1905. — 12×17.8, стр. 135. Цена: 2, повезано 3 круне.

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Ево нас и на почетку седме године.

За нама је пуних 6 година тешког и незахвалног посла, али који нам добру вољу још није убио. И ако смо се у току шесте године озбиљно решавали да престанемо са „Новом Искром“, и ако смо почели веровати да је она још вазда само луксус за српске читаоце, — „Нова Искра“ била је јача од нас!

Седмом годином улазимо у старе невоље, али нас вазда држи нада, да ће, можда, сад, ове седме године, ипак бити боље, јер је „Нова Искра“ својим шестогодишњим излажењем јасно показала да је озбиљан и поверења заслужан лист. Није она какво ново подузеће, да би претплатници могли сумњати у његово одржање. Своје обвезе према претплатницима вршила је она увек тачно, али, на жалост, не и претплатници према њој!

И опет вечито нова и увек стара песма о претплатницима! Али — искуство је најбољи учитељ. Многи неплатници „Нове Искре“ знају врло добро да смо своја оправдана потраживања ипак наплатили, — а онима, који још немадоше искуства о том, мирно велимо: не одужите ли се и „Новој Искри“ и својој савести, доћи ће ред и на Вас. Тешко је било почети, а сада ћемо је према сваком неплатнику најозбиљније применити.

Претплатници који су добили опомену за дуг, нека је сматрају као последњу, јер су наше књиге најисправније и законски вођене, — а наплата је, у таквом случају, врло лака.

Обраћајући се пријатељима једине српске илустрације, молимо их да у кругу свом препоруче наш лист. Претплата је означена на челу листа, а најбоље је претплатити се код пошта или претплату послати поштанском упутницом.

Обећавати за ову годину нећемо ништа. Не обећати а дати, увек је боље. Сараднике молимо да нам ни у овој години не откажу своју помоћ.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Привиђење нашег Центлмена, од Симе Матавуља.

Из посмртних рукописа Змајевих, песме.

Лабудова песма (Калхас), драматска сцена у једном чину од Антона П. Чехова, превод с руског.

* * * песма Алексе Шантића.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (наставиће се).

Крај огњишта, песма Борског.

Манастир Милешева од Ст. И. С.

Тако радо (Милена Миладиновићева), песма. С немачког М. П.

Казна, написала E. Neeга (наставиће се).

Поноћно даворје, песма М. М. Петровића

Садашњост и будућност породице, проф. Д-р А. Шмолер. немачког превео В. Ј.

Листићи: На самртном часу од В. Ј. Рајића. — Зимња елегија, од М. М. Ускоковића. — Живот, од Ст. С. И. — Часовник (Ch. Baudelaire). С француског превела А.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Српкиња из Скопаљске Црне Горе. — Јован Поповић Липовац. — И. С. Јастребов. — Сава Тодоровић, редитељ и члан Краљ. Срп. Нар. Позоришта. — Манастир Милешева. — Богородица Утешитељка. — Босанац. — Српска и турска полиција у Београду 1860. год. — Српкиња из Битоља. — Над селом.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић* Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА и КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА и ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ на ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица поједина употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младоженье и девере;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжиньере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО ОТВОРЕНО

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Оксфорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских** фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 2. Београд, фебруара 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Привид

Топао, врео летњи дан, испуњен ведрином и сјајем сунчаним. Подне већ измакло — жега најјача. Ја сам лежала на отоману у својој соби за рад. Оморина је тако јака, да замара; осећам притисак ваздуха од подневске жеге и клонулост снаге, зенице се стежу и сужавају, трепавице се саме лепе и склапају — сан се лагано прикрада.

Отимам се од дремежи и полузатвореним очима, колико год дуже могу, посматрам лубању, што почива испод стакленог звона, тамо преко пута, у углу собе. Из њених очних шупљина иде нека језива хладноћа; оне испивене очи тако чудно и упорно посматрају. Прозор отворен. Тамо подаље, поред прозора, дафина. Процветала, обехарила сва, а снажан и тежак мирис уноси лак поветарац у моју одају. Мирис цвећа и лишћа дафинина као да још више умара. Споља, осим мириса, допире до мене и слабц жагор врабаца, који се нешто међу собом на крову препиру, расправљајући своје домаће ствари.

Наскоро осећам како наступа у тој оморини и пригревици слатко спокојство и мир — цвеће оборило и повило шарене крунице, лишће на дафини не трепери, ветар застао негде у џбуњу и грању — тишина... тишина изнад дрвља и домова, изнад цвећа и ливада, тишина око мене и у мени; чини се, тишина изнад свега у природи.

А моје трепавице се све више спуштају и лепе...

.....Наједанпут отвориште се врата од моје собе, отвориште се лагано и нечујно. Унутра ступи некакав висок, протегљаст младић, веома леп, али скрушен и сетан. Своје граорасте, изразите очи баци бојажљиво према мени. У тим великим, граорастим очима, које су ме тако уморно посматрале, било је неисказано много бола и туге, молбе и страдања. Не знам зашто и откуд, али и сама осетих у том тренутку тугу у свом срцу и јако ми се ражали нешто. Кад је младић отворио врата и ступио у собу, осетила сам, да је с њим прострујила и разлила се по одаји струја хладног ваздуха, тако хладног да у први мах, за тренутак, осетих слабу дрхтавицу у снази.

Онај његов тужни поглед просто као да ме приковао. Нисам се с места померила.

Младић нечујно и бојажљиво приступи и ослови ме неким неземаљским гласом:

— Теби сам дошао... теби... да ти благодарим.

Једва сам се могла прибрати од узбуђења.

— Мени да благодариш? Али за што? Та ја те и не познајем! Шта имаш ти да ми благодариш и зашто?

Младић још тужније настави.

— Да! Ти ме не познајеш; али ипак, ти си једини мој добротвор... ти... једини мој добротвор.

Изненађена посматрала сам непознатог младића, присећајући се прошлости и претурајући по памети: кад сам га и где у животу видела. Са свим, са свим непознат — никад га нисам видела.

Изгледало је као да је разумео моје погледе и чуђење моје, и извесно, хотећи да ми објасни све ово, он настави свој разговор; али глас му доби тако некако чудно јечан, болан тон, да ми је у душу продирао и бол стварао.

— Да, ти си моја добротворка... Како? — Чућеш! Сад ћеш чути, сазнаћеш целу моју судбину, страшну моју судбину.

Мене обузе нека језа од његова гласа.

— Ја сам студенат био, учио сам права. Где — то је споредно. Учио сам на једном универзитету у Аустрији... Био сам веома вредан и марљив, али сиромах, убоги сиромах. Колико, колико пута нисам имао шта да једем! Вазда гладан, вазда жељан! Осим мајке, која је живела негде у провинцији, нисам имао никога свога у широкоме свету.

Моја једна мајка, колико се бринула за мене, колико ме је волела, ипак никад није могла да ми помогне, да што одвоји и да ми пошље. Никад! И тако сам студирао мучећи се и злопатећи, зарађујући радом свој горки хлеб. Дани су били тешки, тежак цео живот. Али се деси чудо: просину најзад и мени сунце и озари ме зрачак среће. Случај ми је пружио руку спаса, да се извучем из крајње оскудице, а после је срећа сама дошла. Добио сам за учитеља у једној имућној породици: имао сам да спремам и поучавам два дечка, који су учили гимназију.

Ох, те среће, те радости моје, кад сам први пут ушао као учитељ у ту кућу! Али ту, у тој кући је и сва несрећа моја, страшнија од оне, у којој сам дотле живео и таворио. Судбина је ваљада мислила, да се у животу нисам још доста напатио, да нисам много издржао...

Долазио сам сваки дан. Још првог дана видео сам једно дивно девојче, а после сам се сретао с њом свакога дана. Морао сам је видети. То је била једина кћи. Звали су је Мара. Ја не знам како је то дошло, али сам све више осећао потребу да је видим. Неко ново осећање пробуди се у мени. Мало ми је било што сам добио тако добро место — требао ми је још њен поглед. Ускоро сам приметио да ме често и замишљено посматра својим дубоким очима. И крај? — Крај је био, да сам је заволео силно, свим пламом, свом силином своје чисте, невине и непокварене душе, која је неисказано жудела за љубављу... и мислила, да је нашла то, за чим жуди.

То је тако ишло и поступно се развијало: ми смо се виђали често. Мој поглед је падао пред њеним погледом; али се неки пут толико занео и блудио, да је то и сама морала приметити. Из тих погледа она је могла читати и разумети моју љубав, а мени се чинило, да то њој самој није било непријатно.

То доба — то су златни дани моје младости, златни дани мога живота, који је дотле био испуњен толиким патњама и одрицањем. Најсрећније доба живота! Наше је познанство ухватило дубока корена.

Кад је Мара куда пошла, ја сам је смео пратити; смео сам се шетати с њом. Са великим задовољством ја сам често носио понекипут какав њен мали пакет, корачајући сав срећан поред ње. То је било с почетка, а затим смо се врло често састајали, тобож случајно, кад год је она куда пошла са својим малим братом. Тај малишан нам је био добро дошао. Најчешће смо одлазили на шеталиште, у парк. То ми је било најмилије место где сам време проводио: ту смо дуго шетали једно поред другога, без речи. Оно што смо смели једно другом поверити, а што нисмо могли преко усана претурити, то су говорили топли и нежни погледи. А растанак нам је био срдачан и искрен: ја сам држао њену руку у својој руци и обасипао је силним пољупцима. Она је допуштала — њој је то јако годило, а ја сам због тога био срећан, пресрећан...

Мислио сам, веровао сам, да ме заиста воли и гледао сам у њој за себе и вас живот свој светињу, гледао сам у њој свог Бога...

То је златно доба планова и илузија, доба вере и сањарија, доба кад се верује у срећу, кад живот има смисла. Одушевљен својом љубављу почео сам ковати разне фантастичне планове. Сав сам се предао послу — хтео сам, да што пре и што боље свршим своје студије, да постанем свој човек, да добијем докторску диплому, да станем на своје ноге; па, кад се све то преканта, ја да станем пред њене родитеље и да тражим њену руку. Неће ме моћи одбити. И сам сам јој то једном приликом поверио, кад смо се шетали парком. Она је знала то што дотле није чула од мене: да је волим, да је бескрајно, лудо волим, да је обожавам...

Њој је било пријатно то да чује; само се смешила и ћутећи допуштала да јој обе руке обаспем пољупцима. Изненада, незнано, осетих у својој души неку неодољиву моћ; занос чисте љубави толико ме понесе — ја је загрлих, притискох на своје груди: први пут сам пољубио створење које неисказано волим. То је био најсрећнији дан, који сам икада дотле доживео; то је био почетак мога бескрајнога блаженства и среће. Како ми је свет изгледао леп и живот пун радости, пун милина. Небо нада мном било је ведро и чисто, као што је и у мојој души било ведро и чисто. Волео сам рад и живот, заволео људе и цео свет. Низашта мржње нисам имао. Чинило ми се, да у животу нема борбе и страдалника. Моје мисли су имале један идеал, живот је имао један једини смер.

Понесен том својом љубављу ја сам кроз живот не ишао, него летео. Све што сам радио, било је прожето љубављу и мишљу о њој. Прегнем на посао. Радио сам преко мере; био сам невероватно вредан — ње ради. Тада, ах тада сам био неисказано срећан, да сам често поглед дизао небу, као да сам се бојао зависти богова.

Слутио сам и наслутио сам. Одједном се окрете лист; све пође другим путем, пође суноврат и отпоче моје страдање.

Је ли то била игра или пробуђење из тренутнога заноса — не знам. Мара се показа у сасвим другој боји према мени. Одједном поче ме избегавати, поче хладнети и постајаше према мени све суровија и немарнија. Наше шетње и нежни разговори прекинуше се, а за време часова, које сам држао посведневно њеној браћи, ја је више не могох угледати.

Намерно ме је избегавала. Ја сам бивао све немирнији, све тужнији. Највише ме је мучило да сазнам узрок том преокрету. Ретко, врло ретко могао сам ограбити прилику, да је видим; али ни тада нисам могао с њом разговарати.

Очајавао сам. Шта је тада душа препатила, не могу ти описати. Не може се то све исказати. Тај ме је преокрет толико помео, толико душевно пореметио, да сам био близу лудила; јер моја љубав према Мари била је тако велика, да никако нисам могао замислити свој живот без тог милог створења. Никако нисам могао замислити себе без ње. Ишчупати своју љубав из срца према њој... не — пре умрети и ослободити се страдања. Лутао сам којекуда улицама, не знајући куда идем; био сам као пијан, као занесен. Ишао сам толико док нисам малаксао од умора, да сам, дошавши кући, срушио се на своју постељу. И тек што склопих своје уморне очи, а њена слика изиђе преда ме: исто онако мила и пријатна, пуна доброте и нежности, пуна љубави, као и пре. — —

Тада се у мојој души унедри неко чудно осећање, нека неодређена, мрачна мисао. С почетка је та мисао просинула кроз мој болесни мозак и утрнула. Али се ускоро затим поново појави и све се више задржавала у свести, све је више обујмала моје биће.

Писао сам напослетку Мари, писао и захтевао да ме обавести због чега је наступио тај нагли преокрет. Најозбиљније сам захтевао да се састанемо у парку, где смо се пре тако често састајали и у осами пријатно проводили часове. Дође ли, мислио сам, значиће, да ме још воли.

И она дође. Дошла је водећи свога малога брата за руку... Никада ми дотле није изгледала тако лепа, тако неисказано лепа као тада.

Мене обузе чудна туга, туга без имена; осетио сам како су ми се зенице овлажиле, кад сам је угледао. Био сам занемео — ни једном једином речи нисам је могао поздравити, тако сам силно био потресен и узбуђен. Сад је поново видим, први пут после толико дуга растанка, који је мени тако тешко падао. Дакле ипак!

Пођосмо једно поред другог, усиљено се разговарајући о сасма безначајним предметима.

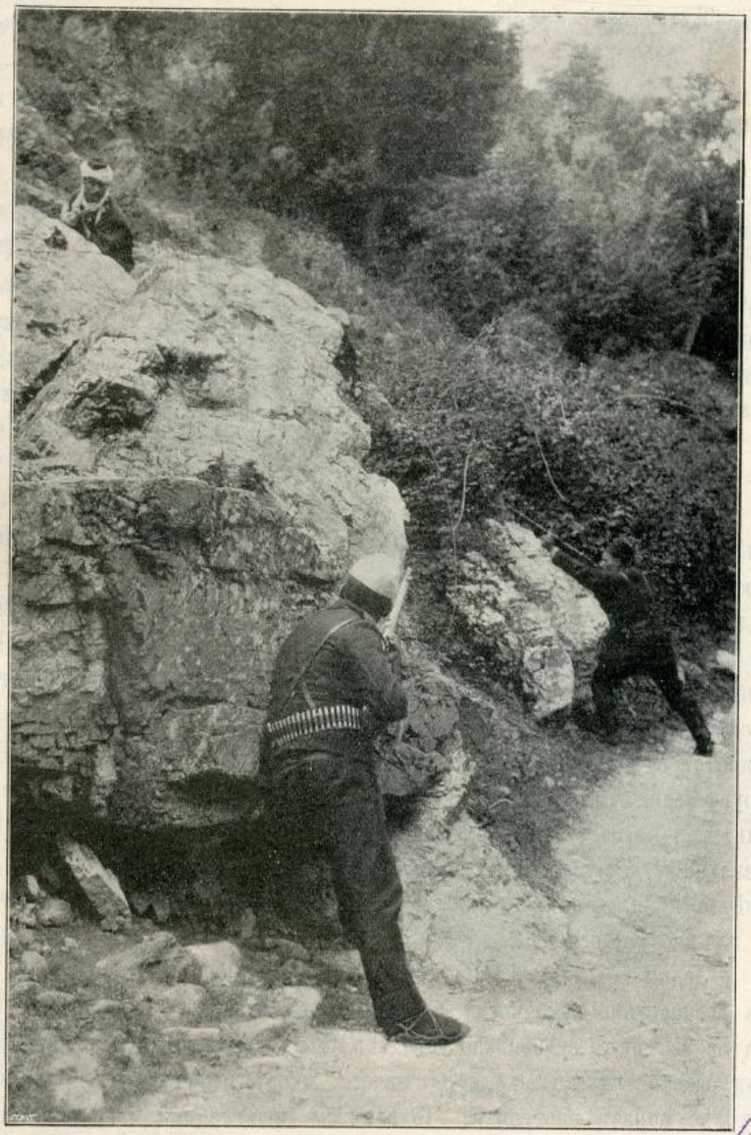
Изненада плинух у тугу. Застаде, притаја се, заћута, замре све у мени. То је она заморна тишина у ваздуху што претходи бури.

Братић њен, угледавши дечицу, другаре своје, отрча с њима у несташну игру. Ми ћутећи настависмо шетати све даље, све дубље у зеленило, где никога нема.

Мара је лако ишла поред мене, безбрижна, задовољна, насмејана. Ја сам је са стране посматрао и у души се поче комешати бол са очајањем. И све више, све више...

Дрхтао сам као да ме грозница тресла.

— Ох, шта ви то радите са мном, шта ви то радите са мном?

† Ж. Величковић Гоњење комита

Мара ме равнодушно погледа.

— Зашто ме мучите?... Шта је то? Откуда та ледена хладноћа?

Она ме поново без израза погледа и мирно рече.

— Ја? Ја сам као и увек... нисам хладна.

А у мојој души се ковитлало све више и више. Осетих, како ми се мрачи пред очима. Ми ћасмо даље, али ја нисам видео ни знао куда идемо.

Поступно али нагло поче нешто да ми се меша и мути у глави, осетих некако чудновато брујање и мала-

ксалост; бојао сам се да од раздражености и узбуђења, а тако клонуо, не паднем на земљу. Из пора на челу осетих како избијају крупне капље леденога зноја.

Не знам шта то би. Она, она, за којом тако силно жудим, ту је, ту је поред мене и сад ми дође са свим преображена, сасвим другачија, туђа, ужасна. Инстинктивно сам осећао да је између нас све раскинуто, да је све разорено, да је близу крај.

Како је само могла, како је смела да ме тако страшно обмане и срце да ми смрви!

Ћутао сам; али је у мени врело и беснело.

И дође крај, страшан, ужасан крај.

Изненада Мара извуче из своје свилене ручне торбице једну савијену хартију и пружи ми је.

— Морам да вам кажем, отпоче она одрешито, морам да вам кажем... Ето... Читајте... Новост за вас, а тиче се мене само... Читајте!

Несвесно примим хартију. На њој је било штампано Марино име, а испод њега прочитам једно друго познато име. Знао сам да је то син једног врло имућног човека, који је са Мариним родитељима стајао у блиским везама. Дакле верени су били! — — —

Шта је у мени бивало; шта се са мном дешавало — не знам, не могу описати.

Искидам хартију и бацим је од себе. „Туђа? — сину ми у памети. Не — никада!...“ Имао сам неко тамно предосећање, неку слутњу да је у овом часу крај и мојој и њеној срећи...

Дакле та силна љубав постојала је само у мојој уобразиљи. То је била моја болесна фантазија. А она? Богата, лепа а доколна девојка титрала се са срећом, животом и љубављу једног сиромашка! И тад јој се јавља други један човек, богат, независан. А ја? — Моју љубав, мене, просто и без икака сажаљења, баца као какву разлупану дечју играчку... а ја сам у њој гледао свога анђела и спасиоца, гледао у њу као у сунце и веровао у њу као у Господа...

Један тренут и у глави ми се изненадно зачеди мисао да је наступио судбоносан тренутак у мом животу; осећај да ће се нешто судбоносно догодити. Не знам зашто, али сам осећао ужасан страх од нечега што ће наступити, што ће морати наступити. Дохвати ме вртоглавица, помути ми се свест као слабом човеку, кад много пије. Осорно и жустро дограбим њену малу и топлу руку, коју сам толико пута миловао и љубио. Глас ми је чудно звонио, био је загушан, а у погледу је пламтео гнев.

— Не, никада... чујеш ли, ти нећеш ничија бити већ само моја, чујеш..., ничија!

Мара је била вазда срчана и одрешита. Мирно се смешила, док сам јој ја ово говорио. Јако сам јој стискао руку, зацело ју је болело, али она је трпела и ћутала. „Она, она да не буде моја, него другога... а моја љубав — играчка, проста играчка?“

И тада наступи онај страшни тренутак, од којег сам и не знајући зашто застрепио. Нађе гнев без преграда, беснило без граница... дрхтао сам целим телом. Она опази то и преплашена пође у страну.

Мора да сам страшан изгледао, јер Мара је хтела да побегне. Узалуд!

Дакле да је за навек изгубим? У томе тренутку, кад сам осећао да ћу је изгубити, изгледала ми је лепша него икада дотле.

Дивље беснило захвати ми душу и снагу... Љубав и бол, мржња и презирање, смушеност и очајање... потрчим за њом и дограбим је обема рукама, стежући је све више као гвозденим менгелама.

— Чујеш! Моја, само моја си ти, само моја можеш бити, ничија... само моја!

Мара, погледајући ме с презирањем, отимаше се из мојих руку, које су је чврсто обавиле и стезале. Она покуша да виче за помоћ.

Тада је дограбим, подигнем и понесем даље од пута у шипражје, у траву. Узалуд јој беше вика за помоћ, узалуд се опираше из све снаге, да ме отисне од себе и да се ослободи мојих руку. А у том хрвању ја изгубих и последњи остатак разума. Као смушен притисках чврсто своју шаку на њена уста и гледајући јој у исколачене очи говорах јој страшним гласом.

— Моја!... Чујеш... Моја само мораш бити!

Била је немоћна да се отме.

— Моја! Ничија више, разумеш ли, ничија... само моја!

Чух неколико речи, неколико узвика, неодређених, неартикулисаних, промуклих. Она се опираше тако силном снагом, коју добијају људи само у самртном страху.

Но ја сам био јачи. Нокти њени беху заривени у моје мишице. Крв је капала из мојих рана. Она ми дераше и кидаше одело; али ја нити сам шта видео, нити какав бол осећао. У свом суманутом гневу и огорчењу чврсто сам држао притиснутом руком њена уста и нос.

Борећи се тако очајно и носећи се обоје падосмо на земљу, у траву. Мржња, коју сам осетио и која се распирила у необуздани гнев сасвим ме избезуми — од пропале љубави још остаде у мени безгранична мржња... моја рука била је тако припијена уз њено лице, као да је срасла. Не дадох јој да и једним дахом повуче мало ваздуха у себе...

Најпосле отпор престаде, она попусти. Руке њене, којима ме је грчевито стезала, малаксаше; прсти, овлажени и попрскани мојом крвљу попустише, раширише се, и обе руке клонуше у траву... али ја сам непрестано и даље држао притиснуту своју руку на њеном лицу.

И умири се. Без покрета лежаше тако она преда мном у трави. Сад је моја, са свим моја. У том часу пробуди се и обузе ме заостала бесна, страсна, безумна љубав моја. Да, то мило створење, које тако безумно волим, сад је сасвим уза ме.

Пустих руку с њених уста, загрлих је и узех силно и страсно љубити је.

— Видиш! Сад си моја, само моја... за увек моја! шапутао сам јој занесен својом дивљом љубављу љубећи јој мирно, бледо чело и образе, беле груди и крваве руке.

Ох, како сам срећан и блажен био у том тренутку!

Ни помишљао нисам, нити ми је могла пасти на памет мисао да ме ко може видети или да ме ко посматра. Моја чиста, невина љубав изненада се изврглa у дивљи, бесни љубавни занос... Бестија, што спи у човеку, поче се будити...

А Мара постајаше све мирнија и хладнија, ма да сам јој ја најнежније речи тепао и најватреницим је пољупцима обасипао. Полуотворене очи, устакљене, уста мало отворена, без даха, без покрета, недра бела, хладна и без покрета, без знака живота. Ах, она је била мртва, мртва! Ја сам је угушио својом надчовечјом снагом.

Збуњено, тупо погледах око себе. Никога.

Али изненада нешто страшно одјекну у мени и својим ушима чух једну страшну реч: „Убицо!...“ — Уплашен, задрхтах од тога гласа, који ми је из душе говорио. Лишће је нада мном на дрвећу шуморило, исто то и ја сам опет чуо да и лишће шапуће „Убицо, убицо!“ А висока трава на ливади лелујаше се и тихим шапатом понављаше ту реч.

Лагано и бесвесно дигох се, узверено гледајући око себе... да ме ко није видео. Учини ми се да ме посматрају пламене очи неке дивље животиње..., не, привидело ми се.

У томе тренутку допре из даљине глас Марина малог брата: тражи сестру и дозива је.

— Маро!

Тај танки, сребрни гласић чудновато је одјекивао у мојој души. Нечега сам се страшио.

— Маро! понови сребрни дечји глас.

У први мах хтео сам своју жртву подићи и однети је са собом. Али не, то није могло бити.

Дечји глас дође ми сасвим близу.

— Маро, Маро!

Један скок и мене нестаде.

Ма да сам се гадио од самога себе, осећао сам неки унутарњи страх и нагон да се склоним и сакријем. Без свести и премишљања, избегавајући да ме ма ко, а нарочито полицајац какав, не примети, одјурим у свој стан. Чинило ми се да ми на челу стоји исписан мој злочин.

Дошавши у своју собу, срушим се на диван, малаксао телесно и душевно. Не знам, колико је времена протекло, али кад исправих главу, могао сам хладније премишљати о свему. Мисли моје беху страховите, ужасне, црне.

Убица! Та ми је реч непрестано кружила и звонила по памети.

И видех страховит призор: ухватили су ме и оковали. Извели ме пред суд и судска расправа износи све ситнице, све детаље мог злочина. Осуђен сам. Језа ме свега прострује... тамо, видим, стоје вешала. Тамо ћу свршити.

А моја честита и добра, моја једна и сирота мајка? Па пријатељи, који су ме сматрали за честита и исправна, за разумна и образована човека, који је уживао поверење и поштовање? — А неки потајни глас продираше ми кроз уши шапатом својим до у саму душу: „Крај, учини крај, крај патњама својим, крај свему!“

Уплашен тргох се од тог гласа.

Али опет осетих некога за собом и чух тајанствени глас: „Да, она је твоја. Сад је она вечно твоја. То си и сам рекао. И ти си њен, зар не?“

Да, тај неко за мном, кога нисам смео загледати, имао је право — без ње мени није било живота.

И, што срам и страх не могаху учинити, то учини љубав.

Брзо, без премишљања, без расуђивања, онако сломљен и уморан похитам столу. Ту је! Нађох и извукох револвер.

Петар Протић Сокољанин

Моја последња мисао није била моја једна мајка; последња моја мисао била је она...

Тако у мојој ћачкој соби све се сврши.

Врло ми је лако било прислонити револвер на прса и повући....

Нисам добро погодио — смрт није одмах наишла.

Однели су ме у болницу. Лекари, професори, медицинари, болничари трчкарали су око мене. Био сам у заносу, али сам чуо где неки питају: за што сам то учинио?... Шта је узрок том кораку?

Нисам се дуго мучио, последњи уздах убрзо је дошао.

После тога не однесоше ме одмах на гробље. Са мном су поступили, као и са осталим сиротанима који овако сврше.

Дограбише ме лекари и ђаци и изнеше на свој сто за секцирање. Једни ми одрезаше руке, други узеше ноге, трећи се интересоваху за плућа и срце. Сваки узе по нешто, да на мени ради и вежба своје знање. Распарчане моје остатке положише у један сандук, са телесним остацима других људи... Нико се није јавио да захтева моје тело ради сахране...

Један медицинар доби главу моју. Скинуше кожу, очистише је од мишићних влакана. Преко средине чела, изнад очију, претестерисаше моју лубању, извукоше мозак и посматрајући кости главе нашли су били и утврдили да на мојој лубањи има неколико абнормалних места...

Доцније је исти медицинар однео моју лубању својој кући. Тамо је лежећи дуго, поред књига на патосу код стола у докторовој соби, по њој падала прашина, дуго, врло дуго, чак је доспела и на таван... а једнога дана, када си је ти зажелела, он је предаде теби. А ти? Ти си је лепо очистила, ставила си је под стаклено звоно... ти чуваш и поштујеш последњи остатак човека који је тако био несрећан, а који је тако силно волео... Ти си моја једина добротворка... Хвала ти за то, хвала! — — — — —

Тек тада се осмелих да пажљивије размотрим младића и приметих заиста неку танку црвену пругу преко његова чела...

Језа ме прође, задрхтах, пробудих се...

Први поглед паде ми на лубању — она мирно почива тамо преко пута, у углу собе; њене испијене, празне очи не гледају више онако упорно, мирније ме посматрају, поверљивије и из мрачних очних шупљина не избија језива хладноћа...

Рума 1905.

Милена Миладиновић

Вардар цвили...

Вардар цвили, љубо моја,
Племе цвили;
Племе цвили, љубо моја,
Љутог сам ти жељан боја,
И доста смо робљем били!

Лед се крави, љубо моја,
Гора пу́пи;
Гора пупи, љубо моја,
Нож за пасом дуго стоја
И дуго га рђа ту́пи...

Не жали ме, љубо моја,
Робље жали;
Робље жали, љубо моја!
Тешка ј' капља ропског зноја,
Тежа коме душу пали...

Димитрије Мићић

Хајдук-Вељко

с нарочитим погледом на народну поезију о њему

од **ср. ј. ст.**

1.

У низу оних јунака, чија је имена овековечила нова историја српскога народа, неоспорно стоји на првоме месту име Хајдук-Вељка Петровића.

Хајдук-Вељко и цео тај низ српских јунака поникоше у славној борби за слободу своје отаџбине, која се водила почетком прошастога века. Била је то херојска борба једног маленог краја српскога народа, борба сиротиње раје, робова, против својих вековних господара, против моћних и силних Турака.

Устанак, који пре сто година (1804.) плану у Шумадији и обухвати Колубару, Посавину и Браничево, беше устанак српске раје против грдних зулумћара својих, против јаничара и дахија, чији се зулуми не могоше подносити. Успеси тога устанка учинише да се из њега наскоро развије велике и херојске борбе српског народа у Београдском Пашалуку против турског господарства, борбе

за ослобођење малене Србије испод јарма велике и моћне царевине Турске.

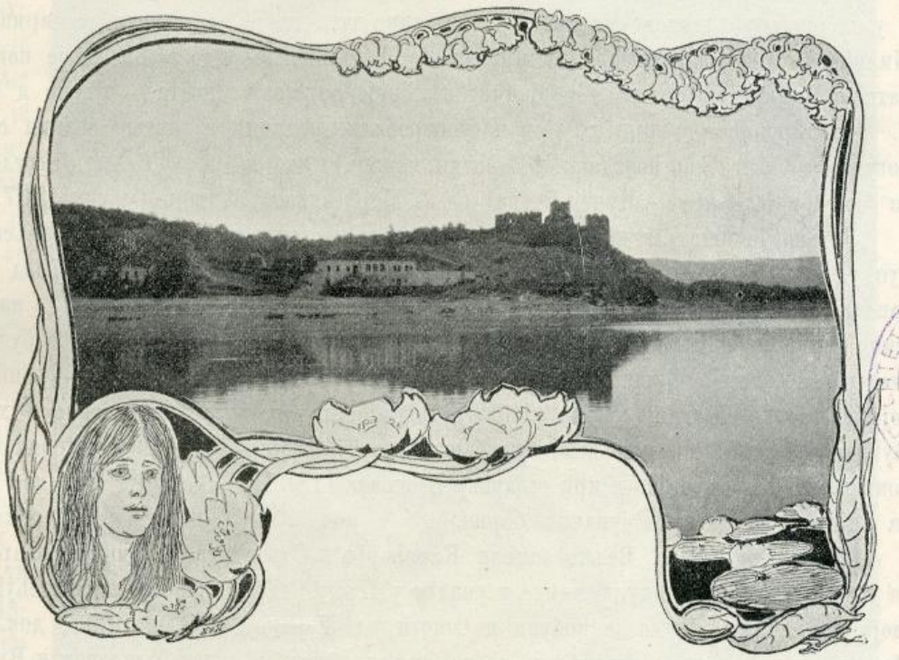
То је била Давидова борба с голијатом, неједнака у сваком погледу и по броју бораца, и по ратничкој спреми, и по средствима за ратовање. Маленом броју српских ратника потребно је било одвећ велико пожртвовање, необична смелост и јунаштво, да би могао издржати оне силне напоре што их таква неједнака борба доноси. И одиста, српски је народ у довољној мери показао и пожртвовања, и смелости, и јунаштва. Девет година истрајне и успешне борбе сиротиње раје, оголеле и изнурене тешким зулумима, потресоше из основа велику царевину Турску. Славни бојеви на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Малајници и другим местима, као и херојска дела српских јунака и војсковођа, задивише свет. Српско се име проносило и славило по свима крајевима европског континента.

На муци се познају јунаци, — вели српски народ. Он је себе довољно оправдао пред том изреком својом, показао је да је издржљив и јуначан, да га дуготрајно робовање од Косова није саломило, да је готов за слободу своје земље поднети необичне жртве, и да се с успехом може хватати у коштац са много силнијим непријатељем. Он је из своје средине дао толико узоритих примера великога јунаштва и самопрегоревања, да ми данас немамо потребе да у неговању родољубља и патриотских врлина код своје омладине прибегавамо угледима из историје других народа, ма то било и античких. Наши хероји и родољуби из те борбе могу се поносно уврстити у један ред с највећим херојима и родољубима из светске историје.

Знатан је број оних великих људи из тога доба, који се у првом реду одликоваху врлинама одличних војсковођа, или мудрих старешина, или родољубивих државника, какви беху Карађорђе, Милош, Лука Лазаревић, Прота Матија и др. Али нас у овој прилици више интересују имена оних људи, који у тим борбама изиђоше на глас као велики јунаци, какви беху: Хајдук-Вељко, Станоје Главаш, Васа Чарапић, Стеван Синђелић, Танаско Рајић, Јован Курсула, Зека Буљубаша, браћа Недићи, Стојан Чупић (Змај од Ноћаја), Милош Поцерац, Петар Добрњац, Лазар Мутап и др. Од свих тих имена највише је прослављено име Хајдук-Вељка.

Кад бисмо ради упоређења хтели да градимо разлику између тих јунака по значају и вредности догађаја у којима су се одликовали, или по броју, ступњу и величини оних јуначких дела која их прославише, било би нам потребно тачније и исцрпније познавање свих догађаја и личности од 1804. до 1815. год. За такав би посао потребна била засебна студија о јунацима из првог и другог устанка. Овде ће бити довољно ако, ради боље карактеристике најзнатнијега јунака, Хајдук-Вељка, све те јунаке поделимо у две групе према томе, да ли је њихово прослављено јунаштво чин једнога тренутка или догађаја, или је оно потврђено читавим низом сличних херојских дела у разним догађајима у којима су суделовали.

Првој групи био би најбољи представник јунак из старијега доба српског, Милош Обилић. То би били јунаци који су у каквом великом или судбоносном догађају извршили херојски чин, који их је прославио и уздигао на велику висину тако да су друга њихова јуначка дела остала у присенку, или су заборављена, или их није ни било.

Рам

Таква су јунаштва у старој класичној историји прославила имена Леониде и Сцеволе. Уз њихова имена могу се поносно поређати и имена ових српских јунака из устанка: Синђелића, Рајића, Чарапића, браће Недића, Добрњца.

Другу групу највидније представља стари народни јунак Краљевић Марко. То су витезови, који су се као необични јунаци показивали у свакој даној прилици, а који су и сами изазивали прилике и догађаје за своје јуначке авантуре. Они имају за собом читав низ необичних јунаштава, низ херојских дела и пожртвовања у којима су се одликовали. Сваки је од њих, тако рећи, јунак по занимању, јунак из задовољства, јунак не једнога тренутка, него вазда и свугде. У ову би групу дошли: Хајдук-Вељко, Главаш, Зека Буљубаша, Курсула, Милош Поцерац и други.

Од свих јунака обе групе, нема сумње, Хајдук-Вељко стоји на највећој висини. Он је највећи херој новије историје српскога народа — јунак над јунацима.

2.

Пре преласка на народну појезију о Вељку, а зарад бољег оријентовања у њој, поређаћу у најкраћим цртама главније податке о Вељку и оним догађајима у којима је он суделовао и који су му име прославили.

Коме би потребна била Вељкова биографија, наћи ће је лепо обрађену у Вука Караџића „Историски и етнографски списи“, књ. I. Но још потпунију биографију његову имамо у „Поменику“ и „Кнежевини Србији“ од М. Ђ. Милићевића, у којима се налазе неке црте из Вељкова живота које Вук није забележио. Из ових дела узимао сам и сâм већину по атака о Вељку. Поменућу овде и засебну књижицу учитеља Мих. М. Стевановића „Хајдук-Вељко и његова браћа“, која је „издање породице Милутинове, брата Хајдук-Вељкова“ (Пожаревац, 1893), а у којој је у главноме употребљено градиво што га је Милићевић у поменутим делима прикупио. Неколике податке о Вељку узео сам из „Србијанке“ и „Тројебратства“ С. Милутиновића (у чијим се песмама употребљени подаци могу често узети као поуздани историски подаци), као и из биографијске црте „Чучук-Стана“ од Ј. Ђорђевића.

Вељко је био младић око 22 године када се одметнуо у гору у хајдуке (1803.), у те јуначке осветнике српске. Устанак 1804. затекао га је као хајдука у дружини Станоја Главаша. За тим је пришао старешини смедеревске нахије Ђуши Вулићевићу, уз кога је ишао и војевао све до Ђушине смрти (1805.), када остаде код Ђушина Брата Вујице као неки буљубаша са нешто својих момака. Под њим је био и при освајању Београда (1806), на чијим се шанчевима јуначки борио.

У почетку 1807. Вељко замоли Карађорђа и Савет да му допусте да прикупи момке и упадне у Црну Реку, своју постојбину, те да је побуни и очисти од Турака. Најпре су га од тога одвраћали да не би улудо погубио момке, али му најпосле, на његово велико наваљивање, допустише давши му нешто оружја и џебане, као и чин буљубаше. Вук наводи речи Младена Миловановића, тада председника Савета, о томе: „Ајде, море, кад је тако навалио, да га пошљемо, па ако Бог да те што отме, добро, распространићемо земљу нашу; ако ли погине и пропадне, ми му нисмо криви, видиш да неће да мирује, него ће отићи и без допуштења.“ Вељко је сјајно оправдао поверење и извршио свој задатак. У Раваници разви барјак и сакупи око стотину бећара, па пређе Честобродицу и преко Кривога Вира спусти се у Црну Реку. Пред њим се Турци разбегоше. Код Подгорца се беше искупило нешто Турака, но Вељко их разбије, а Подгорачког бега ухвати жива у његовој кули. Ту заплени оружја и џебане и доста блага бегова. Тада је од бега задобио и чувеног хата Кушљу, од кога се није растајао и с којим је делио многе мегдане. Кад чују остале субаше и бегови по Црној Реци шта је било од бега у Подгорцу, одмах сви побегну у Видин и у остале градове и вароши, а Црну Реку оставе Вељку. Он не хтеде дизати сав народ тога краја на оружје, него га остави на миру и прикупи још нешто бећара и самовољаца, а народу поручи да му доноси само храну за војску, чиме га је придобио за себе. По том се намести у неком селу (Кривом Виру?) да зимује.

Кад Вељко очисти Црну Реку од Турака, постави по њој своје бимбаше, буљубаше и барјактаре, а себе учини војводом ослобођене Црноречке Нахије. Савету најпре није било по вољи ово његово самозвано старешинство, али му није чинио сметње, а тек га је доцније признао и утврдио за војводу Црноречког. Вељко се одмах постарао да очува Црну Реку од турских напада, па је у Зајечару, Вражогрнцу, Грљану и још неким местима поградио шанчеве и чувао их са својим бећарима. Имао је намеру да од Турака очисти и сву Тимочку Крајину, у чему је и успео у друштву с Добрњцем, који дође с Делиграда (у пролеће 1808.), те најпре заузеше Соко-Бању (Алексиначку), а за тим раширише српску власт и у Сврљиг. Од тога доба Вељко је понајвише боравио у Бањи. Његово име постаде чувено и славно у целом Српству, а Турцима задаваше велики страх.

Вељко је суделовао у оној славној битци на Малајници (у јуну 1807.), у којој је српска војска, уз приномоћ једног мањег одељења тада савезничке руске војске, однела сјајну победу над много већом силом турском. Том приликом Вељко се нарочито одликовао необично смелим упадима у турске буљуке. Тако се исто и са својим бећарима борио и у бој на Прахову (1808.), где се такође одликовао великом храброшћу.

После пропасти на Каменици (1809.) Вељко је чувао Бању од Турака. Но Турци убрзо навале на Бању с великом војском, опколе је и притесне са свих страна. Вељко се са својим бећарима неколике недеље јуначки бранио у шанчевима, излећући често из њих с коњицима и сузбијајући Турке, докле му није дошла у помоћ српска војска под Младеном и Вујицом, када се ослободно турске опсаде. У тим борбама рањен је у ногу. О његовим чудима од јунаштва, што их је починио приликом ове опсаде, биће доцније нарочито помена.

Кад 1810. један део савезничке руске војске пређе из Влашке преко Дунава, отвори се преко лета читав низ бојева с Турцима дуж Дунава и Тимока. У свима тим бојевима суделовао је и Вељко са својим бећарима, прослављајући својом храброшћу и своје и српско име. За тим је, у јесен, с Русима поново отео Бању од Турака и борио се у великим бојевима на Јасици и Варварину, где су Срби разбили велику војску Хуршид-паше Нишког и сузбили је к Нишу. И у тим бојевима Вељко се одликовао својим великим јунаштвом, а рањен је у леву руку, од чега је у шаци остао мало сакат. Зиму је провео опет у Бањи.

Вељкова је слава била многима трн у оку; она изазва завист и мржњу. Поред интрига које се плетоше око њега, и поред неприлика које су му чињене у Београду, буде у лето 1811. премештен из Бање у Неготин за Крајинског војводу. Криво му је и жао било што напушта своју постојбину Црну Реку и што га са неправде гоне, али оде у Крајину да у последњим данима свога јуначког

живота, у херојској одбрани Крајине и Неготина, остави потомству славан спомен и углед како се умире за отаџбину.

Крваве и судбоносне 1813. године дигоше се Турци на Србију са свом силом својом. Први је напад био од Видина на Вељка. Најпре се дигоше на њ неколике хиљаде турских коњика, те прећоше Тимок; но Вељко их дочека код села Буковче и разбије. Али се наскоро крете из Видина много већа војска, око 16.000, и Вељко се повуче у Неготинске шанчеве да их брани. У њега је било свега 3000 људи, но већи део те војске био је распоређен на Дунаву. Саветовали су му да напусти Неготин и да се с војском повуче у планину, но њему беше зазорно уклањати се од Турака и напуштати Неготин, а надао се помоћи. Он је још у почетку, кад је видео да му нестаје џебане, писао Савету у Београд да му је пошље, и џебана му би послата, али му доцкан стиже. Сем тога писао је и Младену, који је био с војском на Морави, да му пошље један део војске у помоћ, но помоћ не дође.

Велики бојеви око Неготина почели су у лето, у јулу. Турци опашу Неготин, ушанче се, па му се стану примицати. Још им дође помоћ из Адакала и Влашке, тако да се око Неготина искупи око 30.000 турске војске. Вељко је с неисказаном храброшћу бранио шанчеве, излетао из њих и борио се херојски, као лав, са мало људи против ове велике силе. Његова браћа Милутин и Миљко, као и храбре буљубаше и бимбаше његове (Хаџи-Никола, Абраш, Делибалта и др.), па и сви момци његови, борили су се и дан и ноћ јуначки, гледајући пред собом неустрашнога Вељка. Очекивана помоћ не дође, а војска се српска прореди; допадоше рана или изгибоше понајбољи момци. Вељку нестаде џебане, те скупљаше по Неготину калајне ствари и растапаше их на пушчана зрна; а у топове меташе најпосле и саме талире. Дан и ноћ је обилазио шанчеве, слободно момке и поправљао рушевине од турских топова. Једно јутро (биће око 20. јула), кад је наређивао оправке на „Малом Шанцу“, погоди га топовско ђуле кроз сред плећа. Једва је могао рећи само „Држ—!“ и мртав падне на земљу. Момци, који беху код њега, покрију га травом да не би остали видели да је Вељко мртав, а у вече га брат Милутин укопа код Неготинске цркве.

Тако погибе Хајдук-Вељко, овај највећи херој из историје српскога ослобођења. И његови момци, и Неготин с Крајином, и сва Србија, брзо познадоше да Вељка више нема. Пети дан по смрти његовој Срби напустише Неготинска утврђења и повукоше се к Поречу, а Турци заузеше Неготин и Крајину.

Ив. Зајец — Уплашени Сатир

3.

Мало је аутентичних историских података о Вељкову начину војевања и о његовим херојским делима која му стекоше славу. Ова оскудица осећа се и код других великих људи тога доба. Није чудо: људи из народа, који су устали да оружјем извојују и бране своју слободу, нису имали кад да мисле на бележење опширнијих података о догађајима и личностима из те борбе. О њима се писало доцније, по памћењу, па су те белешке често и петачне и оскудне. Да бисмо имали потпунију слику о

Вељку, потребно је, поред историских података и бележака о њему, узети у помоћ и народна предања, као и народну поезију у којој је опеван.

Вељко не припада само историји народној; он у великој мери припада самом народу, народном предању, народној поезији. Вељко има у народу своју легенду. О његову натприродном јунаштву, о његовим херојским делима и чудима од храбрости, зна да прича много српско дете онако као и о Краљевићу Марку и Обилићу. Људи и јунаци, који немају своје легенде у народу, бивају од народа заборављени. Легенда је јача и од најјачега јунака: она живи и после смрти његове, преносећи се од колена на колено. И Вељка је легенда овековечила, учинила га бесмртним. Вељко ће живети у срцима Срба док је света и века.

За чудо је да је народна поезија о овом највећем народном јунаку новијега доба била врло тврдичава, док је своје издашне лаворике оплела око глава многих других јунака, незнатнијих од Вељка. Прослављени народни гуслар и песник Првога Устанка, слепи Филип Вишњић, који је онако дивно и обилно прославио и овековечио имена не само јуначких Дринских војвода, него и имена њихових јуначких буљубаша и момака, ни у једној својој песми не пева о овом највећем јунаку, о Хајдук-Вељку. Вишњић нема ни једне песме о многим важним догађајима на источном крају Србије — о боју на Иванковцу, о херојским борбама на Делиграду и Соко-Бањи, о бојевима на Малајници, на Каменици, на Трстенику и др., нити о јунацима који се у тим бојевима прославише. Њега није одушевила ни она велика идеја Карађорђева о ослобођењу и уједињењу Српства, зачета 1807. а увелико остваривана 1809. год., и то баш онда, кад је Вишњић из Босне прешао преко Дрине у Србију и отпочео певати о догађајима из устанка. Оставио је без помена братски споразум и везу с Црном Гором, као и славне бојеве на Сјеници, Суводолу и Новоме Пазару!....

О томе су и други писали. Вишњићева је постојбина Босна, крај Дрине. Једностраност његове поезије објашњава се његовим присуством догађајима и познавањем личности и јунака који су у Дринским борбама суделовали. Он је певао само о ономе, што је њему најближе било и што је сам добро познавао. У западним и јужним крајевима у опште много је више негована народна епска поезија него у источним. Отуда догађаји и јунаци из источне Србије нису били срећни да имају достојног песника народног, да имају свога Вишњића. За јужне крајеве и њихове јунаке још и имамо народних песама, и ако не у оноликом броју и онако добрих као што су Вишњићеве. Али за источне крајеве изузетак чини само једна једина песма о првој борби на Делиграду и јуначкој одбрани Добрњчевој, коју је лепо опевао старац Рашко из Колашина (Вук IV, 31).

Па ипак, прегледајући разне збирке народних песама, налазимо неколико таквих, у којима се о Вељку говори. Пређи ћемо овде сва та места.

1. У целој Вуковој збирци нема ни једне песме која би била посвећена Вељку. На жалост, у њој нема ни таквих песама у којима би се о Вељку мало више, ма и узгред, говорило. Само се на два места налази помен о њему. Први је у Вишњићевој песми „Лазар Мутап и Арапин“ (Вук IV, 39), где се Карађорђе премишља кога да пошље место себе Арапину на мегдан:

„Да би посл'о Вељка харамбашу,
„Ко ће чуват' Бање и Косова
„Од Турака љутих Арнаута?....“

где је Вишњић очевидно погрешно узео Бањску на Косову место Соко-Бање алексиначке у којој је Вељко боравио. Други је помен у песми „Растанак Кара-Ђорђа са Србијом“, где се Карађорђе узда у своје војводе:

„Док је мене на Тимоку Вељка,
„И док ми је — — — — —“

и где вила одговара Карађорђу:

Погибе ти на Тимоку Вељко...“

То нам је све што имамо о Вељку у Вуковој збирци.

2. У „Споменици“, коју је приредило Професорско Друштво у славу стогодишњице првога устанка (Београд, 1904), штампане су две дотле необјављене народне песме из рукописа В. Врчевића, у којима имамо карактеристичне описе Вељка и његових јуначких особина. У првој, под бр. 8, „Узимање Београда“, у којој се описују српске војводе и јунаци пред Београдом, имамо овакав опис Вељков:

Опет када пита Мемед-агу:
„А који је оно Мемед-ага
Според коња пете на опанке,
Преко крила држи џефердара,
А о бедри сабљу седмопедку,
За појасом двије кубурлије,
Међу њима јатагана ножа,
Виши јунак од копља бојнога,
Црне масти а дугих образа,
А брчићи мали на усници,
На прсима двоје токе сјајне,
А на ноге копче ђумишлије;
Страшан јунак не дâ се гледати,
Грдне ћуди, а ока крвава?“
— „Оно ти је присојкиња гуја,
Да је жешће у три цара нема;
Влашче младо, задрте памети,
Те у џанству емин учинило:
Ће год види, ал' сретне Турчина,
Да убије или да погине,
Кадо моја, од Крајине Вељко!
Одвргло се влашче у ајдуке,
Те грдило од Турака гради:
Доста се је насјекао глава,
И веле је ојадио мајке,
Удовице буле оставио,
Па ево му данас данак суђен,
Ајдук-Вељку да изгуби главу
Пред Биоград а од турске ђорде.“

У другој песми, бр. 9. „Узимање Ужица“, говори се о Вељку на више места: најпре у опису неколико јунака, сличну горњем, где се о Вељку вели:

„....Пети орô од Крајине Вељко,
Који стиже пољем коњаника,
А стријеља под облаке ждрала,
И сијече под оклоп јунака,
Удариће на пушку запету,
За пару ће заметнути кавгу,
За по паре изгубити главу;
Он је много оцрнио була...“

за тим, кад Чарапић Васо(!) моли Кара-Ђорђа да први удари на Ужице:

„Ево т' молим, па ти руку љубим,
Дај ми друга од Крајине Вељка
И његове триста крџалија(!)...
А ево ти тврду вјеру давам,
Срамоте ти донијети нећу“...

по том, кад Чарапић пада пред ужичким вратима и зове Вељка:

„Ђе си, Вељко, јадан побратиме!
Освети ме, не пусти ми главе“...
У то Вељко с триста крџалија,
На капију јуришиште страшно.

и најпосле:

Бег Ђорђије продрије на врата,
Најпрви је Вељко на мркову,
Коњ и Вељко допануо рана,
А за Вељком Ђоко на путању...

Сем тога, у Споменици имамо помена о Вељку и у песми бр. 13. „Бој на Новом Пазару и Делиграду“, и то у овим завршним стиховима:

После тога Пљакић Антоније
Посла писмо Вељку у Неготин
И у њему овако му пише:
„Чуј ме, Вељко, дивни војеводо,
Хајде с војском брзо на Делиград,
У њега је Сераслија дошô,
Тамо с њиме мејдан да дијелиш.“
Кад то зачу Вељко од Крајине,
Брзо своју силну војску скупи,
Те с њом одмах на Делиград пође.
Да је коме стати на гледати,
Када Вељко на Делиград дође,
Кад потера Турке на буљуке,
Као курјак овце по планишту!
Зачуди се мало и велико,
Шта учини Вељко од Крајине:
Упудио Турке до Стамбола!

Поменућу, најпосле, да у Споменици имамо и песму која носи и назив Вељков: „Хајдук Вељко и Сјеничани Турци“ (бр. 11); али је у њој, очевидно, име Карађорђево замењено именом Вељковим, који није ни суделовао у бој на Сјеници. Пошто у тој песми нема ничега што би било карактеристично за Вељка, нећемо о њој ни водити рачуна. У опште узев, поменуте песме имају доста лепих

К. Машек — Кућа за селом

места, у која убрајамо и ова о карактеристици Вељковој, али оне по супротности с историским истинама, као и по лепоти стихова, изостају иза Вишњићевих песама.

3. У Кнежевини М. Ђ. Милићевића штампане су две песме о Хајдук-Вељку. У једној се (стр. 1004) пева о бој на пољу Буковчу, о одбрани Неготина и о Вељковој смрти. То је позната песма коју певају Цигани свирачи. У Кнежевини је она и штампана онако како је певају Цигани, са свима њеним манама: лошим, често циганским језиком, и неједнаким стихом, који је у главноме осмерац. Ради подсећања навешћу из ње само неколико првих стихова:

Хеј! Књигу пише Мула-паша,
Мула-паша азнатара,
Азнатара из Видина,
На је шаље у Неготина,
Неготина Хајдук-Вељку:
„Хеј! Много здравље, Хајдук-Вељко!
Да си спремиш све логоре,
У логоре и топове,

Ће ти иде силна војска,
Три везира, до три паше:
Једно везир Гушанц-Али,
Друго везир Берковачки,
Треће везир Мула-паша,
Мула-паша из Видина."
А то Вељко абар нема... и т. д.

За другу се песму (стр. 1008) вели да је „певана у Неготину 1811. године". У њој се описује бој Вељков с Турцима под Видином и помиње мегдан Милутинов с Пазванциним сином. Она је у десетерцу, али лоша и по стиху и по склопу, а стихови имају и сликова. По свему се види да није народна. Штампана је онако како ју је „упамтио неки чича Јаков у Неготину". И од ње ћемо навести само неколико првих стихова:

У хиљаду и осме стотине
Летописа једанесте године,
Када Вељко у Крајину дође
И са њоме заповедат' пође,
Карађорђу он заповест слуша,
Од Московске никад не уступа,
С Русима се лепо соглашује,
За Србију добро уређује. И. т. д.

4. Најпосле, имам да наведем још две народне песме које су познате, јер се често певају, па их има штампаних и у народним „Лирама". Једна је штампана и у поменутој биографији Мих. М. Стевановића, а почиње стиховима:

Болан ми лежи Кара-Мустафа,
Бре ђиди, дели Кара-Мустафа!..

и т. д. која је интересна по томе, што јунак Турчин признаје Вељку боље јунаштво. Друга је од неколико лепих стихова, само с погрешним поменом имена Чарапића Васе, који је погинуо још при заузимању Београда (1806), те га Вељко није ни могао звати у помоћ у одбрани Неготина. Ево је целе:

Ајдук Вељко по ордији шеће.
Па дозива Чарапића Васу:
„Чу ли мене, Чарапићу Васо!
„Силни су ме опколили Турци
„Од Видина па до Неготина,
„Неготина хоће да запале.
„Пошљи мени једну чету војске,
„Да растерам око себе Турке,
„Ако Бог да те растерам Турке,
„Питаћу их на коме је царство!"

То је све што имамо штампанога у народној поезији о Вељку. Из уметничке поезије поменућу овде нарочито песму Симе Милутиновића „Безсмртник" (Србијанка III, стр. 70), у којој је, у десетерцу, прослављена Вељкова јуначка одбрана његове Бање, као и Симине песме „Ртањац" и „Брезсмртац" (у Тројебратству), у којима је опевао рођење и „последње и највеће јунаштво" Вељково. Сем тога, уметничких песама о Вељку има у Ђуре Јакшића, Драгашевића и Драгомира Брзака. (НАСТАВИЋЕ СЕ)

Из посмртних рукописа Змајевих

Краљева имна за Србију *)

Здравље и живот дуг
Дај, Боже, нашем Краљу!

Умудри му љубав свету,
Да Србија стигне мету,

Буде среће широк стан,
Са свих страна поштован.

Поживи нам, Боже, Краља,
Дај му дуга, крепка здравља!

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ

*) Ову је имну послао чика Јова једном свом пријатељу 4. нов. 1903. пропративши је овим речима: „При писању те имне имао сам у виду (бар по спољашњој форми) руску царску имну, која баш краткоћом својом импонује. — Хтео сам да ова (као и руска) буде чисто владалачка, — а народу се може написати и друга. — Нисам је поделио на строфе, а метрум сам мало мењао, да музички компониста, који је ту главни фактор, има одрешене руке, и да не западне лако у монотонију. Мени је ту главно било „Kürze, Klarheit und Bündigkeit."

У земљи без суда...

Превалило подне и са Газиместана већ почео да пирка ветар и да колеба несносно зáпаран ваздух који тако јако зноји чело и путнику и меланхоличном косовском чобанину.

Из хана, у Бабину Мосту, покуља цела гомила коњаника у црном руху. Два жандарма, један до другога, са подигнутим пушкама, ступише на дрвени мост, пребачени преко Лаба. За њима Вучитрнски прота, побожно и бојажљиво држећи такође издигнуту деспот-ефендијску патерицу. Указа се и „фајетон“ и у њему веома угледна и достојанствена појава митрополита Милентија. Путује из Митровице у Приштину. До њега се шћућурио његов Ф'нд'к коме се у свима протопопским и општинарским домовима указују толике почасти, колике су некад указиване од стране дворана псима Наполеона Трећег. То се види одмах: јер докле гојазни Ф'нд'к слатко дрема на задњем седишту до деспот-ефендије, дотле се на предњем страшно мучи Приштински прота, мало краћи а много шири од Митрополита.

За „фајетоном“ и око њега попови: из Рогозна, Митровице, Вучитрна и њихових нахија — Косова и Копаоника. И мука грдна: док се грађански попови муче од коњске јурњаве, дотле се сељачки прже у грубим сукненим расама и високим камилавкама, које они дома не носе ни о Ускрсу. А сви, рекао би, сложним гласом изјављује проклетство и деспот-ефендији и оном тренутку кад је ко запопљен, и врућини и човеку који је уопште измислио лаке кочије...

Поп-Мане се ухватио обема рукама за јабуку од седла, скупио обрве, сав се стегао, те би рекао да на једване јаде држи свој трбух. Коњ му јури све брзим касом, а он сиромах нити уме да се по такту повија, нити опет да трпи страшно друскање. Поп-Филка устурио назад камилавку, високо загрнуо расу и од муке и злобе савршено се не стиди што Његово Високопреосвештенство гледа на његове беле чарапе... Поп-Симче, са дугом клинастом брадом, и овде шапуће Бог би га знао шта, а поп-Трајче заборавио и на кас и на врућину, бацио вођице и обема рукама држи мантију, као да му у грудма бије несносна кошава. Види се да је за њега деспот-ефендија страшнији и од Богојављенског мраза... Само Косовска кроника — поп-Јова Липљанац — мирно седи на свом крупном белцу, малко се погрбио, поглед некуд далеко распростро, те му је меланхоличан као и ово пусто поље које се на све стране шири као степа. Нити га умара коњ ни врућина нити се пак боји митрополита. Његове старачке очи блуде по зраку, гледају на Грачаницу и Мазгит и рекао би да његов дух иде од гроба до гроба, од трупа до трупа...

За „фајетоном“ јури гомила сеоских попова. На добрим су коњима; кас им је шала, па су весели и отворени. Видиш како често пукне бакрачлија, која за тренут изводи несташна коња из плавнога каса у крупан каријер. Из ове се гомиле издвајаше поп-Милосав Дедиловац, човек мрка лица, на необично гиздавом парипу. Беше без мантије и без камилавке, у црном народном оделу и под фесом. Место чизама копаонички опанци и ременови неколико пута увијени око ногу. Повије намрштене, поглед озбиљан, али не оштар, већ дубок и притајен.

Путници прећоше на леву страну Лаба, поред кога се беше опружио царски друм. Кочијаш махну бичем и кола појурише још брже. Под Дедиловцем се коњ узјогуни и најежи, и поче да се успире на задње ноге. Газда га

Л. Куба — Босанка

мази и тепа му, али он поред свега тога силно маше главом и сеца жвале, бацајући мутне пене на све стране. Пркос обузе и Дедиловца, он обема рукама скупи вођице, усправи се и стеже бакрачлије. Коњ се још више најежи и поче се пречити преко пута. Али га вешта попова рука савлада, те поче да скаче крупним цилитом поред митрополитова „фајетона“.

Попови га са задовољством посматраху. Окрену се и митрополит, па и његов Ф'нд'к, који од страха или задовољства издиже главу и залаја.

— Аферим, џанум!.. Ама сто кона имас! Хе... хе... бре поп-Милосав! — поче владика, који и после 40 година боравка на Косову не знађаше говорити чисто српски. Дедиловац још више прикупи вођице.

— Бас за мене!.. За тако сојсуз-попа[1]) и неје тако кон... Тако ми закона неје! Кад дођемо на Пристину, кона да водис у моја митрополија...

Нико се од попова томе не зачуди. Али се и зачуди и уплаши поп-Дедиловац. Приђе ближе и погледа владику.

— Зашто, свети владико? Коњ ми није за продају, ни за поклон.

— Засто, засто!.. Хм... Како засто, бре џанум?? Дузан си ми један хиљада гроса за мирију, триста за венчанице!

— Нијесам још сабрао, свети владико — поче да се правда поп.

— А бре не лази! Како неси сабрао!.. Сви су попови сабрали и донели, а ти: — несам сабрао...

— Веруј — нијесам. Нурија сиротна —

— Сиротно, сиротно! — прекиде га митрополит. — Хе... Хе... за владика све је сиротно. Сест гроса не мозе да испрати на своје владика, а на Турци и попа мозе... Бре, сејтан-оглу[2])!... Знам ја твоји мајсторије. Све си сабрао и сподоби Господи у твоје џеп. Мене ли оћес да преварис? А, гледај овамо?.. Имас ли образ? Суџле!..[3])

Поп-Милосав обори очи, јер немаше куд. Сви попови добро знају, да је неколико пута купио мирију владичину и, разуме се задржавао себи. Чак је и суседе наговарао да то исто чине.

— Наша је земља без суда и реда. Сваки граби и ће стигне. Владика је Грк, па нас глоби и мучи кадгоћ му рука доспе. А зашто и ми њему не бисмо оштрпнули, кад можемо? Светога ми Петра, будала је сваки ко ме не послуша! — узвикивао би том приликом, будући далеко и од власти и од владике, и молећи се Богу за здравље своје и Копаоничких гудура.

— Сто зборис?!.. Немас образ, ја̑... а?

— Почекај ме до јесени, свети владико, и онда ћу ти све донијети.

— До јесени? Хм... Јо̑-о-ок! Несам аџамија... Мене оћес да преварис? Бива ли?..

— Све до паре!

— Јок, јок, не збори висе...

— Дајем ти јемце. Тражи кога 'оћеш од попова.

— Јемце... Хм... Видис ово моје седа брада? Неје ово од рахатлук, но од рђави људи. А бре вук! Коме да верујем?... Тебе, а?

У последњој се групи ђаволски засмејаше, а прота се накашља и спреми да потврди владичине речи.

— Тебе, а? Ти и поп неси! Алине немас како поп, но како ајдук. Десет години несам ти очи видео. И писму ти писи, и на проту заповес давај, и заптију ти праћај, и кроз опстинаре саветуј, а ја̑!.. — Нема те да дођес ни да целиваш света десница на своје владику... Ни здраво — живо, свети владико!.. А бива ли тако? Свако човек приџознаје своје господин, а ти? Арнаут, аралија, ајдук, сто си ? Бива ли поп тако да послује?..

— Не бива, Ваше Високопреосвештенство! — проговори прота, наглашујући ове две последње речи и љутећи се у души што Дедиловац као и сви сељачки попови говоре владици „ти“.

— Јок, џанум! Да га чекам? Хе, и ја имам мало памет... Одавно сам мислио како да те преварим, поп-Милосав. И паде ми на згоду... Сад нема ни молба ни чекање: кад дођемо на Пристину, — кон у моја митрополија! 'Оћес сос добро — иди у своја нурија; нећес: једно нусула[1]) на мутесариф — паса и тебе у апс а кона за мирију у моја митрополија. Добро сам те преварио и нећу да те пустим... Ха... ха... ха... сто велис, бре ајдук? — загрохота митрополит од задовољства што је умео да измисли овакву замку.

У Митровици или Вучитрну не би му смео ни поменути о овоме, јер би поп одмах умакао и — протрчи зече још једаред! С тешком га је муком и сад дозвао, а још теже наговорио да га прати, ради чега је морао бити према њему веома љубазан и чак га позвати на ручак. Зато се задовољно насмеја, видећи да ће му за дуг коња узети или милом или силом.

Дедиловац пак снуждено ћаше за колима и тешке мисли мишљаше. Виде да је на танак лед наишао и да се преварио. И би му тешко. „У Приштини је сила и суд. Узеће ми коња, па још, може бити, и затворити. Е што ти је Грк!.. Анатема га било!“

— Да неси посао — продужи владика — чинио би те аргос, узео би ти петрахил, да чувас говеда!.. Но пошао си и имас добро кон — поклањам ти кабајет[2]) А други пут да давас мирија и да чинис еј-вала својем деспот-ефендији! И да носис свестеничке алине... Гледај! Јос једно кабајет и — моје проклетство и на тебе и на твоја кућа! Сос низами ћу те у апсану! И браду — фик! Сос мене маскара[3]) нема, џанум!..

Кад ово изговори, нареди жандармима да иду поред Дедиловца, да не би стругнуо уз Косово.

Ићаху даље све поред Лаба, који, падајући с Копаоникових огранака, беше дубоко ископао своје корито, те се с обе стране дизаху оштре обале не ниже од два — три човечја пораста.

Поп-Милосав забринуто јахаше поред саме ивице, а за њим жандарми и попови који га жаљаху и у исто време пецкаху, напоминући му Куршумли Хан.[4]) Он се после неколико тренутака трже и ошину коња, те поче махнито да скаче и опет да се пречи преко пута. Нагна га пред владичина кола и поче да изводи свакојаке фигуре као џамбас. Митрополит се у грохот насмеја и одобри, говорећи да може играти на свом коњу штогод хоће, јер га јаше последњи пут.

Дедиловац га крвнички погледа, па прикупи вођице. Још једаред погледа на попове и бесно прикупи бакра-

[1]) Никоговић; [2]) Бавољи син; [3]) Говори!

[1]) Писамце.

[2]) Погрешка; [3]) шала; [4]) Главни вилајетски казамат у Скопљу.

члије. Коњ се пропе на задње ноге. Увијутак и — бух с обале у Лаб!

Укочен погледаше на мутан пљусак. За мало па се појави и коњ и јахач, на велико чудо посматрача, који помислише да је заглибио у дну Лапском. И митрополит се јако обрадова, па нареди да га чекају.

Дедиловац пође уплов низ Лаб и кроз двадесет минута нађе ониску обалу и изиде на другу — десну страну. Трком дотрча на место, баш према владици.

— Ево ти хиљада и триста гроша, о деспот-ефендија! — подвикну Дедиловац и руком учини мало неучтив покрет.

Владика се сети, пребледе као платно и погледа на попове и жандарме. Ови окренуше пушке.

— Оставите га. Нека скрси врат — рече владика и злобно га погледа. И би му страшно тешко што обале Лапске сметају његовој власти.

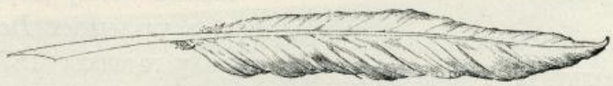
— Због, свети владико! Виђећеш ме као што си појахао мога коња... Похвали се у Приштини! — довикну поп-Милосав, па ободе на север. Кад мало одмаче, окрену револвер у висину, те шест метака још боље охрабрише беснога коња.

Владика махну руком да се полази.

— Аргос!.. Проклество и на тебе и на твоја кућа!.. Анатема!.. Аргос!

Москва, 1905

Григорије Божовић

Жеља

Боже, кад једном мине живот ови
И ти у слави будеш онај исти
Бог правде вјечне, свега извор чисти,
И твојом вољом буде свијет нови:

О, тада, мене у лептира створи
А жене дивне нек су руже миле,
И моме срцу врелом твоје силе
Подари огња и рај му отвори:

Са једног цвијета да другоме хрлим,
Да пијем сласти и да силно грлим
Створове наге што их сјај облива,

Па љубећ тако душом, срцем страсним
Нека изгорим на ружама красним
И нек ми пухор у њима почива...

Алеқса Шантић

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ј. Андоновић

(наставак)

Планета Меркур

У истим приликама као и Венус, налази се и планета *Меркур*, који је до сунца најближа планета, и који би се могао такође разликовати на зорњачу и на вечерњачу, када само не би био веома близу сунца, те се због јаке сунчеве светлости много теже налази на звезданом небу.

Меркур се вида само, када је небо веома чисто, а по заласку сунчеву, и то само када његова немирна, трепериваа и блистава светлост надвлада вечерње руменило на западном небу.

Име Меркурово долазиће на сваки начин отуда, што је он веома близу сунцу, и што је и бог трговине и саобраћаја Меркур, по митологији, са Аполоном веома често у вези.

Меркур се бележи знаком налик на палицу, око које су змије обвијене (☿).

И на Меркуру се виде мене исто онако као и на нашем месецу и Венусу.

Обе ове планете, Венус и Меркур, ближе су сунцу од наше земље и окрећу се око сунца по путањама, које наша земља опкољава, и с тога се обе ове планете и зову *доње планете.*

Планета Марс

Удаљавајући се од Сунца преко Меркура и Венуса, па и преко наше земље, наилазимо на планету Марс, која нам се показује у мутно црвенкастој светлости и бележи знаком стрелице са штитом ♂, што је био знак бога рата. У хемији се бележи истим знаком гвожђе, најпотребнији материјал бога рата.

Ову су планету познавали и стари Грци и Јевреји и називали је због њезине интензивно црвене боје Ватреном Звездом. У Санскриту назива се Марс и *Ангарака* или *Пламени Угљен,* па и *Лохитанга* или *Црвено Небеско Тело.*

Марс је прва планета која је послужила за одређење прве сунчеве паралаксе, којом смо дошли и до сазнања праве величине овога свога света.

Марсово је кретање осим тога послужило и славном Кеплеру, да пронађе планетске елиптичке путање, којима је Астрономија добила много јачи полет, но што је до Кеплера био.

Марс је прва планета од тако званих *горњих планета,* која је по својим физичким особинама најбоље позната, а која се и по своме физичком саставу понајвише слаже са нашом земљом.

На Марсу се виђају светлије и угаситије површине, сличне нашим континентима и морима, — а на половима Марсовим као да ће бити *и снежних и ледених маса,* дакле као и на нашој земљи.

Светлије се површине *око полова мењају* по својој величини, — оне су зими много веће, а лети много мање, и отуда се закључује: *да ће то бити заиста снежне и ледене масе* на половима Марсовим. Осим тога, досадања спектроскопска а и друга испитивања с којима су везана имена: Beer-a, Mädler-a, Lowell-a, Pickering-a, Schiaparellia, Barnard-a и других, показала су, да на Марсу има, осим чврстих и течних тела, и воде, која ће по своме хемијском саставу бити оваква као што је и наша вода, — и да на Марсу *има и атмосфере,* која се не може много разликовати од атмосфере наше земље. W. Pickering своди своја опажања 1892. год. у Arequipi на ово:

„да на Марсу несумњиво има облака и се они разликују од облака на нашој земљи и густином и јасноћом својом.“ —

Нарочито је Pickering у поменутој години опазио, да је јужна поларна калота Марсова била веома јако омотана или боље јако наоблачена, те с тога закључује он даље, да је:

„због снега, који се отапао, била Марсова атмосфера препуна облака“, — што је и *Barnard* на звездарници у Lick-у потврдио. (в. Dr. M. W. Meyer, Das Weltgebäude стр. 141, 142 издање од 1898 године).

Dr. Mayer у своме делу Das Weltgebäude вели:

„Па кад већ морамо усвојити мишљење, да поред белих талога има на Марсу и његову површју и магле, то извесно имамо и разлога питати се: да ли на Марсу има резервоара, у којима се вода скупља, а из које се магла опет подиже, како би се испунило кружење и оптицање одоздо на више, па затим и наниже; — а осим тога и то: *да ли на Марсу има облика, као што су овде сува земља, копно па и мора. Жуто црвене и плавичасте пеге, које се у разноликим облицима на површју Марсову обилато појављују и примећују, изгледа да дају потврдни одговор на ова питања“.* —

До 1. августа 1877. године држало се да планета Марс нема месеца, али те године наће астроном и професор Хал не један, већ два месеца који се око Марса окрећу исто онако као што се и наш месец око наше земље окреће.

Ближем месецу Марсовом даде Хал име: *Phobos,* (Страх) а удаљенијем *Detmos* (Ужас). Из опажања ових сателита у годинама 1877., 1879. и 1892. у Вашингтону, и из својих опажања у Пулкови 1894. године H. Struwe је извео сплоштеност Марсову, која износи $\frac{1}{190}$ ти део његова екваторског полупречника.

На Марсу ће, када на њему има и воде па и атмосфере, бити зар и живих организама, јер Schiaparelli каже сасвим разложно у спису: „Himmel und Erde“ од год. 1888: *„Осврћући се на већ поменуто, видимо, да имамо посла са једним небеским телом, које је од земље много мање, али на коме има множина карактеристичних и сродних појава као и на нашој земљи, и да не подлежи сумњи, да и тамо, као и овде на нашој земљи, природне силе делају највећом енергијом и брзином, те мењају, стварају и преображавају површје Марсово.*

И ово небеско тело живи дакле и дела слично нашој земљи, јер, очевидно, исти узроци и утицаји, и ако нешто мало модификовани, делају и на Марсу; — исте силе прерађују исту материју, — па онда зашто да нема на Марсу и организама као што их има и овде на нашој земљи?“ — а ми додајемо: па ма они били и нешто несавршенији од наших организама!? — (Disterweg стр. 210 издање од 1890. године). —

Мале планете, планетоиди или астероиди.

Даље иза Марса и његове путање, долази велики број малих небеских тела, која називамо: *малим планетама, планетоидима* па често и *астероидима.* Астероида има до данас око 500 и зову се именима: Церес, Палас, Јуно, Веста, Астреа, Хебе, Ирис, Флора, Метис, Хигија, Партенопе, Викторија и т. д. У новије доба, пошто их је веома много, место горњих имена обележавају се астероиди Гулдовим знацима, а то су арапски бројеви кругом ограђени, ① ② ③.... ⑤⓪⓪.

Астероиди дурбином гледани не показују се као светли котури, већ као веома мале загубљиве светле тачке, на основу чега се закључује, *да су њихове масе веома мале и незнатне.*

Планета Јупитер

Иза овога роја малих планета долази највећа међу свима планетама, планета Јупитер, која се веома лако на звезданом небу распознаје својом бледожутом светлошћу, и коју Египћани зову *Озирис*, а Инђијанци именом *Brihaspati* или *Богом Растиња*. И обичним дурбинима виђа се Јупитер као веома сјајан котур, са ширим и ужим, тамнијим и светлијим браздама, које личе много на облаке, и које се у близини око Јупитерова екватора понајвише опажају.

Ове бразде не допиру свакад до краја планетина котура и опажа се да оне мењају свој изглед, кад их дурбином гледамо.

При јачем увећању види се, да с главним браздама упоредо тече и више других слабије тамних бразда, па да се чешће и угаситије а црвено бојене пеге по широким браздама крећу, што ће на сваки начин долазити од обртања Јупитерова око своје осе. Јупитер се бележи знаком налик на арапско четири ♃, што је почетно писме у речи Зевс, који је по Митологији био бог богова, јер је Јупитер по величини својој после сунца и највеће небеско тело у нашем сунчаном систему, и у повољном положају достиже толику сјајност, да производи и сенку од предмета које осветљава (стр. 169. Dr. Handbuch d. all. Him. Beschr.) што је и *Галилео Галилеи* знао и опазио. Све ове досад поменуте планете, дакле: Меркур, Венус, наша земља, Марс, мале планете или планетоиди, па онда и Јупитер, са свима осталима које ћемо још поменути, окрећу се по Копернику око сунца као централнога тела, па с тога је овакво схватање у васиони и названо: хелиоцентарски систем или, по самом проналазачу Копернику, *Коперников систем*.

Све до проналаска дурбина нападан је овај Коперников систем света, — али кад је дурбин пронађен, па помоћу њега пронађена и 4 Јупитерова месеца који се око Јупитера као главне планете окрећу, онда нам је и сам Јупитеров свет представљао у маломе као неки тип или боље модел природни. — Који је год дотле и сумњао у истинитост Коперникова система, он је могао и на самоме Јупитеру видети одлике Коперникове механике неба. Јупитер је дакле са својим месецима много допринео, те је Коперников систем, дакле хелиоцентарски систем света, од некадање хипотесе или претпоставке, постао непобитном истином у васиони. До 9. септембра 1892. год. по новом, држало се да Јупитер има само 4 месеца, а овога дана пронађен је и пети месец, који се по удаљењу редом бележе римским бројевима: I, II, III, IV и V. Галилео Галилеи био је први који је прва четири Јупитерова месеца видео и пронашао, а пети месец пронашао је горе поменутог дана Barnard.

Ст. Тодоровић Борбе Кастриотић Скендербег

Опажања спектроскопска показала су, да и Јупитер има атмосферу, што излази из појаве напред поменутих бразда и пега. Rutherfurd и Secchi први су који су опажали и спектар Јупитеров, о коме је тек Huggins тачније податке дао. Најтачнија спектроскопска мерења извршио је *H. C. Vogel* (Sitzungsberichte d. preusisch. Academie 1895. 2. види Klein Handb. d. allg. Him. Beschr. стр. 182) и по њему се махом линије Јупитерова спектра подударају с нормалним линијама сунчанога спектра, као и да се у мање преломним деловима, а нарочито да се у црвеноме делу спектра показује једна тамна пошира линија или боље трâк, т. зв. *„телурма трак“* — која утврђује *јаку апсорицију сунчане светлости* у атмосфери Јупитеровој.

Црвенкаста боја, нарочито оних тамнијих партија по Јупитерову површју, објашњује се по Vogel-у из подједнаке апсорпције, коју Јупитерова атмосфера изазива на преломним зрацима у опште (Klein стр. 182.).

Disterweg вели о Јупитеру ово (стр. 218): „Спектар Јупитеров, који је толико пута досад најтачније испитиван, показује велики број терестричких линија, на основу којих се може закључити, да на Јупитеру *има великих количина водене паре.* — Осим тога, вероватно је, пошто је језгро Јупитерово још врло зажарено и усијано, *да на њему бивају и често вулканска избацивања и изливи.* Ова избацивања чине, да велике масе и количине зажарених пара полећу те најпосле и облачни омотач пробијају, па пошто ова пара има мању ротациону брзину, то се у правцу ротације и образује тамна бразда која готово целу планету омотава.

Избачена пара може у извесним приликама и саму своју светлост зрачити, и према томе се објашњује црвенкаста боја поменутих бразда, о којој је напред поменуто.

Свеколике појаве на Јупитеру праве га сличним сунцу, коме је он и по величини најближи.

Нарочито пак непробојност атмосфере, променљивост његових делова на површју, зрачење, па ма то било и мањих количина светлости и топлоте, све то чини и доприноси, да Јупитер представља једно сунце које стари и које се гаси.“ —

(наставиће се)

Жакети

Ја ћу доћи, драга, пун чежње и моћи,
У побожно доба мирисних резеда...
И чекаћеш мене, ко негда у ноћи,
У скривеном куту, божанствено бледа.

Кад ућуте поља и баште онеме.
Приступићу нујно лица сјајна, ведра.
И док сипаш на ма росне хризантеме,
Пољубићу тихо твоја света недра.

И пурпурне руже задрхтаће тада,
Месечина златна на нас ће да пада,
И мој ће се поглед у твој да уплете.

И док шуме баште и пољане сетне,
Пружићеш ми страсно уснице кокетне:
Да им вечно певам мирисне сонете.

Душан Малушев

Казна

E. Neera

(наставак)

* * *

Пошто је оздравила, пожелела је да се уда. Нов живот, живот материјалнијег задовољства.

Срце своје није дала младожењи, али се њена уобразиља радо бавила у његову дому. Он је био имућан и врло добар човек: њене жеље за пријатним брачним животом још су се могле и испунити. Направила је била богат и красан програм за будући живот, по коме и физичка страна његова не би рђаво пролазила.

Андреја је изгледао као поручен за остварење њезиних планова.

Имао је све погодбе доброћудног, попустљивог и пасивног супруга. Жудео је скромном уживању, а Лаура већ беше уверена, да ће бити одлична супруга.

У грозничавој журби за новим уживањем, није се ни осврtала на припреме за нов живот. Није се бринула о својој спреми; једва ако је и помишљала на триумфовање над својим пријатељицама. „Доцније“, говорила је: „доцније!“

Живела је само у својој уобразиљи. Већ је гледала у себи госпођу Тарамелијеву, завађену у удобној, старој наслоњачи у апотеци, с ногама на клупици, одевену

шуштаву свилу; лети с великом лепезом — зими крај пећи пуне зажареног угљевља.

А шта град говори о њезиној свадби — било јој је све једно. Она је била задовољна што стиже у један положај, у несумњиво благостање.

Али истину рећи: на дан њене свадбе спопаде је неко тешко размишљање.

Можда се питала: „Да ли је ово љубав? Зар сам је такву снивала? Зар друкчије нема?“

Па ипак одговор паде у корист новога стања.

* * *

И заврши се кратко свадбено путовање. Лаура се усели у апотекаров стан. Чега ти ту није било за гледање и дивљење!

апотекар називао „вртом.“ У њему је било доста и светлости и цвећа.

По зидовима видели су се многи сликарски покушаји из Андрејина детињства: магареће главе, гурави војници, карикатуре, дуги носови. Нико их до сад не дираше. За Андреју беше права радост, да их посматра шетајући се по ручку горе-доле по „врту“, држећи руке иза леђа и пушећи добру лулу.

На једној страни дворишта пењала се ка првоме спрату дивља лоза. Лишће и врежа сакривале су лепу, пространу веранду. На њу се пело степеницама, које би биле красне да их зуб времена не беше претворио готово у рујину; изломљена ограда и мермерни степени беху већ склони паду. Зато се њима нико више није ни служио: у предњем делу куће вршиле су и иначе услугу друге

Св. Перуци — Медаља Прве Југосл. Уметничке Изложбе

Као у сну посматрала је она бело посуђе од фајанса. Рицинусне пилуле беху јој одвратне, али за то много пријатније пилуле од јечменог слада. Пажљиво је гледала како Андреја ставља прашкове у завоје, а ивице од хартије рецкаво исеца и у наборе савија.

Готово са страхом посматрала је малу вагу, за мерење отрова, која је била под стакленим звоном. Чим би јој муж то звоно подигао, одмах би задржала дах: чинило јој се као да је Андреја свештеник који прилази тајанственим мистеријама.

За њу је био тренутак пун сласти кад би помоћник из лабораторије ступио у собу и оставио за собом отворена врата. Тада би се Лаура наслонила на меке јастуке своје наслоњаче; с изразом предомишљања и немарности, помешаном са свесношћу да сме заповедати, промрмљала би: „Батиста! Затварајте врата!“

Нови јој се стан допадао.

Кућа је, истина, била зидана мало неукусно, али је ипак била удобна. Није било досадног суседства. Сунце је могло слободно улазити, нарочито у двориште које је степенице. Веранда се употребљавала само кад је требало сушити рубље.

За живота Андрејине мајке, у Кулози је било на гласу рубље Тарамелијеве куће.

Штедљивим и паметним галдовањем двеју генерација накупило се беше у кући толико рубља и одела, да би се њиме могло снабдети више породица.

Лаура, сада господарица и тога блага, отворила је с грозничавим нестрпљењем орахове ормане. Уздрхтала је од радости кад је из њих обасу мирис који истицаше из наслагана рубља и малих јастучића испуњених сухим ружама.

Најпре је хтела да све разгледа на брзу руку. Узела је прво постељско рубље и разбацала га по столу. Затим је извукла столске убрусе и застираче, па покриваче, па јастучне навлаке. Гомила је бивала све већа и већа. Комад на врху беше се већ заљуљао нагињући се да падне. Лаура га једва задржа.

Један тешки покривач, двоструко прошивен, са набраним иставцима и ситним ресама, није могла више ни одржати: исклизну јој се из уморних руку.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Затим је села да се мало одмори. Руке је опустила а груди се надимаху. Само јој се очи не замориште.

Са унутарњим задовољством посматрала је дивне застираче од свиленог дамаста. Пипала је ресице, што су допирале до пода, као да се хтела уверити да ли је све од свиле. Нарочито је загледала једну ресицу исплетену златом а проткану зеленим бакром.

Кад би готова са општим прегледом, Лаура се поче заносити детаљима.

Дванајест кончаних махрама од најфинијег ткива, и толико исто кончаних застирача стајали су на страни, увезани црвеним траком.

Лаура, као познавалац лепога, дивила се красоти и скупоцености свакога појединог комада. Пошто их је оставила на страну, узе прегледати дванајест других махрама исто тако финих и украшених, али већ употребљиваних. За њима дођоше двадесет и четири обичне кончане махраме и на послетку махраме за послугу.

И цепне махраме биле су све кончане, велике; једне украшене чипкама и ручним везом, а друге сасвим просте.

Столски застирачи били су извезени дивним шарама: китама ђурђевка и маргарите, венцима пољскога цвећа, звездама, фантастичним пагодама с језерима, чудним дрвећем и још чуднијим животињама. Старији убруси били су, кад се рашире, велики као четири модерна. Њих су стрпљиво шиле и на уско порубљивале Пенелопе Тарамелијеве породице.

Једном се кончаном постељном застирачу Лаура мораде гласно насмејати, тако је изгледао смешан. Био је ишаран многобројним трубадурима, све у сивој боји, с цитром у руци, крај ногу дама мрке боје.

На истом застирачу била је и једна закрпа и то баш насред лица једног трубадура; изгледало је као да има грчеве.

Белих простирача било је тма божја: с мустрама пиринчаног зрневља, рибље кичме, шкољака, тракова; а било их је и у облику шаховске табле и цвећа; углови су им били заобљени и украшени китицама.

Осим тога Лаура нађе још и два величанствена, прошивена простирача, завијена и ушивена у једну велику махраму, јамачно због прашине. Она их одви, рашири и загледа сасвим изблиза, као да их је хтела од красоте прогутати, а затим их стаде посматрати издалека, с полуотвореним очима, да би добила општи утисак целине.

Лаура је била као онемела од усхићења. Сетивши се да је све то њено, стаде љубити оба простирача.

По неке материјалистичке природе сматрају домаћи прибор за већу драж но новац.

Новац представља нешто непознато, неко будуће уживање; он је идеалан.

Домаћи прибор међутим задовољава одмах чула. Он се види, опипљив је, у њему се осећа пријатно. Свакад нам је на услузи, радује нас. Он је ту, сасвим у нашој власти.

Лаурина је уобразиља била у трку, надражена лепим фландријским застирачима, дивним мајолика-тањирима, којих су зеленкаста дна била украшена сликама из љубавних сцена Анцелике и Медора. То беху заиста уметнички тањири, који су због своје лепоте и били покривени стакленим поклопцем да би их сваки радозналац могао гледати.

Лаура изазва у мислима већ и целу породицу Тарамелијеву: видела је читав низ достојанствених матрона у седим косама, како с осмехом на лицу, погнуте над тањирима, седе поред својих мужева са курјуцима и у кратким панталонама. Све часни, добри људи мека срца, и са читавим чопором несташне, необуздане и брбљиве деце, међу којима беше и Андреја, за кога је Лаура већ помишљала да је баш он одбио дршку на најлепшем бокалу.

На овалним чиницама, Анцелика се беше, под једним жбуном, и сувише користила правом класичног разголићавања, али ни Медоро, урезујући јој име у кору од дрвета, не беше мање класичније обучен.

И Лаурина уобразиља јурила је даље.

Како јој се красном учини кујна! Сјајни бакар блисташе; у фијокама огромно високих ормана звецкали су стари Тарамелијеви ножеви и виљушке, правећи ону веселу звеку што живот одаје.

Свакако се жагор са негдашњих гозба повукао у бучаке, кад је Лаура могла да чује из камина одјек веселог смеха! Одакле би иначе долазио пријатни звекет чаша пуних белога вина, весели женски гласови и дечје певање?

Мир, невина љубав, часно стечено богатство, као света заоставштина, наслеђивани и умножавани генерацијама посташе једно са иметком и атмосфером ове куће. Овде се удисао пуним грудима свежи животни дах.

* * *

О лепим мајским вечерима, седели су, после пријатне вечере, муж и жена, као две кариатиде, на прагу апотеке. Ћеретали су са задовољним осмехом на уснама.

Из лабораторијума допирао је до њих монотони туцањ авана и потмуло, дубоко, баритонско помоћниково певање из кога су се једва могле разабрати речи онда омиљене мелодије:

«И птичица из шумице...»

Андреја би обично при томе и задремао.

Лаура би пак погледом пратила оно мало пролазника; кад и кад би се пред њом зауставио по који познаник и поћаскао за часак с њоме. У том би и Андреја отворио очи, ушао у радњу и донео столицу. Тако би се постепено створило читаво друштво, у коме се живо разговарало. Сам Андреја мало би суделовао у разговору. Он би најрадије и даље дремао, само кад не би то било против свих правила учтивости.

Лаура, напротив, ћеретала би све живље.

Физичке борбе које су јој испуњавале све њено девојаштво, у коме јој је душа била као исушени комад земље, биле су узрок што је страсно експлоатисала све користи које јој пружаше брак. Сада се у њезину бићу,

као у доцном пролећу, све необичном брзином и расцветавало и сазревало.

Лаура је уживала у пуном смислу те речи.

Духовита ћаскања с мушкима, двомисленi разговори, које је као удата жена већ могла да слуша, при чему би само кад и кад морала да се учини љутитом — сви ти егзотични плодови голицали су њено интересовање. Тражила је да се наплати за све из ранијих година, а чинило јој се и сасвим правично да ту накнаду зеленашки наплати.

Оба лекара, који су посећивали апотеку, галантно јој се удвараху. Она се на то само смешкала, али је и Андреји о томе помињала.

Сад је познала свет. Била је заиста глупа, што је своју младост жртвовала иделним сањаријама и романтичном заношењу. Људи се девојци никад не показују онакви какви су. Кад би девојке знале...

Лаура се ухвати рукама за главу. Несвестица је обузе при самој помисли, да је могла остати увек неудата! А затим се усправи покретом пуним радости, покретом неизразног поноса и победоносног уверења.

„Без комплимената, госпођо,“ рече јој једно вече старији лекар, затурив једну руку између дугмета на кошуљи, и спустив глас: „без комплимената — ви сваким даном све више личите на Јунону Лудовизи.“

Па ипак је то био комплименат, и ако груб, који Лаура сасвим није ни разумела, али на страну Јунону Лудовизи, Лаура беше збиља достојна да се воли. Побољевања је напустише, пре но што се и седми пут причестила. Лаура се беше сасвим испунила. На кожи јој нестаде оних малих наборака, те јој се кожа свугде уједначи и добi прозрачну, чисту боју. У покретима имађаше нечег необично меког; око, које је било од увек лепо, доби пламени сјај.

Раније нико у Кулози није могао видети Лаурине зубе; сад, чим би се насмејала, провиривала су два сјајна, прильубљена реда, спремна за битку.

У понеким тренуцима, кад би је подузела каква неизмерна радост, лице би јој се запламтело, срце јаче закуцало а чело добило неки заносни плам, тако жив и примамљив да се млади лекар и нехотице заблене у њу, немо и збуњено.

Андреја, по обичају, није чинио никакве примедбе. Доброћудно, с полуосмехом примао је подругљива задиркивања својих пријатеља и не одговарајући на њих. Гледао је и даље своје лекове, пушио лушу и трљао руке, погледајући са стране своју жену. Он се осећаше у опште врло срећним.

* * *

Лаура сама била је такође свесна овог срећног обрта. Како јој сад често говораху: „Ви се подмлађујете, синьора Лаура!“ Та и већ посукнуло дугуљасто зидско огледало, стари породични комад Тарамелијеве куће, шапуташе јој исто: „Знаш ли, Лаура, да се подмлађујеш?“

Свако вече, пре но што би легла, прво ненамерно, а доцније с предумишљеном сујетом, застајала би у соби на оном месту, где би на сјајној површини видела своју слику у облицима и бојама, који јој раније беху сасвим непознати. Гледала би је не трепћући, осмехнула би се и климнула жудно главом, као да одговара неком тајанственом поздраву. Час би скрштавала руке, а час би их подизала у вис, опуштајући их нагло после тога; из груди би изгонила ваздух све док не би изгубила дах, па би се после дивила кад јој се силно надимљу груди и кукови. Рамена су јој била још мало мршава, али с помоћу хаљина и чипака...

Почела се тужити, како јој месне прилике закраћују луксуз великих игранака и позоришта. Наштo за бога бити лепа, кад се мора чамити у паланачкој апотеци?

Вечером јој се коса преливаше у светлости свећа као свила и кадива.

Тада би Лаура палила још две свеће, да би се боље видела; за тим би метнула огледало иза себе.

Како је лепо издвајало црвено од белог јој врата!

Као у заносу тражила би своју стару, готово заборављену огрлицу од корала.

Сад јој је доиста доликовала.

Осећала се лепшом, дражеснијом и примамљивијом но пре петнајест година.

Феникс се подмладио.

Приђе к постељи мужевљевој. Андреја ркаше. Јадник!

Лаура не беше више господар себе саме. У њезиној души расла је читава плима путених жеља и уобразиља за уживањима; мозак јој притискиваше чврсти обруч; чинило јој се, као да је и сувише удисала мошуса. На плећима је осећала крила — а у табанима голицљиву драж. Осећала се лако и тешко; тако као што се осећају они који узимају опијума.

* * *

Често је пута, осетив неизбежну потребу да се погледа у огледалу, остављала сав посао и хитала у своју собу.

Измишљавала је нове начине чешљања а у својој надраженој уобразиљи и нове планове, са свима појединостима, како би најбоље залудела људе. Њих кињити, као што је и она била кињена, а женама светити се: показати им, да је она, некада презрена, готово жива сахрањена, она, стара уседелица, која је божјом милошћу нашла човека — ипак испред свију!

Одевала се ванредно укусно; рукаве је носила кратке: није више имала разлога да крије руке.

Мрку одећу није више ни употребљавала: метнула је у орман, па је више није ни вадила. Нек је ђаво носи! Шта јој је било само те се облачила као каква старамајка! Заиста је била глупача.

После дугог премишљања поручила је себи, у првом салону Миланском, лепу везену материју, провидно-црвене боје, са муселинским набирцима.

Кулозански становници већ не знађаху шта да кажу. И најзавидљивије жене морале су признати, да је Лаура све надмашила својом елеганцијом.

„Последњи блесак петролејске лампе која се гаси“, рече сентенцијозно адвокат Парибеки. Пре двадесет година ово је упоређење могло да буде духовито: у Кулози је изазвало сензацију.

У апотеци се могло наћи по пô туцета беспосленика. Долазили су на бермет, проводили дуго време, шарали су кругове штаповима, показивали се љубазни и хвалили све што је Лаура радила и говорила.

Ту би тада обично било галантних препирака, игре речима, пецкање метафорама, двомислица, — потајног осмејкивања иза лепезе, потајног стискивања руку, лутања ногу шушкања, задиркивања, гуркања.

Андреја је међутим и даље исецао хартију, ваљао пилуле и увијао бонбоне — карамеле — полако, смишљено, дремуцајући.

Али тај његов мир љутио је Лауру.

Хтела је свога мужа угладити, подмладити, учинити лепшим, предузимљивијим, брбљивијим, одважнијим, увући га у витлац глупости и задовољства: изазвати сцене љубоморства, за којима би дошли изливи необуздане љубави.

Али Андреја је њу волео већ петнаест година, а није био никаква романтична природа.

Његово срце куцало је умерено и мирно: његово осећање, као и кинеска цивилизација, није прелазило непокретни гранични зид.

Лаури поче постајати досадан.

Пошто јој није пошло за руком да га предругојачи, она га остави. У плановима и сликама будућности, које је стварала њена неуморна и жива уобразиља, он у опште није ни био.

Кућа, благостање, слобода, удобан живот, све то, истина, беху поклони које је добила од Андреје, али, с друге стране, поред његове личности, његове дремљиве личности без темперамента, Лаури беше као да осећа на ногама тешке окове заробљеника на галерама. И тај је оков она морала вући — можда кроз цео свој век!

Пошто је постала лепом женом, гледаше Лаура у Андреји најсрећнијег међу смртнима; можда је очекивала и захвалност.

Кад би своме мужу учинила по какву милошту, чинила је то као да му даје милостињу.

* * *

Једне недеље, пре подне, седела је госпођа Тарамели пред апотеком. Имала је нову, отворено-златну вунену одећу à la Bajadere.

У Кулози такву још не беху видели: госпођа Тарамели рачунала је на велики утисак.

Њена равно зачешљана коса на челу одсјајиваше блиставим сјајем. Из ње истицаше лаки мирис љубичице, а она нежно превлачаше руком горе доле по глави.

Затим баци поглед низ улицу. Зар никога нема да јој се диви одећи? Андреја мораде иза свога стола двапут викнути, докле га најзад није чула: „Лаура, Лаура!“

Па послетку се и она обрну.

„Зовеш ме?“

„Да. Добио сам једно писмо.“

„Од кога?“ упита Лаура, а при том додирну обрве малим прстом. Баш је ту заголица.

„Од моје сестре.“

„Ах!“

„Ти знаш, она се љутила што сам се женио....“

„Да.“

„Па ипак није рђава срца....“

„О, то не тврдим ни ја.“

„Удовица је са седморо деце.“

„Седморо? Број смртних грехова“, узвикну Лаура смејући се. Затим настави: „Ја сам јој писала.“

„Да, Лаура, знам то. Била си добра и љубазна. Хвала ти. Само моја сестра нема од тога ништа. Она се надала да ћу се ја старати о њеној деци.“

„То ти нико не забрањује!

„Али... али...“

„Но па ко то не да? Ја нисам себична.“

„Лаура... а наша....?“

„Наша...?“

Госпођа Тарамели погледа право у очи своме мужу. Он обори главу. Она се насмеја и пљесну рукама.

„Наша, велиш? Андреја — зар их и ми можемо имати?“

„Хм... па зашто не?“

„Иди, молим те..... већ је десет месеца како смо венчани....“

Она се насмеја још једном на глас, забаци главу и лагано испружи испод сукње своје лепе, мале ножице.

Андреја је изгледао увређен. Одброји дванаест пилула, метну их у једну кутијицу и посу по њима прашак од слатког дрвета. Затим узе један крај конца, други ухвати зубима, и, обвезујући концем кутијицу, промрмља кроз затворене зубе: „Божја воља! Никад не треба очајавати.“

„Буди миран, ја не очајавам.“

Андреја поново ућута. Изгледа да га је одговор још више увредио.

У томе тренутку наиђоше оба лекара.

Изјавише да је Лаурина одећа дивна, да јој жуто доликује ванредно и да бајадерско златило заслужује читав сонет.

Лаура хтеде и да га чује. Старији лекар импровизова један сонет у маниру Петраркину; али не изазва никакво допадање. А за то млађи изјави, да му је мирис кајсија одузео vis poëtica.

Шалило се и смејало. Дође већ и подне, тако неосетно.

Супрузи остадоше сами.

Лаура је тражила ма какву тему за разговор, само да јој Андреја не би био и сувише досадан.

Одједном узвикну: „Андреја!“

„Шта, голубице моја?“

У тренуцима затегнутости називао је својом голубицом.

„Како би било, да позовемо у госте које дете твоје сестре? Колико имају година?

„Све су године заступљене.“

„Добро. Тек што је наступио школски одмор. У јесен је борављење у Кулози тако пријатно.“

„Ако ти је право...“

„Пиши само...“

„Које дете да дође?“

„То ми је свеједно; ја их не познајем. Па ипак: најбоље.“

„Ђулета је плава... анђео...“

„Дакле плави анђео.“

„Али је ћудљива.“

„Она не. Не трпим ћудљиве.“

„Чезаре је ђаволан.“

„Дакле ђаволан.“

„Само је неспретан: све разбија.“

„То је опасно.“

„Мушкарци су такви.“

Тренутак неодлучности.

Андреја се већ беше уплашио да му се жена не покаје. Црташе чачкалицом крстове по чаршаву.

„Остави то, Андреја! Упропастићеш чаршав. Сад се не види, али кад се опере, остану искидани конци.“

Андреја послуша.

„Најбоље је да ми то оставимо твојој сестри. Нека нам пошаље које хоће. Да, да — оставићемо њој.“

Пошто је питање тако решено, Лаура устаде. Осећала је величину свога племенитог духа и дивљаше се сама себи.

У вече, кад се опет сакупи у апотеци рој њених обожавалаца, причала је свима шта је било. При томе се старала да добије што више матерински изглед.

Андреја одмах написа писмо својој сестри.

* * *

Прође неколико дана.

Лаура више није ни мислила на уговорену посету. Није јој много ни било до ње.

Једнога од првих септембарских дана, после заласка сунчева, указа се на прагу апотеке једна младићска појава.

Андреја подиже очи и стаде као запањен: тренутно није знао ко је то пред њим.

Дошљак се приближи смејући се.

„Гром и пакао! За мало па те не бих ни познао!“ викну апотекар и рашири руке. „То си ти, Уго?“

„Ја!“ одјекну јасни глас.

„Како си порастао!“

„Да, драги ујаче, време пролази!“

„Па ти бркови!“

„Не ругај се, ујаче! Свака је длачица света.“

„Ха-ха-ха“ смејаше се Андреја пун радости.

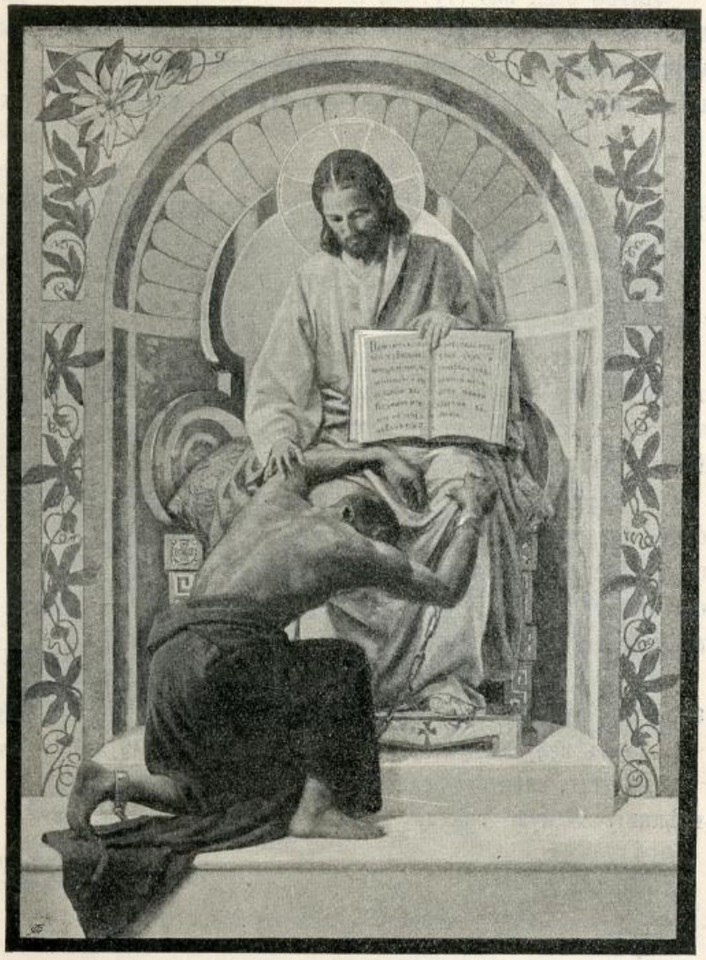
„Мали су, али ће порасти....“

„Лаура, та оди! Гледај, кога ти је послала заова!“

Очекујући да угледа плаву Ђулету или ђаволана Чезара, Лаура брзо напупи цепове шећером па похита напоље. Кад угледа младића, застаде као нема.

То није очекивала. Није знала шта да каже. Чак ни да ли да га ослови са „ти“ или са „ви“.

Млади је човек одмах извуче из неприлике. Приђе јој раширених руку и рече сасвим смело: „Добар вече, драга ујна. Мило ми је што сам те лично познао. Мати

Урош Предић Исус и човечанство

ми је наредила, да те срдачно поздравим, а исто тако и сестре.“

Андреја је био поносит са толиког присуства духа свога сестрића. Потајно погледаше своју жену, трепћући, као да је хтео рећи: „Жив деран, а?“

„Заиста се радујем..... писам знала....“, муцала је Лаура.

„Разумем. Ви сте мислили, да ће доћи које од мањих, а оно...“

„Не, не“, одбијаше Андреја, „сви сте нам једнако драги.“

„То верујем. Али знате ли зашто сам баш ја дошао? Свршио сам прву годину медицине. Пре месец дана по-

ложио сам испит — узгред буди речено: с одликом. После укусних плодова науке нису ми добро пријали грки плодови нашег домаћег врта. Код вас ће ми бити боље!“

„Хуло један!“ прекиде га апотекар и лупну га по рамену.

„Ја не умем да се претворам. Мати вели да ми ваздух код куће не прија: слаби ме. Ну ја мислим да није ваздух томе крив но досада. С тога сам се решио да вас посетим. Чезаре је, истина, очајно плакао, али ја сам му обећао да ћу му донети ушећерена воћа. Ти куваш, ујна, воће, је ли?

„Врло много.“

Лаура беше као утучена. Више није могла повратити мир. Она, која је са људима разговарала тако слободно, замуцкивала је и црвенела пред овим младићем. На послетку дође к себи па запита — да ли је гладан?

„Као вук!“

Није се дао нудити, већ седе слободно за сто, на који се донесе, на брзу руку, половина хладног пилета и читава пирамида зрела грожђа.

Андреја му сипаше пива. Лаура га посматраше док је испијао чаше наискап.

То је био весео, црномањаст дечак од осамнајест година, прави обешењак; имао је отворено, симпатично лице, са кога се могло читати свако душевно узбуђење. Живе и ватрене очи одавале су, да је већ волео жене, а рујне, насмешљиве усне то и потврђиваху. Лепе, црне коврџице ивичаху му чело; стас му је био витак и еластичан. Чешће је пута чупкао своје једва приметне брчиће, који привлачаху пољупце — то је већ тачно знао — као магнет гвожђе.

После вечере питао га је ујак о родбини, о наукама, напретку браће и сестара.

Лаура међутим распремаше сто, немирно, узбуђено.

„Чујте“, поче од једном Уго, вадећи из уста своју вирђинију са пуно грације и дувајући дим у страну, да Лаури не би сметао. „Ја вас молим да се ни најмање не реметите због мене нити да мењате своје свакодневне навике. Било би ми непријатно да вас узнемирујем.“

„Не брини се. Ти си нам добро дошао. Овде си као код своје куће. Је ли Лаура?“

„Никако друкчије. Ја се бојим само.... Угу ће бити дуго време.“

„Дуго време? Не познајем га! На против: ја ћу се забављати. Кад идете у постељу? Реците искрено: у ово доба?“

„Да нисам већ уморан.“

„Ни најмање. Ако ништа немате против, ја ћу изаћи да се још мало прошетам. Морам да опружим ноге. У поштанским смо колима били јаче стешњени но сушене харинге. Поред мене је седело неко дивно девојче.... те ми с те стране притискивање није сметало — али други суседи нису имали, како да кажем — тако меке и дражесне површине тела.... Где ми је шешир?... Ах, по тисућу пута хвала, драга ујнице? До пријатног виђења кроз један час.“

Поздрави се, а Лаури пољуби и руку с ванредном галантеријом и отиде.

Андреја гледаше за њим са дивљењем; затим упита Лауру: зар није Уго идеал од сестрића?

„Исти отац“, дода на то. „Нема мирне крви Тарамелијевих. Само ме једно плаши: отац му је умро од сушице.“

„Из тога изводиш....?“ упита Лаура.

Андреја одговори једним покретом који је много говорио. Затим настави да хвали Угову отвореност и примамљивост.

У томе тренутку наиђе и уобичајена вечерња посета. Апотекар је причао с ванредном заинтересованошћу о доласку свога сестрића.

Лаура је ћутала.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

После три године

(Paul Verlaine)

Залупавши врата уска разљуљана,
По градини малој ја сам се шетао,
А сваки је цветак бистром росом сјао,
Градина јутарњим сунцем обасјана.

Никакве промене. Као пре и сада:
Скроман лозни хладник, од трске столице...
Водоскока увек жуборе капљице,
Чује се јасике старе песма јада.

Руже и сад ко пре трепте и миришу,
Кринови високи на ветру се нишу.
Познате ми шеве што иду, долазе.

Чак сам опет нашо стојећи Веледу
Од које се љуска гипс на крају стазе,
— Танка, уз отужну мирисом резеду.

Nell

Манастир Св. Тројица код Пљеваља

Овај манастир налази се четврт часа далеко од Пљеваља на северо-источној страни у једној романтичној долиници, окружен са свију страна каменитим брдима, местимице обраслим и великом шумом.

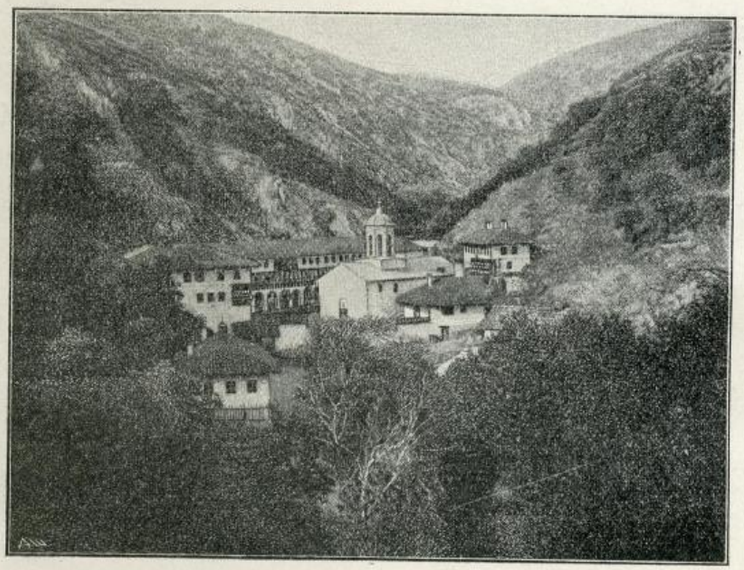
Народно предање казује да су стари манастир, који је био знатно мањи, подигнут близу садашњега, зидали Немањићи. Могућно је пак да је зидан за време Немањића, али није вероватно да је задужбина којега Немањића, пошто су Немањићи градили велике задужбине, тако зване Лавре. Пре ће бити да је задужбина каквога властелина.

У XVI. веку манастир је обновљен. По запису, који се налази на средњим вратима манастира, види се да је манастир обновљен 1592. године, а обновио га је монах Георгије са сином Ананијом и Војином *„брата моего* (Георгијева) *синомъ и спахїом.*[1])“ До врата се налази Војин Спахија у народноме оделу као ктитор манастира.

Покојни Т. Пејатовић, који је спремао опширну монографију овога манастира, као и осталих околних, оставио је у рукопису и овом манастиру ову белешку:

„Манастир Св. Тројица срећним стицајем прилика остао је кроз цео 17. и 18. век једно од најзнаменатијих просветних центара у целом Полимљу и Потарју. Велика књижница рукописних књига, већином црквенске а и историјске садржине у овоме манастиру, сведочу о великој радљивости и истрајности његових братстава на просветном пољу. Читаве генерације писмених људи у њему су се научиле писмености, а уређење и богаство манастира били су углед свима околним манастирима. Готово цело Пљеваљско поље и велики део околне висоравни били су својина овога манастира. Доцније, кад је запустео манастир Бања, за дуго је и његово имање било спојено имању ман. Св. Тројице. Прича народна вели, да је у Тројици било мноштво калуђера, који су обрађивали манастирску земљу и гајили стоку. У јеку његова напредовања варош Пљевље била је незнатно насеље, тако да га путник Катарино Зен назива *селом*. Онде, где је данашња варош Пљевље биле су манастирске пљеваре — пљевља, отуда је доцније и име вароши дошло. Онде где су им била гувна, данас је један крај Пљевља, који се тако и назива (махала Гувна); на заравни Јагњилима, југоисточно од Пљевља били су им торови, где су се овце јагњиле, отуда и брегу име Јагњило; на заравни Руднице више манастира биле су струге и музнице, одакле су чунковима стакали млеко чак до манастира.“

Све књиге из богате манастирске књижнице прегледао је покојни Пејатовић и све записе из њих прибележио, од којих су неки објављени у књизи „Стари српски записи и натписи“, коју је средио г. Љуба Стојановић. Од свију књига најбоље је очуван Шестоднев Јована Дамаскина[1]) из 1649. године, књига украшена са многим прилично израђеним илустрацијама у бојама, већином из Старога Завета. Ова је књига и Гиљфердингу, кад је у манастир долазио, нарочито пала у очи. На крају књиге

Манастир Св. Тројица код Пљеваља

додат је врло интересантан путопис о Индији, коме за објашњење служе илустрације биљака и животиња индијских.

Осим Шестоднева има још књига далеко старијих, има их које су писане и на пергаменту. Но најзначајније старине, које се чувају у овом манастиру, јесу ћивот и штака Св. Саве.

Манастир како га је обновио Војин Спахија мањи је од данашњега; 1876. дограђена је напред препрата, те су врата на којима је натпис остала као средња. Тада је прећашње мало кубе проширено и начињено ово данашње, знатно веће, те сад манастир, и ако није онако величанствен као Дечани, Сопоћани и Милешева, ипак има леп изглед.

Ст. И. С.

[1]) В. Стари српски записи и натписи, средио Љ. Стојановић, стр. 245. и 246.

[1]) В. у истој књизи записе из Шестоднева, стр. 361., 362. и 363,

Црна лађа

Клонуше крила тешка ветру јужном,
Ал' претњом дише узмућено море
Под облачина густом капом тужном,
Што крије лице раноранке зоре.
Ни живе душе на обали нема,
Не сија на ме сунце што се рађа;
Сва природа је ко од страха нема,
А морем тамним плови црна лађа.

Задар

О катаркама тромо висе једра,
Крмило шкрипље што је носе вали...
Од незнане ми туге дрхћу њедра,
Од незнаног ми бола душа жали.
Ах, с тугом што ми кида душу бону,
Пролазим и ја овим мутним светом,
Кад ветру мржње за час крила клону,
Ко црна лађа по том мору клетом.

Рикард Николић

Прва обмана

— РОБЕРТО БРАКО —

Једног дана обуче му мама празнично рухо од отворено-плавог кашмира, опточено лабудовим перјем; онда му метну и мало завали, као каквом пајацу, велики сиви филцани шешир са белим пером и рече: „Сад бата, знаш, иде с тетом, јер тета бату здраво воли, и купиће му малог коњића што може да трчи, а код куће ће му причати причу о Краљеву папагају, и онда ће бата опет доћи, својој мами доћи, јер је његова мама врло несрећна, а бата ће бити њена утеха, њена олакшица, њен живот...“

Очи јој се напунише сузама. Нагло га пољуби два пут, тришут, четиришут; у брзини му растури плаву косу по белом челу à la Giotto, и побеже. Бата не беше весео и мало збуњено ухвати се за одећу тетка Емилије, једне доброћудне даме, која је требало да га собом узме, и која одмах нађе речи да га овесели, да га разведри и да му потпуну мирноћу поврати, мирноћу погледа, ручица и целог малог тела које се креташе као какав цвет у ћудљивом и топлом ваздуху.

„Коњић“ и „Краљев папагај“ биле су ствари које је бата одлично разумевао. Његова интелигенција схватала их је потпуно, и био је сасвим у праву; али „утеха“, „олакшица“, „несрећна мама“ били су непознати појмови за њега, нејасни, неограничени, који кроз његове фине уши ударахуу, као да би хтели ући а не могу; и опет тако лупкаху, са истрајношћу, да се он у својој нежној, бескрајно малој свести разведрио. Ишао је са тетком. Успут је брбљао о боји коњића кога ће му тетка купити, уз то увек понављајући оно своје уобичајено „Зашто?“

„Ја нећу црвеног!“

„Не, бато, нема црвених.“

„А зашто нема?“

„Зато што и велики коњи, сасвим велики, велики, знаш, што по улици иду, нису црвени.“

„А зашто нису црвени?“

„Зато што би црвени коњи... били ружни.“

„Али зашто тата има једног малог, малог црвеног коњића?“

„Ах!... јер је тај коњић (била је игла од кравате) од корала и не може да трчи.“

„И ја хоћу једног као што је у тате!“

„Не, не, бато.“

„И ја хоћу као у тате!“

„Не, тако не смеш казати, бато; мораш бити добар код тете.“

И док су тако разговарали сиђу низа степенице. А код „тако не смеш казати“ покушао је бата још једном своје „зашто“, али овога пута није му тетка Емилија одговорила, и ако то бата није приметно, а њене се црте развукоше и растужише. Кад су били до капије дошли, поново јадни бата, који имађаше намеру да разговор продужи, своје пређашње речи: „И ја хоћу као у тате!“

Подиже мало главицу, и испод шешира гледаше крупним очима тетка-Емилији у лице. „Шта ли је то, те се тако променила?“

Емилија је ишла и даље ћутећи, држећи га нежно за руку, док је он с времена на време крадимице погледао на њу, не би ли видео да ли је можда могуће и опет мало говорити о коњићу, и овда онда дизаше ногу на скок да би са наглом радошћу изговорио: „И ја хоћу као у тате!“

Једна реч, једна реченица, једна мисао које би се у тој малој главици нашле, учврстиле би се и нису одатле изилазиле.

А оно мало што је са незнатном спремом сугласника говорио, својим танким гласићем и немирном брзином малог несташка, имали су често неки нарочити тајанствени жиг сете.

Његове црвене, свеже усне, личиле су орошеним ружиним листићима, а његови обрашчићи, кроз које као да млеко тече, дисаху блаженим незнањем тек нацупелог живота; али његове велике, тамно-плаве и дубоке очи улеваху неизвесну тугу... Бата је био задовољан као лептирак, и ако још није умео мислити; али зато су ипак његове очи много гледале и питале.

Он не, али његове очи, ох, његове очи много су мислиле.

* * *

Прошло је годину дана, а бата то није ни приметио, јер још није како треба мислио. Година дана у његову животу исто је што и један крајичак неба на бескрајном хоризонту: део живота чије ивице он није видео.

Година дана за њега је прошла као један дуг дан. Кад су дани слични, они се сливају у један једини дан.

Мајчине нежности није му не достајало; сваког вечера татице не беше, и свако би вече, пре него заспи, с прекрштеним рукама преко прсију питао: „Кад ће тата опет доћи?“

А можда му мама није ни одговарала, али би га зато у чело пољубила. А зар тај пољубац није добар одговор?

Од прилике после те године дана дође један дан, који се мало разликовао од других, али ипак беше врло сличан оном дану када га мама беше поверила тетки Емилији. И доиста, као некад, одведе га тетка и овог пута својој кући а мама му растури плаву косу по белом челу à la Giotto. Речи, које му је тада казала, нису можда биле сасвим исте, та и како би их се мама након године дана сетила?

И тако остаде бата два три дана код тетке, али вазда плакаше, као и пре годину дана кад је оно за мало био код тетке. Али његово плакање изгледаше мање тужно, можда и зато, што је већ по мало размишљајући у себи рекао: „Онда, кад ме је тетка мами довела, опазио сам да тате није било, и ако је код куће остао, кад сам пошао. Овога пута су ме од куће одвели, а тата још не беше дошао. Можда ћу га наћи кад се вратим. Изгледа да ја не смем бити код куће кад тата одлази или долази!“

А кад се кући враћао, изгрдио је добро бата тетку што полако иде.

Кад су дошли, устрчао је што је брже могао уза степенице, а док је тетка још у партеру била, стајаше он већ на другом спрату, лишце на врата прислонио и, подигав се на прсте, једва успео да стави ручицу на електрично дугме. Но поред све муке није знао да се послужи њим. Најзад дође и тетка, да му у његову смелом предузећу помогне, а кад је чуо јасно треперење електричног звонцета, радосно је тапшао рукама.

Врата се отворише. Чим уђе повика из свег грла: „Мама, мама!“

Беше се већ смркло. У стану беше потпуно мрак. Бата се спотицаше час о столицу, час о нека затворена врата; а тетка, која је ишла за њим, такође се спотицаше, јер га хтеде задржати.

„Чекај, чекај, бато, куда?“

„Сад ће мама доћи!“

Но узалуд! Бата је играо слепога миша док није светлост опазио: беху прве звезде које по мало терасу осветљаваху, по којој је бата обично смео да се истрчи. Јурио је као мали враг, док се најзад није с мамом сукобио, која га, занесена од радости, обгрли рукама. Али мама не беше сама, — њу је пратио један човек.

У полумраку није му бата могао лица сагледати, и са широко отвореним очима питаше вичући: „Тата!“

А мама му скоро збуњено устежући се шапуташе: „Бато, тата није дошао.“

Доцније познаде бата тога човека.

Неки пут га је код куће и видео.

Чешће је од њега добијао и бомбоне и играчака; па ипак никада га није могао пољубити. А када га је тога вечера поред свога креветца с мамом видео, није могао заспати и најзад је узвикнуо: „Иди ти!“

Мама му рече још увек збуњено: „Што си тако неучтив? Овај господин неће од нас ићи, он ће увек код маме остати, и код бате... Волиш ли господина?“

Бата одговори: „Не!“

Тада ућута. Затвори очи и учини се као да спава...

Превела **А.**

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

У позоришту

Те вечери, седећи једно уз друго, нетремице си пратила ток једне тужне љубавне историје. Кад би нам се у истом тренутку срели погледи, то је значило да нас је догађај са позорнице подсећао на какву заборављену успомену из наше раскошне прошлости. Како нас је веселила таква изненадна алузија коју смо једино нас двоје разумевали!

Сугерирана и узбуђена ти си била несрећна кад је у последњем чину пала завеса. Ово није први случај, то је редовна појава, да интензиван и дубок осећај рађа велики бол, да права љубав носи трагичну клицу и да после свега долази несрећан растанак или срећна смрт. А како све иде на руку безбрижним и незаслужним створењима!

Знаш ли шта садржи комедија? Ти се сећаш да се у шали на крају игра и пева.

Јест, комедија се само завршава браком.

Зашто си због тога несрећна?

Влад. Станимировић.

Пародија

У часовима у којима би само срце требало да говори, ми смо, сиромашни осећањима, богати успоменама и уморени животом, постали једино раздрагани, као да је у тишини и полутами око нас било музике и вина.

Наше пресићене душе без одушевљења, наша слаба воља и још слабији нерви доликоваху нашим мртвим очима. Је ли нас обишло оно време у коме царује љубав, узбуђење, полет, обмана, у коме је у погледу највећа срећа? Чиме ћемо испунити остатак својих младих година у којима се у часовима самоће говори само о стварима које нису далеко од срца?

Тренутна раздрагапост и ћеретање постало је одједном безбојно, без духа, и ми смо сви осетили сву хладноћу и празнину како бије међу нама.

Дошао је затим шум измишљених речи, дошла је симулирана чежња и све је то голицало и дражило срце да говори оно што би требало и да осећа, све је то годило целом нашем малом скупу пријатеља. Најпосле су махинално наступили уздаси и љубавни изливи, који су нас често тако заносили као кад се одушевљен глумац толико унесе у своју омиљену улогу да од срца говори и плаче, да најприродније приказује сваку реч, сваки моменат.

Али ми смо исмевали све. Наше је смејање престајало кад би нас уморило.

У тренуцима тог прекиданог расположења, лице ти је нагло добијало озбиљан изглед.

У оку ти је сијала суза. Она је оплакала пародију младости која ће се свима нама осветити.

Влад. Станимировић.

Позни сусрет

У ниском јарку, крај смрзнута пута, сложила је јесен мртво смрзнуто лишће које са удвојеним ивицама и сребрним грудима лепо изгледа. Мами те; али ако га машиш, добићеш црну, празну лиску, чије се сребро отапа под твојим прстима.

У тој гомили празне лепоте нашла се два зеленкасто-жута листића; спојили се и привили па једно друго загрева заосталим соковима својим; слили своје снаге па загревају кут свој обложен иње̂м и росом смрзнутом, а леденом сланом покрили груди своје да туђе очи не виде пламен, не осете живот. Не питају докле ће тако; не мисле на сунчане зраке и на јаче мразеве; неће да се сећају да их је вихор саставио удаљене од њихових стабала, од којих ће на пролеће једно цветати и гранати се, а друго, можда, друкчије судбе бити: ко зна да не буде скрхано и исушено лежало на ледини? Не мисле ништа; осећају само да су једно другоме у том хладном куту потребни, да су једно другоме све; живе за тренутак и у њему.

* * *

Живот је победио, јануарско сунце је грануло; покрова леденог нестаје — Јарак крај раскаљана пута пун је блата и трулежи саме.

Ст. С. Н.

Обмана

Јесење јутро.

Маленим потоцима ступа девојка по смрзнутим травчицама, које су све, изгледа, у рузмарин претворене. Рузмарин посребрен и бисером искићен прелива се на светломе зраку. — Она корача лако кроз свеж ваздух, сва у себи, стегнутих осећања као смрзнута земља — као да би све животне сокове, сва миља и наде, којима јој се овог сребрног јутра душа прелива, хтела да затвори, да их не губи у ширини и простору.

Корача она по дивном сагу од сребрног рузмарина а не види да се, под њеним стопама, сваки листак сузама облива; не види да се отапа сребро, јер се и сунце зажарило и земља уздахнула и травке заплакале што су јој обману пружили. А осетиће она то, али, вај! тада ће већ ножице бити влажне, срце хладно, а бисер ће се низати по трепавицама њеним.

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Гоњење комита (фотографски снимио † Живко Величковић). Одлични и вредни сарадник „Нове Искре“ † Живко Величковић, чији смо један рад објавили у 1. овогодишњем броју, није жалио труда да свом послу одговори како се најбоље могло. Љубав за сликовним представљањем одводила га је у опасне и љуте кршеве Скопаљске Црне Горе за турским илавима, не би ли само дошао до фотографских момената којима се не могу похвалити ни фотографски сарадници великих светских илустрација. О томе сведочи и ова слика. Колико имамо разлога жалити што нам несрећан случај свима узе овако и вредног и одличног уметника-аматера, излишно је и говорити поред његових, у истину, ретких и красних снимака.

Петар Протић Сокољанин. — На Туцин-дан прошле године навршило се педесет година од смрти овог српског, без мало, заборављеног песника. Умро је у Хајделбергу, тек што је постао доктором обојих прáвâ. Рођен је у Азбуковици. Отац му Стеван беше прота, а мати му беше сестра од стрица Петра Молера. Права је свршио у Београду, а наставио их у Берлину и Хајделбергу као питомац Кнеза Милоша. Године 1848. говорио је у „Београдском Читалишту“ у слободњачком духу, због чега је био у затвору. Био је прави идеалиста. У упоређивању много опомиње на Љубомира Ненадовића. Своју матер необично је волео и поштовао. „Од свију пријатеља — моја мáја!“ обично је говорио. У најотменија друштва уводио је своју матер увек испод руке, и ако је носила сељачко одело и ако је по свему била сељанка. Била је то веома сиђушна жена, док је он био веома високог и развијеног раста. — Протићеве песме штампане су по разним листовима а највише их је у „Невену Слоге“, књизи српске младежи 1849. године. У писмима својим (којих приличан број има г-ђца Косара Цветковићева, као наслеђе од оца свог) пун је нежности, бриге и љубави према својој кући, према свом селу и земљацима. Био је присталица Вукова правописа.

Рам. — „Недалеко од ушћа Млаве у Дунав находи се село Рам, а на каменитом рту, што је изнад села у сами Дунав упр̏о. дижу се високо још врло добро очуване зидине града Рамског. Да ли су Турци овај град из темеља подигли или на темељима какога римског утврђења, још није утврђено, али се још и данас лепо распознају основни облици другога утврђења, које је подигнуто било мало ниже, испод села, на једноме вишем брду над самим Дунавом, и за које се не сумња да је дело римско. — Рам је и за Турака имао велике и војничке и трговачке важности; војничку важност потврђује сам Рамски градић, а трговачку му важност казују још доста добро очувани спољашњи зидови караван-сераја, сграђеног од тесаног камена. У простору, ограђеном тим зидом, находи се данас црква Рамска. Рам је и данас важна извозна тачка на Дунаву, нарочито за извоз свиња“ (Каришева „Србија“, стр. 855.)

Уплашени Сатир (вајао Иван Зајец). По суду и најозбиљнијих критичара, Зајец је данас најбољи словеначки вајар. Добивши неколике прве награде и у својој отаџбини и ван ње, он је данас, у дивном колу словеначких вајара, дика и понос свога честитог народа. И ако Уплашени Сатир није из круга његових најновијих радова, ипак се јасно и по њему види, како је и колико Зајец поуздан у извођењу свога посла. —

Кућа за селом (сликао Карел Машек). Вољни да поред српских уметничких радова објављујемо у свом листу, што је могућно више, и радове осталих словенских уметника, доносили смо до сада приличан број сликарских творевина признатих словенских уметника. У овом броју, поред Кубе, доносимо и ову слику познатог чешког уметника Карела Машека. —

Ђорђе Кастриотић Скендербег. У Риму се и данас показује кућа у којој је некада живео овај познати борац и прави јунак, који је у нашем народу врло добро познат. За успомену на то његово бављење, израђена је више уласка њезина слика, коју је време било прилично покварило, али која је по папској наредби верно обновљена. Ми је данас објављујемо у свом листу, захваљујући Г. Стевану Тодоровићу који не пожали труда да је тачно сними за „Нову Искру“. —

Медаља Прве Југословенске Уметничке Изложбе (вајао Св. Перуци). На конкурс, који је био расписао Одбор Прве Југословенске Уметничке Изложбе, дошло је било неколико медаља од којих су награђено: Франгешова — првом наградом, Перуцијева другом, а Ђоке Јовановића — трећом. Пошто ни Франгешова ни Јовановићева нису дефинитивно израђене, износимо својим читаоцима слику Перуцијеве медаље. Рађено у свему модерним начином, она је и симболична али у толикој мери јасно и разумљиво, да је, доиста, свако тумачење излишно. —

Исус и човечанство (сликао Урош Предић). Овај најновији минијатурни рад Г. Предића израђен је по поруџбини Њ. В. Краљевића Александра. Сад је ова слика Краљевићева икона. —

Босанка (сликао Л. Куба). У прошлом броју објависмо из Кубина албума слику Србина Босанца Мухамедове вере, а у овом доносимо лик Српкиње из Босне. Све особине Кубина сликања садржане су и у овом раду. Лакоћа у извођењу, верност изабраног типа и љубав према послу стални су пратиоци сликарског рада овог вредног Чеха.

Манастир Св. Тројица код Пљеваља. (Види чланак на страни 58.)

ХРОНИКА

Приповетке Светозара Горовића [1])

— Ил. Ивачковић —

Ту недавно ми из Мостара стигла једна лепа књига, из које бије живот и воља за живовање, осећа се мирис расплетене косе и зумбул-цвећа, зеленога воћа и бујне траве, чује се тихо роморење малога, кривудавог потока, пригушен кикот и страстан шапат младих усана или јаук којег очајника, звекеће дукатни ђердан на пуним девојачким грудима и чисто се види, како се бехарски снег нечујно крупи на лепе главице младих Туркиња. Одмах *Хоџа Салих*: по малој, у својој романтичној забатаљености лепој башти достојанствено корача стари, издерани Турчин, поливајући младо воће и мирисно цвеће; па онда седне на дивну траву, потапајући своје дуге ноге у хладни поток, испијајући мирно каву за кавом и не мислећи ништа. И онда полази у шехер, записује на улици записе против сваке куге и сваке болести; милује децу, посаветује људе, те зарадивши неколико гроша, враћа се дома, својој нахереној, опалој кући и пред вече очекује младе невесте и стидљиве цуре, које све хоће „да... да *њега* још више примаме“. И тако сваки дан. Док се не догоди нешто неочекивано, нешто лудо, невероватно лудо. Месец је већ увелико сијао, када му дошла лепа Луција, богата Латинка крупних очију, сочних усана и господског стаса. И тражи запис, јер јој, вели, домаћина љубомора мори, те јој не дâ ни у чаршију изаћи! А седоме хоџи шејтани зар однели памет и мир. Нит' једе нит' спава, и десет дана се не отварају врата на маленој кућици његовој. Тек се једанаестога дана свечано обуче Мухамедов остарели слуга и упути право њој, лепој Латинци.

„— Ја, валахи, дош'о теби, да ми даш запис, — рече. — Ја дадох свему свиту, а ти, бива, да даш мени.

Луција пљесну рукама по коленима и унесе му се у лице, те га њезина коса поче шкакљати по челу.

— Ја? — запита

— Ти, дина ми? Откако си дошла ону вече, шејтани ми понесоше сву памет, па и не мислим ни о чем' другоме, нег' о теби... Брука под моју старос'... О — сихирила ме, ћабе ми.

Луција ђаволасто својим носом уприје у његов и дрмну га за браду.

— А ко ће тебе опсихирит'? — рече.

Хоџа заборави на се.

— Бре, немој се ти шалит', — осијече, — него јàли дај какав запис, јàли какав илац, јер се 'вако више не може... Валахи сам махнит!...

Па ону руку, што га је за браду држала, ухвати, принесе устима и прије него је Луција могла истргнути, жестоко угризе...“ —

И ту је онда у тој књизи из Мостара сетна причица о младој Туркињи, која оставља свога старог мужа, јер јој на уснама једнако гори пољубац ленога Садик-ефендије *(Пуштеница)*, — и једна тужно-весела историја о пијаноме *Хаџи-Пишуну*, који жута, подбула лица, помућених, изгубљених очију, у старом, похабаном оделу и праћен подсмехом, задиркивањем разних дућанџијâ, сваког јутра иде пред механу и чека док је његов једини пријатељ, механџија Никола, отвори. А није увек тако било. Некада је хаџија био угледан и поштован, и само га пиће, „липо пиће“ учинило „Хаџи-Пишуном“, који по два месеца не излази из Николина подрума, који је опио туђе хануме и старог, побожног Нуман-ефендију, кад му је дошао да га опет изведе на пут правоверних муслимана.

А ја листам даље по Мостарској књизи са зеленкастим корицама и поново читам кратку проничну скицу о уображеном подворнику Марку, који се толико поносио својим чиновничким чином, но ипак дао оставку, јер не хтеде да му крвничка деца заповедају *(Маркова оставка)*, — и тужну повест једнога младића, чији живот утрну као кандило. То су сетни *Записци једног заборављеног човека*, у којима тешки болесник на самртничком одру још једном прелази свој кратки, тешки век. Сећа се једног давно минулог бадњег вечера, када се комшије окупише у њиховој кући око заробљеног хајдука, ћутљивога мргодног Арсена (његов отац га за то вече измолио од паше) и шаптаху нешто о народном устанку, који се спремаше; опомиње се првог божићњег благдана, кад је звонким, чистим гласом прочитао у цркви „Ко Гала-а-том посланија“ и радовао се ситноме новцу, што му га отац за то дао. А иза Божића се стаде нешто комешати. Било је тајних састанака у њиховој кући или му отац одлазио некуда и био ћутљив, замишљен. Бројили се новци и слали некуда. Турци се забринуше. Забрину се и Хасан-ага, њихов први комшија и добар пријатељ. Све се узмутило. Када пак једнога дана стиже вест да се усташи побили са Турцима и однели победу, побеснеше Мухамеданци: исмејавају и грде људе, дирају жене, а иза акшама јатомице тумарају по улицама, вичу, галаме. У то опет пуче глас да су Србија и Црна Гора објавиле Турској рат. Настадоше бурна времена. Турци се уплашили и спремају за бој. По вароши вриште хатови, Турци до зуба наоружани промичу чаршијом и прете да ће поклати све Влахе. Неки момци хтедоше да запале и њихову кућу, али је сачува добри Хасанага. Но када турска војска остави Мостар и Аустријанци пређоше границу, сложише се и Срби и Турци да одбране град. И једног вечера донесоше на носилима његова мртвог оца. Остаде сироче. И Хасанага је отишао у далеку Турћију,

[1]) *У часовима одмора.* (Књига друга). Мостар 1904. стр. 236. Цена 2 кр. или 2·50 дин. Чист приход је намењен „Просвјети“.

јер је, бива, прошао турски земан у Херцеговини. Дућан распродаше, а пријатељи их редом заборавише: о крсном имену им ни поп није у кућу завирио. А он сврши основну школу, па оде на занат, а доцније у писаре. Писао је цели дан у канцеларији заједно са дебелим Турчином, несносним канцелистом и остарелим Марцијаном, који је гладовао, и својом старом, уздрхталом руком писао и ван звања, само да би могао угађати јединици кћери, — грдио је сељаке, као сви чиновници, и био задовољан. У то дође љубав, несрећна љубав са несташном, пркосном Даницом и тешка, неумољива болест која доноси смрт. Слали га у купатила, па у болницу, али он је знао да му нема ни века ни лека. „Живот се гаси као кандило.“ — То је, ето, она тешка, немилосрдна трагика свакидашњице, која се више слути него сазнаје, више назире него примећује. Она је тиха и проста, једноставна и безначајна, но дирљиво дубока баш том својом свакодневном једноставношћу. Један комад људског живота је то и једна нежно, у тамним, мирним бојама изведена слика, пуна меланхоличне туге и уморне, нехотичне резигнације.

(свршиће се)

РАЗНО

* Д-р Влад. А. Поповић јавља да је спремио за штампу „Војену Хигијену“ за употребу официра и питомаца Војне Академије. Књига ће изнети око петнаест штампаних табака велике осмине. Цена ће зависити од броја претплатника. Претплата ће се полагати по пријему књиге. Спискове лица, која би желела да књигу набаве, треба слати капетану Манојлу Милекићу у Војној Академији или писцу, до краја фебруара.

* У Државној Штампарији одштампан је и стоваришту књига на продају предат „Криминални (казнени) закон за Краљевину Србију“, шесто допуњено издање.

* 4. о. м., на главном годишњем скупу Српске Краљевске Академије, изабрани су нови чланови, и то: г. др. Богдан Гавриловић, проф. Вел. Школе, за редовног члана, а г. г. др. Александар Белић, проф. Вел. Школе, Матија Мурко, проф. Градачког универзитета, др. Драг. М. Павловић, Слободан Јовановић, Живојин Перић, др. Станоје Станојевић, проф. Вел. Школе, Влахо Буковац, управник чешке сликарске академије у Прагу и Љубомир Бабић-Ђалски, хрватски књижевник, за дописне чланове.

* Централни одбор за словенске новинарске конгресе у Прагу води преговоре са заст. пништвом општине Волско-Опатијске (Абације) да се тамо 14., 15. и 16. маја о. г. одржи словенски новинарски конгрес.

* „Словенски Народ“ (Љубљана) нада се да ће наскоро бити потврђена правила „Друштва словеначких књижевника и новинара“. Ово ће друштво онда одмах одлучити о приступу Савезу Југословенских Новинара и Књижевника.

* Изашла је из штампе књижица: „Народна предавања у Русији“ од Павла Ј. Мајзнера, професора Врањске Гимназије, као II издање Рускога клуба у Београду. Цена 0·70 пара динарских. Може се добити у Клубу, у згради основне школе код Саборне цркве. Ово је делце препоручио Главни Просветни Савет свима школским књижницама. Књижарима уобичајени рабат.

* Добили смо овај проглас Друштва за помагање Срба ђака у Прагу: „Покрет, да српска омладина иде у Праг на науке, уродио је добрим плодом, јер сада имаде у Прагу преко четрдесет Срба, слушалаца на разним школама. О важности студирања у Прагу претресано је доста у нашој јавности, те о томе не треба ни речи губити. Српска омладина у Прагу окупила се око свог друштва „Шумадије“, има своју читаоницу, књижницу и певачко друштво. Но да би се омладина могла без препрека образовати, да бисмо могли постати спремни радници и снажни карактери, потребно је, да смо и материјално обезбеђени, а да би се омогућио долазак српске омладине у Праг на науке, основали смо: Друштво за помагање Срба ђака у Прагу. Друштво ће потпомагати све вредне и сиромашне Србе ђаке у свима школама без разлике. Зато се и обраћамо на српски народ, да нам притекне са новчаном помоћи, да би друштво што боље испунило своју сврху. Свака новчана помоћ добро ће нам доћи и примићемо је са захвалношћу. Новац се шаље на адресу: Друштво за потпомагање Срба ђака у Прагу, Винохрани, Коменскога улица бр. 33. Према § 9. друштвених правила чланови су друштва: а) добротвори, који плате 200 круна за увек, б) оснивачи, који плате 60 круна једном за увек или их уплате у 10 оброка, в) помагачи, који плаћају годишње 10 круна, г) редовни (само ђаци у Прагу), који плаћају 2 круне за течај.“

* Наштампана је и може се у свима књижарама добити Годишњица Николе Чупића књ. XXIV. У овој књизи су ови чланци: 1. Приповетка у Грка — из савремене грчке књижевности — од Светомира Николајевића; — 2. Милорад П. Шапчанин као педагог, од Јована Миодраговића; — 3. Етнографско груписање народа Балканскога Полуострва, од Д-ра М. В. Смиљанића; — 4. Шта значи реч трап, од М. Ђ. Милићевића; — 5. Девет прилога историји српске књижевности у деветнаестом веку, од Андре Гавриловића; — 6. Нештампане драме Јоакима Вујића, од Павла Поповића; — 7. Ношење крста — српски народни обичаји из Црне Горе — од Јов. Иванишевића Доњокрајског; — 8. Из Преспе — неколики обичаји и веровања — белешке Јев. Николића; — 9. Из турске фолклоре, белешке Д-ра Тих. Р. Ђорђевића. Књига износи 19 табака и четири стране. Продајна цена је 2 динара. Књижарима за готов новац 30% рабата.

* Штампан је „Извештај опсерваторије В. Школе и њених метеореолошких стација за 1899—1903. годину“. Израдио га је директор опсерваторије проф. Мил. Недељковић. Књига има 223. стране. —

* Државни Савет Краљевине Србије овлашћен је законом да прими и управља Велимиријанумом, задужбином пок. Велимира Тодоровића. Српска држава предаће Савету ову задужбину најдаље до 5. маја о. г.

* У Загребу умро је Д-р Миливоје Шрепел, проф. универзитета и познати хрватски књижевник. Рођен је 8. новембра 1862. године. Имао је катедру латинске филологије, а 1893. г. био је изабран за редовног члана Југословенске Академије, а брзо за тим и за члана Руске Академије. Највећи број његових научних радова штампан је у издањима Југосл. Академије и Матице Хрватске. Као литерарни критичар унео је много нових погледа на хрватску књигу и спремио читаво коло литерарних радника који данас воде прву реч у хрватској књижевности.

Својим радовима излазио је из обима књижевности свога народа и залазио успешно и у књижевности већих народа. Студије његове о руским приповедачима и италијанском ренесансу најбољи су доказ његове спреме и подобности.

* Сава П. Вулетић, председник општине Цетињске, дао је у штампу прву збирку својих црта, слика и приповедака из народног живота, које су последњих година излазиле у нашим књижевним листовима: „Књижевном Листу“, „Бранкову Колу“, „Делу“, и др. Цена књизи биће 2 динара, а претплату треба слати на пишчеву адресу.

* На молбу г. Ожфора, комесара српске изложбе у Лијежу, решили су српски уметници да изложе своје уметничке радове у специјалном одељењу српског изложбеног павиљона на Лијешкој Светској Изложби. Они су за тај циљ молили Министра Привреде да се њихови радови са осталим изложбеним радовима у Лијеж пошаљу. Своје радове изложиће ови наши уметници: Стева Тодоровић, Паја Јовановић, Ђорђе Јовановић, Урош Предић, Марко Мурат, Ђ. Крстић, Г-ђа Бета Вукановић, Риста Вукановић, П. Убавкић, Даниловац, Паско Вучетић и С. Роксандић.

* Изашла је из штампе књига: „На прелому“ написао Јаша Томић. Књига има 16 великих страна. Цена је 4 потуре. Ова књига штампана је и на мађарском језику под натписом „Döntés előtt“. —

* Милош Зечевић, пређ. професор Велике Школе, оставио је сву своју имаовину, која износи четрдесет хиљада динара у сребру, да се оснује фонд, из чијег ће се прихода давати благодејање: ученицима Крагујевачке гимназије, у којој је покојник учио и најпре професоровао, и ученицима Велике Школе у којој је покојник завршио своје учење и професоровање, и то: $^2/_5$ ученицима Крагујевачке гимназије, а $^3/_5$ ученицима Велике Школе. У школској 1903.—1904. години стање покретнога капитала овога фонда за ученике Велике Школе било је овако: примање 3026·60 а издавање 1783·05 дин. — преостаје за школску 1904—1905. годину дин. 1234·65

* Ученици Учитељске Школе у Алексинцу јављају: „Пошто се за неколико месеци растављамо од свог друга Авде Карабеговића — то, да би дали знак своје другарске љубави, и да би што јачу успомену оставили на свога друга Авду, решили смо, да издамо његове песме које су штампане у разним српским часописима. Пошто је Авдо познат српској читалачкој публици са својих радова, то се овим обраћамо на све његове пријатеље и пријатеље српске књиге, да се зауму око скупљања претплате — те тиме омогуће ово издање. Књига ће изаћи на пет штампаних табака на финој сатинираној хартији. Свакој књизи цена је 1 динар или 1 круна. Претплату ваља слати на адресу г. Љубомира Лукића учит. матуранта — Алексинац, Србија. Књига ће бити готова до тридесетог (30) марта т. год. Ко жели да има ову књигу, нек изволи до 10 марта послати новац или списак претплатника, за које зна да ће књигу купити. Скупљачима се даје свака десета на дар; књижарима уобичајени рабат (25%).“

БИБЛИОГРАФИЈА

56 издање Чупићеве Задужбине 56. *Годишњица Николе Чупића.* Издаје његова задужбина. Књига XXIV. У Београду, штампано у Државној Штампарији, 1905. 15×24 см., стр. 308. Цена 2 динара.

Петар Кочић, *С Планине и Исиод планине.* Књига трећа. Београд, 1905. Штампарија „Талетова“. Издавачи: Велимир Ј. Рајић, супленат, и Јован Тановић, правник. — 13·7×20·3 см., стр 111. Цијена динар или круна.

Тих. Остојић: *Српска књижевност од велике сеобе до Доситеја Обрадовића.* Ср. Карловци, Срп. Манастирска Штампарија, 1905. — 14×20·5 см., стр. 128. Цена К. 1·60, дин. 1·70.

Ivan Detelić-Nevesinski: *Raskidane niti.* Pripovijesti i crtice. Cijena 1 krunu. Zagreb, 1905. Nakladom pisca. Tiskara Braće Kralj. 13×20·7 см., стр. 109.

Осветници. Приповијетка с личкобосанске међе. Написао Никола Станков Кукић. У Загребу 1905. Штампарија К. Албрехта (Маравић и Дечак). — 12·3×20.5 см., стр. 158. Цијена 1 круна.

Јела П. Спасић и Пет. М. Стојановић: *Материнска Читанка.* За српске кћери и матере. Београд, штампа Савића и Комп., 1905. — 12·5×18·5 см., стр. 318. Цена 1·50 дин. —

Библиотека антиалкохолског удружења српских учитељских приправника Сомборских „Спас“. Свеска прва. *Рат алкохолизму!...* Цена 20 потура. Српска штампарија Влад. П. Бајића у Сомбору, 1905. — 12·3×18·7 см., стр. 48.

Др. Војислав В. Рашић: *Деоба науке о праву.* Цена пола динара. У Београду, нова електрична трговачка штампарија, 1904. — 15·5×23·5 см., стр. 47.

САДРЖАЈ:

Привид, написала Милена Миладиновић.

Вардар цвили, песма Димитрија Микића.

Хајдук-Вељко, с нарочитим погледом на народну поезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (наставиће се).

Из посмртних рукописа Змајевих. Краљева имна за Србију, од Јована Јовановића Змаја.

У земљи без суда, од Григорија Божовића.

Жеља, песма Алексе Шантића.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (наставиће се).

Жанети, песма Душана Малушева.

Казна, написала E. Neera (наставиће се).

После три године (Paul Verlaine), песма Nella

Манастир Св. Тројица код Пљеваља, од Ст. И. С.

Црна лађа, песма Рикарда Николића.

Прва обмана (Роберто Брако) превела А.

Листићи: У позоришту, од Влад. Станимировића. — Народија, од Влад. Станимировића. — Позни сусрет, од Ст. С. Н. — Обмана, од Ст. С. Н.

Уз наше слике.

Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Гоњење комита. — Петар Протић Сокољанин. — Рам. — Уплашени Сатир. — Кућа за селом. — Босанка. — Ђорђе Кастриотић Скендербег. — Медаља Прве Југосл. Уметничке Изложбе. — Исус и човечанство. — Манастир Св. Тројица код Пљеваља.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић* Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА и КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА и ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ на ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стовариште је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стовариште, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стовариште велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атлаза;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

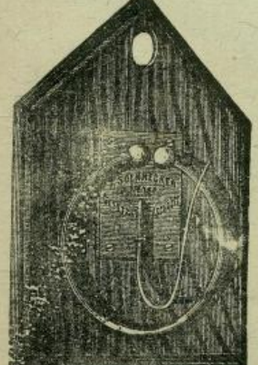
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

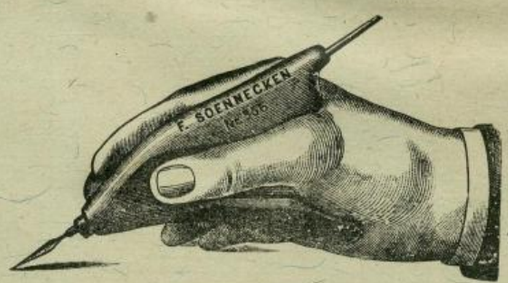
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

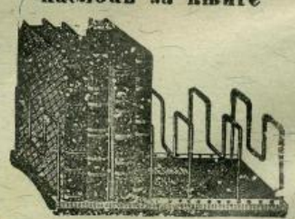
Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

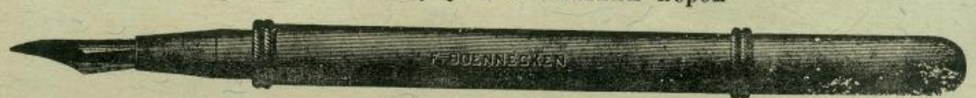
Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

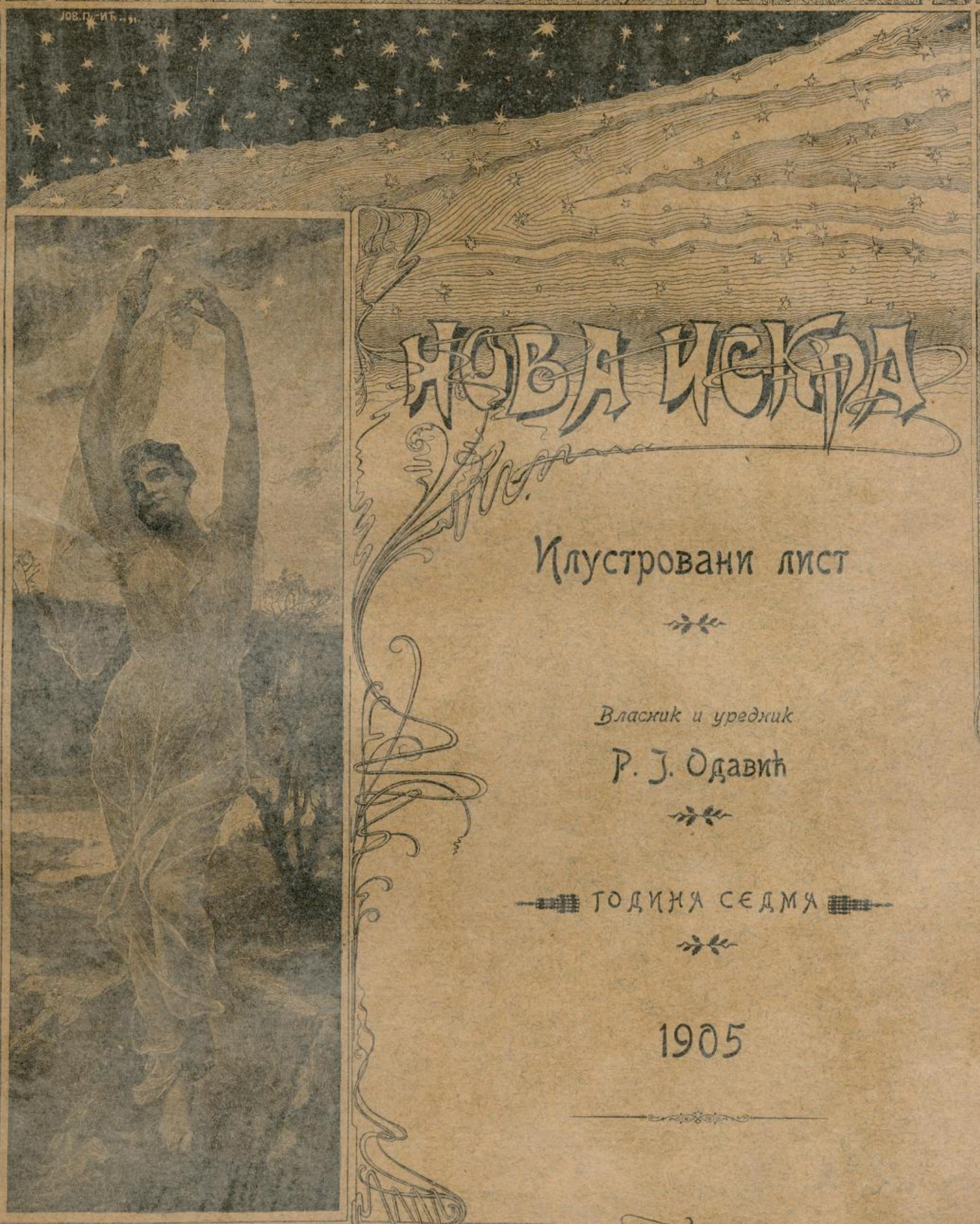
НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, грговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динарѣ комад.

БРОЈ 3. Београд, марта 1905. ГОДИНА VII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОЋНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

свевим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединu сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је ујудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кецеру;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 3. Београд, марта 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Прије сахране

— СВЕТ. ЂОРОВИЋ —

Тихо, лагано и скрушено, са притворном побожношћу, оборивши главе и држећи руке на појасу, улазиле су жене, једна за другом, у широку одају, гдје је, испод високог, широм отвореног прозора, на меком душеку, лежао мртвац: чувени газда Јаков Чорбоњић. Лагано, тихо и скрушено, тек шапатом се поздравивши са онима што су се отприје затекле у соби, сједале су једна до друге око душека покојникова и, ожимајући очима да исциједе коју сузу, гледале су му у жутомрко лице, у скрштене руке, или у нову, златом оковану икону изнад главе му, пред којом је горила свећа, дебела воштаница. Понека би се усудила и да завири под ноге покојникове, да види какав је чаршаф под њим: свилен или памучан; а понека би, узвијајући главом, погледала по зидовима и пазила: да ли су све слике и огледала обмотани црним платном, како је то уобичајено. Покојника није нико гласно оплакивао. Није се нашла ни једна прија или кума, да се наднесе над њим и да се, по обичају, монотоном тужбалицом с њиме опрости. Кћи му Савета, једина женска која би требало да то учини, није знала набрајати. Она је само пригушено јецала, наслонивши се на раме некакве, необично гојазне, комшинице. Несносна, досадна, суморна тишина, окађена оловно-тешким мирисом тамјана и измирне, владала је у читавој одаји око мртва газда Јакова, за кога се увијек причало, да је и за живота био највећи непријатељ хуке и галаме.

У другој, споредној соби, гдје су сједили мушкарци, било је много живље. Три сина покојникова: Живко, Мирко и Илија, сједили су прекрштених ногa, на ниским, шареним миндерлуцима, па, пушећи и испијајући ракију, крупно се разговарали. Живко, као најстарији, распитивао је Илију: да ли су испуњене све његове наредбе за погреб и да ли ће се све уредно извршити? Бојао се, да се што не заборави, или, сачувај Боже, да се не деси каква неприлика, као оно при спроводу покојног Митра Глухаћа, кад се један носач напио и посрнуо, те мртвац испао из носила и откотрљао се пред ноге поповима. Осим тога бојао се и за гробара Милутина, који је такође волио да се опија, па му се аршин чинио час дужи час краћи и, због тога, често је копао кратку и уску раку, у коју су са грдном муком полагали мртваца.

— Ја... ја ово први пут сахрањујем свог оца и хоћу да све буде фино, — говорио је Живко, испијајући чашу. — Све фино, — понављао је јаче. — Он је, што се каже, наш родитељ, који нас је на ноге подиг'о и за које треба

да смо му захвални... Он је нас људски подиг'о, а ми њега људски да спустимо, па нек нам свак каже: „Ејвала им! То су синови!...“

— Ја сам све уредио, да не може лепше, — одговори Илија тихо, као снебивајући се. — С тога сам се 'вако и ознојио...

— Јеси ли каз'о да сва звона звоне?

— Сва.

— И да се сви цвјетови у цркви уждију?

— Сви.

— То ваља. Не заборави да се на гробље понесе доста вина и ракије, па нек свак пије колико хоће.

Мирко обори главу и поче срачунавати у прсте.

— Пуно ћемо пара потрошити око овога, — уздахну.

— Пуно богме, — дочека и Живко, па подиже глас, да га и жене у другој соби могу чути. — Ама ја хоћу сјајно! Нек свијет види, како ми оца опремамо.

— Тхе... свијет ће и тако свашта говорити, — окреса Мирко осорно.

— Јадан отац! — уздахну Илија, не гледајући на њих и не слушајући, а очи му засузише. — Јадан отац!

Живко испи још једну чашу и пребаци ногу преко ноге.

— Е не може се мање потрошит', — одговори Мирку још гласније. — Зар да на мртву оцу штедимо? Ко је још то радио?

— Баш ја и говорим зато што је он мртав, па му је свéдно какав био спровод да био. Он ништа неће виђети.

— А зар он не гледа са онога свијета? За двадес' и четири сахата душа не иђе на небо, него се све врзе око куће.

— То бабе причају, — прогунђа Мирко.

— То причају и људи.

Мирко устаде, прислони се уза зид и, кроз отворен прозор, гледаше напоље.

— А, ако ћемо право, није ни он лијепо с нама урадио, — рече, након дужег ћутања. — Није ни тестамента напис'о, па да се зна шта је чије. Овако ћемо доста јада виђети.

— С киме?

— С Пајом. Зар нам Пајо није зет и зар он од нас неће тражити Саветин дио?

— Хоће богме, — тужно одговори Живко. — Тражиће јакако, — понови још тужније.

— А како ћеш с њима?

— Јадан отац! — опет упаде Илија, па се уклони у страну и поче утирати сузе убрусцем.

Живко узе мало хартије и поче нешто срачунавати на њој.

— Пуно ће нам узети, — рече.

— Пуно, пуно, — узвикну Мирко и, од љутине, поче грицкати цигар. — Туђи син, па да носи муку нашег оца!... Ако је Савета наша сестра, он је туђи син. Је ли то право?

Живко спусти хартију и замисли се.

— Таки су закони, — прошапта.

— Какви закони? — плану Мирко и изазивачки стаде наср ед собе. — Ко је пис'о законе? Људи. А какви људи? Свакакви. И ко ће слушати те људе?... Ја... ја ћу погазит и законе и све и не дам Пајо ништа. Умијем уредит' тефтере, па да му ништа не дамо. Казаћемо, да смо дужни.

— А зар ће он вјеровати? — запита Живко жалостиво. — Он да вјерује!

— Ја ћу му доказати.

— А он на суд.

— И ја ћу на суд. Дао је Бог адвокате, а они ће и најчистију ствар запетљати. Адвокати су најбољи заштитници лопова, а камо ли да не буду нама.

Илија, који је за све вријеме њихова говора ћутао и дубоко уздисао, сад провири на врата и главом им даде знак, да прекину разговор.

— Ето Паје! — рече полугласно, па оборене главе изађе из собе.

Живко и Мирко само се згледаше, искапише још по једну чашицу и припалише цигаре. Обојица се стараху, да изгледају што озбиљнији и забринутији и, када им зет, висок, сухоњав човјек, младолик, тридесетих година, ступи у собу, учинише се као да га не виде. Не одвратише му ни поздрава.

Пајо заглади своју коврџасту, дугачку, плаву косу, прошета по соби и, не гледајући на шурјаке, сам себи наточи ракије у чашу и искапи.

— Лијеп дан данас, — рече полугласно, ко за се, пошто се дуже прошетао и разгледао све слике на зиду. — Лијеп дан!

— Лијеп, — мукло потврди и Живко. Мирко је упорно ћутао и мргодно, испод ока гледао Пају.

— Биће доста свијета!

Пајо узе једну столицу, узвали се на њој и, увлачећи руке у џепове, поче се климатати.

— А јесте ли на суд пријавили да је умро? — запита, гледајући у таваницу изнад себе.

— Јесмо, — одговори Живко хладно. — Пријавило се.

— Суд треба да прегледа и препише све.

Мирко се поче врпољити на мјесту и погледа га оштро.

— Зар нама да прегледа? — Запита. — Нама?

— Ја... то треба... Таки је ред, — протумачи Пајо.

— А ја велим да не треба. Ко смије, нека ми прекорачи праг...

— Треба, треба, — уплете се Живко, ухвативши Мирка за рукав и теглећи га себи. — То свак ради.

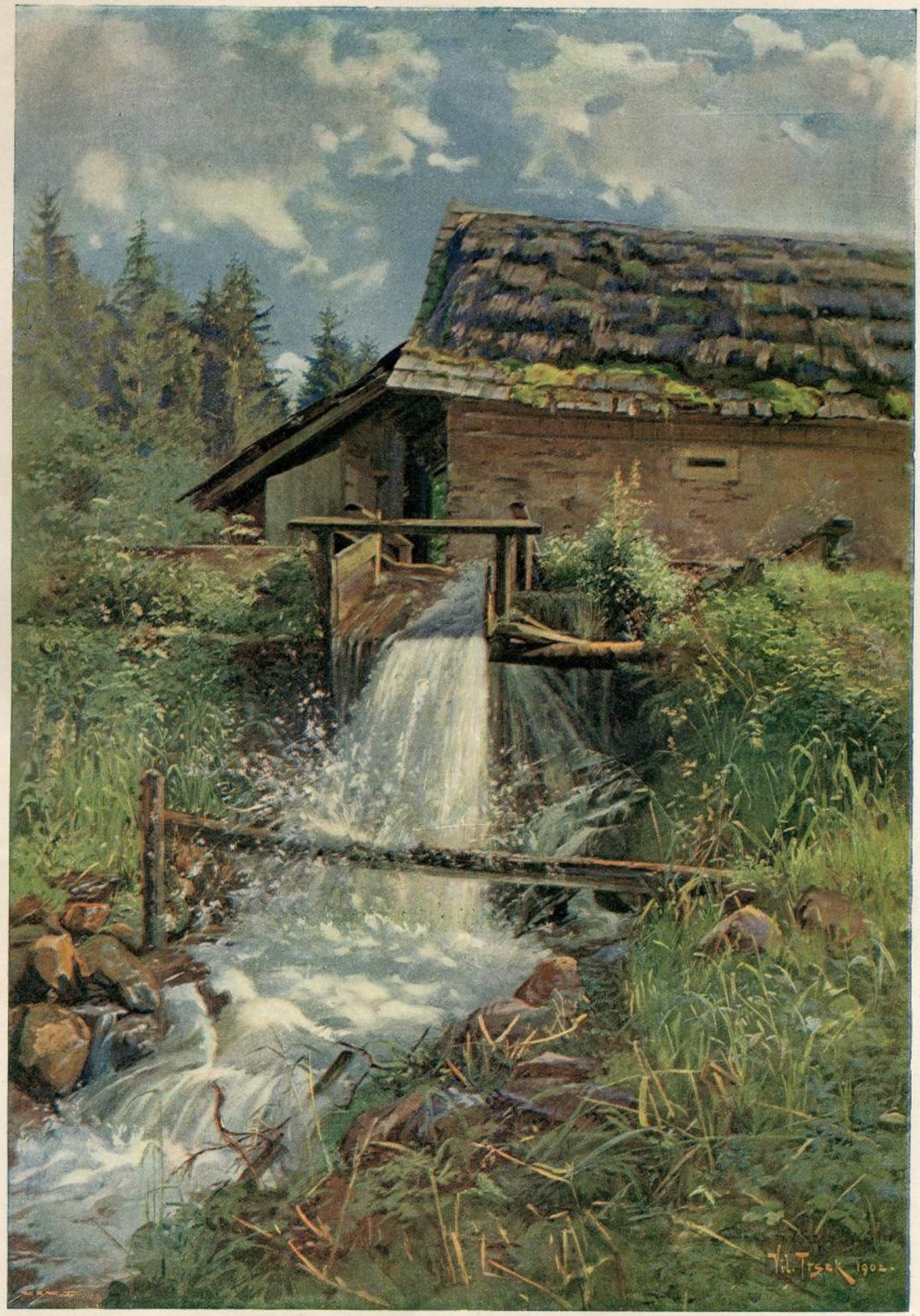
— Ама ја не дам!

Пајо се подругљиво осмијехну.

— Неће те нико ни питати, — рече. — Ту си ти немоћан...

Мирко плану и хтједе скочити, али га Живко силом задржа.

— Ја сам овђе моћан, — викну. — Ово је моја кућа!

В. Трсек

Ноточара

— Има и мога дијела, — одговри Пајо мирно, климатајући се. — Нећу вам га, зар, поклонити?

— Какав је твој дио?

— Какав буде. Закон ће ми дати, а нећеш ти.

Мирко се диже и хтједе да викне, али га Живко сустиже и зачепи му уста руком.

— Немој ти то тако говорити, — поче благим гласом, окренувши се Пајн. — Да видимо како ће закон. Ти не знаш да смо ми пуно дужни.

— Нека суд све прегледа, па како он одреди, ја пристајем, — одговори Пајо смешкајући се. Осмијех раздражи Мирка и он, раскорачивши се на широко, кавгаџиски стаде пред њега.

— Моје добро неће нико гледати! викну.

— Хоће.

— Ко приступи, ја ћу га ножем.

Пајо пребаци ногу преко ноге и поче цупкати.

— Удри и ножем, — рече безбрижно. — Има и за то суд. Али ја хоћу Саветин дио... Ништа вам нећу оставити,.. И пенео на огњишту дијелићемо.

— Ко?

Мирко одиже руку и измахну, али се Пајо хитро уклони, те рука, свом снагом, удари о вратни дирек и окрвави се.

— И пенео ћемо дијелити, — понови Пајо пакосно, припремајући се за борбу. — И пијесак, и воду, и све.

Живко се умијеша међу њих и пријекорно их погледа обојицу.

— Оставите се данас тога разговора, — рече. — Оставите ...Ти, Пајо, нијеси у својој кући и не смијеш овђе галамити.

— У овој кући има барем три пенџера моја, — одговори Пајо пркосно, указујући на прозоре. — Ако не смијем у соби, ја ћу се пропети на пенџер, па ћу одатле говорити. Ама ја не поклањам ништа.

— Ми ти и не дамо ништа, — одговори Живко наљућен. — Недамо кад си таки! Ено ти суда, па тужи.

Пајо оде и сједе на прозору.

— Ово је моје.. Старац је радио мени к'о и вама, — окреса.

Мирко одгурну Живка, који му је закрчио пут, опет стаде на сред собе и загрну рукаве.

— Ходи амо, да се огледамо! — викну. — Ходи, ако си мушко, да најприје мегдан подијелимо...

А Илија раствори врата, провири кроза њих и зачуђено их погледа.

— Излазите, — проговори кроза плач. — Ето и попови ићу и свијет се окупља. Треба да оца сахрањујемо...

И само је небо...

И само је небо пред погледом нашим
Повлачило свод свој у бескрајне стране;
И природа цела дрхтала је чежњом
Пред љубављу чедном младости нам ране.

Сећаш ли се, реци?... Ох, да дивних часа!
Сећаш ли се кад смо први пут се нашли
Насамо у врту? Сунце беше село,
Ал' му рујни зраци још не беху зашли.

Седела си сама на клупи крај зида,
И била си сетна, зашто? нисам знао;
Пролећни је ваздух мирисао бистар,
И јасмин је бели и јоргован цвао.

Сео сам крај тебе, па се тако с тобом,
Нем, у срећу нашу и сам удубио,
И за цео излив осећаја својих,
Уз'о сам ти руку, па је пољубио.

Ти си била мирна и смешила си се,
Ал' ти у погледу среће лик је био;
Као зору мајску невиност је твоју
Оличав'о поглед наиван и мио.

Сећаш ли се, реци? И само је небо
Пред погледом нашим у бескрајне стране
Повлачило свод свој, и дрхтало чежњом,
Пред љубављу чедном младости нам ране.

Борски

Хајдук-Вељко

с нарочитим погледом на народну појезију о њему

од СР. Ј. СТ.

(НАСТАВАК)

4.

Какав је Вељко био као јунак и као човек? По историским подацима и народној појезији, које смо о Вељку прешли, види се, истина, да је Вељко био велики јунак; али нам ти подаци не казују оне карактерне црте и особине које Вељка одликују и уздижу изнад осталих јунака, чинећи га највећим херојем новијега доба; из њих не видимо начин Вељкова војевања, нити описане оне моменте који би нам могли дати ма и приближну слику о карактеру и величини његова јунаштва; не видимо ни какав је Вељко био у обичном животу, какав је био као човек.

Да бисмо о Вељку имали потпунију слику, прећи ћемо овде упоредо оне податке, што их о томе находимо у биографијама, народном предању и појезији, и то најпре о Вељкову јунаштву, па онда и о Вељку као човеку.

1. Сву своју славу Вељко је стекао сам собом, својом необичном смелошћу и лавовским срцем, својом необичном снагом и пожртвовањем.

Вељко је још у *детињству* показивао главне црте свога карактера: био је смеон, жив и несташан. Кад је као дечак чувао стоку с чобанима био је, као најодважнији међу њима, њихов поглавар — чобанбаша. Једном кад су Турци дошли на бачију Вељкова оца, где су често долазили, јели, пили и односили сир, масло и млеко, Вељково млађано срце ускипи гневом против ових отмичара, па се договори с чобанима те нападну изненадно Турке, помлате их и докопају се њихова оружја. Тада је Вељку могло бити око 15 година. То је први његов сукоб с Турцима.

2. Велику *храброст* и *јунаштво* пред непријатељем Вељко је показивао још као хајдук у дружини Главашевој. Главаш га је јако волео, а у дружини је био виђен и чувен. И доцније старешине његове, војводе Ђуша и Вујица, много су га цениле као поуздана и храбра у бој.

Као старешина (буљубаша и војвода) Вељко је показао шта вреди и као јунак и као војсковођ. По угледу на њега момци му посташе смели и храбри; они су му се дивили и обожавали га како са велика јунаштва, тако и са његове справедљивости и човечности, као и са лепог и другарског опхођења према њима. Код Карађорђа и Савета стекао је признања и поштовања, а сувремени јунаци српски дивили су му се и угледали се на њ. Слава његова необичног јунаштва брзо се проносила на све стране.

Од Вељка су се бојали непријатељи његови. Његово је име постало баук за Турке, нарочито после ослобођења Црне Реке. Вељко је Турцима задао био такав страх да је један, који је био у борби против њега, причао: „Кад се у војсци само зачује реч „Вељко!“, сваки се војник, ма био на сахат даљине, тек пипа иза врата да ли га Вељко већ није мазнуо својом сабљом.“ У турској се војсци мислило да је Вељко бржи од сваке људске брзине.

Сувременици су му признавали ненадмашност у јунаштву. За њега Вук вели: „По срцу и по телесном јунаштву био је први не само у Србији, него се може слободно рећи и у цијелој Европи свога свуд ратнога времена. У

Владимир Матијевић

вријеме Ахила и Милоша Обилића он би заиста њихов друг био, а у његово вријеме Бог зна би ли се они могли с њим испоредити.“ Сима Милутиновић назива га „безсмртним“; говорећи о његову рођењу („Тројебратство“) вели:

Ој! чиста љубав у прекипу саму
Ево шта је зачедила силна,
Вечну врлост у облику дике...
А одбрану својој отаџбини,
Та на име Црноречца Вељка,
Десну руку новога Немање,
Међанцију као Краљевића,
Вјерна друга ка' и Косанчића,
Страх и трепет и у булки сину:

Србин Вељко витеже је прави,
Њему вјеци дивит' се имаду,
Јунаштва су његова без броја,
Над све л' диже крај живота њега...

По њему је Вељко био непобедив:

На мејдану непобеђен нигда
Од турскога витеза којега...
Шта ј' душмана Вељко погубио,
Није више ни Кастриот славни...

Он је већи и од античких јунака светских; упоређује га с Ахилом као с достојним другом, а вели да је био већи од Самсона, па и Херкула:

Ал' је Вељко јавно већи од њих...
Кад се с даном испореди тама,
И коприва с кедром ливанскијем,
Тад са Вељком прељашњи јунаци,
Те лиш' турски за свијета нигда...

Кад су Руси, као савезници српски, прелазили преко Дунава у Крајину, Вељко је са својим момцима био вазда уз њих и с њима се борио против Турака. Они су га јако ценили, видећи у бојевима колико он вреди као јунак. У знак признања његове необичне храбрости, главни командант руске војске у Влашкој, фелдмаршал гроф Каменски, послао му је с дипломом златну медаљу „за храброст". Једном Вељко у боју на Тимоку задобије од Турака врло лепу сабљу, оковану сребром и златом, и искићену драгим камењем, па је преко старешине руске војске у Крајини пошље на дар грофу Каменском. Ну овај му је врати с изјавом: да није вредан таке сабље носити, него нека је носи онај јунак који је од Турака и задобио, — и пошље му још 200 дуката на дар.

3. По народној појезији и предању Вељко је у јунаштву ненадмашан, њему нема упоређења. Он је јунак који се не боји никога, по оној народној:

Не боји се никога до Бога,
Бога мало, а цара нимало,
За везира ни абера нема...

и коме се сва царева војска чини „као мрави по зеленој трави." Њега не бије ни олово ни гвожђе. Кад се враћа с бојишта, он куршуме из недара истреса:

Па отиде у конаци,
У собицу распаса се,
Па истресе из недара
Седамдесет и седам куршума...

А да би га Мула-паша могао погубити, он наређује да се у топ метне сребрно ђуле:

„Дед' напуни брза топа,
Па му мети сребро ђуле,
Да убије Хајдук-Вељка..."

За тим имамо у народној појезији ове карактеристике његова јунаштва:

Оно ти је присојкиња гуја,
Да је жешће у три цара нема!
— — — — — — — —
Вељко стиже пољем коњаника,
А стријела под облаке ждрала
И сијече под оклоп јунака,
Удариће на пушку запету,
За пару ће заметнути кавгу,
За по паре изгубити главу
— — — — — — — —
У џанству је емин учињо:
Ће год види, ал' сретне Турчина,
Да убије, или да погине...
Те грдило од Турака гради:
Доста се је насјекао глава,
И веле је ојадио мајке,
Удовице буле оставио...

Лепа је она карактеристика Вељкова јунаштва у познатој песми „Болан ми лежи Кара-Мустафа", у којој јунак Турчин признаје над собом Вељка: Вељко је једини достојан да јаше његова хата, да паше његову бритку ђорду и да љуби његову верну љубу:

„Нека је љуби тај Хајдук-Вељко,
Јербо је бољи јунак од мене!"

Вељко је вазда поуздан у себе и у своје јунаштво. Кад му Мула-паша прети да ће довести велику војску и узети Неготин:

За то Вељко абер' нема...
Вељко није, ни бриге му није...

а кад га опколи силна турска војска он, тражећи помоћи од Чарапића, овако вели:

„Пошљи мени једну чету војске,
Да растерам око себе Турке;
Ако Бог да те растерам Турке,
Питаћу их на коме је царство!"

Но у Вељка су и други поуздани, нарочито они који се уз њега бију. Кад Чарапић моли Карађорђа да му даде у помоћ Вељка, вели:

„Ево т' молим и руку ти љубим,
Дај ми друга од Крајине Вељка...
Срамоте ти донијети нећу..."

4. Његово велико јунаштво и пожртвовање најбоље се огледа у херојској *одбрани Неготина*. То се јасно види и из историских података које сам о тој одбрани навео. Па и појезија, уметничка и народна, прославила је овај последњи чин Вељкова јунаштва, у коме је и славну смрт нашао.

У колико га као јунака уздиже његово успешно бранење Неготинских утврђења против десет пута веће силе турске, у толико га појезија и народно предање још већма уздижу као витеза, који свој Неготин брани и онда, кад нема изгледа на успех, кад помоћ не добија и кад му светују да напусти утврђења и да се с војском повуче у гору:

„Главу дајем, Крајину не дајем!
Главу дајем, Неготин не дајем!"

Може бити да је нерасположење према Вељку у Савету учинило, да му се на време не пошље цебана и помоћ, која је обећана; бар народно предање верује у то нерасположење, у завист и пакост према овом прослављеном јунаку. Вук вели да је Вељко, видећи да му се не шаље цебана, претио Саветској господи говорећи: „Ако

Бог да те преболим ову рану која је сад на мени (т. ј. ако изиђе жив из Неготина), хоћемо се на зиму питати, како се држи царевина!“ Говорећи о помоћи, коју је Вељко требало да добије, Вук вели: „Писао је Младену да му пошље помоћ, као што је уговорено, но Младен, уздајући се у Вељково јунаштво, мислио је да Неготин неће тако ласно пропасти, а што ће се Вељко мало више намучити, није марио, него је још говорио: „Кад је мир, њему се песма пева, и по 10 свирача за ручком свирају: нек се држи сад“; и тако одгађајући од данас до сутра, не пошље му помоћ.“ О томе Сима Милутиновић (у Тројебратству) овако пева:

Седам књига за помоћ је посл'о,
А по хитрим соколов'ма Вељко,
У Делиград српскоме везиру
Баш Младену Миловановићу...
Ни на једну одговора нема,
Ни улакма враћат' се не дало,
То ли помоћ војске и барута,
Већ освета и пркосе злобни,
Или друга нечувена мука:
„Држ' се, море, Хајдук-Вељко славни
Ту и сада кано и досада,
Теб' су гозбе дунавске моруне
И крајинске љепше дјевојчице,
Сад покажи стојиш ли нам тога,
Што т' мехтери сваки дан пјевају!...“

Као јунак, који никада није уступао пред непријатељем, Вељко се одлучно или да одржи или да погине, па се надчовечанском снагом упорно бранио:

Према турском несравњиву мноштву
Срба стало две-три хиљадице,
Ал' је исте проводио Вељко,
Сам је Вељко једна војска био...

Немајући небане, Вељко је често излетао с момцима из шанчева и растеривао турске буљуке око њих. Куршуме је правио од олова и калаја што је по вароши могао покупити. Тако Сима вели:

Ал' растап'о сва кантарска јаја
И посуђе од олова свако,
Из тог зрна љев'о за пушака,
К том из топов' талирма се мет'о,
Њима био на мјесто картача,—
Но и сабље често с' крвавише...

У највећим напорима око одбране, Вељко гине; он нада при наређивању оправке на шанцу који су Турци топовима оштетили; он пада погођен „сребрним“ ђулетом из турскога топа. По народном предању ни тада му не дођоше главе Турци, већ његов тобџија који је „од Вељка утекао и Турцима се предао“, и који, познав Вељка на шанцу, напишани на њ турски топ и погоди га:

Топче пуче, Вељко паде,
Однесе му десну руку,
Десну руку из рамена,
Паде Вељко у јендека...

Па и кад умире, овај велики јунак српски оставља момцима у аманет да се држе и бране Неготин:

Па повика Хајдук-Вељко,
Те се чуло до Стамбола:
„Чујете л' ме, Срби браћо!
Држите се, не бојте се!...“

Вазда непобедив, Вељко ни на утврђењима Неготинским не пада као побеђен; он не пада од јаче снаге људске, већ од силе којој ни највећа човечја снага не може противстати — од топовског ђулета. Сима вели:

Пануо је бранећ' завичаја,
Бранећ' браћу, вјеру и слободу,
Ал' не паде од мишице крјенче,
Нит' од пушке орлу доскочиве...
Већ од једне смрти непобједне,
А од топа, што и стење сруша...
Громом тучним што земљу потреса...

Стара кућа у Нишу

Па и смрт Вељкова само је смрт за Србе који га изгубише, а за њега је она ново рођење у небесном царству у коме ће вечно живети:

Не погибе, већ се роди Вељко,
Живјет' вјечно у небесном царству...
У памети л' српски омладака
Та за дику и вјечну прилику,
И свакима кано и својима
Ратницима правде и слободе...

Пад Вељков значио је и пад Неготина. Узалуд се крила смрт Вељкова, сви су момци познали, цела је војска убрзо видела да Вељка нема, и нико више није озбиљно ни помишљао на одбрану Неготина. Пети дан по смрти његовој напуштена су Неготинска утврђења; јер:

Барут' нема, куршум' нема,
Хајдук-Вељка нигде нема!

5. Као најглавнија карактеристика Вељкова јунаштва јесте његов *изненадни напад* на Турке, који је често предузимао било сâм, било с момцима, а којим је задавао Турцима велики страх. Навешћу овде неколико таквих познатијих напада.

Кад би Вељко хтео да јуриша на Турке, поставио би момке у ред па би викнуо: „Оца му његовог ко прође мимо мене, а и оном ко остане!“ И тада би халакнуо у Турке. Таквом нападу, који је обично био праћен узвиком његовим: „Беж'те, Турци, ето Вељка!“, Турци су му сами готово свакад крчили пут.

По ослобођењу Црне Реке Вељко се бавио на зимовнику у Кривом Виру. Турци у Видину чују да Вељко нема много војске, па неколико стотина пођу на њега. Дознавши где су Турци пали на конак, Вељко сазове своје момке, па им рекне: „Браћо! Турци се спремају да нам сутра дођу на ручак; место да им готовимо ручак, хајдемоте вечерас ми њима на вечеру!“ И одиста, то вече у неко доба ноћи, кад су се Турци безбрижно одмарали у логору, груне Вељко на њих таквом брзином, да су се збуњени и преплашени разбегли боси и гологлави, оставивши сав логор Србима. Завршујући опис овог напада на Турке, Вук вели: „И од тадај Вељко остане код својих момака, бимбаша и буљубаша *господар*, код совјета и Црнога Ђорђија *храбри војвода*, а код Турака на свему ономе крају *страшни непријатељ*.“

После пропасти на Каменици (1809) Вељко је чувао Бању. Одбрана Бање од Турака прославила је и дотле чувено име Вељково; она га је начинила херојем и стекла му вечну славу његову. Са те борбе њега Сима Милутиновић назива бесмртником и упоређује с Ахилом:

Шта би рекô Ахилесу древни,
Да си откуд сјећао се Бање
И допадо игре с' нагледати
Ратоборних Србаљ и Турака?!...
Само ти б' се раздрагало срце
Смјестити га не б' ти могле груди,
Језику б' ти одмакнуле с' речи:
„Право Вељко, Вјечитога љубче!
Тако негда Пелеид је трко
Кроз Тројане, вјечно л' Илијадом,
Мухама му врази се чињаху!“

Опкољен великом турском војском са свих страна, Вељко се са неколико стотина момака држао храбро неколике недеље. Бању је бранио јуначки, тукући се с Турцима и дан и ноћ, и излећући с коњицима у турске буљуке. О томе Сима вели:

.....Летун спреман вазда
Крила су му неуморна дана
И грудима продират' облаке
— — — — — — — — —
Док и штокад свог појаше Кушљу,
Сам излети, прокомеша Турке,
Враћа с' јунак с неколике главе,
Смије крвцу, а на коље исте,
Тад за софру међ дружину вјерну.

С мало своје војске Вељко није могао одагнати Турке, али се надао да ће му помоћ доћи. Једнога дана укаже се иза турске опсаде српска војска која му је долазила у помоћ. Вељко је познаде, али се присети да она неће знати откуд и како да удари, па се одважи на јуначан корак: узјаши Кушљу и изненадно пролети кроз Турке, збуњене тим смелим испадом његовим. У Симе имамо о томе:

Када л' их је тек угледо Вељко,
Јахну брже виловита хата...
Пак искрсну пред капију града,
Викну к' Турцим: „Ево Хајдук-Вељка!
Предсретај га ко је од жељеза!“
Грмне грлом, а кубуром сложи,
Док и кроз њих, те пред Србе браћу...

Вељко се састане са Србима и каже им откуд и како да ударе, па се на исти начин врати кроз Турке у Бању, на велико изненађење и Срба и Турака. У овај мах Турци, истина, осуше на њ из пушака, али му срећом ништа не учинише. Удруженим нападом на Турке Вељко је успео да се са својим момцима ослободи те опсаде турске (7. авг. 1809). У тој борби рањен је у ногу, али он метну ногу у зобницу, па је јахао као да му ништа није било.

Кад се после тог догађаја мораде српска војска с Делиграда повући испред велике силе турске, сиђоше Турци десном обалом Мораве до Дунава. Вељко им је са својим бећарима изокола чинио велику штету и узнемиривао их и плашио. Једног дана Вељко се находио на великом „Острову“ спрочу села Петке, код којега се на обали беху Турци улогорили. Он је био у друштву аустриских официра и, у разговору с њима, рече: „Видите ли оне турске шаторе? Чекајте до мало час шта ће од њих бити!“ За тим се опрости с господом, седне у чамац, па се извезе код Кулича на леву обалу Мораве, где се находила српска војска. Ту узме једну чету својих момака, пређе Мораву испод Дубравице и јурне у Турке као вихор; испресеца конопце од шатора и обори их; кога Турчина где стигне, тога ту и премлати; и, док су се Турци од чуда разабрали, дотле их је доста мртвих лежало по пољани, а Вељко се с кикотом удаљавао преко Мораве к браћи својој.

Овај начин Вељкова војевања — изненадни напад и смело јуришање у Турке — предузимао је он и у доцнијим бојевима на Дунаву и Тимоку. У једном од бојева на Прахову Вељко је, залетајући се у Турке и излетајући жив и здрав, истресивао после танад из својих хаљина. Танасију Чарапићу допадне се таква смелост, па науми да и сам улети у Турке, ну Вељко му рече: „Не мож', побратиме, ти као ја.“ — „Ако не могу издрети, могу погинути“, — рече Танасије срдито, пусти хата у Турке, али одиста не изиђе жив.

Навешћу још и овај догађај. После боја у Кључу, који је имао Вељков брат Милутин с адакалским Турцима, Вељко узме неколико стотина својих момака, пређе преко Тимока, па пешаке остави изнад Видинског поља у брдима, а с коњицима сиђе до самога Видина, те заплени неколико хиљада оваца и потуче нешто Турака, па се врати у Неготин. Турци су га гледали с Видинскога града како лети на своме хату као муња преко неба. Прича се чак и то да је долетео до капије Видинске и у њу ударио копље своје, па га ту и оставио. О овом доласку Вељкову под Видин имамо и народну песму,

штампану у Милићевићевој Кнежевини (страна 1008), о којој је већ било помена.

Овакви смели и изненадни Вељкови упади у турску ордију, које је он предузимао или сам или у друштву с нешто својих момака, опевани су лепо у уметничкој, па и у народној поезији. Из ове последње навешћу два примера. Из борбе на Делиграду имамо ове народне стихове:

Да је коме стати па гледати,
Када Вељко на Делиград дође,
Кад потера Турке на буљуке,
Као курјак овце по пландишту!
Зачуди се мало и велико,
Шта учини Вељко од Крајине:
Упудио Турке до Стамбола!

А из поменуте песме Неготинских свирача имамо из борбе пред Неготином:

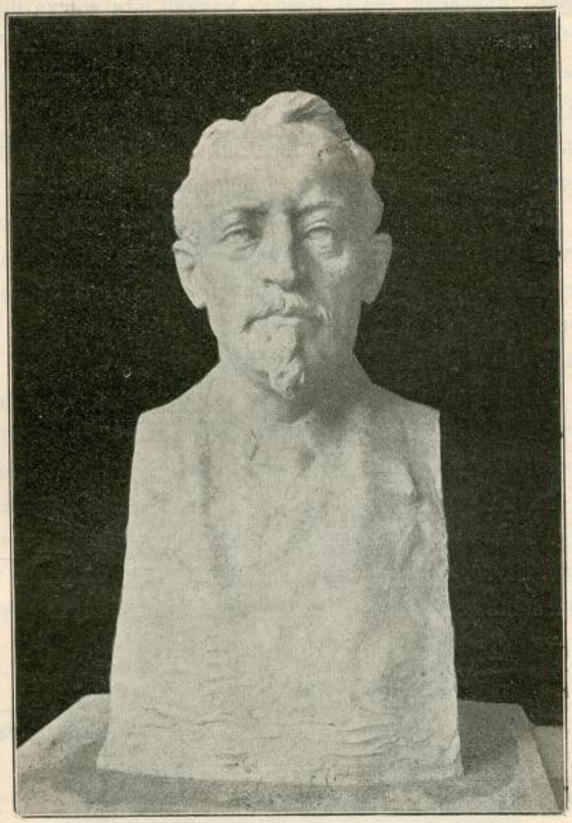
Кад то виде Хајдук-Вељко,
Он затегне те дизгине,
А удари куса хата,
Удари му три зенгије,
Те расрди љута хата,
Хат му скаче, Вељко виче:
„Беж'те, Турци, ето Вељка!...“
Па у Турке јуриш чини,
Расече их на четворо,
Паде логор до колена,
Сташе Турци да говоре:
„Чујете ли, Турци браћо!
Хајде сви ми да бежимо,
То је Вељко луда глава,
Хоће све нас да посече!“...

6. *О спреми Вељковој за бој* имамо врло интересантну слику у Милићевићевој биографији, из које ћемо навести ове редове:

У Неготину Вељко је становао у кући Неготинског градњића, коју су звали „Баба-Финка“. На њеном чардаку Вељко је обично седео, пушио и разгледао поље око Неготина, а дворила га је жена Стана („Чучук-Стана“), служећи вино или ракију. Дешавало се за то време да по које турско топовско ђуле окрзне и затресе чардак, а то је давало повода Вељку да се у смеху мало нашали с преплашеном Станом. Докле је он тако седео и пио на чардаку, доле у авлији свирали би и певали свирачи Цигани, а момци би спремали Кушљу за бој. Ка' би му јавили да је све спремно, устао би; Стана би му пришла, уздигла на леђа чепкен-рукаве од доламе и закопчала му их иза врата тако да му низ руке остану само танки рукави од свилене кошуље; па би му додала сабљу, коју би он обесио о врат, и онда лагано сишао низ кулу. Пре него би узјахао Кушљу, загледао би у колан, у узде, и наново би потпрашио чанке у кубура. Појахавши, изишао би на западну велику капију; сви би момци јахали за њим, а за свима би ишли Цигани свирајући и певајући. Изишавши из вароши, Вељко би се окренуо и дао руком знак Циганима да се врате, а он се с момцима упућивао право у Турке. Примакавши се на пушкомет непријатељу, сваки би опалио само по пиштољ, па би онда исукали сабље и јурнули као копци међу тице. Кад је год тако улетао, никад се није враћао без турске главе, а пуцњава на град Неготин и на Вељкову кулу умукла би за неко време.

Слично опремање Вељково за бој имамо и у оној поменутој песми у осмерцу, коју певају цигани свирачи.

6. О *двобојима* Вељковим не налазимо помена ни у биографијама ни у поезији о њему; а нема сумње да их је Вељко морао повише имати. У једној се песми помиње двобој Вељкова брата Милутина с „Пазвачиним сином“. Причање самога Милутина о свом првом двобоју и Вељковим поукама за њ, налази се опширно у Милићевићеву Поменику (стр. 530). Пошто нам ова слика, лепо и живо

Св. Перуци Фрањо Левстик

описана, јасно показује не само начин како је и сам Вељко делио мегдане, већ нам и допуњује црте Вељкова јуначког карактера, навешћемо је овде у изводу:

„Једном у лето (прича Милутин) беше брата захватала нека љута грозница... Два дана узасоб некакав Турчин на белу коњу долази пред наш шанац и чика: да му ко изиђе на мегдан... Ни Абраш, нити икоји други не усуђиваху се изићи пред онога јунака... На један мах угледасмо Вељка: он, пешке, дошао у логор. Ноге под њим клецају, зуби му цвокоћу од зиме, а по усницама му се бејаше осуло од грознице. „Добро јутро, јунаци!“ рече он.... „А какав је оно Турчин у пољу? Шта тражи он? Кога зове?“ Ми онемесмо. У неко доба рече Абраш: „Зове на мегдан, побратиме!“ — „Па шта чекате?“ упита Вељко: — „Од јуче га гледам с Баба-Финке како се пред вама размеће. Мене једва држе ноге; али сутра да га нисам видео онде!“ То рече, па се окрете и оде... Сутра дан,

чим зора, ето Турчина опет. Вељко полако опет дође у логор. „Шта ја вама рекох јуче?“ упита он срдито... а ја се усудих и проговорих: „За Бога, ко да му изиђе на мегдан?“ — „Ти, Милутине, ти!“ Мени се, чини ми се, следи крв у жилама; не могох ни чути шта је даље говорио. Дружина ми рече да идем за њим. Изађемо оба на кулу; он лупи длан о длан и Стана дође, а Вељко јој рече: „Кажи сеизбаши нека спреми Кушљу, али онако као кад идем на чарку...“ па скиде кубуре с чивије и пунећи их говораше ми: „Ти ниси досад излазио на мегдан: добро пази што ћу ти казати. Кад изјашеш Кушљу и дођеш у поље у наш логор, држи се на коњу и узде му добро притегни, јер је Кушља научио чим војска викне „ура!“ да скаче и поиграва, па те може збацити... Чим из нашега логора изиђеш, иди слободно к Турчину, али све држи десно, да ти је он увек с леве стране, јер сам Кушљу научио окретати у лево, па ако то заборавиш и почнеш га у десно окретати, пропао си.“ Сад ме све испита јесам ли добро запамтио, па продужи: „Турчина се не плаши ни мало, али за живот главе не пуцај докле он не опали. Ако је прави Турчин, неће пуцати докле најпре не рекне: „Вурун бре!“ Не шали се да га послушаш. Кад дођеш на 50 до 60 корака, он ће те све више чикати да ти први пуцаш, а кад види да нећеш, а мегдан је све краћи, он ће царнути коња, истргнути кубуру и, јурнувши на тебе, викнути: „Вурун!“ и опалити, па ће у тај мах поред тебе пролетети. Кушља ће се онда сам у лево окренути, а ти тада пуцај у њега на сигурно. Него, брате, добро стегни колена у онај мах кад Турчин викне „Вурун!“, јер ће Кушља поклекнути и већи мах заузети да се на лево окрене, а ти ту можеш пасти, ако се добро не држиш.“ Пошто ми је то изговорио, сиђосмо оба с куле. Доле сеизбаша вада спремна Кушљу. Још једном Вељко сам прегледа пушке, прегледа колане и узду, па рече: „Јаши!“ Мене прође језа; ноге ми клецаху; прекрстих се и закорачих коња. „Срећан пут!“ рече ми Вељко, па оде на кулу. Окренем коња куд ми је рекао. Бесни Кушља пода мном вришти и подиграва... Изиђох у поље. Турчин на белу коњу чекаше, па, видевши мене, поче се већ кретати. Мени се пред очима непрестанце показиваху неки котурићи плави, жути, црвени. Бејах се препао као никад дотле; тек се ипак сећах Вељкових речи... Приђох му на једно 100 корака. Туркешина повика: „Вурун, бре!“ Ја премрех, али Кушља стриже ушима и иде поносито. Турчин ме понуди по други пут. Ја ћутећи идох све ближе, гледајући да ми је он увек на левој страни. На један мах бакрачлија сину, Турчин полете, кубура пуче, а он, пролетевши као муња поред мене, упути се правце у турски логор. Ту Кушља учини онако како ми је брат казивао, и не даде Турчину натраг, него га готово престиже; ја извадим кубуру и испалим за Турчином. Пошто ми пиштољ пуче, ја не знадох шта би, докле не видох да ме Кушља донесе пред кулу. Вељко је то све гледао с Баба-Финке... Он ме дочека на вратима, пољуби ме у чело и рече: „Срећан ти, брате, први мегдан! Виде ли ти како се с бесна коња стропошта твој противник?“ Па, погледавши у мене, настави: „А што тај пиштољ држиш у руци?“ Ја се тек тада сетих да је пиштољ требало заденути у кубурлук...“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Поклич

Спојила нам вера срца,
Вера тврда,
Спојила нам вера срца,
Ко у јаду још да грца? —
Будите се кршна брда!

Од истока зора пâши,
Зора плава,
Од истока зора пâши,
К слободи су пути наши,
Из сна прени који спава!

Брат уз брата ваља стати,
Друг уз друга,
Брат уз брата ваља стати,
Па животе радо дати
У освету ропства дуга!

Димитрије Х. Микић

Његова љубав

Милош П. Ћирковић

Он је седео и погледом се све јаче упијао у сиву даљину. На срцу беше му таква теретна врелина; осећао је јасно, како му крв нагло струји кроз набрекле жиле и врели дисај из његових полуотворених уста упијао се оштрим пламеном у заморено и врело лице. Он леже, испружи ноге у густој и мекој трави и кроза зубе отпоче пуштати нејасне тонове неке сетне, сеоске љубавне песмице, звижну неколико пута, па престаде; онда се окрете на леђа и погледом се заустави на мирном, далеком небу које је стајало тако лепо изнад њега без и једне бразде од облака. Не, и то није помагало. Јер снови долажаху и опет долажаху и све јаче притискиваху зажарено срце. Најзад се и њихов непрекидни ток заустави под благим умором, који успева да се рашири тек онда, кад се срећне мисли губе и ишчезавају у задовољним осећајима.

А свугде около њега било је тако жарко топло, ваздух је треперио од јаке врелине у једноставној и неузнемиреној тишини: лишће је малаксало висило на дрвећу и дремало, ништа друго није се кретало осим неколико немирних инсеката горе у ваздуху и мало увелог лишћа, што је лежало по трави и јаче зашуштало испод његових немирних и нервозних покрета. Био је сам и ова самоћа нарочито је годила његову тренутну расположењу; он хтеде снажније запевати од силне чежње, што му за нечим лепим и слатким тако моћно раздираше широке груди, али му се глас изгуби у нејасном шапутању и он укочено посматраше и даље устрептали ваздух над собом и широко бескрајно небо.

Како је све то дошло на њега? Он није знао о томе ни речи рећи, и ако је све стајало јасно пред његовим очима и ако је било све урезано тако живо у његовој души. Он је љубио свом ватром једног младог, чистог и непокваренога срца, свом жестином бујне младости, чија се напонска снага налазила у највећем степену; он је љубио њу, своју госпођу, која је за њ имала само својих заповедничких речи и у коју није смео слободно ни урочити погледа својих великих, голубјих очију. Па и поврај свега тога за њ је то била неодречна истина, која је одсевала свом јасношћу својом и у најскривенијим борама његове тешко разумљиве сељачке душе и при сазнању ове мисли нешто ледено и хладно као челик прође кроз целу његову снагу од пета до самога врха занимљиве и лепушкасте главе.

С муком он седе и зарони главу између великих поцрнелих грубих руку и оста тако. И у првим тренуцима он пусти опет мислима на вољу да иду и долазе; све оне, у осталом, не беху тако јако различите једна од друге; све су се сводиле на једно исто: откуда је могуће да једна женска глава може бити тако необично лепа? И у тој мешавини сличних и слатких осећања он затвори очи и покуша да пред собом изазове црте једнога необично белог лика, уоквиреног у дугу мрко кестењаву косу, и покрете једне тако мале главе и двеју тако малих и пуних руку, које као да се све јаче стезаху око његова снажног врата, претећи да му и сам дисај прекину... Он изненада погледа около себе, стидећи се и руменећи, да когод. није ухватио ток његових најскривенијих мисли, саже опет главу и под осећајем своје кривице и своје недопуштене чежње, је ва промрмља: „Ех, Господе мој, кад би они само за тај грех знали!“

Тај узвик односио се на његове тамо далеко у селу. Да, кад би само они нешто о том знали. И поново руменећи

Испосничке пећине код манастира Горњака

и стидећи се у најдубљој дубини своје душе, он поново зарони главом и на срцу би му тако тешко и он осети у себи воље, да снажно закука над самим собом, над својим болесним жељама, над својим тешким и великим грехом, да остане тако у трави, да више не устане и не опомене се своје саблажњиве жеље.

„Откуда је то за нас, просте људе? Како сам се могао само тако огрешити?... Исусе, Господе наш, како је могло и тако што на мене доћи?...“ И у своме болу он се осећао тако усамљен, остављен и бедан као никад дотле и подижући очи према високом и безоблачном небу он се сети свога села, своје куће, својих милих и драгих, који сви — Бог зна како далеко — само једну једину мисао имају пред очима: њега и опет њега, са највећом жељом да га што скорије међу собом виде, веселог и здравог, опет њихову својину, и онда поново стари живот,

тих и миран, без греха и жеља, и скори сватови и весела свирка циганска — иха хај!...

Он нагло скочи и погледа у двориште.

„На, Du Faulenzer, Du!... Госпа тебе тражила и ја сам те звао пре од један сат, а она седи ту и faulenzert. Госпа теби буде дала, видиш ти већ!...“

Стидећи се себе сама и слушкиње Немице, да га није ухватила у његовим тајним сновима, он се у два скока нађе у ужем дворишту и отрча према великој двоспратној згради која се још јасно оцртавала у сивом полумраку, који лагано обухваташе брда и долове.

* * *

Госпођа Поса седела је сама у великој, пространој соби, осветљеној великом, округлом лампом преко које се ширио омотач од неке црвене хартије. Не знајући шта ће са собом отпочети, она се у угодном и одморном простору није осећала најпријатније. „Како да се убије цело вече?“ помисли. „Ићи у позориште или макар куд у орфеум, за то је већ доцкан; па ипак нешто се мора отпочети.“ Она подиже са округлог стола скоро исечену свеску неког немачког месечника и отпоче читати неку сентименталну причицу Габријеле Рајтерове. То је још мање одговарало стању у коме се налазила; она баци свеску из руку и отпоче тамо амо ходати по соби, застаде пред огледалом и узе уређивати своју тешку мрко кестењаву косу.

И стојећи тако пред великим и богато уоквиреним огледалом, она са жудњом стаде посматрати свој увисоку и стаситу прилику, пуне и меке мишице, обле и снажне женске груди које се испод танке и провидне летње одеће напињаху свом једрином неке још увек бујне млађости, лепо бледо и правилно лице са живим, црним и сјајним очима, па јој се поглед најзад заустави на тешкој коси, која се у злаћаним струковима обвијала око њене главе и са неколико ситних и меких праменова растурала по нежном и као снег белом врату. Њу обузимаше постепено опијеност и дивљење према својој лепоти и погледом се све више уроњаваше у високе груди, које се равномерно дизаху и спуштаху под меком и топлом одећом.

И себи изгледаше тако јака и снажна у овом тренутку; живот је лежао пред њом као какав светли и блистави дан; нису то више биле мисли дана на престанку, у позно предвечерје, него будно и напонско време, са врелим билом у сваком секунду и неком неограниченом жудњом и јачином у себи и около себе. И она се одушевљаваше обиљем здравога живота, осећајући лепо покрете своје крви, како све у њој расте и трепери, како се све купи и растеже у дугу бескрајну чежњу за љубави мушком, чулном и силном љубављу, где речи престају и срце само снажно куца и плива у обиљу зажарених и опијених чула...

Дуго је стајала тако заузета сама собом и заборављајући све около себе, па се онда трже, уморно се насмеја самој себи, као да хтеде рећи да је још далеко онај кога она очекује, седе за сто и отпоче по месечнику опет претурати.

Она зачу тешке кораке у предсобљу, чу како лагано врата шкрипнуше и подижући уморене капке, она угледа високу и снажну прилику њихова посилног Марка.

Он стајаше пред њом у целокупној величини својој, јак и снажан, са очима упртим у земљу и румени која се простирала преко целога мркога и нешто грубога лица.

Поса се немарно завали у својој наслоњачи, забаци главу мало уназад, и загледа му се радознало у стидљиво лице. Он још јаче погури главу и гледаше право у тешки и шарени ћилим на поду.

„Где си био толико дуго?“ упита га она. „Мари те је свугде тражила.“

Он јој остаде дужан одговора, а у себи осећаше лепо, како му срце силно удара и крв све живље надолази под очи.

„Отиди до госпође Петровићке и реци јој, да ме боли глава и вечерас не могу доћи. Онда ми се опет јави!“

Марко поздрави војнички, окрете се неспретно на петама, скупи ћилим под ногама и нестаде га у предсобљу.

Она се гласно насмеја, устаде са наслоњаче и загле а се у врата, на која тек што беше изашао.

„Како је снажан само!“ помисли у себи. „Прави медвед!“ додаде гласно затим. — Она се наже над столом и стаде загледати у неку старију фотографију. „Ах, ала је то досадно, до сажаљења досадно!“ рече она и лагано се протегну. „Најзад покушаћу и са њим. Толика незгранност и таква снага... Све једно је; што му драго, иначе ће се умрети од досаде...“

И кроз беле и крупне зубе она отпоче пропуштати тонове неке давне и заборављене арије још из свога девојачкога доба.

* * *

На пољу је била летња ноћ, блага и светла. Меки, прохладнели ваздух био је испуњен мирисом, без презасићености, већ олако додирнут мирисима баштенских јасмина, раних ружа и густих каранфила, и све се то једно с другим мешало, раздвајало овда онда у своју специфичну јачину или љубило у чистом ваздуху. И као год што ови балсамски мириси долажаху или ишчезаваху, исто се тако мењало и расположење у госпође Посе. Она је сањала са затвореним очима о срећи својој, чезнула за оним далеким и непознатим што тек има доћи и у мекој и угодној наслоњачи веровала у своју звезду, која ће једнога дана све то ипак донети као одавно жуђени напитак. — Она није била срећна. Удала се у најбољем сјају своје снаге и младости, онда кад се младо срце као наједрани пупољак жељно и жудно отвора пред силом мушке снаге — али снови и опет остадоше само пусти снови; њој је ипак остајало да чезне, жуди и пада се. И она остаде поуздана у своме уверењу, да ће то време доћи и прилике у којима се налазила — њен муж, старији инжињерски официр био је непрестано заузет послом

и путовањем — потхрањивале су новим соковима ову жедну мисао, од које је она треперила, дрхтала и осећала неку нарочиту сласт у целоме жудноме бићу.

Она се лагано диже и са једва приметним умором спусти главу на високи наслон од дивана; досадно махну руком и оста тако упола лежећи, са спуштеном главом и раширеним рукама, упирући своје погледе у шарену таваницу.

Мари уђе унутра и упита, да ли госпођа штогод жели.

„Не, можеш ићи. Само ћеш рећи да Марко дође к мени, кад се врати од госпође Петровићке.“

Мари изађе. Она остаде и даље тако полуиспружена, изгубљена у своје фантастерије и не чу лако куцање на вратима ни када Марко лагано и на прстима ступи унутра. У своме узбуђењу он сагледа само нешто што се као снег бело издизало са наслона мрко црвеног дивана — њен врат.

У истом тренутку беше га и она спазила. И нехотице она учини покрет као да хоће да се подигне, али се покаја и оста и даље тако лежећи, само што главу накрену мало више према Марку.

„Госпођи Петровићки жао је што не можете доћи; желела би да Вас сутра види и послала Вам је ово цвеће.“

„Дај овамо!“

Она пружи руку према њему, прихвати велики букет разнобојног цвећа, омириса га мало и спусти украј себе.

„Није више ништа поручила?“

„Није!“ — Он хтеде изаћи.

„Чекај још мало!“ Марко је крадом погледа. Она се једва приметно смешила и тај смех принуђавао је два ситна и бела зуба да се помоле између две повијене уснице.

„Умеш ли ти да певаш?“ упита га.

Његове се очи ослободише и остадоше као питајући на њој.

„Не знам; давно је то било кад сам певао. Још као чобан за овцама. Али то је давно било. За цело се заборавило.“

„Је ли, ти си из села?“

„Јест!“

„За цело, то је село велико?“

„Ко би то знао? Ја сам слушао да има много већих.“

Она ућута, али га погледом и даље посматраше; није знала шта ће још отпочети, па ипак хтела га је још пред собом гледати тако румена и здрава, тако стидљива и проста.

„А је ли то далеко одавде?“

„За дан се не може стићи.“

„А да ли си био скоро код куће?“

Њему сијну лице радошћу при помисли да га она испитује само тога ради што ће му дати одсуство.

„Давно нисам био; још од пре пет месеца.“

„Би ли радо ишао?

Он поничне главом. Зашто га то пита; ко још не би радо своју кућу видео?

„Ти за цело имаш тамо некога, кога јако волиш?“ и она се насмеши.

„Како да не? — Имам мајку, браћу и сестре...“

„Глу — — Не, то нисам мислила; него онако видиш:

И. Тишов

Славонска идила

неку женску, девојку ма коју, која ти није ништа, па ипак да је волиш као своје рођено.“

Румен му обузе цело лице чак до иза ушију. Он обори главу и не усуди се да је више погледа.

„Ето видиш!... Ћутиш... Но, све једно је. Није то грех какав. — Дохвати ми ону флашицу са ормана!“ и она му руком показа.

Он приђе и даде јој. Нога јој се омаче са дивана; крај од лаке хаљине задиже се мало више и он сагледа малу облу ногу у финој, свиленој чарапи. Он посрну као да је пијан.

„Иди, иди!“ викну она на њега и руком спусти хаљину преко ногу.

Марко оде.

Тешко и посрћући стиже до своје собице горе на тавану. И видевши се сам у четири хладна зида, мучен и шибан својом страшном чежњом, жудњом и љубављу за оном која је стајала тако далеко и изнад њега, он се спусти на свој ниски, јадни и бедан креветац и отпоче горко, горко плакати...

* * *

Најрадија мисао, која га више не остављаше од оне вечери, беше му да побегне; није хтео и није могао више

да је гледа. Бојао се, јер искушење било је и сувише велико да и даље остане овде, где је на њему све дрхтало само кад чује њен звонки глас или види где промакне крај од њене лаке одеће Не, то није ишло више; ни по коју цену.

Шта да отпочне само? Зашто му је глава тако свезана, да у њој нема ни једне једине чистије мисли? — Да побегне!? — Јест, то није било рђаво! Могао се бар привремено опростити јада и несреће; али онда, онда? — Шта се може тамо у туђем свету отпочети? Тада кад се међу толиким људима нађе сам, потпуно сам и остављен. Па тек онда, шта ће његови рећи и помислити? Можда да их никад више и не види? Они на једној страни несрећни и тужни са срама што на њима оста, он далеко пребачен, сломљен и утучен под уједима своје рођене савести. Аја, ни то није добро! — — Али шта да ради само?

Он се осмехну. Да то раније не помисли! — — Отићи до чете и тражити смену. Шта је било лакше од тога? Истина, тамо га је чекао куд камо тежи и заморнији посао него овде, али све једно је; овде је бар био потпуно свој; могао је радити и мислити што му се највише допадало, јер и у целом дугом и заморном дану било је тренутака, који су само њему лично припадали. Дакле, напред.

Он рече слушкињи да су га из чете тражили и да мора тамо отићи. Прашњавим путем упути се логору, који се у истоме правцу на час хода и сам налазио. Он стиже некако пред сунчев заход. — Господе Боже, ала је то био живот! Овде онде виђаху се гомилице грубих и црних војничких лица у поверљивом разговору; тамо је опет неко силно свирао у ситно ћемане а поред њега се вило лако коло и ваздухом се орило јасно клицање, подвикивање и далека песма са другога краја.

Он се нађе са својим сељацима и са муком исприча им, да је дошао због смене. Али они му не дадоше ни да честито доврши. Да се није главом шалио, него нека остане онде где је, јер тако тешко није им било од када су дошли. Командир се страшно прозлио: и погане речи, и батине, и затвор, но, чега год зажелиш, и све то за најмању ситницу — а за њих су пак прилике обилне — — све у свему: нека чува то лепо и за њега славно место.

Марко се јави и наредннку, али ни ту боље не прође; он га прво испсова, па онда пусти. Тешка срца врати се натраг.

Мари га чекаше на уласку.

„Госпа на тебе много љут; она хоће некуда и чекала тебе.“

Он се јави. Госпођа Поса беше одиста јако срдита; но најзад му рече, нека то буде последњи пут, иначе он зна врло добро како ће проћи због непослушности. Сад му заповеди да помогне Павлу и да спреме кола за излазак.

„Велика кола?“ — упита он.

„Не, она лакша!“ рече и отиде.

„Господе, Господе!“ помисли у себи, „Она за цело хоће сама да управља колима.“

(свршиће се)

Љубавне лествице

Серенада

(Théophile Gautier)

На балкон, с кога би да домашиш мене,
Хоћу да се попнем... узалуд ми муке!
Сувише је висок, мишице пружене
Не досежу, видиш, твоје беле руке.

Да би преварила дуењу ти стару,
Баци огрлицу, златну траку само,
Ил' од танких жица на твоме гитару
Исплети лествице, или боље амо...

С главе цвеће, чешаљ, све поскидај скупа,
Распусти на мене дуге косе своје,
Поток од гагата, чији талас купа
Округлу ти белу ногу, пете твоје.

Потпомогнут овим чудним лествицама,
Лако узлажење своје ћу почети,
Ма да нисам анђо, чак до неба сама,
У мирисан етар ја ћу се успети.

Nell

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ј. Андоновић

(наставак)

Планета Сатурн

Најлепша међу свима планетама то је планета Сатурн, која је и од Јупитера још много удаљенија. Сатурн се распознаје на звезданом небу, од осталих звезда, својом мирном белом светлошћу, и сија нам као звезда прве величине. Светлост је његова много слабија од Јупитерове. У Санскриту се назива Сатурн *Санајсчара*, чиме се означава његово лагано кретање на небу. Грци су га називали *мирним светлиоцем*, за разлику од Меркура, чија је светлост, као што смо видели, веома немирна и треперива.

Сатурн се у Астрономији бележи знаком ♄, којим се и олово бележи, да се ваљда подсети на бледу и белу светлост Сатурнову.

Кад Сатурна једанпут нађемо на небу, онда га је лако и други пут наћи, јер се он, као што поменух, врло лагано креће и скоро две и по године остаје у једној и истој констелацији.

Око Сатурнове лопте лебди и окреће се и један повелики *колут*, и тако се, остајући вазда на истом остојању од планете, с њоме заједно у овоме космичкоме простору креће.

До данас знамо, да је ово јединствени случај у васиони, да се око главне планете окреће и колут, који нам се за време оптицања Сатурнова око сунца показује у својим разним положајима па и облицима, једанпут шири, а други пут ужи, па најпосле и као веома узан светлији или тамнији вео.

Christian Huygens Млађи први је посматрао Сатурна за дуже време, тако да је још у 1659. год. уочио, да око Сатурна има један пљошт колут. Од интереса је поменути да се отац Huygens-ов веома обрадовао томе проналаску свога сина, и у усхићењу своме прославио га посветивши му овај стих:

„Gloria sideribus quam
Convenit esse coaevam,
Et tantum coelo
Commoriente mori“

— *„Слава, која треба да траје док и звезде трају, и само када неба нестане онда ће се и слава угасити.“*

Веома тешка а при том пажљива опажања и испитивања научника: Ball-a, Campani-a, Diminicus Cassini-a, Galilei-a, Struve-a, South-a, John Herschel-a, W. Herschel-a и других, дадоше резултат резултата: Сатурнов је колут управо састављен из два колута, једног спољњег и једног унутарњег, а између једног и другог има расгојање од 380 миља, тако звани *„Cassini-ев раздвој“*. Осим овога, Cassini је показао, да је ивица спољњег колута слабије светла од оне партије његове која је Сатурну окренута.

На основу марљивих опажања закључио је Cassini, да спољни колут није од чврсте, компактне масе, већ да се на њему од времена на време показују и остају раздвајања која, пошто потрају за кратко време, опет нестају. Унутарњи колут показује, на раздвајању од спољњег колута, веома оштар окрајак који постаје одмах тако светао, да је он и најсветлија партија целога Сатурнова система. По Webb-у и Schröter-у, ова је најсветлија партија променљива по својој сјајности.

И овај унутарњи колут показује покадшто тамније бразде, те се може казати, да је колут Сатурнов састављен из више концентричних колута.

Herschel и Schröter нашли су, осим напред споменутих колута, око Сатурна још један особити и чудновати колут, који је таман, који се и назива *тамни колут*, а који се у новије доба, од 1850. године, пажљивије посматра и проучава. Он је боје угасито плаветне, као што су од прилике дечје табле, а 1889. године извршена опажања Barnard-ова утврђују, да је овај тамни колут, или како га Немци зову Crapring, за сунчеву светлост транспарентан, и да постаје све гушћи и непровиднији у ономе делу, који је ближе светлога колута. Између тамнога колута и унутарњег светлог колута нема раздвајања или прекида, али је прелаз из једнога у други веома нагао или боље без поступности.

Што се тиче питања, какве је физичке конституције Сатурнов колут, Disterweg одговара: „Ни једно од три агрегатна стања, у коме се материја јавља, не може се логично на Сатурнову претену претпоставити. Чврст колут морао би досада бити раскинут од сила, које на Сатурну морају делати; течан колут би се давно и давно расплинио; а гасовит би се котур растурио и испарио. Пошто пак све ово до сада није наступило, мора да је конституција колута друкчија од позната три агрегатна стања. Одговор на ово питање гласи овако: „Колути Сатурнови су састављени из грдно великога броја веома малих, чврстих тела, од којих свако појединo има око Сатурна и своје кретање, по закону гравитације. То су, ако хоћете, велики облаци космичке прашине. Оне раздвојне линије на колутима стварају Сатурнови месеци, и они су једини који, као већи и моћнији, уводе и ред и поредак у кретања овога безброја малих месечића на Сатурну и око њега.

Holden, Seeliger и Maxwell су то и потврдили, а тиме је загонетка о конституцији Сатурнових колута решена. Зна се да Сатурн има 8 месеца, који се зову: Титан, Јапет, Реа, Тетис, Диона, Енцелад, Мимас и Хи-

перизе, а вероватно је, да он има и девети месец, коме је дато име Фебе, и који је Pickering нашао 1899. — али о коме се ни до почетка 1900 године није ништа дефинитивно сазнало. На завршетку описа ове планете вели Disterweg (стр. 226):

„Када би нешто наша земља имала колут као Сатурн, онда би се показале овакве појаве у нас: над хоризонтом нашим би се после заласка Сунчева, а на источном небу, појавио светао и зрачан обруч, који би достизао до нашега зенита на више. После некога извесног времена овај би се светли обруч (привидно) од земље или од хоризонта одвојио, па би се нео по небу на више, и растао непрестано над западним крајем. Око поноћи блистао би над нама сјајни полуколут, који би се простирао преко целог небеског свода, и само би се на источном и западном крају опажали прекиди, где би недостајао по један мали део. Најпосле би се овај светли полуколут пред зору на западном небу допунио, а на источном би све до зенита нестајао, пошто би са рађањем сунца и јачањем сунчеве светлости све више и више бледео.“ —

Планета Уран

За Сатурном, а на остојању готово двапут већем но што је Сатурн од Сунца, налази се планета *Уран*, која је до 1846. године сматрана као најудаљенија у сунчаном систему. Ову је планету пронашао Хершел још 1781. године, и она се бележи знаком усправљене стрелице са штитом, који за разлику од Марса има у средини тачку.

Уран има 4 месеца, који се зову Титанија, Оберон, Ариел, Умбриел. Лаплас је први уврстио Уран у планете, и Уран је прва планета која је у потпуном смислу речи пронађена.

Сунце се на Урану вида онако као што ми видамо Венус, и осветљење на њему биће једва нешто јаче од осветљења на нашој земљи за време ведрих ноћи.

Спектроскопска испитивања, која се у новије доба предузимају, наводе на закључак, да се Уран исто тако, као можда и Јупитер и Сатурн, није још охладио у оној мери као остале планете, већ да светли још и својом светлошћу. Ако пак слаба сунчана светлост на Урану у опште и изазива какву разлику између дана и ноћи, онда је на њему таква неједнакост између њих каква није ни на једној другој планети у васиони. На Урану, на географским ширинама од 30° па на више до 70° расте трајање најдужега дана од 13 наших земаљских година до 32 земаљске године, и с тога се с правом пита Mädler: *„Како ли је на Урану за време ноћи, које тако дуго трају?* —

Планета Нептун

До 1846. године држало се да планета Уран завршује овај наш сунчани систем, али те године нађоше астрономи још једну планету, за сада најдаљу, и назваше је Нептун.

У Јануару месецу поменуте године достави француски научник Leverrier, подстакнут од Arago-a, Француској Академији Наука, да је, због нешто промењенога кретања Уранова, дошао на мисао, да у близини Урановој мора бити ма какво веће небеско тело које својом привлаком утиче на Ураново кретање, те чини, да је путања његова нешто различна од путање, која би према привлаци сунчевој требало да буде, па јави још и то, да је самим рачуном, дакле без икаквог опажања на небу, одредио и место те непознате и до тада још невиђене планете, па каза са поузданошћу и место, где треба ту планету тражити. Исте године Galle у Берлину, где се налазаше за тада и најбоља звездана карта, нађе заиста ту нову планету само за 1° даље од места које је Leverrier био израчунао. (Disterweg стр. 229).

Изналазак Нептуна, као што се види, особите је природе. Остале су планете нађене или случајно или нарочитим тражењем по звезданоме небу. Нептун је, на против, нађен теориски и самим чистим рачуном, и изналазак Нептуна може се сматрати као највећи и најлепши тријумф човечјег ума, као тријумф механике неба, дакле као тријумф, или још боље као најсјајнији успех више математичке анализе, која нас својом снагом води још и даље но што је пре тога ико смртни и помислити могао; јер математичка анализа продире и у такве огромне даљине куда јој ми једва у мислима следовати можемо. Нептун се бележи знаком усправљеног трокраког свећњака. Нептун има и један месец.

Проналаском Нептуна доспели смо на остојање од 4.487,000.000 Км. или округло на четири и по милијарде километара од Сунца, чиме је за сада бар повучена граница у нашем планетарном сазнавању у васиони.

Видели смо, да смо код Јупитера, Сатурна па и Урана могли с разлогом употребити изразе: Јупитеров, Сатурнов, Уранов систем, јер код свију ових планета нађосмо повећи број мањих тела, пратилаца, месеца, који се око главне планете окрећу.

Није немогућно да ће се даљим испитивањима пронаћи и за Нептун више трабаната, те да можемо говорити и о Нептунову Систему. Сви су ови системи чланови вишега Система, нашега Сунчанога или Хелиоцентарскога Система, који је опет и сам члан једнога још вишега система у васиони и т. д.

Тако поступно пењући се идемо од најнижих чланова, од месеца, ка вишим планетама, сунцима итд.

Тако исто класификујемо ми и живе створове овде на земљи. Почињући од инфузорија идемо навише све до човека, који на једној страни представља крај и завршетак, а на другој можда је тек само почетак у каквом вишем реду разумних бића у опште! (Disterweg, стр. 230.)

Осим тога, она напред истакнута подела на *унутарње* и *спољне планете* има и свога стварнога оправдања.

Унутарње планете свршавају обртања око својих оса од прилике за 24 часа; имају већу густину од Сунца, — и брзина им је, с којом око Сунца оптичу, шест пута већа од брзине око њихових оса. Напротив, спољне планете: Марс, Јупитер, Сатурн, Уран и Нептун имају много

веће величине, много мању густину од Сунца, много већу брзину обртања (у колико се то зна) око својих оса, а при томе се лаганије крећу око Сунца по својим путањама у васиони; осим тога имају и већу сплоштеност на половима, у колико је ова позната, па имају и већи број месеца.

Што се тиче грднога простора, који захвата путања Нептунова, или боље просторнога круга чији је полупречник до *4 и по* милијарде километара, дакле од Сунца до Нептуна, морамо рећи, да се у њему налази мало небеских тела.

У овој бескрајној празнини плива и лебди овде онде по које небеско тело, чија величина ишчезава према величини овога простора.

Изгледа као да је ово просторна раскош у нашој васиони, особито кад се узме у обзир, да се привлака сунчева простире на све стране. — Али зар смемо и у то да се мешамо ми сићушни створови? — Зар су 4 и по милијарде километара, који су за нас несхватљиво велика димензија, заиста нешто у упоређењу са безграничном или боље бескрајном васионом?!

(свршиће се)

Срећа

(Из збирке „Фантоми“)

Видео сам Срећу! Ко небеско чедо
Једне тамне ноћи дође ми у стан;
И ја сам је немо, с преданошћу гледо,
А ноћ се у маху претвори у дан.

Све ведро, све блиста, неста мрке ноћи,
Постаде ми дражи овај плачни кут...
И ја пред њу клекох, пун незнане моћи,
И угледах цвећем обасути пут...

Тад ме Срећа призва. Ја се немо дигох,
И ступих у нови, непознати свет;
А кад јој се дивној поклонички пригох,
Прошапта ми Срећа: «Двапут два је — пет!»

P. J. Одавић

Казна

E. Neera

(наставак)

Један леши младић, својим вижљавим, али ипак љубазним држањем, својом слободном несташношћу, изазвао је у њезину срцу један звук који је дуго и силно дрхтао као струна на Еловој харфи: уздах младости, дрхтање неисказне туге и усхићене радости.

Она се повуче у себе саму, да би боље могла ослушкивати како дрхти и како тихо јечи. Она је осећала, да се тај звук, као оно плави талас, који пољуби стеновиту обалу па се играјући натраг врати, губи у незнаној даљини. Али он је собом односио и неку тајанствену снагу њезина срца, пунећи га безименим болом.

То вече осећала се и нерасположеном и тужном.

Старији лекар, коме беше испало за руком да песничким позајмицама из чувених мајстора састави један комичан сонет, понуди јој га у тријумфу. Али му Лаура добаци с осетном одвратношћу: „Како се човек може занимати још и таквим глупостима!“

Сви јој данас изгледаху глупи и ништавни; мрзила их је.

Била је непажљива и показивала је тако нерасположење, да око девет часова већ више никог не беше крај ње. Она међутим похита у своју собу, баци се обучена на постељу, заплака и зајеца оним нервозним, грчевитим нападом, какав од свадбе никада више не имађаше.

Тако је чула, кад се Уго вратио и кад је Андреја шушкајући затворао врата на апотеци.

„Лаура је већ у постељи“, рече њен муж. „Вечерас јој није добро. Али то неће имати никаквих рђавих последица по њезино здравље.“

„Молим те, поздрави је!“ одговори весели Угов глас: „Донео сам јој ово цвеће. Хоћеш ли јој га дати?“

Лаура се брзо свуче, сакри се у јастуке и навуче покривач преко главе. Ну ипак је оставила мали отвор, кроз који је ослушкивала шта бива са мужем. Ушав у собу, он насу у чашу воде, метну у њу цвеће, а затим га стави у прозор. Био је пажљив: у соби за спавање нездраво је држати цвеће.

И он се свуче, с великом опрезношћу, да не би Лауру у сну узнемирио, и леже полако у постељу, угасив свећу.

Неколико минута по том продре у брачну собу, кроз затворена врата, живахна песма, коју је Уго весело извијао; затим паде на под са лупњавом његова обућа; и најзад наступи тишина.

* * *

Лаура је имала обичај да сваког дана сиђе у двориште и у „врту“ узабере по један листак жалфије за неговање зуба. Иначе је цвеће мало занимало: није била песничкога кроја.

Дрхтава роса на ружину лишћу, шарени лептири и све друго што се сентименталним људима допада, није имало на њу никаква утиска.

„Дан и ноћ“, те љубичице толиких људи, нарочито је мрзила. Изгледали су јој као баиска лица с капицама и наочарима, или као мачја њушка с брковима, или одвратне псеће главе с длакавим ушима. Кита тих цветића била је у њеним очима најсмешније удружење гротеских физиономија.

Тог јутра накупи се ружична магла над вртом.

Лаура је нађе мирисније и лепше но обично. Неки необичан мирис струјио је из цветних чашица. Шарени листићи „дана и ноћи“ не показиваху више ни мачке ни баиског лица. „Јеси ли добро спавала, уjна?“ запита Уго који се указа на уској стази поред ње.

„Хвала, Уго.“

Она је избегавала разговоре на „ти“. Осећала се збуњеном и бојажљивом.

Уго је имао судбоносни дар поверљивости. С људима, које је први пут видео, могао је тако говорити као да су му годинама били познати. Према Лаури се понашао као да су увек живели једно уз друго. „Ти“ прелазило је неусиљено преко његових свежих усана. То је био израз његове заводљиве наклоности, која је Лауру одмах очарала и заплашила — ако се ови осећаји у опште увек не допуњују.

„Како проводиш време? Читаш ли?“

„С времена на време, кад добијем какав занимљив роман.“

Тада су занимали младе људе романи: „Han d' Island“, „Гроф од Монте Христа“, „Света Клара или Изгнаници на острву Бара“, „Три Мускетара“; а осетљиве женске „Матилда у Крсташкој Војни“.

Лаура је све то читала.

„А песме?“

„Песме... оне су тако... досадне“, одговори Лаура развлачећи речи као сваки који није поуздан у свој суд.

„Како која. На пример за Лорда Бајрона не може се рећи да је досадан. Један свезак имам у ковчегу; он ће ти се допасти. Ја знам по читаве стране наизуст. То је величанствена поезија. Љубав, љубомора, мржња и освета не могу се описати живљим бојама.“

Они се једновремено спустише на једну примитивну клупу.

Уго настави: „А Прати? Какав песник! Тако сладак па ипак тако силан! Како божанствено звоне стихови из његове „Едменегарде“:

Место беше пусто, умираше сунце,
И свише се душе тугом опхрване...
Он клону пред њоме: његова је била!
Ланац је, изгледа, у рају оплетен,
Да гуши све мисли на радости прошле
И све на́де рѣдом на будућу срећу!...

Лаура притиште срце руком, лице јој побледе а очи засјаше. Узбуђено, дрхтавим гласом запита: „Је ли и та књига овде?“

„Није. Али ћу наредити да ми је пошљу.“

Он је приметио, какав је утисак на њу учинила ова песмица. Са пажњом је посматраше. Између њих као да прштаху електричне варнице.

Ћутали су.

Лаурина одећа, бела и лака, с нежним попречним врстама, пристајаше одлично њеној боји, њезину расту и њеним великим, црним очима.

Њене вите, али и обле руке, до пола скривене у облаку од чипака, грчевито јој притискиваху груди.

Исечак одеће нвично је бела плећа оном складном, уметничком нежношћу, коју људи без укуса лако мешају са неразумевањем. Једна тешка плетеница власи гибаше се у лаким покретима на раменима, у сенци црнећи се, а на сунцу блистајући као ватра.

Безбројни набори, полазећи са рамена, везиваху одећу са струком. Један плави трак држао их је све заједно, и стезао тело испод груди, изазивајући чувствену грацијозност.

Лаурина лепота, чији се пупољак тако доцкан отворио, давала је њеним цртама победоносни израз заносљива поноса. Страст, која је у њој буктала, давала је кожи сјајан одблесак. Њу обузимаше са свију страна занос, као електрична сфера. Јаох! ако варница изазове пламен!

Зашто је Уго ћутао још једнако?

Нека изненадна збуњеност обузела је и њега; прстима је за час изгужвао плави трак који лаки ветрић беше натерао на његова колена, па лагано подиже очи и загледа њима дубоко у очи које изидоше у сусрет његовим.

Тајна срца! Његова збуњеност осмели Лауру.

Можда је прочитала у његову младићском искреном погледу очајање, које је расло све више, те јој то откриће даде снаге. Само сумња обезоружава жену.

„Реци ми истину“, узвикну Лаура, насмејавши се, да би шалом маскирала олују, која бешњаше у њезину срцу: „реци ми истину: ти си своје срце оставио у универзитету?“

„Откуда ти то питање?“ одговори Уго, не делећи њену радост.

„Тако ми се учини... Мало пре си изговарао стихове тако необично...“

Он одмахну главом па се и насмеја.

„Рђаво си одгонетала, најдража ујнице!“

Прекинувши ту тему, говориште о обичним стварима, неусиљено, без збуњености, као добри пријатељи.

С времена на време шчепао би Уго несвесно плави трак и опет га пуштао. Гужвао га између руку, а једном га опрезно додирну и оштрицама својих зуба.

Лишће и вреже са лозе на веранди љуљаху се над њиховим главама, пуштајући тако светлост и сенку да се наизменце играју по Лауриној белој одећи.

Једна гусеница паде младићу на рамена. Лаура је брзо одбаци, али при томе се поремети Угова махрама на врату. Намештајући је олако и пажљиво, осети Лаура већ и дах његових свежих уста.

Тако и не опазише како им се вре́ме искра̂да: неко ванредно, слатко стање везивало их је за клупу.

То је била нека дрвена даска, просто стављена на два ступца од наслаганих цигаља. И најслабији покрет заљуља је, те обоје уздрхте при сваком покрету.

Гледали су се, смешећи се, као да је то детињарија. Лаура поцрвене, а Уго стиште уснице.

* * *

Неизражљивост је била поезија ове љубави.

Обоје се потпуно предадоше заносљивој чаробности, која их обузе, без питања, без размишљања.

Неразмишљени дечко и страсна жена идоше са разних полазних тачака истоме циљу. За Уга то беше један обешењачки подвиг, а Лаура мишљаше да ће тиме остварити чежње које су јој грчеви и сузе двадесет година дражили и појачавали.

Шта је јаче: страст једног младог ратника који је у првој борби осетио мирис барута, или страст бродолома који се за сламку хвата?

Занос може имати много узрока: последице ипак остају исте.

Четрнаест дана по томе, Уго не помињаше више реч „ујна“, јер је озбиљно доказивао да је „Лаура“ и краће и лепше.

По цео дан гледали су једно у друго; ћаскали су по читаве сате; време им је протицало као у сну. Филозофирали су и цитирали у свакој, па и најмањој прилици стихове. Да̂, и Лаура.

Уго јој беше позајмио свога Бајрона.

Једну целу ноћ Лаура не заспа, опет читајући „Паризину“.

Она је била већ предражена, ношена непрестаним екстазама, које јој узеше сву снагу, и у којима је, кад је била заједно с Угом, проводила дуге часе, заваљена у наслоњачи, снивајући и заборављајући све око себе.

Вечером пак, кад се гости сакупе у апотеци, осећала је досаду и била је расејана.

Оба лекара и други Андрејини пријатељи, који једва ако би од ње добили по коју пријатељску реч (али у толико више непажљивих замерака), престадоше мало по мало да о њој воде рачуна. Говорило се о земљораду, о свиларству, коментарисала се црно-жута (аустријска) политика листа „Eco della Borsa“, који апотека примаше из треће руке.

Често би пута Лаура напуштала друштво без оправдавања. При том би оставила своје плетиво на столици, да јој одлазак не би падао у очи. Најрадије је седела у „врту“.

Р. Јакопич . Светитељ

Не увек, али ипак врло често излазио је Уго за њом доцкан у вече.

Жена се никад не збуњује због изговора, који би могао да оправда њену ћуд. Још у прастарим временима неко је генијално изнашао за жене живце: и Лаура је окривљавала своје живце за немир, налазећи, да не може више подносити ни дим од пушења ни разне мирисе у апотеци.

Ни у десет па ни у десет и по часова (доба, кад се још од ваикада у кући Тарамелијевој већ почива) Лаура не могаше заспати. Било јој је немогуће — опет због тих живаца — да тако рано заспи.

Андреја међутим беше навикао да устаје рано у зору; за њ је било потребно да раније легне. Кад би Лаура ушла у собу, он би већином већ био у дубоком сну.

Сад је живела у бури, у грчевитом раздражењу.

Угов се распуст примицаше крају. Кратко време, које још претицаше, увећавало је њену страст до лудила.

Септембарски месец често је гледао њихове загрљаје под дрветима у вртићу, која никад дотле нису доживела тако што. Можда су цветићи „дан и ноћ“ шаптали у љутњи и од срама, скривајући главице у траву; али се китњасте руже исправљаху на својим дршкама и прислушкиваху.

Полако и меланхолично пролазиште ноћни часи, бежећи преко не́мих кућа и усамљених улица у Кулози.

Заљубљени бројише их у дрхтавом страху и стискаху руке једно другом.

Сваки минут односио је собом по једну искру и пљачкао по један пољубац; време им не враћаше њихов плен.

Жене лако сачувају младост срца. Лаура се осећаше у својој страсти као у петнајестој години, а и лепота јој се (можда да би се Угу допала) опет повратила. Она је будила и примала Угова миловања с изливима нечувене страсти, с оним дубоким и искреним осећајем љубави, који смо у стању осетити само кад смо близу да је изгубимо.

Уго је све узимао с наивним поносом. Он је мислио, да је он сам у њој пробудио буру. Није знао, да му је Лаура поклањала сваки уздрхтај срца своје побегле младости, сваки скок своје уобразиље — он није ни слутио да је он нестрпљиво растурао благо које се у тако доцкан отвореном женском бићу годинама купило.

Обоје лагаху једно друго, без знања и воље. И обоје при том беху срећни.

Што је ближе долазио дан растанка, то су и они све дуже остајали сами, и сјајне дечакове очи сусретаху Лаурине прождрљиве погледе; изгледало је као да нешто ишту, што његова уста не смедоше изрећи.

Последње ноћи, која остаде заљубљенима, сретоше једно друго тако тужни, да им сузе беху једини поздрав.

Лаура се осећала слабом: једва је ишла.

Младић је одведе к изломљеним степеницама. Ћутећи спустише се на даске.

Сјајни месече! Упиши у своје тисуће ноћи и ову. —

„Уго, мени је као да морам умрети! На што живети, када ти одеш?“

„Доћи ћу опет?“ узвикну живо Уго, и тако јој обави стас руком, да јој глава мораде пасти на његова рамена.

„Опет ћеш доћи....“

Шта јој је могла будућност донети! Лаура осећаше по неком непознатом осећању грчине, да јој се пехар нагиње крају.

Уздишући повуче се у назад, притиснувши чело на ретку маховину, која је била између камења.

Њене распуштене витице љубиле су мермер степеница; одећа јој беше развејана као на статуи, а срце јој удараше бесно и бурно на Уговим грудма. Уго је био код ње, Уго јој је говорио ватреним очима, Уго јој се клео да је воли.

* * *

Шум на веранди прекиде екстазу заљубљених.

Уплашени скочише на ноге и начулише уши; страх је био први плод њихова греха. Ну ништа не беше.

Све је ћутало. Тихо шуштање прође кроз дрвета; на староме зиду заљуља се лоза; изгледало је да је сасвим опустела.

Дрхтећи попеше се уз мале степенице, да виде шта је то било. Једна столица, коју су дан раније били заборавили, лежала је оборена на поду; можда је она и раније овако лежала или ју је можда мало час мачка оборила и тако их тим шумом уплашила.

Иначе никаква трага о ма ком другом.

Месец је изгледао миран, јасан: допирао је својом светлошћу у сваки угао. С нарочитим задовољством задржавао се на маховини и остацима од порабоћених степеница, градећи по њима фантастичне слике.

Зрацима као од блистава сребра клизио је он преко кровова, палећи искрице по окнима затворених прозора.

Беличаста магла, пуна тешких мириса, и тајанствена хармонија дрхтаху у ваздуху. Изгледало је као да се разастире велики вео између заљубљених и света.

Уго притиште Лауру на своје груди и наслони се на винову лозу.

Она не рече ни речи.

Нежни дечко наже се ка њеном увету и поче шапутати страсним гласом:

Место беше пусто, умираше сунце,
И свише се душе тугом опхрване,
Он клону пред њоме: његова је била!
Ланац је изгледа, у рају оплетен,
Да гуши све мисли на радости прошле
И све наде редом на будућу срећу.

А Лаура додаде с изразом очајне жалости:

Ал' кад страшна љубав отме се и плане,
Човекову душу у крви окупа!

„О, не помишљај на то! Ја ћу те вечно волети! Та и где бих могао наћи жену тако љупку, тако нежну као што си ти? А ти си и лепа, Лаура, погледај ме — да, ти си лепа!“

И он јој притиште на усне топал пољубац, а она му одговори својим као у грозничавој ватри.

Изгледало је да се у тај пољубац излио цео њен живот.

Прошлост, будућност, породица, пријатељи, цео свет — више је се ни најмање не тицаху!

Страсна пожуда ових младих уста беше јој распалила биће; чинило јој се, као да је удављеник, коме се враћа осећање живота. У своме безграничном женском заносу није ни помишљала на то, колико је она сама допринела Уговој страсти.

Лице јој беше окренуто према младићу. Осећала је како јој блаженост расте. Пред очи јој изидоше незнатне радости из њене прошлости — њена тужна девојачка соба, цвеће, књиге, везови, ништавни снови; и сад се чвршће но икад ухвати за блаженост тренутка, једину земаљску срећу која се небу приближаваше.

Тако је бар Лаура мислила.

Ко би јој сад смео рећи да је љубав превара, комбинација боја, слична дуги и фата-моргани; ко би јој смео рећи, да се она само засветли и опет угаси!

Ко би се на то одважио у овоме тренутку надчовечанског осећања!

Морали су се раставити. Рекоше једно другоме „Збогом!“; пођоше, али се опет врати — па опет, опет...!

Изгледа да је немогуће одупирати се овој муци. Не верује се, да је свет тако без осећаја, да је небо тако неправично да то трпи. Од тренутка до тренутка очекује се катастрофа. Кад би се небески свод сурвао? Кад би

се земља распукла? Кад би се елементи поново сручили у свој првобитни хаос, а љубавници сами — сами — полетели од звезде ка звезди; до оног простора испуњеног вечном светлошћу, коме су упућени уздаси свих љубавних болова.

Али се ништа од свега не деси.

Небо остаде непокретно; звезде и даље посматрају својим хладним погледом; месец осветљава зид и пут једном задоцнелом гуштеру.

је, али заспати није могла. Остала је будна, с отвореним очима и замршеним мислима.

У десет часова у јутру отпутова Уго. При опроштају пружи Лаури руку збуњено и преплашено; опраштајући се са ујаком, силно поцрвене. Андреја беше у послу; није га готово ни погледао. Нико од њих не рече: „До виђења!“

Лаура га отпрати до врата. Бйло јој бешњаше, а глава гораше. Своју грозницу сакри усиљеним осмехом, али не разумеде ни речи од свега онога што јој Уго рече.

И. Ангелов

Бог дао, Бог узео!

Обоје се полако кренуше натраг кроз врт. Задржаваху се код сваког жбуниња, код сваког дрвета, код сваког камена, код сваког угла стазина. Бројаху минуте који им још остајаху, али пољупце не бројаху.

Како су се опростили, то је остало тајна; бар Лаура никада о том не знађаше.

Као ноћна луталица ступила је у своју собу. Легла

Дан је провела сама, затворена у својој соби. Увече дође на вечеру са ужасном главобољом. Цело вече остала је нема а ни Андреја не прозбори ни речи. Само је помоћник из лабораторијума покушавао да покретима обрати пажњу на један врло чудновати, и ако не баш јединствени случај у историји човечанства:

Коса апотекарева оседе у тој ноћи!

(НАСТАЗИЋЕ СЕ)

Miserere

То беше у сну, суморном, дубоком;
Очајан пораз живота и нада,
Пред мојим мртвим, заклопљеним оком
Свет што се губи и јесен што влада

Сетна и светла преко свега што је
Живело негда. Сунце зраке баца
Дугачке, жуте врх сахране моје,
На прости ковчег и главу мртваца.

Тутњи и брујн промукло и тмуло
Музика смрти. И тонови пиште
Погреб идеја и нестање труло
Болова, сенки што даве и тиште.

Прошло је, прошло све. И сунце жали
Растанак мој са болом, и без воље,
Снагу и нежност што су тужно пали
Непрежаљени, без замене боље.

Ја ипак видим из мртвачких кола
Невине људе, и крај злобе њине,
Осећам снагу целог светског бола,
Знам да су деца земље и прашине.

Умиру зраци, природна лепота.
Телеса јадна, болесна и трома
Жéна и људи, болних од живота,
Прате ме немо до мог вечног дома.

С тога сам вес'о. А флауте цвиле
Нестанак цвећа, љубави и патња.
Жеља и нада што су сјајне биле,
Трајеше живота које носи пратња.

Музика јеца тоном чисте туге,
Гаси се сунце и зраци му бледе,
Спушта се тама, — умиру све дуге
У калу света, у хаљини беде.

Мрак! мрак се хвата дубок. Јече трубе
Победу смрти што носи трофеје:
Унеле наде из стварности грубе,
Цепане снове до оне алеје

Што гуши земљом живот. Јече трубе
Погребни марш над бићем свега света,
За оне што се пате, који љубе,
За просјаке живота толиких лета.

Распростире се кроз кристалне сфере,
Кроз ваздух сув и бистар, из пролећа,
Очајно тужно, сетно Miserere!
Кобни звук смрти живота и цвећа.

Сима Пандуровић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Стара идила

— Карел де Ветер —

На прозору старом, овенчаном лозом, гледао сам га кад свира у флауту. Он је био у цвету младости своје, са дивном главом, а она са ружом у златним витицама својим. Беле јој руке, као лабудова крила, дотицаху дирке пијанина. Музику њихову, у склад спојену, још као дечак слушао сам из хлáда старога врта. Из леје се осећао мирис љиљанов а кроз грање је пламтео огањ западни... Дирке као да питаху: „Волиш ли ме?“ — а флаута као да је одговарала: „Волим и вечно ћу те волети!“...

И године прођоше као мутни облаци. — Тај сам кутак давно напустио, али се душа моја често враћала њему. После дугог низа година опета сам дошао у хлад старога врта. Из леје се опет осећао мирис љиљана а кроз грање је и опет пламтео огањ западни. С прозора, на којему се лоза жутела, допирала је до мене музика њихова, музика створéња која већ одавно почивају у мраку гробном... Дирке као да питаху: „Волиш ли ме?“ — а флаута као да је одговарала: „Волим и вечно ће те волети!“...

С чешког превела К.

Ружица

Родила се најлепша од својих сестара међу пољским разнобојним цветовима. Једног новембарског дана лежала је откинута, а једно је добро срце подиже, прихвати и пресади. У дуге зимске вечери, кад је ветар пакосно тресао сниско слеме у маленој и смлаченој избици, царовало је пролеће. А право пролеће осећало се све ближе кад је пролазно март; оно се осетило једног ведрог и насмејаног дана кад је сунце доцније зашло. Набујали поток певао је елегију првим висибабама, које тргоше ружицу из зимског сна. Она први пут заплака кад угледа велико сунце, сунце што јој не ули наду. Кад су тамо у пољу, маја месеца, њене сестре запупиле, тако нежне и младе, ружица је цветала и доцветавала. Кроз отворен прозор, једног топлог дана, уђе у собицу сунце и пролеће, а са њима мирисави ваздух и смрт.

Умрла је ружица кад је увеселила оне што су је волели. Смрт је покосила ружицу која је мирисала док су њене сестре спавале. Пролеће њена живота није грејало оно сунце што је грејало остали срећни свет.

Влад. С.

Поноћна похода

Поноћ.

Глухо доба кад се мртви буде и устају из својих, као пакао црних, мрачних гробница те, газећи по земљи нечујним, лаганим кораком, обилазе своје грешне, бедне, *живе* другове.

Тада,мени се, са дна свога гроба прерановга, јавља моја *Љубав*, угушена, уништена, смрвљена у пупољку своме.

И ја се, у сну, трзам, гушим, осећајући нешто што се описати не да: осећам и бол, и срећу, и чежњу, и стид од самога себе, и кајање, страховито али, као и свако, позно кајање... А ја сам томе најмање крив!...

О, Љубави моја! Дођи, дођи увек: вазда ћеш на дну моје несрећне душе наћи један крст на коме стоји леденим писменима исписано *твоје* име...

Вел. Ј. Рајић.

?

Волео сам те свом силином душе своје, волео сам те јер си била идол болне душе моје. Претварала си се да ме волиш, а ја — лепотом твојом заслепљен — не опазих лажни осмејак, лажни пољубац. Наслоњен на твоје груди снивах рајске сне, ублажих тугу сву, јер спавах на грудма лажне љубави...

Ах, како ми је жао младости своје...

Питала си ме често: да ли те волим? Ни једном ти речи не одговорих. Погледом рекох ти, пребацих ти: „Зашто ме питаш, што цепаш срце моје?..“

Ћутала си онда као да си се стидела нечег, дохватила си руку моју и поквасила је бисерним капљицама — сузама бистрим. Ћутећи, уздишући мислио сам да мене волиш, али...

Ах, како ми је жао младости своје...

Када се тиха ноћ спусти и небо се оспе звездама, тражио сам звезду своју. Наслоњен на дрво тражих лице твоје, тражих вити стас, око чарно, тражих уста медна, косу врану.

Не видех те. Све твоје сеје трепташе мирно и својим светлуцањем као да ми одговараху, као да ми показиваху пут којим си отишла.

Очаран лепотом твојом не прекињах те, али...

Ах, како жалим младост своју...

Наслоњену на руку другом видео сам те; ниси ми хтела ни поглед један добацити. А када се одвоји од свога драгана, приступих ти, рёчи ти не рекох, али су говориле сузе моје.

Гледала си ме чудно.

У твојим очима не видех љубав своју. Ћутећи ухватила си ме за руку, питала ме: „Зашто те волим, кад срце моје — волиш — воли другога.“

Не рекох ти ништа. Испустила си руку моју и отишла си, љубави лажна...

Гледао сам за тобом болно жалећи младост своју...

Умирен буром живота не крочи моја нога онде где гледах негда тебе.

Ј. Даниловац

У атељеу

У мислима прелиставах књигу живота и застадох онде где си се мени клела да само мене волиш.

Посматрао сам листић тај, сећао се младости своје и када прелистах књигу живота дошла си ми исто онако бајна и мила са љубави... лажном...

Плакао сам жалећи живот свој...

Д. Пандуровић.

Жега дана, борба љута
Клонула
Западу је лопта сјајна
Тонула;
У пучину и сунце се
Губило
И даљину, море, куле
Љубило.
Златне зраке пучину су
Красиле
И тихо се у сутону
Гасиле.

Море, небо, палате и
Бродови
Силни двори и мраморни
Сводови
У једну се општу слику
Сливало
И у сенци предвечерја
Пливало.
На гондоли задивљен сам
Гледао
И душом се светом миру
Предао.

Разумедох шта пучина
Ромори —
Осетио да то Вечност
Говори.
Сетна душа што очајем
Огрезла
У даљину тихе ноћи
Ишчезла.
Пун љубави, пун вере и
Нежности
Ја осетих да сам део
Вечности

М. П.

Млеци

† Жил Верн

У своме мирном стану у Амијену, у својој собици, у коју је, кроз густе и дебеле завесе, једва пробијала дневна светлост, умро је, пре неколико дана, велики и славни Жил Верн, не имајући среће да поново задобије вид, који је готово потпуно изгубио последњих година, непрекидно пишући и радећи на својим књигама.

— Не видим више!... не видим више!... говорио би он очајничким гласом каквом свом пријатељу, кад би дошао да га посети. Том приликом би принео обе руке очима трљајући трепавице, и покушавајући на тај начин да скине слепоћу.

У овом мирном и тихом стану, из кога би излазио само понекипут, кад би пошао у седнице општинског савета, у којем је био члан, Верн је проводио свој живот примајући врло мало посетилаца, диктујући своје књиге, као да му је сва дужност била да до последњег тренутка свога живота ствара дивне измишљотине и јединствене легенде.

У својим драгоценим књигама, које смо сви читали по неколико пута, не прича нам о вештицама, вилама, кепецима и гигантима; не, његове измишљотине, које је он стварао за нас, биле су увек научничнике и нове. „У његовим књигама, употребљавана чудовишта вилинства замењена су једним новим чудом, код кога су главна основа најновија искуства и тековина науке; интересовање вешто употребљено и изазвано ставља се ту у корист поуке; кад ко његове књиге прочита, ужива што је обогатио своје искуство, и што је задовољио своје љубопитство оним што нигде на другом месту не би могао постићи.“

Жил Верн је створио научничко вилинство, и за пуних тридесет година дечје генерације уживале су читајући његове производе и богатећи свој ум.

Адвокат у почетку своје каријере, Жил Верн је убрзо заменио своју тогу позориштем где се први пут појавио својим комадом *Pailles rompues*, комедијом у једном чину у стиховима; наставио је своју каријеру пишући оперетске куплете а нарочито оне *Compagnons de la Marjolaine;* колаборирао је са Сардуом, Едуардом Кадолом, Енеријем.

Потом, једнога дана, решен да пише за младеж, саставио је и издао своју књигу *Пет недеља у балону.* Нашао је био свој пут. Био се сав посветио овој новој врсти рада; према најновијим подацима научничким, одржавајући непрекидно везу са открићима експлоатерским, нагађајући оно што ће се открити, он је био у стању да изнесе до најтањих ситница научничких узбудљиве измишљотине, научничке авантуре, одушевљавајући своје младе читаоце за географију, геологију, ботанику, космографију, електрицитет, путовање, одушевљавајући их за живот.

Пре две године Верн је објавио своју стоту свеску; има их још неколико у рукопису с којима ће бити његов

издавач веома задовољан, издајући сваке године по две свеска.

Пут у средину земљину, Са земље на месец, Деца капетана Гранта, Чудновато острво, Двадесет миља под морем, Пут око света за осамдесет дана, Михаило Строгов, Пет недеља у балону. Ко није читао ова дела? Ко их није гутао читајући их? Написана лаким стилом, простим језиком, она су чинила а чине и данас радост младежи, а и сваком другом, ко хоће у забави да нађе науке.

„*Le Journal*“, *4559, 1905.*

Неколика од својих дела Верн је уз припомоћ својих сарадника удесио за позориште. На пример: *Пут око света за осамдесет дана и Михаило Строхов.*

Рођен је у Нанту 8 фебруара 1828.; био је један од најпопуларнијих писаца; био је чувен у туђини као год и у својој земљи; није био ни мало поносит; био је чак и врло скроман, јер се никад није хтео кандидовати за члана Француске Академије. Он се само лично поносио једном ствари: што је описао, пре њихова проналаска, подводне бродове и балоне којима се може управљати по вољи.

Превео В.

Уз наше слике

Поточара (сликао В. Трсек). И ако нисмо у могућности да што чешће објављујемо и овакве репродукције уметничких слика, ипак смо их до сада неколико објавили, показујући своју добру вољу да лист, и у овом погледу, изједначимо са најбољим илустрацијама. Жалимо што се и на овом месту морамо тужити на немар и рђав одзив српске читалачке публике, али је доиста то једини узрок што лист не можемо и даље развијати како бисмо желели. — В. Трсек је одличан чешки пејзажиста, познат и ван своје отаџбине, те га врло радо придружујемо досадашњем низу слика словенских сликара. —

Владимир Матијевић. — Ко не гледа са радошћу економски препорођај Срба у Аустро-Угарској, а нарочито у краљевини Хрватској? Ко не зна за онај читав низ најкорисних економско-финансијских и занатлијско-трговачких установа у наше браће? — Па ипак, још је вазда мало њих који знају да је један од највреднијих покретача и најодушевљенијих и најпожртвовнијих прегалаца у том покрету Владимир Матијевић, трговац у Загребу. Износимо пред читаоце његов лик, уверени да ћемо тако показати ма и најмањи знак свога поштовања и своје захвалности према њему. —

Стара кућа у Нишу. — На рушевинама старог подиже се нови Ниш. Нестало је и нестаје многих старијих кућа, па је нестало и ове. Пријатељима архитектуре износимо овај тип куће, какав је већ врло редак у Краљевини Србији. —

Фрањо Левстик (вајао Св. Перуци). Нашим читаоцима познати су већ, по црној репродукцији, неколики радови овог вредног и одличног словеначког вајара. У овом броју доносимо и овај његов најновији рад, лик одличног словеначког песника Фрање Левстика.

Испосничка пећина код манастира Горњака (фотографски снимио А. К.). Из историје српскога народа познат нам је испоснички живот наших калуђера, међу којима, несумњиво, на првом месту стоји Краљ Драгутин. Из малих типика виде се права и дужности калуђерске, а остаци њихових испосница довољно јасно казују какав се живот проводио у њима. Па и ова слика испосничких пећина код манастира Горњака довољна је да читаоцу прикаже све теготе и муке оних калуђера који век свој проводише у оваквим пећинама или, боље рећи, у оваквим стеновитим удубљењима у којима се човек једва може окренути.

Светитељ (сликао Р. Јакопич), Славонска идила (сликао И. Тишов), Бог дао, Бог узео (сликао И. Ангелов), У атељеу (сликао Ј. Даниловац.) — Посетиоци Прве Југословенске Сликарске Изложбе сећаће се врло добро ових слика. Све су оне привлачиле пажњу многобројних гледалаца и својим предметом и својом израдом. Није наше да их, после неколико одличних и веома повољних оцена, поново разгледамо и приказујемо читаоцима, јер су оне и саме биле довољно речите да о својим творцима најлепше говоре. Јакопичеву слику „Светитељ“ откупило је аустријско Министарство Просвете, И. Тишова „Славонску идилу“ и Ангелова „Бог дао Бог узео“ откупио је Њ. В. Краљ Петар I, а такође је откупљена и слика „У атељеу“, рад младог и даровитог српског сликара Ј. Даниловца. —

† Жил Верн. — Види чланак у овом броју. —

ХРОНИКА

НАУКА

Чуло такнућа у играма

Живот је борба, за коју се ваља израна спремити. Природа је паметно испословала, да се подмладак за ту борбу у животу спрема за време детињства, младости, под окриљем родитеља. Помоћу својих игара, на основи својих природних нагона, деца се вежбају за каснију борбу, која их очекује у животу.

Ну у првом реду, деца треба да се умеју наћи у овоме свету, да га умеју разазнати; ради тога им служе чула, кроз чије двери улазе спољне појаве у душу њихову. Чула су душини помагачи, њена верна послуга, која јој доноси утиске спољњега света, ради прераде. Ови се помагачи морају вежбати, да би се изоштрили за доцнију животну борбу. То вежбање чула удесила је природа у облику дечјих игара, у којима радње чулних органа изазивају задовољство у деце. Ово играње дечје, у којима суделују чула њихова, назвато је у детињој психологији „играчким експериментовањем". О значају оваквог експериментовања ево шта вели Прајер у својој књизи „Душа детиња": „Неуморно експериментовање мале деце, нарочито одојчади, не само да је корисно за интелектуално развиће њихово, већ је у исто време и незаменљиво средство, којим она истражују стварни свет око себе. Колико су људи стекли свога свакидашњег знања само детињским играма својим, једва се може довољно оценити."

Према Пересовој изреци: „сва чула траже да буду задовољена", тражи и најпрвобитније међу њима, из којега су се, у току времена, сва друга развила: чуло такнућа или пипања. Оно се и иначе најпре јавља у мале деце, т. ј. још пре рођења, у материној утроби.

Може се узети, по Пере-у, да детенце од два месеца, кад се благо милује, већ осећа угодност додира. Од тога тренутка почиње игра; дете тражи да пипа, пружа ручице да дохвата предмете око себе, осећа потребу да задовољи свој нагон такнућа. У другој четврти прве године, дете почиње да пипа све предмете, који су му у домашају, исто тако и своје тело, нарочито ноге, па и једну руку другом. Прајер је запазио код свога детета, како је оно у 18. недељи већ пажљиво посматрало своје рођене прсте. Штримпелова ћерчица је у осмом месецу осећала особито задовољство да пипка ситне предмете, као мрвице од хлеба, ћинћуве. Дете предузима, играјући се самим собом, тако рећи проналазачка путовања ради испитивања свога тела. Штримпел прича о својој ћерчици од 10 месеца како је, тако рећи, пронашла своје уво; она га је често дохватала и као да га је хтела откинути, збрисати. Тако испитују мала деца и свој нос. Стенли Хјул је опажао, како она са великом радозналошћу додирују свој носић, а кадшто га чупкају и трљају. Мало дете више верује своме чулу пипања него ли очима својим, баш као и неверни Тома. Сикорски прича о својој ћерчици, којој беше 11 месеца: „При чају показах јој познату кутију са бисквитом и затражих јој један. Отворих празну кутију, коју она посматраше, али се тим не задовољи, већ завлачаше руку у њу и тражаше по њој. Очи јој не беху довољне да се увери, како у кутији нема бисквита." (K. Groos, Spiele d. Menschen, p. 10).

Због ове потребе чулне радљивости, и школској деци је покадшто тешко да мирују рукама. Компејре наводи као пример једну девојчицу, која је само под том погодбом хтела учити да чита, ако јој се допусти да може за то време пословати прстима, да држи иглу, да шије итд.

Ова потреба играња са чулом такнућа находи се чак и у одраслих. Многе госпође плету за време читања. Неки људи имају потребу да прстима покрећу писаљку кад говоре. Многи се играју хлебом, градећи од њега лоптице. Амо долази и претурање бројаница у источних народа, а код Манџураца игра са лешницима у бројаницама. Па и ношење штапова (палица) је задовољство, које треба да утиче на живце такнућа. Порекло овог обичаја веома је старо; неки научници тврде да има томе трагова чак у преисторијском доба. Етнолошки музеји показују небројено мноштво разноликих штапова за ношење из свих крајева света. Црнци сматрају као идеал ону државу у којој би могли рахат да шетају са палицама у руци. На задовољство осећаја такнућа може се свести, донекле, и она појава, што неки ђаци једва чекају тренутак да могадну носити штапове.

Сем руку, у деце су осетљива за надражаје чула такнућа и уста, нарочито пак усне и језик. Прајер прича како је једном тек рођеном детету метнуо у уста дршку од слонове кости, па је оно одмах отпочело да сише кост, показујући знаке пријатног изненађења. Аутоматским покретима руку у мале деце, прсти доспевају случајно у уста, те изазивљу покрете сисања. О атле се развија хотимично сисање прстију у неке деце, као и навика да и најразличније предмете трпају у уста. Дете осећа радост од додира, њему је задовољство да све додирне својим уснама: прсте, мале и велике предмете, воће, кутије, и да тим вежба своје живце и мишиће. Нека лица задрже ову навику чак и у доцнијем животу; многи људи осећају потребу да се играју прстима, писаљком, увлаком око усана. Па и пушење своди се, у великој мери, на осећаје додира. Таква је и навика многих људи да узимају у уста сламке, лишће, гранчице итд. И гурмани уживају, донекле, у задовољењу чула такнућа. Тако н. пр. страст да се гутају остриге, своди се на задовољство, које оне изазивају својим лаким и меким клизањем у уста и низ ждрело.

Осећаји такнућа на осталим деловима тела такође су узрок разноликим играма. Деца се н. пр. радо играју у меким душецима и перинама. Врло пријатни су осећаји такнућа у води, кад ударају лаки таласи; отуда задо-

вољство купања, које, истина, долази и услед задовољства кретања и пријатне температуре водине. Кад даме употребе лепезе, тада задовољство не долази само од хлађења, већ и од благог и лаког надражаја ваздушних таласа, који мило ударају у лице.

У многим старим и новим играма пљеска се рукама или по ногама, у неким играма се пак прилично жестоко удара у задњи део тела. Таких игара беше и у старих Јелина; очуван је један стих, у коме се узноси нека спартанска мома, која је могла у игри хиљаду пута да изврши овако ударање. (K. Groos, Spiele d. Menschen, p. 15).

Као сва чула, било виша било нижа, тако и чуло такнућа тражи задовољења и отуда поничу, као што видесмо, многе игре и навике у деце и одраслих лица.

П. М. Илић

УМЕТНОСТ

Фебруарски репертоар у Народном Позоришту

Поред реценсија о појединим комадима у Народном Позоришту, веома је згодно, или боље рећи веома је потребно, износити и прегледе месечних репертоара, јер се из њих најбоље види Управин рад, њени погледи на репертоар и њена позоришна политика. Кад би још Управа објављивала почетком сваког месеца и преглед прихода од представа у прошлом месецу, — овакви би реферати износили и јасну слику укуса Београдске поблике, па бисмо га, ако је оправдан, помагали код често тврдоглавих Управа, или, у противном случају, тражили пута и начина да се подигне и поправи. Без овога врло је тешко, а скоро и немогућно, одговорити тако постављеним захтевима, јер Управа не може ни од кога очекивати да посећује нпр. „Ловорику и просјачки штап“ или „Кућну капицу Д-ра Фауста“, да би се тек од прилике утврдило: каква је позоришна посета и да ли су ти комади још вазда онако омиљени као некада? Поред тога, из таквих месечних прегледа представа и прихода видело би се, може бити, шта је то што Управи смета да своје раније објављене погледе о позоришним пословима не може да остварује као што је желела (оправдано или неоправдано), и ко је узрок томе: да ли Управа, која мења своје мишљење, или публика, која Управу у томе не помаже? Укратко, такви би прегледи били од несумњиве користи по позориште, а ако би и за Управу били похвални, дошло би и заслужено поштовање, којега сада нема ни у најмање потребној мери.

*

Месец фебруар дао нам је 21 представу овим редом:

1. фебруара: *Господин Алфонс.*
2. „ *Чича Томина колеба.* / *Сеоски лола.*
5. „ *Драгана.*
6. „ *Ревизор.* / *Женски рај.*
8. „ *Фромон и Рислер.*
10. „ *Содом.*
12. „ *Јованчини сватови. Невољалци.*
13. фебруара *Пола вина пола воде. Младост Д. Обрадовића.* / *Ловорика и просјачки штап.*
15. „ *Он. Обичан човек.*
17. „ *Не заборавља се. Загонетка.* (Први пут).
19. „ *Не заборавља се. Загонетка.*
20. „ *Маријана.* / *Кућна капица Д-ра Фауста*
22. „ *Фрицхен. Тако ти је то у свету дете моје.*
24. „ *Нарцис.*
26. „ *Кирицција Хеншел.* (Први пут).
27. „ *Флорентински шешир.* / *Кирицција Хеншел,*

Као што се види, давати су ови новитети: *Не заборавља се*, комедија у једном чину, од Жака Нормана, *Загонетка*, комад у два чина, од П. Хервијеа, и *Кирицција Хеншел*, драма у пет чинова, од Герхарда Хауптмана. — Ни један од ових комада није прошао како би требало и како би могао, нити ће се одржати у репертоару. Интимност комада „*Не заборавља се*“ дискредитована је нескладном игром и непотребним поентовањем речитих места. Нешто тмоло и незграпно вејало је из овога комадића, који је могао бити боље спремљен, а тим, донекле, и боље судбине. — Проблем у „Загонетки“, због рђаве игре, био је у публици одмах решен. Изгубивши на тај начин своју основну погодбу за одржавање гледалачке пажње, — био је без тог јединог елемента који га иначе држи. Без те неизвесности, комад је изгубио скоро све, јер и она места у њему, која би остала као погледи једнога писца на брачни живот, више су духовита него ли дубока било по мислима било по моралу. По свему изгледа да ће „Загонетка“, овако изведена, још дуго почивати у позоришној архиви. — Није боље среће био ни трећи новитет, „Кирицција Хеншел“. За развитак модерне немачке драме „Кирицција Хеншел“ учинио је несумњивих услуга, јер и средина у којој се драма одиграва и оба главна лица, јаки а слабодушни Хеншел и „слаба“ а бездушна Хана, као типови беху дотле неопажени од немачких драматичара. Од тада је протекло прилично времена, те је и пут, указан Хауптманом, боље прокрчен и поузданије проведен, те нам Хауптман, поред оваквих новијих ствари, без мало, изгледа анахроничан.

Укратко, ни овога месеца (а то је збиља малер) Управа није имала среће у избору новитета. Још је чудноватије, што ти новитети, нарочито извођењем, не задовољише ни ширу ни најужу позоришну публику. Све ми се чини да нећу погрешити ако речем, да је сада и сама Управа дошла до оваквог уверења и за лично свој укус, јер не да никаквих изгледа да ће ове новитете ускоро изводити, као што то (не знам већ по који пут) чини са она фамозна „Два детета“. —

Српски репертоар дао је овога месеца свега две представе: једну дневну и једну вечерњу. Управа која се сва залагала (и то још „црно на бело“) за српски, па уз то још „класички“ српски репертоар — демантује се очигледно и то чак у доба када је оперета скинута с репертоара, те се нико не може на њу пожалити да смета што бољем извођењу српскога „комађа“. Ко је сада узрок тој „неправди“ и том „смртном греху“? Зар је ово „материнска нега“ српских класика?

Пада у очи да је уторник, као позоришни дан, скоро сасвим пропао. Изгледа као да се публика договорила да тога дана не иде у позориште, јер је кућа, без изузетка,

сваког уторника празна. Зар Управа баш никако неће да потражи начина да тај дан поправи и подигне? Уторници су били: „Господин Алфонс“, „Фромон и Рислер“, „Он. — Обичан човек“ и „Фрицхен. — Тако ти је то у свету дете моје“. По избору комада рекли бисмо: за бољу публику, а по приходима: за најнемарнију публику. Ако је наша боља публика у исти мах и најнемарнија, — има ли онда пута и начина да се и у ње пробуди јачи интерес? Ја знам да има. Зашто се нпр. поново не даје претплата само на уторник? Зашто се бежи са премијерама од тога дана? Зашто се циклус ђачких представа не скине са недеље (и без тога одличне), па се не покуша са по којим уторником, кад се већ зна да су ђаци и увече најмногобројнија публика? И тако даље...

У репертоару овога месеца изгледа нам да је Управа за љубав штампарске погрешке давала једне недеље као дневну представу Ечегарајеву „Маријану“ а увече „Кућну капицу Д-ра Фауста“. Или то можда није била штампарска погрешка?

Што се тиче поделе улога — и овај је месец рођени брат свих пређашњих. Веома је погрешно подељена „Загонетка“; подела „Нарциса“ изгледа као да је учињена по угледу на какву лутрију; у „Ловорици и просјачком штапу“, и ако подела за овај комад баш ништа не значи, измучено је неколико добрих глумаца без икаква оправданог разлога. Поред тога, погрешно је штампано поред Грунда „тајни свештеник“ место „тајни саветник“. Као што види господин управник, има штампарских погрешака увек и свугде, али само није поштено и од њих правити ма какав капитал! — Улоге у старијим комадима никако се не преподељују, већ се остављају по првашњој игри. Колико је то оправдано, доказује многа „наивка“ која у новим комадима врло срећно игра матере, или по какав љубавкоји је већ добро загазио у старце. Више, много више пажње у том погледу, ако се жели правилан развитак глумачких снага и успех о представама!

Овога су месеца певани и „Јованчини сватови.“ И ако су компетентни гледаоци веома незадовољни извођењем ове опере, за мене је нешто друго главније од овог неуспеха. И ако је Управа „мало по мало“ (како је говорила) одвраћала публику од оперете, од неког времена поново се прича да ће се, исто тако „мало по мало“, опет улазити у оперету. Ја у ово никако не верујем.*) Докле се год радило по каквом таквом начелу према оперети — било је потребно ћутати и очекивати успех или неуспех таквога рада. Чим се то почиње газити, да би се приступило оном што се пређе проклињало, ћутање је слабост а јаван рачун једини пут да се све изведе на чистину. Ова је Управа свршила с оперетом и свака реприза оперете исто је што и нова оперета. Оперета се дакле може давати (и ако јој је ова Управа полупала „верглове“), али ће се „играти“ пред српском читалачком публиком.

На крају још само једну напомену.

Ако су јануар и фебруар ове године доиста у дефициту од близу 5.000 динара према истим месецима прошле године — исправније је трпети и мањак, па се према фактичким приходима пружати, него ли усвајати оно што се некад анатемисало као издаја позоришног позива и дужности!

Р. Ј. Одавић

* Преварили смо се. Када је ово било сложено прочитасмо у репертоару, да ће се у недељу, 4. априла о. г., певати „Лутка“.

Приповетке Светозара Ћоровића

— Ил. Ивачковић —

(свршетак)

Веселији су *Записци са Кисељака*. Ту ври живот око врела; шарена маса разноврсна света у примерној слози испија лековиту воду, цичи танко ћемане, чује се промукли тенор шабачког циге и ори песма пустога Николе. Па заједнички ручкови. И ту је шарено друштво: штедљиви Тодор са женом, који једе за тројицу, уображени гиздавац, који цитира Гетеа и одушевљава се за све што је страно, мирна девојка, која чита романе, и најзад сушичави, нервозни Милош. И на општу радост свих гостију долази и „прослављени уметник“ Марко Станчић са својом „позоришном дружином“, т. ј. женом, да се, као обично, обрука на „великој представи“. А кроз то весело, можда нехотице подсмешљиво причање о кисељачком животу једнога врућег лета провлачи се неутешна историја јектичавог Милоша Стевовића, који живи чекајући смрт и знајући, како је близу крај, са тужним осмехом одбија чудновату, болешљиву љубав једнога сентименталног дјевојчета. Ћоровић је све те успомене пријатно, течно испричао. Међутим, то је чудновато: баш у овим и оваквим сасвим личним белешкама је Ћоровић, чија је умешност иначе посве субјективна, понајмање самоникао, најмање свој. Причање је — то се мора допустити — глатко и неусиљено, али све се некако губи у шаблонскоме, у сто пута поновљеном и с тога досадноме. Уз то му у овим „Записцима“ не полази увек за руком, да тачно одвоји важно (и зато за нас претенциозне читаоце интересно) од сасвим личнога, и одвећ субјективног, што за читалачку публику наравно не може бити од особитог значаја. Упозоравам само на незгодан почетак „Записака са Кисељака“, а у *Записцима са села*, у којима уопште непријатно смета нека површна неразрађеност, могао би се за то наћи још и који еклатантнији доказ. —

Но ја читам даље лепу књигу, која ми прича о Херцеговини и њезиној лепоти и њеним патњама, — која ми казује, како Србин тамо живи и животари, весели се и пати, воли и мрзи... *На води*, на тромој Неретви: широка река лагано или међу обалама, које су обрасле воденом трском и тополама древним; по води се љуљају црне сенке старих дрвета и високе трске; кроз подеране облаке и густо, уздрхтало лишће пробија сребрна светлост месечеве лопте и само се отегнути узвик старог рибара Тодора разлеже кроз мирну, свету ноћ. Можда се једне такве ноћи родио Спаситељ. У малој лађи три људске прилике. Риболов почиње: Тодор забада оствe у мрачну воду, лепа Маре, жена му, утопила мреже својим обнаженим, облим рукама, а голобради, млади Митар крај ње се нашао у послу. Од једном им удари о чун нешто црно, мекано: људска лешина. Утопљена Аница Гргурова, коју муж баци у мутну Неретву, јер је ухватио, како се с другим љуби. Извукоше је на обалу, и Тодор оде по мотику да је, јадницу, закопају. Маре и Митар остадоше сами с мртвом Аницом. Она је млада и лепа, а он је леп

и млад. Око њих је све укочено и мирно. Само је месец јаче засијао кроз грање; Неретва је потмуло хујила, вода је ширила влажни мирис свој, а они су крај леша неверне жене славили тријумф љубави. — — Све ту одише снагом и страшћу, животом и љубављу, и Светозар Ћоровић је ту са песничком топлином, мирном сигурношћу самосвесног сликара-приповедача и меканом, дубоком пластиком изнео један тренутак измученог живота пригушено страсних људи, који се очајно и без обзира на уздигнути прст конвенционалног морала боре за заслужену срећу своју.

И онда једна иронична, нешто пакосна скица о лукавом попу планинског села Ходова, а *Попу Тандркалу*, који од младости има у испребијаним леђима барометар, те увек двадесет и четири сата унапред зна, када ће киша. Па ту се онда држи молепствије за кишу, литија иде на брег и најдаље након два дана је благодатна киша ту. Само једном није упалило доброме попу: место кише пао је снег. Но и то је, уверава попа своје зачуђено стадо, само с тога, што су лакомислени парохијани пропустили да пре молепствија напуне медом и маслом обле ћупове свога духовног оца. — Овде ћу узгред приметити ово: познато ми је од прилике све, што је Свет. Ћоровић у задњим годинама написао, али нисам у његовим причама и сликама наишао ни на једног симпатичног, ваљаног свештеника. Један гули, други вара, трећи заглупљује народ, четврти пузи пред владиком и владом, а пети, најзад, пије као сунђер. Није ни у овој књизи друкчије: поп Тандркало обмањује наивне сељаке, тргује са молитвама, делећи их на молитве од форинтаче, пет и два гроша; поп Тодор у „Записима са села“ кује у звезде покварену бабетину, надајући се да ће оставити цркви коју хиљаду; доцније пак грди на сав мах, јер је оставила само сто форинти; а поп Глигор, опет, побесни, када се и од њега затражи да потпомогне једно голо и гладно сироче. Дакле: или су сви попови у Херцеговини бездушници, глупаци и пијанице, или Ћоровић — као већина новијих нам приповедача (Јанко Веселиновић је изузетак) — не мари за свештенство, те га намерно оцрњује. Tertium non datur. Но то сам тек припадом споменуо, јер Ћоровићева очевидна антипатија према свештенству није, разуме се, кадра да смањи литерарну вредност његових радова, али им свакако не може ни подићи моралну цену.

И једна суморна, неутешна прича завршује ову другу књигу Ћоровићевих приповедака: *Чудо*. Умро сиромашни касапин Митар и остаде иза њега једно слабачко дете без хлеба и хаљина, усред киче и зиме. Ристо Галама, који се, немајући својих, бави једино о туђим пословима, заузео се за тог несрећног црва, хтео га сместити код којег газде или бар прикупити нешто новаца за њ, али није успео: дебели, флегматични газда Аћим га шаље поп-Глигору, овај опет богатоме Васу Мргодићу, јер то, вели, нису његови послови, а Васо га упути црквеном тутору, који, на послетку, реши да се сутрадан, у недељу, носи тасић за јадно сироче. А дотле нека се онако полумртво притрпи у леденој соби, без јела и одела, када је већ толико зебло и гладовало. И сутрадан се окупише газде на јутрењу, сви обучени у топло, чојано одело и огрнути тешким ћурковима.

„— Људи, ова зима баш жестока, — поче први газда Аћим зијевајући. — Овакога мраза не памтим одавно.

— Нека, нека, — дочека газда Алекса живо. — Ја волим жешћу зиму... Ако је зима жестока, биће и година родна. Без мразова рода нема.

— И нема богме, — уплете се газда Васо. — Још да хоће и снијег ударити, па ето згоде!... А мени је и 'нако милије, кад је вријеме оштрије. Затворим се, брате, у собу, упалим фунур, па слушам како хукће и праска, к'о за инад вјетру што напољу пуца и цичи. Љепота једна!

Док дотрча грлати Ристо, сав бесан и љут: умрло дете.

— Може бит' да се и смрзло, ама је, бели, душа излетила из њега... И данас ето опет белаја мени на врат, да га сахрањујемо, земља му кости измећала!

Газда Алекса баци испушен цигар и заглади бркове.

— Е, то је баш једно чудо, — рече. — Јуче сахранили оца, а данас дијете... Да се смрзло, то нико не може вјероват', јер опет није така студен да се људи мрзну. То је њему отац био драг, па га није могло преживјети... Умрло од жалости... А то је баш чудо, јер се у данашњи земан најмање од жалости умире...“

Дубока, заједљива и сува ироција је то. У првој причи Ћоровићеве збирке мирише цвеће, ромори поток и цветају воћке, а тежак уздах и подругљив осмех је задњи листак њен... Њезин је писац снажан песник, који зна шта хоће, и дозрео приповедач несумњива дара, који живот узима онако какав је, са свом његовом лепотом и свима патњама. И он нам о томе животу прича лепо, са осмехом на уснама или сузом у оку, и мирном отвореношћу једног кроничара у мањим и овећим приповеткама, које су пуне јаких, оштро запажених реалистичких момената и — ма да су већином без правога, логички и драмским развијањем изведеног садржаја — занимљиво с том својом кроничарском искреношћу. И баш најбоље, најсуптилније међу њима су малени, уметнички заокругљени акварели, у којима, срећом, нема невешто скрпљених, грубо романтичних догађаја, али ни досадних апстракција без крви и краја. У еротици је Ћоровић несумњиво најјачи. Ту је он потпуно свој, те му испод руке излазе лепушкасте, фино израђене слике, а топле и несвесно богате као прва љубав здраве девојке. Он ту све уме да доведе у потпун склад: и расположење својих особа и слику слободне природе, а иза свега тог као да видите цветне ил' снежне кршеве Херцегове земље. Хумореска му је, опет, најслабија страна, јер су у свакој уметнички савршеној шаљивој причи необично потребни снажно, оштро поентирање и ванредна концентрација, а тога у Ћоровића редовно нема. Поред тога он у својим — доста малобројним — шалама ствара ситуације и особе, код којих се на први поглед може (и мора) приметити да су једино зато створени да нас пошто по то насмеју, а то, разуме се, као свака одвишна јасна тенденција и свако о већ провидљиво техничко средство, веома приметно ремети целокупан утисак саме приповетке. Међутим, и ова друга свеска Ћоровићевих прича је, у главном, књига једног симпатичног човека и самосвесног уметника који познаје своје особе и њихов живот, радује се њихову добру, а слабости им и погрешке схваћа и разумевајући их опраштa, — дело једне сазреле и здраве личности, у којој има много јакога смисла за живот и срећу, за љубав и страст.

РАЗНО

* Пешадијски поручник Живко Станисављевић јавља да је дао у штампу и другу књигу дела „Упут за обуку пешадије за рат“. Овај део намењен је нижим официрима, а у њему је изнесено искуство из прошлих ратова. Цена ће бити до 80 пара дин. Претплату слати преводиоцу (Ваљево). —

* Димитрије В. Милић, пеш. капетан II класе (Крагујевац) превео је и дао у штампу дело ћенерал-мајора Разнера Фрајхера од Лихтенштерна „Моћ представе у рату и њен значај за мирнодобску обуку“. Књига ће бити од пет штампаних табака, имаће две скице, а коштаће 80 пара дин. Претплату слати преводиоцу. —

* Глиша Марковић, мајор у пенсији, спремио је за штампу свој „Мали Дневник. Успомене на службу у Куршумлији и Прокупљу 1878—79 године.“ Садржина је: На стражи по пустом Арнаутлуку. — Напад Арнаута на Куршумлију 6. и 7. априла 1879. год. — Браниоци. — Борба и одступање Арнаута. — Муниција са џамијом изгорела. — Рањенике запалили. — Ко је одговоран за напуштање Куршумлије? — На Преполцу. — Књига ће изнети до 6 штампаних табака, цена 60 пара дин. — Поруџбине прима писац (Београд, улица Краља Александра, 82.). —

* Мих. М. Станојевић, учитељ и уредник „Учитеља“, јавља да његов превод Гетеова „Reinecke Fuchs“ („Тета Лија“) није могао до сада изићи, али ће за најкраће време бити довршен и разаслат претплатницима.

* Д-р Драг. Аранђеловић, доценат Српског Универзитета, превео је и штампао дело д-ра Павла Шилхаса „Идеали и идеализам у праву“. У овом су делу изложене мисли и захтеви ради унапређења правосуђа и судијског сталежа. Књизи је цена 1 динар. —

* М. Мајзнер и Ж. Томић, професори у Крагујевачкој Гимназији, превели су с француског језика дело Лабулеја: „Краљ Јацинт“. Књига се штампа у Крагујевачкој штампарији „Вук Караџић“, а биће готова крајем овог месеца. Цена 1.50 дин. —

* Изашао је: „Омладински Гласник“ година II. свезак за март са овом садржином: В: Писма о омладини; Н. Карлић: Сифилис; В. С.: Срп. школа и Назарени. Т. Г. Масарик: Афоризми о политичким странкама; Омлад. Преглед; Народно образовање; Оцене и прикази; Разно; Изјаве. Излази месечно. Цена за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину, Црну Гору 5 К.; за учитеље и ђаке 4 К.; за Србију и остале земље 6 франака; за учитеље и ђаке 5 фр. Адр.: „Omlad. Glasnik“, Wien, VIII. Skodag. 16.

* Из LXVIII. „Гласа Срп. Краљ. Академије“ засебно је одштампана расправа проф. Ј. Живановића „Сложене ријечи у српском језику“, В. 8°, стр. 175 — 207.

* Проф. Јован Живојновић штампао је у Новом Саду (штампарија Браће М. Поповића): „За спомен стогодишњице од смрти Фридриха Шилера. Одломци из Валенштајна“. В. 8°, стр. 40. Цена 60 п. — Прештампано из Летописа Матице Српске. —

* Иван Васин-Поповић превео је и латиницом штампао дело Венијамина Калаја „Угарска на граници истока и запада“. 8°, стр. 79. Цена 80 хелера. —

* Професор Јанко Лукић штампао је свој полемични спис „Обмане и незнање Владимира Малине“. Штампарија Д. Димитријевића, в. 8°, стр. 59. —

* Миливој Мандић, општински бележник у Јаску, штампао је свој овогодишњи говор о Св. Сави „О нашим привредним приликама“. Књижица је штампана у Руми, а има 42 стране. —

* Милан Савић, секретар Матице Српске, објавио је у књизи „Одсудни тренутци“ пет позоришних игара у по једном чину („На станици“, „Игра ватром“, „Амајлија“, „Меланија“, „Ђурђевићи“). Књига је у 8°, а има 92 стр. —

* Изашао је 2. овогодишњи свезак Летописа Матице Српске с овом садржином: 1. Одломци из Шилерова „Валенштајна“, превео Јован Живојновић; 2. Живот и обичаји Арбанаса, саставио војвода Марко Миљанов-Поповић-Дрекаловић; 3. Кад је и од кога је Стјепан Вукчић добио титулу „Херцег од Св. Саве“? написао Алекса Ивић; 4. Књижевност (Оцене, Прикази, Белешке). —

* За издања Матице Српске нису примљени понуђени рукописи: превод драме А. С. Грибоједова „Горе отъ ума“, „Панто Цемов Дегебић“ и „Јунак наших дана“. Примљено је дело Димитрија Руварца „Допуна к чланку Апологија Лукијана“. На оцену је дат рукопис „О приповедној уметности“. —

* Министарство Војно обратило се општини града Београда са молбом да се у Калемегданској алеји више Саве одреди место на ком ће се подићи споменик српским борцима из ратова за ослобођење и независност. —

* У Краљову је изашла књига „Познавање робе за трговце, трговачке помоћнике и ученике недељно-празничне трговачке школе. Написао Ј. В. Ертл, превео Васа Танасић“. Књига је у величини 8°, има 186 стр., а цена је 2 динара. —

* Јован Кнежевић, професор Учитељске школе у Пакрацу, јавља да ће штампати у 10 свезака (са илустрацијама) педагошко дело „Дете“. Садржина ће бити: 1. Увод; 2. Дете у развијању или ембрионално дете; 3. Новорођенче; 4. Дете и његова драж; 5. Растење и пропорција; 6. Сметње у развијању; 7. Нормално развијање; 8. Мерење деце; 9. Неговање и храњење детета; 10. Неговање зуба; 11. Рад чула опипа; 12 Рад чула вида; 13. Рад чула слуха; 14. Рад чула куса; 15. Рад чула мириса; 16. Органички осећаји; 17. Мишићни осећаји; 18. Опажај с представама; 19. Памћење; 20. Уображење или фантазија; 21. Појам, пресуда и закључак; 22. Самосвест или представа „ја“; 23. Осећајни рад; 24. Рад воље; 25. Говор; 26. Дете уметник. — Цена је сваком свеску 70 потура. Претплату слати писцу. —

* У Земуну је почео излазити нов књижевни лист „Ловорика“. Власник је Славко Јанковић, а главни уредник Љубиша Валић. „Ловорика“ излази двапут месечно, а годишња је претплата 12 круна.

* На Цетињу је почео излазити „Учитељски Лист“. Уређују га Цетињски учитељи. Лист излази крајем сваког месеца, на великом табаку, а годишња му је цена за иностранство 4 круне. Претплата се шаље: Андрији Матићу, учитељу (Цетиње).

* У 2. свеску италијанског књижевног листа „Nuova Rassegna“ објављена је, у преводу д-ра В. Лозовине, Прерадовићева песма „Путник“ („Il Pelegrino). — Преведена је и студија М. Марјановића о Шенои „Двадесет година хрватске литературе“. Преводилац је Б. Митровић. — Госпођица Умберта Грифини објавила је у овом свеску свој одлични превод Нушићеве приповетке „Надгробно слово“ (L' elogio funebre). До данас није било ни једнога свеска овога листа у којему не би било доиста одличних превода госпођице Грифини из српске књижевности. — Поред ових превода објавио је Орио Богић (Шибеник) и своја два препева наших народних песама „Вода тече и протиче...“ и „Л'јепа ти је у Алаге љуба...“

* У Пећи, 23. јануара о. г. — како нам јавља један пријатељ — преминуо је тамошњи трговац Никола Марковић. Био је човек писмен, вредан, имао је и деце — али их смрт покоси. На самрти се сетио тај честити Србин друге српске деце и оставио је 100 дуката, да се оснује фонд за помагање сиротих ђака у Пећи, некадашњој столици српских патријарха. Осим тога приложио је знатан прилог, да се тамо, поред патријаршијске цркве, сагради нов, леп звоник, за углед другим црквама. Наш народ у Старој Србији стекао је једног добротвора више, а све остало Србство, тим његовим чином, може се уверити да онде још није изгубљено, него да још живи, јача и напредује.

* Према завештању † арх. Н. Дучића да Академија из прихода његова књижевног фонда сваке године награђује расправу, или монографију, или цело дело из српске историје (политичке, војничке и црквене); а може и из српске филологије, географије и етнографије у опште (садржина списа не може бити политичке природе), а на основу правила о овој задужбини, одбор који њиме рукује расписује овај стечај за награду најбољега списа. 1. Ове године наградиће се најбољи спис из области наука обухваћених првом групом, тј. из српске историје, политичке или војничке или црквене. 2. Величина је награде за ову годину осам стотина (800) динара у сребру. 3. Спис треба да изнесе најмање шест штампаних табака средње осмине. — Награђени спис је својина пишчева, али се мора штампати у оном облику, у ком га одбор за награду буде одобрио, и у оноликом броју примерака, колико најмање одбор буде одредио. Писцу ће се награда издати кад поднесе Академији 50 штампаних примерака награђеног списа. 5. На натписном листу награђеног списа стајаће „Наградила задужбина арх. Ниц. Дучића“, а испод тога слика завештаочева. — 6. Писци који желе да им спис буде награђен из овог фонда треба да их пошаљу Српској Краљевској Академији најдаље до краја децембра ове године. — 7. Списи се могу слати и под пишчевим именом и без тога; у овом другом случају писац је дужан ставити знак на спису и исти такав на завоју затвореног писма у коме ће бити име његово. — 8. Штампани списи не могу се подносити за награду.

БИБЛИОГРАФИЈА

Свеска 90. Мала Библиотека. Број XXIV, година VI, 1904. Еврипид: *Алкеста*. Прерадио Ж. Риволе, превео Р. Ј. Одавић. Цијена 30 потура (40 пара дин.). У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., стр. 68. —

Narodna Zastava ujedinjenih Hrvata i Srba. Izdavatelj: Cavtatsko i Konavosko Bratstvo. 5.000 primjeraka. Sadržaj: Slika „Narodne Zastave“ ujedinjenih Hrvata i Srba; 2. Statut društva „Hrvatski i Srpski Narodni Dom“ u Cavtatu; 3. Imenik prvih članova; 4. Svečano zasadjenje narodne zastave na „Mačkovu Kamenu“, na brdu ismedju Cavtata i Konavala; 5. Molba rodoljubima. — Dubrovnik, Srpska Dubrovačka Štamparija A. Pasarića, 1905. — 18×27 см.; стр. 36. —

Деоба науке о праву. Др. Војислав В. Рашић. Цена пола динара. У Београду, Нова Електрична Штампарија — Дубровачка ул. бр. 39, 1904. 15·5×23 см., стр. 47.

Iz zemlje bespravlja i demoralizacije. Jedna borba. Dr. Potočnjak — grof Khuen Hedervary 1887—1904. Cijena 5 kruna. Dobiva se kod pisca. Rijeka, Štamparija Riječke Dioničke Tiskare. Sopstvena naklada. 1904. — 15×23.5 см., стр. 400.

Milan Begović.: *Život za cara.* Zadar, 1904. Isdanje „Hrvtske Knjižarnice“. 17×25 см., 28. стр. Cijena 80 para.

Hrizanteme. Božo Lovrić (1902—1903). Naknada: Hrvatske učeće omladine u Splitu. 1904. — 19×17 см., 140 стр.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Свеска 112. — Из књига старостављих. III. *Војислав Травуњанин*, од Стевана Сремца. У Новом Саду. Издање Матице Српске. 1905. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, у Новом Саду. 11×19 см., 61 стр. Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 круна.

О нашим народним тканинама и рукотворинама. Написала Савка Дра Ј. Суботића. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. Прештампано из „Летописа Матице Српске“ — 17·3×26 см., 95 стр.

Издање Главнога Савеза Српских Земљорадничких Задруга. Свеска тридесет осма. *Слике из задружнога живота.* I руковет. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16×23·5 см., 95 стр. Цена 0·50 дин. —

Св. 91. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић. Власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број 1, година VII. 1905. Драгутин Ј. Илић: *Приповетке.* Свеска I. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., 82 стр.

Св. 92. Мала Библиотека. Уредник Ристо Кисић. Власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број 2, година VII, 1905. Јеремија Обрад. Карапић: *Српске народне приповетке.* Цијена 30 потура (40 пара дин.). У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., 76 стр. —

107. издање Задужбине Илије М. Коларца 107. *Научни дух и научни метод.* Написао Луј Фавр, директор „Библиотеке методâ у експерименталним наукама“. Превео Милан Шевић. Београд, Штампарија Светозара Николића (Обилићев Венац бр. 2), 1905. Цена 50 пара. 12×18·5 см., 83 стр.

Г. Баласчев: *Неиздати турски документи о српском устанку 1805. и 1813.* Из „Српског Књижевног

Гласника“ (Књ. XIV). Београд, штампарија Св. Николића, Обилићев Венац бр. 2. 1905. — 15×23·5 см., 33 стр.

Србија у новим приликама. Написао Стеван Радосављевић Бдин. Цена 20 потура или 20 п. д. У Новом Саду. Штампарија Деоничарског Друштва Браника, 1905. 14×20 см., 53 стр. —

Стеван Радосављевић-Бдин: *Потпун слом наше националне политике.* Цена: пола динара или педесет потура. Београд, штампарија „Талетова“, Краља Петра улица бр. 9., 1904. — 16×25 см., 48 стр.

Први конгрес српских лекара и природњака, под највишом заштитом Његовог Величанства Краља Петра I, у Београду, 5, 6 и 7 септембра 1904 године: *Терапија шарлаха Мозеровим серумом*, од Д-ра Платона Папакостопулоса. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1905. — 15×24 см., 11 стр.

Први конгрес српских лекара и природњака... *О хигијенском прегледу пијаће воде*, од д-ра Драг. Петковића, директора Пастеровог Завода у Нишу. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 15×24 см., 24 стр. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Овим бројем завршује се прва четврт ове године.

За нама је пуних 6 година тешког и незахвалног посла, али који нам добру вољу још није убио. И ако смо се у току шесте године озбиљно решавали да престанемо са „Новом Искром“, и ако смо почели веровати да је она још вазда само луксус за српске читаоце, — „Нова Искра“ била је јача од нас!

Седмом годином ућосмо у старе невоље, али нас вазда држи нада, да ће, можда, сад, ове седме године, ипак бити боље, јер је „Нова Искра“ својим шестогодишњим излажењем јасно показала да је озбиљан и поверења заслужан лист. Није она какво ново подузеће, да би претплатници могли сумњати у његово одржање. Своје обвезе према претплатницима вршила је она увек тачно, али, на жалост, не и претплатници према њој!

И опет вечито нова и увек стара песма о претплатницима! Али — искуство је најбољи учитељ. Многи неплатници „Нове Искре“ знају врло добро да смо своја оправдана потраживања ипак наплатили, — а онима, који још немадоше искуства о том, мирно велимо: не одужите ли се и „Новој Искри“ и својој савести, доћи ће ред и на Вас. Тешко је било почети, а сада је већ према сваком неплатнику најозбиљније примењујемо.

Претплатници који су добили опомену за дуг, нека је сматрају као последњу, јер су наше књиге најисправније и законски вођене, — а наплата је, у таквом случају, врло лака.

Обраћајући се пријатељима једине српске илустрације, молимо их да у кругу свом препоруче наш лист. Претплата је означена на челу листа, а најбоље је претплатити се код пошта или претплату послати поштанском упутницом.

Овогодишње дужнике молимо да нам претплату одмах шаљу.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Прије сахране, од Свет. Ћоровића.

И само је небо, песма Борског.

Хајдук-Вељко, с нарочитим погледом на народну појезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (наставиће се).

Поклич, песма Димитрија Х. Микића.

Његова љубав, од Милоша П. Ћирковића (свршиће се).

Љубавне лествице, серенада (Théophile Gautier), превела Nell.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (свршиће се).

Срећа (из збирке „Фантоми“), песма Р. Ј. Одавића.

Казна, написала E. Neera (наставиће се).

Miserere, песма Симе Пандуровића.

Листићи: Стара идила, Карел де Ветер, с чешког превела К. — Ружица, од Влад. С. — Поноћна похода, од Вел. Ј. Рајића. — ?, од Д. Пандуровића.

* * * песма М. П.

† Жил Верн, превео В.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Поточара. — Владимир Матијевић. — Стара кућа у Нишу. — Фрањо Левстик. — Испосничке пећине код Манастира Горњака. — Славонска идила. — Светитељ. — Бог дао, Бог узео! — У атељеу. — † Жил Верн.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Београд, априла 1905. Година VII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кенеру;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 4. Београд, априла 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Запис

— СЛИКА СА КОСОВА —

Пуне две недеље несам био код куће. Косовски валија, Хафуз-паша, бâну једнога лепога дана у наш крај и нареди нам да за петнаест дана прикупимо од народа сав данак за прво полугође, јер беше велика скика, како сâм рече Брњачком кнезу, у главном вилајетском мâл-мудирлуку.

Кад с тешком муком свршисмо посао, вратих се кући и одмах узех књигу да зајазим, и ако уморан, ону праведну потребу, која се код човека јавља особито после извесног времена проведеног по вољи или невољи без штампаног слова. Узео сам књигу, може бити пет пута дотле прочитану, па ипак сам се веома обрадовао што ми је пред очима штампана реч, те сам слатко читао као новину. Неколико сам пута за столом од умора закуњао и већ почео да заборављам прочитано, но тежња да очи гледе на тако жељене шаре, одржаше ме доста дуго.

Већ и зора беше почела да руди.

Пођох да легнем и баш у тај тренутак неко закуца.

— Ко је? — викнух.

— Отвори! — чу се непознати глас.

Право да кажем — подиђоше ме мрави. Моји не беху на окупу, а време беше не из жељених. Наш и иначе „крвави крај“, како га и Срби и Арнаути зову, преживљаваше непријатне дане. Глава ти је играла о концу у свако доба. Краље и убијства — свакога дана. Неки несрећни Осман, из Добросава, беше убијен. Мржња међу Арнаутима и Србима беше сувише набрекла.

— Ко је? узвикнух опет и шчепах револвер, пажљиво пришавши к вратима.

— Ја сам! Не бој се, кузум, отвори...

— Казуј се!

— Отвори, ђуле, не бој се, па ћеш да видиш.

Моја претпоставка као да поче прелазити у истину, јер по говору познадох да чудновати посетилац није од наших.

— Даље од врата ако ти је глава мила! — неприродно подвикнух, готов да то револвером посведочим.

— Ај, ај, како си аџамија међер! Отварај брже да ме ко не види, тако ти крста!.. Отварај!.. Женска сам страна, зар не чујеш... Што се бојиш?

Мени сијну мисао о нечувеној подвали за наше крајеве у ноћним походима. Јамачно, помислих, неки „пријатељ“ замолио Арнаутку, да ми закуца на вратима, те да ми лакше дође главе, знајући добро да човека, и то ноћу, не би пустио ни онај којем све четири фâле у

глави. Због тога отрчах и узех и дугу пушку, но реших се да не пуцам до грднога јада и да не убијем жену.

— Увиј се с врата, женска главо, и пусти напред онога који те је тим путем повео! Нека тај закуца!...

— Ха, ха, ха! зачу се смех, но некако чудноват, да ми се учини како ме то лице жали што се варам и опет жели да му што пре отворим врата.

— Беса ти је! Отварај! Је си л' мушко да верујеш на бесу?

— Беса?

— Беса!.. Божја... тврда...

Кључ шкрицну и врата се отворише. Ја се скрајнух у угао, држећи пушку у руци.

— Затварај! — викнух и непозната прилика приклопи врата.

Брзо окренух двапута кључ, подигох очи и спустих пушку.

Преда мном стајаше була приличних година без фереце и подбрађена шареном марамом. Изненади ме: беше у грађанском оделу Вучитрнских или Митровачких ханума, док сам мислио да ћу видети Арнаутку у опанцима и сукњама повише шарених димија.

Никад се нисам са ханумама састајао, те се у невољи нађох — како да је поздравим. Помислих, па се дубоко поклоних и учиних дубоко и пуно поштовања „темене“ онако, како ме је отац учио да поздрављам паше и бегове. Она ми таквим истим одговори, само куд и камо брже и елегантније.

— Добро јутро, ефендија, како си?

— Хвала Богу, ханума!.. и пропустих је к столу.

Лампа гораше и ја потражих дуван да понудим своју необичну гошћу. Она прими и запали цигару, па ме позва да седнем. Опет узех пред њом „темене“ и седох са оном турском пристојношћу, која се у њих захтева. Подавих ноге пода се и усправих се.

— Седи рахат, кузум, седи... — рече и осмехну се.

Послушах, удобније седох на простирачу и погледах је. Стасита и веома симпатична жена, господског израза и отменог држања. Беше јој около 45 година. Но ипак доста млада и сачувана.

— Да изиђем, ханума, да донесем воде и шећера. И каву да спремим. Сабах је, време је...

— А, јок, кузум!

— Зашто?

— Немам вакта. Невоља ме нагонила да ти закуцам на врата и морам хитати да ме нико не види, — поче она половину турски половину српски. — Ја сам туркиња и не би желела да ми се ваше жене под старост смеју.

— Добро си дошла, ханума!.. Као у своју кућу... Несмо ни ми хвала Богу дошљаци, — почех ја. — С агама се и беговима знамо, с вама живимо већ пет стотина година!.. Да разбудим наше, и уверавам те биће свима драго што си прескочила наш праг... Добро си дошла у нашу кућу у свако доба. Нико неће за зло примити.

— Знам ја, кузум, знам... али не ваља да ме виде... Мене не ваља да виде...

— Зашто, ханума?

— Ево зашто. Велика ме је невоља нагнала... Знаш ли Сејдију Барјактаровића из Ђуровића? Јакшићева агу и спахију?

— Како да не знам, кад се сваки дан виђасмо!

— Добро. Ја сам његова мајка.

— Мајка?! Добро си дошла, ханума — узвикнух ја с ногу, са дубоким поклоном и још неколиким поздравним речима.

— Боље те нашла, кузум!.. Ја сам Сејдијна мајка. Њега једнога и имам. Лани сам га оженила, ти већ знаш. И од тога сам дана непрестано молила Бога да обрадује нашу кућу. Бог је, хвала му, — па се мало подиже — био милостив, али смо ми нешто згрешили. Ево четири дана како се моја јадна Селима, Сејдинагиница, у мукама мучи и не може од бремена да се одвоји. Што смо знали, све смо чинили: угљевље смо од злих очију гасили, траве смо јој давали, код хоџâ записивали и воду узимали, видаре и знатаре питали, — па не помаже... а — јâ!..

— Види, види...

— Сејдија је и попу ишао да чита молитву и свети водицу — а Селими још теже...

— Даће Бог лакше, даће...

— Може он... Од сваке се руке довијасмо, па нема лека. Жао ми је Сејдије, баш хоће из памети да оде... Од све муке синоћ позвасмо чивчику Сребру да је упитамо. И она рече да си ти веома дубок од књиге... Био си, рече, на велике школе, и знаш а запишеш од сваке болештине, па и од овога...

Ја заустих да одговорим.

— Полако, кузум!.. Она се заклела на своју децу да све знаш и да ти је рука веома лака. Никакав калуђер, никакав дервиш не може ко ти... Ти имаш неку свету књигу, из које све видиш и можеш да помогнеш. Али нећеш, не знам зашто. Сребра рече да су те многи молили, но ти се неси дао ни опепелити. А грехота је, тако ми Бога. Кад знаш, а нећеш, велик је грех. Ти си учен човек и знаш боље од мене да су и ваш Иса-пејгамбер и наш Мухамет-пејгамбер наредили да чинимо добро. Учини ти сад нама ово добро, запиши Селими да се избави муке, тако ти твоје вере и крста!

— Не знам, ханума, душе ми!

— Знаш, знаш, не увијај.

— Не увијам, но не знам никакве записе. Лажу. Нико то осим Бога не зна. То само попови и хоџе раде и лажу.

— Не греши душу!.. Многи знаду и ти знаш. Видовит си, но нећеш Турчину да помогнеш. А зашто, кузум, кад смо сви људи, а Бог је и наш и ваш?

— Знам, ханума, да је Бог један и да смо пред њим једнаки... и ми и ви... али записе не знам.

— Аман, учини ми ово добро!... Ефендија, тако ти мајчине душе, помози!.. А пâра ишти колико ти драго. Знâш, не брâни се!

К. А. Гипел

Јудин пољубац

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД

— Није ми до пара, ханума, вере ми, али не знам. Лажу људи, слагала те је и Сребра.

— Јок, јок, џанум... За твоју књигу су ми многи причали... Видели су је... Сребра се не би на децу клела. Немој више да ми говориш, но мушки помози, ако си човек!

— Али како ћу кад не знам?!

— Знаш, знаш... Да си ми по Богу и по твојој вери брат и кум, помози!.. Аман, ефендија, молбу ти чиним и клањам ти се... Аман!

Ја је у чуду погледах. Сузе јој у два реда пођоше низ дуге образе. Руке метнула на прса, и упрла очи с молбом, која граничи с очајањем. Нађох се у страшној неприлици. Оно што сваки паметан ратар већ истребљује у нашем крају, оно противу чега сам толико пута и турске жандарме звао у помоћ, особито на саборима — оно ми баш дошло на главу као кушање моје сталности и чврстине!

Видех да је сасвим забадава говорити јој и даље како је све то баиска и дервишка измишљотина. Видех да је у истинитост својих речи не могу уверити и би ми веома тешко и жао ове господске Туркиње, што ме овако понизно моли и богоради.

— Аман, ефендија, ради твојега Исе-пејгамбера!

— Не могу, ханума... не знам...

Она ме узе за руку.

— Дошла сам ти у кућу и у ово доба. И молим те као оца, кума, брата: помози!.. Да си ти дошао на моја врата, па да си ме оволико молио, крв бих ти мога Сејдије поклонила. Међер немаш јуначко срце. И ти си *Влах* као и сви *Власи*. Неста кадри Турчину помоћи.

Мене жигну ова карактеристика.

— Несам ја Влах, ханума. Човек сам и ја као и Турчин и могу учинити добро и Турчину као и Србину, само кад се може.

— Јок, вала, Влах си, Влах... мрзиш Турчина баш влашки и нећеш да помогнеш. А несам се надала... Мислила сам да си оџаковић, као и твоји стари.

— Ханума!...

Она ми стеже руку.

— Аман, ефендија, кумим те и молим од неба до земље: помози... запиши! Молим те... Убиј ме, али ми учини ово добро. Не увијај више. Из куће ти нећу изићи. Аман!...

Ја тргох своју руку, коју она у мало не пољуби. Немадох куд — реших се. Приђох к столу и узех перо.

— Добро, ханума.

— Хоћеш да запишеш? — упита ме дрхтавим гласом и погледа ме са неисказаном захвалношћу.

— Хоћу, али...

— Шта?

— Да ми даш тврду турску бесу и да ми се закунеш на твога сина да ником нећеш о овоме причати.

— Дајем ти тврђу од камена и тако ми Сејдијина живота!

— И да кажеш Сејдији и снаси да ником не причају?

— Немај бриге, тако ми дина!

— Беса?

— Беса!

— Онда добро. Теби само ово чиним... Зато што си ми дошла у кућу и што си Туркиња... Више ником не бих учинио.

— До неба ти хвала, кузум, до неба...

Узех парче хартије и почех да се мислим шта бих написао и какав бих облик дао својој првој и јамачно последњој амајлији.

— Само, тако ти крста, не пиши као што ваши попови пишу вашој стоци и Турцима као другој вери, но онако добро као за крштена човека...

— О, не брини ханума, несам ја такав.

И да је уверим, написах при врху табачића велики крст, па јој показах.

— Тако, тако, светао ти образ!

Почех да мислим шта бих записао. Да напишем којешта, може Туркиња однети коме из врачара и записивача, па да навучем на себе беду. Јер они знаду свакојаке форме записа, и кад виде да сам нашврљао обичне речи, могли би ме издати.

— Душе ти узми књигу, те из ње запиши! — рече ми була и као да ми поможе. Отворих латински речник, преврнух лист два и узех ове речи, те их записах у правој линији из левога доњег доле у десни горњи:

„Perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare potest. — Opera in dites a pauperibus haec animum inclinant, ut credam.“

Чак се не постарах да дознам смисао ових речи; уосталом баш се и тражи да буду без свакога смисла. То је најбоље. Још се сетих да треба написати које Соломоново слово, јер је то увек чинио наш покојни класик-врачар Даскал-Андра.

И у средини записах два повећа Соломонова слова, пресавих хартију и предадох хануми.

— Узми и иди брже. Кад дођеш кући — иди право болесници и кажи јој да сам јој записао и да ће брзо родити. А амајлију јој подај у руке.

— Е, жив био! Нећу ти ово добро заборавити ни овога ни онога света. Ејвала! — рече и побожно зави амајлију па устаде.

Дубоко се једно другом поклонисмо и учинисмо „темене“.

— Погледај да неје која од жена устала!

Изидох и разгледах.

— Нема никога, — велим.

— Врло добро! Јер су у жена зле очи, па неће запис помоћи.

Још једаред ми захвали и изиде.

Целу недељу био сам врло узнемирен. Можда је јадна Селима већ умрла или се још мучи. И онда: мука, Тале,

са четири стране! Бесни Сејдија и његова сујеверна мајка у рђавом исходу могу помислити да сам навлаш одмогао. И онда држи се!

И баш кад сам једнога јутра о томе мислио, угази Сејдија у Ибар на махнитом хату, најбоље код нас расе Исмајила Будеца.

Обамрех и рекох у себи: Бог да ти душу прости, Селима!

Сејдија дојури пред кућу, скиде се с коња, па ми притрча.

Умало, те ја њему све не рекох.

— Чудновато. Хоће и врачари ми говориште да ће бити кћер, а добио сам сина. И то си ти учинио. Хвала!

— Старао сам се, ага, колико сам могао — рекох, тарући руке од задовољства што ме је проста случајност извукла из неприлике.

— Само ником ни речи о томе, Сејдија.

— Немај бриге.

— Пази!

— Мос кије гајле! (Немај бриге).

Бела Чикош Сесија — Кирка

Ухватих се за револвер.

— Брат да си ми од сад и до века! — рече и загрли ме.

Силно се обрадовах.

— Срећно је прошло, је ли?

— Ама као руком, фик!... Бог те поживео! Баш си лаке руке. Е, што ти је учен човек?... Чим мајка прескочи праг у њену собу — за тили душак и ни да викне... као да је попила чашу воде! Сад је потпуно здрава — говораше он арнаутски, па ме опет загрли. — Хвала ти!

Чим смо попили каву, појахасмо к њему на ручак. Био сам примљен и почашћен као, што 'но кажу, крштени кум и као што само уме да дочека захвалан Турчин. Било је печено јагње, мед, раскошан кајмак, баклава и кадајиф. Било је и ракије, а наргиле несам одмицао од уста. И тако ми Крваве Крајине, вратио сам се у вече кући са врло богатим бошчалуком за бан-бадава!..

Москва, 1905.

Гр. Божовић

Ускрс

Природа је очи свела,
Изнад свега покој влада;
Почивају даљна села,
Мир се шири изнад града.
Ноћ расула густе власи,
Са смрћу се живот мири;
Сјај кандила небо краси, —
Спокојство се земљом шири.

На Истоку још не руди,
Нит што квари снове мирне;
Пољанама ветрић блуди,
Лист и травку овлаш дирне,
Потом друго место бира
Да од себе даде јава;
На цвеће се роса збира,
У даљини шума спава.

Опустели људски пути
И прелите њиве златом;
На гранчици славуј ћути,
Поток бежи са шапатом.
Спи у тами гора црна,
Нечује се шумор грања;
Спава стадо, јелен, срна,
Крвожедно звере сања.

И без силе и без власти,
Спе силници света цела;
Почивају људске страсти,
Почивају мисли, дела.
Одмара се злоба сама,
Мржња, пакост — живот спава;
На Истоку трне тама
Помаља се зора плава. —

Надимљу се надом гр҃уди,
Догађа се света тајна;
Из поноћне мртве студи
Просјајкује зора сјајна.
Радује се Божје стадо,
То је тренут светог јава:
Спас, који је за нас страд'о,
Сад из мртвих васкрсава!...

М. П.

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну појезију о њему

од **СР. Ј. СТ.**

(НАСТАВАК)

5.

Досадањи подаци дају нам већ довољно јасну слику о Вељку као јунаку. Њу ћемо допунити још подацима из Вељкова живота, подацима који показују какав је Вељко био *као човек*, износећи их и по биографијама и по народној појезији. Ти подаци не само што не потамњују јуначку славу Вељкову него, напротив, помажу да она буде узвишенија и величанственија. Они нам у сваком погледу износе на видик Вељка као правога витеза, каквих је мало било и у оно старо доба, кад је витештво цветало.

1. Вељко се родио у Црној Реци, у селу *Леновцу*, око 1780. године, од имућна оца Петра и мајке Петрије. Као *дечак* чувао је у оца овце, па је још тада показивао своју живу и смеону природу. Кад Видински Пазванџија упаде с војском у Црну Реку, те попали и похара Леновац и многа села, Вељко остави кућу и оде у службу у Видин, одакле после неког времена пређе у Пожаревац, где се најми у службу као кувар код турског старешине. Одатле се наскоро одметне у *хајдуке*.

О узроку његова бегства у хајдуке прича Вук ово: „Пошто и ту проведе неко вријеме, задоцни се на васкрсеније играјући с момчадма у колу, те своме господару не зготови на вријеме вечере, зато га господар почера да бије, а он утече, и отиде у ајдуке к Станоју Главашу...“ О овом бегству Вељкову у хајдуке има и друга версија, о којој ће доцније бити помена.

Вељко је био леп и угледан, стасит и поносит, те је и својом спољашњошћу, као и племенитим срцем, придобијао за се симпатије оних који га познадоше. „Био је танка и висока струка, смеђе косе и врло малих бркова, дугих и сувих образа, широких уста и подугачка, мало покучаста носа; глас му је био крупан“... С. Милутиновић, говорећи о Вељку, Станоју Главашу, кнезу Максиму и Вулу Коларцу, вели: „Кад би лавови проговорили, не би другојаче него као ова четири српска јунака!“ У народној појезији имамо овакав опис Вељков:

Виши јунак од копља бојнога,
Црне масти, а дугих образа,
А брчићи мали на усници...
— — — — — — — — —

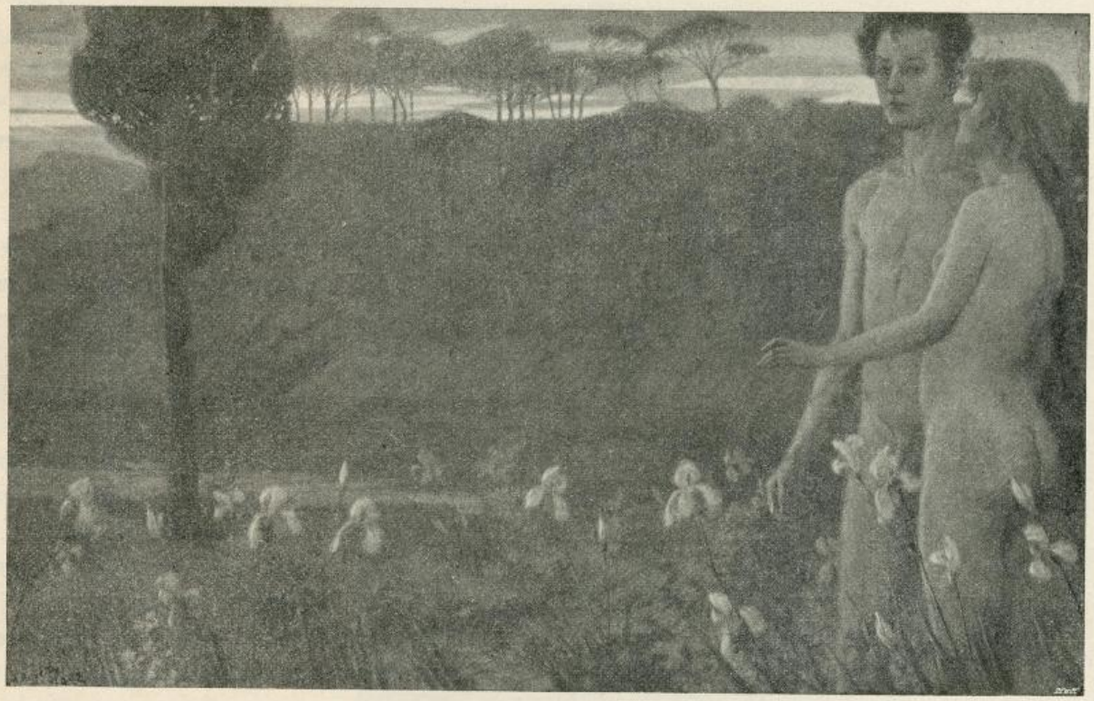
Скерлет-чоху на зелену свилу,
Мор-кадифу, па по њојзи злато,
Ни ковано нити сађевано,
Већ на влакна танко разтезано...

У народној појезији има помен о његову одел, и оружју у овим стиховима:

На прсима двоје токе сјајне,
А на ноге кончe ђумишлије...
Преко крила држи џефердара,
А о бедри сабљу седмопедку,
За појасом двије кубурлије,
Међу њима јатагана пожа...

као и у песми Неготинских свирача:

Сиђе Вељко низ чардака,
Па засука свилен рукав,

М. Мурат

Дафнис и Хлое

Страшан јунак, не дâ се гледати,
Грдне ћуди, а ока крвава...

2. Вељко је волео да се лепо и господски носи; *рухо* и *оружје* на њему, као и *опрема* коњска, све је то било богато, окићено и везено срмом и златом; сматрао је да су то нераздвојни симболи јунаштва. У Милићевићевој Кнежевини (стр. 899) описују се нађени остаци Вељкови кад му је 1854. ископана рака код Неготинске цркве; ту су нађени његови „тозлуци од црвене кадифе са срмали-гајтанима и копчама капаклијама“, и они се находе данас у Народном Музеју. Носио је доламу са чепкен-рукавима, преко ње кратко ћурче без рукава, а на глави фес с великом кићанком. Од оружја носио је: за појасом два пиштоља и јатаган, а о врату сабљу. С. Милутиновић (у Тројебратству) описује његово опремање онога дана кад ће погинути:

Обуче се јунак и витеже,
Преођену с' и пренови соко,
А запрегну златне скуте,
Па припаса остру сабљу,
Ону сабљу димискију,
Што ј' добио из Русију...
— — — — — — —
Кад у јутру у недељу,
Он обуче џамадана
И то рухо арнаутско,
Па ми пође тамо доле...

Вељко је од свега на свету највише волео три добра своја: коња *Кушљу*, *пушку* и *Чучук-Стану*. Кушљу је, као што је већ поменуто, задобио од бега Подгорачког при ослобођењу Црне Реке. Вељко се од њега није растајао, јер је био поуздан и брз, а нарочито вичан мегданима. Њега је, као и остале своје коње, богато опремао. У Симиној Србијанци има помена о овом „виловитом“ хату и чудноватој особини његове гриве која у неколико одговара и самоме имену „Кушљо“ (замршен, чупав):

Ком 'но с' грива сама унатјечце
И дан и ноћ силеће и расплета...

Сима га упоређује са Шарцем Краљевића Марка; по смрти Вељковој и њега нестаје:

И сам Кушљо ту си окончао!
Као негда шарац Краљевића...

У помињатој песми Неготинских свирача има такође помена о Вељкову коњу и његовој опреми:

„Чујеш ли ме, Дилбер-Стано!
Иди кажи сеизбаши,
Нек ми спреми љутог хата,
Куса хата баш кулаша,
Намести му златно седло,
Па му мети три кускуна,
А стегни му три колана,
А у уста златну узду...

Кад је Вељко, спремајући се за одбрану Неготина, испратио жену и снахе с осталом чељади Неготинском у Пореч, дође му пријатељ један (Вук?) и, видевши по соби различне сребрне наките коњске и друге скупоцене ствари, запита га: зашто и то није послао са женама у Пореч? а он одговори: „Нека жене носе и чувају своје кошуље, чарапе, платно, прећу и плетиво, а ово су ствари јуначке које сам ја на сабљу добио, а сад сабљом ваља и да чувам; а који није кадар сабљом чувати и бранити, није га вредан ни имати. Срамота би било да Турци дођу у моју кућу па, код толике славе и имена мога, ништа да не нађу!“

3. Ма да је Вељко волео богато и скупоцено рухо, оружје и опрему коњску, и био врло лаком на плен у боју, ипак *није марио за новцем и богаством*. Све што би у бојевима задобио од Турака, делио је са својим момцима и буљубашама. Кад је код Подгорца разбио Турке и ухватио жива бега, задобио је доста блага („800 дуката и пуне две зобнице сребрних талира“). Тада упарди дружину, па сваком да по дукат; остало нешто задржи за себе, а нешто пошље у Београд Савету. Доцније, кад је Вељко дошао у Неготин, није имао никаква богатства, сем добрих коња и господског одела и оружја. Али године 1812. закупи скеле и ћумруке у Крајини, који му донеше велико богаство; но и тај добитак подели готово сав са својим бимбашама и буљубашама.

Вељко је слабо био побожан и душеван, али си му могао у по ноћи, без икаква сведока, поверити небројено благо. Међутим јавно је говорио: „Кад у мене има, коме год треба нека дође да му дам, али кад у мене нестане, ја ћу отети у кога год знам да има.“

Навешћу још један пример Вељкова некористољубља. Видећи да му мајка неће никад да отпаше неки појас који носи око себе, нападне је питати зашто га никад не отпасује. Она се одговарала да је слаба, али је он натера да се отпаше и у појасу њеном нађе 400 урубија. Упита је: ко јој је дао те паре? а кад она рече да је Милутин заштедио од плате и дао јој, Вељко плане и полети да посече брата, али овај утече. Онда он све те новце раздели момцима.

О овој лепој црти Вељкова карактера, у којој га видимо несебична, без пожуда за материјалним благом, не налазимо помена у, и иначе оскудној, народној поезији о њему.

4. Вељко је имао и својих *мана* и *слабости*, од којих не беху слободни ни највећи јунаци светски. Он није много обраћао пажњу на то, хоће ли се његов живот допасти коме, и хоће ли се његови поступци слагати са захтевима везаним за положај народног старешине. Сем тога Вељко је, као и многи други јунаци, волео жене, вино и весеље. Но и у тим људским слабостима његовим находимо ипак доста светлих црта и тренутака, који иду у прилог његова општег витешког карактера. С тога ћемо неке од њих прећи у овој и доцнијим тачкама.

Вук вели да је Вељко вазда био „прави ајдук“ и да се тим именом „дичио и поносио до своје смрти“. Као прави јунак Вељко није умео лагати. „Тако је био искрен и простодушан, да му човек никакве тајне није могао казати“. Велики јунак и вођ у бојевима, Вељко се у мирно време није одликовао као мудар и тактичан управник народни. Он је то и сам увиђао. Вук о томе вели: „Неготин, као и сваки други град, могао би много мањи јунак, али добар уредник, чувати боље од њега; а он би у пољу пред одабраним коњицима вриједио више него иљаде другијех. А осим тога он је свагда потребовао старјешину, да му каже шта ће чинити; то је он и сам признавао, и још казивао, да би од свију српских старјешина, с којима је војевао, најволио слушати Вујицу и кнеза Милоја Тодоровића, а за Младена је јавно говорио да он није за војску, и да Срби морају бити надбијени и несрећни ђегођ он заповиједа и управља...“

Због неких злоупотреба, које су починили Вељко и његови момци у Црноречкој нахији, оптужен је Скупштини (о новој години 1810.), ради чега буде и осуђен у кулу. Но Вељко скупи своје момке, који беху с њиме дошли у Београд као пратња његова, па им рече: „Браћо! Ја сам мислио, мене зову у Београд да ме питају, колико сам рана летос претрпео, колико ми је момака погинуло, колико сакатих остало, колико ми је кумбара над главом пукло, и колико коња пода мном пало, и имам ли чим момцима плаћу дати, а они ме питају: колико сам девојака пољубио; па сутра хоће да ме затворе у кулу! Него бежите, да бежимо одавде!“ И ту ноћ побегне са својим момцима из Београда. У Смедереву се уставе те одморе коње, и ту он рекне: „Довде сам бежао; одавде ћу ићи полако; а ко је рад бити се и мрети, нека иде за мном.“ Тада је отишао у Пореч Карађорђеву противнику Миленку Стојковићу, који га једва дочека, одредивши плату и њему и момцима његовим. Доцније му је Савет ову кривицу опростио, и он је опет неко време био старешина Црноречки.

О скупштини 1811. године Вељко је дошао у Београд са својим момцима да би био у помоћи Миленку и Добрњцу против Карађорђа и Младена. Пријатељи Карађорђеви, видећи да је он једина нада и потпора Миленкова и Добрњчева, обласкају га, па још изнесу некако

лажно писмо, као божем да су Турци ударили на Бању. Карађорђе га зовне и рекне: „Вељко, сине, трчи!“ И Вељко одлети к Бањи да је брани од Турака, а она двојица остану у Београду без његове помоћи. Вук вели: „Истина да се и Црни Ђорђије готово више бојао од њега, него он Црнога Ђорђија, али је слушао заповијести доста добро, особито како се био пресељо у Неготин“...

Вељко је познавао своју вредност, па се срдио што неке мале војводице, које војводства добише мањом храброшћу, или новцем, или лажи, имају име и част као он. Зато је често говорио: „Да Бог дâ да се Срби не умире с Турцима док сам год жив ја; јер како Турци ударе, одмах мене стану мало одликовати од ових кокошара; а да се умире с Турцима, онда би мени и жене судиле. Кад пак ја умрем, да им Бог да мир па никад више рата да немају“.

Једном је кнез Милош рекао за Вељка: „Море, кад је мир, Вељка да затвориш у онај кавез у ком се носе по свету тигрови и лавови, он би се истргао и учинио што безредно: а кад је рат, само га пусти, па не бери бригу за њега!“...

Вељко је познао Русе ратујући с њима на Дунаву и Тимоку. Вук вели да их је Вељко неисказано волео и многе обичаје од њих попримао, нпр. с астала јести, косу стрићи, мараму око врата носити, пунч пити, мрсити, карте играти и т. д. „Само није хтео од њих примити да жену посади са собом за астал, него је она морала с његовим снаама пољевати гостима да се умивају, доносити јело, дворити и тањире мијењати. А будући да му се и војска руска допала, зато је био начинио неколико козака, с копљима и са сабљама какогоћ што су Руси, а џешаци су му се морали екзерцирати сваки дан и јутром и вечером. Он је о рускоj непобједимости толико био увјерен, да никако није могао вјеровати, да су Французи дошли у Москву, нити му је ко смијо то поменути, док се гоћ нијесу натраг вратили. Кад се 1812. године гласало, да ће Срби по Букурешком Миру да предаду Турцима оружје, он је говорио, да ће са својим момцима ићи преко Каравлашке у Русију. Руси су ту његову љубав, као и храброст, врло добро познавали, и они су њега љубили и поштовали; генерал му је Марков поклонио Пеливан-пашин биљиш од два лица, с једне стране црвен, а с друге плаветан, искићен сребрним и позлаћеним плочама и тетренкама“.

5. Вељкова немирна природа огледала се нарочито у односу ка *женскињу*. Тужбе, које су на њ стизале Савету, односиле су се највише на његове зулуме у том погледу, о чему је већ било помена.

П. Јокић је забележио једну његову несташицу из младићског доба. Док је још у Пожаревцу служио код турскога старешине, као млад и угледан момак, био је по вољи његову харему. Али како у њ није никако могаоући, а из кујне је имао онај долап у ком се на вртешку додаје јело, то он једном дрско седне сам у долап и обрне, те се тако обрете у харему поред свих затвора

Б. Волце

Сину за празник

на вратима. Та дрскост није могла остати тајна за домаћина, те Вељко побегне у хајдуке.

Вељко је имао две жене. Најпре се оженио неком рођаком Главашевом, Маријом, код које је у селу Дубони као хајдук био на зимовнику. Она није знала да је Вељко хајдук, него је мислила да је прави најамник. Кад се у почетку 1804. почне дизати буна на дахије, он се једно вече обуче тајно у хајдучке хаљине и припаше оружје, па онако накићен дође к жени у кућу, а жена, кад га види, стане се бусати рукама у прси: „Куку мене! мећер сам ја пошла за ајдука!“ Но он је утеши и запрети јој да не казује ником ништа, па отиде да тражи друштво.

С Маријом је Вељко неко време живео доста лепо, но доцније се заваде што му није хтела да служи момке кад зими дођу с њим с војске. Он јој је говорио: „То су моја браћа; с њима сам ја добио част и славу, и све што имам; зато их мораш служити као и мене; ако ли нећеш, ја ћу те отерати па узети другу жену!“ Но она му рече: „Док је жив Карађорђе и мој брат Станоје, нећеш ти мене отерати“. На то Вељко плане: „Тамо њој матер и са Станојем! А Карађорђе нека суди и заповеда својој жени; ти пак видећеш смем ли или не смем!“ Доцније се и растадоше, и његова жена дође из Јагодине у Београд и ту се настани.

У Поречу се Вељко загледа у лепу и младу девојку Стану из Сикола која, како Вук прича, беше дошла у Пореч да се тужи Миленку и осталим поглаварима, не би ли јој повратили њезине дарове и хаљине. „Ову ђевојчицу он најприје види у кући Крајинскога капетана Стојана Абраша, и омиљевши му одма, одмами је у свој конак, као да му слуша госпођу, и више је не пусти од себе“... Ево како о том догађају друкчије прича Ј. Ђорђевић (у „Чучук Стани“): „Године 1812. бавио се Ајдук-Вељко у Неготину у кући тамошњег проте, стрица Станина. Неки од његових момака похарају Сикоље и још нека села, и том приликом однесу и Станине дарове. Стани је тада могло бити око петнаест година. Она узме за руку своју млађу сестру Стојну и оде на тужбу Ајдук-Вељку. — „Господару“ — отпоче она — „Зар твоји момци не знају Турке убијати, него девојачке дарове красти?!“ Ајдук-Вељко се тргне. Овако с њиме још није нико говорио. Загледа се у лепо, одважно девојче, што ту пред њим стајаше, држећи за руку своју млађу сестру. У то уђе и прота, и Ајдук-Вељко разабра, да је лепа тужитељка протина синовица. На столу пред Ајдук-Вељком стајала је хрпа златног и сребрног новца. Он зграби из гомиле, колико му је у обе шаке стало, па пружи новце млађој сестри, која то прими у мисли, да је то накнада за сестрине дарове. Ајдук-Вељко зграби и по други пут, и обаспе златном кишом Чучук-Стану, која зачуђено прими богат поклон из Вељкове руке. „Сад сам те даривао; моја си!“ одговори Ајдук-Вељко младој тужитељици, која врисне од ужаса. Така је била просидба Ајдук-Вељкова“...

Кад за ово чује жена Вељкова Марија, стане се спремати да дође к њему, но он јој поручи да ће је бацити у Дунав ако дође. После тога даде 1000 гроша владици и нешто Карађорђевим писарима, те му допусте да се венча са Станом. Својој првој жени поклони кућу и неко имање у Јагодини, те је тамо живела. Интересно је да се Вељко и после тога навраћао својој првој жени, с којом је из ранијих година имао сина Раку. Са Станом није имао деце.

Стана је због малога раста названа „Чучук-Стана“, а у пјесизији је називана и „Дилбер-Стана.“ За њу се вели да је била врло милостива срца и многе је измолила да их Вељко не посече. Вељко је Стану јако волео и пазио. Није она само служила и дворила свога господара, она је уз Вељка често била и на крвавим мегданима, те је и четири ране задобила: две на нози, једну на рамену од пушчаног зрна и једну на потиљку од јатагана.

О овој ваљаној и јуначној жени навешћу из Вукове биографије још ове редове: „У збјегу ниже Панчева (по смрти Вељковој) састану се Стана и Марија (прва жена), па Марија каже Стани: „Камо, кујо, мој муж? Ти си мога мужа појела.“ А Стана вели: „Иди, друго, Бог с тобом! немој ми на јаде пристајати; доста ми је мога јада и жалости. Док је био жив, био је и мој и твој, а сад га нема ни мени ни теби.“ Стану је послије у Банату просио некакав богат трговац, но она није ћела поћи: „Ја сам, вели, била за јунаком, и, ако се још један пут узудајем, опет ћу се удати за јунака.“ И заиста одржи ријеч: уда се за арнаутскога капетана Јоргаћа, који је доказао да је био вриједан узети жену Ајдук-Вељкову.“ О овоме има опширније у поменутој Ђорђевићевој биографији.

О Чучук-Стани је врло жив спомен у народном предању и пјесизији. Она се на више места помиње у познатој песми о Вељку коју певају Неготински свирачи.

6. Вељко је, као и сви стари јунаци, волео да *иџе* и да се *весели*. Пио је добро црно вино и љуту препечену ракију, сркао је каву и пушио на чибук или на наргиле. Било је већ помена како је Вељко обично седео на чардаку своје куле, пушио и разгледао поље око Неготина, а Чучук-Стана или снаха Станојка дворише би га, служећи вино или ракију. Докле он тако седи, пуши и пије, доле у авлији под кулом свирали би и певали цигани свирачи. Они су му свирали не само кад је пио и веселио се, него су га с песмом и свирком и у бој испраћали.

Вук прича о једном случају његова пијанства из ранијега доба, кад је дошао у службу Вујице Вулићевића (1805). Те зиме, по Божићу, дође са своја неколика момка пијан у Смедерево, те опљени некаке Турке, који су се били предали Србима; зато га Срби позову на суд, но он не смеде доћи, него побегне, те се са својим момцима крио и веркао којекуда, док негде, кад су се Срби спремали да дочекају Турке, изиђе с подоста момака, те се преда Карађорђу, и тако му се све опрости.

О његовом пићу и весељу има помена и у народној и уметничкој пјесизији. У Србијанци Симе Милутиновића имамо о томе у овим стиховима:

Вељко с' титра ни хабера нема
Пушкам' стреља и лубардам' таре,
Пак пијуца винка и ракију,
Хоро игра, пјесме попијева...

А у поменутој песми Неготинских свирача имамо:

Хеј! па се препне на чардака,
На чардака Баба-Финка,
Свирају му лаутари,
А играју три чочека,
Дилбер-Стана диван стоји,
Диван стоји, чашу служи:

Та ракија амберија
Баш је љута неготинска,
Пређакута до три пута,—
Пије Вељко, абер' нема.

*

То су подаци које о Вељку имамо по историји, народном предању и народној поезији. Овако у целини, груписани и упоређени, они нам дају ако не сасвим потпуну, а оно врло приближну слику о овом великом јунаку, коју у кратким потезима можемо овако представити:

Дечак природе смеоне, живе и несташне; младић одважан и подузетан; хајдук, о коме се мало зна, а кога Вељко, то је био овај велики херој српски, овај јунак над јунацима!...

У Вељку имамо готово потпунце оличен онакав идеал српскога јунака, какав је сам народ, са свима замишљеним особинама и врлинама великога витеза и хероја, створио у Краљевићу Марку. Необично смеоне, храбре и јуначке авантуре Вељкове, његов витешки живот и многе лепе карактерне особине, често подсећају на овог старог јунака народног; чини се, као да се Вељко у многоме на њ угледао, као да је он само у неколико измењена слика Маркова, прилагођена новом времену, новим приликама и животу.

Ј. Влешин

Повратак са трга

другови воле колико са лепих другарских особина, толико још више са великог јунаштва његова; буљубашица, кога старешине радо примају и цене са његове смелости и храбрости; јунак, силан и моћан као лав, коме се околина чуди и диви, а кога претпостављени запостављају, заборављају и не умеју довољно да оцене; старешина без пожуда за материјалним благом, кога момци и буљубаше његове обожавају и прослављају, а на кога се завидљивци и ситне душе тужакају; војвода, који свугде односи победе, прослављајући име српско и задавајући страх непријатељу, а чијој слави завиде многи, тада моћнији од њега, па би хтели да га нема; велики витез и непобедни херој, који славно гине у одбрани отаџбине и оставља име сјајно као сунце, много сјајније и величанственије од имена оних који за живота беху већи од њега; великан, коме потомство не зна поуздано ни годину рођења ни дан смрти, а који је и сувише заслужио да му Србин зна и дан и час кад је света угледао и оставио; — — ето, то је био

Нема сумње, њих двојица, Марко и Вељко, стоје данас као два највећа народна јунака — један у старој прошлости српској, кад српско царство пада, кад сунце српске слободе залази; други у новије доба, кад царство српско из четирвековног робовања васкрсава, кад се на небу српском почиње јављати зора српске слободе.

Благо народу, који у својој историји има да покаже такве јунаке и карактере, какви беху Марко Краљевић и Хајдук-Вељко Петровић!...

6.

Народна поезија о Вељку, као што смо видели, врло је слабо заступљена не само по броју песама, него и по вредности и лепоти њиховој. Овај легендарни и омиљени јунак народни, овај највећи херој новијега доба српског, сјајно је заслужио да народ о њему што више зна и има. С тога сам покушао да све оно, што је о Вељку познато у народној поезији, не само прикупим,

него и повежем у засебне целине, у песме; да их обрадим и допуним на начин, на који сам то чинио и код песама у „Лазарици“; и да их тако обрађене изнесем у што чистијем руху народном.

Ради оправданости овакве обраде проговорићу неколико речи.

Време, кад је српски народ певао и стварао епопеју о својој старој слави и величини, о несрећној пропасти на Косову, о јунацима и херојским борбама против вековних душмана, одавно је прошло. Може се рећи да српски народ данас више и не пева. Песме из прве половине прошастога века, у којима су опеване борбе из времена народног ослобођења од Турака, последњи су изданци епског певања народног. За доцније песме, као што су оне о новијим бојевима Црногорским, не може се рећи да су довољно народне.*)

Како постаје *народна* песма?

Јасно је да песма не може потећи у један мах из целога народа; њу најпре спева један певач из његове средине. Ако је у песми опеван догађај који је у народу познат или као савремен или по предању; ако су мисли и осећаји човека, који песму пева, у исто доба мисли и осећаји целога народа; и, ако песма и спољашњим обликом задовољава особине народног певања, — њу народ прима као своју и преноси је на све стране. Кружењем и преношењем од уста до уста, мењањем и усавршавањем, песма добија општи тип и израз народни, постаје отисак душе народне. За такву се песму вели да је *народна* баш и кад се зна човек који је први певао.**)

Карактеристично је оно што о постанку народних песама вели Вук Караџић (предговор I књ.): „Колико сам ја до данас могао дознати, јуначке пјесме понајвише спјевавају људи средовјечни и старци... Који човек зна педесет различни пјесама, (ако је за тај посао) њему је ласно нову пјесму спјевати... Да се ни у најновијим (а камо ли старијим) пјесмама (као народним) не може управо дознати, ко је коју први спјевао, то није за чудо; али је за чудо, да у народу нико не држи за какву мајсторију или славу нову пјесму спјевати, и не само што се нико тим не вали, него још сваки (баш и онај, који јест) одбија од себе и каже да је чуо од другога“...

Овакав постанак народне поезије утврђује ме у мишљењу: да би се и у данашње дане могла створити песма, која би се могла назвати народном и коју би народ примио као своју, ако су у њој заступљене све особине народног певања које су напред поменуте.

После овога, чини ми се, биће лако одговорити и на питање о оправданости *обрађивања* народних песама.

Ко је познат с разним збиркама народне поезије, знаће да су песме у њима различне и по вредности и по лепоти. Шта више, и у једној само збирци, као што је Вукова, опажа се међу песмама често велика разлика. Ево шта о томе сам Вук вели: „Различно пјевање једни пјесама по народу показује очевидно, да све пјесме нису одма (у првом почетку своме) постале онаке, какве су, него један почне и састави што, како он зна, па послије идући од уста до уста расте и кити се, а каштo се умаљује и квари; јер какогођ што један човјек љепше и јасније говори од другога, тако и пјесме пјева и казује... Може бити да су оваке ђекоје пјесме о једном догађају од различни људи различне и постале; а највише су и (особито у којима је мања разлика) различни пјевачи окренули по своме начину, као што се и данас чини једнако“...

То што су чинили раније народни певачи, мислим, може се и данас чинити. Зашто се песма, која је постала у народној средини, но која је записана од лошијег певача, или која није довољним кружењем кроз народ добила општи тип народни, не би могла поправити и дотерати тако да уђе у ред лепших народних песама? Од тога не може бити ни штете ни опасности по народну поезију; напротив, могло би бити користи. Оно што је народ до данас певао, познато је и верно штампано у збиркама како је прикупљено. Скупљачи народних умотворина нису имали права мењати их, преправљати и дотеривати; они су морали бити верни фотографи тог народног блага. И сваки, који хоће да зна шта је и како сам народ певао, наћи ће то у поменутим збиркама. Према томе, данашња обрада појединих одељака и песама из народне поезије, а у циљу добивања неке целине, или ради уклањања нетачних података и анахронизама, допуњавања осетних празнина, замењивања лошијих израза и стихова другим бољим и лепшим народним изразима и стиховима, — не може бити предмет забране, напада или осуде. Обрада није извор; она се не може сматрати као фалсификовање народне песме; то није фалсификовање злата или драгог камена из других материја, него је то њихово углађивање и дотеривање у циљу да би њихова природна сјајност јаче избила на видик. Таква обрада, којом се не наноси квара типу и особинама народне песме, него јој се помаже да буде потпунија и савршенија, може бити само од користи. Често се популаришу и уђу у народ и уметнички производи у којима су исказане мисли и осећаји блиски народу; тим пре ће народ пригрлити као своје оне производе који су обрађени и по духу и по руху народних умотворина. Вратити народу оно што је он сам дао, али у потпунијем и лепшем облику, може наћи само одобравања. То се чинило, па и данас чини, у многих културних народа. Треба ли поминьати такве обраде у поезији старих народа (Илијаду, Одисеју, Нибелунге...). као и обраде у другим народним умотворинама и код старих и код данашњих народа (у музици, у скултури...)?

Такво сам гледиште имао и кад сам „Лазарицу“ радио. Она је имала доброга одзива који ме је подстицао на даљи рад у том правцу. Нисам ја у нас први који сам ушао у такав посао, нити ћу бити последњи.

Овде износим седам песама о Вељку, од којих су две у целини народне с незнатнијим изменама (4. и 7.), две на-

*) Види о томе „Најмлађи круг народних песама“ од А. Гавриловића.

**) Види о томе „Кратки преглед српских народних песама“ од П. П. Ђорђевића.

родне препеване и знатно допуњене (5. и 6.), једна израђена по песми С. Милутиновића „Бесмртник“ (3.), а две су нове, састављене из народних мотива и стихова о Вељку из других народних песама (1. и 2.). Између њих нисам стварао нарочиту везу ни хармониску целину, нити сам ишао на то да у њима буде заступљено све оно што се о Вељку зна по историји и народном предању. Била ми је брига да из три-четири лоше песме о Вељку добијем неколико бољих песама у којима би, и по унутрашњем и по спољашњем облику, било што више народних особина. Њих сам обрадио у другом циљу: као саставне делове друге једне целине, намењене прослави стогодишњице српског устанка за ослобођење од Турака. Па ипак ће читаоци у њима, поред карактерних црта Вељкова јунаштва, наћи заступљене и најзнатније моменте из Вељкова јуначког живота: ослобођење његове постојбине Црне Реке, славну одбрану Соко-Бање, борбу под Видином, одбрану Крајине и Неготина, и јуначку смрт Вељкову.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Песма

Alfred de Musset

Добар дан, Сузана, цвете мога раја!
Да л' си још'те лепа ко и прошлих дана?
Сада ти се враћам из далеког краја,
Сада ти се враћам с италијских стра̑на.
Ко у правом рају у њима сам био,
Певао сам песме и љубави пио.

Ал' шта те се тиче?
Испред твог сам стана...
Отвори ми врата!
Добар дан, Сузана!...

Познадох те кад је крин првином ник'о,
Срце ти је би̑ло, силни жа̑р га пече;
«Нећу — рече — да ме воли више ико!»
— Сећај се, Сузана, у очи ми рече...
Па шта беше с тобом? Да л' ти беше ласно,
Што отидох рано, а вратих се касно?

Ал' шта ме се тиче?
Испред твог сам стана...
Отвори ми вр̨ата!
Добар дан, Сузана!...

Ник. Х. Илић

Његова љубав

Милош П. Ћирковић

(СВРШЕТАК)

* * *

Враћаху се они доцкан у ноћ кући. Марко је седео напред и журно гонио коња; она поред њега на узаном седишту, додирујући кад и кад својом ногом његову или би се нехотично и немарно наслањала на његову јаку мушку снагу и кришом посматрала његове снажне и поуздане мишице, како лако и еластично руководе дизгинама.

У тихој мрклој ноћи били су потпуно сами; коњ је касао брзо и равномерно; кола су лако и без запињања јурила по широком и прашњавом путу. Она осећаше при додиру са њим, како му се снага тресе и руке дрхћу, и неко ново непојмљиво осећање радости и сласти обузимаше је при том, али се не усуди да погледа у његово зажарено лице и ужагрене очи. Он се не могаше покренути с места без бојазни да не додирне њену ногу или да на себи не осети лаки и пријатни додир њезина гипкога и еластичнога тела. И при сваком таквом додиру његове би се уснице јаче стезале да не јаукне и у слепоочнице ударио би му млаз нове, вреле и силне крви. А она као да се нарочито трудила да тај додир све даље одржи ослањајући се безобзирно на њ и на његове мишице. Он хтеде да узвикне, грчевито, силно, да скочи са кола и остави је саму са коњем и колима у мирној и тихој ноћи и да побегне незнано куд, у таму, мрак и пропаст своју.

„Бојиш ли се кад ноћу идеш тако сам?“ рече му и загледа му се у лице. Један одвијени прамен њене рашчешљане косе прилепи му се уз вреле образе.

„Да ли се бојим? — — Од кога?... Вели да има вештица и вукодлака, али ја их још нисам срео.“

Ћутање.

„А шта би ти радио онда, да путујеш сам као ми сада, а преда те искрсне девојка, лепа и млада девојка и позове те к себи?“

Он осети како му је грло сухо, како га нешто унутра дави и све јаче стеже као последњи самртнички ропац. У грчевитом узбуђењу он као да угледа пред собом нечију туђу прилику, сву у бело обучену, лаку и магленасту, како обавија око њега своје дуге коштуњаве руке, и грозно се церека на њега. Он стеже бич јаче у својој руци, удари коња снажно без икаква узрока; коњ се пропе и кола полете удвојеном брзином. При овоме њено се тело подаде нагло у назад и њена коса шину га поново по образима.

„Шта ти је?“ упита га госпођа чудећи се.

„Ништа; учини ми се да сам видео некога,“ и он затеже јаче дизгине заустављајући усплахиреног коња.

Најзад стигоше. Она поскочи са седишта лагано и весело, а Марко се нађе у послу око коња.

„Кад будеш готов с коњем, доћи ћеш к мени. Мари за цело спава, а мени ће требати воде.“

Говорећи то, ње нестаде на степеницама. Марко ништа не одговори.

Дошавши горе она збаци са себе свој лаки огртач и задовољна својим излетом, она се осмехну. За себе пусти да поново прођу сви они тренуци и дрхтање на путу до куће. „Како ли изгледа само у његовој глави?“ помисли у себи. Била је необично радознала да сазна шта се скрива тамо испод оне тврде коре од његових груди; а да са њим није било све у реду, то је и слеп могао опазити по оном дрхтању његових руку и целе снаге. Да ли да се усуди? Она се колебаше неколико тренутака; ситни и незнатни уједи њене савести појавише се; али само моментано. „Ах, шта! Једном се мора већ живети, пре или после — све једно је. Зашто изгубити такву прилику?“ Она се сети тренутка, кад његове руке као муња брзо зауставише коња који тек што се беше пропео. „Не, нашто толико оклевање? Покушаћу на сваки начин, за цело нећу сломити ногу. Он је у свему као млади Дафнис; ваљда се и ја нећу постидети у улози Хлое. Also, vorwärts Kind!“... Она се задовољно осмехну и изгуби у својој соби за спавање.

После пола часа, Госпођа Поса била је на истом мрко црвеном дивану, са раширеним рукама и главом заваљеном према уздигнутом наслону. Од меког и еластичног тела у очи прво падаху њен затегнути бели и дугачки врат са брадом подигнутом у вис и полуотвореним руменим уснама, испод којих су провиривала два ситна и бела зуба. Једва приметни осмех играо се око њених усана и губио тамо у сјају два црна и жудна ока. На себи имала је дугачку, лаку одећу од ружичастог крепа, тако танку, да се и при најмањем покрету испод ње јасно оцртавају њене пуне мишице и гипки доњи удови; одећа беше једноставна и на грудима скупљала се и везивала једним црним траком, те ова затегнутост још јаче је износила на видик високе, обле и пуне груди. И тако полулежећи личила је на какву стару богињу љубави, као каква Баханткиња жедна и жељна мушког миловања и страсне, жудне љубави.

Марко је погледа. — Пред њим беше она, грех ласкави и пун осмеха, који можда није слутио никакво зло; она којој се он беше подао још од самог почетка, а која је поуздано и свесно ишла своме смеру без икаквих скрупула.

Страх и језа подиђоше га при том.

„Господе мој, царе небесни, сажали се на мене!“

„Јеси ли донео воде?“

Нешто неразумљиво и неартикулисано прође преко његових бледих и уздрхталих усница.

„Седи овде, на ову столицу,“ она му показа руком: „па ми причај штогод о себи и своме селу!“

Шта је имао да јој каже? И како? Зар она није опажала да он ни речи није могао проговорити? Тешка грозница тресла је његово цело тело; мозак му се превијао под силним грчевима и купио у једно једино нејасно и неразумљиво клупче, одакле ни последње мисли није могао ишчупати.

Он се још не покрену са свога места, а она, рђаво разумевајући његову укоченост и хотећи да оживи његову срчаност, подиже се лагано и приђе к њему и тихо говорећи и припијајући се уз њега, дотакну га се руком.

Он се нагло трже и погледом једног суманутог, који ништа више не знађаше о себи, сроза се поред њених гипких удова и заједа силно, снажно као у последњој борби.

„Како је прост?“ помисли госпођа Поса и две наге руке склопише се око његова врата, и на сузним очима он осети две вреле и меке усне.

* * *

Марко је лутао по целом околу као бесан звер, испод чијих ногу цело земљиште гори. — Дакле, ипак је било оно чега се највише бојао и што је за њега значило сигурну смрт. Јест, смрт. Јер то је био грех, велики и силни грех, а зар грех може остати некажњен; зар је добри и велики Бог могао допустити да се на широкој земљи деси и такав злочин и да тај злочин прође на миру недодирнут његовом силном и моћном руком?

Њему дође на ум његова породица и живот у њој. Сети се оних чистих осећаја тихога живота далеко тамо у мирном и забаченом селу, сети се свога живота међу својима милим и драгим. Сви његови, по природним законима мирнога, домаћега живота, уживају потпуну тиху и сталну срећу. Само је он био отпао, одбачен и проклет и од Бога и од људи, и зато сада не беше нигде спаса његовој бедној души. Како је то било тешко, како је то као растопљено олово падало на његове широке груди и

притискивало овде целим теретом својим, гушило га и давило као у последњој тешкој самртничкој агонији.

Покадшто покушавао би да заборав простре свој вео преко свега онога што је било; али се и тај последњи напор губио и ишчезавао као у лакој пролећној магли под оштрим сечицама мрке садашњости. И из свега тога лако и провидно издвајало се неко магленасто биће, топло и слатко, као млеко у грудима тешкога болесника, ширило своје руке к њему, мамило га и звало к себи, са оним истим жудним осмехом полуотворених румених усана и сјајних, светлих очију. Проклет, проклет од сад и на веки.

И он затвораше очи пред овом сабласти. И укочени мозак у грозници својој престајао је да и даље мисли о свршеном чину, о тешкоме греху. И без зазора, без срама и гриже савести он пусти да му срце плива у валима тренутнога задовољства, заборављајући и на себе и на Бога и на људе. И све се јаче погледом упијао у оно топло биће, чија га топлина голицаше као меко паперје, и овде је тражио мир скрушеној души и јадном и бедном, презреном срцу.

* * *

Једне недеље, нагло и изненадно, врати се и он, муж госпођин. Не беше сам: у његову друштву била су још два официра, један неки даљи рођак, други пријатељ његов. У усамљеном и новом винограду отпоче нов живот, проткан веселим разговором, смехом и шалом.

„Како ли си провела све то досадно време?“ упита капетан своју жену и руком миловаше њене злаћане власи. Она му се припи уза тело и гледајући га право у очи, одговори:

„Ах, Господе, досадно је — истина — било, али шта се противу тога може учинити? Судбини се мора човек пре а после поклонити.“

„Зар не, драга моја?“ рече он усхићено и пољуби је у благе и сањиве очи.

Такве се сцене показиваху свакога дана; госпођа се ни најмање не устручаваше да одговори топлом миловању свога мужа. У његовој одсутности као да и извесна промена бејаше наступила у њезину расположењу. Она је била весела, певала, смејала се и тако радосно ћеретала. У вечерњем друштву, које се стаде у винограду врло често скупљати, блистала је она својом лепотом и умиљатом појавом као каква краљица. Па и за пријатеља, свога рођака, она је вазда имала пријатних речи и топлих више љубавних и оних истих жудних погледа. Само за њега, Марка, она више не имађаше ни речи; он је био оно исто што и негда: слуга и роб, она — господарица, крута и усиљена.

И све је то Марко увиђао. Ни љутина нити љубомора не распињаху му груди. Знао је да у таквом друштву мора тако и бити. С тим је био начисто. — Једнога дана не оста му непримећена нарочита љубазност и топлина погледа према томе страноме официру. „С њим ће то исто отпочети!“ помисли. И нека неисказана туга обузе му груди, а зашто — ни он сам није знао.

Дакле, умрети! То је стајало тврдо пред његовим очима; он овде није имао више шта да тражи. И поново му се указа оно исто бело привиђење, кад се с њом враћао позно у ноћ кући, где стеже своје руке око његова врата и на њ се тако ружно смеје.

Он уздрхта. „Све једно је,“ помисли: „после оваког почетка, мора и такав крај бити.“

У први сумрак једнога пријатног и благог дана седело је цело друштво окупљено на пространој веранди и мирно и тихо се задовољавало величанственим изгледом

Ф. Весел Балка

на Саву и Дунав. Сунце беше већ утонуло на далеком хоризонту, а за њим беше само остало, као какав крвави траг, румено и далеко небо; из даљине допирао је нејасни шум удаљеног града; потоци су отпочињали своју вечито стару песму; и у целом околу беше благо и сањиво, тихо и мирно.

Користећи се општом удубљеношћу целога друштва, госпођа Поса чешће би променила по који жељни поглед са својим суседом, оним истим официром. У два маха он се саже као да је нешто упустио испод стола, и влажним уснама додирну њену меку и топлу руку.

Мари дотрча сва усплахирена и задихана.

„Ah gnädige Frau, welches Unglück, welch' grosses Unglück!... Er hat sich aufgehängt,... dort unten auf der Wiese...“

„Ко?... Шта?...“

Сви скочише?

„Јесте!... Ја сам био пошла um Wasser zu holen... а она виси тамо... und die Augen so gross und der Blick so starr... Ја сам све то видео...“

„Господе, Боже наш велики!“

Господа отрчаше. Поса остаде сама на верандн. Нешто хладно и ледено прође јој кроз целу снагу као кад оштри челик додирне наго тело. „Све је то због мене,“ помисли. „Ах, будалаштина! за цело није мислио да ће ти медени дани вечито трајати!“

Друштво се врати. Јест, истина! Нашли су га тамо на старој крушкиној грани, већ одавно мртва и укочена,

„Да ми је само знати, зашто је то учинио! — — Таква непријатност!...“

„Којешта!... Још и због тога лупати главу. — — Ко ће знати; за цело каква стара љубав, тамо из села; код њих бивају свакојаке ствари. Можда неверство, удала му се драга или што слично... Зар и због тога кварити своје расположење?“

И она се погледом упи у свога доскорашњега суседа и позва га у врт, да му цвеће покаже. Капетан оде да се постара за пренос тела. Остали се гости опростише и одоше.

Београд, 1905. год.

У звездажу ноћ...

Светлуца свемир, к'о да гори свод
И дремно шуми бујно-густа трава,
А поток јеца губећи свој ход
Далеко у луг где славујак спава;

И сребром звони кроз дб водин шум
И тихо трепте шибљике крај жала
Док нема ноћ к'о мртав њути хум
И тече струјом вечитога вала....

Понес'те, вали, у мрак уздах мој
До мирног оног скровишта сред грања,
Где славуј вечно о љубави сања

И својом песмом диже олтар њој...
Пробудите га нека песму склада
О бледој звезди, што у море пада...

Д. Ђукић

Жена

— Н. В. Гоголь —

Јаклени створ, Зевсе Олимпски! О, ти си неумољив у своме гневу! Прохтело ти се да пошаљеш свој бич на овај свет; поцрпао си сав отров неприметно разливан по недрима прекрасне ти земље: скупио си га у једну капљу, па си је гневно бацио творачком десницом и отровао њоме чудно дело своје: саздао си жену! Позавидео си бедној срећи нашој; нисн хтео да човек излива вечни благослов из дубине захвалног срца; боље нек проклество грми са преступних усана његових... Створио си жену!“

Тако је говорио, дошавши пред Платона, Телекле, млади ученик његов. Очи му севаху огњем; по образима беснео је пожар, а дрхтаве усне наговештавале су силну буру растрзане душе. Рука му је срдито бацала пурпурне вале богате одеће, а распучена копча немарно је висила о девичанским грудима младићевим.

„Шта, божанствени учитељу? Зар нам је ниси представљао у божанском облику, у небесном руху? Зар нису твоја златна уста изливала потоке речи о нежној лепоти њеној? Зар нас ниси учио, да је тако пламено, тако нематеријално љубимо? Не, учитељу! твоја божанствена мудрост још је млада у познавању бескрајне бездне покварена срца. Не, не! ни сен свиреног искуства није се коснула светлих мисли твојих: ти не знаш жене!“

Вреле сузе грунуше му из очију; завивши главу хитоном и покрив лице рукама, он се наслони на мраморни

стуб, на коме је раскошно почивала богата круна коринтског стила, обасута сунчевим зракама. Дубок и тежак уздах оте се из груди младићевих, као да се сви скривени осећаји душе, и све што се налазило у њој, као да се све скупа слило у тужни звук уздаха, а тај звук као електрични удар прође по свему телу. А осећајима савладана природа, немоћна да искаже бесмртне, вечне муке душине, претвори се у један бони јек.

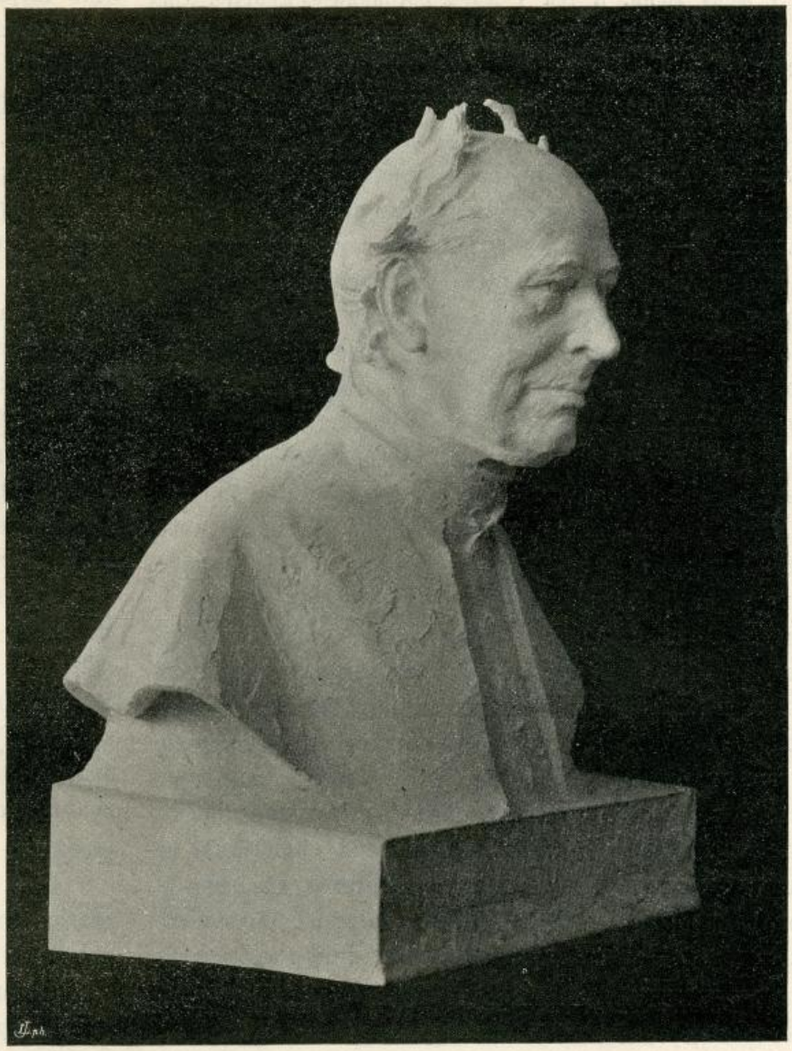
Међутим надахнути мудрац нѣмо га посматраше, а лице му је испољавало мисли дотле још необјављене пређашњим високим размишљањем. Тако остаци дивне илузије дуго још не ишчезавају и мешају се с почецима идеја, док човек потпуно не уђе у свет стварности. Кроз смели отвор куполе светлост је сјајним млазевима падала на мудраца и обливала га зракама; рекао би, да се у свакој надахнутој црти његова лица светлила мисао и узвишени осећаји.

„Умеш ли љубити, Телекле?“ — запита он спокојним гласом.

„Умем ли љубити?“ прихвати нагло младић: „Питај Зевса, уме ли мигом обрве да усталаса земљу, питај Фидија,[1]) уме ли мрамор да надахне осећањем и да дâ живота мртвој стени. Кад у мојим жилама кипи не крв но љути огањ, кад сва осећања, све мисли, кад се ја сав претварам у звуке, кад ти звуци горе и душа звучи само љубављу, кад су речи моје бура, а дах — пламен... Не, не! ја не умем љубити! Реци ми, ко је тај срећни смртни који је овладао таким чувством? Је ли већ премудра Питија открила то чудо код људи?“

„Сиромах младић! Ето шта људи називају љубављу! Ето каква се судба спрема томе мирном бићу, кроз које су богови хтели да објаве лепоту, да дарују свету неоцењено благо и да у њему покажу своје присуство на земљи! Јадни младићу! Ти би сажегао својим усијаним дахом то мирно биће, те би помрчао буром страсти ту чисту светлост! Знам, хоћеш да ми причаш о невери Алкинојиној. Твоје су очи биле сведок... Но да ли су оне биле и сведок твојих бурних узбуђења која су се рађала у то време у дубини твоје душе? Јеси ли се најпре обазрео на се? Нису ли у пуном јеку разбуђене страсти кипеле у твојим очима? А кад су страсти знале за истину? Шта хоће људи? Та они су жудни вечног блаженства, безграничне среће, и довољан је само један тренутак грчине, па да као срдито дете разруше зграду коју су годинама камен по камен подизали! Нека кроз твоје очи гледа и сама истина, нека је дивна Алкиноја баш и оцрнела себе лукавом преваром, али запитај душу своју: шта си био ти а шта твоја душа у време када си и живот и срећу и море усхићења налазио у загрљајима Алкинојиним? Преврни огњене листове своје књиге живота, па да ли ћеш наћи ма и једну страну речитију, божанственију од те? Би ли ти, за све драго камење персијских царева, за сво благо Либије, дао те небесне тренутке? И шта су према њима и прва почаст у Атини и највиша власт у народу! И биће, које је, као Прометеј, све што је лепо отргло од богова, принело на дар теби, унело небо са светлим становницима у твоју душу, — обасипаш ти преступним проклетством, кад би требало да ти се сав живот претвори у захвалност, кад би требало да се сав облијеш сузама и да скрушено, смерном химном животворцу Зевсу, замолиш, да ти продужи прекрасни живот њен и одагна облак туге са светлога јој чела.

„Управи на се испитивачки поглед: шта си био пређе а шта си постао сада, од кад си прочитао вечност у божанственим цртама Алкиноје; колико нових тајни, колико нових открића си разумео и протумачио својом безграничном душом и у колико си се примакао ближе највишем

Р. Валдец † Јосип Јурај Штросмајер

*) *Фидије* (500—432 пре Хр.) скулптор из доба Кимона и Перикла; радио је на украшавању Акропола. Његова су дела, између осталих, позната „Атена Партеноска“ (у Партенону) и чувени „Зевс Олимпски“, израђен од слонове кости и злата.

Преводилац

благу! Ми постајемо зрелији и усавршавамо се; али када? Кад дубље и потпуније разумемо жену. Погледај раскошне Персијанце: претворили су своје жене у робиње. Па? Њима је неприступно осећање лепота — бескрајно море духовитих наслада. Из њихова срца ни искре не ће измамити појава богиње Праксителове[1]); усхићена душа њихова не ће проговорити са бесмртном душом мрамора и не ће наћи акордних звукова у њој. Шта је жена? — Језик богова! Ми се дивимо тихоме, светлом челу човека; али не видимо лика божјега у њему: ми видимо у њему жену, дивимо се у њему жени, а тек у њој и боговима се дивимо. Она је поезија! Она је мисао, а ми само овапућење њено у стварности. На нама горе њени утисци, и у колико је силније и дубље утиске на нама она оставила, у толико постајемо и узвишенији и бољи. Докле је слика још у глави уметниковој и духовно се уобличава и ствара — она је жена; кад се преобрати у материју и заодене опипљивошћу — она је човек. Па зашто уметник тако ненасито жуди да своју бесмртну идеју обуче у грубу материју, подчињавајући је на тај начин нашим обичним несавршеним чулима? — Зато што њиме господари узвишена жудња да изрази божанство у самој материји, да њу има домакне ма и део боскрајног света своје душе, да жену створи у човеку. И ако се на њој случајно зауставе очи младића који жарко разуме уметност, шта ће оне тада тражити у бесмртној слици уметниковој? Да ли оне у њој виде материју? Не! материја ишчезава, и пред њима се открива бескрајна, нетелесна идеја уметникова. Каквим ће живим звуцима заневати тада духовне струне у њему! Како ли ће се силно одазвати у њему, као на позив отаџбине, и неповратна прошлост и неизбежна будућност! Како ће се духовно загрлити душа његова са божанственом душом уметниковом! Како ће се обе слити у неисказном духовном пољупцу!.. Шта би било од узвишених врлина човекових, кад не би биле обасјаване и препорађане нежним, благим врлинама женином? Чврстина, храброст, јунаштво, срчаност прешли би брзо у зверство. Одузми светлост свету, — нестаће разнобојности: небо и земља слиће се у мрак још црњи од обала паклених. Па шта је љубав? — Колевка душе, дивна човекова чежња за прошлошћу, у којој се завршио непорочни почетак његова живота, где је на свему остао неописани, неизгладљиви траг невиног детињства, где је све завичај. И када душа утоне у зефирна наручја душе женине, кад у њој нађе свога оца — вечног бога, своју браћу — дотле земљом неисказане осећаје и појаве — шта бива тада с њом? Тада понавља у себи пређашње звуке, негдашњи рајски живот, испредајући га до бескрајности као влакно из свилене чаурице...“

Надахнуте очи мудраца зауставише се непомично: пред њим је стајала Алкиноја, која је неопажена ушла у дворницу за време њихова разговора. Наслоњена на један кип, као да се сва претворила у нёму пажњу, а на дивном челу оцртавала су се поносна узбуђења богу сличне душе. Мраморна рука, по којој се сијаху плаветне жиле пуне небесне амброзије, слободно се држала у ваздуху; складна нога, обавијена црвеним трацима сандала, нага, у заслепљивом блеску, збацивши љубоморну обућу ступила је напред и, рекао би, није ни дотицала презрене земље; високе божанствене груди таласаше се усколебане уздасима, а одећа, која је упола покривала два прозрачна облака на прсима, треперила је и падала у раскошним, живописним линијама на под. Као да је нежан, светао зефир, у коме се купају становници неба, по коме струји ружичасти и плаветни пламен разливајући се и преливајући у безброј зракова, којима ни имена нема на земљи, у којима трепери чаробно море непојмљиве музике, — као да се тај зефир заодео у видљивост и стајао пред њима, осветлав и обоготворив собом дивно обличје људско. Немарно забачени назад, тамни, као мрачна поноћ, праменови косе наткриљавали су љиљаново чело и у тамном водопаду спуштали се на сјајна плећа. Муња из очију растрзала је сву душу...

Не! никада ни сама царица љубави није била тако дивна, чак ни у оном тренутку, када се чаробно рађала из пене првих вала!

Занемео од дивљења и са страхопоштовањем баци се младић пред ноге поносите лепотице, а топла суза богиње над њим наднете — ороси његове вреле образе.

С руског превео
М. С. Петковић

[1]) *Праксителес*, Атињанин, живео је у четвртом веку пре Христа, представник је новије Атичке уметности; био је особити уметник у изражавању — у скулптури — душевног, унутарњег стања. Нарочито је радио млађе представнике богова: Ероса (бога љубави), Афродиту (Венеру, богињу лепоте) и др.

Преводилац

Пјесма у сутон

(Syst. Alcmanium)

Магли се далека раван: у струјању вечерњих звука
Спрема се починку сањива доља.
Разлева е' блага топлота и дрхти у мирису зрâка
Заспало њишући прољетње цвеће.
Плавом ведрином неба титрају звјездани зраци
Као да сањају снове блаженства.
Светиња мира у дољи и небо ми зрацима милим
Буде у души радосну сјету;
Незнано чудно спокојство у души ми дрхти сненој,
Тиха а страсна ме прожима жудња,
Мутних ми нестаде мисли и плинем у незнану миљу,
Дрхтим и чезнем, а ништа не желим.
И као санани звуци што блуде из уснула дола,
Уснуло њишући прољетње цвеће,
Душа ми сретна и сјетна блуди духом љепоте:
Прољетње природе диже је миље.

Т. Д.

Казка

E. Neera

(НАСТАВАК)

Како је мучно кретати се по запуштеној кући и рећи себи: „До пре неколико дана био је овде! На овој је софи седео; ову је књигу узимао; ову је столицу помицао; ову је слику посматрао. Овде ми је говорио, овде ми је стискао руку; свугде је блистао сјај његове лепоте, грацијозност његова осмехивања — а сад га више нема!“

Првих дана је немогуће ослободити се ових мисли. Изгубљена душа лебди свугде; успомене се скупљају, удише се она драж што је од њега заостала у ваздуху, у намештају, у наборима рукавица.

Тих дана као да по кући стално пролази неко, чији глас звони као и његов — лепо се чује како дрхти, са болесним, уздржаним треперењем — а у памети излази његово лице, цело, од гордог чела па до слободне браде, и обично се онда тихо понавља: „Тако, баш тако се он обично смејао!“

Ход постаје непоуздан — пут изгледа тако дуг! Сусрећу се црне сенке које се у напред крећу, — то су људи. Али шта хоће они у свету, који је испуњен једном једином идејом, *њим!*

Ну поступно нестајаше и грознице. Наста меланхолична замореност, исцрпеност. Само нада на поновно виђење прекриваше тугу цветовима лепих снова.

То је доба дугих и нежних писама са приложеним незаборавком, љубичицама, коврџицама косе, увезаним ружичастим свиленим трачцима. То је сентиментална периода, пуна преданости и нежности, у којој је сваки младић Јакопо Ортис, свака жена madame de Sevigné.

Стари зидови куће Тарамелијеве још никад нису видели тако страсне изливе као што је био бол Лаурин.

Кад је пароксизам прошао, кретала се она као аутомат. Своје дневне дужности вршила је механички. Била је, тако рећи, подељена у два сасвим одвојена дела, од којих је бољи одсуствовао.

Угово кратко бављење код ње, изгледа да је на крају крајева ипак имало и добру страну: беспослена радозналост људи није се о њој бавила. Лаурина повученост, њена раздражљивост, њено рђаво расположење стављало се на рачун тисуће узрока, који с правим узроком не имађаху никакве везе.

Понеки рекоше: „Љути се што нема деце.“ Тог је мишљења био и старији лекар. Он јој пипаше бйло свако вече у апотеци.

Али једанпут је ухвати с два прста за руку, склопи очи и жмиркајући промрмља нешто.

„Хм! хм!“

„Шта ће да значи то „хм, хм“? Запита Лаура. Смрт или живот?“

„Останимо код живота.“

Лаура поцрвене до ушију и угризе се за усне.

* * *

Четири недеље доцније није се више могло крити, да се осећала мајком.

Неисказано силно подузимаху је тиранске жеље, које у овоме стању и најбоље жене учине осорљивим. Ну ипак сви јој гледаху кроз прсте.

Била је зима.

Седела је у својој топлој неосветљеној собици са једним вратима. Соба је била уска а дуга; на краћој страни био је камин, а на другој прозор.

Више камина висило је, у белом дрвеном оквиру, зидно огледало. На њему беше утврђен један резани ловоров венац с позлаћеним листовима и црвеним јагодицама.

На средини мраморне плоче на камину стајао је, на два стубића од трешњевине, под стакленим звоном, часовник у старом немачком стилу, са арапским бројевима на порцуланској плочи. С обе стране стајаху, у спиралним месинганим светњацима, по две свеће, бар десет година недирнуте. Изгледало је да је између часовника и свећа била нека тајанствена симпатија.

Преко пута, с друге стране улице, отвори се прозор. Био је испреплетен гвозденим шипкама. На окнима су биле завесе, везене на лик ланчастих петљица, с прорезаним ружицама.

Лаурина столица била је на дрвеном постољу, због боље светлости и због влаге на поду. На столици и под њеним ногама лежала су и два јастука добро напуњена перјем.

На сред собе стајала је округла трпеза, а ако ње четири месингом оковане столице. Жуто се јасно издвајаше од загасите америчанске коже. Изгледало је као да две столице, систематски поређане око трпезе, пажљиво посматрају мраморни суд са вештачким, мраморним воћем, који је поносито стајао на столском застирачу.

Кад би се природно воће донело на сто, склањао би се мраморни суд; ну доцније би опет био тачно на своме месту, непоремећен ни за длаку. Ово су место означавала четири фантастична ждрала, који се међусобно за репове уједају.

Блага светлост продре у собу кроз гвоздене прозорске пречаге и отворе на завеси. Само у подне указивао се сунчани зрак; изгледало је као да је говорио: „Добар дан, Лаура!“

Тада се осмехиваше све у соби: и огледало, увенчано лаворовим венцем као какав песник, и часовник, и светњаци, и оков на столицама. А воће од мрамара у мраморноме суду изгледало је при томе као да зре.

Лаура је обожавала овај сунчани зрак; он је трајао тако кратко, и изгледао тако тајанствен као и њена љубав. Она га је усисавала, издигнувши главу, и отуривши са крила дечју хаљиницу коју је шила. За један тренутак светлост јој окружи главу, као ореол, и позлати јој ивице врата и витице које се беху искрале из трачка.

Од једном нестаде сунца. Лаура поново предузе свој посао. Блага и мутна светлост опет остаде да царује у соби.

Владала је мртва тишина. Лагани и редовни ударци старо-немачког часовника успављиваху Лаурине мисли својом монотонијом.

* * *

Мало је заљубљених који имају смелости да се запитају: „Куда ме ово води?“

Они претпостављају да оставе душу да лута тамо и амо. Безграничност их заноси; ако се хоће, по сваку цену, да буде срећан, онда је штетно тачно познавање будућности. Волети, бити вољен — то је цела наука оне привилеговане земаљске деце, која се, опкољена смртнима, ни најмање не брину о боговима.

Сви су мислили, да Лауре нестаје у страшним, па ипак тако слатким мислима о будућности. Међутим мајчин осећај не беше, у ствари, у овом узбуђеном срцу ни корена пустио. Највише ако је код ње била нека врста љубопитства. Тако је Угу о томе писала врло кратко између дугих страна страсних излива.

Њено јој стање изазиваше све више непријатности.

Замореност и рђаво осећање изгледаху јој као сметње слободноме лету њене љубави. Она је осећала, колика је провала зјапила између ње, отромеле, и несташнога, осамнајестогодишњег дечака. Шта би он рекао, кад би је сад видео уморну, ружну, с дубоким браздама под очима? Да ли би је још и тада волео? О! још једном бити млада, још једном лепа, још једном само за њ створена!

У жалосним тренуцима, када би се слабом осећала, када би приметила да су јој дражи и добро осећање у опасности, Лаура би била у искушењу да проклиње своје стање. Осећала је неисказану мржњу наспрам непознатога бића, које ју је тако тиранисало.

Читала је и чула толико патетичнога о мајчиној љубави; сада јој све то изгледаше претерано. Не, није вероватно да ће се моћи предати томе створењу, које ју је толико једило и мучило, још пре него што је и у живот ступило!

Деца јој се у опште никад нису свиђала.

Само би се по неки пут, из оног великог пожара који ју је ништио, несвесно и нехотице искрао по који благи зрачак и осветлио појезију колевке; тада би видела малог анђелчића, како се смеје и руке пружа, као да преклиње за милост. Пролазне слике, које се за час изгубе пред помишљу на Уга, као оно магла на сунцу!

Ни Андреја, који је немо и ћутке обављао своје послове, није говорио о ишчекиваноме госту. Сирото дете! Хладан му се дочек спремао! Само се апотекарови пријатељи интересоваху о порођају, нарочито старији лекар. Он је предсказивао и кладио се, да ће Андреја, сада хладан као лед, бити најнежнији отац.

Истина, апотекар би се на то насмејао, али нервозно и с уздрхталим уснама. Поглед би упро преда се, у даљину, тако, да му нико није могао ништа читати из очију. Ако би шала дуже трајала, заруменили би му се образи од унутарњег узбуђења; али се не брањаше.

Зима је била сурова и хладна.

Уго јави ујаку једним званичним писмом да ће доћи о новој години. Лаура га грозничаво ишчекиваше. У томе стиже и вест од заове, да Уго болестан лежи у постељи. Лаурина грозница промени свој карактер. На место силног нестрпљења дође очајан страх.

Одмах поче преписку с Уговом мајком. Говорила је да хоће да посети Уга....

Андреја је озбиљно опомену, да јој је прва дужност да се стара о себи самој. Путовати не би било паметно, то јој она неће допустити. То је било први пут, да јој се он успротиви. Лаура је била тврдоглава, али у своме мужу наиђе на такву челичну вољу, какву никад није могла ни замислити. У раздражењу покушавала је да прави и сцене, али без успеха. Андреја је мирно напуштао собу, чим је она жучнијом постајала.

Дођоше и покладе. Уго још не беше оздравио. На Лаурино наваљивање одлучи се Андреја да посети свога сестрића.

Два дуга, смртоносна дана, беше он на путу, два дана, који су Лаури личили на агонију, два дана, који јој као олово притискиваху осећаје и мисли.

Трећега дана ослушкиваше она на вратима, слаба, јер дванајест часова не беше никакво јело ни додирнула. Зид јој је служио за ослонац. Не беше ни очешљана. Хладни мртвачки ветар дувао је кроз дуги ходник и натерivао јој у лице растурену косу. Две дубоке бразде указаху јој се на лицу, низ које се лагано котрљаху сузе, лагано као по већ добро познатоме путу. Лаура не подиже руке да их отаре — она их гуташе.

Тек пред вече дође апотекар, тужнога лица, црвених образа.

Жена му изађе на сусрет, али се не усуди ништа да упита.

Он прво скиде огртач, а затим шешир. Потом седе и погледа расејано у даљину.

Лаура се довуче до њега.

„Но?“

Он махаше главом.

„Опасно?“

Он потврди главом.

„Небески Боже!“

Он се нагло окрете ка њој. Очни капци му силно задрхташе; затим промрмља:

„Ту је већ крај.“

Лаура паде онесвешћена.

Помоћник дотрча из лабораторије. Донесе стакло са сирћетом; тврдио је, да је ово био већ предвидео: синьора није три дана готово ништа окусила.

Андреја подиже своју жену снажним рукама и положи је мирно и опрезно на софу. Кад Лаура дође к себи, наговори је да легне у постељу, и да узме што да једе.

Затим јој сам донесе у једној чаши за два прста своје најјаче старе марсале, и придржа јој главу док је она испила.

Дођоше и оба лекара. Лаура се осећала боље.

Лаура је увидела, да се мора савладати у интересу своје страсти.

Сутрадан устаде. Била је спремна — на све.

* * *

Сваког другог дана долазиле су вести о Угу. Све су гласиле рђаво: болест је постајала све смртоноснијом.

Андреја је постао још ћутљивијим но пре. На Лаурина страшљива питања одговарао је кратко а обично их је избегавао, или јој је ћутећи само показивао очајна писма своје сестре.

Крајем априла узела је Угова болест таквога маха, да не остајаше никакве наде на спасење.

Андреја изјави жени да је намеран и по други пут отпутовати. Лаура га у томе помагаше благом нежношћу, као да ју је блиско материнство испунило сажаљењем за ону мајку, која толико пати.

Арнаутски младенци са Косова

Андреја отпутова. Убрзо за тим стиже депеша: „Уго је умро.“

Ваљада је милостиви Бог хтео, да Лаура при овом силном изливу свога срца буде сама.

Нико није видео како се она у грчевитом тржању стропоштала на земљу, како је гризла око себе намештај, како се, претећи, поново исправљала: нико то не виде.

Дневима је остајала затворена у својој соби.

Кад се Андреја вратио, беше она већ спремила маску свакодневног бола. Само под њом је беснео још увек олуј њена раздерана срца. И муж јој је био приметио дубоко потресен, али му очи беху суве.

У Кулози ценили су Лаурино дубоко осећање. Сви су се дивили њеној нежности спрам мужевљевих сродника, те јој је тако бар било могуће да се каткад и исплаче.

Уговој мајци одмах је написала дирљиво писмо и замолила је за једну витицу Угове косе за успомену; жеља јој би испуњена.

Мила црна косица, коју је тако често љубила, постаде јој најдраже благо. Метнула ју је у медаљон који је носила на своме срцу. Ну сваког би га тренутка вадила,

отворала и дуго на њему погледе задржавала. Како је само могуће, да је Уго умро, тако млад, тако страстан!

Често је сумњала у то. Помишљала је, с каквим би га осећањем поново видела. Заборавила би сва уздржавања; звала би га својим пред целим светом.

Други пак пут плакала је за прошлошћу; било јој је, као да га је могла још топлије љубити — затим је обузе силно кајање и прекоревање, сетивши се, да му је једнога дана забранила да је пољуби.

Будућност ју је страшила. Сувише је и волела и патила, да би могла још једном да воли и пати. Осећала се исцрпеном.

Све струне хармоније стварања беше већ додиривала. Све јој беху под прстима попуцале. Шта јој је могао живот још понудити?

За сваку страст има живот само две крајности: највећу радост и највећи бол. Лаура се сад предаде сва болу као некада радости: безгранично.

Соба јој постаде неприступачнија но икада. И у најлепше доба године остајала је по читаве дане затворена у њој. Било је страшно видети је у оном тужном простору: саму и замишљену, између воћа од мрамора и вештачког ловора на камину, док се напољу сунце осмехивало на расцветане бресквe.

Спрам елеганције у одевању, до које јој је некад толико стајало, била је сад равнодушна. Погурена, болесна, за неколико месеци остарела више но за десет година, трчала је престрашено пред огледало. Носила је двоструку жалост: жалила је своју љубав и своју будућност. Духовно беше већ умрла, а ћутећи је преклињала да јој дође крај и физичким мукама.

Али природа, не водећи рачуна о овом душевном стању, довршивала је у њој најслађу мистерију.

* * *

Једне мајске ноћи даде Лаура живот једној девојчици.

Ну ово не изазва ни веселог ћеретања, ни радосног клицања, ни усхићења. Једна жена прими дете и пови га; обави га топлим увојем, па га затим метну у колевку. Дете је било тако мало, тако нежно, да му се гласић и не чујаше. Изгледало је као свежањ пеленица, и као свежањ лежало је заборављено, тамо у колевци. Било је мирно и страшљиво.

Лаурино стање било је доста опасно. Чуварка је сматрала за своју дужност да преко ноћ остане код ње.

Андреја је спавао у побочној соби. Жена му није допуштала, да над њом бди. Гледајући мирну, у сан утонулу кућу, не би се ни слутило, да је под кровом Тарамелијевих рођена кћи.

Лако јутарње руменило обоји прозорска окна, и озари Лаурино лице које је у самртном бледилу почивало на јастуку.

На чуваркина питања одговарала је без речи, покретима главе. Била је уморна и раздражена; желела је да буде сама.

Чуварка пође вратима.

У томе тренутку уђе и Андреја.

„О, та погледајте своју кћер!“ узвикну чуварка и узе свежањ из колевке.

Андреја мирно ступи корак ближе, саже се, држећи руке иза себе, и одмахну главом.

Мала је имала лице црвено, пуно бора, чуперак црне косе на глави, чело набрано као у старе жене.

„Хм!“

То је било све што изговори апотекар. Немогуће је извлачити какве консеквенце из звука његова гласа.

„Ла, ла, — ла, ла! Паметно дете! Кладила бих се, да ће бити лепа!“ рече чуварка.

Лаура баци поглед у страну. Чуварка јој је била ужасна.

Апотекар се приближи на прстима постељи своје жене.

„Како се осећаш!“

„Рђаво — врло рђаво.“

Новорођенче јечаше.

„Та носите га даље!“ викну љутито Лаура.

Андреја се пожури лако дрхтећи и узе га из чуваркиних руку.

„Полако! Пазите да га не повредите!“

Одмахну главом, сави руке, потури их под малечко тело и удаљи се ситним корацима кроз врата.

У побочној соби нађе оба лекара.

„О“ узвикнуше ови, „отац! отац! живео отац!“

Пламено руменило покри апотекарове образе, ну то му је личило добро; у томе му и несвесно попустиште његове руке а поглед му постаде мрачан.

„А, мала је тешка!“

„Очинска радост одузима ти снагу. Дајде да видимо принцесу!“

Андреја је не хтеде пустити.

„Шта, тек што је рођена а ти већ играш тиранина? — Бојиш ли се да ћемо ти узети ћерчицу? Само доле с велом! А, какво лице! Како мрко! Ну то не шкоди лепоти! Иста мајка!“

„Обиђите Лауру!“ одговори Андреја и показа на врата женине собе.

Оба лекара одоше ка њој.

Апотекар седе за један тренутак, као оборен сувишним притиском свог лаког терета.

Био је сам са дететом.

Новорођенче поче опет тужно да јечи. Уста му се развукоше, очи, које из малог набраног лица сијаху као жеравица, испуниште се сузама.

Андреја се наже према њој обузе га сажаљење, и уснице му се спремише за пољубац. Али у истом тренутку указа му се на лицу једна дубока бразда. Укочен, трже се натраг и поче полако корачати горе доле.

* * *

Три недеље доцније прими Лаура званично први пут своје пријатељице. Лежала је у кревету. Прошивени по-

вач био је од атласа бресквине боје, а застирачи на постељи од најфиније материје које је Тарамелијева кућа могла дати.

Поред постеље на сточићу стајала је кита цвећа у дивноме суду.

Пре неколико дана још надала се Лаура да ће умрети, али је била јача него што је и сама мислила. И тако се помири са мишљу да и даље живи без воље, пркосно, незадовољно и огрчено.

Мало створење предала је једној дадиљи, која је собом понесе у суседно село да га одгаји. Мала је плакала преко целог дана а и ноћу; Лаурини живци то нису подносили. Андреја ништа није замерао што се дете удаљава. Он оста и даље нем и незантересован; жена је могла чинити што је хтела.

У домаћем реду не измени се ништа, изгледало је као да дете у опште није ни рођено.

Андреја је спремао, ћутећи и даље, своје лекове у апотеци; оба лекара и други посетиоци говорили су о жетви и свиленим бубама, забављаху се оговарањем и тумачише „Eco della Borsa“.

Галантност, која је владала у овом кругу, док је у њему била Лаура, изгуби сад потпуно свој основ, пошто сињора, по своме потпуном уверењу, готово никако више и не долажаше на вечерњи разговор. Кад би се пак који пут и појавила, црте су јој изражавале тако непријатну хладноћу, да је људе пролазила свака воља да јој се удварају и праве досетке.

Сем тога за Лауру је Уговом смрћу и порођајем детета и последњи зрак младости био угашен, а овога пута за увек.

Криза материнства одузела јој је сваки остатак лепоте. Сад се јасно видело њених тридесет и пет година; била је болешљива, нерасположена и јетка. Само у ретким часовима подсећао је распламтели жар њених црних очију на доба у коме се осећала младом и лепом.

Као код многих људи, тако се показа и код ње она ретка појава двостраног осећања, по коме у једноме телу живи двојака воља. Жена која је изгледала, у присуству других, мирна, уморна, незаинтересована, са послом у руци, преображавала се у усамљеним часовима у страсну жену, која у фантастичним сновима изазива своју изгубљену љубав. Јер је Лаура волела још увек. Она не напушташе варљиву слику своје нестале среће; сад је волела духовно, док је побеђена материја била бачена на под.

Умрети! То остаде циљ њене чежње, али умрети да би се поново оживело у свету без граница, у свету у коме би се Уго опет осмехивао целокупном заношљивом лепотом својих осамнаест година и љубио је — љубио без краја!

Она је анализовала себе саму; двојила је себе, колико је то било могуће, од свога телесног Ја, од сињоре Тарамелијеве, супруге, мајке, пријатељице, домаћице — хтела је да се осећа само као Угова љубавница. Склапала је очи и затварала уши — није хтела да гледа капут свога мужа обешен о клину, није хтела да слуша шум у кујни и у лабораторији.

Душа јој је била одсутна — летела је у даљину и висину све више, док је не спопаде вртоглавица. То напрезање целе мисаоне снаге изазивало је код ње исто дејство као и прорећени ваздух: стезало јој је дисање, изазивало јаке болове, али она се у томе болу осећала ипак задовољном.

Премишљала је: шта би чинила да Уго није умро?

Пре свега би побегли! Своје драго би сакрила у

Овчар са Јавора

пустињу, у самоћу — шта је стало до места! Понекад би је заносио оријенталски предео: топло небо, зажарени песак, плаво небо. Други пак пут осећала је жудњу за маглама хладнога севера — за неприступачним брдским висинама, за јеловим шумама, за вечним снегом.

Али увек је бивала опијена љубављу; час идеалном, час чувственом, страсном.

Ноћу, или пред зору, у досадној мекоти еластичних јастука, између сна и јаве, гомилале су се око ње пожуде.

Тада је сакривала главу под покривач, избегавала је ружичасте зраке зорине; обухватала је постељин намештај, и као у заносу тражила је прошлост која се није могла више вратити.

У врту, где јој је сваки цвет, сваки камен говорио о Угу, остајала је по читаве часе у мислима и чувствима, као младо девојче.

Седела је на мермерним степеницама и купала је у сузама камење, за које јој се чинило да понавља одјек жарких пољубаца.

Тако прође година, полако, без измене.

Вреже процветаше и покрише се лишћем и грожђем; затим паде снег, па прође, а вреже опет процветаше.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Чаша живота

(М. Ј. Љермонтов)

Ми пијемо чашу бића,
А очи нам вео крије;
По златним јој ивицама
Ток се наших суза лије.

А кад пред смрт са очију
Спадне онај вео густи,
Кад све што нас обмањује
Оде с велом у прах густи —

Тад видимо да је празна
Била она златна чаша,
Да напитак беху — снови,
И да она — није наша!

О.

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ј. Андоновић

(свршетак)

Сунце и сунчани систем

Сва ова досад поменута небеска тела окрећу се, нека на мањем а нека на већем растојању, око светлила овога света, око нашега сунца.

Ја велим „нашега“ сунца, јер је оно вазда с нама; оно руководи ову нашу, за нас тако огромну земљу при њезину кретању у васиони, и то тако поуздано, да она из године у годину описује око сунца једнаке путање и тиме нам доноси *зиму*, која нам живце чврши и спрема *свежији* живот за будуће дане; за тим нам доноси пријатно *пролеће*, бујно зеленило и вегетацију; даљим својим окретањем доноси нам топло *лето*, у коме нам најпотребнија средства за живот сазревају и успевају; па се најпосле овај низ благодати за сав наш људски род завршује *јесени*, најбогатијим временом у нашем годишњем животу.

Ове поменуте благодати и биле су узрок, што су многи старији народи мислили, да је сунце најдостојније да се њиме божанство представи, па да се и оно само обожава.

Отуда у Египћана обожавање *Озириса*, у Персији обожавање *Митре*, у Грка обожавање *Аполона*, који је са *Хелиосом* идентификован и био *Бог сунаца*.

Око сунца, као око централнога тела, окрећу се све поменуте планете, и то овим редом: Меркур, Венус, Земља са нашим месецем и *Марс* са својим месецима.

Између Марса и Јупитера окреће се око сунца велики рој малих планета, тако званих планетоида, а за овима долази Јупитер, Сатурн, Уран и најпосле Нептун.

Више од 500 које великих које мањих и малих небеских тела окрећу се око централнога тела, око нашега сунца; с тога се и зове овај свет, у коме и ми живимо, Сунчани Систем или Хелиоцентарски, — Коперников Систем, и за сва је та небеска тела једини и свеколики извор за васцели живот сјајно сунце, о којем песник вели:

Сунце, ма колико да си сјајно,
И да лепо грејеш свима,
Опет вели свет пакосни:
Да на теби пега има. —

Сунчане пеге

И заиста, ако пажљивије посматрамо сунце дурбином, онда опажамо, да котур сунчев није по свој површини подједнако светао, већ да осим веома светлих партија, светлих тачака, има на њему и много омањих, тамнијих, овалних партија, које се зову *поре* или *грануле*, а из којих постају веће или мање *пеге*.

Ове сунчане пеге нису никако са свим и подједнако тамне по целој својој површини, већ се могу лепо разликовати на тако звано *језгро* па и на *полусенку*. Помоћу ових пега, о којима ћемо доцније говорити, одређено је и време сунчева обртања око осе, које бива за наших 25 дана.

Комете или репате звезде

Осим планета и њихових месеца, имамо још да поменемо повећи број небеских тела која се од досада познатих планета разликују обликом својим.

Ово су тако зване *репатице звезде* или *комете*. Ово име *комете* дошло је отуд што су Грци називали ове звезде *косастим звездама*, што значи комета. Ретко који од нас

да није видео ма какву репатицу на звезданом небу, о којима се од вајкада с неким страхом говорило и предсказивало да добра бити неће, јер се репатице од вајкада сматраху, а и данас код необавештених још се сматрају, као зли весници овог нашега неба, који се овде онде само зато и јављају на звезданоме небу да овом мајушном и слабом роду људском предскажу нова зла и нове беде што имају да га снађу.

Од када је и у репатица потврђено правилно кретање око сунца, од тада се обавештени свет њих више не плаши.

Број ових репатица не зна се још за данас, али ће их на сваки начин бити до неколико тисућа. Повећи број комета одређен је већ по својим путањама, и за 444 знамо да се крећу међу напред поменутим планетама, па да и у наш сунчани систем спадају.

Ове се репатице зову *периодске* репатице.

Друге се крећу по тако развученим и дугачким путањама око сунца, да прелазе можда чак заплаву нашега сунчанога система, те можда досневају и на такве даљине које су за нас несхватљиве.

Спектроскопска испитивања послужила су за одговор на питање: каква је природа у комета? Према Zöllner-ову схватању може се рећи да су комете преостатци некадање исконске и у великој количини нагомилане материје, из које је некада поступним згушњавањем постао наш сунчани систем. Језгро је састављено вероватно из многога ситнога камења и метеорита, које је окружено леденом скрамом све дотле докле комета на великом удаљењу од сунца пролази кроз тамну и хладну космичку пучину. Када се комета приближава сунцу све више и више, онда се најпре загрева она страна која је сунцу окренута, лед се отапа и тако се образује маглински омотач око језгра.

Метеорити, аеролити или озвездине

Поред комета биће још једнако најчудноватија појава за свакога, кад види да се на звезданоме небу одвоји од осталих звезда на један мах по каква звезда, и са веома великом брзином крећући се, засија на небу у облику већег или мањег светлуцавог лука и прелети преко неба, да одмах затим испред наших очију ишчезне. Ове летелице по небу зову се: *аеролити, метеорити* или *озвездине* и са свима досада поменутим небеским телима део су нашег сунчаног система.

Привидна величина па и сјајност ових озвездина веома је различна. Њих има тако малих да се једва виде, а има их и таквих, које својим сјајем надмашају и сјајност Јупитера па и Венуса, а има их и таквих чија је светлост јача од светлости других звезда у толикој мери, да се ове за тренутак или слабо или и нимало не виде.

Најмање од ових зову се *звезде падалице*, које се овде онде по звезданом небу расуто појављују, у читавим ројевима, крајем јуна и у почетку новембра, и проузрокују право *падање звезда*. Падање звезда бива тако, да се примећава, како звезде као ексцентрични зраци полазе из неке тачке на звезданом небу и, крећући се по небу у разним правцима, најпосле ишчезавају. Она тачка, из које звезде привидно полазе, зове се *зрачна тачка* звезда падалица. Онај рој звезда падалица, који се јавља крајем јуна, познат је под именом *Перзеида*, а онај који се јавља у месецу новембру под именом *Леонида*, јер Перзеиди полазе из констелације *Перзеа* (Perseus) а Леониде из констелације *Лава* (Leo).

Ватрене лопте

Много светлије озвездине зову се *ватрене лопте*, које готово свакада имају краћи или дужи реп и које се често пута и дању виде, а многе се од њих гасе тек уз велику праску и тутњаву, па су узрок и падању врелога камења на земљу, које обично после појаве ватрене лопте налазимо или као *озвездинско гвожђе* или као *озвездинско камење* (као оно што је пало 1877. год. у *Соко Бањи*). Без сумње је сваки од нас много пута већ виђао ма какву озвездинску појаву. Њу су виђали људи од вајкада, и није ни чудо, што се ова лепа појава помиње и у Илијади, по којој, онда кад каква звезда засине па падне, по неки од богова на земљу силази. Исто тако и северни мит доводи у везу живот новорођенога детета са озвездинском појавом; и по њему, како се дете роди, започиње предиља Верпеја да преде конац живота, и сваки се конац животни завршује у по једној звезди на небу. Када се приближи смрт човекова, онда се кида конац живота и његова побледела звезда пада на земљу.

Па и наш народ у својој празноверици доводи у везу с појавом озвездине или смрт или и бегство каквога заточеника и т. д.

Беранже је пак ту дивну појаву на звезданоме небу (Змај, стр. 94) овековечио овим стиховима:

«Ти ми рече, да су наше коби,
Наши дани о звезде скопчани.
— Јесте, синко, ал' им тама злоби,
Па нам често гледати их брани.
— Али негда бистро око твоје
Њихне знаке растумачит знаде — —
Каква ј' она, она звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде?
Издахн'о је један човек, сине,
Ето му је звезда малаксала,
Баш је пев'о, сретан, од милине
У средини мила круга мала;
Грлио је пријатеље своје,
Чашу испи, Богу душу даде — —
А гле опет једна звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
То је била невестица млада
Мило чедо у самоме цвећу,
Пуно срце убавога нада,
Сутра јој се мили свати крећу,
Скоро би се загрлили двоје,
Већ јој девер зелен венац даде — —
А, гле, опет једна звезда што је
Сјала. сјала, а сад доле паде!
А, мој сине, та је звезда сјала,

На врх виса пурпурнога сјаја,
Пуно ј' пусте лажне славе брала,
Сад већ нема за њим уздисаја.
Многи даше крв и добро своје,
А он горко захвалити знаде — —
А, гле, опет једна звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
Та је звезда господскога слуге,
Трепетлица престолскога виса, —
Ни за њиме нема данас туге,
Где ће народ оплакати лиса!
Још се и сад многа чела зноје...
Да-л ће други да залечи јаде? —
А, гле опет једна звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
Био ј' богат, срца племенога,
Златне речи, милостиве руке,
Био дика, понос рода свога,
И обрана сиротиње пуке,
Око њега плачна лица стоје,
Ко ће сузе да отаре саде? — —
А, гле, опет једна звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
Тону звезде сила и царева! —
Чувај, сине, чисте своје груди!
Пуно ј', синко, међ' звездама плева,
Ретка ј' душа, што с' о правди труди.
Не отимљи с' из присене своје,
Да са сјајем не сабереш јаде —
Шта су сјаји? — Ено звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!»

Некада се мислило, да су ове појаве чисто физичке, јер се сматраху као ваздушне појаве; међутим, пошто по новијим испитивањима, ове појаве нису из земљине атмосфере, већ из сунчаног система, то ћемо и о њима рећи најважније.

Метеорити се могу поделити у две класе: На *гвоздене метеорите (сидерите)* и *камене метеорите*. У првој су класи: *гвоздени метеорити* (сидерити) који су готово од самог чистог гвожђа у коме само имају примесе *никла и фосфора*. Пошто се на земљи сасвим чисто гвожђе нигде не налази, морамо закључити, да оно гвожђе, које се сасвим чисто нашло, на површју земљином као у Мексици и Сибиру, и то у комадима који су више хиљада килограма тешки, мора долазити од сидерита. Ови комади гвожђа имају обично 90% гвожђа, а остатак 10% представља: никл, кобалт, фосфор, сумпор, кром и њихове везе.

У упоређењу са каменитим метеоритима, може се рећи да су сидерити веома ретка појава.

Друга класа, камени метеорити, имају махом сиво или сиво-црвену боју, па често и упрскана зрна и црну кору, која подсећа на последицу топљења, па има и утиске облога облика а покадшто и само метеорско гвожђе.

Минерале, који се у каменим метеорима налазе, находимо и у нашем камењу, као базалт, оливан, аугит, а неки се нису на нашој земљи још нашли. Нови елементи нису нађени у метеорском камењу. У целој васиони налази се иста материја.

Метеорити су нам помогли да потврдимо мишљење, да је потпуна истина оно чему нас спектрална анализа учи, т. ј.:

Иста материја налази се разастрта у целој васиони, јер су метеорити једина небеска тела која су нашем испитивању приступина и која имају исте елементе, које ми на земљи налазимо, па их на сунцу и осталим небеским телима морамо замислити.

Од почетка 19. века приметило се, да се озвездине у извесне дане у години јављају у све гушћимројевима.

Први пут је посматран новембарски рој 1799. године, када је појава била необично лепа и то на целој северној поли земљине лопте: у Европи и Америци, од екватора па до Гренланда на више. Humboldt и Bonpland посматраху у Comani, на прибрежју Венецуеле, како су четири сахата падале звезде заједно са ватреним лоптама, да готово није било места на небу одакле није сипала ова ватрена киша, и одакле није излетало тисућама звезда падалица.

Па да се запитамо: откуда долазе ове озвездине? Оне јамачно не представљају камење које је, као што је Аристотело мислио, јаким ветровима у вис са земље бачено, па се отуда завитлано опет на земљу враћа.

У нашој атмосфери метеорити не могу постати, јер ми знамо да је она све то ређа што се у вис пењемо.

Метеорити не могу долазити ни из вулкáнâ на нашој земљи, јер немамо основа, по којима бисмо могли замислити силу, која би била у стању да до на 100 па и на 200 километара баца камење од земље — јер ни код једнога вулкана није тако што опажено. Метеорити не долазе ни са месеца.

Како постају метеорити

На питање: одакле долазе метеорити? одговори први Chladni, велики акустичар, 1794. године, кратким одговором: „Метеорити долазе из космичкога простора. Они су дакле космичка тела". Chladni вели (Disterweg стр. 269): У свету има много малих маса, које привлака гони да описују разне путање по овоме космичком простору, и кад ове масе дођу у близину наше земље, онда их она, по закону гравитације, себи привлачи и тада оне падају на њу. Дошав пак у сферу привлаке наше земље и идући кроз нашу атмосферу, метеорити се, од трења кроз ваздух, загреју, зажаре па можда достижу и до белог усијања.

При своме кретању, а због великог убрзања у нашој атмосфери, метеорит збија и ваздух пред собом тако, да овај ваздух може донекле, веома згуснут, да се упресује и у поре метеорита. Услед овога трења може метеорит или да се најпосле заустави или да експлодира и да се распрсне, и онда пада на земљу. Да ли грмљавина или тутањ долазе од експлозије ватрене лопте или од наглог улетања ваздуха у његове празнине, о томе још нисмо начисто.

Осим свега поменутога, од интереса је, што већ на први поглед пада у очи, сличност између озвездина и комета. — Зато и јесте постављено питање: *да случајно*

два годишња роја озвездинска нису покадшто комет-ске појаве?

Schiaparelli, Opolzer, Peters и Leverrier држе, да је између комета и озвездина тесна веза, и да озвездине нису ништа друго већ комете или остаци од комета, чије је распарчавање давно и давно започело и све даље напредује. Но и ако се у суштини слажу озвездине са кометама, то је опет појава нешто друкчија. Кад каква комета прође изнад атмосфере наше земље у већем одстојању од ње, онда је и видимо као комету, и то у свој њеној целини, а у одбијеној сунчевој светлости. Кад пак комета или својом главом или репом доспе у нашу атмосферу, онда је, због велике близине, не видимо у њеној целини на једанпут, већ само у малим појединим масама, које комету и сачињавају, и то у усијаном стању, а то је напред поменути озвездински рој.

Маглински колут, Зодијакова и северна светлост

Изгледа да је део нашег сунчаног система и онај још недовољно испитани појав тако звани *Маглински Колут,* који се, колико је до данас познато, такође око сунца окреће, налазећи се између Меркурове и Марсове или, боље, између месечеве и земљине путање. У тропским пределима наше земље, а поглавито на екватору, опажа се, после сунчева заласка, необично светао одблесак на западу, који често и до поноћи траје.

Ова дневна светлосна појава позната је под именом *Зодијакове светлости,* јер има мишљење, да ће бити последица скретања сунчане светлости од земље, и то у заплави Зодијакове зоне, те отуда јој и име *Зодијакова светлост.*

Међутим Förster држи, да Зодијакова светлост припада баш нашој земљи, и да је као какав кометин реп, који наша земља за собом има, и који је састављен од веома лаких гасова, да се може узети као да је он продужење једне веома ретке атмосфере. У заплави тога земљина репа, могу електричне појаве, а исто тако и рефлекс сунчане светлости, да произведу светлуцање Зодијакове светлости, што и сам спектар Зодијакове светлости наговештује, који је веома сличан и са спектром *северне светлости,* па и са спектром тако зване *сунчеве круне.*

Признати се мора, да су и *Маглински Колут, Зодијакова Светлост* па и *Северна Светлост* још вазда проблематичне појаве у васиони, о којима има наука тек да донесе дефинитивно решење.

Ово су тек само кратке и најглавније летимичне напомене о појединим небеским телима у овом нашем космосу, али су ипак довољне да уочимо положај наше земље у њему, и да сазнамо њезин положај као звезде међу осталим звездама. —

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Пролеће

Прође ледна, учмала, мртва зима и дође топло, свеже, живо пролеће.

И студени кам планински, и земља, смрзнута и испрепуцана од мраза, и сухо, оголело дрво, и замрзнути поточић, и тичица, невесела, скоро умртвљена цичом и вејавицом, — све је то сад, у пролеће, обасјано, пробуђено, загрејано, заталасано: све је то добило, свеж, весео израз, израз живота који је одједном, нагло, бујно пљуснуо на све стране...

На сваком кораку сретате весела, радосна, живахна лица у којима, по очима, по гласу, по покретима, по свему видите како живот буја, ври, прелива се...

Ја знам да је дошло пролеће, ја знам, али га не осећам. Мени су сви дани у години једнаки: једнолики, тужни, мрачни, страховити; мени су све године скоро подједнаке, исте; ја осећам прелаз једне године у другу само по терету у души који се у њој, без икаквих закона, стално слаже. Број мојих година није математички тачан; можда су оне прелази не из године у годину, већ из месеца у месец, из недеље у недељу, из дана у дан, са часа на час...

Ја знам да је дошло пролеће, ја знам, али га не осећам. Мој живот нема живота, моја вера нема Бога, моја нада нема уздања, моја љубав нема драгане

Вел. Ј. Рајић.

У гнезду

Имаћасмо тичицу малу, милу и цвркутаву. Миловасмо је, шалисмо се с њом и вољасмо је много. Но једног јесењег влажног дана одлете нам тичица и загуби се у магли и облацима. И ми плакасмо.

Две године су од тада.

У топлом, склонитом гнезданцу, гајећи мале тичиће, цвркуће задовољно једна тичица. Хе! Ко би мислио да ћемо у овој мудрој тичици и брижној мајци познати своју малу тичицу, која само из руке у руку лећаше! — Зар толику моћ имају она два голушава тића, што су онако брижно заклоњена у куту гнездашца?

Ст. С. Н.

Две жеље

Тамно, а поднизано живим алемовима, спустило се вече. Звездано вече.

Корачајући кроз тишину, уздигнутим погледом ја продирем у тајанствену дубину, милујем дробне ђердане и нѣмо обожавам најлепшу Лепоту. Она се осмејкује, трепери и блиста; сјајним осмејцима засењује очи и обара поглед, збуњује мисли, повија главу, заноси тело.

Ох! само се одморити; ослонити се, као ноћ о земљу, па треперити са звездама и уздисати са ветрићем!

Сунце се склонило. Још један поглед и ево мрке трепавице се склапају над плавим небесним оком; оно се опире још мало... али — већ и сасвим ишчезну његов сјај.

Растегнута трака друма, бачена између зидина од китњастих брежуљаке, набрана и савијена погдегде, увире тамо у даљини, пред очима, под мрке бедеме, а они расту и развијају се у брда и планине... Ноћ се спушта... Осећања се дижу, гомилају се, буја̀ју: снагу, слободу, могућност имати па јурнути у сумрак, у даљину; грабити планине, летети кроз природу, ишчезнути...

Ст. С. Н.

У Мљетцима

— пјесма у пролазу —

Венеција! Чудан град, као што је и његова прошлост. Да, увијек чудан! И сваким даном све тужнији, све блеђи. У бури живота све више у забораву. Умире! Пожурите, видите то, осјетите!.. Дођите! — али на прстима, ко у храм, у стари, давни храм!.. Ах! Маркова пијаца пати под корацима досадних туђинаца!.. Ту се проводе медни мјесеци, прве брачне ноћи, ту — у гробљу! У палатама великих артиста, божанских артиста — Нијемци удесили хотеле. Свакоме је угодно. Све весело. Свугдје живот. Само Венеција — издише!.. — Осјећате ли ви то!? Не!? Онда, што ћете у њој?!...

Колумбо и Наполеон! Обојица ослободиоци свјетова, а у исти мах гробари Венеције! Али Италија се рађа. Бјеше ли умр̀о Рим? Не. Он је живио у Венецији и Венеција је живила зато што је била — Рим, а у њеној смрти рађа се Италија и на гробовима Тицијана, Тинторета, Ђорђона и других, она васкрсава пуна крви и новог живота, ко мла́да, једра планинка са нарамком веселе и здраве дјеце, као омиљено чедо идеја своје савремености!...

Но све се доноси у самом себи. Смрт нигдје не изостаје. — И Италија, ко и Рим, ко и Венеција, умреће у наручју своје дјеце — идеја и захтје́ва̀ доцнијег доба; умреће у загрљају нечег *новог, неизбјежног*, што мора доћи. Вријеме ће је постарити: отети јој свјежину, младост, здравља; дах ће јој постати тежак, мучиће је живот и она ће хтјети да умре. Живот је времена као и живот индивидуа. Све ишчезава у својим тренутцима бола и радости. Осјећања тренутака наша су вјечност, наш живот. Нико их не може осјетити, појмити, већ ми!.. Далеку, врло далеку Италију положиће њезина рођена дјеца у гроб, ни она неће разумјети ни један бол, ни једну сузу, ни једну ријеч своје мајке. Вјекови не преносе тренутке. Покољења неће разумјети језик својих отаца, они га могу само слутити, а то је непрозирно, нејасно, као тражити у својој души израз укоченог погледа мртвачева!... Они неће имати ни толико појезије, да бар дижу у старим палатама хотеле. Они у својој души неће моћи трансформовати ни један титрај удаљеног доба, ни један бол његов; они ће бити бескрајна садашњост која не оставља никакве прошлости. А то је тако близу! Чини ми се већ смо ту!...

Или: зар има још свијета што *зоће* и што може да разумије живот пирамида и смрт Олимпа!...

Adio, Venezia!

Ђакомо

Уз наше слике

Јудин пољубац (сликао К. А. Гринел). — „Уставши од молитве дође к ученицима својим, и нађе их а они спавају од жалости, и рече им: што спавате? устаните, молите се Богу да не паднете у напаст. Док он пак још говораше, гле, народ и један од дванаесторице, који се зваше Јуда, иђаше пред њима, и приступи к Исусу да га цјелива. Јер им ово бијаше дао знак: кога целивам онај је. А Исус му рече: Јуда! зар цјеливом издајеш

сина човјечијега?“ (Јеванђеље по Луци, глава 22, стр. 45 до 50).

Кирка (сликао Бела Чикош Сесија). — Кирка је, по Одисеји, кћи Хелиоса и Перзе, а становала је у једном дворцу који су чували вуци и лавови. Све сапутнике Одисејеве, што их је бура бацила на њено острво, претворила је била у свиње. Али Одисеј, добивши од Хермеса једну травку против њених чаролија, избави све другове своје од судбине коју им беше наменила Кирка. — Тај моменат представља и ова слика одличног хрватског сликара Беле Чикоша Сесије. —

Повратак са трга (сликао Ј. Вјешин). — Посетиоци Прве Југословенске Изложбе сећају се још ове одличне радње брата Чеха Ј. Вјешина, који је своју кичицу посветио сада искључиво бугарском народу, у којем и живи од неколико година као прирођени Бугарин. Још пре доласка свог у нову отаџбину, Вјешин је био врло добро познат и цењен јевропски сликар словачких мотива, а сада је то исто са својим сликама из бугарског живота.

Бајка (сликао Ф. Весел). — Ова је слика била један од најлепших украса Прве Југословенске Изложбе. Зналачки погледи на њој су се нарочито задржавали, дивећи се пуно уметничкој изради њеној. Она је сада у власништву Њ. В. Краља Петра I. —

Сину за празник (сликао Б. Волце). — Већ се примичу Благи Дани, а син је далеко од дома. Мати је штедела пару по пару од кућевних трошкова, а сада сву уштеду шаље свом сину, да и тако осети радости о великом празнику. —

† Јосип Јурај Штросмајер, бискуп ђаковачки (вајао Р. Валдец). Братски нам хрватски народ изгубио је пре кратког времена свог највећег сина и народног добротвора, Јосипа Јураја Штросмајера. Нашим читаоцима већ је добро позната, из политичких листова, сва величина овог хрватског губитка, а ми данас износимо само његов лик, да читаоци виде великог човека који је целог свога века оличавао најлепшу и најнесебичнију љубав према свом народу. —

Дафнис и Хлое (сликао М. Мурат). — Дафнис је син Хермеса и једне нимфе. Био је љубимац богова и људи, и пасао је стада своја у подножју Етне. Нека краљевска кћи, љубоморна на Дафниса због његове љубави са неком нимфом, опије га вином и доведе до неверности према њој. Љутита и увређена нимфа казни га слепилом. Несрећу своју блажио је Дафнис песмом и свирком, али, онако слеп, сурва се једног дана са високе стене и остане мртав. Из места на које је пао — потекао је извор свеже воде, око којега становници тога краја сваке године прослављају успомену Дафниса. — Хлое је девојачко име, врло радо помињано у пастирским песмама и романима. У овој бајци замењује ону нимфу. —

Арнаутски младенци (фотогр. снимио Бран. Ђ. Нушић). Досадашњим сликама са Косова прилажемо и овај снимак арнаутских младенаца. —

Овчар са Јавора. Овај аматерски снимак приказује нам пастира стогодишњака са Јавора. Наша жеља да објављујемо и аматерске фотографске радове, још никако не може да се оствари како бисмо желели. Овај лепи спорт, и ако се довољно негује, показује још вазда врло мало чисто уметничког успеха. Аматере и опет молимо да нам шаљу своје најбоље радове.

ХРОНИКА

НАУКА

Човек и природа.

Човек је чедо природино, везано за њу небројеним концима и — конопцима. Ту везу исказује наивна народна машта причом о Усуду; ту везу осећа сваки од нас, почев од тешког или лаког терета наслеђа, па до свакодневног расположења, које са туробним небом буде тужно, докле нам пролетњи дах природни испуњава душу надом и весељем. Ту спону између неорганског и органског света, између васионе и земаљских становника уочили су стари астролози; отуда њихова гатања о судбини човечјој по звездама небесним. Што су они некада чинили у неком надахнућу, са извесним предосећањем, без дубљих разлога, то сада поступно и наука проналази и правда, као да јој је суђено да се у вечитом ритму талàсâ између старога и новога, потврђујући новим оружјем старе истине, које су као чувства тињала у народној души, обучена у прастара народна веровања и предања. Таласно треперење, које важи за топлоту, светлост и електрину, као да важи и за научне истине уопште.

Народ осећа, мàштâ и верује, наука тежи, мисли и доказује. Народ вероваше да се брадавице могу залечити

гатањем, данашња наука доказује да се сугестијом — дакле опет неком врстом гатања — могу ови изрaштаји уклонити.[1]) Народ вероваше да неки невидљиви „изворски дуси“ помажу при лечењу бањским водама, докле наука доказује да у већини врелих лековитих вода има радиоактивних еманација. Народ је веровао да звезде утичу на живот човечји. Данашња наука је статистичким испитивањима то исто несумњиво утврдила. Знаменити шведски научник Арениус доказао је да се у ваздушној муњевини јављају разговетна колебања, која зависе од месечева обилажења око сунца, утичући несумњиво на извесне физиолошке радње човечје. То је потврђено појавом менструације, бројем порођаја, случајевима падавице. Арениус је још доказао и друго колебање муњевине, које зависи од сунца, са размаком од 23 дана, које такође има везе са менструацијом и рођењима; а слични размаци запажени су и при појавама северне светлости и вртуна.

Коме није познато, како периодске појаве дана и ноћи, лета и зиме, топлоте и студи изазивају физиолошке реакције у биљака, животиња и човека? Зашто не бисмо реаговали исто тако и на друге космичке утицаје, који нису приметни за наша несавршена чула? Зар да не осетимо промене ваздушног притиска, ваздушне и земљине муњевине, земљиног магнетизма, који по Аренијусу зависе од васионских појава. Све се више множе чињенице које тврде, да смо у присној вези са укупним нашим планетским и сунчаним системом; у многим физиолошким радњама јављају се периоде космично телурске. То показује и несташна, толико опевана љубавна страст; то показује нарочито сексуални нагон, тај најмоћнији од човечјих нагона, који потајно и несвесно подстиче љубавне покрете. Многи посматрачи доказали су за Јевропу, да је највећи број зачењавања (концепција) у месецима мају и децембру, а према томе максимум рођења у фебруару и септембру.[2]) Деца рођена у фебруару и септембру надмашују животном снагом децу из других месеца. Зар то не подсећа на звездарска гатања? Зар то не потврђује претпоставку, да се и у прачовека јављала двапут у години периода плодности? Зар то не упућује на њ гово сродство са животињским светом? Са овом појавом беху у вези и два највећа празника старих народа, Словена, Германа, Келта, праћена љубавним оргијама, који су почињали 8. марта, односно 10. септембра, а свршавали се 8. јуна, односно 8. децембра. Хришћанска црква их је усвојила као Ускрс и Божић.

Коме није познат утицај годишњих времена на животне радње човечје? Ко није осетио на себи утицај пролетњег даха, кад се крећу сокови и у биљака? Зар није и седи Змај узвикнуо: „Хај не престај мајски дане, младим', старим' живот сладит'!“ Ломброзо је пронашао да су у пролећу најчешће творевине уметничке, открића из физике, хемије и астрономије. Ну исто тако и болести омекшавања мозга показује свој максимум у пролећу. Злочини такође јасно потврђују зависност од годишњих времена, злочини противу морала дешавају се највише у мају и августу. Највећи број самоубистава пада у мај и јуни. На деци се чешће опажа т. з. пролетња грозница, умор, немир и немар. У пролећу расту деца (од 9—15 година) у дужину, а мање по тежини: у јесени, обратно, напредују по тежини, а мање у дужину. Пада у очи да се и телесна температура прекодан редовно мења, чему прави узрок није нађен, али се нека сличност опажа у дневном колебању земљина магнетичног стања.[1])

Напоредо са физиолошким радњама човечјег живчаног система теку, у узајамној зависности, и психичке радљивости његове; кад су прве подложне периодичним променама, услед васионских утицаја, зар да ове друге не буду? Уосталом, експериментална педагогика доказала је периодичност не само у телесном, него и у духовном развитку дечјем, чему ваља потражити ближе и даље природне узроке.

Васпитање је ставило себи у задатак да, водећи рачуна о прошлости човечјег рода, о његову корену који се губи у животињском царству, о његовој еволуцији, уздигне га ка светлим висинама моралних идеала. Да би у томе успело, она мора у довољној мери узимати на око и несвесне своје сараднике, природне утицаје, који се не ограничавају само на најближу средину, већ захватају из најдаљих небесних даљина, одакле допиру етарски таласи, у облику топлоте, светлости и електрине; оно мора узети у вид и васионске, космичке утицаје. Стога није узалуд речено да је човек атом васионе, микрокосмос у микрокосму. Тако се обистињава: све је у свому.

П. М. Илић.

Vatroslav Lisinski i njegovo doba. Prilog za poviest hrvatskoga preporoda. Napisao Franjo Ks. Kuhač. Drugo popunjeno izdanje sa slikom Vatroslava Lisinskoga. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1904.

Препорођај хрватскога културног живота учинио је, да се поред књижевности и музичка уметност почела развијати на народној основи. Сасвим је појмљиво, да је у доба „Илирства“, када су се толике песме или, боље рећи, стихови писали, било потребно, да се родољубна садржина њихова попевком што више рашири. У то доба пада, дакле, почетак стваралаштва хрватских народних композитора. А то је доба у непосредној вези и с нама, са српским ондашњим животом. И ако нас додуше Илирство није толико освојило, ипак се и у нас, нарочито после појаве Бранкове, а већ и дотле, много певало, а уз многу је песму постао у час и напев, те се дакле и у нас то доба — или можда нешто доцније — може сматрати за почетак музичког развитка.

Ми имамо певачких друштава од преко 50 година, па ће без сумње бити тачно мишљење, да се још и пре ових почињало у нас у збору певати, те, доследно, да се већ онда и компоновало (Ал. Николић, Станковић), па и ако не у народном духу — а можда је и оваких било — а оно бар на народном језику. Не само да би занимљиво, него би и потребно било претражити све старе архиве старијих певачких дружина, не би ли се нашло више старијих аргумената, који би нам показали, ко се за српску музику (у прве њене почетке) бринуо. Исто би тако добро било распитати у старих људи, који су још пре 50 и више година певали, да нам испричају све чега се о тој ствари сећају, — и најмање ситнице биле би занимљиве и од вредности. Како се певало? Да ли из нота?

[1]) Revue de l' Hypnotisme 1902. № 3.

[2]) H. Ellis, Geschlechtstrieb und Schamgefühl.

[1]) Naturwiss. Wochenschrift, 1905, № 16.

Ко је учио певати? Какве су песме певали? Да ли се свирало и како? Да ли се певало уз гласовир? Да ли је било мешовитих зборова (и ако сумњам, да је ових у нас онда било)? и т. д. И попис музикалија у свима певачким дружинама пружио би доста занимљивих података.

Оволико напоменух пре но што пређем на књигу г. Кухача, који и сам, ма и врло лако, додирује и наше — не музичке прилике, него одушевљење за песму (а то ми баш и натура мисао, да се и у нас већ у оно доба могло неговати нотално — да не речем уметничко — певање).

Књига г. Кухача о Лисинском, о његову добу и о његову раду, врсна је принова нашој — и хрватској и српској — тако сиромашној музичкој литератури. Врло исцрпно, а притом врло занимљиво и пластично приказао нам је доба које је Лисински затекао, па његов развој, околину, студије, рад, успехе и неуспехе, а затим трагику његову.

Лисински је без сумње једна од најзанимљивијих појава у хрватском животу онога препорођајног доба. Г. Кухач нам је у овој књизи живо приказао, како је он имао велик и јак утицај на оснажење и учвршћавање хрватске народне мисли, а још више на неговање народнога језика. Његове су се композиције тако радо певале и слушале, да су убрзо постале народне.

Лисински није дошао ни на какав приправљен терен и у толико се више морамо дивити његовој интелектуалној снази, што се он онда, кад је хрв. народна музика још потпуно у повоју била, лаћа убрзо да напише прву народну оперу („Љубав и злоба“) Prva hrvatska izorna opera „Ljubav i zloba“ u dva čina bila je prvi put pjevana 4. travnja 1846. u zagreb. glumištu pod upravom A. Stuge.“ (стр. 48.) Ту је оперу Лисински написао пре него што је у Прагу студирао теорију и науку о композицији, па је ипак постигао велики успех. После студије у Прагу, где се Лисински није најбоље осећао, довршио је своју другу, много већу и много бољу оперу „Porin“, али јој није дочека извођења. Осим те две опере, компоновао је Лисински врло много ствари, како вокалних тако и инструменталних. Г. Кухач на крају својој књизи додаје попис композиција Лисинскога, те вели: „Kako nam pregled dokazuje, Lisinski je uglazbio, glazbotvorio, udesio i ukajdio što šesdeset i sedam većih i manjih komada u jedanaest godina svoga glasbenoga rada, t. j. od god. 1841. do konca god. 1862. No pošto izvjesno znademo, da imademo osim ovdje nabrojenih Lisinskovih glazbotora još više rastrkanih koje kuda, koji su možda mnogi već i propali, to smijemo broj Lisinskovih komposicija povisiti na dvie stotine.“ Заиста, велик број нарочито за оно доба, у којем се није тако рећи грабећи компоновало као данас.

Уза свих стоседамдесет и седам набројених композиција додао је г. Кухач крађу или дужу оцену, те је тиме управо окарактерисао цео композиторски рад Ватрослава Лисинског. (Родио се године 1819. у Загребу, по оцу се презивао Фукс — презиме Лисински узео је доцније — отац му је био пореклом Словенац, из Крањске. Лисински је умро год. 1854.)

Рекао сам, да је г. Кухач занимљиво приказао и доба и околину Лисинскога. Нарочито је добро учинио што је онако живо представио и Алберта Штригу, чији је живот и рад у тако тесној вези са животом и радом Лисинскога. Не само да су данас ретки таки пожртвовни пријатељи, какав је био Штрига Лисинском, него су поготову ретки таке уметнички ентузијасти — мислим, у нас — који би толико учинили за развој народне уметности, колико је за популарисање хрватске музике учинио одушевљени Штрига. Његово је одушевљење у опће готово класично. Он напр. за час се створи из Беча у Загребу (имајте на уму ондашњу комуникацију), само да суделује на приказу народне опере — био је изврстан баритониста — и за то не тражи награде! Он је Лисинскога готово нагонио, да напише прву оперу, храбрио га, тешио, радовао се његовим успесима, као својим, и бринуо се за Лисинскога, док је овај био у Прагу, те му скупљао месечну помоћ од 50 фор., пропагисао његове ствари, трчао од бана до обичног грађанина, а све за свога пријатеља Лисинског и за „народну ствар“. Потпуно је Штрига заслужио, да му се спомен у хрватској културној историји очува, а г. Кухач је то и учинио, приказујући готово напоредо и Лисинскога и Штригу.

Понављам, да је књига г. Кухача у сваком погледу врсна. Лак стил и живо приказивање — без икакве академске укочености — чини, да је књига занимљива. С тога свакоме, нарочито онима који се о музици баве, препоручујемо да прочита ту књигу јер ће му без сумње користити.

Праг. **Пера Коњовић**

РАЗНО

* Средишни одбор удружења српских лекара и природњака конституисао се и изабрани су: за председника др. Марко Т. Леко, професор Вел. Школе; за потпредседника: др. Јован Д. Данић, управник болнице за душевне болести; за благајника: др. Коста Д. Николић, апотекар; за секретара: др. Стеван Марковић, професор Вел. Школе. На првом конгресу српских лекара и природњака, као што је познато, одлучено је: да удружење српских лекара и природњака држи сваке године у августу или септембру годишњи збор на оном месту, које се на предходном збору одреди и да први годишњи збор буде у септембру 1905. год. у Београду.

* Артилеријски мајор Мирослав Ј. Милисављевић превео је са руског језика и дао у штампу дело „Теориски курс руске артилеријске официрске школе гађања.“ Књига ће имати до 20 штампаних табака, а донеће и 70 слика. Цена ће бити до 8 динара за официре, а до 5 дин. за подофицире. Претплатници се пријављују писцу (Ваљево).

* Изашао је први свезак дела Д-ра Владана Ђорђевића „Крај једне династије. Прилози за историју Србије од 11. октобра 1897. до 8. јула 1900.“ Цена је за претплатнике један динар и педесет пара, за оне из иностранства једну круну и педесет хелера месечно. Дело излази двапут месечно у свескама од 80—100 страна велике осмине. Извач претплате продаје се сваки свезак по динар или круну. —

* Пешадијски поручник Живко Станисављевић (Ваљево) дао је у штампу и други део свога превода „Упут за обуку пешадије за рат.“ Цена ће бити до 80 пара динарских. —

* Чешки књижевник Јосип Карасек понудио је Матици Српској да му у својим издањима штампа опсежно дело „Историја Словенске Књижевности.“ Матица је од писца већ потражила рукопис, а ускоро ће донети о њему и своју одлуку. —

* У хрватском правничком листу „Mjesečnik“ (4. бр. о. г.) штампао је Д-р Миленко Веснић опширан и исцрпан библиографски чланак о Д-ру Валтазару Богишићу. Поред биографских и критичких напомена, у овом је чланку изнесена стручна библиографија о делима Д-ра Богишића. Чланак је написан у част седамдесетогодишњице Богишићеве. —

* За издања Матице Српске примљени су ови рукописи: „Стјепан Митров Љубиша“ од Марка Цара; „Узалудна љубав“ новела Дамјана Омчикуса; „Савремена књижевност Лужичких Срба“ расправа Јакова Барта Ћишинског. На оцену су дати рукописи: „О шљиви“ од непознатог писца и „Грчки мудрац Дијоген“ састављак Н. Николајевића према руском оригиналу П. И. Бирјукова.

* „Добротворна Задруга Српкиња у Сан Франциску“ отворила је прошлог месеца прву српску основну школу у Сан Франциску, у којој ће се, за сада, предавати само средом и суботом. Дужности учитеља врши Вељко Радојевић, уредник „Српске Независности. —

* К. Маринковић, музичар, компоновао је и штампао нов марш „Српски војник на Косову“. Композиција се може добити у свима Београдским књижарама, а цена је 80 пара дин. —

* Наша сарадница г-ђа Милена Миладиновићка, од дужег времена упознаје немачки читалачки свет са најлепшим производима из српске лепе књижевности. Познат је и цењен њен превод писама „О Црној Гори“ од Љуб. П. Ненадовића, а ту скоро публиковала је превод Змајеве последње песме „О Боже“, који је прештампан у неколиким немачким листовима. — Сад је превела и припремила за штампу „Кнеза Арванита“, драму Кнеза Николе I и, из збирке приповедака Јанка Веселиновића, десет најлепших прича, које ће штампати под насловом „Дивље руже“. Оба ова дела изићи ће на немачком језику у засебним књигама још у току ове године.

* Роберт Пинтер, гимн. професор у Загребу, отворио је претплатнички упис на дело „Повјест Личко-Крбавске Жупаније“. Овим радом приказује писац културни развој ових крајева, данас не само територијалне промене и политичке прилике, него слике у којима ће се огледати живот народни у низу столећа, од старих Илира и Римљана па све до данашњега дана. — Дело ће изнети до 20 табака, а претплата му је цена 4 круне.

* Д-р Павле Јевтић (Врљци) штампао је резултат својих лекарских проматрања о болестима срца и лечењу у Врњачкој Бањи. Књизи је натпис: „Многена теорија срца и балнео-механично лечење срчаних болести у Врњачкој Бањи“. Књига има 32 стране. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Коста Мајкић: *Јовина исповијед.* За родитеље и омладину. Цијена 50 потура. Сарајево 1905. Прва српска штампарија Р. Ј. Савића. Издање Књижарнице Михајла Милановића у Сарајеву. — 12×16 см., 64 стр.

Министарство Војно. Санитетско одељење. *Упут за дезинфекторе.* Написао Д-р Фриц Кирштајн, асистент хигијенског завода у Гисену, превео Д-р Драгутин Петковић, санит. капетан II. класе, управник Пастеровог Завода. Београд, штампарска радионица Министарства Војног, 1905. — 10×14 см., 40 стр. —

Из Краљевско-Српског Пастеровог Завода у Нишу: *О антирабичном лечењу у опште* и о лечењу у Краљевско-Српском Пастеровом Заводу, с трогодишњом статистиком. Од Д-ра Драг. С. Петковића, директора Пастеровог Завода. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 15×24 см., 20 стр. —

Deutsch-Serbische Korespodenz. *Овако се пишу писма српски и немачки најновијим правописом.* У Новом Саду, издање и штампа српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. Цена: 1 круна 40 пот. или 1 дин. 40 пара. 14×21·5 см., 175 стр.

Најновији речник страних речи, које се јављају у нас те их ваља разумети а донекле их се и клонити. Приредио професор Јован Грчић. У Новом Саду, издање и штампа српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. Цена је 3 круне (3 динара). 15×21·5 см., 399 страна.

Књиге Матице Српске, број 11 и 12. *Западна Европа и Балкански народи према Турцима у првој половини XV. века.* Написао Јован Радонић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. 15×24 см., стр. 297. Цена је 3 круне. —

Memento... Две приповетке Милене Миладиновић. Превео М. П. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 12×16 см., стр. 31. Цена 30 пр. дин. —

САДРЖАЈ:

Запис, слика са Косова, од Гр. Божовића.

Ускрс, песма М. П.

Хајдук-Вељко, с нарочитим погледом на народну поезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (наставиће се).

Песма, Alfred de Musset, превео Мих. Х. Илић.

Његова љубав, од Милоша П. Ћирковића (свршетак).

У звездану ноћ... песма Д. Букића.

Жена, Н. В. Гоголь, с руског превео М. С. Петковић.

Пјесма у сутон (Syst. Alcmanium), превео Ђ. Д.

Казна, написала E. Neera (наставиће се).

Чаша Живота (М. Ј. Љермонтов), превео О.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (свршетак).

Листићи: Пролеће, од Вел. Ј. Рајића. — У гнезду, од Ст. С. Н. — Две жеље, од Ст. С. Н. — У Мљетцима, пјесма у пролазу, од Ђакома.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Јудин пољубац. — Кирка. — Дафнис и Хлое. — Сину за празник. — Повратак са трга. — Бајка. — † Јосип Јурај Штросмајер. — Арнаутски младенци са Косова. — Овчар са Јавора.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА и КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА и ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ на ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и см ти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атлаза;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама цепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

Препоручујемо поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

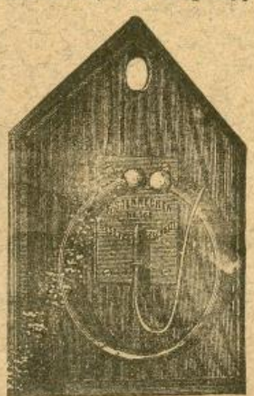
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 дин.

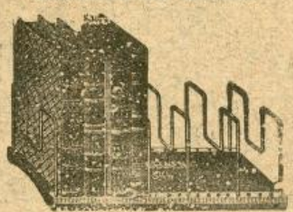
Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена, тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

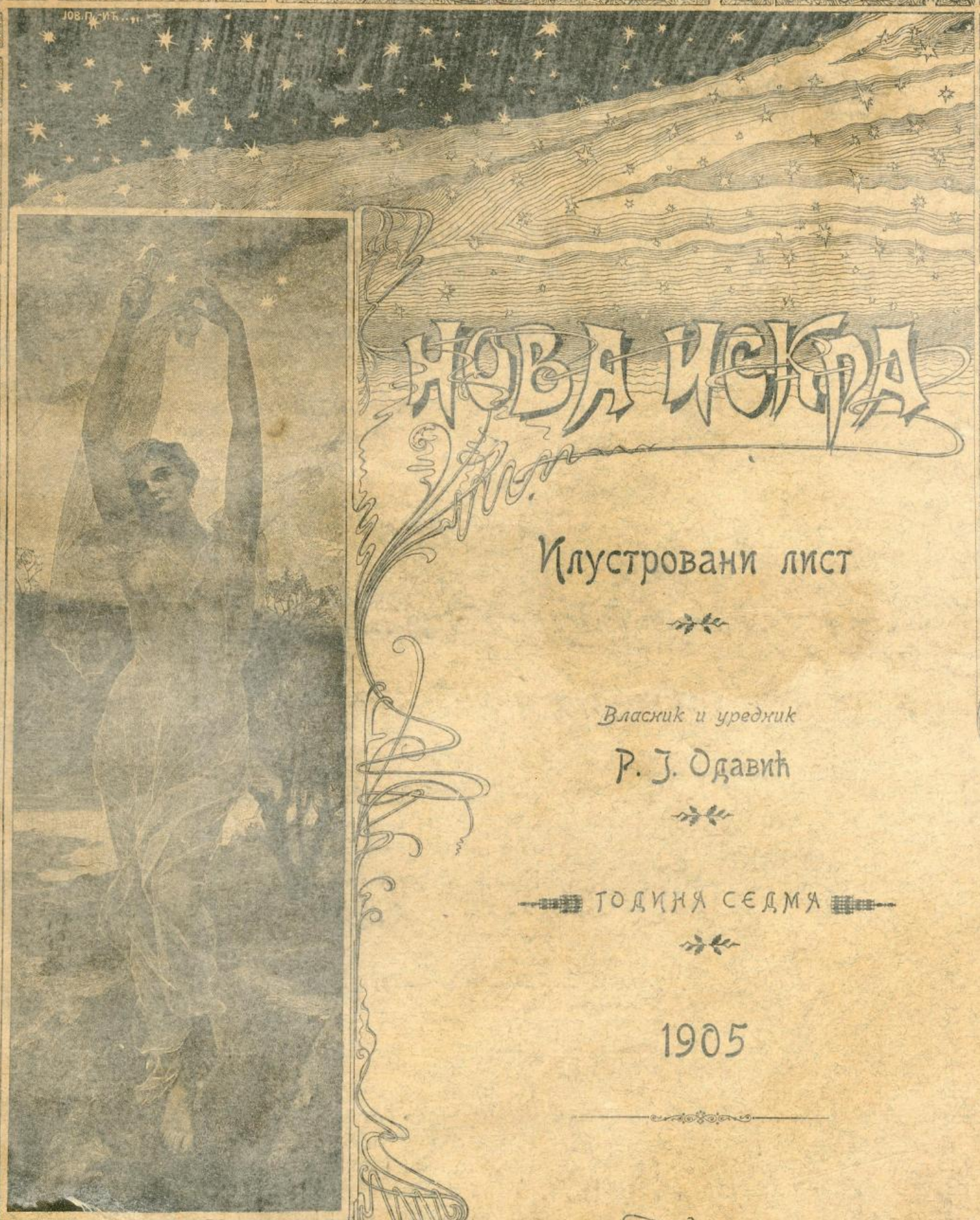
НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ ВР. 344. СТАЈУ 10 д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, грговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динаре комад.

БРОЈ 5. БЕОГРАД, МАЈА 1905. ГОДИНА VII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОЋНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нештованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је услужна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кенеру;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши[illegible]кала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 5. Београд, маја 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Бежанка

— ЗАР. Р. ПОПОВИЋ —

Стевану Сремцу

Траја клисар цркве Гњиланске, у Старој Србији, иде од општинара до општинара:

— 'Ајде, чорбаџи-Ђорђе, у општину — зове те иконом.

— Зар опет у општину?!.. Не ли јуче разрезивасмо вергију?! Сад се опет тражи из конака неко плаћање!.. Не могу доћи, не могу... Поздрави се тако иконому: у големој сам работи — не могу данас доћи...

— Ама, чорбаџи-Ђорђе, нема ништа из конака, већ дошла једна бежанка да се суди.

— А, бежанка?!.. — разведри се лице општинару Ђорђу. — А одакле је?

— Из Могиле.

— Е... Горњоморавка!.. 'Ајд', доћи ћу, доћи ћу...

Упути се Траја Живку Карчету...

Живко прекрстио ноге, седи на дућану... сад баш отворио кутију с бурмутом и шмрче.

— Чорбаџи-Живко, да дођеш у општину — поздравио ти се иконом.

— Е, у општину... сваки дан у општину, како да не!.. А дућан коме да оставим? Чавкама, а? Сам сам, видиш добро... кажи иконому да не могу доћи... Можда се опет тражи нека вергија, а?...

— Не, не тражи се ништа, него има да се суди једна бежанка.

— Е?!... — викну општинар Живко и сагну се те погледа у дућан свога комшије. — Нема ми ту комшије, а чим дође, казаћу му да ми припази дућан и ја ћу доћи... Доћи ћу, Трајо, доћи ћу — поздрави се иконому...

Прође Траја поред дућана Хаџи-Павина: нема га у дућану.

— Где ли га сад могу наћи? — пита се Траја. — 'Ајд' да га потражим код куће...

Таман Траја пред врата а хаџија на вратима:

— Које добро, Трајо?

— Све добро, хаџија... Пратио ме иконом, да ти кажем да дођеш у општину.

— Ух, брате, опет у општину!... Опет се нека глоба тражи... знам, глоба!... Кажи, Бога ти, иконому да не могу доћи... Ето не могу никако доћи!... Пошао сам у ложе...

иконом — намесник митрополитов, прота.
вергија — данак.
конак — полиција.
бежанка — девојка која је одбегла момку.

имам дванаест аргата... знаш, дванаест аргата... па треба људе да обиђем. Тако кажи...

— Па, хаџија, сврши работу у општини, па онда иди у лојзе — и онако ти је на путу... Нећеш се много забавити: има само да се пресуди једна бежанка.

— А... бежанка?!... — рече хаџија и почеша се по потиљку. — Е, 'ајде да дођем... да дођем... Кажи иконому да ћу доћи... сад ћу доћи...

— Баш тебе тражим, чорбаџи-Маринко, — рече Трајa, сретнувши општинара Маринка на улици.

— Што има, што нема, Трајо?

— 'Ајде у општину — зове те иконом; дошла једна бежанка...

— Е?!...

— Јест, јутрос дошла и сад ће да се суди.

— Добро, добро, доћи ћу... Ама што је донео ракију овај Јован Карин!... Мелем!... Не знам где је нађе!... Кад будеш данас узимао ракију... знаш... од њега да узмеш!

— А, а, — заврте главом Трајa, у знак пристајања, и пође кући чорбаџи-Васиној.

— Снашка-Доко!... Тражих Васу у механи — нема га. Да ли није дошао дома?... Зове га иконом у општину...

Престаде Дока да мете по чардаку, и кад чу да Васу зову у општину, помисли да је то или за какву ангарију, или за какву вергију, — те одговори:

— Није дома, није; ако није у механи, не знам где ће бит'...

— Питај зашто се скупља општина? — шапну Васа кроз прозор из собе у којој бројаше новац да исплати пиће добивено из Скопља...

— Чујеш, Трајо! — викну Дока Трају, који беше пошао. — А зашто се скупља општина?... Како да кажем *њему* (мужу), ако дође?

— Па... ништа... Има да се суди једна бежанка.

— Добро, добро... казаћу му, чим дође. Он ће скоро доћи... сад ће доћи... Казаћу му, ич не брини...

* * *

У порти црквеној у хладу иза цркве седи иконом. Како који од општинара дође, прилази руци икономовој, дотаче се капе на глави и говори: „Благослови!“

Иконом свакога прекрсти, пружи му руку и одговори: „Да си благословен!“...

— Можемо и овде да свршимо посао, да се не пењемо на чардак, — говори иконом.

— Можемо, можемо, — одговори Маринко. — Овде је убаво: хладовина, зелена мека трава; а на чардаку тврде штице...

Живко Карче вади из појаса бурмутицу... држи је у левој руци, лупка је десним кажипрстом и великим прстом и смешка се... отвара је и пуди иконома и остале и говори: „Бујрум!“...

— Право да ти кажем, икономе, — узима бурмут и говори Хаџи-Пава: — ја се уплаших да неје опет из конака каква глоба, каква ангарија, те и не хтедох да ти дођем.

— Море, тако и ја, — говори Живко Карче и смеје се.

— Не може се више давати! — рече Ђорђе и уздахну.

— Хвала Богу, кад неје друго но бежанка да се суди... Колај работа!... На овакво свакад ћемо ти доћи, — а, шта кажеш, Васо? — упита Маринко и намигну...

— Камо их, где су та бежанка и тај момак? — пита Хаџи-Пава.

— Ено их, — показа иконом главом... — 'Ајде, Трајо, викни их нека дођу...

Под чардаком у углу стоји бежанка. Руку је дигла и метнула над очи, а у руци јој бела марама, те јој покрива и лице и груди... До ње је свекрва... Мало, мало, па прође снаси... шапне јој — пита је: је ли гладна, је ли жедна? Свекрва држи под мишком бошчу, а у бошчи је сомун; развије бошчу, ломи комад, пружа га снаси... снаха неће... а она се повајка, повајка, па га поједе. Опет мало после то исто учини; снаха једва прими један комадић, остало свекрва поједе...

Свекар седи на земљи, леђа наслоњио на зид и пружио чибук те пуши. Поред себе спустио шарену торбу. Често би се окренуо жени и рекао би јој да припази на снаху...

Момак стоји подаље од њих, у страни; гледа то у цркву и оне шаре на њеним зидовима, то у суседну кућу и оне девојке које везу на чардаку; баци поглед на небо, па спусти на земљу, загледа се у своје нове чарапе, нове црне чакшире, преко којих су ниско испод колена шарене дизге, чије кићанке одскачу од листова при сваком његову кораку. Често пута као случајно окрене се к девојци и погледа је онако испод ока, а она њега испод беле мараме...

— 'Ајдете!... — викну Трајa, и у исто време позва их и главом и руком.

— А где су отац и мајка девојчини? — упита иконом. — Зовни и њих.

— Они су овде у Станковој механи, — рече Трајa и отрча, те их позва...

Пошто сви прођоше руци икономовој и добише благослов — родитељи девојчини стадоше на другу страну, подаље од родитеља момкових...

Мајка снуждена... често погледа у своју кћер... погледа, па уздахне... А отац никако и не гледа на ону страну, а кад баци поглед — тај је поглед оштар, љут, крвнички... Само дува на нос...

— Одакле беше ти, роде? — пита иконом оца момкова...

Општинари прелећу очима по свима; дуже им се погледи задрже на момку, а најдуже на девојци...

аргатин — надничар.
ангарија — кулук.
штице — даске.
бујрум — изволи, заповедај.

дизге — подвезице.

Влахо Буковац

Хрватски препород

УНИВЕРЗИТЕТ

— Ја сам... из Витине.

— А, тако!... А како ти беше име?

— Недељко.

— Јест, јест... Чиј ти беше, Недељко?

— Стеванов.

— Ти беше од Перића?...

— Јест, од Перића... одељаци смо...

— Добро, добро... А како ти име, бре момче? — упита иконом момка.

Момак гледа преда се и ћути...

— Чујеш ти што те питам?

Отац одговори:

— Арса.

Момак диже главу и сâм прошапута:

— Арса.

— Колико имаш година, Арсо?

Арса слеже раменима:

— Не знам...

— Па... оче икономе... — рећи ће отац момков: — Арса се родио онога лета кад оно Ђерекарци убише нашег одељака Ристу.

Насмејаше се општинари; а Хаџи-Пава рече:

— Откуд ми знамо кад је то било!...

— Да ли ти знаш колико ти има сину година? — окрену се иконом матери момковој.

— Па... не знам, Бог ми душа!... ама имаће осамнаест година... стар је већ!... Његови су вршњаци Мирко Стошин и Сима Ивков.

— ?!...

— Е... — настави мајка: — знам кад оно *Госпо-дин* (митрополит) беше дошао у Бињачки манастир, Арса ми је био малечак... тако од две године... и ја сам га, знам, носила у манастир.

Ућуташе сви.

Иконом промисли... прорачуни нешто у глави и онда рече:

— Е онда је у седамнаестој години.

— Можда, — одговори отац момков. — Ова моја, видиш, поарно зна од мене...

— А колико има година девојци? — упита иконом девојчина оца. — А, Величко?

— Не знам!... — љутито одговори Величко.

— Е, не знаш!... Како то као отац да не знаш?!...

— Не знам, не знам!... — набусито одговори.

— Па види се да ће имати на петнаест година, — рече Живко Карче... — А, мори! Колико имаш година?...

Девојка не скида мараме с очију... Ћути.

— Скини ту мараму, скини, па гледај. Неси була, но рисјанска вера! — говори општинар Маринко.

Девојка спусти руку на појас.

— Како ти је име, девојко? — пита је иконом.

— Крсјана, — одговори свекрва.

— Тебе питам, — понови иконом: — ти ми кажи како ти је име!

— Кажи, не бој се! — шапну јој свекрва.

— Крсјана.

— Па, колико ти је година, Крсјано?

Крсјана слеже раменима.

— Имаће шеснаест — седамнаест, — одговори свекрва.

— Кажи ти! — окрену иконом матери девојчиној.

— Не знам...

Иконом поћута, па онда опет упита:

— Имате ли још које дете после Крсјане?

— Дао Бог.

— Колико?

— Па... имамо Ристу и Јованку.

— Колико има година Риста?

— Па... коцамити је, имаће дванаест — тринаест година.

— Има, џанум, година девојка, има — то се види, — рече Хаџи-Пава.

— О, о!... има, има, — потврдише и остали.

— А да нисте род штогод? — пита иконом.

Величко ћути.

— Несмо ништа род, — одговори Недељко.

— Е, Арсо... кажи ти нама: што си дошао с овом девојком? — пита га иконом.

Арса се смеје и окреће главу у страну...

Општинари гледају Арсу и смеју се...

— Кажи, кажи, Арсо, зашто си дошао у општину? — понови иконом.

— Па да се суди — а зашто друго! — рече општинар Ђорђе. — Је ли тако, бре?

— А, а, — одговори Арса потврђујући то и главом и смејући се.

— Хоћеш ли да узмеш за жену ову Крсјану, а?...

Арса обори главу и опет се насмеја...

Насмејаше се и остали...

И девојчин отац погледа у Арсу, а мати погледа и уздахну...

— Реци: хоћеш ли или нећеш?...

И отац и мајка упреше погледе у њега, а отац ће му помоћи:

— Хоће, како да неће!...

— Кажи ти, Арсо, кажи, — говори иконом: — тебе питамо!...

Арса ћути...

— Де, де! — храбри га иконом.

— Па... да нећу не бих ни дошао...

— А, тако!...

Смех...

Девојчин отац помакну се још један корак у страну и духну на нас...

— Е, кажи сад ти, Крсјано, да ли те неје ко преварио или силом довео овде?...

Ђерекарци — Арнаути из села Ђерекара.
поарно — боље.

коцамити — прилично велики.

Крсјана покри лице марамом...

— Преварили, преварили... попе, — умеша се отац њен... — Све је то учинила она проклета Баба-Стојна.

— Неје Баба-Стојна, неје нико преварио: сама је дошла, — одговори отац момков.

— Ко?! Зар она да дође сама?!... У твоју кућу да дође?!...

— У моју кућу, у моју — зашто да не!... Зар је твоја кућа боља од моје?!...

— Чекајте, чекајте! — виче иконом... — Да питамо девојку, па ако она рекне да је преварена, нека је татко води дома.

— Јест... да седи дома да чува татка! — рече отац момков.

— Но зар да буде бежанка да је целог века корите?!... — одговори отац девојчин.

— Па што ће, кад ти тражиш за њу пет кеса! [1])

— Ко?!... Море, не бих ти је дао ни за десет кеса!...

[1]) једна кеса вреди пет стотина гроша (100 дин.).

— Станите људи, да испитамо девојку, па се после свађајте колико хоћете! — виче Хаџи-Пава.

— Кажи, ти девојко, да ли те је ко преварио или силом довео овде? — понови иконом.

Девојка ћути...

— Кажи, кажи слободно! — рече Ђорђе.

— Цак!... — учини девојка.

Отац њен пође да иде.

— Стој, Величко, стој! — викну иконом.

Величко стаде и окрену главу.

— Па... хоћеш ли, Крсјано, да пођеш за Арсу?

Девојка ћути.

— Говори, говори, да чујемо!

Опет ћути... свекрва јој приђе ближе.

— Скини ту мараму с лица и кажи! — рече иконом.

Свекрва се таче њене руке и она је спусти.

— Кажи што те питамо!...

— Хоћу!... — прошапута Крсјана.

Весели жагор... (свршиће се)

Успомена

Опет пролеће са ружама својим, —
Љупки, ружични дани!
Под багрењем често замишљен стојим...
Ах, златни моји дани...

— — Пролеће беше. На малој тераци
Сећасмо ја и она;
У очима њеним блистави зраци,
Негде плакаху звона...

И читах јој песме Пôла Верлена,
Слатке, страсне шансоне:
И осетих како главица њена
Полако, тихо тоне

На груди моје пожудне и вреле.
— — И растасмо се тада...
А после јесен; свугде руже свеле,
Дани бôла и јада. —

Опет пролеће са ружама својим, —
Љупки, ружични дани!
Под багрењем често замишљен стојим...
Ах, златни моји дани...

Душан Малушев

Девојка у данашњем друштву

Где год се обрнете, ма шта да предузмете, у ма којем доба живота, у ма којим околностима и приликама, пред вас стално избијају разна питања, наступају моменти, у којима се без сарадње, без суделовања своје родбине, својих пријатеља и познаника чисто плашите да ма какву дефинитивну одлуку донесете. То се нарочито односи на решавање питања која, бар у ширим потезима, одређују живот у будућности. Таква су питања многобројна. Оно што се зове кућа, породица, васпитање, друштво нису ли зар све то појаве које вам, тако рећи, свакодневно натурају поједине и веће и мање теме на решавање? Претресати таква питања, вентилисати их, посматрати их са

разних тачака гледишта, поступак је, како се бар мени чини, који може имати само корисних последица. Из оне смесе разних мишљења и аргумената, баш као и у каквом хемијском процесу, искристалише се оно, у датом моменту најправилније решење, оно, што може највише критике да издржи а да не падне. Што код појединаца буде било више тих правилно решених питања од општијег значаја и интереса, у толико ће нам и читаво друштво бити савршеније, биће ближе оним крајњим циљевима, којима су тежила и теже сва друштва у свим временима и свима цивилизацијама. А већ је опште позната истина, да се сав људски рад своди искључиво на то, да, ако је могуће, све људство што мирније и са што више задовољства прође кроз овај живот и ступи у онај други, вечни.

Полазећи са те тачке гледишта, хоћу да изнесем неколико својих мисли и назора о теми, која нас несумњиво све интересује, а то је о данашњим нашим девојкама. Признајем да је тема и сувише деликатна, али верујем да ће ми читаоци, ако би у мојем излагању било мисли с којима се не би сложили, узети у олакшицу моје најискреније намере, управо жељу, да наш девојачки подмладак буде све савршенији, све ближе ономе, што се у најидеалнијем смислу замишља под речју *девојка*. А је л' те, како сама та реч много каже? Како је велики и неисцрпан свет који тај појам одређује? И баш с тога мени се чини да је нашем девојачком свету, да је нашем женскињу у опште, велика неправда наношена, јер је њихову бићу много мање пажње поклањано но што су то оне заслужиле, но што оне у ствари на то права имају.

Док су још само под утицајем својих матера, велика већина наших девојака, из честитих породица, развија се на најздравијој, на најбољој основи, и како се само пожелети може. Поред родитељске љубави, она бескрајно силна појава што се зове породични морал, средство је за васпитање и учитељ је, којег никакав други учитељ ни васпитач не могу заменити. Да питате: шта је то управо што се подразумева под речју *породични морал*, тешко би се могло с неколико речи дефинисати и одредити. То су оне стотине, оне хиљаде ситних обзира и поступака што честити родитељи, а нарочито честите и чедне мајке свако невно примењују у раду и опхођењу свом са децом и у кући. Њена блага реч, њена опомена, њен укор, њен израз задовољства према детету васпитна су средства којима ни једна друга нису једнака. Кад то кажем, ја не правим никакву разлику између наших савремених, школованих и оних старих, нешколованих матера, а ако бих баш и правио какву разлику, признајем, правио бих је у корист оних старих, оних, као што се то обично каже, простих жена, али које су, воћене искључиво својим честитим душама и јаким породичним моралом, без икакве помоћи са стране, васпитале своје кћери, и спремале их за живот, ако не боље, а оне ни мало горе но што се данас деца васпитају.

Наравно, од мене је далеко и помисао да и данас гласам за тај стари, у нашем Београду већ на издисају начин васпитања. С временом и безбројним променама што су у развоју друштвеном наступиле, као неминовна последица наступиле су промене и у томе погледу.

Тек стоји као неоспорно, да од тих васпитних утицаја, што их мајке врше над кћерима својим, у највише случајева зависи сва будућност девојака. И оној најпотребнијој моралној јачини за живот тако пун искушења, и оном правом појимању дужности жене у браку, оном најпаметнијем суђењу у најразличитијим моментима што живот собом носи, и оној благости, скромности и збиљи, — свему томе научи се девојка у првој најсавршенијој школи, крај матере своје.

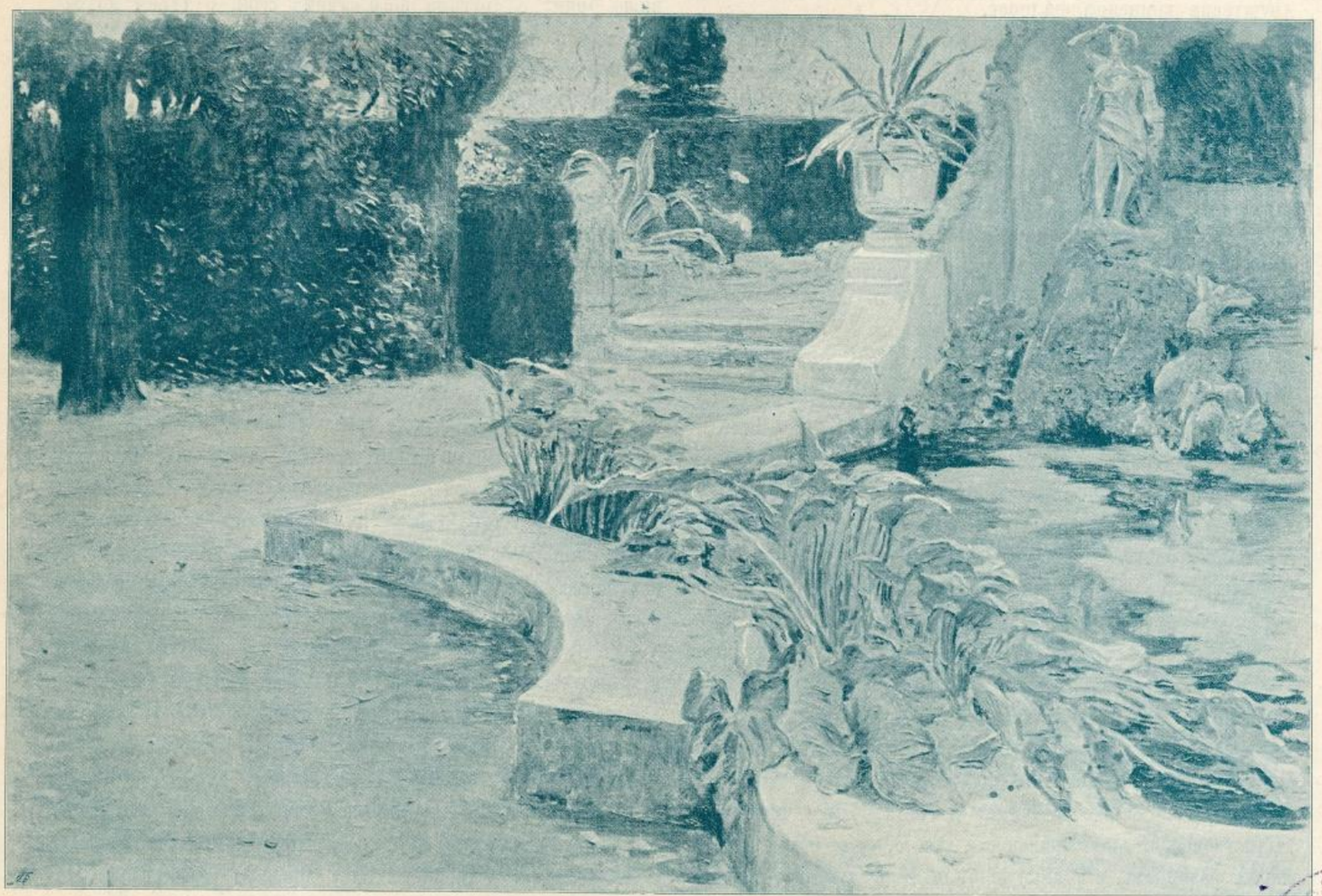
Само, на жалост, у нашем данашњем друштву искључивост материна утицаја не траје дуго. Чим дете порасте н. пр. пође у вишу девојачку школу, на његов дух, на његову машту и осећаје почну да дејствују и спољни утицаји школе и друштва. Дотадањи његови узани хоризонти куће и породице од једном се почну да шире, и вазда нових импресија и појава почну да се утискују на његов ум, и да покрећу његову малу памет, и стицајем нових прилика, против благодетног утицаја мајчина, дижу се разни агенси и угрожавају га. И ако су у тим годинама девојчице још сасвим несвесне тих нових утицаја, по којима ће се међутим прекаљивати, и душевно и интелектуално формирати свака на свој начин, ипак, личне особине сваке од њих почну се манифестовати на њима тако, да се већ у тим годинама у свакој од њих почне јасно наговештавати будућа личност девојачка. Њихове симпатије и антипатије већ се тада почну испољавати и обележавати, и већ тада почне оно пребирање између њих, она душевна селекција, која ће их, у највише случајева, пратити кроз читав живот. И то су прва друштва у којима наше девојчице почну добијати оно што се зове друштвено васпитање. Тако подељене у мање више интимне кругове, иду девојчице из године у годину и од деце постају девојке. Пошто је међ њима, по свршеном школовању у вишој девојачкој школи или по пансијонима, врло мали број оних које продужавају школовање било на Великој Школи, било по специјалним школама, то се оне, кад се већ задевојче, налазе све у више мање једном истом нивоу и општег знања и школске спреме. Наравно, међ њима има и таквих, које су, због бољих материјалних или других каквих околности, научиле и по који туђи језик, и научиле мало музике, али, пошто је ретка међ њима она која до краја корисно употреби тај свој вишак знања, ја о тим диференцијама нећу да говорим, јер у ствари саме те диференције ни мало или врло мало утичу на њих, да би се оне помоћу њих и видно истакнуле од осталих својих другарица.

О тим нашим девојкама, већ спремним за удају, изнећу неке своје мисли, не би ли и други, ма и за најкраће време, скренули мало више пажње на тај млади свет

који је не само најлепши украс и мерило свакога друштва, но и његова слика у будућности.

Не могу рећи све, али велики део наших Београдских удавача, с обзиром на спрему и васпитање што су добиле по својим кућама и школи, представља добар девојачки кадар. Ја знам да и оне у тим годинама имају већих или мањих мана и недостатака, али све те њихове мане и недостатци, како се бар мени чини, такве су природе да се могу коренито лечити.

дошло томе време, обезбеде себи што бољи избор, раде на томе, да се прочују како се оне, у вишим смеровима, нарочито старају да се духовно усаврше, како се баве литературом и уметношћу, како радо читају не само којекакве лаке, површне ствари, приче и песме, но и много дубље, сматрајући дискусију за своје поље победа. Те дакле радо дискутују, и оно што се од прастарих времена подразумевало под речју девојачка скромност, није њихова врлина.

М. К. Црнчић — Јужњачки врт

Подлежне друштву и друштвеним конвенцијоналностима, од којих, као што је познато, већина лежи на лажи, и оне, пошто већ тада свака од њих у опхођењу с друштвом и понашању унесе и свога личнога, труде се свака на свој начин, да се што више истакну међ осталим. Многе од њих из сазнања, а многе инстиктивно, знајући да какве ванредне интелектуалне особине, да какви велики умни таленти и генијалност нису они основни принципи на којима почива женско биће, да нису најкарактеристичнији знаци онога *ewig weiblichen*, и не старају се много да се у томе погледу развију, но се једино труде да се истакну својим лепим, скромним држањем и понашањем без икаквих афектација.

Многе опет, не знајући то, а све у циљу да привуку што већу пажњу младића на себе, да, кад буде

А има их и таквих, и те су најмногобројније, које о свему томе и не воде рачуна, које, ако им што случајно падне руку да читају — читају; ако знају нешто мало да свирају — свирају без великих претензија; које, по оној урођеној кокетности женској, чији се трагови виде и код најскромнијих девојака, воле да се намештају, воле помодне ствари, воле лаке, површне разговоре, јер за какве дубље и нису и неће да су.

И те су најприроднije и највише личе обичном типу девојачком; јер чим девојка свесно и с предумишљајем може да одређује понашање своје и да га мења с обзиром на друштво и на разне средине које походи, она се све више, и то својевољно, удаљује од природности и у покретима и у мислима, а што је међутим једна од најлепших одлика у природи сваке девојке, и све се више

подаје ономе што се зове тиранија друштва, разуме се само на своју штету. Који су то обзири о којима свако мора да води рачуна у друштву, ствар је и сувише позната не само одраслим девојкама, но и много, много млађима добро васпитаним, и сви ти обзири скупа требало би да су само један мајушни накалемак на личност сваке девојке; нешто што је потребно, али у исто време што је само споредно. Оригиналност сваког девојачког типа не сме да трпи ни најмањег уштрба од онога што се зове друштвена конвенционалност.

Ето то многе наше девојке не знају и велики део својих година проведу у једном од најнекориснијих послова: у неговању многих бледих формалности а по упутствима које им такозвано „друштво“ прописује. Отуда долази да оне у маси, већини, све некако личе једна на другу, и у мислима и у понашању имају много шаблонског. Ту је друштво било јаче од њих и њихових, баш у разноликости, лепих девојачких природа, и у врло мало калупа уобличило не само њихове тоалете, но и њихове речнике, и њихове мисли, и њихова знања. Будите једнога дана на десет разних страна, у десет разних група наших Београдских девојака, и будите уверени да ћете бар у девет чути скоро једне исте разговоре, и да ћете, а то је оно што је највише за жаљење, међу њима ретко наћи оне праве, оне тако лепе другаричке интимности, која је сама по себи једна од најлепших, чак ћу рећи, једна од најпоетичнијих страна девојачке природе. И ту је друштво са својом лажношћу и површношћу учинило своје: широка, безбојна поља уништила су оне мале цветне оазе, са којих се непрестано ширила здрава и пријатно заношљива свежина.

Нема више код данашњих наших девојака, изгледа чак да не може више ни да буде оних лепих слика из девојачког живота који се проводно по кућама између вршњака и другарица далеко од улице и света. Нема више оне тајанствености, оне скривености у којој су се поред матера својих развијале, и у којој је било тако пријатно сањати и то само лепо сањати. Због промењених друштвених прилика данашње наше девојке не живе више тако. Друштва, и то већа друштва, улице, шеталишта и хучне забаве, средине су у којима се оне, или бар велика већина њих, крећу радије и чешће но код својих кућа. Под притиском лажних друштвених конвенционалности, оне и не осећају колико таквим животом у ствари губе; колико саме раде на томе да што више деповетизирају оно нешто велико, сјајно и светло што се у свим временима подразумевало под речју *девојка*.

Ја овим нећу да хвалим баладе, романсе и трубадуре, нити да певам оде преслици и плавим Маргаретама, нећу, није ми то намера; хоћу само да кажем: да су девојке које су се до удаје своје више развијале уз скуте матера својих и под окриљем родитељскога крова но у широким друштвима, да су, велим, такве девојке ближе биле оној вечно идеалној слици девојачкој, но што су данашње. (А ја то кажем зато, што сам дубоко уверен да је оно што се зове *кућа* најшире и у исто време најплеменитије поље рада за свако женско чељаде). Оне су у младића развијале много више оне слатке, заношљиве чежње, кроз коју младићи пролазе као кроз какво чистилиште, но данашње. Тим хоћу да кажем, да све данашње девојке и материјално и духовно губе тиме што се дају свакодневно видети; што много више пажње поклањају свету и његовим прохтевима но најужој интимној средини: родитељској кући; што на штету и на уштрб свој много више брину о другима но о самима себи, о туђим потребама но о најпречим својим. Истина, ми сви знамо да су те навике њихове дошле с временом, да буду у доба у којем живимо. Данас се мисли: девојке, да би се удале, треба да излазе, да се дају видети, јер је све јача утакмица у томе погледу, све је више неудатих девојака захваљујући томе, што је и наш Београд полако, полако, али већ несумњиво ступио у ред већих градова у којима је тако тешко живети, а све су девојке за то да се удаду, „да иду својим путем“. Тако се мисли, баш као да је главно средство за удају што чешће похођење широких друштава. Само, идеално узевши, зар се таквим мишљењем не баца једна врло ружна сенка на девојке у опште. Нису Београђанке само девојке које треба удавати, но су пре свега девојке. Оне су, или би бар требало да су, онај елеменат који зажиже најплеменитије искре у грудима младића, и тако све више маха даје ретким особинама велике народне душе. Оне су, или би бар требало да су, најчистији представници свега што је највеће и најсавршеније у свим срединама и свим временима.

„Па ваљда има таквих девојака и у нашој средини“ ?! рекао би ко. — Има их, и још како их красних има. Али, ако и таквих има, зашто да већина не буде таква или бар приближна таквом девојачком типу. А да већина буде таква у многоме зависи од њих самих.

Има, на пример, у наших Београдских девојака једна црта која би многима, који нас не знају, изгледала страшна и невероватна, а то је да нису довољно религиозне. Не мислим тиме да кажем, да би оне требало да само чешће иду у цркву но што иду, али хоћу да кажем, да би њихове девојачке појаве много узвишеније биле и врло много добиле и самим тим, што би мало више мисли, љубави и уздања поклониле оној великој сили и интелигенцији која управља световима и судбинама људи. Бојим се да не претерам, али мени се чини, да се таквим мислима наше девојке и не баве, или бар да је појава таквих осећања у њих врло велика реткост. Међутим, ако осећање слабости, мајушности и покорности, па ма у ком то облику било, личи људима, у женскињу не само да то осећање личи, но је једна врлина више. Доказ: наше старе мајке, у којих су осећаји богобојажљивости били најбољи путовођи и најбоља брана против свега неваљалога.

Па онда, у данашњим данима, на које смо и ми морали наћи идући за оним што се зове култура, највећа пажња наших девојака, бар колико сам ја могао видети,

апсорбована је ситницама без велике вредности, апсорбована је лаким и површним мислима које су им порушиле с лица ону сетну збиљу, а што је такође један од ретких украса девојачких. Гледати на свет и на живот лако и површно — можда није баш тако рђав метод; али кад се због површног гледања на живот и због веровања у неприкосновеност многих друштвених конвенција у току самога живота наиђе на многе недаће и неприлике — није ли онда и то тема о којој би наше девојке требало бар по који пут да с мало више пажње размишљају?

Али многе наше девојке тако су се уживеле у те сићушне мисли и обзире, што им међутим само друштво натура, да и не виде како су им због тога бледи и узани видокрузи у којима им пролази младост њихова. И ако од њих не треба тражити да још у тим годинама премишљају оне меланхоличне мисли о пролазности свега, а оно их треба упозоравати да има путева којима се кроз овај живот са најмање потреса може ићи, а то су путеви на које указују чиста и мирна девојачка савест и дужност без обзира на све остало. Те мисли не само да нису такве природе да усталасавају мирне воде њихова девојаштва, но на против још лепшим бојама осветљавају хоризонте њихове младости, наде и снова.

Католичка Саборна Црква у Котору

Па онда, колико се мени чини: данашње девојке нису довољно свесне оне велике, оне колосалне улоге што је њима у друштву додељена, јер би иначе многе од њих са више достојанства и, што је главно, много мирније ишле стазама својим. Оне, на пример, не би требало никад да смеју с ума: да су у њиховим малим рукама најбитнији интереси народа; да од њих зависи у многоме будућност народа, јер оне моделују душевну страну младића, то јест будућих активних радника друштвених. У колико оне буду више, у толико ће се и они све више дизати.

А за то нашим девојкама не треба много. Нека се само труде да им ореол девојачки буде вазда имакулатно чист; нека у присуству њихову не остане некажњен и онај најслабији, онај најудаљенији покушај заборава њихове девојачке чистоте и осетљивости. На своје девојачко име и девојаштво нека не гледају само кроз наочари моментаних интереса и данашњице, но нека који пут погледе и кроз копрену вечности. Нека се само свака од њих ма и наретко упита: чему је упућен њен свакидањи рад; шта она хоће, шта сматра за циљ, за последњу мету свога живота? и, нека буде уверена, осетиће како ће јој се после тих питања у души разведравати. Може јој после стаза живота и не бити посута цвећем, па ће се ипак девојачка појава њена одржати на достојној висини. Могу је после сналазити и неприлике и недаће, па да се и поред тога не изгуби ништа од оних светлосних тонова који прате девојке кроз живот, чак и онда кад зађу у године, чак и онда кад постану старе тетке. Нимбус њихов девојачки чак ни тада неће ништа изгубити од светлости своје, јер есенција њихова бића, љубав у најразноврснијим појавама својим, не само да с годинама ништа не губи, но на против све више добија.

Мало је девојака које су још у првим годинама девојаштва свога озбиљно мислиле о будућности, и које су, идући светлим стазама, биле спремне на све, па и на евентуалност да ће можда остати неудате. И то је у осталом сасвим природно; али кад већ наступи тај случај, зашто многе девојке бар тада не помишљају на свој девојачки понос, који их, то треба да знају, никада, па ни у том случају неће изневерити.

Јер и кад је и удадби, као и свим поступцима и свим обичајима и установама људским, крајњи циљ миран и задовољан живот, зар за девојке нема пута и начина па да и мимо ње иду и мирно и достојанствено своме крају.

С овим што сам рекао, намера ми је била да истакнем у нашем друштву девојачки тип; да самим девојкама предочим, како се велика и неисцрпна сила крије у њиховим нежним девојачким срцима, и како саме оне не би

никада требало да то смеђу с ума. Нека само помисле на то, да нису ретки ни такви људи, којима девојачка појава, поред других дубоких осећаја, бу̑ди и неко религиозно осећање.

Њих, истина, и само данашње друштво тера да не живе повучене и стално уз матере своје, као што су живеле њихове некадање вршњаке, али истина је и то, да оно не тражи од њих ни да скидају са себе вечне украсе своје. Ма како да су тешке прилике у које је модерно друштво ставило многу девојку, природа је њој уручила толико блага и у срце јој је улила толико доброга, да има услова да на племенитом послу буде вазда прва. Истина је и то, да њих данашње друштво, с многим својим настраним појмовима, врло често одгурује у страну; али да ли светлости одиста нема зато што је слепи не виде?

Кад би само многе наше девојке хтеле што чешће помишљати на то: како је и у најскромнијим срединама, и са најскромнијим средствима лако стећи себи мира и задовољства, дакле баш оно за чим сав свет жудно трчи и крха се, и гони, и сатире један другога; кад би само мало изближе загледале лажност и извештаченост на којој базира скоро све друштво, увиделе би, како им је непотребно и бескорисно истраживање ма какве друге улоге, до оне коју им је сама природа доделила, без обзира на оно што им друштво додељује. А њима је природа дала много, дала им је што је највише могла дати: дала им је срце, да у њему одјека налази све што је велико, светло и узвишено. Женским фигурама, као што је познато, оличавани су кроз сва времена најсавршенији осећаји у човеку: и љубав, и сажаљење, и вера, и нада, и, верујте, није се то тек онако десило, то је дошло после дугих и дубоких опсервација.

Али, на жалост, оно рђаво осећање укорењено у човеку, што се зове сујета, није оставило на миру ни девојачка срца. Сва времена удешавала су нарочите проповеди против ње, сматрајући је као једно од најстрашнијих оруђа, што их неке зле силе подижу против људи. Па и данас нема ни једнога друштва у којем се с болом не говори о њезину разорном дејству, али ипак све то није могло њу да савлада. Ја, наравно, не говорим овде о сујети у опште, јер, у широком смислу те речи, то је осећање којег ће увек бити, и којег ће тек с људима нестати. Не, ја говорим специјално о оној бледој, оној болесној, оној, без сумње, најмизернијој сујети за свилом и кадивом, за ма и лажним драгим камењем. Па још онде где се може, ни шо јада, али онде где ми сви знамо да се не може, онде где се родитељи муче, одузимајући од уста својих да би задовољили ту несавладљиву сујету кћерака својих, — онде све то кићење не само да не изгледа лепо, но још, поред тога, срцима и осећајима таквих кћери одузима нешто од онога што је најлепше у њима и у очима озбиљних младића, дакле баш оних, на чије мишљење и оне саме највише полажу; помрча ону светлост у којој се обично њима јављају чедне, нежне и скромне девојке. А из те светлости девојке, ни као девојке ни као доцније жене и матере, не би требало никад да иступе, јер, — овде ћу се послужити речима једнога, како и ја мислим од највећих људи XIX века, великог естетичара, Енглеза, Рескина:

„...Било да и са́ме знате, било да не знате, све ви треба да имате престоле у многим срцима и да имате круну која се никад не скида. Ви морате вазда краљице бити, краљице за веренике своје, краљице за мужеве и синове своје, краљице обавијене неком вишом тајанственошћу за свет испод вас, који се клања и који ће се вазда клањати пред венцем од мирте и пред сјајним скиптром жене...“

А све то девојке ће постигнути не покоравајући се прохтевима, назорима и законима, што их друштво за неколико дана кроји; не покоравајући се, дакле, ма чему пролазном, но покоравајући се вечним законима који су урезани у срцима њиховим.

П. Ј. Одавић

Молитва

Стари иконостас у опалом храму
И ту венац трња око мртвог Христа;
Кад кандило прсне, тад кроз полутаму
Крв рујава јасно на Спасу заблиста.
Тешко ми је са́му...

Господе! Долазим пун наде и вере;
Никад мене нису увредили људи:
Над њиховом злобом мрк се вео стере
Охолости. Увек топле су ми груди.

О, Недопевани! Ја те силно волим,
Души ми, крај тебе, увек лакше бива;
И сад тако ведар ја те крепко молим
Подај што ми душа од детињства снива:

У последњем блеску оног часа даног
Да достојан будем свог крста незнаног.

М. Јелић

Хајдук-Вељко

с нарочитим погледом на народну поезију о њему

од Ср. Ј. Ст.

(наставак)

7.

а. Јунак над јунацима

Стоји тутањ поља и долине,
Стоји јека горе и планине:
Иде буљук обесних Турака,
Пали, роби и зулуме гради.
Где год Турци на конак пануше,
Ту пропишта сиротиња раја,—
Тешко земљи куда Турци прођу!
Ал' ево ти среће изненада!
Пред Турке је соко испануо,
У буљук је јуриш учинио
И велики сеир починио;
Побегоше Турци без обзира.

То је јунак из горице чарне,
Хајдук Вељко, српски соко сиви,
Силан јунак на овоме свету,
Жешће гује у три цара нема!
Он устрели под облаком ждрала,
На домету Турчина погађа,
А коњика достиже у лету
И јунака под оклопом сече;
Сам кидише на турске буљуке,
Удариће на пушку запету
И за оштро ухватити гвожђе;
У дружини јемин учинио,
Да тамани где види Турчина,
Пак се доста насекао глава,
Многе турске мајке уцвелио,
Многе љубе за срце ујео.
Хоће Вељко, српски соко сиви,
Јер је Вељко јунак над јунаком!

*

Разигро̑ се коњиц по пољани,
Разигро̑ се кано горска вила,
На њем' јаше јунак од мегдана,
Силан јунак коња помамнога,
Коња вија крај турске ордије,
Коња вија и мегдана тражи.
Плахо̑ га се препанули Турци,
Нико к њему из ордије неће:
Ко сме лаву у чељусти поћи?
Ко л' јунаку на мегдан изићи?

То је соко буљубаша Вељко,
Јаше јунак Кушљу змајевита,
Ком се грива обданце расплеће,
А по ноћи унаточ саплеће;
На сабљу га Вељко задобио,
А нема га до Стамбола града;

Камила Зепко — На Јадранској обали

Ја какав је буљубаша Вељко!
Зоран јунак ока крвавога,
Црне масти, задрте памети;

Преко крила држи џефердара,
О бедри му ђорда староковна,
За појасом до две пушке мале,
Међу њима ханџар гвожђе љуто;
На прсима двоје токе сјајне,
На ногама ковче ђумишлије,
А на плећи кадифли долама,
Сва у срми и везену злату.
Вељко јаше и мегдана тражи.

*

Шта се чује усред Неготина?
Ко свири и весеље гради?
Ситно гуде танка ћеманета,
Бубњи бију, пушке пуцкују,
А више се коло шаровито,
Те с' разлеже све поље широко
Од момака и од девојака.
Шенлук чини војевода Вељко,
Шенлук чини на тананој кули,
Пред кулом му вито коло игра,
А свирају хитри лаутари
И уз свирку песму попевају:
„Све војводе, све добри јунаци,
„Сваки ваља три царева града,
„Хајдук-Вељко бела Цариграда!
„Све војводе витезови прави,
„Ал' залуд им и слава и хвала,
„Кад је Вељко на Крајини глава!"
Песма с' ори, Вељко вино пије,
А двори га дилбер Чучук-Стана,
Вита стаса и лепа образа,
Ока сјајна, срца милостива.
Залуд Вељку Мула-паша прети,
Да ће бели Неготин узети,
За то Вељко ни абера нема,
Та Вељко се не боји никога,
Нит' се боји паше ни везира,
Нити силног цара у Стамболу—
Вељко пије, ни бриге му није.

б. Ослобођење Црне Реке

Боже мили, на свем' теби хвала!
Кад Београд Срби придобише
И из града изгонише Турке,
Пошетао буљубаша Вељко,
Пак се моли Ђорђу господару:
„Господару, Петровићу Ђорђе!
„Пусти мене мојој постојбини,
„Постојбини мојој Црној Реци,
„Да прикупим по избору момке,
„Да очистим Реку од Турака,
„Реку Црну и Тимок Велики,
„Па да питам у Видину Турке,
„На коме је остануло царство!"
Што молио, Ђорђа умолио:
Подиже се Вељко соко сиви,
Намах белој Раваници дође;
Ту изнесе крстата барјака,
Разви барјак, поби у леђину,
Па он купи под барјак бећаре:
Он не пушта рђу под барјака,
Већ јунака бољег од бољега,
Који неће побећ' са мегдана,
Нит' од ране јаукнути љуте,
Поред себе уплашити друга;
Сакупио стотину бећара,
С њима седе рујно пити вино;
Пиће вина три бијела дана.
Кад четврти данак освануо,
Добро Вељко чету опремио,
Добро своје момке курдисао,
Даде њима пушке и ханџаре,
И даде им праха и олова,
Пак се они хитро подигоше
И у Црну Реку упануше.

Боже мили и Богородице!
Ја шта чини Вељко соко сиви,
Када дође својој постојбини!
Кано олуј кроз поље широке,
Погонио Турке на све стране,
Па их јунак с бећарима вија;
Плахо га се препанули Турци,
Дочекати Вељка не смедоше,
Већ бегају, жалосна им мајка!
Ал' им Вељко не да одмакнути,
Сустиже их јунак по пољани,
И где стигне, одсеца им главе:
Нек је мање проклетих душмана.

Збегоше се ка Подгорцу Турци,
Где их Осман-беже прикупио,
Силни Осман, крвничко колено,
Од ког Црна пропиштала Река;
У Подгорцу шанац саградио
Око своје пребијеле куле,
А у кули благо затворио,
Што 'но га је од раје отео,
Глобећ' рају за седам година;
У шанцу је Турке наредио:
Мисли беже, одбраниће кулу,
Сачувати и благо и главу,
Па он чека Вељка и бећаре.
Залуд бегу и шанци и Турци,
Јер где пане буљубаша Вељко,
Не помажу куле ни опкопи,
Нит' ће помоћ' за опкопом војска:
Ко ће љута лава уставити?
Ко ли грому пута препречити?
Ко задржат' Вељка и бећаре?

На шанац је јунак кидисао,
С бећарима шанац придобио,
Све бегове Турке посекао;
Сам остаде беже Осман-беже,
Пак се своје куле дохватио,
У тврду се кулу затворио.

Кад то виде буљубаша Вељко,
Са свих страна кулу опасао,
Па подвикну на своје бећаре,
Те донеше и сламе и сена,
Османову да запале кулу.
Ал' са куле Осман проговара:
„О јуначе, буљубаша Вељко!
„А тако ти Бога истинога!
„Немој моје запалити куле,
„Немој моје погубити главе;
„У мен' доста блага за откупа,
„Доста блага, све жутих дуката
„И великих сребрних талира,
„На част теби свеколико благо;
„И даћу ти злаћено оружје,
„Какво носе паше у Стамболу;
„И даћу ти мога хата љута,
„Љута хата, Кушљу од мегдана,
„Каквог више у Турака нема:
„Немој моје погубити главе."
А то Вељку врло мучно било,
Што га беже Богом заклињаше,
А не би се наносио главе,
Па он бегу 'вако проговара:
„А не бој се, беже Осман-беже!
„Већ ти сиђи са бијеле куле,
„Живот ћу ти данас опростити,
„Пак ти иди бијелу Видину,
„Те поздрави Видинлије Турке
„И од мене поруку однеси:
„Нек су спремни дочекати Вељка;
„А скоро ћу к њима, ако Бог да!"
Сиђе беже са танане куле,
Па он Вељку силно благо даје:
Шест зобница злата и талира,
Љута хата Кушљу од мегдана,
И оружје у срми и злату.
Узе Вељко на откупе благо,
Пак је бегу живот поклонио,
Пропусти га бијелу Видину,
Оде беже, весела му мајка!

Лепо Вељко шићар поделио:
Три зобнице злата и талира
Даде Вељко својим бећарима:
Нек имају блага за ашлука,
Нек имају за што пити вина;
Три зобнице Совјету послао:
Београдска нек виде господа,
Шта је Вељко кадар учинити;
А себи је Кушљу задржао,
Беговога хата од мегдана,
И оружје у срми и злату,
Да се има поносити чиме.

Одатле се Вељко подигао
И сву Црну Реку очистио,
Очистио Реку од Турака,
Па на Тимок с војском ударио
И с Тимока Турке одагнао:
Грдно га се препанули Турци,
Где год чују за Вељково име,
Беже Турци с главом без обзира,
Беже они тврдоме Видину;

Ж. Ф. Миле — Ангелус

У граду се каде препануше,
И капије Турци затвориште,
Да им Вељко у госте не дође.

А кад Вељко одагнао Турке,
Учини се јунак војеводом
Реке Црне и Тимока бела;
На Тимоку шанце погрдио,
У шанцима момке оставио,
Буљубаше њима поставио,
А над свима брата Милутина:
Да чувају Тимок од Турака.
За себе је Бању изабрао,
Равну Бању под Соколом градом,
Насред Бање чадор разапео,
У чадору рујно вино пије,
А дворе га лијепе Бањанке,
Неке дворе, неке коло воде,
Вељко пије, ни бриге му није.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

Хвале Вељка момци и дружина,
Хвали њега постојбина цела,
Хвали њега и Бања и Тимок,
Што одагна Турке зулумћаре,
А највише сиротиња раја,
Којој турски зулум додијао.

Ој соколе, ој јуначе дивни!
Светла теби ђорда на мегдану!
Име ти се вазда спомињало,
Докле тече сунца и месеца!

в. Турци нападају на Бању

Кличе Вила са висока Ртња,
Кличе Бањи под Соколом градом,
Па дозива Петровића Вељка:
„Где си, Вељко? нигде те не било!
„Ето на те силна турска војска
„Од Видина града бијелога,
„Силна војска љутих крџалија,
„А пред њоме Гушанац Алија,
„И са њиме до два зулумћара:
„Пореч-Алй и Кара-Мустафа;
„Зајечар ти огњем попалили,
„На Тимоку шанце преузели
„И Црну ти Реку поробили,
„Старо, младо под нож ударили;
„Пак се ево на те подигоше,
„Да те жива у Бањи ухвате;
„А ти си се рахат учинио,
„Вино пијеш, у колу се вијеш,
„Зло ти вино и весеље било!“

Кад то зачу Петровићу Вељко,
Цикну јунак као соко сиви,
Удари се руком по колену,
Чисти скерлет пуче на колену.
Па поскочи на ноге лагане,
Те дозива брата Милутина:
„Зло ти било, брате Милутине!
„Зло ти било, и горе ти било!
„А где су ти твоје буљубаше?
„И где су ти момци одабрани?
„И где су ти шанци на Тимоку?
„Зашт’ остави Тимок и крајину,
„Те пропусти крџалије Турке,
„Да ми грдно Зајечар попале,
„Да ми Црну сву поробе Реку?
„Па сад ево још и већих јада:
„Иду Турци нама у походе,
„Иду Турци, силну воде војску,
„На Бању ће с војском ударити,
„А немам их с киме дочекати,
„Мало људи, а мало џебане:
„Како ћемо одагнати Турке?
„Но чу ли ме, ти не чуо мајци!
„Не почаси часа ниједнога,
„Већ сакупи што има момака,
„Пак шанчеве тврде поседните,
„Да бранимо Бању од Турака,
„Да бијемо и гонимо врага“.

Истом они у речи бијаху,
Док ево ти силне турске војске,
Иду Турци буљук за буљуком,
Са свих страна Бању опасаше.
Хајдук-Вељко момке искупио
И шанчеве тврде поседнуо,
Пак се поче бојак без одмора.
Није шала девет хиљад’ војске,
Кидисало на шанчеве српске
Па их бију топом и кумбаром,
Бију Турци и дању и ноћу;
А у Вељка ни шест стотин’ нема,
Мало друштва, али одабрана,
Све бећари, по избору момци,
Силно бране шанац од Турака,
Ни примаћи с’ Турцима не даду,
А камо ли шанце придобити.

Кад видеше крџалије Турци,
Да не могу Вељку наудити,
Ни шанчеве тврде освојити,
У логор су војску поставили,
Око Бање страже наместили,
Тврде страже ода свију страна,
Да јој не мож’ помоћ приходити,
Ни из Бање когод отходити;
Мисле Турци: досадиће Вељку,
Нестаће му хране и џебане,
Пак се Вељко сам предати мора.

Ал’ је Вељко јунак над јунаком:
Главу даје, ал’ се не предаје!
Дању с’ бије, ноћу вино пије:
Када сване и огране сунце,
Он појаше Кушљу од мегдана,
Па засуче свилене рукаве
И повади бријеткињу ђорду,
Пушта Кушљу право у ордију;
У ордији прокомеша Турке,
Пак се враћа с неколико глава,
На коље их пред шанац поређа
И од крви тад умије руке,
Па за совру, међ дружину верну;
Ту с’ залаже овчујскијем месом,
А жеђ гаси румеником вина;
Свирају му хитри лаутари,
Вељко пије, ни бриге му није.

Тако траја три недеље дана.
Кад четврта настаде недеља,
Понестало праха и олова,
Па и хране омалило било.

Мисли Вељко што ће и како ће:
Могô би се кроз Турке пробити,
А зазор му Бању упустити,
Да је пале и поробе Турци
Код живога војеводе Вељка;
Све мислио, на једно смислио,
Па је ситну књигу накитио,
Књигу шаље Смедереву граду
На колено Вулићевић-Вуји:
„Брате мио, Вулићевић-Вујо:
„Да се мени у невољи нађеш".
Писмоноша, момче поуздано,
Кроз турске је промакнуло страже,
Носи књигу Смедереву граду
На колено Вулићевић-Вуји.

Једно јутро пре јарког сунца,
У присоју Ртња големога,
Ту се прамен заподену таме,
А од паре коњске и јуначке.

Томислав Кризман

Затон

„Ил' не чујеш, ил' за ме не хајеш,
„Где су мене јади задесили?
„Силни су ме опколили Турци,
„На Бању ми с војском кидисали;
„Нестало ми хране и џебане,
„И мало ми остало момака,
„Те не могу џеват' дати Турком;
„Већ ти дижи своје Смедеревце
„И са њима Јасеницу љуту,
„А поведи побратима мога,
„Побратима Чарапића Тасу,
„Чарапића, јуначкога тића,
„Који знаде мегдан поделити
„И с Турцима боја учинити;
„Хајде Бањи, што год брже можеш,
Позна Вељко, да му помоћ иде,
Од радости на ноге скочио
И својега Кушљу појахао,
Па не чека да му помоћ дође:
Не зна Вељко, кол'ко води Вуја,
Те се боји, разбиће га Турци,
Пре нег' дође до боја крвава,—
Већ кроз турски логор ударио:
Кушља лети, Вељко пушке пали
И Турцима гласно довикује:
„Беж'те, Турци, ето Хајдук-Вељка!"
Плахо га се препанули Турци,
Гомиле се њине раздељују,
Нико Вељку да застави пута!
Кроз ордију турску пролетео

И пред браћу Вељко допануо,
Са њима се братски ижљубио,
За јуначко упитао здравље:

„Добро дошли, браћо моја драга!
„Ми смо амо здраво и весело,
„Сеиримо и бијемо Турке;
„Хвала вама, кад сте с' потрудили,
„Да се барем курталишем врага;
„Хајде, брате, Вулићевић-Вујо,
„И ти, побро, Чарапићу Тасо,
„Овог часа уредите војску,
„Па за брдом овде причекајте,
„Док вас Турци опазили нису;
„А кад од нас пушка плане прва,
„Потеците, огањ оборите,
„Пак повад'те оштре јатагане,
„Ви одовуд за леђа Турцима,
„А од Бање ја ћу испанути,
„Сложно ћемо на њих ударити
„И од Бање Турке одагнати;
„А тад ћемо рујно пити вино,
„Вино пити и веселити се."

Вељко збори, а браћа се чуде,
Чуде му се Вујо и Танаско:
Како мисли од Бање ударит',
Кад су Турци Бању опасали,
Те јој не мож' ни откуда прићи?
А на то се Вељко насмејао,
Па је њима 'вако говорио:
„Не брин'те се, моја браћо драга!
„Како 'но сам к вама пристигао,
„Онако ћу и у Бању доћи."

Рече Вељко и окрете Кушљу,
Те кô и пре, кроз турску ордију;
Срби браћа гледају за Вељком,
Гледају га, пак се чуду чуде,
Где сам јунак лети кроз ордију!
Опет забун овладао Турком,
Подоцкан се пушак присетише:
Здраво стиже Вељко међу своје,
Као соко међу соколиће.

Боже мили, чуда великога!
Да је коме погледати било,
Када Вељко момке наредио
И у Турке јуриш учинио!
Са две стране узбунише Турке:
С једне стране Вељко и Милутин,
А са друге Вуја и Танаско,
Спустише се у турску ордију,
Прекрилише у логору Турке
Кано магла раван и долину!
Кад по један огањ оборише,
За оштре се ноже прихватише,
Па у Турке јуриш учинише:
Напред лети Милутин с бећари,
Раздвојише на буљуке Турке,
Раздвојише, пољем погонише;
Дочекује Вуја и Танаско,
Љуто бију српски соколови,
Љуто бију и сатиру Турке.
Но да видиш војеводу Вељка!
Ражљутио Кушљу од мегдана,
Па пролеће по пољу широку,
Пред њим беже буљуцима Турци,
Кушља лети, Вељко стиже Турке
И где стигне, одсеца им главе.

Грдни јади задесише Турке!
Кад видеше да ће изгинути,
Безобзирце нагоше бегати,
Оставише логор и џебану,
Беже Турци, како који може,
Без сарука и без јеменија;
Најпре бежи Гушанац Алија,
А за њиме оба зулумћара,
Пореч-Алй и Кара-Мустафа,
Рањен Муста у ногу лијеву,
Једва своју жив изнесе главу;
Побегоше, жалосна им мајка!
У Видину једва с' уставише.

И данас се на Тимоку прича,
Каква Турке погибија снађе
Од сокола војеводе Вељка,
А код Бање под Соколом градом.

(свршиће се)

Разумљива песма

Има једна земља где уживам и ја,
По њој, када лутам, моје мисли бледе:
Са ње гледам облак, сунце како сија
По њој цвеће, људе, ларму, ропац, беде.

Ал' ја у ту земљу не одлазим често —
Само када њоме наилази радост,
И подигне за се свој пролазни престо,
На коме се јавља небо, нада, младост.

Не марим, иначе, за живот и бриге
Тих људи, народа и принципе разне
Од увек бацане у једне таљиге
Што их коњи вуку и све главе празне.

Много волим цвеће, па и када вене,
Ал' никако људе кад куну и пиште.
Што другога боли, не боли и мене —
Мене туђи јади ни мало не тиште.

Dis.

Судија за брачне парнице

— драмски интермецо —

од М. СЕРВАНТЕСА

Лица:

Судија	Један војник
Писар	Дона Гијомара, његова жена
Правобранилац	Један видар
Један чичица	Алдонса де Минхака, његова жена
Маријана, његова жена	Два свирача.
Један надничар	

Улазе *судија* и још двојица: *писар* и *правобранилац*. Пошто судија заседне, улазе: *чичица* и *Маријана*

Маријана. Добро сам намерила: судија за развод брака отворио је седницу. Сад морам бити начисто, шта ћу и куда ћу? Од тог корака зависи, хоћу ли се отрести харача и намета и бити слободна као кобац, или не.

Чичица. Тако ти Бога, Маријана, не дижи толику прашину својим стварима. Му̏чи му̏ка ради, што их је Господ на крсту мучио. Помисли, да узбуњујеш цело суседство својом виком и да си пред господином судијом, коме можеш и без велике ларме исказати своју тужбу.

Судија. Око чега се то препирете, добри људи?

Маријана. Господине, тражим развод, развод и још једном развод и по хиљаду пута *развод!*

Судија. Од кога и зашто, госпођо?

Маријана. Од кога другог до од овог старкеље овде.

Судија. А зашто?

Маријана. Зато што ми догрдеше његове ћуди, и не могу више да дворим његове одвратне немоћи, којих је тма и тушта. Нису ме родитељи одгајили, да будем милосрдна сестра ни болничарка. Ја сам донела лепу прћију овој прегрштти костију што ми испија све дане мога живота. Кад сам му допала шака, лице се моје блистало као срчак, а сад изгледа као превучено аршином грубог шајака. Ваша милости, господине судија, разрешите тај брак, иначе ћу се обесити. Погледајте само ове боре на

М. Антокољски Младост

мом лицу, њих су ископале сузе, што лијем дању и ноћу, видећи себе везану за овај костур.

Судија. Не плачите, госпођо, говорите тише и отарите своје сузе; ја ћу вам изрећи правду.

Маријана. Пустите ме, господине, да се исплачем, да ми буде лакше. У добро уређеним краљевинама и републикама требало би да рок трајања бракова буде ограничен или да се бар допусти, да се сваке треће године могу продужавати или раскидати, онако као што се закључују уговори о кирији, те да бракови не трају целог века на чемер и јад обеју страна.

Судија. Кад би се таква слободна воља могла остварити, многи би за то дали своје благо. Зато, госпођо, ви ми морате тачније изложити побуде, због којих тражите развод брака.

Маријана. Зима мога мужа и пролеће мојих година; крај њега никад немам мирна санка, устајући ноћу, сваког часа, да му грејем крпе и врећице и облажем око његових слабина; непрекидно му морам превијати час један час други завој (превио му се да Бог да врат на вешалима!); морам водити бригу, да му ноћу дижем јастук и дајем напитке, да га кашаљ не удави; и, на крају крајева, осуђена сам да сносим његов задах, јер заудара на три пушкомета!

Писар. То мора да је од шупљег зуба.

Чичица. Не може бити, и враг да ме носи, ако ико нађе у мојим устима цигло једног кутњака или предњег зуба.

Правобранилац. Има један закон (тако сам негде чуо) по коме је заударање из уста довољан разлог, да се жена разведе од мужа, а муж од жене.

Чичица. У ствари, господо моја, овај рђави задах, због ког ме она беди, не долази ни од крезубости (јер немам ни једног зуба у устима), ни од желудца, пошто може и камење да свари, већ једино од њезина пакосног срца. Ваша милости, ви још не познајете добро ову жену, иначе ви бисте је осудили на пост и молитву. Ево двадесет и две године како проводим с њом мученички живот и никад не изнесох на јавност њену опаку нарав, њену злоћу или њене лутке и замлаћивања. Али од две године амо, нема дана а да ми не приушти коју или да ме не муне, или да ме својом циком и свађом не заглушује, одузима памет и у гроб сваљује. Кад ме двори, како она вели, гунђа и режи непрекидно, уместо да ме вида нежном руком и благим речима. Укратко, господо, ја скапавам у њеној власти, а она се шири и благује у мојој, јер држи у својим рукама mero mixto im peris, све моје имање.

Маријана. Ваше имање? А какво то имање имате ви, које нисте стекли мојим миразом? Половина наше тековине припада мени, па ма због тога свисли од муке; и да случајно ја данас умрем, не бисте ви ни од ње ни од мог мираза добили ни пару, да увидите колико за вас марим.

Судија. Реците ми, господине, јесте ли били чили и здравог телесног састава када сте се оженили?

Чичица. Рекох, да сам пре двадесет и две године пао у њене руке, као кад неко допадне ропства калабреским гусарима и мора целог свог века да робује силом у галијама. Али у брак ућох тако силан и бујан, да сам се могао разметати као какав коцкар.

Маријана. Ново сито о клину виси... али само три дана!

Судија. Ћутите, ћутите, врашка жено, и идите с Богом, јер ја не налазим разлога да раскидам ваш брак. Кад су вам пријали зрели и сочни плодови, задовољите се сад и са сувариком. Никакав се муж не може обвезати, да ће брзину и лет времена зауставити да не пређу преко прага његових врата и његова живота. Одбијте непријатности, које вам сад задаје, од пријатности, које вам је указивао кад је могао, и не говорите ми више ни речи.

Чичица. Ако је икако могуће, ваша милости, ви бисте ме много обвезали, кад бисте ме спасли беде и ослободили ове тамнице. Јер ако ме и даље оставите овако, кад је ствар дошла до раскида, значи, предати ме џелату, да ме метне у кврге. Но ако то није могуће, учините бар да она оде у један а ја у други манастир; да поделимо имање и да тако живимо у миру и проводимо у служби Божјој последње дане свога живота.

Маријана. Пресело ти! Ја сам још и сувише добра да се у манастир затворим. Хватајте ви зато шипарице што воле решетке, точила и мушабак. Затворите се ви, јер за вас то и јесте, пошто немате очију да видите, ни ушију да чујете, ни ногу да ходате, ни руку да пипате. Није то за мене! Ја сам још једра и имам свих пет чула потпуно здравих, па хоћу да се њима користим усред бела дана, а не да се кријем и кроз пукотине и рупе звирим као какав лупеж или варалица.

Писар. Ала је то нека дрска алапача!

Правобранилац. А њен муж тако мудар, само штета што је сустао.

Судија. Дакле, ја вас не могу развести из недостатка разлога quia nullam invenio causam.

Улазе: један *војник*, врло крут, и његова жена *Дона Гијомара*.

Гијомара. Хвала Богу, што ми се жеља испунила, те могу предстати пред лице ваше милости и најљубазније умолити вас, да ме изволите развести од овога овде.

Судија. Шта то значи „од овога овде“? Зар он нема другог имена? Могли сте бар рећи од овог *човека* овде.

Гијомара. Да је човек, не бих ја тражила развод брака.

Судија. А шта је онда?

Гијомара. Пањ!

Војник. (За себе) Тако ми Бога, бићу пањ, прогутаћу све њене увреде и ћутаћу; јер ако се не будем бранио и ако пустим ову жену да без приговора изнесе на ме што хоће, приволеће судију да ме осуди и, мислећи да ће ме казнити, он ће ме ослободити ропства, као кад сужањ, неким чудом, умакне из Метуанских казамата.

Правобранилац. Госпођо, говорите пристојније и изнесите своју ствар, не вређајући свога мужа, а господин судија за брачне парнице, што је пред вама, пресудиће правично вашу тражбу.

Гијомара. Али, господо, како да га не назовем пањем, кад се укипио и удрвенио као каква цепаница, те ни за шта није.

Маријана. Ја и ова веселница једну муку мучимо.

Гијомара. Најзад, господине, знајте, да су ме венчали са овим човеком овде, кад баш желите да га тако назовем, али да то није онај човек за ког сам ја пошла.

Судија. Како то? Ја вас не разумем.

Гијомара. Хтела сам рећи, да сам држала, да полазим за човека, који је кадар покренути се и потрчати; али већ после неколико дана увидела сам, да сам се удала за пањ, као што сам мало час рекла, пошто он не зна ни шта је лево ни десно, нити помишља да му ваља тражити пута и начина да привреди коју пару и припомогне издржавању своје куће и своје породице. Свако јутро проводи слушајући јутрења по црквама и левентујући у Гвадалахерској порти, где ландара, проноси вести и измишља лажи. Пред вече, као и изјутра, иде у коцкарнице, продаје зјала или кибицује, а то су људи, као што сам дознала, које карташи мрзе до зла Бога. Око два сата долази кући да руча, без паре у џепу, пошто играчи сад више не часте када добијају. После им одлази поново, и враћа се тек око поноћи; вечера, ако што прињуши, ако не, прекрсти се, зева да разглави вилице и прилегне, али целе ноћи нема санка, већ се непрекидно превртe. Кад га питам: шта му је? одговара ми, да прави стихове за сонет по жељи једног свог пријатеља, пошто се ол издаје за песника, као да је то неки позив који нема никакве везе са потребама живота.

Ж. Ф. Миле — Овчарица

Војник. Моја љуба, дона Гијомара, у свему, што је рекла, није прекорачила границе разлога, и да их и ја немам да тако живим, као што их она има да тако говори, могао бих већ давно, ма где било, добити коју службицу за надзиравање, као и други промућурни и вешти људи. Са батином у руци јашио бих тад на ситној, тврдоустој мазги, наравно без мазгарског момка, јер се такве мазге могу најмити тек пошто обангаве; пребацио бих џемадане преко седла, на једном бих носио свој набрани оковратник и своју кошуљу, а на другом половину кашкавања, свој крух и плоску, а од путног одела понео бих још само доколенице и само једну мамузу. Кад бих уз то био одређен у какву комисију или нешто налик на то имао у изгледу, одгегао бих и са тако бандоглавим кљусетом преко Толедске ћуприје, и већ после неколико дана послао бих својима на дому по коју пршуту, по неколико аршина небељена платна, у кратко онаке ствари што се уџелепире јефтино у месту или округу где је комисија, и тиме бих исхранио своју породицу као сваки убоги ђаво. Али ја немам такве службице, и не знам шта да радим, јер нема никога који би ме узео у службу као жењена човека. И тако сам принуђен умолити вашу милост, господине судија, да нас разведете, пошто такви беспослени витезови нису за брак, а и моја жена тражи да се разведемо.

Гијомара. Господине судија, то није још све. Увиђајући, да мој муж није ни за шта, и да и сам кубури, ја се искидах аргатујући да му помогнем; али сад је дошла душа у подгрлац и не могу више; ја сам честита жена и нисам рада да будем неваљалица.

Војник. Већ само тога ради, заслужила би ова жена да буде љубљена, али под том чистотом крију се најцрњи пороци под небом: љубомора је без разлога, виче без узрока, надувена је, гладница је, због моје немаштине не зарезује ме ни у шта, а најгоре је, господине судија, што у накнаду за своју верност тражи да отрпим и прогутам хиљадама хиљада њених опаких навика и особина.

Гијомара. А зашто не? Зашто ме не бисте поштовали кад сам тако честита?

Војник. Чујте, госпођо, дона Гијомара, што ћу вам пред овом господом рећи. Зашто се нада мном натресујете својим поштењем, кад је то ваша дужност, јер сте кћи добрих родитеља и хришћанка која то дугује самој себи. Лепо би мужевима било, кад би жене од њих тражиле, да их они носе на рукама само зато што су честите, као да је само у томе цело њихово савршенство. Оне превиђају олуке кроз које отиче одличност толиких других врлина којих немају. Шта имамо ми од тога што сте ви за себе непорочне, кад би нам више годило, да се старате да то буде ваша чељад и кад не бисте биле намрштене, љутите, љубоморне, расипачице, дремљиве, дербеденице, пржнице, свађалице, оштроконце, и много друго слично томе, што је довољно да сатре живот не једног

већ двеста мужева. Не ја, господине судија, ипак велим, да дона Гијомара нема ни једну од тих мана, и признајем, да сам збиља цепаница, невежа, дембел и глупак. Према томе, и да нема других разлога, дужни сте, ваша милости, да нас разведете, јер ја изјављујем, да немам ништа да наведем против исказа своје жене, и да сматрам ствар за свршену, те очекујем пресуду, да оданем душом.

Гијомара. А шта би се могло навести против онога што сам рекла? Ваљда то, што остављате да умремо од глади ја и ваша слушкиња. Још да их је више, разумела бих, али цигло једно чељаде, уз то слабуњаво, као да је у седмом месецу рођена, што не једе ни колико цврчак.

Писар. Мир! Долазе и друге странке.

Улази *неко*, одевен као лекар и ако је ранар, и његова жена *Алдонса де Минхака*.

Ранар. Ваша милости, господине судија, због четири довољна разлога хоћу да се разведем од своје овде присутне жене, Дона Алдонсе де Минхака.

Судија. Долазите доста одлучни. Да чујемо ваша четири разлога.

Ранар. Први је, што ми је мрска, те не могу да је гледам; други, то она најбоље зна; трећи, боље је, да га не кажем, а четврти, да ме ђаволи по смрти у пакао баце, ако не умрем пре времена живећи с њом.

Правобранилац. Баш је жестоко доказао своје побуде.

Минхака. Ваша милости, господине судија, чујте сад и мене и знајте, да за развод нашег брака ја имам, не четири, већ четири стотине разлога. Први је: кад га видим, чини ми се, да видим сужног нечастивог; други, била сам обманута, кад сам за њега пошла, јер он ми рече, да је лекар што пипа било, а испаде прост ранар што пушта крв, превија ране и вида болести, за које добија половину онога колико се даје правом лекару; трећи је разлог, љубоморан је и на земљу коју газим; четврти је, не могу више да га гледам и хтела бих да сам од њега далеко два милијона врстâ.

Писар. Ко би, врага, могао подједнако навити ова два сата, кад су им точкови тако покварени?

Минхака. Пети је...

Судија. Госпођо, госпођо, престаните; ако сте дошли да ми изнесете све четири стотине разлога, ја вас не могу саслушати, пошто немам времена за то. Ваша је изјава убележена у протокол и извињај, а сад идите с Богом, пошто имам и друге ствари да свршим.

Ранар. Наштo извињај и други докази? Зар није доста што нећу да мрем крај ње, и што она неће да живи поред мене?

Судија. Кад би се зато бракови раскидали, људи би јатомице долазили да стресу са себе брачни јарам.

Улази *неко* у радничком одеду са капицом на четири рогља.

Радник. Господине судија, ја сам истина надничар, али рођен хришћанин и доброг владања, како је право и Богу и људима. И да понекад не ударим на вино, или боље рећи, да ми оно не удари у главу, ја бих одавно био амалбаша у амалском еснафу. Но оставимо то на страну, пошто би се о томе могло много што рећи. Ја хоћу, господине судија, да знате, да сам се једном у напитом стању зарекао да ћу узети за жену какву заблуделу овчицу. Кад се отрезних и опоравих, одржах своју реч и узех из кањуге порока једну жену и учиних је пиљарицом. То јој се попе у главу и постаде тако пуста и бесна, да сад не сме нико да приђе њеним корпама, а да се она с њим не посваћа, било што се муштерији не свиђа њена јексична мера, или што окуси мало воћа, па ни два ни три, баца им тегове и кантар на главу или где стигне, и нагрди их до чукун-бабе. Ни један час не може да живи у миру са својим суседама, алапачама као и сама што је. С тога морам да сам као запета пушка, са мачем у руци, да је сваки час ма од кога браним. На тај начин изгибох већ плаћајући казне и осуде због њених изгреда. Ако, ваша милости, немате ништа против тога, хтео бих, или да ме разведете од ње, или да је нагоните да буде пристојнија и љубазнија, а ја вам обећавам, да ћу вам бадава донети и истоварити сав ћумур који будете купили овог лета, јер се ја добро пазим с амалима.

Ранар. Ја познајем жену овог веселника; она је као и моја Алдонса, ако није и гора.

Судија. Видите, господо, и ако су неки од вас изнели такве разлоге, због којих би се могла изрећи пресуда о разводу, потребно је још да се све то узме на писмено и да се призову сведоци. С тога вас позивам на рочиште са вашим доказима. Али шта је то? Свирка и свирачи долазе у заседање! То ми се још није десило.

Улазе *свирачи*

Свирачи. Господине судија, оно двоје што су били као крв и нож и које сте ви ономад измирили, приређују гозбу и очекују вашу милост, да им дођете на част, и послали су нас, да вам тај позив донесемо.

Судија. Ићи ћу им, драге воље, и дао Бог, да се сви присутни тако исто измире.

Правобранилац. На тај начин, помрли би од глади и ћате и правобранноци за таква дела. Не, не, нек и даље свет тражи развод брака, а суд ће развлачити ствар докле не остане све по старом. На тај начин имаћемо и ми неке ваздице од њихове распре и њихових незгода.

Свирачи. Ми ћемо одавде право на весеље и пир!

(Свирачи певају).

Кад у браку свађа букне,
Пред разлогом нек умукне:
Лоша слога, и у беди,
Од развода више вреди!

Кад заблуду памет збрише.
Муж и жена никад више
У свађање неће доћи,
Кроз живот ће мирно проћи

Тад се мртве наде дижу
И с љубављу срећи стижу;
Лоша слога, и у беди,
Од развода више вреди!

Љубоморе бес очајни
Љубави је пламен сјајни,
Кад лепојка мудро знаде
Да сву нежност мужу даде.

Бог љубави за то рече
(А мудрост му славу стече):
Лоша слога, и у беди,
Од развода више вреди!

Превео са шпанског **Х. С. Давичо**

Казна

E. Neera

(НАСТАВАК)

Једнога јунског дана уђе у Лаурину собу једна сељанка, носећи на руци дете.

То је била дадиља. Нико је није звао; нико је није очекивао. Она се оправдаваше за свој долазак, осетила се мајком, па више није могла држати дете код себе.

„У осталом“, брзо додаде, „погледајте само како је ојачало. Све разуме. Већ говори „мама“ и „тата“, разуме се, мени и моме мужу...“

Лаура узе дете на руку и осмотри га пажљиво. Оригинална глава: коса црна као угаљ, паметно чело, бледи обрашчићи, црне очице. По свему судећи, није била ни лепа ни ружна.

Лаура превуче руком по кћериној коси и отвори јој једним прстом уста да види колико има зуба.

„Трчи ли већ?“

„О, не! Али већ може да стоји, кад се наслони на столицу.“

Дете љутито, што му се коса и уста дирају, поче да дречи.

„Мир, мир!“ викну мајка.

Ну ништа не помаже. Дете се дераше из свега грла.

„Ти..... ти... ти си врло неваљала!“

Сељанка рашири руке. Дете се свом снагом наже ка њој, дерући се тако јако, да Лаура упита: „Вриштти ли увек тако?“

Дадиља се насмеја и пољуби дете.

„Ја већ видим, да ће с њим бити велика мука“, уздахну Лаура. „Спава ли бар ноћу?“

„Не увек“, одговори сељанка и удари у гласно смејање.

* * *

Пошто ни Лаура ни Андреја не беху предложили никакво име за дете, кумови изабраше име Катарина, како се зваше и Андрејина мајка.

Апотекар се томе не противљаше. Али Катарина је било дугачко; лакше је звати: Рина, Нина или Лина.

Сељанка је звала Стела. Ну ниједно се име не свиде Лаури; рече, да ће за увек своју кћер звати Рита.

Крајем јуна била је Рита већ у родитељској кући. Спавала је у једној простој, плетеној колевци. Преко дана метнули би је на земљу, у угао малога салона, или још чешће у угао у кујни или у дворишту.

У дванајест часова дерала се пуних десет. Лаура је због тога беснела. Није знала да се понаша са децом, а није имала ни стрпљења. Стално је била озлојеђена на Риту. Мало јој се створење чинило глупо, и против дадиљина тврђења, да је бистро. Нити је умело да говори, нити да иде.

Ово тринајестомесечно дете знало је, осим плакања и урликања, само још једно: да пружи руке ка сваком предмету, који је могло да дохвати, и да га стрпа у уста. Земљу, шљунак, хартију, дугмета, а у оскудици другог чега задовољавала се и ногама. Увијено, још је и личило на нешто, али у кошуљици било је ништа — губило се у рукавима; ноге, руке и тело могли су се скрити у једној руци. Кад би седело на земљи, у својој сивој хаљиници, коју је Лаура сашила на брзу руку, изгубило би се сасвим. Тада је било исто што и земља, што и прах, што и парче хартије, што и дроњак — није се ни видело. Али чуло се увек.

Његов оштри, неуморни гласић парао је зидове; чак и Андреја поче мрмљати за својим рецептима. Лаура се пробуди из екстаза, у које беше сва утонула.

Само помоћник лабораторије показивао се као веран пријатељ мале. Са соком од кајсија излазио је из лабораторије, и извлачио по уснама невинашцета огромне бркове, које је оно одмах испруженим језичићем у сласт лизало. Затим би се стављао пред дете, и смејао на сто гротеских начина. Засипао би га брдом од хартије, па би га опет извлачио, опет се смејао, издизао га снажним рукама високо, као кад би хтео да га баци у бунар. Набијао би му шешир на главу и учио га да војнички поздравља, држећи му ручицу чврсто уза слепе очи.

Једно вече, по вечери, Лаура, не знајући шта ће у то меланхолично доба да отпочне, узе дете на колена и

покуша учити га да каже „мама“. Али Рита не хтеде ни да зуцне. Једном руком дочепа Лауру за уши и повуче јој златне минђуше; другом пак руком шчепа јој набране чипке око врата и раздера их; Лаура, уморна, спусти малу на земљу. Постаде јој још антипатичнијом но пре.

У неком нервозном и често болесном стању необично ју је дражила оваква тврдоглавост. Није ни сањала, да ће у овом сићушном створу, чији удови изгледаху тако слабо везани, наћи чврсту вољу, која се њеној вољи противи. Чудило је и једило, што једно тако мало створење може да јој учини толико непријатности.

Вичући „Мир!“ несташноме детету, Лаура несрећна, у жалост утонула, не могаше замислити, да се једно дете сме томе успротиви, и да она, не би ли то дете умирила, мора да напусти своје слатке потајне мисли, да се смеје, па чак и да пева! Зашто јој Бог даде дете? Никад она није жудела за њим, никад није ни помишљала да је оно може усрећити.

Андреја се спрам мале показивао љубазан два пута дневно, у сасвим одређено време: при доручку и ручку. Одсецао јој је дебела парчад хлеба, и турао јој међу прсте с речима: „Једи, па ћеш порасти!“

Између Андреје и Лауре беше наступила, од извесног времена, приметна хладноћа. Он је бивао све ћутљивији; Лаура се стално уклањала испред њега. Тако су обоје живели више за себе. До прекида не дође, али ланац је попуштао, само без звекета.

Очеве и мајчине руке никад се у милошти не нађоше на црној косици детињој, које готово поче већ да вене као нежна биљка на тврдој земљи, без светлости и топлоте.

Из дубине ових детињих очију избијала је неодређена чежња. Рита је заиста осећала да је не воле.

Дугих летњих вечери играла се на прагу апотеке, код ногу оба лекара, који су се сваки час сагињали и миловали је.

Андреја јој добациваше изрецкану хартију, празне кутијице, а каткад и по парче шећера, гласно напоминући: „Неће јој ништа шкодити!“

Људи из тога места, а нарочито жене, гледаху сажаљиво на дете Тарамелијеве куће. Оно је било тако мршаво, тако тужно, а мајка га никад и не узимаше на руке.

Знамо много којешта. Меримо сунце и месец; познајемо састав звезда, ма да су оне тако далеко од нас — али још нико није могао да испита детиње биће.

Видимо како се та мала створења нежно развијају, као ружични пупољци. Њихова нам се лепота допада; њихова нас живост очарава, али свој суд морамо задржавати док не одрасту. Утисак, који она у првој години свога живота на нас учине, није мерадаван.

Интересантан проблем за физиологију.

Личи ли мозак једног новорођенчета на мозак птичји или мозак мачји? — Или је он ниже природе, пошто птица после неколико дана већ може да лети а мače да трчи? Кад долази мисао на место инстинкта?

* * *

Ритина колевка беше у почетку смештена у соби служавкиној; али ова оболе, те Лаура мораде узети колевку у своју собу.

Сваку ноћ прекидали су јој љубавне снове гласно дерање и тужно развучено јецање. По неки пут, кад је дете расположено, на место плакања долазило је по целе ноћи чудновато вежбање језика: непрестано мрмљање два или три, готово увек једнака слога.

На то се Лаура беше већ свикла.

Али је до очајања беше дражило Ритино плакање; оно дуго, продерано плакање, које је својствено деци која још не говоре: оно бесно плакање, које никакве речи нису у стању да уђуткају; плакање, код кога се не зна чему циља, и које, ако не изазива најдубље сажаљење, може да раздражи човека до беснила.

Лаура је била у највећем степену нервозна. Није имала рђаво срце, али њен темпераменат, прави темпераменат нашега доба, био је скроз и скроз раздражљив и чинио је робињом њезина тренутног осећања.

Радост и бол могла је осетити, обоје увек у великој мери, али за осећаје пак, који леже између ових, била је мало или и никако примљива. Олимписки мир виших природа беше јој непознат.

Неприметно, али поступно лечило ју је време од старих рана. Пожар у њеној души, велика страст која је испуњаваше, изгуби јачину и угаси се. Није жудела ни за каквом заменом, али баш то јој је и шкодило.

Хистерични наступи њезина девојаштва повратише се. Она опет осети ону неограничену, ужасну досаду душе, која никад не налази мира.

Желела је таму, сан; тада је престајала да осећа, да мисли. Али ти часови мира били су због Ритине первозности тако ретки!

Свако се јутро дизаше у рану зору с очајном свесношћу, да још један дан мора да живи. „Данас“ јој је пролазило мучно, исто као и „јуче“, исто као и „сутра“ — каква би то срећа била моћи заспати за вечност!

* * *

Једне ноћи било је дете немирније но обично; викало је и плакало немилосрдно до четири сахата у јутру. Лаура је покушавала да га успава, љуљајући га у колевци, носећи га горе доле по соби, певајући му, али све узалуд. Осећала се уморном; слабо јој је тело малаксало од мука због овог претераног и претешког бдења.

Метну малу опет у колевку.

Била је уморна. Зуби јој цвокотаху, а живци дрхтаху. Угаси свећу и реши се да се више не обзире на Ритино дрекање, но да покуша да заспи. Преко дана је веома болела глава. Уморним удовима беше потребно мира.

За једно кратко време дете беше мирно. Неко ванредно пријатно осећање обузе Лауру и она утону у неку врсту полудремежа.

Снажни људи не знају за онај благи осећај уморених живаца, за ону борбу крви и духа, у којој се победа и пораз мењају.

Тек што беше сан наишао на Лаурине очи, кад дете поче поново да се дере и плаче. Пола у сну покушавала је да умири Риту речима и шаптањем, али се мала дераше тако очајно, да се Лаура у пола издиже на своме одру, испружи руку и с очајном суровошћу снажно удари слабо створење.

За тренутак умуче плакање, али тишина која наступи беше страшна.

Ужасна мисао пролете кроз Лаурину главу, као муња кроз облаке. Бледа, збуњена, преплашена попипа по сточићу крај постеље не би ли нашла свећу.

Прво палидрвце не упали, друго се сломи, треће се угаси.

„О, Боже!“

То беше све што изрече. Зграби цео пакетић палидрваца — и запали га; пламен букну као од пожара.

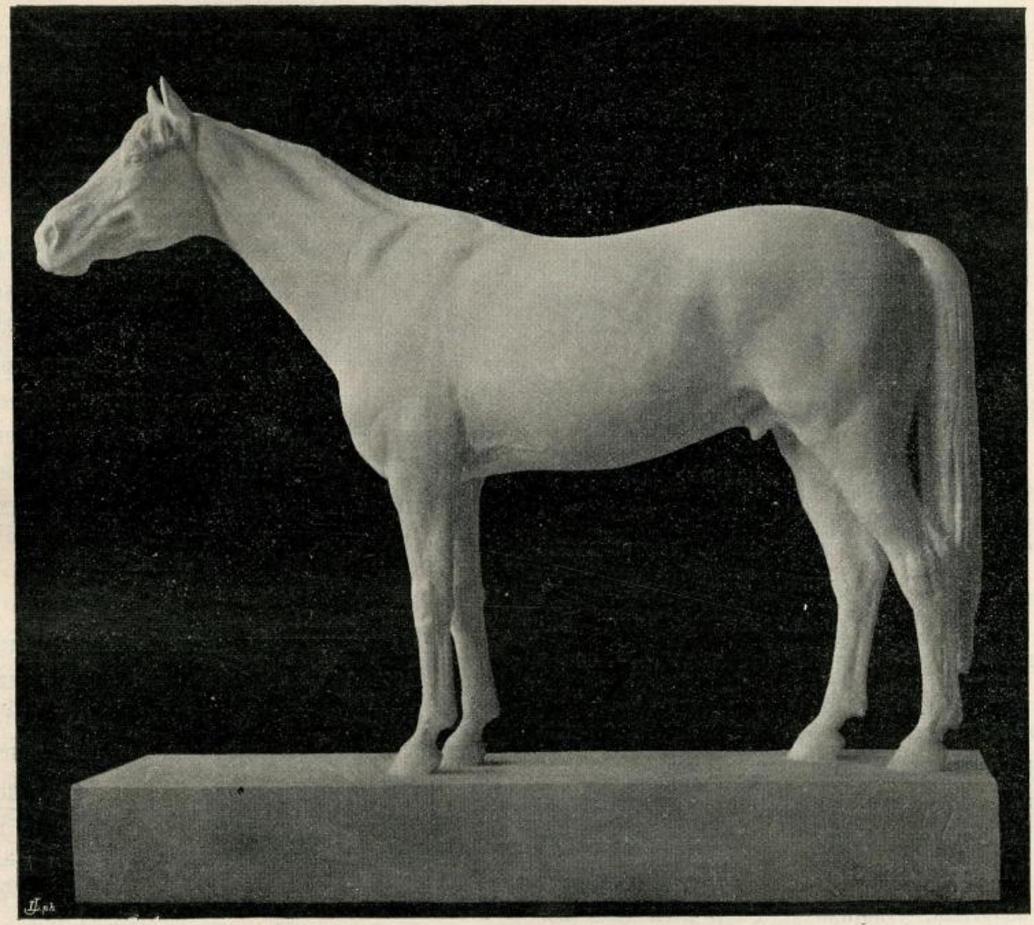
Са белог јастука из колевке гледаху на њу црне Ритине очи, непомично и мирно. С вриском се баци на дете. То је био први узвик мајке, која је нежно створење посила под срцем; неописаном брзином обгрли малу и обасу је пољупцима.

Неколико тренутака мислила је у ужасном страху да је дете убила. Сад, тек сад беше јој кћи рођена.

Притиште Риту на прса, јецајући и смејући се. Нешто се у њој ломило; срце јој је издржало кризу.

Гола јој рамена почеше дрхтати од хладне језе, али Лаура то не примећаваше. Пакетић палидрваца горео је на поду, полако, као ватрица у жбуну упаљена.

Мала је ћутала и гледала широко отвореним очима.

Р. Франгепп

Коњ

У соби се поступно смркаваше. Само још по која плава жеравица пуцкајући догореваше.

Рита заспа на рукама своје мајке. И Лаура заспа у сласти новог осећања, уљушкана мирним дисањем детињим, које скриваше главицу на мајчиним грудма.

Она се пробуди, радосна. Рањава јој душа нађе лека: *живети* значило је за њу опет *волети*.

Погледа на дете. Учини јој се тако драго, тако мило са његовим нежним и од спавања зарумењеним обрашчићима и красно извијеним обрвама, под којима се скриваху лепе очи.

Саже се, напајајући се у својој топлој љубави осмехивањем невинашцета, осмехивањем свога детета, те потпуно заборави све своје претрпеле муке. Чинило јој се, да није више у овоме свету; беше јој као да гледа у небо.

* * *

Лаурина нова љубав брзо јој обузе све биће.

Ту није било тајанствености, борбе, замореności. Ова је страст налазила хране у себи самој; она је била и узрок и последица у исто време. Она ништа не захтеваше, па је зато и била увек задовољена. Само у давању било је њено највеће уживање.

Осим тога, ова је страст имала још и једну превласт над свима осталима — она је умиривала срце а ничим га није дражила.

Лаура се приметно опорави у томе осећању, које је потпуно ујединило обе жиже блаженства: неисказану радост и непрекидну поузданост.

Како само да раније није до тога дошла!

Вечно је истинита она приповетка о голој и сувој стени, која се, дирнута маћијским штапићем, нагло отвора, пуштајући из себе блистави извор.

То је баш право чудо великих страсти: оне долазе из себе самих, потпуне, као што се и звезде од једном појављују на понеким крајевима вечерњега неба у потпуној величанствености својој.

С Лауриним блаженством мешало се првих дана и слатко чуђење.

Створење, које она никад није сматрала за мисаоно, имало је душу, која је личила њеној. Мâло нежно створење осећало је готово чежњу за љубављу, и страшљиво је тражило ту љубав у лицу мајчину.

Лаура се учила да чита из тих невиних очију. Видела је како из њих струје осећаји и мисли — час у блиставом сјају, час у нежном осећању, час заповеднички, час тужно. Интелект се у детету брзо разгори; а мајчина љубав даје му слатки сјај. Када би Лаура говорила, светлеле су лепе, драге очице њезина детета, широко отворене, и тако су поверљиво и мирно гледале, да се у њима огледаше цела слика мајчина.

Било је тренутака, у којима је Рита изгледала велика, одрасла. Она је озбиљно, мирно слушала, с великом пажњом, што јој је Лаура говорила. Тада би се држала право као свећа, наслањајући ручице, стегнуте у песнице, на руке мајчине, а на нежну и ласкаву реч смејала би се слатко. Мало јој се тело тресло, а шест зубића при том се указиваху. — Лаура јој је тепала тисућу имена; час је називаше својим несташним мачетом, час слатком грлицом, час руменом трешњицом.

Личила јој је на све цвеће. Час јој је била јасмин, час крин, час невини разлучак. При сваком новом имену: мала би се смејала и љубила мајку.

Ноћу је постајала право слатко чудо: белих рамена, округлих груди и ножица, идеалних стопала — као листови од руже. Лаура је, посматрајући малу, плакала од усхићења и нежности. Горко је себи пребацивала, што је дете тако дуго напуштала.

Тада би клекла пред колевку и погнуте главе прекрстила руке, па у најдубљем кајању говорила, као да је ћерка разуме: „Опрости ми, анђелче моје! Опрости ми, љубави моја! Опрости, опрости!...“

Рано ујутру, чим би устала, узела би Риту на руке. Изнела би лепо, румено дете, у кошуљици, на терасу, под хладњак, где је сазревало грожђе под августским сунцем.

Осећала је како се и сама подмлађује. Воља и радост за животом опет јој се повратише; све је заборављала кад је била са дететом.

Кад пролеће нађе — одену се биљке лишћем и цвећем, а кад жена мајком постане, — сине јој пролеће које доноси наду и поуздање.

Божанско се чудо, у свој величанствености, изврши у Лауре. Она изли своје биће у дете своје. У Рити је живело њено *Ја*, које је она раније сматрала за васкрсло из мртвих. Ко деце има — не може умрети. —

Усхићење првих, јасно изговорених речи, драж осмехивања, тисуће мирних радости, које само мајка познаје, све то испуњаваше Лауру изобиљем изненађења и усхићења.

„Сад сам је нашла“, говорила је себи: „ту праву, вечиту љубав. Она је моја, и нико је неће никад моћи од мене отети. Па и кад једном Ритин драган и супруг буде учинио да јој срце живље закуца, извесно је, да ћу и тада имати само да раширим руке, па да видим како она трчи к мени и виче „Мајко моја!“ Други ће неко открити тајне сазреле душе, али првенци њезиних осећаја моји су само.“

* * *

Под зрацима ове топле љубави цветала је Рита и расла. Постала је поносита, као обично деца која осећају да су вољена; црне јој очи постајаху све сјајније а на усницама се појављиваше све веселији осмех.

Већ је почела и ногом да полази; у почетку, разуме се, још и мало љуљајући се. Гледала је на своје лаковане ципелице и на чарапице са црвеним и белим пругама, а када би хтела да их изује, изгубила би равнотежу; ништа не беше слађе и лепше но гледати је како се преврће и како се баца ножицама по ваздуху око белог облачка своје кошуљице.

Лаура је била стално са њом. Када је почела да трчи, трчала је и она за њоме; скривала се, а затим је узимала на руке и издизала високо, високо, колико је год могла, и покривала је једнако и увек бујицом од пољубаца. Једино јој је задовољство било, да је час овако, час онако облачи; да је чешља и косицу везује разнобојним трачцима.

Девојчице у својим луткама наслеђују материнске дужности; а мајке гледају у својим бебама лутке.

Матерински је осећај тако савршен, тако силан, да све обухвата, од највећег до најмањег. Час је песма, час шала. Он је духовна радост, а уједно, и то у великој мери, и чувствено уживање.

Лауру опет почеше да занимају састанци у апотеци. Собом је доводила Риту и показивала је са поносом. Свака

похвална реч, која би се малој упућивала, будила би јој светлост у срцу и очима.

Рита је ишла из руке у руку, праћена ласкањем, милоштом и обожавањем. Сви су је налазили симпатичном; а највише се допадаху њене очи, које су биле лепе као и мајчине, само с другим изразом, веселе и обешењачке. Свако је на њој налазио по нешто лепо; само је Андреја ћутао.

Кад би је узео на колена и љуљао механичким кретањем својих ногу, појавио би се, истина, осмех на његовим усницама, али би он при томе гледао укочено, набраног чела, преко детета у даљину.

Његови најповерљивији пријатељи, оба лекара, нису га разумевали. Стидљив и повучен био је увек, али су ипак држали да ће му се карактер променити, да ће бити отворенији и веселији — чим постане оцем. Промена је истина наступила, али промена на горе. Густ је вео обавијао његов и иначе мртви дух; меланхолична укоченост, апатија, резигнација и жалошћу испуњена равнодушност скидоше му са лица свежу боју. И сам се губио са овога света, нечујно али без прекида, као што се губе боје на платну.

Лаура, која беше тако дуго повучена, опет заузе своје старо место у кући Тарамелијевој. Око ње и око њезина детета кретао се, као и раније, стари круг пријатеља.

Зима брзо прође,

Лаура је са дететом претрпела много којечега. Зубе је Рита добијала са великим боловима; уз то је боловала једнако од кашља и расхлађења.

После њих карневалских дана било је мало и весеља. Апотекарски помоћник појавио се једног вечера као Харлекин. Лаура, која је баш пекла уштипке, посу га издашно шећером. Јело се заливало вином из приличног броја боца̂. Оба су лекара, огрнута платном, декламовала „Ореста“; један је гост подражавао гром, затим је какотао као кокошка, и напослетку говорио немачки.

При свему се томе Ритин детињи глас орио у смеху; све је своје добре пријатеље гађала уштипцима.

И Лаура се краљевски забављала; тријумфујући је метнула дете на сред стола; помоћник јој је направио из једнога броја „Eco della Borsa“ троћошкасти шешир, са китицом од изрецкане хартије.

Затим наиђоше постови, а са њима и кишно доба. Лаура се користила рђавим временом, те је Рити начинила елегантну одећицу.

Од своје старе сукње направила је ванредну кецељицу за дете, пипав посао — са пуно рупица — и два ружичаста трака на раменима, који су изгледали као анђеоска крила.

Цео дан је шила и везла. Вечерима је плела чарапе за дете, и ако их је имала већ читаво стовариште у свима бојама. Радила је без прекида, весело, истрајно.

Једне недеље, после божје службе, остављала је она у своме маломе салону лепезу у кутију, док је Рита прелиставала молитвеник.

Било је баш дванаест часова, доба, када је сунце, за тренут два, продирало у собу кроз прозорску решетку и бацало плаву сенку на ловорово лишће зидног огледала.

Андреја је покушавао да доведе у ред мраморно воће, које је дете било испретурало; изгледао је као утонуо у рачунању; с времена на време би застао и бројио на прсте. Од једном викну: „Тачно данас!“

„Шта то?“ упита Лаура и наже се детету да му одузме молитвеник, коме је претила опасност.

„Данас је тачно две године од како је Уго умр̀о.“ Лаура не одговори одмах. Узе уређивати листове на молитвенику, исправи их, и остави књигу на сто.

„Како време промиче!“ рече за тим, и узе једну јабуку из мраморног суда, па је откотрља Рити.

Да ли се Лаура претварала? — Није доиста. Она је заборавила.

Од оне велике страсти не беше више ни трага. Пожар оставља за собом пепео, то је тачно, али кад ветар наиђе, он га разнесе.

Кад се воли, кад срце, при самој помисли на растанак, хоће да препукне, када се раздвајање и смрт учине једно исто — тада изгледа да је и заборав немогућ. Па ипак се заборавља. Дани протичу као таласи журнога потока; сваки од њих собом односи по делић прошлости.

Зар не говори наука о пресушеним морима, о несталим планинама? На колико љубави, на колико нежних срдаца наилазимо у трави гробљанској, и не опажајући их, и не знајући за њих, а мислимо да смо ми први који љубимо, да смо једини. Наша нога гази по гробовима, а ми и не помишљамо на смрт. Ми се заклињемо на вечну љубав, а љубав изумре пре нас.

Дуго је времена Лаура носила око врата медаљон са Уговим витицама. Једнога се дана играла Рита на њеноме крилу, вукла је за уши, вешала јој се о врат, као што то обично чине мала деца, и при томе прекиде ланац а Лаура и не примети; медаљон паде на земљу.

Другога дана нађе га служавка разбијена и предаде га синьори. Витица је била избачена заједно са ђубретом.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Живот

(из збирке „Фантоми“)

Промиче река клонуло, тужно,
Уморно дише и мили даље;
Понеки талас, одојче своје,
Одавно гладно, обали шаље.

И с груди њених отме се чедо,
Отвара уста, обали ступа,
Али се јадно, мамљено вârком,
О стену, камен и песак слупа...

И хукне река, — ожали пород,
Али јој тужној утехе нема,
Јер чеда иду и редом гину,
А мајка залуд одмену спрема...

Р. Ј. Одавић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Туђе сузе

— Zofka Kveder Jelovšekova —

Говорили смо о некој списатељици.

„Не допада ми се“, рече један. „Она не да никад себе, своје душе. Где је она, молим вас?! Њене су очи изгореле и ничега више нема на њихову дну; њени погледи крстаре као детективи, оштро и хладно, и траже, откривају... Али где је она, где је њена душа, где је њено срце, где је њен смех, где су њене сузе!? Нећете их наћи, нећете!“

И други су тврдили:

„Да, заиста, нећемо их наћи. Она је таленат, одличан таленат, али има сувише мало одважности, или одвише поноса, да би нам дала више од тог свог талента; душе нам не да, и њене су очи у ствари хладне и ћутљиве, као манастирска окна у осамљеним улицама. Али то данас није довољно, данас кад расипамо крв свога срца, кад са болним весељем кидамо последње завоје са своје душе!“

„Није довољно, није довољно!“ понављали су други и одобравали говоре, да осуде списатељицу, ћутљиву и неприступну.

Најзад се чуо и глас моје пријатељице, која је имала сањиве очи и дубоку душу, и она је рекла, тихо и брзо:

„Није довољно?! Није довољно што иде за нама и купи наше сузе, што збира наше уздахе, и што нам чува наш редак смех?! Незахвални смо, незахвални смо сви ми.“

Поруменела је, спустила очи и није више проговорила цело по подне.

Кад сам пошла кући прашњивим путем, и кад сам стигла на брег, уморна и сањива, осврнула сам се, и тада ми је изгледало да видим за собом високу женску прилику са хладним и истраживачким очима. Сагибала се и тражила је по прашини сузе свих оних који су ишли по том мучном путу пред њом.

Сабирала је те сузе и сваку је спуштала у своје срце. А кад је пришла ближе, видела сам да и из њених хладних, угаслих и истраживачких очију падају сузе на пут.

Падају те велике, тешке сузе и из њених очију на пут — али она иде даље, и њене ноге газе преко њених блиставих суза и покривају их прашином са пута. Иде даље и сагиба се к земљи, и сваку туђу сузу, коју нађе, спушта у своје срце.

Са словеначког **Us.**

Крај осамљене клупе

„Љубим те!“ Једино су се те две речи распознавале на деловима искиданог писма, које је у роси позног августа трунуло крај осамљене клупе.

Уздах ветра и јаук грана, оголелих под дахом блиске јесени, спушта се низ стазу, зараслу у модро-жуту, давно прецветалу траву, и умире у магли, која се диже из ниских, пожњевених њива.

Букова сенка, мршава и ћутљива, њиха се изнад мртве стазе, изнад опустеле клупе и поцепаног писма крај ње.

Ах! како све труне у влази позног августа, како се све претвара у широко гробље где је само жива бесмртна утвора: „Љубим те!“

М. М. Ускоковић

Кроз пусту

Бескрајна, празна раван... Надам се само да ћу на крају, у оној мутној линији, наћи што, на чему ће ми око застати; нешто, што ће ми празну и без жеља душу задржати и не дати јој да се расплине у бескрајности. Котрљају се гвоздени точкови, дахћу огњене груди и жури се ова мрка ала да ми што пре учини услугу — а линија се измиче, мета ми бежи, и ја сам увек у тој мучној, једноликој празнини... У ваздуху осећам таласање неко; нешто ми нежно додирује лице и тихо склапа очи — баш као да је последњи поздрав моје празне душе... И уздах ишчезава у пустој равни.

Ст. С. Н.

Прво себичење

Из хаоса никла је она. Скупивши све у себе, оставила је пустош. Пустош је вребаше — на што ће сама? — И тад поче стварати... Све је створила рад себе саме: направи дворе и у облацима и на земљи, и на сунцу и на леду, и у води и у гори, и на стењу... и рече: будите ми вечни. И створи забаву себи — биље и животиње, и рече им: рад тога, да ми се забава обнавља, ви се обнављајте. — А кад осети да јој треба неко, ко ће је служити, створи — човека. Хотећи да он сам погађа жеље и прохтеве њене, хотећи да је дворн, она му мораде дати разум. И затрепери злоба у њој с тога, и она, говорећи му: живи! помисли: мучи се! — И то јој беше мало пакости за оно мало разума, но, убацујући му срце у груди и говорећи: ово ти је врело живота, пасмешених усана додала је: осећај!

Обнављај се, јер ми је потребна снага твоја, говорила је она човеку, слузи своме. А то трајање, које ћеш животом звати, нека буде преплетано боловима, које ће ти осећања стварати! шапутала је она тад. И још: што више разума, то више осећања!

— Ја роњем против те себичности, Природо!

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Хрватски препород (сликао Влахо Буковац). Госпар-Влахо познат је већ нашим читаоцима, јер је „Нова Искра“ до сада објавила неколико његових уметничких творевина. Слика, коју данас објављујемо, рађена је пре дванаестак година и приказује Хрватски Препород. Оригинал ове слике израђен је и употребљен за застор Хрватскога Казалишта у Загребу. Скица је била изложена у Првој Југословенској Уметничкој Изложби. —

Католичка Саборна Црква у Котору. — Овај храм подигнут је 809. године после Хр., а неимар му беше Андреја де Сарацепис. Тек у XI веку добио је храм данашњи облик: три брода и два торња византијског стила, који фланкирају портал и галерију над њим. — Унутрашњост храма има 6 сводова и толико стубова. У позадини је ротунда са реликвијаријумом, у којем се чувају неколике светиње, а најзнатнија је тело Св. Трифуна, заштитника града Котора. У храму има и осам мраморних рељефа који представљају мучење Св. Трифуна. Овај светитељ, као што се прича, уморен је мученичком смрћу у својој 18. год., за владе цара Деција (250. г. после Хр.). Тело му пренесоше Мљетачки мрнари 808. г. у Котор, где је примљено са великим свечаностима, а већ 809. год. почело је слављење Св. Трифуна, заштитника града Котора.

Младост (вајао М. Антокољски). Пок. Марко Антокољски, руски вајар, рођен је у Вилни 1843. год.; био је ученик Петроградске Акададемије, а од 1880. и професор у њој. Дела су му цењена са великог и здравог реализма. Најзнатније су му радње: *Иван Грозни* (1871., Еремитаж у Петрограду), *Петар Велики* (1872.), *Исус у Народу* (1874.), *Сократова смрт* (1876.), — *Младост* је била први пут изложена у Париском Салону 1900. г. —

Јужњачки врт (сликао М. Кл. Црничић). Познати хрватски сликар уводи нас овом радњом у благо поднебље Јадранског приморја. А ту је он у својој најмилијој уметничкој области, ту је он прави уметник. Љубав према предмету озрцава се и у слици, те због тога она и везује пажњу гледалачку за производе овог несумњиво даровитог и искреног уметника.

Ангелус, Овчарица (сликао Ж. Ф. Миле). — Жан Франсоа Миле, француски сликар, рођен је 4. октобра (п. н.) 1814. г. у Гриши код Шербура. 1837. пошао је са стипендијом свога града у Париз, где је ступио у радионицу сликара Деларош, али, не слажући се са његовим правцем, брзо је иступио. По својој природи Миле је нагињао пејзажу и жанру, у чему се и прослави као ретко који уметник. Прво је почео радити по начину Ватоа и Бушеа, докле не изложи 1878. год., у Париском Салону, свога *Сејача*. Од тога доба сав се посвети сликама из сеоског живота, којих даде читав низ. Мишљења о његовим радњама била су необично подељена. Слике

му „Смрт“ и „Дрводеља“ не беху примљене за Салон, али се ширем кругу посетилаца необично допадоше. Али овај исти гледалачки круг омрзну га и жестоко нападе због слике му „Човек са секиром“. — Тек 1868. г. добио је Миле и званично признање: витешки ред Почасне Легије. — Миле је умро 20. јуна 1874. г. у Барбизону, где је живео још од 1849. г. За живота су га љуто критиковали и подцењивали, и тек је његова смрт одредила и вредност његовим радовима. Баснословним сумама откупљиване су и оне његове слике које за живота му почиваху у његову атељеу. Миле је имао необично велики утицај на натуралистичко сликање у Француској, а брзо за тим и преко граница своје отаџбине. — 22. септембра 1892. г. подигнут му је у Шербуру и споменик (мраморна биста, радио је Шапи). —

Заток (сликао Т. Кризман). — Овим радом приказујемо својим читаоцима овог млађег, несумњиво даровитог хрватског сликара.

На Јадранској обали (сликала Камила Зешко). — Словеначко сликарство, поред одличних имена Ферде Весела и Рикарда Јакопича, добија све више и више нових имена. У низу најмлађих истиче се и име Камиле Зешко, од које се очекују и несумњиво добре радње.

Коњ (вајао Роберт Франгеш). Дика хрватског вајарства, Роберт Франгеш, познат је Београђанима са својих одличних радова у Првој Југословенској Уметничкој Изложби. „Нова Искра“, вољна да послужи што бољем познавању југословенске уметности, ускоро ће приказати још неколике радње овог необично симпатичног и човека и уметника. —

ХРОНИКА

НАУКА

Дечје лутке

Играчке су за децу „души посластица“. Најмилије дечје играчке су оне, које представљају жива, нарочито људска бића. Ови подражавани облици силно узбуђују дечју машту, њихову подобност илузије. Дете улива својим луткама живота, оно гледа у њима живе створове с којима весело ћерета; то су му мили, в рни и послушни другови у игри, који се никада не противе. Мала девојчица нежно притискује на срце своју лутчицу, као што са њом поступа њена мајчица. Као што мајка негује и пази своју девојчицу, тако и ова лебди над својом лутчицом. Она умива и купа, поји и храни своју лутку, чешља је, одева и кинђури; њени први покушаји са иглом намењени су кошуљици и хаљиници за милу лутчицу. Срећно је дете које може да пева: „Лутко моја, лутчице, хајде да играмо!...“

Деца сматрају лутке као један део свога бића, она показују нагон да своје лутке са својом личношћу, да их придруже својој самосвести и самоосећању. Дете је уверено да само оно разуме и чује своју лутку. По дечјем мишљењу, лутка мора све да буде и све да чини као и њена господарица. Лаура Бриџмен, која је била слепа и глува, начинила је својој лутци повез преко очију. Једно девојче од шест година боловаше од црвених оспа; чим је оздравила, она је нашарала своју лутку црвеним пегама.[1])

Лутка није само играчка у рукама девојчица, већ кадшто и дечака. Занимљиво је да лутке привлаче не само децу, него и примитивне, природне људе. По Џону Лебоку, и дивљаци воле лутке. Данашњи народи на Истоку такође уживају у представама са луткама. Лутака има данас у свих народа, у свима земљама, од Сибира до Мадагаскара. Нарочито су омиљене лутке у артичких народа, као Чукча, Остјака и Ескима. Ови народи граде лутке од костију, мржевих и мамутових зуба, одевајући их кожом. У Гренланду нађене су лутке и у дечјим гробовима. У Индијанака је обичај да мећу, место умрле своје деце, лутке у колевке, које их подсећају на њихове љубимце. Оне их носе свукуд уза се, по годину дана.[2])

У афричких црнаца има лутака од палмове сламе. Деца Бечуанаца сама граде себи лутке од земље.[3]) У неких црначких племена влада обичај, да пунолетним девојкама дају по једну лутку, које оне чувају докле не добију деце. Ове се лутке у њих сматрају као светиње, од којих се никако не растављају. Па и мухамеданска деца имају и имала су лутака. Тако се прича за Мухамедову жену Аишу, да је и своје лутке понела у пророков харем.

И деца старих народа имала су лутака од глине, дрвета, метала и слонове кости. Лајденски музеј има мисирских лутака, које изгледају као да су грађене у Нирнбергу. У Берлинском етнографском музеју показују мисирску

[1]) Sully-Stimpfl, Untersuchungen über die Kindheit, 1897. p. 39.
[2]) R. Andree, Ethnografische Parallelen u. Vergleiche, 1889. p. 89.
[3]) Dr. H. Ploss, Das Kind, Berlin, 1882. II. p. 295.

дрвену лутку са покретним ногама, која има на глави нешто налик на косу. Стари Јелини и Римљани такође су имали лутака од глине и слонове кости. Одрасле девојке жртвовале су своје лутке богињи Афродити (Венери), остављајући их у храмовима ове богиње. Сачувана је једна песмица од Сафе, у којој се описује овај давнашњи обичај. У Ватикану се чувају многобројне играчке, нађене у римским катакомбама; међу њима има и лутака од слонове кости са покретним рукама. У Берлинском етнографском музеју могу се видети лутке од теракоте, са покретним ногама, из старе Атине. Глинених лутака нађено је у гробовима — могилама — неких изумрлих народа у Сев. Америци. У дечјим гробовима старих Перуанаца такође су нашли дрвених лутака са колевкама. Има научника који тврде, да лутке, као играчке, допиру до преисторијских времена, јер су доиста у преисторијским гробовима нађени неки мали, примитивни, неспретни кипови. Ну Хернес сматра да ови облици преисторијске уметности не представљају лутке за игру тадашње деце, већ идоле, фетише. Па ипак су ови идоли показивали највећу сличност са најстаријим луткама.

Уопште, тешко је повући границу између фетиша и лутке. Може бити да су лутке биле првобитно идоли, који су из верских разлога метани у дечје колевке, па су се тек у дечјим рукама претварали у играчке.[1]) Ово потврђују не само неки стародревни обичаји, већ и извештаји многих путника-испитивача. Тако има и дан-данњи дрвених лутака у Индији, које служе у исто време као заштитни дух и као дечја играчка. Ну могућно је да је само задовољство одраслих људи у грађењу пластичних, подражавних облика створило деци играчке, а да при томе није играла улогу никаква религијозна идеја. Сем тога, може се претпоставити да је, у овом погледу, имало у ела и инстинктивно старање првих људи о дечјем занимању, нека врста примитивног васпитања. То потврђује и старање неких грабљивих животиња, које својим младунцима, зарад игре, набављају лов. Пешиел-Леше запазио је, шта више, у мајмуна нешто налик на игре са луткама.[2])

Било да су лутке, ова дечја деца, постале из верских обичаја, било као последица природних нагона, њихов је значај за дечји свет веома велики. Играјући се са луткама, девојчице се припремају за свој будући матерински позив; нежни матерински нагон, социјални инстинкти детињи ту налазе себи најприродније хране. С тога је појмљиво што деца преобраћају у лутке све предмете које могу носити: јастуке, штапове, папуче, мараме, кишобране, виљушке... С тога није чудо што је љубав дечја према луткама тако силна и што дуго траје, те се сачува и према најбеднијим луткама, које су изгубиле свој негдашњи сјај, румену боју и раскошно одело. Зар је тада загонетно што песник тепа својој драгој: лутко бела!

П. М. Илић

УМЕТНОСТ

Изложба Менцелових радова у Народној Галерији у Берлину

Са помпом, уобичајеном само за крунисане главе, спуштено је у гроб пре два месеца тело Менцелово. Широм целе Немачке беше одјекнуо глас о смрти уметниковој, а сва гласила немачка обасуше једнодушно хвалама „највећег сликара свога народа“. Муњевитом брзином изниче читава литература о Менцелу, а од пре двеста дана ево нам и изложбе његових радова. Смештено у два пространа спрата лежи ту без мало све што је уметник за дуга века свога створио. Нису то само довршена дела, што су ту изложена, већ и тисућама скица, безброј цртежа, најразноврснијих илустрација, студија; свих оних, на први поглед, безначајних ствари у којима се огледа процес уметникова стварања. Ми смо тако доведени у згодан положај, да можемо пратити целокупни развој уметников и то је оно, што овој изложби даје нарочити карактер. Док нам се у довршеним делима једнога уметника представља већ израђен темпераменат његов, и у пуној се светлости износи низ извесних идеја његових, дотле нам ови покушаји, ове скице, студије, ови недовршени радови показују, како су мисли уметникове постепено зреле, кроз какве су промене прошле, пре него што су добиле свој одређени облик. Нама се тако даје могућности, да загледамо у тајанствене дубине уметникове душе, да схватимо развој духовна живота његова. Историја једнога уметника постаје историја његових дела.

У свима радовима Менцеловим огледа се један човек, који је темперамента своје расе: баснословно истрајан, строго савестан — човек који сâм тражи од себе много више него што то други од њега захтевају. Он није пријатељ елегантних облика, складних и грациозних покрета: он свугде тражи нагу истину, сирову и неизрађену, Са доста суровости, својствене људима охолим, што увек траже себи признања, он је пре свега Прус, поносит са својих личних врлина, охол на своју прошлост. Његов народни понос потхрањују нарочито два светла имена из новије историје његове: Фридрих Велики и цар Вилхелм I. Оба ова владаоца нашла су у Менцелу свога сликара. Сликама „старога Фрица“ дугује он своју велику популарност у Пруској и наклоност царскога двора.

Фридрих Велики има доиста у историји веома маркантну физиогномију. „Мислилац у оклопу“, човек који је обема рукама радио, једном за војску, другом за народ и уметност, и то беспрекидно, осећајући, да су двадесет и четири часа сувише мало за посведневни рад на добру свога народа. Као војник, то је „краљ, који је добио пет, битака“; који је потпуно преобразио војску, начинивши људима од челика некадашње „синове Марса са лицем Парисовим“, — јунаке дама разнежених удова; унутра одлучан реформатор на свима гранама државнога живота; у својој црквеној политици до крајности толерантан, остављајући свакоме отворено поље „да на свој начин буде блажен“, не обзирући се много на Светога Оца у Риму, „који се поуздано беше већ навикао на окретање земље“. Као праведни судија и заштитник потлаченога, он је постао легендарна личност. Нада све то заштитник наука и лепих уметности; стожер, око кога се крећу највећи мислиоци и уметници тога доба. Једну од најприкладнијих слика његових показују нам ови стихови Волтерови:

Il est grand roi tout le matin,
Après dîner grand écrivain.
Tout le jour philosophe humain
Et le soir convive divin.

Овај краљ, који живи у скаскама народним, чија се успомена још и данас стално потхрањује легендама, изгледа у Менцеловим сликама веома прозаичан. Нису ухваћени они моменти, који физиогномији великога краља дају њене карактерне црте. То није више она идеална личност,

[4]) K. Groos, Spiele der Menschen, 1899. p. 402.
[1]) K. Groos, Spiele d. Menschen, p. 398.

у којој се у народу са побожношћу приповеда; није то више онај необичан човек, што је целоме једном добу дао своје име. Ми имамо у место тога пред собом човека, који живи животом најобичнијих људи. При чаши вина, после обичне вечере, он води општроумне разговоре са „друштвом округлога стола“ у своме замку Сан Суси у Потсдаму (на слици *Tafelrunde*); он се пред својом дворском свитом забавља свирањем у омиљени му инструменат флауту (на слици *Flötenkonzert*); са својим хисториским штапом, који одмах подсећа на костобољна човека, и са бурмутицом у десној руци пролази он кроз народ који се сакупио да га поздрави (на слици *Friedrich der Grosse auf der Reise*). На свима овим сликама срета нас исто подругљиво, скептично лице; висока, снажна фигура старога Фрица, у униформи, коју је уметник у музеју верно снимио и дугмад јој савесно избројио. Нигде није приметан покушај, да се прикладним средствима изгласи одвећ прозаичан утисак ових сцена. Овде нам се и нехотице намеће једно поређење. Рембрантова *Ноћна стража* оставља дубок и трајан утисак, ма да је догађај, који се у њој илуструје, сасвим обичан. Ну она ништа друго и није до химна светлости. Једна најобичнија сцена преобраћена је на тај начин у бајку; свакидашњица је добила свечан изглед и много достојанства. Ништа од свега тога у овим сликама из живота Фридриха Великог. Пред њима човек не добија никако утисак, да је то кака необична личност, што је ту представљена. Ми осећамо свугде да је ове слике радила рука једнога великог илустратора. У својим младим годинама Менцел беше принуђен да илуструје једну хисторију Фридриха Великог; у другој серији својих илустрација он је дао верну слику униформа и ратне опреме у војске Фридрихове. И ове велике слике, рађене масним бојама, дају се замислити само са неколико безначајних фраза, исписаних испод њих или над њима.

Исти утисак производе слике, у којима је представљен цар Вилхелм I. Нарочито *Крунисање у Кенигсбергу*. Представљен је онај театрални моменат, кад краљ, окружен великодостојницима и дворанима, диже мач и изговара заклетву. Требало је у слику унети сто тридесет и два портрета људи, који имађаху амбицију, да будућност зна, како су и они у тренутку овога свечанога чина егзистирали на овој, пуној таштина, земљиној кугли. Требало је сва ова равнодушна лица ставити једно поред другога, чувајући се веома обазриво, да не буде испуштен из вида ранг, који она имају, и достојанство, које она у друштву уживају. Ми с тога не добијамо утисак, да су се ови одабрани људи ту скупили као сведоци једнога великога чина, већ имамо пред собом једно друштво које је ту само за то да би било насликано. То су управо личности, што су пред сликаром „седеле“. Физиогномија ових људи издаје, да је поглед уметников почивао на сваком од њих.

Осим ове особине илустратора, коју је Менцел из година своје младости наследио, избија овде на видик још једна особина његова. Менцел је придошлица. У младости сиромашан илустратор диплома, позивница, проспеката, јеловника, карата; у зрелим годинама сликар на једноме од најмоћнијих дворова европских. Придошлица у животу остао је придошлица и у уметности. Сликајући околину Фридриха Великог Менцел је имао да представи оно исто друштво, које је Генсборо (Gainsborough) у Енглеској у исто доба сликао. Беше то за последњих дана оне рококо-периоде, која је у Вато-у (Watteau) нашла свога најизврснијега тумача. Краљ и дворска породица најелегантнија су лица у држави; министри, генерали, кардинали, научници, уметници, све су то галантна господа, људи добра тона и лепо васпитана укуса. Ово друштво лаких, етеричних дама са белим, нежним удовима; витких, стаситих кавалера у кокетно намештеном оделу имађаше своје нарочите покрете, као и свој нарочити језик. Мучно би било замислити, е се у оној лакој, кокетној архитектури, каку нам представља замак Сан-суси у Потсдаму, крећу фигуре тешких корака, претрпане тешким украсима. Како се складно допуњују слике Ватовљеве са својом околином у замку Потсдамском! Сасвим је друго друштво, које нам Менцел износи. Све су то придошлице, које доводи у неприлику нова средина, у којој су се нашли. Тешко кретање удова, као и тежак ток мисли; ћошкасти, мало естетични гестови, као и усиљено изражавање у читаву хаосу од реченица. То су Немци, којима, да се послужимо речима Фридриха Великог, „недостаје језик и укус“. Менцел нарочито воли друштво ових људи; он шта више осећа задовољство, да слика придошлице. На слици „Ballsouper“ веома обраћа пажњу један високи господин овога жанра. Са зделом укусна јела у једној руци, шапо-клаком, у другој руци, доведен у велику неприлику при мучноме осећању глади, он је тешку ситуацију, у којој је немогућно помоћи се само са две руке, решио на један доста комичан начин. Шешир је нашао своје место међу ногама; проблем је срећно разрешен. Облапорно прождире своју вечеру ова личност, нимало отмена изгледа, не паштећи се много око тога, што је изложена смеху пакосне публике. И покрети Фридриха Великог вређају често пута својом грубошћу. На слици „Friedrich der Grross auf der Reise“, непријатно осећање производи онај његов покрет леве руке. Ни дрхтање тела његова при свирању у флауту (на слици „Flötenkonzert“) није прилично једноме чеду рококо-периоде.

(свршиће се)

РАЗНО

* Проф. Милан Вујановић (Београд) поднео је Архијерејском Сабору Краљевине Србије свој превод пробраних беседа владике Босиљеа „Похвалнице, беседе на разне велике празнике и посмртни говори“. —

* Богдан Ж. Ђорђевић, учитељ у Земуну, довршио је и сада разашиље „Учитељски Календар и Шематизам за годину 1905.“ — Цена је календару 1·20 круна (1·50 дин.). —

* У издању уредништва „Гласа Српства“ штампана је књижица „Јапан и Кореја“. Ово је опис земље и народа, написао га Ј. И. Рудњев, а с руског превео Х. Цена 30 пара динарских. —

* Из штампарије С. Хоровица (Београд) угледала је свѣта нова књига „Психичке Студије. 1. Шта бива после смрти? 2. Гласови с оног света.“ Дело је преведено са француског (али се не помиње ни писац ни преводилац), у величини је 8°, а има 84 стране. Цена није означена. —

* Бран. Б. Тодоровић, наставник у Срп. Краљ. Трговачкој Академији, превео је и штампао дело Д-ра Ј. К. Крајбига „Контокорент, текући рачун“. Књизи је цена

3·50 дин. Може се добити само у књижари Маричића и Јанковића (Београд). —

*Богословско-књижевно друштво „Слога“ (Сремски Карловци) почело је издавати књижице за православни српски дом и школу. Првој књижици натпис је „Ускрс Господа Исуса Христа“. У њој су преводи ирмоса са тропарима, стихира, јеванђеља, слово Јована Златоустог са тумачењем митрополита Платона и побожни обичаји српске православне цркве о Ускрсу. — Ово је издање приредио богослов Стеван Каћански, а књижици је цена само 10 потура. —

* У 4. овогодишњем свеску италијанског листа „Nuova Rassegna“ штампане су, у одличном преводу Г-ђце Умберте Грифини, српске народне песме: „Диоба Јакшића“ и „Орање Марка Краљевића“. — Стјепан Илић штампао је превод своје песме „Ђакому Леопардију“, а Бошко Десница превод Војислављеве песме „Јутро“. Штампарска погрешка „Кјић“ место „Пић“ биће јамачно исправљена у 5. броју. —

* У току 1904. године приновљена је Народна Библиотека (Београд) са: 960 дела (нумера), 33 рукописа, 28 писама и других писама, 10 штампарских првина, 14 карата и слика (са 6 дупликата) и 108 новина и листова (са 94 дупликата). На крају 1904. године инвентари Народне Библиотеке имали су у себи: 39.060 дела (нумера), са 85.450 књига и 15.059 дупликата, 867 старијих и новијих рукописа, 1.316 писама и других писмена, 208 штампарских првина, 2.436 карата и слика (са 72 дупликата) и 1.733 броја новина и часописа (са 513 дупликата). —

* Прошлога месеца почео је излазити у Сарајеву српски лист „Наш живот“. Уредник је Коста Мајкић (Сарајево, Ћемалуша бр. 74.), а у програму је да лист ради на васпитању и образовању Срба у Босни и Херцеговини, да шири здраве и савремене појмове о организацији српскога друштва, и да утиче на привредно и материјално јачање и унапређење српског народа. Листу је девиза: „Морамо познати зло што нас је сколило и које нас води погибли, јер ћемо се само тако ослободити од зла и сачувати од пропасти.“ — „Наш живот“ излази двапут месечно у свесцима од 1 табака, а цена је сваком свеску 24 потуре. Распродавцима 30%. —

* Г-ђца Ј. Перовићева Поморишчева превела је са немачког језика дело Берхарда Хелвинга „Темпераменти код деце; њихова карактеристика и васпитање у кући и школи“. Књига се може добити у књижари С. Цвијановића, а цена је 1 динар. —

* „Коло Младих Срба“ у Будимпешти обратило се молбом Матици Српској да се не заборави прослава стогодишњице од рођења и педесетогодишњице смрти књижевника српског Јована Стерије Поповића (1806 † 1856). Матица се одазвала позиву и ради остварења ступиће у договор са Краљ. Срп. Академијом Наука. —

* Одобрена су правила „Змаја“, друштва српских књижевника, новинара и уметника. Управа друштвена обраћа се свима Србима књижовницима, новинарима и уметницима у Аустро-Угарској и позива их на упис у чланство. Правила друштвена шаљу се сваком на захтев. Уписнина је 5 круна, месечна чланарина 2 круне. Новац се шаље г. Св. Коларовићу, професору у Ср. Карловцима, а све друго, што се тиче друштва „Змаја“, или друштвеном старешини (Паја Марковић Адамов) или тајнику (проф. Милан Недељковић). —

* Руски књижевник Николај Ив. Коробка (Петроград) послао је Матици Српској за „Летопис“ почетак својих студија о новијој књижевности руској. Ту су расправе о Всеволоду Гаршину и Антону Чехову, а накнадно ће послати о Максиму Горком, Владимиру Короленку и Леониду Андрејеву. —

* Матица Српска примила је и дала на оцену ове рукописе: „Смрт Смајил-аге Ченгијића“, превод Арањеве песме „Дозивање на лешину“ и позоришну игру „Швања“. Нису примљени рукописи: „Радослав Павловић, велики војвода босански“ и превод трагедије М. Љермонтова „Људи и страсти“. —

* Миливоје Ј. Маленић, новинар, дао је у штампу своје културно-историјске слике из прошлости српске престонице „Из старог Београда“. У књизи је описан изглед и развитак Београда у прошлом веку, од времена Сулејмана Скопљак-Паше па до преласка Београда у српске руке. Неколики огледи из овога дела штампани су у „Трговинском Гласнику.“ — Књига ће изнети до 15 штампаних табака велике осмине, а цена ће јој бити 2 дин. Поруџбине прима писац (Косанчићев Венац, 13.). —

* Српско академско друштво „Зора“ одржало је 7. маја о. г. свечани комерс у спомен пок. Антуну Фабрису, уреднику „Дубровника“ и „Срђа“ и свом почасном члану. О животу и раду пок. Фабриса говорио је правник Јован Радаковић. —

* Мађарска Академија Наука у Будимпешти одликовала је на свом скупу (10. маја о. г.) расправу свога дописног члана Д-ра Стевана Бугарског, редовног професора у Будимпештанској Ветеринарској Великој Школи, „О утицају медијума на брзину и равнотежу хемијских реакција.“ Писцу је додељена награда од 1000 круна и академијино признање што је својом расправом решио једно од најважнијих питања у научној хемији. —

* Дружина ученика виших разреда гимназије у Крагујевцу дала је у штампу збирку својих радова. Збирка има дружинско име „Подмладак“, а изнеће до 5 штампаних табака. Цена је 0.50 дин. — Скупљачима 10%.

* Типографско певачко друштво „Јакшић“ пренеће у току ове године прах свога патрона, песника Ђуре Јакшића, са Гробља Св. Марка у Ново Гробље. —

* У Нишу је почео излазити шаљиви илустровани лист „Киња.“ Власник је и уредник Мих. Ј. Оцокољић.

* Овогодишња Бечка Сликарска Изложба донела је нашем уметнику Г. Паји Јовановићу највеће одликовање: државну златну медаљу. Честитамо!

* Г. Саво П. Вулетић, председник општине Цетињске, дао је у штампу прву збирку својих црта, слика и приповедака. Књизи је цена 2 круне (2 динара), а ако претплатнички одзив буде што бољи, биће ова цена спуштена, те ће писац претплатницима надокнадити разлику или новцем или књигама. —

* Г. Милош Пајевић, пређашњи управник Подунавске Пчеларске Задруге (Београд, Дубљанска улица, 29.) даје књижарима 40% попуста а појединим купцима за 0.50 дин. своју књигу „Поука о пчеларству.“ —

* „Спас“, антиалкохолно удружење српских учитељских приправника у Сомбору, одржало је 8. маја свој састанак на ком су читани ови говори: „Слога и антиалкохолни покрет“ (В. Чубриловић, приправник IV год.), „Здравље и народни напредак“ (В. Вртипрашки, припр. IV год.), „Српски народни учитељ и алкохол“ (К. Ма-

ринковић, прир. IV год.) и „О дувану“ (Д. Јовановић, прир. IV год.). —

* Д-р Јован Б. Јовановић штампао је и дао у продају своју расправу „Увод у новију историју ратне вештине.“ Књизи је цена 0.50 дин. —

* Капетан Љубомир Балтић (Београд) саставио је и штампао „Уџбеник за редова пешака.“ Цена је 0.50 дин.

БИБЛИОГРАФИЈА

86 Српска Књижевна Задруга 86 *Избор поучних састава Доситија Обрадовића.* Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — 13×19 см., 240 стр. —

87 Српска Књижевна Задруга 87. *Васкрс државе Српске.* Политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804—1813. Написао Стојан Новаковић. Друго допуњено и поправљено издање. (Ова је књига награђена из фонда пок. Ђорђа С. Ђорђевића). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — 13·5×19 см., 252 стр. —

88 Српска Књижевна Задруга 88 *Еквиноције.* Драма у четири приказе. Написао Иво Војновић. — Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“ 1905. — 13·5×19 см., 107 стр. —

89 Српска Књижевна Задруга 89. *Приповетке Милована Ђ. Глишића.* Књига прва. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — 13·5×19 см., 232 стр. —

90 Српска Књижевна Задруга 90. *Хаџи-Ђера.* Приповетка. Написао Драгутин Ј. Илић. — Београд, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1904. — 13·5×19 см., 246 стр. —

91 Српска Књижевна Задруга 91. *Слике из живота.* Написао Светолик П. Ранковић. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — 13·5×19 см., 175 стр. —

92 Српска Књижевна Задруга 92. *Холандска.* Написао Е. де Амичис, превео с италијанског Миодраг Ристић. — Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. 13·5×19 см., 425 стр. —

Музеј Српске Земље. Из Годишњака XVIII Српске Краљевске Академије. — 11×16 см., стр. 24. —

Appel Polonais. A tous les Gouvernements, Partis et Cercles politiques, Hommes d'État, Journaux, Associations, etc. — Paris, Imprimerie G. Maurin, 71. rue de rennes, 71. — 1905. — 16×24 см., стр. 20.

Ivan Detelić—Nevesinski: *Raskidane niti.* Pripovijesti i crtice. Cijena 1 kruna. Zagreb. 1905. Nakladom pisca. Tiskara Braće Kralj, 13×20.5 см., стр. 109. —

Josip Kosor: *Optužba.* Pripovijesti. Cijena 1 krunu. Zagreb, 1905. Nakladom pisca. Tiskara Braće Kralj. 13×20.5 см., стр. 106. —

Ђакон Авакум. Историјска слика у 2 чина. Написао Мих. Сретеновић. Београд, издање књижаре Боже О. Дачића код Вука Ст. Караџића, 1905. — 13×19 см., стр. 37. Цена 40 п. дин.

Свету (у седам песама). Спевао Михаило Ј. Заставниковић, учитељ. Крагујевац, штампано у штампарији код „Просвете“, 1905. — 13×21 см., стр. 21. цена 0.20 пара дин.

Свеска 93—95. Мала Библиотека. Уредник Ристо Кисић, власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број III—V, година VII., 1905. — Ј. Волфганг Гете: *Страдање младога Вертера.* С немачког прево Бранко Мушицки. Цијена 90 потура — (1.20 пара дин.). У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., стр. 230. —

Српска Краљевска Академија. *Годишњак XVIII, 1904.* Београд, штампано у Државној Штампарији, 1905. — 11.5×16 см., 440 стр. —

Хајдук-Вељко, највећи српски јунак новијега доба, од Ср. Ј. Стојковића. Прештампано из „Нове Искре“. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 14×21 см., 93 стр. Цена 0.80

Авдо Карабеговић: *Пјесме.* Београд, штампа Ч. Стефановића преко од „Руског Цара“, 1905. — 13·5×20 см., 58 стр.

Д. Ђ. Омчикус: *Ђорђева љубав.* Новела. Прештампано из Летописа Матице Српске. — У Новом Саду, штампарија Српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. — 17×25 см., 38. стр. —

Генерал Пјерон. *Упут за обуку пешадије за рат* Превео Ж. Станисављевић, потпоручник. — Београд, штампа Савић и Комп., 1904. — 10·5×14·5 см., 173 стр.

Таковски устанак, од К. Миленовића, професора. Београд, штампа Ч. Стефановића преко од „Руског Цара“, 1905. — 13×19 см., 39 стр. — Цена 30 п. д. —

САДРЖАЈ:

Бежанка, од Зар. Р. Поповића (свршиће се).

Успомена, песма Душана Малушева.

Девојка у данашњем друштву, од П. Ј. Одавића.

Молитва, песма М. Јелића.

Хајдук-Вељко, с нарочитим погледом на народну појезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (свршиће се).

Разумљива песма, од Dis.

Судија за брачне парнице, драмски интермецо, од М. Сервантеса, превео Х. Давичо.

Казна, написала Е. Neera (наставиће се).

Живот (из збирке „Фантоми“), песма Р. Ј. Одавића.

Листићи: Туђе сузе, Zofka Kveder Jelovškova, са словеначког Us. — Крај осамљене клупе, од М. М. Ускоковића. — Кроз пусту, од Ст. С. Н. — Прво себичење, од Ст. С. Н.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Хрватски препород. — Јужњачки врт. — Католичка Саборна Црква у Котору. — На Јадранској обали. — Ангелус. — Затон. — Младост. — Овчарица. — Коњ.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА и КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА и ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ на ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Кальача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

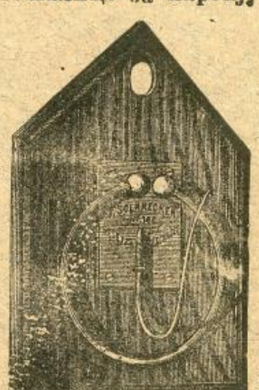
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

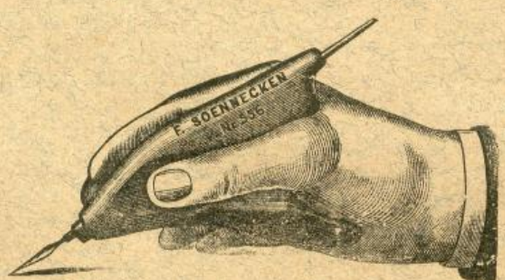
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врста и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжиньере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динарв комад.

БРОЈ 6 БЕОГРАД, ЈУНА 1905. ГОДИНА VII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је услужна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Оксфорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кенеру;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих** светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.
Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 6. Београд, јуна 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Бежанка

— ЗАР. Р. ПОПОВИЋ —

(свршетак)

Стевану Сремцу

Е, да сте благословени! — рече иконом.

— Срећно!... срећно!... — повикаше и остали.

— 'Ајде целивај икономову руку! — виче општинар Васа... — И ти, Арсо!...

Прилазе руци икономовој, затим и осталим општинарима.

Свекар и свекрва весели...

Отац девојчин љут... хтео би да иде... Мајка погледа час у ћерку, час у зета...

Пошто су пољубили руку и родитељима момковим, иконом им рече, да приђу и родитељима девојчиним.

— Подај руку, Величко! — виче иконом...

Прилази му зет и ћерка.

— Ко?!... Зар ја да дам руку?!..

— Ти, ти!... Своме детету да даш руку... То је твоја ћерка!...

Крсјана пружи руку да узме очеву, а он је трже:

— Не; не дам!... Ово није моја ћерка!...

— Како можеш тако да рекнеш, кад сви знамо да је твоја ћерка! — рече општинар Ђорђе.

— Није моја ћерка, кад је погазила мој образ и побегла од мене.

— А да сам пристао да ти дам за њу пет кеса?!... — рече отац момков.

— Море не пет, него да си ми десет кеса дао, не бих ти је дао!...

— Немојте тако, немојте... — умириваше их иконом. — Ви сте од сад прêтељи, па...

— Зар ја с њим прêтељ?!... — упаде Величко. — Никад... никад!...

— Немој тако да говориш. Неси ти први, а нећеш бити ни последњи. Ви ћете се мало пољутити, па ћете се одљутити — помирићете се.

— Не; никад, никад!

— Ама слушај кад ти кажем: што је своје не може бити никад туђе... Не дај Боже, да тебе снађе што — твоја ћерка ће ти прва притрчати; а и њој да буде што — ти ћеш јој и мајка први отворити врата. Зар није тако?

— Тако, Богме, тако! — потврђује општинар Васа.

— Не, нећу јој никада врата отворити!... Нећу јој никада праг прескочити!

— О, чудна човека!... — повиче Хаџи-Пава.

прêтељ — пријатељ.

— Море, прескочићеш праг и јешћеш и пићеш у прêтељевој кући! Немој само да арчиш реч узалудно, — рече Живко Карче.

— Ја вам кажем: обе ноге да ми се пресеку ево довде — показује колена — ако уђем у ту кућу!...

— Ала, ала, ала!... — повикаше и иконом и Маринко.

— А зашто нећеш да уђеш у моју кућу?! — викну отац момков.

— Зашто?!... Зато што нећу да уђем у потурчењачку кућу!... Ето то је, ако хоћеш да ти кажем!...

— Чија је кућа потурчењачка, а?... — испрси се отац момков и пође к Величку. За њим пође и жена му.

— А шта је теби Грозда, а?...

— Мени је од чиче сестра.

— Па зар се она неје турчила?!...

— Њу су силом одвели да потурче, али она неје променила веру, и ено је сад у Србији... ej, у Србији!

— Турчена је!

— Неје турчена!... А твој братанац је био до скоро измећар у Турчина Мехмед-спахије!

— Ако је био измећар, он је остао рисјанин: постио је и онда све посте, сваку среду и петак, као и ми...

Хаџи-Пава шапну иконому:

— Нека их, нека; остави их нека се још мало испраскају...

— Јест, он је рисјанин, а неје потурчењак, као што је твоја кућа потурчењачка!...

— Ми несмо потурчењаци!... — викну Недељко и подиже песницу. Жена га ухвати за руку. — Ви сте турски измећари!...

— Потурчењаци!

— Измећари!

— Потурчењаци!...

И пођоше један другоме...

Скочише општинари Васа и Маринко и стадоше између њих...

Живко Карче смеје се, смеје...

Свекрва загрли снаху...

Иконом викну:

— Шта хоћете људи!... Шта је ово данас од вас!... Зар не видите где сте!... Не видите ли да је ово Свети Никола, — пружа руку на цркву, — и ви хоћете пред њим да се побијете!... Зар вас неје страх од њега!... Зар се Бога не бојите!...

— Он ми каже да смо ми потурчењаци!... — виче Недељко и маше руком.

— А ти ми кажеш да смо ми турски измећари и да не постимо!... — виче Величко.

Сви говоре... вичу... рукама доказују...

— Рисјани сте и једни и други, — рећи ће иконом. — Братанац Величков очувао је веру кад је био измећар у Турчина — то је добро!... А Грозда се неје одрекла вере ни кад је била у арнаутским рукама: то је јунаштво!... Јест, рисјанин си и ти, и ти, али треба и да живите као рисјани. Зашто се свађате!...

— Недељко се свађа, а не ја!...

— Ти си почео, а не ја!...

— 'Ајде, 'ајде, помирите се, па идите дома, а и ми да не дангубимо овде: работа нас чека, — говори Хаџи-Пава.

— Или се бар побијте, да гледамо џумбус... ха, ха, ха! — смеје се Живко Карче.

Насмејаше се и општинари...

— Чули сте, — рече иконом, — шта су рекли момак и девојка: они се хоће. И од данас сте ви прêтељи — хоћете, нећете. Тако је Бог наредио!... Зато ви треба да живите као прêтељи: да се један другоме нађете и у добру и у злу... Јест, што се будете данас мање свађали, то ћете после мање црвенити један од другога... Зато 'ајде да се помирите... попустите један другом, па идите са срећом дома...

— 'Ајде, 'ајде!... — вичу општинари.

— Ја хоћу — рече Недељко. — Давао сам му две кесе, али он неје пристао, те смо зато дошли довде.

— А колико си ти тражио, Величко? — пита иконом.

— Он је тражио пет кеса, — одговори Недељко.

— Е па много је, Величко, много! — рече иконом.

— Много, много!... — повикаше и остали општинари.

— Неје много, — рече Величко. — И ја сам дао пет кеса кад сам женио мојега покојног Ристу; па сам још дао претељу кожух, претељици кожушче, а сину њиховом силав.

— Што си ти дао — дао; ама је много пет кеса за Недељка! — рече Хаџи-Пава.

— Попустиће Величко, попустиће, — говори Маринко.

— Хоћете ли да вас ми погодимо, а?... Пристајете ли да буде како ми нађемо за право? — пита иконом.

Величко ћути.

Недељко одговара:

— Ја пристајем, ама...

— И Величко ће пристати, и Величко... Хоће неће пристаће: нема куд!

— Чекајте да кажем ја једну, — рече општинар Ђорђе. — Колико си дао ти, Недељко?

— Две кесе.

— Е, да даш још пола кесе... Пристајеш ли, Величко?

— Áхà!... Никако не пристајем!...

— Море, доста је — пристани!... Је ли ваља и њима да живе?!...

— Не могу да пристанем!

— Е, па колико најмање тражиш да се помирите?... 'Ајде кажи... ама онако мушки кажи!

Величко ћути... мисли...

— Кажи, Величко, кажи!... — виче Живко Карче.

— Хоћу да вам кажем: од четири кесе ни једне паре мање!

— Много је, Величко, много!...

арчиш — трошиш.

— Неје много...

— Шта ти кажеш, Недељко, а?

— Шта да кажем!... Видите и сами да је много. Ја толико не могу да платим...

— Па јест, да је могао да плати, он би платио, те не би девојка бегала, — говори општинар Васа.

— 'Ајде ти, Величко, нама да учиниш за хатар, — говори општинар Маринко... — А и ти, Недељко, да пристанеш, да не трујеш работу!... Дај овамо руку, Величко!...

Сви упрли погледе у Величка... Величко ћути и не пружа руку.

— Дај овамо руку, кад ти кажем, де!...

— Пружи руку, Величко... 'ајде, 'ајде! — говори иконом.

— Ама дај, човече! — рече Маринко и ухвати Величка за руку. — Тако!... Дај и ти, Недељко, руку!...

Недељко пружи, а Маринко им састави руке и стаде их трести и викати:

— Три кесе!... Ето три кесе!... Нека буде равно три кесе!...

Величко врти главом — не пристаје...

— Нема више лаф... доста је! — вичу Хаџи-Пава.

— Доста је, доста је!... — вичу једни.

— Пристани, пристани!... — вичу други:

— 'Ајде, 'ајде!... Доста, доста!... Свршена работа, свршена!... — чује се у вици која се дигла.

Маринко непрестано дрмуса састављене руке и вичe:

— Три кесе... три кесе!... 'Ајде, три кесе!...

Девојци мило, смеши се и покри лице марамом...

Величко непрестано врти главом и виче:

— Не могу, не могу!... Мало је, мало!...

— Мало, кажеш, је ли?...

— Мало, мало...

Маринко још једном викну из свега гласа:

— Ево и колија Величку... и кожушче домаћици његовој!...

— О, о, доста, доста!... Прекини!... — повикаше остали.

Величко се насмеши... Маринко дрмну руке силно,

Ђ. Сегантини

Две матере

вичући: „Аирлија, аирлија!“ и растави их, али одмах и ухвати Величка за руку.

— Аирлија, аирлија!... Нека је срећно!... Срећно, да Бог да, срећно!... — вичу сви општинари.

Маринко непрестано држи руку Величкову и виче момку:

— 'Ајде пољуби руку, 'ајде!...

— Дођи и ти!... — виче девојци.

— 'Ајде пољубите руку и мајци!... Овамо!...

Мајка девојчина убриса сузу...

И пријатељи се љубе, и прије се љубе...

Само се чује: цмок! и: „срећно... срећно... аирлија!“...

— Сад ћеш, Недељко, да даш дукат* цркви.

трујеш — квариш.

лаф — разговор.

колија — дугачки гуњ.

* Овај дукат, на име таксе за „суђење“ бежанке, припадао је митрополиту. И пок. митрополит Мелетије Грк примао је овај новац донекле, а после га уступио српској школи гњиланској. Како се школа издржавала из прихода црквених, то је, само због тога, и овај дукат улазио у приходе црквене. Тако је било за време митрополита Мелетија Грка, све док није после смрти његове дошао за митрополита — Србин!

— Да дам, оче икономе... — и дреши кесу.

— 'Ајде и ракију, ракију!... Камо га Трајa?... — виче Маринко. — Подај, Недељко, Трајн да купи једну оку ракије... У Јована Каринога да узмеш ракију — знаш, Трајо?...

— Знам, знам, — рече Траја, заврте главом и отрча по ракију...

* * *

Већ су далеко ван града: упутили се кућама. Могила и Витина суседна су села, те и један пут води у њих.

Напред иду пријатељи с торбама преко рамена и са штаповима у рукама. За њима иду прије с бошчама под мишком, а између њих је Крсјана.

Момак је подаље иза њих. Он донекле иде за њима, иде, али чим наиђе на други споредни пут, одвоји се и упути се њиме, а тај ће га пут ипак извести на главни. Тако он често дође на главни пут пре него што ови његови стигну, и он их причека; али баш кад му се приближе, сагне се те везује дизге — јер му се све некако онда дреше. Опет пође за њима, докле опет не наиђе на споредни пут или путању...

И пријатељи и прије весели су и разговорни. Само што мајка девојчина често пута уздахне...

Плоска с ракијом непрестано иде од руке до руке; најдуже се задржи у рукама Недељковим, а најмање у рукама пријиним.

— „Прêтеље, здрав си!“... „Прије, здрав' си!“ — прекидају иначе жив разговор између пријатеља и између прија.

— Ама одавно ја кажем овој мојој, — говори Недељко: — „Мори жено, да ми је да се опретељим с Величком из Могиле!“... Ето тако све ме некако срце вукло к теби, прêтеље!

— Па и ова моја, — одговара Величко: — видела Арсу на Свинтули, кад смо оно били на Светли Петак, па ми каже кад дома дођосмо: „Добро ово дете Недељково — добро као добар дан!... Ако буде суђено, баш да се опретељимо с њим...“

— Ето видиш, судбина!

— Па без Божје наредбе ништа не бива.

— Хвала њему!...

— И наши су стари лепо живели, — рече Величко. — Ја се сећам мојега покојног оца како је он говорио: „Перићи... Перићи!“ — пуна уста.

— Море, па и ваша је кућа била свакад прва у Могили. Зато је и владика, кад је долазио у Могилу, код вас одсео...

— Е, здрав си, прêтеље! — наздрави Величко и наже плоску.

— Да си жив и здрав, прêтеље!... 'Ајде Крсјано, 'ајде снахо..., можеш ли?

— Е, питаш њу, прêтеље, да ли може! Она може, него питај мене да ли ја могу! — рече мајка девојчина и уздахну.

— Ако не можеш, лако је за тебе, прије!... Hâ, наздрави ми!... 'Ајде наздрави ми! — и пружи јој плоску Недељко.

— Доста, прêтеље, доста! Ми писмо више од вас... Бог ми душа, више!

— Не, не, прије!... Пиј! Далеко је Могила...

Прија уздахну и узе плоску.

— 'Ајде ти!... — окрену се Недељко својој жени. — „Снаху, снаху, хоћу снаху... хоћу Крсјану“ — непрестано си ми викала. Ето испуни ти Бог жељу, — шта хоћеш сад?

— Ништа, ништа више нећу; само молим Бога да им да здравља. Ето само то.

— Е, е, хоћеш још, хоћеш... Него 'ајде, 'ајде да похитамо да стигнемо дома за видела.

— Да похитамо, јер знате каквих овамо има Арнаута!... — прихвати Величко.

— Ја, Богме, идем; не идем, него, чини ми се, летим! — рече мајка момкова.

— А где је зет? — упита Величко.

— Ено га, ej, напред, — одговори Недељко и показа прстом, а сви онамо погледаше. — Тамо на оном савијутку састају се путеви и ту ће нас он сачекати...

— Тан!... — чу се пуцањ пушке.

Сви се уплашише... стадоше... ућуташе... управише погледе к Арси...

— Ружно пуче! — проговори Недељко.

— Много ружно! — потврди Величко.

— Ово поједе главу неком рисјанину!...

— Рисјанину, ја коме ће!...

— Бог да га прости!...

— Сви ћемо тамо!...

— Сви!...

— Данас један, сутра други...

— Гинемо тако све од Косова!...

Недељко уздахну...

— 'Ајде здрав си, прêтеље!... — и наже плоску Величко.

Љубавна прича

Кад се први шумор крошнате платане
У мирису млечне, мајске ноћи распе
И звезда по звезда кроз ведрину кане
А вечито време чини се да заспе.

Те још само праска бисерна фонтена —
Не уздише нико, нити ико тужи,
Тех се лије дрхтај месечевих сена
А љубавну причу славуј прича ружи:

«И опет се драгих миловало двоје
И скривало свако глас и срце своје
Умирући болно из љубави тајне...»

....А ветрић се буди и звезде се смеше
Као да би рекле: да, то негда беше:
У љубави мрети из чежње бескрајне.....

Душан Ђукић

Наступна грозница

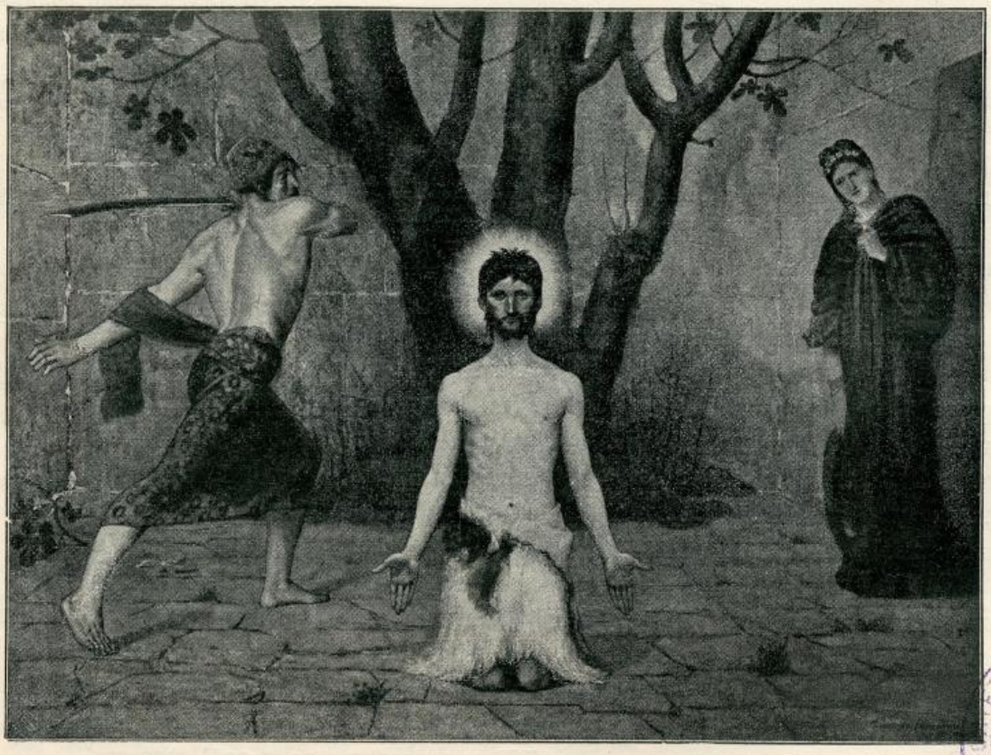
— д-р Д. Николајевић —

Нема човека, коме није позната грозница. Ако кога ухвати зима а за тим ватра, одмах зна да га је спопала грозница. У почетку је зима тако јака да болесник дрхти, цвокоће зубима, грози се и тресе као да га голог студена киша бије. Постепено попусти зима и наступи ватра (огањ). Болесник се зажари у лицу, обузме га јака врућина, уста му се осуше и не може ничим жеђ да загаси. Тело је врело, кожа је у почетку сува а затим се почне влажити. Са знојењем грозница попусти да се после једног, два или три дана опет поврати. За време грознице болесници осећају болове у ногама, рукама, по неки пут повраћају или се оспу по кожи црвеним оспама, које их веома сврбе као да их је коприва испекла.

Наступна грозница никада не остаје на једном наступу, већ се увек враћа. С тога у нашим крајевима и разликујемо две врсте грозница: једну, која се враћа свакога трећег дана (троједана, Tertiana), и другу која се враћа свакога четвртога дана (четвородана, Quartana). Грозница која се враћа свакога дана, није ништа друго, до двострука троједана или трострука четвородана грозница. У тропским пределима има још једна врста грознице: опасна троједана грозница (Tertiana maligna), од које болесници после кратког времена умиру.

Болесници, који имају грозницу, ослабе, малакшу и изгубе сваку вољу за рад. Ако грозница дуже време траје, потамне у лицу, кожа њихова добије бледо-жућкасту боју, изгубе вољу за јело; желудац ослаби и не може да вари. Слезина отекне, а у тежим случајевима толико нарасте, да се трбух веома испупчи. Такви болесници туже се да

Пиви де Шаван — Смрт Св. Јована

имају далак, јер осећају тврду и велику слезину у трбуху, која им проузрокује болове при сваком јачем кретању. Осим слезине често отиче и јетра, због чега не могу да се користе ни са оно мало хране, што желудац може сварити.

У нашим крајевима наступна грозница не влада целе године. Она се јавља само лети и у почетку јесени за време топлих дана. Грозничино је време од маја до октобра месеца. Најјача је у августу. Чим наступе хладнији јесењи дани грознице нестане, осим ако се у коме болеснику задржала од летњих и топлих јесењих дана.

Наступне грознице нема у свакоме пределу. У брдским и планинским пределима ретко се јавља. Њено је легло у долинама поред река и мора, где има устајане воде и ритова. Отуда се наступна грозница зове и *барска грозница*.

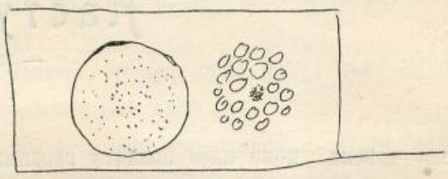
У почетку, док се није знао прави узрок грознице, мислило се да се добија од мочарног, рђавог ваздуха, који садржи испарење из ритова и баруштина. Отуда је добила у науци своје име *Malaria*. Но доцније се видело, да има мочарних предела где нема наступне грознице. Мислило се, да се грозница добија пићењем воде из баруштина. По свему томе што таква вода није здрава за пиће, јер се од ње може добити извесне болести (врућица), ипак се није могло доказати да се од ње добија и наступна грозница.

Наступна грозница је заразна болест, — као што је заразна срдобоља, гушобоља, скерлет, врућица и т. д. Заслуга је француског лекара *Лаверана*, који је пронашао заразне клице наступне грознице. Те су клице назвате у науци *плазмодијама*. Оне живе и множе се у крви човечјој.

Крв човечја, као што је свакоме познато, јесте густа црвена течност. Ако једну малу кап крви погледамо кроз микроскоп, видећемо да је из три дела: из црвених крвних зрнаца, белих крвних зрнаца и једне жућкасте течности (серума) у којој ова зрнца пливају. Боја крви долази од црвених крвних зрнаца, која су најглавнији део крви и има их до пет милиона у једном кубном сантиметру крви. Црвена крвна зрнца округлог су облика, али не као куглице, већ као котури са дебљим ободом и стањеном средином. Бела крвна зрнца округластог су или неправилног облика, нису стањена у средини и безбојна су; њих има много мање у крви но црвених зрнаца.

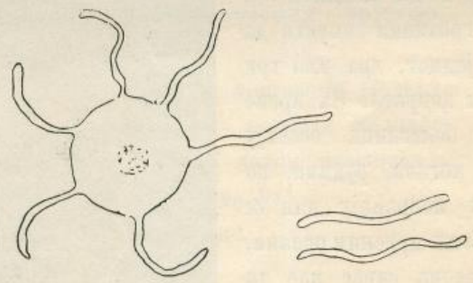
Заразне клице наступне грознице или плазмодије живе у црвеним крвним зрнцима. То су мале безбојне ћелије састављене из једне живе, као вода бистре, слузасте масе (плазма) која је попрскана ситним тачкама (пигмењаком). Кад плазмодија уђе у црвено крвно зрнце, постепено расте и поједе га целог. Њен је живот кратак: троједана (Tertiana) живи само два дана, четвородана (Quartana) само три дана. За то време мала плазмодија, која нема више у пречнику од једног хиљадитог дела милиметра, хранећи се телом крвног зрнцета, достигне величину његову (од прилике нешто више од 7 хиљадитих делова милиметра) и одмах се подели у 10 до 20 младих плазмодија. Кад се деоба сврши, прсне остатак од крвног зрнцета и младе плазмодије расту се по крвној течности, да свака за себе нађе опет здраво крвно зрнце. Расипање младих плазмодија у крвној течности изазове наступ грознице (дрхтавицу и ватру) која траје дотле, док све младе плазмодије не уђу у крвна зрнца. Како се цео њихов век, развиће и деоба, сврши за два или три дана, то и наступи грознице долазе сваког трећег или четвртог дана. Ако има у крви плазмодија разнога доба развића т. ј. старих од једног, два или три дана, тако да се деоба врши свакога дана, онда и наступи грознице долазе свакога дана. Ако у крви има плазмодија од два разна доба или старости, онда је двострука грозница, ако има плазмодија од три разна доба онда је трострука и т. д.

Плазмодије нису све једнаке. Оне се разликују у два рода: мушки и женски род. Плазмодија мушког рода има

Плазмодија женског рода

много мање но плазмодија женског рода, јер се ове последње много чешће налазе у крви човечјој. Обоје живе засебно и инокосно у крвним зрнцима. Кад израсту, разликују се по своме облику. Женке су округлог облика, а кад крвно зрнце прсне, оне се разделе опет у округле младе плазмодије женскога рода. Мужјаци се не деле; већ кад израсту и крвно зрнце прсне, остану цели, само се покажу бичеви, који су поређани около тела плазмодије. Занимљиво је видети плазмодију мушкога рода, кад изађе из крвнога зрнцета: бичевима шиба око себе таквом брзином да се једва може оком сагледати, и таквом јачином, да оставља дубоке отиске на околним крвним зрнцима. После кратког времена попусти шибање и бичеви се откину од трупа плазмодије, да као мале јегуљице пливају по крвној течности.

Плазмодије мушког рода

На први поглед могло би се помислити да се мушке и женске плазмодије спајају или се женке, ма којим другим начином, од мужјака оплоде, као што бива код осталих животиња, где има облика мушкога и женскога рода. Али плазмодије у крви човечјој не врше овај посао, јер живе

потпуно инокосно, и сваки род се засебно множи без узајамне помоћи. Крв човечја није угодна за њихову брачну ложницу. Но не треба мислити да се маларични паразит увек партогенетички, т. ј. без полног сношаја, множи. Ми смо довде прешли само један део живота маларичног паразита. Он има још једно своје ле́гло, које је много важније за његово одржавање и множење, но што је живот његов у крви човечјој. Кад овога не би било, онда би полна разлика маларичног паразита била сасвим излишна, пошто сваки пол за себе има способност, да се засебно множи.

Савршеније животиње, као на пр. човек и други сисари, имају само један облик развића: одрасле женке, пошто се оплоде, рађају младунке, потпуно истога облика и организма, као што су и оне саме. Природа је њихов организам толико усавршила, да младунци од заметка до рођења имају све потребне услове за своје развиће. Код нижих животиња већ није такав случај. Женке немају тако савршен организам, да у себи могу изнети потпуно развијеног младунца, већ овај мора са̑м своје развиће наставити ван организма материна. Лептири на пр. носе јаја из којих се развију ларве (гусенице), које се после извесног времена учауре, и тек из чауре изиђе опет лептир. То мењање облика (метаморфоза) правило је код нижих животиња.

Маларични паразити представљају најнижи и најпростији ред животиња, јер је цела животињица цигло једна ћелија. Оне нису организми, за које је потребно да се удруже многе ћелије у једну целину. С тога их је природа приморала да више пута мењају своје облике прилагођајући се приликама и околностима у којима живе. Ово је било у толико више потребно, што оне сав свој живот проводе као паразити т. ј. као животиње које живе од труда и рада других животиња.

Паразити наступне грознице имају два своја храниоца. Видели смо да је један хранилац човек, код кога, кад се појаве, изазову болест, наступну грозницу. Други њихов хранилац јесте *комарац*. Код комарца изазивају опет неку врсту болести, али не онакву као код човека. Комарчева болест од маларичног паразита слична је људској болести од гли́ста̑. Код човека живе мале плазмодије грозничине у крви; код комарца живе као паразити у желудцу, или боље у цревном каналу комарчеву, и у пљувачној жлезди његовој. Познато нам је, да човек својом крвљу храни и комарца. С тога је сасвим јасно, како мале плазмодије из крви човечје дођу у желудац комарчев. Исто тако

В. Маковски — Невеста

разумљиво је, како се плазмодије, пошто су прешле извесне облике развића у своме малом храниоцу комарцу, поново враћају у крв човечју.

Комарци нису једини инсекти који живе од човечје крви. Али ни један од ових других инсеката не даје могућности и удобности за живот плазмодија. Оне брзо угину

у желудцу њихову. Исто тако није погодан ни сваки комарац за живот плазмодија. Комараца има преко двадесет врста, које се начином живота, обликом и величином, мање или више међу собом разликују. Само четири врсте комараца из рода анофелеса (Anopheles значи штеточина), колико је познато, преносе грозницу.

Но и комарци, који могу човека заразити грозницом, нису сви опасни. Здрави комарци, који не болују од маларичног паразита, не преносе грозницу. Тако исто сви комарци мушкога рода нису опасни, пошто они никада не сисају крв човечју. Они су у томе потпуно невини и хране се биљним соком. Само женке имају жаоку и сисају крв. Кад сунце зађе и почне се смркавати, оне остављају своја склоништа и траже људске станове, где нападају своје жртве. Најгоре пролазе они људи који заноће у пољу или близу речних обала. У влажним годинама комарци се могу у толикој мери намножити, да постану права напаст за становнике у пределима поред баруштина, река или мора. У Србији имамо доста таквих предела у низинама поред Саве и Дунава, Дрине, Колубаре, Мораве, Тимока и осталих речица. И наш лепи Београд, са својим ружним баруштинама поред Саве и Дунава, није лети поштеђен од комараца. С тога имамо свакога лета епидемије од наступне грознице.

Комарци носе јаја у води. Из јаја излегу се после кратког времена ларве, које се преобразе у чауре (нимфе). Обоје живе у води; само комарац, кад изађе из чауре, помоћу својих крила напусти воду и живи у ваздуху. Комарац пређе ову метаморфозу од прилике за 30 дана, а после 20 дана почне носити јаја. Вода у којој комарац носи јаја мора бити плитка и устајана; у живој води, која отиче, нема повољних услова за развијање комараца. Ритови и баре јесу најудобнија места за легло комараца, нарочито ако су обрасла зеленилом.

Комарци, кад изађу из чауре, проведу један до два дана на воденим биљкама, док им се крила потпуно осуше и оспособе за летење. Затим се дигну у ваздух и растуре по околним местима. Дању, док сунце греје, склањају се у хлад испод лишћа, или траже друга тамна места, и ту чекају сунчев залазак. Кад се почне сутон хватати настаје прави њихов живот. Женке траже људе и друге животиње, да се напију крви и утоле своју глад. Мужјаци их само прате, увесељавајући их својом свирком, али не суделују у крволочном делу своје лепе половине.

Комарац, кад падне на човека, ако на миру може да сврши свој ручак, попије релативно врло малу количину крви, од прилике до једног кубног милиметра. Но и у тој малој количини крви има четири до пет хиљада црвених крвних зрнаца. Ако је човек био болестан од грознице, онда је у посисаној крви било много крвних зрнаца заражених маларичним плазмодијама. У желудцу комарчеву, од прилике за 48 часова, сврши се варење и растворе сва крвна зрнца. Плазмодије тако постану слободне, али сада прелазе друкчије облике, који је веома разликују од оних у крви човечјој. Плазмодије порасту у мале црвиће, опет мушке и женске, који се после 30 до 40 часова почну пáрити; парење је врло просто, јер се мушки и женски црвић споје уједно и слију у једну ћелију. Оплођен црвић је сада два пута већи од неоплођеног, и он се брзо пробије кроз зид комарчева желудца. То му није тешко учинити, јер је зид комарчева желудца састављен само из једног реда ћелија. На спољној страни желудца, оплођен црвић прелази у даљи облик развића. Изгуби моћ кретања, заокругли се, споља се обложи танком опницом, а унутра се раздели у врло ситне, танке и дугачке змијице (Serpentelli). Овај облик развића траје од прилике 7—8 дана. Змијице маларичне су тако ситне и многобројне, да се у једној бешици може избројити неколико десетина хиљада. Кад се доврши њихово развиће — прсне опница, која их је омотавала, и све змијице продру у лимфалну течност која струји у трбуху комарчеву. Нешто струјом ове течности, а нешто својим кретањем змијице доспу из трупа у главу комарчеву, где уђу у пљувачне жлезде. Неизмеран је број маларичних змијица, које се могу наћи у комарчевој пљувачној жлездици; он често износи до неколико милиона змијица. Природа, знајући за доста тежак пут, пун свакојаких опасностм, које маларични паразити, као врло ситне и нежне животињице морају прећи у своме развићу, дала им је ужасну моћ множења: из само једне мушке и женске плазмодије развије се у комарцу неколико десетина хиљада змијица, од којих свака постане опет плазмодијом, кад доспе у крв човечју. Но довољно је да се температура ваздуха спусти неколико гради испод 18°, па да маларични паразити угину, а од хладнијег времена и мразева гину не само маларични паразити, но и њихови храниоци, комарци. Плазмодије се могу и на хладнијем времену одржати у животу само у крви човечјој, јер је ова увек стално топлоте. Из тога видимо да је комарац право обиталиште маларичног паразита, а човек је само посредник његов, да га зими и у хладнијим данима преко године сачува од потпуног истребљења.

Комарци, кад убоду човека, оставе у човечјој кожи мало своје пљувачке, која се из пљувачних жлезда излива у жаоку (сисаљку). Пљувачка комарчева је љута течност. Отуда на убоденом месту одскочи бубуљица, која веома сврби и много личи на опекотину од копривe. Ако је пљувачка била заражена маларичним паразитима, онда ови уђу брзо у црвена крвна зрнца, где добију поново облик плазмодија и за 10 дана толико се намноже, да изазову грозницу.

Видели смо да код нас имају две врсте грознице. То долази отуда што имају и две врсте маларичних паразита. Али обе те врсте тако су сличне, да се једва могу једна од друге разликовати. Та је разлика у облику зрелих плазмодија у крвним зрнцима човечјим и у дужини живота њихова. Плазмодије четвородане грознице (Quartana) у стању дебе личе на звездице и живе 72 часа; плазмодије троједане грознице (Tertiana) живе само 48 часова. Развиће и облици обеју врста грознице у комарцу

потпуно су слични и није их могућно разликовати. Овима је потпуно слична и тропска грозница, која вероватно и није ништа друго, до врло јака троједана грозница (Tertiana).

Пошто смо се познали са природом наступне грознице и видели да је болест, коју преносе комарци, доиста заразна, није тешко наћи пута, како да се од ње сачувамо. Видели смо да је наступна грозница управо болест комараца. Човек је само зато да сачува за извесно време маларичне паразите од истребљења, док не дођу топлији дани, да се могу у комарцу опет развијати и плодити. По томе, сузбијање наступне грознице не задаје великих тешкоћа, бар не онаквих, као што су код сузбијања јектике и других заразних болести.

Сузбијање наступне грознице мора се вршити у три правца:

1. Лечити болеснике, који болују од наступне грознице;

2. Сачувати здраве људе од убода комарчева;

3. Спречити да се комарци не множе у већим масама.

1. Против наступне грознице имамо поуздан лек. То је кинин, који се може добити у свакој апотеци. Где има лекара, најбоље је обратити се њему, јер ће он према добу болесника одредити тачно и количину кинина и време кад га треба узимати. Кинин у врло великим количинама отрован је, а уврло малим количинама не помаже. Одраслима даје се у количини до пола грама и то једанпут, двапут до трипут дневно. Деци се даје четврт грама и мање, према добу детињем. Није све једно дати кинин у ма које време. Он помаже само кад се узме на 4—6 часова пре наступа грознице. Ако кога хвата грозница у подне, онда мора кинин узети истог дана пре подне и то пола грама у 6 сати ујутру и пола грама у 8 сати ујутру, дакле 6 часова и 4 часа пре наступа. Код деце исто се тако даје у сразмерно мањој количини. Иста или чак много већа количина кинина, ако се узме за време наступа грознице, кратко време пре или после наступа, не помаже ништа; грозница ће се опет, кад јој дође ред, повратити. Да не би који болесник, који би хтео сам да се лечи, узимао кинин узалуд, најбоље је да пита лекара за савет. Ово објашњење, како треба узимати лек и у којој количини, само је за оне болеснике који немају у близини лекара и који морају у друга места путовати да до лекара дођу. Али не само лети, но и зими, кад нестане комараца, морају се сви болесници лечити и излечити тако да не буде више ни једног болесника у месту, кад се опет појаве комарци. Кад комарци не буду имали могућности да се од болесника заразе маларичним паразитима, онда их неће моћи ни на друге здраве људе преносити. С тога је врло важно да се сви болесници, који болују од наступне грознице излече преко зиме. У маларичним пределима требало би и сама санитетска власт да предузме све потребне мере, да се такви болесници пронађу и излече. Само тако ће бити поштеђени становници од наступне грознице у идућим топлијим и летњим данима.

2. Да се сачувамо од наступне грознице треба да се сачувамо од убода комараца. Видели смо да комарци, који преносе грозницу (Anopheles), остављају своја скло-

К. Костанди

Пролеће

ништа пошто сунце зађе. Кад се почне хватати сутон и док сунце поново не изиђе, комарци траже људе да утоле своју глад. Зато се треба поглавито за то време, од заласка до изласка сунчева, сачувати од овог малог непријатеља. Сачувати се можемо, ако им спречимо улазак у станове, у којима ноћ проводимо. Али то није тако лако извршити. Лети, за време великих врућина, није могуће поћу у соби издржати, ако затворимо прозоре. Ако их отворимо, да у собу уђе чист и свеж ваздух, улећу унутра одмах и комарци, који нам после досађују целе ноћи, догод нас сан не свлада. Тако се предамо судбини да нас ови несносни инсекти изуједају до њихове воље. Ако који ноћи на пољу, он је у већој мери изложен да буде изуједан од комараца.

Где има комараца, многи пале оман да их растерају. Комарци, истина, беже од омана, али чим нестане дима, њима непријатног, они се опет враћају. Исто дејство, као и оман, има и паљење прашка против инсеката (бухаћ). Поузданије се можемо сачувати, ако имамо нарочите прозоре за летње дане, који су, место стаклетом, застрти ситном мрежом од жица (комарником). Такве металне мреже пропуштају у довољној мери приступ чистог и свежег ваздуха, а задржавају комарце и друге инсекте да у собе не улазе. Они који ноћивају у пољу требало би да имају мале шаторе од такве мреже. За шаторе може се употребити комарник од тканине (тю́ла). Радници, који ноћу у пољу раде, где влада наступна грозница, треба да се покрију комарником (од танке тканине) или обичним велом. Вео треба да покрива главу и труп до колена; на ногама треба сваки радник да има обућу. У Италији, где се од више година комарник против комараца употребљује, смањило се знатно оболевање становника од наступне грознице. Ко је последњих година путовао по Италији, долином Тибра или западном обалом, могао је на многим кућама и станицама железничким видети прозоре и врата са комарником, и становници тих кућа не могу да се нахвале благодетима комарника, који их је спасао не само комараца и грознице, већ и несносних муха.

3. Најзад, у трећем правцу се може сузбијати наступна грозница, ако се спречи јако множење комараца. Запитаће неко, зар је могућно спречити комарцима да се не множе или их чак сасвим истребити? Могућно је, али зато треба мало више труда и мало већих материјалних жртава. Видели смо да се комарци легу и множе у плитској устајаној води. Свакоме је познато, колико комараца има у ритовима и баруштинама. Ко је имао прилике да се таквим местима приближи, могао је видети густе ројеве од комараца. Појединци, истина, не могу ништа учинити против овог великог непријатеља, али општине и држава могу брзо истребити све ројеве комараца. Потребно је исушити баруштине и ритове, ископати канале, да вода из њих може лако отицати и да нигде не застаје, па ће се тиме не само истребити ројеви од комараца, већ ће се добити и добре зиратне земље, које ће стоструко исплатити сав труд, који је за тај рад утрошен. Но колика је тек добит у здрављу народном, које се опростило једног таког опаког непријатеља, као што је наступна грозница.

Кад смо писали ову кратку поуку о наступној грозници био нам је циљ, да упознамо читаоце не само са овом нашом врло честом и распрострањеном болешћу, већ да им покажемо и начин како се могу од ње сачувати. Имали смо у виду она бедна, испијена лица, која веома личе на јесење жуто лишће које најслабији ветар обара са дрвета. Тако и ти болесници подлежу лако другим болестима, које би без великих тешкоћа преболели, да их наступна грозница није изнурила и ослабила. На жалост, таквих има доста у нашем народу и то баш највише у оним пределима, које је природа највећим изобиљем обдарила. Довољно је да поменемо богату Мачву и Посавину, моравску долину, а нарочито чачанску околину и т. д. Свугде у тим пределима, где би народ требало да је здрав и богат, јер му је плодна земља дала сваког изобиља, он мора да се бори са наступном грозницом, не знајући како да се помогне и опрости овог опасног непријатеља. Он губи децу своју у раној младости, младићи су кржљави, одрасли пре времена остаре и изумиру. Не мислимо да је наступна грозница једина болест која их сатире, али, без сумње, и она игра главну улогу у том пакленом друштву са другим смртоносним болестима.

Две Хајжеове

1.

Кад кроз шуму сањалачку
У дубоко вече газим,
Твој стас, драга, нежни, вити,
Увек поред себе спазим.

Да л' твој бели вео видим?
Ил' ће твоје лице бити?
Или сија месечина
Кроз мрак између' јела вити'?

Да то нису сузе моје?
Чујем како теку јаче.
Ил' заиста моја драга
Поред мене ходи, плаче.

2.

Да се песник ценит' мора, —
Ове даме суд су дале:
На ручак су мог генија
И са њиме мене звале.

Ах, чорба је красна била,
Вина беше чиста, стара,
И дивљачи без замерке,
И зец беше вредан пара.

О песништву поче говор
После јела пуна сласти.
Сит сам најзад свега био,
Захвалих им на тој части.

Влад. Станимировић

Хајдук-Вељко

с нарочитим погледом на народну појезију о њему

од СР. Ј. СТ.

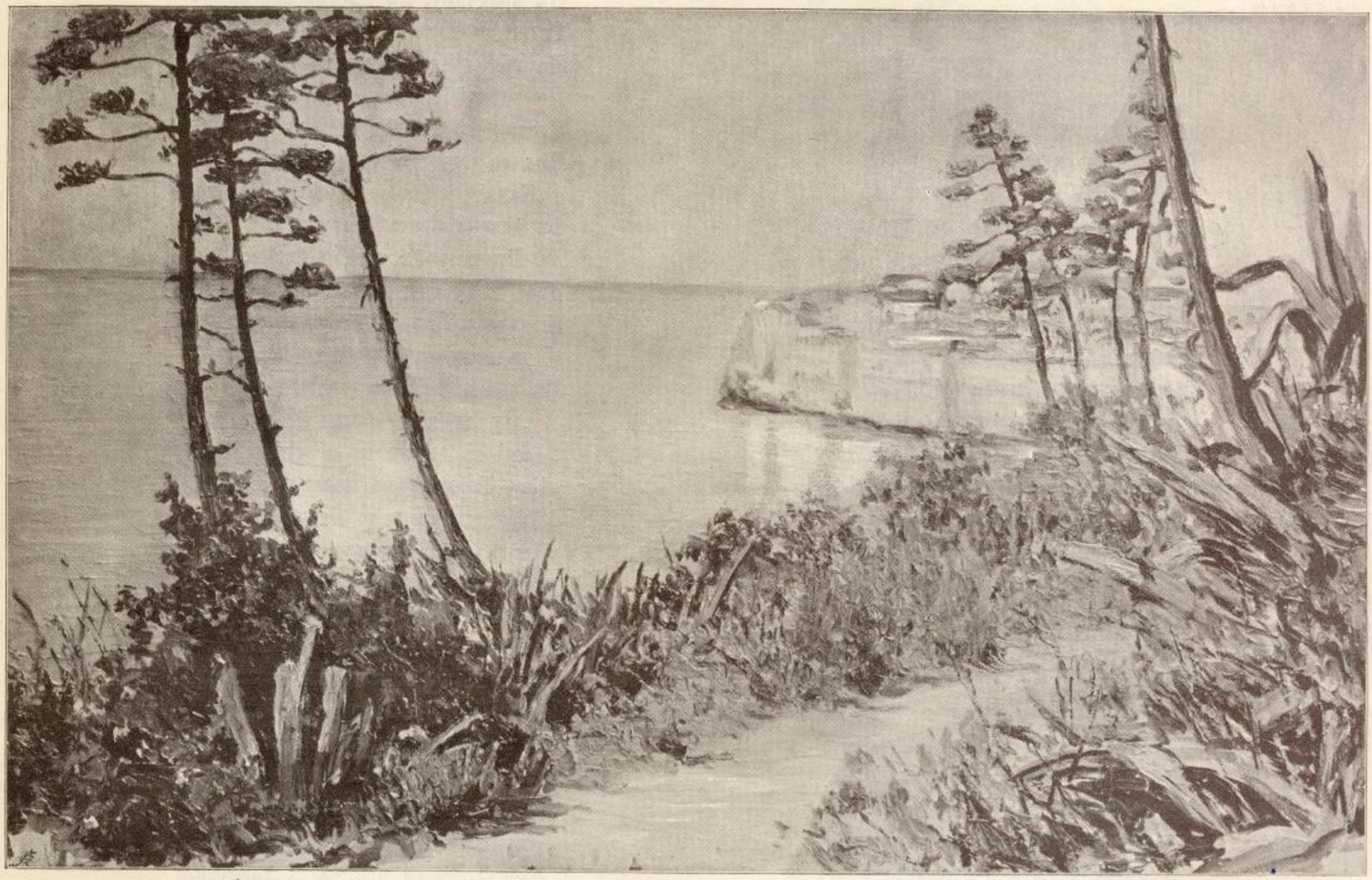
(свршетак)

г. Кара-Мустафа

Болан ми лежи Кара-Мустафа,
Бре ђиди, дели Кара-Мустафа!
Болан ми лежи, хоће да умре,
Бре ђиди, дели Кара-Мустафа!
Крај њег' диване јолдаши Турци,
Крај болна дели Кара-Мустафе:
„Ко да ти јаше твог врана коња,
„Бре ђиди, дели Кара-Мустафа?“
— „Нека га јаше тај Хајдук-Вељко,
„Јербо је бољи јунак од мене“.
„Ко да ти паше ту бритку сабљу,
„Бре ђиди, дели Кара-Мустафа?“
— „Нека је паше тај Хајдук-Вељко,
„Јербо је бољи јунак од мене“.
„Ко да ти љуби ту верну љубу,
„Бре ђиди, дели Кара-Мустафа?“
— „Нека је љуби тај Хајду-Вељко,
„Јербо је бољи јунак од мене!“

д. Вељко под Видином

Када Вељко у Крајину дође
И Крајином господарит' поће,
Сакупио око себе момке,
Све бећаре, љуте крајишнике,
Па је тврде шанце саградио,
Тврде шанце око Неготина,
И у њима момке поставио,
Да Неготин од Турака брани;
А тада се рахат учинио
На чардаку од танане куле,
Свирају му хитри лаутари,
А он јунак рујно пије вино,
Рујно вино и ракију љуту;

Томислав Кризман

Из приморја

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

Служи њега дилбер Чучук-Стана,
Служи Вељка, двори господара.

А кад чуше у Видину Турци,
Да је Вељко над Крајином глава,
Грдно га се Турци препануше,
Да им Вељко сеир не учини,
Да им јунак у Видин не дође!
Тешко Турком у тврдоме граду,
Где се боје од Крајине Вељка,
Кад он пије на чардаку вино!
А да шта ће, жалосна им мајка!
Кад им Вељко у походе дође
И доведе момке соколове,
Па их стане по пољу вијати
И русе им одсецати главе?

Мало било, за дуго не било,
Глас допаде у Неготин Вељку,
Да се Мула-паша подигао,
Те он купи многу силну војску
Од Видина, Лома и Берковца,
Купи војску под Видином градом,
Да је собом води у Крајину,
Да отимље Неготин од Вељка.
Хајдук-Вељко по ордији шеће,
Па дозива своје момке верне,
Три стотине по избор' бећара,
И овако њима проговара:
„Браћо моја, три стотин' бећара!
„Стигоше ми од Видина гласи,
„Да се Турци на нас опремају
„И да купе многу силну војску
„Од Видина, Лома и Берковца;
„Но почујте, што ћу вама рећи:
„Чекат' на њих дуго ми је време,
„Док окупе и опреме војску,
„Већ пођимо Турком у сретање,
„Да им до нас уштедимо пута:
„Сутра ћемо рано подранити
„И са шанца повести топове,
„Пред Видином шенлук учинити
„И у граду буле поздравити;
„Кажу мени и причају људи:
„Код Видина много има војске,
„Све хатлије у срми и злату:
„Биће доста ћара за бећара".
Том су ради Вељкови бећари,
Пак се они брзо опремише,
Опремише коње и оружје,
Опремише праха и олова,
И велике са шанца топове,
Спремише се да к Видину пођу.
Рано рани Вељко са момцима
Прије зоре и белога дањка;
Засвираше свирке свеколике,
Бубњи бију, ћеманета вију,
Уз њих пиште зурле гласовите;
Дигоше се к беломе Видину,
Пребродише Тимок на крајини,
На Брегово они ударише
И Зелено Брдо преходише,
Па сиђоше у поље видинско.
Грдно поље прекрилила војска,
Не можеш јој краја догледати,
Коњ до коња, чадор до чадора,
А Турци се рахат учинили,
Тутун пуше, каву пију густу.
Ал' да видиш љута мегданџију,
Асан-агу, Пазванџина сина,
На вранчићу, кô на горској вили:
Разиграо хата по пољани,
По три копља у висину скаче,
По четири напред одскакује;
Гледају га из чадора Турци,
Пак се чуде коњу и јунаку.
Кад то виде од Крајине Вељко,
Он дозива брата Милутина,
Да Турчину на мегдан изиђе;
Даде њему свога хата Кушљу,
И даде му двије кубурлије,
И даде му своју бритку ђорду,
Па овако њега световаше:
„Чу ли мене, брате Милутине!
„Држ' се добро, не постиди Вељка!
„Кад Турчину на пољану дођеш,
„Пази, да те како не превари:
„Десно држи Кушљу од мегдана,
„Нек ти Турчин с леве буде руке,
„Јер сам тако Кушљу научио;
„А немој ми, брате, пренаглити:
„Пусти Туре нека први гађа;
„Тад ће Кушља брже поскочити
„И за вранцем нагло кидисати,
„А ти пали, брате, на Турчина;
„Ако ли те пушка изневери,
„Намах вади бријеткињу ђорду,
„Кушља ће ти вранца достигнути,
„Па Турчину одсијеци главу".
Милутину мило не бијаше,
Ал' се њему на ино не може,
Већ појаха Кушљу од мегдана;
Игра Кушља, мегдан осетио,
Пак полете пољем у напредак.
А виде га Туре Асан-ага,
Мисли Туре, к њему иде Вељко,
Окреће се са хата Турцима,
Пак се Турком 'вако захвалио:
„Ево, Турци, среће изненада!
„Ево мени од Крајине Вељка!
„А тако ми дина и имана!

„Хоћу Вељку на мегдан изићи,
„Вељкову ћу укинути главу,
„Нек с' не плаше Турци Видинлије,
„Нек с' не плаше у граду кадуне,
„А од Вељка, тог горског хајдука!"
Па удари хата бакрачлијом.

Боже мили и Богородице!
Да је коме погледати било,
Кад удари јунак на јунака
У видинском у пољу широком!
Стаде вриска љутога вранчића,
Стаде писка Кушља од мегдана!
„Вурун!" викну Туре Милутину,
Ал' Милутин пренаглити неће,
Десно држи Кушљу од мегдана,
Лагано се Турчину примиче.
Бесно Туре, па му се не чека,
Пушта вранца, вади кубурлију,
Хитро даде огањ кубурлији:
Ал' Турчину лоша срећа била,
Звизну зрно изнад Милутина;
У мах Кушља хитро поскочио,
А Милутин кубурлију пали,
Задрхта му кô никада рука,
Пуче пушка, не погоди циља.

Тад кубуре у траву баците,
Своје бритке потегоше ђорде,
Па полете један на другога:
Кидисало Туре Асан-ага,
Кидисало на српска јунака,
Да му русу одсијече главу;
Ал' узмиче Кушљу Милутине,
Узмиче га и пољем увија,
Док му Туре под руку не дође;
То гледају Видинлије Турци,
Па сеире и грôтом се смеју,
Како Вељко пред агом узмиче!
Но да видиш јада од Турака,
Кад окрете Кушљу Милутине,
Па га нагна на турска вранчића!
Љутит вранчић, зубима уједа,
А Кушља се на стражње пропиње,
Те са предњим вранчића удара;
Док Милутин потегао ђорду,
Асан-аги очи заварао,
Удари га по голему врату,
Једним махом одруби му главу,
Трупина му паде преко вранца,
Паде Туре у зелену траву.

Кад то виде од Крајине Вељко,
Намах Вељко момке приправио,
Из топова Турке поздравио,
Па ханџаре љуте повадише
И у Турке јуриш учинише.

Боже мили, да чуда голема!
Ја шта чине три стотин' бећара,
Кад у турски логор упадоше,
Турске главе сећи започеше!
Стаде звека оштријех ханџара,
Ста се силна пролевати крвца;
Лети Вељко као соко сиви,
А за њиме бећарија љута,
Грдно секу проклетнике Турке,
Разгоне их по пољу широком,
Кано вуци по планини овце.
А кад виде силни Мула-паша,
Да ће своју изгубити главу,
Брже граду хата обрнуо,
Дочепа се на граду капије
И умаче, весела му мајка!
За њим беже Турци без обзира,
Оставише логор и чадоре,
Пак се градских дохватише врата
И за собом врата затвориште.

Добар шићар Срби задобише,
Неко хата, неко сабљу бритку,
И ћуркове у срми и злату.
Одатле се Вељко повратио,
У Неготин здраво доходио,
На кули се јунак одморио,
Па он пије на чардаку вино;
Свирају му хитри лаутари,
А двори га дилбер Чучук-Стана,
Вељко пије, ни бриге му није.

ђ. Вељко тражи помоћ

Хајдук-Вељко по ордији шеће
И огледа шанце и топове,
Па он седе, ситну књигу пише,
Књигу пише Младену везиру:
„Ој Младене, ти српски везире!
„На ме иде силна турска војска
„Од Видина града бијелога,
„Силна војска тридесет хиљада,
„А у мене нестало џебане,
„И мало ми по избор момака:
„Турци ће ми Неготин узети
„И Крајину огњем попалити;
„Ти не часи часа ниједнога,
„Већ ми пошљи праха и олова
„И пошљи ми једну чету војске;
„Да Крајину од Турака браним."

Мало за тим време постајало,
Ал' ево ти силне турске војске;
На Неготин Турци ударише,
Са свих страна Вељка опколише,
Па га бију из топова тешких,
Бију њега и дању и ноћу:

Шанчеве му тврде порушили
И танку му кулу оборили,
Па кидишу, да Неготин узму;
Ал' га брани Вељко с бећарима,
Главу даје, Неготин не даје.
Докле траја праха и олова,
По кућама калајних чинија,
По црквама сребрних кандила.
У торбама великих талира,
Те саливô зрна и картече,
Тукао је из шанчева Турке,
Ни близу им није дао прићи,
А камо ли шанце освојити.
А кад тога свега понестаде,
Тад је често у поље излетô,
Око шанца растеривô Турке;
Многи Турци онде изгинуше,
Лешевима поље засејаше;
Ал' је грдна у Турука војска,
Један буљук други замењује,
Пак се бије бојак без престанка.
Залуд Вељко на помоћ изгледа,
Залуд шаље хитре гласоноше,
Моли, куми Младена везира,
Да му пошље војске и џебане;
Ал' да видиш Младена везира,
Сеир чини, Вељку поручује:
„Хајдук-Вељку цигани свирају,
„Хајдук-Вељка лепе моме дворе,
„Хајдук-Вељко рујно вино пије,
„Нек се Вељко сам с Турцима бије!"
Ја кад виде соко Хајдук-Вељко,
Да помоћи ни откуда нема,
Жао њему до Бога једнога,
Где га браћа самог оставише
Код толике љуте силе турске,
Па је своје момке сакупио
И овако њима говорио:
„Браћо моја и дружино драга!
„Дошло време да се гине славно:
„Боље нам је мушки изгинути,
„Нег' Крајину Турком упустити!
„Ако Бог да, те растерам Турке,
„Ја ћу питат' Младена везира,
„Питаћемо с', како с' држи царство!"
Ал' погибе Вељко соко сиви,
Паде јунак бранећ' Неготина,
Славно паде, име му остаде,
Остануће светло и честито,
Док год траје Срба на свијету.

е. Смрт Вељкова

Књигу пише Мула-паша,
Мула-паша из Видина,
Па је шаље у Неготин,
У Неготин Хајдук-Вељку:
„Чу ли мене, Хајдук-Вељко!
„Купи војску у логоре,
„Спремај шанце и топове,
„На те иде силна војска,
„Три везира, до три паше:
„Једно везир Гушан'ц Алй,
„Друго везир Берковачки,
„Треће везир Мула-паша,
„Мула-паша из Видина".
За то Вељко абер' нема,
Већ му 'вако одговара:
„Чу ли мене, Мула-пашо!
„Неће проћи до три дана,
„До три дана и три ноћи,
„Сакупићу моју војску,
„Силну војску, три нахије:
„Прва ми је Шумадија,
„Шумадија љута сила,
„Где удари, не превари;
„Друга нах'ја Црна Река,
„Бећар-момци, све јунаци,
„Где ударе, не промаше;
„Трећа ми је љута Крај'на,
„Та Крајина, баш Неготин,
„Све хатлије, пусатлије,
„Беле капе, дуге пушке,
„Куд год прођу, поље шире,
„Где ударе, сокак граде!"
Тако пише, абер' нема.

Пење с' Вељко на свој чардак,
На свој чардак, Баба-Финку,
Свирају му лаутари,
А играју три чочека,
Дилбер-Стана диван стоји,
Диван стоји, чашу служи,
Служи њему амберију;
Та ракија амберија,
Неготинска, баш је љута,
Препечена до три пута.
Пије Вељко абер' нема;
Па узима сјајни дурбин,
Сјајни дурбин од биљура,
Намери га кроз пенџера,
Те погледа тамо доле
У Буковче равно поље;
Има Вељко шта да види:
Ал' то иде силна војска,
Иду Турци, баш кô вуци!
За то Вељко абер' нема,
Већ он зове Чучук-Стану:
„Чу ли мене, Дилбер-Стано!
„Иди, кажи сеизбаши,
„Нек ми спреми љута хата,
„Љута хата, баш кулаша,

„Нек намести златно седло
„И нек метне три кускуна,
„И нек стегне три колана,
„А у уста златну узду,
„Златну узду стамболију,
„Нек доведе к бињекташу,

Па засука свилен рукав,
А запрегну златне скуте,
За пâс мање кубурлије
И припаса оштру сабљу,
Ону сабљу димискију,
Што је доби из Русије;

Хенрика Шантел

Бајацо

„Да га јаше Хајдук-Вељко“.
Па он пије, абер' нема.

Није прошло черек сата,
Сеизбаша води хата,
Води хата к бињекташу.
Сиђе Вељко низа чардак,

Па узјаха љута хата,
Пође Вељко тамо доле,
У Буковче равно поље.
Има Вељко шта да види:
Курдисала турска војска,
Све је чадор до чадора,
Свилен барјак до барјака,

Оштар миздрак до миздрака,
Као густа црна гора.
За то Вељко абер' нема,
Већ притеже златну узду,
Па удари љута хата,
Удари му три зенгије,
Те расрди љута хата,
Хат му скаче кô помаман,
По три скока у висину,
По четири у ширину,
Кулаш скаче, Вељко виче:
„Беж'те, Турци, ето Вељка!"
Па у Турке јуриш чини,
Расече их на четворо;
Кулаш скаче, Вељко сече,
Паде логор по пољани,
Проли с' крвца до колена.
Препадоше с' клети Турци,
Међу собом они зборе:
„Чујете ли, Турци браћо!
„Хајде брже, да бежимо,
„То је Вељко луда глава,
„А олово њег' не бије,
„Нит' га бије гвожђе тврдо,
„Исеч' ће нас све до једног!"
Беже Турци без обзира.
Кад то виде Хајдук-Вељко,
Он обрну љута хата,
Хат му гази крв по пољу
И прескаче мртве Турке,
Пак се врати у Неготин,
У Неготин, у свој конак.
У соби се распасао,
Па истресе из недара
Силна зрна од олова:
Седамдесет још и седам!
Кад то виде Чучук-Стана,
Уплаши се, Вељку збори:
„Леле, Вељко господару!
„Ти ћеш мени погинути
„И Крајину оставити,
„И Неготин уцвелити!"
Ал' говори Хајдук-Вељко:
„Ћути, море, Дилбер-Стано!
„Ћути, Бог те не убио!
„Што си ми се уплашила?
„Не остављам ја Крајину,
„Ни Крајину, ни Неготин:
„Главу дајем, Крајину не дајем!
„Главу дајем, Неготин не дајем!"
Кад ујутру у недељу,
Уста Вељко, рано рани,
Па обуче цемадана
И јуначко рухо златно,
Још припаса сабљу бритку,
Па ми пође тамо доле,
Тамо доле у опкопе,
Да огледа топ големи.
Ал' се Турци подигнули,
Прекопоћ се искупили,
Пред њима је Мула-паша,
Па на Вељка топе пали,
Све топове и кумбаре.
Тобџија му циган био,
Кога Вељко отерао,
Па Турцима добегао;
Он познаде Хајдук-Вељка,
Познаде га из далека,
Па доказа Мула-паши;
Вели њему Мула-паша:
„Деде брже, топ напуни,
„Сребрно му ђуле метни,
„Да убије Хајдук-Вељка,
„Само добро напишани,
„Даћу теби сто дуката
„И даћу ти мога хата."
Топче пуче, Вељко паде,
Однесе му десну руку,
Десну руку из рамена,
Паде Вељко у ендека;
Тад повика Хајдук-Вељко,
А чула га Србадија,
И чуло се до Стамбола:
„Србадијо, браћо моја!
„Држите се, не бојте се!
„Земан дође, Вељко паде,
„Ал' Србија још остаде;
„Чувајте ми Крај'ну моју
„И Крајину и Неготин,
„А ко пита, не казујте,
„Да је Вељко погинуо.
„Чуј ме, брате Милутине!
„Копај раку на три места,
„У четврту закопај ме
„Усред цркве неготинске,
„Поврх мене три бећара,
„Кад ме траже клети Турци,
„Кад ме траже, нек не нађу:
„Нек се боје мртвог Вељка".
Рече Вељко, па издахну.
Силни Турци кидисаше,
На шанчеве ударише;
Вељкови се бране момци,
И пред њима Милутине,
Пушке пале, Турке бију,
Силно бију, ал' залуду:
Барут' нема, куршум' нема —
Хајдук-Вељка више нема.

Идеали

(М. ЛОХВИЦКА)

Сећам се добро: још као дете
У живот гледах набрана чела;
Срце је моје морила туга,
Душа је моја слободе хтела.

Кад би се чудне поноћне сени
Крај одра мога чаробно вйле,
Нё као дете — с друкчијег страха
У сну се трзах крај слике миле.

Нит' гледах лутке ни дечје игре,
Ја само сањах земље чудеса,
Где 'но се палма нйше и вије
На жарком злату сјајних небеса.

Сањах и замак, висок и кићен,
И балкон што се под лозом крио;
Ту принц ме чека очију црних,
Као у бајци и леп и мио.

Чека и гледа заносно нежно,
Сав је у свили и скупој чоји;
На мркој коси, стављена лако,
Дивна бар ета гиздаво стоји...

Ал' живот горки руши ми снове,
Нестаје души пролећа мила,
Детињску машту већ подсмех шиба,
Са тугом гледам све што сам снила.

Само ми нада, вечито млада,
Остаје верна и још те траје:
Црне ме очи, као и пређе,
Позивљу к себи у срећне крајe!

Свет привиђења дражи је мени
Од чудне јаве среће и јāдā;
Срце је моје остало чисто:
Верује, љуби и — још се нада!

С. Ј.

Како је постало друштво

за сироту и напуштену децу

(из Тасина Дневника)

1.

То беше 1879. године, одмах после српско-турских ратова, када се у Београду, као обично што то бива после ратовања и у другом свету, намножиште скитнице и крадљивци.

Престоница се напуни мангупарије. Откуд да беше који скитница и кесарош — све се то сјури у Београд. Где је која мајка сина изгубила, ту да га нађе.

И што обично бива — код оваквог света одмах настаде опасност за имовину грађана Београдских.

Појавиште се најпре ситне преваре, то овде, то онде у вароши, па онда, Бога ми, учесташе и краће, час у овој час у оној улици. Једва да прође дан два — па су тек по штогод „непознати лопови“ у вароши предигли. Како који дан, рапорти чланова квартовних беху све пунији. И шта све нису крали.

..... Димитрију Милојевићу, трговцу у Кн. Михаиловој улици — јављали су квартовни рапорти — смакли су фини француски мекинтош са дућанских врата; Глиши Матићу, дворском обућару, дигли један пар чизама баш испред самога „аузлога“; Милији Павловићу, трговцу у Барловчевој кући, однели два комада штофа испред дућана; другом трговцу, Кочи Ивковићу, два комада платна; Кочи Крстићу, каф. код „Грчке Краљице“, свукли чаршав са стола пред каваном; Срети Величковићу, трговцу, макли кишобран у кавани код „Престолонаследника“; Проки код „Руског Цара“ однели једне вечери три плетене столице; једнога дана, у само подне, увукли се код Јамандије, спрам Делијске Чесме, па предигли Јулчики собарици свилену блузу и сасвим нов сунцобран, за време док се она сиротица „унтерхалтовала“ са некаквим младим и лепим каваљеријским потпоручником; затим здипили печену ћурку са ћепенка Трајку хлебару преко пута „Македоније“ и т. д.

И тако из дана у дан. Почеше трговци испрва један другог задиркивати, ситним крађицама смејати се, па после, Бога ми, и срдити се. Код квартова учесташе тужбе. Управник Београда нареди, да се на лопове и скитнице строго пази.

И квартови предузеше потере. Данас ухватиште једног, сутра другог лопова. За недељу дана беше их — читава дружина. Пуна апсана — али све сама деца. Најстаријем међу њима једва да беше шеснаеста. А беше деце и од 10 год.

Шта да се ради са њима?... Што беше за казну — казнило се. Али шта да се ради са оним малишанима?

Мени, као ондашњем секретару у Управи, ова деца зададоше највише бриге. Имао сам са њима више посла него са најокорелијим зликовцима и крадљивцима.

Да спасем децу од очевидне моралне пропасти, чинио сам покушаје од сваке руке. Неку од њих сам давао у штампарију Светозара Николића, да се тамо науче штампарском послу. Понеко од њих било је добро, те ме послушало, поправило се и остало на занату, да после постане свој газда и добар штампар. Али било је од ове несрећне деце и таквих, да се неко време притаји у Светозара, па кад улучи прилику, здипи слова или какву ствар из штампарије па умакне.

Друге сам давао на друге занате. Мајстор Јоца обућар или Паја кројач прими га мени за љубав. И ту се по неко дете поправи и остане на занату. Двојица су од њих и данас добри мајстори и добри грађани у престоници. Али било је и ту несрећне дечурлије, која се код мајстора притаји за недељу две, па једне вечери утече са мајсторовим капутом или мајсторичином „јопном“.

Наравно, после тога се нареди потера, па, између осталих, и ови кандидати за занате и штампаре, допадну опет апсе. И онда, разуме се, опет мени мука и брига о њима.

Ја онда ударим у новине — да апелујем на хумане људе. Редовно сам слао нотице у „Српске Новине“, „Београдски Дневник“, и т.д. У тим белешкама износио сам беду и невољу ове пропале деце, коју су или родитељи напустили или којима се родитељи изгубили. Износећи опасност како за саму децу, тако и за личну и имовну безбедност грађана, — апеловао сам на добре људе: да се оснује друштво за помоћ напуштеној деци....

2.

Доцније, после тога, јави ми једнога дана жандарм: да нека господа желе да говоре са мном.

— Пусти их одмах....

Врата се отворише.

У моју собу уђоше господа: Емилијан Јосимовић, проф. Велике Школе, Миша Вујић, проф. гимназије (сада посланик у Бечу), Ђока Миловановић, проф. цртања и Јован Драшкоци, апотекар.

Кад их угледах, ја им скочих у сусрет.

— Каква почаст — отпочех ја.

— Ето већ неколико дана канимо се да дођемо к вама — отпоче стари Јосимовић.

— Увек сте ми добро дошли...

И понудих господу да поседаіу.

— Ми смо дошли к вама, г. Т... по једном хуманом послу... да од вас чујемо... да вас питамо.

— На служби сам вам, шта само желите.

— Ми читамо чешће из новина о оној несрећној и пропалој деци, која се по Београду скитају и краду, која често падају код вас у апс и од које као да су и Бог и људи дигли руке....

— Тако је.

— Сигурно ви то о њима пишете по новинама. Али је доиста ужасно. Страховите појаве.... Шта чека, ако Бога знате, ту децу у будућности.

— Ништа добро. То ће постати све сам окорели лопов и злочинац. По несрећи, махом су ова деца и бистра и за чудо окретна. А то је још веће зло и за њих и за нас. Она ће, како су почела, што буду одраслија, чинити све веће злочине. Многа од њих могу лако отићи и на Карабурму.... После тога, препредене лопове теже је хватати, те је онда и опасност за личну и имовну безбедност све већа.

— Доиста, зло за све нас.

— Тако је... Али шта ћете... Ето видите нико се о томе не брине...

— Јесте ли чинили какве предлога по томе?

— Па скреће се надлежнима пажња. Али држава нема буџета.*) Општина, веле, нема пара. А деца распуштена, као што видите, и даље краду, варају и пропадају по јазбинама и апсанама.

— Несрећа... Права несрећа...

— Још да знате каква су то деца. Има понеко међу њима да се и најтврђе срце заплаче.

— Па да ли бисмо их, молимо вас, могли видети —упиташе господа радознало.

— Зашто не.

— Баш вас лепо молимо.

— Извешћу вам неколико њих. Случајно су баш сад у затвору четворица од оних препреденијих малишана.

— Да их видимо.

— Молим... одмах ћу их звати.

Ударих у апсанско звонце.

— Молим заповедајте — јави се апсанџија, строго дисциплиновани наредник Јован Ђорђевић (сада жандармеријски капетан).

— Изведи ми горе оне мангупчиће: Лазицу, Јовицу, Стевицу и Никицу Смедеревца...

— Разумем — одговори апсанџија, и оде доле у апсане.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

*) Једном приликом, тога доба, Краљ Милан, између осталога говора о мојим списима, помену ми, да је са особитим саучешћем прочитао моју белешку: *У школу или на робију* (штампану у *Србадији*) у којој сам насликао беду и несрећу напуштене деце... Том приликом Краљ се распитивао потанко о криминалитету деце у Београду и т. д. Ја сам се нарочито био потрудио, да му живот ове несрећне деце што верније а у толико што жалоснije представим, е да ли би га покренуо да се озго, с Престола, обрати већа пажња и брига. Али на крају све оста на голом обећању...

Станислав Пшибишевски

(силуета)

Ружа Д-ра А. Винавера

„Уметност не познаје никакав циљ, она је сврха самој себи, — јер је уметност апсолут, она је отисак апсолута т. ј. душе људске. Некадашња, прељашња уметност беше од услуге т. зв. моралу. Чак и најчувенији и најмоћнији артисти обављаху своја дела у неку врсту народно-моралног руха. Међутим, уметник треба да испољава живот душе човечје у свима појавама: њега не треба да руководе никакви социјални или етички закони; прави уметник треба да зна само за моћ с којом се душа испољава. Уметност, то представљање свих појава душевног живота (независно од тога да ли су они добри или рђави, ружни или лепи) — само је визија душе.“

Овај бурни поток чудних афоризама и веровања паде изненадно, као лавина из свирепог вулкана, усред пољске интелигенције.

У романима, драмама, критичким студијама о најмлађој немачкој и норвешкој литератури, у свима радовима овог најновијег песника наилазимо на посве оригиналан стил. Да, све је то писано са некаквом чудном моћи, што му је даје необуздана младост; писано скоро брутално и дивље, отворено, са досад нечувеном, настраном виртоузношћу у разумевању форме.

Па ко је тај што се усудно рушити старе идеале, крхати укорењене, традиционалне назоре? Ко је тај, што садржину дела сматра као „сурогат“, а интересује се само за психички „Stimmung“; ко је тај обожавалац Ничеове „Nackte Seele?...

Сви они који беху кадри попети се на висину његова духа, прогласити га вођом, маестром, али који воле пролазити кроз живот прокрченим стазама, осуше га гомилом грдња и напада, назваше га дегенерисаним човеком, лудаком.

А он охол и узвишен, с уверењем да је представник најновије струје — декадентизма, који се може неком допадати или не, али који постоји, који живи, који се развија и шири, одговара мирно и достојанствено:

„Не пишем за децу нити за младе девојчице, пишем за уметнике и за људе који су дорасли до чисто артистичке културе; за људе који у уметности не траже „користи“, „који је умеју одвојити од тешких и социјалних ствари“. Тако збори Станислав Пшибишевски, песник философ, визионар, психолог, мистичар, словенски носилац нових идеја о уметности, у своме посве оригиналном делу: *„По душиним стазама“*. Пшибишевски верује у своју моћ, у своје друкчије схватање света, разумевање живота, његових намера, циљева, идеала. Као да је Зевс са Олимпа, гласовито збори:

„Нема многих који су подобни да уметност разумеју како треба, јер је уметност, права и истинита, као заклопљена, грчевито стиснута песница што обија и силом отвора небеске двери а буни пакао, то је очајни узвик, крик што склупчава целу природу; то је олуја бола у дивовским грудма. Див хоће да здере сунце са неба, а сунце га убија.“

В. Буковац — Пет чула

Стил Пшибишевског је неуједначен, рапав, искидан, узрујан, а то зато што песникова душа нема мира: она ври као вулкан што унутрашњом ватром гори, он је душа човека који с уверењем тврди; „Зло је судбина, а Сотона је владар и поглавар пакла у нашем животу.“ Пшибишевски, посве несрећан у свом породичном животу, сматра зло као главни елеменат живота. „Природа не зна за срећу!“ — узвикује он. „Радосна је душа — чудо; она је вечито нерешена квадратура круга; она је бич од песка начињен.“

Каква је људска душа? „Она је потмула и ужасна, грозна, она је бол страсти; она осећа ругобну бојазан свију дубина, бол опстанка.“

А на замерку, да су таква уверења дегенерација, узвикује охоло, с поуздањем младости, којој се чини да

може цео стари свет срушити а нови створити; „Дегенерација! То није никаква дегенерација у смислу те речи: то је само редовна појава која се враћа, то је потребан феномен еволуције, потребан као и овај што га зовемо нормом. Јер је та норма права глупост, а дегенерација је геније.“ У пољској литератури, која је препуна идеалних погледа о женскињу — јер га представља као суштину доброте, самопожртвовања и племенитости — погледи Пшибишевскога потпуно су нов и нарочит појав. Вероватно је да се цео низ догађаја из његова живота нагомилавао само за то, да би се најзад скупио у једну грдну шаку блата што ће га бацити на цео женски пол. Са необичном јачином стила, која му је својствена, овако философује говорећи о љубави: „Љубав — та јединствена срећа мушког — постаје само бол: усред најјачег расцвета долази моменат када мушкарац јасно види, да је цело то блаженство и та срећа само црв што га је сунце излегло на ђубрету. Човек трпи, увек трпи. Јер и кад воли, једна душа његова представља клиничну слику неизлечне болести, произведене с помоћу љубавних филтара.“ Лека нема — јер Пшибишевски сматра љубав као неизбежну, неумитну фаталност, као силу независну од нас, од које човек не уме и не може побећи. А видећи око себе разузданост, превлађивање чула и страсти, баца на жену грозан и тежак камен оптужења, па пита: „Да ли уопште жена — има душу? Свето Писмо не спомиње ништа о души када је бог Еву стварао!“

Жена је у његовим делима: „Моћни сотона, демон који својим чарима и дражима опије човека, те његову савест води на странпутицу; он мора да воли, не може да угуши грижу савести, изневерава свог најбољег пријатеља, понижава се чак до подлости.“

Тиме су препуни романи Пшибишевскога, а нарочито: „Homo sapiens“ (трилогија). Његови су романи нешто особито настрано; структура чудна, грађа до сад нигде невиђена, као што је особењачки и начин целе творевине овог песника. Не знамо где смо, јер нема никаквих описа природе; не знамо како физички изгледају јунаци и јунакиње, јер немају никаквих обележја, осећамо једино њихове душе.

Наравно, да би се разумела оваква врста уметности, ваља заронити у песникову душу, ваља се тако упити, да се те душе (и оног који чита и оног који твори) слију у једну потпуну целину. Читајући ствари Пшибишевскога, сав тај процес потпуног спајања душâ врши се на неки веома лак и неосетљив начин. Овако о њему прича један од млађих критичара:

„Око нас таласају се неке чудне хармоније, тајанствене, несхватљиве; дивља оргија, фантастичка, неодређена, пуна ритама и звука — као да нас неки узрујани, набујали поток носи некуд далеко, далеко... Пловимо по неким одавна предосећаним, али незнаним просторима, улазимо у неке нове крајеве, налик на чаробне пећине, у којима има и много сунца и пролећних чари, али и пуно помрчине, утвари, авети, вукодлака, јаука, бола... Најзад, чун наш стиже обали стварности. Али расположење, које имадосмо на целом путу, држи нас још чврсто у својој моћи; ритам песме, коју чусмо до скора, лелује се још непрестано; стварност, која нас већ опкољава, чини нам се још као некакав чаробни санак; слике, што их видјасмо мало час, живе у нама још непрестано. Обузима нас чудна, бесвесна укоченост, и удубљени сами у се понављамо са једва чујним шапатом: „Ах, ово је дакле душа човекова...“ Да, Пшибишевски посматра и овако анализује „нагу душу“:

„ — — У нашој души има чудно вијугастих ходника, гробница успомена живота пред животом, подземних, мрачних тамника, пећина где још те никад није допрла светлост, а сви они скупа воде у некакав тајни Таб, где душа чува своје тајне и бди над том загонетком загонетака. Она зна само за једно: да је ту, у тој дубини, сакривена као права тајна.“

Главна тема списа Пшибишевскога јесте љубав, али љубав, коју он сматра као разродничкн занос, осећај због којег не владамо самим собом, слепу, неумитну моћ.

„Две јединице, представнице двеју разних сила, два разна света, потпуно себи туђа и неједнака, два себи противна пола, осећају наједаред у себи снажну и јаку наклоност која се не да ничим спречити, те постају жртва слепе, брутално страсти.“

Пшибишевски је рођен у једном пољском сеоцету, на Кујавама, као син сиротног учитеља. Похађао је универзитет, учио медицину и философију, а уз то и музику, за коју има урођени дар. Те све околности, покрај урођеног песничког талента, учиниле су да Пшибишевски влада неизмерним богаством појмова, које уме тако чудно скупљати и раздвајати, као драго камење зрацима.

А све је то утицало, да у свима његовим делима осећамо и мирис и звук и светлост.

Несхватљива меланхолија и мистицизам, што вију из дела Пшибишевскога, издају његово порекло. Он је рођен у Пољској, у земљи обавијеној густом копреном чежње и туге, у земљи тужних песама, неостварених амбиција, у земљи препуној очајних вапаја о некадашњој слави. Он је однихан најсавршенијим расцветом екстазе људског духа: апострофама Словацког и Красинског, а отуда онај јак и засебан жиг на свима делима Пшибишевскога.

Зато његов мистицизам и има своју нарочиту карактеристику, којом се битно разликује од мистицизма Huysmans-a, Метерлинка и других декадената. А то је она особина расе, особина коју Пшибишевски тако пластично одређује у својој студији о Шопену:

„Има нечега у души нашој, што се може назвати „психичким мимикри“, а што има тако честу примену код животиња: звериње из пустиње има пустињину боју, лептири, што слећу на какво нарочито цвеће, примају форму, чак и нерватуру његова лишћа, и тако даље у бескрајност. И ми имамо „мимикри“; али се примењује на душе

наше.“ У Пшибишевскога има и доста парадокса, а читање његових дела изводи нас из равнотеже духа, јер нас растројава као какав неочекивани дисонанс. Али јунаци његових драма и романа пуни су живота; начин на који анализује сваки најмањи покрет, најмању промену, најсићушнији задрхтај душе њихове, има нечега што засењује као да је блесак драгог камења, који се распрштава у тисуће разноврсних зракова.... Та сила, која се испољава у „Homo sapiens.“ „Вигилијама“, „По путевима душе“, сила која осваја читаоца, најбољи је доказ, да Пшибишевски није само епигон нове школе, следбеник нових струја, но и бујан, самосталан и моћан таленат.

Последња борба

(А. В. Кољцов)

Нада мном се бура вије,
Гром за громом небо пара;
Језа душу прожима ми,
А ум грозне слике ствара.

У страдању нисам клон'о,
Нисам пао од удара,
Очув'о сам души наде,
Силе телу, срцу жара.

Шта губитак, шта спасење?
Ма шта било — све ми равно:
Ја сам светом Провиђењу
Своју вољу пред'о давно!

Ја не сумњам у ту веру,
Моја душа њом је пуна;
Бескрајна је у њој жудња,
Спокојство је њена круна.

Не грози ми, судбо, бедом,
Не зови ме у бој љути;
Ја сам готов бит' се с тобом, —
Ал' ти нећу подлегнути!

Душа ми је пуна силе,
Крв срца ми жудна боја...
Да, под крстом гроб је хладни,
Ал' на крсту — љубав моја!

Р.

Манастир Довоља

На десној обали Таре, на граници између Црне Горе и Пљеваљскога санџака, на једној каменитој узвишици уза саму ријеку налазе се рушевине овога старога манастира.

Манастир је сада са свим опустио: мјесто златних крстова на крову израсла бреза и маховина: гдје су се орила пјесме божанствене, ту погдјекад тужно захучи сова, чисто као да оплакује жалосну судбину ове свете обитељи; у оброђеним зидовима видиш још само по којега гуштера, једине чуваре њихове.

Цијела слика оставља у души тужан упечатак. Човјеку и нехотице долази мисао о несталности, о пролазности. Некад славна задужбина, која је привлачила из далеких мјеста побожни народ, који је хитао светој обитељи да се поклони моштима Св. Арсенија, да нађе утјехе својој патничкој души, да чује послије гуслареву пјесму, да га она окријепи, освежи... А данас?... Но, и данас, и ако се у њој не разликују свете пјесме, ипак има у себи нечега необично привлачнога, неке чари... Нада, она нада која је народ крijепила кроз толике вјекове, опет га не оставља... Доћи ће дан, када ће задужбина опет препојати, када ће засијати новом свјетлошћу.

На развалинама се не налази никакав запис који би казивао кад је манастир сагрђен. Гиљфердинг, који је путовао 1857., када је црква била још у цијелости, вели да је нашао запис, како је црква начињена 1545. (7053.) године. Народно предање вели да је манастир грађен за вријеме Косова, не означујући ништа одређеније. На манастир су чешће пута нападали Турци, пљачкали га, тукли калуђере и присвајали манастирску земљу. У једној народној пјесми старијега времена, коју нисам чуо у цјелини, помиње се како је манастир пљачкан.

Та неколика стиха гласе:

Ко поара до три добра моја:
Аранђела и Добриловицу

И Довољу украј Таре ладне?
— Похара их Мекић Алијага
И са њиме силан Баковићу.

У манастиру је почивало тијело Св. Арсенија, архијепископа српскога. Оно је ту донијето из Патријаршије, јер га је у Довољи било лакше сачувати, пошто су Турци због свеобе у Угарску били на Србе јако огорчени. Али је тијело светитељево ту у Довољи непрестано било изложено опасности. Арнаути су нарочито долазили чак овамо, нападали на манастир, да би само отели тијело светитељево и спалили га. Значајно је то да су сви Мухамеданци из околних села, а нарочито Колашинци — кад је год био у питању светац — били на страни православних Срба.

Док је год лежало тијело Св. Арсенија, манастир је био прâво привлачно мјесто, гдје су долазили и православни и Мухамеданци да потраже лијека каквој својој бољци. О чудотворној моћи Св. Арсенија имају многа предања. Ја ћу навести само један случај, који се десио у почетку прошлога вијека, за који су ме увјеравали да је истинит. Двојица Мухамеданаца пођу да краду манастир; украду многе скупоцјене утвари и пођу кућама. Нико их није опазио. У путу један од њих сједне да се одмори; кад је хтео да се дигне, није могао с мјеста да се помакне. Већ је дан почео освајати а он је остао ту непомичан, па стане молити онога свога друга да врати све украдене ствари и да моли калуђере да читају молитве Св. Арсенију, да се на њега смилује. Пошто је то све учињено, он устане с мјеста и завјешта све своје имање манастиру. Казивали су ми и име тога Мухамеданца и село одакле је био.

Стојећи увијек на ратној нози са Арнаутима Тоскама, који су у већем броју код Таре становали због близине старе црногорске границе, Србима је било врло тешко очувати манастир, а нарочито светитеља. Зато га крију̇ући, око 1840—50. године, пренесу у Ждребаник у Пиперима, одакле је доцније пренијет у манастир Косијерево, на граници Црне Горе и Херцеговине, према ријеци Требишњици.

Због тих честих сукоба манастир је чешће остајао готово пуст, и ако није рушен. Као таквога га описује и Гиљфердинг. Он, кад је дошао, вели да су једва очистили једну ћелију од слоја прашине, а кључ од цркве нису ни нашли, него су помоћу ексера отворили цркву. Зидови поцрњели од прашине, ликови покривени прашином и плијешњу, представљали су тужан изглед — тако описује унутрашњост црквену.

Није прошло много послије путовања Гиљфердингова, а манастир је сасвим опустио. Јоксим Кнежевић, један од ускока из Шаранаца, са својим друговима побије се са Арнаутима — Тоскама; заметне се читав бој и Арнаути притијешњени од његове стране побјегну у манастир и ту се затворе, мислећи да ће се на тај начин спасти. Кад је Јоксим видио шта су урадили, опколи манастир са свију страна, па пошто се Тоске не хтедоше предати, запали га. Ту сагоре седам Арнаута, а остале побију.

Тако је манастир лежао у рушевинама до 1870., када је обновљен. Али није дуго појао. За вријеме народнога покрета, 1875., крајеви око Довоље узели су најживљега учешћа, и Колашинци Турци, да би се осветили Србима, нападну на манастир, поруше га и опљачкају.

Манастир је иначе био доста богат. Његово се имање простирало по шест сати наоколо са свију страна. И данас има доста земље у Ц. Гори, а има и у близини са турске стране. Многу земљу су за вријеме 1875—77. притисли Колашинци, а нешто су заузели и наши ускоци да би је сачували од Колашинаца. У манастиру су се чувале многе старинске књиге, па су растурене по околним манастирима: Св. Тројици, Добриловици, а највише је пренесено у стару црногорску границу,

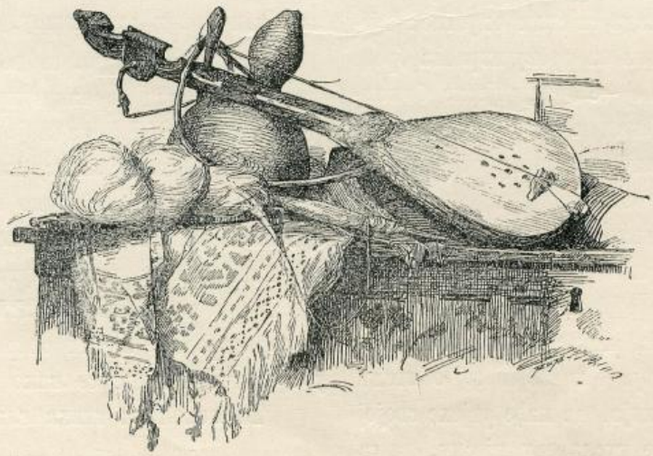
Народ из околних мјеста упутио је ове године молбу турским властима да му се опет допусти да се манастир обнови. „Нова Искра“ искрено ће се радовати да у скоро својим читаоцима донесе слику обновљенога манастира.

Стев. И. Самарџијић

---

[1]) За овај мах нисам могао сазнати тачно годину. Народ, наравно, не памти тачно цифре, него вријеме рачуна по каквоме знаменитоме догађају.

[2]) Шаранци су на лијевој страни Таре. Они су увијек стајали у највећем непријатељству са Турцима, чешће су отказивали и данак цару, не признавајући ничију власт.

И у сну те често гледам
Ко на јави;
А над нама и у сну се
Небо плави...

Често себе мртва сањам,
Гроб ме крије;
Али мени и у гробу
Срце бије.

У твојој ми руци рука,
Рај у грудма;
Почивамо најсрећнији
Међу људма.

Па и кад се из сна тргнем, —
Страха није:
Сан у јави, јава у сну
Себе крије.

Погладим ти косе плаве,
Лице чисто,
И шапућем: «Смрт и живот —
Једно исто!»...

Р. Ј. Одавић

Казна

E. Neera

(НАСТАВАК)

* * *

Месеци и дани пролажаху. Понекад је било Лаури, као да је она њена страст за Угом била само тежак сан.

Заблуда је била кратка, и баш с тога тако мало уочљива, да нико од њених познаника није могао ништа рђаво слутити! У очима свију била је Лаура без замерке.

Кад би је у почетку невин поглед њезина детета изненада подсетио на пређашње доба и образе јој обојио — ко је то могао опазити? Ко је могао знати разлог? Било је довољно што је сваку мисао бацала у заборав, а то је чинила с јаком енергијом. Да је било могуће, она би уништила своју кривицу са истом страшћу, са каквом је беше и учинила.

Кад би је у вечерњој тишини, у лозом обавитом хладњаку спопале дрске и немилосрдне успомене, тада би бесно скочила са свога седишта и побегла у своју собу. Сама је себи говорила: „Не, не!“ Бацала би се у јастуке да мисли сакрије; долазила је до тачке, где је све одрицала и мрзила што је волела; бледа и тешко дишући притискивала би Риту на груди, и у чистоти тога загрљаја тражила да и сама чистом постане.

Непријатељски напади ослабише. Утеха постајаше све већа и слађа.

Тако поче преокрет, те на послетку негдашња Лаура, грешна Лаура, није више у опште ни постојала. Ритина је мајка могла људима слободно у очи гледати.

Љубав се не губи као права линија у бескрајности, — она се свршава, као круг, онде где је и почела.

* * *

Веселе године Ритине младости низаху се једна за другом као цветови у венцу.

Лаура је делила живот свога детета на одсеке. Врло је значајан био дан, када је мала проходала, неочекивано, на велико изненађење присутних, нарочито Лауре, којој је у том тренутку било као да се десило чудо над чудима. Па онда кад се од домаћих пријатеља опростила пуним, сасвим јасно изговореним „Addio“. Како је смешно то звучало! Она је изговорила оно „но“ тако оштро, да се сви гласно насмејаше. Па, кад је азбуку научила. Па кад је, само с пет или шест погрешака, на памет научила Фузинатову песмицу:

„Је ли, мамо, је ли, мамо, да ти своје луче волиш...“

Лаура је у нарочитој књизи водила рачун о Ритиној гардероби: за четири године — тридесет и осам хаљиница, петнаест пари ципелица, огромна количина кецеља, чипака, оковратника, наруквица, машни, трачака.

У различним страстима, кроз које је Лаурино срце пролазило, увек верно у љубави, али променљиво у предмету, бивао је увек раније идол жртвован доцнијем. Своје уседелачко занимање: фине ручне радове, своју невесничку сујету: пуне ормане белог рубља, сматрала је Лаура, због Ритине ћуди, за трице и кучине. Рита је цепала везове, у којима је било пуно и уметности и стрпљења; седала је на кашмирске јастуке и из њих извлачила свилене кончиће, гужвала својим малим од масла упрљаним ручицама вештачко цвеће од хартије и свиле, што га је мајка радила за време дугог чекања у својим младим годинама, онда, када је још снивала о својим идеалима.

Лаура је гледала испод ока, како са концима прошивеног цвећа пропадају уједно и толике слатке, избледеле наде, толике куле у ваздуху, које је она у детињарији и усхићењу градила!

Шта је блаженост њених снова према овој живој и опипљивој срећи! Који би се усклик њених осећаја или њезина духа могао поредити са слашћу, у којој она сад живи?

У њеној души није било више ничега земаљског. Један анђелак ухватио је за руку, и са тим анђелком пела се она к небесима.

На Ритину будућност није још никад помишљала. Садашњост је беше сву обузела, а та садашњост било је дете од четири године с руменим образима и црним коврџицама.

Какво усхићење, какав поносити и силни занос кад људи рекну: „Како је лепа!“

Како су јој без укуса изгледали сви, који се Рити не дивљаху!

Она је водила Риту на службу у цркву: најзгоднија прилика, да елегантношћу њеном изазове пажњу према њој. Дете би клечало, и пошто би очитало молитву, мајка би кришом погледала око себе и руком би јој брижљиво намештала углачану сукњицу. Она јој је причала о Исусу и Богородици и притом гладила по коси и очима гутала своје слатко дете.

Неки тајанствени мир подузимаше је под овим сводовима божјега дома, на којима се благо расипаше плава светлост прозорских окана. Она је била срећна и осећала се, у мирису измирне и звуцима оргуља, задовољна са девојчетом поред себе, чији су врхови стопала додиривали клупицу. С радосним осећањем ослони се о седиште.

С времена на време обрнула би главу да види Ритин шеширић; затим би опет гледала у молитвеник. Малу није губила ни једног тренутка из очију; дала јој је и лепезу само да Рити не буде досадно.

Црква јој је изгледала велика и величанствена, божја служба веома свечана.

Уздигнуте главе напуштала је цркву. Учтиво, али достојанствено одговарала је на поздраве који су јој долазили са свију страна, и стискаше нежно Ритину ручицу, говорећи јој, да и она отпоздравља. Мирно, пуна поноса, пролазила је поред заношљиве масе жена и гомиле људи. Обузимаше је слатки, варљиви занос; беше јој је као да њено љубимче прати мирна, величанствена гомила и пева му саме химне.

Овај повратак из цркве, при веселим сунчаним зрацима, с Ритом, која у својој свечаној хаљиници скакуташе поред ње, био је за њу редовна, недељна радост; а време од недеље до недеље испуњавали су мирни, весели дани.

* * *

На висини материнске љубави Лаури се чињаше да је у свету сјаја, који је упућује на највећи морал.

Зато више није трпела ни оне мало разголићене шале у апотеци. Под њеном оштрином поправљао се мали круг. Старији лекар преобразио се у учитеља и учио је Риту рачуну, пишући бројеве на кесама за конфете.

Најрадије су се расправљала педагошко-етичка питања. Говорило се о добрим начелима, о најбољим правилима за живот, о телесном и духовном здрављу. О забавном дѣлу старала се Рита; својим импровизацијама, шаљивим задиркивањем, ласкањем, својим раскошним расположењем изазивала је допадања код свију.

Блаженом озбиљношћу и свом душом одала се Лаура материнским дужностима. Тиме је изазивала искрено поштовање према себи. У њој су гледали одличну жену са особинама достојних пажње и пуну врлина. Само је свима било жао што Андреја Тарамели није знао да видно цени своју срећу.

Што се јасније и узвишеније истицао Лаурин карактер, у толико се више крио и повлачио у себе њен муж; његов мутан поглед, блудио је у даљину и изгледало је као да тражи нешто изван света.

Последњих година, приметно је остарео. Оседео је као овца; костобоља му беше ноге обузела — те је једну ногу готово вукао за собом.

Рита није осећала никакве љубави према њему, ма да јој није био ни одвратан. Мајку је претпостављала куд и камо више. Мајка јој никад није говорила о оцу, нити је учила да му ласка и тепа; напротив, примером јој је указивала на равнодушност која се граничила антипатијом.

Силно би се морала напрезати и бити против саме себе кад год би морала говорити са својим мужем. У кући, коју је њена кћи испуњавала смехом и виком, вређаше је Андрејина ћутљива и повучена појава као сенка која квари лепу слику, као камен који пут пречи. Била га је сита. Кад и кад подузимао би је, у присуству овога човека кога је она тако тешко увредила, осећај који се граничио мржњом. Тада би удвостручавала своју нељубазност, бивала би још хладнија, још набуситија, а у себи самој, у тајном углу душе, где се скривала презривост хијене, желела је да за увек нестане ове нѣме, али сталне успомене на прошлост.

* * *

Једног топлог августског дана седела је Лаура, као и обично, пред апотеком.

Одећа од црне свиле, са белим, крупним бобицама, већ мало изношена, али ипак за кућу употребљива — обухватала је њен стас високо до врата. Оковратник од камгарна везивао је уски трак мрке боје.

Црна марама од чипака покриваше јој главу и падаше низ образе, а била је везана испод браде. Боре јој већ избраздале лице; тешки јој очни капци у пола затворени, и бацају као неки вео на очи, које су само још с времена на време засијавале својим ранијим блеском.

Преко дана била је жега. Опружена у столици, хладила се Лаура лепезом од шаренкасте хартије, припете на два бела уска прутића.

За мало беше утонула у дубоке мисли, беше набрала чело и зубима загризала доњу усну. Рита поскакута око ње и обасу је питањима.

„Хоћеш ли да ми уплетеш трак у косу? Да ли морам рукавице увек, баш увек да држим навучене? Да ли ће болети, кад ме владика потапше по лицу?“

Велики се дан очекивао. Владика долази сутра у Кулозу на конфирмацију.

Господин је хтео да доручкује у апотеци. Ову част, која је била у исти мах и брига и труд, сви су признавали Лаури: она је била достојна, а нико се није могао мерити ни по богатству и удобности куће са Тарамелијевима.

Два су кувара била позвана из града; већ су били у кујни на послу, те им се дивише и слушкиња и помоћник.

Сто се морао поставити у засебним одајама. На доњем спрату није било згодне дворане. Лаура је разместила сав свој намештај. Своју спаваћу собу, као најлепшу, претворила је у салон; Андреју отераше у неки мрачан собичак. Беше му жао, јер место да буде од користи, својим је присуством само сметао. Лаура је све наређивала са великом обазривошћу.

Осећала је неку нарочиту поноситост; частољубље изазвало је у њој грозницу исто онако јаку као и у

А. Бугеро — Амор и Психе

љубави. У њеним је очима Рита била више свих девојчица у граду.

Она је сматрала своју кућу као предмет зависти, а име свога детета као предмет говора у свем грађанству.

А како она изгледа — није водила рачуна. Она се облачила и не погледав на огледало, а тако се исто и чешљала.

За свагда прогнана из Книдоских лугова, поче се окружавати грубим кипарисом. Из царства Купидова у царство Христово води уска стаза: четрдесетогодишњи рођен дан.

Лаура је значајан датум већ била преживела. Обрт се извршио и у њој. Аскетизам је згодан за оронулу младалачку снагу: он личи на маховину, која покрива развалине тихо и величанствено.

Она је Риту припремила да прими причешће скромно и богобојажљиво. То вече поновила је још једаред све савете. Њен метод васпитавања био је изврстан; почивао је на најоштријем моралу.

Андрејинч пријатељи дивили су се овој угледној мајци, а она се и сама поносила.

Говорила је да је врлина први мираз њезина пола; морално беспрекорне жене природно су и добре мајке, а на мајкама је судбина свега света.

Разговор тога вечера био је врло жив и прекорачио је уобичајено време. Ни Рита није хтела да иде да спава; помисао на сутрашњу свечаност не даде јој мира.

На послетку наста мир и у кући Тарамелијевој, али се спавало мало и рђаво. Пред зору већ је било све на ногама.

Горње простране одаје свечано украшене, под попрскан свежом водом, полуотворени капци, све очекиваше узвишенога госта.

Столски покривачи, што их је Лаурина вешта рука израдила, блистали су у свем сјају своме. Старе виљушке, ножеви, кашике беху тако лепо изрибани да су се све одсјајивали поред античких тањира од мајолике. Једна огромна кита цвећа расипала је сладак и пријатан мирис.

У одаји на доњем спрату клечала је Лаура пред својом малом и везивала јој ципелице. Лице јој је горело.

На столу беху једно уз друго бела одећа, отворено-плав трак, вео, рукавице, један цвет, који је Рита хтела на сваки начин да задене у косу, а што је Лаура сматрала за профано у овој прилици. Али кад је огледала да цвет задене у детињу коврџасту косу, одмах опази да то девојчици стоји тако добро, и тако лепо, да више није имала смолости да цветић извади.

„А ти, мајчице, зар нећеш да се обучеш?“

„Доцније“

„А које ћеш одело?“

„Још не знам.“

„Мораш се лепо обући, знаш?“

Лаура се смешила и слеже раменима.

Звона објавише свечаност величанственим звуцима. Сунце је сијало љупко и раскошно; све се место беше узбудило.

Сваког тренутка отвараху се врата на соби. Љубопитљиве се главе указиваху да виде Ритино одело.

„Допустите ми бар један тренутак мира“, викну Лаура и притвори врата. Затим узе своју малу обема рукама, метну је даље од себе и поче је окретати: овде је намештала још један трачак, тамо је пак везивала још петљу две. Све узевши у обзир, изгледаше јој несравњиво лепа.

„Слатко чедо!“ узвикну. Само због одела, које се није смело гужвати, не стиште своју девојчицу на груди. „Ти си моје драго, скупоцено благо, мој накит, моја лепа, моја једина Рита!“

Дете је кликтало од радости. У каминском огледалу, између лаворова лишћа, видела је и сама своје црне очице како јој сјаје.

„Мама, да ли ће и друга деца бити тако лепа као ја?“

Каква мисао! Лаура је већ хтела да каже како се нико у целом свету не може с њом поредити, али се предомисли и одлучно одговори, за времена: „Није лепо, дете моје, бити сујетан у лепоти. То је дар краткога века; само врлина траје. Буди добра и побожна, слушај мајку своју, па ћеш увек срећна бити!“

* * *

Црква је била пуна света. Бели велови на девојчицама створише пред олтаром читав облак, а у зачељу стајала је као густа ограда маса узбуђених матера, прожетих значајем овога тренутка.

Шапутало се. С времена на време пала би понека књига или цепна марама, или би се која мајка закашљала или које дете мало помакло. Одећице су биле у сталном и немирном покрету и тиме губиле свој првашњи облик. По која би се коврџица тек искрала испод вела.

У тешкој атмосфери затворене цркве, међу запаљеним свећама, постаде несносно очекивање високога госта.

Црквењак је корачао између редова оштро погледајући. Три млада свештеника читаху службу у црквеној полутами.

Али преосвећенога Господина владике још нема.

На послетку појави се и он у сјају, с позлаћеном круном, у белом везеном епитрахиљу.

Сва деца падоше на колена. Њихови сребрни гласови интоновали су молитву; из кадионица се високо уздизао мирис, у највише сводове.

Света служба трајала је око два часа.

Лаура је била међу првима који изидоше. Хитала је, јер хтеде да код куће посвршава још неке послове, да би владику достојно дочекала. Путем се журила, као на крилима, са срцем пуног усхићења.

Андреја је чекао на вратима, мало узбуђен и с очима које су се сијале као да је плакао.

„Молим те“, рече Лаура, журно пролазећи поред њега, „припреми се да учиниш добар утисак“. А за тим тихо настави за себе: „Ако је то уопште могуће.“

Не; то је било немогуће. Лаура је осећала да ће само она учинити част кући. Кад би било могуће, а да не падне ником у очи, она би послала свога мужа да руча у другој соби. Он је жватао тако гласно при јелу, а за столом ће бити и владика. Али он јој је био муж. — Против тога се не може ништа учинити!

За то се реши да му дâ место на доњем крају стола, поред једног мало погуреног свештеника који је кијао.

А она је доиста била беспрекорна у својој појави и своме понашању. Имала је свилену одећу; рукави су били украшени чипкама, у ушима су блистали дијаманти, старо скупоцено наследство Тарамелијеве куће. Стално се смешила: била је срећна.

Владика је био врло скроман; од богато спремљеног ручка окусио је само мало, али је зато одлично и радо говорио. Сви су га слушали. Лаура је гледала само у његова уста; није узела ни залогаја. Богобојажљиво је одговарала на његова љубазна питања: да, шта више чак се усудила да га понешто пита о Ритину васпитању.

Зато су поштована господа из пратње владичине била, без изузетка, при изврсноме апетиту. Стално кретање подвалака им пратило је владичина расправљања. Док је он говорио о верском одушевљењу, крцкале су фазанске кости под зубима духовништва.

Лаура предложи да каву пију на веранди, где је ходник од лишћа пружао свежу хладовину. Ту су многе столице стављене у полукруг. На стрмим степеницама врло су лепо изгледали неколики судови са цвећем. Доле се видео мали врт, а горе сјајно сунчано небо.

Дође и Рита.

Ушла је плашљиво и стидљиво. У њеној се главици комешале све добре мајчине поуке.

Владика је љубазно помилова по коси, ослови је са речју две и обеси јој о врат, у милостивој наклоности, златан крстић за успомену на овај значајан дан.

Никада није Лаура осетила такву унутрашњу радост, никада тако потпуно задовољство.

Седела је мало даље од владике, баш онде где ју је пре осам година Уго држао у загрљају, у страсном загрљају последње љубавне ноћи.

„Синьора“, рече владика меким, ласкавим гласом, „хвалите Бога који вам је дао тако мило дете! Без сумње је оно награда за ваше врлине.“

„О, превасходство! Рита је моја највећа радост, али и највећа брига“.

„А зашто брига?“

„Бојим се рђавих утицаја.“

„Имате право. Добро је бојати се. Али опет: добро семе даје добар плод. Бог не напушта онога који се узда у њега. Човек, који рачуна на своју снагу, немоћан је. Он удара на брегове, бушн их и гради сводове; али један дах Божји уништи његово мучно дело. Бог је вечан, а човек умире....“

Лаура, прожета побожним дивљењем, климну главом одобравајући.

Од духовништва нико не рече ништа. Сваки се од

Н. Касаткин

У судском ходнику

њих беше завалио у наслоњачу, затурив главу, испрсив се, прекрстив ноге. Било им је веома топло; један се хладио широком, шареном цепном марамом, а други крадом попушташе опасач.

Владика узе опет реч. Хвалио је хришћанску скромност, прост, патријархалан живот. Говорио о странпутицама, које су за образоване опасније но за простодушне, и, после једног малог осуђивања, модерног „напретка“, узе из Лауриних руку шољицу каве. У својој љубазности толико је терао, да је чак својеручно узео комад шећера и спустио га у Ритину шољицу.

Лаура би све зидове порушила, само да је могла Кулоза присуствовати њезину тријумфу. Требало је да сваки види, како она поносно али ипак мирно говори с владиком, као са себи једнаким, и како се Рита поред ње игра са поноситом безбрижношћу какве принцезе.

Кад се владика опростио, уверавајући о своме потпуном задовољству, пољуби му Лаура са страхопоштовањем руку и замоли га, да је са ћерком благослови — што е он и учинио са највећом готовошћу и добротом. Кад је стигао на улазни праг, примети код зида Андреју. Одступив корак у назад, диже руку, па благослови и њега — та и он је био члан породице.

(свршиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Верност

Никада није преко наших усана прешла реч Верност. Место верности, заклетве и обавезе ми знамо за први поглед, прво сретање и први пољубац. Волео сам те, јер не бих могао схватити смисао свога живота без тебе, јер не бих могао ништа урадити без твоје Љубави.

Али верујући у срећну садашњост, веровао сам у пролазност среће, веровао сам да је врхунац наше среће лабудова песма њена. И у тим се часовима увек рађала Слутња, рађала се као авет кобна Слутња, у часовима кад сам једино разумевао све грехове, све жртве и сву срећу младости.

Оставио сам те кад и очи твоје и усне твоје и коса твоја говораху: зар ме можеш оставити?

Плачући од среће, знао сам да плачемо за изгубљеном срећом.

Усамљеног ме је походила једна незнана прилика. То је била пакосна и препредена жена са притворним осмехом на уснама и старом ласкавом заклетвом у срцу. Она се цинички насмејала мојим болима и рекла ми: Ја сам Верност. Видео сам, зачућен, Верност, али не видех и Љубав.

А теби се, драга, нисам клео на Верност, верујући у нашу вечну Љубав.

Верујући да живим док те волим, ја верујем да не бих живео, ма не био мртав, кад те не бих волео.

Зар ти се смем заклети на вечни живот?

Зар би ти желела моју Верност само зато што је обећана?

Зар је Верност само кад се закуне а Љубав само кад се каже?

Никада није преко наших усана прешла реч Верност. Она се рађа и умире са нашом Љубављу.

Влад. Станимировић

Поздрав пријатеља

Планино мила! Ти, у чијим се гранама мрсе болови, о чије се стење крха туга, чији осмејак пуни срце, а чији ваздух осветљава мисли, где си?

— Сећам те се каква беше оне хучне ноћи, коју проведох код ногу твојих. — Бура и непогода; гоне се облаци, ломе громови и падају са праском на стење твоје, одскачу од њега са гласним болом, док ти се не зарију дубоко у груди, а ти зајечиш болно, потмуло... А после: шуми дрвеће, ваља се камење, хучи бујица — плаче Планина!

Сећам те се у јутру после тога: свежа, блистава, треперива још од праведна гнева свога, пружаш нам росне осмејке и грлиш се гранама својим са првим зрацима вернога сунца!

Сећам те се кад те застадох худо одевену, смрзнуту и леденим покривачем огрнуту. Па ипак: лепота и понос треперахуна челу и грудима твојим!

А сећам те се бујне и снажне, гиздаво украшене раскошним зеленилом — лепе, пријатне и гостољубиве!

Сећам те се и када се сетно увијаше у велове своје, када, повлачећи се сама у себе, нама даваше бар сиве контуре своје.

Сећам те се и тужим за тобом.

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Две матере (сликао Ђовани Сегантини). — За сада објављујемо само овај рад великог италијанског уметника Сегантинија, да доцније опширније проговоримо о његову животу и заслугама за сликарство, нарочито о његовој техници. —

У судском ходнику (сликао Н. Касаткин), **Пролеће** (сликао К. Костанди), **Невеста** (сликао Маковски). — Нашим читаоцима позната је расправа Рихарда Мутера о руском сликарству XIX века, коју смо објавили у „Новој Искри“ прошле године. Мислимо да је излишно понављати из ње поједина места која се тичу сликара чије радове доносимо у овом броју. — Модерно руско сликарство извојевало је заслужени углед у уметности свега света, а за ту победу, баш као и за руску причу, такмичење је било у Паризу 1902. године. И Касаткин и Костанди и Маковски, поред других одличних имена, стајали су тада поред свога вођа Иље Рјепина, а данас деле с њим најлепше признање јевропске уметничке критике. Задовољивши све захтеве велике технике, унели су у своје слике толико духовне садржине, да се пред њима осећа оно исто расположење које нас обузима при читању производа Тургењева, Достојевског и Толстоја. Израз руске душе тек је у најновије време избио свом јачином и у сликарству, те је сада руска уметност потпуно једнаког израза, јер вас све њене врсте опомињу једна на другу, све вам говоре о руској души, о њеној вери, љубави и нади. —

Смрт Светога Јована (сликао Пиви де Шаван). Кадгод је реч о модерном сликарству и његовим првим и најугледнијим представницима, не може се проћи без имена овог великог француског сликара, који је својим начином рада брзо прешао границе своје отаџбине и стекао најугледнијих подражавача у целом свету. —

Пет чула (сликао Влахо Буковац). Како наш уметник сликовно представља човекова чула, јасно се види из ове слике, којој је непотребан ма какав коментар. —

Из приморја (сликао Томислав Кризман). — Из прошлога броја „Нове Искре“ познат је нашим читаоцима овај млади и даровити хрватски уметник, а данас објављујемо и други његов рад, који речито приказује све уметникове особине. У бројевима за овим изнећемо још неколико Кризманових и других хрватских слика, и на тај начин искрено служити идеји што бољег познавања и што јачих веза двоименог народа. —

Бајаџо (сликала Хенрика Шантељ) — Име ове словеначке сликарке познато је врло добро посетиоцима Прве Југословенске Изложбе. Сада приказујемо њезин рад овом сликом, која је, у овај мах, довољна да окарактерише Г-ђу Шантељеву као сликарку.

Амор и Психе (сликао А. Бугеро). Репродукције неколиких Бугерових слика већ су познате нашим читаоцима, а исто тако и уметников живот и његов рад („Нова Искра“, 1899. године).

Хроника

Наука

Има ли још живота на месецу?

Ово питање, које је одскора опет почело занимати астрономе, није без интереса ни за профане у астрономској науци.

Већ је одавно примљено тврђење да је потпуни мир већ сасвим завладао на месецу, чија се површина показује као безброј светлих и мрачних тачака, валовитих узвишица и кратерских удубљења. У самој ствари, то није баш тако. Што је бивао већи број проучавања прећашњих месечевих карата, што се више фотографским снимцима улазило у детаље месечева рељефа, то се све боље увиђало да на садашњем месецу има и оног чега пре 30 или 50 година или није никако било или се јављало друкчије него ли сад. Има доста астронома који и сада све те јаче промене у рељефима месечеве површине сматрају за немогуће, па их оправдавају једино јачом оштрином садашњих инструмената и несавршенством прећашњих карата. Па ипак, и поред тих разлога, запажене су несумњиве промене, које не беху убележене у картама Медлера и Бера, који су цео свој живот посветили проучавању Земљина пратиоца. Познато је да су те карте (ма да су рађне пре неколико десетина година) тако одличне, да не уступају ни једном снимку данашњих телескопа. Поредећи са тим картама садашње снимке, опажају се разлике које ни мало нису безначајне. Астроном Клајн, који је цео свој рад посветно проучавању Месечеве површине, овако пише: „Посматрања Медлерова довела су прећашње

астрономе до несумњива уверења, да је живот на Месецу потпуно изумро. То је погрешно, јер се на Месецу опажају промене које су много веће од промена на нашој Земљи.“

Прво су опажене промене у великом кратеру Месечеве области Посејдон, у чијем су гротлу опажене велике промене. И сам Медлер, велики зналац Месечеве површине, који је Месецу порицао и најмањи знак живота, морао је признати да се налази пред појавом коју никако не може одгонетнути, јер веома личи на знаке живота.

Други кратер, т.зв. Линеј, био је до године 1866. предмет веома честих проучавања Медлерових и описан је као дубоко гротло са пречником од 40 километара. Те године (1866.) нестало је тога гротла, а место њега опажено је само огромно удубљење које несумњиво доказује промену на томе месту. Али пре кратког запажен је опет кратер на томе месту, само му пречник није већи од једнога километра, док је огромни кратер Линејев, као што видесмо, био 40 пута већи. — Још је значајнија промена у Месечевој области *Mare Foecunditatis*. У њој су, већ давно, била опажена два планинска венца, једнаке величине и потпуно кружна. Никакве погрешке не може бити, јер су за последних 30 година снимана стотинама пута, са истим резултатима. Медлер их је проучавао пуних 8 годинн. Сада је њихов изглед сасвим промењен: један венац не само да је већи, него је и свој облик сасвим променио. Та се разлика опажа не само кроз велике и усавршене телескопе, него се може одлично видети и кроз најмање и још несавршене инструменте. А промене на Месецу не остадоше само на томе. 1877. године опази Клајн и убележи велику кратераста провалу и на једном њезину завршетку други, сасвим мален кратер. Ову појаву не беше нико дотле запазио, и ако се, после Клајнова открића, могла посматрати и најпростијим телескопом. Наука је захвална Клајну и за проналазак још неколиких сложених кратера и дубодолина, којих раније није било, јер их, поред све лакоће посматрања, нико не беше опазио.

Из ових промена на Месечевој површини, не може се порећи да на Земљину пратиоцу има животних сила које опажљиво мењају изглед Месечеве површине својим исполинским и стихијским превратима. И поред традиционалног уверења да је на Месецу нестало живота, он је ипак жив и даје астрономији довољно материјала за размишљањ о узроцима тих појава. Веома је сумњива хипотеза о житкој огњеној маси која је покретом својим створила и стварала Месечеве кратере, јер је Месец према Земљи много мање тело, а кратери су му тако огромни да су вулканска гротла на Земљи права ништавила према њима. Највећи Земљини кратери једва имају до пет километара у пречнику, а Месечеви су до 20 пута већи од њих. Може ли тако мало небеско тело имати у својој утроби толико силе за такве појаве? Због тога су тражени и друкчији разлози. Неки мисле да су ти кратери трагови оних распрснутих колосалних мехура који се беху нахватали по житкој месечевој површини; други мисле да су то удубљења што их учиниште огромни метеори својим падом на некада меку Месечеву површину; и, на послетку, неки мисле да су и дубине и висине Месечеве обичне последици физичког закона о хлађењу житких маса, управо као и на нашој Земљи.

Али су мишљења ипак подељена. Главно је да тим појавама има узрока, и да тај узрок још није престао, јер ето и данас још мењује изглед Месечеве површине. О каквој смрти на Месецу не може дакле ни говора бити. Стихијске силе још раде на њему и дају нашим астрономима довољно појава за посматрање и проучавање.

С.

УМЕТНОСТ

Изложба Менцелових радова у Народној Галерији у Берлину

(свршетак)

Човек се с правом пита, јесу ли то Немци из доба Фридриха Великог, што су овде представљени. Одговор на ово питање згодно даје једна епизода из живота Менцелова. Год. 1895. приреди данашњи цар Менцелу једну ретку свечаност. Позорница свечаности беше Сан-Суси. Сви позвани беху у оделу из доба Фридриха Великог. Само Менцел, од кога је све ово тајено, дође у фраку. Њега, при доласку, поздрави стража у униформи Фридрихових гренадира. У замку, осветљеном свећама, Менцелу се најједаред пред очима показало у живим облицима све оно, чиме је његова фантазија ове просторије насељавала. Менцел је имао разлога да буде задовољан. То беху савремени Немци у оделу из доба Фридриха Великог.

Далеко већа снага Менцелова талента лежи у једноме делу, које са хисторијским радовима његовим нема ништа заједничкога. Снажан аналитички дар, који и најситније појединости проналази, огледа се у несумњиво најбољем делу Менцелову „Eisenwalzwerk“: огромна радионица, изукрштана тешким металним ваљцима и шипкама. У средини неколико људи, снажних мишића, у највећем напону своје снаге труде се да у огњу излију један велики комад гвожђа и даду му нов облик. Лево се неки радници перу и преобличе. Десно неколико уморних људи журно свршавају ручак који је једна млада девојка донела. Оштром оку уметникову нису се измакле ни најсуптилније појединости. Ваздух, усијан пакленим огњем у радионици; црвена светлост, што се рефлектује на лицима радника; грчевито стезање мишића, проузроковано утицајем врелине што из ватре избија; борба дневне светлости са светлошћу ватре издају најфиније опажања уметникова. Нада све то контуре фигура и група у извијеним, немирним линијама појачавају утисак мучна рада, борбе људи са природним елементима. Чисто се осећа трештање машина и пиштање читаве мреже од жица. Све подсећа силно на Вулканову ковачницу. Иста савесност, коју и у другим сликама Менцеловим сретамо, избија и у овоме делу на видело. Десетак сачуваних скица показују, како је уметник ревносно и дубоко студирао постављену тему. На једној скици стоји записано уметниковом руком: „Bei der Walzarbeit alles Balken — und Stangenwerk roth angescheint. Alles dahinter erscheint dunkel.“ На истој скици стоји на десној страни записано „Alles Gitterwerk oben auf dieser Seite heller als der graue Hintergrund“; на неколико места може се такође читати: „Tageslicht“, „Luft“, „schmutziggrau wie alles и т. д.“

У низу осталих дела Менцелових ова слика стоји сасвим усамљена: усамљена и по предмету и по уметничкој вредности својој. У многобројним акварелама и гуашама, што су овде изложене, верно је и савесно оцртан живот на

булеварима Париским, на тргу у Верони, у бањи Везену, у Кисингену, у Гармиш-Патенкирхену — са много разумевања је насликана унутрашњост цркава у барок-стилу; на допадљив начин се износи живот животиња и многе жанр-сцене из свакидашњега живота. Ова разноврсност интереса показује с једне стране човека, који није затворених очију пролазио кроз свет, а с друге стране је најочитије сведочанство, како Менцел није имао свога правца. Несумњиви утицаји са стране не могу се отети оштру оку. Час ово подсећа на Дирера (илустрације, виньете) час оно на Рембранта („Синагога у Прагу“). Час су то плен-еристе или нео-импресионисте („Bon soir, messieurs“), под чијим утицајима он несумњиво стоји, а, иначе много репродукована, литографија Менцелова *„Дванаестогодишњи Христос у храму“* у свему је тако идентична са истоименом сликом Хајнриха Хофмана у Дрезданској галерији, да се човек у чуду пита, ко је отац овога дела?

Менцелове слике веома јако подсећају својим бојама на аквареле и гуаше, које је он тако често радио. Иначе је Менцел мајстор у композицији. Ипак има ситница, које веома осетљиво око вређају. У слици „Tafelrunde“ наглашена је средина слике тиме, што је у позању једно крило врата отворено. Поглед се одмах на овоме месту заустављ̀а. Фридрих Велики, који би требало да се овде налази, помакнут је мало у десно. На слици „Friedrich der Grosse auf der Reise“ вређају око оне две подједнако наглашене вертикале: Фридриха Великог и онога дворанина десно, што чита краљевско наређење.

За онога, који би хтео да прати процес уметникова стварања, од неоцењене су вредности безбројни цртежи, скице, студије, илустрације књига, диплома, позивница, проспеката, јеловника, карата. Оне заузимају девет десетина ове изложбе. Најдиспаратније ствари привлачиле су пажњу уметникову. Скулптуре са Партенона стоје ту у друштву једне ципеле у рококо-стилу, представљене у десет разних изгледа; Фаун Барберини стоји поред униформи, ревносно у музејима сниманих, поред седала и ратне опреме. Изгледа, као да је уметник вечито ишао са књигом скица у руци и снимао све, на чему се његово око заустављало. То је била најбоља школа за овога човека који није ученик ни једне школе, ни једног учитеља.

Ако бисмо према целокупном утиску, који ова изложба на нас оставља, хтели да уметнику одредимо место у хисторији уметности, ми га никако не бисмо могли ставити међу уметнике првога реда. Скромно место у друштву бољих Берлинских сликара још би му било најприличније. Менцел је један обичан таленат, који се не отима утицајима са стране; никако пак није он геније, што се својим смелим замислима намеће добу у коме живи. Он може још да буде велики у узаним границама Берлинске уметности; изван ових граница, његова се величина губи — у толико већма што се хоризонат више проширује.

На сред огромнога трга Фридрихова у Каселу диже се скроман споменик Фридриха II. Он се потпуно губи у далекоме простору што се око њега шири. Менцел је сличан овоме споменику. Не достаје му пространо и високо подножје, са кога би са свију тачака могао бити видан.

Влад. Р. Петковић

РАЗНО

* Боривоје Нешић, инжињерски пуковник, јавља да је спремио за штампу дело „Стална фортификација“. Дело ће изнети неколико свезака, а први свезак, „Градска војна“, биће готов у току ове године. —

* Од 1. јула о. г. почеће излазити у Пакрацу нов лист „Пастир Добри“. Власник је Митрофан Рајић, протосинђел, а уредник Светозар Грубач, парох у Крижевцима. Лист ће излазити двапута месечно, а годишња му је цена 5 круна. Биће заступљене ове рубрике: I Проповеди, II Катикизовање, III Богослужење и требе, IV Пастирски рад и живот свештеника, V Званичење, VI Листак.

* У Новом Саду оснива се српско певачко друштво с овим задатком: I да негује српску народну и уметничку музику, затим словенску и других народа и да у цркви пева народну службу; II да буде повереник наших културних установа; III да оснује у Новом Саду Српску Музичку Школу, Српски Грађански Оркестар, музички лист и издавање музичке библиотеке; IV да приреди конгрес српских музичара; V да оснује српско игралиште, тамбурашко и позоришно друштво; VI да помогне подизање Српског Дома у Новом Саду, где ће бити све српске установе. —

* Неки Негован Ранитовић штампао је необично неписмен спев „Руско-јапански рат“, са 22 слике, у 20 песама. Цена је 30 новчића. —

* Јаша Томић (Нови Сад) штампао је нову брошуру „Један надсолгабиров“. Цена је 4 потуре. У њој се износи рад једног вишег мађарског чиновника за време избора.

* Милан Ђ. Милојевић, слушалац права у Паризу, штампао је своју докторску дисертацију о Старој Србији и Маћедонији. Заступа и износи као најбоље решење тог тешког питања — аутономију обеју покрајина. —

* Штампа се и до краја јула биће готово ново издање Карићева „Земљописа“ за III и IV разред гимназије. Издање је, према напоменама Д-ра Ј. Цвијића, спремио професор Радомир Илић. Овај ће се земљопис продавати у корист фонда пок. Владимира Карића за испитивање српских земаља.

* 25. о. м. одржана је у Министарству Грађевина јавна офертална лицитација за грађења Дома Народне Скупштине. Предрачунска је сума 2,079.700·42 дин. Зидање ће почети на пролеће 1906. године. —

* Министарство Просвете расписало је стечај за израду уџбеника за Зоологију у нижим разредима средњих школа. Рок је изради 1. јануар 1906. године, а хонорар писцу 2.000—2.500 динара. —

* Д-р К. Руварац израдио је етнографску карту српског народа у Хрватској и Славонији, са прегледом бројног њихова стања у појединим местима и изборним срезовима. Карта се може добити у књижари Светислава Цвијановића.

* Пошто још није одређен рок за издавање органа српске странке у Приморју, управни одбор објављује да ће „Dubrovnik“ и даље излазити док се не јави странкин орган. Евентуалне претплате на „Dubrovnik“ рачу-

наће се у претплату новог листа. Досадашњег уредника „Dubrovnika“, г. М. Вакетија, заменио је г. К. Доминковић. —

* М. Миловановић, професор у пенсији, спремио је за штампу нов рад „Живот и дела Адама Богосављевића“. Поред тога у књизи је изнесен и пишчев поглед на политичке догађаје у Србији од прошлога века до данашњих дана. Књига ће изнети нешто више од 6 штампаних табака, а цена ће јој бити 1 динар. — Приход је намењен подизању споменика пок. Адаму Богосављевићу.

* Д-р Милан З. Влајинац штампао је свој рад „Пољопривредна настава у Србији“. Пре засебног издања био је овај рад штампан у „Српском Економисту“. Цена је 0·60 дин. —

* Душан Ђурић, учитељ у В. Кикинди, написао је за српску младеж књижицу „Све се може кад се хоће“. Цена је 30 новчића — Од истог писца изашла је, у издању књижаре Ј. Радака (В. Кикинда), нова засебна књига „Пет изворних приповедака за децу“. Приповетке су: I Добри син, II Не чини никоме зла, III Гаров, IV Сироче, V Ђердан. — Цена је 20 новчића. —

* М. Обрадовић (Загреб, Петриньска улица 30) дао је у штампу „Албум Питсбурга“, места у С. Америци, где живи највише Срба. Цена ће бити 2 круне, а препродавцима 25%. —

* Наша сарадница Госпођица Умберта Грифини (Roma, Via Nazionale, 64) изабрана је за уредника српског дела италијанске ревије „La Nuova Rassegna“. Знајући са колико је савесности и знања госпођица и до сада преводила наше ствари, искрено се радујемо томе избору и честитамо јој. Српски књижевници и издавачи учиниће несумњиву услугу српској књизи у италијанском народу, ако своје књиге буду слали Госпођици, која их неће оставити без приказа. —

† Јанко Веселиновић

(Рођен 5. маја 1862. † 13. јуна 1905. год.)

Даровити српски приповедач, Јанко Веселиновић, после дужег боловања преминуо је у селу Глоговцу, у Мачви, код свога оца, свештеника Милоша Веселиновића.

Пок. Јанко рођен је у селу Глоговцу, где је учио и основну школу, а четири разреда гимназије свршио је у Шапцу. Год. 1878. ступио је у учитељску школу у Београду, а 18. јануара 1884. године положио је практичан испит за учитеља у Свилеуви.

О пок. Јанку и његову раду проговорићемо опширније.

Бог нека му души опрости!

БИБЛИОГРАФИЈА

Министарство Привреде. La Serbie a l' exsposition universelle de 1905. a Liege. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1905 — 16×24 см., 246 стр. —

Др. Бошко Петровић: Основни проблеми философије или увод у философију. Сепаратни отисак из Школског Вјесника. Цијена 2 круне. Сарајево, земаљска штампарија. 1903—1505. — 17×25 см. 124 стр.

Милан Обрадовић: Упуство за оне, који су одлучили ићи у Америку и најлакше, најбрже учење енглеско-америчког језика, без учитеља за 30 дана, подељено у 30 задаћа. Штампано у 50.000 комада. Загреб 1905. — Тискара С. Албрехта (Моаровић и Дечак). 14×23 см., 64 стр.

Јаша Томић: Парница против српских манастира. Прештампано из „Заставе“. Цена 20 потура, 12×20 см., 63 стр.

Каталог књига српске књижевности за 1905. Издала дворска књижара Мите Стајића у Београду 1905. 14×20 см., 410 стр.

Психичке студије. Чија је будућност? Збирка чланака прештампаних из „Новог Сунца“. Београд. Електрична штампарија С. Хоровица. 1905. 12×18 см., 86 стр.

Авда Карабеговић. Пјесме. Београд, штампа Ч. Стефановића, преко од „Руског Цара“ 1905. 13×20 см., 58 стр.

Др. Св. М. Марковић. Лекарски извештај о Трећој Београдској Гимназији за школску 1904—1905 годину. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова ул. бр. 1. 1905. Цена 50 п. д. 16×23 см., 25 стр.

Споменица двадесетпетогодишњице Београдске Трговачке Омладине. 1880—1905. 5. јуна 1905. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова ул. бр. 1 15×23 см., 275 стр.

Др. Владан Ђорђевић. Крај једне династије. Прилози за историју Србије од 11. октобра 1897. до 8. јула 1900. Свеска четврта. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова улица број 1. 1905. 16×24 см. 348 стр.

САДРЖАЈ:

Бежанка, од Зар. Р. Поповића (свршетак).

Љубавна прича, песма Душана Ђукића.

Наступна грозница, од Д-ра Д. Николајевића.

Две Хајнеове, песме Влад. Станимировића.

Хајдук-Вељко, с нарочитим погледом на народну поезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (свршетак).

Идеали (М. Лохвицка), песма С. Ј.

Како је постало друштво за сироту и напуштену децу, (из Тасина Дневника).

Станислав Пшибишевски, (силуета), написала Ружа Д-ра А. Винавера.

Последња борба (А. В. Кољцов), песма Р.

Манастир Довоља, од Стев. Самарџијића.

* * * песма Р. Ј. Одавића.

Казна, написала Е. Neega (свршиће се).

Листићи: Верност, од Влад. Станимировића. — Поздрав пријатеља, од Ст. С. Н.

Хроника (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

Уз наше слике.

СЛИКЕ: Две матере. — Смрт Св. Јована. — Невеста. — Пролеће. — Из приморја. — Бајацо. — Пет чула. — Амор и Психе. — У судском ходнику.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА и КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА и ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ на ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица поједина употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Кољача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама цепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

Препоручујемо поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 дин.

Сенекова увлака за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то: од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динари комад.

БРОЈ 7. БЕОГРАД, ЈУЛА 1905. ГОДИНА VII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Свилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кепер у;
Тепиха и проетирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чараше свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 7. Београд, јула 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Последњи стажар

(из записака мога дома)

Драгутин М. Домјанић

— Загреб —

У оно вријеме је био неки мусави сеоски пас заблудио град и више од обијести него од злобе загризао дебељахно псетанце високе даме, које се иначе са собарицом возило на кочији у шетњу, али онај пут опет побјегло из дворишта, јер се упутило с неком простом куjицом у мезалијансу, о којој се у кући говорило само тихо и с негодовањем. Псетанце је више од страха (дама је рекла: живчани шок!) него од озлиједе угинуло. Крволочни је пас побјегао, а дама није дозволила парање свога миљеника и зато се сумњало, да је пас био бијесан. Усљед тога је одређена контумација за псе у околишу малоне од сто миља.

У том околишу је било и бивше имање које је пропало као и племићска породица која је ту живјела кроз покољења.

Остала је која шака земље на дворишту и за силним пањем липе кућа без прозора, без вратâ, без живе душе, тиха, али још увијек свијетла, као да је још јучер у њој звонио дјечји смијех под шумном крошњом стољетне липе и као да је час прије замрла пјесма са гитаре а слијепом старцу пошле мисли за звуцима у далеку младост, док је још и њему било сунце златно ко и живот. Али липа је посјечена и продано дрво, дјеца су одрасла и већ су људи и већ су се и они преживјели, гитару је на дражби купио цјани опанчар а старац је умр̏о сам окусивши чашу поклоњена вина, док је његове винограде уништила филоксера и родбина.

На том је дому била клетва. Иначе не би могло бити на тако маленом простору толико несреће. Једва је који од чланова тога рода свршио обичним, мирним начином и умр̏о „сретно и наравно“ то јест од старачке немоћи. Портрети чланова тога рода јесу портрети нескрштивих несрећа. Бака је још држала дјецу на окупу и барем једном на годину би се састали, а у празницима би смијех дјеце испуњао сада посјечени врт и воћњак. Али и бака се прерадила и усред посла умрла. Сад су се дјеца разишла за увијек и слијепи дједа остао сам са својим фамулусом, негдашњим вјечно младим јуристом, који је вазда пјевао и вазда се канио женити, те у тој накани и осједио. Није било газдаричине руке и све пошло по злу. Дједа се задужио зету, који је трговао свим и

свачим. За дуг му зет продао све на дражби и сам купио за ситницу. Од дражбе је дједа просто венуо. Није више ни ишао по собама у којима је готово видио сваки кутић, само се скутрио на канапеу и сједио као у полусну под старом сликом свога грба, замрљаном од муха. Венуо је и након кратке болести и неопазице умро на руци свога јединог пријатеља, сиједог младића, који је остао сам с неким полудивљим псетом, које се, заблудивши из туђег села, излемано од сељака и изгризено од паса, склонило у опустјели дом.

Зет је све продао: стољетну липу, јаблане, те старе чуваре племићских домена — циганима за корита; крпу по крпу земље, док је још дједа живио; воћке и останке подрума за гориво дрво, а дједа је под задње дане морао у кабаници сједити у својој соби; темељно камење зграде при зденцу оному истому сељаку који је прије покрао греде срушене зграде; грабово дрвеће из сјенице, у којем је било урезано толико имена и толико успомена; малу сребрнасту брезову шумицу, иза које је сунце излазило, па и алеју старих дудова. Из куће је, наравски, разнесао све што није било прибито, дапаче је ситничару дао с темеља стргати стару жељезну пећ са жељезним нимфама у вјечном плесу — крамару Жидову у замјену за нешто модре галице. Старим клавиром су ложили ватру тежаци што су преносили котац у зетов виноград.

Јуристу је ипак оставио његову собу, сломљени кревет, бивши столац и комад стола, али уз најамнину, и то само зато, да пази да тко не украде још и опеке од куће, а у осталом тко би и узео у најам ону собу влажну, близу гнојишта, с прозорима залијепљеним папиром и с тако изгаженим прагом, да би се и човјек лако у собу провукао и крај закључаних врáтâ.

Јурист је који тједан тамо становао и даље је пјевао куд је ишао, само коврчасте су косе бивале све бјеље и лице све више изорано. С њим је био пас на сваком кораку, а често спавао на његовим ногама. Њему је јуриста сада пјевао, њему се тужио, па други су га сви држали наметником, а нису се хтјели сјетити, да је он слијепца дједу водио кроз већи дио живота, а од бакине смрти и хранио и одјевао. Покојног дједу је волио пас и вазда био уза њ, кад би старац сам, тапајући батином, шетао на дворишту пуном сена, што га он није видио.

По смрти се пас снуждио и често обилазио собу, гдје је дједа умро, али у собу није ушао. Страних људи није трпио, а особито не зета. Чим би га издалека осјетио, тако би се узнемирио, разбијеснио, да си га једва придржати могао. А и зет га је мрзио, као да је човјек. Једино то псето није могао одстранити и ако га је увијек сјећало да је у том пустом дому наметник, а није га могао ни продати, јер је било без вриједности.

Отказати јуристу стан отворено није могао, јер га није сметао а плаћао је станарину. За то је једне хладне ноћи дао однијети с куће сва врата и све прозоре, док јуриста није било код куће, а кад се јутром вратио, нашао је пса крваве главе и једва жива на свом кревету. Дошле су ноћи дуге, снијежне и злобне, те је јурист морао оставити стари дом и уселити се у сељачку кућу. Било му је тешко, као да су тек сада умрли сви које је он љубио, — али зима је јача од срца.

Пса је нестало. За двије, три ноћи чуло се у пустом дому лајање и као отегнути плач, и тако је било даље сваке ноћи. Пас није више никога познао, свакога је бјежао и никому није дао ући у кућу.

То је била зету добра изликa, да је ваљда пас бијесан, а пошто је пасја контумација, сам га је устријелио, кад се пас већ сав изнемогао стиснуо у кут, гдје је дједа умро.

Запао је дубок снијег и прекрио двориште и разбите преграде дома, а дом је био сабласно тих и гледао својим ископаним очима мртво са брежуљка у бијеле ливаде и шуме.

Сада је зет истом ступио сасвим у посјед *свога* имања.

Негде чух...

Негде чух,
Неко рече име твоје,
Слатко, мило име твоје
Негде чух.

К'о да липа замириса
У тај мах,
Кроз душу ми чежња мину,
Занесе ме у давнину...
У тај мах
К'о да липа замириса.

Пијетро Косорић

В. Буковац

Гундулићев сан

УНИВЕРЗИТЕТСКА

Два падишахова роба

(Истинит догађај са Косова)

I

Крајем лета, кад Косовске железнице још не беше, рано изјутра царски весници викаху по Солунским улицама, најпре на турском, после на грчком и најзад на српском језику:

— „По заповести светлога валије Солунског, мушира Саадедин-Девлет-паше све су градске капије поседнуте. Све кириџије, које су се затекле овде, нека дођу у конак да узму царске товаре под комору за Сарајево. Царска ће благајна плаћати само по два гроша дневно на свакога коња за исхрану. Ко покуша да се из града искраде, биће кажњен новчано, а ко буде молио пашу, биће одмах бачен у Канли-Кулу на неодређено заточење. Таква је заповест и нека Бог сваког сачува од непослушности и дрскости, јер је гнев царскога намесника, светлога валије, толико исто безграничан према дрскима, колико је велика правичност и личност његова према послушнима!“

Весници обиђоше све главне улице, па се поново вратише на главна тржишта, где поновише страшне наредбе само на српском језику, доказујући тиме као да се све то тиче највише Срба. Јер последње речи валијине заповести особито звонко изговараху, старајући се да им даду правилно изговарање без икаква мешања турскога језика.

Имали су и зашто.

Солунски караван-сараји у то време, кад кроз жиле свеколикога живота на Балкану бијаху струје мрачне и поетске средњевековности, бејаху препуњени кириџија из западних и северних земаља српских. Они већ посвршавали послове у Источној Румелији, па се сад стекли у Солун, да узму товаре безбројним трговцима до Скопља и Ниша, Бања-Луке и Метковића. И баш у овом тренутку мудри валија нашао згодан случај да готово бесплатним подвозом снабде немирну Херцеговину и беговску Босну прахом и оловом, чиме ће је бранити низам и паше од толико непријатеља, спољних и унутарњих. А оваку згоду тешко би кад и дочекао. Караван-сараји препуњени коња, а кириџије сама раја, која ће морати да послуша и да без паре и динара однесе царску цебану. Он ће зато, као искрени син велике отаџбине и роб цара над царевима, бити веома задовољан, а са сјајне и украшене златом и драгим камењем тахте, где калиф премишља велике државничке мисли, просуће се к њему, робу падишахову, милости као бисер са грла његове Ђурђијанке, кад је у љубавном заносу стисне мало више него што треба... Он добро зна да су Срби доста тврдоглави, па је због тога издао заповест да му не долазе и да га не моле, него да сви дођу у конак, па ће сам ослободити коморе сиротињу, само ако буде сувишак коња.

Страшна вест брзо обиђе све караван-сараје. Не потраја дуго и у једном се скупише сви крамари, окружени кириџијама, ожалошћеним и убијеним, као што је свако кад му зла судбина испече овакав колач. Видиш брката разголићена Сеничанца, како је осунуо лице, покуњио главу и пун сазнања да је горе високо, а доле тврдо — готов је само да махне руком, што увек чини Словенин кад га снађе безгранично зла судбина. И остали су као и он. Место тога да узму трговачке товаре и зараде лепу парицу и однесу је кући за Божић, они ће изгубити до Сарајева толико времена без надницe, покварити коње под тешким товарима, бити срамљени, псовани и бијени немилосрдним војницима Анадолцима и — доћи кући са пребијеним ребрима и испијеним лицима.

Комора!.. То је страшна реч која кириџији и уморан сан квари, па га у глухо доба разголићена гони да при зимској мећави потрчи к своме коњу хранитељу, са чијег самара и децу обува и крсно име вином прелива и Турчину проклети данак исплаћује. А сад је то стварност. Сад је то истина. И од Солуна до Сарајева толике муке без марјаша награде.

Крамари уђоше у једну собу да се посаветују шта ће да раде. У осталом, то није баш дуго трајало, јер су сви знали да од зле коморе, као и од свега њојзи сличног, у Турској има само један лек — новац...

II.

После пола часа из караван-сараја изиђе младић у богатој Косовској ношњи, али без јатагана и пиштоља, и ако си га одмах могао познати да је крамар, по широком, пљоснатом фесу и високим чизмама. Крамари јавно носе оружје, јер им власти допуштају. А младић беше све оставио, само у руци држаше повећу торбу, нечим готово вршком напуњену. Он управи великом улицом право ка конаку. Стража га пропусти кроз капију, и он изиђе на горње бојеве. Пред одајом валије заустави га крупан ординарац, па кад чу његову жељу, љутито махну главом и рече:

— Олмаз!.. (Не може се!).

Момчић се тихо осмехну, спусти торбу и извади свој новчаник. Згодно и брзо пружи Турчину пет дуката.

— Олмаз! — чу се и опет лаконски одговор.

Момчић пружи још пет. Ординарац се значајно осмехну, рече да ће се постарати да га паша прими, па уђе унутра. После неколико тренутака врата се отворише и он са глупим турским поносом, помешаном са лакајском халапљивошћу и уљудношћу, указа младићу пут. Младић узе торбу у леву руку и слободно прекорачи праг. И од-

мах угледа пашу, још младог; дубоко му се поклони, па онда приђе, пољуби му скут златом извезена кафтана и мекану руку. Кад то учини, извади из торбе писмо и положи га на пашино колено; после тога развеза мараму и гомила дуката чудновато блесну поред пашиних ногу.

— Пашо хазретлери![1]) — поче младић чистим турским језиком. — Око двеста кућа луте сиротиње царске раје, која се храни само са самара, моли ти се данас да ослободиш сто мојих другова и њихову тисућу кљусади. Царска је земља и велика и богата, те се наш светли цар (да му Бог на дуго продужи дане!) може обићи и без наше сиротињске помоћи.

Кад ово изусти, дубоко се поклони, па приђе и опет пољуби скут и руку намрштеном паши. Кад то брзо и лепо изврши, измаче се на неколико корака и мирно стаде, готов да чује и гром и благовест.

Паша диже своје очи и премери га. Мрдну главом и отвори писмо, па кад га прочита, опет погледа младића и осмехну се. Но то потраја само за тренут.

— Како ти је име?

— Радован, светли пашо.

— М-м... Радован... Јеси ли ти амо довео породицу Весељ-пашину из Мостара?

— Јесам, у твоје здравље...

— Хм... — промрмља паша кроз нос, па се замисли јамачно о ономе што је слушао прошле године о породици Весељ-пашиној, коју је неки млади Србин крамар, по имену Радован, довео у Солун здраву и читаву, и ако је у Качаничком ждрелу изгубио дванаест другова, док је караван и харем одбранио од разбојника. Том је приликом млади крамар показао колико је и поштен и јуначан, те се одмах прочуло о њему по свима раскршћима с обе стране Вардара.

Паша опет прочита молбеницу, па подиже очи и намргоди повише.

— Како си смео погазити моју заповест и доћи ми? Знаш ли како сам наредно и казао да свакоме непослушнику прети Канли-Кула?

— Погрешио сам, пашо, из невоље... Опрости...

— Ех, опрости!?.. Ба!... Велиш да вас има сто. А зашто није други дошао?

Радован погну главу и немаше одговора.

— Зашто! Јеси ли ти најстарији или главни крамар?

— Најмлађи сам, светли пашо.

— Тако... Па зар само ти не жалиш главе?

— Жалим, пашо. Али сви су они ожењени, имају деце, а ја немам ни жене ни деце. Мислио сам да је боље да ја изгубим главу, ако је потребно, него ма ко други од њих. Али је у царских намесника срце широко и милостиво. То сам знао, и тога ради се и реших да припаднем твом светлом колену. И молим ти се: избави сиротињу од коморе, па ако хоћеш узми за то моју главу. Аман, пашо хазретлери!

Паша га у чуду погледа.

— Да те нису преварили и наговорили крамари на овај поступак?

— Нису ме преварили, пашо...

— Па зашто није други пошао?

Ц. Медовић — Благовештење

Радован се нађе на невољи.

— Нису смели?

— Да... — тихо промуца.

Паша се мало разведри, па га благо погледа.

— Колико ти је година, сине?

— Двадесет и пет, честити пашо.

— Хм... веома си зелен... Са мном се не треба шалити. А шта си ово донео?

— То ти је сиротиња послала *јабуку*.

Паша се осмехну.

— Велиш да ниси главни караван-баша?

— Нисам. Ја имам свој караван од сто и четрдесет коња и двадесет људи. Њихов сам само крамар, а остало има своје крамаре и сви имамо другог главног крамара.

Паша се зачуди. Повуче неколико димова из наргила, па устаде.

— Веома си зелен, синко. Млађи се за старије не моле. Али ти си изузетак — да ти нисам дужан... Да је ко други дошао и донео овај новац, одмах би му глава одлетела с рамена... Младости ваља праштати: за твоју отвореност поклањам ти живот, а за пожртвовање

[1]) Светли.

ослобађам твој караван. Иди, узми своје коње и бежи из Солуна, а објаву ћеш сад добити.

Радован се сневесели.

— Аман, пашо, ослободи и остале!

— Иди одмах, не љути ме!

— Онда узми и мој караван, јер немам образа да се вратим међу крамаре. Молим ти се: или све или ни мој!

— Ах, рајо, рајо! Имаш добро срце али тврду главу — рече паша, очевидно и наљућен и тронут младићевим држањем. Паша је подуже стајао и укочено гледао час на њега час кроз прозор на глатку површину залива.

— Добро, сине! Ослобађам ти све коње ради твога поштења. Кад у царевој земљи има такав човек, ја се радујем, јер га први пут сретам... Нека је у добар час: иди с миром!

Младић се дубоко поклони и пољуби пашин скут и руку.

— А сад узми и ове паре, ову *јабуку*, како ми рече. Може бити нећеш веровати, но заиста ништа не мрзим као мито, које је уназадило нашу царевину. Ти си поставио главу у торбу и право је да ти дружина добро плати. Зато ти заповедам да узмеш сав новац и задржиш себи. Пази, не љути ме!.. Иди и моли се Богу за царево здравље!..

Радован се поклони и са свештеним поштовањем погледа заиста чудноватога пашу, који одбија новац; брзо стрпа дукате у торбу и с турском пристојношћу и са искреним страхопоштовањем остави одају. У предсобљу пружи ординарцу још десет дуката, па ишчезе.

Кад је све испричао крамарима и још рекао да ће новац ипак да врати, ови му понудише да међу собом поделе, а дружини да кажу како је паша све узео. Дошло је до крупних речи. Радован одмах скупи сву дружину, па им и ово исприча и, раздајући свакоме новац, рече: да пазе кога бирају за крамаре.

Око подне чиновник је на Вардар-капији пропуштао караван за караваном и многе кириџије призивао и нешто тајно с њима беседио. Радован је тек у Скопљу дознао да их је чиновник питао: јесу ли примили свој новац или не?

III.

Прошло је две десетине година.

Солун већ беше везан за Митровицу железним путем. Гвоздена кола свакога дана чудном Косовском ширином носиште и трговачке товаре и прах с топовима и безброј нових генерала и чиновника. Па ипак је живот на Косову текао по истом коловозу као и пре, кад све беше по староме средњевековном начину. Арнаути беху досадили и народу и властима, због чега учесташе жалбе у Цариграду.

И баш у ужасном тренутку безвлашћа, по Митровици се једнога дана пронесе глас да цар шаље на Косово неког мушира као изванредног изасланика да разбистри мутни положај и извиди рајине жалбе и муке. Тога ради народ поче да врви у Митровицу са свих страна. Напослетку службено би објављен дан и час муширова доласка. Митровица се диже на ноге и учини све потребне спреме.

У петак, на Бајиру поред војнога стана, с обе стране главнога пута до саме железничке станице, слеже се огроман свет. Одатле до самога конака беше уређена војска свих родова. На првом месту коњица, поред ње неколико батаљона арнаутских стрелаца и пред њима по два вода, с обе стране пута, копљаша и секираша, а на самом брду, према Звечану, неколико батерија пољске артиљерије. Даље је у ужим редовима био анадолски низам. До самих батерија стајаше турско духовништво: хоџе и улеме, па чиновништво и тек онда председник са члановима општине, а до њих учитељи и ученици свих турских школа, и нижих и средњих. То је са десне стране. С леве пак беху арнаутски поглавари, до њих српско свештенство, општина, грађани, учитељи и ученици. Одавде с обе стране пута стајаше огроман свет сељака Срба, без свакога реда, на челу са својим кнезовима и кметовима.

Грађани — Срби и Турци — одевени у свечано руво, а сељаци у рите; многи су међу њима чак и без опанака.

Прва гомила сељака беше из мêста поред Ибра од Митровице до Пазара; пред њима њихова четири кнеза, на челу са главним кнезом, високим црномањастим човеком у чистом сељачком оделу и турској грађанској обући. На глави му црвени фес и око њега повећа бела чалма, а у руци штап. Густи, проседи бркови особито доликоваху правилном носу и широком, глатком подбратку. Израз миран, величанствен као у стародавна источног патријарха.

То беше кнез Радован Росуља, кога је народ још давно-давно изабрао за кнеза, осетивши у њему простим народним чулом великог човека свога краја. Чим се вратио из Румелије и донео кући доста новаца, пређашњи кнез, после једног народног збора, добацио му је кнежевски топуз и штап и позвао народ да га изабере. Народ није ништа одговорио, већ неколико пута испалио пиштоље. Радован се до земље поклонио народу, заплакао се, пристао и одмах отпасао оружје и примио кнежевски топуз, а са њим и главну народну бригу: да штити сиротињу рају од сваке хале и вране...

Будући свакад с народом, већ прослављени кнез и данас ће у име његово пред високим царским изаслаником пролити сузу...

Огромна светина упрла очи кроз сребрнасту таму равнога Косова. Локомотива већ зазвижда и бригадни генерал истрже из корица сабљу и издаде наредбу првој батерији. Топови грунуше један за другим и пуцањ се убрзо помеша са звуцима марша „Хамидије“. Влак стаде. Гомила се узруја, жандарми потрчаше поред светине и, верни својој турској нехатности, тек сад почеше да закопчавају своје парадне копоране. Командант Косовске ордије одјури на коњу и поднесе рапорт. После се окрену

и махну сабљом. Сви пукови одадоше поздрав. Чим се разлеже узбуђена команда, пукови задрхташе. Срелци пођоше брзим, свечаним маршем. Напред копљаши и секираши са кожним увијанкама од грла до земље; достојанствено издигли секире и копља, крупно корачају и рекао би да их Мухамед шаље да неверним обзнане истинску веру јединога Алаха...

Стрелци прођоше. Крете се коњичка музика са неколико ескадрона коњаника на помамним арапским хатовима. Из страшнога тутња само каткад разбереш; „Арш — арш!“ оштру команду Алајбега у курдистанској шубари. Појави се и муширов весник у живописној одећи, држећи на позлаћеном копљу царски ферман — муширово пуномоћство. Напослетку, у гомили златних кафтана, очи застадоше на већ доста сѣдом паши озбиљна лица, у простом свакодневном војничком мундиру. Кола иђаху за њим празна, јер он јежђаше на белој епирској мазги. Поздрављаше руком војску и народ, па се заустави пред хоџама. Улема, у златном турбану, диже руке и очита молитву. — „Падишах'м'з чок јаша!“ — разлеже се по целом брду.

Топови опет рикнуше двадесет и један пут.

Мушир махну руком и свита пође. Кад приђе српскоме живљу, он уљудно поздрави свештенике и грађане, па ободе мазгу и приђе к сељацима. Сви се намах дубоко поклонише. Радован Росуља приђе ближе и рече добродошлицу на српском језику, па му се сасвим примаче и у име народа пољуби му колено. Мушир погледа, усправи се на мазги и махну руком пут народа.

— Кметови и народне старешине нека ми приђу! — рече он турски.

Кад га старци са дубоким поклонима окружише, он настави на турском:

— Ко од вас зна турски или арнаутски?

— Ја, ја, ја! —

— А ти? — окрену се паша кнезу Росуљи, који немо стајаше за све то време.

— Ја не знам ни турски ни арнаутски, честити мушире!

— А како знаш?

— Нашки...

— Добро! — промрмља паша и позва ађутанта: — Запиши: *народни старешина који не зна ни турски ни арнаутски!* — па окрену мазгу и за тренут ишчезе пут конака кроз Митровачке прљаве улице.

— Бог с тобом, кнеже, шта учини?!... — повикаше кнезови Росуљи. — Мушир се наљути и Бог зна шта ће од тебе учинити...

— Штогод хоће! — одговори кнез и мирно, сасвим мирно пође за осталом светином.

IV.

Митровица је за последњих сто година провела прву слободну ноћ. Двориште конака, тргови и све улице беху

И. Мрквичка

Свршено је

запрућене светином. И све се то кретало први пут у сазнању да му обноћ нико неће ништа рђаво учинити. Под притиском страха, све се то некако збратило; Арнаути се повукли и забринули, постали према Србима уљудни и пажљиви, тврдећи свакоме: како је суседство света ствар и како једна земља треба све да скупи, те да сви живе на миру и у љубави. Срби се подмигују и сваки у души осећа: „Е, причај ти сад, причај...“ По улицама разведени огњеви, те и иначе лепа Митровица, примила неки особити, стари и сјајни облик. Сељаци се на дрварском тржишту, недалеко од конака, разредили у неколико табора, па око огњева причају своје доживљаје, спомињу стара времена, и готово нечујно њихова душа додира струне боље будућности...

Освану дан и весници објавише: да ће се читати царски ферман и да ће бити примање у конаку. По па-

дишиној наредби неколике пекарнице издаваху народу хлеб, а војници довезоше неколико закланих овнова, да народ спреми себи ручак. Трговине све позатваране.

И ферман се прочита и настаде примање по реду: најпре Турци па онда Арнаути. Тек око подне дође ред на Србе; они се узмигоњише, а прота поче да прикупља расу, мислећи да ће и њега паша позвати.

Из конака изиђе муширски ађутант. Прође кроз свет и устави се у сељачком стану. Извади из џепа хартију и викну:

— Нека пође за мном *онај што не зна ни турски ни арнаутски*. Мушир га зове!

Сељаке ово жигну и сви са зебњом и страхом погледаше на свога главнога кнеза. Овај се подиже и бадро пође за ађутантом, који га брзо уведе у муширову дворану. Кнез му смело приђе и пољуби скут и руку.

— Ти си народни старешина?

— У царево и твоје здравље, пашо.

— А не знаш ни турски ни арнаутски?

— Не знам...

— Знаш само *„нашки“*?

— Да, *нашки*...

— Како то *нашки*? Има језик турски, бугарски, грчки и т. д. а *„нашки језик“* нико није досле чуо... Је ли твој језик бугарски?

— Није, честити пашо!

— Па какав си ти народ?

— Не знам, честити мушире.

— Како не знаш? — љутито подвикну паша. — Рум?

— Не!

— Булгар?

— Не!

— Арнаут?

— Не!

— Алах!.. А шта друго?

Паша се збиља зачуди.

— Ја сам прост сељак — настави кнез мирно — а ти си школован човек. Ти из књига знаш да је ову земљу цар Мурат сабљом отео на овом пољу од некога цара Лазара...

Паша устаде и приђе му.

— Тај стари цар, као што ти знаш, имао је велики народ, међу собом несложан и вери неверан... Кад је тај цар погинуо и вама царство предао, тај народ је остао око цркава и намастира, по селима и градовима, да као *царска раја* новоме цару служи и веран му буде. То су ми стари причали. А причали су ми и многе друге ствари... Ето, честити мушире, шта ја знам; сад ми ти кажи који смо народ ми раја: шта је био тај Лазар и његов народ?

— Србин?

— Ти, пашо, знаш боље но ја — одговори кнез угињући раменима.

— Врло добро: — Србин-милет!

— Вала ти, пашо, ка оцу, а народ ти се моли да кажеш чиновницима шта смо, те да нас не зову и не записују ни *рум* ни *булгар*...

— Добро, добро — рече мушир и записа. После га значајно погледа и осмехну се. Наслони му на раме руке и поче турски:

— Некад си говорио турски као прави Стамболија, а сад знаш само *нашки*!.. Срамота!.. Заборавио си свога доброг познаника, па се чиниш да не знаш турски. А Солун? А кад си био караван-баша, а комора и „јабука“? А?.. Видиш како те памтим добро! Ну, збори, зашто не знаш ни турски ни арнаутски!

— Пашо хазретлери! — рече кнез, па му притрча руци.

Паша се у грохот насмеја.

— Збори турски!

Кнез се опорави и поче чисто турски:

— Опрости, пашо, јер те нисам познао. Давно је било, али твоје добро никад нисам заборављао. А што сам рекао да не знам турски, велика ме је народна невоља нагнала. Дођу овамо паше, са којима народне старешине говоре турски, а кад оду одакле су дошли, — и не знају шта смо ми.

— Аферим!.. Ако, ако, не љутим се... Ти си добар човек. Седи. Никада те нисам заборављао, но сам се свакад чудио твојем поштењу. Ти и не знаш да сам онда одмах послао чиновника да пита сељаке, твоје сељаке, да ли им нисн за се задржао „јабуку“? И он ми рече да си све до марјаша вратио. А то је у нашој земљи чудо! Браво! Мило ми је што те опет видим као старешину. Седи, седи да се поразговарамо као добри стари познаници. — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Не прође неколико дана, а муширски је ађутант опет тражио и нашао онога што не зна ни турски ни арнаутски, па му пред народом предао пашин поклон — врло леп ћурак и раскошан чибук. А кроз месец дана рано изјутра звекет верига будио је свет по улицама ка железничкој станици, те је отворао решетке на прозорима и гледао оковане зликовце Арнауте, како их проводе у Малу Азију на вечно заточење.

Мушир је дуго остао на Косову и већ се почело у приче да ставља како тајанствени кнез седи код њега целе ноћи, те га наговара о многоме, што Турци не воле. Чак се почело да гуњча: како је паша и вером превртнуо, те је постао већи ћаур и од самога кнеза...

Тако се причало по чаршији међу Турцима, а у самој ствари ова два поштена роба великога Падишаха искрено се саветоваху како да уведу у ред несрећни и крвави алем-камен Калифове Круне...

Москва 1905.

Гр. Божовић

Једној песми

У свет си дошла јесењега дана
Кад лишће пада по гробишту мртвом,
Од срца пала болом искидана
За прељубљеном црне смрти жртвом.

Обијала си залуд многа врата
И смиловања тражила код људи;
Свеђ остала си бедна, непозната,
Ко туга боних, изморених груди.

Ал' сестра Глазба виде твоје сузе
И меким гласом тешити те стала,
За верну другу тебе скромну узе
Пољубив жарко твоја уста мала.

На посестримске примила те груди
И своје душе жар је у те слила,
Па ситност презрев бездушнијех људи
Пут неба разви херубинска крила.

Задар, 1905.

Рикард Николић

Како се заснивала астрономија?

Цртице из историје астрономије*)

Желећи дати прилике својим читаоцима, да се с времена на време упознају са тековинама астрономске науке — за сада ћемо им изнети неколико основних цртица из њене историје. Тиме ћемо уједно показати како је она изгледала у најстарије доба, када се је заснивала, како су се усавршавале њене методе кроз хиљаде година, док се није дошло до данашњега стања, до тековина које сада интересују не само праве астрономе, него и сваког човека чија се мисао покаткад управи и на небо као на једну огромну загонетку.

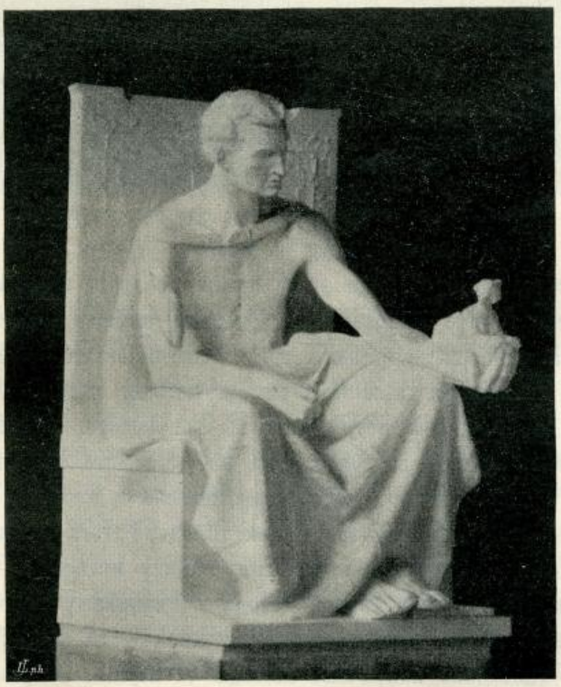
I.

Стара астрономија

Астрономија најранијега доба бавила се само посматрањем изласка и заласка важнијих звезда, затим помрачењима Месеца и Сунца. Сунчев ток на небесном своду пратио се помоћу звезда, које се виде непосредно по његову заласку или непосредно пред његов излазак, и по варијацијама сенке у меридијану на гномону. Кретање планета посматрано је помоћу оних звезда, којима су се планете приближавале у своме току. Да би се та кретања лакше могла опажати, поделили су небо на констелације, а зодијак на дванаест звезданих слика, према којима се Сунце налази у свом годишњем току кроз дванаест месеци.

Најстарија посматрања сачувана су код *Кинеза*. Код њих је астрономија обрађивана још у доба раније од 2000 година пре Христа. Основица њихових астрономских послова била је у њиховим религијским светковинама. Код њих је била установљена нарочита математичка служба да утврђује календар и да објављује помрачења.

По хронолошком реду, одмах после Кинеза долазе *Калдејци*. Птолемеј нам је оставио забележена три по-

Р. Валдец — Вајарство

мрачења Месечева из године 719. и 720. пре Христа. Калдејци су открили периоду т. зв. *сарос*, која износи 223 месеца Месечевих. По тој периоди Месец долази готово у исти положај према чворовима своје путање, према своме перигеју и према Сунцу. По томе, посматрана по-

*) По Tisserand & Andajor: Leçons de Cosmographie.

мрачења у редној таквој периоди, обнављају се по истом реду кроз друге периоде. На тај начин могли су унапред одредити када ће се које помрачење догодити.

Мало нам је остало трагова о астрономији у *Египћана*. Оријентација њихових пирамида и њихових храмова показује да су они располагали особитим познавањем астрономије. Осим тога, познати глас египатских свештеника био је привукао прве философе јелинске. Талес, Питагора и Платон тамо су нацрпли знања, која су после пресађивали у својој земљи. Питагора је учио да се Земља окреће око себе и око Сунца. Његови ученици и последници веровали су: да на планетама има становника, да су звезде сунца расејана по простору и да су оне центри толиких планетских система. Уз те велике философске погледе ишла су и систематска мишљења о хармонији сфера, само су она оскудевала у доказима. Њихова истина била је савршено непозната.

Оснивање александријске школе

По смрти Александровој, држава му је подељена међу његове главне војводе. На тај начин Египат је пао Птоломеју Сотеру. Он је скупио у своју престоницу Александрију велики број научника из Грчке. Тако је основана Александријска Школа, која је имала своју опсерваторију и богату библиотеку. Један од тих научника покушао је да измери даљину између Сунца и Земље, па је нашао, да је она 20 пута већа, него ли даљина између Земље и Месеца. (У ствари је горња даљина 400 пута пута већа од ове друге). То је био Аристарк од Самоса. Други један научник, Ератостен, дао је прву меру о величини Земљиној, само је то дао у таквим јединицама мере („стадије"), чија се права вредност није могла тачно утврдити.

Хипарк. — Најзнаменитији од свих астронома тога доба био је Хипарк, који је живео у другом веку пре Христа. Он је одредио доста тачну вредност за трајање тропске године и упознао је неједнако трајање годишњих сезона. Нова једна звезда, што се беше појавила за његова доба, нагнала га да се лати израде главног каталога звезда, да би својим потомцима дао могућности да познају промене, које би се збивале на небу, а исто тако и да могу вршити тачнија посматрања Месеца и планета. Већ и он сам је доживео да пожње плодове тога великога рада, кад је открио врло значајну појаву прецесије еквинокције.*) Од њега потиче метода о утврђивању положаја места на Земљи помоћу дужине и ширине, за коју је он први употребио помрачење Месеца. И најзад, он је пронашао и усавршио сферну тригонометрију.

Птоломеј. — Разнолика дела Хипаркова и толики његови проналасци, по некој несрећи, нестала су. О њима знамо само по т. зв. *Алмагесту* од Птоломеја. То је основна књига, у којој је исписано целокупно стање астрономије, какво је било у оно доба када је та књига писана. То је било око 130. године по Христу. Птоломеј је открио главне неправилности у Месечеву кретању.

*) О тој важној појави говорићемо засебно.

Птоломејев систем

Стари су сматрали да је најсавршеније кретање по кругу, једнаком брзином. С тога су такво кретање узели као основицу за кретање планета. Птоломеј је усвојио идеју ту и ону, по којој је Земља средиште свих кретања небеских тела. На основу тих својих хипотеза, покушао је да објасни и неправилности у томе кретању. Ну како то очевидно није могла задовољити теорија о простом кружном кретању, прибегао је комбинацији таквих кретања. Ту комбинацију остварио је теоријом *епицикла*, која чини његов систем. По том систему у средини стоји Земља непомична, око ње се окрећу редом: Месец, Меркур, Венера, Сунце, Марс, Јупитер, Сатурн, сваки на својој сфери. Изнад Сатурна узимао је Птолемеј осму сферу, на којој му се крећу све звезде. За овом долазиле су две сфере за објашњење прецесије, и најзад једна т. зв. primum mobile, т.ј. сфера звезданога неба са свима звездама, која се окрене, обухватајући цео свет, једанпут око своје осовине за 24 сата од истока на запад. По њему се Сунце пењало и спуштало по линији на завртањ, да би се тиме објасниле промене годишњих сезона. Ма да је и сам Птоломеј сумњао у тачност свога система, ипак се он одржао кроз 1400 година!

Са радовима Птоломејевим завршује се напредовање Астрономије у Александријској Школи, ма да је сама школа постојала још неколико векова. За више од 600 година после Птоломеја ни један астроном од вредности није посматрао појаве небесне. Рим није ништа нарочито учинио за науку. Да би смо нашли Астрономију која боље напредује, морамо је тражити међу *Арављанима*. Један њихов калифа, Алмамон, који је владао у Багдаду око 814., превео је Птоломејево дело Алмагеста, те је тако међу Арављанима проширио учење Александријске Школе.

II.

Утврђивање Сунчева система и гравитације

Коперник (1473.—1543.)

Проучавајући Птоломејев систем, Коперник се никако није могао сложити са онако сложеним и замршеним склопом његовим. С тога је потражио у старих философа какво простије гледиште о уређењу света. Читао је у Аристотела и Плутарка, да су Питагорејци учили како се земља и планете окрећу око Сунца, које се налази у средишту света; за тим, како се и Земља окреће око своје осовине. Он се прихвати те идеје и стане, на основу ње, контролисати посматрања, па је најзад увидео, да се необично просто тим путем могу објаснити појаве кретања небеских тела. Половина кругова, што их је Птолемеј замишљао ради објашњења планетских кретања, одмах је ишчезла на свагда. У исто време Коперник је могао одредити и величине планетских путања, које до тада беху сасвим непознате. Оно дневно кретање свих звезда изашло је као илузија, а објашњено је обртањем Земље око њене осе. У место да су се звезде морале заједно

кретати око еклиптикине осе, да би се објаснила прецесија еквинокције, довољно је било позвати се на кретање односно осе Земљине. Овај систем Коперник је објавио у делу „De revolutionibus orbium coelestium“ (1543.) од којег је могао видети један примерак тек на својој самртничкој постељи. Основа његова система је у овоме: Земља се окреће око своје осе од запада на исток; Сунце је према њој непомично, а тако исто и звездано небо; Земља се окреће и око Сунца, које је централно тело система. По све даљим путањама окрећу се око Сунца и све друге планете. Само је Кеплер сматрао да је положај Земљине осе према Сунцу постојан, па је, пошто није могао објаснити годишње сезоне, приписао Земљи још једно особито кретање око осе. За кретање планета око Сунца, као и Месеца око Земље, задржао је и он епицикле, само их је упростио.

Галилеј (1564.—1642.)

Коперникову систему чињени су многи приговори. Било их је који су му замерали то, што је он тиме омаловажио Земљу и спустио је са оне висине коју она треба да има као центар света, па ју је уврстио у ред обичних планета. Друге су замерке биле више научне. Замерали су на пр. Копернику овако: „Па, кад би се Венера кретала око Сунца, она би онда морала показивати онаке исте мене као и Месец, а то нико не види.“

„Јесте, одговарао је Коперник, Венера и треба да има тих мена и оне би се у ствари и виделе, кад би се нашло средство којим би се појачала оштрина нашега вида.“

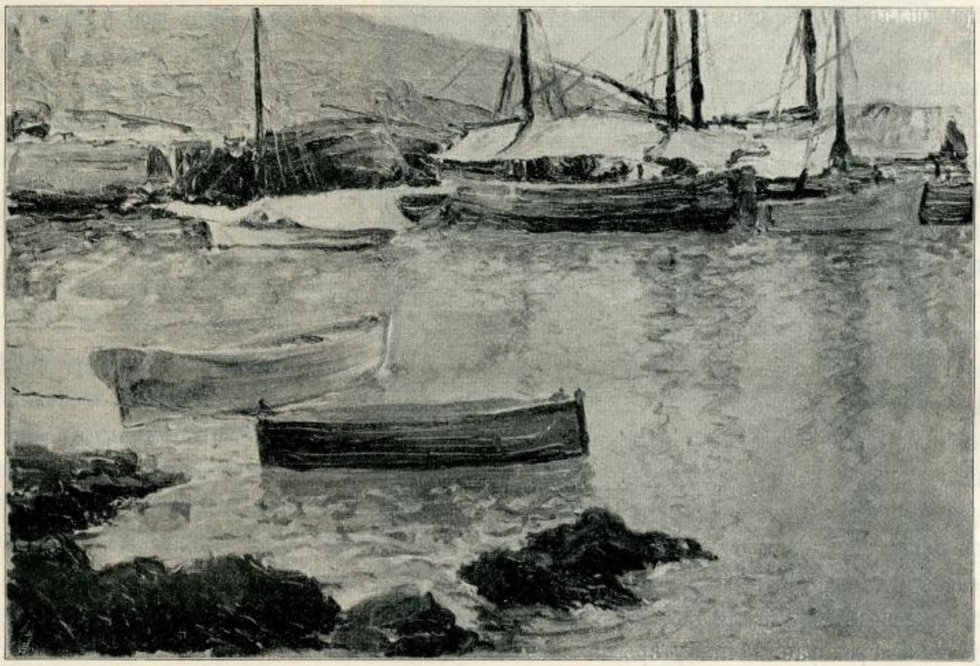
То средство је и остварено проналаском дурбина, и Галилеј, управивши 1610. год. први пут дурбин на Венеру, одмах је видео мене њене. Тиме је најјасније потврдио и претпоставке и сам Коперников систем.

Није тако лако било одомаћити учење о обртању Земље око њене осовине. То њено обртање не види се непосредно, већ се до њега долази размишљањем и упоређењем у посматрању појава које га одају. Галилеј је својим дурбином посматрао пеге на Сунцу, видео је како се оне померају на Сунчеву котуру, ишчезавају на западној страни, па се после 14 дана опет појаве на супротној страни (источној). То је био очевидан знак да се и Сунце окреће око своје осовине. Зашто то не би било и са Земљом чија је лопта знатно мања? Ето тако је нестало и тих других приговора на Коперников систем.

Трећи су приговори били доста јаки. Коперников систем испао је много простији од Птолемејева само за планете, али је био много сложенији за Месец. Њега је морала Земља вући за собом у своме годишњем кретању око Сунца за исто време за које Месец изврши једно своје кретање око Земље, као да је она непокретна (према њему). Ну Галилеј је 1610. открио четири Јупитерова месеца, па је видео, како их Јупитер на њиховим путањама вуче у своме кретању око Сунца. Тиме је Месец изгубио од своје самосталности и постао је *пратиоцем* Земљиним онако исто као што су и пратиоци Јупитерови. А тиме су и ове замерке одбачене.

Тихо Брахе (1546.—1601.)

Помињући Галилеја, као пионира Коперникову систему, ми смо по хронолошком реду мало прескочили један

Томислав Кризман — Крај морске обале

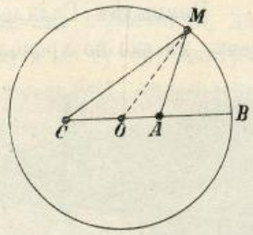
део астрономског рада. Сада се морамо вратити. Тај део испуњују радови Тихо Брахеа. Он је био највећи посматрач неба који је икада до сада постојао. Дански Краљ Фридрих II био му је уступио мало острвце Хуен, у околини Копенхагена, где је он подигао чувену опсерваторију, која се често зове Уранабург. Кроз 20 година, ту је Тихо извршио огроман број посматрања звезда, комета и планета. Његова планетска посматрања са своје прецизности послужила су Кеплеру да пронађе своје чувене законе. По смрти свога мецена, Краља Фридриха II, Тихо је пао у немилост, те је напустио своју отаџбину и дошао у Праг. Ту му је кроз неколико година Кеплер био ученик. Тихо је вршио своја посматрања голим оком, јер за његово доба дурбини још нису били пронађени.

Кеплер (1571.—1630.)

По Копернику систему: планете описују у своме кретању око Сунца скоро кружне путање, у чијем се центру налази Сунце. То је само приближно. Међу тим још нико није ударао на кружно кретање једнаком брзином.

Претпостави се, да једна планета, на пр. Марс (означена са M на овој слици) описује круг око центра O у близини Сунца (које је у C). Продужи се CO за величину OA = CO и претпостави се да се тачка M креће по кругу тако, да угао BAM варира сразмерно времену. По тој се хипотези могло објаснити кретање Марса као што га је Птоломеј био запазио.

Кеплер се подухватио да то упореди са Тиховим посматрањем. Тако је нашао, да правци CM, израчунати и посматрани, нису тачно исти. Одступање је могло изнети до 8 минута. Ну Кеплер је био уверен, да се Тихо никако није могао преварити више од 1 минута. Размишљајући о томе рекао је: „Тих 8 минута, који се не смеју занемарити, покренули су ме на пут да реформишем целу астрономију.“ Птоломејева посматрања нису ни у чему могла послужити Кеплеру, јер су давала грешке за 8 па и за 10 минута. С тога је целокупну тежину свога рада засновао на посматрањима Тихо Брахеа.

Домишљајући се, како ће најбоље решити показану тешкоћу, Кеплер је најзад сасвим напустио круг, па је покушао да га замени елипсом, коју је грчки геометар Аполоније добро познавао и испитао јој неколике лепе особине. Кад је узео да се у једној елипсиној жижи налази Сунце и кад је тиме прорачунао његову величину и оријентацију, дошао је до могућности да отклони све неправилности и сметње на које је дотле наилазио. Исте успехе постизао је и за друге планете. За тим је одмах утврдио и друга два закона, која носе његово име. Тако су на беспрекоран начин утврђени закони кретања планета. А тиме су сасвим одбачене оне сложене комбинације кретања по кругу, што их је Птоломеј замишљао, и које су се одржавале у нечему чак и после Коперника.

Њутн (1642.—1727.).

Са појавом Њутновом почиње Механика посредовати у објашњењу планетских кретања. Да би лакше разумели, у чему се састоји величина Њутнова проналаска, претпоставићемо да се планете крећу по круговима једнаком брзином око Сунца, које се налази у њихову заједничком центру. Још се овде морамо позвати на једну научну истину која се назива „принцип инерције“. Тај се принцип састоји у овоме: ако се неко тело налази у мирном стању и ако никаква сила не утиче на њ, оно ће вечито остати у мирном стању. Покрене ли га каква сила из тог стања, па после не утиче више на њега никаква сила, тело ће се кретати по правој линији и једнаком брзином. Креће ли се пак неко тело по кругу, па га тренутно остави та сила и оно буде остављено самоме себи — од тог часа престаће се кретати по кругу а наставиће кретање једнаком брзином по правој линији, која је тангента на дотадањој кружној линији а у оној тачки у којој се тело налазило кад га је сила оставила. Ну тај случај не постоји код планета. Оне се не крећу по правој линији. То пак значи, да има нека сила која утиче на њих свакога тренутка и која им не дâ да се удале од своје путање у правцу тангенте. Кад те силе не би било — планете би се кретале по тој тангенти и једнаком брзином. Кад је то несумњиво, сада се главна ствар свела на то: да се нађе, каква је та сила која даје живота Кеплеровим законима, а без које они не би могли важити.

Да се уђе у траг тој значајној сили, која господари небесним телима, поступићемо овако. Почнимо од своје Земље. Представимо да је маса њена m, даљина од Сунца a, трајање њеног оптицања око сунца (сидерална година) T, а брзина оптицања V. Узмимо још да је F та сила која утиче сваког тренутка на земљу. У Механици постоји и утврђен је за оваке случајеве закон: ако се материјална тачка (чија је маса m) креће једнаком брзином по кругу (чији је полупречник a) извесном брзином (V), онда се кретање те тачке убрзава све већма силом (F), која је управљена ка центру тога круга, а јачина те силе одређује се по формули:

$$F = \frac{m\ V^2}{a}$$

Дакле је у случају, који смо узели за земљу, та значајна сила управљена непрестано ка центру Сунчеву. Познат је и закон да се брзина добија деобом дужине пута са временом за које је тај пут пређен. А пошто је код Земље тај пут кружан (т. ј. $2\pi a$) а свршава се за једну сид. годину (T), добијамо за њену брзину формулу:

$$V = \frac{2\pi a}{T}$$

а из ове и горње формуле добија се израз за саму ту силу F:

$$F = \frac{4\pi^2\ a}{T^2}$$

По Кеплерову закону (трећем, где је израз $\frac{a^3}{T^2}$ једнак и за све планете) може се поставити однос:

$$\frac{4\pi^2\ a^3}{T^2} = C \text{ или } \frac{4\pi^2\ a}{T^2}\ a^2 = C$$

и одавде, кад се у место $\frac{4\pi^2 a}{T^2}$ стави горња ознака F, имамо израз за ту силу F овакав:

$$F \cdot a^2 = mc;\ \text{а одавде}$$

$$F = \frac{m}{a^2} \cdot C$$

где је C једна извесна стална количина. А ова последња формула значи: кад се прелази с једне планете на другу, сила која је одржава на кружној путањи, а која је вазда управљена према центру Сунчеву, мења се сразмерно са величином планетске масе, а обрнуто је сразмерна са квадратом даљине између Сунца и дотичне планете.

Та сила може се сматрати као неко привлачење од стране Сунчеве. До сасвим истих закључака долази се и кад се узме да су планетске путање елипсе и да се у заједничкој, једној жижи њиховој налази Сунце. На основу тога је Њутн исказао као непосредну последицу Кеплерова закона: *Сунце у сваком тренутку привлачи све планете сразмерно њиховим масама, а обрнуто сразмерно са квадратом њихових даљина од Сунца.*

Тај свој закључак Њутн је проверио на врло знаменит начин. Уочио је пре свега: да наша Земља треба да привлачи Месец, кад он описује око ње путању (коју можемо претпоставити да је кружна) у место да јој он измакне и да се креће по тангенти. Јачина те Земљине силе, којом она привлачи Месец, одређује се по формули

$$F = \frac{4\pi^2 a}{T^2} \cdot m$$

(где m значи масу Месечеву, a њихову даљину од Земље, а T трајање њихова оптицања око Земље). Па одакле потиче та знаменита сила? Њутн је сматрао да је то просто тежња, која утиче и на врхове највишех висова. и која би се имала протезати чак и до даљине на којој се Месец находи. Кад би Месец био на самој површини Земљиној, његова би тежина била mg. Ако би тежа била исто што и привлачење (атракција), она би се управљала и по истом закону, који истакосмо мало час. Пошто је месец 60 пута даљи од центра Земљина него ли што су предмети на њеној површини од њезина центра, то ће тежина Месечева бити:

$$\frac{mg}{60^2} = \frac{mg}{60 \times 60} = \frac{mg}{3600}$$

дакле би било:

$$\frac{mg^2}{3600} = \frac{4\pi^2 a}{T^2} \cdot m$$

чинилац m се може изоставити, а кад се уместо a и T ставе њихове вредности, и то

$$T = 27 \text{ дана } 7 \text{ сати } 43 \text{ минута}$$

или $$T = 39343 \times 60^s$$

Кад је $2\pi a$ дужина месечеве путање, која је 60 пута већа од обима Земљина, који износи 40 000 000 метара, добија се овака формула:

$$\frac{g}{60^2} = \frac{2\pi \times 60 \times 40\,000\,000}{39343^2 \times 60^2}$$

а одавде

$$g = \frac{2\,400\,000\,000\,m}{39343^2} \times 2\pi = 9^m, 74$$

таква треба да буде вредност за тежу (g) на површини Земљиној, кад се узме, као што смо ми учинили, за јединицу времена секунд а за јединицу дужине метар. На основу посматрања клатна одређено је:

$$g = 9^m, 81$$

која се вредност довољно слаже са оном горњом, која би била још тачнија кад би се рачун извео потпуније.

Тежа утиче и на најмање делиће на површини Земљиној. То је исто што и привлачење (атракције) њено а без сумње је то и опште привлачење. По томе Сунце привлачи сваки молекил планетâ, па дакле и Земље, по поменутом закону, сразмерно њиховим масама а у обрнутој сразмери са квадратом одстојања њихова. Земља привлачи

Р. Валдец Сликарство

сваки молекил Месечев а исто тако и сваки молекил Сунчев. Тим путем Њутн природном индукцијом долази до овог закључка: *два ма каква молекила нашег планетског система, чије су масе m и m', а који су међу собом удаљени за △, привлаче се узајамно силом, која дела по правој линији њихова размака, а чија је јачина представљена формулом*

$$\frac{f\,m\,m'}{\triangle^2}$$

у којој f представља извесну сталну вредност. Једнакост двају узајамних привлачења масе, m на масу m' и масе m' на масу m, последица је принципа о једнакости акције и реакције.

У томе је смисао Њутнова закона који се назива још и закон општег привлачења. По томе закону могу се објаснити сва кретања у Сунчеву систему. С тога се Коперник, Тихо Брахе, Кеплер, Галилеј и Њутн с правом називају *оснивачима модерне астрономије.*

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Махнули смо сан и занос,
Поглед нежан, говор шуман,
Желели смо да створимо
Час озбиљан и разуман.

Ћутала си у том часу,
А ја нисам био вичан
За разговор тако важан
За нас тако необичан.

Питасмо се, без успеха,
Шта ће бити после свега?
Ћутали смо, гледали се,
Не дошавши ни до чега.

Растасмо се не знајући
Шта ће најзад с нама бити.
Па ипак смо још весели,
Још љубави нисмо сити.

Влад. Станимировић

Како је постало друштво

за сироту и напуштену децу

(из Тасина Дневника)

(наставак)

Мало постоја, па у канцеларију уђоше четири малишана.

Наредник их допрати, па застаде.

Деца, ушавши и угледавши господу професоре, узневерише се, па почеше једно друго очима запиткивати. Потом плашљиво погледаше у мене. Ја сам се сетио шта их ишчуђава. Она су посумњала, да не буду ово каква оштећена лица, којима су штошта прошлих дана предигла. Ја се осменух и завртех главом, а стари Јосимовић тешко уздахну:

— Ух... господине, та то су све сама деца. Онај на крају, најстарији, изгледа ми, једва има 12 година... Боже мој, како су здрава, правилних црта, лепих облика и бистрих погледа... А у каквом жалосном стању...

То рече Јосимовић више за се.

Мангупчићи чуше да се нешто о њима говори, па збуњено гледаху час у једнога час у другога господина госта. Окрећаше се, те погледаше за собом и наредника. Онда опет упиљише радознале погледе у мене, као питајући ме: зашто си нас звао?...

— Ова су господа професори — отпочех ја. Добри људи. Чули су за вас како се мучите, како гладујете, како спавате по Ташмајдану, на гробљу, по шанчевима, како сте несрећни... како сте неваљали... Па ето дошли да вас виде...

Ја још и не доврших, а сва четворица, само што се погледаше, бризнуше у плач. Суза сузу не достиже. Неко од њих поче и јецати.

Господа професори погледају час у мене час у њих. Лица им дођоше чисто жалостивна.

— Молимо вас покорно, господо — отпоче Жикица Смедеревац... Не знате... Не можете појмити на каквим смо мукама. Ми родитеља немамо... То јест, овај Стевица има оца, али неће да зна за њега, отерао га и од куће. По цео дан гладујемо... Нико неће да нас прими код себе... Нико неће да нас да у школу... Ми бисмо ишли и на занат, али нас нико неће... Полиција нас онда хвата па трпа у апс... Па нас пусте... Па нас опет ухапсе... Жандари нас туку... Муче нас... А ми нисмо ништа криви... Кад би се ко сажалио да нас прими... По три дана ништа не једемо... Ноћу спавамо по клупама на Калемегдану или се кријемо по сењаку у Палилули... Лети спавамо на гробљу а зими у Ташмајдану... Али нас и ту ухвате... Па нас туку и грађани и жандари... Тешко нама несрећнима...

Па ударише опет сви у плач.

Погледам на Јосимовића. Пуне му очи суза. Па тако и Миша и Ђока. Мало је требало, па да и они ударе у плач.

— То је страшно — рече полугласно Јосимовић: што се чини са овом децом! За име Божје, шта су могла ова деца коме учинити. Та она су безазлена. Видите ли им сузе у очима?

— То су лажне сузе — шапнух ја.

— Та махните се, господине... Молим вас... Тако вам Бога, пуштајте ту децу... Какви су то закони, да их држе у апсу?

Видех већ — мангупчићи освојили господу својим држањем. Да им покажем истину — ја само викнух:

— Доста је комендије... Мир...

Мангупчићи на један мах застадоше. Нестаде и суза и плача.

— Дедер ти, Лазице, — наставих ја. Ти си Београђанин. Је ли? Колико ти је година?

— Сада ми је господине девета — одговори прво дете сасвим одрешито.

— Дедер, испричај овој господи како си код Баталџамије подбацио жуњак оном сељаку из Кораћице...

— Молим, господине... Бога ми ја не знам... Ја нисам — као да се застиде упитани Лазица.

— Шта не знаш? — повиках оштрије. Дед' одмах.

— Па знате, господине, то не чиним само ја... Тако ради ево и овај Жикица... Па јест, тако раде и ови други.

— Лаже, Бога ми, господине... Жива ми мајка, лаже... Бога ми, господине, није!

— Јест... Јест... Од тебе смо научили када су те оно протерали из Смедерева — упаде у реч Стевица.

— Лаже, господине, Бога ми... Тако ми славе лаже...

— Свеједно је... Него дедер ти, Лазице, причај.

— Бога ми, господине — затеже он.

— Одмах...

— Па ето тако, господине! Видели смо једнога сељака, како је продао храну на марвеној пијаци, па се упутио амо у варош. Ја и онај Ђокица, кесарош, што сте га, знате, ономад протерали, договоримо се да га преваримо. Ђокица је ишао пред сељаком а ја за њим. Када је било на калдрми, Ђокица се саже и викну: „Гле, ја нађох дукат!“ Ја онда притрчим па викнем: „Ниси ти сам нашао и ја сам био ту!“ Ми то тако радимо и говоримо да онај сељак све види и чује. Онда и он приђе нама. „Ехе, децо“, вели он: „и ја сам био ту, право је да сви поделимо.“ — Ми се, бајаги, бранимо од тога, али најпосле на његово наваљивање пристанемо. Наравно, ми немамо ситнине. Онда сељак одреши кесу, па нама подели по двадесет гроша. А он задржи онај дукат. Оно није дукат — него жуњак... Ми се онда разбегнемо... Али тако, господине, раде са сељацима и други, нисмо ми сами. —

— Знам... знам то. Ниси ти сам. Има вас, на несрећу, повише. Него испричај нам још и оно: како сте крали штофове из оне радње у Кнез-Михајиловој улици?

— Па то је Никица.

— Јест... Јест... И ти и Никица.

— Молим, господине, он ме је наговорио — упаде Никица.

— Нисам, Бога ми, ја, господине.

— Доста, знам; него причај.

— Па ево баш како је било: Бога ми, мене је Никица послао у дућан, да бајаги распитујем има ли у тој радњи калфа по имену Вучко Лазаревић... Ја уђем у дућан и држим у руци неку пресавијену хартију, као да је то некакво писмо. А Жикица остане напољу. Док се момак разговара са мном, а ја, знате, много којешта испричавам, дотле Жикица уђе на врата, па када угледа да сам ја калфу заговорио, он здипи штофове и изнесе. Калфа то и не опази, а ја се после дужег разговора извучем из дућана — бајаги нисам нашао онога кога сам тражио.

— Где сте се после нашли?

— На гробљу.

— Коме сте штофове продали?

— Николи телалу...

— Пошто?

— Обадва комада за десет гроша.

— Тако сте украли и оно платно Ивковићу трговцу... Је ли?

— Јесте, господине.

— Шта оно још?

— Па не знам... Нисам ја, молим вас.

— Шта ниси. Знаш да све знам. Дед да чују и ова господа. Причај — викнух оштрије.

— Па јесте... Био сам гладан... Шта ћу?.. Ето тако сам узео и куфер ономе путнику из Шапца. Кад је приспела Шабачка лађа, један путник изиђе и викну: Ко је ту шегрт газда-Пере Смарламе?“ Видим да се нико не одазива из онога света на обали. А ја онда викнем: „Ево ја сам!“ Путник ми онда преда куфер. Он пође напред. Ја поиздаље за њим. Он се упути уз оне велике степенице, а ја на другу страну Савском чаршијом. Одатле у бару Венецију. Тамо под једном врбом обијем куфер. У њему беху хаљине, неке златом везене кошуље, мараме... И овај прслук на мени — то је из тога куфера...

— Шта си радио са тим стварима!

— И то сам однео и продао Николи телалину за дванаест гроша.

Докле је Лазица ово причао, ја чешће погледам у господу професоре. Сви су се узбиљили, па само врте главом. Стари Јосимовић само шапуће: да грдних несрећника! Боже мој... Боже мој... Страшно је то.

— Хајд' и ти, Стевице — окренух се другом мангупчићу. Ти си господско дете. Дедер нам и ти што испричај о себи.

— Молим вас, господине, ја не знам ништа шта су ови радили. Ви знате како су ме отерали од куће... Неће отац ништа да зна за мене. Ја сам онда спавао у оном лагуму испод Калемегдана, где се гас држи. Онде су ме ова двојица нашла, па су ме повела у друштво... Ја нисам ништа крив...

— Знам... Знам и тебе... Добро си ти дете као год и они. Него, дедер да нам причаш како си макао иберциг из предсобља господина Мите Ракића?

— Нисам ја... Бога ми, господине, нисам ја... То је Чапкун-Марко и Мита Шуга (опасни кесароши Београдски).

— Шта? Дакле хоћеш и да нас лажеш?

У тај мах случајно зазвекеташе апсански кључеви у руци паредниковој. Стевица се трже и окрете се апсанцији.

— Шта велиш?.. упитах оштрије...

— Знате, молићу вас, господине, нисам ја хтео да крадем, него ме је наговорио Чапкун-Марко. Он нас је све учио како треба да радимо, па да нас полиција не ухвати...

— Па добро, како те је учио?

— Говорио ми је: како би згодно било заћи по кућама, па красти капуте, хаљине, кишобране, или тако што се остави пред кућом или у предсобљу...

— А ти?

— Па ја сам га онда послушао. Знате, господине, нема се леба... гладан сам... А ја онда пођем по кућама. Бајаги неко је болестан, послали ме да тражим лекара. Уђем у кућу; полако се увучем у предсобље, па ако кога нађем или неко од укућана изиђе преда ме, ја онда лепо упитам: „Да није овде господин доктор Конзировски? Госпођи Симићки (или Петровићки или такво какво име измислим) јако је позлило, па ме послали да тражим доктора. Рекоше ми, да је овде у неку кућу ушао.“ Наравно, тад ми кажу да доктор није ту. Ја се онда брзо извучем... Али када у предсобљу не нађем никога, ја онда малчице очекнем, па када се нико не јави, ја онда брзо макнем што ту нађем: или капут, или кишобран, или шешир, или вазну са ормана, или огледало, све што се лако може изнети. Па онда брзо ухватим маглу.

— Хе... глете молим вас... Па и мени је јесенас нестао зимски капут из фораула — упаде у реч Драшкоци.

— Да га ниси ти макао? — упитах Стевицу

— А молим вас где седите? — окрете се Стевица Драшкоцију...

— На ћошку спрам Старог Здања — одговори Драшкоци.

— Е нисам, Бога ми! Ја на ту страну никада не идем... Ја познајем само ове куће испод Позоришта и онамо у Палилули... Знате, ја тамо код вас никада не полазим... Тамо близу седи мој отац... па нећу да ме виде сестре какав сам... Једаред сам их срео онде код „Зоре“, кад су се из школе враћале, па ми је било врло тешко... Оне се стиде од мене и окрећу главе, па бегају чим ме угледају...

Говорећи ово Стевица тешко уздану. Обори главу. Пуне му очи суза. И ућута.

(свршиће се)

Из посмртчади пок. Јована Јовановића Змаја

У Бечу, почетком јуна 1886.

Драги Нацо!

Хвала ти на дари,
Пријатељу стари!
Ти ми посла до два ножа
(:Чисто ми се јежи кожа:).
Човек питом као ја,
Па сад има ножа два!
Ако буде атентат,
Ком пилету скресан врат,
Ја се морам позват на те,
Ти ме брани, адвокате!
Ти ми посла, мој амице,
Још'те нешто: две тулице,
Сребровезних дара пар,
На свакоме ћилибар.

Шта ћу с двема, шта ћу с њима?
Зар да пуцкам по два дима?
А да шта ћу (:у злу добу:),
Задимићу пуну собу;
Нек се дими, нек се пуши,
Да не видим све што с' руши.
Не руши се ипак над —
(:Учини ми с' кадикад:)
Из тулица пушећ твоји'
И у диму нешто стоји
И ја ти се тешим тим:
Није сваки уздах дим.
Казаће нам један дан:
Што сниваste није сан!

Па упнимо и ми труде,
Да тај данак што пре буде.

Твој Јован

Напомена. Ову смо песму добили добротом Госпође Иване Брлић рођ. Мажуранићеве, из Брода (Славонија). Шаљући нам је, Госпођа пише: „Ову сам пјесму нашла пригодом уређивања кореспонденције Д-ра Игњата Брлића (стрица мог супруга). Пошто потиче од толи славног српског пјесника а и садржајем је актуелна, то држим да ће Вас, као уредника белетристичког листа, занимати. Стриц мог супруга добио ју је као одговор на дар који је, као што се из пјесме види, послао пјеснику, свом побратиму.“ —

Из живота пок. Јанка Веселиновића

Јанко је био поносан

Једнога дана деведесетих година беше изишао Јанко у шетњу. Кршан, леп, здрав, а уз то у најбољем напону, велики српски књижевник обраћаше пажњу на сваког. Преко леве руке беше немарно пребацио горњи капут, десном придржаваше штап, шешир мало затурио, испод којега се пушташе прамен косе, која онда бејаше тако лепа и тако бујна. Снажних плећа а одмереним кораком иђаше он пут „Дарданела“.

На један мах пред њим се обрете Др. Владан Ђорђевић, а он тада још уређиваше „Отаџбину“.

— „Баш добро што те сретох, хоћеш ли моћи што да спремиш за идућу свеску „Отаџбине?“

— Зар још питаш?.. одговори Јанко и извуче из џепа једну од својих већ спремљених и готових приповедака.

— На, прегледај тамо и прочитај, види, како ће ти се свидети, а ја ћу се сутра навратити за мало ашлука.

— До виђења!...

— До виђења!...

И Јанко продужи пут „Дарданела“.

Сутра дан упути се Јанко у Хиландарску улицу, кући Др. Владана, где бејаше и уредништво „Отаџбине“.

Др. Владан га дочека у соби за рад, која беше у неку руку и редакција онда на гласу „Отаџбине“.

После обичног поздрава, почеће Д-р Владан:

— Е, прочитао сам овај твој састав, и ево га! — и ту показа на причу, на којој бејаше педесет динара у новчаницама. — Ево ти је, па је сам исцепај. То ти не вреди ни луле дувана, а за тај твој труд, што си дошао, ето ти мало и ашлука...

Јанко се подиже с места. Његове соколове очи још више се отворише, одгурну новац, шчепа свој рукопис и дуну на врата...

— „Не тражим ја милости од тебе!“ Чу се чак у ходнику...

Не прође ни први ћошак, а Јанко срете на улици свога пријатеља Милована Глишића. Још се не беху честито ни поздравили, а Јанко ће тек:

— Чича, ево ти овог купуса па чини с њим што знаш! И ту му исприча све што нам је већ познато.

Сутра дан, изашла је та Јанкова прича у подлистку „Српских Новина“, које је онда уређивао Милован Глишић.

Јанков бат

Кад је био покренут књижевни лист „Коло“ који је, као што је познато, уживао помоћ краљице Драге, Јанко је био један од највеснијих сарадника његових. У свако доба дана могао си у редакцији „Кола“ видети Јанка где на клацкалици пуши и једног по једног од посетилаца дочекује својим духовитим шалама и досеткама.

Краљица Драга се распитивала о животу Јанкову и дознала је, да њему не иде баш најсјајније, да се мучи и једва истерује крај с крајем.

Једног дана позове га она и обећа му сталну помоћ са своје стране у 300 динара месечно. — То за то, рече му, да угодније живите и да комотније радите, безбрижно.

Јанковој радости није било краја.

Јанко није био себичан, и он је то причао свугде. Отуда је после и дошло, да су га метнули у групу „Драгиних штићеника“, због чега је он многу горку чашу искапио.

В. Буковац — Портрет

И заиста. Јанко је такве две потпоре и примио, а кад би трећег месеца, наступи мај, Јанко као и сваке године крену у Мачву, јер он је тај месец увек проводио код своје куће.

То је било маја месеца 1903. г.

Крајем маја он се крену у Београд, и већ је 28. био у Београду.

Могао сам, прича он, још истог дана, да одем да примим ту злехуду инвалиду, али ко велим нек престоји дан-два. Све ми се чинило, да сви знају да сам тога дана баш дошао и одмах јурим за паре.

Не лези враже, освану 29. мај. Краљицу Драгу убише, а Јанко остаде и без те потпоре.

— Ама роди ли се човек на каврљке, као ја, удешавај ти њему како хоћеш, а-јâ, нема вајде, па то ти је!

Чика-Јанко

Сви који су познавали Јанка, знају да су га у последњим годинама звали: „Чика-Јанко“. Како је он тај назив добио и ако је још био млад, ево нека он сам прича:

„Кад сам навршио 40 година, ја сам онда објавио свима познаницима да прелазим у „чике“ и сва права, која тај назив носи, а која је до тада уживао Чича Глишић, пренео сам на себе. Ето тако сам ја постао Чика-Јанко“.

— А шта је Чича-Глишићу остало?...

— Па... „Чича“!.. Опет „Чича“!.. Знаш између „Чика“ и „Чича“ има разлике, јер „Чика“ казује тек прву белу длаку, а „Чича“ је већ сасвим бајата и устајала ствар.

М. М. Петровић

Јанко и разносач „Звезде“

Један од разносача Јанкове „Звезде“ није се одликовао баш најбољом „исправношћу“ у својим рачунима. И ако су неки од сарадника говорили и Јанку о томе, Јанку се није могло доказати, јер је он био од оних људи који се никад не умеју открпити ни од пријатеља који им не доликују ни од слугу који их поткрадају. О пријатељима је резоновао: „Ко мене може упрљати, ако се сам не упрљам?“ а о слугама: „Шта ми може украсти, кад ни сам ничега немам?“ —

Једнога дана дође му тај разносач и тужним гласом саопшти, да је изгубио покупљену претплату, јер му је био — поцепан џеп.

— Е, роде мој, па то је, овај, права несрећа... А колико је било?

— Осам динара.

— Осам?! Па како ћемо, роде мој, платити штампарију? упита Јанко прилично утешен, што није било више.

— Несрећан случај! одговара разносач.

— Јесте, јесте, случај шкоди кога згоди! Али откуд баш мене да нађе? О, веру му! Па шта да радимо? пита Јанко.

Разносач је врло правилно решио ово тешко питање. Пошто је Јанка уверио да му је џеп доиста поцепан, и пошто је додао: „Срећа што није било петодинараца, — не би се ни они задржали!“, завршио је јединим правилним саветом; „Прво, да одмах закрпим џеп, и друго, да опет купим претплату!“

— Врло добро! допуни Јанко. Само прегледај и остале џепове и... овај... не говори ником ништа о овом што нам се десило.

Напад на Јанка

Један од млађих књижевника, који је свој књижевни рад почео у Јанковој „Звезди“, разиђе се са Јанком у мишљењу и престане сарађивати. После неког времена штампао је у једном Београдском листу неку политичку козерију у којој нападне и Јанка.

Пријатељи Јанкови наљутише се. Један од њих грдећи га пред Јанком, заврши љутито: „Е, мој Јанко, тако ти и треба! Храни псето да те уједе!“

— А јеси ли видео, прекиде га Јанко: како су му зуби јаки и оштри. Биће, роде мој, права милина кад почне уједати кога треба!.. А доћи ће он на њих, доћи ће, још је млад. —

М.

Молитва

(М. Ј. Љермонтов)

Често пута у животу,
Кад ме снађе јад и туга,
У молитви једној кратко
Ја налазим свога друга.

То је сила чудновата
У звучности благе речи,
Умирује срце моје
И туга се моја лечи.

И увек се с душе моје
Скида сумња, страшни пако;
Тада плачем и верујем,
Тад ми је, ах, лако... лако...

Милорад А. Антоновић

Казна

E. Neera

(свршетак)

Тарамелијевима углед знатно скочи од како је владика код њих гостовао. Лаура ступи у нове везе с најбољим породицама. Старији пријатељи, чије друштво није баш много части чинило, држала је вешто у даљини, и тако поступно прекиде дотадашње одношаје.

Неки је држаху за горду, али они, са којима је сад ступила у живљи саобраћај, хвалили су њен извртан начин понашања.

По примеру богатих људи, посла она Риту у варошки завод. Одвојити се од детета било је за њу без сумње велика жртва. Дуги салон, двориште, тераса, спаваћа соба — Андреја већ дуго не беше ступио у њу — све јој се чинило пусто и мртво без њена анђела. Али то је било за Ритино добро: пред тим фактом падале су све замерке.

Све Лаурино мишљење било је сад упућено на једну једину тачку: на Ритину будућност.

У тужним, готово бескрајним данима које је са својим мужем проводила, у којима је била принуђена да се навикава на мужевљеву усамљеничку ћуд, на његову мрзовољу, на његову рану старост, имала је једну једину грешну мисао: „Шта ћу да радим ако га Бог пре мене одазове?“

Апотеку продати, капитал реализовати, преселити се са ћерчицом у коју велику варош, где би Рита могла тек у правом смислу напредовати. Доцније сјајна удадба. Сваку је сујету требало задовољити; свака радост, свака срећа треба да се спусти на Ритину главу. Лаура се изгуби у појединостима свога плана. Увијала је час ову, час ону могућност; правила је обрачуне и градила ваздушне куле.

Несвесно се предаде, због Ритине будућности, још једном свима илузијама своје прошлости.

О распусту долазила је девојчица кући. Лаура се дивила њезину напретку. Пажљиво и с усхићењем посматрала је како се Рита пролепшава, и у њеној неизмерној охолости изгледаше јој дете све драже и љубазније.

Рита је била грациозна и нежна. Из њених црних, проницавих очију говорио је сав свет. Невероватно јој је личила на Уга. Но ипак никоме не пада на памет да у томе налази нешто нарочито; случајеви оваке родбинске сличности нису ретки.

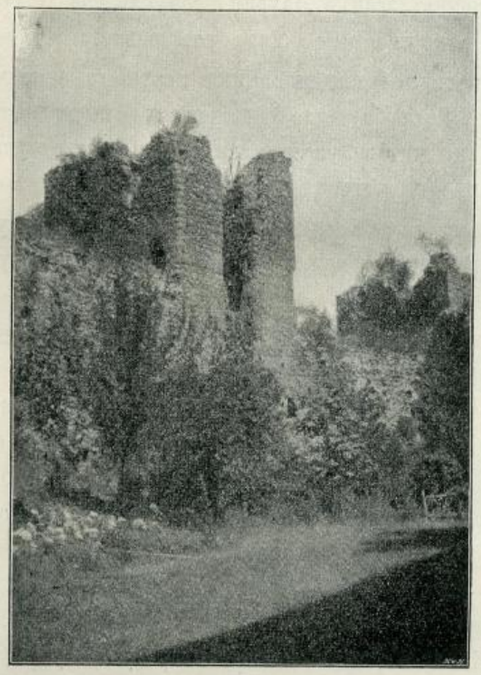
* * *

Године пролажаху полако, дуго, али напослетку ипак прођоше — као што све пролази; за болове на велику утеху, за задовољства на тугу.

Рита напусти завод и врати се кући. Она оживе успавани одјек у старој кући Тарамелијевих. Веселост њених петнаест година обасја сваки угао, подмлади све.

Лепа и насмешена седела је у мрачноме салону на приземном спрату, и простор се испуњаваше светлошћу; преграда на прозорима изгледало је као да се шири; чак и мраморно воће, које већ толико и толико година украшаваше сто, доби свечанији изглед.

Али ускоро изјави Рита да ово воће није у моди, и њега нестаде. Себи пак стави у задатак да га свако јутро замени китом свежега цвећа. Тада јој паде на памет да у лозу на венцаку умеша и неколико изданака глицине. У свежем априлском јутру чула се, с плетивом у ру-

Део зида манастира Манасије

кама, како под мирисним заклоном од лишћа пева као млада шева.

Мајке јој готово нестаде од љубави и милоште. Гледати је, љубити, слатким именима називати, тепати и опет тепати... све то није било довољно њезину срцу које је трошио моћни разбуктали пламен.

Привлачила је к себи у наручја; гладила је нежно по коси; лако је уједала за нежна ува; сва занета страшћу сисала је цветну лепоту своје девојчице. Често, кад је љубила Риту дуго и дуго, падала би у осамљеној одаји на колена и заједала би опијена радошћу и захваљивала Богу. Поред излива овакве страсти, осећала је она потребу да гласно истакне и врлину. Говорила је о мајчиној љубави, као о највишој, јединој љубави. Атмосфера најоштријег морала опкољава је у корак и стопу. Стари круг познаника, који се свако вече скупљао у апотеци, већ је одавно раскинула.

Стари је лекар био умро а другога је одбила на учтив начин. За младу девојку, као Риту, нису били људи који у својим мислима и разговору понекад прелазе допуштене границе.

Лаура се тако разметала својим строгим начелима, играла је с толико енергије улогу беспрекорне жене, да јој пође за руком да у својој савести напослетку утре и последњу успомену на своју кривицу. Осећала се јаком као каква божанска статуа која је чврсто намештена на мраморном постољу. Са висине свога безбрижнога положаја изазивала је будућност. Са безобзирним нестрпљењем гледала је само на Андреју, кога је сад костобоља читавих недеља везивала за болесничку постељу.

Мора да су сиротоме старцу пролазили часови меланхолично, као вечност, док су Лаура и Рита водиле буран живот. Преко целога дана нису биле код куће; тек увече чуо би Ритин јасан и Лаурин промукли глас у дугим дијалозима у којима није никад учествовао.

По некад, у топлијим данима, пратио га је апотекарски помоћник. Тада би седао у наслоњачу сламом постављену и гледао по читаве часе на зидове, где му се указиваху чудне слике из његова детињства.

Његове би се мисли тада враћале у времена у којима је и он срећан био; можда је мислио на своју мајку коју је толико волео.

Али једнога дана примети он да је лишен и те последње радости. По Ритиној жељи, а Лаурину наређењу, премазао је зидар детињасте цртеже широким као небо плавим бојама. Андреја, коме и ово разоноћење одузеше, врати се у апотеку, где је свако пола часа — то му бар нису могли одузети — посматрао како пролази овај или онај од пет хиљада становника Кулоских. Ако би слепим случајем два грађанина уједно прошла, тада би извесно један другом рекао: „Погледај Андреју! Збиља је излапео. Какав терет за његову изврсну жену!“

* * *

Као надзорница девојачке школе, настојница катихизма и заштитница друштва за поправку палих девојака завршила је Лаура пут свога блаженства.

Већ је била до близу педесет година. Из строгих црта њена бледог лица сијала је охолост, што је своју судбину победила и поред грубих бора које јој је на челу избраздао живот са својом непрестаном борбом; бљештали су иза још увек лепих очију задовољство и срећа, које пружа срећна мајчина љубав.

Она је заборављала све претрпљене болове; чим би погледала на Риту — на њену младу главу сазивала је све радости, које су њој биле ускраћене. Често је помишљала о томе да ли мајке десеторо или дванаесторо деце могу ту децу волети тако страсно као што она воли ово једино, и тада је увек долазила до уверења да се са њеном љубављу не може упоредити ни једна тако бескрајна страст.

Лаурин глас и њена побожност задобише јој наклоност једне удове која се пре кратког времена настанила у Кулози са својом одраслом децом, сином и ћерком. Млада грофица, Ритиних година, убрзо склопи поверљиво пријатељство с Лаурином кћери и тако отпочеше везе које ускоро постадоше врло интимне.

Обе су се девојчице топло волеле; у њиховој нежности изродише се сјајне наде, којих њихова невина срца још сасвим свесна не беху. Час су страсно једна другој изјављивале пријатељство, час су се једна другој заклињале на вечиту наклоност. Дугим часовима ћаскале су оне на тераси под зрелим грожђем.

Ноћу, кад је Рита спавала, прилазила би Лаура тихо и опрезно да је не пробуди. Нежно је гледала на своје дете како спава! Како је волела овај осмех на ружичастим уснама! Хтела је да докучи мисли, које су у сновима девојчице добијале свој облик.

Како се бојала да нова силна узбуђења не поремете мир ове душе!

Али Ритин је сан био миран као и срце јој. Мајка је била мирна.

Па ипак би Лауру обузимала грозничава брига кад би се нагла над главом свога обожаваног детета.

Каква јој је судбина била додељена? Зар није заслужила црна, сјајна коса, која је падала као краљичин огртач на рамена, бисерну круну? Чије су усне тако чисте, тако отмене да буду достојне учити љубљењу ова девојачка уста? Где, на којој стази треба да се креће њена нежна појава? За ово слатко дете требало је да Бог створи нарочитим сјајем испуњени свет! Бог је предобар! Довољно је замолити га! И Лаура преклињаше Бога с поверењем правоверне мученице.

Једна јој се мисао осмехиваше највише и најљубазније. Она ју је чувала у својој усамљености, скривену као какво благо, за које се бојимо да га изложимо ваздуху и светлости.

Ту мисао није она признала још ни једној души, ни својој кћери, ма да ју је ова могла пронаћи не један пут, већ сто пута, само кад би имала мало више искуства у животу. И не само да ју је могла читати у очима своје мајке, него ју је могла читати и у два друга ока која су гледала у њена, истина плашљиво, али ипак љубазно.

Брат њене пријатељице, млади гроф Имбријани, није скривао симпатије које му је улило слатко девојче. Изгледало је да његова мајка, без предрасуда, није имала ништа против овог осећања, те је тако имала разлога да се заноси и најсмелијим надама.

Нема ни неколико дана како су грофица и Лаура са својом децом заједно посетили једну пољску свечаност и приредили вечеру на пољу. Предлог за излет потекао је од млађе стране друштва; мајке су радо дале свој пристанак. Лаура, приспевши кући, сећала се сваке појединости, испитујући марљиво догађаје тога дана, по њиховим узроцима и последицама.

Млади Имбријани беше се баш ревносно заузео око Рите; био ју је обасуо са пуно пажње и нежних услуга. Седећи једно поред другог, под насмејаним сводом небеским, у заклону зелених дрвета, весели и осмехивајући се изгледали су баш као створени да једно друго љуби и да буду срећни.

Никад није Рита изгледала тако лепа, тако дражесна. Образи јој се зажарише, очи засијаше, груди се благо подизаху и спуштаху у ружичастој одећи. Личила је на цвет, на анђела; Лауру је усхићавала и сама помисао о том.

Јосип Бужан

Са села

Само је Рита мало и сувише играла. Кад је опрезна мајка додирнула руком траву и приметила да је вечерња роса већ пала, тада је млади гроф молио за допуштење да може одиграти још један валцер. Лаура није могла рећи „не“. И млади пар обухвати се и одлете у сенку дудова, коју поче да озарује нежна светлост месечева.

Мало затим доведе гроф Риту њеној мајци; Рита се осећала заморена.

Весело и радосно крену се кући.

Ноћу, док би Рита спавала и природа поткрепљавала снагу девојчета, продужавала би Лаура у духу да ствара идиле које је она тако топло желела.

Пред њом, на столу слабо осветљеном петролеумском лампом, лежао је листак хартије, мастионица и перо. С времена на време писала би Лаура неке бројеве, неке реченице, не журећи се, онако како би јој управо на памет падали. Срачунавала је Ритину спрему. Списак ће спреме држати у својој приватној шатули, заједно са списковима одећа и обућа из Ритина детињства.

То не беше баш лак посао. Лаурине мисли блудиле су којекуда; она се трудила да их прибере, али и преко воље мисли је одведоше на зелену ливаду, где јој пред очима стајаше слика младога грофа како игра у нежном загрљају са Ритом. Мораде перо спустити.

У ушима јој одјекиваху свети звуци са китара и харфа: „Химна, химна!“ Цвеће, двокраки светњаци, шуштање атласне одеће, венци — сву ту шарену збрку свечаности видела је у духу и заносила се. Груди јој се надимаху у победоносној охолости, а очи напунише сузама.

Све што још од младости, љубави и страсти беше сачувано у педесетогодишњој жени, пробуди се при помисли на будућност њене кћери, као оно што се укочено тело покрене под ударом електричне струје. Изгледало је као да су јој боре на челу за један тренутак нестале; очи јој сијаху необично пријатно; у дубини душе појавише јој се сенке давно уминуле радости. Тако се изгуби у неодређеним, срећним сновима — док је не поврати у стварност мешкољење заспала девојчета.

Она дохвати поново перо, и узнемиреном руком срачунаваше издатке кнежевског мираза.

* * *

„Шта, још у постељи?“

Лаура ступи у собу, једва држећи на руци рпу платна. Журно спусти терет на оближњу столицу и приђе Рити, која зевајући рече: „Мени се баш не устаје, мамице!“

„А, ти ленивице! На ноге, на ноге! Гле, шта сам још пре зоре лéпо купила!“

„Шта то?“

„Ирландско платно, моје злато. А знам још и за кога!“

Рита се насмеши. Али у место да устане, подбочи се на лакат и диже главу.

„Је ли ти зло?“

„Не. Само сам уморна.“

„Још увек уморна? То је немогуће!“

„Па ипак је тако. Молим те, мамице, дај ми каву да је пијем у кревету! После ћу устати.“

„Размажена принцесо!“

Лаура попрети прстом, и заста за један тренутак да посматра своју лепу ћерчицу.

„Донеси ми је ти, мајчице!“

„Још и то? И то?... Ти себи баш много угађаш.“

Лаура покуша да се намршти. Али одмах затим полете своме детету и обасу га многим, нежним пољупцима, као да је Рита још увек имала четири године.

Нежно обгрљена мајчиним рукама, Рита се гласно и весело смејала. Црна јој коса падаше по јастуку у много витица, а беле, нежне руке не остајаху дужне загрљајима мајчиним. Лаура осећаше силну, изобилну срећу.

„Ти, мој наките, моје блаженство!“ мрмљала је она. Затим пољуби своје дете још једном са пуно љубави, па побеже.

Доле у кујни нареди да се зготови кава. Кад је хтела да се опет успење, примети на прагу жену, која јој је мало пре продала платно.

„Немојте заборавити“, викне јој, „да свратите, кад будете имали мале, кончане џепне мараме с уским пругама. А чипке — да нећете, можда, и чипке добити?“

„Извесно.“

Овакве песме немогуће је брзо завршити. Лаура није могла, а да се не упусти у појединости, које је тачно познавала. Са оваквим чипкама да буде рубље, а са оваквим ноћне капице. При томе се беше раменима наслонила на зид степеница и прстима рачунала.

Одједном се препаде. Горе се чуо неки шум, као кад се неко са муком вуче. Брзо прекиде разговор, устрча горе, замало не оборивши свога мужа који с муком силазаше.

Стари се подупираше на један дебели штап. Ход му је задавао приметне болове. Очи му беху испуњене сузама и гледале су збуњено и непоуздано.

„Шта ћеш ти горе?“ упита грубо Лаура јасним гласом.

„Риту сам посетио.“

„Ах, остави је на миру! Остани у својој наслоњачи, то је најбоље за тебе!“

Стари продужи:

„Она је у грозници.“

„Ко је у грозници?“

„Девојка.“

„Рита?“

Лаура погледа на мужа са пуно мржње, као да је он грозницу од Бога измолио за њезина анђела. Затим га остави и полете као стрела у собу.

„Глупост!“ рече опипав Ритино чело. „Је ли да ти је сасвим добро?“

„Да, мени је сасвим добро, али отац каже да имам грозницу.“

„Он не зна шта говори, не гледај на то. Тако ми моје дете заплашити! Од куд би грозница на тебе, ти си свежа као ружа. Брзо, брзо устани! Хајдемо у посету, узми нову вунену одећу. Шта ће рећи Имбријанови?“

„Мени се никако не излази, мајчице.“

„Никако ти се не излази? Та ниси још ни устала. Устани прво!“

Рита послуша.

Полако се поче облачити. Јежила се. Завуче ногу у једну ципелу а другу испусти.

„Не иде, мајчице.“

„Дај овамо, моја лучице, ја ћу ти помоћи!“

Мало љутито узе Лаура да прикупља расплетене косе своје кћери; у том примети да девојче бледи и малаксава.

„Шта значи то? Шта је теби, Рита?“

„Ја ти рекох мајчице, да не идем!“

Изговорив ово, Рита обгрли мајку и паде онесвешћена на постељу.

Престрашена, Лаура повика за помоћ. Брзо свуче Риту и покри је; чело јој је хладила Колоњском Водом. Рита се у брзо освести, али се осећаше рђаво.

Лаура одмах дозва лекара. Грозница је заиста била ту. Других знакова није било за овај тренутак. Лекар је утврдио јак назеб. Рита је требала да остане мирна и покривена; треба причекати.

Кад је лекар отишао, Лаура паде немоћна на клупицу крај постеље.

„Боже! “ мрмљала је, „ако заиста буде болесна!“ Пусти ме да ја за њу патим, ти премилостиви!“

Дани промицаше, Рита се не диже из постеље.

Лака грозница, стално кашљуцање, непрестано рђаво осећање указиваху на скривену болест која је, можда, много озбиљнија него што се првих дана могло помислити.

Бронхитис се није јављао отворено и јако, него је узимао неки неодређен карактер који је лекара варао у суду. Лекар се једнако уздржавао од констатовања.

Грофице су долазиле готово свако вече, с радом у корпицама, да праве друштво болесници; ћаскало се, по неки пут и смејало.

Време се раскварило; њему се и приписивало да је узрок овом Ритину кињењу. Грофица мајка је уверавала да се при оваквој температури и најздравији човек осећа неповољно.

Док би људи били око ње, Лаура је радо веровала њиховим утешним речима; осећала се мирнијом и поуздано надала да ће јој дете у најбржем року оздравити; али ноћу, кад би с Ритом сама остајала, обузимала би је зебња. Дрхтећи, скакала би на ноге и при најмањем шуму. Савијена над креветом, укочена, гледала је проницавим погледом своје дете у грозници, као да је хтела да у себе усише сву бољу, те да се мучи у место Рите.

Сам болестан и уморан, с одузетом ногом, Андреја је посећивао свакодневно болесницу. Тада би га Лаура у своме самртном страху обасипала питањима. Како му се Рита чини? Шта он мисли? Да ли се он сећа, као апотекар, сличних случајева из своје праксе? Можда он зна за какав снажан, спасоносан лек?

Старац, мало научен на толика питања, одговарао би муцајући; обично би избацио какву глупост. Ражарене јабучице издавале би његово унутрашње узбуђење и он би дуго гледао у Риту, испитујући је тешким погледом, али никад не даваше одређени суд о њезину стању.

Лаурино је стрпљење брзо престајало; напослетку би га отерала љутитим речима. Једном при таквој прилици упита Рита: „Мајчице, шта ти имаш против оца? Зар га баш ни мало не волиш?“

Никад раније девојче није чинило овакве примедбе.

Лаура беше као муњом погођена. Одговорила је околишећи.

Једно вече замоли грофица мајка за допуштење, да првом приликом сме довести и сина. Та посета веома обрадова Лауру и Риту. Рита замоли мајку да је пажљиво очешља и витице увеже ружичастим траком, истим оним траком који је имала кад је играла са младим грофом под дудовима.

Посета је била кратка, али је утицала страховито. Из очију младога грофа говорио је дубоки бол. Лаура је приметила један поглед пун страха, који је он са мајком изменио, и видела како се он при поласку с муком уздржао да се не заплаче.

Од тада за њу више не беше мира. Сутрадан захтевала је од лекара да јој каже праву и чисту истину о Ритину стању. Лекар је тражио консилијум.

Позваше два ауторитета, једног из Милана, другог из Павије. Они се у мишљењу разиђоше. Један професор нашао је лак, брзо излечљив бронхитис, други је сматрао Риту за изгубљену.

Лаура, која дотле никако није хтела да верује у опасност болке, него се и сама варала илузијама, била је услед изненадне реакције уверена, да је у праву онај лекар који је прорекао да нема спаса. Бледа, грозничава, као фантом, била је и дању и ноћу крај кревета болеснице. Бацала се на патос и љубила даске као да је хтела да покаже Богу, Премилостивом, Свемоћном, како је скрушена и убијена; преклињала је са уздигнутим рукама за оздрављење своје кћери, плакала је као мученица, претила као полудела.

Грофице се показиваху као праве пријатељице. Оне пробављаху, с Лауроч, код болеснице по читаве часе и покушаваху да је теше. Али Лауру више не могоше охрабрити пријатељска тешења. Она није више ништа чула ни видела, сем своје пажње. Бацала се преко кревета и притискивала своје усне на Ритине беле провидне руке.

М. Кл. Црнчић — Рибари

Њене се очи готово упијаху у очи њена детета. Туга је доводила до бесвесности. Налазила је неку сласт да у грчевитом ишчекивању катастрофе своје раздражење доведе до беснила. Сувише велики бол изазива исту такву драж, као и сувише велика радост.

По Лауриној жељи Рити су већ читали молитве и свеће јој палили; ни кађење ни освећење није изостало; Лаура јој је обесила о врат златан крстић који јој је поклонио владика на дан њезина првог причешћа. Ах, како су далеко били ти лепи часи!

Рита се није мучила много; била је мирна и смешила се; и поред очајања своје мајке није се плашила да ће умрети.

Тако рече једног дана: „Зашто плачеш мајчице? — Зар је збиља са мном тако рђаво?“

Овоме је био присутан и свештеник, један стари пријатељ Сињоре Тарамелијеве и њен саветник у побожним делима. При поласку сматрао је за своју дужност да опомене мајку да је потребно извршити последње причешће.

У Лауриним очима распламте се мрачан поглед. „Оче,“ одговори она гласом пуним љутње: ви не знате

шта од мене тражите. Зар да објавим своме јединчету смртну пресуду?“

Свештеник устукну неколико корака.

„Ништа више о томе“, продужи Лаура. „Имајте милости са нама двема или ћу полудети!“

Сви су се бојали да ће се то збиља и десити. Духовник отиде. Махао је главом. Како довести у сагласност овакво противљење жене са њеним побожним осећањем?

Али увече истога дана оде Лаура неочекивано, са велом на лицу, у грозничавој журби, свештениковој кући. Паде преда њ на колена и обгрливши му ноге преклињаше га да дође и да јој последњи пут благослови дете.

* * *

Стари зидови куће Тарамелијеве гледали су многе достојне матроне, многе угледне и часне мужеве како умиру отровани теретом година. Али овога пута умирало је једно дете и чинило се као да ти стари зидови стењу у дубокој жалости.

Изгледало је као да из ложнице, из великих зиданих ормана, излазе многе мирне сенке. Дођоше да поздраве најмлађу грану Тарамелијева рода.

У свакоме углу, у свакоме своду, где је Ритин детињи глас одјекивао, у сваком огледалу које јој је слику показивало, у сенци венака, на баштенским стазама, у пространим, сунцем обасјаним одајама, у малом мрачном салону, на избледелом ловору на камину — свугде, где се девојче бавило, где се орио весели глас њене младости, ширио се неки меланхолични вео.

Две мале ципелице под столицом, црвена одећа на клину, причали су како је она била пре кратког времена свежа и здрава.

Тужна и дубока тишина владала је у соби. Пријатељи већ више нису могли да је теше. Лаура оптрчаваше у грозничавом немиру око постеље, и сад, кад више ништа не помаже — било јој је немогуће да мирује.

Говорила је само мало, сваког би се тренутка сагибала ка детету, узимала му главу обема рукама и јецала.

Срце се цепало човеку.

Рита је била мирна. На столу поред ње стајала је у суду за воду једна кита цвећа. Понекад би погледала на њу — то је био сладак, али озбиљан поглед, пун слатких мисли.

Ово цвеће јој је послао млади гроф. Рита, која се за време своје болести толико могла о себи бавити, поче осећати срећу љубави и, пошто се надала скором оздрављењу, у њеном се срцу разви неисказано блаженство.

Када свештеник у епитрахиљу к њој ступи, она разрогачи очи и зачуђено га погледа.

Тек је сад подузе слутња.

„Мајчице, зар је већ тако рђаво са мном?“

Лаура гласно заједа. Стеже се грчевито за постељно зачеље и челом удари о ивицу.

Грофица јој приђе. Заклонивши лице неутешне мајке рече јој, да је то само једна проста церемонија. Треба се дакле обратити духовнику, јер он од светога чина очекује оздрављење за болесницу.

Рита не одговори ништа, смрче јој се пред очима.

* * *

Те ноћи Рита је била врло узнемирена. Ујутру нађе лекар да се болест знатно појачала.

Кад су звона објавила вечерње, скупише се девојчице из места у цркви, да заједнички певају молитве за Ритино оздрављење.

Лаура их је чула кад прођоше испод прозора. Стеже јој се срце од неисказаног страха; било јој је као да оне већ корачају и певају за њеним самртним одром.

Грофица, из пажње, није више собом доводила своју кћер. Присуство напредног девојчета дирало је Лауру.

Али је овога пута тражила млада грофица, пошто се заједно с другима у цркви молила за своју пријатељицу, да сме ући. Хтела је да загрли болесницу и да јој донесе поздравље њених вршњакиња.

Рита је прими с осмејком. Понуди је да седне поред ње, миловала је, питала за ово и оно, а затим скиде са врата златни крстић и окренувши се мајци, молећи погледом, рече:

„Ти ћеш допустити да јој дам за успомену, је ли?“

Сви заједаше, само Рита остаде мирна. На лицу јој је био благ израз преданости; у њеним цртама видела се већ радост за будућом срећом.

У том тренутку уђе свештеник.

„Видите“ шану он грофици у ухо: „како је сирото дете мирно. Помирило се са својим Богом. И у Светом Писму стоји: „И напослетку се радоваше, веселише и клицаше кад гроб нађоше, јер он доноси светлост људима.“

Грофица не одговори ништа. Руком показа на Лауру која је лежала ван себе на подглавнику крај своје кћери.

Кад је сунце већ зашло, Ритина снага беше већ исцрпена. Њене су руке лежале круто у Лауриним; више се није ни мицала, ни говорила. Више не даваше никаква знака живота. Немо, у загрљају, опростила се од своје мајке.

* * *

Већ одавно беше Ритина душа напустила свој земаљски стан, али Лаура још увек беше код умрле. Нико је није могао наговорити да се растави са покојницом. Ноћ је провела у грозници, држећи Риту у загрљају.

Кад јој је однесоше, мислила је да ће заиста полудети. Проклињала је Бога да јој Он у својој милости и великодушности одузме или живот или разум. Али и разум и живот остадоше: она још не беше испила чашу до дна.

У једном углу собе примети Лаура бледо лице свога супруга који јој прилажаше. Два дана седео је он ту, згрчен; нико се на њ није осврtao. С муком се вукао у напред. Очи му се беху помутиле од суза; али под седим

косама почивао је на његову избраздалом лицу израз мирнога бола. „Лаура“, рече он, и његова тешка рука дохвати за раме његову жену: „Лаура, ја сам ти опростио; Бог је био суровији од мене.“

„Како?“ муцала је она збуњено, скрушивши се под дрхтавом руком старчевом, која јој се чинила као од гвожђа.

„Уго је био туберкулозан!“

Никакав узвик не оте се са Лауриних усана. Изнемогла, без снаге стропошта се на земљу. Са челом ка земљи обрнута и не мичући се примила је овај грозни удар.

„Казна је ужасна,“ додаде Андреја потресеним гласом. „Али и за мене био је живот казна... а ја нисам имао ништа да испаштам!“

Пошље много љета...

Пошље много љета овде опет стојим;
Лепеница тече исто као прије,
Над њом стара врба још једнако бдије
И високо шуми врховима својим.

Гдје си? Да л' се сјећаш испод грана тије'
Кад гледасмо јулску ноћ и мјесец сјајни?
Кад нам тјело проже слатки, огањ тајни
Па дршћасмо дуго као брезе двије?

Бог зна гдје си сада и да л' живиш још'те!
Али драги спомен негдање милоште
Као младо сунце сву ми душу грије,

И ја снова чујем звекет твојих гривна,
По лицу ме тиче твоја коса дивна,
Док мјесец кроз врбу чисто сребро лије...

Кисељак 11/VII — 1905.

Ал. Шантић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Цар се моли!

(Из „Jakovella“ од Giulio Orsini (Prof Domeniko Gnoli) — „Do Żar prega“.)

Ћутите, народи! Заступник Бога словенског на коленима је у светој цркви Московској. метаниште и моли се. А Бог словенски поглéда благо са високог свода небеског: руке шири, облаке отвара и — слуша. — Мир! Цар се моли! Ни речи, ни гласа, ни уздаха! Козаци, врхови ваших копаља знају већ оне Пољаке немирне! А ви са језерске Финске, мир! Цар се моли! Зар се Бога тиче ваше право!? Цар који влада небесима има пакао, а Цар житеља руских има — Сибир. Пламен и лед! Поделили су муке. Мир! Гробни мир, бунтовници! Мир од Балтичког до Жутога Мора, од Леденог до Црнога Мора. Ћутите! Цар се моли...

Крст је на олтару, а с њега виси самртник: у муци страшној пружа руке прободене. И мати је његова ту: лице је у ње бледо а очи крваве. Јадна мити! Убили су јој и на крст прибили сина јединца! А син јој беше леп, беше свѣт, беше чаша љубави њене! Јадна мати, у њезину је срцу плач свију матера...

Цар се моли: „Благословени Исусе, Богородице истинита, тако ми Суда Измирења што га засновах међу народима...“

Шта то би, те Цар уздрхта?

— Ништа, Господару, то је рйк топовски! Али... далеко се кољу, Царе Господару! Далеко је Јапан.

Али јецање се још'те чује. — Козаци! нађите ко је! Зар они из Финске? Пољаци зар? Или су то бунтовници из Сибира? Ко се то усуђује да јеца? Козаци, ко то наредбе гаси?

— Ништа, Царе Господару! Она са олтара, вечита мати наша, сузе лије и горко плаче...

Рим.

С ИТАЛИЈАНСКОГ ПРЕВЕЛА
УМБЕРТА ГРИФИНИ

На гробљу

Сваког тренутка се отвори по један нов гроб у овој постојбини бола и плача, и сваког се тренутка спусти по која неостварена нада, по која угашена жеља. Нижу се гробови, а уздаси се камене и сузе се леде, те, падајући по њима, прекривају их и затрпавају тако, да теби, који ходаш по њима, и не пада на памет на чему снујеш своје наде, где подижеш жеље своје! Ходаш и, бирајући место срећи својој, бираш јој, и гроб у исти мах. — Иди и тражи! Али кад у ходу своме наиђеш на неког који код отвореног гроба стоји; када дођеш до њега који није имао суза ни уздаха да гроб покрије; до њега, коме је срце препукло а уздаси у крв запливали, коме су сузе као жива лава на душу падале, — ту застани. Погледај тога који не диже очију са отвореног гроба; не питај га ни о чему, већ се наднеси над гроб да видиш шта то сахрањује. — И тада, када схватиш како је томе несрећнику који се, мимо све остале, одрекао живих нада својих, који је свежу срећу и бујне жеље бацао тамо, одакле се дићи не могу, па их онда крвавим погледом, износећи им крваву душу, моли и преклиње да утону и ишчезну — када познаш живи гроб, који је извор болова што не умиру, тада бежи. Бежи далеко!

Ст. С. Н.

Локвањ

Пријатељу, добила сам свежањ лепих, белих цветова.

Касно у ноћ очекиваше ме та кита на столу, да ме прекори својим сузама. — Шта ћемо ти? питаху ме ти бели, сочни цветови. Требамо ли ти као доказ — ево нас! шапутаху скупљене лиске, грчећи се све више. — Без мириса, хладно, као снежно прамење, лежаше то цвеће, продирући ми до срца својом студи. — Зар ми то доносите лепи, бели цветови? А како сте лепи, колико је нежности и чистоте у вама, па зар можете бити тако сурови! Зар у свету није лепо само ради Лепога, па зар није слатко и умрети као символ лепоте и нежности? — Али ви хоћете живот, да! Чиме могу ја да вам сад помогнем? Врло мало! И спустих невесело цвеће у воду.

Жао ми је било, пријатељу, на те цветове, што су прекорима саломили радост моју, па их и не гледах више, и ако остадоше у мојој близини. Мисли су моје отишле далеко: обилазиле су свет и залазиле у кутове његове; дођоше и до рита у коме је Локвањ живео. Ту, у тој мирној води, живела је породица његова. Као стубови какви дизаху се крте стабљике кроз воду, која им беше и препрека и потпора, те на површини њеној задовољно пливаху лепи, бели цветови у зеленим чашицама својим. Удаљени од обале, безбрижно уживаху срећу своју ови цветни лабуди.

Али шта није урадила воља човекова! — Обезглављене вите стабљике жалосне стрче сад на оном месту, док тужни цветови њихови умиру крај мене...

Силно ме притискиваше сазнање, да је рад тога задовољства искидана срећа њихова, а сад их немамо ни ја ни они! Гуших се у немом болу, мислећи на цветове и разумевајући их потпуно, кад ме трже меки шум њихових нежних листића. Сироти, лепи цветови, поткрепљени неколиким капљицама воде, и ако клонулих главица, певаху ми тихо, изнемогло, једну песмицу!

„— — Далеко је Гангес — — Да се у мутне његове таласе загњурим, да вам на обалама његовим Лотоса наберем — — Пусте жеље, бесплодно сањарење — —!“

Хотећи да поправе прекоре своје и да се пријатељски са мном опросте, издишући, певаху ми ону песму, због које су и жртвом постали! Испевали су песму, па су издахнули под сузним пољупцима драги цветови!

Увехнули су, увехнули, пријатељу!

Ст. С. Н.

Клонуће се једном...

Клонуће се једном после ових немирних дана. И ко зна да ли ће душа бити пресићена или ће младост изгледати изгубљена и ако још није прошла?

Уздахнућеш и оборити главу и почећеш да се мириш.

Ако се помириш са судбином ти се мораш помирити са средином у коју те је судбина бацила.

Ако се помириш са животом ти се мораш помирити са садашњицом коју ти живот даје.

Помирићеш се мрзећи и своју средину и своју садашњост.

А како је твоја средина била некада за тебе идила а твоја садашњост за тебе срећа!

Клонуће се једном. И ко зна, можда клонула душа помирена и одморена, неће моћи волети и неће умети мрзети.

Влад. Станимировић

Тонеш...

Зар се опет обнављате некадашњи, једном доживели часови? И нико од нас не види себе колико сваким даном постаје засићен и уморен, колико тоне у оном интимном куту где га све везује за најбаналнији живот. Ми, сакупљени, изгледамо подмлађени, јер се преносимо у далеку прошлост, јер су сад код нас успавани и ситни пороци и пакост и лаж.

Срца нам куцају радосно и искрено, очи нам гледају наивно и нежно. И све то одлети и изгуби се кад се разиђемо на све стране.

Гледао сам дуго за тобом како се ветар игра твојом косом, размишљајући како се живот игра твојом судбином.

Ти тонеш. Јест ти тонеш лагано и неосетно, ја сам то опазио. Сви смо ми за кратко време били они стари,

али смо у правој боји кад нисмо заједно. Ти тонеш најдубље од свију нас јер си била најбоља и најслабија међу нама. А знаћеш за то ако се доцније још једном видимо.

Ми ћемо ти, ако останемо на својим местима и са својим мислима, ми ћемо ти опет отварати своје срце и ти ћеш однети наше тајне да нас вређаш и наше снове да их исмејеш. Али свеједно, ускоро ћеш бити и за нас изгубљена, и никада нећеш знати колико си била добра и колико си могла бити боља. И зато те ми и жалимо и волимо. Па смо још и пакосни, јер се радујемо што ћеш често у животу имати часова самоће кад ћеш се дизати из прашине, и кад ће многа честита мисао пробудити твоје сузе.

Влад. Станимировић

Уз наше слике

Гундулићев сан (сликао В. Буковац). Штросмајерова Галерија Слика (Загреб) поноси се власништвом ове велике и одличне Буковчеве радње. Песничка инспирација изводи пред Гундулића цео низ ли́ца́, земаљских и надземаљских, које га стално прате и излазе пред његове умне очи, обећавајући му мир само онда, када их буде опевао и тако извео пред очи свих оних који буду читали његове чудно меке и изразне осмерце. —

Благовештење (сликао Ц. Медовић). — „Радујсја благодатнаја!“... Узвишеност божанске благе вести одушевила је уметника Целестина Медовића, по роду Дубровчанина, те јој се предао свим својим хришћанским заносом и огледао да је сликовно изрази. Пред нама је само црна репродукција најлепше хармоније бо́ја́ и живе уметничке израде овог хришћанског мотива. У низу несумњиво одличних радова Медовићевих, Благовештење стоји на једном од најлепших места. —

Свршено је! (сликао И. Мрквичка). Још вазда вредни уметник, Чех, бугарски сликар Иван Мрквичка, објавио је овом сликом један моменат тешких дана бугарског ослобођења. Хранилац породице, супруг и отац, отишао је у бој. — Жена са нејаким дететом жудно изгле́да његов повратак. Али једне ноћи долази његов бојни друг и... Слика представља свршетак те тужне приче.

Сликарство и Вајарство (вајао Р. Валдец). — На уласку у Хрватски Уметнички Павиљон (Загреб) постављене су обе ове камене статуе, које немо говоре какве се уметности негују у том дому. И ако су оба ова рада из ранијег уметничког периода Рудолфа Валдеца, ипак је њима објављена она уметничка вредност која је данас обилно везана за име овог одличног хрватског уметника.

Крај морске обале (сликао Т. Кризман). Дивно Јадранско Море, које је одушевило многог нашег уметника, придобило је за своје драже и лепоту и вредну кичицу даровитога Кризмана. Његова уметничка љубав према Јадрану толико је силна, да је највећи број слика и студија извео на његовим обалама. Читаоци „Нове Искре“ то су могли и сами опазити према до сада објављеним радовима овог уметника. —

Портрет (сликао В. Буковац). Посетиоци прве Југословенске Изложбе морају се живо сећати овога портрета који је привлачио сву пажњу и посвећених и непосвећених посетилаца. Све особине Буковчева манира јасно су изражене у њему, а величина утиска најбоље доказује колико је Буковац уметник по вољи Божјој. —

Део зида манастира Манасије. Сетите се „агарјанских“ напада на манастир Хилендар и свих мука и преданости светој обитељи што их у њему показа Данило, доцније архије́пископ српски, па ће вам бити јасно, зашто су наши стари подизали око манастира читава утврђења. Остаци таквога утврђења, зид и једна кула (поред још неколиких), виде се и на овој нашој слици. —

Са села (сликао Ј. Бужан). Не знамо ни једног хрватског уметника који је одушевљеније зашао кроз свој народ, да у њему, у свакодневном животу његову, узима грађу за своје радове. По техници модеран, по избору грађе чисто народан, — Бужан ће у хрватском сликарству оставити трајнога спомена и стећи, несумњиво, велики број угледача, о душевљених да послуже и чистој уметности и свом народу.

Рибари (сликао М. Кл. Црнчић). Од прошлога рибања покварене су мреже, те је сада потребна — Бог би знао већ који пут — потпуна оправка. Буде ли лова, неће се жалити труд, али ако и опет омахне, тешко нашим рибарима у Далмацији, којима земља не да ничега, а море отима и квари једину наду у онај црни хлеб који мученички поштено једу наши честити поморци. —

ХРОНИКА

НАУКА

Конкуренција радијуму

Откриће професора Баскервила, које је дало науци два нова зрачна елемента, изазвало је читаву сензацију у научном свету. Познати енглески природњак Уиљем Рамсеј овако пише о њима: „И ако радијум име већу активност, ипак ова два елемента играће огромну улогу у будућности. Пре свега, нарочито је значајна околност, што се ови елементи могу добити у много већој количини од радијума, а користећи се при огледима знатно великим количинама тих елемената, може се изазвати и веома интенсивни светлосни ефекат. Тор, из којега се добијају ови елементи, има, поред тога, веома велику примену у индустрији. Располажући, дакле, великим количинама тора, главни његов део може се употребити за производњу елемената, а остатак његов за индустријске циљеве. Нема никакве сумње, да ће медицина корисно употребити овај Баскервилов проналазак, јер огледи дају већ повољне резултате. Радијум је ипак издржљивији и сталнији од ових елемената. Тор, из кога се они добијају, добавља се из монацита. Професор Баскервил сада је главни хемичар Енглеског акционарског Друштва за производњу тора из монацита који се у огромним количинама довози из Нове Каролине. Према томе, пред њим је огромно поље за рад.

„Нови елементи прозрачују гвожђе, бакар и многе друге ствари. Зраци њихови, пролазећи такве предмете, бацају довољно светлости на заклон око њих. —

Уиљем Рамсеј, како пише један енглески журнал, саопштио је још једну занимљивост о радијуму. Његови огледи довели су до уверења да радијум подлеже процесу распадања после 1150 година. Интенсивност тога процеса не зависи од количине радијума. Радијум се претвара, као што је познато, у хелијум и још неке до сада непознате неиспитане елементе. Већ и према томе, хипотеза сталности радијума за милијоне година — не може се одржати. Стварање радијума мора бити непрестано, јер би иначе његова количина била већ одавно исцрпена.

Л.

УМЕТНОСТ

Чешко Народно Позориште у Прагу

Споменуо сам у прошлом писму, да је овогодишња сезона Нар. Ђивадла досад била веома занимљива. Ту занимљивост не чини толико приличан број оригиналних новитета, који се махом не уздижу изнад нивоа оних комада, којима је цела каријера, да се свакој претплатној четврти по једанпут покажу, па да се предаду у „вечном санку“ у позоришној архиви — него је занимљивост целе сезоне зачињена са неколико реприза, које су, као дела признате литерарне вредности, изврсном игром глумаца и красном, смишљеном режијом успеле да се не скидају с репертоара, и ако се у Нар. Ђивадлу и драма и опера дају на једној позорници.

Одмах у почетку сезоне (16. септембра 1904. год.) изнесена је била Нушићева *„Пучина“* — прва српска драма на позорници Нар. Ђивадла — коју је превела г-ђа Хана Квапилова. Публици — која је и при репризи напунила кућу — комад се допао, критици међутим не. Неколики су налазили, да је та ствар и сувише модерна и да по „Пучини“ Београд изгледа да је Париз, док су други нагласивали, да се конвенционална драма са обли-гатним „браколомством“ већ преживљује, замерајући још „Пучини“, да нема на себи ничега специјално „српског“. Међутим сви су се сложили у томе, да Нушић изврсно познаје драмску технику. После „Пучине“ обредило се доста оригиналних новитета; већина међутим није побудила јаче интересовање. Изузетак чини историјска драма Алојса Јираска *„Gero“* и шаљива игра Божене Кунетицке *„Сор“*. У својој драми Јирасек се враћа у доба, када се хришћанство почело дотицати северних Словена — сватовитâ. Премијером ове драме, коју је режирао г. Јарослав Квапил, а у којој је ангажовано готово целокупно драмско особље Нар. Ђивадле, прослављена је и годишњица (двадесет друга) обновљеног Нар. Ђивадла. „Сор“ Божене Кунетицке допао се публици више својом „шаљивошћу“ него ли литерарном вредношћу.

Необично се много и радо гледа Мадачева *„Човекова трагедија“*, у којој је опет прилика, да драматург г. Јарослав Квапил покаже свој смисао за режију најтеже врсте. Од осталих реприза задржаћу се нарочито на Ростанову *„Сирану од Бержерака“* и Шекспирову *„Хамлету“*. „Сирана“ је превео Врхлицки, који још непрестано задивљује неуморним радом. Овај превод нов је доказ виртуозности Врхлицкога у превођењу и у стихотворству (али није и *најновији* доказ, јер од тога доба преводи Врхлицки све талијанске класике, целокупног Петефија — а уз то је написао либрето „Цесика“ за оперу Ј. Б. Ферстру, по Шекспирову „Млетачком Трговцу“). Сирана приказује г. Едвард Војан, Роксану г-ђа Марија Лаудова. — Војан је данас несумњиво најбољи чешки глумац. Његова игра сведочи, да гледамо интелигентна глумца, који је начисто са назорима модерне уметности. Он игра ретко, али кад изиде пред публику, изнесе још у истини нешто ново, нешто врсно, уметнички. И „Сирано“ је одевен у све одлике тога даровитог глумца. Ростанов романтични, готово идејални витез налази у Војану изврсног приказивача, нарочито у сцени: у позоришту, па под балконом, где Христијан прима Роксанине пољупце, које је Сирано заслужио. Изврсно, да не речем савршено, приказује призор, кад „падне с месеца“, те задржи виконта, док се Христијан и Роксана

не венчају; цео приказ пак крунише завршном сценом у манастиру: читање писма, халуцинација и умирање. Војанов приказ „Сирана“ спада у оне, који квалификују глумца за уметника. А Роксана? Та плавокоса, романтична девојка, заљубљена у звездану ноћ и стихове, занесена за песничким „духом“! Госпођа Лаудова само показује разноврсност своје уметничке личности, кад је своју јуначку природу прилагодила, боље рећи заменила, нежним темпераментом поетичне Роксане. Да та реакција буде и г-ђи и Народном Ђивадлу на дику, помогла јој је нарочито она особина, са које је с правом заслужила име: „Племићка са урођеном отменошћу“, како је одушевљена чешка публика назива. — „Cyrano de Bergerac“ се и у целини врло добро приказује, нарочито вреди споменути старога Мошну, који, ма да се већ преко четрдесет година окреће на позоришним даскама, ипак приказује старог, простодушног, и доброг Рагеноа, да — што 'но рекли — „не може бити боље“.

Ту скоро приказан је Шекспиров „Хамлет“ у новом преводу J. V. Сладка а под режијом драматурга г. Квапила, који је — ваља напоменути — признат нарочито као редитељ Шекспирових драма. И Шекспир ретко долази до речи на даскама Нар. Ђивадла. А он бар има права на то и дан данас и „ва вјеки вјеков“, и поред свих модерних и најмодернијих, на разуме се, и преко њих и после њих. Овде, узгред буди речено, лане се забринуло уредништво „The englich illustrated magazin-a“ за развој модерне драме, те се обратило многим млађим модерним драмским писцима с питањем: шта да се учини у интересу развоја модерне драме? Овом приликом згодно је споменути, шта на то одговара *Emil Bergerat*, француски песник и драматичар: „Ја сам француски писац и читам Шекспира сваки дан; да сам енглески писац, читао бих га сваки дан, сваку ноћ, целе седмице! Шекспир је почетак и крај драмске уметности у свима језицима, у свима земљама. У њему је и сва техника драмске уметности. Лане у јуну, кад је Сара Бернар играла у моме комаду *„Plus que reine“* у позоришту Adelphi, гурао сам се кроз Лондонске улице, само да се нагутам ваздуха, који је Шекспир дисао. „Учитељу учитеља“, молио сам му се у духу; „ти, који си био Молијер, Корнељ, Расин, Маривô и Виктор Иго у једној особи, а осим тога одан слободи мишљења, говора и снова, молим ти се, смилуј се на мене грешника и одврати главу своју од позоришта Adelphi!“ Да, драги господине — пише даље Bergerat уреднику поменуте енглеске ревије — држите се свога Шекспира, тај ће вам вратити све што сте изгубили, или губите — идеју, стил и све остало!“ Нисам навео ово бајаги Шекспиру у прилог — тај човек, у којем је читаво човечанство, није тога потребан — већ као доказ, да су и модерни драмски писци свесни своје немоћи, да са позорнице делују тако моћно, те се они, сви одреда, склањају с пута, кад Шекспир има реч. — Па тако је и чешка публика једва дочекала репризу „Хамлета“. Тај у црнину увијени, млади, скептички философ-принц, вазда има новога да нам каже, још више, да нас прозре, презре и исмеје, па ипак бисмо га и поново слушали, трудили бисмо се да разумемо његову философију, ишли бисмо за њим, па макар нас вечно водио кроз божанску поезију свога творца.

Познато је већ да је „Хамлет“ узор свих, и добрих и рђавих, глумаца. У Народном Ђивадлу морао је, сасвим природно, допасти Војана. И успех, који је постигао „Хамлет“ с Војаном и Војан с „Хамлетом“, без сумње је највећи, који је даровити чешки уметник доживео. Он схвата Хамлета модерно и тако га приказује. Ну ту није доста само схватити. Он је покупио све, и најскривеније нити компликоване душе Хамлетове, заронио се у сваку мисао, коју Шекспир преко младога принца исповеда, проучио сваки покрет овога несхватљивог младића — Војан се управо претворио у Хамлета. Није то, како се код нас ради, декламовати патентички стихове, ходити замишљено, „правити се“ скептик. Хамлета може приказати, не, створити га пред гледаоцем само уметник, прави уметник, за кога је conditdo sine qua non да познаје и разуме Хамлетову философију, што се каже, у танчине, па тек потом дуго и дуго проучавати, како да се то све суради, како да нам се та сложена душа што јасније и што реалније прикаже. А за све је то потребно много студије. Тек онај глумац који се не осврће много на таленат, него своју улогу приказује са студијом, заслужује да се назове, интелигентан глумац. Игра Војанова сведочи, да њему није био циљ, да се пред публиком „покаже“, већ да се, удубив се у Шекспирову поезију и разумевши је потпуно толико занео за *свога* Хамлета, да је у њему стварао управо свој идеал, А то је највиша квалификација, коју глумац може постигнути.

Офелију приказује г-ђа Хана Квапилова, неоспорно највећа данашња чешка модерна глумица. Тек тако дистингована и задахнута уметница, каква је г-ђа Хана, може да нам овако изведе најеластичнију вибрацију женске душе. У ње је сваки тон, сваки глас један осећај. Па како осваја гледаоца сваким својим покретом, како му управо предаје своје осећаје! У „Хамлету“ је на врхунцу своје приказивачке уметности у сцени, кад пред краљем, краљицом и Лаертем суманута расипа и побира цвеће уз једва чујну попевку, чији нам неодређени тонови побуђују највеће саучешће према тој болесној души. — Врло су проста средства, којима г-ђа Квапилова постиже најживље утиске у гледалаца. Она студује душу, и сваки глас, сваки покрет потиче јој из дубине душе. А то је једини пут, којим данас може модерни глумац поћи. Као што нестаје у модерној драми теорије са „експозицијом, перипетијом и катастрофом“, тако у данашњем приказивању нестаје свега онога, што нас подсећа, да имамо пред собом глумце, који „изигравају“, уместо да гледамо људе, с којима саосећамо. Г-ђа Хана је уметница, која у својој игри непрестано одржава сутицај својих осећања са гледаочевим. Хоћу још мало да се задржим и на режији г. Квапила. Режија и инсценовање — ствар, за коју се у нас, поред неразумевања, још и врло мало пажње поклања — игра на модерној позорници неоспорно врло важну улогу. Од режисера се иште данас велика интелигенција, дистингован укус, познавање позорнице — он мора бити управо читава драматургија. А то је сасвим природно. Гледајте најбољу драму, са добрим глумцима, на позорници која никако или можда врло јадно представља место где се радња догађа, утисак ће бити врло слаб или га можда неће ни бити. С тога редитељ мора врло много студије уложити претходно у то — да постане добар редитељ.

У некојим модерним драмама управо главни утисак постиже режија. Споменуо сам већ, да је г. Квапил, драматург Нар. Ђивадла, признат нарочито као редитељ Шекспирових драма. Међутим, мене је уопште сваки комад, који је он режирао, задивљавао тачношћу, укусом и смислом. Тако и при Хамлету. Инсценовање ноћи (I. чин, I. сцена) у којој ишчезавају звезде, на сцене, у којој је дух очев с Хамлетом, затим сцена на гробљу, управо је изврсно. Видите да је све израђено смишљено по плану, а не тек да се натрпа позорница.

* * *

Напоредо с драмом даје се у Нар. Ћивадлу опера, која, управо, превлађује и којом се Прашка публика ванредно одушевљава. Шеф опере је *Карел Коваржовић*, добар компониста (нарочито му се одликују опере „*Na stárem bělidle*“ и „*Psohlavci*“) а још бољи диригенат. Поред њега су још два диригента: стари Ангер и млади Писка, обојица међутим не значе много. Нар. Ћивадло негује нарочито своје домаће ствари, и у томе наравно има право; поседне пак највише дела чешког музичког трифолија: драматичара *Сметане*, лиричара *Дворжака* и Вагнеровца *Фибиха*. У оцени млађих компониста Коваржовић је оштар, па их слабо пушта да се на позорници Нар. Ћивадла појаве. Ове сезоне приказана је једина нова оригинална опера „*Vlasty skon*“ (Властина смрт) од младог компонисте Отокара *Острчила*. Острчил је ђак Фабихов: дело му и сувише то доказује. Већ либрето д-ра Р. Пиниха узето је из словенске митологије а Фабих је и хтео, попут Вагнера, који је обрадио германски мит, да у својим операма изнесе словенску митологију. Што он није могао довршити, наставља његов ученик, који је без сумње јак таленат, али као што сам рекао, још се много ослања на свога учитеља. Занимљиво је, да употребљава неке мотиве из Сметане (на пример Лабушин мотив), хотећи их тиме као санкционисати. И критика и публика дочекала је младог компонисту (тек му је око 25 год.) врло симпатично.

Од туђих ствари приказан је први пут Кинцлов „*Евангелиман*“,који је међутим готово пропао, и ако то Кинцл не заслужује, (он не иде у „озлоглашене“ Вагнеровце). У Кинцла је мало снаге за изражавање драматичности, али се не може порећи смисао за музику блиску народној (П. стр. у „Евангелиману“ сцене при купању). Најзнатнији гости ове сезоне беху; *Евелиј Дољињин* из Петрограда и *Владимир Флорјански* пређашњи оперски павач у Прагу, а по том у Варшави. Дољињин је певао: Ленскога у „Оњегину“ од Чајковског, Дон Хозела у Бизетовој „Кармени“, Гунова „Фауста“. Глас му је топал, школован и лепо развијен, изговара јасно а игра добро.

Флорјански живи сад стално у Прагу, где има певачку школу; гостује чешће, и свако његово гостовање значи распродано позориште. Одличан је као Херман у „Пиковој дами“ од Чајковског и као Далибор у Сметаниној истоименој опери. Ускоро пак слушаћемо га у Вердијеву „Отелу.“ Флорјански пева, поред све испеваности, врло лепо, а глуми изврсно.

Необичан успех постигла је *Шарпентјеова* „Луџза“, без сумње једна од најлепших модерних опера (Густав Шарпентје, који је написао и текст и музику, назива је: музички роман). Ту скоро прославила је „Луџза“ свој 25. приказ, који је за кратко време дочекала. Успех је оправдан: поред занимљивога садржаја, кроз који се разлива сва топлина оног француског ваздуха, музика Шарпентјеова пуна је живота, да речем, крви, финесе, стила, а инструментација, од почетка до краја, духовито разрађена, често укаже на сасвим нове тонске боје. „Луџзу“ красно изводи Ана Славикова, јер улаже у ту улогу и богати глас и сву уметничку интелигенцију своју.

Прве певачке снаге, као: Ружена Матурова (драмски сопран), Амалија Бопкова, која је за кратко време постала љубимица Прашке публике (нарочито као „Миньона“, Марженка у „Проданој невести“, Татјана у „Оњегину“), Марија Клубатова, па алти: Кланова, Фелдонова (ова нарочито у „Picque Dame“), од мушких: тенори Маржак, Птак, Фигар, баритонисте: Бенони, Викторин, Полерт, баси: Климент, Шир, Полак, сви заједнички одржавају на висини углед чешке опере. Нарочито се истиче Бенони, који је и као певач, а још више као глумац, изврстан. Његов „Дон Жуан“, „Оњегин“, „Волфран“ и др. креације су прве врсте.

Балет се у чешкој опери не негује толико као у Пешти и Бечу; употребљава се већином само у операма, где је потребан. Засебне балетне представе дају се врло ретко.

У чешкој опери нарочито добар утисак чини ванредно дисциплинован оркестар (има их преко 60 свирача), што је заслуга оперног шефа Коваржовића. Међутим и збор је пун и добро одговара својој дужности. Од оперних редитеља најбољи је Полак.

Како је Нар. Ћивадло заузело цео обим овога писма, то ћу у музици у Чеха и концертној овогодишњој сезони у Прагу говорити у трећем писму. —

Пера Коњовић

ЂУРО ДАНИЧИЋ

о

великом земљотресу 28. октобра 1880.

у Загребу

Кад се чуло у Београду о том страшном земљотресу, многобројни пријатељи и поштоваоци Ђ. Даничића прво су помислили на њега, дику и понос српске науке, и забринуто су се питали: шта је с њим, како је прошао он?

У име своје и једнога дела тих Даничићевих пријатеља и поштовалаца, међу којима, колико се сећам беху г. г. Ст. Новаковић и М. Ђ. Милићевић, обратио сам се Даничићу, својему многоцењеному доскорашњему наставнику и пријатељу, право телеграмом, питајући га за живот и здравље.

На то питање добио сам одмах, телеграфски, овај одговор:

„Господину Момчилу Иванићу супленту реалке Биоград.

„Слава богу здрав сам. Молим кажите и Бозовићу коме већ писах. Хвала вам.

„Даничић“.

А то Даничићево писмо, сад већ такође покојном Бозовићу, његову зету, за ким му је била удата синовица (кћи Милоша Поповића, некадашњега уредника „Видовдана.“) гласи, у колико се тиче тога земљотреса, у верном препису:

„Господину Бозовићу секретару министарства иностраних послова Biograd (Belgrad Serbien)“

„У Загребу 28. окт. 1880.

Мили мој и драги зете!

— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Јутрос пред $7^1/_2$ сахата био је овде јак потрес, каквога ја још нисам доживео. Може бити да ниједна кућа није остала, која није оштећена. У соби у којој спавам не могу више спавати, него се морам склонити у собу у којој радим. Хвала богу што ме зло није затекло у постељи, него сам се управо био умио и обукао и пошао у другу собу. У тај час стадоше пуцати зидови у спаваћој соби, соба се сва напуни праха, и стадоше падати од зидова цигле и леп. Како ми је постеља покрај зида, у час би пуна цигала и лепа. Да сам био у постељи, бог зна бих ли остао жив, а за цело бих био угрувaн, те ти не бих данас писао овога писма. У саборној цркви пао је свод над главним олтарем. Нова зграда академичка тако је страдала да се у њој не сме стајати; а бог зна како ће моћи бити и кад се оправи. Свет се узнемирио, пуне су га улице. Бојим се свак да се зло не понови.

— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

„Буди ми здрав и задовољан.

„грлећи те и љубећи

„твој чика **Ђуро.**“ *)

25. маја 1905,
у Београду.

Саопштио
Момчило Иванић

РАЗНО

* Престао је излазити „Славянскій Вѣкъ“, руски лист који је, под уредништвом Д. Н. Вергуна. излазио у Бечу. Због слободоумља у оцењивању руских ствари, забрањен је био за Русију, а због тога је и изгубио највећи број претплатника. О Словенима је писао са пуно искрене љубави, а о њиховим размирицама са пуно помирљивости. Уредник се ипак нада да ће „Сл. В.“ ускоро опет угледати света, а да не би прекидао везе са својим читаоцима, Г. Вергун спрема „Свесловенски Календар за 1906. г.“ и „Свесловенски Катихизис“. —

* Срп. Крал. Државна Штампарија спустила је цене неколиким својим издањима. То су: „Данашње дипломатско и консуларно право“ од Г. Гершића (од 7·50 на 4 динара), „Немачко Кривично Право“, превод Д-ра М. Веснића (од 12 на 6 динара), „Римско Јавно Право“, од Ж. Милосављевића (од 5 на 3 динара) и „Циљ у праву“ превод А. Борисављевића (I св. од 3·50 на 2 динара, II св. од 4 на 2 динара). —

* Главни одбор друштва за подизање храма Св. Саве намеран је да подигне цркву на Врачару у Београду, у част и славу просветитеља Српског Св. Саве, на одређеном месту, где је сада мала црква Св. Саве. — Захтеви су: Црква треба да је достојни споменик захвалног Срспства и да потпуно одговара великоме и љубљеноме Светитељу — патрону српских школа; она треба да је монументална и да је у српско-византијском стилу. — Грађевина треба да захвата са зидовима од 2.000 до 2.500 квадратних метара и да садржи све делове, који одговарају прописима и потребама обреда православне цркве. Олтара (апсида) треба да буде три доле а горе на емпорама још два. Потребно је да се предвиде: крстионица, ризнице и остале одаје за одежде, књиге и друге црквене утвари. Такмичари ће означити: колики број верних може стати у главном делу храма а колико у споредним, доле и горе, рачунајући по 4 човека на квадратни метар. Исто тако ће казати какву систему грејања и проветравања држе као најбољу за овакав велики храм. Торањ за звона мора бити одвојен од цркве. Величина и облик његов оставља се на вољу утакмичарима, али треба да буде у истом стилу у коме је црква. Грађевина цела с поља треба да је обложена тесаником, а и извесни делови у унутрашњости треба да су од камена; остало да је изведено од добрих опека. Позивају се Срби архитекте из свију крајева српских да се такмиче у изради скица за ову цркву. Скице треба да су израђене у размери 1 : 200 и да садрже: основу цркве и њених делова у приземљу и основу у висини емпора, један главни подужни пресек, лице са прочеља и лице са јужне стране. Уз скице треба поднети и писмено објашњење и израчунати целокупну садржину цркве, почев од хоризонта земљишта па до основе крстова на врху кубета, по коме би се могло судити о њеној цени. Такмичарима није допуштено да обележе скице и прилоге својим именом, већ каквим знаком или мотом. Знаци или мото биће и на завоју писма у коме је дотичан стручњак своје име обележио. Скице треба упутити „Главном одбору друштва за подизање Свето-Савског храма“ до 1. јануара 1906. год. Нацрт о положају земљишта (план места) са висинским котама за ову цркву добија сваки утакмичар бесплатно од секретара главног одбора. Награде за израду скица биће три: прва од 2.000 дин., друга од 1.500 дин. и трећа од 1.000 динара. — Оцењивачки Суд моћи ће предложити за откуп још две скице, ако то заслужују. Ненагрђени радови враћају се, а награђени и откупљени остају својина Главног Одбора. Оцењивачки Суд саставља: Императорска Академија Уметности у Петрограду (Императорская Академия Художествъ въ С. Петербургѣ). Академија ће указати скице достојне за награду и откуп, и даће своје мишљење с мотивацијама о њиховим добрим странама и недостацима не примајући на се никакву исправку скице.

* На конкурс Народног Позоришта стигле су ове драме: „Крај“ (комад у три чина), „На таласима“ (комедија у 5 чинова), „Свадбено јутро“ (драма у 1 чину), „После претпоследњег откуцаја“ (комад у 1 чину), „На низбрдици“ (драматске слике из савременог живота срп-

*) Нема сумње, да ће и сам читалац запазити сваковрсне занимљивости, које пружају горња саопштења, нарочито писмо Даничићево. Из једнога места његова види се како је случај — управо лепа навика Даничићева, да рано устаје и да га $7^1/_2$ сахата из јутра не затече у постељи — учинио, те није тада био погинуо, или био, више или мање, оглеђен. Да се прво десила, не бисмо од њега имали ни оволико рада на загребачком академијском речнику (цео I. део од *a-češula* и у II. делу од *četa—ćote*), колико имамо до његове смрти, која га је после мало више од две године (13. новембра 1882. у Загребу) затекла у неуморном раду, до последњег часа живота, на овом монументалном делу о српском језику.

Није без своје занимљивости ни говор („наречје“) источни, којим је писао Даничић свом блиском и веома драгом рођаку Бозовићу; јер је иначе писао јужним говором. Исто тако занимљив је и правопис, по којем у овом писму у одређеним фразама реч *Бог* пише малим почетним словом, као и име државне установе „министарство иностраних послова.“

Као што је ово, тако и остала Даничићева писма пок. Бозовићу морају бити од особите занимљивости за познавање и интимног Даничића. За то би требало како та, ако им се можеући у траг и нису већ пропала, тако као и остала Даничићева приватна писма прикупити и објавити. Из њих би нам, поред осталих занимљивости, за цело у јасној светлости просијао интимни Даничић. За прикупљање и објаву тих писама, као и за издање одређених дела Даничићевих, била би најпозванија Српска Краљевска Академија.

ског сељака, у 3 чина), „Ноћ иза кулиса“ (комад у 1 чину) и „Косовка Девојка“ (драма у 1 чину). Ни једној драми није досуђена награда, а решено је да се могу играти: „Крај“, „После претпоследњег откупаја“. На низбрдици“, „Ноћ иза кулиса“ и Свадбено јутро“. —

* Г. Д-р Лазо Димитријевић лекар, Павле Лагарић архитекта и Саво Миладиновић философ почеће од 1. септембра о. г. уређивати у Сарајеву нов месечни часопис „Дан“. — Излазиће месечно у 2 штампана табака а цена ће му бити до краја године 3·50 динара (3 круне).

* У издању штампарије Plon Nourit et Cie (Париз, 1905.) изашло је, на француском језику, дело Д. М. Бранкова: „Маћедонија и њено хришћанско становништво“. Дело је до крајњих граница шовинистичко, јер у Маћедонији зна само за Бугаре, Грке и Куцовлахе. Писац је, поред тога, и цео Косовски Вилајет убројио у Маћедонију. На тај начин писац је избегао свако озбиљније претресање своје скроз неозбиљне радње. —

* Министарство Народне Привреде штампало је на француском језику опширно дело „La Serbie à l' Exposition universelle de 1905. à Liège“. У њој су стручне расправе Л. Зрнића, Д-ра С. Тројановића, М. Н. Христића, Мил. Ж. Јовановића, М. Н. Лукићевића, М. Аврамовића, Д-ра М. Васића, Д-ра Д. Ј. Антуле и В. Јовановића о прошлости Србије, њеним садашњим политичким, друштвеним, културним и привредно-финансијским приликама. —

* Љубомир Балтић, пеш. капетан, штампао је „Уџбеник за редове пешака“. У књизи је 6 слика и 4 цртежа. Књизи је циљ да помогне обуку редова у сталном кадру а доцније да му буде подсетник. Цена је 0.50 динара,

* Коларчева Задужбиоа штампала је нову приповетку Л. Комарчића „Просиоци“. Цена је књизи 1 динар.

* Српски Универзитет донео је одлуку да се прах Мајор-Мише Анастасијевића, великог српског добротвора, пренесе и погребе у Београду, и да у згради универзитетској (поклону Мајор-Мише) подигне споменик овом великом просветном добротвору. —

* У Српској Вишој Девојачкој Школи у Новом Саду било је у току ове школске године 130 ученица. Од њих је 127 Српкиња, 3 Хрватице, 1 Рускиња и 1 Словакиња. Успех у наукама био је врло добар. —

* Живојин Дачић, секретар Српског Универзитета, израдио је „Споменицу“ у којој је изнесен историја Велике Школе (Лицеја) од њезина почетка до оснивања Универзитета (1838.—1905.). У тој су књизи изнесене све промене у уређењу и развијању Велике Школе, историја завода, семинара и ђачких дружина и фондова. Поред тога ту је и преглед наставничког особља и предмета, статистички преглед ученика за сваку годину, списак ученика који су свршили Лицеј или Велику Школу и кратке биографије свих доданашњих наставника са библиографским прегледом њихових радова. — Књига ће бити готова до краја ове године, а у њој ће, поред одличне техничке израде, бити и слика свих знатнијих радника у Великој Школи.

БИБЛИОГРАФИЈА

Вера и инстинкт самодржања као најважнији фактори морала. Предавање поручника Светомира С. Ђукића. Цена је 0·30 дин. 1905. Штампа Савића и Комп. Бео. град. — 15×22 см. 20 стр.

Zofka Kveder Jelovškova: Iskre. Ilustr. M. Rački. 1905. Vlastni založbi Praga. Vlastitom nakladom. Prag. 14×19 см. 128 стр,

Летопис Матице Српске Књига 232. Свеска IV. за годину 1905. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. Вел. 17×25 см., стр. 132. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића у Новом Саду. —

Књиге Матице Српске. Бр. 13. *Живот Д-ра Јована Суботића.* (Автобиографија). Трећи део: Лето. — У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. Вел 15×24 см., 226 стр. — Цена је овој књизи: 2 круне.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића, свеска 113. *Грчки мудрац Диоген.* Написао П. И. Бирјуков. Превео с руског Ник Николајевић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. — Вел. 13×18 см-, 58 стр. — Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 круна.

Zofka Kveder-Jelovškova: *Iskre.* Ilust. M. Rački. 1905. Viastini založbi. Praga. Vlastit. nakladom. Prag. Tiskala Binko & Zika v Pragi. — Вел. 14×19 см., 128 стр. Kr. 2. Adresa: Zofka Kveder. Jelovšek, Zagreb, Kukovićeva ul. 14.

Књига Ц, *Цвијеће са Хума.* Пјесме Новице Ј. Николића. 1905., Књ. Цр. Држ. Штампарија, Цетиње. — Вел. 14×21 см., 68 стр. — Цијена 1 круна.

САДРЖАЈ:

Последњи станар, из записака мога дома, Драгутин М. Домјанић. Загреб.

Негде чух... песма Пијетра Косорића.

Два падишахова роба, истинит догађај са Косова, од Гр. Божовића.

Једној песми, песма Рихарда Николића.

Како се заснивала астрономија? од Јел. Михаиловића, (наставиће се),

* * * песма Влад. Станимировића.

Како је постало друштво за сироту и напуштену децу, (из Тасина Дневника), (свршиће се).

Из посмрчади пок. Јована Јовановића Змаја, песма.

Из живота пок. Јанка Веселиновића, од М.

Молитва (М. Ј. Љермонтов), песма Милорада А. Антоновића.

Казна, написала Е. Neera (свршетак).

Пошље много љета... песма Ал. Шантића.

Листићи: Цар се моли! (Из „Jakovella“ од Giulio Orsini (Prof. Domeniko Gnoli) — „Lo Zar prega.“) С италијанског превела Умберта Грифини. — На гробљу, од Ст. С. Н. — Локвањ, од Ст. С. Н. — Клонуће се једном. — Тонеш, од Влад. Станимировића.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Гундулићев сан. — Благовештење. — Свршено је. — Вајарство. — Крај морске обале. — Сликарство. — Портрет. — Део зида манастира Манасије. — Са села. — Рибари.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА и КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА и ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ на ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и весма богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антиквариски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и девере;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавице и капа свију врста;
Кишобрана и **сунцобрана**, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ђебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2·50 дин.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врста и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

БРОЈ 8. Београд, августа 1905. ГОДИНА VII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских** фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 8. Београд, августа 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

БЕОГРАД

Ђулбегова Зејна

— Свет. Ћоровић —

Павлу Поповићу

Наслоњена кудравим затиљком на обијељени, влажни зид, који је још мирисао на свјежи, недавно загашени креч, лијепа Зејна Ђулбегова сједила је на своме ускоме и тијесноме пенцерчићу. Разгрнувши свилену кошуљу на прсима и ослободивши набрекле, једре дојке које су, испод златом везених пешева, извиривале као грличићи из гнијезда, пустила је да их залијевају широки, топли млазеви плаве мјесечине, која се пробијала кроз густе мушебаке и челичне демире, и да их шкакљи, као уздах лаган, мирисан вјетар, што се прокрадао одоздо из баште и играо се њезиним плавим витицама, које су јој се повијале изнад чела попут провидна дима, мрсећи их и мијешајући са струцима младога феслићена, засађена испред мушебака. По вјечно бледуњавом лицу Зејнину разливала се танка, мрежаста румен; влажне, плаве очи свијетлиле су се, сијевале и брзо прелијетале с предмета на предмет; полурастворене усне подрхтавале су; а танки прсти грчевито су трзали и чупкали полусвелу ружу, која јој малопријe паде са прсију. По покретима њезиним, по убрзаном дисању и плашивом трзању при најмањем шушњу, лако се могло познати, како је буjна младост, у напону, разавире и како јој у прсима кипи и вриje. Што је више вјетар миловао и окаћивао је мирисом феслићена, прсти су јој све то грчевитије чупкали ружу и јака, потајна ватра обузимала јој све то јаче читаву снагу и све обло, пуначко тијело. Готово би да искида и збаци све хаљине са себе, да изломи и демирé и мушебаке и да се, гризући и уједајући саму себе, слободно окупа у мјесечини... И док се у кући све смиривало, она је постајала немирнија... Ништа се више ни чуло није, осим тапкања гојазног мачка по старој таваници, са које је лагано, као прашина, падала црвоточина, Ђулбегова хркања из друге собе, и тихог цијукања читаве једне мишје породице, однекле из буџака. Два пута долијетао је слипимиш и, ударивши се о демире, враћао се натраг, а она се стресала, скакала и, као постиђена, опет сједала на старо мјесто, прислањајући чело уза зид да јој се расхлади.

Изгледа као да нешто шушну у башти и једна овећа наранџа удари у мушебаке. Зејна се трже, изви се као поплашена птица, и поче ослухивати. И друга наранџа удари у мушебаке и струк феслићена, погођен њоме, преломи се и паде пред демире.

Лаган осмијех заигра Зејни на лицу. Бржебоље заставе кошуљу на прсима, сапучи јечерму и забаци косу, која јој се повијала изнад чела. Огрнувши се танким чашафом мјесто фереце, полако и опрезно, као мачка, поче се низ басамаке спуштати.

— Ето је! — као да прошапта неко, кад се помолила на баштенском капицику. — Она је!

Она се још јаче умота у онај чашаф и стаде близу капицика. Махну руком према ономе мјесту одакле се чуо шапат.

— Чекаш ли нас? — запиташе два-три гласа и, у исти мах, читава киша цвијећа осу се на њу. Руже, карамфили и шебоји разасуше се по чашафу, а један катмер задржа јој се у коси и паде готово по очима.

— Чекала сам одавно, — одговори она тихо, не мичући се, као да се бојала да не стресе са себе оно цвијеће. — Ви сте вечерас закаснили.

— Бојали смо се Ђулбега, — дочека једно момче јаче. — Он је плах и у њега нема шале, па смо чекали да заспе.

— Заспо је он давно — одговори Зејна, — и ја сам сидила сама. — Затим, као да се нечег сјети, брже дохвати онај катмир и издиже га изнад главе. — Коме сам најдража? — викну готово гласно. — Ко ће дати више за њ?

— Био је у твојој коси... Ја дајем десет дуката! узвикну оно момче.

— Јефтина сам, Омере, — одговори Зејна брзо. — Даје ли ико више?

— Ја дајем двадес'! — повика други.

— Ни то није пуно, Мујо! — опет ће она. — Колико ти даје, Хасане?

— Ја педесет! — Педесет ћу дати, макар прод'о бабовину.

Она се засмија, па омирисa цвијет и пољуби га.

— Не дам га за паре, — викну, машући њима испред очију — Ја ћу га бацити, па који га угради његов је.

И, заигравши се цвијетом, баци га далеко од себе.

— Трчи!.. Ко је бржи!

Сва три момка потрчаше мјесту, гдје је цвијет пао, и, гурајући се и туркајући, попадаше око њега. Сваки се старао да га што прије дочепа. Хасан и Мујо стукнуше се главама и застењаше обојица, а Омер, који је и по трећи пут посрнуо, дохвати цвијет и подиже га.

— Мој је! — побједоносно узвикну. — Ево га!

Па га показа свима, пољуби га и задјену за појас. Хасан и Мујо, чешкајући се и попријеко гледајући један другога, опет се приближише Зејни и опколише је.

— Хајде, баци још један цвит! — замоли Хасан.

— Само је један био у мојој коси и само сам њега пољубила, — одговори Зејна. — А други вам и не треба.

Хасан не одговори, а ућута и Зејна. Лупкајући папучицом о један камичак, гледала је неко вријеме како се мрки леандери повијају и чешу о стари, искривљени зид и како, попут ситних варница, пролијећу свијетњаци испод њих и губе се у жбуњу ружа, јоргована и мокрој, свиленој трави.

— А је ли данас један мислио на ме? — изненада запита она, брзо се окренувши на пети. — Који је мислио?

— Ја, — живо дочека Хасан.

— И ја, и ја, — повикаше и Мујо и Омер.

— А може ли вам се вировати?

— Да нисмо мислили, не би бирали цвића, да те њиме заспемо, — упаде Омер.

Хасан се саже и подиже једну ружу, што је пала са чашафа, па се закити њоме.

— А ти?... Јеси ли мислила на кога? — запита тихо.

— Ја? — одговори она извијајући се. — Ја не мислим ни на кога. Читав сам дан била на љуљајци, са јараницама, па смо и играле, пивале... Ах, што смо теферичиле!

— Ти вазда теферичиш, — уплете се Мујо.

— Ја хоћу да ми читав живот буде теферич, — осијече она живо. — Не могу ја без тога... Крв ми така, па нећу ништа друго него весеља, смиха, друштва... хоћу младости да се намладујем и све да чиним што младос' ште, све... — Па се и опет окрену на пети и хитно се заклони за канат од капицика. — А какви сте ми и ви момци! — викну некако подругљиво. — Мртви сте, потуљени, жалосни!... Не знате ни да говорите... Дошли да вас ја разговарам!...

И брзо се измаче, измахну канатом, те затвори капицик.

— Зејно, Зејно, шта радиш? — викну Хасан ударајући у канат. — Зар нас гониш?

— Не трибате ми! — окреса она жешће. — Тражићу ја веселије момке, који горе кад говоре, а прже кад се примакну... Ви сте слабићи.

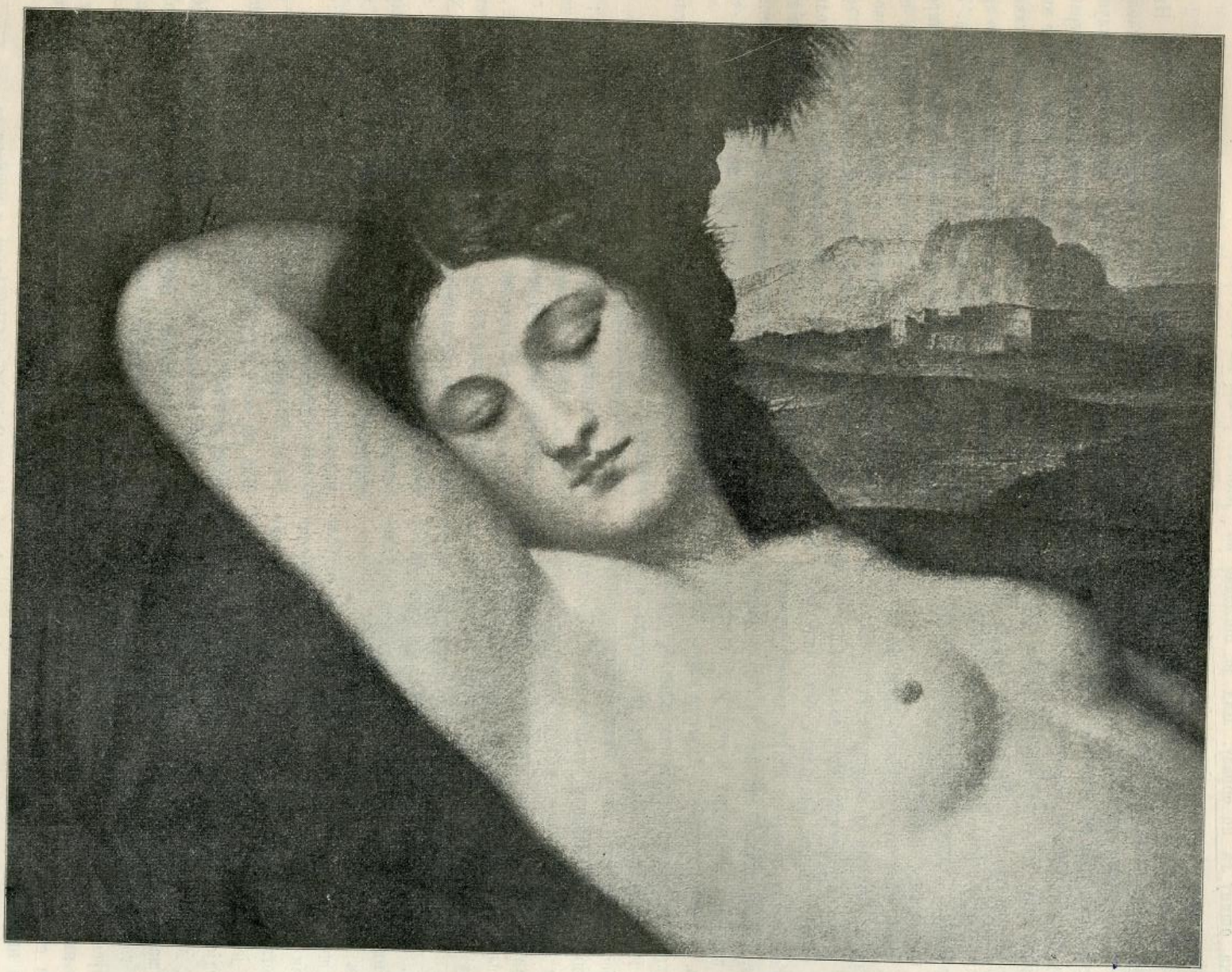
— Зејно!

— Вечерас ме не зовите! — одговори. — Ако се мало загријете, а ви дођите сјутра... Ако останете таки, немојте ми долазити...

И, не сачекавши одговора, оступи од каната, и опет, полако и опрезно, пође уза степенице...

II.

Хасан, Омер и Мујо били су давнашњи јарани и на далеко чувени као кршни и наочити момци. Ни једноме од њих није се било навршило пуних двадесет година, кад су се први пут удружили и почели се кретати кроз махале да ашикују са дјевојкама. Свакога петка, иза ићиндије, састајали су се у Омеровој башти и одатле полазили, богато одјевени и окићени цвијећем, носећи шаргије под пазухом. Заустављали су се готово пред сваком кућом, гдје су знали да има дјевојка. Пјесмом или ударањем длана о длан мамили су је на пенџере, на врата или на капицике; шалили се и ћеретали са сваком. Ишли су готово од врата до врата и за један дан обишли би по петнајест дјевојака.

Борбоне

Венус

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

Зејну су познали тек прије неколико мјесеци. Познао је, сасвим случајно, први Омер. Ишао послом испред Ђулбегових врата и не сањајући да и у тој кући има дјевојка која је стасала за удају. У пролазу удари га неко ружом у леђа и, прије него што се могао окренути, друга ружа ошину га по образу. Кад је погледао на врата, није могао опазити никога, јер су била готово затворена. Видио је само иза каната један крај свилених димија, нешто слично прамену магле, и чуо грохотан смијех. И он се морао осмјехнути и пошао је даље.

Другога дана све је испричао јаранима и замолио их да оду тој „Ђулбеговој љепотици". На врата, додуше, нијесу смјели поћи, јер су се бојали Ђулбега, кога су сматрали као напрасита и опасна човјека, али су се здоговорили, да окрену преко баште и да је измаме на баштенски капцшик... Хасан је знао најбоље тамбурати и он је морао на шаргију намамити.

Кад су је први пут угледали, није им се учинила толико лијепа. Видјели су виђенијих, стаситијих, једријих дјевојака и она им је, некако, изгледала као дијете, право беговско дијете: малена, бледолика, без капи крви у образима, без бујних прсију и облих, дебелих мишица. Једино очи, плаве, влажне очи што су јој се свијетлиле и сијевале више него у других и што је била живља, вижљастија, веселија од других. Друге се нијесу знале онако шалити као она; биле су ћутљиве, хладне, сувише стидљиве... И остали су с њоме пуна два сахата, а да ни сами нијесу знали како им је брже вријеме прошло.

Кашње су јој долазили свакога петка. Код других дјевојака остајали су мање; код ње су остајали по неколико сахати. Затим сасвим оставише неке дјевојке, само да код ње могу дуже остати. Најпошље оставише све и долажаху само њојзи. Долажаху петком, па суботом, па сриједом, док не окренуше да долазе сваки дан, касно, по ноћи, кад јој сви у кући поспу. Сад је више нијесу мамили ни тамбуром, ни пјесмама; доста је било да ударе наранчом у мушебаке и она се јављала.

А што су чешће долазили Зејни, што су се боље познавали с њоме, јарани као да почеше зазирати један од другога, побојавати се. У чаршији, гдје су им дућани били у једноме низу, непрестано су пазили: шта који ради, гдје иде, с ким говори? У вече је чувао један другога, да му не измакне из очију, бојећи се, да не би сам отишао Зејни. Мање су и говорили међу собом, а ако су говорили, старали су се, да им њезино име не пређе преко уста. Један другоме хвалио је друге дјевојке, али ње није спомињао. У вече, иначе, ишли су само њојзи и сваки се старао да јој се што више свиди, да је што љепшим цвијећем засне.

Зејна је, опет, сву тројицу примала једнако. Док је једне вечери више говорила са једним, друге вечери непрестано се шалила с другим. Ако је била расположенија, свакога је китила цвијећем; ако је била љутита, сву тројицу је грдила. Као да је знала да се они, због тога, све више љуте један на другога, и као да их је хтјела завадити, раздвојити их. Ако је опазила, да који не зна сакрити љутњу, смијала му се у лице и изазивала друге да му се смију; ради тога сви су се морали устезати и силом савлаћивати љутњу у себи.

А ни један јој није рекао да је воли, нити је и једноме рекла да га воли.

III.

Зејна се пробудила доцкан, након сванућа. Није хтјела устајати ни умивати се, него је једнако лешкарила и ваљушкала се на свом топлом, меком душеку, слушајући како ластавица, љуљушкајући се на јорговановој грани, цвркуће под прозором. Тек покаткада подигла би се мало и сјела у душеку, са необичним задовољством растављајући пешеве од кошуље и гледајући мали, румен као зрно од мерцана, младеж на средини прсију, између дојки. Загледала је и танке, готово провидне мишице — ширећи руке као да грли кога — па онда хитно притрча пенцеру, отргну струк феслићена и, завађујући се поново на душек, искида га зубима, рашчупа и разбаца око себе.

— Дивојка сам и опет момци не ће да ми долазе! рече готово љутито и као кроз плач. — Долазе ми тројица, па и они мртви, слаби и не знају да говоре... А ја би да долази стотина... па да ми говоре пуно... само о севдаху...

Па, разбацавши расплетену косу по јастуку, око главе, уздахну:

— Ах... да ми је да се удам!

Ластавица је под пенцером још увијек цвркутала; два лептира, љубећи се, заигравали су се уз мушебаке изнад феслићена; мирис мокре, орошене траве испуњавао је собу, опијао је и као нагонио да више уздише... Она би дуго лешкарила, нити би јој и на памет падало да још устаје, да се, изненада, на вратима не појави слушкиња јој, Хана циганка, и не проговоривши ни ријечи — уђе у собу. Циганка, мршава и слаба дјевојка, од које је силно заударало зејтином, којим је мазала густу, црну, по средини на двоје раздијељену косу, приступи Хани и узе је за руку.

— Облачи се! — рече јој тихо.

— Иђи! — окоси се Зејна и одгурну је. — Шта ћеш ми сад? Зар не видиш да све пива, све мирише око мене, а ти...

— Облачи се! — понови Хана не слушајући је. — Давно се свануло... Бабо ти је и у чаршију отиш'о...

— Остави ме! — готово цикну Зејна. — Кад ме бабо не зове, нек ме нико не дира...

— Облачи се! — дочека Хана и по трећи пут, још упорније. — Момче једно врза се око башче има читав сахат.

Зејна бржебоље скочи и исправи се.

— Које момче? — запита живо. — Знаш ли га?

— Видићеш, — одговори Хана лукаво.

— Је ли лип?

— Видићеш.

— Је ли бег, је ли ага, ко је?

— Видићеш...

Зејна се љутито осврну и хтједе је ударити, али се Хана вјешто уклони и брже шмигну кроз врата. Она се брзо поче облачити. И јечерму и димије и све као да хтједе уједанпут навући на се. А, као за инад, запињале су јој споне за плетенице и није их могла лако отплести... Једва се уредивши, хитно узе чашаф, огрну се њиме и потрча низа степенице.

— Ди је? — запита Хану, која је стајала близу капицика. — Ди је он?

— Видићеш, — одговори Хана као и прије и опет се брзо уклони испред ње.

Зејна отвори капицик и уђезе у башту. Руже, што су јој ноћас попадале са чашафа, ваљале су се по тлима, укаљане и полусвеле, и она их је немилосно газила, не загледајући их. Брзо је газила и по трави, не марећи што су јој се квасиле папуче и чарапе и што су је јорговапске гране шибале по лицу.

— Па ди је он? — запита, огледајући се на све стране. — Ди је?.. И ко је то?

Неколико пута пође уз башту и низ башту, завирујући чак и под жбунове, као да се ту сакрио. Најпошље се окрену и хтједе се вратити. А тада јој, иза леђа, шушну нешто и крупна наранча паде јој пред ноге. Она се трже, погледа, и иза плота, украј леандерова дрвета, опази Хасана.

— Аах, ти си? — отегну напрћивши усне, разочарана. Надала се да ће угледати каква нова, још љепша, непозната момка, па се преварила. — Шта ћеш? — запита га.

— Ех, шта ћу? — одговори Хасан осмјејкујући се. — Зар ти није драго, што си ме видила?

— Па... често се виђамо, — хладно одговори она.

— Ама никад нисмо били сами, — дочека Хасан јаче. — Вазда су јарани са мном, а ни пред јаранима не смн се свашто говорити... И данас сам се једва украо... Поручио сам им да сам болестан (нисам ни у дућан ишао) и ево дош'о теби....

Зејна се ухвати за стабло леандерово и поче трести њиме, те се читава киша, са мокрога лишћа, осу на њу.

— Па шта ћеш сам? — запита.

— Ја... Знаш ли шта ћу? — поче муцати Хасан, играјући се сахатним ланцем. — Ја ћу да ти мени кажеш: кога од нас тројице највише бегенишеш?

— Што ће ти то? — запита Зејна зачуђено. — Што ће?

Хасан, као да се мало осоколи, прислони се уз плот и погледа је право у очи.

— Триба ми, — рече, — триба ми, јер... јер си ми драга више него њима... јер умрих за тобом... јер ми пуче срце од севдаха... Не знаш ти какве ја муке мучим долазећи с њима и гледајући како са сваким једнако говориш... Не знаш ти...

— А? — само што отегну Зејна, а у прсима као да јој се пробуди нешто и силно поче играти.

— Не знаш ти како је мени било, — узвикну Хасан, ударајући се у прса, — кад је Омер уграбио твој катмер!... Не знаш ти, а ја знам, јер мене пече... ево овди ме пече... и гори и боли и пуца...

Да је и неко други тако говорио, Зејна би га, у

А. Муха Љиљан

овај час, прогласила најљепшим момком. Хасан јој је сад изгледао мимо све остале и ријечи његове звониле су јој ушима као најљепша пјесма. Нити је знала одговорити, нити се мицала... Само је слушала, управо гутала сваку ријеч, оборених, полусклопљених очију, а свилена кошуља, на лијевој страни прсију, лагано је одскакивала и талласала се као она висока трава испод пенџера.

— Ја у дану мира немам, ја у ноћи сна немам, — настављао је Хасан жешће, још више осокољен њезином забуном. — Мис'о ми лети око тебе к'о чела око цвита и ја ништа не желим, него само тебе, само тебе... Убиј ме... ево ти ножа па убиј... халал ти моја крв... само ми немој рећи да ти нисам драг...

— Ја то нисам ни рекла, — дочека Зејна брзо, а глас јој дрхташе баш као у ластавице. — Нисам никад рекла, — нагласи јаче.

— И хоћеш ме? — запита он ватреније.

— Хоћу — одговори она без размишљања.

Хасан прихвати за плот и поче трести њиме, као да ће га из темеља разрушити.

— Дај ми барем руку, кад ти не могу ближе, — викну пошто се увјери да му је сав напор узалудан. — Руку ми дај, да је само стиснем.

Зејна му пружи руку, коју он стиште објема.

— И немој се више јављат', кад те *они* зовну, — рече јој. — Немој излазит'... Ја вечерас нећу с њима, јер сам каз'о за болес', ама ћу доћи шјутра... Немој с њима!

— Нећу.

Хасан јој стеже руку још јаче и пољуби је.

— Фала ти, — рече полазећи. — Фала ти велика!

Она остаде и дуго гледаше за њим. Први он споменуо јој је о севдаху, он је и освојио. И кад је замакао у криве сокаке и изгубио се, она је једнако стајала и једнако мислила на њега. Као да се надала, да ће се поново вратити и још дуго... дуго говорити јој онако лијепо о својим севдалинским патњама...

IV.

Узалуд су Омер и Мујо долазили по ноћи и бацали наранце, Зејна им се није јављала. Она је, сакривена, погурена стајала крај пенцера, вирила кроз мушебаке, видјела их обојицу и није хтјела сићи. Два пута само, као по неком нагону, скакала је и прихваћала за чашаф, желећи, ако ништа друго, а оно да им каже, да јој не долазе више. И није могла. Жао јој их било, жао да их тако одбије. А друкчије није смјела силазити, јер би погазила ријеч задану Хасану. Дуго, дуго гледала их је како се мотљају по башти, како нестрпљиво кидају мрко лишће леандерово и бацају га око себе, како се сашаптавају, а дугачке им сјенке као да пужу по трави и љубе се. Кад су, након дужег времена, оборених глава, кренули из баште и почели прескакати плот који је крцкао, њој као да нешто задрхта под грлом. Зажали за њима и хтједе да затресе мушебацима, да их зовне. На очи јој навријеше сузе. Као да је знала, да је остављају и да јој више неће доћи... „Али ће доћи Хасан“ као да јој шапну неко. И она одступи од мушебака, спусти се на душек и, налактивши се на мали, златом везени јастук, замисли се... Мислила је о Хасану... Као да је хтјела у памети поновити све ријечи, што их је јутрос изговорио. И као да и сада слушаше меки му, пријатни глас који је успављиваше као што дијете успављује мајчина пјесма, а нешто мекано, лагано, попут малога паука, као да јој је пузало и шкакљило је по прсима.

— Како ли је лип Хасан! — прошапта као кроз сан, полугласно, грлећи јастук и уједајући га. — Лип, лип, лип к'о нико!..

Другога дана дошао је он и још дуже разговарао с њом. Питао је и о јаранима: јесу ли долазили и је ли им се јављала? Кад му је казала да није, обрадовао се и ако је изгледало, да јој потпуно не вјерује. Бојао их се обојице, нарочито Омера; бојао се, да му је не преотму.

Након неколико дана запроси Зејну у Ђулбега. Није се усудио да сам пође, него је послао рођака Махмутагу и са страхом очекивао одговор. Но стари Ђулбег није био тако страшан како га је он замишљао. Наравно, Махмутагу није примио раширених руку, али није био ни осоран као обично.

— Ти знаш да је у мене само једно дите, само Зејна, — рекао је, пажљиво га саслушавши. — А ја је не могу тако дати, док се не промислим и док њу не запитам... Она ми је све на свиту и кога она бегенише, тога ћу бегенисат' и ја.

У вече, чим је дошао кући, послао је Хану, да Зејну зовне. Завађен међу дугачке јастуке, са натуреним турбаном на челу и цријевом од наргиле у руци, поносит, озбиљан и миран, сједио је на својој шилти као какав Султан. Гладећи густу, сиједу браду, која му је покривала и половину појаса, очекивао је Зејну, а кад се она појавила на вратима и приступила му руци, само је лако помиловао по лицу и пољубио у чело.

— Зејно, питаћу те нешто, — рече меко, отежући и наглашавајући сваку ријеч. — Знаш... ти више ниси дите, ти си дивојка, па...

Зејна обори очи и поче се играти крајем од бошче.

— Дивојка си, па немој се чудит' ако те запитам: знаш ли Хасана Рахића!

— Знам, бабо, — одговори Зејна шапатом, румењећи и стидљиво окрећући главу у страну.

— Какав ти се чини?

Зејна пусти бошчу и поче ломити прсте, испод ока погледајући на врата, као да се спремала да чим прије побјегне из собе.

— Он те проси, — настави Ђулбег мирно. — А мени се не чини отпадно момче и ја бих те дао, ако ти... Ама ако га ти нећеш, ја не дам! — осијече брзо.

Зејна се прену, подиже главу, па раширивши обје руке обави их оцу око врата, а лијепо лице сакри му у браду.

— Ако нећеш, ја не дам! — окреса бег, лагано је отурајући. — Ти не триба да плачеш... Ти само реци...

— Хоћу, бабо, — одговори Зејна стежући га још јаче. — Ја хоћу!...

Ђулбег јој узе главу међу руке и погледа је.

— Е, кад га хоћеш, брже ће вам бит' свадба, — рече. — Он је поштен и, чини ми се, да ће ти код њега бити липо... Само га добро пази и све му угађај к'о своме домаћину и немој ми оцрнит' образа у туђој кући... Ти буди добра њему, а ако он теби не буде, онда знаш ди ти је очева кућа. Ако се тамо не намириш, моја су ти врата вазда отворена... Оцу нећеш бити тешка...

Па лијепо подиже руку и показа Зејни врата,

— А ја остах самац ко сухо дрво, — дубоко уздахну пошто је изашла из собе.

(свршиће се)

Сад

Волесмо се, драга, непојамним жаром
Безброј светлих дана и раскошних ноћи,
И сваког је часа ишло све по старом:
Нашој вечној чежњи не слабише моћи.

И у јунске дане, испод сјајног неба, —
Крај реке у сенци топола и ива, —
Ја сам ти се клео, већ како то треба,
Да ми душа вазда све о теби снива.

Младост нам је прошла у сновима тако, —
И не осетисмо како се полако
Приближио живот с невољом и јавом.

И снови и младост одбегли нас сада;
На чела нам сумор, црна брига пада,
И срца се хладе испуњена стравом.

Београд 1905.

Милутин Јовановић

Мајмунска рука

новела

— W. W. Jacobs —

Напољу је ноћ влажна и хладна, али у малом салолу *Лабурнам-виле* завесе су навучене и ватра весело пуцкара. Отац и син играју шаха. Отац је несмотрено стављао свога краља у положаје тако опасне, да су изазивали примедбе од стране старе госпође беле косе, која је седела поред ватре с плетивом у руци.

— Чујете ли како дува ветар? рече г. Вајт који је, опазивши и сувише касно једну судбоносну погрешку, гледао да завара сина да је и он не примети.

— Чујем, одговори син, не скидајући очију са појединих фигура... Шах!

— Не верујем да ће доћи вечерас, настави отац, држећи руку изнад шаха.

— Мат! одговори син.

— Тако је то кад човек станује тако далеко! потужи се Г. Вајт са жестином колико наглом толико и неочекиваном. Од свих најкаљавијих и најзабаченијих места ово је зацело најгоре. Друм личи на бару, а пут на поток. Да ми је знати шта мисле ти људи. Зато што су овде свега две насељене куће, они ваљада сматрају да није вредно водити рачуна о нашој удобности.

— Немој се љутити, рече му жена нежно; другу ћеш партију ти добити.

Г. Вајт живо диже главу довољно живо да уочи погледе које су измењали мати и син. Речи му умукоше на уснама и он прикри у своју ретку проседу браду пакостан покрет лица.

— Ево га, рече Херберт Вајт, кад је чуо шкрипу баштенских врата и тешке кораке који се беху упутили уласку у кућу.

Чича брзо устаде и изиђе у ходник, где чуше како је госту проговорио неколико утешних речи.

Гост се ражали на своју судбину, тако да му Г-ђа Вајт рече: „Доста! доста!“ и мало се закашља кад јој муж уђе у собу с једним пуним човеком црвена лица и великих очију.

— Подофицир Морис, рече Вајт представљајући га.

Подофицир се рукова са свима и седе поред камина на столицу коју су му показали, чекајући стрпљиво док

је домаћин извадио из ормана ракију и чаше и метнуо на ватру мали бакарни суд да узаври вода.

После треће чаше, очи подофицирове биле су светлије; он поче разговарати. Уски породични круг гледао је већ са већом радозналошћу овог госта из далеких земаља, који се копечио у својој наслоњачи, причајући дивље призоре и неисказана јунаштва.

— Има од тада двадесет и једна година, рече Г. Вајт, дајући главом знак својој жени и своме сину. Морис је био дечко, кад је отишао из радње. Погледајте га сад!

— Не бих рекла да се много намучио, одговори учтиво г-ђа Вајт.

— И ја сам хтео ићи у Индију, насгави муж... тек да видим како је тамо...

— Боље сте учинили што сте остали где сте, напомену подофицир вртећи главом.

Он спусти празну чашу на сто, поново уздахну и опет заврте главом.

— Волео бих да видим те старе храмове, те факире и те џонглере, додаде Вајт. Збиља, Морисе, шта сте оно почели пре неки дан да ми причате о некој мајмунској руци.

— Ништа, одговори живо војник. У сваком случају, ништа особито занимљиво.

— О мајмунској руци? упита радознала г-ђа Вајт.

— Да... Ви бисте то назвали можда врачарицом, објасни подофицир равнодушно.

Слушаоци се жудно пригнуше к њему. Гост расејано принесе устима своју празну чашу и поново седе. Домаћин му је напуни.

— Да је видите, рече подофицир пипајући се по џеповима: рекли бисте да је обична рука, осушена као рука какве мумије.

Он извади из џепа један предмет који љубазно показа. Г-ђа Вајт трже се с гнушањем, али њен син узе га и стаде радознало разматрати.

— А какве особине има ова рука? упита г-ђа Вајт коме је син беше пружио.

Он је такође пажљиво разгледа; затим је спусти на сто.

Необична натприродна моћ. Три жеље остварене

— Један стари факир, човек врло побожан, дао је овој руци чаробну моћ, рече подофицир. Он је хтео доказати да судбина управља човечјим животом, и да је они који хоће да је измене кушају увек на своју штету. По тој чаробној моћи, три разне личности могу учинити да им се остваре по три жеље.

Морисове речи биле су од толикот утиска, да су његови слушаоци осетили узбуђење које њихов смех није могао да прикрије.

— Па добро, рече лукаво Хербер Вајт: што нисте казали те три жеље?

Војник га погледа с изразом који искусни људи узимају кад имају пред собом уображену младеж.

— Казао сам их, рече он благо.

И његово бакарно лице страховито пребледе.

— И биле су испуњене? упита г-ђа Вајт.

— Јесу, одговори подофицир чији зуби зацвокоташе на ивици чаше.

— Је ли ко други огледао моћ те амајлије? опет упита стара госпођа.

— Јесте... први пут је један човек остварио три своје жеље. Ја не знам какве су биле прве две, али је трећа призивала смрт. Ето зашто сам ја добио ову руку.

Израз Морисова лица био је тако озбиљан, да је у друштву овладала нека мучна тишина.

— Пошто су Ваше три жеље остварене, ова Вам рука није више ни за шта, рече напослетку Вајт. Шта је чувате?

Војник заврте главом.

— Тек онако, рече он лагано. Једно време хтео сам је продати, али сумњам да бих се могао на то решити. У осталом, нико и неће да је купи. Моју причу сматрају за бајку, а личности које се чине да јој верују, желе да огледају моћ ове руке пре но што је плате.

— Кад би сте могли имати још три жеље остварене, рече старац и намигну: да ли бисте подлегли искушењу?

— Не знам, одговори војник... Не знам.

Морис узе руку и, љуљајући је између палца и кажипута, баци је наједанпут у ватру. Вајт дрекну, саже се и избаци је из ватре.

— Боље је оставите да сагори, рече свечано војник.

— Ако вам више не треба, Морисе, дајте је мени, рече Г. Вајт.

— Не, одговори му зловољно пријатељ... Ја сам је бацио у ватру. Ако је задржите себи, немојте мене кривити за оно што ће се догодити. Али слушајте! радите као човек паметан: баците је у ватру.

Вајт одби једним покретом главе и узе поново разгледати своје ново добро.

— Како се ради с њом? упита.

— Узмите је у десну руку, објасни подофицир: и изразите гласно своју жељу... Али ја сам Вам предочио последице.

— Рекао би човек да слуша какву причу из *Хиљаду и једне ноћи*, рече Г-ђа Вајт која устаде да се побрине за вечеру. Како би било, додаде она обраћајући се своме мужу: да иштеш за мене четири пара руку?

Вајт извади из џепа амајлију и сви троје прснуше у смех. Подофицир му, са страхом који му се видео на лицу, задржа руку.

— Ако кажете какву жељу, рече он оштро: нека бар буде паметна.

Г. Вајт спусти мајмунску руку у џеп и, размештајући столице, одведе пријатеља столу.

За време вечере, на руку се готово и заборавило; по вечери Вајтови саслушаше другу причу о доживљајима Морисовим у Индији.

— Ако прича о мајмунској руци не буде истинитија од приче коју смо мало пре чули, рече Херберт по одласку њихова госта: овај нам предмет неће бити од велике користи.

— Јеси ли му дао шта за њу? упита Г-ђа Вајт мужа гледајући га право у очи.

— Готово ништа, одговори овај и лака румен обли му образе. Није хтео ништа да прими, али сам га натерао... Он је поново наваљивао да бацим руку.

— Могу мислити, рече Херберт с притворним гнушањем. Сад смо на прагу богатства, славе и среће. Пре свега, оче, пожели да будеш цар: тако те неће више грдити.

Херберт је већ трчао око стола, јер га је јурила Г-ђа Вајт која се, оклевстана, беше наоружала једном навлаком са столице.

Г. Вајт узе мајмунску руку и стаде је разгледати недолучно.

— Заиста, рече лагано, не знам шта да пожелим. Чини ми се да имам све што ми треба.

— Кад би исплатио сасвим кућу, зар не би био потпуно срећан? упита Херберт метнувши руку на раме своме оцу. Пожели две стотине ливара... толико ти треба.

Смејући се плашљиво својој лаковерности, отац диже амајлију, а његов син, свечана лица, седе за клавир и одсвира неколико акорада у басу.

— Желим да имам две стотине ливара, изговори врло јасно чича-Вајт.

Јако брујање попрати ове речи; али један крик старчев прекиде брујање. Жена и син притрчаше му.

— Покренула се! узвикну он гледајући с гнушањем на предмет који је лежао на поду. Док сам изговарао своју жељу, она се као змија вила у мојој руци.

— Не видим новац, рече Херберт дижући амајлију коју метну на сто; и заклео бих се да га нећемо никад ни видети.

— Ти си то, старче, уобразно, додаде Г-ђа Вајт гледајући у мужа неспокојно.

Овај одмахну главом.

— У осталом, свеједно!... Није ми ништа, тек није ми било пријатно.

Цела породица седе поред ватре, а отац и син попушише луле. На пољу је дувао необично јак ветар... На лупу врата на горњем спрату Вајт нервозно скочи. Необична и пуна страве тишина је владала у салону и трајала све дотле док старац није отишао са женом да спава.

— Надам се да ћеш у постељи наћи велику врећу новаца, рече Херберт пожелевши лаку ноћ својим родитељима: и да ће те нешто страшно са ормана посматрати како трпаш у џепове имовину коју си на тако ружан начин стекао.

Херберт остаде сам у мраку, гледајући укочено у ватру која се гасила и у којој је видео свакојаке фанта-

А. Муха — Виньета

стичне слике како играју. Последња је била тако страшна и тако мајмунска да га је пренеразила. Изгледала је тако жива да је с усиљеним осмехом потражио прстима по столу чашу да је гађа њоме. Али је дохватио само мајмунску руку, и, сав уздрхтао, убрисао је прсте о капут и отишао у своју собу.

Откуп за срећу; трагичан гласник

Сутрадан ујутру, у сјају зимскога сунца од кога су се преливали кристали на столу, Херберт се насмеја своме јучерашњем страху. У соби је владала прозаична мирноћа која јој је недостајала прошле ноћи. Мајмунска рука, црна и смежурана, беше склоњена на крају једне конзоле, с немарношћу која је сведочила колико се мало вере поклањало њеној моћи.

— Сви су ти стари војници једнаки, рече Г-ђа Вајт. И ми да слушамо онакве глупости! Како би се у данашње време могле остварити жеље? И кад би то било, како би ти две стотине ливара могло да нахуди?

— Ако му с неба падну на главу! одговори Херберт.

— Морис тврди да ствари долазе тако природно, објасни Вајт: да се догађај може приписати простој случајности.

— Немој да потрошиш новац док се ја не вратим, препоручи Херберт уставши од стола... исто тако немој да постанеш тврдица, што би нас приморало да те осудимо.

Г-ђа Вајт насмеши се и, испраћајући сина до врта, гледала је за њим док се није изгубио у улици; затим је села за сто подсмевајући се лаковерности свога мужа, што јој није ни мало сметало да, на куцање писмоношино, појури вратима и да, кад је видела у писму само рачун кројачев, оспе грдњама на пијаничке навике својствене старим подофицирима.

— Ала ће нас Херберт исмевати кад се врати! рече она седајући поново за сто.

— На жалост! уздахну Г. Вајт и напуни чашу пивом... Али при свем том, предмет се покренуо у мојој руци... на то бих се могао заклети.

— Учинило ти се, рече старица да га умири.

— Уверавам те да се покренуо... Уображење нема ту никаква удела; тек што сам... Шта је то?

Г-ђа Вајт не одговори ништа. Она је пратила на пољу тајанствене покрете неког непознатог човека који је, неодлучан, гледао кућу, усиљавајући се да уђе у њу. Мислећи непрестано на две стотине ливара, она уочи да је странац лепо обучен и да има на глави цилиндер, чији је сјај сведочио да је нов. Он се у три маха приближи огради и врати се. Четврти пут пође напред, спусти руку на кваку и, показујући изненадну одлучност, отвори врата и упути се баштенском стазом. Г-ђа Вајт брзо отпаса кецељу и сакри испод јастука на својој наслоњачи овај предмет користан у кући.

Затим уведе у салон странца који као да је био на великој муци. Он крадом погледа старицу, и замишљен саслуша речи које је она промуцала да се извини што је неред у кући и што јој је муж у прснику који је облачио само кад ради у башти.

Затим, на шта јој је њен пол давао права, стрпљиво сачека да непознати каже за шта је дошао; али је он у први мах чудновато ћутао.

— Ја сам... замолили су ме да дођем, рече најзад... Послали су ме ГГ. Мав и Маген.

Старица уздрхта.

— Шта је било? упита она узбуђеним гласом. Да се није што догодило Херберту? Шта?.. Шта?..

Муж се умеша у разговор.

— Та седи! рече он живо... Немој одмах изводити закључке... Ви нам не доносите рђав глас, је л' те, господине?

И он је пажљиво посматрао странца.

— Сажаљевам, поче непознати...

— Рањен је! узвикну мати.

Човек се поклони у знак да је тако.

— Врло опасно, рече он лагано... бар не три више болова.

— Ох! хвала ти, Боже! рече старица склапајући руке. Хвала ти, Боже!

Али наједанпут застаде, док јој је у душу продирао страховити значај ових речи; она одмах прочита потврду своје слутње на збуњеном лицу посетиоца. Госпођа Вајт прибра се и, окренувши се своме мужу који још не беше разумео шта је у ствари, спусти му на раме своју старачку уздрхталу руку.

— Запао је био међу точкове, рече напослетку посетилац тихим гласом.

— Запао међу точкове? понови Г. Вајт с блесавим изразом лица.

Његове очи без израза погледаше у прозор; затим, узевши у своје руке руке женине, он их стеже као у време кад су били вереници.

— То нам је било једино дете, рече он обраћајући се посетиоцу. Удар је страшан...

Посетилац се накашља, устаде и упути се прозору.

— Радња ме је замолила, рече он не гледајући око себе, да вам изјавим њено саучешће због овог великог губитка.

Не одговорише му. Старичино лице било је бледо, очи укочене, дисање неприметно; лице њезина мужа имало је израз какав је морало имати лице његова пријатеља подофицира за време прве његове битке.

— Имам још да вам кажем, настави посетилац: да Г. Г. Мав и Маген одбијају од себе сваку одговорност. Али, за услуге које им је учинио ваш син, желе да вам као накнаду понуде извесну суму.

Г. Вајт испусти руку своје жене, скочи и са ужасом погледа у непознатога.

— Колико?

— Две стотине ливара, одговори овај.

И не чувши врисак своје жене, старац опружи руке као човек који је наједанпут ослепио и, као каква некретљива маса, сруши се на под.

У ново гробље, које је удаљено око две миље, стари људи сахранише свога драгог покојника; затим се вратише кући, у којој је владао мир и тишина. Све то било је тако брзо, да су једва имали времена да дођу к себи; све су се надали да ће се нешто друго догодити, нешто што би олакшало овај терет и сувише тежак за њихова стара плећа.

Али дани су пролазили; после узалудног очекивања предали су се својој судбини, судбини без наде, која се покадшто нетачно назива апатијом. По који пут су измењали по неколико кратких речи, јер у то време нису имали више шта да кажу једно другоме, и дани су протицали за њих у смртној досади.

Било је то на недељу дана после оног кобног догађаја. Једне ноћи Вајт се нагло пробуди, пружи руку и виде да је сам.

Дубока помрчина владала је у соби; са прозора чуло се угушено јецање; Вајт се придиже у постељи и ослушну.

— Врати се, рече он нежно. Назепшћеш.

— Још је хладније за мога сина, одговори старица која се још јаче заплака.

Јецање се неосетно губило у ушима Вајтовим. Постеља је била топла, а очни капци били су му тешки. Он заспа немирним сном, докле га крик његове жене није нагло пробудио.

— *Рука!* узвикну она. Мајмунска рука!

Вајт се, уплашен, исправи у постељи.

— Где?... Где је?... Шта је?

Г-ђа Вајт приђе му посрћући.

— Хоћу руку! рече она мирно. Ниси је ваљада уништио?

— Ено је у салону, на конзоли, одговори муж пренеражен. Што ће ти?

Старица је плакала и смејала се у исти мах.

— Тек ми је сад пало на памет, рече она грозничаво. Како да се не сетим раније? Зашто ти сам да се не сетиш?

— Чега да се сетим? упита он.

— Оне друге две жеље, накричи Г-ђа Вајт. Ми смо казали само једну.

— Зар нам то није било доста? прогунђа муж.

— Није, узвикну победоносно старица: казаћемо још једну. Иди донеси руку и пожели да нам се дете врати у живот.

Старац збаци покривач који је заклањао његове уздрхтале удове.

— Велики Боже! Јеси ли ти при себи? узвикну он запрепашћен.

— Узми руку... узми је брзо и кажи своју жељу... Ох! моје дете... ја хоћу своје дете!

Вајт кресну жижицу и упали свећу.

— Лези да спаваш, заповеди он без убеђења... Ти не знаш шта говориш.

Г-ђа Вајт упорно одговори:

— Прва нам је жеља била остварена, зашто не би и друга?

— Случајност, промуца старац.

— Иди донеси руку и кажи жељу, узвикну жена дрхћући од узбуђења.

А. Муха Госпођа са камелијама

Вајт се окрену да је боље види; глас му је био непоуздан кад је додао:

— Он је умро пре десет дана, а после... нећу ништа друго да ти кажем, али... имај на уму да сам га познао једино по оделу... Ако га не будеш могла гледати без страха, шта ћемо онда?

— Нека се само врати, узвикну старица... Мислиш ли ти да се ја бојим детета које сам отхранила?

И она изгура мужа кроз врата.

Вајт сиђе на доњи спрат и у мраку упути се с муком кроз салон, до конзоле. Амајлија је била на своме месту. Неисказан ужас овлада Вајтом. Ако му онакажени остаци његова сина, васкрснути жељом коју још није исказао, изиђу на једанпут пред очи, пре но што умакне из салона. Крв му се следи у жилама кад виде да не може да нађе врата. Са челом које се купало у леденом зноју, пипајући, обиђе око стола и упути се поред зида, док није дошао у тесан ходник. У руци је држао проклети предмет.

Последња жеља: повратак у живот; страшно васкрснуће

Кад се вратио у собу за спавање, све му се учинило измењено — чак и лице његове жене. Оно му је изгледало модро и неспокојно; на свој велики ужас, виде на њему неки необичан израз. Она га уплаши.

— *Пожели*! узвикну она снажним гласом.

— Али то је безумље и злочин! промуца он.

— *Пожели*! понови жена.

Вајт диже руку.

— Желим да ми се син врати у живот!

Амајлија паде на под; старац је гледаше са страхом. Затим, дрхћући целим телом, паде на једну наслоњачу, док је Г-ђа Вајт, светлих очију, прилазила прозору и дизала завесе.

Укочен од зиме, Вајт је остао седећи, и с времена на време погледао је у своју жену која је непрестано гледала на улицу.

Комадић свеће, која је горела у једном порцеланском свећњаку, бацао је на таваницу немирну светлост... После подужег нијања, он се напослетку угаси.

Као да му се сињи терет свалио са срца, старац констатова да је амајлија без икакве моћи, и поново леже у постељу. После два минута жена ћутећи леже такође.

. . . . . .

Нису проговорили ни једне речи; лежећи једно поред другога, слушали су монотоно куцање дуварског сахата. У један мах зашкрипаше степенице; један миш побеже у рупу. Мрак је био врло непријатан. Прибравши сву своју храброст, Вајт кресну жижицу и сиђе да потражи свећу.

. . . . . .

Код последњег степеника, жижица се угаси; Вајт застаде да упали другу. У истом тренутку зачу се на вратима од уласка куцање тако лагано, тако слабо, да се једва чуло.

Кутија са жижицама испаде из старчевих руку и жижице се просуше по ходнику. Старац оста као скамењен; затим се поново зачу куцање. Вајт се престрављен окрете, врати се брзо у своју собу и барикадира врата за собом. Треће куцање одјекну кроз тишину која је владала у кући.

— Шта је то? упита старица ослушкујући.

— Ништа... миш, одговори Вајт чији су зуби цвокотали. Осетио сам како ми је прошао између ногу, на степеницама.

Његова жена, седећи у постељи, слушала је непрестано. Куцање, овога пута снажније, затресе врата од уласка.

— То је Херберт! узвикну госпођа Вајт... То је Херберт!

Она потрча вратима; али је муж предухитри и, ухвативши је за руку, препречи јој пут.

Он је предосећао како би одвратан призор био појава умрлога који се враћа у живот страшно онакажен у часу смрти и сав у трулежи која га је за десет дана наружила више и од самих рана.

— Шта си наумила? промрмља он промуклим гласом.

— То је мој син... то је Херберт! викала је она непрестано, отимајући се. Заборавила сам да је био на две миље одавде... Зашто ме задржаваш? Пусти ме да прођем!.. Идем да му отворим врата!

— За име Божје, нек не улази! препоручи старац, који је дрхтао целим телом.

— Ти се бојиш свога сина! викала је жена, борећи се непрестано да се отме. Пусти ме, кад ти кажем!.. Ево ме, Херберте, ево ме!

Куцање се сад понављало непрестано. Стара жена напреже све своје силе, ослободи се руку мужевљевих и нагло изиђе из собе. Вајт је пошао за њом до степеница, и док је она силазила, он је преклињаше да се врати. Он чу како зазвечаше ланци на вратима и најнижа реза. У то задихани и испрекидани глас старе жене довикну ове речи:

— Резу!.. Сиђи!.. Не могу да је дохватим.

Али је Вајт, пузећи на поду, тражио мајмунску руку. Да је само може наћи пре но што леш уђе у кућу! Снажно лупање одјекивало је на вратима од уласка; треска столице, коју је његова жена вукла кроз ходник и коју је прислањала уз та иста врата, дође до ушију старчевих. Он чу врло лепо како реза шкрипи... У истом тренутку нађе мајмунску руку и, потпуно ван себе, каза своју последњу жељу... Нека не улази! Нека онакажени леш остане у земљи!

Ударци одједанпут престадоше, ма да је кућа још одјекивала од њих. Вајт чу како му жена уклања столицу и отвара врата. Студени ветар духну уза степенице; дубоки уздах његове жене, пун разочарања и бола, ули му храбрости да јој притрчи, а затим да погледа иза врата. — При светлости фењера, на другом тротоару, он виде улицу мирну и сасвим пусту...

Превео **Ђ.**

Њен Одлазак

Оставила си дух прошлих времена
У одајама својим оног дана.
Кад су те немо од твојих драцена,
Ружа и снова однели из стана.
Жалила ниси, изгледа, што мéна
Живота у смрт беше тако рâна.

Испратише те мартовски ветрићи,
Сунце и уздах света што је плако.
О, ко би реко да ћеш ти отићи
Мирна и бледа, равнодушна тако
За све што беше; да ће ти смрт прићи,
Да све са њоме заборавиш лако.

Сећам се увек суморне тишине
Облака, лишћа, нечујних ветрова;
Гледо сам широк израз сете њине,
Кад су те дали месту мртвих снова.
И ако живот онај вео скине,
Некад, с раввица, неба и брегова,

Ја знам да опет неће ми помоћи.
...Сећам се да је мирна била соба
С постељом твојом, моја свест без моћи;
Сећам се да је у поноћно доба
Још мирисала свуд краљица ноћи
На страст, и младост, и задах од гроба.

Сима Пандуровић

Како се заснивала астрономија?

Цртице из историје астрономије

(НАСТАВАК)

Утврђивање пертурбације и тријумф математике

Кад би била сама Земља са Месецом, привлачење Земљино утицало би на Месец тако, да би он описивао као путању чисту елипсу. Ну осим земље има у Сунчеву Систему и других тела, чије се привлачење такође опажа, а нарочито Сунце у томе игра врло значајну улогу.

Оно привлачи Земљу и Месец неједнаким силама, јер су и даљине њихове од Сунчева центра неједнаке. Дакле у кретању Месечеву око Земље појављује се још једна сила, која се обично назива *иертурбаторска* а која узрокује и знатне последице. Та сила чини револуцију (оптицање) велике осовине Месечеве путање за време од 9 година. Она чини ретроградно (уназадно) померање линије чворова путањиних тако да се цео тај ток свршава у периоди од 18 година. Њутновим рачунима, који су истина у нечему непотпуни, одбија се свака сумња о узроку тих појава, које је посматрање открило много раније.

Сви ти величанствени резултати, као и многи други, налазе се у великом и чувеном делу Њутнову „Principia mathematika philosophiae naturalis“ (1687), о коме је Лагранж рекао, да је то *највиши продукат човечјег ума.*

Њутнови последници

Клеро (1713.—1765.), *Д' Аламберт* (1717.—1783.)

Њутн је био објаснио главне прилике Месечева кретања помоћу сложеног привлачења Земље и Сунца. Он је то учинио тако, да није остала никаква сумња о узроку оних неправилности које су запажене код тог кретања. Ну он још није био ни близу могућности, да се тај предмет у свему исцрпе. Проблем који се имао решити јесте онај чувени *проблем трију тела*, чије је математичко решење било врло тешко, да још и данас надмашује и овако моћне научне силе нашега доба. Добија се тек само наизменичним апроксимацијама.

Клеро (Cleraut) и Д' Аламберт (D' Alambert) латили су се готово у исто доба, а различитим методама, детаљног испитивања систематских рачуна о неправилностима Месечевих кретања. Прве своје радове објавили су 1745. Прошло је дакле скоро 60 година од публиковања Њутнова дела, док се могао остварити какав значајан

напредак у томе питању. Они су дали прве таблице о Месечеву кретању, које се оснивају једино на теорији привлачења. Клеро је неко време сумњао у тачност Њутнова закона, јер су му његови рачуни давали периоду од 18 година за трајање револуције велике осовине, докле је посматрање давало само 9 година. Ну чим је он сам поновио своје рачуне много прецизније, одмах је отклоњена и та несугласица. Тиме је закон привлачења изашао опет као победилац.

Астроном Халај (Haley) констатовао је да су оне лепе комете, које су виђене 1531., 1607. и 1682. у ствари једна иста комета, која се три пута враћала. Али је тада констатовао и то да је револуција 1531. била дужа за 13 месеци него ли 1607., а тада опет за 13 месеци дуже него ли 1682. Код те појаве Халај је с разлогом сматрао, да ће те разлике имати свога узрока у привлачењу планета а нарочито Јупитера и Сатурна. Узевши у обзир целокупност тих утицаја у току наступне периоде, прорачунао је да ће се та комета опет појавити концем 1758. или почетком 1759. године. Клеро се одмах подухватио да прорачуна *пертурбацију* те комете. После дугога и трудногa посла објавио је, да ће оне проћи кроз свој перихел*) око половине априла 1759., додајући, да се у томе предвиђању могао преварити за један месец, због извесних малих количина, које је у рачунању морао занемарити ради скраћења рада. И посматрање је утврдило, да је та комета прошла кроз перихел 12 марта 1759. Тиме је такође потврђена теорија привлачења.

У својој књизи Principia дотакао је Њутн и питање о облику Земљину. Он је претпоставио, да је она у почетку била течна и да је вршила обртање око своје осе. Водио је рачуна и о узајамном привлачењу њених молекила. На основу свега тога закључио је, да се Земља прегиба на својим полусима. Ну то се није слагало са резултатима првих мерења степена, која су вршена у Француској. Да би се то питање р шило, Академија Наука организовала је 1736. две експедиције које су имале задатак да мере величину два степена: једног у Лапонији, а другог у Перу. Резултат тих мерења сложио се са теоријским предвиђањем Њутновим. Клеро је био члан прве експедиције. Вративши се отуда латио се детаљног теоријског проучавања тога питања. У лепом своме делу „О облику Земљину“, узевши да је земља била течна и састављена од честица извесне густине, показао је, да је она морала добити облик елипсоида (револуторног). У исто време дао је једну врло просту формулу за прорачунавање теме ма у којој тачки површине. Ти Клерови резултати важе и дан дањи и може се рећи, да они у основи својој још нису надмашени.

Поменули смо већ, да је још Хипарк открио појаву прецесије еквинокције. Он ју је објаснио, узимајући да се све звезде заједно окрећу око осовине еклиптикине. Коперник је оборио ту невероватну хипотезу, узимајући да оса Земљине ротације (обртања) не остаје вазда паралелна себи, већ до краја сваке године достиже извесно одступање тако, да у току 26.000. године она опише један револуторни конус око еклиптикине осовине. Само је још био непознат узрок томе одступању. Њутн је и њега открио. Кад би Земља била лопта и хомогена, она би се без икакве промене окретала око исте осовине, при чему не би ништа могла утицати привлачења других небесних тела, која се односе на кретање Земљино кроз простор. Ну због сплоштене форме наше Земље, привлачење Сунца и Месеца не пролазе кроз центар Земљин, с тога тéже да приморају осовину на извесно померање. То је објашњење тражио и Коперник. На њега је указао и Њутн, само га није могао прорачунати. Д' Аламберт је први утврдио тачну и прецизну теорију о томе. Он је учинио још и више. Показао је да привлачење Месечево на Земљу изазива извесно мало равнотежно кретање, због чега она описује око свога средњег положаја мали конус за време од 18 година. То је објашњење појаве нутације, коју је открио Брадлеј (Bradley). И од тада није ни најмање чудновата једнакост периоде померања т. ј. балансирања полуса и периоде револуције Месечевих чворова.

Лагранж (1736.—1813.), *Лаплас* (1749.—1827.)

До сада се занимало само пертурбацијама Месечевим и кометским. Лагранж (Lagrange) и Лаплас (Laplace) проширили су значај пертурбације и на планете. На томе пољу учинили су необично великих успеха, којим је прве стопе Ајлер (Euler) учинио.

Овде је требало пре свега извесно објашњење. Ако су Кеплерови закони тачни до прецизности за планете и њихове сателите, онда би се дало извести: да Сунце привлачи планете, да оне привлаче своје сателите (по поменутом закону о даљинама), али да се планете узајамно не привлаче. Ту би само била погрешка логичка, коју Њутн није хтео уносити. Он је проширио свој закон да планете утичу једна на друге међусобно. Ну било је очевидно, ако би та општност била и у самој природи остварена, Марс не би могао описивати чисту елипсу, већ онакву, каква би испала под утицајем привлачења планетских а нарочито Јупитера. Дакле Кеплерови закони и крај свега њихова математичког карактера не изгледаху баш потпуно тачни. То би приметио први и сам Кеплер, да је — уместо посматрања Тихо Брахеових, која су могла бити погрешна за једну минуту — имао на расположењу посматрања Брадлејева, која су била тачна на 1—2 секунде. Свакојако је погрешка врло мала у колико се она тиче подчињавања планета Кеплеровим законима, бар за извесно ограничено време. Због незнатне величине планетских маса, њихова узајамна привлачења ишчезавају према величини Сунчева привлачења њихових маса.

Узимало се дакле, да се планете крећу по елипсама, али су у елементима њиховим са временом настајале извесне промене под утицајем привлачења других планета.

*) Најближа тачка њене путање до Сунца.

Те се промене називају *пертурбације* или *одступања*. Ако се та одступања врше и повећавају постепено и непрестано не потирући се, могу најзад постићи необично велике вредности у току времена. То су т. з. *вековна одступања*. Таква одступања најочигледније су испољена код кретања велике осовине и линије чворова Месечеве путање. Ако ли се пак та одступања врше донекле у једном, а донекле у другом смислу тако, да њихова алгебарска сума осцилира између две одређене границе, онда се називају *периодичка одступања*.

Јасна је дакле ствар, да са гледишта опште конфигурације планетског система, *вековна одступања* имају доминантни утицај. Претпоставимо случај да се велика осовина путање неке планете смањује непрестано и сразмерно времену. Последице тога биле би, да би након дугог низа векова та планета морала пасти на Сунце. Она би се, напротив, удаљавала од њега све већма и удалила се бесконачно далеко, кад би се велика осовина непрестано повећавала.

Лаплас је показао, да се ти екстремни случајеви не могу никада десити. Ну доказ његов о томе изведен је само на основу прве апроксимације, која још није била довољна. Лагранж је дефинитивно објаснио ту лепу теорему о непроменљивости великих осовина планетских путања. Утврдио је, да само имају мале периодичке промене.

Лагранж је унео у формулу о том рачуну о вековним одступањима друге елиптичне елементе, с помоћу којих се могу решити најразноврснија питања о будућности планетског система. Да се ограничимо сада на једном примеру. Земљина се путања постепено заокругљује; хоће ли она најзад постати кругом? Рачунање даје на то овакав одговор. Земљина путања приближаваће се постепено кружном облику још за 24.000 година, али га ипак неће постићи ни тада; после тог времена она ће се постепено удаљавати од тога облика док досне до садашњега и т. д. То одступање изгледа да је вековно, али је оно у самој ствари периодичко, само му је периода необично дугачка.

Лагранж и Лаплас својим радовима утврдили су, да у општој конфигурацији Сунчева Система могу наступити само мале периодичне осцилације око извесне средње вредности. У томе се састоји *стабилност система*. За израчунавање периодичких планетских одступања, Лагрaчж је поновио просте и опште методе, које се још и данас употребљују. Он је потпуно проучио кретање Месечеве ротације и његове либрације. Знаменита његова дела имају готово искључно карактер математички. Лаплас је испитао готово сасвим, а у разним питањима, сагласност између последица Њутнова закона и посматрања. Сва његова испитивања скупљена су у велико дело *Небесна Механика* у пет свезака, где астрономи још и данас налазе решења тешкоћа на које наиђу. Овде ћемо навести неколико примера из којих ће се видети, колики је значај оних резултата што их је Лаплас постигао.

Радећи теорију Месечева кретања, много простију од теорије његових претходника, открио је извесно мало периодичко одступање које зависи од спољашности Земљине. Осим тога открио је и једно одступање, које зависи од даљине између Земље и Сунца. На тај начин, упоређујући теорију са посматрањем и посматрајући Месец редовно, може астроном, и не излазећи из своје опсерваторије, мерити и сплоштеност Земљину и њену даљину

А. Муха Евокација

од Сунца. Колико је то важан пропалазак, види се по томе, што су се пре тога морале спремати нарочите експедиције у Лапонију и Перу да непосредно констатују Земљину сплоштеност; а за одређивање даљине Земље од Сунца приређивање многобројне мисије у 1761., 1769., 1874. и 1882. год. да посматрају пролаз Венерин.

Кад се посматрања помрачења у старо доба, почевши од Птоломејевих, упореде са доцнијим посматрањима, до-

лази се до закључка: да се трајање Месечеве револуције постепено а стално смањује за извесну врло малу количину, али која ће се најзад нагомилати до тога да ће најзад бити врло осетна. Из тога дакле изилази да постоји извесно *вековно убрзање* Месечева кретања. Шта је узрок том убрзању? Лагранж га је тражио без успеха. Лаплас га је нашао у једном још необраћеном куту рачунања Месечевих пертурбација, које настају од Сунчеве акције. Та појава настаје од постепеног смањивања ексцентричности Земљине путање. Ну ми смо мало час рекли да ће смањивање те ексцентричности престати кроз 24.000 година. Дакле ће се и трајање Месечеве револуције постепено смањивати у току тога грдног размака у времену. А после тога рока, оно ће бивати постепено све веће. Од тада ће дакле настати извесно вековно успоравање Месечева кретања. Ето једног предвиђања на далека времена, али које је сасвим поуздано.

Леверије (1811.—1877.)

Откриће планете Урана везано је више за један случај. Тако не стоји ствар са открићем планете Нептуна. Један астроном на Париској опсерваторији, Бувар (Bouvard), желео је да изради облик Уранове путање у облику елипсе, водећи рачуна о пертурбацијама које на то могу утицати од стране планета Јупитера и Сатурна. Потребне формуле око тога посла биле су сагласне са Лапласом и биле су у свему беспрекорне. Па ипак, и крај свеколиких усиљавања, Бувар никако није могао довести у склад теорију и посматрања. Констатовао је и одступања, чија је величина била све већа са временом. Постепено се створило мишљење, да те неправилности у кретању Уранову могу наступати услед привлачења неке непознате планете. Око 1845. Араго је обратио пажњу на то питање Леверију, који је већ био познат са својих лепих астрономских послова. Леверије (Le Verrier) се одмах лати тога посла. Ну проблем је био сасвим тежак и сасвим нов. Ваљало је дакле одредити: путању и положај те непознате планете, кад су познате пертурбације што их она чини на Уран. Овде се нећемо задржавати, да износимо идеју о оним грдним рачунима, што их је ваљало извршити и који су задржали Леверија скоро кроз две године. Ограничићемо се само на то, да је 31. августа 1846. Леверије објавио у Академији Наука, да је разјаснио тајну Уранову; ваљало је још само у исто време одредити и положај тог непознатог небесног тела. Требало је дакле сада у ствари видети ту планету, чија је егзистенција откривена а положај јој одређен рачуном на чистој теоријској основици. Септембра 18. писао је Леверије Берлинском астроному Галу и молио га да обрати пажњу на једно место на небу, које му је он тачно одредио. Још истог вечера, када је добио то писмо, Гал је управио свој дурбин на означено место и одмах је опазио у пољу свога дурбина небесно тело *8-ме* величине, којега није било нигде на небесним картама. То је била та тражена планета Нептун. Теорија општег привлачења већ је имала својих великих тековина, али је та тековина била најдрагоценија. Ту је математика показала свој прави тријумф. Ради справедљивости, ваља нам овде напоменути, да је у исто време, када је Леверије радио на овоме послу, радио на истоме послу и енглески астроном *Едемс* (Adams). И он је био одредио Нептуну готово исте положаје, само његов резултат није био благовремено објављен.

Леверије је још мислио, да ће се доцније моћи, на основу пертурбација Нептуна, открити планета даља од њега т. зв. *транснептунска*. Ну до данас, још се није ни у чему показала несугласица између теорије и посматрања Нептуна. Од доба, када је пронађен, Нептун је прошао једва трећину своје путање, а у таквој прилици се не могу ни испољити пертурбације, какве би се желеле, баш кад би их и било. Ако би та планета била велика као и Нептун, и ако би и она потпадала под т. зв. Бодеов закон, она би се појавила као звезда 11-те или 12-те величине. Она ће можда бити откривена кад се одреди фотографска карта неба.

Леверије је усавршио теорију кретања свих планета. За Меркур је открио извесну несагласност са посматрањем. На основу тога мислио је да може закључити, да постоје и нека непозната планета испред Меркура, у простору између њега и Сунца, али која је у области самих Сунчевих зракова који сметају да се она може видети. А године 1859. марта 23. опазио је Др. Лекарбол (Lescarbault) како је преко Сунца прешло неко тело, за које се држало да ће то бити та нова, непозната планета, па јој одмах дадоше чак и име *Вулкан*. Тиме би Леверије попунио Сунчев Систем и у његовим најближим, као и у најдаљим границама. Ну та се планета више никада није видела. Ни трага о њој није запажено и при најбрижљивијем претресању Сунчеве околине за време од неколико тренутака, док траје тотално Сунчево помрачење. Астрономи су дошли па мисао, да у место те једне планете, коју узима Леверије, у ствари постоји читав прстен астероида, налик на такав прстен у простору између Марса и Јупитера. Та су пак тела веома мајушна, да се не могу посебице ни опазити. Ну укупна њихова маса може ипак несумњиво узрочити оне последице на Меркуру, што их је Леверије запазио. (свршиће се)

Прешержу

(Е. Гангл)

Из срца нам глас надахнут ори,
Глас радости, поноса и миља:
Наш песниче вечитог обиља,
Теби у част наша песма збори.

Све умире што се на свет створи,
Ал' твој дух је достигао циља:
Сад је песма — свет је благосиља,
Сад је светлост — са тамом се бори.

Тужни народ слави те и штује,
Трпи муке што их смишља злоба,
Ал' чим, тужан, глас ти слатки чује

Мрачни застор тоне испред роба:
Царство види где се словенује,
Ти му песмом јављаш — *наше доба!*

Р. Ј. О.

Како је постало друштво

за сироту и напуштену децу

(из Тасина Дневника)

(свршетак)

— Ајде да нам причаш како си се проводио по Ваљеву. Ама све да кажеш овој господи...

— Ја сам учио четири разреда основне школе — отпоче причати Јовица. Још док сам школу учио, научио сам се да крадем. Томе су ме друга деца научила. Како су радила она, тако сам радио и ја. Када је пазарни дан, скупи се силан народ на пијаци. Онда идем и ја тамо, па крадем, као и други, сељаке. Прво сам крао јабуке и крушке. Доносио сам кући — мајка ми се смејала. Тешко, вели, теби ако те ухвате. Други пут сам украо шамију и сито испред дућана Филипа бакалина. Па онда једноме сељаку у Јовишиној механи, док је спавао, дигнем чантру и утечем на авлијска врата. После једном кочијашу дигао сам из кола нов новцат гуњ.... Та знате, било је још којечега. Мајка ми увек говорила: море, лоло, тебе ће да ухвате... Али ја сам опет крао. После ме истерали из школе. Ја се онда погодим код Николе шустера. Туна украдем једне нове ципеле. Он ме јави начелству. Мене уапсе. Држали ме два-три дана па ме пусте. Онда украдем билијарске лопте из газда-Савине каване. Они се сете, да сам ја то учинио, па ме окупе тражити. Ја се онда уплашим — па запнем у Београд. Дању сам шврљао по вароши. Првога дана украо сам лебац оном фурунцији код „Тетова". Тако сам се ранио, а ноћивао сам у бари Венецији. Тумарајући тако, нашао сам се са овим Стевицом, па смо после заједно по вароши по мало крали и ствари продавали...

— Дедер нам кажи: како си ове своје Београђане научио, да сељацима краду диње и лубенице....

— Па молим вас, господине, и они су мајстори за то као и ја.

— Ама јесу и они, али ти си имао више прилика... Дедер нам испричај: како сте ономад испразнили кола ономе сељаку из Вишњице.

— Па ето тако — насмеја се мали Јовица. Ја се попнем на точак од кола. Узмем из кола лубеницу, да је, како је обичај, међу колена пробам да ли је зрела. Доле, иза мене, поред кола, стоји, на прилику, овај Лазица. Чим ја спустим лубеницу међу колена, Лазица је прихвати, па је дода Стевици, Стевица Жикици, а Жикица се после изгуби у оној гунгули на пијаци. Сељак збуњен оноликим народом око кола, једни се погађају, други му плаћају — и не примећује шта ја радим. Он мисли, да ја све једну исту лубеницу држим у рукама. А ја могу тако по 10—15 лубеница да пропустим кроз руке, а да сељак ништа не опази.

— Тако пазарите и пилиће од сељака из кола?

— Јесте, господине, хоћу да кажем... Тако је...

— По који пут вам се ослади и пита са ћеценка. Је ли... Дедер нам кажи: како си оно преварио Трајка фурунцију?

— Молим вас... И ја и овај Жикица ишли смо тога дана по пијаци. Гледали смо да што, знате, пазаримо. Али није било ништа за нас. После ударимо покрај лебарнице Трајка Фурунџије. На ћепенку видимо стоји у тепсији кисела штрудла, нарасла, па се заруменила, тек што је извађена из фуруне... Молим вас... Били смо јако гладни. Тога дана ништа нисмо окусили. Жикица ми шапну: хајде, бре, здипи! Ја се нисам много затезао. Уђем у лебарницу и са свим слободно викнем: је ли ово тепсија што је донела наша девојка... Јесте, бре, — одговори фурунџија. Мене послала госпоја, рекнем ја, девојка не може да дође, спрема за ручак. Па дохватим тепсију. Носи бре — викну фурунџија. Ја подметнем шубару под врућу, тепсију па се брзо извучем на улицу. Одатле одемо и ја и Жикица на Јалију испод доњега града. Тамо поједемо целу питу. А тепсију продамо једном Чивутину у чивутској махали за шесет пара.

На ову причу господа гости гласно се насмејаше...

— Дедер ти сада, Жикице, испричај нам, како си на пијаци „Зеленог Венца“ дигао сат и ланац господину Грујићу, државном саветнику — управих питање оном најстаријем кесарошу.

— Ја...?

— Ти... Ти... Хајд причај...

— Молим вас... господине...

— Одмах казуј, немам кад да чекам. Шта се ту либиш — заповедих оштрије.

— Па ја сам шврљао по пијаци. Пред тезгом једне пиљарице стоји повише корпи разне зелени, воћа, путера. Један стари господин иде редом те загледа. Пред тезгом оне пиљарице ја чучнем, бајаги пробирам зелен. И онај господин дође ту. Како није могао да дохвати ону горњу корпу, да огледа воће, то се нагне преко моје главе. Сахат и ланац из његова пруслука стану мене додиривати по глави. Ја онда брзо подигнем руку и извучем неосетно сахат из џепа, а ланац, који је лабаво висио на дугмету, откопчам. Онај господин то ништа није приметио, већ је и даље по корпи претурао. Ја се онда дигнем оданде. Брзо шмурнем у онај свет, те се изгубим. Ланац и сат продам после Мики сајџији, а он га пренесе и прода у Земуну. После сте ви ухватили крађу, све сте нас похапсили. Ви већ знате како је било...

— А како сте оно на спавању украли сат господину Чеди Мијатовићу, министру.

— Молим вас, господине.... па нисам ја за све сам крив. Све мене теретите и апсите. Ја сам казао све како је било.

— Али кажи и сада.

— Па јест... Али ја нисам хтео први. Навео ме је на то Мита Лорд (опасан кесарош)... Он је све нас учио да се не бојимо када крадемо.

— Знам.... Знам... И он је у апсу. Него...

— Ево како је било, да вам кажем баш праву истину. Ми идемо с јутра рано, тек што су први зраци избили, Обреновом улицом. Идемо тако и гледамо у куће, а све се осврћемо, да нас патрола не опази... На једној кући, близу кафане „Три Листа“, угледамо отворен прозор. Била жестока врућина, јули месец, па људи оставили прозоре да се соба хлади. Чим угледа отворен прозор, Мита ме заустави. Чекај, вели. Целу ноћ тумарамо, па не нађосмо ништа. Ево живе згоде — да пробамо. Ја га одвраћам, да се мапемо, јер знам, када се такве крађе врше, да су опасне, па ћете друкчије да нас петљате. Кумио сам и молио да се оставимо тога. Још мало, па и да сване, али он навалио. Хоће још и да ме бије. Терао ме да ја уђем кроз прозор. Али ја нисам хтео. Онда сам ја остао пред кућом, да чувам стражу, а он се попео на симс, прекорачио прозор, па ушао у собу. Тамо је, вели, нашао: у једном кревету спава госпођа, у другоме господин. Више њихове главе на једној папучици висио је златан сат. Мита је мало постајао да се увери, да ли господин и госпођа тврдо спавају, па се онда попне и са папучице дигне златан сат. А онда разгледа по соби, да ли би још што могао понети. После се врати опет кроз прозор. И онда се разбегнемо... Сутрадан сте нас ухватили и сат код нас нашли. Онда смо тек сазнали да смо покрали господина Министра.... Он нас није хтео тужити, опростио нам, али ви сте нас опет у ћелије апсили...

— Па дедер, Жикице, кажи нам још, али истину: зашто си се одао томе неваљалом послу? Видиш болан да из апсане не излазиш. Где су сада твоји школски другови а где си ти. Они код својих кућа у Смедереву. Са својим оцем, мајком, браћом, у топлој соби, имају да лепо једу, на чистом кревету леже. А ти по гробљу, Ташмајдану, на киши, ветру и зими, без леба, гладан, жедан, го, бос, тако почупан и подеран. Млад, здрав, место да си у школи или на занату, а ти крадеш мирне и добре људе. Падаш из дана у дан у апс. Наравно, сада долази ћелија. После ће букагије, и то оне потеже, па онда ће робија, па Карабурма.... А што, јадниче, тако да радиш?

— Мене је, господине, маћија убила! прихвати Жикица доста жалостиво... Док ми је била моја добра нана жива, ја сам се лепо у школи учио. Само да питате за мене па би се уверили.... Када ми мајка умре, отац се убрзо ожени. Није прошло ни месец дана, а маћија ме омрзне. Почне ме код оца пањкати: како је не слушам, како се с њоме инатим, како је псујем. У вече отац дође из дућана, а маћија ме окупи тужити... Отац ме прво псовао. После ме стане шамарати. Ја сам се правдао, молио. Цео је комшилук говорио за мене. Маћија се мало умири, па ме опет почне пањкати. Још удари у плач. Хоће, вели, из куће да бега због мене. Отац ме онда из дана у дан тукао, тукао ме душмански. Цело Смедерево зна. Ево видите ову белегу на челу. Ту ме је отац штиклом ударио... Оборио ме на земљу, па ме је све газио ногама, да ме је, на моју кукњаву, једва одбранио господин Јоца, професор, и његова госпођа. Онда ми сви повикаше да бежим из куће. Прво сам се склонио код тетка-Маце, очеве сестре. Она је сирота. Није ме могла дуго држати, а да се не замери мојој маћехи. Ја онда

тумарнем у Паланку. Одатле ме упуте у Београд. Овде нисам знао никога. И тако се упознам са рђавим друштвом. После сам варао и крао. Ви сте ме апсили. Па ћете ме опет апсити.... Јест... Ви нам увек лепо говорите: да се поправимо, да не чинимо што је рђаво.... Али шта да радимо? Нико нас не прима. Цео свет бега од нас. Ми смо гладни, па морамо тако што чинити.... Није ни нама лако. Ви знате... Где нас ухвате, туку нас. Ми све морамо да трпимо... Не смемо ни да се жалимо... Знамо да смо и ми криви.... Ми смо, господине, несретни... кам' да хоће когод да нас побије....

Настаде један тајац.... Господа се замислише. Причање беше доиста искрено. Ја прекидох ћутање:

— Дедер да чују ова господа и што шатравачки.

Деца се насмејаше.

Лазица се окрете своме друштву и рече гласно:

— Ела ждрака гепи готовно поријатник.

— Како то говоре? — упита Ђока професор.

— Лоповским језиком.

— А шта им то значи?

— Значи: Ала би се оном господину лако могао украсти сахат.

Доиста један од господе гостију имађаше сахат са ланцем, који врло лабаво висаше о дугмету на прснику.

— Е да грдних несрећника! — рече неко од професора . . . . . .

Погледах у сахат. Време беше прилично одмакло. Разговор се и сувише отегао. А чекају на мене и други хитни послови.

— Господо — обратих се гостима... Ја мислим да сте ове малишане довољно слушали.

— Доста... Доста... Хвала вам — рече стари Јосимовић. Шта су нам све напричали. Да нисмо својим ушима слушали, не бисмо веровали. Страшно је... Па то све деца... Гледајте их... Ту је, Бога ми, нужна што пре помоћ.

— Молим вас по сто пута и у име њихово и у име своје. Треба их што пре спасавати. Наду не треба губити. Ја верујем да може бити поправке.

Деца нас погледају радознало. Чују да се о њима говори. Лица им се овеселише.

Ја се окретох апсанцији:

— Наредниче!

— Заповедајте.

— Води их...

— Разумем...

Кључеви апсански зазвецкаше. На вратима се јави шиљбок. Опет ладна, строга лица жандармска. И опет у мрак.

— Молимо вас, господине... Молимо вас најпокорније да нас не одвајате — поче тужно молити мали Јовица.

А. Муха — Насловни лист

— Молимо вас, да нас метнете у главњачу (општа апсана) да смо заједно — окупи преклињати Стевица.

— Хе... Не иде, да се договарате... да се учите, како ћете вештије красти кад изађете... Је ли? А?..

— Није, господине, молимо вас покорно.

— Не може... Онако како сам наредио...

— Разумем — салутова наредник.

И деца снуждено, жалостиво, једно за другим изађоше из моје канцеларије.

Мало после, па одоше и господа професори.

4.

Ја сам и после у новинама износио беду и невољу напуштене деце и апеловао на добре људе. А и господа су професори учинили своје.

После неког времена би сазван збор у Грађанској Касини. На скупу се јави све што беше боље и угледније у Београдском друштву. И тако се основа друштво за сиротну и напуштену децу. И захваљујући доцније прилозима добрих људи подиже се на Врачару — Дом за напуштену децу.

5.

Али у томе дому једва да има склониште за коју десетину дечака. Међутим треба имати на уму да се у Београду хапси годишње на *300* малишана; да та напуштена и покварена деца живе само од ситних превара и крађица; да она из дана у дан падају у подруме Главне Полиције; да ту проведу највећи део својих младих дана.

За ову несрећну децу нема никакве помоћи. О њима нико бригу не води. Она су остављена на милост и немилост — жандарма.

Додајте томе још и ово: да број малолетних осуђеника из године у годину расте. У казненом заводу има их годишње на *500*. И ова деца немају школе, ничему се не уче; место поправке она се кваре — остављена на милост и немилост апсанских пандура.

И зар онда, гледајући на све ово зло наше, нисам имао права, кад сам у једној својој књизи пре пуних седамнајест година, пишући о овој несрећној деци, рекао овако:

„О ви, који сте *горе*, гледните и на ове јаднике који су *доле*...

Не знате — каква је амо невоља...

Па дајте више знања. Пружите више светлости у оне просторије у којима се креће онај мали, покварени, али за чудо бистар дечји свет.

Извадимо их из мрака на зрак; из Ташмајданских јазбина и влажних подрума, у којима се крију, на сунце које нас с неба онако топло и благо греје.

Са оних, више пута безазлених глава, уклањајмо што пре секиру кривичног закона. Па место у *апсану*, где се уче само *злу*, дајмо ове јаднике у *школу* да се науче *добру*. *Јер што више школованих — биће мање апшених.*

А будите уверени: све што будемо за њихову срећу урадили, иде свима нама у корист!“

Ноћ

У сребрно вече, кад зашуми жито
И заплачу попци неутешно, сетно, —
Обгрлим јој тело мирисно и вито,
И пођемо тако низ то поље цветно.

Она гуче неке мелодије нове,
И затрепти свагда кад се класје крене.
А ја, не знам зашто, опет снујем снове
Наивне и луде, кô зенице њене.

И већ чујем јасно песму тужних дана...
Ал' ме драга тада заголица класом,
И зазвони кикот са плавих усана.

И ућути после и несташна драга.
Само попци сетни плачу танким гласом
И трепери нујно месечина блага...

Душан Малушкв

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

написао

Тодор Стефановић Виловски

I.

Обично се мисли да су капије, утврђења и шанчеви, који су још постојали до предаје градова под Кнезом Михаилом, грађени за време Турака. Ово је мишљење сасвим погрешно. Стамбол-капија и шанчеви, што су везивали ову капију са Варош- и Видин-капијом, онако како смо их запамтили ми старији, остали су из доба аустријске окупације од 1717—1739. год., а грађени су у оно доба када су Цесаревци на рушевинама старих турских утврђења подигли нов град и нова утврђења око вароши

Да ли је у најстарије доба на месту, на коме су доцније стајали Стамбол-капија и стари шанчеви, било каквих капија и утврђења око вароши, не зна се тачно. Све оно што се зна о доба, када је Београд наизменце био час у византијским, час у мађарским рукама, није довољно да нам предочи истинску слику тврђаве и вароши Београда. Чак ни оно што знамо из времена Деспота Стевана Високог, па ни оно из познијег времена, када су Београдом владали Мађари, није тако јасно, да бисмо могли с позитивношћу закључити, да је сем тврђаве (данашњег града) било још и нарочитих варошких утврђења. У оно доба, судећи по старим, понајвише непоузданим, а често пута чак и фантастичним плановима и сликама, једва да су подграђа, која су се налазила ван зидова градских, сматрана као део града. Према томе, дакле, не да се ни замислити, да је изван рејона тврђаве било каквих утврђења.

Изгледа да су тек Турци, који под Сулејманом Великим 1521. освојише Београд, на ново утврдили град и да се тада тек почела развијати варош око тврђаве онако како је знамо из описа разних путника из доба турскога господства и из описа и планова, који су нам остали из доба прве опсаде Београда 1788. год. под курфирстом Максимилијаном Еманујилом.

Ђенерал Коста Протић, који је покушао да нас упозна са прошлошћу наше престонице, позива се у свом познатом делу „Одломци из историје Београда“ на два плана из доба прве опсаде, који су приложени његовој књизи, а на којима се види какав је Београд тада отприлике могао изгледати.[1])

Према овим плановима и описима, Београд је у оно време имао два засебна утврђења, која су била једно од другог одвојена. Прво је утврђење било то што је сада град (Schloss, Chatteau, Castell), који је обухватао оба она простора, које ми данас зовемо „горњи и доњи град“, а који су и онда били одељени један од другог засебним зидом, а други је био одвојен град пред тврђавом, који се у виду полукруга налазаше на простору од Саве к Дунаву. Ова је линија, дакле, била већ и онда утврђена, а пред њом је било доле у низини на обалама Саве и Дунава по једно подграђе, у коме су живели Срби, Јевреји и странци Хришћани. Гребен висоравна пред њима био је чист и без икаквих зграда. Утврђења била су тада много слабија и ако су изгледала јача и страшнија, но што су била утврђења која су грађена доцније. Високи зидови и куле на ћошковима опасивали су оба града и варош.

Мостарски ага

Варошка утврђења — која су сачињавала предњу градску утврђену линију — обухватала су целу варош од Саве до Дунава и ишла су к Сави, почињући од самога града, у почетку низином савском и дуж обале ове реке, а после су се пењала на висораван и ишла по свој прилици правцем на бившу Варош-капију, одавде даље на Стамбол-капију, па на Видин-капију, и сишав у дунавску равницу, делила су се у два крака, од којих је један ишао поред садашње ботаничке баште а други подаље пред овом, до на сами Дунав. Сва ова линија имала је вид полукруга и састављена је из испреламаних линија, које су се састављале једна с другом у виду испадних и упадних углова или су имале између себе веће или мање флеше.

На овој линији било је пет капија за улазак у варош и то: на Сави Савска Капија, на Дунаву Дунав-

[1]) Оригинали ових планова налазе се у Народној Библиотеци и у библиотеци главног ђенералштаба. Сличних планова има — ако се не варам — и у збирци г. Ђуре Вајферта у Београду.

ска капија, а остале су биле на висоравну отприлике тамо, где су доцније биле Стамбол- и Видин-капија.

Да ли је стара Стамбол-капија била баш на истом месту, на коме је доцније стајала Стамбол-капија, коју ми познавасмо, то је још питање. Свакако је и она била тамо негде око споменика и Народног Позоришта, јер је цариградски друм и онда на истом месту улазио у градски рејон.

Кад је Принц Јевђеније Савојски, после предаје вароши и града, 22. авг. 1717. године, ушао у Београд, он је одмах наредио, да се већи део старих и неспособних утврђења поруши, а у исто је доба у нарочитом извештају, поднесеном цару Карлу VI., изнео своје мисли о томе, како би ваљало Београд изнова сазидати и утврдити.[1])

Овај извештај Јевђенијев, који је нашао потпуно одобрење царево, слободно се може сматрати као полазна тачка за оне грандиозне радове око утврђења Београда, који су почели одмах по закључењу Пожаревачког Мира (1718), па су трајали пуних двадесет година, а којима је био смер, да нови Београд буде што већи и да се што јаче утврди са свих страна, како би могао одолети и најјачој навали Турака. Београд је тада грађен и утврђен по плану принца Јевђенија. И ако су Аустријанци доцније, пред саму предају Београда Турцима 1739. и 1740. године, спољна утврђења порушили, и ако су Турци, који су после Београдског Мира опет заузели Београд, развалинвали оне велике и лепе немачке зграде и замењивали их кућерцима, зато је ипак облик града и вароши остао какав је био све до год. 1739.

Нарочита утврђења у данашњем горњем и доњем граду, барутане, касарне и капије, остале су и под Турцима исте. Па чак и остаци варошких утврђења скупа са капијама дотрајали су и били су сведоци многим жалосним и славним догађајима до у наше дане.

Колико је принц Јевђеније живо настојавао, да се Београд наново сагради и утврди, о томе имамо непобитних доказа у преписци што се водила са папом и осталим хришћанским дворовима ради скупљања новца за утврђивање Темишвара и Београда. Оба ова града сматрана су као утврђења, којима је циљ да послуже као бедем против навале мусломанске и да чувају Хришћанство од даљег продирања непријатеља.

У бечком ратном архиву има извештај дворске канцеларије, који илуструје колико се у оно доба трошило на оба поменута града. У истом извештају помиње се була римског папе од 31. јан. 1725., на основу које дворска канцеларија наређује: да се од свештенства у немачко-угарским земљама може за пет година покупити прилог од 800.000 фор. за подизање пограничних градова и за грађење нових утврђења. Уз то се помињу суме, које су на исти циљ приложиле тадашње царске провинције Напољ, Сицилија и Ломбардија. Овај је прилог износио 1,200.000 форинта, што је за ондашње време, када је вредност новца била несразмерно већа, репрезентовало доиста велики капитал.[1])

Одмах по закључењу Пожаревачког Мира (10. 21. јула 1718.) добио је тадашњи командант Београда и Србије, ђенерал *Одвијер*, заповест да почне рад око уклањања и разваљивања старих зграда и утврђења и да поднесе детаљне планове за нова утврђења.

Кад је 1720. год. нови заповедник војске и председник српске администрације, принц *Александар Виртембершки* примио управу Србије у своје руке, послови око грађења вароши и подизања утврђења убрзани су у толикој мери, да је већ 1725. год. шеф градског грађевинарства, инжињерски пуковник *Никола Доксат де Морез*, могао поднети царском Ратном Савету у Бечу опширан план свега онога што је у Београду већ грађено и што је још имало да се гради.

Грађење утврђења почето је, као што сведочи наредба царског Ратног Савета принцу Виртембершком, јула месеца 1723., којом се наредбом уједно налаже заповеднику Београда, да се полагање основног камена има обавити без икакве свечаности, а свршено је јула 1736. год., о чему тадашњи командант *граф Марули* извештава своју претпостављену власт у Бечу, описујући свечаност, која је том приликом одржана уз суделовање војске, народа и свештенства свију вероисповести.[2])

Како је основни план ових утврђења по упутству принца Јевђенија, који је тада био председник Дворског Ратног Савета, израђен у Београду и како га је израдио чувени Никола Доксат, који се кроз читав низ година старао о његовом тачном извршењу, то се слободно може тврдити, да је творац тадашњег утврђеног Београда овај ђенијални Швајцарац.[3])

Београд је тада добио два утврђења: једно *унутрашње*, а једно *спољашње*. Унутрашње утврђење било је утврђење горњег и доњег града, а спољашње утврђење опасивало је варош око града од Саве до Дунава.

Ово утврђивање града и вароши извршено је по онда модерном систему чувеног маршала Вобана (Vauban) онако како су онда грађени сви чувенији градови у Француској, у Немачкој и у Аустрији.

Први град (цитадела) прерађен је и обновљен тако, да је изгледао као сасвим нови град. Сва она неправилна утврђења од стране вароши, пред бедемом на коме је сада „Сâткула“, порушена су, па је подигнут место њих бастиони фронт, испод којега су у куртини и у фланкама озидани казамати за становање војника и за одбрану града. Фланке су повучене мало у назад и заклоњене заокругљеним крајевима бастионих фаза. Испред бастионе куртине озидан је равелен са блокаузом. Они стари градски фронтови са стране Дунава и Саве иза овог бастионог

[1]) На овај извештај позива се и чувени историк и биограф принца Јевђенија, Арнет. II. део, стр. 454.

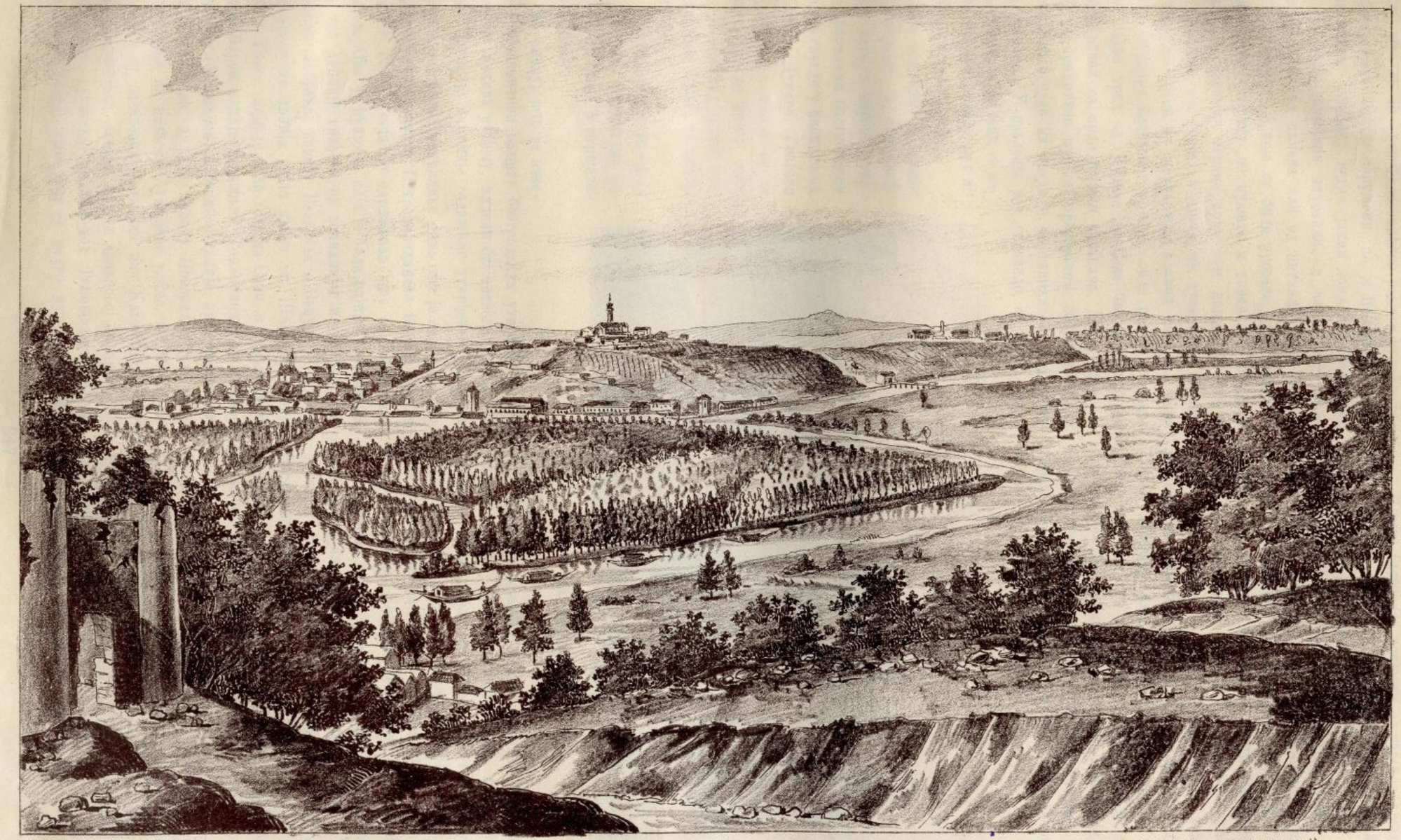
[1]) R. F. A. (Архив минист. финансије). Фасцикла од 19. Апр. 1725. Извештај Дворске Канцеларије од 16. априла 1725. год. Без сумње је цара приволела и празнина његове касе на овај начин скупљања новца.

[2]) H. K. R. (Дворски ратни архив) Juna 1723. 138. PR и H. K. R. 1736. Juli 467.

[3]) О њему ћу доцније коју више проговорити.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ * БЕОГРАД

№ 1. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД (ГРАД И НЕМАЧКУ ВАРОШ) ОД ЗЕМУНА.

ЛИТ. П. МАРКОВИЋА-БЕОГРАД.

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“

фронта, што су до тада били окићени разним кулама, сад су већим делом сасвим порушени, па је Београд и с ових страна изнова утврђен, негде јаким земљаним бедемима, који су били обложени зидовима, а негде опет само јаким зидовима од камена или од цигаља у више редова једно иза друго, у које су биле урезане пушкарнице и топарнице за одбрану из пушака и топова. У град се улазило од варошке стране кроз три капије. Један је улаз био доле на Сави, а други на дунавској страни. Оба ова улаза била су споредна, а главни улаз био је на средини куртине бастионог фронта, онде где се и данас налази. Цео град од Дунава до Саве био је опшанчен дубоким ровом са врло стрмим странама. Пред ровом сграђен је прикривен пут са пространим збориштима, са излазима за испаде из града и са тавницама за одбрану града минама. У градски ров силазило се испод градских бедема, а из њих се излазило на прикривени пут по озиданим степеницама.

Као год што је прави град прерађен и обновљен, тако је исто и варош утврђена правилним бастионским деловима свугде у наоколо од Саве па до Дунава. Трагови ових утврђења могли су се опажати све до онога доба, када је Београд после предаје градова 1867. из основа регулисан.

Овај бастионисани фронт са шанчевима и бедемима почињао је на Сави, а свршавао је на Дунаву.

На плану, што је изведен по аутентичном нацрту београдских утврђења из ц. и кр. војног архива у Бечу, видели би читаоци тачно обележене бастионе и капије садашњег утврђеног Београда.

Доле на Сави, отприлике тамо где је сада царинарница, стајаше такозвана Петроварадинска Капија (Peterwardeiner Thor), која је одржавала везу са понтонском ћупријом. Ова је ћуприја, која је била најпре привремена, па је тек доцније грађена од солиднијег материјала, посредовала саобраћај између Београда и Земуна. Отуда је фортификациона линија ишла право на Шабачку капију (Šabacer Thor), која је била доле на Сави, а одавде преко доцније Варош-капије садашњим Топличиним и Обилићевим венцем (булеваром) к Стамбол-капији, пред спомеником кнеза Михаила па, даље у правцу Позоришне улице, до Видин-капије на изласку Душанове улице. Од Видин-капије, којој су цесаревци наденули име Kaiserthor, ишла је фортификациона линија косо к данашњој Јалији и свршавала се у дунавској долини код Темишварске Капије (Temešvarer Thor), кроз коју је водио пут у Вишњицу.

Имена бастиона, почевши од савског краја па к Дунаву, била су ова: 1. *Света Терезија*, отприлике онде, где се сада налазе Златарска и Висока улица. 2. *Свети Францискус:* на садашњем Топличином венцу више Космајске улице, где се овај нови булевар спушта у Космајску и Господску или Бранкову улицу. 3. *Св. Карло:* испред куће Арона Нинчића. 4. *Свети Венедикт:* сниже Народног Позоришта и испред садашње Пироћанчеве и Хаџи-Томине куће. 5. *Света Јелисавета:* између позоришне и скадарске улице више негдашњег водовода. 6. *Света Марија Ана*, 7. *Свети Јевђеније* и 8. *Свети Ксаверије*, сва три бастиона у правцу од негдашње Видин-капије косо према Дунаву све до Темишварске капије. Бастиони *Светог Јосифа* и *Светог Стевана* чували су варош са дунавске стране почевши од Темишварске капије па све до градских бедема.[1])

Муслиманке на улици

Кроз ово градско платно улазило се у варош кроз четири капије. Ове су капије биле: *Шабачка Капија* (Šabacer Thor) доле на Сави, *Виртембергова Капија* (Württemberger Thor), доцније Стамбол-капија, *Царска* или *Видин-капија* (Kaiser-Thor) на изласку Душанове ул. и *Темишварска Капија* (Temešvarer-Thor) на Дунаву.

Највећа и најлепша била је *Виртембергова Капија*, која је стајала између бастиона Св. Карла и Св. Венедикта и која је заузимала сав простор пред данашњим Народним Позориштем. Она је била грађена као мала касарна, тако, да је у њој и у Шабачкој Капији могао становати један део војске.

[1]) Ђенерал К. Протић у својим „Одломцима из историје Београда“ описује такође ова утврђења. Ја сам се овим описом, у колико сам нашао да је исти коректан, користио, али сам том приликом утврдио и то, да се овај вредни и иначе савесни писац служио нетачним планом. На овоме плану нити су утврђења тачно обележена, нити су бастиони тачно именовани. Имена бастиона су испретурана, па чак су и капије погрешно забележене у плану. Ред бастиона је по Протићу овај: Св. Марија, Св. Јелисавета, Св. Јевђеније, Св. Венедикт, Св. Карло, Св. Јосиф и Св. Леополд. Моји су податци црпени из аутентичног описа утврђења, који се налази у Ц. Кр. Ратном Архиву и из Спарова плана, који сам већ неколико пута поменуо.

Виртембергова Капија добила је тада своје име по заповеднику и гувернеру принцу Александру Виртембершком, а изгубила га је по одласку Немаца 1740. год., када јој Турци опет дадоше њен стари назив Стамболкапије, који јој је остао све до г. 1867.

Ова је капија заузимала најугледније место међу градским капијама како унутрашњих тако и спољашњих утврђења ондашњег Београда. На сликама из Спарова албума, о коме ћу доцније опширније говорити, ова капија пада у очи са својих димензија и са свога положаја. Као главни улаз у варош и у град она је ваздан имала велику важност, како са војничког тако и са саобраћајног гледишта. Њен положај на висораван, а у средн између Дунава и Саве, давао јој је значај, какав нису имале остале капије. Из ње се излазило из града и из вароши правце на висораван. Такозвана Цариградска чада (доцније Смедеревски друм) почињао је од ове капије и тек подаље од ње одвајао се од овога главног друма пут који је ишао у унутрашњост. На Спарову плану сасвим се тачно може видети Цариградски друм, који је од тога доба задржао свој правац. Пут што води од Видин-капије к Ташмајдану (Маркову гробљу) састаје се на овоме месту са главном чадом. Овај је пут у оно време додиривао немачку насеобину (подграђе) Karlsthal. У десно од Цариградског друма, отприлике онде где је био стари Краљев двор, види се велика војна болница, која је сграђена у оно доба и која се одржала све до после Лауданових ратова. Туда је цариградска чада пролазила између болнице и великог војничког гробља, што би могло одговарати данашњој Краљевој Башти и пијаци Св. Марка. Исто се тако види на Спарову плану и Крагујевачки пут, од којега као да се већ тада одвајао пут који је ишао преко врачарских лоза у долину топчидерске реке и горе на Дедино брдо.

Без сумње је дакле Виртембергова или Цариградска Капија онда већ била позната као чуварица пута што води у Стамбол. Она је задржала своје име, што га је добила у времену првог турског утврђивања, до у наше дане, а као јака грађевина, која је некада у Доксатову плану међу фортификационим објектима заузимала видно место, она је надживела чак и немачко господство.

Када су Немци по закључењу Београдског Мира 1739. Београд и Србију предали Турцима, њима је по гласу истога уговора пала у део задаћа да морају порушити сва новија утврђења, која са старим градским утврђењима не стоје у вези.

Ово рушење и разваљивање спољних варошких утврђења трајало је целе зиме и целога пролећа 1740.

Тек 7. јула 1740. г. оставише цесаревци Београд, пошто извршише поменути услов мира.

Спољне фортификације су пале. Што је годинама грађено, то је у току једне зиме опет разграђено и порушено.

Али је чудан удес хтео да су капије, а међу њима и Виртембергова, остале нетакнуте.

Онда када је главна римска парохијска црква у немачкој вароши опет претворена у џамију, добиле су и варошке капије опет своје старе турске називе.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Фридрих Шопен

Отац Шопенов, чистокрвни Француз из Нанси, Никола Шопен, преселио се у Пољску 1787. г. као гувернер једне богате пољске породице; доцније је био учитељ француског језика у Варшави и 1806. год. оженио се Пољкињом.

Фридрих Шопен родио се 1809. год. у Железној Вољи, селу близу Варшаве. Детињство је његово прошло весело и бујно, у кругу сестара и рођака.

Још од малена имао је наклоности к музици, а прве појмове свирања и теорије добио је од Чеха Живног, ученика Ј. С. Бара. Живни се држао строго схоластичке школе; контрапункт и изучавање фугâ било је на првом месту, а свирање на другом.

Већ као деветогодишњи дечко, свирајући по салонима Варшавске интелигенције, Шопен је скренуо пажњу на себе, и о њему је ускоро цела музикална Варшава говорила. 1818. године концертовао је први пут пред широм публиком и својим слатким, озбиљним и сањалачким свирањем придобио је опште симпатије. После таквих успеха, Шопен прође к Елснеру, директору и оснивачу Варшавске конзерваторије, код кога се учио хармонији и композицији. Видећи у њему оригиналну, пуну индивидуалне поезије, музикалну душу, Елснер је дао пуну слободу ученикову генију, у чему се Шопен и развио као композитор особите школе, не имајући ничега општег с тадашњим класицизмом.

1824. године Шопен ступи у Варшавски музеј. У то време он се одликовао чудноватом веселошћу и бајрим духом. У друштву, где је он бивао, време је увек текло весело и живо, сам је он бивао свугде први: играо у домаћим позориштима и писао комедије и стихове. На селу, где је лето проводио, издавао је чак и шаљиви лист, испуњен увек оштроумним шалама из сеоског живота и песањем својих блиских. Но зато, седајући за клавир, он се битно мењао. Ту је Шопен био озбиљан, заношљив и својом је музиком увек пленио своје околне. Једном, прича се, кад су деца надала вриску и плач, и кад их нико

није могао умирити, Шопен их позове око себе, седне за клавир и обећа им причати. Сва се деца одмах умире и поседају око клавира. Причао им је он о разбојницима, импровизујући на клавиру, како се они ноћу прикрадају опрезно, затим како беже у шуму и тамо спавају под отвореним небом и..... акорди све слабији и слабији. Деца не само да су се умирила већ и поспала. Наједаред силни акорд буди их и производи општи смех. Прича се опет како се једном, свирајући на оргуљама у цркви, толико занео, да је по свршетку своје партије почео слободно да импровизира, што публика није ни приметила, наслађујући се слатким његовим тоновима. Узалуд му је свештеник давао знак из олтара да престане, он га није приметио; тек га је из тога заноса пробудио служитељ.

Зачудо је Шопен импровизовао брзо и лако. Радо је проводио читаве сахате за клавиром импровизујући најразноврсније мелодије које су одговарале његовим мислима тих тренутака. Популарност је његова све више и више расла, и он је својом слатком и сањалачком музиком, лепом фигуром, благим цртама лица, анђеоским очима и танким нежним уснама пленио многа срца лепих Варшављанака. Најбоље се тада осећао у кругу лепог пола; међу њима је он имао својих искрених пријатељица и једних које су га потпуно разумеле. Кретањем у таквом вишем друштву његови су се манири ванредно углачали а дух се развио, и Шопен је давао слику потпуно интелигентног и углађеног младића. 1827. г. он је свршио лицеј, и по савету Елснера, који је још све време упућивао младог композитора и контроловао његове композиције, пође у иностранство да се ближе позна са озбиљнијом музиком и њеним представницима. У Берлину и Дражданима он проведе неко време озбиљно изучавајући и слушајући музику. Том се приликом познао и са кнезом Радзивилом који га је и тада и доцније помагао. Затим отпутује у Беч, где је дао и два концерта искључиво из својих композиција; успех је био врло велики: својим слатким тоном, слободном фантазијом и ничим шаблонским, задивио је и задобио своје музикалне слушаоце. Из Беча обиђе још неке центре, као Праг, Бреславу и др. и опет се врати у Варшаву.

Пријатан и користан овај пут, а и добар утисак који је учинио код својих слушалаца, побуде га на ново турне; но љубав према певачици Глатковској, коју је он још из малена познавао, задржава га у Варшави. Њој је он посветио Adagio из II концерта, своју најомиљенију композицију.

Октобра 1830. г. праштао се Шопен са Варшавом и цела Варшава са њим; до тога доба он је толико задобио симпатије својих суграђана, да је његов пут добио значај празника. Концерат је био најобилније посећен, овацијама није било краја. Пред полазак, када су се искупили сви његови другови, пријатељи и поклоници, одсвирана је била специјално за тај случај компонована кантата, а после многих топлих речи и жеља, другови су му поднели златан пехар напуњен земљом, за успомену на завичај.

Са својим родитељима и још једним другом, Шопен у почетку посети Бреславу, затим Дражђане, а потом Беч, што му је и био последњи циљ. У Бечу је живот свој повео сасвим раскошно и одмах се заузео око спремања за концерат. Здравља је био доброг, пријатеља имао и сувише — још од првог свог пута — и време је своје проводио пријатно и корисно, посећујући често било музикалне вечери у приватним домовима Бечких богаташа, било концерте. Но баш онда, кад се Шопен најозбиљније удубио у своју музику (новембра месеца), долетеше гласови из Пољске о устанку у Варшави. Ова вест утицаше силно на њега и он се већ спремаше да ступи у ред легиона својих другова у борбу за златну слободу. Његов друг већ првих дана бејаше напустио Беч; но силном наваљивању својих родитеља Шопен није могао да се отме, и са тугом и чежњом остаде и даље у Бечу. Ова промена је силно утицала на њега: весели Шопен претворио се сада у озбиљног патника. Друговима својим писао је за све време, храбрећи их и јадајући се на своју судбину, што не може бити у њиховим редовима са

М. Стернен — На путу

пушком у руци, већ мора да пази на своју тоалету и рукавице и да посећује Бечке салоне, и ако му је то до грла дошло..... „...Не могу да учиним на жао родитељима, писао је он својим друговима: да није тога, ја бих се већ давно вратио у домовину. Проклињем час и кад сам отпутовао из своје миле отаџбине.“ Једини искрени друг у то време био му је клавир: са њим је он проводио читаве сахате, делећи своје болове и тугу. Поред свих немилих гласова из отаџбине, додијаше му и непријатности у самом Бечу: на Пољаке у то време гледали су тамо врло рђаво; у друштву се на Шопена сада другојаче гледало: појавила се наједаред скривена завист и злурадост Бечких музичара. Концерат је свој дао у невреме, у лето, кад је сваки поле богатији напуштао Беч; осим тога и однос власти према Шопену и остале све непријатности и препреке сконцентрисаше се да његов концерат проће не како је он желео, већ и са губитцима. Даље бављење у Бечу било је за њега и материјално и морално мучење; но и при поласку из Беча нису га мимоишле непријатности: пасош није могао да добије за Париз, куда је намеран био поћи, и тек посредовањем француског посланика добије га за Лондон, преко Париза. Јула 1831. Шопен остави Беч, а родитељи се његови врате у Варшаву. На путу за Париз, у Минхену, суделовао је на филхармоничком концерту, са врло великим успехом, и у новинама је његово свирање

пропраћено најтоплијим речима; ово га обадри, а и материјално су га неприлике на то нагониле, те је мислио да приреди и у Штутгарту концерат, но баш у то време стигне глас о паду Варшаве — 8. септ. 1831. године. Ово силно потресе Шопена и од концерта није могло ништа бити. Сву горчину своје душе тих тренутака излио је он у своме знаменитом C-moll етиду (последњи из 12 етида, посвећених Листу).

У Париз Шопен је допутовао крајем септембра 1831. год. Ту је већ било много емиграната из Пољске, међу којима је и он нашао мало утехе своме ојађеном срцу, а брзо се затим и сродио са Париским животом. У то време Париз су украшавале многе музикалне звезде. Шопен се наскоро са њима познао и у многима нашао искрене пријатеље: Листа, Мајербера, Берлио и др. И ако је све пошло весело ипак се у својим писмима друговима жалио на тугу и чежњу. Од тог доба жалост и туга нису остављале Шопена све до саме његове смрти.

У Паризу се у то време славио знаменити европски пијанист Калкбренер. Слушајући његово свирање Шопен реши да се поучи и усаврши код њега; но по савету Елснера, с којим је он све време био у преписци, а и сам дошав до закључка, да је добром музичару доста ако своје композиције изради онако како сам осећа, он одустане од те тренутне жеље. Том приликом Шопен је писао, да је његова „смела али благородна намера и жеља да створи нову еру у музици.“ Доцније, кад се с њим познао Калкбренер, дивио се не само његовој музикалности већ и виртуозности.

Материјална средства Шопенова бивала су све гора и гора; мало новаца, што их је сачувао још од поласка из Варшаве и што је добијао од оца отуда, није могло да задовољи све његове потребе. У нади да се ма колико материјално опорави, приреди свој концерат, али популарност његова још није допрла до зидова Париских, те приходи од овог несрећног концерта једва покрију расходе. Та и још многе друге непријатности нагоне га на повратак у Пољску. Већ се бејаше спремио за пут и известио своје о доласку, кад се баш на дан свога поласка случајно срете са кнезом Радзивилом, оним истим који га је још у Дражђанима помагао. Кнез га позове на вече код милионара Родшилда, и та случајност била је пресудна у животу младог музичара. То је била средина у којој је његов гениј могао да опстане и да се развија; за њега нису биле велике концертне сале, где он није ни имао таквог успеха, нити је пак сам тако често излазио пред ширу публику; какав салон аристократе, музикално соаре у уском кругу, где је могао истински да очара својом музиком, где су срца била интимније, — ето арене на којој је њему било суђено да жање толике лаворике. Те вечери Шопен је био особито расположен, и кад је сео за клавир, пред непознатом публиком, музика их је његова убрзо сродила. Импровизовао је врло много и дуго; успех је био грандиозан а резултат свега неочекиван и одличан одмах са свих страна добио је врло лепе понуде да даје часове свирања. Материјално се стање његово одмах брзо поправи, те одустаде од повратка у Пољску.

Са новим кругом својих познаника Шопен је био врло задовољан; писао је својима у Варшаву како сад живи у кругу министара и посланика, грофова и барона, како га сви цене и уважавају и, вели, како је баш то та средина у којој се он може по својој давнашњој жељи кретати. Његовом се музиком интересују сви, узимају часове код њега чак и ученици знаменитих професора Мошелеса, Херца и Калкбренера, и упоређују га са Филдом; но ипак се он овде још учи и усавршава. Часове је он давао не мање од 20 франака за час, шта му је и дало могућности да поправи своје оронуло стање, да се удеси врло добро и да троши толике новце на лорњете и рукавице и друге салонске ствари.

Већ од 1832. год. његове се композиције све више траже и распростиру. Оригинална њихова форма и стил многе је доводила до забуне, многи су гледали на њега као на дрског револуционара у музици и зато га осуђивали. „Ја се искрено дивим Шопеновој оригиналности — писао је у то време Мошелес, — он је дао пијанистима нешто најновије и најпривлачније; но мени се лично не допадају те нове, често натегнуте модулације. Моји се прсти спотичу на таква места и ма колико их ја учио, не могу их свирати без напрезања.“ Своје мишљење Мошелес је променио, чим је чуо те ствари испод прстију самог Шопена. А сви непријатни одзиви о Шопену престали су после знаменитог писма Шуманова у „Neue Zeitschrift für Musik“.

1834. г. Шопен је дао свој грандиозни концерат. Дотле већ стекао је он много и много поклоника и цео је Париз већ о њему говорио. Сала је била препуна најодабранијег света пред којим је Шопен са највећим жаром и успехом свирао свој II. концерат (F-moll) с оркестром. Но велики размер сале није могао да преда душу музичарову: где је требало да буде piano, оно се сасвим губило у онако великом простору. Све то са већим ефектом Шопен је свирао у уском кругу салона. Сам он није био задовољан својим концертом и разочаран сада, више никад није ни свирао у великим салонима. Те исте године Шопен је путовао у Ахен на музички конгрес, где се познао са Менделсоном. Менделсон га је волео, хвалио и ставио га, по оригиналности, редом с Паганинијем.

1836. год., кад је био у Карлсбаду на лечењу, видео се последњи пут са својим родитељима, који су тада из Варшаве тамо допутовали. Враћајући се у Париз, он је провео један дан у Лајпцигу, код Шумана, пријатеља по мислима. Музикални круг Лајпцишки врло га је срдачно дочекао на соаре-у код Шумана; Менделсон је тада писао својој мајци: „Шопен је био овде само један дан; његово свирање ме је опет очарало; има у њему нечега особитог, а уједно извођење му је такво, да га можеш упоредити са највећим виртоузима. Тај је дан био за мене један од најпријатнијих!“

Те исте године је Шопен гостовао код Шумана и посветио му своју дивну баладу F-dur op. 38. Путовао је тада и у Немачку, управ не због лечења и посета, већ због породице Водзинских и њихове кћери Марије, која му је заменила Констанцију Глатковску, тада већ удату. Сам Шопен није веровао да његова осећања према Констанцији већ хладне. Зар њу, коју је он виђао сваког празника у цркви Св. Бернарда, која му је при растанку сама наденула прстен на руку, да заборави? Но лепота Марије Водзинске, његова младићска осећања и разочарање после удадбе Констанције брзо су разнежили његову меку генцијалну душу; неколико недеља, проведених с Маријом у близини Дражђана, биле су врхунац блаженства. Тада је он и сувише дао полета својој машти и сувише илузирао; сањао је о том како ће се после свадбе повући на какво имање близу Варшаве, латити се педагошког рада и просвећивања масе, свирати и компоновати

у сеоској тишини. После крштеновања Шопен пожури у Париз да удеси своје ствари, но тек што је допутовао тамо, стиже му вест, да је лепу Марију испросио некакав гроф. На већ измучену и напаћену душу младог композитора пао је још један силни терет, изгледало је да ће после толиких недаћа настати разочарање у животу; очајање и меланхолија опет наста̂ше у његову животу а дружба с клавиром још тешња: опет је он с њим разговарао и исповедао му болове ојађеног срца. И ето у то доба јавља се жена с којом је он провео толико пријатних и непријатних минута, жена која испуњава готово сав део његове историје од 1836. год. па све до смрти. То је била знаменита француска романсијерка Жорж Санд.

После несрећне љубави према Марији, он се и даље виђао по Париским салонима, но сад сетан и невесео; својом свирком он је само наводно тугу на своје слушаоце. Целе вечери једном у салону грофице д' Агу био је нерасположен; тек кад је остало најинтимније друштво — он седе за клавир и поче своје чаробне импровизације. Осетио је као да никог поред њега нема, предао се сав својој музици и кроз прсте по диркама описивао своју тугу и несрећну љубав. Пробуђен из сањарија, видео је два црна ока према себи и лепу главу подбочену обема рукама на клавиру. Само је поцрвенео и лако се осмехнуо. Исте вечери Лист га је познао с њом, са Жорж Сандовом, с једним створењем, како је Шопен говорио, које је најбоље разумело његову музику. У почетку он је чак дошао до закључка да она није тако лепа, као што су о њој говорили, но доцније се страсно заљубио у њу. Туга га је убрзо прошла и гордост је овладала њиме, осећајући љубав знамените жене. Он се осећао врло срећним. Убрзо је са тим познанством промењен и његов живот: закупио је још већи стан, снабдео се још скупљим намештајем и ваљаним клавиром, а приређивао врло често музикалне вечери у кругу својих добрих пријатеља и другова, као што су били Мајербер, Лист, Х. Хајне, Мицкјевич, Алфред де Мисе, Ж. Санд и др. Ту се он осетио напослетку пун задовољства и среће и његова детињска веселост враћала се постепено.

Године 1837. Шопен отпутује у Лондон, где је осетио прве предзнаке своје болетице. Болест се развијала врло брзо, и пријатељи се његови већ побојаваху за његов живот. Идуће године Жорж Санд, због болести свога сина, пође на острво Мајорику куда се упути и сам Шопен, нешто по савету лекара, а још више по налогу свога срца (односи према Ж. Санд — Аурори Дидеван, — били су већ блиско пријатељски). Болесног Шопена Жорж Санд је и сувише неговала и пазила, као свога рођеног; у толико несрећних и критичких минута она га је увек извлачила из опасности. За све време њихова познанства она је успела да позна и најмање његове каприце и најбоље му је умела у свачем удесити и задовољити га. У место меке климе и свих удобности на острву, те године била је ужасна влага. Хладноћа дома, где није ни пећи било, и сви други недостатци још силније утицаху на болест и нервност Шопенову. Кашаљ пак његов поплашио је издаваче станова, те ни згодан и добар стан нису могли наћи; једва нађу себи уточишта у некаквом старом манастиру изван града. На брзу руку нађу некакав намештај, поруче пећ, клавир и друге потребне ствари.

А. Д. Мил.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

„Notturno"

— Херман Хесе —

Мој коњ застаде, уздигну дивни врат и заржа у тамно вече.

Поздрављам те! Поздрављам те моје кедровско црно уточиште! Ти које мир доносиш, ти одстрањено, нетакнуто, са црним скупоценим појасом!

У дубокој, густој кедровој шуми лежи језеро и један гранитски опустели дворац. Дворац сазидан за вечност, огроман и јак, са големим норманским торњевима и са једним једним вратима. Она су се отварала на једне степенице од широка тесана камена, које су водиле у црно бездно језеро. Сёди чувар чуо је и познао мога коња, па пође замишљен кроз врата од туча и преко зеленкастих степена. Одреши са тешког ланца краљевски чун и завесла полако веслом кроз црну и густу воду. Узе ме и одвесла натраг.

Завезасмо опет чун ланцем са гвозденим беочузима.

Седосмо на праг од тучних врата. Треперење лишћа на врховима све је јаче у вечерњем поветарцу, сутон се прикрада кроз дебела стабла на обали. Чувар је своју старачку главу наслонио на обе руке и продирао дугим и мирним погледом у вече. Пред нама леже маховином обрасли степени и непокретно језеро, а с обе стране тисућгодишњи зид свете шуме, која се у прстен затвора са противне стране далеке језерске обале. Часови лете нечујно мимо нас. С оне стране воде дрхти преко шумских врхова слабачка светлост, диже се и расте и почиње сасвим јасно да светли и избија, лебдећи над шумом, као пун месец.

Чувар је упр̂о свој укочени поглед на лагано кретање месеца. Његово је лице тужно, и ја осећам, да би радо говорио са мном. Ја га запитах, али брзо окренух свој глас у шапутање уплашен одјеком у усамљеној шуми. Упитах га: „Ти си тужан... О чему мислиш?"

И не погледа ме, само спусти мало седу глáву и уздахну. Затим рече: „Пре тисућу година седео сам овде на истом прагу и гледао моћно језеро. А тамо, у

средини воде, где се месец озрцава, пливао је мртвачки чун и горео сав у жарком црвеном пламену. Цело језеро беше румено од блеска ватреног чуна. А онај што је у њему лежао, био је мој последњи краљ.“

Старац покри своју главу одећом. Мало за тим откри се, а на бради имао је још неколико сузних капљица. Тада настави: „После кратког времена одгурнух последњи самртников чун од ових степена. Лежала је у њему надчовечански лепа, као снег бела жена у пурпурним свечаним одећама. Моја последња краљица.“ Дубоко и тешко зашушта кедрова шума. Из безлне воде тужно гледаше округли месец.

„Волео сам је!“ — — — „После низа дугих година чувао сам дворац и седео дуге, мирне вечери на својим степеницама. Али ти то већ знаш, ти си ме по имену звао, и ти си једини чија је нога у тисући година прекорачила ово уточиште. Ти имаш и кључеве његових одаја! Хоћеш ли да уђеш?“

Затворисмо улазак иза себе. Чувар узе бакљу из беочуга и осветли ми степениште.

Здраво, тисућугодишње степенице! Здраво, бронзани украсни свећњаци! Здраво, засведени коридори кроз које се буди одјек краљевских корака, када кроз вас пролазим!

Код последњих врата застаде чувар, поклони се дубоко и пропусти ме сама. Ступих у стару одају и осетих поздрав прошлих времена, поздрав који сам још као плашљив дечко пре много година осетио. Одаја наше последње краљице! Пурпурни теписи, високе столице са лавовим главама, златни и од драгог камења женски украси. Један незнабожачки бог са ратним пленом стоји насред собе; око главе му је златни трак, а о руци мала краљичина харфа.

То је харфа што је за дугих ноћи дугим и тужним тоновима очаравала језеро и мирне лабуде по њему! То је харфа која је пратила песму белих поноћних привида! А њихова је песма жуборила у облачним и олујским поћима влажно а чисто из дрхтавог језера и пролазила кроз успавану послугу и миловала се у мрачној и пурпурној одаји са дивном краљицом. Она је ударила мачем кроз веселе груди последњега краља. Она је једне бурне ноћи и краљици донела смрт, пољубивши румене и страсне усне њезине.

Дрвена харфа виси о руци мирног божанства. Посматрах дуго њено чудно и вито обличје са змајевском главом, очима од смарагде, бисерним зубима и танахним струнама, и удисах неизмерне страсти оног прошлог, незаборављеног и моћног времена.

Прозор не беше затворен. Ја се наместих у удубљење. Степенице и језеро леже пода мном. Чувар седи тужно на свом прагу, напаја се погледом језерске дубине и чува у својим гвозденим грудма ватрено море своје бесмртне љубави. Чувар, језеро и шума, за тисућу година без смрти и времена, хармонијски су спојени у чаролију; више њих промиче пуни, мирни месец. Сваки удисај је напитак из неисцрпног пехара вечности, а сваки откуцај срца мирни талас у мору ћутања!

У близини појави се на води светли траг, а пред њим бела светлосна појава. Застаде и удари крилима: био је то велики лабуд. Завесла лагано и оде даље. Даље, све даље у дубоко језеро. Далеко тамо заустави се, једва се још види, уздиже се бо̀но и тужно и потону у језеро. Неки чудан и сладак глас затрепта око дворца и језера, а ја не знам да ли то беше лабудска песма или пробуђени глас црне љубавне харфе. Чувар је међутим устао и гледао подигнуте главе одушевљен и блажен пу̀т белог чуда; рашири обе руке и дуго је тако стајао опијен слатким гласом. И моје срце обузе нека блажена и пријатна мирноћа.

Чувар ме тада погледом својим запита: „Шта је?“ Климнух му главом, затворих краљичину одају и спустих се низ широке степенице. Чун већ беше одрешен. Уђох у њ, а старац тихо и нечујно спусти весло своје у дубоку црну воду.

С немачког превела А.

Акорд

Један пут, ноћу, нађе ме гавран, онај злокобни, и закрешта ми гласом судбине реч ону страшну, коју понавља на сваком месту где човек живи; реч ону кобну, коју свакоме, ко жеље има, с правом казује и опомиње га: и жеља и задовољство и срећа — *никад!* И кад ми ту реч, гласом крештавим, гракну над главом као црни подсмех и савет неки, одговори му нешто из груди — докле кроз поноћ трепераше: никад! У грудима ми брујаше: *свакад!* И престрави се тица злокобна. За тим се спусти до самих груди, ослушну крај њих, и када разумеде шумно брујање, учини јој се као утвара, као саму себе отуд да чује, па махну крилима као да би пресекла отпор чудесан, сагласан с оним чему се опире... И прну у ноћ. А за њом лети, гони је, стиже и на њу пада као црни јад: *Свакад! Свакад!*

Ст. С. Н.

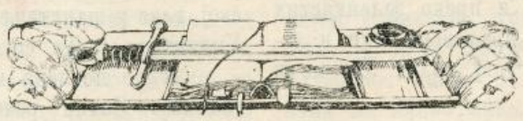
Коб

Ноћ је.

Душе болне и клонула тела лежим на земљи и, кроз мрко лишће, упирем уморне очи горе — звездама. Али се сплели црни сплетови и загрлило се суседно грање, па се наднели са свију страна, те, као црни венци судбине, притисли жеље, затворили им пут. Жеље се вију и продиру до сјајних звезда, и даље још... Али шта ће очи под том копреном, што им заклања блиставе светове, који би причама о бескрајности умели души утехе дати? И као да се диже до неба, као да о њега гране упире и црним лискама звезде покрива, тако изгледа — као фантом неки! Вај, тегобно ми је! Размакните се гране фаталне, ја бих светлости, мира, слободе!

А мрко грање само се нија, док црно лишће мистично шушти. — Душа се стреса, тело се грчи. Ноћ је.

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Венус (сликао Ђорђоне). — Ђорђоне да Кастелфранко или управо Ђорђо Барбарели, италијански сликар, рођен је 1478. по свој прилици у Кастелфранку а умро је у Млецима око 1510. Он је оснивач Млетачкога колорита, који је тек под његовом кичицом добио сву топлоту и силину. Од његових слика сачуван је врло мален број. Највише му је цењена Мадона у катедрали Кастелфранка, за тим: Венус (у Дражданима), Мадона (Прадо Музеум у Мадриду), Астролози (Беч), Породица (Дворац Ђованели у Млецима). За многе друге слике сумња се да ли су његове или Тицијана из млађих година. У Млецима је сликао и неколике домове, а најбоље фасаду Fondaco dei Tedeschi. —

Евокација, Госпођа са камелијама, Насловни лист, Љиљан, Виђета (сликао Алфонс Муха). — Овај велики чешки сликар рођен је године 1860. у Иванчици у Моравској. Сликарству се, у прво доба, учио у Брну, а затим две године у Минхену. По завршеним студијама путовао је по Немачкој, одакле се, преко Тирола, спусти у Италију. И ако овај пут не беше за њега од онаква значаја каквом се надао, ипак је заокруглио и усавршио дотле стечена знања. Живот његов, у овом доба, био је низ патње и невоља, прави боемски живот даровитог а сиротог уметника. Гроф Куен-Емас позове га у Моравску да му декоративно украси нови дворац. У том дворцу израдио је Муха први свој велики посао — тридесет паноа, који приказују развој игре и спорта у најразличнијим земљама. Свршивши овај посао, пође опет на пут, — али не више у Италију, већ у Париз, у престоницу лепоте, славе и успеха. Радећи по разним академијама, није се подавао ничијем утицају. Тадашње своје радове изложио је у Салону, где је привукао пажњу уметничких кругова. Али жељенога успеха за дуго не дочека.

Тек 1894. године, када се Сара Бернардова заузе за њега, осмехну му се давно очекивана срећа. Практична Сара уговори са Мухом да јој изради циклус уметничких плаката за њезин Théâtre de la Renaissance. Први плакат беше „Ghismonda“, а за њим „Госпођа са Камелијама“, „Lorenzaccio“, „Toska“, „Hamlet“ и др. Осим ових плаката, израдио је Муха још читав низ афиша за разна предузећа. Од ових радова нарочито се истичу: плакат за „Exsposition de Cent“, за инжињерску изложбу, за папир Жоб и за Quartier Latin. Мало пре од овога доба почео је плакат добијати онај значај у уметности који му је данас свугде признат. Мухиним плакатима извојевана је потпуна победа, јер они освајају својом потпуном уметничком обрадом, својом отменошћу, елеганцијом, својом хармонијом и својом словенском меланхолијском карактеристиком.

Ударивши тако темељ својој слави, Муха је врло лако пошао даље. Још пре тога показивао је он редак илустраторски дар. Сад му више не беше тешко да за своје радове нађе издавача. Прво је објавио неколико свезака „Књиге за децу“, а за тим „Француска на измаку столећа“. Ипак му је најзнатнији рад „Епизоде из немачке историје“. Његов „Оче наш“ издваја од свих дотадашњих радова те врсте, јер је потпуно оригиналан, јер својом орнаментиком, линијама, цвећем, плодовима, па и самим словима, даје утисак потпуне оданости и молитвеног расположења.

О последњој Париској Изложби посветио је Муха доста рада и нашем народу. Босански павиљон украсио је својим сликама из живота нашега народа у Босни, из легенде и историје. На тим сликама, поред верности оригиналима, највише задобија њихова духовна садржина, која је јединствен израз живота и прилика наше браће.

Ове многобројне слике ипак су најмањи део његова многобројног рада, јер није могућно у овој прилици заћи ма колико дубље у његов огромни и знаменити рад. Тек пре неколико година почео је своје сликовно изношење социјалних елемената, нарочито у својем слављеном пастелском циклусу „Седам грехова“. По њему, грех је последица невоље, патње, физичког и душевног бола. У овом раду јавио се Муха свом силином као сликар-философ.

Живећи у Паризу и радећи у њему, Муха је својим радом постао француска величина, и ако свој честити народ никада није заборављао, и ако у својим сликама није ни хтео нити могао да уништи ону топлоту болећиве, меке и нежне, али увек узвишене и поетичне словенске душе. Овој основној особини његова рада придружила се она јединствена отменост, финоћа и еленганција француска, те је та дружба несумњиво и дала сву ону чар и нову лепоту Мухиним радовима. Мухине слике у данашњем броју, и ако нису довољне да дају потпуну слику о овом великом и знаменитом раднику, ипак ће дати бар основни појам о овом великом човеку. —

Ф. Х.

Мостарски ага, Мухамеданке на улици. — Обе ове слике доносимо уз приповетку Г. Ћоровића „Ђулбегова Зејна.“ —

На путу (сликао Матеја Стернен). Поред досадашњих словеначких сликара, које приказасмо својим читаоцима, доносимо данас овај рад млађег али несумњиво даровитог словеначког сликара, Матеје Стернена. Он се нарочито одликује својом једноставношћу у композицији и својим бледим колоритом. —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Нада, *комад са приморја, у четири чина, од Хермана Хејерманса, превео Б. Бошковић. Редитељ И. Станојевић.* —

Драматичар-пропагатор холандске демократије, Херман Хејерманс, прешао је (23. о. м.) и преко Београдске позорнице са својом „Надом“, али је већ другог вечера, оправдано љут и гневан, отишао до архиве и ту, као оно Босов брод, утопио и сахранио сваку наду на одржавање овога комада у репертоару Београдског театра. А тако није ни требало ни смело да буде! У досадашњем лутању по туђинским новитетима, Управа је срећно наишла на ово дело, али га је тако поделила, спремила и дала, као да је нарочито хтела показати како се могу упропастити и добре ствари.

Трагика људског живота ретко је где, без великих конфликата и без спреманих изненађења, тако верно и истински представљена као у овом комаду. Знаменита у својим детаљима, ова „игра мора“, силна са судбинских елемената, пропала је у Београду једино са рђаве интерпретације, и ако нисмо очекивали да живот холандских рибара проструји и преко наше позорнице и да нас задахне реалношћу холандске средине. Доиста, то се није могло очекивати, али смо могли с правом тражити да акценат игре покаже бар пут којим гледаоци треба да иду, а не да слушамо по коридорима најразличнија тумачења, која су потицала једино из погрешних извођења на позорници. И ако су представљачи били унели пуно добре воље да комад „спасавају“, — Управа се није ангажовала (или тек неће признати да јесте) ни у најелементарнијем тумачењу и упућивању.

Далеко би ме одвело, када бих набрајао све погрешке у том правцу (а покојној „Нади“ не би то више ни користило), али је довољно поменути истину да је цео трећи чин, јединствено сагласје свега што бива на позорници, — дефинитивно пропао. Читав један чин, читава језовита прича у рибарској избн крај слабе светиљке, уз рику узбурканог мора на коме су мили и драги свих оних бедних жена што се ту искупише око болесне Книртје, несрећне супруге и матере. Сујеверје спустило се у круг ових бедница, те причају о слутњама, предзнацима, ужасима који се остварују. И таман Маритје прича о оној незнаној посети, која тринут, у поноћи, удара у њен прозор; таман се друштво подало, под том причом, новим слутњама и страху — а неко нервозно, ситно куцање (тринут!) зачу се на вратима, кроз која уђе удовица Сарт, са скоро несташним питањем: „Шта вам је? Што сте се тако загледале у мене?“... Ви већ видите, да је све ово требало друкчије да се изведе. Али... ко ће још и о тим ситницама водити рачуна, кад, ето, читав доиста лепи трећи чин пропаде и нагони публику на зевање.

А цео би комад сасвим друкчије изгледао, да је управа, још неколиким огледима, била у стању да свему да живљи, бржи темпо, представљачима више учешћа, више заједнице у сценама, а позорници бар више интимности, ако није могла и више реалности. Улоге су биле погрешно подељене Г-ђама Павловићки и Гавриловићки, Г-ђци Петковићевој и Г. Милутиновићу.

„Нада“ је комад доиста заслужан много боље судбине од ове што је дочека на Београдској „технички реновираној“ позорници. Редак је комад (не говорим о представи у Београду) у којему је писац, као сликар поентиста, боље распоредио основне тонове и тим чудним а савршено успелим огледом нагонио гледаоце да из својих душа до потпуности изведу све оно што је тек наслућено, овлаш обележено, да, једном речи, сасвим суделују у игри и да из ње изводе све оно што је писац доиста мислио, али што нигде није истицао ни кроз чија уста. Само се на тај начин и може тумачити успех овога комада на свима позорницама преко којих је прелазио.

Београд је био изузетак, али је публика том најмање крива, јер је о комаду судила само по оном што је видела и како је што чула.

Представљачи су се похвално утркивали — али изван обележених стаза. —

У овом комаду одмор за публику наступио је тек после трећега чина т. ј. у $10^1/_2$ часова! Није ни ово рђав пут да се једним ударцем погађа и комад и публика. Пажње, више пажње!

— К.

КЊИЖЕВНОСТ

Нова књига о Прешерну

28. о. м. свечано је откривен споменик највећем словеначком песнику, Франји Прешерну. Свесловенско суделовање у тој прослави даје акту поштовања и словеначком поносу нарочити карактер. У септембарском броју одужићемо се опсежније том великом чину, а овом приликом истичемо књигу Енгелберта Гангла као најбољи упутник за познавање живота и рада великог песника. Књига је изашла у издању „Народне Тискарне“ а има ову садржину: *Увод. — Прешернове младе године. — Ђак у Љубљани. — Ђак у Бечу. — Абецедна војска. — Прешерен у Љубљани. — Прешерен у Крању. — Прешернова смрт. — Прешерен песник.*

Књига је изврсна а написана је тако јасно и просто, да би је и српски читаоци врло лако разумели. Књизи је натпис: *Slava Prešernu!* Ob otkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani. Sestavil E. Gangl. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1905. —

Велико српско интересовање о Прешерну и свечаностима у Љубљани не би требало да остане само лепа успомена, јер ево прилике да се пође корак унапред. Словеначки језик толико је близак нашем језику, да се, са врло мало труда, одмах може разумети. Пошто је Прешерен јунак последњих дана, препоручујемо српским читаоцима да ову књигу, као веома блиску нашем интересовању, добаве и прочитају, јер од ње до других словеначких књига, и лепих и одабраних, нема — како се то вели — ни по корака. А то је, у осталом, и један једини пут да своју браћу и боље познамо и више заволемо, јер се сви врло добро сећамо са колико су љубави суделовали Словенци у прослави Стогодишњице и Краљева Крунисања. Када још поменемо, да у „Љубљанском Звону“ (њихову најбољем књижевном листу) нису ретки чланци на нашем, српском језику (а „Slovenka“ је доносила чланке и ћирилицом писане) — онда је и наша дужност да браћи Словенцима што више приђемо, да их што боље познамо, јер су они наша прва брана, јер су на ударцу германској навали.

Цена је доиста лепој Гангловој књизи свега 60 хелера. Поруџбине прима „Narodna Tiskarna“ и „Društvo slovenskih časnikarjev in književnikov“ (Ljubljana). Српски књижари добиће и нарочити рабат. —

С.

РАЗНО

* Д-р Светозар Марковић, потпредседник „Друштва за школску хигијену и народно просвећивање“ читао је, 1. о. м., на учитељској скупштини своје јавно предавање „Кратак упоредан поглед на француске и српске школе са гледишта хигијенског.“ —

* Ристо Т. Пророковић-Невесињац спремио је за штампу, у издању Коларчеве Задужбине, своје дело„ Невесињска буна 1874. и почетак устанка у Херцеговини 1975. године.“ Цена ће бити 1·50 дин. (1.50 кр.). — Поруџбине прима писац (Београд, Хотел Балкан). —

* Антон Розам, професор земљоделске и млекарске школе у Пилзену, и Маргита Тутуновићеза, свршена приправница за учитељицу земљоделске школе и млекарства, држали су 2. о. м., у сали Пољопривредног Друштва, заједничко експериментално предавање о млекарству и потреби оснивања женских земљоделско-млекарских школа.

* Лујо конте Војновић, гувернер Њ. В. Краљевића Александра, дао је у штампу своје расправе „О паду Дубровачке републике“ и „Односи Дубровника са Француском“. Ова друга расправа биће штампана на француском језику у „Revue d' histoire diplomatique“. —

* Г. Живојин Дачић, секретар Универзитета, примио је од г. Луке Зрнића, професора, уредништво повременога списа „Српски Народ“. Рукописе и све што се тиче уредништва ваља од сада слати г. Дачићу.

* Д-р Ђорђе Николић и Д-р Демостен Николајевић спремили су за штампу и ускоро ће издати „Статистику здравствености и санитарних прилика у Београду“. —

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о поступку судском у грађанским парницама.“ Цена му је 4 динара, а може се добити у свима повлашћеним књижарама Краљевине Србије. —

* Администрација и уредништво „Врача Погађача“ јављају да ће до новембра о. г. бити готов „Врач Погађач“ шаљиви календар за 1906. год. — Овим ће се календаром обележити десетогодишњица „Врачева“ излажења, а да би се што боље очувала успомена на ту прославу, сарадњу су обећали многи српски књижевници. Цена ће бити 50 хелера. Све поруџбине ваља упућивати: Г-ђи Зорки С. Л. Лазића рођ. Милетић (Нови Сад, Петефијева улица, 8).

* Д-р Милорад Савичевић штампао је и издао своју расправу „Венеричне болести, њихово лечење и предохрана“. Цена 1 динар.

* Јаша Томић, уредник „Заставе“ (Нови Сад) штампао је своју броширу „Избор и право мањине.“ Књижици је цена 10 потура. Поруџине прима Коста Лера (Нови Сад). —

* Професори Д-р Ђорђе Дера и Благоје Бранчић (Нови Сад) јављају да издање свога Речника (Мађарско-српски и Српско-мађарски) продају од сад: сваки део у по цене (4 круне), а оба за 7 (место 16) круна. —

* Санитетско Одељење Министарства Унутрашњих Послова одштампава из нашега листа чланак Д-ра Демостена Николајевића „Наступна грозница“. Брошира ће се бесплатно поклањати по свима крајевима нашега народа у којима влада та опака болест. —

* Боривоје Нешић, инжињерски пуковник, јавља да је дао у штампу своје дело „Стална фортификација“. Због недовољног броја претплатника уломак овога дела „Градска војна“ оставља да штампа крајем ове године. —

* Српско Омладинско Коло у Панчеву веома марљиво врши свој посао. Низу досадашњих предавања и читања, дошло је и предавање Стевана Смедеревца, медицинара, „О лечничкој струци“ и Милана Поповића, правника, „О појезији Миленка Грчића. — Госпођица Даница Бандићева читала је своју приповетку „Иза сна“. —

* Рад. А. Динуловић (Нови Сад) дао је у штампу своју хумореску „Избор једног народног заступника.“ Поруџбине прима писац. —

* Уредништво „Артилеријско-инжињерског Гласника“ јавља да је 1. број већ дат у штампу и да ће се разаслати у току овога месеца. —

* У 1. и 2. свеску (33 књига) овогодишњег „Österreichisch-Ungarische Revue“, месечнику за културне аустроугарске интересе, штампао је наш сарадник Г. Т. Стефановић-Виловски своју расправу „Drei byzantinische Frauen“ (Царица Евдокија, Царица Ирина и Теофанија, немачка царица). Расправа заслужује пуну пажњу. —

* У Брсечима крај Дубровника прославио је овога месеца тридесетогодишњицу свога књижевничког рада Вид Вулетић Вукасовић, познати фолклориста наш.

* Српско црквено певачко друштво „Јединство“ у Бањалуци (Босна) предало је 100 круна награде г. Мити Топаловићу, хоровођу Српског Панчевачког Друштва, за композицију друштвене химне (речи Алексе Шантића).

* Министарство Просвете и Црквених Послова расписало је стечај за израду Историје Српског Народа (уџбеник за четврти разред основне школе). Награда је 2000 динара, а рок израде 1. марта 1806. године. —

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о чиновницима грађанског реда“ и „Закон о правозаступ-

ницима". Поред њих у тој су књизи још и ови закони: о паљевини, јавној безбедности, за мерење и идентификовање криваца, условном отпуштању криваца; такође и правила: о домаћем реду у казненим заводима, о људској и сточној храни, о управљању у болницама, о издржавању казне изван казненог завода, о односима слугу и газда и о посредовању за набављање слугу и службе. — Ово је шесто, допуњено издање, а цена му је 2 дин. —

* Милутин Златановић (Вршац) јавља да је дао у штампу свој рад „Ко поткопава и руши народну црквену автономију?" Цена није означена, а пријаве за претплату треба слати писцу. —

* Д-р Војислав Рашић штампао је и дао у продају своју књигу „Грађанско бирачко право или нацрт државног склопа". Дело је намењено да као подсетник послужи свима грађанима који желе да познаду грађанска права и политички живот српске државе. Књига има 11 табака обичне осмине, а цена је 1 динар. —

† ИЛАРИОН РУВАРАЦ

8. о. м. испустио је свој истинољубиви дух творац критичке историје: српске Иларион Руварац, архимандрит манастира Гргетега, прави члан Српске Академије Наука и Југословенске Академије у Загребу, члан патроната монашке школе, председник испитног одбора за вероучитеље у средњим заводима, члан књижевног одељења Матице Српске, члан патроната српске гимназије у Карловцима, и т. д. Повучен од светскога сјаја а вазда у првим редовима у борби за истину, прекинуо је химнопевски и лажнородољубни рад историчарски, и отпочео приказивање несумњиве истине историјске и оне која годи и оне која боли. Млађи историчари, без изузетка, пошли су његовим стопама, те је и за то његов рад нова епоха у српској историјографији. Име његово помињаће се заједно с именима Доситеја, Вука, Даничића и Панчића.

Живео је 73 године, а сахрањен је 11. ов. мца. пред манастиром Гргетегом.

БИБЛИОГРАФИЈА

Саво П. Вулетић: *Просте душе.* Цијена круна 1·50. Штампано у Српској Штампарији у Загребу, 1905. — 14×22 см., 82 стр. —

Песме Владимира М. Луњевице. Цена 0·60 п. дин. Ниш, књижара и штампарија Ђ. Мунца, 1905. — 14·5×22 см., 55 стр. —

108 издање Задужбине Илије М. Коларца 108. *Просиоци.* Роман. Написао Л. Комарчић. Београд. Штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац бр. 2. 1905. — 13×20 см., 144 стр. — Цена 1 динар.

Историјски развитак полицијских власти у Србији (1793—1869.) Д. Ђ. Алимпић. Прештампано из „Полицијскога Гласника". Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16×23 см., 103 стр. — Цена 1 динар.

Први извештај српске православне просветне женске задруге Св. Мајке Ангелине о српском православном девојачком васпиталишту у Будим-Пешти за школску годину 1904. —1905. Издање управног одбора задруге у Будим-Пешти, 1905. — 15·5×23 см., 72 стр. —

П. Ј. Одавић. *Новеле.* Свеска прва. „Мала Библиотека". Посебно издање. У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. 12×15 см., 160 стр.

Антон Чехов. Написао Јован Максимовић. Цена 1 динар. Из „Српског Књижевног Гласника" (Књига XIV и XV). Београд, 1905. Штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац. — 16×23 см., 77 стр. —

Први конгрес српских лекара и природњака. *Три предавања.* I Судска психијатрија — II Прогресивна парализа — III Русаље. Од Д-ра Војислава М. Суботића, секундарног лекара Болнице за душевне болести у Београду. — Београд, штампано у Државног Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16×25 см., 100 стр.

О раскошу (моди) и осталим штетним обичајима и навикама нашима. Предавао у Дарувару 17. маја 1905. године на осмом Конгресу Српских Земљорадничких Задруга Радослав Марковић парох Инђијски. Српска штампарија у Загребу, 1905. — 15×23 см., 37 стр. — Цена је 10 филира.

Земљопис проф. Владимира Карића. III. део. *Европа.* За III разред средњих школа. Ново, поправљено и попуњено издање. Са сликама. Књига се продаје у корист Фонда проф. Владимира Карића за испитивање српских земаља. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић", 1905. Цена је књизи 1·50 дин. — 16×24 см., 103. стране. —

Источно питање и савез балканских народа. Политичка студија од адвоката Јована Предића. Неготин, штампарија А. Станојевића, 1905. — 11·5×17 см., 24 стр. Цена 10 пара. —

САДРЖАЈ:

Ђулбегова Зејна, од Свет. Ковровића (свршиће се).

Сад, песма Милутина Јовановића.

Мајмунска рука, новела W. W. Jacobs. Превео Ђ.

Краљевско сам чедо снио... (Хајне), Р. Ј. Одавић.

Њен одлазак, песма Симе Пандуровића.

Како се заснивала астрономија? од Јел. Михаиловића, (свршиће се).

Прешерну (Е. Гангл), превео Р. Ј. О.

Како је постало друштво за сироту и напуштену децу, (из Тасина Дневника), (свршетак).

Ноћ, песма Душана Малушева.

Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Виловски (наставиће се).

Фридрих Шопен (наставиће се).

Листићи: „Notturno" Херман Хесе. С немачког превела А. — Акорд, од Ст. С. Н, — Коб, од Ст. С. Н.

Уз наше слике.

Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Венус. — Љиљан. — Виђета. — Госпођа са камелијама. — Евокација. — Насловни лист. — Мостарски ага. — Муслиманке на улици. — На путу.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица поједина употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атлаза;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама цепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вежаљице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

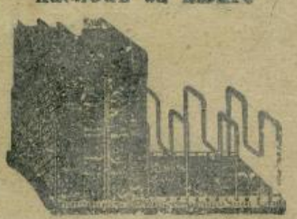
Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

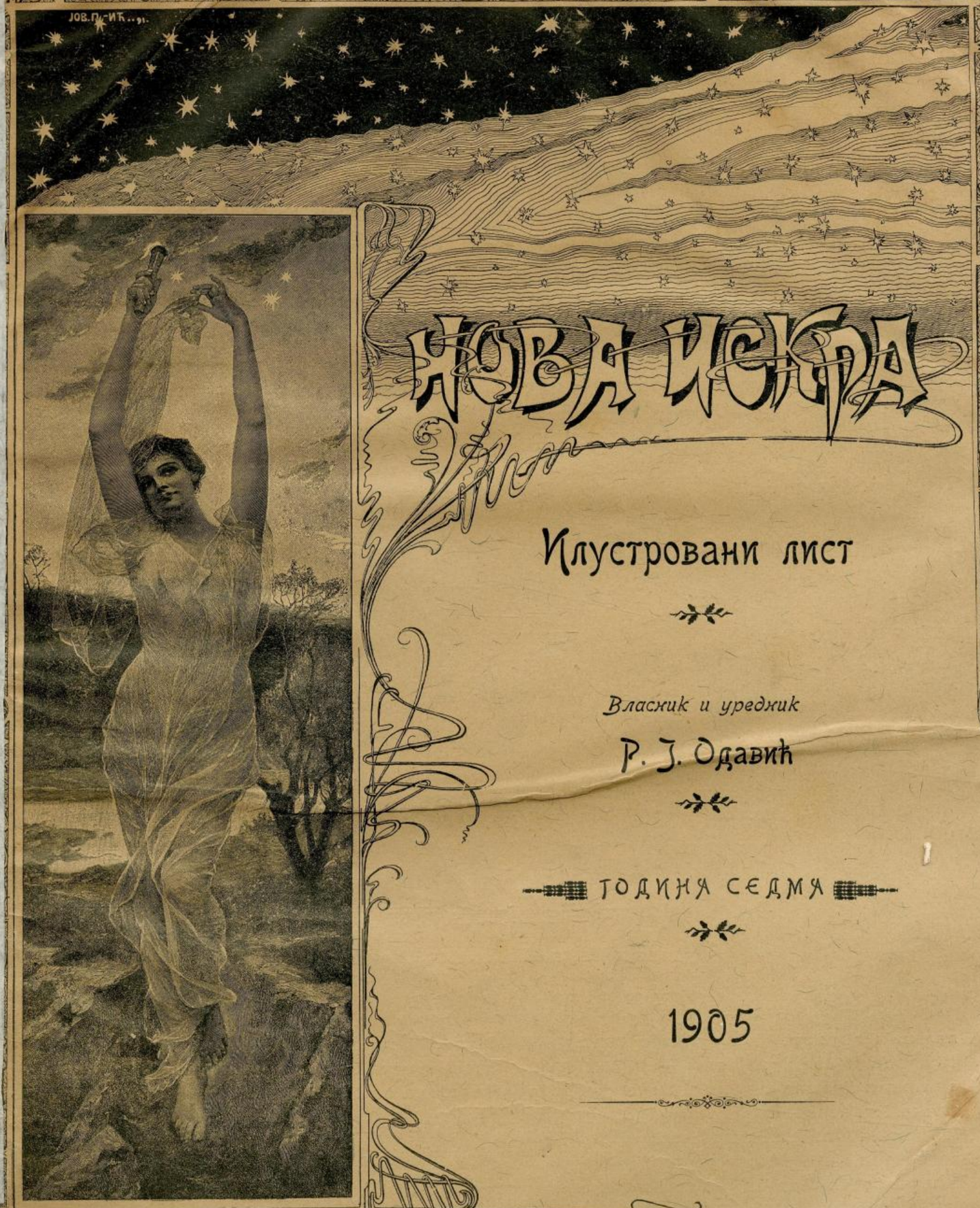

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ ВР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОЋНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 9. Београд, септембра 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ ПРИРОДЕ СРБИЈЕ

Ћулбегова Зејна

— Свет. Ћоровић —

Павлу Поповићу

(свршетак)

V.

Пословије три мјесеца Зејну је готово тешко било познати. Дошла некако свјежија, ведрија, пунија; очи су јој биле још влажније, зенице као да се раширише и дошле тамније, а напућене усне руменије, сочније и као да су се на њима познавали трагови безбројних, страсних пољубаца. Хасан је, опет, био мршавији, блеђи; жућкасте пјеге нагрдиле га по лицу; поглед му постао мутан, уморан, готово туп... Он је био и некако ћутљив и, премда се старао да буде што љубазнији са Зејном, инак није знао више онако говорити као прије. У кући, осим њих двоје, била је још само сестра Хасанова, танковијаста, црноока Зиба, која се вјечито уклањала и сакривала од њих, те су се ласно могли предавати љубакању. Зејна је по кући пратила Хасана као сјенка, нити га је хтјела пуштати од себе, осим кад је ишао у дућан. Бијеле, танке руке непрестано му је обавијала око врата, тражећи му уста и чешкајући образ његовим брковима. Сједала му је и у крило, гледала му право у очи и, ако јој је изгледао снужден или изнемогао, прснула би у грохотан смијех... Тада се морао засмијати и он... Као дијете узимао је на руке и носао по соби, шкакљећи је и нагонећи, да се трза и праћака као риба. Најпошље су, изморени и једно и друго, падали на шилте и дуго лежали загрљени, док је његова глава почивала на разголићеним јој прсима.

У вече су излазили на авлију и сједили на трави, прислонивши се леђима уз напукли, мрки зид. Зејна, забацивши замршене косе, пјевала је, а Хасан је пратио уз тамбуру. И док су пошљедњи сунчеви зраци умирали на меснатим листовима дивље смокве, израсле изнад раскрхане стрехе, док се, са високе мунаре пошљедњи усклик мујезинов истапао у провидном сумраку изнад старих, накривљених димњака и бакарномрких, гордих кипариса, њихова је пјесма расла и звонила, разлијевала се по свој авлији и ломила се о зидове ниских комшијских кућа, откуда се враћао тих, нечујан, умирући одјек.

— Да ми је 'вако до гроба поживити, — узвикивала је Зејна, наслањајући му се на раме. — Да ми је 'вако вазда!...

— Додијаће ти, — одговарао је уморни Хасан, остављајући тамбуру. — И младос' се изломи и умре к'о и наша писма и тада...

— Не говори о томе, — прекидала га је Зејна, запушивши му уста пољупцем. — Кад ти дају чашу медовине, а ти је испијај и не мисли о томе, хоће ли је нестати. Није наше да сад размишљамо. *Сад* треба живити!

VI.

Једнога дана, прије него што је Хасан дошао из чаршије, приступи Зиба Зејни и повуче је за собом, у прикрајак један, гдје их нико не би могао опазити. Зејна је зачуђено гледала и, испочетка, затезала се; али по лицу Зибину могло се познати, да има нешто врло важно да каже и, из пуке радозналости, пође за њом.

— Шта је? — запита смјешкајући се. — Шта се то десило?

Зиба је привуче себи и наднесе јој се над ухо.

— Нећеш ми Хасану казати што ти испричам? — запита.

— Нећу, — осијече Зејна и, опазивши да јој Зиба потпуно не вјерује, пригрли је. — Нећу, дина ми! — додаде.

— Знаш... нешто има... нешто, — поче шапутати Зиба, приљубљујући се уза њу. — Шаћирбег ми долази, — прошапта тише. — Долази сваки прекодан...

Зејна је одгурну и поче се гласно смијати.

— Не... немој, — узвикну преплашена Зиба, покушавајући да је ухвати и да јој зачепи уста. — Немој се смијати... Чуће нас ко...

— Нека чује, — одговори Зејна јаче. — Каква си чудна!... Право дите!.. Шта је ако ти долази?... И мени су момци долазили...

Зиба уздахну.

— Није мени што он долази, — прошапута. — Долази ми, ево, шести пут и то... Ама он је кршан, па некако чудно збори и чудно гледа, све му ватра из очију сипа, па...

— Па шта? — запита Зејна нестрпљиво. — Па?

— Па... ја га се бојим... Бојим се бити сама с њиме. Чудан је... чудан и лип... не знам ти казати како. И драго ми да сам с њиме и бојим га се... бојим... —

— Неће те изјести, — дочека Зејна живље. — Није вук...

Зиба накриви главу и погледа је молећи. — Знам ја да неће, ама се опет бојим, — рече мазно. — Ја бих волила... волила бих кад би и ти близу била, па да нас гледаш и да слушаш... Ти знаш и липше говорити с њиме.

— Ја с њиме? — узвикну Зејна зачуђена. — Како ћу ја, удата, говорити с туђим момком?

— Ама ти говори за ме, — поче је молити Зиба. — Кад си ти близу и ја ћу више говорити и бићу слободнија. Овако се бојим и... стидим...

Радозналост и овај пут нагна Зејну да пристане.

— Па хоћу, — рече тихо, — ама да Хасан не сазна.

— Неће, — обећа Зиба. — Нико му неће казати...

Друге ноћи састале су се обје са Шаћирбегом. Док је Хасан, заморен и малаксао, чврсто спавао, искрала се Зејна из собе и састала се са Зибом. Затим су обје, полако, отишле код врата и тихо, бојећи се да мандал не шкрипне или рѐза не заклепеће, отвориле их. Овај чудновати посао, пун неке тајанствености и страховања, необично се свиђао Зејни и она је била узбуђенија од Зибе. Сјетила се свога ашиковања, својих вечери и, са великим нестрпљењем, чекала је Шаћирбега... Кад га је опазила, умало није узвикнула од чуда!... Био је много љепши момак, него што га је замишљала, љепши од свих њезиних момака: висок, прав, блиједа лица и великих, крупних очију. Кад је ишао, увијао се као трстика и некако чудно заплетао ногама, као да не стаје на земљу, него га нешто носи; а кад је говорио, говорио је меко и лијепо, слабо изговарајући слова *р* и *ш*, што се Зејни много свиђало.

На првом састанку она се устезала и није говорила дуго. Кашње као да се ослободи, те ни њему ни Зиби није дала да дођу до ријечи. Смијала се, шалила и тапшала као раздрагано дијете, не сакривајући лица и хотимично стријељајући Шаћирбега својим плахим погледима. Зиба је била усхићена њезиним држањем и завидила јој је.

— Ах, да ја знам тако к'о ти... да знам... — говорила је уздишући. — Све бих дала?

— А ти учи, — одговарала је Зејна, љубећи је у чело. — Ја ово све говорим, да тебе научим... Све због тебе!... Кад научиш, ето ти Шаћирбега, па говори сама.

VII.

Док је Зејна све више и више горила, распаљивана страстима, дотле Хасан као да се све то више хладио. Постао је замишљен и ћудљив. Љутио се на ситнице; често је, и ако благо, одгуривао од себе. Ако је каткада затражила да се, као и прије, заигра с њоме, називао је дјететом и прекоравао је зашто боље не пази на кућу и зашто више не ради... Испочетка се љутила на то, плакала, кидала се. Кашње је ћутала и постајала тужнија. Ћутала је преко читава дана. Тек увече, кад би Шаћирбег дошао, постала би веселија и опет је говорила, брбљала као и прије. А Шаћирбегу се свиђало њезино чаврљање. На Зибу је већ мање гледао; само се окретао Зејни и њу запиткивао или пецкао. Почео јој чак и хурма доносити из чаршије и необично се радовао, кад би га гађала коштицама у црвени фес или у чело...

— Ама што те више не проси? — питала је она Зибу, једне вечери, пошто су испратиле Шаћирбега. — Што те не проси? Долази сваку вече, а узалуд...

— Ја не знам, — одговори Зиба готово кроз плач. — Све ми се чини, да му нисам више драга.

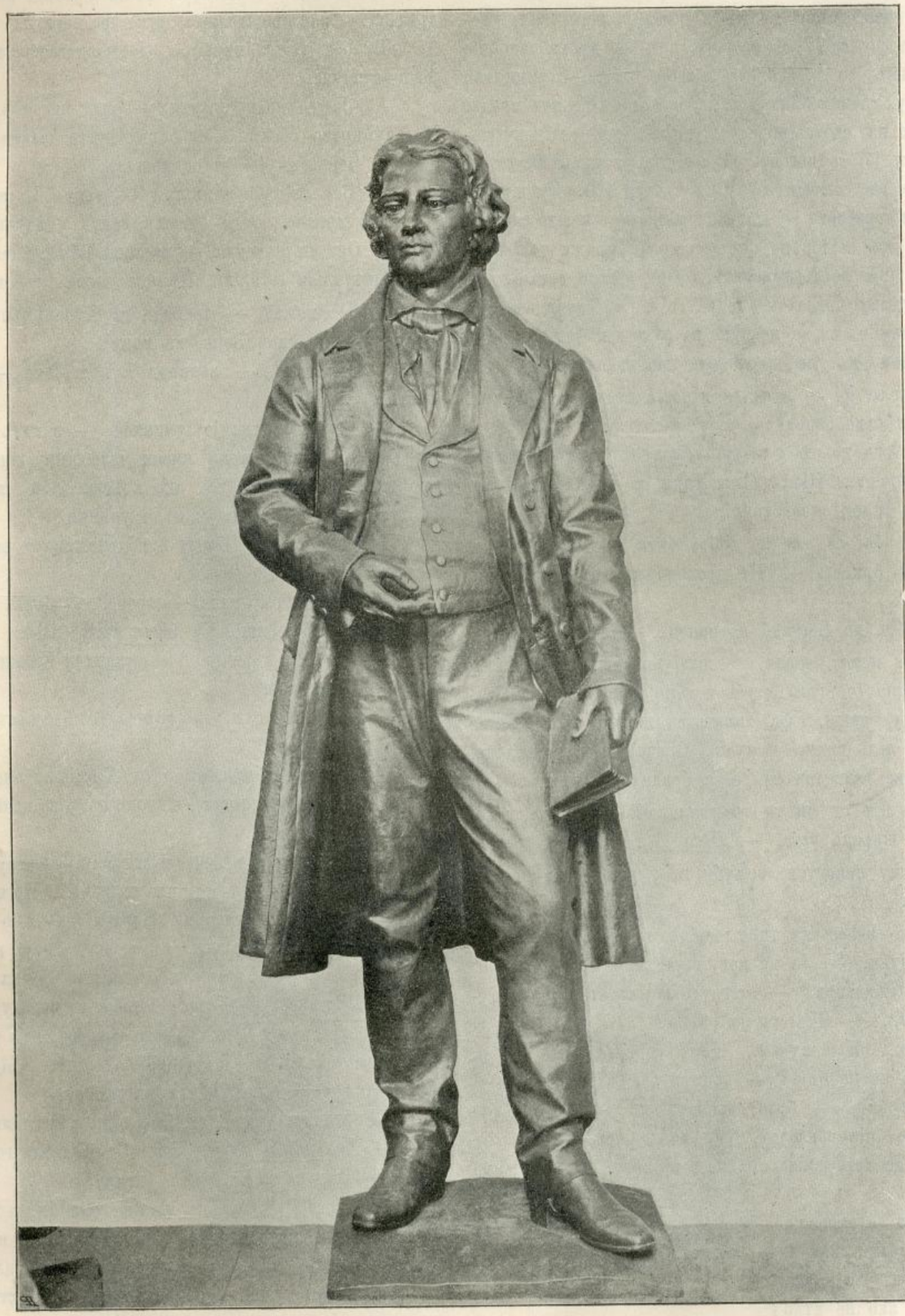
— А што га не запиташ?

— Како ћу? — запита Зиба зачуђено. — Волила бих умрити, него га запитати.

— Хоћеш ли, да га ја запитам?

Зиба је погледа, рашири руке и обгрли је.

— Што... што питаш? — запита јецајући. — Ја ћу умрити без њега... Питај га!

Иван Зајец

Фран Прешерен

— Остави ме на само с њиме неколике вечери, — одговори Зејна милујући је. — Ја ћу све уредити. — Брже ће сватови, не бој се!

И почела је сама да се састаје са Шаћирбегом и да с њиме разговара. Ћесита и веселија него икад, употребила је сву своју мајсторију, али не да га задобије за Зибу, него да га заплете у своје мреже. Примицала му се близу, сасвим близу, да јој је могао осјећати врели, опојни дах на своме образу; увијала се пред њим толико, да су јој се пешеви од кошуље растављали, те јој је лијепо могао сагледати груди; тресла је својом плавом косом, а из страснога јој шапата избијало је нешто слатко, нешто што као медовина опија, заноси, дражи човјека... Шаћирбег није могао говорити... Он је само гутао страсним, пожудним погледом. Једва се могао савладати, да јој не приступи, да је не узме на руке и побјегне с њоме некуда далеко и... да је „поједе као шећерлему“.

Најпошље јој се предаде и поста њезин, само њезин.

— Ти само заповидај, а ја ћу слушати, — рече одлучно. — Ако хоћеш у воду, у воду ћу; ако хоћеш у гору, у гору ћу... Шта хоћеш ради са мном... Твој сам и душом и тилом, твој увик...

— Не бој се, све ће добро бити, — одговори она, гладећи му бркове. — Не преврни виром, па ћу бит' само твоја!

— Убио ме Бог ако преврнем! — закле се он.

Првога петка, зором, не казујући ништа ни Зиби ни Хасану, Зејна се огрну ферецом и пође оцу. Затече Ћулбега сама, у башти, гдје, замишљен и суморан, сједи на трави под леандерима и пуши. Опазивши је, старачко, набрано лице разведри му се, а брада се заталаса.

— А што си ми ти то уранила? — запита меко, развлачећи широка уста. — Шта је то теби?

Зејна му приступи, пољуби га у руку и спусти му се у крило.

— Ако нећеш да ти умрем, а ти ме избављај, — викну грцајући. — Ја не могу више живит' са Хасаном.

— Са Хасаном? — отегнуто запита стари бег, отурујући чибук. — Шта ти је радио?

— Он... он је чудан... Ћути се вазда и...

— Да те не бије? — запита бег љутито.

— Не бије, — брзо одговори она. — Не бије руком, ама ме бије погледом, бије ме са рйчи, бије ме кад уздахне... Не могу више с њиме и не могу... Убиј ме, ама не могу.

Ћулбег се замисли.

— Па шта ћемо? — запита.

— Нека ме пусти.

– А ако не хтио?

– Хоће силом...

Стари бег набра обрве и замисли се. Затим се лагано и поносито као и обично диже, исправи се, и, огрнувши се големим, тешким ћурком а велики нож задјенувши за појас, пође. Упути се право Хасанову дућану.

— Јеси ли сам? — запита Хасана, који је осамљен сједио на своме ћепенку и танком сламчицом чистио свој ћилибарски цигарлук. — Нема нико с тобом?

— Нема, — одговори Хасан и устаде испред њега, држећи, у знак поштовања, руке на појасу. — Сам сам.

Ћулбег уђезе мирно и достојанствено и сједе на једно сандуче.

— Ја ти нећу дуљити, — рече мргодно, гледајући Хасану право у очи, — и одмах ћу ти казати ранта сам дош'о... Зејна ми је јутрос дошла...

— Зар је теби отишла? — упаде Хасан зачуђен. — А ја мислио, да је отишла некуд у комшилук...

— Она ми је дошла, — настави Ћулбег, не слушајући га, — и тужила се на те. Не може више с тобом живити...

— Не може? — прекиде га Хасан и порумени до ушију. — Са мном Зејна не може?

— Не може, — потврди Ћулбег јаче. — Не може никако.

— Ама шта сам јој учинио? — запита Хасан нестрпљиво. — Ако ја њу нисам пазио, није нико никог... Ево главу да дам за њу, ако хоћеш... Све своје да дам за њу... Зар ја њој на жао да учиним?

Ћулбег, гладећи браду и подругљиво се осмјехујући, саслуша га.

— Све су то приче, — рече. — Доста је, кад те она више не бегенише. Ту више нема среће...

— Па шта хоће она? — узвикну Хасан као изван себе. — Шта каже?

— Да је пустиш, — окреса Ћулбег кратко. — То хоћемо и ја и она.

На глатко избријаном лицу Хасанову оне жућкасте цјеге као да се раширише, широке ноздрве почеше му подрхтавати.

— Никад ја њу нећу пустити! — викну узбуђено. — Шта хоће учинићу јој, ама то нећу... Не могу ја без ње, не могу... — и глас му задрхта. — Ако сам каткада био плахији и окосио се на њу, то је нехотице... Опет не могу без ње; ти не знаш, шта је она мени...

— Пустићеш је, — рече Ћулбег не повисујући гласа а нож извуче испод ћурка. — Ако нећеш, моја јали твоја глава одлетиће... Оно је једино моје дите... Док сам ја жив, свака ће јој жеља бити испуњена...

Хасан стаде пред њега и очајно поче ломити прсте.

— Ама зар је дотлен дошло? — запита готово кроз плач. — Зар не може друга бити?

— Пустио је јали не пустио, она ти се више неће вратити, — осијече Ћулбег, — а једна глава полетиће...

— Кад је тако, ја не тражим да ме силом воли! — рече Хасан тужно и обори главу. — Пустио је јали не пустио, ја данас закопајем срићу...

Тога дана Зејна се назвала пуштеницом.

VIII.

Кад је дошла у Шаћирбегову кућу, изненадила се. Затекла је богаство, о каквоме ни сањала није; богаство

много веће него и Ђулбегово и Хасаново заједно. Да је што лепше дочека у својој кући, Шаћирбег није жалио

Иван Зајец — Прешернов гениј

трошка. Одаје, по којим је она ходила, покрио је најтежим ћилимима, испунио их безбројним јастуцима и шилтама од чисте кадифе, а зидове окитио големим таблицама, исписаним стиховима из Корана. Довео је и три слушкиње, које ће је непрестано дворити, како сама не би морала ништа радити. На њезину заповијест трчале су све, само да је час прије изврше. Оне су је облачиле; оне су јој ружичасто, голо тијело истирале чашафима и

шкропиле га ђулсијом, када би јутром, свјежа и весела, изашла из хамама. На подне, кад је уморена лијегала на душек да почине и да заспе, оне су сједиле око ње и свиленим марама браниле јој лице од муха. Што је год зажелила, Шаћирбег је, без поговора, испуњавао. Сваке недјеље облачио је у ново одијело и китио дукатима, који су, у дугачким низама, падали јој по прсима све до појаса и, при сваком њезину покрету, ситно звекетали.

Кад је сједио с њоме, он није говорио, није могао говорити и само је, полурастворених уста, слушао јој чаврљање, као што човјек у пролеће слуша прижељкивање бумбулово. Погледом је гутао и, пошто би престала, као без памети падао јој је главом на прса, по ђерданима, и стискао је, грлио, гризао, дрхћући и пуштајући од себе некакав чудан глас, сличан урликању. Затим је она скакала и, да га више измучи и раздражи, бацајући комад по комад одијела са себе, бјежала је по собама. А он је гонио, трчао за њом, спотицао се преко прагова и посртао, пружајући руке и старајући се да је ухвати.

— Ах, да ми је 'вако умрити! — говорио је кашње, лешкарећи крај ње. — Слађе смрти не бих мог'о замислити...

— А ја би само да живим, да живим, да живим, — одговарала је она ломећи се, — и вазда да будем 'вако млада!...

— Је ли те Хасан волио 'вако к'о ја? — питао је затим, стискајући је за мишицу и љубећи јој мали, руменкасти младеж на прсима. — Је ли те он мог'о волити?

— Он је волио, — одговарала је Зејна, смјешкајући се, — ама није знао вазда мушки да воли. Није... Ја нећу севдаха, ди се пуно размишља! — викала је јаче. — Ја хоћу... хоћу ватре, снаге, младости!.. Хоћу севдаха без памети, к'о што је и мој...

IX.

Но као да ни Шаћирбег није могао дуго мушки да воли. За непуну годину дана, Зејна и опет као да постајаше тужнија. Љутиле су је слушкиње; љутио је Шаћирбег са својим вјечитим понудама. Све јој је доносио, све давао, и што је желила и што није желила, покоравао јој се, слушао је. А њојзи све додијало. Волила би чак да се инади, да се свађа и криво јој је било, што је све то пажљиво избјегавао. Барем да се једанпут наљути на њу, да је опсује, да је удари. Чинило јој се, да би јој све лакше било, него овако. „Има ли мрве мушке крви у себи, има ли срца?“ питала је саму себе, одбацујући ђердане и кидајући их љутито. „Даје ми све што ја иштем, ама од мене не иште готово ништа... боји ме се... хоће да му све нудим, да му се намећем...“

И по читав дан ходала је из собе у собу, гонила слушкиње, бацала ствари којима се до јуче забављала. Сједала је на пенџер и гледала момке, младе, здраве, једре, како промичу улицом и иду у ашиковање. Гледала их је и једва се могла уздржати, а да не узвикне, да се не баци на њих ружом или каранфилом, да их не зовне себи... И опет се сјети оних ноћи, влажних, мирисних ноћи, кад су јој долазили момци и изазивали је наранчама. Дрхтала је мислећи на њих и још љуће кидала је ђердане и разасипала дукате по тлима.

— Да ми се вратити у оне дане... да ми се вратити... — шаптала је у буновном заносу... — Да ми је још онаквог смиха, весеља, разговора... а не 'вако к'о у тавници... Шта ће ми 'ваки дани, један к'о и други?..

Сваки дан излазила је да гледа момке сама, сасвим сама и сваки дан понављала је исте ријечи, са њеким страхом очекујући вече, кад ће Шаћирбег доћи, да јој говори „оно што је и вазда говорио... једно те једно“ и да је онако тупо гледа.

И није могла дуго издржати. Опет се вратила оцу.

X.

Читава јата момака мотала су се, доцније, око Ђулбегове куће. Долазили су јутром, вечером, по ноћи. Комшије су се јадале, да не могу мирно спавати од гласнога разговора, смијеха, пјесама и тамбура; неки су се заклињали, да ће тужити суду. Зејна и опет као да се препородила. Као птица, пуштена из кавеза, слободно је јурила по кући, играла се, пјевала. Стари Ђулбег као да је наново оживио поред ње и осјећао се млађи, чилији. Он, који је свеме свијету изгледао страшан, напрасит, на њу се није могао ни наљутити. Да је десет мужева оставила, све би јој опростио, само кад му је оживила ову кућу, гроб овај... Ниje се љутио ни на момке, што су му искрхали плотове, изломили јорговане и леандере. Пустио би и кућу да му сруше, само кад му је Зејна онако весела. Једино Хана, која је увијек заударала на зејтин, што се љутила и гунђала, проклињући у себи све, пошто је имала двоструко више посла и чешће је морала прихваћати за метлу. Она се и сад усуђивала да одговара Зејни и да је, као и прије, дражи.

О Зејни се и говорило на све стране. У кахвама, баштама, берберницама, гдје год су се момци окупљали, спомињало се њезино име. По свима махалама само о њој пјевале су се пјесме, у којима су је поређивали са највећим цариградским љепотицама, па да јој ипак ни једна не би равна била. Ашици, који су јој долазили, мрзили су се и свађали јавно, на улици, а једанпут мало те није дошло до крви. Двојица су хтјела, да им ножи одлуче чија ће бити и једва је дружина успјела да их развади.

— Баш су момци! — узвикнула је Зејна, тапшући и поскакујући као дијете, кад су јој причали о томе. Таки ваљају! Тако се радило и у старом, сретном земану. — Затим, стишавши се мало, питала је: — А ко је први потегао нож?

— Салихага, — одговорише јој.

— Онда ћу и бит' његова... То је мушко!

XI.

Стари Ђулбег умро је управо осмога мјесеца, откако га је поново оставила и све имање његово оста Зејни.

Салихага, муж јој, хтједе све узети у своје руке и свим управљати. Она му није допустила. Међу њима, ради тога, изроди се грдна свађа, која се и опет сврши разводом. Дала му је један виноград, само да је остави на миру, а она се опет врати у очеву кућу и поче живити по староме.

Шаћирбег, остављени Шаћирбег, који је једнако уздисао за њом, хтједе опет окушати срећу и примамити је себи.

— Хајде мени, Зејно! — звао је готово пузећи и гледао је оним молећивим, понизним, ропским погледом. — Откако си ми ти отишла, сва ми је радос' отишла... Нисам се ни женио, јер ми те нико не може заминити... Хајде, па да живимо заједно...

— Нећу Шаћире, — одговори она, милујући га по челу. — Не могу, јер ми више ниси драг, к'о што си био. Ја волим момка и чини ми се лип, док се не удам и док не поживим с њиме, а потље... додија ми сваки. Ја не могу једнога, не могу у једној кући, нит' могу једнако живити... Ја хоћу да мињам, све да мињам, све осим младости...

— Ама што то? — запита збуњени Шаћирбег. — Јеси ли инсан? Шта је теби?

Зејна затресе косом и унесе му се у лице.

— Шта ћу ја, кад ми је крв така? — викну. — Јесам ли ја крива, што ме Алах 'ваку створио?... Ја друкчије не могу...

И, кидајући ружу са прсију, мирисним листићима засу га по образима, увијајући се и стријељајући га оним својим погледом, док се из баште чуло јецање тамбуре и веселе пјесме момчадије који су је нестрпљиво очекивали...

Невенчана мајка

— Фр. Прешерн —

Наштo је удес мени те предо,
Залого божја, премило чедо!
Девојка бедна једнога дана
Постадох мајка — ал невенчана.

Отац ме тук'о кад за све зачу,
Мати чупала косе у плачу.
Оставише ме сви у том маху,
А прст туђинци на ме пружаху.

Он што ми беше једино мио,
Што ти је отац рођени био,
Одбеже у свет. Куд — Бог ће знати,
А твоја мати оста да пати.

Наштo је удес мени те предо,
Залого божја, премило чедо!
Ал ма ми радост или бол сазда,
Воли те срце мајчино вазда.

Ко отворено небо се чине,
Очице твоје пуне милине.
А кад се смешиш љупко и мило,
Ја заборављам све што се збило.

Нек онај који и птице храни,
Дâ, да ти свану весели дани.
Ал ма ми радо̂ст или бол сазда,
Воли те срце мајчино вазда.

Влад. Станимировић

Митровачки потомак Будалине Тала

Летње је доба. Упекла звезда да човеку мозак проври. А долином Ибра, низ Вучје Поље, дигао се читав облак прашине, исто онако жуте као и стрњике околних пожевених њива. Напред иде десетак пешака жандарма а за њима на дебелом вранцу Брњачки кнез са Поп-Миленком, окружен својим момцима и неколиким кметовима. А за њима беше пет коњичких жандарма.

На кнежеву су вранцу кожне бисаге, препуњене белих меџидија, које кнез носи окружној благајни у Приштину. Зато му је власт додала овакву пратњу, да га не би случајно срео у Ибарском кланцу Шабан Коприва и отео царски новац као што је то био обичај у нашем царству. Кметови и момци састављају његову личну пратњу, те му зар служе као израз оне његове власти, коју он има по царском берату и народном избору. А Поп-Миленко је пошао што добро збори турски, води народне књиге и зна турске цифре, те благајник никад није у стању да подвали неписменом кнезу.

Путници већ стигоше у Варашку Клисуру, где се пешаци изуше и са коњаницима пребродише Ибар, па се

на другој страни зауставише да се обују и доведу у ред одећу и оружје. Јер одавде па за читава два часа треба чекати плотун иза сваке јове или камена.

Све се уозбиљило и ћути као заливено.

— Видиш ли, кнеже, овога оџу Дилића?

— Нашега порезника?

— Јâ! — одговори поп-Миленко, готов по свој прилици да исприча шта било само да се прекине несносно ћутање и стрепња.

Хоџа Мустафа Дилић, нахијски порезник са сто и педесет гроша месечне плате, због чега сиромах ни коња нема, него увек пешачи, те се народ смеје његовим издржљивим ефендијским табанима, чим чу ове речи, прћење још необувен попу и кнезу, који стајаху на коњима један до другога.

— Такога јунака у свијету нема, закона ми! — настави поп, намигујући на кнеза и чинећи се да не види Дилића.

— Прођи се шале, попе, душе ти!

— Јеванђеља ми, истину ти зборим... Наш се свијет изродио те, вјера и Бог, не можеш да видиш човјека мâло да ваља. Чујеш кадикад у пјесми Краљевића, Кесецију и Ђема Брђанина, па се у чуду крстиш: ђе су она времена, кад су наши стари испијали цијеле мјешине вина и за дан долазили из Орида у Вучитрн!...

— Шта ћеш: — вријеме му, попе, тако дошло... Измислили људи пушку, па им је јунаштво за марјаш!

— Видиш?!.. Јâ, мој кнеже! И сад нема више јунака... Тек је као за лијек остао један, да те проће жеља и од Марка и од Кесеције.

— Шта кажеш?

— Само један једини!.. И то у нашој лијепој шехер-Митровици, баш ће је Ђемо Брђанин код крчмарице Јане наздрављао везаноме Марку и грувао га чизмом... Знаш, кад га је за дан из Орида овамо довео?.. И знаш ли ко је то? Не знаш, а?.. Нећеш вјеровати, али је главом наш ефендија Дилић.

— Не шали се, попе, закона ти!

— Вала се не шали! — викну дубоким басом хоџа Дилић и поскочи на цео аршин од земље.

— А зар си ту, несрећниче мој! — зачуђено и тобож изненада проговори поп. — Ето видиш, кнеже! Просто кад збори као да планине јечи, а кад поскочи — земља се тресе и ја се једва држим на коњу.

— Хо-хо-хо-ô! опет Дилић и добро трупну босим ногама о земљу, зар да потврди попов исказ.

— Немој, ефендија, зâбога!.. Видиш ’оће коњ да ме обали! — с плашњом збори поп-Миленко, а с друге стране гребе коњску слабину оштром бакрачлијом, те му по невољи скаче.

И кнез се брзо досети поповској ђаволији, те и сам учини исто. И његов вранац поче помамно да скаче, да се успире на задње ноге и баца у страну.

— Е! не вјерујеш? — задовољно подвикну ефендија. — Тако ми дина и имана, баш сам јунак ка Краљевић Марко!

Дружина се сва заџену од смеха.

— Чујеш ли га, кнеже?... Имаш ли очију да видиш бијесна јунака?

— Видим и вјерујем им, али то што не смије да носи пушку...

— То је баш!.. За јунака и није пушка. За јунака је перни буздован и копље и поџекад дренова батина, као што је чинио Будалина Тале, од кога је Дилић и његова родбина, како сам нашао у старој књизи што је у ћивоту светога Петра Коришког у Црној Ријеци.

— Ама је ли по Богу, попе? — с радошћу упита Дилић.

— Сваки ми *назадак* у *напредак* пошао, ако те лажем! — рече поп па се прекрсти.

Кнезу се надуше образи од потајног смеха, јер виде да хоџа никако не разуме вешту поповску заклетву.

— Чујеш ли, кнеже? — поносито упита Дилић. — Па ти јашеш силовита вранца, а ја пјешачим пред тобом...

— Е, та ти, ефендија, није у путу! Будалина Тале никад није коња имао, но свакад пјешачио с дреновом батином.

— Књига ти каже, попе?

— Јâ, мој ефендија... Зато остави те луде ријечи о коњу, кад ти га ни ђедови не имадоше, па се уздај само у ноге... Јâ!.. Кнез се уозбиљи.

— Вала, попе, нека и сто књига причају о томе, не могу вјеровати. Будалина Тале је био из Удбине, а Дилићи су из Митровице. Није шала толика даљина.

— Не гријеши, кнеже, душу... Кад књига, златом исписана, каже, онда вјеруј. Осим тога погледај само на ефендију... Глава као шиник, врат као у бивола, а брада... ни Мухамед није таке имао... Оволики је само био Тале, којему је вјетар по Кунар-планини браду по прсима на троје растурао... Та погледај га само: штогод замислиш, све он може учинити!

— Остави, попе, Бога ти!

— Шта да оставим кад истину зборим... Ако не вјерујеш, дела да се обложимо у колико ’оћеш.

— Баш дела!

— Дај руку кнеже. Ово су људи, пред којима ја велим да ће оџа Дилић бос стићи у Митровицу за два сата... Ево моје браде!

— Никад!.. Ни онога ни овога свијета!.. Бос и толику даљину?! Јок!..

— Вала баш, кнеже, толику даљину и бос!.. Дај руку!

— У колико, попе?

— У пет бијелих мецидија.

— Добро!

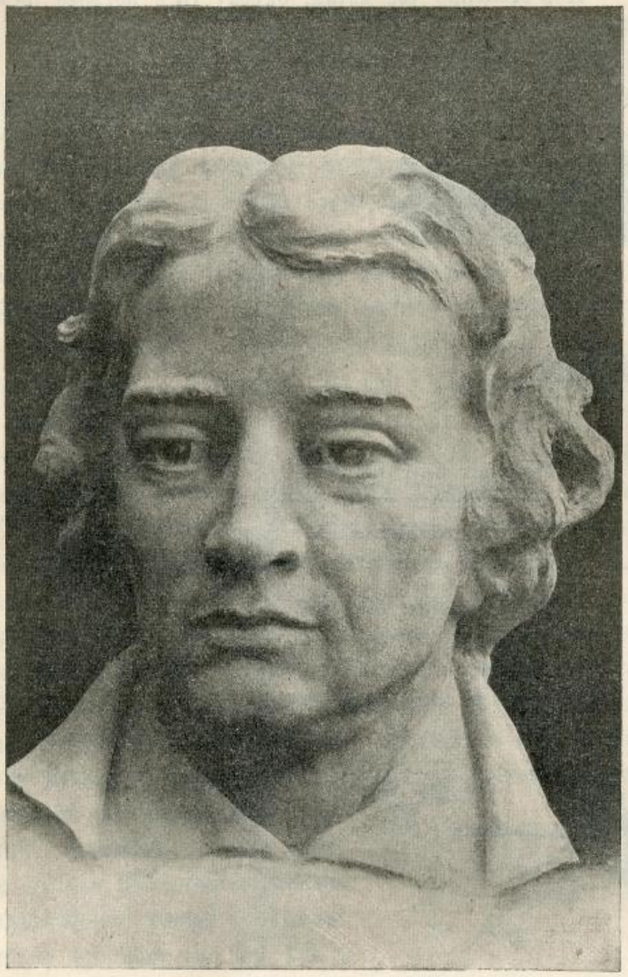
— Чујте и Турци и Срби! — подвикну поп-Миленко држећи кнежеву руку. — Облажем се с кнезом: ако оџа Дилић стигне бос за два сâта у Митровицу, добијам од кнеза пет бијелих мецидија, а ако не стигне, добија кнез.

— Тако је! — потврди кнез и испусти попову руку.

— Вала те, попе, нећу посрамити! — проговори Дилић па предаде попу своју торбу, копоран и обућу.

Погледаше на часовник и свима пешацима наредиште да пођу лагано позади, а Дилићу мануше да пође. Овај још једанпут погледа на попа, удари се шаком по табанима и оплете; коњаници огребоше своје коње. Прашина се још више подиже.

Пут води све поред Ибра. Није насут, него је каменит и нераван као, по Богу, сви путеви нашега Османлука. По гдегде се спекла смóница и просто режу ногу њене оштре ивице од вáша, што су их кола у кишно време оставила. И у обући је тешко путовати особито на овакој припеци.

Лик Ф. Прешерна

Но Дилић јуначки корача. Раширио руке, млатара њима тамо и овамо, погнуо се, нарогушио се, као да се спрема да нападне на какво утврђење. Ноге преплеће брзо, и једнако, не заустављајући се, скида једну по једну хаљину и додаје попу, док напослетку не остаде у кошуљи и гаћама. Бацио је већ и чалму, па узео повећи бео рубац и покрио обријану главу, те му црна брадурина још силније стрчаше као нека брезова метла. У том тренутку на посматраче остављаше утиске чистога Арабистанлије. А зној га облија, те није у стању ни да га брише. Поп само гребе бакрачлијама свога парипа и често довикује ефендији да осветла образ и њему и себи.

— Држи се, мајковићу, држи се кућо славна!

— Немај, попо, бриге; не зна кнез Турчина, тако ми дина!

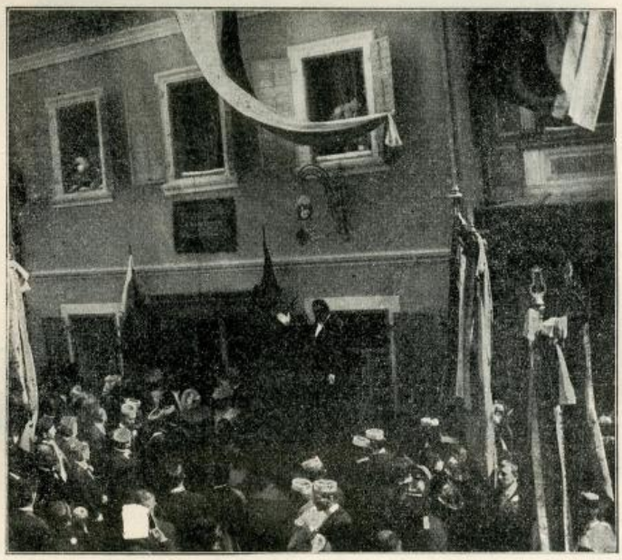
— Држи се коњеновићу да не оцрнимо образа... Ej, хуђо мој; похитај да не одоцнимо!.. Тако, соколе сиви! — час ободрава и плаши, а час хвали поп и силније љуља бакрачлију.

Хоћа још мало убрза. Али му већ и кошуља смета. Зато је испод грла раскопча и засука рукаве до изнад лаката. Већ почиње да сустаје. Наступа све теже и спорије и гледа где ће да спусти босе табане. Они су већ подбивени. Корава смоница и шљунак режу кожу, прсти већ не могу да издрже и крв поче живље да струји. Нокти на прстима помодреше, кад их камен сусретне, ефендија одскаче као лопта, посрће, опет се успрaвља и граби да не падне. Час по подигне леву или десну ногу, извади између прста камичак или комаће дрвећа, удара длаком и опет убрза, узвикујући:

— Хо, хо, хо-ô!.. Е, мајковићу, неће те була такога више родити!

Поп се ђаволски осмехује и пецка кнеза, како ће изгубити опкладу, а овај се уозбиљио и као да се боји белаја.

— Ама доста је, попе; зар не видиш да ће да цркне!..

Кућа у Крању, у којој је умро Прешерен

— Јок, немај ти бриге, већ готови паре! — одговори поп и подвикује Дилићу.

Стигоше у Суви Дô; до Митровице је остало мало и поп заиста помисли да ће му шала донети пет белих мецидија.

Али се ефендија одједаред заустави и погледа на своје ноге. Крв га уплаши, те сав пребледе. Ипак се опорави, поносито махну главом и рече:

— Идите ви друмом, а ја ћу кроз село, па повише њива, кроз винограде право на мост. Тамо ћу чекати. Овако ми је ближе и лакше.

Он окрену с пута, а коњаници лагано пођоше напред. Кроз пола часа стигоше на мост баш до саме Ми-

тровице. Кад на мосту не нађоше ефендију, окренуше се к падинама испод Звечана, но га ни онде не беше. Зато се решише да га почекају и одјахаше пред Јајагином воденицом. Попише каву, другу, рок опкладе стиже, а њега нема. Почекаше још петнајест минута — па ништа. Поп и кнез се ђаволски погледаше и мигнуше пратиоцима. Поседаше на коње и одјурише у Митровицу, да га онде чекају.

Тек увече око десет часова стиже сељак из Сувога Дола и каза им да је на својим колима довезао Дилиња његовој кући и предао га хануми.

— Стиже пред кућу и као махнит завика да му дамо вруће воде — причаше Суводолац. — Истрчасмо и кад видјесмо шта је, угријасмо цио котао воде и почесмо да му паримо ноге. Питамо, но он ћути и мумла као мечка. Ноге му још више отекоше, те поче да јауче од болова. Видјесмо, не видјесмо и неко се сјети јаду, па донесе свињскога сала и намаза му табане и прсте, говорећи да је то зечје сало. Увисмо га крпама, спремисмо кола па у Митровицу. Кад сам га опружио на његову простирачу, он јекну и колико га грло даде викну:

— Валах и билах: јали ја, јали поп-Миленко! Обојица не можемо по земљи шетати. Узми, рајо, ова два гроша, купи мартински вишек и предај му нека ме чека!

— Ја се, душе ми, веома зачудих, но опет сам вишек купио и ево ти га, попо, па мисли како те Бог учи!.. заврши Суводолац.

Поп-Миленко узе метак, окрену га и погледа па се у грохот насмеја и наручи вина.

Москва, 1905.

Гр. Божовић.

Никад више

На далек ћу поћи пут,
Ни због ти рећи нећу:
Разочаран, блед и љут
Оставићу лажну срећу.

И у туђем свету сам
Покајне ћу сузе лити;
Мртво срце, згаснут плам
Сломљене ће груди крити.

Проклет био онај час
Кад сагледах чари твоје, —
У шта страћих живот вас,
Младост златну, срце своје?!

Ма прогоњен био свуд,
И умиро све то тише,
Ал' на твоју празну груд
Ја не падох никад више!

Милутин Јовановић

Како се заснивала астрономија?

Цртице из историје астрономије

(свршетак)

IV.

Развој метода и средстава за посматрање

Нисмо хтели прекидати разговор о напредцима теоријске астрономије, па смо тако дошли до Леверија. Сада се морамо мало вратити и проговорити нешто и о развоју самих начина посматрања. Примена дурбина на астрономским инструментима довела је до много веће прецизније у самим посматрањима. Овде ћемо се ограничити само на томе да поменемо најважније астрономе и њихове главне проналаске.

Хајхенс (Huygens 1629.—1695.) открио је механичке теорије које су послужиле Њутну да утврди закон атракције. Он је одредио прави облик Сатурнова прстена и открио његов највећи сателит. Часовницима је додао клатно, чији је изохронизам упознао Галилеј. Тај пак проналазак био је од најсрећнијих утицаја на прецизност у посматрању.

Ремер (Roemer 1644.—1710.) пронашао је и измерио брзину светлости на основу посматрања Јупитерових сателита. Он је пронашао меридијански дурбин.

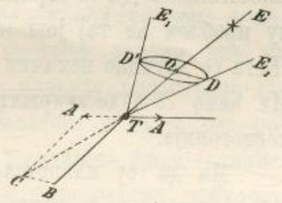
Д. Касини (Dominique Kassini 1625.—1712.) био је први директор Париске опсерваторије. Први камен темељац на тој величанственој грађевини ударен је 1667. а она је била готова 1671. Касини је учинио многа открића; он је открио четири Сатурнова сателита.

Флемстед (Flamsteed 1646.—1719.) био је први директор Гриничке опсерваторије, која је основана 1675. Усавршио је многе конструкције инструмената и тиме је постигао врло значајне напретке у посматрањима. Погрешка од 60'' у поједином посматрању, која се показивала код Тихо Брахеа, после успеха Флемстедових није већа од 10''.

Бредлеј (1692.—1762.)

Бредлеј (Bradley) је би можда највештији посматрач. Применом меридијанског дурбина, а користећи се необичном особином својих инструмената и вештином руковања, свео је погрешку појединог посматрања на 1''. Његов звездани каталог у ствари служи као основица данашњој астрономији. Он је учинио два епохална открића: аберације и нутације. Пошто још ништа нисмо говорили о аберацији, да се сада задржимо на томе са неколико речи.

*Аберација**) — Узмимо да на овој слици E представља звезду, а T положај Земљин у извесном тренутку, а величина TA брзину Земљину у том тренутку; TB брзину светлосног зрака, која је управљена у правцу TE. Овоме систему може се додати општа брзина TA' једнака TA, да би посматрача у T одржавала у мирном стању. По правилу о паралелограму сила, та ће се сила TA' сложити са силом TB у резултату TC, коју ћемо продужити у TE'. Светлост ће доспевати до посматрача релативном брзином TC услед чега ће он видети звезду у E_1. Узмимо сада $TD = TC$, повуцимо DD' паралелно са BC и кад је $OD' = OD$, имаћемо и $OD = BC$. Због кретања Земљина око Сунца, које кретање можемо сматрати као кружно (зарад простијег схватања), у току године, брзина BC остаје паралелна еклиптикиној равни и одржава сталну вредност око 30 km. у секунди. Дакле права OD, која пролази кроз сталну тачку O одржава исту дужину и остаје паралелна еклиптикиној равни. Дакле тачка D описује круг, а права TE_1 описује кос циркуларни конус. Генератрисе тога конуса представљају правце у којима ће се у току године видети звезда. Треба узети пресек тангентне равни на небесној сфери у тачци E са поменутим конусом или што је готово исто (пошто је количник $\frac{OD}{OT} = \frac{30 \text{ km.}}{30.000 \text{ km.}} = \frac{2}{10.000}$ врло мали) са цилиндром, који захвата круг DD' и чије су генератрисе паралелне са TE. Тај је пресек елипса.

*) Услед узајамног и истовременог утицаја брзине Земљине и брзине светлости, звезде се никад не виде на њихову правом месту већ померено. Ми звезде видимо на привидним положајима њиховим. То се може овако објаснити.

Бредлеј је открио ту елипсу посматрањем, па ју је по том и објаснио на показани начин.

Нутација. О тој појави говорили смо приликом објашњивања прецесије. Она се састоји у самој ствари у осциловању Земљине осе. На ту појаву помишљао је још Њутн с теориског гледишта, али ју је Бредлеј посматрањем открио 1747. Пол екваторов описује круг око пола еклиптикина услед прецесије. Полупречник тога круга износи 23°, 5. То би осциловање било, с извесним малим убрзањем, прилично равномерно. Ну у ствари није тако. Пол прелази час ван час унутра у периферији круга, па осим тога, брзина му се час убрзава час

Надгробни споменик Преперну у Крању

успорава према оном месту које би оне заузимале услед саме прецесије, а који се назива средњи пол. Око њега описује прави пол елипсу, чије су осовине 9'',22 и 6'',86, а која се назива нутациона елипса. Пол је прелази од прилике за $18^2/_3$ године за које време свршавају своје оптицање и чворови Месечеве путање. На величину тога осциловања утиче и Сунце, те је с тога проблем о тој појави веома замршен. Отуда се разликује Сунчана нутација и Месечева нутација.

Бесел (1784.—1846.)

Од доба Бредлејева још је већма усавршен начин одређивања апсолутних координата за звезде и планете. До душе, прецизија није тако много повећана, али су сама посматрања много олакшана. *Бесел* (Bessel) је био јако истакнут и као теоретичар и као посматрач. Ну у главном он се најрадије бавио о рачунској астрономији.

Он је поставио неколико важних формула астрономских. Главни његови радови налазе се у његову великом делу Fundamenta astronomiae.

В. Хершел (1738.—1822.)

Хершел је усавршио средства за посматрање много јаче него ли његови претходници. Он је сам градио телескопе, од по 9 метара жижина одстојања. Тим својим телескопима отворио је многа блага небесна, која до тада беху готово сасвим непозната. У својој астрономској каријери имао је ретку срећу да 1781. открије планету Уран. Нешто доцније пронашао је два сателита Сатурнова, два Уранова; одредио је трајање ротације (обртање око осе) Сатурнове и његова прстења. Он је принео важних резултата о физичком саставу Сунчеву и планета. Ну најлепши су његови проналасци из области звездане астрономије.

В. Хершел је први упознао релативно кретање код двојних звезда, на којима је извршио многобројна посматрања. Та посматрања наставио је његов син Ј. Хершел, а доцније руски астроном В. Струве. Данас у астрономији постоји врло важна грана о мерењу и израчунавању путања двојних звезда. Одредба светлосне јачине звездане довела га је до приближног израчунавања даљина од нас за поједине њихове величине. Он је обратио пажњу на кретање целокупног Сунчева система кроз простор. Хершел је отпочео необично важан посао, да изврши пребрајање звезда. Није било ни мислити да су се могле пребројити све звезде, које се виде и у најјачим телескопима. Било их је по свој прилици на 20 милијона. Он је управљао свој телескоп на разне стране неба и бројио је, колико има звезда у његову пољу. Тако је био цело небо поделио у извесне површине. Претпостављајући, да све звезде нашега неба припадају Кумовској Слами, да су подједнако растурене и да његов телеског допире и ван граница Кумовске Сламе, утврдио је облик тог колосалног појаса од звезда.

Кад је он отпочео испитивати небулозе и звездана јата, било их је познато око једне стотине. Он их је постепено открио на 2.500 и поделио их у класе. Данас их већ има на 10.000 Хершел је држао, да су небулозе системи који се тек стварају, да се оне постепено скупљају и да ће се најзад од њих наградити звезде; да је свако звездано јато, било оно данашње било које ће се тек наградити, слично овом особитом јату звезда, коме припада наш Сунчани систем т. ј. Кумовској Слами. Из овога се види, како је величанствено схватио он склоп целе васионе. Нека његова мишљења имају се у нечему променити. Али кад се сетимо да је спекторскоп многе небулозе разбио у звезде, а многе су ипак и код тог средства остале као праве небулозе — његовим ће се дубоким погледима морати за дуго дивити свет астрономски.

Спектрална анализа. Проналазак спектралне анализе у другој половини прошлога века и њене примене у испитивању природе небесних тела и звезда, као и примена њена у мерењу радијалне брзине — чини необично епохалну фазу у развоју *физичке астрономије.**)

Фотографија астрономска.

Други важан и епохалан проналазак, опет из друге половине прошлога века, јесте примена фотографије у астрономији. Фотографисање небесних тела и спектара, дају нам драгоцене податке о њихову саставу. И у самој прецизној астрономији фотографија сада игра врло значајну улогу. Довољно је само да напоменемо међународно подузеће, да се изради фотографска карта неба, на шта је подстакао покојни адмирал *Мушез* (Mouchez) 1887., директор париске Опсерваторије. Постигнути резултати од тога огромнога рада указују на необично велике услуге, што ће их та карта учинити астрономији.**)

Араго (1786.—1853) је веома јасно предвиђао важност коју фотографија има у астрономији. Он је већ био увео физику у астрономију и показао колико је потребна њена услуга. Само није могао ни слутити да ће једнога дана и хемија ставити на расположење своје услуге астрономији и захтевати право грађанства у њој. Она је сада то већ и успела са спектралном анализом.

V.

Мисли о постанку небесних тела

(Космогонска хипотеза Лапласова)

Васиона није увек изгледала овака, какву је ми данас гледамо, нити ће она задржати садашњи свој изглед до неограничене будућности. Довољно је узети у рачун околност: да се температура звезда постепено зрачењем смањује. То је исто и са температуром Сунца и планета. Са тим је у вези постепено, али поуздано, хлађење њихово. Философи и астрономи тежили су да схвате општност васионске трансформације и да је представе хипотезама које су назвате: *космогонске*. Да се ограничимо само на Сунчеву систему; ну проблем ће тај још једнако остати и отворен и тежак. Њега се дотицао немачки философ *Кант*, а затим *Лаплас*. Ми ћемо се овде задржати на неким идејама из Лапласове космогоније.

Ма да су планетске путање веома различите међу собом, ипак се у њима опажа извесан однос, из којега би се могло нешто закључити о постанку тих тела. Дакле, све се планете крећу око Сунца у директном смислу и готово у истој равни. Сателити се крећу око својих планета у истом смислу и скоро у истој равни у којој се и планете крећу. Даље: Сунце, планете и сателити (за које је констатовано обртање око осе, ротација) окрећу се око својих оса у истом смислу и скоро у равни свога кретања кроз простор.

Таква једна особита појава не може се сматрати ни у колико као случајна. Она указује, да неки општи узрок

*) О принципима спектралне анализе и њеној примени у астрономији налази се опширно изложено у мојој брошури под насловом *Спектроскопија.*

**) О примени фотографије у астрономији говорићемо нарочито у другој прилици.

одређује сва та кретања. Лаплас је истакао вероватноћу, да би 42 кретања, која су била позната за његово доба (револуције и ротације Сунца, планета и сателита), била директна кад се сведу на положај Сунчева екватора. Та је вероватноћа повећана данас тиме, што у место четири телескопске планетице између Марса и Јупитера — данас их је познато преко 400 и свака има директно кретање, па им и путањине равни граде са еклиптикином равни мале углове, који нису већи од трећине правога угла. Морамо се дакле сложити, да је ма какав првобитни узрок управљао планетским кретањима.

Друга једна, такође општа и знаменита појава Сунчева система је у томе: што су све планетске и сателитске путање са малим ексцентрицитетом. Код старих планета је ексцентрицитет испод 0,20, а код астероида око 0,35.

Према томе, да би се могло ући у траг узроку првобитног кретања планетског система, морамо обратити пажњу на ове четири појаве:

1°. — Кретање планета у истом смислу и готово у истој равни;

2°. — Кретање сателита у истом смислу као и кретање планета;

3°. — Обртање (ротационо кретање) тих различитих тела и Сунца у истом смислу са кретањем кроз простор (трансација), а у равнима, које се мало разликују међу собом;

4°. — Мала ексцентричност планетских и сателитских путања.

Лаплас се задржава на томе, да је, ма какве природе био тај узрок што је определио планетска кретања, ипак захватио сва тела. С обзиром пак на грдну даљину, која их раздваја, њу је морао испуњавати неки флуид бескрајно растурен. Да би пак могао постаћи кретање у једном смислу, и то кретање скоро кружно око Сунца, морао је тај флуид обавијати тело у облику неке атмосфере. Посматрање планетских кретања доводи нас на мисао, да се Сунчева атмосфера у почетку простирала далеко ван граница путање свих планета и да се она постепено скупљала и тако повукла у садашње своје границе.

„Посматрајући својим јаким телескопима небулозе, Хершел је у њима пратио ток њихова згушњавања. Он то није пратио, нити је могао пратити на једној, пошто се промене у том процесу могу опазити тек након векова, већ је то пратио на свима њима онако као што се у шуми прати развиће њезиних дрвета разнога пораста у исто време. Он је пре свега посматрао небулозну материју растурену у разне партије неба, где заузима велике просторије. Видео је у неколиким јатима како је та материја нешто прикупљена око једног или више мало сјајних језгара. У другим пак небулозама сјаје та језгра јаче према оној маглини која их обавија. Атмосфере сваког језгра одвајају се извесним згушњавањем ван њега, те тако настају сложене небулозе, склопљене од сјајних и врло блиских језгара од којих је свако обавијено извесном атмосфером. Који пут, скупљајући се једнолико, небулозна материја гради и т. зв. планетарне небулозе. (Те небулозе имају лоптаст или мало елипсоидан облик, те личе на планете нашега система). И најзад највиши ступањ згушњавања завршује се претварањем небулоза у звезде. Небулозе, овако уређене са философског гледишта, указују на веома вероватно њихово будуће претварање у звезде и на некадашње небулозно стање садашњих звезда. На тај начин, постепеним згушњавањем небулозне материје, долази се на то, да је Сунце некада било обавијено пространом атмосфером, на које сам мишљење дошао испитујући појаве у Сунчеву систему... Важни резултати, добивени и другим путем, показују, да је егзистенција таквог некадашњег стања Сунчева веома вероватна.“ (Laplace: *Exposition du système du monde*).

Кућа у Врби у којој се Прешерен родио

Овим путем ми смо дакле доведени, да сада узмемо у разматрање појаве на небулози. Она је на врло високој температури. Све се њене партије узајамно привлаче по Њутнову закону. Она се креће заједничким покретом а постојаном ангуларном брзином, за коју ћемо претпоставити да је врло мала, око осе која пролази кроз њено тежиште (центар гравитације). Под таким околностима небулозе ће добити равнотежни облик скоро сферичан. Тај облик, правац осе ротације и величина ангуларне брзине, одржаће се без промена до бескрајности, ако се никаква друга нова сила не јави да утиче на њу. Лако је одредити и границу полупречника небулозе у којој је обухваћена сва њена маса. Та се граница добија, кад се узме да на извесној даљини a од центра за једну честицу у екваторској равни (а та је раван повучена кроз центар гравитације управно на осу ротације) центрифугална сила одржава равнотежу са привлачењем (атракцијом), које је управљено ка центру гравитације а сасвим супротном смислу са центрифугалном силом.

У ствари постоји узрок, који ће спречавати да тела остају увек у истом стању. Тај је узрок, као што смо већ напоменули, у постојаном хлађењу услед зрачења, које се врши на спољној површини њиховој. Услед тога настаје лагано а постепено скупљање, те се с тога сви мо-

лекили већма приближују оси ротације, сразмерно њиховим даљинама од те осе. Да би ствар лакше схватили, претпоставимо да се после врло дугог времена све те даљине сведу и буду *два пута мање но у почетку*. Из механичких закона изводи се, да ће нова угловна брзина постати *четири пута већа*. То ће пак довести до повећања сплоштености на небулози. У тој новој фази може се сада прорачунати гранична даљина a' изван које молекили не могу више припадати општој небулозној маси или бар да се не могу кретати истом ангуларном брзином, којом се креће главна небулозна маса.

Ако је

$$a' < \frac{a}{2}$$

онда ће сви молекили који су захваћени између две сфере чији су полупречници $\frac{a}{2}$ и a' прекинути везу са масом и кретаће се самостално око центра гравитације.

Да представимо те ствари прецизније једним простим рачуном. Нека ω представља ангуларну брзину ротације у првој фази, M целокупну масу небулозину, f онај чинилац који се јавља у Њутнову закону.

У екваторској равни, јединица масе на даљини a од центра бива привлачена ка центру резултантом.

$$\frac{fM}{a^2}$$

Како је центрифугална сила у опште представљена изразом $\omega^2 a$, то ће и границе a, о којој смо мало час говорили, бити представљена изразом

$$\omega^2 a = \frac{fM}{a^2} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (1)$$

а одавде је:

$$a^3 = \frac{fM}{\omega^2} \text{ и } a = \sqrt[3]{\frac{fM}{\omega^2}} \quad \ldots\ldots \quad (2)$$

Нека је сада ω, ангуларна брзина ротације у другој фази, а a' граница, која одговара некадашњој граници a, имаћемо према изразу у једначини (2) ово:

$$a' = \sqrt[3]{\frac{fM}{\omega_1^2}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (3)$$

Кад се упореде формуле за a и за a', добија се израз:

$$\frac{a'}{a} = \sqrt[3]{\frac{\omega^2}{\omega_1^2}}$$

Поменули смо да је

$$\frac{\omega'}{\omega} = 4 \text{ т. ј. } \frac{\omega}{\omega'} = \frac{1}{4}$$

те ће према томе бити:

$$\frac{a'}{a} = \sqrt[3]{\frac{1}{4^2}}$$

а то износи:

$$\frac{a'}{a} = \sqrt[3]{\frac{1}{16}} = 0{,}40$$

дакле је израз $\frac{a'}{a} < \frac{1}{2}$ (т. ј. мањи од половине), чиме је и доказано оно што смо у почетку исказали.

Из тога види се, да небулоза услед свога хлађења, оставља постепено у екваторској равни зоне у парноме стању. У томе је главна тежина Лапласове теорије. Те су зоне захваћене једноликим ротационим кретањем око централне осе са одговарајућом ангуларном брзином ω каква је била у тренутку када се та зона одвојила од остале масе. У свакој таквој зони граде се тачке око којих настаје њихово згушњавање, које се најзад завршује тиме да се њихове масе сасвим прикупе око таквих тачака и тако постаје најзад једно секундарно тело — планета. На тај начин објашњава се, зашто се све планете крећу у једном истом смислу а путање им леже на екваторској равни каква је била у небулози. Те путање истина имале би бити кружне, али и оне мале ексцентричности које у ствари постоје код њих указују свакојако на то, да се догађаји у прапрошлости нису вршили са оном правилношћу и по оној симетрији, коју смо ми представили.

Лаплас узима, да је згушњавање у зони парâ могло причинити обртање планете око осе у истом смислу као и првобитно кретање небулозе око осе ротације паралелно централној оси. На тај се начин просто објашњавају запажене особитости у кретању планета.

Претпоставимо сада да та зона не досне да се сасвим згусне и сабије или бар да тачке згушњавања буду врло многобројне. У истом случају наградиће се као неки прстен од ситних тала. Таквом једном могућности објашњава се факат о прстену телескопских планета између Марса и Јупитера, којих сада има преко 400.

Узмимо да се сада ствара једна планета на показани начин. Она јој није чврсто тело већ само секундарна небулоза. Тек после веома дугог времена, а након серије постепеног згушњавања, она ће наградити једну од данашњих наших планета. Према горњем резоновању можемо и овде узети, да ће свака секундарна небулоза остављати зоне у парноме стању у равни свога екватора. Кад се те зоне потпуно прикупе и згусну граде сателите, који круже око планета у истом смислу као и планете око центра гравитације, а круже путањама, које су готово кружне а положене у равни екватора негдашње небулозе. Ти се сателити окрећу око себе непрестано у истоме смислу. На тај се начин објашњавају запажене особитости у кретању сателита. Ако ли се пак згушњавање поменутих зона вршило од многобројних малих језгра — гради се прилика као што је Сатурнов прстен,

Од првобитне небулозе на крају крајева остаће Сунце које се обрће око осе, непрестано у истом смислу, а раван Сунчева екватора биће екваторска раван негдашње небулозе.

Овде морамо обратити пажњу на то, да овако лепо схватање нарочито утврђује спектрална анализа, која је показала да су и Сунце и Земља састављени од истих материја. Свакојако је то исто и за све друге планете. А резултат спектралне анализе, бар за Марс, у свему утврђују и тај факат.*)

Спектрална анализа показује нам још, да су и звезде састављене од истих материја као и наш Сунчани систем. А то канда указује на неки заједнички извор. Ну космогонски проблем овако уопштен, веома се компликује и није решен.

И. Зајец

Чртомир и Богомила

Обраћамо пажњу још и на то, да су планете у почетку, па дакле и наша Земља, биле усијане лопте. То потврђује факат о централном усијаном језгру Земљину.**)

Пре Канта и Лапласа покушао је Бифон да протумачи прапочетак планета и сателита. Он је претпостављао, да на пр. нека комета, падајући на Сунце, истерује отуда грдну количину материје, која се далеко од ње групише у поједине лопте разне величине, а на већим и мањим даљинама од Сунца. Те лопте, пошто очврсну након хлађења, постају планете и њихови сателити. Та се хипотеза не може усвојити из многих разлога. Пре свега: маса кометска је сувише незнатна, да би ма која од њих могла одвојити од Сунца оволику количину материје, која се налази раздељена у толике планете и њихове сателите.

Кеплер је представљао, да је повремена звезда, која је запажена 1606. год. награђена од етерасте материје, која испуњује сав простор. Тихо Брахе сматрао је ону нову, своју звезду, 1572. као да је награђена од етерасте материје Кумовске Сламе. То је мишљење било веома распрострањено код астронома онога доба.

Анаксимен из Јонске школе био је још истакао идеју да су звезде постале постепеним згушњавањем неке првобитне материје, која је необично фино растурена по простору. Тако се мислило, говорило и нагађало, али је све то чекало на Хершела да покаже егзистенцију те небулозне материје; чекало је и на спектроскоп да покаже њен састав.

Београд.

проф. Ј. Михаиловић

*) Види о томе опширно у поменутој књизи о *спектроскопији.*

**) О тој појави говорићемо доцније у засебној прилици.

Сонет

Г-ђи Н.

Једне целе ноћи дрхтеђ' од чезнуња
Чекô сам Вас, госпо, пун мистичне наде.
У парку, те ноћи, иза цветна пруња
Плакала је бйста једне нимфе младе.

И кристалне сузе врцале су бујно
Низ сребрно лице на недра јој ледна.
Ах, те целе ноћи плакали смо нујно,
Дрхтеђ' од чезнуња, ја и нимфа једна.

У љубав сам Вашу посумњô те ноћи.
И док чеках зору у тужној самоћи,
Умираше тихо једна чежња врућа.

...Причô бих Вам бајку, пуну јужног плâма:
Ох, како ли љуби провансалска дама
И умире слатко од плава чезнуња!

Душан Малушев

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

написао

Тодор Стефановић Виловски

(наставак)

II.

Као што је познато, принц Јевђеније Савојски завршио је кампању против Турске, потпуним поразом Турака пред Београдом и освојењем Београдске тврђаве и знатнога дела Србије.

Битка пред Београдом била је 16. авг. 1717. (по нов.), а већ 18. августа закључио је Јевђеније са заповедником Београдским, Мустафа-пашом, капитулациони уговор, после којега је, на дан 22. августа, немачка војска заузела град и варош.

Још док се *принц Јевђеније* бавио у Београду, почело се са чишћењем вароши и са рушењем старих зграда и неупотребљивих утврђења. Он сам јавља Дворском Ратном Савету септембра и новембра месеца 1717. да је ђенерала *Одвијера* (O'Dwyer) поставио за привременог заповедника над Београдом, а за тим да је царска војска под командом овога ђенерала заузела тврђаву и да је све урађено да се варош и град очисте и да се све поруши што је старо и неупотребљиво.[1])

За тим се до закључења Пожаревачког Мира, услед којег је Београд дефинитивно дошао под власт немачкоримског цара, није ништа чинило. Тек после закљученог мира (16. 21. јула 1718.) и пошто принц Јевђеније прими управу Дворског Ратног Савета (Präsident des Hofkriegsrates), почиње опет живљи рад око ресторације вароши, а нарочито око утврђивања града. У то доба, отприлике, беше стигло царско решење, којим се усваја предлог принчев, да се Београд утврди по најновијем систему и да се варош изнова назида и да јој се да облик велике утврђене вароши.[2])

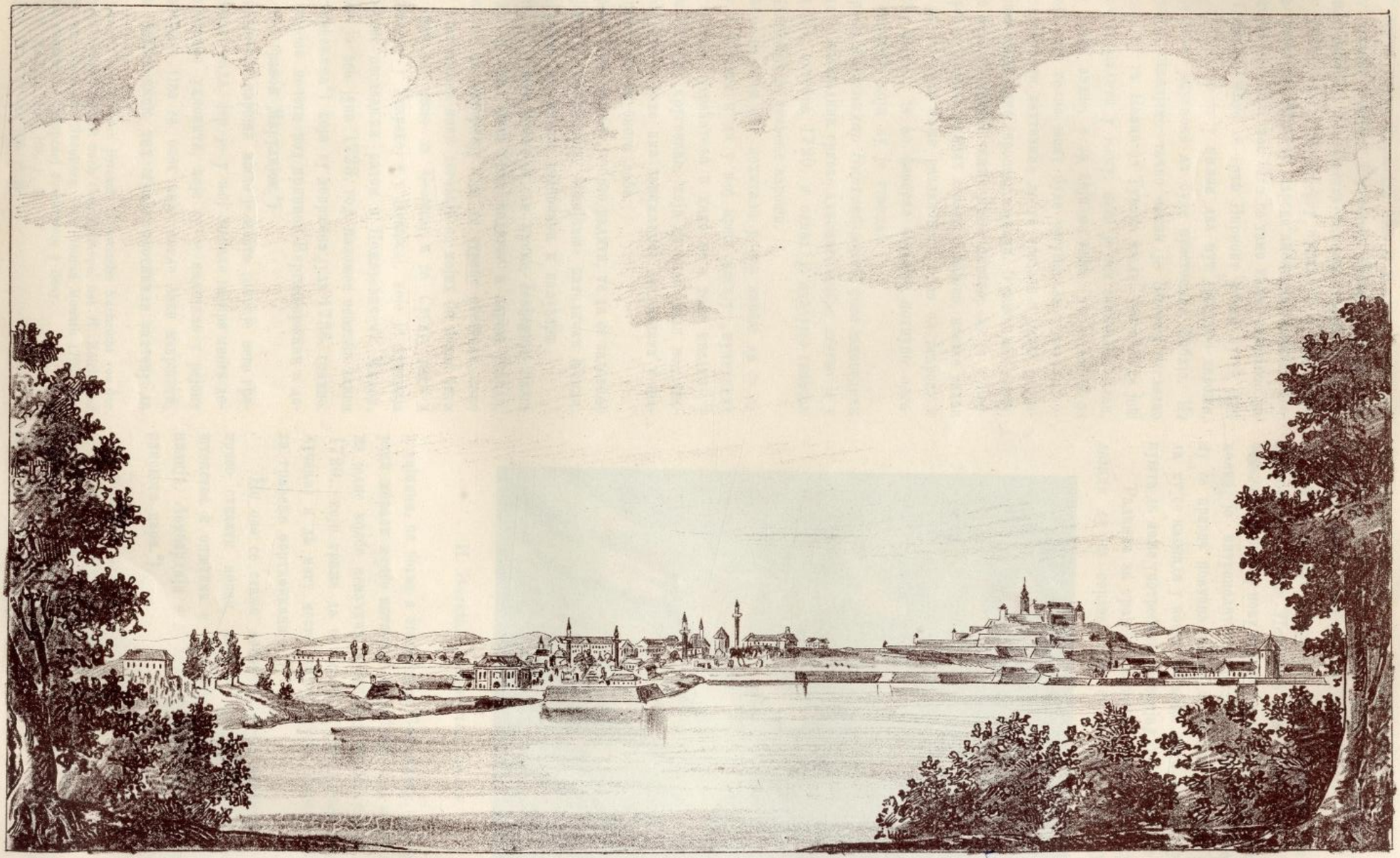
1719. год. пролазио је кроз варош за Цариград изванредни амбасадор цара Карла VI., граф Хуго Вирмонт са великом свитом и са многим скупоценим поклонима за Султана. Ова царска амбасада, којој се Султан одазвао изашиљањем свога ванредног посланика, имала је задатак, да по тадашњем међународном обичају утврди суседне и пријатељске везе између Бечког и Цариградског двора, које су биле прекинуте, а које су закључењем Пожаревачког Мира *„опет срећно настављене и коначно утврђене за вечита времена.“*

[1]) H. K. R. 1717—38 и 233. Pr. Exp. у Дворск. Рат. Архиву.

[2]) О овом предлогу принца Јевђенија било је помена у прошлом чланку. Рапорт принчев цару Карлу VI. као да је и под царем Јосифом II послужио као основ за даље ситуације о ресторацији Београда после заузећа града и вароши под маршалом Лаудоном (1789). Али се тада није ништа могло радити у том правцу, јер се рат с Турцима није свршио, и што је било несигурно, хоће ли Београд остати у рукама царевим. Свиштовски Мир показао је доцније, да је цар Јосиф имао право, када је за времена одустао од намере да град изнова утврди и варош назида и уреди. О овом периоду написао сам у „Бранкову Колу“ од год. 1901. расправицу под насловом: Две године из прошлости Београда (1789—1791), која је отштампана у засебној књизи у Српској Манастир. Штампарији у Ср. Карловцима.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

№ 2. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД ОД БАНАТСКЕ СТРАНЕ.

ЛИТ. П. МАРКОВИЋА-БЕОГРАД.

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“

У свити графа Вирмонта био је и његов главни секретар, некакав *Герард Корнелије Дриш*, који је о том путовању царског изасланства написао подебелу књигу, која је 1723. год. у Нирнбергу изашла.[3]) У овој књизи описује поменути секретар царске амбасаде тадашњи Београд, којим је онда, као што се тамо каже, управљао ђенерал Одвијер. Како се граф Вирмонт истим путем опет враћао у Беч, то се у књизи два пут говори о вароши, којој је било намењено да буде престоница Србије. Из овога описа сазнајемо тачно какав је Београд изгледао онда када су га Немци од Турака отели, јер се тада још није почело радити у њему, него је тек састављен план, који је Дриш видео, и за који он каже, да је леп и да ће варош, ако се по њему буде регулисала, у сваком погледу одговорити захтевима добро уређене и јаким фортификацијама обезбеђене европске вароши. О самом пак месту, какво је онда изгледало, каже Дриш писано, да је у Београду, услед рушења старих зграда и зидова, настао такав метеж, да се једва може разликовати ново од старог, и да је сав изглед, да ће ђенерал Одвијер потпуно одговорити задатку, који му је стављен.

Принц *Александар Виртембершки*, нови заповедник Београда и председник српске администрације, стигао је у Београд 13. октобра 1720. и одмах је предузео грађење нових утврђења и грађење вароши.

Како је тада све похитало у ову варош да се ту настани и обогати и да у њој врши мисију „културних и религиозних“ усрећитеља и како се о томе мислило у извесним Бечким круговима, који су онда били под утицајем језуита, о томе има занимљивих докумената у званичној преписци из онога доба.

Према томе, ваљало је брзо радити, те да се задовоље сви пријављени насељеници, понајвише католички Немци, а и сви разни католички мисионари и калуђери.

Али је у исто време и сам принц Јевђеније навaљивао, да се град што брже подигне и варош утврди, јер је желео да монархију и са те стране обезбеди, како је не би изненадили нови догађаји од којих би могло бити велике штете не само за Београд и за Србију него и за оне крајеве у Угарској и у Влашкој, које је Аустрија била добила последњим ратом и Пожаревачким Миром.

Тако је већ јуна 1723. год. положен основни камен новим утврђењима[4]) која су довршена јула 1736. године. Ови су радови почети под принцом Виртембершким а довршени под графом Марулићем.[5])

Утврђивање вароши ишло је много спорије него грађење самога града, јер је у њој ваљало најпре многе дотадашње зграде уклонити, које су се налазиле у рејону фортификација. Ово се опет није могло лако извршити, јер су се сопственици тих зграда противили захтеву да без икакве накнаде изгубе своје куће и плацеве, на које се закони о експропријацији нису примењивали, јер се Београд сматрао као освојена варош.

Тако н. пр. дознајемо, да је тадашњи Београдски митрополит *Мојсеј Петровић* имао кућу, која је својим темељем улазила у нову фортификацијону линију. Тога ради молио је митрополит председника Ратног Савета, да му се призна новчана накнада, на што је добио одговор да му се накнада у новцу не може дати, али да му се допушта да може употребити материјал своје порушене куће.[6])

Радници за грађење шанчева, бастиона и кућа долазили су са стране, али су за овај посао узимани

И. Зајец, словеначки вајар

и војници, па богме и становници Београдски, који су тога ради морали много патити и дангубити. Ово се јасно види из једне молбе немачких и српских становника из године 1720., који траже да се ослободе бесплатног рада (кулучења) и да могу место тога плаћати месечно 300 фор. за грађење фортификација.[7])

Но ово се стање доцније знатно изменило, јер је почео стизати новац, који је скупљан прилозима свештенства и општина у Аустрији, Угарској, Неапољу, Сицилији, Ломбардији и у осталим провинцијама немачкоримског цара.[8])

[1]) Gerard Cornelius von Driesch. Historische Nachricht von der Röm. Kayserl. Gross-botschaft nach Constantinopel des H. Reichsgraf Graf Hugo von Virmondt. Nürnberg. Pet. Conrad Monath 1723. Ова ретка књига налази се у дворској библиотеци у Бечу.

[4]) H. K. R. 1723. Juni 138. P. R.

[5]) H. K. R. 1736 Juli 105. P. R.

[6]) H. K. R. 1725. Juli 105. P. R.

[7]) H. K. R. 1720. P. Ex. fol. 1142.

[8]) R. F. A. (Архив минист. финансија). Фасцикла од 19. априла 1725. Извештај дворске канцеларије односно Папине Буле од 31. јан. 1725. којом се одобрава, да се од свештенства у аустријским провинцијама могу покупити прилози за овај циљ.

Како су ови прилози, као што сам већ једном поменуо, достигнули за непуних пет година суму од два милијона форинната, то је јасно, да су се отуда могли плаћати и лиферанти материјала и радници, а нема сумње, да је и многи новац нестајао у џеповима команданата и војних чиновника, јер је баш тога ради сваки час било тужаба и истрага.[9])

Као што сам већ имао прилику казати, творац новога Београда био је шеф инжињерије, пуковник и доцније ђенерал *Никола Доксат де Морез*, који је тада био на гласу као стручњак у грађењу фортификација по Вобанову систему, о чему је већ у неколико прилика дао доказа, а нарочито приликом грађења фортификација у Темишвару. Пуковник Доксат не само да је израдио план по коме је вршено грађење, него је и настојавао, да се посао изврши тачно и добро. Белешке у ратној књижевности — и ако их нема много, јер је доцније његово име навалице предато забораву — пуне су хвале о овом ђенијалном инжињерском официру, коме се нарочито утврђење Београда уписује у заслугу.[10]) Већ у октобру 1724. поднео је Доксат Дворском Ратном Савету тачан план о свему што је у Београду, у вароши и у граду, већ урађено и што још има да се уради.[11])

Уз овај план, којега је, на жалост, из акта нестало, има и тачан опис поделе Београда, његових утврђења, сокака и јавних грађевина, који је толико занимљив, да ћемо га читаоцима саопштити у српском преводу.

Разјашњење главног плана града и вароши Београда

1. *Горњи град* (Das obere Schloss). 2. Главна пијаца. 3. Цариградска капија. 4. Зидана касарна за један батаљон. 5. Касарне које ће се тек зидати. 6. Официрски стан. 7. Заповедникова кућа. 8. Стража. 9. Оружник. 10. Магацин. 11. *Водена варош* (Wasserstadt или Доњи Град). 12. Пијаца за свечаности. 13. Црква. 14. Пешачка касарна за 7 батаљона. 15. Стан за свештенство. 16. Пуковников стан. 17. Магацин за убојне лађе. 18. Велики оружник. 19. Профијантски магацин. 20. Занатлијски станови. 21. и 22. Станови за артиљеријске официре. 23. Официрски стан. 24. Касарна за коњицу (500 коња). 25. Капија која води у српску варош (доле на Сави). 26. Профијантска капија. 27. Варошка капија 28. Кула за барут. 29. Барутни магацин. 30. Вишњичка капија (доле на Дунаву). 31. Пристаниште. 32. Водена батерија. 33. Бедеми. 34. Ново пристаниште Commercium (трговачко пристаниште. Пројект). 35. Царинарница. 36. Нова Калова пивара. 37. Бедеми поред Дунава. 38. Кавалеријска касарна за 700 коња. 39. Станови за коњичке официре. 40. Болница. 41. Јеврејско двориште (Judenhof). Како немачки Јевреји не могу бити у вароши, то им је уступљен Стари Хан бр. 80, који граничи двориштем турских Јевреја. 42. *Немачка варош*. 43. Црква Тринитараца и манастир. 44. Трговачка пијаца. 45. Дуга или трговачка улица. 46. Миноритска црква и манастир. 47. Језуитска црква и манастир. 48. Капуцинска црква и манастир. 49. Кућа гувернерова (Ширинчана?). 50. Главна стража (Hauptwache). 51. Катедрална црква (католичка). 52. Варошка кућа. (Rathhaus). 53. Францишканска црква и манастир. 54. Пошта. 55. Српска митрополија. 56. Српска црква. 57. *Сриска варош*. 58. Капија српске вароши (доцнија Варош-капија). 59. Барутни магацин. 60. Велика пешачка касарна за 12 батаљона (Виртембергова касарна). 61. Павиљон за официре. 61. Главна капија или Виртембергова-капија (Стамбол-капија). 63. Редути. 64. Болница, где је пређе стајала велика џамија. 65. Камени мајдан или Ташмајдан (Steinbruch). 66. Вис. 67. Утврђење на вису. 68. Почето утврђење на левој Савској обали (са касарнама за пешадију и коњицу). 69. Друго утврђење са 2 редута. 70. Блато. 71. Понтонска ћуприја преко Саве. 72. Старо турско утврђење на острву. 73. Ново утврђење на острву. 74. Мала река или Дунавац. 75. Утврђење на Дунавцу са касарнама за пешадију и коњицу. (Ово је утврђење било на банатској страни). 76. Редути. 77. Комуникација са редутима.

И ако изгледа да је излишно и заморно ово сухопарно набрајање појединих грађевина, оно је ипак од велике важности за нас, који смо ради да се оријентишемо у старом Београду и да му сазнамо облик. Овај Доксатов рапорт може нам послужити као објашњење оних многих планова старога Београда, што се налазе по разним књигама из онога доба. У ратном архиву у Бечу има један велики и лепо израђени атлас са сликама и плановима, што га је 1838. године, по нарочитој заповести војводе Карла Лотриншког, израдио некакав Ф. Н. де Спар,[12]) и

[9]) Како се у том погледу газдовало и како су се чак и највећа господа као н. пр. сам принц Александар Виртембершки и ђенерал Одвијер користили новцима који им беху поверени, о томе има интересантних података у књизи Д-ра Драг. М. Павловића: Аустријска владавина у северној Србији. Београд. 1901.

[10]) *Никола Доксат де Морез* био је родом из Француске Швајцарске. Он је свршио инжињерску школу и ступио је у службу најпре курхесенску, затим холандску, док није постигао давно жељени циљ да постане официр у царевој војсци. Као коњаник, па затим као инжињерски официр, он је учествовао у многим ратовима и одликовао се необичном способношћу нарочито у грађењу утврђења. Приликом опсаде Темишвара он је управљао техничком страном опсаде, којом га је приликом принц Јевђеније упознао и заволео. Доксат је тада рањен, али се брзо излечио и много је допринео, те је Темишвар утврђен по Вобанову систему. По заузећу Београда постављен је за пуковника и шефа инжињерије. Као такав он је све до 1733. год. управљао свима пословима око утврђења Београда и око регулисања Београдске вароши. 1737. именован је за ђенерала и команданта Ниша. Када су Турци 1737. Ниш опколили, он је предао град Турцима, јер се осећао слаб да га одбрани. Ратни суд, у коме је имао многе непријатеље, осудио га је на смрт. Смртна казна извршена је над њим марта 1738. у Београду, у српској вароши, на догледу утврђења која је он градио.

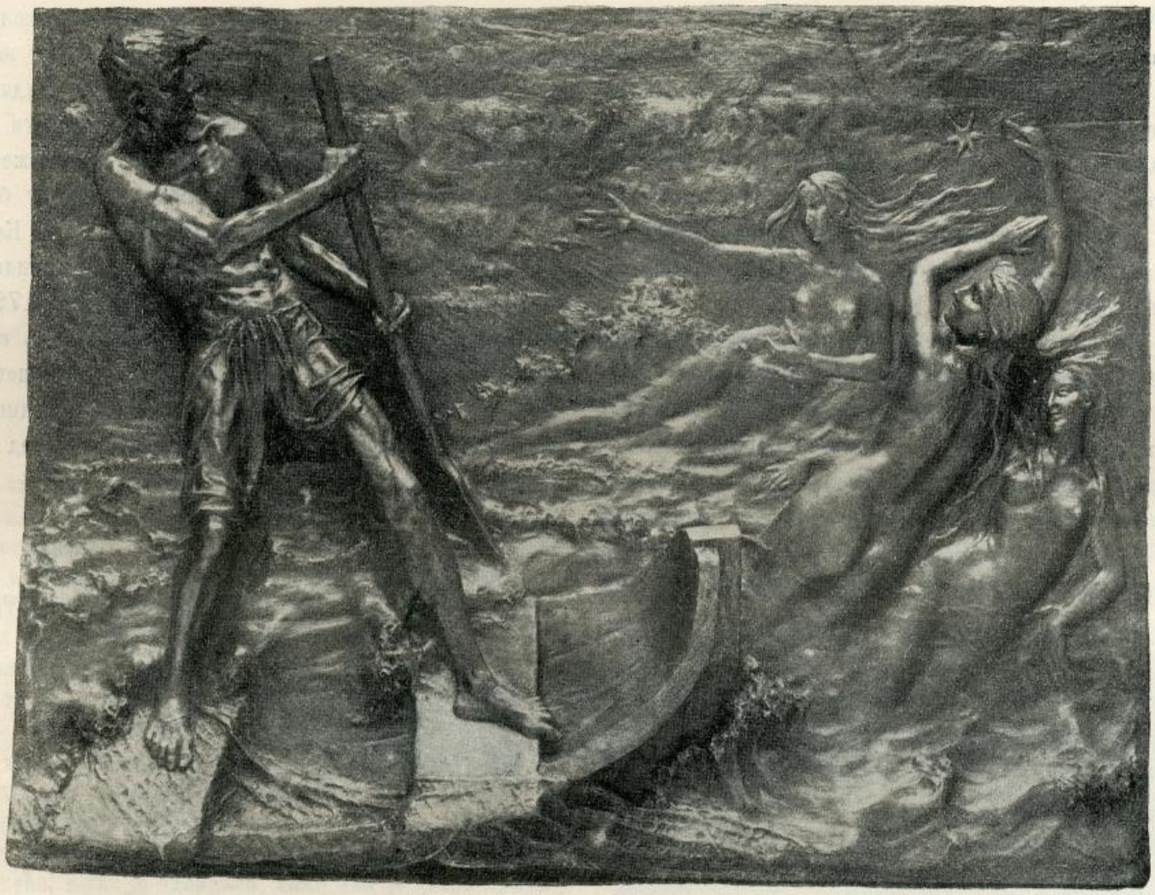
[11]) H. K. R. 1724. Oct. 457. Exp. Ingenieuroberst Doxat theilt die Ursache mit warum er verhindert war den Hauptriss (Plan) von Belgrad einzuschicken, überschickt das Project des Baues, sowohl dessen Befestigung, als Eintheilung der Gassen mit einer Explication..

[12]) F. N. de Spar. Atlas du Cours du Danube avec les Plans, Vues, et Perspectives des Villes, châteaux et abbayës qui se trouvent le long du Cours de ce Fleuve depuis Ulm jusqu'a Widdin; dessinné sur les lieux. Fais en M · D · CC · LI. (Gewidmet Sr. Hoheit dem Herzog Carl von Lothringen und Bar). Оригинал овога атласа налази се у ц. и кр. Ратном Архиву у Бечу.

то, како се види, са природе и на основу аутентичних података. Уза сваку слику градова и вароши на Дунаву има и по неколико планова, који су марљиво израђени. План Београда на коме су означена сва утврђења и све знатније зграде и цркве, потпуно одговара Доксатову извештају. Када, дакле, сравнимо Доксатову експликацију из г. 1724. са Спаровим „аутентичним“ планом из год. 1739, тада ћемо се лако уверити, да се извештај са планом подудара, а то значи, да је Београд до краја регулисан и утврђен онако како је било пројектовано.

фортификацијону линију, а тврђаву или прави град као унутрашње утврђење.

Град или тврђава (Innere Festung) делио се, као што је и данас случај, на два засебна, али зато опет главним утврђењима спојена града: 1. Горњи град (Obere Festung) и 2. Доњи град или град на води (Wasserstadt или Untere Festung). Варош, која је била такође утврђена и опасана јаким фортификацијама, била је у вези са градом, али је опет била град за себе, који се могао дуго бранити и издржати и најљућу опсаду.

И. Залец

Рибари

Утврђени Београд заузимао је простор који је у наше доба, отприлике пре 1867. године, био обележен: Дунавом и Савом и старим шанчевима и капијама.

У овом простору била је тврђава и варош. Што је изван овога простора било, сматрало се као градски рејон у ширем смислу. Јевђенијева циркумвалациона и контравалациона линија била је граница до које се пружао овај градски рејон.

Кад се узме у обзир да су ови Јевђенијеви (доцније Лауданови) шанчеви за све време аустријске окупације од 1717.—1639. били „интактни“, т.ј. да су задржали свој стари облик и да се војна управа живо старала о њихову одржању, онда ће се разумети, зашто су стари војни писци, кад год би било помена о Београду, говорили о троструким утврђењима (Dreifache Befestigung). Они су, без сумње, Јевђенијеве шанчеве сматрали као предња утврђења (Vorwerk), варошка утврђења као другу

Сем горњег и доњег града и утврђене вароши, била је, изван фортификација, али још једнако у градском рејону, *Сриска Варош* (Raizen-Stadt) или Српско Подграђе. Овај део спољашње вароши, у коме су живели искључно српски становници који су имали нарочиту општину са нарочитим српским магистратом, заузимао је простор између Савамалске улице, Мале Пијаце, Абаџијске и Министарске улице па све до Министарства Финансија, Бајлонове гостионице и Кнез-Милошеве улице (Топчидерског друма), рачунајући и онај простор на коме се данас налази велика касарна и Министарство Војно. Српских становника је, међутим, било и у самој вароши око српске цркве и митрополије.

На Дунавској страни, почевши до Палилулске Пијаце па до Тркалишта, била је немачка насеобина *Карлстал*, која је крштена именом царевим, а коју су населили већим делом дошљаци из немачког Пфалца.

На оној страни реке Саве под самим градом и, као што смо видели, на утоку Дунавца у велики Дунав, дакле на банатској страни, била су *два јака бастионирана утврђења*, која су била један део Београдских утврђења, а којима је био задатак да штите град и варош од сремске и банатске стране.

Између српске вароши и Карлстала, дакле на самом висоравну изнад Стамбол-капије, није било зграде сем велике болнице. Пред самом Стамбол-капијом (Württemberger-Thor), отприлике на истом месту као и данас, спајали су се Цариградски и Крагујевачки друмови, пак су овако спојени улазили кроз Виртембергову Капију у варош.

Главни део вароши почињао је код Виртембергове Капије па се отуда пружао поред Видин-капије или Царске Капије (Kaiser Thor) ка Дунаву све до Темишварске или Вишњичке Капије (Temešvarer-Thor). То је била *Немачка Варош* (Deutsche-Stadt), у којој су становали искључно немачки становници, који су имали нарочиту општину са нарочитим магистратом и кметом (Bürgermeister) на челу.

Око српске цркве и Виртембергове касарне, дакле отприлике на простору од Варош-капије до Стамбол-капије живео је у прво време немачке владавине, сем Немаца и војника, и знатан број Срба, Грка и Јермена.

Улице у немачкој вароши биле су праве и ишле су сасвим у правим, само на савијутцима испрекиданим линијама од Савских бастиона према Дунаву чак до близу бедема, који су чували варош од стране Дунава. Све што се данас налази сниже позоришта, Велике Школе и Чарапићеве улице, дакле Велика Пијаца, негдашњи Дорћол и данашња Јалија био је најлепши и најгосподскији део Београда, који се благом својом косом неосетно спуштао ка Дунаву, имајући леп изглед, чист зрак и положај ка великој реци, тако да се према свему, што се о њему зна, може тврдити, да је тадашњи Београд са својим чврстим и високим зградама, са мноштвом црквених кула и старих заосталих турских мунарета и са својим јаким утврђењима изгледао како каква велика европска утврђена трговачка варош на Дунаву.

Цигла за грађење испрва је печена на сремској страни близу Савског утврђења, а доцније у околини Београда. Како би се омогућило, да становници што брже и што јевтиније зидају куће, принц Александар је још 1725. год. предложио да се општини допусти да може пећи циглу у нарочитим цигланама и да може употребити камен из мајдана око Београда, који су били својина државна.[13]) Сем тога издала је Главна Команда у два маха потребне наредбе: како да се зидају куће и улице калдрмишу, а сем тога издата је год. 1729., када је већи део вароши био готов, наредба, да се покрај града и поред Дунава подигне еспланада за шетњу и да куће на еспланади не смеју бити више од једнога ката, како својом висином не би заклањале изглед осталим кућама.[14])

(наставиће се)

[13]) H. K. R. 1725. Juni 335. P. E.

[14]) H. K. R. 1729. Febr. 148. Exp. fd. На плановима из онога доба није означена еспланада, о којој се овде говори.

Зжаде ож...

Трепери Дунаво плаво,
Спушта се тихо вече,
А лаки чуниħ мали
Таласе бистре сече.

Ведро, весело момче,
Одважно веслом креће,
И пева милу песму:
Ружице, росно цвеће!

Онамо испод брега,
У сенци густа хлада,
Девојче љупко, бајно,
К'о цветак мома млада.

Сунце је зашло давно,
И тама пала свуда,
А чуниħ некуд иде —
Знаде он, знаде, куда!...

Черевиħ, јула 1905.

Сокољанин

О, када би цвеће знало...

(Х. Хајне)

О када би цвеће знало
Да ми срце пати сад,
Би се горко заплакало
Да ми стиша тешки јад.

И славуји кад би знали
Да сам тужан, болан ја,
Дивно ли би запевали
Песму која тешит' зна.

Кад би златне звезде знале
Шта ми срце мори сад —
Са неба би поспадале
Да стишају тешки јад.

Ал' не може нико знати!
Једна само бол ми зна:
Због ње срце баш и пати, —
Искида га душа та.

О.

Фридрих Шопен

(наставак)

У свој дневник Ж. Санд је записала: „....На жалост, десило се чега сам се највише бојала. Он је сасвим изгубио стрпљење, физичке болове сносио је лакше, али није био у стању да се бори са својим уображењем. Привиђало му се да је манастир, у ком смо живели, препун духова, и та фантастичка уображења мучила су га више но и сама грудна болест. Он се старао да сакрије од нас све што га је мучило, ну ми смо се ускоро досетили. Једном смо се враћали доцкан увече из шетње и затекосмо Шопена поред клавира у ужасном стању: очи су му бесвесно блудиле, коса му се најежила... Прошло је неколико минута док нас је познао, усиљено се осмехнуо и продужио свирање. За кратко време, што га је провео сам код куће, њиме је овладала, како нам је после причао, маса демонских идеја.“

Све што га је окружавало и што је видео и чуо: крик орла, снежни планински врхови, морска бура... све га је то силно умарало. Живот на острву био је не лечење, већ право мучење; једино још налазио је утехе поред Ж. Санд и њене деце. И поред свих тих непријатности, он је писао. Често под утицајима таквих околности, он је сав измучен седао за клавир и мелодије су се лиле; прекрасни „Прелудијуми“, које је ту написао, провејани су уображењем, горчином, тугом и свим оним шта га је окружавало, те ће вечито остати сјајним бисером у музичкој литератури. Некоји су из тих прелудијума препуни сени изумрлих манастирских калуђера, које је тако јасно виђао Шопен; посмртних процесија и др. (№ 15, Des dur, op. 28). Под утицајем веселих дечјих гласова и птичјег цвркута сећао се своје давне прошлости, свог веселог детињства, чезнуо је, тужио, очајавао и све поверавао свом клавиру.

„Али већина од тих његових радова препуњена је тако тешком тугом, да слушалац осећа поред насладе и страшан душевни бол;“ — пише Ж. Санд — „особито се то односи на један „прелудијум“ који је тако силан да доводи слушаоце до очајања.“ Тада је Ж. Санд отишла морем у град због куповине, ну кад се хтеде вратити, на мору се подиже силна бура, те због тога одоцне. Нервозни

Муслимански погреб

Шопен одмах уобрази најразличније неприлике; и кад их још дуго не беше, његова уобразиља дође до стварности: он привиде силно узбуркано море, мален чамац и у њему Ж. Санд и њезина сина, како се големи валови титрају њима, како их час пучина гута, час излећу на врх воденог брда; још мало и — већ тону; затим осети како сви леже на дну мора, осећа хладне капљице које клизе

по његову телу. Под таквим силним утисцима Шопен седа за клавир да блажи своју тугу и свој страх. Ето под таквим је утисцима написао свој знаменити прелудијум (по Листу: Fis-moll). „У њему је, вели Лист, излио сву своју страст љубави, мучење и бојазан, но ту дубину његове страсти Ж. Санд није могла осетити, није разумела. Једину епизоду француског живота, у свој Шопеновој музици, представља овај прелудијум.“

У пролеће 1839. год. отпутоваше у Барселону, а отуда преко Марсеља у Париз, за којим је Шопен необично чезнуо. Но само је требало допутовати а неспокојство га је већ обузело; шум и врева великоградског живота још горе утицаху на Шопена после манастирске самоће. Ж. Санд већ је била отпутовала на своје имање — Нохан — камо и сам Шопен похита. Чист сеоски ваздух и тишина опоравише га добро, а о јесени, заједно са својом пријатељицом и њеном породицом, врати се опет у Париз.

Врло се добро осећао у свом новом, раскошном стану и у кругу старих својих пријатеља и поклоника. На својим музикалним вечерима, он им је представио своје нове композиције: II Impromtu op. 36, 2 ноктурна, op. 37., Scherco cis-moll, op. 39, 2 полонеза, op. 40. 4 мазурке, op. 41, Valse, op. 42, Tarantelle op. 43 и т. д. све што је на селу компоновао. Све је то било испуњено свежином и оном истом тугом која веје и из ранијих његових композиција. Добар одзив пријатеља о тим новим стварима бадрио је његов дух. Но провођење дугих ноћи у друштву, нечување и све незгоде Париског живота учинише да га од 40. године нису више остављали симптоми туберкулозе. 1844. год. умре му отац. Овај га глас силно потресе, а још више немогућност да оде до своје миле отаџбине. Брзо за тим умре му и најбољи друг, Матушински.

Силе су га све више и више издавале, кашаљ га је већ гушио, а од изнемоглости морали су га по степеницама носити. Свему томе помогла је још више равнодушност Ж. Сандове, које се он тако бојао. Болест његова тражила је све више неге, међу тим Ж. Санд је имала двоје деце, око које се, као добра мајка, сама старала, а осим тога књижевни посао одузимаше јој све слободно време. За десет година заједничког живота често су се и свађали и мирили, но ипак су остајали стари другови, сад пак заједничког живота није могло бити. Као што је била поступила са Жил Сандом и Алфредом де Мисеом, тако и сад поче са несрећним Шопеном, кад јој беше већ досадио. Говорило се, како је Ж. Санд представила Шопена у своме јунаку, кнезу Каролу, у роману „Lukrecia Flaviani“ и оцртала све односе своје с њим. Јунак је благог карактера, симпатичан, али болестан, нервозан, љубоморан, поносит и аристократ; она жртвује себе, сноси све његове каприсе, и напослетку престаје да га воли, али га ипак не оставља и умире. Још за време заједничког живота, Шопен је читао тај роман тек написан, али ни најмање није могао посумњати да је то он; причања и сплетке нагнаше га да донекле поверује. 1847. године, после бурне сцене са њеним сином Морисом, а затим и са самом Ж. Санд, Шопен оде од њих; истог дана нађе себи нови стан и у самоћи је тужио за изгубљеном пријатељицом. Љубав је његова била толико силна да је преболети није могао. „Изгубивши њу и њену дружбу, ја сам изгубио и свој живот“ — говорио је он пун разочарања. Тек после годину дана виде је он још једаред: седела је у крају салона, код својих пријатеља. Кад је спазила Шопена, пришла му је, снажно му стиснула руку и једва изговорила „Фридриче!“ Био је нем пред њеним великим, црним очима и умиљатим гласом, који га је толико година крепио, постајао је неко време на том месту, без и једне речи, па се брзо уклонио из салона. То је било њихово последње виђење.

После револуције 1848. год. и после грандиозног концерта, када му је Париска публика излила сва своја осећања и ентузијазам, отпутовао је у Енглеску, желећи да се спасе свега што би га подсећало на недавну прошлост. У Лондону, пред његов долазак, изашла је о њему књига пуна похвала, но Лондон га је и без тога знао по његовим Париским концертима. Дочекали су га врло срдачно. Пољаци, тамошњи становници и емигранти, спремише му грандиозни банкет; на све здравице, напијање у његову част, он је одговорио: „Драги земљаци, ваш дочек и ваша љубав према мени дубоко су ме тронули. Желео бих да вам захвалим, али немам говорничког дара, не могу наћи речи које би изразиле моја осећања; дођите, драги пријатељи, к мени да вам музиком изјавим своју захвалност.“ Сви се са радошћу одазваше његову позиву, и он им је доиста много казао кроз дирке, подсећајући их на далеки рођени крај и његову славну прошлост. У Лондону је Шопен био представљен краљици Викторији и свирао је у двору; али јавно, и преко свега наваљивања, није концертовао.

Из Лондона оде, на позив своје омиљене ученице мис-Стирлинг, у Шотску, на њено имање, одакле је често ишао у оближња места и приређивао грандиозне концерте. Али ни овде се није осећао добро: честе вечери без сна, друштво, дуго свирање и узрујан живот, уз то хладна северна клима, туга и све друго још горе позледише његове нежне груди, те пође натраг у Париз. Ипак, због болести мораде остати неко време у Лондону, одакле је писао у Париз да му се припреми стан. Поред свих незгода сад је дошла и материјална; болест, силни трошкови и помагање земљацима исцрпше све његово имање, но пријатељи и другови старали су се да му и у томе помогну. Сама мис-Стирлинг тајно је асигновала 20.000 франака за његову помоћ. У Паризу, одмах по доласку, леже изнемогао у постељу: катастрофа се приближавала, наде више није било! Тада му из Варшаве и сестра дође. Туберкулоза је све већи и већи мах узимала, а последње тренутке провео је Шопен у ужасним мукама и све време у највећој нади на оздрављење. Његов стан непрестано су посећивали поклоници и извештавали се о здрављу његову. Још мало па и он сам осети своје стање; све започете и надовршене композиције, а тако исто и старе, које нису биле штампане и које он сам није ценио — спалише пред њим, по његовој наредби. Молио је да га сахране у оделу у ком је последњи пут концертовао; зажелео је да га сахране поред Белинија, кога је волео, и тражио је да му се на опелу свира Моцартов реквијем, ствар, коју је он сматра за идеал у музици. За све последње време, од његове постеље нису одлазиле кнегиња Черторижска, његова сестра и ученик Путман, који је ту поред болесникове постеље и ноћи проводио. Кад је скоро већ и агонија наступила, замолио је да му кнегиња Потоцка пева; поред самих врата из суседне собе поставили су клавир, и с њега су се разносили тихи звуци и умилно певање „Богородичине Химне“, која је, како се прича, спасла Страделу од смрти.

„Боже мој, како је лепо! Још..... још!“ уживао је изнемогли Шопен. Затим је кнегиња певала псалам Марчела. Наједаред њиме овлада страшна борба: агонија је

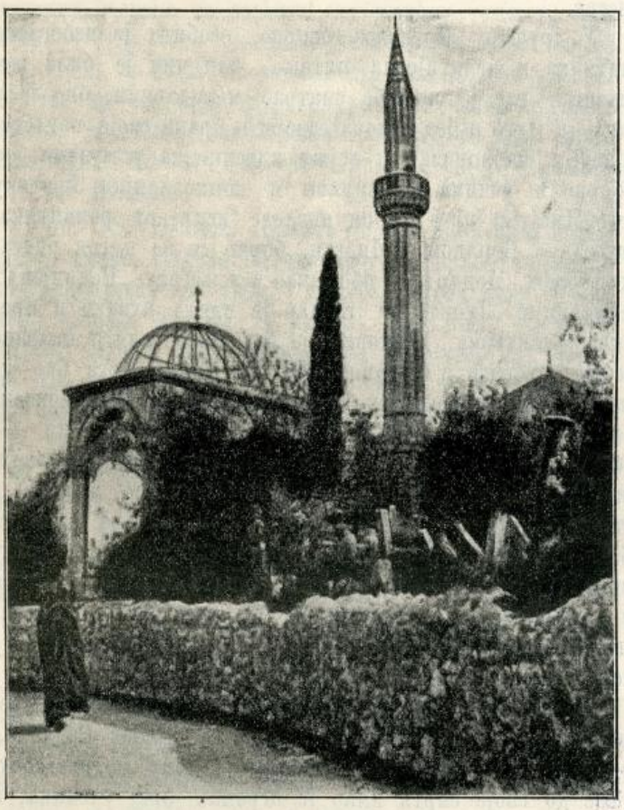
већ почела, божанствени звуци псалма још су се разлегали по соби као хор анђела; сви попадаше на колена. Шопен гледа кнегињу Потоцку, у белој одећи, обасјану сунчевим зрацима; осећа небеско блаженство, слушајући анђелску песму. Сутрадан, у понедеоник, причестио се и замолио да се одслужи служба Божја поред његове постеље, у присуству пријатеља и ученика његових. После службе са свима се опростио... Неколико часова спокојства, а затим и агонија у којој је и издахнуо у 2 часа ноћи 17. октобра. „Matka, moja biedna matka!“ биле су му последње речи.

Вест о Шопеновој смрти брзо се пронела по целом Паризу. За часак, и сва Париска интелигенција хитала је да ода последњу пошту своме генијалном љубимцу. Љубитељ цвећа био је ускоро као усред великог цветњака од силних венаца и букета. Његово је лице имало онај исти блажени, чисти изглед као и за живота; мирно је лежао усред цвећа, као што је некад снивао о свом животу у лепој домовини. Због грандиозне пратње, коју му је спремао цео Париз, сахрана је одложена до 30. октобра; за све то време стан Шопенов био је увек пун поклоника и цвећа. На дан сахране искупио се сав знаменити Париз да га отпрати до вечне куће. Пред мртвачким колима, у црном оделу, ишли су Мајербер и кнез Черторижски; мртвачки одар носили су уметник Делакроа, Плејел, Франк и кнез Черторижски. У цркви Свете Мадлене, за време опела, одсвиран је Моцартов „Реквијем,“ који су певали Вијардо, Кастелан и Лаблаш; затим је одсвиран Шопенов марш из B-moll сонате, инструментован Ребером, а Лефер-Вели одсвирао је на оргуљама два прелудија (H-moll и E-moll) Шопенова. Сахрањен је Шопен на гробљу Père-Lachaise између Белинија и Керубинија, где му је подигнут и диван споменик, рад уметника Клезингера. Сандук је био посипан, по његовој жељи, прво оном истом земљом, коју је у пехару добио при растанку од својих другова. Срце своје Шопен је оставио своме завичају, за којим је толико жудео, чију је судбину оплакао и стару славу опевао у својим композицијама. Оно је сахрањено у Варшави у цркви Св. Крста и над њим је подигнута биста композиторова.

Све ствари Шопенове, после његове смрти, биле су распродане, од којих је већину купила његова ученица и пријатељица мис-Стирлинг и у свом дворцу у Шотској начинила мали Шопенов Музеј. После своје смрти она их је завештала Шопеновој мајци и оне су пренесене у Варшаву, а после материне смрти остале су млађој Шопеновој сестри. Но 1863. г., за време устанка у Пољској, из куће у којој су биле ствари бачена је бомба на генерал-губернатора, те је војска ушла у стан и разбацала кроз прозоре, поцепала и искварила све што јој паде шака. Тада су упропашћене готово све ствари и сва кореспонденција Шопенова, слике, фотографије и остало. Сачуван је само клавир и понека ситница.

По спољашњости Шопен је био средњег раста, врло нежног састава. Дугуљасто бледо лице, чисто и јасно, подсећало је на девојачку невиност. Нос мало погрбљен, усне танке и нежне као у девојке; поглед дубок, сањалички; осмејак искрен и увек пријатељски; коса плава, свилената. Грациозни манири и покрети оличавали су чисто аристократску појаву. Карактер ватрен, али увек уздржљив. Шопен је особиту пажњу обраћао на своју тоалету; увек је био лепо и чисто одевен; сам он у шали је писао својим друговима, још за првих дана у Паризу, да му сав доход једва стиже само на рукавице. На кућни намештај Шопен је такође обраћао велику пажњу: његове су собе украшавале читаве серије ствари израђених рукама ученица и поклоница. По свима кутовима биле су размештене слике, фотографије и цвеће; само у салону, осим клавира и неколико столица, сав намештај беше — слика Листова.

Шопен се кретао у највишем друштву и свугде је био најбоље примљен. Још у Варшави био је љубимац жéнâ, и у њихову друштву био је весео, шаљив и љубазан. У Паризу је такође уживао нарочиту наклоност

Џамија и гробље

жена. Ученице његове, земљакиње и Париске аристократке, биле су му најискреније поклонице.

Био је родољуб до сржи костију и полосио се својом народношћу. Говорио је и писао, по могућности, само пољски, налазећи, да је то најмилозвучнији језик и да му може одговарати само француски, кога је он знао као свој матерњи.

Био је врло доброг срца и увек је помагао своје земљаке. Ванредно предусретљив и учтив, увек се старао да својим земљацима помогне у свему, да им покаже Париз, проведе куда треба, снабде, па чак и препорукама и новцем, у коме је и сам оскудевао.

„Писао је врло мало.“ — вели Лист — „Комично је изгледао када је прелазио с једног краја Париза на други само да одбије ручак или због других ситница, како не би морао писмом да се послужи. Аутографе је писао само својим земљакињама и то увек пољски.“

У Паризу је живео у друштву највиђенијих ондашњих људи. То беху Мајербер, Лист, Берио, Делакроа, Мицкјевич, Жорж Санд, Хајне и др. Са Листом је нарочито био у пријатељским односима, но у последње време су охладнели, па их и сасвим прекидоше. Лист је и даље осећао

пријатељске симпатије према Шопену, а после његове смрти написао је непристрасно и искрено једну од најбољих и највећих биографија његових.

У Шопену је био оличен понос пољски. Волео је природу и село, и чезнуо је за њима, али је исто тако волео и атмосферу Париских салона, где се осећао истински срећан. Већи део својих композиција написао је у слободној природи, у сеоској тишини и свежини.

Свирао је врло радо, само кад је било искрене жеље да га чују. Прича се, да је при смрти републиканац Кавењак зажелео да чује Шопена; кад су Шопену о томе јавили, он је одмах отпутовао и свирао на рђавом клавиру пред самртником, који се гушио у сузама од блаженства.

У друштву је мало говорио, особито је избегавао политичка и религијозна питања, али чим је била реч о музици, где је он себе сматрао меродавним, био је у стању да дуго и без одмора говори и брани своје погледе. Одричући шаблонизам и форму класицизма у музици, он се борио и речима и свирком и композицијом противу њега. Имајући пред собом погледе искреног романтика, напоредо с Берлиом и Листом, борио се за његов опстанак и успех. Моцарта је обожавао и у његову „Реквијему“ и симфонији „Јупитеру“ гледао је идеал музике и прототип романтизма. Бетховена је поштовао, али је налазио у њему грубости и оштрине; Шуберт је за њега био сувише реалан. Мелодраму и све слично њој (Вагнеризам) није могао трпети; није волео ефекте у музици — особито италијанске. Моцарт и Хумел његови су идеали. Сам пак Шопен врло је усрдно изучавао музику и детаљно проучавао све класике и композиторе новијега доба и правца; врло је много изучавао и теоријску страну музике; последњих месеца свога живота мислио је чак и сам да напише школу музике по фактима која је имао из свога искуства. Ну ово његово дело смрт је затекла у самом зачетку.

Врло много времена Шопен је поклањао својим ученицима. Од оног срећног дана, кад га је кнез Радзивил представио Парискоj аристократији у дому Ротшилдову, па све до своје смрти имао је огроман број ученика, и једна од највећих наслада била му је у педагошком позиву. Понашао се према својим ученицима увек строго и тактично. Чак и последњих својих дана, кад и с постеље није устајао, није напуштао ученике своје, и свирао им је лежећи.

Као виртоуз-пијанист Шопен је владао ваљаном техником, ну ипак није био у реду виртоуза какви беху Лист, Шуман, Калкбренер и др. Сам је говорио, да је за њега доста што своје композиције изводи онако како сам жели и ако је једно време озбиљно помишљао о највишој техници и намеравао да ступи као ученик код Калкбренера. Тон Шопенов био је нежан, сладак, мек и пун појезије — али слаб. Слабост тона и сметаше му у пропагандовању композиција, како је то радио Лист својим моћним тоном; отуда и неуспеси Шопенових концерата у великим салама. Два таква концерта, за све време Шопенова живота у Паризу, нису достигла очекивани успех: и сувише нежан и сладак његов тон губио се при pianissimo у огромној сали. Зато је Шопен брао лаворике по интимним салонима. У малом изабраном друштву, где је сва пажња обраћена на њега, где се осећао најбоље, где се сав одавао фантазији и импровизацији, — Шопен је био на висини своје славе. Он је чисто салонски виртуоз; свирање његово било је пуно појезије и осећања, и није само једну сузу изазивало у очима слушалаца. Нико није могао свирати његове ноктурне, прелудије, сонате и баладе са таквим осећањем као он; својом свирком увек је слушаоце водио за собом.

Аутобиографију своју Шопен је оставио у својим ненадмашним композицијама. Ограничити се на чисто клавирску литературу и доћи до таквих успеха! Шопен је и сувише волео свој инструменат и веровао у моћ његову; за њега оркестар и подељеност партитуре беху излишни. На десет прстију својих он је распоређивао сва своја осећања са таквим успехом какав још нико не беше достигао. Слободом форме и дикције створио је себи и много противника, али слушајући самог аутора, многи су се кајали за раније своја осуђивања и навикавали се на његово новаторство.

По правцу својих композиција он је романтик и то један од првих, а по духу чист лирик. Он пева највише своју тугу и срце ојађено због несреће своје отаџбине: пева њену сјајну прошлост, њену славу и силу и свугде се види проткана она златна жица туге и бола његова. Шопен је осећао ту своју особину и говорио је да само у пољском језику има реч, којом би се она окарактерисала; то је реч „Zal“, која не значи само једну тугу или жалост, већ и више — цео конгломерат. Већина је његових композиција *тугованка*; остале су пак или описи пољске историје или сељачка идила (соната H-moll). Дух његов — поносит, аристократски — излио се у Полонезама (As-dur и A-dur), а оне су слике сјаја и богатства пољске шљахте, прави бисер нанизан на свили.

Још у младости био је под силним утицајем новог патриотског правца у литератури чиј је вођ био Бродзински а затим и Мицкјевич. Шопен се још тада одушевљавао народним мотивима, још тада их је скупљао, разрађивао и идеализовао на клавиру. Већ прве његове композиције показале су куда ће и којим путем поћи млади уметник. Шопен има врло велики значај за пољску музику, па и за сам живот. Већ после првих његових композиција овако је о њему писао Шуман: „Када би моћни северни цар знао какав му страшан непријатељ прети у Шопеновој музици, он би музику забранио. Шопенове су композиције топови скривени у цвећу.“

И ако се у првој композицији његовој (Rondo, op. 1) чује утицај Хумела, његова љубимца, ипак већ у својим композицијама после ове — ослободио се сасвим туђег утицаја и пошао својим правцем. Већ после op. 2 (Варијације Моцертова мотива) Шуман пише: „Доле капу, господо! Пред нама је геније!“ О његову „Трио“ (за клавир, виолину и чело, op. 8) исти Шуман вели: „Како се обистинило наше прорицање; како је победоносно устао и ступио у рат са филистарством, како напредује: све простије а уметније!.... Ово је дело благородно, сањаличко, како није певао још ни један песник до сада, оно је своје врсте, како у детаљима тако и у целини. Његова је свака нота музика и живот.“ (Шуман је у то време био један од најзнаменитијих критичара за музику).

Свој правац Шопен није до смрти остављао. И ако је романтик, чист националист (Лист вели, да једино његова епизода из француског живота, Fis-Moll прелудија, није у пољском већ у француском духу); многи га ипак сматрају за француског композитора! Зар је довољно живети у Паризу па бити Француз? Треба послушати макар и једну мазурку, етиду, прелудију његову и одмах видети сву његову чисту пољску душу. Он је дика и понос Пољака и свих Словена!

Богатство мелодија, фина хармонија, смелост и дар ретко ће се наћи скупљени у толикој мери. Композиције су Шопенове бисер-капље, кристали невиности, управо онакве какве их је он осећао.

Шопен није много написао — свега 65 дела — али све што је написао ишло је лепо, свеже, па је чак и данас најомиљеније у музикалном свету. Он је неумитан према својим композицијама: што се њему није допадало, није ни износио у јавност; а све те и недовршене композиције пред смрт је спалио, да не би најмање омрчио своје чисто име. Но то што је остало после њега, што је он сам признао за добро и ваљано, остаће довек! Од великих соната и концерата па до најмањих етида од 18 таката — све је бисер, све заслужно имена великог композитора. Готово сва дела своја Шопен је компоновао за клавир, изузимајући неколике ствари са клавиром и другим инструментима или са оркестралном пратњом.

Кратки преглед свих Шопенових композиција биће од користи и интереса за поклонике његове музике.

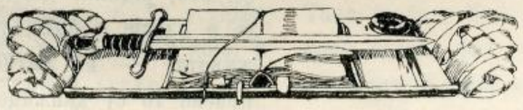
Два концерта за клавир, ор. 11 (E-moll), написан 1829. год. и ор. 21. (F-moll) написан 1830. године, доста су слични међу собом. Може се рећи, да су то две најстарије Шопенове композиције, јер уступају много концертима новијих композитора Листа, Шумана, Брамса и др. Оба су с пратњом оркестра, али је хармонизација сувише бледа и монотона, неоправдана и неискусна. Но они су и сад врло честа појава на екстради, већином као пробни камен младих виртуоза. Пуни су мелодија и елегантности.

Три сонате. 1) ор. 4 (C-moll). Младићска композиција, једнака са шаблоном утврђене форме; по свој прилици да је написана под утицајем Елснера — његова учитеља. При првим почетцима Елснер се врло оштро и критички држао према композицијама младог Шопена и захтевао је промене и поправке. Сам Шопен рачунао је ову сонату у слабије своје композиције и за живота му није штампана. 2) ор. 35 (B-moll). Компонована у најбољем доба, када је Шопен достигао апогеја своје славе. Она је оригинална по форми и једно од најкарактеристичнијих дела. Проткана оним Шопеновским „Zal“, она нам износи слику душе композиторове. Ну с правом је можемо назвати епизодом из живота самог Шопена. Она је пуна жалости и туге; од самих првих бурних акорада па до самог Final-a брује кроз њу тамни самртнички глас. Колико тешких уздаха и болова у њој, колико патње и очајања (scerco); али на слушаоца тамни облак с ужасом налети тек при дубоким и тешким акордима Marcia, — који је и Шопена испратио у вечну му кућу. Ту је он предвидео своју судбину, сам себи по својој души скомпоновао самртничку песму. Монотони, тешки, све нижи и нижи акорди подсећају на самртнички спровод, чује се по катkад, из далека, брујање звона. Но бурни ужасни Finale диже вас из дна тартарских мука, диже у сферу наших човечанских несрећа те осећате сву њихову тежину; али за часак — јер опет почиње стара песма. Да, све је свршено; још по који стари познати тон долеће до вас, још се час по час чује брујање удаљеног звона... Време прође и ви се сећате давне прошлости? чују се њени звуци — Allegro из Final-a — но све је доцкан, све је свршено, смрт је већ покосила!

3) ор. 58 (H-moll). Соната је ова написана, и ако у доцније време, кад је Шопен много страдао од болести и свих непријатности, ипак у сасвим другом духу. То је страница сећања на далеку идилну прошлост, на село, детињство, радост, прву љубав; она је готово сва лака, весела, светла, искрена — пасторална, но и она није прошла без тога „Zal“. Шопен није могао одолети своме срцу те да и у њу не улије мало чемера и горчине, бар тугу за прошлошћу. То „Zal“ баш усред ове светле композиције и силније утиче на човека. Finale вас подсећа, колико је композитор плакао и тужио за том сјајном прошлошћу, коју је он оцртао мало пре у Allegro Scerco и Largo — од кога и почиње туга.

Осим ове три сонате, Шопен је написао и једну соната за клавир и чело ор. 65 (G-moll) — последња његова композиција, једна од његових најбољих ствари. Ту је Шопен изложио сву грациозност и блесак форме, лепоту звука и њихових преплета, све што је стекао за свога кратког уметничког живота. И поред свих лепота и поезије, она се ретко чује.

(свршиће се)

Бол

Ја осећам исто што осећа дете
Када се с непажње о што лупи јаче,
Те у болу томе, ком је само криво,
И не знајући зашто — смеје се и плаче!..

Ја сам свему кривац: крив што тебе волех,
Крив што си ми срећа и утеха била,
Крив што нисам знао шта у себи скриваш,
Крив што сада лежим поломљених крила.

Судбина је таква! Ја морам да трпим
Удар што ме снађе у заносу јачем;
Те зато у болу, што га сам учиних,
Исто као дете — смејем се и плачем!..

С. Јов.

Урочице

I

Живети до смрти — то не уме свако,
Умрети пре смрти — то је врло лако,
Живет' и по смрти — мало који зна:
Та се милост само избранику дâ.

II

Време дух је прави,
Дух и мој и твој...
Ко убија време —
Дух убија свој.

III

Част је за човека
— Пуна ретке сласти —
Моћи се одрећи
Незаслужне части.

IV

Да је пример сваки
Што и савет лаки,
Требало би само
Примере да знамо.

V

Наше је право *глад*,
А наша дужност *рад*.

VI

Цео свет је само
Одсјај твог живота:
Понекад је „ужас".
Понекад „дивота"!

VII

Кад је жеља израз
Онога што треба,
Тражи ма се чуло
И до самог неба!

VIII

Истина и лаж су
Близнакиње праве:
Не знаш шта је која
Кад се где појаве.

IX

Ко душмана својих нема
Да се носи с њима,
Не сме рећи ни да само
Пријатеља има.

X

Диоген је са фењером
Кроз Атину своју заш'о:
Човека је наћи хтео,
Ал' га нигде није наш'о!

Данас нико то не тражи,
И у том је нека мéна:
Ил' су људи вазда исти
Или нема — Диогена?

О.

У зрелом житу

Ишли смо узаном стазом кроз жито, чије се класје, већ позлаћено, нијаше под теретом једрога рода. Моји погледи се расипаху по томе мору, кроз које иђасмо, докле ти измицаше напред, и ја те често губљах из вида — тек те нестане у златним валима. Дуго иђасмо тако, а кад те стигох, ти увезиваше црвене булке, правећи киту. Ја узех од тебе један тај цвет, румен као ти што си, и узабрах један клас жита, једар као ти што си, па остах ту с њима, а ти ми ишчезе опет. Мени се чудан учини цвет — много пута ја видех то цвеће и увек воледох његову боју; много га пута узабрах и ја, и раскошно се окитих њиме, но тад не могах — учини ми се као да ми је на руци крв. А кад погледах тамо кроз жито и поред стазе: на много места црвени цветови као капље крви — као да је неко рањен ишао, а из ране му крв капала! И лепо видим где је клецнуо — ту их је више; где је клонуо и пао сасвим — ту их је много; за тим се, ето, јадник, дигао и посрћући даље је ишао, бодући се о класје и позлеђујући... И ја се стресох од слике живота. — То житно море хлеб је насушни, а цвеће црвено то су капљице из срца оних што за њега раде: док они копају, сеју и беру и док парчетом хлеба заложе тај живот гладни и ненасити, дотле је срце, све избодено, крв изгубило и увехнуло.

— Отад се не китим више булкама.

Ст. С. Н.

Сиротињске очи

(Ch. Baudelaire)

Ах! Ви бисте хтели да знате, зашто вас данас мрзим. Биће Вам свакако теже да ме разумете него ли мени да Вам објасним, јер сте Ви, уверен сам, јединствен пример женске неприступности која се игде може наћи.

Провели смо заједно један дуг дан, који ми је изгледао и сувише кратак. Обећали смо једно другом да

ће нам мисли бити заједничке, а душе од сада — једна само... Сан који, пре свега, није ни мало оригиналан, ако не због тога само што о њему сваки сања, а никому се не остварује.

Увече, мало уморни, хтедосте се одморити пред једном новом кавaном, која беше на углу неког новог булевара, дуж којега беше још пуно рушевина, али који ипак достојанствено показиваше свој недовршени блесак. Кавана се блистала. И само гасно осветљење разлило се свом јачином, те обасјаваше зидове који заслепљиваху својом белином; блиставе огледалске површине: злато на ивичницима и корнишама; пажеве једрих образа, које вуку пси на узицама; осмешљиве госпође са соколима на рукама; нимфе и богиње које носе воће, колаче и дивљач; Хебе и Ганимеде који испруженим рукама подносе мале амфоре са пићем или двобојне обелиске украшеног сладоледа. Цела историја и цела митологија беху прождрљивости стављене на услугу.

Десно пред нама, на путу, стајао је човек четрдесетих година, суморна лица и проседе браде. Једном руком држао је једног малишана, а на другој му беше малено створење које је било и сувише слабо да би само могло ићи. Вршио је дужност дадиље и извео је децу своју на чист вечерњи ваздух. Све троје беше у дроњцима. Сва три лица необично озбиљна, а сва три пара очију упрта у нову кавану, упрта са подједнаким дивљењем, али са различним изразима, према годинама.

Очеве очи као да говораху: „Како је дивно! Како је дивно! Рекао бих да је све сиротињско злато на овим зидовима!“ — А очи малога дечка: „Ала је дивно! Ала је дивно! Само у ту кућу не улазе људи као што смо ми!“ — Што се тиче очију оног сасвим малог, — беху и сувише заслепљене да би могле изразити ма шта друго осим глупе и дубоке радости.

Песници веле, да је душа у задовољству — добра, а срце — нежно. Овога вечера песма је имала право, бар за мене. Не само да бејах разнежен овом породицом очију, но се и застидех наших чаша и боца које беху веће од наше жеђи. Окренух своје очи према Вашима, драга моја, да у њима прочитам *своје* мисли. И утонух у Ваше лепе и чудновато слатке очи, у Ваше зелене и пуно ћудљиве очи, надахнуте Луном, а Ви ми рекосте: „Ови су људи несносни, и они и оне њихове разрогачене очи, широке као колска капија! Умолите газду да их уклони!“

Ето, драги мој, како је тешко разумети се! Ето, како се мисли не слажу ни код оних који се воле.

Са француског превела А.

Уз наше слике

Фран Прешерен (вајао И. Зајец), Прешернов Геније (вајао И. Зајец), Лик Ф. Прешерна (вајао И. Зајец), Надгробни споменик Прешерну у Крању, Кућа у Врби, у којој се Прешерен родио, Кућа у Крању, у којој је умро Прешерен, Чртомир и Богомила (рељеф са Прешернова споменика, вајао И. Зајец), Рибар (рељеф са Прешернова споменика). — 28. августа о. г. свечано је откривен у Љубљани споменик највећем словеначком песнику Д-ру Франу Прешерном. Одужујући се успомени Прешернова генија — „Нова Искра“ објављује ово неколико слика које су, у овој прилици, довољне да њене читаоце сликовно обавесте о песнику и његову споменику.

Иван Зајец, словеначки вајар. — Зајец је рођен у љубљани 15. јула 1866. године. Матере своје није упамтио, јер је умрла док није био довршио ни прву годину свога живота. Још у основној школи Иван је показивао редак дар сликарски и већ је зарађивао по неки грош, пресликавајући поједине илустрације из немачких листова. У 13. години ступио је у очев атеље, који је такође био вајар, и учио се практички вајарству, дрворезу, литографији и моделовању. У својој 18. години изгуби и оца, а брзо за тим повериоци продадоше све што је било у атељеу, те Иван остаде сирота без игде ичега. Тада је баш био довршио „Лурдску Богородицу“, свој први повећи рад, те га пошаље словеначкој богаташици Јосипини Хочеваревој, молећи је да га узме за свога питомца. Може се замислити његова радост, кад је добио повољан одговор и наредбу да пође у Бечку Академију као госпођин питомац. Због доцне пријаве, морао је годину дана пробавити у стручној школи проф. Бренека, па је тек тада ступио у академију. На крају друге године академског ради добио је сребрну медаљу за композицију „Св. Бонифације обара Воданов храст“. Био је ученик Холмеров и код њега је остао 4 године. — 1893. године ступио је у специјалну школу проф. Кундмана, где је прве године израдио и нашим читаоцима познату статуу „Уплашони Сатир“ („Нова Искра“, бр. 4.). За овај рад добио је 400 круна, као нарочиту академску награду. Од тога доба до данас израдио је Зајец велики број вајарских творевина, међу којима се истичу: „Света Тројица“, „Адам и Ева“, „На гори Таворској“, „Богородица“ (у Кршкој цркви). — 1898. г. путовао је по

Италији, и то му је, како сам вели, била најбоља школа. По повратку са пута отворио је свој атеље у Бечу. У то доба долази и конкурс за Прешернов споменик, и Зајец добије прву награду. 28. августа ове године тај је рад свечано објављен и предат Љубљанској општини на чување. — Ове године довршио је Зајец и Вегов споменик о ком је и туђа штампа најповољније писала. —

Мухамедански погреб, Џамија са гробљем. — Обе ове слике доносимо, као и пређашње две, уз Ђоровићеву приповетку „Ђулбегова Зејна“.

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Уметност у својој суштини

Из године у годину све се више пише и расправља о уметности; на свима немачким великим школама држе се предавања о естетици, и као што се труде умови што стварају, тако се труде и они што у њиховим творевинама уживају, да проникну у суштину саме уметности; ипак, како мало знамо о тајанственом поступку, како постаје једна, било која, уметничка творевина. Многи, и то озбиљни људи, и после толиког лупања главе таман су дотле дошли, да слежу раменима када се поведе реч о естетици, а у многим круговима, којима се не да порећи интелигенција, реч „естетичар“ добила је, да кажемо, пола подругљиво пола подцењљиво значење. Било их је који су покушавали да естетику подведу под природне науке, не би ли се како прикучили путем реалног испитивања, дакле експериментом, тајанственом процесу уметничког стварања и уживања у уметности. Данас, пак, изгледа као да је за естетику, ту тако мало познату или боље погрешно тумачену науку, свануо нов дан. Професор Конрад Ланге написао је књигу (*Das Wesen der Kunst.* Grundzüge einer realistischen Kunstlehre. Zwei Bände, Berlin 1901. *Уметност у својој суштини* и т. д.) коју не сме пропустити а да не чита ни један, који се бави уметношћу. Он је мисли, ка којима су тежили сви теоретичари последњих година, свесни мање или више о правоме путу, свео и изнео у јасном облику. Дабогме да на његовој згради има још много што шта недограђено и недотерано, али ту су чврсти зидови и Конрад Ланге може с правом себи у заслугу приписивати, да је овом књигом ударио темељ модерној естетици. До сада се поред све муке и труда са неком непоузданошћу доказивало и сматрало да је задатак уметности, да нам изнесе нешто што је лепо, етички од вредности и човечански значајно. Ово је, наравно, дало повода питању и другим дебатама: на шта је то лепо? етички од вредности? и т. д. Данас знамо да је свака уметност лепа, која је човеку од користи, а свака рђава, која му шкоди. Корист пак и штету, као неминовни производ уметности, добија он, т. ј. човек, посматрањем уметничког производа, изложивши тиме себе утицају онога што је уметник створио. Говорећи о штетности и користи од уметности све нам је пре у виду, пред очима, само не практична страна. У сваком уметничком послу главно је оно што је опште човечанско, као и у колико задовољава природни инстинкт, како онога што ствара уметничко дело, тако и онога који у њему ужива. Језгро и главно питање гледе естетике јесте и остаје: Шта је то управо уметничко опажање, посматрање? Шта се све збива у нама, да нам се оно, што је уметнички лепо, изазове (пробуди) у свести? То збивање, тај процес у нама, модерни испитивачи како нису назвали и означили, и сваки тај назив представљао је сам собом читаву малу доктрину. Тако, тај процес стварања свести о уживању у уметничкој творевини био им је час саосећај, час асоцијација, резонанција, унутрашње подражавање и т. д. Исто тако им је и данас, као и од увек, суштина уметности у естетичној привидности, у илузији и свесној самообмани. Објективне особине било ког уметничког дела, које изазивљу и покрећу овај душевни процес, сад баш поменут под толиким разним називима, чине оно лепо у уметности. Лепота дакле није ван нас него у нама самима. Она није ништа друго него извесни однос између наших осећаја и спољњега света. Према томе нема лепоте саме по себи, као што нема ни апсолутне топлоте ни хладноће; и с тога је веома смешно одређивати, односно постављати, законе о лепоти или износити као пример за лепоту погледе из давно минулих времена, као што то многи нерасудно чине. Лепота дакле није ништа друго, него одношај између наше свести и облика односно садржине неке ствари. Међутим естетичари су увек до сада били доста једнострани, те су на дефиницији облика и садржине заснивали своју науку о уметности. Естетика форме (облика) исто тако је погрешна и давно се преживела као и естетика садржине. Нема уметности ако нема и посматрача. Лепота је у значају самога предмета а не у слици, коју он у нама буди.

Стварање слике и илузије и свесна самообмана с којом се ми њима предајемо јесте права суштина уметности. Уколико је дејство једне уметничке творевине трајније, тиме што не буди илузије само у савременика него и доцнијих поколења, утолико та уметност изгледа савршенијом. Кла-

сично је оно дело, чије илузијоно дејство векове (времена) преживљује. Нагон за илузијом је у човека то исто што и природан нагон. Свака епоха у уметности тежи за што већом илузијом, те се служи и јачим средствима да је створи, јачим, велим, него у епоси, њеној претходници. Растењем културе расте и потреба за илузијом код човека, а расту и средства да је задовоље. Нагон за уметношћу у самој ствари је исто што и нагон за игром. Обоје, и игра и уметност, имају исти циљ, исти карактер, и то је да увеселављају. Није свака игра и уметност, али је свака уметност игра илузије. Што је за дете игра, то је за уметника уметност. Уметност и игра јесу вежбања природних снага и човек осећа потребу да их, те снаге, вежба. Уметношћу и игром човек се занима њих самих ради и оног уживања при томе. С практичне стране оне су бесциљне и баш та бесциљност, тако да је назовемо, знак је по коме ћемо их познати. Конрад Ланге дошао је до ове дефиниције о уметности: Уметност је донекле урођена донекле вежбањем стечена способност у човека да прибави како себи тако и другима на илузијама засновано уживање. Из свега, што је у књизи изнео, излази да је у стварању илузије суштина стварања каквог уметничког дела и уживања у њему. Њих, т. ј. илузија, има, дабогме, разних, тако: илузија опажања (посматрања), осећајна и илузија складности и расположења, илузија покрета и снаге. Сликарство је уметност илузије посматрања, музика пре свега илузије осећајне и складности, архитектура и играње првенствено уметност илузије покрета и снаге. Илузија у самој ствари није ништа друго до *варењашање* у нашим мислима. Сликар нам изнесе парче платна премазано бојама и овим мртвим објектима, платном и бојом, присили нас, или боље рећи изнуди нам да створимо себи живу слику; ми преносимо дакле слику у живот, оживимо је. Овај тваралачки акт свести јесте уживање уметности (Kunstgenuss). Тај акт потпуно одговара акту, којим је вештак своју представу пренео, преобрео у слику. Естетичко уживање у једном уметничком делу не зависи ни од садржине ни од облика његова, него почива или боље зависи ли од јачине и живахности илузије у коју нас уметник преноша. Значај једног уметничког дела лежи у моћи да пробуди и подстакне илузију. Сви уметнички прикази, у којима нам се износи природа, у ствари су само привидна слика и посматрајући њу у нама се ствара представа у природи. Ова представа састоји се у томе, што ми ону привидност пренесемо на стварност т. ј. створимо је пред собом у мислима као да је ту. Док ми то чинимо т. ј. посматрамо, ми сами у себи стварамо, отуда је сваки који посматра какво уметничко дело и ужива у њему, у тренутку уживања, и сам творац. На сваки начин творац по милости дотичног уметника. Моћ уметникова обелодањује се у томе, што нам он, ни више ни мање, него силом наметне представу о ономе, што нам је изнео помоћу својих средстава. Да би пак то могао, мора његова представа о свету и људима или одговарати нашим дојакошњим представама (појмовима) или мора ове т. ј. наше представе тако ширити, да ми у оном уметничком делу гледамо другу природу. С тога ће оно познато, старо и освештано начело вечито и важити: *у уметности је главно не оно што је истинито* (Das Wahre) *него оно што је вероватно* (Das Wahrscheinliche).

(свршиће се)

„Писма, што га не стигоше“[1])

Писма што га не стигоше, натпис је књизи, која је за две године дочекала преко седамдесет издања, — а бесумње и у току ове године још које, јер тешко да нам је баш последње издање до руку дошло.

Књига је та и својом субјективном и својом објективном страном начинила, одмах чим се појавила, велику сензацију, која је појачана тим, што је изишла анонимно. Ну убрзо је постала јавна тајна, да је књигу написала жена садашњега немачког посланика у Београду, гроfица *Јелисавета Хајкинг* (Elisabeta v. Heyking).

Садржина се књиге, управо њезина фабула, даје испричати са неколико речи. Сестра прати брата на његову путу по Азији и по Америци. Брат је заступник једне велике трговачке куће, сестра је удата, али јој је муж у једном заводу за умне бонике у Немачкој. У Пегинку се упознаје са једним Немцем, човеком умним и племенитим, и ступа с њим у amitié amoureuse, као што такве односе назва једна такође анонимна француска списатељица, која се отприлике у исто доба јавила.[2]) Пошто је удата, не може се назвати његовом, али када она оде са братом у Америку, а он својим послом у унутрашњост Кине, пише му она ова писма и шаље их poste restante у Шангај (где ће се он неко време задржати при повратку из унутрашњости), очекујући да „ако то већ не сме бити срећа, а оно бар што срећи најближе“, као што јој је он то казивао. Међутим њен муж умре у Берлину, и она путује на његов гроб и том приликом походи и поприште својих младих снова. Немогући се дуго задржавати у Немачкој, пошто јој је брат био добио кратак допуст, враћа се у Америку с потпуним уверењем, да и она има права на срећу, и с пуном надом, да она није од ње далеко. Али се сад управо јавља сва трагичност њезина живота. У Кини се буне на странце и опсађују посланства. Њезин пријатељ, сазнавши то, одлази у Пекинг, да помогне својим земљацима и гине од Боксера „као жртва последњега часа“, — сутра дан је дошла помоћна војска и спасла посланства.

Писма се завршују са овим речима: „Зашто су ме још једном пробудили? Зашто муке још продужили? Зар није доста? Ја спавах већ... држах твоју руку... чињаше се... све готово... а сад!... да те не налазим више... где... где... где то беше?... чекати... све само чекати... па онда?... ништа?...“

Из поговора њезина брата сазнајемо, да тај тешки удар није могла издржати. Сахрањена је на обали Атланског Океана, а њезин је пријатељ почивао далеко од ње у кинеској земљи. Када је пак брат касније у Кину отишао, добио је писма што не стигоше никако у руке ономе коме беху намењена. Није их могао уништити, јер је мислио, да би тако живот своје сестре још једном на грозан начин разорио.

[1]) *Briefe, die ihn nicht erreichten.* Dreiundsiebzigste Auflage, Berlin. Verlag von Gebrüder Paetel.

[2]) И овај је женски anonimus постигао својим делом *Amitié amoureuse* успех сличан успеху г-ђе Хајкинга. За кратко је време то дело изишло у 50 издања, а досада се свакако и тај број још увећао.

По тој се садржини види, да овај роман нема много спољашње радње, интриге, заплета. Његово је тежиште унутарња радња јунакињина, њезина душевна анализа. Али се ипак зато не губи у њојзи као многи т. зв. ја-романи или чуствени, лирски романи, но има и своју објективну страну. Списатељица је много видела, много мислила, много сазнавала долазећи у додир са људима разних народности из три дела света. Своја тачна и фина посматрања уплела је у свој роман и тиме нас уједно упознала са неколико маркантних црта, са многим личностима па и са читавим народима и земљама. Један је критичар (чудећи се дубоком и карактеристичном погледу, што га списатељица баца у кинеске односе, и њезину великом познавању људи и ствари) приметио, да би *она* може бити много боље извршила свој задатак но Кетелер (немачки посланик у Пегингу, убијен за време боксерских побуна), да је била на његову месту, и зажалио, што живимо у доба, у ком се женске индивидуалности те врсте не могу латити посла за који су створене, и свој живот потпуно развити. Примера ради навешћемо како карактерише Јапанце (пре руско-јапанског рата!) посматрајући их на броду при прелазу из Азије у Америку, а затим још неколике карактеристике. „Најинтересантнија су ми била два Јапанца, који су понели парче завичаја са собом у облику једнога ковчега, величине од две квадратне стопе, напуњена земљом, у ком су камење и закржљавила мила дрвета приказивала једно јапанско земљиште у минијатури. Они су надгледали вртић са дирљивом брижљивошћу. Обојица су очито много патили од морске болести и њихова се жућкаста кожа чудновато преливала постепено у зелену и љубичасту боју, али, ма како да им је тешко било, они би, чим би се сунчани зрак пробио кроз дебеле, тешке облаке, успузали из собице и изнели свој ковчег на кров, на сунце, а чим би се ветар дигао и захладнело, тетурали би се опет доле са својим парчетом Јапана на рукама. Они су ради студије путовали у Америку, и већ им је на путу све и свако послужио као предмет за посматрање. Они имађаху очито јако чуство одговорности, нарочито за дато им време, чуство, које већина људи не узима тако озбиљно, а које је можебити најозбиљније од свих. И један је и други од ових наших сапутника Јапанаца могао бити некада оно јапанско ђаче, о ком се прича да су га после једнога јаког земљотреса нашли међу развалинама једне куће, како на једној обојеној цигли вредно пише бројеве последњега рачунског задатка. — На нашој лађи беше и неколико руских путника, као и енглеских и белгијских инжињера, који се враћаху из Пекинга. — — — На лађи се водиле бескрајне препирке о будућности Кине, о „отвореним вратима“ и „сферама интереса“, о раздеоби и о правима појединих земаља. — — — Оба су Јапанца све то слушала, па како су сами мало говорили, то се ипак могло приметити на њима, да су за њих Буда и његове поуке исто тако у заборављеној даљини, као за друге Христос и његова реч, и да су и они усвојили европско-америчанско начело: „Ждери, да сам не будеш прождеран.“ — Исто је тако веома тачно и оно опажање о Кини, — земљи, у којој се учи успех тако мало ценити, кад се види, којим се средствима постизава — што се и ван те земље даје применити, кад износи, како Кинези имају да се боре са силним понудама странаца, који под видом културе хоће да их експлоатишу, и онда су у алтернативи: или да буду исисани или да не даду ништа да се подигне. „Борба се тамо вођаше са оном завидљивом суревњивошћу, која једно поље радије оставља пусто и празно, но да га туђим рукама преда.“

О Ванкуверу у Америци вели: „Ми смо овде далеко од оних вештачки излежених канцеларијских колонија, којима се, са једним тајним саветником из главнога града матере земље, шиљу као основа почетнога општинског живота схема баштинске књиге као и полицијске наредбе, кад да се гаси светлост, и да пси морају носити брњице. — Брњице овде не носи нико. — Мало се и управља. Закони, који се постепено као потребни развију, потичу из месних потреба и искустава — они се „ready made“ (готови начињени) не увозе.“ Ово су само неколика места, каквих се тамо много находи и о азијским и о америчким па и о европским приликама. И та места дају књизи и другу вредност, но обичнога романа.

Ну уједно тим местима овај роман одваја и од обичних чуствених романа, који често немају у себи ничега објективног, где јунак или јунакиња никако и не излазе изван свога „ја“ (отуда се и називају ја-романи). Нећемо набрајати овде ђаве стране тих романа, које је наша списатељица више или мање срећно избегла, само ћемо навести речи, и опет једне списатељице, *Елене Кеја*, које нам веома згодно карактеришу тај правац. „Анализа је самога себе грозница, која се повећава непрестаним мерењем своје температуре, и што више стављамо своју душу у огледало, то су све мање спонтани њезини покрети. То је опасност, што онима претити може, које је убузела старост, да своју рођену душу схвате и већом учине.“[3])

У колико је Јелисавета Хајкинг умела смањити сенке тога правца у своме роману, нека покажу и ови примери, у којих број на почетку означава писмо, из кога су узети.

8.

У железничком возу, октобра 1899.

Драги пријатељу, ми смо оставили красни Банф. Горски ланци, дубоке зелене шуме давно су за нама. Читав се дан већ возимо кроз далеку равницу. Гледали смо кроз прозор, читали овда онда по неколико страна из једве књиге и посматрали остале путнике. Сада се спушта вече, сени се дуже, и на далеком, пурпурном западу сунце се клони другим световима. Чини ми се, као да тамна бића устају из земље, која ме немо погледају и у чијим мртвим очима читам питање: „Шта си учинила од нас?“ То су смерови и наде, снови, жеље и идеали — све ствари, са којима смо, пре много времена, у раном јутру живота, отпочели вожњу; које тада чувасмо као највећу драгоценост, коју са собом понесмо као своје најдраже имање. Беше нам, као да су *наше* ретке, златне семенке, од којих ће постати вилински врт, пун лепога, још невиђенога цвећа. Али уместо да засадимо врт, ми смо у току путовања постепено погубили по путу све семенке, једне рано, друге касније. Многе су ишчезле, а да нисмо управо ни приметили, као снови што се распрште, кад се пробудимо, нико не зна камо, и сећање је на њих мртво. За друге смо се борили, и хтедосмо их пошто пото одржати, та оне би биле најпоноснији или најмилији украс будућега врта — и ми их ипак морасмо дати, и њих смо погубили, у горком болу, који нам сву радост разори.

У тегобама и у бригама свакидашњега живота, које нам је као опијум дала судбина, да бисмо заборавили на веће јаде, једва и да мислимо на изгубљено. Али у ве-

[3]) Ellen Key, Essays. Berlin, S. Fischer, Verlag 1899. Стр. 178.

черима дугих дана на путу, када се књига отме из руку, и ми уморно кроз прозор зуримо, кад воз хуји кроз далеке равнице и његова сен, дивовски продужена, јури поред нас преко таласаве травне површине, када се свугде око нас стамени облици растварају и нестају у сутонској тмини, — тада нам се невидне руке хладно машају срца, бескрајна чежња, залудна тежња, горко сећање све нас обузимају. То је час, у ком ускрсава изгубљено, мртво, где одједном опажамо, како смо осиротели.

Просањани је вилински врт одједном опет пред нама, тако леп, тако пун среће, као што га некад заснивасмо, у оно доба, када смо имали као стена чврсту свест, да смо за нешто сасвим необично позвати; али место тадашње поузданости, место вере у себе и у свој позив, испуњује нас данас само горак бол, ми знамо, да смо погубили све оне златне цветне садове, једни се укочише у леду и у снегу, други се спржише на жаркој жези, — никада неће клијати ни цветати. У ништавостима и у таштинама прође године, прођердасмо их у лову за маленкостима и прожалисмо их у борби бесхрабрости — а међутим је највише и најбоље у нама умрло, најдрагоценије отишло у пропаст.

И сада је сувише касно! —

Ми бисмо да задржимо време, похитамо назад, с нова отпочнемо и све друкче и боље удесимо! Али се точкови времена не могу никада за нас натраг покренути, и воз хуји незадржан даље преко равнице; као чудовиште се простире његова сен преко површине, као чудовиште нас води судбина журно даље. Безвољно му морамо следовати, који нисмо довољно јаки, да сами будемо судбина, који смо године прођердали и прожалили.

И читава вожња — камо? чему? —

Блажен, ко је спасао за себе из ланца од губитака, као опијум последњега часа, веру у један циљ.

(свршиће се)

РАЗНО

* Д-р Недељко Кошанин одштампао је своју докторску дисертацију „Über der Einfluss von Temperatur und Ätherdamf auf die Lage der Laubblätter“. —

* Д-р Драг. Аранђеловић, ванредни професор у Универзитету, одштампао је свој рад „Неколико речи о миразу, спреми и удомљењу по нашем грађанском законику“. Цена је књизи 0·60 дин. —

* Д-р Драг. Аранђеловић, ванр. проф. у Универзитету, штампао је као засебно издање свој рад „О оштећењу преко половине код теретних уговора (Laesio enormis). Објашњење §§ 559. и 560. Грађанског Законика.“ Цена је књизи 0·50 дин. —

* У Београду је почео излазити „Занатлија“, нов повремени часопис за књижевност, занатство и радиност. Садржина је првога броја: Наша реч. Шта хоћемо ми? Ко је нерадник? Помозимо сами себи. Шта би се све могло? Да се одредимо. — Власник је овога часописа Димитрије Јанковић. Цена је поједином свеску 0·30 дин.

* 11. о. м., у сали Универзитета, читао је Божидар Никашиновић, публициста, своје јавно предавање „О могућој мађарској револуцији“. —

* Овога месеца почео је у Београду излазити нов учитељски лист „Учитељски Гласник“. Садржина је првога броја: Наша прва реч, од уредника М. М. Петровића; Реч две о задатку „Учитељског Гласника“, од Драг. Михајиловића; Стварачка фантазија, од М. Чубровића; Против теорије о слободној вољи, од Љ. Н. Павловића; Реферат о буквару С. Чутурила, од Ст. Панића; Резолуција млађих учитеља; Меморандум младих учитеља; Записник са збора од 4. августа; Просветне белешке; Библиографија; Поруке уредништва. — Лист излази двапут месечно на два табака, а годишња му је цена: за Србију 6 динара, за остале земље 10 дин. у злату. —

* Мајор Гојко Павловић, професор у Војној Академији, одштампао је из „Ратника“ своју расправу „Узроци и поводи данашњем руско-јапанском рату“. Цена није означена. —

* Драмски спев црногорског кнеза Николе „Књаз Арванит“ преведен је на немачки језик и штампан пре кратког времена у Аугзбургу. Преводилац је Карл Амик.

* Управа друштва „Рад“ (Рума, Срем) јавља да ће календар „Рад“ бити доштампан за најкраће време. Поруџбине прима друштвени благајник, а цена је календару 35 новчића. —

* Милан Петко Павловић (Вршац) штампао је први свезак списа Д-ра Казбубулца (В. Крстић): „Казбулбуцијаде“. У делу је и лик и пишчева биографија. Садржина је: Реч издавачева. Изговор као предговор. Прва песма. Чика-Пера. На телефону. Њен курјук. Шапоклак. Зрнца. Лиза № XII. Искреност. Снахина услуга. Шта је љубав? Претплата је цена: за десет свезака 2·50 кр.

* Капетан Ђорђе Д. Шпарталь, командир батерије у Дунавском Артилеријском Пуку, дао је у штампу свој рад „Преглед пушчаног наоружања нашег и суседних држава, са кратким али потпуним описом и осталим потребним подацима“. Овај ће преглед коштати 0·30 дин., поштом 0·35 динара- —

* Министарство Просвете и Црквених Послова објављује да ће се у народним школама 1905—1906. године употребљивати, поред осталих, ове књиге: „Буквар“ од Ст. Чутурила, „Читанка“ од Ст. Чутурила (за I разред), „Српска Читанка“ од Љуб. М. Протића и Влад. Д. Стојановића (за II разред), „Српска Читанка“ од Милана Марковића и Бл. Т. Недића (за III разред) и „Српска читанка“ од П. П. Ђорђевића и Уроша Благојевића (за IV разред). —

* Универзитетски Савет потврдио је избор Филозофског Факултета, којим је за ванредног професора Историје Средњега Века изабран Д-р Јован Радонић, досадашњи библиотекар Матице Српске.

* Изашло је, у издању Браће М. Поповића, „Трговачко Књиговодство. Од једног стручњака“. Садржина је: I. Двојно књиговодство разјашњено и практично приређено. II. Једноставно књиговодство. III. Шта треба да зна сваки трговац из Меничног Права? IV. Тумач страних речи у трговачким стварима. — Цена је књизи 60 новчића. Критичар Новосадског „Браника“ одриче сваку вредност овој књизи. —

* Јов. Бадемлић превео је и штампао као засебно издање „Бактерије у млекарству. Кратки преглед за млекаре, сираре и пољопривреднике од Д-ра Ед. Фрајденрајха“. Цена је 1·50 динара или круне. —

* 1. јануара 1906. године, по решењу Матице Српске, одржаће се у Новом Саду свечана седница у славу

стогодишњице од рођења Јована Стерије Поповића. — У Београду ће ту прославу извести Српско Књижевничко Друштво. —

* На овогодишњем Конгресу Српских Земљорадничких Задруга читао је Милутин Савић, начелник Министарства Народне Привреде, своју расправу „Неизбежна потреба да се неговање вина предузимље у већим количинама". Тога истог дана читао је Д-р Ђока Николић своју расправу „О сифилису и његову сузбијању у народу".

* Раја Павловић, члан Народног Позоришта, јавља да је дао у штампу друго коло „Педесет одабраних српских народних песама за соло певање и клавир". Дело ће бити готово у првој половини месеца октобра. Наруџбине прима издавач, а цена је 4 динара. —

* У Државној Штампарији штампана је и може се добити у свима државним књижарама „Руска читанка за средње школе. део I, друго издање, од Н. О Глушчевића". — Цена је књизи 2·80 дин. —

* 5. о. м. изабрани су у седници Матице Српске: за потпредседника Књижевног Одбора Светозар Савковић, а за чланове тога одбора: Милан А. Јовановић, Јован Живојновић, д-р Милан Савић, д-р Веселин Ђисаловић, д-р Јован Радонић, Сава Петровић, Аркадије Варађанин, д-р Стеван Павловић, Димитрије Руварац, Милан Будисављевић, Иларион Заремски и Глигорије Лазић.

* Изашло је друго издање стручнога дела „Трговачка Кореспонденција". Написао и допунио Јосиф Предић, наставник Трговачке Академије. Цена је 6 динара. —

* Редакциони одбор „Братства", алманаха друштва Св. Саве, јавља да је за XI књигу изабрао ове прилоге: Д-ра Јована Хаџи-Васиљевића „Општи погледи на Стару Србију и Маћедонију"; В. Бошњаковића „Песме"; Д-ра Јована Хаџи-Васиљевића „Устанак Срба у Кумановској, Паланачкој и Кратовској Кази 1878. године"; Жив. М. Радосављевића „Постојбина Обилића, по народном предању"; Бдина „Где се Српство гаси?"; М. В. Веселиновића „Школе и цркве у Берову"; Тодора Бушетића „Поуке за народ". Непримљени рукописи вратиће се на захтев писаца. —

* Изашао је и други свезак Омладинске Књижнице, што је издаје „Омладински Гласник." У њему је „Унутрашњи живот и рад у друштву." Писац је тога дела Gabriel Séailles, а преводилац Васа Стајић. Цена је 60 потура.

* Д-р Стева Адамовић написао је и штампао упутник „Шта треба да зна сваки трговац из меничног права?" Књига је изашла у издању књижаре Браће М. Поповића (Нови Сад), а цена је 50 потура. —

* Професор Павле Аршинов штампао је у Загребу свој превод „Отац учи сина". То су писма што их је милијонар Грешем писао своме сину упућујући га на прави пут у животу. Цена је књизи 1 круна. —

* Изашла је из штампе и четврта секција Генералне Карте Старе Србије и Маћедоније. Карта је рађена по Цвијићевим и другим подацима, а у размери је 1 : 250.000. Биће свега 12 секција, а цена је свакој 1·80 круна. Поруџбине прима књижара Св. Б. Цвијановића (Београд). —

* Иван Мартиновић, учитељ у Панчеву, спремио је друго, попуњено издање збирке „Свети Сава у песмама". Књига ће изнети до 4 табака 16° а продаваће се по 30 потура. Растуривачима 10%. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Први корак, приповетке и причице из народног живота. Написао Станојло Димитријевић, телеграфиста. Београд, Електрична штампарија Тодора К. Наумовића, 1905. Цена 1 динар. — 14×10 см., 110 страна. —

Професор Дејан Михајловић: *Критика на Општу Историју*, Средњи Век, од Л. Зрнића. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. (Прештампано из „Просветног Гласника"). 16×25.5 см., 23 стране.

Годишњак општине града Београда за 1904. год. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1905. — 24×31 см., 96 страна. —

Mihael Gorski: *Ljudi obični i neobični*. Pripoviedke. Ciena 2 krune. Dionička Tiskara u Zagrebu, — 1905. — 16×24 см., 105 страна.

Српско-немачки и немачко-српски речник. Саставио проф. Јован Грчић. У две свеске. Прва свеска: немачко-српски. — *Deutsch-serbisches und serbisch-deutsches Wörterbuch.* Zusammengestellt von Prof. Johann Grtschcitsch. Zwei Bände. Erster Band: Deutsch-Serbisch. — Нови Сад. Издање и штампа српске књижарнице Браће М. Поповића, 1905. 15×23 см., 592 стр. — Цена?

Сиоменица умрломе архимандриту Гргетешком Илариону Руварцу, од братства манастира Гргетега. Приредио Димитрије Руварац, уредник „Српског Сиона". Карловци, 1905. Српска Манастирска Штампарија. — 20×28 см., 35 страна. —

САДРЖАЈ:

Ђулбегова Зејна, од Свет. Ћоровића (свршетак).

Невенчана мајка (Фр. Прешерн), песма Вл. Станимировића.

Митровачки потомак Будалине Тала, од Гр. Божовића.

Никад више, песма Милутина Јовановића.

Како се заснивала астрономија? од Јел. Михаиловића, (свршетак).

Сонет (Г-ђи Н.), песма Душана Малушева.

Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Виловски (наставиће се).

Знаде он, песма Сокољанина.

О, када би двеће знало.. (Х. Хајне), превео О.

Фридрих Шопен (свршиће се).

Бол, песма С. Јов.

Листићи: Урочице, од О. — У зрелом житу од Ст. С. Н. — Сиротињске очи (Ch. Baudelaire). С француског превела А.

Уз наше слике.

Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Фран Прешерен. — Прешернов гениј̌е. — Кућа у Крању, у којој је умр̂о Прешерен. — Надгробни споменик Прешерну у Крању. — Кућа у Врби, у којој се Прешерен родио. — Чртомир и Богомила. — И. Зајец, словеначки вајар. — Рибари. — Муслимански погреб. — Џамија и гробље.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атлаза;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од **Др.** Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама цепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

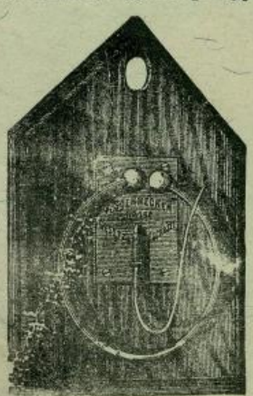
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

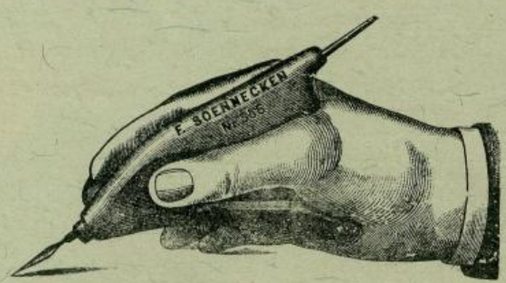
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

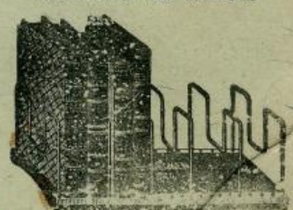
Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад. а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динаре комад.

Број 10. Београд, октобра 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ БЕОГРАД

Послије севдаха

— Стев. И. Самарџић —

I.

Јесења је. Прошла већ и ићиндија, а стара Ана једва нагна свога Срета да изиђе мало у сокаке, међ своју дружину.

Сокаци оживљели... Испред врата посједале жене, па растуриле еглен у велике, склапају нећељни биланс своје женске политике, а поћеће се искупиле ћевојке, једна другу задиркују и смију се, момци им прилазе, настаје обично поздрављање, па полако, полако улазе у све живљи и веселији разговор... почиње „ћосање“... С пенцера и из башчâ разлијежу се час по час заносне севдалинке, које те чисто маме да се успнеш на стоборнице, и да се гранчицама јако расцвјеталог јерћивана или китицама ћурћевка и љубичице хитнеш на зарумењене пјевачице; а кад кликну:

«Дуни ми, дуни лаћане,
ej лаћане!..
«Дођи ми дођи драгане,
ej драгане!..
«У моју башчу зелену,
«Под моју ружу румену,
«Ће но ја везем јаглуке...»

да прескочиш и стоборнице, па да се уз мирис јерћивана насладиш и мирисом чисте душе ћевојачке...

Срето неосјетно лупи вратима за собом, па се упути сокаком сјетно и замишљено, несвјесно погледа око себе и све му се учини као необично весело, све као да плива у некој особитој радости за оживљеном природом. Дивно предвечерје. Сунце се полагано спушташе к своме заходу и чисто као да пошљедњим својим зрацима, смијешећи се, поздравља вас свијет и довикује му: до виђења!.. Ластавице пролијећу, весело цвркућући, врапци цивцикају... Небо ведро, чисто. Онај прољетњи ваздух помијешан са мирисом бехара и јерћивана чисто га опи и дође му некако да га се одједном надише, да упије у се сву сласт коју му природа тако обилно пружа. И пјесме му прекидоше мисли... Учини му се као да се и пјесме и звуци тамбурице, који допираху из другога сокака, и цвркут ластавица, и цивцикање врабаца, и кикот несташне ћечурлије слива у јединствену хармонију, па све то утиче некако опојно, заносно...

Разљеже се пјесма:

«Да знаш, драги, како срце боли,
Срце боли, хоће да изгори...»

То га текну у срце, дубоко уздахну и несвјесно прошапута: „Боли, боли...“. Пролазаше испред Спасојевића куће, ће се бијаше окупило неколико ћевојака, па их и не опази, него замишљено прође не поздравивши их. Зорка Спасојевића, негдашња прва јараница Љубина, која је Срету некад доста за руку учинила, прекори га:

— Зар тако болан, Срето, ни помоз' Бог!...“

— Бога ти, Зорка, не разумај се... — застаде Срето тек да нешто рекне, па да продужи. — Ја се замислио...

— Знамо, знамо, додаде она болећиво, а обли је лака румен, па да би то загладила, настави смијешећи се: — „А свакој бољци има лијека, болан...“

Друга из друштва надовеза:

— А Срето, видиш, с нама не бегенише...

И он, који је онако слободан био у друштву ђевојачком, сад се збуни и не знаде како да им одговори, па само одмахну руком:

— Нека, Зорка, душе ти!... — па продужи пут.

„Ето и ова Зорка — мишљаше у себи — добра је ђевојка, честита, мане јој нема... а нисам никад о њој мислио; али Љуба, Љуба... она ме је упропастила, ојађено ме ранила... Како да је заборавим?... Зар другу волети к'о њу?... И Зорка је мути... Шта опет Зорка?... Оно, хвала јој!“ — И ту му паде на памет, како је она знала све што је било између њега и Љубице, осјети како га је сад болећиво ословила... „Добра душа... Па ето сад се мора ријешити, па како буде!“ И ту га нешто жацну... „Мајка, мајка, како се она само радује... а ја?.. Не могу, не могу, срце ми неће, а већ мора се... Јаој, Љубо, да ли да те кунем, што ми сад живот загорчаваш!.. Живот... какав ми је оваки живот?... А ниси ти крива... Од куд сад може друга доћи на твоје мјесто?...“

Продужаваше се пјесма:

«Да зна зора што је миловање,
Не б' сванула за нећељу дана...»

Ту убрза кораке да само час прије измакне из сокака, између свијета, да је сам са својим мислима. Груди му се надимаху, нека слатка чежња испуњаваше их... „Јаој, Љубо, Љубо.... А је ли баш она крива?.... Није, јес', није.... ама јес'... могла је она: нећу, па нећу... а опет женско је слабо, па родитељи, мајка... Бог је убио!...“ Па му ту изиђе слика Љубина: плаве очи њене како га гледају некако болећиво, као да га моле, па оне бисерне сузе, које на пошљедњем растанку капаху као киша, па она мала уста, ситни бијели зуби, густе обрве, буйна коса, па онај младеж на њеноме џамли грлу... Како ју је некада чежњиво гледао, па да му је да обвије руке око њена као снијег бијела врата, да растрга ситан ђердан, да је стегне плахо, ватрено... да јој испије оне чежњиве очи, да је угризе за јагодице, да јој замрси оне дугачке плаве витице, да их обвије себи око врата.... Па му изађе слика његове мале кућице на селу, ђе је смишљао да с Љубом ових дана борави... Онђе, ђе бистри поточић жуберка кроз густу јелову гору, па да у омару код мале воденице ослушкују трептање брезе и јасике, шум танковијастих јелика, фрулу овчареву и пјесму славујеву... Ах, како би онда часови брзо протицали, како не би ни осјетили зору... Па у заносу понови оно:

«Да зна зора шта је миловање!...»

А сад, како споро протиче дан!... Да га је само што прије скратити...

Већ бијаше на измаку из касабе, па се упути ка Доњем Пољу, тамо ђе је некад с Љубом коло водио, с њом се шалио, отим'о јој чевру... Али и ту бијаше друштва, и ту пјесма уз тамбурице:

«...За мало ти се гледасмо,
За мало... двије године...»

„Аја!“ — говораше у себи — „Не даду ми данас мира... Двије године, три године, прође к'о руком о руку... Ово данас к'о за инат и свака пјесма... Па да се бар гледасмо пет, шест... десет година... Јбј севдаху, јбј младости!...“ И чисто као опијен занесе се, погледа около као да очекује неког, застаде за тренут као да нешто смисли, па убрзаним корацима окрену натраг: ријешио бијаше да потражи Уроша. Лакше му је опет кад је с њим.

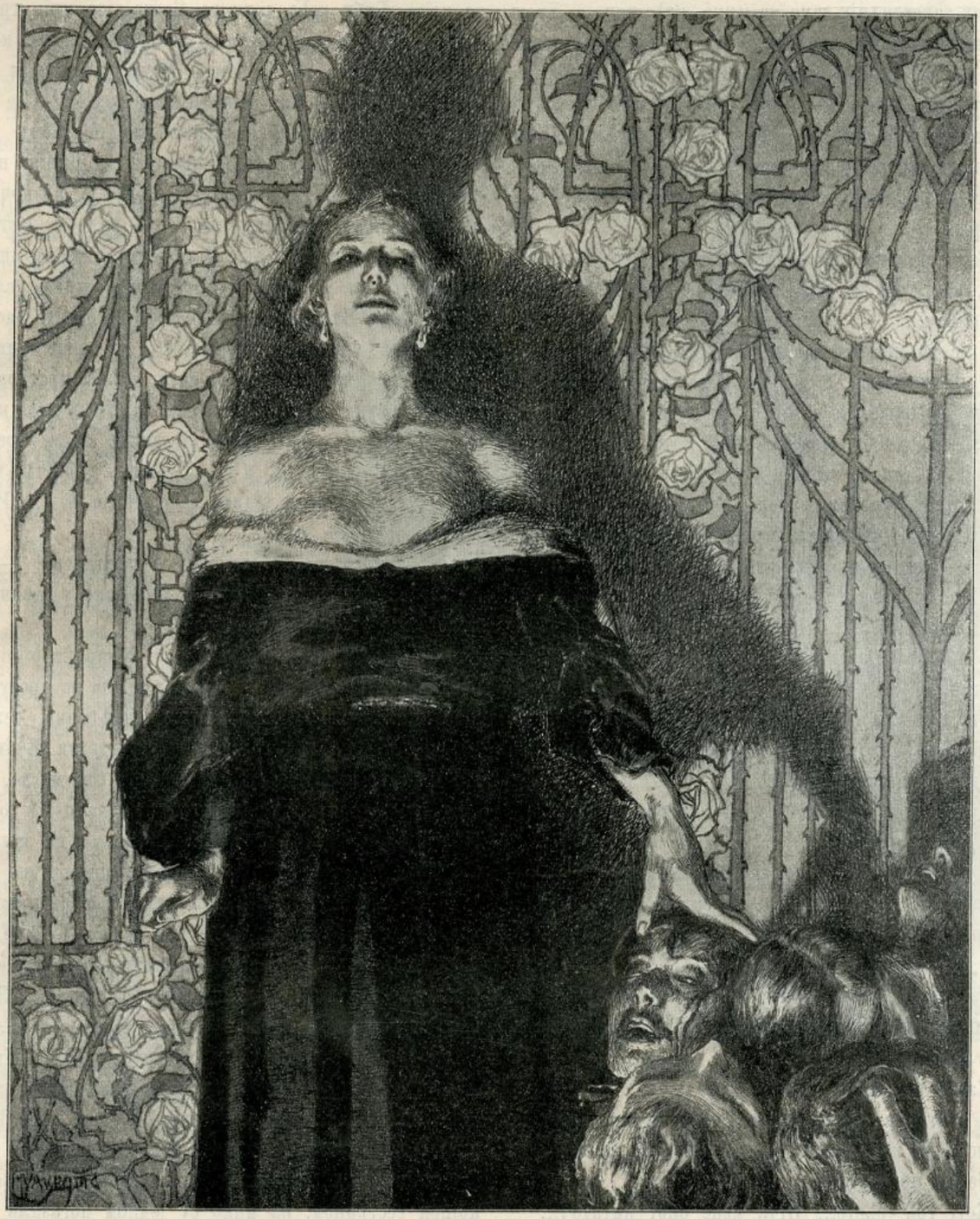
II.

Срето Перовић био је један по један момак у нашој касаби: наочит, виђен, високог усправљеног чела, округла лица, малих уфитиљених бркова, густих обрва, па још кад погледа враголасто оним својим милим граорастим очима, што му играју к'о на зејтину, мало која ђевојка да не порумени и да јој срце живље не закуца, а свакој мило да с њим протури ријеч, двије. У друштву, што но кажу, и стиман и прибран; кад је сабор код цркве, кад је сијело, чешљање, просидба, ја ли кад момци ђе на само теферичују, Срето није смио изостати. Весељак а пјевач, па није ни чудо... Коло да поведе, пјесму да започне мало је ко могао с њим... Оно пусто грло, па само звони, јечи, разлијеже се по свој нашој долини. Кад би само нећељом у Станишиној ливади, под оном старом крушком, која толико година служи за љуљашку о покладама, кликнуо:

«Сви драгани, а мојега нема,
Мили Боже за што ли га нема?...
Ил' болује или ашикује?...»

а оно се за час искупи друштво, дође и момака и ђевојака, настави се коло, пјесма, шала све до акшама. Дође и Љубица, а он се учини да је не види, па гледа друге ђевојке, прозбори коју, па се кријући загледа у Љубу, а она се осврне, па им се тек изненадно сукобе погледи и обоје облије лака румен; окрену се пошље свако на своју страну, па мало, мало, а очи опет траже једно друго и погледи се сукобљавају.

Срето је био вазда слободан, насмијан, разговоран; с ђевојкама би се он распричао у шеснёст, а с Љубом некако... стио би, ама не може; чисто му застане ријеч у грлу; кад заусти да јој што рекне, па се збуни, стио би и од себе и од другога да сакрије ту збуњеност, да свак види: како је њему свеједно разговарати ма с којом ђевојком, ама не може... И Љуба тако... Да је бар она слободнија, него кад се тако нађу заједно, она порумени, обори очи, а њему, рекао би, заигра сваки дамар, па гледа само да се уклони. Кад је у колу, прича с ђевојкама с обје стране, а кад се нађе до Љубице, к'о да му се завеже језик... И кад се усили, те већ морадне да

Иван Вавпотич

Лептирице

проговори коју, то му пошље изгледа страшно, глупо, бесмислено, па би да самога себе казни за такву несмотреност.

Једном тако ухватио се он први у коло до ње, гледа је испод ока, па му се учини као да се нешто сневеселила; осјећа како јој рука у његовој руци гори, па би да је стегне, а не може, не смије; учини му се као да се погледи других заустављају само на њима, виђе како се Урош и Симо нешто сашаптавају, насмију се, па погледају овамо у њих, па да би скренуо пажњу са себе, поче Љуби:

— Врућина... а овђе испод крушке ладовина...

— Јес'!... тек једва одговори Љуба, осјећајући његову збуњеност, па чисто радујући јој се, мало се осмјехну.

— Чудим се, како се она грана држи, те не пукне...

— Држи се....

— Кад привежу љуљашку, настави Срето још збуњеније, па, овај, нек се само љушне дебели Миле, бели ће се преломити...

Љуби се то нешто нададе на смијех, а чуше и друге до ње, па прихватише и не знајући на чисто чему се смију. Срето осјећаше да се то смију његовој збуњености, па му дође већ да би одрезао себи и тај брзоплети и џандрљиви језик, да се склони неђе, само да га она не гледа, и у том се срећом и коло прекиде.

— Преломиће се, преломити... — дочека га Урош смијући се. — Преломио си се ти, брајко мој, још како...

— Шта ту везеш, Бога ти!...

— Лијепо, лијепо... Не сакри, богме, видим ја!... — па га опет стаде задиркивати: А држи ли се крушка добро, држи?...

— Твоја посла... — додаде Срето да би одбио на шалу, а овамо му није право, што види да је Урош тако брзо завирио у његову душу.

— Држи се крушка добро, — наставља Урош — него ти у мало не паде....

Опет једном, на чешљању код Вуковића, стале ђевојке припијевати момцима, а и Љуба међ пјевачицама... Дође ред и на Срета. Отпочеше:

«Буди, Срето, срца јуначкога,
„Спучај пуца, опаши се пасом...«

Ту застадоше да се договоре, коју ће му припјевати. Сташе се сашаптавати и кикотати.

— Казуј ти, Љубо!....

Љуба заиграла очима, па не зна шта ће с њима, не смије да погледа ни у једну, а не смије ни да их обори доље, па једва промуца:

— Коју гођ' оћете... Шта мене опет питате?...

— Остав'те је, јадне! намигну на ђевојке Јока Лазова, ђаво жена, која некако увијек прва оферчи, које срце за којим куца... А њу још ниште никоме припјевали, па шта се мислите?...

Ђевојке прихватише сложно:

«...Да ти кроз пас прстен не пропадне,
Да ти Љуба другом не допадне...»

Момци опет опколише Срета...

— А... а?.. Туда ли смо?...

— Шта, шта... па пјесма...

— Јес', јес'... пјесма... — додају неки подсмјешљиво.

Тако мало по мало, па пошље већ и у велике, почело се причати, како се Срето и Љубица гледају, како су једно за друго створени, и већ — као што обично бива — кружиле су уз то и свакојака друга нагађања: те како Љубу неће дати за Срета, јер није према њеној кући; како опет и Срето њу заварава; како њега Љуба држи у џепу... Ко би нашу касабу сложио и у таквој једној ствари?... Кад нема о чему другом да се претреса, онда су ова свадбена нагађања као поручена.

И Срето се бранио, бранио од тих разних приговора, па најзад видио да је узалуд. Почео је сад почешће пролазити испред Љубиних врата, по мало и застати, пропричати и нашалити се... У почетку је Урош ишао увијек с њим, те би разговор у троје текао живље, слободније, неусиљеније. Баш кад се Срето с Љубом нешто расприча, па застане, кад очи стану зборити, кад он почне лупкати амрелом или звецкати ланцем од сата, а она претурати везену чевру из руке у руку, онда им се Урош нађе на невољи.

— Е, е... е?... Шта је сад?... Деде, Срето, да ти погледам у очи... Дај и ти, Љубице... Обоје ме погледајте право!... А, ђаволи једни, тако ли је, ă?... И од мене да сакријете, је ли?...

— Нека те, Уроше, нека... платићеш! — одговара Љуба, па токорсем пријетећи побјегне у авлију, да се мало послије опет врати.

Пошље је већ и Срето сам допаркивао до Љубиних врата. Прикрадао би се и у башчу, па на просутој благој мјесечини, удишући мирис руже и јерђивана, чежњиво погледао, кад ће се озго на пенџеру указати Љубина слика. Па би тако проводили читаве сате... Сва мисао, све жеље, наде, сви снови о будућности почињали су од Љубе... Ништа није могао ни пословати, а да не замисли Љубину слику пред собом. Оде тако послом по неколико дана у село, па све к'о на иглама; гледа да сврши посао час прије, па одмах трчи натраг те под Љубине пенџере...

Често пута тако стане размишљати: како то ја њу тако да заволим?... Да није што је лијепа?... Није... има вала и љепших', а она је мени љепша од виле... Оно, добре је ћуди, ваљана је... ама ето и Сока Миличина и Анђелија попова може бити да су и ваљаније, па свёдно... Није ни то... Па како, за што?... Зна је из ћетињства, он је био повелики дрипац, кад је она, сјећа се добро, долазила у њихову башчу да се забавља са његовом покојном сестрицом, па како су једном погазили неки пријесад, а отац их поћерао да избије, па сјећа се лијепо, како је он пропуштио Љубу кроз мали капицик да утекне... Био је то брзо и заборавио, а сад се тога тако пријатно сјећа... оживљела и најмања успомена на њу... Има нешто, осјећао је то добро, што га нарочито привлачи к њој, а зашто то, шта је то нешто, није умио да одговори... Осјећао је као да је с њом срођен, да има с њом од постанка нешто заједничко, да је то Богом дано, да тако мора са сваким да буде... Судбина...

Па би пошље стао да размишља о заједничком животу... Као вјенчали се, па не зна шта да чини од радости, загрлио би цио свијет око себе... Све око њега весело, све пјева, све као да осјећа његову радост, па она кућа чисто друкчија, друкчије мирише. Љубино присуство све весели... и онај стари мачак код фуруне као да веселије преде... Љуба по кући трчи, послује, он се намине мало из чаршије, загрли је, пољуби, угризе, смета је у послу; опази га мајка, а он бјеж'!...

„А да се друкчије не окрене?... Не може... може... не може... Могу Љубини родитељи, зенђилији су од нас, па да нађу и зенђилијега зета... Нисмо ни ми фукара.“ Па чисто зажеле да је Љуба сирота ђевојка, да и тај један разлог отпадне... Ама неће зар... и они су начули како се он гледа с Љубом, па нису јој ни мукајет... И све би ту мисао стио да одагна, али му се она као у пркос наметала. „Зар не може да дође какав богат јабанџија, нахвале му Љубу, он је запроси, родитељи дадну, Љуба плаче, ма залуд... родитеље ваља послушати!... А ја... шта бих ја?... Ако пође драге воље... женско је лако сломити... ако ме изневјери, па нек иде... Којешта!... Зар Љуба?... Мене?...“ Па би у томе узнемирен увијек ишао да је потражи.

Једном тако нашао је заједно у Зоркиној башчи са Зорком, па почео из окола, да јој к'о по мало пребацује, како има пуно ђевојака које гледају само на богаство, гледају ће ће имати више дуката о врату, алала, белензука и свиленијех хаљина онако ђутуре. Љуби се то дало на жао, па га је пријекорно погледала.

— Ама ти то, Сретo, ко мени приговараш?...

— Боже сачувај, него онако...

— Срето, Срето!... — поче Зорка, која је била искрена другарица Љубина — к'о да ми не знамо мушке приговоре... Па у томе устаде с изговором да иде да донесе слатко да их послужи, а с намјером д. њих двоје остави на само да се споразумеју.

— Па и кад бих ти приговар'о — настави Срето усиљено смијешећи се — шта је?...

— Немој болан... За кога се ја то надам, јеси чуо?... За кога поручујем?... Што говориш тако?...

— Ама ја... онако... — ушепртљи Срето, па застаде за тренут као да прибере мисли. — Љубо!... Душе ти твоје и среће ти твоје, је ли тврда вјера?... Неће ти никад пасти на памет да би за другога пошла?...

— Говорила сам ти...

— Никад те за другијем срце неће понијети?...

— Никад...

Српска православна црква у Пешти

— И кад би те ко нагонио... мајка, отац?...

— Што толико питаш, живота ти?... Ко може, болан, наморати срце да воли оно што не воли?...

— Љубо... опрости!... Ама ме тако понекад нешто узмучи!... — па у радости и заносу притрча да је загрли.

Љуба се стаде бранити, а у том се и Зорка врати.

— Тако ли је, ă?... Зачиње! — За час се и свадили и помирили...

(наставиће се)

Ја не тражим...

Ја не тражим да се време врати,
И кроз прву младост да ме води.
Ал ме боли што се срцу крати
Пут којим се правој срећи ходи.

И што сносиш ти, невина, казну
Живећ' дане обмане и наде;
Док ја мрзим ону наду празну,
Што једино утешити знаде.

Кад се питам, докле ови дани?
Нашто такав цео живот личи?
Мени судба рекне: Све сахрани!...
Теби опет: Свега се одрични!...

Влад. Станимировић

Павлић

Киша не престајаше цело пре подне. Ситна, убиствена јесења киша, што се у стотинама сјајних бисера губила у овлаженој одећи и својом хладноћом продирала до саме сржи. Све у наколо одсјајивало је од ње; по лишћу, грању и стаблима купила се њена влажна мокрина и лагано и постепено капала на одвећ натопљену земљу, траву и путање. Са стрменитих и каменитих узвишица капље су лагано клизиле и, не могући продрети кроз каменито дно, купиле се у узане поточиће и ситне барице, и собом носиле сакупљено труње, опало лишће и пожутелу, зрелу папрат. Лишће се гомилама купило и љубило једно за друго, и меко као кадива и сјајно као златно црвена свила пропуштало заморене ноге без икаква јава.

Ишао сам са Павлићем. Он је већ од дужег времена стајао у служби код нас и сви ми сматрали смо га као човека, на кога се смело поуздати. А био је тако сиђушан и неугледан на оку. „У једну шаку да га скупиш“, говорили су сељаци о њему. Па ипак горосечци у околини тако су га се бојали, да је ретко когод желео упуштати се с њиме у посао. Мени се на њему нарочито допадала његова два крупна, необично црна и светла ока, и фино изрезане, увек јако стиснуте уснице — знак његове смелости. Нарочито је у ходу јако млатао рукама и десну ногу повлачио за собом као да га је мрзило подигнути је, што све није сметало да у ходу не зна границе и умора, а о брзини сељаци су причали читаве легенде о њему.

„Но, господине, данас нам за цело неће измаћи?“

„Само ако дође?“ рекох.

„Зар данас?.. У живот бих пристао!... Ах, знам ја ту пасју веру добро. Овако је време као поручено за њих; не пропушта се то лако. За цело мисле: ми смо рчкови, па се завукли гдегод под букву и дремамо.“

У последње време беху учестале краће у шуми. И све као да у земљу пропадне. Веровао сам Павлићу и знам, колико је пута само у шуми ноћио. Без икакве користи! Неко као да га је у стопу пратио; док је он био на једном крају, на другој страни било је већ штете. Јутрос ми рече да данас мора бити лова и с тога пођосмо заједно.

Пред нама стајала је шума велика и мирна. Мрачна тајанственост бијла је из њене утробе и никакав се звук не чу, ништа се не покрете у њој, само што су крупне капље и даље продужавале свој лагани и одмерени пад са жуто-црвеног лишћа. А њено дрвеће као тешки, мрки дрвени зидови одмарало се у овом потпуно неусталасаном царству самоће и покоја, и као стари, непобедни дивови, пркосећи и сунцу и облаку, размахнули би кадикад својим тешким, пуним крунама и тада би горе одјекнуо дуги и тајанствени шум као песма неисцрпне вечности...

Павлић је хитро и брзо корачао преда мном и као коза верао се по забаченим путањама преко оштрог камена, куда нога људска као да није никад ни крочила. Он не застаде нигде, не дахну нигде; јурио је напред као да га тамо чека блаженство тајне и забрањене љубави; као да су те дугачке, кривудаве и успорне путање били једини његови познаници и у мрачној ноћи и на дану пуном сунца и његова сјаја. Тек горе кад изађосмо

на платô, он застаде, хукну дубоко, обрисав знојаво чело, и наслони се на стабло гранатога растова исполина.

Беше се отпочело ведрити и сунце иза дугих, црних облака сијну од једном и његов сјајни вео простре се преко поцрнелих њива испод нас; стаде се поткрадати старим дуголетним растовима, просипљући по њиховим врховима зрâке свога сјаја, пијући им заостале капљице са широка лишћа.

„Хајдемо доле „Дубокој Јарузи“! Под старим растом на оном висоравну тамо чекаћемо. Ништа нам онде неће остати скривено, а и звук боље допире.“

Низ стрме и камените окомке почесмо лагано силазити. Овде је почињала стара прашума, чије су гранате букве и растови изгледали као велике, раширене рептилије; виђаге и пузавице омотавале су њихова дебела стабла и заједно са дивљом малином и купином пречиле се и ширале по узаној путањи, да смо једва ноге извлачили. Овде онде приметисмо по коју одсечену младицу, чије је високо одрубљено стабло стрчало као утвара каква.

„Ето видите! Тако они... Завуку се у ово шипражје и сотона им ништа не може. Погана сорта!... Тестерицом лагано и ни звука да чујеш. И онда иди га тражи!...“

Изиђосмо на узану пољану. „Дубока Јаруга“ лежала је пред нама; њене окомите стране одсецале су се готово у вертикалном правцу одавде и губиле дубоко тамо негде на дну саме јаруге, одакле једва да је до нас својим слабим и испрекиданим шумом допирао жубор немирног, планинског поточића. Камен неки одрони се испод наших ногу и са великим шȗмом сјури се у јаругу.

Подавијајући пажљиво струку испод себе наслоним се на дебело, испуцано стабло. Свуд око нас владала је пустош и мир пичим непомућен, само је стари раст слушао гласове, што му их доле поточић доноси и величанствено је шумио.

Не знам, колико сам тако лежао. Од једном Павлић скочи.

„А-ха!... Чујете ли, господине?“

Крв му појури у лице и ја видех како му усне дршћу и слепоочнице јаче ударају.

„Не чујем ништа!... Преварио си се.“

„Зар ја?... Ах, знам ја тај звук тако добро, господине! Колико ми је пута само срце јаче ударило, кад га чујем... Као пас кад њањуши траг звери... Ево, ослушните!...“

Одиста, из даљине, са оне стране јаруге, допре нам дуги потмули звук, који је својом оштрином потпуно одударао од глухог и озбиљног хора тамних грана.

„Нема сумње: неко сече!“

„Ах, не варам се ја!... Ђаво проклети, баш се данас нашао. Причекни само, себи си свећу сам упалио“.

И не чекајући више, он се скотрља низ јаругу, као

П. Јовановић — Света Мајка Ангелина

јелен скачући преко поваљена, трула дрвећа, не марећи за оштру купину, која му је одећу дерала, руке осакаћивала.

Држећи се путање и сам за њим стрчим доле. На једвите јаде прећем преко потока и станем се пужати уз стрму обалу за Павлићем, који као да је летео. Тупи звук од секире долазио нам је све ближе и све јасније чуло се њено уједначено ударање о дрво.

Павлић застаде и очекну ме. Које од узбуђења, које од напрезања срце ми је ударало тако јако, да сам га

лепо чуо како куца. У таквим тренуцима и најхрабријем човеку прођу жмарци кроз цело тело као кад се оштри рез челика приближава нашим леђима. Чудно осећање обузима онда човека у овом полумраку, из кога као да зијају својим ледним чељустима стотине мрских авети, а досадна и несносна тишина овлада целом околином, у којој се и најмањи звук стократо одлеже и пустош околине опомиње на задах скоро разјапљена гроба.

Пођосмо заједно. Павлић скинуо пушку с рамена и као у потери лагано и опрезно корача напред. И у овом миру пуном тајанствености и страха јаче се занихаше гране и боно цвилећи под сваким ударцем иверје се одвајаше од свога господара; глуха јека пунила је мирни простор и потајна страва као да иђаше по гранама до самога врха. Најзад још један јачи ударац и он, висок и витак, одбијен од станишта свога, последњи пут заниха своју тешку круну и са великим шумом, ломећи успутно грање, сручи се на земљу.

Бејасмо још свега за двадесет корака удаљени. Влажно, мокро лишће и сив полумрак, који владаше шумом, учинише да се тако близу неопажени примакнемо.

На оборену расту седео је он, чичица неки, са секиром на крилу, без капе на глави; влажна и мокра коса падала му је у мокрим бичевима по сухом, старачком лицу и покривала по готову цео горњи део његов.

„А сад, голубићу мој?“

У пустој тишини шумској јасно одлеже глас Павлићев.

Сељак одскочи са свога седишта. Испод седе старачке косе забленуто је гледало у нас мршаво, борама избраздано лице; ништа не мрдну на томе лицу, ни један се мишић не покрете; изгледало је да је мртвачка укоченост обузела све. Само што се очи беху неприродно раширише: изгледале су као две црне, зажарене кугле.

„Тако, тако!... Баци само секиру, голубићу!..“

Старац отури секиру далеко од себе.

Ужасно осећање страха у боном дрхтају провлачило се кроза сву његову снагу. Моментано не знађаше шта је с њим. Хтео је проговорити, али му се из груди оте неки пискави, неартикуловани тон.

„Ух... ја...“ стењао је старац под притиском страха и изненађености, као да су га грчеви стегли у грлу.

„Шта? Хоћеш да се правдаш, је ли? Умукни!.. Све вас добро познајем. И Христа би продали, само да вам падне шака.“

Прићосмо му сасвим близу. Нешто од влаге, нешто од страха старац је тако дрхтао пред нама, да ми га у неколико беше жао погледати. Испод незакопчане кошуље испод грла вириле су црне, рапаве груди; рукаве старе, тешке кошуље беше завио повише лаката, да му не сметају при раду и на ослабелим рукама јасно беху одскочиле крупне, плаве жиле.

„Дакле, то си ти, чика-Миле?... Па зар и ти тако!..“

Павлић га беше тек сад познао: сељанин из оближњега села.

„Опрости, господине, мука и невоља велика; несрећа је моја, али морао сам... Ах, Боже, Боже, зашто ми удели све то?... Што мене бар не узе, да под старост не гледам муку своју...“

Било што се Павлић хтео показати преда мном, било што је то била његова обична оштрина, тек он му не остаде дужан.

„Ех, шта ту!... Сви ви лелечете на муку и невољу као жене какве. А њих треба Бог само да знаде, јер он само може помоћи.

„Смилуј се, господине!... Руку ти љубим...“ — И старац склони руке — „Данас и први и последњи пут... Ах муко моја и несрећо голема!...“

„Ћути!... Срам да те је!... Од својих седих власи треба да се стидиш! И место да млађе опоменеш, ти тако сед и стар секиру у руке, па у крађу!...“

„Не грди ме, господине!... Јад ми се улегао на души, који ти и не знаш... Видиш ли ове старе руке?... Још оне ни гранчице нису дирнуле... А данас?... Хе, Божја воља!... Нека се она врши! Велика је и моћна реч његова; није она само мене задесила...“

„Престани кад ти кажем! Неће ти помоћи твоје лелекање... Ја Бог нисам, да ти милости дадем...“

„Али си човек, господине, и ако знаш муку — опростићеш...“

„Та докле ћеш ми причати и пренемагати се? Шта ту ваздан?... Научићу ја тебе. Хуље сте никакве! Немати мира ни дању ни ноћу, пси једни!... Знаш ли, да је то моје парче хлеба? Што ми га отимате из шака?...“

„Смилуј се господине!... Ако мене ради нећеш, помисли на њу, на Јелицу моју!... Па и ти си је добро познавао, господине. Толико си пута ручао код нас! Што је Бог дао!... А она те је тако волела! Дај да јој бар то последње учинимо...“

„Шта велиш, стари?“

„Душе ми моје и ове седе косе, што је гледаш! Ње ради, ње ради сам учинио.“

Павлић се узневери и збуњено гледаше у старца.

„Та говори већ једном, до сто ђавола!“

„А била је тако добра, тако паметна и добра. Могао сам ма куда поћи; данима кући да не дођем, свему је она знала реда!... Ах, туго моја!“

И старац уздахну дубоко и сузе се скотрљаше низ његове мршаве образе.

Павлић га ухвати за рамена и стаде дрмусати.

„Но, хоћеш ли већ рећи?“

„Ајде к'о мислим, да јој бар последњу жељу испуним. И она га је тако добро знала. И да ме затече, неће ми ништа учинити. Тако је радо кући нашој долазио... А он ето не дâ ми с миром ни да јој крстачу одсечем...“

„Шта-а?... Шта кажеш?...“ Нешто бесно као последњи крик оте се из Павлићевих груди.

„Крстачу, крстачу њој, Јелици мојој, мојој нади и поносу, свему моме... Авај мени јаднику!...“

Не спазих Павлића. У трен ока нестаде га испред нас. Само што се ситни буквићи залелујаше испред нас и одјекну шушањ грања под његовим бесним ногама.

Мрак се беше у велико спустио. Шума је и даље ћутала и њене тамне гране шуштале су, а поред мене ишао је бедни отац и вукао крстачу за дете своје...

28/IX. 1905. год.
На Авали.

М. П. Ћирковић

Истина

Ја знам да страдах, да жуђах и падах
У свом животу. Може бити споро,
Ал' ће тек доћи клонулост и задах
Да скрију све што волео сам скоро.

Осећам да се лагано одваја
Стари свет жеља и мисли од мене,
Да су ми дани са све мање сјаја,
И бледо цвеће спомена да вене.

И да ће, најзад, доћи дани бледи,
Дани без суза, осмеха и среће,
И без живота, кад ће у тој беди
Владати немар, падање све веће

С престола среће, задовољства, маште
И сна, над којим сијале су сфере;
Расплинуће се у визије таште
Све, и у тугу мутне атмосфере,

Кô добра мајка без јединца сина,
Душа без свог ће идеала бити,
Живети немо пределима сплина,
Докле се једном не раскину нити

Тела и духа, с временом и свелом
Надом, а срце престане да жуди.
Заспаћу мирно под Истине велом,
Са венцем снова преко мртвих груди.

Сима Пандуровић

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

написао

Тодор Стефановић Виловски

(наставак)

* * *

Међу тадашњим јавним грађевинама, у утврђеној вароши, без сумње је и по својим димензијама и по спољашњем изгледу заузимала прво место такозвана *Александрова или Виртембергова Касарна*. Она је била одмах с леве стране од Виртембергове или Стамбол-капије, рачунајући од уласка у варош.

Ова Касарна (у Доксатовој „експликацији“ под бројем 59) била је зграда од три спрата. По слици, која је снимљена са оригинала у Спарову албуму, ова је зграда показивала правилну архитектонику, имала је на крајевима по један павиљон (без сумње за официре), три авлије; четири главна улаза (са сваке стране по један) над којима су биле отворене терасе или балкони, и у сваком спрату с поља, са уже стране, по 21 прозор, а са дуже стране по 31, дакле свега с поља 312 великих прозора. У овој касарни било је смештено 12 батаљона пешадије, а могло је стати и више по потреби, као што је то био случај доцније за време ратова 1738. и 1739. године.

Александрова Касарна, која је тако прозвана по тадашњем гувернеру и председнику српске администрације, принцу Александру Виртембершком, стајала је између Виртембергове Капије и између бастиона Св. Карла, дакле, отприлике, тамо где се данас налази кућа Ђурићева, одмах до споменика кнеза Михаила и гостионице код Руског Цара, а могла је допирати све до Љубичине улице. Узевши у обзир њезину ширину и дужину, како су обележене у Спарову плану, може се поуздано тврдити да су јој темељи били у данашњој Кнез-Михаиловој

улици, почевши од Руског Цара па све до куће Тиће Марковића на углу Кнез-Михаилове и Љубичине улице, чиме се објашњава, да су готово сви власници нових кућа у Кнез-Михаиловој улици при копању основе наилазили на велике подруме са дебелим и јаким зидовима и сводовима, у којима су нађени и читави костури са ланцима и са оружјем. Ово нам јасно казује, да су то темељи какве војничке грађевине из онога доба.[15])

О Александровој Касарни има у старим протоколима Двор. Ратн. Архива у Бечу многих података односно кретања и размештаја војске, али нигде нисам нашао тачно забележено, када је почело грађење овога здања и кад се свршило.

Само се толико може дознати из акта и разних описа, да је испред касарне била велика пијаца за војне смотре (Parade-Platz), која је била окружена понајвише јавним зградама за ратну употребу. Она је заузимала простор испред бастиона Светог Франца (данашњи Топличин Венац на изласку Љубичине улице) и српске цркве и митрополије с једне стране и Кнез-Михаилове улице с друге стране, према томе могао је некадашњи Parade-Platz бити простор, на коме је некада стајала Делијска Чесма и на коме се данас налазе плац Академије Наука, Спасићева кућа, Гранд Хотел и Авакумовићева кућа.

На лепом и видном месту била је *српска црква и митрополија*. Где је била стара црква и митрополитова кућа и да ли су српски становници под Турцима становали само изван вароши, у српском подграђу, или их је било и у варошн самој, то се не да утврдити. О томе нема нигде спомена, а и стари планови и снимци града и вароши из доба турског, не дају нам могућности да све ово тачно сазнамо. Да је било Срба и у вароши и да је стара српска црква била отприлике на истом месту, на коме је била ова новија, о којој ћемо говорити, то је тек само претпоставка. Из акта се, истина, види да су становници српског подграђа (Untere Reizenstadt) јуна 1725. године молили Дворски Ратни Савет, да могу своју цркву *изнова* подићи, што би значило, да су пређе имали цркву.[16]) Али, нажалост, из ове молбе се јасно не види, да ли се ово односи на цркву, која би се имала подићи у предграђу или у самој вароши, а у такозваној горњој српској вароши (Obere Reizenstadt), у којој је у оно доба било много српских кућа и становника.

Али судећи по свему, ова молба Срба доњоварошана, само се могла односити на цркву у горњој српској вароши, и по томе на цркву, која је у аутентичном плану Ф. Н. Спара забележена као Reizische Kirche и која се на Спаровим сликама види. Према томе морала је и стара српска црква, која је остала из доба турског, бити на истом месту на коме је доцније *изнова* подигнута нова српска црква, за коју се у једном извештају пуковника Доксата од јула 1726. године изриком каже: *да је грађење сриске цркве почето.*[17])

Што се пак тиче *митрополије* или *архиепископске резиденције*, зна се, да је била најпре стара кућа, која је служила као стан митрополиту, а да је доцније покренуто питање и о зидању нове митрополитове резиденције. Први је покренуо ову ствар митрополит *Мојсије Петровић*. Актом од октобра 1725. он моли да Дворски Ратни Савет нареди Београдској Управи, да се одмах до цркве сазида нов архиепископски стан и српска школа[18]), а већ јула 1726. подноси Доксат план нове митрополитске резиденције и српске школе.[19])

Потврду за ово налазимо и у списима из Карловачке архиве, које је употребио Милутин Јакшић у својој књизи о „Вићентију Јовановићу". Из једног дневника из године 1730. дознајемо, да је „Митрополит Мојсије Петровић исте године, 27. јула у $4^1/_2$ сахата после подне, умро у *старој кући*, у малој соби на црвеној постељи, да је 2. августа однесен у цркву, а трећег дана истога месеца сахрањен уз велико учешће клира и народа."[20])

Што се у овом дневнику помиње *стара кућа*, може нам послужити као доказ, да је већ била и *нова* кућа. Ова нова кућа, истина, још није била готова и, као што дознајемо из преписке митрополита Вићентија Јовановића са владикама и општинама и из протокола народних конгреса, она је остала недовршена чак и после смрти овога митрополита (1737. године), јер није било довољно пара за грађење. И ако је митрополит Вићентије, који је много полагао на спољну репрезентацију, непрестано наваљивао, да му сабор одобри и да му народ пошље потребан новац за довршавање нове митрополије, ипак је ова жеља архиепископова остала пуста, јер је свет тада имао и сувише дажбина и јер се осећало свугде у народу оскудно стање услед многих ратова и иначе несређених прилика.

Свакојако је црква била пре готова, и ако се тачно не зна, када је грађење довршено.

---

[15]) Г. Валтровић помиње овај случај у свом „Старинару". Међутим се и ја сећам још из год. 1881., 1882. и 1883. да сам често пута гледао, како се копају темељи новим кућама у Кнез-Михаиловој улици и како радници сваки час наилазе на тврде и дебеле зидине. Кад је пок. Милутин Гарашанин зидао своју нову кућу у Кнез-Михаиловој улици, он ме је једног дана позвао да с њиме разгледам старе темеље на које је при копању фундамента наишао. Необавештени свет, дабогме, да је одмах слутио на некакве римске грађевине, као што то обично бива. Но мени, који сам се тада већ помало бавио проучавањем историје Београда, није било тешко познати по циглама и сводовима, да то нису остаци из римског доба, него баш грађевине из аустријског доба. Тада још нисам знао каква је то могла бити грађевина, као год што и данас још многи не знају, него мисле да су то темељи некаквог манастира. Мој поштовани пријатељ, г. Ђока Павловић, такође ми је причао о сличним зидовима и сводовима када су он и његов покојни брат, г. Јевта, зидали кућу у Кнез-Михаиловој улици.

[16]) H. K. R. Juni 1725. u. Oktober 1725. 456. P. R.

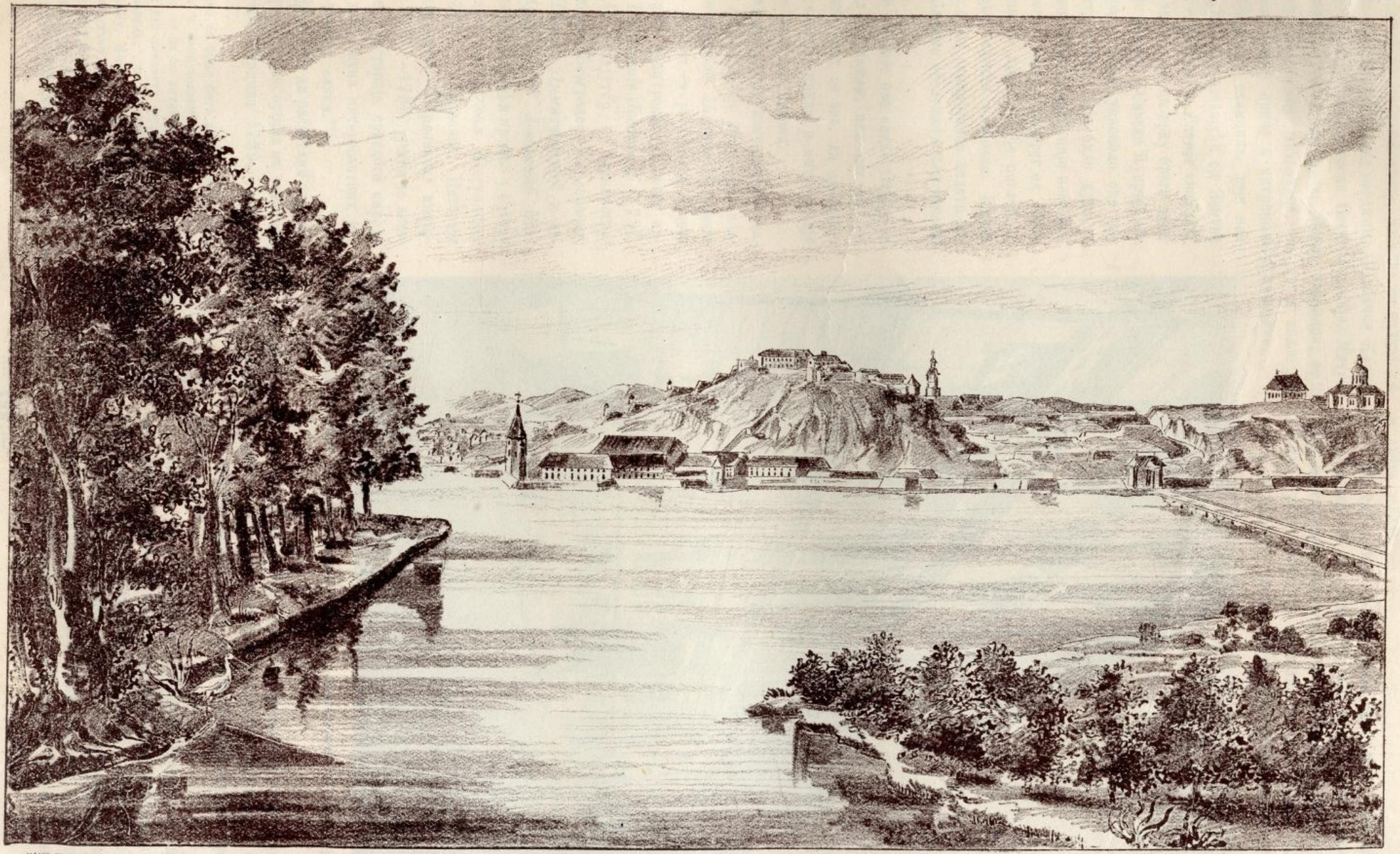
[17]) H. K. R. 1726, Juli 502. P. Exp.

[18]) H. K. R. 1725. Oct. 456. P. R.

[19]) H. K. R. 1726. Juli 502. P. Exp. У протоколу за ову годину има ова прибелешка: In diesem Jahre ist die Erbaung der Serbischen Kirche, Metropolitanresidenz und Schule im Zuge.

[20]) Види: *Милутин Јакшић:* О Вићентију Јовановићу. Прилози за историју митрополитства му 1731.—1737. По архивским изворима. Нови Сад, штампарија књижаре Браће М. Поповића. 1900. Стр. 7. О смрти митрополита Мојсија Петровића.

№ 3. ПОГЛЕД НА ГОРЊИ И ДОЊИ ГРАД, НА САВСКУ КАПИЈУ И СРПСКУ ЦРКВУ И МИТРОПОЛИЈУ.

ЛИТ. П. МАРКОВИЋА-БЕОГРАД.

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“

По Спарову плану из год. 1738. као да је нова српска црква била на оном месту, на коме се налази данашња Саборна Црква, више негдашње Шабачке Капије а одмах до некадашњег бастиона Свете Терезије. Митрополија и школа биле су иза цркве, дакле отприлике онде где је сада Београдска Читаоница, па још и даље, јер је одстојање између цркве и митрополије повелико.

На Спаровим снимцима, који нам показују „Београд гледајући од Земуна и Београд гледајући са Ратног Острва“, тачно се виде горе на врху брега више Варадинске Капије и Савске Ћуприје обе велике зграде. Како унаоколо око цркве и митрополије није било кућа, и како данашњи савски крај није постојао, лепо се могао видети гô брег од обале па на више до врха, то је поглед на српску цркву сасвим слободан. Према томе може се на слици тачно видети црква и приближно обележити њен спољни облик.

Више но што ове слике казују, не могу ни ја да кажем, али мислим, да је ово доста, кад се зна, да до сада о тадашњој српској цркви и митрополији нигде није било ни помена.

У резиденцији архиепископској становали су за све време аустријске владавине: митрополит *Мојсије Петровић* († 1730.) под чијом је управом почето грађење цркве и митрополије, затим митрополит *Вићентије Јовановић* (1731. до 1737.), коадјутор и администратор митрополије Београдско-Карловачке, владика *Никола Димитријевић* и патријарх *Арсеније IV. Јовановић Шакабента*, који је из Пећи прешао у Србију и отуда, после закључења Београдског Мира (1739.), у Карловце. Историја спојене Београдско - Карловачке митрополије од 1717.—1739. уједно је историја цркве и историја српскога народа из онога доба, пуна интересантних момената и тамних слика.[21])

Остаје ми још да расветлим питање: да ли је српска црква остала на своме месту и после заузећа Београда под Турцима 1739. односно 1740. или је она порушена, као што су тада порушене многе остале цркве и друге зграде.

На ово питање се не може тако лако одговорити, јер о томе, као и о много другом чему, немамо непосредних аутентичних података, само се може претпоставити, да су Турци, који су заузели Београд 1740. имали преча посла, него да се одмах баве уништавањем српске

Српско девојачко васпиталиште Мајке Ангелине у Пешти

богомоље. Њима су биле више на сметњи оне многе и разне католичке цркве и манастири у немачкој вароши, у којој су се они настанили и која је опет постала турски крај и турска варош.

Доказ, да је Београдска Саборна Црква остала нетакнута и за време Турака после Београдског Мира, имамо у томе, што је тело митроплита Вићентија Јовановића које је 1739. год. сахрањено у Београдској Катедрали, испод великог трупа насред цркве, 1749. године, дакле пуних 10 година после закључења Београдског Мира, пренесено

[21]) Како не може бити задаћа овој студији из локалне историје Београда, да се бави политичком историјом онога доба, то упућујем читаоце, који се за то интересују и које желе да се о томе што боље обавесте, на већ поменуто заслужно дело *Милутина Јакшића* „О Вићентију Јовановићу“, на историјске расправе *Дим. Руварца*: „О Мојсеју Петровићу, Митрополиту Београдском.“ (Споменик 34. Београд 1898.) и „Исторично критичка црта о Вићентијију Јовановићу“. (Земун, 1886.) и на чувену расправу проф. Д ра Швикера: Prof. S. H. Schwicker. Die Vereinigung der Serbischen Metropolien von Belgrad und Carlovitz in Jahre 1727. Wien, 1881. Carl Gerolds Sohn.

из турскога Београда у сремски манастир Раковац и ту смештено у капели манастирске куле, коју је исти митрополит о своме трошку сазидао.[22])

Кад су њесаревци под Лауданом 1789. год. описађивали Београд, једној јуришној колони била је мета *сриска црква* до Бањалучке или Варош-капије, што је опет доказ, да је српска црква на истом месту стајала, на ком је била пре Београдског Мира, дакле у доба аустријске окупације.

После свега, дакле, што сам до сада казао, може се поуздано закључити, *да је сриска црква и после Београдског Мира остала неповређена и да је она стара црква, што су је још наши дедови запамтили, а што је стајала тамо где је данас Саборна Црква Св. Арханђела Михаила, била црква из године 1726., која је сграђена од митрополитима Мојсијем Петровићем и Вићентијем Јовановићем.*

Сретен Л. Поповић прича у свом путовању по Новој Србији, како му је старац г. Цимић, који се родио у Београду 1809., казивао о зидању садашње Саборне Цркве, да је најпре било уговорено да се темељ постави на старој цркви, но да се од ове намере одустало, „јер су зидине биле тако јако набоносане да се пре камење одбијало него свеза камена с малтером". Услед тога је решено, да се темељ нове цркве копа поред старога темеља. Тако је остао темељ старе цркве, где је био, а темељи нове цркве налазе се изван старога темеља окружујући га са свих страна. Према овој Сретиној тврдњи дакле, налази се темељ старе цркве из године 1726. испод данашње Саборне цркве.[23])

У сокаку што је ишао од Виртембергове-капије право ка тврђави и везивао ову капију са главном градском капијом, а на месту на ком се сада налази онај ред кућа у Дубровачкој улици, почевши од Терзибашићеве па све до бивше Командине куће, спајала је велика *Мауерова Касарна* (Mauerer-Kaserne), повелика, врло јака зграда, која се у извештајима Београдске војне управе често помиње. Како се ова зграда налази и на свима осталим плановима из онога доба, то је више но поуздано да је ово једна од оних великих касарна, што се помињу у Доксатовој експликацији поред Александрове Касарне.[24])

Међу знаменитијим грађевинама, што се на Спарову плану и на његовим сликама виде, заслужују да се помену: католичка саборна црква, црква и манастир миноритског реда, црква и манастир капуцинског реда, затим језуитска црква, конгрегација и латинска школа, францишкански манастир, црква и манастир Тринитараца, главна стража и стан команданта и гувернера.

Католичка Катедрала (Domkirche), која је испрва била само црква парохијска па је тек после наименовања првог католичког владике[25]) узвишена на степен катедрале, није нарочито зидана него је тога ради претворена једна од најугледнијих џамија у цркву. Која је то џамија била, не може се дознати, јер јој се име не помиње, али сам међу актима нашао план, који је послат на увиђај у Беч, по коме је рестаурација извршена. На овоме плану тачно су обележене све измене, сва дозиђивања и унутрашњи распоред нове цркве, а уједно је приложен овоме плану и нацрт главног олтара, који је израђен у тада уобичајеном стилу католичких цркава.[26])

Ова црква, која је као владичанска црква имала назив „Domkirche", стајала је на једној пијаци, отприлике тамо где је сада главна полиција. Више ње, дакле на садашњем Великом Тргу, могао је бити *манастир миноритске браће*, али свакако у једној улици, пошто онда данашње велике пијаце није било, него је сав простор био тако изидан, да је стајала кућа до куће.

Одмах до Царске (доцније Видин-капије), готово на самом бастиону Св. Јелисавете, а у продужењу садашње Позоришне и Доситијеве улице била је *црква Капуцинаца* (Kapuziner-Kirche), који су ту имали и свој манастир.

У правцу данашње Душанове улице, а ближе граду, тамо где је до скора стајала стара Пиринчана, па затим од Дома Св. Саве па све до Основне Школе и у оном

---

[22]) Пренос тела Вићентијева извршио је 1749. године митрополит *Павле Ненадовић*, коме је Вићентије био протектор. Кулу у манастиру Раковцу, у ком је Вићентије некада пострижен, сазидао је исти митрополит још 1735. год. Данданас види се на њој са северне стране у камену урезан натпис: Vicentius Joannovich Archiepiskopus 1735. Над овим натписом налази се у камену изрезан грб српске митрополије. Капела у кули, у којој су доцније сахрањене кости Вићентијеве, била је сведок ретке црквене свечаности 7. јула 1744., јер је тога дана осветио антимнис и служио службу патријарх *Арсеније IV. Шакабента*. Испод куле налази се озидана гробница, у којој почивају сродници митрополита Вићентија. Кости његове лежале су од 1749. год. све до октобра 1793. на поду у једном сандучету, а поменуте године положене су по наредби патријарха *Ђорђа Бранковића* у отвор који је начињен у зиду Вићентијеве капеле, а над њима је стављена мермерна плоча, на коју су изрезане ове речи:

„Овде
почивају кости Митрополита
Вићентија Јовановића
1731.—1737.

Исте је пренео из Београда 1749. у ову капелу митрополит *Павле Ненадовић*, а овде положио по учињеном парастосу 23. окт. 1893. и плочу ову поставио патријарх српски *Георгије Бранковић*".

Види: Беседа, говорена Дим. Руварцем у манастиру Раковцу, 23. окт. 1893. на парастосу Вићентија Јовановића. Земун, 1893.

[23]) *Сретен Л. Поповић*. Путовање по Новој Србији. Издање књижаре Браће М. Поповића у Н. Саду. 1879. II. 79

[24]) Сопственици неких кућа у Дубровачкој улици, а нарочито покојна г-ђа Кумануданица, причала ми је, да су при ископавању темеља њезине куће, нађени јаки зидови са сводовима као од какве велике јавне грађевине. Није немогуће да су ови зидови били темељи старе Мауерове Касарне.

[25]) Католичка епископија установљена је 1726. год. и то са седиштем у Смедереву, али је у истини владика резидирао у Београду. За првога владику би постављен граф Турн Валсасила, дотадашњи каноник у Ђуру (Raab). У Шапцу, Јагодини, Руднику, Смедереву и Параћину беху постављени канонице које је плаћала камерална каса. Буџет катол. цркве за Београд и Србију износио је колико половина камералног буџета, 13.000 фор. Из те суме плаћан је владика (8.000 фор.), датирани свештеници и трошило се за црквене потребе. Пошто је граф Турн-Валсасила 1733. премештен, постављен је за владику *Енгел фон Ваграјн*. Из почетка вршили су парохијску дужност Језуити, али је доцније „секуларни клир" потиснуо језуитске грабљивце и примио парохијску управу у своје руке.

[26]) Управо је загонетно, како је овај план, који је по свој прилици израђен по наредби Доксатовој, остао међу актима, кад су толики други далеко важнији планови изгубљени. У Спарову плану ова је црква тачно забележена, докле је у осталим плановима нема.

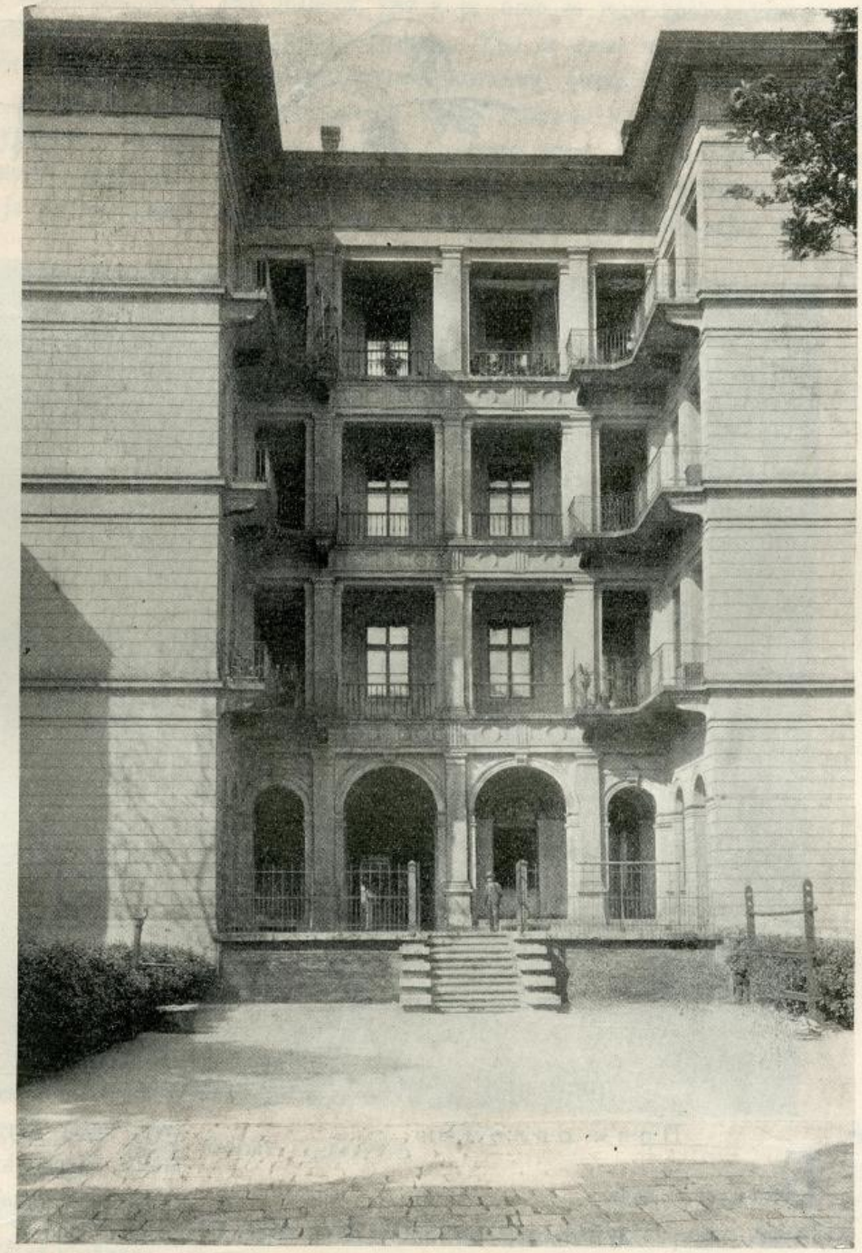
крају у коме се налази кућа Светомира Николајевића, и више ње Антулина кућа, била је онда повећа група јавних грађевина, а међу овима најугледније: *Језуитска црква и школа, Францишкански манастир, Кућа команданта и гувернера и Главна стража.* Овим се зградама, на жалост, данас не може одредити место, јер их је и сам Спар у два своја плана разно забележио и јер се из познате Докгатове „експликације" не може насигурно извести на ком су месту све ове грађевине биле.

Ниже Францишканског манастира а већ у данашњој Јалији, близу тадашње Темишварске или Вишњичке Капије између бастиона Св. Ксаверија и бастиона Св. Стевана, налазаше се *црква Тринитараца* (Trinitarier) *и њихов манастир.*

Ови су манастири доцније зидани. Испрва као да су се фратрови задовољавали са старим турским џамијама и кућама. На скоро, по освојењу Београда, јавили су се најпре Језуити, па за њима остали католички редови и тражили допуштење да се могу у Београду настанити. Језуитима је одмах допуштено да се настане у вароши, а Францишканцима, Миноритима, Капуцинцима и Тринитарцима тек у септембру 1720. и уједно им је допуштено да могу заузети извесне старе турске џамије. Неки од њих задржали су ове џамије и преиначили их за своју употребу. Само Језуити и Тринитарци изгледа да су за себе тражили велике и нове плацеве, на којима би могли подићи цркву и школу, јер су се обе ове конгрегације бавиле васпитавањем младежи у католичком духу. Језуити су се тога ради и дуго парничили и то најпре са немачким грађанима и власницима околних кућа и плацева а затим и са Тринитарцима, који Језуитима не хтедоше уступити место за грађење цркве и школе. У првом случају решио је 1731. год. спор између Језуита и Београдских грађана Гелиша и Франца Бишофи ђенерал граф Марули, а у другом случају сам Дворски Ратни Савет исте године и то оба пута у корист Језуита.[27]) Према томе, дакле, грађен је нови језуитски манастир после 1731. год., а без сумње и манастир Тринитараца. Францишкански манастир постојао је из раније, јер се из акта види, да су му темељи освештани већ 1728. год.[28]).

Те исте године грађена је и *резиденција католичког владике*, и то о његову трошку. Где је ова резиденција била, није могуће дознати, јер о њој нема никаквих прибележака. Али је свакако морала бити тамо негде око католичке Катедрале.

Веома интересантне зграде биле су *Палата гувернерова* или стан командантов и *Главна стража* (Hauptwache), које су скупа са језуитским манастиром и језуитском школом сачињавале једну групу.

Српско девојачко васпиталиште Мајке Ангелине у Пешти

Старији Београђани јамачно ће се сећати онога здања у Душановој улици, чије су се развалине још пре неколико година могле видети. Народ је ове рушевине називао

[27]) H. K. R. 1731. Juni 413. P. E. и 166. P. R.

[28]) О организацији католичке цркве у Србији и о католичким манастирима, који су се у Београду настанили, а нарочито о Језуитима и њиховој пропаганди, о њиховим мисијама и школама, види: *Langer*, Serbien unter der Kaiserl. Regierurg 1717.—1739. Mitteilungen des K. H. Krigsarchivs. Neue Folge III. Band. Wien *1889.* и *Др. Драг. М. Павловић*, Аустријска владавина у Северној Србији (1717.—1739.). По грађи из Бечких архива. (Из LXII. и LXIV. Гласа Српске Крал. Академије). Београд, Државна Штампа. *1901.*

„Пиринчаном“, а интелигенција говорила је обично о „Дворцу Принца Јевђенија“ или о „палати принчевој“.

Ја се из свога детињства — крајем шездесетих година — добро сећам „Пиринчане“, кад би са својим родитељима прелазио у Београд и туда се шетао. Тада се још могао видети горњи спрат онако како га је онда фотографисао пок. Ф. Каниц и сачувао у слици, коју сам од њега добио. Архитектонски накит на зидовима и око прозора, а нарочито капија и „симсови“ давали су овој грађевини карактер барока, који је живо подсећао на старе грађевине из онога доба, које се и данас још могу видети у Бечу.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

* * *

На мору вјетар хукти. Киша пада
на пусти плочник. С далечи се чује
спровода одјек: ваљда звона брује...
У мојој кући тешки покој влада.

Крај мене, близу окна, сједи Ада;
слушамо звиждук вјетра и олује:
то мрски Фатум гвозден сандук кује, —
ударац јечи кад на покров пада.

Ми ко два кипа нијемо гледамо се,
у њеном оку суза једна сјаји,
у мојем сунце, бол и ноћ и радост.

Тад шапат јекну: „Што вам дани носе
у гримизноме скуту?“... Уздисаји
рјеч кидају, а сузе гуше младост.

Сањет

Божо Ловрић

Црвени смех

Одломци из нађеног рукописа

— Леонид Андрејев —

Превео с руског ПАУН М. ПРОТИЋ

ПРВИ ДЕО

Први одломак

Безумље и ужас.

Ја сам то први пут осетио, кад смо ишли по Н-ском друму — ишли непрекидно десет часова, не одмарајући се, не смањујући кораке, не подижући оне који су падали, остављајући их непријатељу, који се као густа маса кретао за нама и кроз три-четири часа смётао својим ногама наше трагове. Била је врућина. Не знам колико је било степени, четрдесет, педесет или више, само знам, да је била непрекидна, јака, није било наде да ће ускоро проћи. Сунце је било тако велико, тако усијано и страшно, као да се Земља приближила к њему и као да ће сва изгорети у тој немилостивој ватри. Очи не могу да гледају. Зенице се сузиле, постале мале као маково зрно, и узалуд траже хладовину под затвореним трепавицама: сунце продире кроз танку покожицу и као црвена светлост улази у напаћени мозак. Но ипак тако је било боље, и ја сам дуго, може бити неколико часова, ишао са затвореним очима, слушајући како се око мене креће гомила: тёжак и неједнак топот ногу, људских и коњских, шкрипа гвоздених точкова, који мрве ситно камење, нечије тешко, испрекидано дисање и сухо мљескање испуцалих усана. Но ни једне речи нисам чуо. Сви су ћутали као да се кретала војска немих, и кад је когод падао, падао је ћутећи; други су се спотицали о његово тело, падали, ћутећи се дизали и, не осврћући се, ишли даље — као да су ти неми људи били још и глухи и слепи. И ја сам се неколико пута спотицао и падао, и тада сам нехотице отварао очи, — али оно што сам видео, изгледало ми је као дивља измишљотина, као тешко бунцање избезумљене земље. Усијани ваздух трепти; без звука, као да ће сад потећи, дрхти камење; а далеки редови људи на савијутку, топови и коњи као да се одвојили од земље и немо лебде у ваздуху — као да то нису

ишли живи људи, него војска бестелесних сенки. Огромно, блиско, страшно сунце на свакој пушчаној цеви, на свакој металној стварчици запалило хиљаде малих сунаца која са свију страна продиру у очи, ватрено-бела, оштра као врхови усијаних бајонета. А сува, паклена јара продире у саму дубину тела, у кости, у мозак, те понекад изгледа као да на раменима није глава, но нека чудновата, необична лопта, тешка и лака, туђа и страшна.

И тада — тада се ја изненадно сетих куће: собе, комада плавичастих тапета и прашњаве, недирнуте боце са водом на моме сточићу — на сточићу којему је једна нога краћа од друге две, те је под њу метнут комад савијене артије. А у суседној соби — но ја их не видим — као да су моја жена и мој син. Кад бих могао викати, ја бих завапио од муке — тако је била необична и проста ова мирна појава, онај део плавичастих тапета и прашњава, недирнута боца.

Знам да сам се зауставио, подигнуо руке, но неко ме је гурнуо у леђа, те брзо пођох напред, гурајући се кроз гомилу, журећи се некуда, не осећајући више ни врућине ни умора. И тако сам дуго ишао кроз бескрајне неме редове, видећи пред собом само црвене опаљене потиљке, додирујући сиљоштене усијане бајонете. Но заустави ме мисао: Шта то радим, куда хитам?! — Исто тако брзо скренух у страну, изиђох на чистину, прећох неки јарак и забринуто седох на камен, као да је тај храпави, врели камен био циљ свију мојих тежњи.

И ту, први пут, ја сам то осетио. Јасно сам видео, да су ти људи, који тако немо корачаху у сунчаном сјају, мртви од умора и врућине; да су ти људи, који се љуљају и падају — безумни! Они не знају куда иду; не знају зашто је то сунце; они ништа не знају. Они немају на раменима главе, но чудноватe и страшне лопте. Ево једнога, као и ја, брзо се гура кроз редове и пада; ево другог, трећег... Ено се диже над гомилом коњска глава са црвеним, безумним очима и искезеним зубима, која као да би хтела страшно и необично узвикнути; диже се, пада и на ономе месту за један минут скупља се свет, застајкује, чују се промукли, потмули гласови, кратак пуцањ, а затим и опет нéмо, бескрајно кретање...

Игралиште у дому Мајке Ангелине

Већ читав час седим на овом камену, а поред мене све пролази, и све исто тако дрхти земља и ваздух и далеки, као сенка редови. И опет осећам ону паклену врућину, већ се не сећам онога што сам видео пре секунда, а поред мене непрестано пролазе, пролазе, и ја не разумем — ко је то? Пре једнога часа био сам сам на овоме камену, а сад се већ скупила гомила људи; једни леже непомично, може бити умрли су; други седе и бесмислено гледају, као и ја, на пролазнике. Једни имају пушке и личе на војнике; други скоро сасвим голи, а кожа им на телу црвена као бакар, да је одвратно гледати. Близу мене лежи неко на трбуху, са голим леђима. Према томе, како је равнодушно упр̏о лицем у оштро и врело камење, по белим длановима извргнуте руке, види се да је мртав, но

леђа су му црвена као у жива човека, и само лак жућкаст вео, као на сувом месу, говори о смрти. Ја хоћу да се одмакнем од њега, но немам снаге, и љуљајући се гледам на бескрајне редове привиђења. По стању моје главе осећам да ћу и ја скоро, одмах, пасти од сунчаног удара; али ја га очекујем врло спокојно, као у сну, где смрт изгледа као станица на путу чудноватих и нејасних привиђења.

И видим, како се из гомиле одваја војник и одлучно иде на нашу страну. За тренут се изгуби у рову, и кад изиђе из њега, он опет иде, кораци му непоуздани, и види се да чини последње узалудне покушаје да одржи своје тело које се баца на све стране. Он иде ка мени тако право, да се ја, и кроз тешко дремање које ми је ухватило мозак, плашим и питам га:

— Шта ћеш?

Он стаје као да је очекивао само ту једну реч, и стоји огроман, брадат, у исцепаној кошуљи. Пушке нема, чакшире му се држе само о једном дугмету, а кроз изденотину види се бело тело. Руке и ноге му малаксале, и он, као што се види, стара се да их скупи, но не може: чим састави руке, оне одмах опет падају низ тело.

— Шта ти је? Боље је да седнеш, — кажем ја.

Но он стоји, ћути и гледа ме. И ја се против своје воље подижем и, једва се држећи на ногама, гледам у његове очи — и видим у њима бездан ужаса и безумља. У свију су зенице сужене, — а у њега се раширише преко целога ока: колико огромно море ватре види он кроз ове велике, црне прозоре! Може бити, мени се тако учинило, може бити у његову погледу била је само смрт, — али не, ја се не варам: у овим црним као провалија зеницама, било је више него смрт, више него ужас смрти.

— Одлази! — вичем ја, одмичући се. — Одлази!

А он, као да је само реч очекивао — сруши се на мене, обори ме, све онако огроман, растурен, нем. Ја дрхћући ослобођавам пригњечене ноге, скачем и хоћу да побегнем ма куд у страну, далеко од људи, у сунчану врелу даљину — но с леве стране, на планинском венцу, чу се пуцањ, а за њим, као ехо, још два. И над мојом главом, с веселим, многоструким звиждањем, брујањем и пиштањем пролете граната.

Зашли су нам за леђа!

Нема више ни смртноносне врућине, ни онога страха, ни умора. Мисли су ми јасне, представе одређене, и кад дотрчах редовима који се врсташе, видех нека светла, радосна лица, чух промукле но јаке гласове, заповести, шале. Као да се сунце попело више, да нам не смета, као да се ућутало, изгубило свој сјај — и опет с радосним звиждањем, као вештица, просече ваздух граната.

Ја прђох...

Други одломак

....скоро сви људи и коњи. У осмој батерији исто тако. У нашој, дванаестој, на крају трећега дана остала су само три топа — остали су искварени; — шест људи и један официр — ја. Већ двадесет часова како не спавамо и ништа не једемо; три дана и три ноћи сатанска пуцњава и звиждање завијали нас као облак безумља, одвојили нас од земље, од неба, од својих — и ми, живи, лутали смо као месечари. Мртваци леже спокојно, а ми смо се кретали, вршили свој посао, говорили и чак, шта више, смејали се и били — као месечари. Кретање нам је било поуздано и брзо, заповести јасне, извршење тачно — но кад би когод упитао изненада ма кога од нас: ко је? — тешко да би нашао одговора у запаљеноме мозгу. Као у сну, сва лица изгледала су давно позната и све што се догађало, такође је изгледало као давно познато, разумљиво, као да је све то већ било некад; а кад сам почињао пажљиво загледати неко лице, или топ, или слушао њихову грмљавину, — тада ме је све зачуђавало као нешто врло ново и бескрајно загонетно. Неприметно се спуштала ноћ, па нисмо имали кад да је видимо и да се чудимо, од куд она, кад у то опет почиње над нама сунце горети. Само од оних који су долазили у батерију, дознавали смо да је трећи дан како се бије бој, и одмах смо то заборављали: нама се чинило, да је то све један дан, без краја и почетка, час по час светао, но подједнако непојмљив, подједнако слеп. И нико се од нас није бојао смрти, нико није разумевао шта је то смрт.

Треће или четврте ноћи, не сећам се, ја сам за тренут легао иза грудобрана, и чим сам затворио очи, одмах видех ону познату и необичну појаву: комад плавичастих тапета и недирнуту прашњаву боцу на моме сточићу. А у суседној соби — ја их не видим — као да се налази моја жена и мој син. Но сад је на столу горела лампа са зеленим закривачем, значи, било је вече или ноћ. Појава стоји непомично, и ја дуго и врло мирно, врло пажљиво посматрам, како светлост трепери на кристалној боци; разгледам тапете и мислим, зашто не спава син, — већ је ноћ, време је да спава. Затим опет посматрам тапете, све шаре, сребрне цветиће, некакве решетке и камин — а никад нисам ни мислио, да тако добро знам своју собу. По неки пут сам отварао очи и видео црно небо са некаквим дивним ватреним пругама, и опет сам их затварао, и опет разгледао тапете, кристалну боцу, и мислио, зашто син не спава, — већ је ноћ, време је да спава. Одједном се близу мене распршта граната, нешто удари у моје ноге, неко викну јако, јаче од самога пуцња, и ја помислих: „Неко је погинуо“, али се не дигох и не одвајах очију од плавичастих тапета и боце.

Затим сам стао, ишао, наређивао, гледао у лица, нишанио топом, а непрестано сам мислио: зашто син не спава? Једном упитах коњаника о томе, а он ми на дугачко и на широко причаше о нечему и обојица смо климали главом. Он се смејао, а лева му је обрва играла и око ђаволски подмигивало на некога, који је стајао у позадини. Видео сам само табане нечијих ногу, и ништа више.

У то доба било је већ свануло и одједанпут — поче киша. Киша — као и код нас, најобичније водене ка-

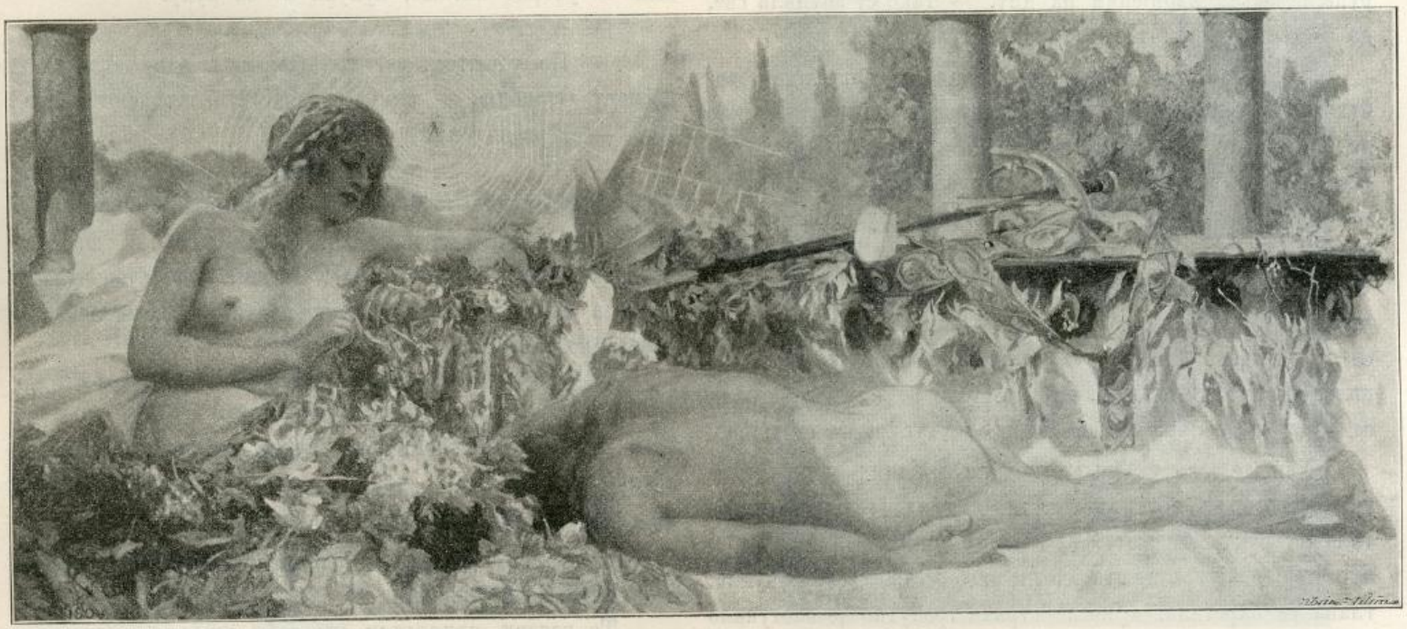
пљице. Но она је била тако неочекивана и неоправдана! Бесмо се сви тако уплашили да не покиснемо, да смо бацили топове, престали пуцати и почели се крити, крити куд ко. Коњаник, са којим сам мало пре говорио, подвукао се под лафет на се шћућурио, и ако су га сваког тренутка могли пригњавити; дебели топовски водник, не знам зашто, поче да свида одело са једне лешине, и ја почех трчати кроз батерију и нешто тражити — мекинтош или кишобран. И одједном на целом огромном простору, где је киша пала, наступи необична тишина. Распрштa се задоцнели шрапнел, и све се тако утиша, да се чуло како рче дебели водник и удара киша по камењу и топовима. И ово тихо и ситно лупарање, које напоминье јесен, и онај мирис орошене земље, и тишина — као да за тренут прекидоше крвави и дивљи сан. А када сам погледао на влажни топ, који блисташе од воде, он ми напомену неочекивано нешто што ми је врло драго и мило, — детињство моје или прву љубав. Тада у даљини силно одјекну први пуцањ, и чаробност тренутне тишине ишчезе; исто тако нагло, као што су се крили, почеше се извлачити људи из својих заклона; дебели водник викну на некога; груну топ, за њим други — и опет крвава, непрекидна магла обузе измучене мозгове. И нико не примети кад је киша престала; сећам се само, да је са убијенога водника, с његова пуног, надувеног жутог лица сливала се вода, — вероватно, киша је дуго падала...

...Преда мном је стајао млад добровољац и јављао, држећи руку на штитићу, да нас генерал моли да се одржимо само два часа, а дотле ће доћи помоћ. Ја сам се и опет питао: зашто не спава мој син? и одговорих, да се могу држати докле хоће. Но тада ме, Бог зна зашто, поче интересовати његово лице, вероватно због своје необичне, страшне бледноће. Ништа боље нисам видео од тога лица: чак и у мртваца је више руменила на лицу него на томе младалачком, голобрадом. Мора бити, да се успут веома преплашио, те не може да се опорави; зато је и држао руку на штитићу, да би тим уобичајеним и простим покретом одагнао луди страх.

— Бојите ли се? — упитах га, додирнувши му лакат. Но лакат је био тврђи од дрвета, а он се тихо смешио и ћутао. Управо, скупљаху се у осмејак само његове усне, а у очима се огледала само младост, страх и — ништа више.

— Бојите ли се? — понових благо.

Усне му се покренуше, напињући се да проговоре, и у том тренутку деси се нешто непојмљиво, чудновато, натприродно. Преко десног образа дуну ми топал ветар, силно ме заљуља — и то је све, а пред мојим очима, на место бледога лица, било је нешто кротко, тупо, црвено,

И. Типов — Паук

из чега је лила крв као из отворене боце. И у том кротком, црвеном, течном видео се још некакав осмех, безуби смех — црвени смех.

Ја сам га познао, познао сам тај црвени смех. Тражио сам и нашао тај црвени смех. Сад сам разумео, шта је било у свима тим унакаженим, искиданим, чудноватим телима. То је био црвени смех. Он је на небу, он је на сунцу и скоро ће се разлити по целој земљи, — тај црвени смех!

А они, тачно и мирно, као месечари...

Трећи одломак

...безумље и ужас.

Причају, да се и у нашој и у непријатељској војсци појавило много душевних болесника. Код нас су већ отворили четири психијатријска одељења. Кад сам био у штабу, ађутант ми је показао...

...увијале се као змије. Он је видео како је жица, прекинута на једном крају, шинула кроз ваздух и обавила три војника. Бодље су цепале мундире, продирале у тело, а војници се дерали и бесно окретали: двојица су вукли за собом трећега, који је већ био мртав. Затим је остао у животу један, и он је гурао од себе два мртваца, који су се вукли, окретали, превртали један преко другог и преко њега, — и одједном сви постадоше непомични.

Причаше нам, да је само у тој огради погинуло близу две тисуће људи. Док су они кидали жицу и мучили се у њеним змијским завојима, на њих је непрекидно падала киша од танади и картеча. Он тврди, да је врло страшно било, и да би се тај окршај свршио дивљим бегством, да су знали у ком ће правцу бежати. Али десет или дванаест редова жица̂ и борба с њима, читав лавиринат вучјих рупа с кољем набијеним на дну, — тако су збунили све, да је било сасвим немогуће одредити правац.

Једни су, као слепи, пропадали у дубоке јаме и трбухом се набијали на оштро коље, трзали се и играли као дечји пајаци; на њих су падала нова тела, и брзо се сва јама до врха претварала у гомилу крвавих живих и мртвих тела. Оздо, са свих страна, пружали су руке, а прсти на њима грчевито се скупљали, хватајући све... Ко је западао у ту клопку, више се није могао избавити: стотине прстију, чврстих и слепих, као клешта, стезали су ноге, хватали се за одела, вукли човека на себе, убадали у очи и давили. Многи, као пијани, трчали су право на жицу, вешали се о њу и дерали, док са њима није куршум свршавао.

Уопште, сви су му изгледали пијани: неки су се грозно грдили; други церекали, кад их је жица дохватила за руку или ногу, и тада су умирали. Сам он, и ако није од јутра ништа јео ни пио, осећао се врло чудно: глава се окретала, а после страха тренутно је наступало дивље усхићење — усхићење страха. Кад је неко до њега запевао, он је прихватао песму, и убрзо се склапао читав, врло хармоничан хор. Не сећаше се шта су певали, али је било нешто врло весело, за игру. Да, они су певали — а све унаоколо било је црвено од крви. И само је небо изгледало црвено, и могло би се помислити да се у васиони догодила нека катастрофа, некаква чудна промена и нестанак бо́ја̂: ишчезла је плава и зелена и друге обичне и мирне боје, а сунце је засијало црвеном бенгалском ватром.

— Црвени смех! рекох ја, али он ме не разумеде.

— Да, и смејали се. Ја сам ти то већ причао. Као пијани. Можда су чак и играли, нешто је било. Бар покрети оне троји̂це личили су на игру.

Он се јасно сећаше: кад су га ранили у прса и куршум скроз прошао а он пао: још неко време, док није изгубио свест, цупкао је ногама, као да је с неким играо. И сада се сећаше тога окршаја с чудноватим осећањем: у неколико са страхом, у неколико као са жељом да још једном осети то исто.

— И опет осети куршум у прса? — упитах ја.

— Е, ваљда неће сваки пут куршум. А лепо би било, друже, добити орден за храброст.

Он лежаше на леђима, жут, са шиљатим носом, са испалим јагодицама и упалим очима — лежаше сличан мртвацу и сањаше о ордену. Код њега већ беше наступило гнојење; био је у силној ватри и кроз три дана мораће га стрпати у рупчагу, међ мртваце! А он је лежао, смешио се снивајући и говорећи о ордену.

— А јеси ли послао матери телеграм? — запитах га.

Он ме погледа уплашено, па ипак сурово и злобно, али ми не одговори. И ја заћутах, и могло се чути како стењу и бунцају рањеници. Али кад се дигох да идем, он стеже моју руку својом врелом, но још снажном руком, и збуњено и тужно упре у ме упалим ватреним очима.

— Шта је то, а? Кажи ми, како је то? — уплашено и упорно питаше, вукући ме за руку.

— А шта?

— Па уопште... све то? Она ме ваљда чека? А ја не могу. Отаџбина — зар ће она појмити, шта је отаџбина!

— Црвени смех.

— Ах! Ти се само шалиш, а ја озбиљно питам. Ваља објаснити, — а зар се њој може објаснити? Кад би ти знао, шта она пише! Шта она пише! А знаш ли ти, да су њене речи — сéде. А ти... Он љубопитљиво погледа на моју главу, макну прстом и, насмејавши се изненадно, рече:

— А ти си оћелавио. Јеси ли то приметио?

— Овде нема огледала.

— Много је ту седих и ћелавих. Чујеш, дај ми огледало. Дај! Ја осећам, како ми из главе иде бела коса. Дај ми огледало.

Код њега наступаше бунцање: плакао је и викао, а ја изиђох из болнице.

Те вечери приредили смо себи весеље — тужно и чудновато весеље, на коме су између гостију присуствовале сенке умрлих. Решили смо да се у вече скупимо и пијемо чаја, као код куће, као на излету, и набависмо самовар, набависмо чак и лимун и чаше, и наместисмо се под дрветом — као код куће, као на излету. По један, по двојица и тројица скупљаху се другови и прилажаху шумно, разговарајући и шалећи се, пуни веселог очекивања — али убрзо заћуташе, избегавајући погледе један другога, јер је нешто страшно било у том скупу заосталих људи. Поцепани, прљави, чешући се као од јакога свраба, обрасли длаком, мршави и изнурени, изгубивши познат и обичан изглед, као да смо тек сад, пред самоваром, видели један другога, видели и уплашили се. Ја сам узалуд у тој гомили збуњених људи тражио позната лица — нисам их могао наћи. Ови људи, немирни, узбуђени, с грчевитим покретима, који се трзаху на сваки шушањ, који непрестано нешто тражаху иза себе, који се трућаху да сувишним покретима испуне ту загонетну празнину, куда их је страх био погледати — били су нови, туђи људи, које ја нисам познавао. И гласови су им звучали друк-

чије, испрекидано, са ударима, с муком изговарајући речи и лако, ни због каква узрока, прелазили у вику или бесмислен, необуздан смех. И све је било чудно. Дрво је било чудно и сунчев залазак и вода са особитим мирисом и укусом — као да смо заједно са умрлима оставили земљу и прешли у неки други свет — свет тајанствених појава и злокобних мрачних сенки. Запад је био жут, хладан; над њим су тешко лебдели црни, ничим неосветљени, непокретни облаци, и земља је испод њега била црна, а наша лица у тој злокобној светлости била су жута, као лица у мртваца. Сви гледасмо на самовар, а он се угаси, одби на својим боковима жутину и претњу запада и такође поста чудан, мртав и непојмљив.

— Где смо? — упита неко, а у гласу му се осећаше брига и страх. Неко уздахну, неко грчевито пуче прстима, неко се насмеја, неко скочи и поче брзо ићи око стола.

— У рату! — одговори онај што се смејаше и поново закикота дугим, глухим смехом, као да се нечим давио.

— Што се онај смеје? — узбуни се неко. — Престаните једном!

Онај се још једном зацерека и послушно заћута. Смркавало се. Црни се облак спушташе на земљу, и ми с муком распознавасмо жута, аветињска лица један другога. Неко упита: А где је „Чизмица“?

„Чизмица“ — тако смо звали друга, омаленог официра у великим чизмама, које не пропуштају воду.

— Мало пре је био овде. — Чизмице, где сте?

— Чизмице, немојте се крити! Ми осећамо мирис ваших чизама.

Сви се насмејаше, а из помрчине, прекидајући смех, зачу се груб, осорљив глас:

— Престаните, зар вас није стид! „Чизмица“ је јутрос убијен при извиђању.

— Он је мало пре био овде. То је погрешка.

— Учинило вам се. Ej, ви код самовара, одсеците ми мало лимуна.

— И мени! И мени!

— Цео лимун.

— Како је то, господо — тужно, готово плачући, зачу се тих и молећив глас. — А ја сам само због лимуна и дошао.

Онај се опет закикота дуго и глухо, и нико га не заустави. Но ускоро ућута. Закикота се још једанпут — и ућута. Неко рече:

— Сутра је наступање.

А неколико гласова раздражено узвикну:

— Махните се! Какво наступање!

— Па сами знате...

— Махните се. Зар се не може о другом чему говорити? Како је то!

Запад се замрачи. Црни се облак подиже и као да постаде светлије, а лица дођоше познатија, и онај, који око нас обилажаше, умири се и седе.

— Како ли је сад код куће? — неодређено запита он, а у гласу му се осећаше сетан осмех.

И опет наступи оно страшно и непојмљиво, оно чудно — до ужаса, готово до губитка свести. И сви ми одједном почесмо говорити, дерати се, узбунисмо се, лупајући чашама, хватајући један другога за леђа, за руке, за колена — и одједном заћутасмо пред нечим непојмљивим.

— Код куће? — узвикну неко из помрчине. Глас му је био храпав од узбуђења, од страха, од злобе, и дрхтао је. Понеке речи није могао изговорити, као да се одвикао од њих. — Код куће? Какве куће, зар негде има кућа? Немојте ме прекидати, иначе ћу пуцати. Код куће сам се ја сваки дан купао у кади — разумете ли: у кади с водом — с водом до вршка. А сад се ретко

И. Залец Козаков сан

који дан умивам, глава ми зарасла у крастама, на телу некакав свраб, и све тело сврби, а по њему гамиже, гамиже... Ја с памети силазим од пријавштине, а ви велите — *кућа!* Ја сам као скот, презирем себе, не познајем себе, и смрт нимало није страшна... Ви ми мозак разбијате својим шрапнелима, мозак! Ма куда гађали, све ми лети у мозак, — а ви велите — кућа. Каква кућа? Улица, прозори, људи, а ја сад не бих на улицу изашао — стид ме је. Донели сте самовар, а мене је стид да га гледам. Самовар.

Онај се опет насмеја. Неко узвикну:

— Враг ће знати шта је ово! Идем кући.

— Кући?

— Ви не знате, шта је то дужност...

— Кући? Чујте: овај хоће кући!

Разлеже се општи смех и суморан узвик — и опет сви заћуташе — пред нечим непознатим. И тада смо, не само ја но сви ми, колико год нас је било, осетили *то*.

Оно је ишло на нас са тих мрачних, загонетних и туђих поља; оно се дизало из глухих црних гудура, где су, може бити, још умирали људи заборављени и изгубљени међу камењем; оно је лило из онога туђега, невидљивога неба. Ћутећи, губећи свест од ужаса, стајали смо око угашеног самовара, а с неба нас је гледала непрекидно и ћутећи огромна, неубличена сенка која се дигла изнад света. Изненадно, сасвим близу нас, вероватно код пуковског командира, засвира музика, и бесно весели, громки звуци као да букнуше сред ноћи и тишине. С бесним весељем и пркосом свираше она, плаховита, нехармонична, сувише јака, сувише весела... Било је јасно, да сви, и који свирају и који слушају, виде исто тако, као и ми, ону огромну, неубличену сенку која се дигла изнад света.

А онај што свираше у трубу, већ је носио, види се, у себи, у своме мозгу, у својим ушима, ту огромну нему сенку. Испрекидан и ломан звук бацао се и играо, и бежао некуда у страну од осталих, усамљен, дрхћући од ужаса, безуман. И остали звуци као да се угледаху у њега: тако су невешто, спотичући се, падајући и дижући се, бежали као растурена гомила, сувише јаки, сувише весели, сувише блиски црним гудурама, где су још, може бити, умирали људи заборављени и изгубљени међу камењем.

И дуго смо стајали око угашеног самовара и ћутали.

Пети одломак

.... већ сам спавао, кад ме доктор пробуди пажљивим додирима. Ја узвикнух, будећи се и устајући, како смо сви узвикивали кад су нас будили, и јурнух ка изласку из шатора. Али ме доктор чврсто држаше за руку и оправдаваше се:

— Ја сам вас уплашио, опростите. Знам, да бисте још спавали...

— Пет дана и пет ноћи... — промрмљах ја буновно, и одмах заспах и спавао сам, чињаше ми се, дуго, кад доктор поново проговори, опрезно ћушкајући ме у слабину и ноге.

— Али је веома потребно... Драги мој, молим вас, тако је потребно... Све ми се чини... Ја не могу... Све ми се чини, да је тамо још остало рањеника...

— Каквих рањеника? Та ви сте их цео дан довлачили. Оставите ме на миру. То није лепо, пет дана и пет ноћи нисам спавао!

— Драги мој, не љутите се, — мрмљао је доктор, збуњено мећући качкет на моју главу. — Сви спавају, не могу се пробудити. Набавио сам локомотиву и седам вагона, али су нам потребни људи. Та разумем ја... Драги мој, молим вас. Сви спавају, нико неће. И сам се плашим да не заспим. Не сећам се, кад сам спавао. Чини ми се, код мене почињу халуцинације. Драги мој, спустите ножицу, само једну ножицу, е тако, тако...

Доктор је био блед и љуљао се, и могло се приметити, да би, само да прилегне, спавао неколико дана узастопце. И моје су ноге клецале; уверен сам, да сам спавао, док смо ишли. — У један мах ненадно и неочекивано, Бог зна одакле, изниче пред нама врста црних силуета — локомотива и вагони. Поред њих су споро и немо лутали некакви људи, који се једва назираху у помрчини. Ни на локомотиви, ни у вагонима није било ни једнога фењера.

— Шта је то? — упитах одступајући.

— Па ми идемо. Зар сте заборавили? Ми путујемо, — мрмљаше доктор.

Ноћ је била хладна, и он дрхташе од хладноће. Гледајући њега, и ја осетих по целом телу исто учестано тугаљиво дрхтање.

— Ђаво да вас носи! — узвикнух јако. — Зар нисте могли другога узети...

— Лакше, молим вас, лакше! — ухвати ме доктор за руку.

Неко из помрчине рече:

— Сад може плотун из свију топова, — нико се неће ни мањи. И они спавају. Могло би се прићи и све заспале повезати. Мало пре сам прошао поред самога стражара. Он ме само погледа и ништа не рече, не помаче се. И он спава! Како само не падне?...

Онај што то говораше зёну, а хаљине му зашушташе: ваљда се протезао. Ја се наслоних прсима на крај вагона, да бих се попео — али ме сан одмах освоји. Неко ме подиже и положи, а ја га, не знам зашто, одгурнух ногама и опет заспах... Као да сам у сну слушао одломке разговора:

— На седмој врсти.

— А зар сте заборавили фењере?

— Не, он неће доћи.

— Дај овамо. Није велика опсада. Тако.

Вагони се кретали на месту, нешто је лупкало. И постепено од свију тих звукова, а и што сам згодно и мирно легао, — сан ме поче остављати. Доктор заспа, а кад га узех за руку, она је била као у мртваца, млитава и тешка. Воз се већ кретао, споро и опрезно, олако дрхћући, као да је пипао пут. Студент-санитар*) упали свећу у фењеру, осветливши дуварове и црну шупљину врата, и рече љутито:

— До врага! Баш смо им сад тако потребни. Пробудите га, док се није успавао, јер после ништа не можеш учинити, знам по себи.

Продрмасмо доктора, и он седе, крећући очи у недоумици. Хтеде опет да се завали, али ми не дадосмо.

— Сад би ваљало мало ракије скрнути, — рече студент.

Скрнусмо по гутљај коњака, и сан сасвим прође. Велики и црни правоугаоник врата поче руменети, поцрвене — негде иза брегова указа се огромно ћутљиво руменило: као да у ноћи сунце излажаше.

— То је далеко. Око двадесет врста.

— Мени је хладно, — рече доктор цвокоћући.

*) Помоћници лекарима у превијању и неговању рањеника. — Пр. прев.

Студент погледа кроз врата и дозва ме руком. Ја погледах: на разним местима на хоризонту, као немн ланац, стајала су иста така непомична руменила, као да су десетине сунаца једновремено излазиле. И већ је било видније. Брегови у даљини веома се црњаху, одређено правећи изломљену и таласасту линију, а све у близини било је обасуто црвеном, тихом светлошћу, немом и непомичном. Ја погледах студента: лице му је било обојено истом црвеном аветињском бојом крви, која се претворила у ваздух и светлост.

— Има ли много рањеника? — упитах.

Он одмахну руком.

— Много има полуделих. Више него рањеника.

— Правих?

— А него каквих?

Он ме гледаше, и у његовим очима се огледаше нешто дивље, пуно леденога ужаса, као и у онога војника што је умро од сунчанога удара.

— Престаните, — рекох ја, окренувши се.

— И доктор је луд. Погледајте га само.

Доктор не слушаше. Сеђаше с прекрштеним ногама, као што Турци седе, љуљајући се и безвучно мичући уснама и врховима прстију. И у његову погледу био је исти израз нечега укоченога, тупога.

— Хладно ми је, — рече он осмехнувши се.

— Ђаво нек вас носи све! — викнух ја, одлазећи у угао вагона. — Што сте ме звали?

Нико не одговори. Студент посматраше немо руменило, а његов потиљак с коврџавом косом беше младалачки, и кад сам га гледао, све ми се од некуд привиђала танка женска рука која се игра том косом. И та ми је представа била тако непријатна, да сам почео мрзити студента и нисам га могао погледати без одвратности.

— Колико вам је година? — упитах га, али се он не осврте и не одговори.

Доктор се љуљаше.

— Хладно ми је.

— Кад помислим само, — рече студент не окрећући се: — кад помислим, да негде тамо имају улице, куће, универзитет...

Он прекиде, као да је све казао, и заћута. Воз се готово нагло заустави, тако да ударих главом о дувар, и зачуше се гласови. Изиђосмо.

(наставиће се)

Утопљеже душе

Још једном само о да ми је дићи
Испод живота свет умрлих нада:
Још једном само о да ми је ићи
Простором снова под видиком јада!

Потајна слабост и жудња ка срећи,
Скривене мисли у боји љубави,
Њен поглед некад све што знаде рећи —
Још једном само да је да се јави.

У хармонији зракова и таме,
Лик душе трајно где се од нас крије,
Где свести нема већ идеје саме,
Откуд бол слеће да осећај свије

У мени о њој, о лепоти, цвећу
И о младости — о још једном само,
Да ми је да се моје мисли крећу,
Да ми је да сам још једанпут тамо.

Да ми је да сам пределима оним,
Где су ми младост, сан и успомене,
Код негда својих да је да се склоним
С лепотом њеном што к'о мирис вене.

Ил' да је гробља, сенки, ветра, звука,
И игре мртвих, аветиња коло,
Да је болова, сећања, јаука —
Знамења да сам некад и ја воло.

Ал' није. Ја знам сви ти дани стари
И жеље, њена туга и лепота,
И нежне везе осмеха и чари
Немају више за мене живота.

Немају више живота и за њу
Ни њена љубав, ни моја страдања.
Дремеж и сутон и ноћу и дању.
Нама се спава... нама се не сања.

Губе се редом, труну под животом,
Алеје бола и поднебља плава,
И моја лира са њеном лепотом,
Тугом и сраћом... Да је да се спава.

И само каткад, ал' то ретко бива,
Њу када видим посред ових зала,
Прилази к мени нека магла сива,
Наговест бледа далеких обала.

Гледећи дуго тај маглени вео,
Камо се дани моји разасуше,
Шири се покров велик, пространи, бео,
Под којим леже утопљене душе.

Dis.

Једна госпођа која пише песме

— Ил. Ивачковић —

Ја, грешник, увиђам то и сам: мој горњи наслов је не само неоправдано дуг — а стилистика сасвим јасно налаже, да сваки поштен наслов мора бити кратак — већ и недовољно тачан. Јер Г-ђа *Даница Марковић* — о њој је реч — није тек једна свакодневно образована госпођа, која из дуга времена, пуке досаде и женске сујете пише тамне стихове по празним странама своје девојачке споменице, него фрапантно снажан песник, што са маленом збирком безобзирно искрених песама на врло очигледан начин показује, да поезија најмање може бити монопол уображених мушкараца. Тиме још не велим да је госпођа песнички таленат невиђене снаге и дивинаторског полета, који у не одвише богатој историји наше лирике ствара, може бити, нову епоху. Напротив, Г-ђа Марковић се — то је сасвим разумљиво и не може друкчије бити — са невеликим низом краћих песама не сме упоредити ни са једном од јачих представница модерне женске лирике, те њезина сетна, нервозна, пркосна песма веома приметно заостаје иза здраве поезије Ане Ритер или необуздане лирике младе Мађарице Erdös Renée; не може се мерити са индивидуално самосталним стиховима Марије Јаничек, нити са зрелим, животном филозофијом прожманим песништвом Рикарде Хух и, наравно, врло је далеко од грандиозне уметности генијалне Талијанке Аде Негри. Али, у исто време, после песама Милице Стојадиновићеве Српкиње и Г-ђе Јелене Јована Димитријевића, књига Г-ђе Марковић несумњива је добит, а након сентименталног певуцања Г-ђе Јеле Спасићке, бескрвних песмица Г-ђице Ирине Симеунове, слабачких, недопуштено епигонистичких стихова Госпође Чакловићке и, напослетку, невероватно празних, беспримерно излишних *Песама* Г-ђице Ленке Степановић: страсна, истинита, нефилистарски храбра реч Госпође Данице управо је гигантски корак унапред. И са неком угодљивом, неизвештаченом и, уз то, скоро безазленом отвореношћу, у првом реду, одликују се пријатно меланхолични стихови Г-ђе Марковић, која без устручавања и ведра чела говори о стварима, што су одвише природне, а да би зазорно могло бити да се о њима и код нас не поведе искрена реч.

О, где сте ведри фебруарски дани,
Кад први осмех ведрога пролећа
Измами цветак љубичице рани,
И чио пастир са широких плећа
— На поздрав топли ким га здраве зраци —
Усхићен силно, кабаницу баци?!

Кад смо кроз поља, још пуста и гола,
И шуму ретку, још неодевену,
У врелом миљу, притајеном пола,
Шаптали љубав и жудњу скривену.
А крај нас шумно журила је река
Пут циља свога, низ поља далека.

Кад је лахорић у несташну лету
Мрсио косу и њему и мени,
И одлетао од цвета ка цвету,
Као претеча лептира малени',
А ми смо, срећом озарених лица,
Дисали мирис првих љубичица

И онда се свршило све. „Сад, у априлске сјајне дане" природа је у своме пролећном раскошју. Расцветани јоргован над реком шири свој тешки мирис који опија; по тамном зеленилу сочне траве красуљак се бели; кроз влажни ваздух свежег луга чује се хармонично зујање пчела и тужни цвркут малих славуја, али прошло је време првих љубичица а с њиме је одлетео један неостварљив сан.

Из душе моје одбегло пролеће,
И цветна поља гробље ми се чине;
Помрачен поглед привиђења среће,
И чудни звуци брује из даљине,
Као опело моје среће кратке
И успомене на часове слатке.

Кô мразовити дах да веје студи
Из ових поља где је радост сјала;
И бол и слутња раздиру ми груди,
А тмина густа на душу ми пала;
Осећам смрт где пузи као змија
И гаси наду, што већ слабо сија.

Видите, тако пише Г-ђа Марковић. И поред извесне недопуштене разгажености, која својом излишношћу непријатно дира, и неуметничке искићености у псевдопоетским изразима, што неретко прелази у баналност фразеологије, то за мене није више досадан низ безбојних стихова, већ интимна уметност једне изразите индивидуалности са множином личних акцената и несвакодневном снагом песничког стварања. И после, Госпођа Марковић пева са несумњивом, неконвенционалном искреношћу, коју код доброг дела наших модерних лиричара не вреди ни истраживати, и свака њезина реч је само верни одјек прошле радости, која још само у тужној успомени живи, или тачан израз пригушеног бола, што је тако неизбежан код велике љубави која сажиже. Њезина уметност није незрели плод бескрвних рефлексија, које су у својој ваздушастој апстрактности непријатно хладне, нити жалосни доказ душевне раздешености или шегртски дилетантизам мајмунастог епигона. Песништво је Г-ђе Данице Марковић она умерено реалистична лирика тренутног расположења — с тога је наслов њезине књиге (*Тренуци*) једна срећна идеја — и тужних часова, код које пресудна тежина уметничког стварања не лежи у Шекспирској дубини плодних идеја и широкој универзалности песникових погледа на свет,

а још мање у ситничарској правилности глатког стиха и мелодичној мекости беспрекорног ритма, него у сировој искрености песничког осећања и несвесно стваралачкој моћи уметничке снаге.

Карактеристичан је пример за ту искрено нервозну, често недотерану, али увек угодно интимну уметност једна подужа песма која има несрећни латински наслов *Galium*[1]) *Verum:*

Клекнух у пољу широку пред цветом
Што носи име твоје увек драго;
Ветрић је својим доносио летом
Мириса шумских једнодушје благо,

Немадох снаге да ускинем цвета
И сагох главу над његовим струком,
А као вапај подземнога света
Зајеча ветар помамним јауком.

Беснеле су разуздане силе велике природе. Суви ветар шумно је савијао дрвље у зеленом врбаку; кроз угрејани ваздух летњег дана чуо се јаук целе атмосфере и „вйла се песма дивљега опела".

То дуси краткој срећи нашој, друже,
Ту, у слободи, сад подушје чине,
А да опело сјајније одслуже,
Спустили су се ветри са висине...
— — — — — — — — — — — —
Ветар ми хладан до костију проби
На топлом сунцу ведрог, летњег дана,
Ал' слику тамну моје мрачне коби
Одагна одјек клика раздрагана.

То сељанчицâ у шарену руху,
С рукама пуним иванјскога цвећа,
Газећи траву и стрњику суху,
Расу се чопор дуж реда дрвећа.

Ветар умуче пред обесном кликом!
Ја пружих руке ка веселој чети,
И склопих очи пред шареном сликом
Иштући само свеже руковети.

Али од најјачег је ефекта сетни свршетак песме, прожет дубоком драматичношћу. Сатрвена љубав у шумној забави срећнијих људи тражи тренутак пролазног заборава, но празна радост и неукусно весеље „разноврсних људи" горком тегобом испуњавају груди.

Кад у одају ступих своју глуху,
Са сухим цвећем у рукама врелим,
Од дуга пута, у прашљиву руху,
Осетих тада да ништа не желим.

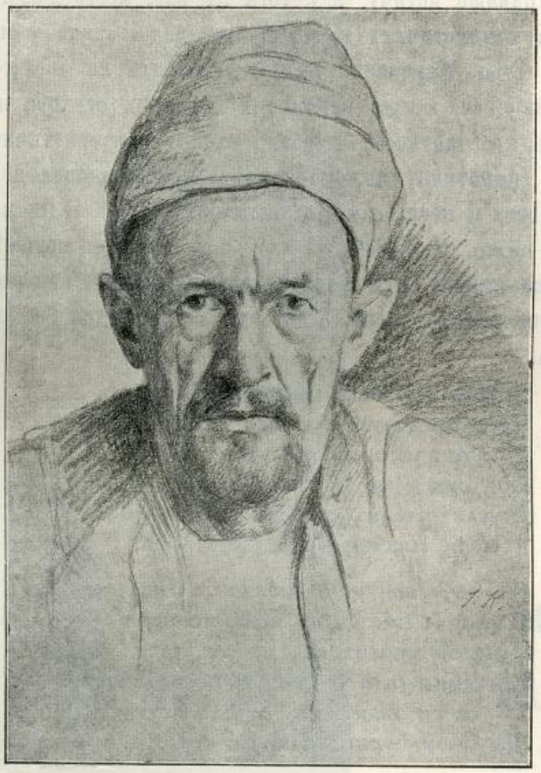
Цео ми живот у прошлост утону!...
И као киту босиока смерна
Што с побожношћу мење за икону
Душа побожна, одана и верна.

Пред сенком твојом падох на колена,
Од свуд тишином окружена глухом,
И окитих је, болом сатрвена,
Иванјског цвећа руковети сухом...

[1]) Место: Gallium.

Признаћу да код српских лиричара новијег датума већ одавно нисам наишао на суптилнији израз оног тешког, мучног, неодређеног расположења, што безусловно следује свакој љубавној срећи, коју је убила страшна неизбежност неумољиве судбине или судбоносна конвенционалност филистарског света. Госпођа је ту са горком иронијом и дискретном отвореношћу, која јој веома доликује, снимила један моменат страдалничке душе и са неколико лепушкастих строфа, које су пуне личних нијанса и апартних обрта, дала згодан пример за бону лирику уврећеног срца и разбијених нада.

Наравно, стих и ритам су ту још далеко од савршенства. И ту ћете наћи неколико неукусних фраза, је-

Ивана Кобилчева Мухамеданац из Босне

зиковних немогућности и неуглађених стихова, што сасвим осетно кваре угодни утисак лепе, истините песме. Госпођа Марковић се, на пример, не устручава да спомене Борej; уморна стиже „дому под окриље"; „погружена је у болу дубоком" и често су јој „узбуркане груди". У једној другој песми, опет, у *Пролећној елегији*, која иначе не иде међу њене најслабије ствари, г-ђа Даница сасвим озбиљно говори о „крилима песме" и „лахору среће"; са дирљивом застарелошћу пева о „ластавици милој" и „примамљивим сликама" које „фантазија ствара", а срце јој се цепа у мистичном „*немом* јауку". Већ и ови примери, насумце истргнути само из две песме, у довољној мери доказују, да се Госпођа у погледу језика, технике и стила још не уме сасвим сачувати од извесних неукусности, што су некритички преузете из једне раније периоде наше лирике, — нити посве еманциповати од невештог и код нас, канда, облигатног имитовања западних песника. То је,

истина, код нас већ свакодневна појава, против које се узалуд говори, али, на исти начин, и погрешка, на коју код лиричара јаке искрености и несумњивих подобности нарочито ваља ударити гласом. Јер Даница Марковић уме писати из *своје* памети и *свога* срца, те, у ствари, није приморана да са ропском несамосталношћу копира друге. Ако она то — бар у неким спољашностима које нису увек без већег значаја — местимице ипак чини, онда је то само један неутешан знак више за ону сумњиву висину, на којој се најмлађи нараштај наших лиричара моментано налази.

Него доста о томе; књижевни кроничари субјективна суда не маре да ситне слабости својих литерарних симпатијâ одвише истичу, и с тога ћу вас, место даљег набрајања стилистичких и техничких недостатака у малој збирци Г-ђе Марковић, радије упозорити на две јесење песме, које су, и крај неколиких неравних стихова и недовољне прегнантности израза, тако карактеристичне за њезину симпатичну књигу о тупом болу незадовољене љубави. Прва је песма само једноставна историја једне позне *јесење руже*, и госпођа је у њој са лирском мекоћу и неколико тавних бојâ поново извела вечито нов мотив притајене љубави, која се није никад казивала, већ само осећала.

Срећне смо часе проводили тако:
Кроз прозор свежи дах јесењи струји
У сутон што се прикрада полако;
Под руком мојом складан акорд бруји;
С усана твојих страсни звуци звоне,
А свеће пламом вреле сузе роне.

„О, не кушај ме...“ певао си тада
А твој је поглед на мени почи́вō;
И након многих недеља, тек сада,
Ја појмим шта је све тај поглед скривō.
Ал' ти си тада много имō власти
Над оном буром узавреле страсти.

Још оног часа — ти ниси ни знао,
Мнио си, можда: То је игра пуста! —
Све што нас дели, сваки зид је пао,
И слатке речи тепала су уста.
А песма што је звонила из груди,
Тумач је била притајених жуди.

Има у овој песми Г-ђе Данице Марковић доста техничке непоузданости и празног шаблонства у нескладним изразима („Ал' ти си тада много имо власти“ !), но, у исто доба, и много финих, сугестивних потеза и реминистички нежних тонова, који овим, нешто монотоним и непотпуно срећеним стиховима дају интимну драж јединствене хармоније. Зато жалим, што Госпођа није пропустила да пријатно тужни утисак своје меланхоличне песме сасвим поремети једном несрећном завршном грађом, у којој осим почетничких сликова (дала — идеала, цео — свео, чија — и ја) и реуматичних ритама, има још и две очајно рђаве конструкције и досадно баналних епитета.

Са много више уметничке интуиције и затрепталe нежности у дискретно изведеној, али непластичној слици *Пред јесен* описан је онај једва приметни прелаз из позног лета у рáну јесен, и ја у овај тешки, октобарски дан, који у пожутелом, смртно болесном лишћу има свој вечити символ, са чудном тугом у згрченоме срцу исписујем ту — рекао бих — симболичну песму о сунчаном лету, које лагано умире, и неумитној смрти, што нечујно долази.

У јулско подне, на Калемегдану,
Сећах на клупи, мислима занета,
Ту, у алеји где свет слабо шета,
И на овоме јасном летњем дану
Од жéге бежећ', зеленилу рада,
И не приметих да већ лишће пада.

Док листак један, жут и увео,
Падајућ' мога рамена се таче. —
У болу грање зашумори јаче —
И кō на позив, ред дрвећа цео,
Слутећ' поредак у природи нови,
Пред тајном силом лагано се пови,

Кō опомена тајна из далека
Ил' алузија неумитне смрти
На живот овај пролазни и крти
И на свршетак што све земно чека,
Проструја тихо дах јесени зрéле,
Косећи лúске тек у пола свеле...

Види се, можда, већ из наведених стихова да Госпођа Даница Марковић нема јачег успеха у *пластичном* описивању слободне природе. Она, чини ми се, са много већом вољом и знатно више вештине црта сиву, кишовиту јесен са испуцаним грожђем и полунагим дрветима; хладну новембарску ноћ, кад ветар до костију пробија „мразовитом студи“ или „глуву пустош зимске ноћи“ са леденом празнином неугрејане собе и наметљивим ројем расплинулих снова, него ведрину младог пролећа, кад се чује потмуло врење сочног живота, или ону плодну летњу раскош, која личи на бујну лепоту сазреле жене. Уосталом, Госпођа је још релативно најсрећнија у тим једнобојним описима суре природе, која је тужна као умрла љубав, и то не може друкчије бити код једне унесрећене жене, која чека пролеће да сахрани своју љубав, тај „позни цвет јесени“, и „страдањем горким“ каје „дела тамна, што време свети“.

Срели смо се тако у јесење дане
— Природа је у сну умирала тихо —
Свело, жуто лишће, оголеле гране
Јесењи је ветар полагано њихō.

Ти си к мени пришō увенула лица,
Са изразом боним тиха очајања,
Твоје очи тамне — свела љубичица —
Откриваху души чатав свет познања.

(Из „*Историје једнога осећања.*“)

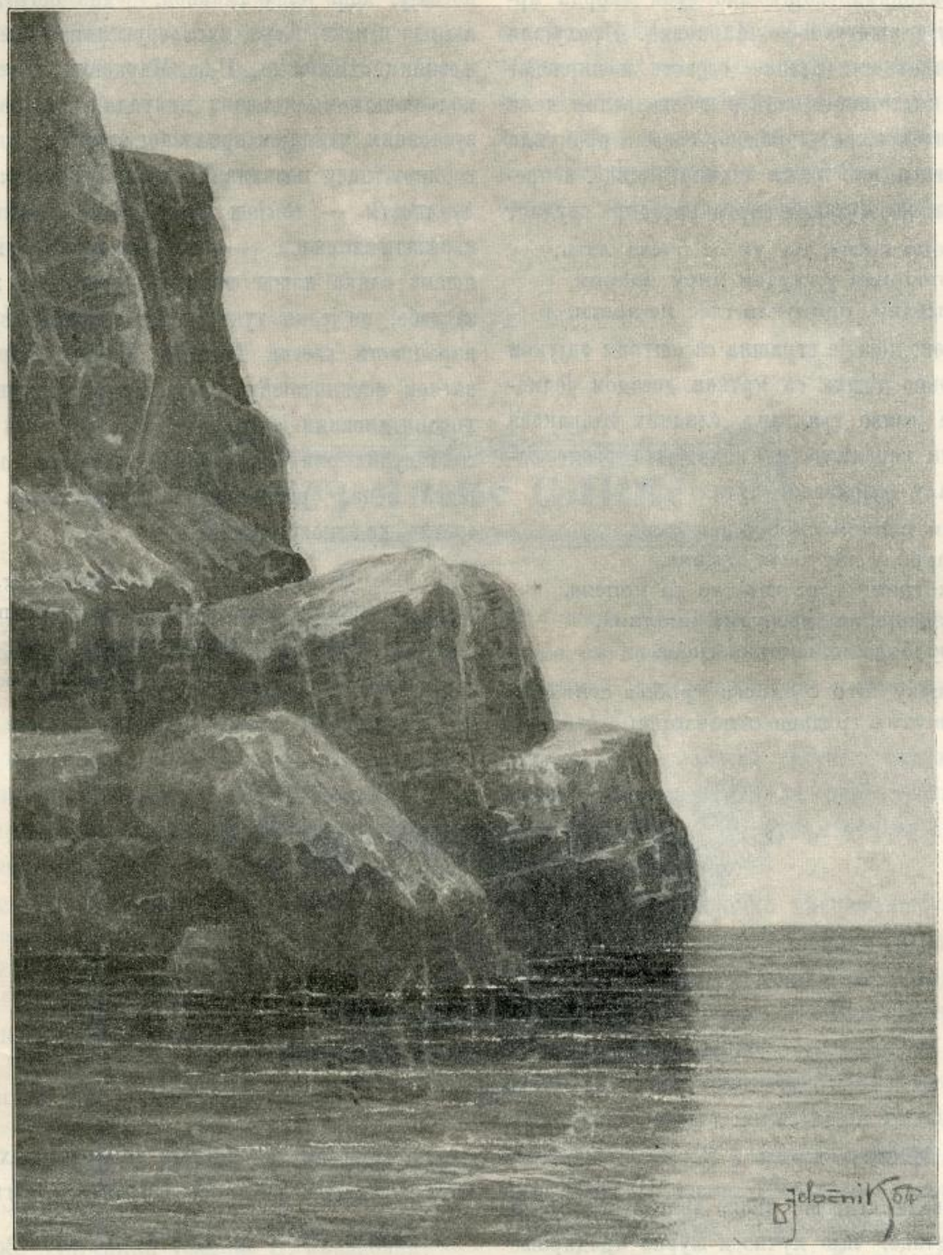
Малобројни описи Г-ђе Марковић без сумње су нешто више од неисказано досадног низа напрегнутих епитета и свакодневних опажања, али Госпођи у већини случајева, на жалост, не достаје јаче испољен слух за вековни шапат стваралачке природе и вајарска пластичност у импресивном прецртавању, те њезини — рецимо — пастели из богате разноврсности природине нису јасно ци-

зеловане слике са посве изразитим линијама или тачно заокругљени акварели са вешто наслаганим бојама, него, већином бар, доста летимичне и скоро површне силуете са пролазним контурама и лаким потезима. Међутим, мека субјективна лиричност, што је уопше најглавнија одлика Госпођине књиге, ипак високо издваја њезине недовршене,

Уносећи собом у арију благу
Шум твојих корака по тешкоме сагу.

(Почетак песме *Cantone*).

И кроз описну поезију Г-ђе Данице Марковић пробија као основни акорд резигнована сета и ћутљиви, тихи бол, те сваки њезин опис као да је са тамним, сиромашним

Б. Јелочник

Истарска обала

испрекидане описе од монотона набрајања обичних, лако уочљивих појава из спољашњег живота бескрајне природе.

Сунце се гасило на западу близу
И златило зраком у пурпурној магли
Борове што су се над речицу нагли;
А далеко тамо у дугачком низу,
На тихоме ветру, тополе високе
Виле су се лако сред равни широке.
Сутон је пунио дворану високу;
Под прстима мојим тонуле су дирке,
И тонови меки притајене свирке
Изливали су се у звучноме току

бојама својим и сивом једноликошћу својом само болна опомена на једно боље, изгубљено време, које се никад више не може вратити. Влажни пролећни ветар са последњим, млаким снегом брише трагове људских стопа по мокрим ливадама; на јасно плавом небу пливају ситни, беличасти облаци, а по свежим пољима и ниским бреговима снажно се одбија од раскошног зеленила ведри сјај насмејаног сунца.

Ал' сад кроз ову пустош очајна ходим сама,
— Жубором воде и песмом оживео је луг —
Ја сјаја не видим тога — у души ми је тама —
Јер место тебе, друже, бол ми је сада друг.

*

Не ћу завршити, а да, на послетку, не споменем Госпођину претпоследњу песму која је, ако не најбоља, јамачно најимпресивнија ствар у целој збирци. Тих пет строфа из недовољно јасних разлога носе један — не одвише срећан — наслов *(Marcia funèbre)*, и са тешким, одмереним стиховима својим као тупи акорди мртвачке арије завршују књигу Г-ђе Марковић. Прохујали су одавно сунчани дани младалачке страсти и мирисног априла; очајни бол поткопаних надâ и неостварених жељâ зацарио је у магловитом животу ојађеног срца, а промукли глас изгубљеног драгана, као писка откинуте жице, испрекидано јецца и са језивом музиком смрти „раздире груди".

Куд год ми стопа крене, ил' ум се посла лати,
Легнем ли да почивам у глухом миру ноћном,
Твој крти, испевани, промукли глас ме прати.

Кроз мокру јесен, која је страшна са оштрим фијуком зубатог ветра и оловно тешка са мртвом досадом једноликих данâ, чује се језиво гракtање гладних гавранова и непријатна шкрипа неподмазаних кола, што тромо одмичу по дубоком калу разривеног пута.

И докле бледим пламом сирово догорева
И црвоточно дрво у дну бела камина,
Цвиљењем монотоним глас твој кô да попева,
Уз шкрипу раздешених, прснутих виолина,
Подземну песму бола и немоћна гнева.

И најзад, у одјеку што с блиска гробља стиже,
Тутњаве замрзнутих грудава о поклопац
Сандука мртвачкога, осећам где се диже
Застор прошлости твоје, и самртнички ропац
Глас твој је што у њему разазнајем све ближе.

Ова песма, са дубином неафектованог бола, нелепом запуштеношћу спољашње форме и грубом неједнакошћу безбојног језика, од нарочитог је значаја за Госпођину поезију, која је, у главном, једна богата скала лирских акорда и неизражена маса еруптивног осећања. Судећи по њезиним стиховима, Г-ђа Марковић је сензитивна, несвакодневно компликована природа, која увек стоји под безусловним утицајем пролазног тренутка, и с тога јој песме већином нису позитивни изрази једне сталожене индивидуалности — то још не значи да она као песник није изразита личност, — него, у својој укупности, неулепшана слика нашег нервозно несталног живота и, свака за себе, по један тупи спомен закопане среће. Ја мислим, наранџаста свеска Госпође Данице Марковић је са животном истинитошћу и посве личним акцентима својим стиховани дневник једне жене, која је једном много волела, а сада сувих очију плаче над убијеном љубави својом, и једна лепа, оригинална и горка књига за оне који су сретни кад могу сањати.

Es liegt darin ein wenig Klang,
Ein wenig Wohllaut und Gesang
Und eine ganze Seele.

(Marie v. Ebner-Eschenbach)

9. X. 1905. год.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Извор туге

Задихани и весели стигоше двоје драгих код врéла бистре планинске речице, чије хучно и журно продирање кроз мирисави планински свет често их задржаваше, те, огледајући своје осмејке у бистрини и искрености њеној, питаху се: за што жури, одакле иде? — Плетући венце среће своје и снујући будућност своју, стигоше на извор свога путовања. — Гомиле камења и кршне, мрке стене, избраздане, оштре и набацане, стоје као мртва стража над воденом површином, која се тихо кружно покреће, сетно се осврће, па онда јурне свом снагом преко крша, одакле нада грозно разбијена... А затим тече, тече и жури се...

Одмарају се, седећи на камену, срећни путници; гледају мрке стене и сребрне капљице и слушају жубор таласа, али и не мисле о врéлу — заборавили су рâд чега су дошли; чују само срца своја и виде само срећу своју. Чини им се, сјајнија је срећа њихова од тих капљица и чвршћа је љубав њихова од тога стења.

Занети срећом, опијени осећањима, они су далеко од свега око себе. Штета! јер мрке стене баш као да уздахнуше, а дрхтави таласи као да се стрмоглавише кад злаћана ручица једног сунчаног зрака, нежно их помиловавши, поче исписивати у прозрачном плаветнилу треперива слова...

„— — Живела су једном, давно, два срца. Љубав, срећа и нада беху их сплели везама јаким, најјачим. А живели су на земљи та два срца, живела су у свету. — И освану једно јутро које нађе њихове везе почупане и искидане: вихор живота беше их захватио и бацио далеко једно од другог, раставио их за увек.

— — — И нико не знаде за боле њихове, нико не виде сузе и не чу уздахе као да ни спомена на прош-

лост не беше више у тим срцима. Изгледаше тако, јер у тренуцима, када се душа преливала тугом, када потмулим јауком јечаху груди и када сузе навираху на очи, они тражаху самоћу и њеној земљи, зрацима и ваздуху повераваху сузе и уздахе своје.

— -- — Не састаше се они никад више; ишчезнуше у свету и вечности. Али се нађоше сузе њене и уздаси његови. — Ове мрке, тешке стене, то су уздаси човекови, а овај извор дубок, бескрајан, сузе женине. Натврдиле су и обгрлиле стене воду а она, са тужним поздравом, отргла се и јурнула напред шумећи: „Стене моје, мртва надо моја, ја одлазим; треба ми журити кроза свет, да би га зауставила у трку његову — морам га обавестити да среће нема и отклонити му боле разочарања; одлазим, али те не остављам; туга је моја бескрајна, вечно ће она квасити груди твоје — — —“

Тако трепераху сјајна слова у прозрачном плаветнилу, па ишчезоше а не прочиташе их ови путници.

* * *

И јури планинска речица; пролази брда, пресеца пољане, заустављa пролазнике, и срећне и несрећне; но залуд. Нико не разуме шум њених таласа, — И она је све спорија — малаксава са свога неуспеха; све је тиша и све дубље спушта груди своје; стапа се с другама, којих је све више и више, и иде у бескрајност, мислећи: „Судбина је, ваљда, земљина да вечно плива у тузи и сузама!“

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Лептирице (сликао Иван Вавпотич). Покојни словеначки песник Иван Н. Ресман беше спремао ново издање својих скупљених песама, те повери најбољем словенском илустратору, академском сликару Ивану Вавпотичу, да му илуструје неколике песме. Ресман не дочека да за живота види ову намеру остварену, али је Вавпотич свој посао одлично свршио. — Слика „Лептирице“ илуструје ову Ресманову песму:

Krog luči vešče se vrte,
močno jih vabi žarni svit...
a huda luč jim vzame vid
in krilce pisano vžge...

Oj dekle, dekle prelepo,
tebi kot luč žari oko...
Vsem fantom mamiš ž njim srce
vsi v svoje silijo gorje...

Песникову идеју, као што се види, изразио је Вавпотич симболично и веома срећно. —

Света Мајка Ангелина (сликао П. Јовановић) — Стеван, син деспота Ђурђа Смедеревца, био је ожењен Ангелином, ћерком арбанашког властелина Арианита Комнена, и тако постао пашеног Ђорђа Скендербега. Стеван је, по пропасти деспотовине, живео у фурладнском Београду, који му даде немачки цар на уживање. У њему је и умро 1447. године. После смрти оставио је синове Ђорђа и Јована и кћер Мару. — Мађарски краљ Матија постави Ђорђа за деспота (о Ускрсу 1486. године). Деспотску власт делио је са матером, али крајем XV столећа повуче се и покалуђери у граду Купинику, добивши име Максим, а деспотство преда своме брату Јовану. И Јован је делио деспотску власт са својом матером. Из престонице Купиника повуче се у Беркасово које је откупио од краља Матије. Умро је 1502. године без наследника. Оба деспота, као и мати њихова Ангелина, са преданости вери православној и са великих заслуга за одржавање и подизање српских задужбина (Крушедол и Хопово) проглашени су за српске светитеље. Мајка Ангелина прославља се 30. јуна, Максим 18. јануара а Деспот Стеван 9. октобра. —

Српско девојачко васпиталиште Мајке Ангелине у Пешти (две слике), *Српска православна црква у Пешти*, *Игралиште у дому Мајке Ангелине*. 3. децембра 1898. године основана је у Будимпешти *Српска Женска Задруга Света Мајка Ангелина*, са намером да отвори и у живот уведе српско девојачко васпиталиште за више образовање српских девојака, а уједно и интернат за српске ученице које су у средњим, вишим и стручним школама Пештанским. Лазар Дунђерски, богаташ српски, дао је 100.000 круна да се ова намера и оствари. Патрон је задруге Патријарх Георгије Бранковић. Досадашњи успех и прави српски тип овога завода препоручује га у пуној мери свима Србима, а обавештења, о свему што се тиче завода, врло радо даје заводска управа. —

Паук (сликао И. Тишов). — Ова алегоријска слика Тишова, поред своје одличне уметничке стране, има и пуно поучнога. Њено алегоријско представљање није тешко растумачити. —

Козаков сан (вајао Иван Зајец). Словеначки уметник Зајец већ је прилично познат нашим читаоцима. У броју пред овим објавили смо до детаља његов најновији рад, споменик Франу Прешерном, и донели неколико врста о

његову животу. Данас објављујемо његов рељеф „Козаков сан“, који приказује руског борца у манџурским пољима и његов привид, његову породицу у Русији. —

Мухамеданац из Босне (сликала Ивана Кобилчева). Тип Србина мухамеданца примамио је већ велики број сликара да се забаве о његовој маркантности, па ни даровита Ивана Кобилчева није могла проћи поред њега а да га не запише својом кичицом. —

Истарска обала (сликао Б. Јелочник). Јадранско Море подлокало је лепу Истру и учинило је, погдегде, сасвим неприступном са воде. Колико је сликовне лепоте у томе, сведочи и Јелочникова слика. —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Уметност у својој суштини

(свршетак)

У том, буквалном смислу речи, „вероватно“ лежи, тако рећи прави и истински значај уметности. Ово важи не само за објекте, у којима нам се износе предмети и људи, него и за осећаје. Осећаји и расположења могу да изазову двоструку илузију: прво тиме, што њих, те осећаје и расположење, можемо да видимо и замислимо у других, и ако их немају, у самој ствари, дотичне особе; друго тиме, што можемо да замислимо и сами себе испуњене тим осећајима и расположењем а у ствари да то не будемо. На овој осећајној илузији оснива се уживање у позоришту, па и сама глумачка уметност. Глумац је у стању да се унесе у сваку улогу једино помоћу те илузије. И баш то унашање глумчево, његово представљање „као да је“ (оно што представља) јесте оно што је најглавније, што чини суштину било његове, у овом случају, игре, било иначе ког уметничког дела. Осећај веселости и расположења изазван илузијом није привидан већ стваран и постоји у истини, и то стваран у толико, у колико је естетичан; с обзиром пак на своју садржину остаје осећај само привидан. Када је пред нама какво уметничко дело, чини нам се као да друкчије осећамо него што осећамо у ствари, да смо нешто друго него што јесмо, да живимо у другом времену, под другим поднебљем, него што јесте. Дабогме да то нису стварни, истински осећаји, него вештачко расположење, које нам је натурио, наметнуо сам песник или сликар. Па и песник не осећа стварно оно што пише, већ пева на основу оног привидног осећаја. Снажни и бујни осећаји (афекти) као што су: љубав, мржња, гнев и брига нису кадри дати, односно створити, ништа уметничког. Тек када душевна моћ једнога песника савлада ове осећаје, кадар је он да се лати пера. Тада их се песник потпуно ослобађа тиме, што их још једном привидно пређе. Генијалност уметникова је у томе, што је у стању да изиђе, када му је у вољи, из уског круга самога себе, свога ја, те нам изнесе какво уметничко дело; он дакле тренутно постаје, тако рећи, други човек. Подобност и умешност човекова помоћу илузије преображава се у уметност. У томе се баш и разликује занатски производ од уметничког, што је уметничком смер илузија. Догод нека ствар служи практичним циљевима дотле она није уметност; с тога и говор о неком етичном циљу уметности није ништа друго но празно нарадање. Уметност је што и игра, а свака игра губи свој карактер увесељавања „кад јој се смер уочи“. Сад настаје питање: може ли све оно, што нам свет пружа (предмети, људи, осећаји) да пробуди илузију, па да се то, после, њеном помоћу изнесе и представи уметнички? На ово одговара Ланге: нема уметности без идеалисања, а идеалисање састоји се у избору, наглашавању и истицању индивидуалног живота а све у интересу уметничког дејства. Задатак је уметности да баш тим наглашавањем, истицањем или, да кажемо, осветљавањем извесног момента, њему т. ј. дâ нарочиту илузију. Суштину уживања у уметности не чини само осећај, да се овде има посла са привидношћу, него сазнање (свесност) да је процес, који се том приликом ствара у нама а који нам је, тако рећи, силом натурен, творевина човечје руке. Осећај, да уметник к нама говори, не смемо никад губити из вида и сметати с ума. Помисао, да је увек човек творац било ког уметничког објекта, битан је део суштине његове т. ј. тога објекта, и где тог сазнања нема, ту нема ни вештачког дела. Најбољи нам је доказ за то фотографија. У тренутку, када на једној фотографији осетимо да је, при снимању, и вештак унео своје ја, може и фотографија постати уметничко дело.

При посматрању ма ког уметничког објекта рађају се, стварају се у нама два низа од представа: уметност и природа, привидност и стварност, чулна опажања и осећај. И на том једновременом стварању оба ова реда од представа оснива се осећај уживања у уметности (Kunstgenuss). Једно уметничко дело може нам само тада дати чиста естетичка уживања, ако је кадро да у нашој свести изазове оба ова реда од представа што потпуније и без неке празнине или, рећи, прекида. Онај осећај веселости јесте само наизменичност представа поменута два реда (низа) и

ту наизменичност сравњује Ланге са кретањем шеталице. Поједини делови ова два реда од представа појављују се дакле наизменично у нашој свести. С тога Ланге назире као са неком поузданошћу да душевна игра ових представа, а коју називамо уметношћу, зато изазива осећај веселости, што се оснива на наизменичности контрастних представа. Значај пак свесне самообмане гледа Ланге у томе, што изгледа, да је она т. ј. самообмана онај облик душевне реценције, која човеку омогућава, да он у сразмерно најкраћем времену сразмерно што већи број представа и осећаја прими у себе а да се не умори. Према томе је уметнички лепо свака човечја творевина као и свака продукција човечјега тела, која изазива ту наизменичност поменута два низа од представа, чиме се опет производи расположење и уживање.

Даље, вели Ланге, не треба никако мислити да су моменти, којих имамо код сваког уметничког дела а који донекле ометају илузију, сувишни па и штетни. На против! Виши ступањ уживања у уметности зависи баш од нашег сазнања да су они т. ј. ти моменти ту. Тако међу елементе ометања убраја се: постоље, некретност, безбојност у пластици, позорница, оквир на слици и т. д. Присутност оваквих момената зато је потребна, што се све вештине служе другим материјалом а не стварношћу. И баш у тој борби вештине са „ометајућим“ елементима лежи и њена највећа снага. То је борба уметности са материјом, коју треба оживети, којој треба дати духа. Ништа није тако мало уметнички него кад покушавамо да унапред уклонимо те „ометајуће“ елементе, како бисмо тобож произвели стварну обману код гледаоца. Тако су кинематограф, панорама, паноптикум нешто сасвим неуметничко, ма колико да је ту и наука и техника представљена.

Уметност не зна ни за моралне ни за етичне смерове, но при свем том има велики биолошки циљ, а овај је у томе да повећа осећајну способност у човека. Трагедији је извор и почетак, каже Ланге даље, у осећају потребе код човека да доживи, види и осети сам собом нешто велико, нешто значајно, за које му се не даје иначе у животу сваки пут стварна прилика. Када би у њему т. ј. животу било више прилике да се човек бори, да воли, да погледа у очи опасности и смрти, онда не би ни било трагедије. И свесна самообмана при игри проширује круг нашег осећаја и моћи представљања. (Подсећамо само као типични пример, индијанске игре код деце). Највеће уживање, било у којој год уметности или игри, јесте оно лебдење између привидности и стварности. Уметност је као и игра човеку, као нека врста накнаде за оно што је стварно, што постоји, вели Ланге. Ову накнаду прибавља човеку, како у младости тако и у старости, инстинктивна потреба, и то увек тада, кад му живот са својим празнинама не да прилике за представе, осећаје, мисли и радњу, које су човечански могуће и чине саставни део оне целине, која се зове живот људски. Човек доживи у обичном животу сразмерно мало штошта, јер живи у веома малом кругу осећаја и радње: он нема прилике да све сам на себи осети и претури преко главе. И ту му празнину надокнађава уметност. Уметност је као и игра, допуна животу. Уметник је човек богатији осећајима, те с тога попуњава он својим уметничким радовима осећаје код других, који их у тој мери немају. Проширење и удубљење душевног и телесног живота код људи, стварањем представа о посматрању, осећају и снази, прави је и крајни задатак уметности и вештине, чиме се, поред осталог, одржава и дотерује род људски.

Овим се начином дају растумачити уметнички правци и моде. Уметник пружа народу и времену оно чега народ и време у тај мах нема. У доба, када је грађанство неког народа у добру и благостању, износе му песници пред очи јад, невољу, беду и горку невољу пролетеријата. Тако је осамдесетих година постала немачка драматика јада (Elendsdramatik). Из времена реалне политике беже песници у доба бајки и у свет шаренога пустоловства; тако постаде у XVIII веку пастирска појезија, бујност и уживање у оном што је природно, у епоси дакле, када су појмови о природности били највише испретурани. Ова нам појава у исти мах казује и тумачи зашто су све моде и правци ограничени временом т. ј. зашто трају само извесно време. Када је мало час поменута празнина код публике попуњена односно потреба задовољена, онда је она т. ј. публика сита те последње моде, па тражи нешто друго, нешто ново. Према свему овоме уметност има велики историјски позив, позив изједначавања, она одржава идеје и идеале и стара се да у људским инстинктима не наступи стагнација (застој). Но, као што рекосмо, не смемо сметати с ума да је овде увек у питању т. ј. увек се помишља на свесну самообману, изазвану привидност а никад на садржину. Ко би уметност посматрао с обзиром на њену садржину, дакле чулно, било то са гледишта политичког, етичког, еротичког или религијозног, тај би показао да нема ни појма о њеној суштини или му је смер да је фалзификује. Ми не смемо ни једном уметничком предмету пребацити оно, што би било прекор за самог посматраоца. Ако неко уметничко дело од руке правог уметника утиче чулно на било ког човека, онда је посматралац т. ј. дотично лице неморално а не уметник. Најбоља одбрана од оваквог опасности јесте естетично образовање.

Ја сам се потрудио да изнесем погледе Лангеове, по могућству, што верније; чак сам се послужио, већим делом, самим његовим речма изнетим у оним двема опсежним свескама његове књиге. Далеко би нас одвело упуштати се у критику ових погледа на овоме месту; поред тога морало би се претпоставити да је читалац посве познат са Лангеовом књигом. Намера ми је била да изнесем, у овај мах, законе о теорији уметности, који ће нам осветлити и показати пут, којим је уметност последњих година прешла од натурализма ка романтици. *(Rudolph Lothar:* Das deutsche Drama der Gegenwart*).*

Превео **Ђ. Б. Д.**

Писма што та не стигоше

(свршетак)

13.

Један сам Будин олтар поставила више камина, и ту седе на престолу сва она чудновата обличја, што сте их ви постепено нацуњали за мене код подмитљивих бонза,[4]) у напуштеним храмовима и по напрашеним антикварницама. Још пре но што сам вас у Пекингу познала, имала сам страст да купим Буде. Купила сам их много од продаваца, који су их, скривене у својим широким

[4]) свештеници.

рукавима, к нама доносили и при том шапутали, да су ти идоли из царских храмова, и да су они много на коцку ставили, што су их к мени донели. Веома поносна показах вам та блага; ви их погледасте за тренутак испитујући и рекосте тада: „Нимало рђаво за модерну европску имитацију“. То беше тежак удар, и мени беше с почетка готово криво на вас, јер ништа не боли више, но изгубити миле идоле. А ја сам са својим поступала тако смерено и увек свеже цвеће пред њих стављала! Али нека вам је опроштено, јер ви сте лажне Буде правим заменили, а то чине најмање људи који другима њихове богове одузимају.

А није то баш тако ни лако!

14.

— — — Када други разуме наша најмилија занимања, нашу најиндивидуалнију особеност, то је као духовно миловање. Та толико много умире у нама, јер не наилази на заинтересованост, на негу. И који су највише у нама убијали и сахрањивали, често су они, што нам беху најближи. Хвала вам, драги пријатељу, на свему, што сте у мени пробудили и неговали, на свем цвећу, што је цветало, јер му се ви радовасте.

18.

Али у истини и збиља — у мени се јавља понекад тако жарка жудња, да нешто постанем, будем, створим! Чиним се понекад сама себи као састављена од самих неупотребљених способности и као да пролазе прилике за рад, које би требало моје да су, поред мене као другима који не знају шта с њима да отпочну. Ми смо људи састављени управо из оних, од којих се никада ни приближно не тражи што могу учинити, и из оних, од којих се изискује што ни на који начин не могу извести. Ови су дабогме срећнији, јер један је део њихове неспособности управо у томе, што и не примећују колико су неспособни.

27.

— — — — — — — — — — — Ми се лако миримо са оним великим расипањем, што га природа свакога секунда чини са милионима, који сви носе у себи могућност живота, па ипак не живећи морају и опет нестати у незнаноме, из кога су се падајући подигли. Јер ништа наша мудрост не научи лакше, но да увиди, како је патња других неизмењива. — Али када нас саме постигне, када неизмењивост управо нас шчепа, све оно покрха, што се хтело развити, кад сваки дан отпочне са новом надом и ишчекивањем, па ипак ништа друго не донесе но исто разочарање, исто уморно вече — тада тек упознајемо страховитост светске патње, јер је наша патња. Ах, оно верујуће надање младих година, што се постепено у сумњајуће чекање претвара! Када нас први пут у животу постигну несрећа и неправда, мислимо, да је то само тренутна заблуда — нешто као рачунска погрешка — која се мора одмах поправити и заменити. Све нам се у нама чини тако важно, тако развоја вредно, да не подносимо мисао, да би који било од наших драгоцених дарова могао остати неразвијен, да би могао неупотребљен закржљати и пропасти. — Цветни прашак? — да, за њега је то непроменљиви светски закон. Али ми?

Свакога се пак дана множе искуства, растежу у дуг ланац, и погледамо ли уназад, видимо, колико је већ много у нама умрло пре но што је смело поживети, пропали таленти, рада жељна воља, жудња за љубављу, склоњености и заинтересованости — све узалуд у нас усађено, развити се није никада смело — унапред на пропаст осуђено. Јер многи су звани, али мало њих изабрани. Постепено расте тада сазнање, против кога се с почетка још бунимо, о коме у најдубљој унутарњости својој одавно знамо, да има право — и ми припадамо оним расипаним, оним милионима, чији живот сасвим бесциљан беше. Сувишна продукција. Пена, која се прелива преко ивице пехара.

Ко је то о свом властитом животу сазнао, језа га подилази. Чему још уопште даље? Место свега хоћења — ступа још једна једина велика тежња, уморно пасти доле као свело лишће и истрошити се под белим и светлим покровом зимским у влажним и мрачним тлима, постати храна вечито расипној земљи — за то смо можебити и ми још доста добри.

Колико сам пута последњих година мислила о том и борила се за то, да мирна и спокојна будем. Јер горчину и узбуну претворити у жаљење и саучешће — то је задатак живота, који морамо решити, ако нећемо да свршимо у очајању.

35.

— — — Око сата сам начинила златно сунце са дванаест зракова. Зраци одговарају часовима и на шиљастоме је врху свакога златног зрака насликана по једна реч готским словима. Оне гласе редом: I почети, II хтети, III учити, IV слушати, V љубити, VI надати се, VII тражити, VIII трпети, IX чекати, X опраштати, XI одрицати се, XII свршити. Сказаљка, што напред иде, показује час и реч. Многи су, преко којих бисмо брзо прешли — али ми морамо све часове примити, као што се неумољиво јављају на великоме сату живота, добре и зле.

49.

Познавала сам неколико жена, надчовекова типа, које просто стресају са себе што их омеће у слободноме развоју њиховога ја; које су биле јаке као судба и самодрећујући хватале у живот; којима њихова властита личност беше идол, пред којим се морало све клањати. Познавала сам такође и жене, које живљаху двама раздвојеним животима; један живот за цео свет створен, хладан, мрачан, бескрајно досадан; и поред њега други, скривен, пун слатких тајана, пун крадене среће, који је морао накнадити празнину и пустош првога.

Обема сам се врстама жена чудила, можебити нешто им и завидела, али ни као једна не бих могла живети — то би се и сувише противило мојој унутарњој природи. Ја сам чекала. Као и многе жене, које целога века ништа не раде, но чекају.

Облик, у којем је овај роман написан, веома везује руке писцу, а када се узме још у обзир, да су сва писма написана за циглу годину — од августа 1899. до августа 1900. — онда морамо признати, да је композиција дела списатељици срећно за руком пошла. Она нас је ту упознала са читавим животом јунакињиним на сасвим природан начин, употребивши веома угодно састанке са старим познаницима, пут у Немачку, и похођење места, где је младост провела, да нас упозна и са раниjим животом њезиним.

Јунаци јој пак нису, као обично у чуственим романима, људи без крви и меса, од самих живаца, потпуно у себе утонули, који немају никакве или готово никакве везе са спољашњим светом. Њезин је пријатељ одлучан и раден човек, она живи у великом свету, одржава везе са њиме и има исто тако оштро око за спољашњи свет као што уме да се удуби и у свој унутарњи свет. За силно и дубоко чуство што га износи, она је узела широк оквир, какав се у ретко ком роману находи.

Што би се пак овом роману могло замерити то је, као што је и једна умна Српкиња приметила, његов сасвим излишни завршетак, који управо ремети онај утисак, што се после последњега писма добива. Душевна је смрт трагичнија од телесне, за ону смрт многи људи нису ни способни.

Чудновато је и то, што се пријатељ за читаву годину дана никако није могао јавити. Та он је могао, ма где то било, остављати писма, одакле би их она из кога било места у свако доба могла потражити. Или можебити и иза њега остадоше *писма што њу не стигоше?*

М. Ш.

РАЗНО

* Српско академско друштво „Зора“ у Бечу изабрало је 8. (21.) октобра ове године ову управу: председник: Марко М. Исаковић, медицинар; потпредседник: Мурад Сарић, медицинар; благајник: Михајило Рајновић, правник; I. тајник: Атанасије Каракашевић, медицинар; II. тајник: Велимир Јелић, култ. техничар; књижничар: Владимир Ћоровић, филозоф; одборници: Обрад Максимовић, медицинар, и Митар Ћатовић, медицинар; надзорни одбор: Ранко Вујић, техничар; Алекса Ивић, филозоф; Михајило Благојевић, техничар; Јован Јојинић, техничар. Програм управе је: да се у „Зори“, по начелу поделе рада, за разне врсте омладинске задаће оснују секције и одбори, како је то било у правилима Академске Задруге и како је то већ у пракси, с успехом, спроведено у „Sloveniji“. Свакој секцији да се остави што већа самосталност, у коју се не сме дирнути, догод је рад секције у складу са задаћом и сврхом „Зоре“. — Да се не оклева са спровађањем овога плана који се у осталом већ више пута претресао у нашим ширим и ужим ђачким круговима, него да се одмах почне остваривати. Да се изберу провизорни начеоници за секције и њихови заменици и да заједно са управним одбором, посаветовавши се и са одбором „Slovenije,“ припреме нацрт пословнога реда за скупштину коју треба одржати чим је могуће пре. — Секције би биле: I. *Ђачко образовање.* (Уређење књижнице друштвене, међусобна упутства у литературу српску и опћу, научну и белетристичку; популарна предавања из разних дисциплина за оне ђаке, којима та дисциплина није струка). II. *Народна Просвета и Привреда.* (Проучавање и пропаговање народних књижница, ширење основних знања свију врста науке; упознавање и потпомагање привреднога покрета у свима српским крајевима, агитацијом и стварањем појединих привредних установа, особито земљорадничких задруга). III. *Соколска.* (Неговање гимнастике, буђење и јачање смисла и рада за српску организацију у „Српске Соколе“, додир са чешким Соколима у Бечу). IV. *Потпоре.* (Управљање потпорним фондовима које „Зора“ има и изналажење нових начина и средстава за потпоре сиромашних српских ђака, брига и за оне који нису великошколци; прибављање заслуге сиромашним друговима.) V. *Музика.* (Оснивање певачкога и свирачкога збора, евентуално теоретско поучавање у музици.) VI. *Српска Стенографија.* (Заједница са истом секцијом „Slovenije“). — Број секција је неограничен. Чим се јаве неколико чланова, могу основати своју посебну секцију. Поред овога да се изаберу нарочити одбори, са више или мање чланова, за књижницу и читаоницу, за купљење и сређивање ђачке статистике, за приређивање забава, прослава и, евентуално, за друге сврхе. Осим тога да је допуштено свакој, и најмањој групици, организовати клуб, по својој вољи и увиђавности, само да се рад и сврха не коси са општим циљем „Зоре“. — Питања актуалне политике немају места у „Зори“. Савремен је захтев у „Зори“ да се сукоби међу члановима, што настану у друштву, не могу решити ни двобојем ни грађанским судом, као што се на жалост до сада догађало, него само Судом Части, према „Зориним“ правилима. —

* Изишао је из штампе и већ се распродаје „Србобран“ народни српски календар за 1906. годину. Уредили су га Светозар Прибићевић и Јован Бањанин. Цена је 1 динар. —

* Српско културно друштво „Просвјета“ (у Сарајеву) дало је прошле године 60.000 круна помоћи српским ђацима и трговачко-занатлијским ученицима. Друштво је имало 124 стипендиста, а до сада је извело у самосталан живот 39 Срба. Друштвена скупштина решила је да „Просвјета“ помаже од сад и српске основне школе и оснива српске земљорадничке задруге. —

* „Србобран“, српски православни савез у Америци (Harrisburg, Pa) отворио је стечај за уредника савезног органа. Уредник мора бити Србин и спреман за новинарски и књижевнички посао. Плата је 60 долара месечно, а биће већа када лист почне излазити више пута недељно. Пријаве се примају до 1. децембра, а ваља их слати на адресу: Supreme Counеil of the Servian Orthodox Society „Srbobran“. Core of Secretary. 2806 Carson Str. — S. S. Pittsburg Pa. N. America. —

* Српски композитор Пера Стојановић (Беч) довршио је оперу „Тигар“ која се већ спрема за извођење у Пештанској опери. Текст је написао директор Бечкога Конзерваторијума по шаљивој француској игри Брисбара и Мишела. Стојановић је до сада добио за своје композиције три награде: прву аустријску државну награду и две Бетовенове.

* У Бечкој Konzertsaal Ehrbar (IV Mühlgasse) певаће се 15. новембра први пут „Вечерња Песма“ из српске оперете „Die Braut muss billig sein“. Либрето за ову оперету написао је познати етнограф Фридрих С. Краус а компоновао га Владимир Р. Ђорђевић, учитељ музике у Јагодинској Учитељској Школи. Садржина је узета из српске прошлости у Босни а композиција је изведена по српским народним мотивима. —

* Поред 15.000 динара помоћи Друштву за чување народног здравља, српска држава утрошиће у 1906. години још 90.000 динара за истраживање, сузбијање и лечење заразних болести. Од те суме утрошиће се: 50.000 динара за бесплатно лечење заразних болести, 30.000 за набавку антидифтеритичног и других серума и анималне лимфе, а 10.000 за награде и путне трошкове ле-

кара који буду слати за лечење акутних зараза у већим размерама. —

* У Новом Саду изишла је нова књижица „Предлог за епархијску уредбу. Написао Поп-Божа.“ Цена је 8 потура, а поруџбине прима Коста Лера (Нови Сад).

* За редовног професора геологије и палеонтологије у Српском Универзитету изабран је Д-р Светолик Радовановић, пређашњи министар Народне Привреде.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 115. *Српске народне приповетке из Баната.* Скупио их Светозар Мл. Бајић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. — 12·5×18 см., 32 стр. Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 кр.

Уредба црквено-просвјетне управе српских православних епархија (митрополија) у Босни и Херцеговини. Са проведбеном наредбом. (Проглашена у „Гласнику закона и наредаба за Босну и Херцеговину“ од 19. августа (1. септембра) 1905. ком. XVII). У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 11×17 см., 193 стр.

Српска Краљевска Академија. *Приповетка о девојци без руку.* Студија из српске и југословенске књижевности од Павла Поповића. Награђено из фонда Д-ра Љубомира Радивојевића. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. Цена 2 динара. — 16×24 см., 123 стр. —

Св. 106. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић. Власник: Издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број XVI, година VII. 1905. — Никола Т. Јанковић: *Приповетке.* Свеска прва. У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., 67 стр. Цена 30 хл. (40 п. д.). —

X Међународни Конгрес против алкохолизма држан у Б. Пешти од 11—16 септембра (по нов.) 1905. год. *Извештај* поднесен Г. Министру Унутрашњих Дела од Д-ра Јована Данића, званичног изасланика на истом конгресу. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16.5×26 см., 23 стр. — (Прештампано из „Српског Архива за Целокупно Лекарство“ 1905. год.). —

Рад. Космајац. *Војничка Библиотека.* Збирка. Свеска 1—6. Београд. Народна Штампарија, Обилићев Венац бр. 10, 1905. Цена овој свесци 30 пара (60 хелера). 12×16 см., 96 стр. —

Географија за средње школе. Написао Рад. Васовић. Трећи део. Европа без Балканског Полуострва. За III разред. (Министарство Просвете одобрило је (28. јануара 1904. г., ПБр. 1362 ову Географију за уџбеник у средњим школама). Цена је 1·30 дин. У Београду, 1905. — 15×23 см., 117 стр. —

Рад, српски велики народни календар са савременим сликама за годину 1906., која је проста и има 365 дана. Година шеста. Издање „Рада“ дсоничарског друштва за издавање српских књига и новина у Руми. — У Руми, штампарија Ђорђа Петровића, 1905. — 21×28 см., 112 стр. — Цена 70 потура (0·85 дин.). —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Улазећи овим бројем у последњу четврт овогодишње „Нове Искре“ молимо дужнике да не чекају посебних опомена, него да нам одмах изволе послати дужну претплату. Молимо да се не заборави да „*Нова Искра*“, *осим претилате, нема никаквих извора који би је одржавали.* Ову напомену упућујемо дужницима само с тога што верујемо да ће тако најбоље разумети своју дужност и олакшати власништву „Нове Искре“ да и даље одржава овај једини српски илустровани месечник.

Према дужницима, који се оглуше о своју дужност, употребићемо, као и до сада, она средства која законски забрањују да се туђе самовласно присваја.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Послије севдаха, од Стев. И. Самарџијића (наставиће се).

Ја не тражим, песма Влад. Станимировића.

Павлић, приповетка М. П. Ћирковића.

Истина, песма Симе Пандуровића

Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Виловски (свршиће се).

* * * песма Боже Ловрића

Црвени смех, одломци из нађеног рукописа (Леонид Андрејев). Превео с руског Паун М. Протић.

Утопљене душе, песма Dis

Једна госпођа која пише песме, од Ил. Ивачковића.

Листићи: Извор туге, од Ст. С. Н.

Уз наше слике.

Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Лептирице. — Српска православна црква у Пешти. — Света Мајка Ангелина. — Српско девојачко васпиталиште Мајке Ангелине у Пешти. — Игралиште у дому Мајке Ангелине. — Паук. — Козаков сан. — Мухамеданац из Босне. — Истарска обала.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

БРОЈ 11. Београд, новембра 1905. ГОДИНА VII.

П 617
762

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 11. Београд, новембра 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

БИБЛИОТЕКА
ЖИВОЈИНА П. СИМИЋА
БИВ. ДИРЕКТОРА И ЊЕГОВЕ ПОК. ДЕЦЕ
ВАСИЛИЈА и БРАНИСЛАВЕ

Послије севдаха

— Стев. И. Самарџић —

(НАСТАВАК)

III.

Од куће се Сретове све већ припремало да по Божићу буде одмах просидба, па у брзо и свадба. Стара Ана спремала чак бабу Станојку, неку своју тетку по танкој крви, до Љубине куће да „из начина“ разбере: јесу ли јој сви канл, да пође за Срета, па добила повољан одговор, како нису „с раскида...“ И сад је само требало да се срећно започета ствар и доврши. Срето је био необично весео и једва чекао да прођу ти пости, за које му се учинило да се продужише у читаву годину. И код куће сви радосни. Отац му Стеван, коме је Срето био сва нада, пошто му старији син Живко оде у свијет, па се тамо и окућари, а једну кћер удаде, уговара: како ће се напити о свадби и наиграти под старост да се сва касаба чуди, па ће пошље да му преда вас есап од трговине, а он да се игра с унучићима. А стара Ана изговара се како једва чека одмјену у кући, а опет у себи рачуна: „Нека ђеце, нека се милују, а могу ја још, док сам кадра, пођешто посмирити!“

Али... човјек каже, а Бог располаже... Није како је речено, него како је суђено, — давно су казали...

Стари Стеван ишао о Божићу у неколике куће „од празника“, па свратио и код Јеремија, оца Љубичина; дочекали га лијепо, а он се развеселио, па мало к'о у шали наздравио Јеремију: „Христос се роди, пријатељу!“ А овај му прихватио на исти начин. Нису, да речеш, ништа више о пријатељевању зборили, чисто као да су се бојали да не кваре тиме уобичајени ред... „Нек се све по реду и закону сврши, па лако ћемо...“ — као да су обојица помишљали.

Па кад се у вече вратио кући, назебао зар, те одмах прилегао. Кад ујутру ухватила га нека ватра, па никуд мањи... Сви се у кући узбунили и преплашили, турали му хладне крпе на главу, трљали га сирћетом; баба Станојка гасила му угљевље и, како причаше Ана: што је гођ ко казив'о, чинили смо, па фајде није... На пошљетку су звали и доктора, па ништа... Пошље три дана тешкога боловања стари Стеван оде Богу на истину. И мјесто спреме за весеље, сва се кућа зави у црно...

Сахраниште га као што је у реду... Срето је гледао да се достојно одужи свом добром родитељу.

У кући се пошље све промијени... О свадби није могло бити ни помена, док се бар не изда годишњица.

Срето се сад нашао на великој невољи... Није шала: отац, који га је толико волио, толико се радовао његовој срећи, подигао га, а и оставио му богме лијепо! Па му дође, те се исплаче као мало дијете... Све му се чинило: није му се ничим одужио, да бар дуже болдва, па да га надгледа, а овако као да се искраде, оде изненада, као да га сви упуштише и не умједоше сачувати... Опет му падне Љуба... Искраде му се мисао: да бар ето дочека свадбу, да се провесели... — али би је одмах одбацио, учини му се као та мисао грјешна, себична, као да је та жеља само ради њега, ради његове среће, а не и ради очева живота... Па се поврати: „Могу ја још чекати, само да је он жив... А Љуба?.. Како је њој?... Још година дана, тешка година дана... Шта још за годину може бити?...“ И ту би га опет обузела она стара, црна слутња, као привиђало му се да смрт очева неће бити једина несрећа за њега, може још нешто бити...

Никуд није даље одлазио: од куће у чаршију, из чаршије кући... Ни с Љубом се није виђао. Ма да га је срце к њој вукло непрестано, ипак му се чинило, да би се тиме огријешио о успомену покојнога оца; у жалости, прије четерснице, па да ашикује... Не, не... човјек ваља да умије свом срцу заповиједити... Оно... па шта је то?... Наша је љубав чиста... а опет, опет... шта би свијет казао?... Прошло је и три нељеље, па је само једном видио и само се упитао... И она је била тужна, невесела, дијелила је његову жалост. Он јој почео: како је мислио да му ово буду најрадоснији дани, а оно, ето, како се окренуло... Божја воља!... Па му дошло нешто на жао, готово да се заплаче... А да се заплаче зар пред женскињем... пред Љубом?... Јок!... Стеже срце, угризе се за усне, па продужи пут даље.

А по касаби, као кад настану месојеђе, учестала сијела, славе, свадбе... Дошао и један јабанџија из Н. да тражи ђевојку, неки Јово Јањић. Наша касаба онда јако оживи, кад је у изгледу да стекне добра зета на јабани. И ако је иначе наш свијет гостољубив — та Срби смо! — кад стигне тако какав позадружан, онда се и људи и жене претворе у сушту љубазност: ђевојке осјете да им скаче цијена, па дигну малчице носић према нашим момцима, а механџије и анџије радују им се више него Тројичанском сабору, окрене се онда чаршавање, па жесток пазарлук. Игњат, анџија, у чији су ан највише падали, био је тад код ђевојачких матера најсимпатичнија особа. Он се хвалио, да се из његова ана испросило десетак ђевојака и да је свака игбали, па му се није жалила дати ни свиленица за добру ријеч, јер он обично први протури с момком мали еглен о ђевојкама, о фамилијама и већ о свему што је у вези са свадбом, па може тако и да нарочито истакне коју кандидаткињу. Од њега се прво сазнаду, ако иначе јабанџија није из раније познат, и подаци о младожењи. Он и за Јова, одмах први дан по доласку, причаше: како има неколико кућа; у једној или двије сједе му Швабе; како тргује све с Бечом и Тријестом; има пет-шест читлука, а нарочито наглашаваше, како се по биљези, што је донио, познаје да је домаћинска и салтанетли кућа.

— Е брате, оно још нисам видио... салтанет, ђустерма к'о да је паша какав... О алале су, сăт је, ланац је, па прстење... све нако мафи камење, па се сјакти к'о огледало, а суво злато све, па билеси све побашка у кадифели кутйцама... Па још, побратиме мој, три велика дуката, а махмудија не знам ни колико је... Е што ће ти нека наша потаслаисати...

То се рашчуло брзо, те је Јово свуд по „визитама“ био најљепше примљен. Гуцкало се: те ову ће, те ону ће, те овај га вуче на једну, а други на другу страну, док тек једног јутра пуче глас: Јањић узео ријеч за Љубицу Јеремијеву, а довече ће и просидба бити...

Свијет као свијет: неко је оговара што је преварила онаког момка, к'о што је Срето, неко опет грди њене родитеље што су се слакомили на богатство, а неко опет налази разлога да јој одобри; увриједјена сујета многих матера налазиману час момку, час ђевојци, па ради утјехе на пошљетку у подсмјеху закључују:

— Укеба ли га Ката, укеба, улови га лијепо... Ама нека, нека... имаће се кад и кајати, што пушти тако своје дијете у свијет... Ко зна, бога ти, и каки је... овамо се ђустерис'о а свашта може бити...

Као грôм из ведра неба, тако је ова вијест утицала на Срета. Сједи он на дућану, не слутећи ништа, шта му се спрема, док изби Урош нешто снужден и невесео.

— Отур, чојче, сједи!

— 'Ајдмо ако ћеш до моје куће, да се нешто здоговоримо...

Срета нешто штрецну, као да предвиђаше да се нешто рђаво спрема.

— Казуј море и овђе!...

— Не могу, знаш... — па хајде да забашури — имамо и онај рачун о овновима да видимо, а тефтери су ми доље...

Кад су дошли кући, Урош није више околишио.

— Знаш, брате, шта је?!... Љубица се испросила... ријеч дата... Она плакала, кукала, грувала се у прси: нећу жива за њега, сем за Срета, ама свêдно... И браћа су на њеној страни, али мајка не да... Без Љубина питања дала је ријеч, па је пошље салеђели и облеђели... Допао јој се Јањић... сад још може бит' замишља како ће да запне кад пође зету у пôде... И стари прешо на њену страну: ђевојци, вели, лијепа срећа искочила, па шта ће чекати...

Срето устаде и оста за тренут непомичан, само час блиједи, час црвени, као оно рањена звијер, кад се за тренутак обнезнани од првога удара, па да пошље још страшније рикне... Окрете му се она соба око њега, узбуни му се крв и сваки дамар у тијелу чисто дрхташе; дође му нека натприродна снага, стеже рукама грчевито, као да се од нечега брани и само што изусти очајно:

— Урошу!... Шта рече, по Богу?... Зар Љуба?...

— Љуба, ја... Па шта је? — поче Урош да га храбри.

Борђе Ваштаг

Славонска Пастирица

— Ала ја немам среће!...

— Остав' се, чојче!... Зар си ти такав слапчина?.. Нек иде!... Сретан ој пут!.. Није суђено... шта ћеш!...

Срето се сроза на столицу. И на једанпут сад осјети малаксалост, клонулост, изгуби присебност и не знаде шта да рекне... Учини му се на једном да је то обично, да се испунило оно што је слутио, да је и он више раскрстио са сваком слашћу, са љубави, да нема да изгледа никакав свијетао зрачак... Дође му црно испред очију... тама; а у тами, к'о у даљини, види се лик Љубин, као мали, мали, па тек све расте, расте, и приближује му се... Трже се, да је не гледа, а не може... И као да се борио с нечим, промукло прекиде тишину, која бијаше настала:

— Урошу, по Богу брате, шта ћемо сад?... Ej, мој жалосни âџо, и ти си сад у гробу рâтнији од мене...

— Ене ти њега — осјече се Урош оштро, да би тако пресјекао ток његових мисли и окренуо их на другу страну... Ти ћеш, Бога ми, још и заплакати к'о жентурина, какав си... Мушко бре буди!... Не бих ти ја за њу ни пјан поигр'о, која вамо мене држи, а чим други искочи: душо, туј ли си...

— Не бих ни ја, Урошу, одговори Срето мирније, да није ту зора... Зор је ту велики... зулум... Ето, каза ли и ти?...

— Зор, не зор... била ствар.

Срето се тога дана више није враћао у дућан. Отишао је кући, затворио се сам у собу и предао се вас својим мислима. Једва га је мајка умолила, да јој тек пред акшам отвори врата... Смркло му се још горе, кад је видио онако измучену и уплакану.

— Нано, нано, тако ти Бога остави ме!... Ништа мени није, само ме пусти сама... сад најволим да ме нико не дира.

Тражио је у мислима својим икаква излаза из овог тешког стања. Дође му да оде Љуби, да је украде, на зор да је отме... А што на силу?... Она би и сама... Но, може бити чувају је... Може се из тога свашта исплести... Може и крв пасти... Помисли да оде Јањићу, да му каже, па и да га убије... „Он је мор'о чути да Љуба не полази драговољно за њега... Па опет: што је он крив? Он, као и многи други, куца на ђевојачка врата, и она му се отварају. Шта он зна шта је овамо... Па ја њега да молим?... Боже сачувај, шта ми и то долази на памет?!.. Да кажем Љубиној мајци: црна мајко, што убијаш своје дијете... — Јок... то ја као да се намећем... Па шта ћу ја онда? Овако се не може, а морам нешто учинити, морам се с Љубом пошљедњи пут виђети, да је само упитам...“ И ту му опет надође она страшна крв... „Ух, да ми је прозријети у њену душу, да ми је знати да ли је се оно претварала, је ли ме онако држала... Не би сигурно дочекала да стане пред олтар с Јањићем, виђела би кога вара... А није опет, није... или сам ја будала, па ништа нисам видио... А мајка?... Она црна кукавица, шта она мисли?... Чему се нада?...“ — Па се опет мало прибере и стиша. — „Може бити да је све овако морало да буде... Мој рâтлуче, како ме брзо размину, к'о да протрча мимо ме?!.. Шта би и свијет рекао?!.. Лудује за једном ђевојком. Нек рекне шта хоће... ја је волим и к'о невјеру је волим...“ И осјети да је никад није више волио као сад, сад кад полази за другога, кад се с њом растаје за навијек, кад пушта да други испије сласт њених очију, мирише њедра њена, гризе оне њене сњежне груди... И свега га обујми она силна љубавничка страст, онај тајанствени занос, за којим се толико жуди и чезне... И зар са свијем тим растати се?...

Мајка се опет поврати.

— Срето, мајчина ти млијека...

Он јој не даде да доврши:

— Нано... не заклињи... Ето нећу... сад идем у чаршију... слушам те... Ето жива ми ти, не бој се, ништа нећу учинити...

Па се диже и оде. Од Зорке је сазнао много штошта и увјерио се да Љуба није ништа крива. Она је плакала, на кољенима проклињала оца и мајку да је не удају, бусала се у прса... па ништа. Мајка бегенисала Јањића, нахвалио јој га Срдан Буквић, рекао јој:

— 'Наког момка не треба упуштати... Џаба ти што има мâла, него је поштен, добар... стара домаћинска кућа... А она твоја загледала се у оног Перовића... Бога ти куд се он издиже... да речеш 'нако није му мане, али није спрем ваше куће... Шта је он, славе ти?... Бабо му сиш'о са села, бив'о и у најму, па сад, бива, да свеже арку с првим кућама... Јок... не бива!...

Ово га је још више поразило. Дош'о му онај Срдан к'о црни ђаво, па да му је да га стегне за онај његов жољави врат, да му покаже ко је за кога прилика... А стара немајка њезина учини му се гора од сваке маћије, зажели да је снађе нека велика заслужена казна, да се каје за ово недјело, па да њега моли за опроштај... Па се опет замисли: „Не даје Бог тако... сирота ће Љуба за њу испаштати... а 'наке проживе добро...“

Замолио је Зорку да каже Љуби да изађе по јацијама у башчу:

— Нећу јој препријечити пут... нек буде како је суђено... само ћу још једном, пошљедњи пут да је видим... Нек ми још ту једну љубав учини...

(свршиће се)

Јутрење

(Из збирке „Сељаци“)

Клисар Рака ужегао свеће,
Паучину смако по дувару,
Разастро старо одијање,
Распалио мангал у олтару,
Па са попом сео те се греје,
Док снег с ветром у прозоре веје.

«Јеси л', Рако, одлупао „треће“?»
Поче попа. «Дела, тркни часом
„И данас смо, канда, лоше среће,
«Аратос ти и с тим нашим тасом,
«Да га гледам празног нисам свик'о
«И јуче нам није био нико!»

Клисар Рака повуче за уже,
И трећи пут јекну мало кубе,
Цикну звоно: «Свршено јутрење!»
Поп устаде и обуче цубе;
И док звоно на молитву гласи,
Он зашао па кандила гаси.

М. М. Петровић

Свилари

† Д-р Рад. М. Лазаревић

Као што међу свима животињама има чувених и незнатних, штетних и корисних, тако има и у огромноме броју инсеката познатих са своје корисности или са своје штетности. Ми ћемо овде да оставимо све остале и само ћемо да се позабавимо једном врстом лептирова, који нам дају свој скупоцени производ — *свилу*. Ови лептирови припадају групи *ирела*, као што се зову у науци, а има их више врста и све су ваневропске. У нас је најпознатији свилар *дудар*, који се сасвим погрешно зове *свилена буба*, јер он нема ни једне црте која би га ма и најмање чинила бубом. Он је лептир као и сви други лептирови, пролази све мене које су својствене инсектима а нарочито лептировима, који најпотпуније пролазе све фазе преображаја од јаја, гусенице, бенчице у чаури па до савршеног инсекта са крилима.

Одгајивачима овога лептира позната је спољашност и у неколико метаморфоза његова, али га многи знају само по чувењу, па зато је у многоме погледу корисно мало ближе упознати се са њиме и његовим супарницима у последње доба.

Брем вели, да најбоље тице певачице имају најскромнију спољашност, а тако је и са нашим Дударом, као најодличнијим међу својима. Крила су у њега прљаво бела, предња су српаста, мрко-жути пâс на ободима често је сасвим излизан. Гусеница му је најсавршенија преља; она је сиваство беле боје, на другом и трећем колуту задебљана а на једанајестом има рошчић. Сем тога имају и окца. Она се искључиво храни дудовим лишћем. Из јаја као макова зрна, најпре жутих а доцније сивих, која снесе женка с јесени, 300—500, измиле у пролеће најпре мрке а доцније бело сиве гусенице. После неког времена храњења порасту ове гусенице, а кад достигну извесну зрелост, оне почињу да се чауре, замотавајући се с поља унутра и кад се већ замотају толико да их више не видимо, ми чујемо још неко време њихов унутарњи рад, док најпосле и он не престане, што значи да се гусеница потпуно учаурила и лежи привидно умртвљена, као бенчица, у својој колевци — *кокону*. Ови су кокони већином жуте боје, ређе беле, а обе су боје сирове свиле.

После кратког времена треба отпредати коконе и не остављати их да се лептир развије, јер ће он да пробије кокон и тиме испрекида свилен конац, који се после не може употребити. Ради убијања лептира у кокону и лакшег одмотавања свиленог конца, бацају се кокони у врелу воду и, после још неких процедура, одмотава се конац витлом. 500—600 кокона тешки су 1 кгрм. Одмотан конац свиле са кокона може да буде дугачак до 600 метара. Од 10—15 кгрм свежих кокона или 7 до 9 препарованих добија се 1 кгрм сирове свиле, која се после даље прерађује.

Обделавање свиле било је још и пре Христа једна моћна привредна грана у Хини, одакле се распростpла на Тибет. Грци су сазнали за њу приликом својих ратовања на истоку и чак је неко време обделавање свиле било искључиво право грчке државе. У време Римљана свила је златом мерена; цар Хелиогабалус (218 по Хр.) први је Римљанин који је понео одећу од чисте свиле. Јаков I, када је још био краљ шотски, узајмио је пар свилених чарапа да би се могао показати пред енглеским посланицима.

Не зна се поуздано одакле је свилар дудар пореклом, али ће на сву прилику бити да је из Хине, одакле му је и његова храна *дуд*. У Европу су донели „семе“ (јаја) два хришћанина калуђера око 553. год. под Јустинијаном: они су то донели кришом, у својим издубљеним путничким палицама, јер је смрћу запрећено сва-

коме ко би пренео свиларе у другу какву страну земљу. Тим пренашањем ударен је темељ свиларству у Европи. По њој се распростро 711. у Шпанији и Португалији, око 1146 у Сицилији, 1550. у Милану. Хенрих IV увео је свиларство у Француску 1601. год. Фридрих велики у Пруској, где се није могло буjно развити због климатских прилика. У Србију, на сву прилику, пренесено је доцније, из Цариграда или са jуга. Штета је што се не обрати више пажње свиларству, које би код нас могло да буде добра привредна грана. Француска је најбогатија гајењем свилара и обделавањем свиле; у њој се употреби годишње до 30.000 кгрм. jаја, што представља вредност од 9 до 15 милиона франака, а вредност извезене свиле износи до 380 милиона франака! У целој Европи употреби се годишње до 24.000 милиона кокона за израду свиле. Али свиларству прети jак ударац, jер од неколико времена на овамо гусенице свилара често пате од извесних болести, које често толико гусеница сатру да је са њима и велики део наде и труда савршено пропао. Ово је нагонило заинтересоване да се побрину за замену нашега дудара. Досад су чињени огледи са *ајлантусом* из Хине; унесен је у Француску. Гусеница његова храни се листом рицинуса (Ricinus communis) и огледи са њиме још нису потпуно довршени.

Други је свилар *хинески храстови свилар* (Saturnia Perugi). Овај је лептир велики као и претходни, и оба достижу величину нашег ноћног паунова ока. Од њега се добија jача и jевтинија свила и често се у Хини више цени од дудара. Трећи је свилар *јапански храстови свилар* (Saturnia Yama-mayu). Сличан је хинеском, само се мења у боји. Гусеница му је осетљивија и не даје свиле обилато као претходници.

Има још jужно-америчких и северно-америчких свилара, али огледи са њима нису још чињени у оноликој мери колико је потребно, да се дође до поузданих резултата, а тако је од прилике са свима заменицима нашег већ добро познатога дудара. Ко хоће да чини огледе, ваља да их чини са свима, jер ће само тако моћи сазнати, који је од ових лептирова свилара за коју климу и предео.

Пре него што пређемо на друге свиларе, не можемо а да не саопштимо једно предање, по уверавању истинито, о постанку свиларства у Хини.

Било је једног лепог пролетњег jутра пре 4548 г. Сунце је већ одавно отопило снег по пољима и ливадама, те се беху одenуле сочним зеленилом и шареним пролетњим цвећем. И неколико стабала дичило се већ пуним зеленилом, али остала, бојећи се још ноћних мразева, тек су истерала прве листиће. Над овим светом у зачетку и слабо лиснатим грањем, сводило се сафирно плаво небо, по коме су се ситни бели облачићи полагано мицали својим путем.

У средини пространога врта дизала се сjајна и дивна палата. Отворише се широка врата, пред којима су стражарили љути, оседели ратници. Цар Хине, Хоанг-Ти, изиђе из двора са својом ћерчицом Луит-Сеу и у пратњи својих саветника и многих дворских чиновника. Он је био одевен дивним оделом од пантерске коже и био је врло расположен, jер су му његови саветници донели најповољније гласове о свима државним приликама и сад је изишао да се мало прошета по озеленелом врту.

Ишли су тако задовољни алеjом заокруженом напупелим дудовима; али на један мах застаде мала принцеса пред једним младим дудићем, који је избио под окриљем старих дрва и jаче се зеленео него остали, и пажљиво посматраше нешто што је на њему опазила. Цар приђе такође и беше сасвим обузет призором који виде. Стотинама малих црних гусеница пењало се уз гранчице, тражећи хране. Оне су тек биле измилеле из jаја. Млада принцеса се радовала како се само деца могу радовати, кад нађу нову играчку. Цар је заповедио, да се та гранчица пажљиво одсече и донесе у двор, где је метнута у диван суд и намештена у принцесиној соби.

Луит-Сеу пратила је са необичном пажњом даље развијање гусеница и снабдевала их свежом храном, које је довољно било у дворскоме врту. Она је посматрала како гусенице све више и више расту, и како њихова боја поступно прелази од црне у белу. Често је звала своjу мајку, царицу Те-Линг-Ши, да се и она радуje посматрањем гусеница. Али једнога дана десило се нешто што је толико узбудило принцесу, да је учинила оно што jој је строго било забрањено. Она је jурнула у кабинет свога оца и не обзирући се на запрепашћеност седога министра, кога је цар позвао на реферовање, молила је и молила оца све дотле док најзад није пристао да пође за својом несташном ћерчицом и увери се о чуду о коме му је она причала. А шта су то видели?

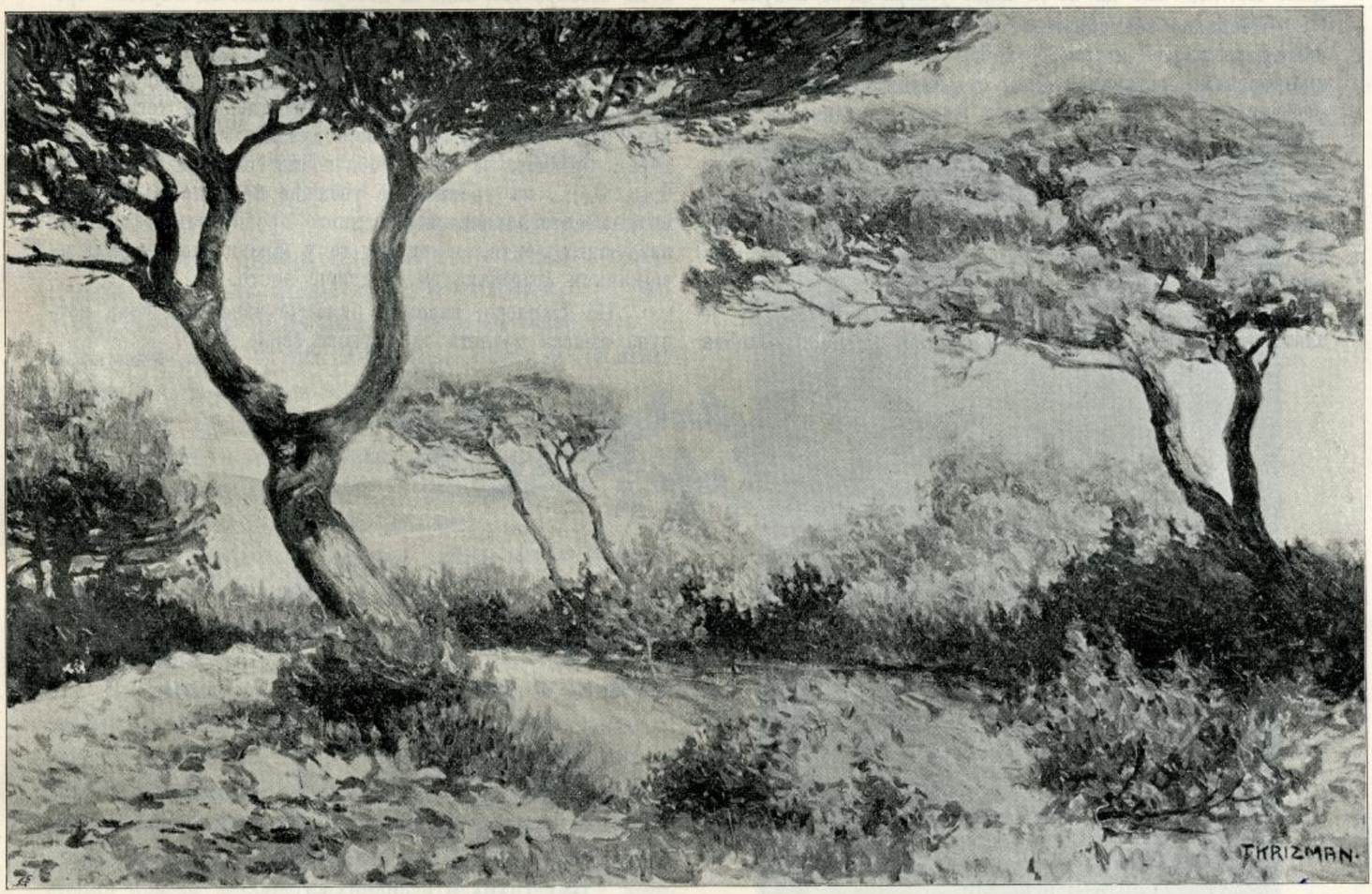
У ракљама оголелих гранчица било је неколико гусенице на ткиву од сjајног жућкастог конца. Оне су ревносно махале главицама својим и оштро царево око опазило је, да се из њихових уста испреда конац. Овај су конац оне омотавале око себе и тако пред владаочевим очима испредале фину мрежу, која их је све гушће и гушће омотавала и најзад их сасвим покрила. Цар се окрете својој супрузи, која устаде са разбоја на коме је радила, и приступи да види ову занимљиву радњу гусеница.

„Ово су марљиве и вредне животињице“, рече цар: „оне се угледаjу на тебе, и откиваjу себи дивно одело.“ Од тога доба цар је редовно обилазио ове мале вредне раднице, и не само да је пажљиво пратио њихов рад, него је исто тако дуго и дуго размишљао, шта ће да буде од њих у њиховој густо исплетеној чаури. Једнога дана чуо је цар неко шуштање у једној од њихових сjајних чаура и кад се мало сагнуо да боље чуje, опазио је како се један врх овлажи, испупчи и мало затим измиле из чауре мала, бела, дрхтава животињица, којој су крила видно расла — и која најзад нагло одлете. Она је била позната свима, jер су често њени рojеви виђани како облећу у сутон око старих дудова. Није прошло дуго а принцеса је имала читав рој ових животињица у својој соби. Али Луит-Сеу била је дете, а уз то још и принцеса, и хтела је да храни своје љубимце као што је хранила гусенице: али, на њену жалост, ово jој није пошло за руком и ако су облетали око свежег донесеног дудова грања као год и они лептирови у врту. Једнога дана приметила је мала принцеса на гранчицама прилепљена мала, фина зрнца и сетила се, да је таква зрнца видела и на гранама у врту. Ово своје ново откриће саопштила је својим родитељима, и они су одмах разрешили загонетку, jер су сазнали за преображај лептирова — опет су дошли до лептирских jаја одакле су и пошли.

Од тога доба био је Хоанг-Ти увек замишљен, што је пало у очи и његовим министрима, који су долазили к њему ради државних послова; он их је једва слушао, али су још више били изненађени кад је цар од новога пролећа наредио да се све гусенице, које се нађу на дудовима, донесу у велике дворске сале и у њима негуjу. Главни надзор водиле су царице.

Кад су у јесен биле гусенице већ учаурене и кокони готови, онда су сви покупљени, а цар је донео једну траву с помоћу које се могао одмотавати конац са кокона и спремати за ткиво. Кад је прикупљено довољно свилина конца, села је царица за разбој и ткала, али не више вунен, него свилен *царев конац*. Сам је владалац био оснивач свиларства и на скоро затим пронашао је и вештину бојења свиле. Прва одећа, коју је царица откала, красила је девичку лепоту њене кћери, и била је бела; затим је откала одело за цара, које је било бојено плаво — боја неба — и жуто — боја земље, за успомену на онај пролетњи дан, када је цар при светлости сјајнога неба нашао на земљи оно чиме је хтео да усрећи свој народ. досно кличу: Чан-Фанг! (свилена кућица). Тада мисле на свога цара, који је скоро пре пет хиљада година усрећио народ свој вештином, која је у целоме томе дугачкоме низу година спасла многе од глади и пропасти.

Остављајући праве свиларе, немирни људски дух, који непрекидно тражи ново, ствара нове основе за своју индустрију — сад је дошао на мисао да употреби и паучково ткиво за одећу, као што је употребио лептирско. Ова је идеја само поновљена, а није сасвим нова, јер се још у старо доба тврдило, да су људи научили вештину ткања од паукова и као најстарију ткачу именују девојку *Арахну*, која се са Минервом упустила у опасну утакмицу на разбоју, и, наравно, била побеђена и претворена у паука, у

Томислав Кризман — Из Приморја

Пре него што је смрт учинила крај славноме владаоцу цару Хоанг-Ту, радило је тисућама вредних руку на новој производњи, а кад је отишао својим предцима и царица му брзо следовала, благодарни народ хтео му је подићи видан споменик, али један пустињак световаше народу, да учи своју децу, да увек, кад падне тамна ноћ и заблистају небројене звезде, везују свој поглед за небо и кад виде најсјајнију међу звездама да помисле на цара свога а такође и на његову царицу, кад опазе исто тако сјајну звезду. Ово нека иде са колена на колено до крајних времена.

Тако је и биле. Тисућама година прохујало је од тога доба, па и сад кад падне тамна ноћ и почну да се ређају милионима сјајних звезда на тамноме небу, онда изиђу деца из својих домова, дигну главу небу и својим живим очима траже најсјајнију звезду и кад је нађу, раскоме облику она и данас гове својој страсти — ткању. Али још у оно доба сматрало се паучково ткиво као неподесно за одећу. Доцније, у почетку XVIII столећа, ипак су чињени покушаји са паучним ткивом, у намери да се њиме замени свила. Ови су покушаји чињени са пауцима јужне Француске. *Ле Бон*, у Монпелију, успео је толико, да је, као што се прича, год. 1709. краљу Лудвику XIV начинио одећу од паучине. Ово је на сву прилику претерано, али се зна, да је Ле Бон поднео академији наука један пар чарапа и рукавице од свиле француских паукова. Та је вест изненадила Европу, а Француска Академија одредила је Реомира и друге да ову ствар проуче. Реомир није могао остварити претеране наде, јер је нашао да наши пауци плету сувише фину мрежу тако, да је потребно 90 њихових конаца да се испреде само један конац који би по јачини био једнак концу од свилара. По чињеним

огледима увидело се, да би ова свила била много скупља од праве свиле; да је лошија и мање траје од ове, и тако се изгубила сва нада на израду свиле од домаћих паукова. Али што није било могуће са домаћим пауцима, можда ће бити могуће са туђим. И ако је резултат неповољно испао по добијање свиле од наших паукова, опет су у касније доба чињени поновни огледи са ткивом од паука *крсташа* (Epeira diadematа). Један од огледника поднео је Лондонском друштву за лепе вештини свилен конац од 6.000 метара, који је за два часа добио од 22 паука крсташа, али је цена изишла тако огромна, да се морало одустати од мисли на ово ткиво и тешити се тиме, да ће се можда временом наћи подеснијих паукова за овај циљ. Изгледа као да ће та нада ускоро да се испуни.

Поодавно већ обратили су Французи своју нарочиту пажњу на *златне паукове*, којих има на њиховим источно-афричким острвима. Ови су пауци добро познати урођеницима, и ови употребљују њихово предиво за мање тканине или га упредају за конце којим шију одело или употребљују за друге домаће потребе. Још пре 100 година даровале су Креолкиње са острва Маврицију царици Јозефини, у знак своје оданости, један пар као злато сјајних рукавица, које су биле изаткане од предива паукова (Nephola madagascarensis). Овај *златни паук* са Мадагаскара дугачак је 15 см. Мрежа му је златна и сјајна; на сребрнастој грудној плочици позлаћен је, ноге су црвене, на врху црне и опружене обухватају обим повеће човечје шаке. То је величина женке а мужак је дугачак само 3 см, и увек је подаље од своје женке, а има узрока зато, јер је она у стању да после првог љубавног заноса пождере своју другу половину.

Према огледима са овим пауцима, добијено је од једнога за 10 дана 1900 метара конца, од другог за 7 дана 1300 мет. а од трећег 4000 мет. за 27 дана.

На Мадагаскару се живо ради на добијању ове свиле, где ће, на сву прилику, увек остати главно место за производњу, јер су сви покушаји, да се ови паукови акклиматизују и одомаће у Европи, остали без успеха. Њих има доста врста у топлијим земљама, па баш да се и не остваре све наде за добијање свиле од паукова предива, опет ће се конац од тога предива употребљавати за техничке циљеве, јер је врло јак. Од 12 паукових влакана испреден конац исто је толико јак колико и конац испреден од влакана свилареве гусенице, сем тога је још врло растегљив (12,50 % своје дужине на 17° температуре). Сразмера је између оба конца (паукова и гусенице) $0{,}065 : 0{,}315$, па према томе увек ће конопци од паукова влакна бити лакши, што је много пробитачније за мреже ваздушних лопти, о чему су се у Француској уверили на војничким стацијама за ваздушне лопте.

На Парискоj изложби била је изнесена једна потпуна женска тоалета од паукове свиле.

Кипови

У омрклом парку, јаблани
Бунар окружују биели,
Гдје смо ја и госпоја
Као санени сјели.
Док тавни — шу́ме и тугују
Горди и невесели.

Лаки у небу облаци,
Свјетле пахуље дана,
Лебде и гасну врх јабла̑на,
И даље од шумних грана
Над ливадом блиеде и путују
Пут тихих и незнаних страна.

А гледају за њима кипови
У грмљу и са чистине
Побиеђени; лире камене
Стисле су руке њине:
Ладни су бози љубави
И замичу ладни — у тмине.

Загреб.

Владимир Видрић

Црвени смех

Одломци из нађеног рукописа

— Леонид Андрејев —

Превео с руског ПАУН М. ПРОТИЋ

(НАСТАВАК)

Пред самом локомотивом на насипу лежало је нешто, помалена камара, из које је стрчала нога.

— Рањеник?

— Не, убијен. Глава му одбијена. Како вас воља, а ја бих упалио предњи фењер. Још ћемо га прегазити.

Камару, са ногом која стрчаше, одбацише у страну; нога се на тренут подиже у вис, као да је хтела трчати по ваздуху, и све ишчезе у црном јендеку. Фењер се распали, и локомотива одједном поцрне.

— Слушајте! — с тихим ужасом прошапута неко.

Како нисмо раније чули! Са свију страна — немогуће је било тачно одредити место — долазило је уједначено, са шкргутом стењање, за чудо спокојно у својој величини и рекао би чак равнодушно. Слушали смо много и јаука и стењања, али ово није било налик ни на што од тога. На нејасној црвенкастој површини око није могло ништа спазити, и отуда се чинило, да то стење сама земља или небо озарено сунцем које не излази.

— Пета врста, — рече машинист.

— То је отуда, — показа доктор руком унапред. Студент уздрхта и лагано се окрете нама.

— Шта је ово? Та ово се не може слушати!

— Хајдемо!

Ми пођосмо пешке испред локомотиве, и од нас се начини на насипу огромна сенка, и није била црна, но тамно-црвена од оне тихе, непомичне светлости, која се немо простирала по разним крајевима црнога неба. И са сваким нашим кораком кобно је расло то дивље, нечувено стењање, коме се извор не могаше видети — као да је стењао црвени ваздух, као да је стењала земља и небо. Према својој непрекидности и чудноватој равнодушности личило је за неколико тренутака на цврку зрикаваца у лугу — отегнуту и врелу цврку зрикаваца у летњем лугу. И све чешће и чешће налажаху се лешине. Ми смо их овлаш разгледали и бацали с насипа — те равнодушне, спокојне, млитаве лешине, које остављаху на месту лежања тамне мрље усирене крви. У почетку смо их бројили, а после се изгубисмо и престасмо. Много их је било — сувише много за ту злокобну ноћ, која је дисала хладноћом и стењала сваким делићем свога бића.

— Шта је ово! — викао је доктор и некоме претио песницом. — Ви — слушајте...

Приближавала се шеста врста, и стењање је постајало одређеније, оштрије, и већ се назираху искривљене вилице које испуштаху те гласове. Ми дрхћући загледасмо у руменкасту маглу, чија светлост обмањиваше, кад неко упоредо са нама, доле, ниже насипа, јако застења вапајним, молећивим стењањем. Одмах га нађосмо, тога рањеника, на чијем су лицу биле само очи — тако су велике изгледале, кад му је на лице пала светлост фењера. Он преста стењати и само је прелазио очима с једнога на другога и на наше фењере, а у очима му се огледаше безумна радост с тога што види људе и ватре — и безумни страх, да ће то одмах све ишчезнути, као привиђење. Можда му је већ неколико пута била иста слика пред очима, која је одмах ишчезавала у крвавом и дивљем сну.

Р. Валдец

Миша Димитријевић
члан Хрватског Казалишта

Кретосмо се даље и скоро истога тренутка наиђосмо на два рањеника, један је лежао на насипу, други је јечао у јендеку. Кад су их дизали, доктор, дрхтећи од љутине, рече ми:

— Но, шта велите?

И окрете леђа. После неколико корака сретосмо лако рањенога, који сам ишаше, придржавајући једну руку дру-

гом. Он корачаше, затурене главе, право ка нама, и као да не спази кад му се уклонисмо, дајући му пролаз. Чини ми се да нас није видео. Заустави се за тренут код локомотиве, обиђе је и пође дуж вагона.

— Седи, боље ће ти бити! — викну му доктор; али он не одговори.

То су били први који су нас ужаснули. А затим смо их све чешће налазили на насипу и око њега, а цело поље, обливено непомичним црвеним одблеском пожара, стаде гамизати као живо и одјекивати силним узвицима, јаукањем, проклињањем и јечањем. Ови црни брежуљци гамизали су и вукли се као дремљиви раци пуштени из котарице, погрбљени, чудновати, мало налик на људе по својим непоузданим покретима и тешкој непомичности. Једни су били неми и послушни, други су јечали, урликали, грдили и мрзили нас, који смо их спасавали, тако страсно, као да смо ми створили и ту крваву равнодушну ноћ, и њихову напуштеност међу лешинама, и оне страшне ране. Већ је недостајало места у вагонима, хаљине су нам све биле мокре од крви, као да смо дуго стајали под крвавом кишом, а рањенике су непрестано носили, и непрестано је све онако дивље гмизало оживело поље.

Неки су се сами довлачили, други су прилазили љуљајући се и падајући. Један војник готово нам притрча. Имао је размрскано лице, само му једно око остало, које је севало дивље и страшно, а био је готово го, као да је из купатила изишао. Одгурну ме, напипа оком доктора и шчепа га хитро левом руком за прса.

— Разбићу ти њушку! — узвикну дрмајући доктора, и додаде, отежући и јетко, циничну псовку. — Разбићу ти њушку! Гаде један!

Доктор се истрже, јурну на војника, и гушећи се узвикну:

— Даћу те под суд, хуљо! У затвор! Ти ми сметаш да радим! Хуљо! Животињо!

Раставише их, али је војник још дуго викао: Гаде један! Разбићу ти њушку!

Већ ме остављаше снага и одмакох се у страну да попушим цигару и да мало одахнем. Од сасушене крви као да сам навукао на руке црне рукавице; прсти су се с муком скупљали, губећи цигаре и палидрвце. И кад сам припалио цигару, дувански дим ми се учини тако нов и чудноват, сасвим нарочитога укуса, који нисам осетио ни раније ни доцније. Тада ми приђе студент — санитар, онај што је са нама ишао — али се мени учини, као да сам га видео пре неколико година, а никако не могу да се сетим, где? Корачао је чврсто, као да је маршовао, и гледао је кроз мене некуда даље и више.

— А они спавају, — рече он као савршено мирно. Ја планух, као да се пребацивање мене тицало.

— Ви заборављате, да су се они десет дана тукли као лавови.

— А они спавају, — понови он, гледајући кроз мене и више. Затим се наже к мени и, претећи прстом, исто онако сухо и мирно продужи:

— Рећи ћу вам. Рећи ћу вам.

— Шта?

Он се све ниже нагињаше мени, значајно претећи прстом и понављаше:

— Рећи ћу вам. Рећи ћу вам. А ви им испричајте.

И све онако оштро ме гледајући и још једном попретивши прстом, извади револвер и опали у своје слепо око. И то ме ни мало не зачуди и не уплаши. Узех цигару у леву руку, пипнух прстом рану и упутих се вагонима.

— Студент се убио. Чини ми се, још је жив, — рекох доктору. Он се ухвати за главу и простења:

— Ах, ђаво га!... Та немамо више места. Ено и онај ће се још мало убити. И дајем вам часну реч, — срдито и претећи узвикну он: — и ја ћу! Да! И онда — идите пешке. Места нема. Можете се жалити, ако вас је воља!

И вичући даље, он се окрете, а ја приђох ономе, који ће се одмах убити. То је био санитар, такође, чини ми се, студент. Он стајаше наслоњен челом на вагон, рамена су му се трзала од плача.

— Престаните! рекох му, дотакавши се рамена.

Али се он не осврте, не одговори и плакаше. И у њега беше потиљак младалачки као у онога, и исто онако страшан; стајао је раскорачених ногу, као пијаница кад повраћа; врат му је био у крви — мора бити да се хватао рукама.

— Дакле? — рекох ја нестрпљиво.

Он се одмаче од вагона, саже главу, погури се као старац и пође некуд у помрчину, даље од свију нас. Не знам зашто, пођох и ја за њим, и дуго смо ишли, све некуд у страну, даље од вагона. Чини ми се, он плакаше; и мени би тешко и сам хтедох плакати.

— Станите! — узвикнух ја, зауставивши се.

Али он иђаше, с муком мичући ногама, погурен, налик на старца, са својим узаним плећима и непоузданим ходом. И ускоро га нестаде у црвенкастој магли, која је изгледала као светлост, а ништа није осветљавала. И ја остах сам.

У лево, далеко већ од мене, промаче ред нејасне светлости — то воз оде. Ја сам био сам — међу мртвацима и онима који умираху. Колико их је још остало? Поред мене је било све непомично и мртво, а тамо даље гамизала је пољана, као жива — или ми се тако чинило што сам ја сам. Али стењање не престајаше. Оно се ширило по земљи — утањено, очајно, налик на дечји плач, или на урлик хиљаде бачених штенади. Као оштра, бескрајна ледена игла, улазаше ми он у мозак и лагано се креташе назад и напред — назад и напред...

Шести одломак

... то су били наши. Услед побрканога кретања, које је у току последњега месеца пратило обе војске, и нашу и непријатељску, мењајући све наредбе и планове, ми смо били уверени, да се на нас креће непријатељ, и то че-

тврти корпус. И већ је све било спремно за напад, кад неко јасно примети на догледу наше мундире, те се кроз десет минута претпоставка претвори у мирну и срећну увереност: то су били наши. И они су, како изгледа, познали нас: ишли су нам у сусрет савршено спокојно, и у томе безбрижном кретању осећао се исти, као и код нас, срећни осмејак неочекиваног сусрета.

А кад они почеше пуцати, ми за неко време не могосмо разумети, шта значи то, и још смо се смешили, — под читавим пљуском шрапнела и танади, који сипаше на нас и за час покоси стотине људи. Неко викну да је то грешка, и — тога се добро сећам — сви ми увидесмо, да је то непријатељ и да је оно његова униформа, а не наша, и одмах одговорисмо ватром. Кроз петнаест, по свој прилици, минута — одбише ми обе ноге, и тек сам дошао себи у болници, после ампутације.

Упитах: чиме се свршио бој? али ми одговорише завијено утешно, из чега закључих, да смо потучени; а затим мене, богаља, обузе радост, што ће ме сад послати кући, што сам ја ипак жив — жив за дуго времена, за навек. И тек сам после недеље дана дознао неке подробности, које ме поново бацише у сумњу и нов, још не претрпљен страх.

Да, изгледа да су то били наши, — и наша граната бачена из нашега топа, нашим војником, одбила ми је ноге. И нико није могао објаснити, како се то могло догодити. Нешто се десило, нешто је помрчало вид, и два пука једне војске, стојећи на растојању једне врсте један од другога, читав час су истребљавали један другога, потпуно уверени, да имају посла с непријатељем. Нерадо су се сећали тога случаја, и — што је најчудноватије — видело се, да многи ни до сада не увиђају погрешку. Управо, увиђали су је, али су мислили, да је она доцније наступила, а у почетку су заиста имали посла са непријатељем, који се негде сакрио у општој забуни и подметнуо нас под своје картече. Неки су отворено о томе говорили, дајући тачна објашњења, која су им изгледала могућна и јасна. Сам пак ја ни сада не могу потпуно уверено рећи, како се почео тај чудновати неспоразум, пошто сам подједнако јасно видео прво нашу, црвену униформу, а затим њину, неранцасту. И некако су врло брзо сви заборавили тај случај, тако заборавили, да су о њему говорили, као о правој битки, и у том смислу су били написани многи, потпуно искрени извештаји; ја сам их тек код куће читао. Према нама, рањенима у томе бојy, учешћа су била у почетку у неколико чудновата, — као да су нас мање жалили него друге рањенике, но убрзо је ишчилело. И тек нови случајеви, слични овоме, то јест што су у непријатељској војсци два одреда збиља потукла један другога скоро до ноге, сукобивши се ноћу прса у прса — даје ми право да мислим, да је ту била погрешка.

Иван Типов

Настава

Наш доктор, онај што ми је извршио ампутацију, сув, кошчат старац, који заудараше на јодоформ, дувански дим и карбол, који се вечито нечему смејаше испод жутоседих, поретких бркова, рече ми, жмиркајући очима:

— Срећа ваша, што идете кући. Овде некако не иде како треба.

— Како то?

— Онако. Не ваља. У моје време простије је било.

Он је суделовао у последњем европском рату, који је био скоро пре четврт века, и често га се са задовољством сећао. А овај није разумевао и, како сам приметио, бојао се.

— Да, не ваља, — уздахну он и намршти се, скривен у облаку дуванског дима. — И сам бих отишао одавде, кад би се могло.

И нагнувши се мени, прошапута кроз жуте, опаљене бркове:

— Скоро ће наступити такав моменат, кад већ нико више неће одавде отићи. Да. Ни ја, нико! — и у блиским, старим очима његовим спазих онај исти укочени, тупи

израз. И нешто ужасно, несносно, налик на пад хиљаде зграда, сену у мојој глави и, мрзнући се од ужаса, прошапутах:

— Крвави смех.

И он би први који ме је разумео. Он живо климну главом и потврди:

— Да. Крвави смех.

Седе сасвим близу мене и, зверајући по соби, прошапута брзо, старачки, мичући оштром, проседом брадицом:

— Ви ћете скоро отићи, па хоћу да вам кажем. Јесте ли гледали кадгод тучу у дому за умоболне? Ниште? А ја сам гледао. И они су се тукли, као здрави. Разумете ли: као здрави. — Он понови значајно неколико пута ту фразу,

— Па шта је с тим? — тако исто шапатом и уплашено упитах ја.

— Ништа. Као здрави.

— Крвави смех! рекох ја.

— Умирили су их водом.

Ја се сетим кише, која нас је онако поплашила, и наљутих се.

— Ви сте полудели, докторе!

— Нисам више од вас. У сваком случају, нисам више.

Он обухвати рукама оштра, старачка колена и зацерека се; и бечећи се на ме преко рамена, са истим неочекиваним и мучним смехом на сувим уснама, он неколико пута лукаво намигну на ме, као да смо само ја и он знали нешто врло смешно, што нико не зна. Затим, свечано као професор маћионичарства, који показује вештине, високо подиже руку, лагано је спусти и опрезно, двама прстима дотаче се онога места на покривачу, под којим би се налазиле моје ноге, да нису одсечене.

— А разумете ли ово? тајанствено запита он.

Затим исто онако свечано и значајно показа руком редове постеља, на којима лежаху рањеници, и понови:

— А можете ли ово објаснити?

— Рањеници, — рекох. — Рањеници.

— Рањеници, — понови он, као ехо. — Рањеници. Без ногу, без руку, с разнесеним трбухом, згњеченим грудима, избијеним очима. Ви то разумете? Врло ми је мило. Значи, разумећете и ово?

С гипкошћу, неочекиваном у његовим годинама, баци се доле и стаде на руке, одржавајући ногама равнотежу у ваздуху. Бели летњи огртач пресави се доле, лице му се нали крвљу, и, гледајући ме упорно чудноватим, извртнутим погледом, с муком избаци испрекидане речи:

— А да ли... и ово... разумете?

— Престаните, — прошапутах ја уплашено. — Иначе ћу викати.

Он се преврну, заузе природан положај, седе опет код моје постеље и, задуван, настави:

— И то нико не разуме,

— Јуче су опет пуцали.

— И јуче су пуцали. И прекјуче пуцали, — одмахну он главом.

— Ја хоћу кући! — рекох тужно. — Драги докторе, ја хоћу кући. Не могу овде остати. Престајем веровати, да има кућа, где је тако лепо.

Он мишљаше о нечему и не одговори, а ја заплаках:

— Ох, Боже, ја немам ногу. Ја сам тако волео да идем на велосипеду, да јурим, трчим, а сад немам ногу. На десној сам нози љуљао сина, и он се смејао, а сад... Проклети да сте! Куда ћу? Мени је тек тридесет година... Проклети да сте?

И ја сам ридао, ридао, сећајући се својих милих ногу, својих брзих, јаких ногу. Ко ми их је одузео, ко их је смео одузети!

— Слушајте, — рече доктор, гледајући на другу страну. — Јуче сам видео, кад нам је дошао непријатељски војник. Луд војник. Био је готово го, изубијан, изгребан, гладан као животиња; сав обрастао косом, како смо и сви ми обрасли, и личио је на дивљака, на првобитнога човека, на мајмуна. Млатарао је рукама, превијао се, певао и драо се, и јуришао да се бије. Нахранили су га и отерали натраг — У поље. Куд би их иначе? И дању и ноћу лутају они, као издрпане и злослуте аветиње, по брдима и гудурама, напред и натраг и у свима правцима, без пута, без циља, без пристаништа. Млатарају рукама, церекају се, деру се и певају, и кад се сусрећу, ступају у тучу, а, може бити, и не виде један другога. Чиме се хране? По својој прилици — ничим, а, може бити, лешинама. заједно са зверовима, заједно са оним дебелим, изуједаним подивљалим псима, који по читаве ноћи урлају по брдима и скамучу. Ноћу као птице, пробуђене буром, као гадни лептири, скупљају се на ватру, и чим се наложи ватра због хладноће, кроз пола часа изникне око ње десетак крештавих, исцепаних, дивљих прилика, сличних озеблим мајмунима. Понекад пуцају на њих из незнања, понекад нарочито, изведени из стрпљења њиховом бесмисленом, страшном дреком...

— Ја хоћу кући! — викао сам затиснувши уши. И као кроз памук, глухо и грозно продирале су у мој напаћени мозак нове ужасне речи:

— ...Много их има. Стотинама их умире у провалијама, у курјачким рупама, начињеним за здраве и паметне, на остацима бодљикаве жице и колу; они се увлаче у правилне, разумне битке и бију се као јунаци — увек напред, увек храбри; али често бију и своје. Они ми се допадају. Сад тек још силазим с памети и зато седим и разговарам се с вама, а кад ме разум потпуно остави, изиђи ћу у поље — изиђи ћу у поље, узвикнућу поклич, скупићу око себе те јунаке, те витезе без страха, и објавићу рат целоме свету. У веселој гомили, с музиком и песмама, ући ћемо ми у градове и села, и куда ми прођемо, туда ће све бити црвено, тамо ће се све окретати и играти, као ватра. Они који нису помрли, придружиће се нама, и наша ће храбра војска расти, као лавина, и очистиће сав тај свет. Ко каже, да се не сме убијати, палити и отимати?...

Он се већ дераше, тај полудели доктор, и као да својом виком разбуди утишане болове оних, у којих беху искидане прси и трбуси, и избијене очи, и пребијене ноге. Страшним, јецавим и плачним стењањем напуни се соба; са свију страна окретоше нам се бледа, жута и напаћена лица, нека без очију, нека тако страховито наказна, као да су се из пакла вратила. И они јечаху и слушаху, а кроз отворена врата пажљиво погледаше мрачна, неуобличена сенка, која се подигла изнад света, и полудели старац викаше, пружајући руке:

— Ко каже, да се не сме убијати, палити и отимати? Ми ћемо и убијати, и палити, и отимати. Весела, безбрижна гомила јунака, ми ћемо све разрушити: њихова здања, њихове универзитете и музеје; као весела деца, пуни огњеног смеха, поиграћемо на развалинама. Објавићу да је наша отаџбина луда кућа, да су наши непријатељи и лудаци сви они, који још нису сишли с памети; и када се велики, ја непобедан, радостан, зацарим над светом, као његов једини владалац и господар — какав ће весео смех обузети васиону!

— Крвави смех! — повиках ја прекидајући га. — У помоћ! Ја опет чујем крвави смех!

— Пријатељи! — продужи доктор обраћајући се јецавим, унакаженим сенкама. — Пријатељи! Ми ћемо имати црвено, крваво сунце и црвен месец, и зверови ће имати црвену веселу длаку, и ми ћемо одрати кожу с онога, — ко је сувише бео, ко је сувише бео... Јесте ли пробали да пијете крви? Она је помало топла, али је она црвена, и има тако весели, крвави смех!..

Седми одломак

...то је било нечовечно, то је било незаконито. Црвени крст поштује цео свет, као светињу, и они су видели, да то не иде воз са војницима, него с немоћним рањеницима, и требало је јавити да је подметнута мина. Несрећни људи, они су већ сањали о кући...

Осми одломак

...око самовара, око правога самовара, из кога је куљала пара, као из локомотиве — чак је и стакло на лампи мало замаглило, тако је јако ишла пара. И шољице су биле исте, с поља плаве а изнутра беле, врло лепе шољице, које нам је још о свадби поклонила женина сестра — врло красна и добра женска.

— Ваљда нису све читаве? — упитах ја неповерљиво, мешајући шећер у чаши чистом сребрном кашичицом.

— Разбили смо једну, — рече жена расејано отварајући славину, из које дивно и лако потече врела вода.

Ја се насмејах.

— Шта ти је? — упита брат.

— Ништа. Е, сад ме одвуците још једанпут у кабинетић. Потрудите се око хероја! Доста сте беспослничили без мене! И ја, наравно у шали, запевах: Хајдмо храбро у бој, другови, на непријатеља...

Они разумеше шалу и осмехнуше се, само жена не подиже главу: она брисаше шољице чистим извезеним убрусом. У кабинету опет спазих: плавичасте тапете, лампу са зеленим штитом и сточић, на коме стајаше боца с водом. И он беше мало прашњав.

— Наспите ми водице из њега, — наредих ја весело.

— Сад си чај пио.

— Не мари, не мари, наспите. А ти, — рекох жени, — узми синчића и поседи мало у оној соби. Молим те.

И маленим гутљајима, с насладом, ја пијах воду, а у суседној соби седела је жена и син, али их нисам видео.

И. Зајец Стари јапански борац

— Тако, добро је. Сад одите амо. Али зашто он тако дуго не иде да спава?

— Мило му је, што си се ти вратио. Иди оцу, чедо моје.

Но дете се заплака и сакри се у мајчину крилу.

— Зашто плаче он? — упитах у недоумици и окретох се: — Зашто сте сви тако бледи и ћутите, и идете за мном као сенке?

Брат се гласно насмеја и рече:

— Ми не ћутимо.

И сестра понови:

— Ми непрестано разговарамо.

— Ја одох да спремим вечеру, — рече мати и журно изиђе.

— Да, ви ћутите, — с неочекиваном увереношћу понових ја. — Од самога јутра ја од вас не чујем ни

речи; само ја ћеретам, смејем се и весео сам. Зар ми се ви нисте обрадовали? Зашто сви избегавате да ме гледате, зар сам се тако променио? Да, тако променио. Ни огледала не видим. Зашто сте их уклонили? Дајте ми огледало.

— Сад ћу донети, — одговори жена и дуго се не врати, а огледалце донесе собарица. Ја погледах у њ, и — већ сам видео себе у вагону, на станици — то је било исто лице, мало постарело, но ипак обично. А они, чини ми се, као да су очекивали да ћу ја узвикнути и пасти у несвест, — тако су се обрадовали, кад сам мирно упитао:

— Шта има ту необично?

Све гласније смејући се, сестра брзо изиђе, а брат рече уверено и мирно.

— Да. Мало си се изменио. Тек си нешто ћелавио.

— Хвали Бога и за то, што је глава остала, — одговорих ја равнодушно. — Ама куд одлазе оне: час једна, час друга. Провозај ме још по собама. Како је удобна столица, ништа се не чује кад иде. Колико сте је платили? Нећу баш жалити новца; купићу себи још боље ноге... Гле, велосипед!

Он висаше о зиду, још сасвим нов, само му гуме спласнуле без ваздуха. На гуми задњега точка застало мало блата — кад сам се последњи пут возио. Брат је ћутао и не креташе столицу, и ја сам разумео то ћутање и ту неодлучност.

— У нашем пуку само су четири официра остала жива! — суморно рекох ја. — Ја сам врло срећан... А велосипед узми ти, сутра га узми.

— Добро, узећу, — покорно пристаде брат. — Да, ти си срећан. Пола је нашег града у црнини. А ноге — то, заиста...

— Разуме се. Нисам ја поштоноша.

Брат се изненадно заустави и упита:

— А што ти се тресе глава?

— Ситница. То ће проћи, вели доктор.

— Па и руке?

— Да, да. И руке. Све ће то проћи. Вози, молим те, досадило ми је стајати.

Поквариште ми расположење, ти незадовољни људи; но радост ми се поново врати, кад ми почеше намештати постељу, праву постељу, на дивном кревету, на кревету, који сам ја купио пред свадбу, пре четири године. Прострли су чист чаршав, затим претресли јастуке, пресавили покривач. Док сам ја гледао ту свечану церемонију, у очима су ми сијале сузе од смеха.

— А сад ме свуци и положи, — рекох жени. — Како је лепо!

— Сад, мили мој!

— Брже!

— Сад, мили мој!

— Та шта радиш?

— Сад ћу, мили мој.

Она стајаше иза мојих леђа, код великог огледала, и ја узалуд окретах главу да је видим. И наједанпут она завика, тако завика, како се само у рату вичe:

— Како је то!

И јурну к мени, загрли ме, паде крај мене, кријући главу код одсечених ногу, с ужасом окрећући се од њих и поново падајући, љубљаше ове остатке и плакаше:

— Какав си ти био! Та теби је тек тридесет година! Био си млад, леп. Како је то! Како су сурови људи. Зашто је то? Коме је то било потребно? Ти, мој добри, мој јадни, мој мили, мили...

И тада, на тај јаук, дојурише сви они, — и мати, и сестра, и дојкиња, и сви су плакали, нешто говорили, вукли се око мојих ногу, и тако плакали... А на прагу је стајао брат, блед, сасвим бео, вилице су му се тресле и с вриском узвикну:

— Ја ћу ту с вама полудети! Полудећу!

А мати се вукла око столице и није више јаукала, само је крчала и ударала главом о точкове. Чист кревет, с претресеним јастуком, с превијеним покривачем, стајаше; онај исти кревет, који сам купио пре четири године — пред свадбу...

Девети одломак

...Седео сам у кади с топлом водом, а брат је узбуђено корачао по маленој собици, час седео, час устајао, узимао у руке сапун, чаршав, примицао кратковидим очима и опет остављао. Затим се окрете к зиду и, откидајући прстом леп, ватрено продужи:

— Помисли сам: зар се могу без казне десетине и стотине људи учити сажаљењу, памети, логици, — давати им свест. У главном — свест. Може човек постати немилосрдан, изгубити осетљивост, навићи да гледа крв и сузе и патње — као и они касапи или понеки доктори или војници; али како може онај који позна истину, одрећи се ње? По моме мишљењу, то је немогуће. Од детињства су ме учили да не мучим животиње, да будем милосрдан; томе су ме училе и све књиге које сам прочитао, и ја с болом жалим оне, који пропадају у вашем проклетом рату. Али ето време пролази, и ја се почињем навикавати на све те смрти, патње и крв; ја осећам, да и у обичном животу постајем мање осетљив, више равнодушан и само ме јака узбуђења потресају, — али на сам факт рата не могу се навићи; мој ум није у стању да појми и објасни оно што је у своме основу безумно. Милион људи скупљају се на једно место, труде се да дају правилност своме раду, убијају један другога, и свима је подједнако тешко, и сви су подједнако несрећни — па како је то, зар то није лудост?

Он се окрете и упитно управи на ме своје кратковиде, наивне очи.

— Крвави смех! — одговорих ја весело брчкајући се.

— И ја ћу ти истину рећи, — рече он положивши хладну руку на моје раме, но као да се уплаши што је голо и мокро, брзо је одмаче: истину ћу ти рећи. Мене је веома страх да не полудим. Не могу да разумем, шта се ово дешава. Не могу да разумем, и то је ужасно. Кад

би ми когод то могао објаснити, али нико не може. Ти си био у рату, видео си — објасни ми.

— Иди до врага! — одговорих у шали брчкајући се.

— Ето и ти тако! — тужно продужи брат: — Нико ми није у стању помоћи. То је ужасно. И ја престајем даље разумевати, шта је могуће, шта немогуће, шта је паметно, а шта лудо. Кад бих те ја сад дохватио за гушу, прво полако, као мазећи, а после јаче и удавио те — шта би то било?

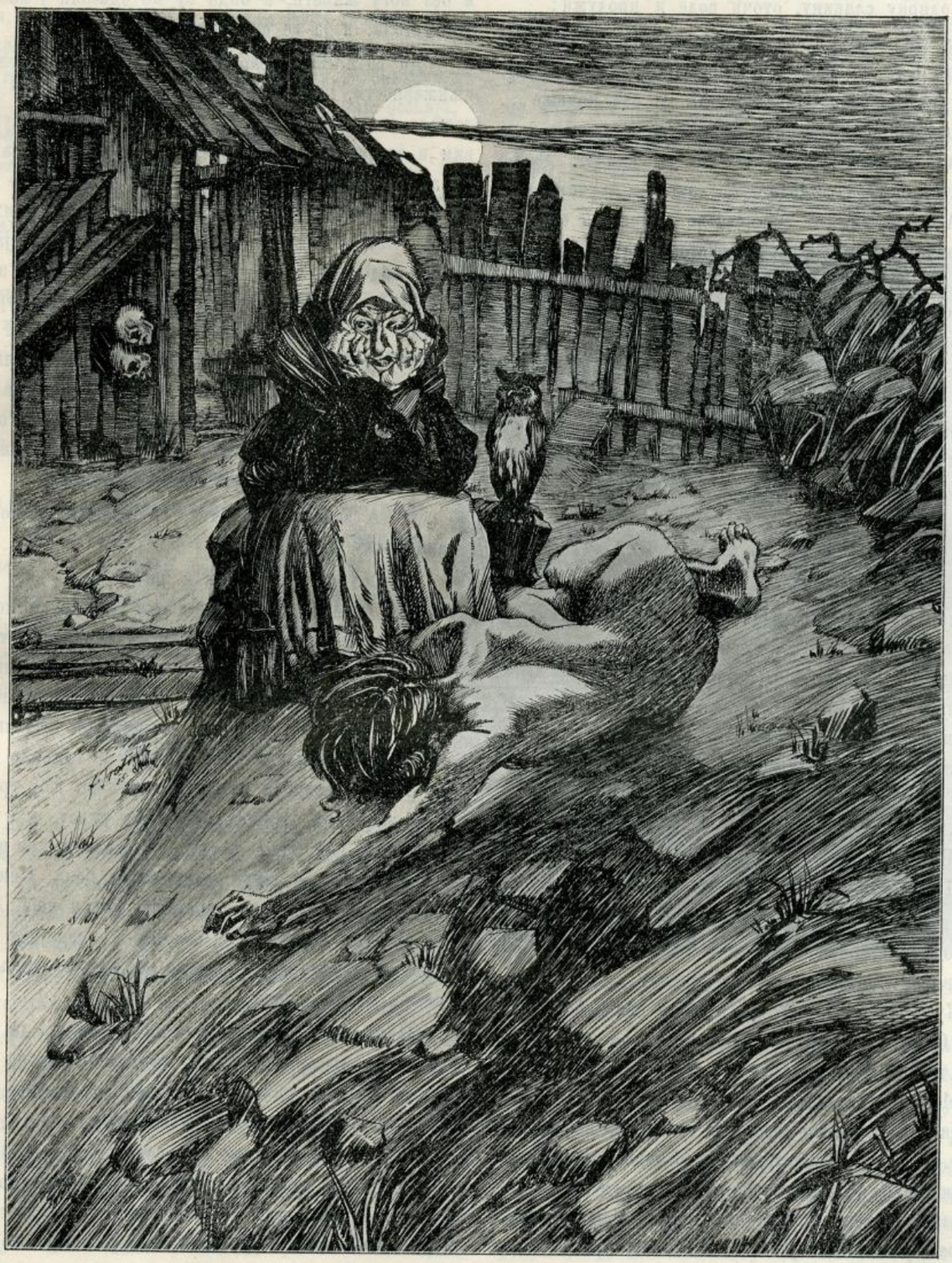
— Ти говориш којешта. То нико не ради.

Брат протр своје хладне руке, тихо се насмеши и продужи:

— Кад си ти још тамо био, бивало је ноћи, кад нисам могао заспати, и онда су ми долазиле на ум чудне мисли: да узмем секиру и да побијем све: маму, сестру, послугу, нашег пса. Разуме се, да су то биле само мисли, и ја то никад нећу учинити.

— Надам се, — осмехнух се ја брчкајући се.

— Ето, плашим се и ножева, свега оштрога, сјајнога! Чини ми се, ако узмем у руке нож, да ћу извесно

Фран Тратник — Врачара

кога било заклати. Зар није тако — зашто да не закољем, кад је нож оштар?

— Довољан основ. Ала си ти, брате, чудноват човек! Дела, пусти још мало топле водице.

Брат одврну славину, оточи воде и продужи:

— Па ме страх и од гомиле, светине, кад је се много скупи. Кад у вече чујем на улици жагор, вику, обузме ме дрхтавица и помислим, да то већ почиње... сеча. Кад неколико људи стоје један према другом и не чујем о чему се разговарају, мени ће се учинити, да ће сад повикати, бацити се један на другога, и учиниће се убиство. А знаш ли, — тајанствено се примаче он моме уху, — новине су пуне вести о убиствима, о некаквим загонетним убиствима. Бесмислица је тврдити, да колико је људи, толико је ћуди — човечанство има један разум и он се почиње мутити. Пипни моју главу, како је врела. У њој је ватра. А понекад постане хладна, и све се у њој мрзне, леди, претвара се у страшни, непомични лед. Ја морам полудети, не смеј се, брате: ја морам полудети. — Већ има четврт часа — време је да изиђеш из каде.

— Још мало. Један минут.

Тако ми је пријатно било седети у кади, као и пре, и слушати познати глас, не обраћајући пажње на речи, и гледати све познате предмете, просте, обичне: бакарну, мало позеленелу славину, зидове с познатим сликама, фотографске потребе, у реду размештене на полици. Опет ћу се занимати фотографијом, снимати просте и тихе пределе и сина: како се смеје и шали, како иде. Тиме се може занимати и без ногу. И опет ћу писати — о паметним књигама, о новим успесима људскога ума, о лепоти и миру.

— Аха-ха-ха! — засмејах се ја брчкајући се.

— Шта ти је? — уплаши се брат и побледе.

— Ништа. Весео сам, што сам код куће.

Он ми се осмехну као дете, као млађем, и ако сам био три године старији од њега, и замисли се као старац који има велике, суморне и старе мисли.

— Куда да се бежи? — рече он смагнувши раменима. — Сваки дан, приближно у један час, новине заустављају ток, и цело човечанство уздрхти. Та једновременост осећаја, суза, мисли, патњи и ужаса одузима ми снагу, и ја сам онда као ивер на таласима, као сламка у вихору. Нека ме сила избаци из обичнога колосека, и свако јутро бива један страшан моменат, кад лебдим у ваздуху изнад мрачне провалије безумља. И ја ћу упасти у њу, морам упасти. Ти још не знаш све, брате. Ти не читаш новине, од тебе много штошта крију — ти још не знаш све, брате.

И то, што он говораше, изгледало ми је мало немила, мрачна шала, — то је била судбина свију оних који су у безумљу своме приближавали се безумљу рата и одвраћали нас од њега. Ја сам то сматрао за шалу — као да сам заборавио у томе тренутку, брчкајући се у топлој води, све оно што сам тамо видео.

— Па нека их, нека крију, — а мени ваља излазити из каде, — рекох ја лакомислено, а брат се осмехну и позва слугу, те ме извадише и обукоше. Затим сам пио мирисни чај из своје пругасте чаше и мислио, да се може и без ногу живети, а онда су ме одвезли у кабинет, до мога стола, и ја се спремих да радим.

До рата сам писао у једном часопису преглед туђих књижевности, и сад пред мене, докле могу руку пружити, лежала је гомила тих милих, дивних књига у жутим, плавим и загаситим повезима. Моја радост је била тако велика, уживање тако дубоко, да се нисам могао наканити да читам и само сам претурао књиге, нежно их мазећи руком. Осећао сам, да ми по лицу плива осмејак, вероватно, врло глуп осмејак, али га ја нисам могао задржати, уживајући у лепо изведеним насловима на корицама, у словима, у строгој и дивној простоти цртежа. Како је много у свему томе ума и осећаја лепоте! Колико ли је људи морало радити, тражити, како је много ваљало уложити дара и укуса, да би се начинило, рецимо, ово слово, тако просто и укусно, тако паметно, тако хармонично и лепореко у својим испреплетаним цртицама.

— А сад ваља радити, — озбиљно, с поштовањем према послу рекох ја.

И узех перо, да ставим заглавље — и, као жаба привезана концем, стаде пљескати моја рука по хартији. Перо је продирало кроз хартију, шкрипало, трзало се, бесомучно јурило у страну и изводило ружне линије, испрекидане, криве, без смисла. Ја не узвикнух, не помакох се — охладих се и укочих појимајући страшну истину која се приближаваше; — а рука је скакала по јасно осветљеној хартији и сваки је прст на њој тресао се у таком немоћном, живом, безумном ужасу, као да су ти прсти били још тамо, у рату, и гледали крв и пожар, и слушали јечање и јауке неописанога бола. Они се одвојише од мене, оживеше, посташе очи и уши, ови прсти који безумно дрхтаху; и ледећи се, немајући снаге да викнем и помакнем се, пратио сам њихову дивљу игру по чистоме, беломе листу.

И била је тишина. Они су мислили, да ја радим, и позатварали су сва врата, да ме ни звук не узнемири; — сам, без снагѐ да се покренем, седео сам у соби и послушно гледао како ми руке дрхћу.

— Ништа то није, — рекох гласно, а у тишини и усамљености кабинета глас одјекну промукло и ружно, као глас полуделога. — Ништа то није. Ја ћу диктовати. Та Милтон је био слеп, кад је писао свој „Повраћени рај“. Ја могу да мислим — а то је главно, то је све.

И почех састављати дугу, оштроумну фразу о слепом Милтону, али се речи почеше мешати, испадати, као из рђавога штампарског слога, и док сам дошао до краја фразе, већ сам заборављао њен почетак. Хтео сам да се сетим онда, одакле је то почело, зашто ја пишем ту чудновату, бесмислену фразу о некаквом Милтону — и нисам могао.

— „Повраћени рај“, „Повраћени рај“, — понављао сам и нисам разумевао, шта значи то.

И онда ми паде на ум, да уопште много заборављам, да сам постао необично расејан и бркам познате личности; да чак у простом разговору губим речи, а понекад, и ако знам реч, не могу никако да разумем њено значење. Јасно ми се представи овај данашњи дан: некако необичан, кратак, одсечен, као моје ноге, с празним загонетним местима — дугим часовима губитка свести или осећаја, о којима се ничега не могу да сетим.

Хтео сам да зовнем жену, али сам заборавио, како јој име, — то ме већ не зачуди нити уплаши. Прошапутах тихо:

— Жено!

Нескладна, необична у понашању реч тихо одјекну и замре без одговора. И била је тишина. Они су се бојали да неопрезним звуком не сметају моме раду, и била је тишина — прави кабинет научника, спретан, тих, згодан за размишљање и књижевничко стварање. „Мили моји, како се брину за мене!“ — помислих ја, разнежен.

...И надахнуће, свето надахнуће осени ме. Сунце се упали у мојој глави, и његови врели стваралачки зраци расуше се по целом свету, пуштајући цвеће и песме. Цвеће и песме. И ја сам целе ноћи писао, не осећајући умор, слободно летећи на крилима силнога, светога надахнућа. Ја сам писао велико, бесмртно дело — цвеће и песме. Цвеће и песме...

ДРУГИ ДЕО

Десети одломак

... срећом, он умре прошле недеље, у петак. Понављам, то је велика срећа за брата. Богаљ без ногу, сав у дрхтавици, с разореном душом, у својој безумној екстази књижевнога стварања био је страшан и бедан. Од саме оне ноћи читава два месеца писао је не дижући се са столице, не примајући храну, плачући и псујући, кад би га за неко време уклањали од стола. С необичном брзином летео је сухим пером по хартији, одбацивао листиће један за другим и све писао, писао. Изгубио је сан, и тек двапут нам је пошло за руком да га на неколико часова положимо у постељу, захваљујући јакој дози морфијума, а после тога већ ни наркоза није била у стању победити његову стваралачку безумну екстазу. По његову захтеву, на прозорима су вас дан биле завесе, и лампа је горела, правећи илузију ноћи, а он је пушио цигару за цигаром и писао. Како изгледа, био је срећан, и никад нисам имао прилике да видим код здравих људи тако лице пуно надахнућа — лице пророка или великога песника. Био је силно омршао, тело је изгледало као од воска и прозрачно, као у испосника, и сасвим је оседео; почео је свој безумни рад још релативно млад, а свршио — као старац. По каткад би се журио да пише више но обично; перо се забадало у хартију и ломило, али он то није примећавао; у таким тренуцима нисмо га смели дирати, јер чим би га се мало дотакли, добио би наступ, сузе, безуман смех; у неким тренуцима, што је бивало врло ретко, он се блажено одмарао и благо беседио са мном, питајући увек једно исто: ко сам ја, како ми је име и од кад се занимам књижевношћу?

А затим је снисходљиво причао, увек једним истим речима, како се смешно уплашио, да је изгубио сећање и не може да ради, и како је сјајно, одмах, опровргао ту луду претпоставку, почевши своје велико бесмртно дело о цвећу и песмама.

— Разуме се, да ја не полажем на признање са-

Влахо Буковац — Младост

временика, — гордо и уједно скромно говораше он, мећући дрхтаву руку на гомилу празних листића, — али ће будућност, будућност ће појмити моју идеју.

О рату није ни једанпут поменуо, и ни једанпут не помену жену и сина; уображени бескрајни рад тако му је прогутао сву пажњу, те сумњам да се сећао ичега другога, сем њега. У његову присуству могло се ићи, разговарати, а он то није примећавао и ни за тренут није му с лица силазио израз страшне напрегнутости и надахнућа. У глухим ноћима, кад су сви спавали а само он неуморно плео бескрајну мрежу безумља, он је изгледао страшан, и само ја и мати бисмо се усудили да му приђемо. Једанпут сам покушао да му дам место сухога пера писаћку, мислећи да, може бити, он заиста нешто пише, али на хартији су остале само ружне линије, испрекидане, криве, без смисла.

И умро је ноћу, за радом. Ја сам добро познавао брата, и његово лудило није ме изненадило: страсна машта о раду, која се огледала још у његовим мислима из рата, која је чинила садржину свег његова живота по повратку, неминовно се морала сударити с немоћи његова уморног, напаћеног мозга и изазвати катастрофу. И мислим, да ми је доста тачно пошло за руком да уредим сву конзеквентност осећаја, који су га довели до краја оне кобне ноћи. Уопште, све што сам овде записао о рату, узео сам према речима покојнога брата, које су често врло нејасне и без везе; само су неке споредне слике тако неизгладно и дубоко урезале се у његов мозак, да их могу изнети скоро дословно, како је он причао.

Ја сам га волео, и његова ме смрт притискује као камен, и мучи мозак својом бесмисленошћу. Уз оно непојамно, што обавија моју главу као паучина, она је додала још једну замку и чврсто је везала. Цела наша породица је отишла у село, рођацима, и ја сам сâм у целој кући — у оној собици, коју је брат тако волео. Послугу смо отпустили, и само је вратар из суседне куће долазио у јутру да подложи пећи, а у осталом времену — ја сам, сличан муви, која је затворена између два прозора, — ударао и разбијао се о некакву провидну, но непобедну преграду. И ја осећам, ја знам, да из ове куће нећу изићи. Сад, кад сам сам, рат потпуно влада мноме и стоји као нерешена загонетка, као страшни дух који не могу у тело обући. Ја му дајем све могуће облике: скелета без очију на коњу, некакве безобличне сенке, која се створила у облацима и бешумно обузела земљу, али ми ни један облик не даје одговор и не исцрпљује онај хладни, тупи ужас који ме је обузео.

Ја не разумем рат и морам полудети, као брат, као стотине људи које су се отуда вратили. И то ме не плаши. Изгубити памет, чини ми се дично је дело, као погибија стражара на стражишту. Али очекивање, али оно лагано и неликовно приближавање безумља, оно тренутно осећање нечега огромног, што пада у провалију, онај несносни бол узнемирене мисли... Моје је срце онемело, оно је умрло и нема му новог живота; али је мисао — још жива, још се бори, некад силна, као Самсон, а сад немоћна и слаба као дете. — Жао ми је ње, моје сироте мисли. Каткад нисам у стању да примим мучење тих гвоздених обруча, који ми притежу мозак; тада бих излетео на улицу, на трг, где је народ, и викнуо бих:

— Одмах прекините рат — или...

Али какво „или“? Зар има речи, које би им вратиле разум, речи, на које се не би нашло других исто тако громких и лажљивих речи? Или пасти пред њима на колена и заплакати? Да, али зар стотине хиљада не проливају сузе у свету, а зар то нечему ма колико доприноси? Или се убити пред њиховим очима? Убити се! Хиљадама их умире посведневно — а зар то нечему ма колико доприноси?

И кад тако осетим своју немоћ, обузме ме беснило — беснило рата, који ја мрзим. Хтео бих, као онај доктор, да попалим њихове куће, с њиховим имањем, с њиховим женама и децом, да отрујем воду коју они пију; да дигнем све мртве из гробова и побацам лешине у њихове прљаве станове, на њихове постеље. Нека са њима спавају, као са женама, као са својим љубазницама!

О, кад бих ја био демон! Сав ужас, којим обилује пакао, ја бих пренео на њихову земљу; ја бих постао владалац над њиховим сновима, и кад би с осмејком на устима осењавали крстом своју децу, — створио бих се пред њима, мрачан...

Да, ја морам полудети — но волео бих само што пре. Само што пре...

Једанаести одломак

...заборавих, групу дрхтавих, уплашених људи. Кад су их извели из вагона, гомила је зарежала — зарежала као један огроман злобан пас, у кога је ланац кратак и слаб. Зарежала и ућутала тешко дишући, — а они су ишли сабијени у гомилу, с рукама у џеповима, молећиво се смешећи бледим уснама, и ноге су им тако ступале, као да ће их сад неко позади, испод колена, ударити штапом. Али један је ишао мало одмакнут у страну, миран, озбиљан, без осмеха, и кад ми се поглед срео с његовим црним очима, прочитао сам у њима отворену и голу мржњу. Ја сам јасно спазио, да ме он презире и свему се од мене нада: кад бих га сад почео убијати, онако обезоружаног, он се не би ни јавио, не би се бранио, правдао — он се свему од мене нада.

Ја потрчах заједно с гомилом, да још једном спазим његове очи, и то ми је пошло за руком, кад су већ улазили у кућу. Он уђе последњи, пропустивши мимо себе другове, и још једном ме погледа. И тада сам видео у његовим великим црним, без зеница очима таку муку, таку бездну ужаса и безумља, као да сам загледао у најнесрећнију душу на свету.

— Шта је онај, с оним очима? — упитах спроводника.

— Официр. Луд је. Много их има онаких.

— Како му је име?

— Ћути, неће да каже. И његови га не познају. Тако, неки луталица. Већ су му једанпут скинули замку с врата, али наште!.. — Спроводник одмахну руком и нестаде га иза врата.

И ево сад, у вече, ја мислим о њему. Он је сам, међу непријатељима, које сматра способнима за све, а његови га не познају. Он ћути и стрпљиво чека, кад ће моћи сасвим из света отићи. Ја не верујем, да је он луд, и он није кукавица: једини се он држао достојанствено у гомилици оних дрхтавих, преплашених људи, које исто тако и он, како изгледа, не сматра за своје. Шта он мисли? Колика дубина очаја мора бити у души тога човека, који, умирући, неће да каже своје име! Наште име? Он је свршио са животом и са људима, он је познао њихову праву вредност, и њих нема око њега, ни његових ни туђих, па ма колико они викали, беснели и претили.

Распитао сам о њему: заробљен је у последњем страшном боју, сечи, где је изгинуло неколико десетина хиљада људи, и он се није бранио кад су га заробили: био је Бог зна зашто без оружја, и кад га је војник, који то није приметио, ударио сабљом, он се није ни с места помакао нити руку подигао да се заштити. Али рана је била, по несрећи за њега, лака.

А можда је он заиста луд? Војник рече: много их је онаких...

Дванаести одломак

... почиње. Кад сам прошле ноћи ушао у братов кабинет, он је седео на својој столици код стола претрпаног књигама. Халуцинације је одмах нестало, чим сам упалио свећу, али ја за дуго не смедох сести на столицу, на којој је он седео. У почетку ми је страшно изгледало — пусте собе, у којима се непрестано чује неко шуштање и пуцкање, стварају ту нелагодност, — али ми се после то чак и допало: боље што је он, него когод други. Ипак, цело то вече нисам устао са столице: чинило ми се, ако устанем, он ће одмах сести на своје место. И из собе сам изишао врло брзо, не осврћући се. Ваљало би по свима собама упалити светлост, — али вреди ли то? Биће, може бити, горе, ако што спазим при светлости — а овако ће бар остати само сумња.

Данас сам ушао са свећом, и никога није било на столици. Без сумње, оно је просто сенка пала. Опет сам био на станици — сад свако јутро одлазим тамо — и видео сам читав вагон с нашим полуделим. Нису га хтели отварати и превезли су га неким другим путем, али сам могао кроз прозор разгледати неколико лица. Она су била ужасна. Нарочито једно. Сувише отегнуто, као лимун жуто, с отвореним црним устима и непомичним очима, оно је толико личило на маску ужаса, да нисам могао одвојити очију од њега. А оно ме је гледало, укочено гледало, и тако је минуло с вагоном који се кретао, не тренувши, не скренувши поглед. И кад би ми изишло сад на очи у оној мрачној соби, ја, верујем, не бих могао издржати. Кажу, да је довезено двадесет и два човека. Зараза се шири. Новине нешто прећуткују, али, изгледа, да и у нашем граду није најбоље. Појавила се некаква црна, херметично затворена кола — за један дан, данас, шест сам их набројио у разним деловима града. У једним од њих, вероватно, и ја ћу проћи.

А новине свакога дана траже нове војске и нове крви, и ја све мање разумем, шта значи то. Јуче сам читао један врло сумњив чланак, где се тврди, да је међу народом много шпијуна и издајника, да ваља бити обазрив и пажљив и да ће народни гнев сам наћи кривце. Какве кривце, у чему? Кад сам се враћао са станице, у трамвају, слушао сам чудноват разговор, по свој прилици поводом тога:

— Њих треба вешати без суда, — рече један, сумњиво погледавши све, па и мене. — Да, издајнике треба вешати.

— Без милосрђа! — потврди други. — Доста је било тога.

Ја искочих из вагона. Та сви плачу због рата, и они сами плачу, — па шта значи то? Некаква крвава магла обавија земљу и заклања вид, и ја почињем ми-

И. Зајец — Пецари

слити, да се збиља приближује моменат светске катастрофе. Крвави смех, који је брат видео. Безумље долази отуда, од оних крвавих поља, и ја осећам у ваздуху његов хладни дах. Ја сам чврст и снажан човек, ја немам оних болести које разоравају тело, које повлаче собом и распадање мозга, али видим, да зараза обузима и мене, и већ половина мојих мисли не припада мени. То је горе од куге и њених ужаса. Од куге би се могло ипак негде сакрити, предузети какве мере, а како се може сакрити од мисли која свуда продире, која не зна за даљину и сметње?

Дању се још и могу борити, а ноћу постајем, као сви, роб својих снова. А снови су моји безумни и ужасни...

(свршиће се)

Пијаница

(Тевфик Фикрет-Бej)

Поводећ се, у бесвести,
Злог весеља слика креће;
Промуклог му гласа псовка
Намерника сваког слеће.

Са судбом се својом титра,
Не знајући добра дела;
Сто прохтева подлих скрива
У борама мрачног чела...

Али ти га не исмевај,
Нек ти душа није јетка:
То је можда јад наследни
Бог ће знати од ког претка.

Иль је, можда, разочаран
У нискости пао зâлâ
Са љубави оне исте
Што је теби срећу дала.

Са турског превео *Д.*

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

написао

Тодор Стефановић Виловски

(свршетак)

Ово је, без сумње, био узрок те је пок. Ф. Каниц, који је често пута брзоплето оцењивао старине, не проучавајући довољно њихово порекло, огласио ову грађевину као резиденцију Принца Јевђенија. Каниц је чак тврдио, да је ова палата грађена по примеру чувене Јевђенијеве палате у Бечу (садашње Министарство Финансија у Himmelpfortgasse) и да је њу могао само градити архитект Хилдебрант, ученик славног Фишера (Fischer von Erlach), који је у Бечу зидао Двор и Карлову цркву.[29])

Ђенерал Коста Протић с правом побија народну традицију и ову тврдњу Каничеву, доказујући да принц Јевђеније није резидовао у Београду, пошто се одмах после рата вратио у Беч и ту примио управу Дворског Ратног Савета. Али је погрешан план Београда, којим се ђенерал Протић том приликом служио, дао повода његовој тврдњи, да је Пиринчана била некада француишкански манастир.

Да се аутентични план Београда, што га је уз познату „експликацију“ послао Дворском Ратном Савету ђенерал Доксат, није изгубио, могло би се без по муке констатовати каква је ово зграда била и каквом је циљу служила. Сама експликација, о којој је било речи, не даје нам објашњења, и ако се тамо под бр. 48 говори о кући гувернеровој. Али кад се узме у обзир ред бројева који сачињавају групу, у којој се налазе гувернерова палата, главна стража и језуитски манастир, и кад се све ово упореди са ситуацијом у Спарову плану, онда нам се намеће мисао: да је Пиринчана морала бити некада она гувернерова и командантова палата, која се помиње у Доксатовој „експликацији“ под бр. 48.

Сем тога има у другом извештају варошке војне команде од г. 1728. разјашњење плана командантове куће.[30]) За њу се, истина, не каже на ком је месту, али нам сам план показује толику раскошност у распореду салона и соба за команданта и његову многобројну послугу, да је више но поуздано, да се овај детаљни план само може односити на кућу командантову или гувернерову, која се помиње у првом Доксатову извештају.

Тако се н. пр. помињу на горњем и главном спрату (Haupt-Stock): главне степенице, тајне степенице (Geheime Stiege), велика сала за примање, велики ходник који води управо у салон, даље 24 собе за команданта и његове лакеје, 2 ручне кујне и 2 тајна одељења. На првом спрату налазе се кујне, страже, коморе, собе за нижу послугу, за тим, при земљи, штале, шупе, магацини и станови за кочијаше.

[29]) *М. Ђ. Милићевић* помиње у својој „Кнежевини Србији“ на стр. 9. све оно што је о „Пиринчани“ могао прибележити по чувењу и традицији. Говорећи о принцу Јевђенију и о освојењу Београда он вели, како је принц Јевђеније утврдио град боље и неке делове подигао изнова, као што је оно бастионирано лице испред Сат-Куле у Горњем Граду и многе друге зграде унутра. У самој вароши пак озидао је многе красне куће од којих *Пиринчана* на Дорћолу, која је ту скоро разрушена, беше достојан представник и укуса и издашности принчеве.

Као што се из ово неколико речи види, Милићевић је sine ira et studio забележио оно што се о томе знало и што се причало у народу.

[30]) Kriegsarchiv. „Neoaquistica“. N. 480 vom Jahre 1728. „Explication über beede Grundriss des Belgradischen Commendantenhauses.“

№ 4. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД (НА ГРАД И ВАРОШ) СА ДАНАШЊЕГ ТАКОЗВАНОГ ЗАПАДНОГ ВРАЧАРА.

ЛИТ. П. МАРКОВИЋА-БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“

Како, по оном првом извештају и по приложеној експликацији, у тој улици, која одговара данашњој Душановој улици, није било на том месту других зграда сем језуитског манастира, као што се то у осталом види и на Спарову плану, и како се не може претпоставити да је језуитска конгрегација живела у палати, која је изгледала раскошна с поља, а која је изнутра имала распоред, какав само могу имати палате велике господе, чији високи ранг захтева сјајно репрезентовање, то је близу памети, да се свет био навикао да гувернерову или командантову кућу сматра као најлепшу и најотменију и да је назива „палатом“, тим више, што је у њој живео као главни командант Београда и као председник српске администрације принц Александар Виртембершки, од год. 1720.—1733.[31])

У непосредној близини гувернерове палате била је: *главна стража* (Hauptwache). На врху здања био је велики сат, који је избијао часове, што се онда сматрало као велика реткост.

Овај сат толико се допао грађанима немачке вароши, да су се неколико пута обраћали Дворском Ратном Савету с молбом, да им поклони такав исти сат за њихову варошку кућу. Али ова молба, која данас изгледа као нека шала, није нашла одзива у Бечу, где су почели штедети на ситницама. Дворски Ратни Савет одбије молбу Београђана и реши: да власт неће имати ништа против тога, ако грађани сами себи набаве сат и ако га наместе на општинској кући. Сат је доиста поручен у Бечу и намештен је на кући варошког магистрата.

Свакако је карактеристично за немарност и аљкавост бирократизма из онога доба, што није водио никаква рачуна о јавним пословима. Нећу претерати ако кажем да из онога времена није остало ништа што би нас уверило да су државни чиновници водили какве спискове о броју становништва, о јавним зградама, о улицама и о стању

Пут крај мора

Сретко Маголић

[31]) Принц Александар Виртембершки ступио је у царску службу још пре турских ратова. Он је учествовао за време ратова с Турцима готово у свима бојевима. Његова војничка храброст и ратничка срећа, која га је готово у свима приликама верно послужила, учинила је, те га је принц Јевђеније заволео и одликовао. У битки пред Београдом имао је Виртемберг, као заповедник центра, велику задаћу коју је сјајно извршио. При последњем јуришу на турску позицију, код Екмеклучне механе, његова се војска одликовала ванредном храброшћу. Кад је Јевђеније примио управу Дв. Ратног Савета, принц Александар је молио неколико пута да му се преда управа Србијом. Заузимању Јевђенијеву имао је принц да захвала, што је постављен за главнога запо-

здравља у вароши. Све што се може наћи у Ратном Архиву, то су сасвим једнострани рапорти војних команданата и непотпуни извештаји парохијског свештенства.

Мало час поменуо сам варошки сат о чијој се набавци много расправљало и писало; али о томе, где је варошка кућа била, када су зидане толике варошке болнице и на ком су месту стајале, какав је распоред у њима био, где је била пошта, где варошки магацини и велики кантар, о којима се у преписци често говори, о свему томе нема баш никаквих података, па, на жалост, ни код Спара, који је иначе у своме плану забележио и најмањи бедемчић који му се чињаше важан.

Све остале зграде, којих је било у изобиљу, као што се то види из званичне преписке између Београдске управе и више војне власти у Бечу, и из рапората пуковника Доксата, не могу се описати, а не може им се ни место означити.

Једини је изузетак *Велика Болница*, која је била изван вароши, а на простору на коме се сада налази Краљев Двор. Узевши у обзир њезине димензије, какве нам се указују на Спарову плану, ова је болница морала бити пространа. Иза болнице била је велика башта, а иза баште, с оне стране цариградског друма, на данашњој Марковој пијаци, болничко гробље. Ова је болница, без сумње, била за војску, и ако се у плану не каже изриком да је војна болница. *Грађанска Болница* била је у самој вароши и имала је назив „Грађанска Болница Св. Јована“ (St. Johanns-Bürgerspital). Кад већ говоримо о болницама, треба још да напоменем, да се међу актима налази један извештај Београдског команданта из маја 1720., из којега се види, да је болница исте године пренесена из Земуна у Београд и да јој је у новој вароши одређено нарочито место. Да ли је болница, о којој се у овом акту говори, она велика болница изван варошких утврђења или је то Јованова Грађанска Болница, то се не може констатовати.

Свакојако је овај део вароши, који је познат под именом *Немачке вароши*, био испрекрштан правим и лепим сокацима са многим јаким и великим кућама. Немцима, као народу, који је освојио варош и коме је пала у део задаћа да послужи власницима у Бечу за њихове циљеве, чињено је све, како би се што брже материјално оснажили и постали домининантни елеменат у Београду, као што је то био случај и у Темишвару. Зато нећемо погрешити ако кажемо, да је немачка варош, која се пружала од Савских обала до обала Дунавских, а која је на Дунавској страни имала своје главно лице, доиста била оно што Енглези кажу „City“ или варош у ужем смислу, т. ј. средиште трговине, саобраћаја и васколиког културног живота, седиште свих војних и цивилних власти, центар општинског газдинства и збор свега, што се онда сматрало као елита друштва. Природно је, дакле, што су зграде у овом крају биле лепе и велике и са јаким темељима, о чему су се могли уверити сви они који су после 1876. године у Дорћолском крају подизали куће, те наилазили на старе зидине.[32])

Ово, што сам мало час казао, најбоље ће потврдити извод из једног акта од год. 1728., у коме се Дворском Ратном Савету саопштава резултат конскрипције приватних кућа и јавних грађевина у немачкој вароши.[33])

Према овоме извештају било је 1728. год. у Београду:

Квартира за више и штабне официре	68
Старих приватних кућа	316
Кућа што су пређе служиле као касарне	384
Нових правилно зиданих грађанских кућа	40
Нових неправилно „ „ „	45
Касарна за артиљерију	45
Касарна за Палфијев пук	12
Касарна за Александров пук	90
Касарна за Харахов пук	6
Касарна за Марунијев пук	176
Касарна за Алкадетов пук	3
Касарна за Најпергов пук	86
Касарна за пук Лотринген	69
Црквених и камералних кућа	35
Свега	1.375[34])

ведника војске и за председника српске администрације. Но колико је био храбар војник, толико је био лош администратор. И ако је под његовом управом много штошта урађено, ипак је његова администрација била рђава. Његова самовоља и грамзљивост за новцем дадоше повода многим тужбама не само од стране народа, него и од стране подчињеног му чиновништва. Он је волео сјај и био је трошација, па је услед тога имао много дугова. Ово је опет био повод, те се око њега скупљаху сумњиве личности, којима је веровао до краја, а које су га наводиле на дела гадна и незаконита. Трговање са местима и чиновима, примање мита, неправедно отимање својине народне и сваковрсне злоупотребе, којима је управа принца Виртембершког била запрнела, много су допринели злом стању у тадашњој Србији и деморализацији у војсци и у чиновништву. Кад је принц Александар после смрти његова брата од стрица, херцега Еберхарда Лудивига, 1733., правом наслеђа ступио на виртембершки престо, он је напустио за навек Србију, али је успео да се ничије око за њим није заплакало. Умро је као владајући Херцег Виртембершки 1737. у Лудвигсбургу.

[32]) Сретен Л. Поповић, чије сам „Путовање по Новој Србији“ неколико пута поменуо, опазио је још пре предаје градова, 1867. год., да је Дорћол морао бити некад центар вароши. Срета је био сведок многом ископавању у овом делу вароши, у коме је, још за време Турака, имао и своју кућу. Он каже да је од Зерека на ниже к Дорћолу, а нарочито око дорћолског раскршћа, пуно старина. Свугде овуда пуно је старих подрума и ако су одозго над њима куће од новије направе и од слабог материјала. „Изодавна — тако прича — „кад сам становао на Дорћолу, говорило се, да у једној скромној кућици Стојанке Мијајла Тикача, а она је на оном углу где воде сокаци, један на бивши шарени амам, а други поред куће почившег Гуше па на чесму, постоје темељи од бивше неке цркве.“ Ово ће по опису Сретину бити католичка саборна црква. Што Срета у овим темељима гледа основе цркве из доба Стевана Високог и што у опште на овом земљишту тражи остатке из доба српске владавине пре Деспота Ђурђа, сасвим је разумљиво, кад се узме у обзир да се онда, када је он писао своју књигу, готово још ништа поуздано није знало о егзистенцији немачке вароши под Аустријанцима и да је тек ђенерал Протић много доцније покушао, да нам у својим драгоценим „Одломцима из историје Београда“ први пут пружи колико толико верну слику тадашњег Београда и његових грађевина под Немцима.

[33]) R. F. A. (Арх. Минист. Финансија) Fasc. 15.573 под насловом: Neue Belgrader Häuser-Conscription in der Teutschen oder Donaustadt und Tabella aller Häuser in der Donaustadt von Belgrad. Овај је акт заведен под 18. септ. 1728.

[34]) По тадашњем обичају била је војска размештена у вароши по кућама, које су се услед тога звале касарне. Сем тога не треба заборавити да 1728. год. пројектоване велике касарне у вароши и у граду још нису биле сазидане и да у опште ни варош још није била довршена.

Кад се узме у обзир да је, по званичном извештају од год 1817., дакле у доба одмах после освојења Београда, у немачкој вароши било 465 становника, који су живели у малим турским кућама и страћарама, а да је већ после десет година на истом простору било 1735 које већих које мањих зграда за становање, ми ћемо себи без по муке моћи створити слику о напретку овога дела вароши за прошлих десет година, од 1718.—1728., па и за идућих десет година, од 1728.—1738., т. ј. за оно време, докле је још трајало грађење и утврђивање Београда све до свршетка ових послова.

Као што је немачка варош била центар трговине и саобраћаја и седиште војних и цивилних власти за целу Србију, тако је *горњи град* био седиште војне управе града и вароши и центар милитарног живота у Београду.

У горњем граду, у који се улазило кроз Цариградску Капију (Konstantinopler Thor), била је на најугледнијем месту кућа *командантова*. Испред команданутре била је велика пијаца за војне смотре (Paradeplatz). Право према средини улаза у град био је *магацин за храну*, а на десној страни *главна стража* и *мали барутни магацин*. С леве стране уласка био је *велики оружник* (Zeughaus) и *гарнизона црква*, а на осталом простору бејаху распоређени официрски станови и касарне, које нису наједанпут грађене, него једна по једна.

На левом крају, рачунајући од уласка а одмах до оружника, грађен је *велики бунар*, 108 стопа дубок, са 212 степена, по којима се може сићи у бунар. Овај бунар, који се у оно доба слободно могао сматрати као знаменитост, требао је да послужи за време опсаде за случај кад би непријатељ срушио велике водоводе, што су у исто доба грађени и што су у редовним приликама снабдевали варош и тврђаву здравом планинском водом, која је довођена из околине Болеча и Гроцке. Односно овога водовода има да се утврди, да је исти пројектован већ године 1724., али је пројекат извршен много доцније и да је грађење великог водовода, који је снабдевао водом и град и варош, довршено тек 1737. год.[35]) Овај бунар који је у народу познат под погрешним именом *Римског Бунара*, довршен је 1731. године још под управом принца Александра Виртембершког. Тада је у њему постављена велика машина, којом се вадила вода из њега.[36]) У *доњем граду* или у такозваној *воденој вароши* (Wasserstadt) била су најважнија здања: велики оружник, велики магацин за храну, две велике касарне за пешадију, једна велика касарна за коњицу и два барутна магацина, од којих је један био већи, а један мањи. Велики барутни магацин, који још и данас постоји, сграђен је у природној стени на оном каменом окомку што дели горњи град од доњег, с леве стране пута, по коме се силази у доњи град.

Све ове грађевине, са малим изузетком, остале су после Београдског Мира и одржале су се до наших дана са већим или мањим изменама. *Црква* пак, која се помиње у Доксатовој „експликацији“, као да није грађена, јер је на плановима не опажамо и јер о њој и нема помена у актима. Изгледа као да је гарнизона црква, у горњем граду, потпуно одговарала потребама и да су војници из доњег града долазили у горњи на службу божју. *Велики магацин за лађе*, који је био близу пристаништа у доњем граду, без сумње је порушен за време Турака.

Како се у доњи град из немачке стране улазило кроз капију, која је од стране реке била заклоњена бастионом Св. Александра, то су на том месту била врло јака утврђења која су штитила доњи град, са стране која је била отворена непријатељским нападајима. Овај део града био је у правцу ка стени одељен од главног или западног дела доњег града испреламаним јаким зидом и шанцем. Како је у источном делу било и пристаниште, које је постојало до скора и које је тек пре двадесет година засуто, а које је тада служило као шанац, то се преко њега морало ићи ћупријом. Сем тога везивала је оба ова дела доњоградских утврђења позната *Карлова Капија*, која се до данашњег дана одржала и која са своје лепе и укусне израде заслужује пажњу свакога познаваоца градске архитектуре. Ова капија показивала је са источне стране, а над самим улазом, монограм цара Карла VI. са богатом орнаментиком, а на врховима од камена израђену арматуру, која је, истина, испала мало незграпна, али је одговарала укусу ондашњег времена. На западној страни, над улазом, види се царски грб у сред богатог орнамента испод којега вире ратна знамења а над грбом види се велика царска круна. Над лепим сводом у среди и над великим стубовима са обе стране налазе се две кугле од камена. Ова се капија може сматрати као једини добро одржани споменик из онога доба, сем Небојше-Куле, која је онда обновљена, а чије је порекло још куд и камо старије и од саме Карлове и још старије Зиндан-Капије. Ова је капија такође солидно зидана и ако нема тих украса што их има Карлова Капија. Она се налази у југоисточном делу града и везује горњи град са Душановом улицом. Слова L.P., која су над сводом у камену урезана, означавају по свој прилици име цара Леополда I. (Leopoldus primus) и казују да је ова капија зидана раније под царем Леополдом I, а после првог освојења Београда под Курфирстом баварским Максимилијаном Емануилом.

Завршујући опис града, не могу а да не поменем и *Небојшу Кулу*, која се до наших дана одржала из најстаријих времена, а о којој не само да причају стари историци него и народна песма.

Не зна се управо кад је постала ова кула, него се само мисли да је грађена за време Византинаца. Али се поуздано зна, да је она играла велику улогу при опса-

[35]) Види о великом водоводу: Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs, Dritte Folge, III. Band Wien, 1904. Major Kesnatmüller: „Wasserbauten des Hofkriegsrates 1724—1740.“

[36]) Овај градски бунар важно је дуго као остатак из римског доба и звао се „Римски Бунар“. Ђенерал Протић био је први који је нашој публици објаснио постанак овога бунара. О њему има довољно података у Дв. Ратном Архиву, а нарочито: H. K. R. 1731. Dezember 612 P. Ex., где се говори о довршењу бунарских радова и о постављању шмрка за извлачење воде.

дама из доба мађарског и турског и да је остала неповређена и онда кад је који нови освојач из темеља порушио стари и зидао нови град.

Ако у прошлости Београда у опште има нечега, што је остало стално и недирнуто, то је само ова знаменита кула, којој су некада Срби дали име и која је под овим именом била позната Мађарима, Немцима и Турцима.

Стари немачки кроничар и песник Бехајм, који је био међу немачким војницима што су краља Ладислава и Улриха Целског пратили у Београд и који су били сведоци грознога убиства, које је у граду мучки извршио Ладислав Хуњади, син Јанка Сибињанина, над омрзнутим немачким доглавником краљевим, често пута помиње Кулу Небојшу, а помињу је многи немачки, енглески и француски путници који су за време Турака кроз Београд пролазили. Кула Небојша или Fürchtenichts, као што су је прозвали Немци, била је ваздa онаква, какву је данас видимо.

По Кули Небојши упознаћемо најстарије слике Београда. Ако је на њима све друго фантастично и претерано, као што се у оно време у опште цртало и сликало, Кула Небојша одаје слику, јер је она обично једина на слици, која је верно снимљена и која се гледаоцу намеће.

Кула Небојша надживела је сва чуда која су се у Београду догађала. Крај ње рушени су небројено пута зидови и утврђења. Београда је нестајало под пламеним мачем и опет је он васкрсавао као Финик из пепела. Београд је био у српским па у мађарским рукама, њиме су стотинама година заповедали Турци, њега су подизали и рушили Немци, у три маха.

Он је за непуних сто година три пут мењао своје становништво. Они што су били стари Београђани, пропали су или су одвођени у ропство. Нова поколења јављала су се, нови су се насељеници насељавали, али су и они остављали омиљено место, чим се опет диндушман хришћанства јављао на градским бедемима.

Тако није остао ни појас за појасом, ни камен на камену.

И људе и камење гутала је ратна уништиља нештедице.

И све је то гледала Кула Небојша и зато опет остала и читава и здрава.

Заиста чудесна грађевина, достојна наше пажње и нашег пијетета.

Кула је Небојша најстарије знамење старог и новог Београда.

Она је Београду до сада била оно, што је Аја-Софија Цариграду, Кремљ Москви и црква Св. Стевана Бечу.

Дао би Бог да и ово старо и јединствено знамење наше лепе престонице нађе своју одмену, па да се Кула Небојша што скорије претвори у нову, и ако Бог да, горостасну цркву Св. Саве, која ће новом Београду дати и нов облик и свакоме странцу казати: како је нови Београд много срећнији од оног старог Београда, чији је живот био само један велики низ ратова.

За цело, нова катедрала Св. Саве, горе на Марковој пијаци, као знамење новог српског Београда, биће најлепша замена Кули Небојши и најлепша слика природног препорођаја наше драге престонице.

* * *

(М. Ј. Љермонтов)

Не, ја тебе не волим у теби,
Није за ме лепоте ти сјај, —
Ја у теби волим прошле патње,
Своју младост и њен рани крај.

А када се загледам у тебе,
Кад ти очи пије поглед мој,
Ја сам тајним занет разговором,
Али срцем тада нисам твој.

Јер тад зборим с другом прошлих дана,
Из црта ти стварам њену чар;
Из уста ти — уста давно нема,
Из ока ти — мртвог ока жар.

С.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Кад се прве ласте врате с југа...

Зачудио сам се кад сам се уверио, да је баш дошло пролеће.

Деца и госпође пролазе у шетњу лако обучени. Лице им гори од топлине и среће. Из дворишта преко пута ветар ми доноси мирис лала и ружичасте листиће бресквина цвета. Сунце игра. Умивено небо изгледа као широка, плава пучина.

Прве ласте лете кроз светао зрак, хватају се телефонских жица, па у цвркуту скачу поново у плаветнило и топлину.

И моје се срце пуни неким весељем, голицавим и пуним. Дах новог пролећа уноси слатку забуну у моју главу. Пролетње бубице и пробуђене муве зује ми око ушију. Сам сам у соби, а чини ми се да ме неко зове старим скраћеним именом; чини ми се да ми тепа нечији звонак, детињски глас и да чујем стару, познату песму:

Кад се прве ласте врате с југа...

Јасно видим једну собицу, видим и сав њен намештај. На отвореном прозору ветар се игра са лишћем једне књиге и златно-мрким увојцима девојачке косе. Напред се пустиле баште и дуго поље. Лака магла диже се из наквашене земље коју припичу последњи зраци јесењег сунца. По далеким брдима, на које се наслања чисто небо лепог јесењег дана, лутају наши снови, наде и наша срећа, праћени гласом старе, познате песме.

О ви, наши лепи јесењи дани, ви наши стари разбијени снови, наше наде и одбегла срећо, покривени прашином прошлости, како је сладак прах који са вас скидам, и како мило звони та пуна наде и среће песма:

Кад се прве ласте врате с југа...

1905. М. М. Ускоковић

Сан

Синоћ сам сањао чудан сан, моја драга:

Тамна и густа ноћ. Идем друмом неравним, пуним блата и устајале воде. Он веруга поред једне литице са које висе гране кривих букава и додирују ми лице. Испод друма јури валовита река у вирове и ћутљиве, тајанствене коловрате.

На врат ми набијен улар: упрегнут сам у нека рабацијска кола која не видим, али чији терет добро осећам.

Нисам сам. Напред и позади мене, с десне и леве стране, свуда око мене је збијена гомила упрегнутих људи и жена и рабацијских кола. Прска глиб испод точкова, шкрипе неподмазане осовине и расушени јармови. Једни се вуку, други каскају, трећи трче, а сви стремимо напред.

Камо и зашто?

То нико не зна.

Ми чепамо један другог, шамарамо се и грдимо, па се после миримо и љубимо, извлачимо једно друго из блата, да се доцније још више заглибимо. Ми пијемо устајалу воду, хвалимо њену питкост, освежавамо се њоме и јуримо кроз мрак у мрак.

Пљештање блата, шкрипање терета, псовке, кукњава слабих и смех глупих и отупелих удружују се у чудну музику дивљака, да задовољно подносим терет и са гомилом гацам по глибу и мраку.

И ја весело идем блатавим путем, док не сијну једна звезда.

На јужном се небу размакнуше облаци; и она, једина у њему, засија изнад врхова остарелог дрвећа, урвине и дивље поворке мојих другова на блатавом неравном друму. Задрхтах кад видех своје сапутнике, кад угледах њихова робијашка лица, упрскана блатом и крвљу. Паде ми тешко кад ми се пред очима појави слика рâна, глиба и устајале воде.

Далека звезда јужног неба расипала је своју светлост и гледала на мене љупко и пријатељски, док је гомила просјака и робијаша дизала руке за моју гушу, а отрован задах рана и трулежи, љигав и отужан, пунио ми груди и завлачио се у кости, да крикнух од бола, и пробудих се.

Пред очима ми је још дрхтала звезда јужног неба, док ми је глава прскала од бола и од страшних утисака са неравног блатавог друма, те устах са постеље, дигох завесе на једном прозору и наслоних чело на хладно окно.

Напољу се ноћ делила од дана и бежала за нејасна брда на западу; кроз љубичасту таму сијала је Даница ближе Југу.

— — Да ли знаш, шта значи овај сан, моја драга?

1905. М. М. Ускоковић

Таштина

Када те, драга, држах на грудима, ти нежна, танана као биљчица, склопљених очију беше се предала чудном спокојству и — као да ништа више не желиш, ништа не мислиш, или као у сну — осмехиваше се упорним осмејком. Ја тад претрнух, јер ми се учини да ишчезава све оно што мене чињаше срећним, све оно чим се поносих дотле: поглед што тражи, мисли што прате, душа што жели, срце што стрепи. — Или ја не видим из близа, драга, или они пониру сад ту у мени? Ал' ово знам: кад срце бешњаше од чежње за тобом, кад душа тоњаше у мору од жеља, кад ми се поглед крвљу мутио — срећнији бејах но сада, када те имадох уза се. Чудан је човек!

Ја живо зажелех у том тренутку, да ти сачувам снагу да волиш, па да ме волиш бескрајно много: за мном да чезнеш, мноме да живиш, и увек тако; да ти се љубав топла и нежна прелива ван срца, па да те плáви, да је осећаш к'о зраке сунчане и да је видиш к'о звезде у ноћи, а твоје уздахе, меке као песма, да познаш и у хуци снажне олује!

И таштом жељом мучен и гоњен — ја се отргох и одох далеко, а тебе оставих да чезнеш и венеш.

А сад? Узалуд чекам, јер ови зраци, што овде допиру, немају нежности, но те сажижу; леденим сјајем сад звезде трепере, а бура, која овуда бесни, не пева песме. Да нисам много желео, драга?

Ст. С. Н.

За „шилока“*

Над валом и крајем надвила се тама,
Очајно се море о литице лама,
По небу се гоне облачине црне,
Ко да демон неки на звјезде их грне.
Само једна звјезда тиња са височи,
Своје блиедо свјетло по пучини точи
И тражи и тражи сретни знак живота,
Ал подморјем стравним вал љешине мота...
...Плаха звјезда трне од ужаса сâма,
Очајно се море о литице лама.

Задар.

Рикард Каталинић Јеретов

Уз наше слике

Славонска пастирица (сликао Ђорђе Ваштаг). Овај даровити мађарски сликар бавио се врло често и о сликарским мотивима из нашег народа и наше народне поезије. Његова *Бела Вила* јасно показује колико се наше народне песме коснуше и његове уметничке душе, и како га класичном простотом својом упутише на чисто српско схватање и замишљање беле горске виле. У низу његових слика, црпених из нашег народа, на угледном је месту и његова *Славонска Пастирица*. —

Из приморја (сликао Томислав Кризман). Нашим читаоцима већ добро познати Кризман, сталну своју уметничку пажњу поклања дивном Приморју. А све је у том Приморју лепо, све је за сликање. Старе смокве, вити чемпреси, јужњачки вртови, пóме, агаве, леандри, запуштени домови, крш и море, оно красно, плаво море, било тихо било узбуркано, — стални су рефрени у сликарској поезији Томислава Кризмана. —

Настава (сликао Иван Тишов). — Свечану дворницу Загребачког „Одјела за богоштовље“ краси, поред других одличних уметничких дела, и ова слика вредногa Ивана Тишова. Распоредом лица у целој групи, свечаном мирноћом при примању божанског учења, одличним цртењем и благим, угодним бојама — ова слика врло ласкаво и врло речито говори о својему творцу.

Младост (сликао Влахо Буковац). — И ако је ова слика из првог периода уметничког рада нашег великог сликара, ипак знамо да не грешимо што је износимо пред своје читаоце, јер смо уверени да ће сваком од њих бити драго да види Буковчеву творевину, па ма из ког периода била. Ова слика јасно показује какав је дар био Буковац и какве су се наде, сада остварене, полагале у њ.

Врачара (сликао Фран Тратник). Уметник чудне имагинације, оштрих потеза и недовршености, — Тратник је у Словенаца што је Алеш у Чеха или Саша Шнајдер у Немаца. У разрађивању изабраног предмета бави се са љубављу само на оном што је, по његову схватању, најзнатније и најистакнутије, а све друго оставља овлаш такнуто и недовршено. С тога се у његовим радовима необично осећа непосредност осећаја и јачина творачке маште, али у исти мах и сва пролазност дубљег и општијег интересовања у детаљној изради. Његови су радови, скоро без изузетка, само скице, али одличне и драгоцене скице. —

Миша Димитријевић, члан Хрватскога Казалишта (вајао Р. Валдец). Миша Димитријевић одлични је члан Хрватскога Казалишта и писац неколиких драмских огледа. Србин је по роду, а служи Хрватској Талији верно и одано, као што доликује сину једног истог, али двојменог

* *Шилоко*, од италијанског scirocco = јужњак, јужни вијор.

народа. Рудолф Валдец, ценећи уметнички Димитријевићев рад, израдио му је бисту, која верно чува и Димитријевићев лик и одлична уметничка Валдечева обележја.

Пецари, Стари јапански борац (вајао Иван Зајец). Ставивши себи у задатак да српске читалачке кругове што више упознаје са уметничким творевинама јужних Словена, можемо с уверењем рећи, „Нова Искра“ у том погледу учинила је и чини све што може најбоља воља. Како је у Словенаца, несумњиво, најбољи вајар Г. Иван Зајец, обратила је „Нова Искра“ нарочиту пажњу на његове вајарске радове и до сада их приказала приличан број. Данас објављујемо његове симпатичне *Пецаре* и *Старог јапанског борца*. И један и други рад показују све особине Зајчева моделовања. Поуздан у потезима, тачан у пропорцијама, одличан у избору, — Зајец је успео да својим творевинама даје и духовног садржаја, којим се највише и одликује, а због којега и носи одлично име вајарског првака у словеначком народу. —

Пут крај мора (сликао Срећко Маголић). Сеоски излокани друм по живахној обали морске пучине — захвалан је предмет за снимање кичицом. Маголић је увек био пун уметничке љубави према својој отаџбини, те је до сада сачувао у слици многу лепоту и крајева и места своје словеначке отаџбине. У бележници његовој лепо место допада и овој скици. —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Позоришни годишњак, сезона 1904.—1905. Службено издање. 8°, стр. 27.

Кад сам прошле године, у 11. броју „Нове Искре“, писао о позоришном Годишњаку за 1903.—1904. годину, веровао сам да ће позоришна управа водити рачуна о свима напоменама које иду у прилог уређивања, прегледности и корисности Годишњака. Нисам могао ни помислити, да управа неће усвојити најважније од њих и да ће свој рђаво почети посао и ове године наставити. Истина, неке су напомене примљене, али већином са модификацијама које се не могу правдати.

Замерао сам, а и сада најозбиљније замерам, што управа, место онолико излишних и завијених рубрика, не дâ, по месецима, преглед представа и њихових прихода у целој сезони. Разним штампарским слогом означиле би се премијере оригинала, превода и репризе. Само тако, *никако друкчије*, видело би се све, и добро и зло у репертоару нашег позоришта. Јер шта све потребно видите из оваквог прегледа: *Дете* (Херман Хејерманс), први пут игран 26. августа; *Крунисање Душаново* (Јован Дучић), 8. септембра; *Одсудни тренутци* (Милан Савић), 27. новембра, и т. д. Осим наслова, писца и дана представе, не видите ни врсту драме, ни број чинова, ни приход, ни када се поново играло, — укратко, не видите баш оно што вас највише занима. Ко може погодити да је *„Дете“* драма у *једном* чину, да је *„Крунисање Душаново“* само једна *песма*, да *„Одсудни тренутци“* нису *један* комад, већ *циклус од пет комада* у по једном чину? — Ја доиста жалим, што о овом и по други пут пишем, јер нисам могао веровати да управа не усваја напомене које се тичу успеха у позоришном раду. Нека управа не мисли да се ово пише ње ради! Јер писати о њој, значило би оставити репертоар сасвим на страну, па почети разговор о свему другом, само не о уметничкој страни нашег Народног Позоришта. А управа, оваквим својим радом, може то врло лако добити, јер ето, очигледно, не показује никакве воље да позоришне послове, општим договором и разложним упутима, крене на боље. Не пружајући интересантима потребан материјал за правилан и тачан суд, позоришна управа, опет понављам, учинила би себи моралну а позоришној каси материјалну услугу, ако престане са штампањем оваквог Годишњака.

А колико је тај назови Годишњак, и овакав какав је, тачан и поуздан, ево доказа. По њему, 17. фебруара играни су ови новитети: *Не заборавља се* (Жак Норман), *Загонетка* (Пол Хервије) и *Два детета* (Пјер Декурсел)! Оваква штампарска погрешка не би могла бити у прегледу какав ја предлажем. — Прошлогодишњу замерку, да „Три хајдука“ и „Пролог прослави Устанка“ нису „комади“, Управа је примила, па ове године није у њих рачунала (бар ја мислим) ни „Три хајдука“ ни „Крунисање Душаново“. Али тако је поступила само у бројном прегледу, али је оба унела у рубрику „Целокупан репертоар“. Радећи те послове, као што се види, са свим неозбиљно, дошла је до овог резултата: српских комада било је, по списку (стр. 11.) 45, а по бројном прегледу (стр. 13.) свега 43! Изволите сад погодити, који „комади“ нису „комади!“ У самој ствари није тачан ни један ни други број, јер управа броји као један „комад“ и „Дубровачку Трилогију“ (3 комада) и „Одсудне тренутне“ (5 комада). Дакле, свега је тачно било 49 „комада“. — Исто је тако и са „страним“ комадима. Управа је пронашла

да су преводи представљани 185 пута. Али ако и ви извршите сабирање (на оба места), видећете да су представљани 184 пута; а ако то сабирање извршите и у прегледу превода — добићете број 179. Питамо Управу: ком броју треба веровати? Ни овога, као што се види, не би било када би се у Годишњаку штампао репертоар у месечним прегледима.

И материјална страна позоришна пострадала је у 1904.—1905. години. Поред великих незгода које снађоше позориште нарушавањем зграде, због чега је било рада свега девет месеца, и фактички приходи позоришни подбацили су. За десет и по месеца 1903.—4. године имало је позориште 129.071·50 динара прихода, а за девет месеца 1904.—5. године — 109.242·55 динара. Највећи приход био је месеца новембра: 17.157·70 дин. (Кокленово гостовање), а најмањи месеца августа: 4608·10, фебруара: 9.797, и априла: 7.195·45 дин. —

Ипак је у целом Годишњаку најзанимљивији „Програм за 1905.—06. годину“. Према својој старој навици да уноси у програме најрадије оно што нема, управа је била принуђена да ове године порекне ова своја прошлогодишња обећања: *Предговор*, шаљива игра Бр. Ђ. Нушића, *Заклетва*, од Јанка Веселиновића, *Обрнути свет*, од анонимног писца и *Први иут с оцем на јутрење*. Од непредстављених дела из старог програма (прошлогодишња обећања) избачени су: *Љуба Дојчин-Петра*, од Округића, и *Лажни цар Шћепан Мали*, од Његоша. — Моје прошлогодишње тврђење обистинило се: ове године не обећава се ни *Пои-Ћира и иои-Саира* („покушај младог писца“ Д-ра К. Суботића) ни *Адам Берберин*. Али зато се обећава *Смрт Смаил-Аге Ченгића*. — Од превода из словенских књижевности отказана су ова обећања: *Чајка*, од А. Чехова, и *Ноћ на Карлштајну*, од Врхлицког. Као „превод“ (!) обећано је „Златарево Злато“, од А. Шеное. — Из туђих књижевности одбачено је 16 прошлогодишњих обећања! Ја сам управи већ био обратио пажњу на сву комичност таквога рада, али је узалуд, јер она то не види! Налазим да би и за управу и за читаоце било и боље и лепше, када би се у тај програм унело све што управа мисли да пресади из туђих литература, јер би тако мени био уштеђен труд да коригујем њезина обећања и порицања, а она би могла своје „нотесе“ штампати о позоришном трошку. — А шта тек да кажем за управину „давнашњу жељу“, за извођење („и то интегрално, све делове са хором у последњем“) *Девете Симфоније* Бетовенове. Док је управа није добила — обећавала је, а сад, када је има у преводу г. М. Павловића — брише је из обећања, и ако је била одређена „за крај јануара или фебруара“ прошле године! — Да је управа одиста водила рачуна о нашим музичким приликама и о свом досадашњем одређивању према њима — не би смела ни по коју цену обећавати класичне музичке производе: *Али-Пашу* (Лорцинг), *Бастијена и Бастијену* (Мозарт), *Абу Хасана* (Вебер), *Превареног Кадију* (Глук), па чак ни *Снегурочку* (Чајковски). Разгонити солисте, хор и оркестар, па без њих неговати не класичну него ма какву музику — може само данашњи управник Народног Позоришта и нико више! Све ће то бити само „На низбрдици“ и ништа друго. У осталом, о овом није ни потребно опширније говорити и доказивати, јер су све то само — обећања! А шта с њима бива, читаћете у Годишњаку за 1905.—06. годину...

Колико је Управа рђав адвокат за своје послове, нека посведочи и овај њен изговор: „Отварање глумачке школе, које је у прошлој години одложено *због плана о њеном спајању са музичком школом (!)*, са потпуном систематском уредбом, извешће се, за овај мах, *до оснивања тог завода (!)*, ма у најскромнијем практичном облику за неодложне потребе Народног Позоришта.“ Колико наивности (да не кажем чега другог)! Због музичке школе није могло бити глумачке, а сада, не знамо за што, не може бити ни једне ни друге. Израз „до оснивања тог завода“ не можете никако разумети, јер се из осталога не види, да ли ће то бити само глумачка или и глумачка и музичка школа. Исто је тако смешно (или то, можда, баш и није смешно!) оно „извешће се, за овај мах. ... ма у најскромнијем практичном облику за неодложне потребе Народног Позоришта.“ Тај практични облик стар је колико и Народно Позориште, јер су редитељи и старији глумци увек тако радили са глумачким почетницима. Глумачка школа може бити само *школа*, права, уређена школа — и ништа друго. Нушић је био у томе пошао корак даље од данашње управе, па ипак сви знамо каква је то била школа. Или — или! Ја сам ипак, отворено велим, уверен да ћемо и до године читати ма какав изговор о овогодишњем неотварању глумачке школе. Желео бих да се преварим, али — тешко да ћу се убојати! Управа која има овакав стил за ствари просте и јасне, самим тим показује колико верује у та своја обећања и завијања, у којима двосмисленим и нејасним значењем већ сад спрема одступницу за нов Годишњак.

Обећаних „књижевно-уметничких вечери“ није било у току целе сезоне, а поред њих ни „покушаја младих непознатих писаца“. Прошле године тврдио сам, у поменутом реферату, да их онако обећаних и не може бити. Управа је потврдила моје мишљење. Од сада нека не заборави ону народну „Двапут мери, трећом крај!“ —

Што се тиче нових гостију, искрено се радујемо што ће нам доћи и Новели и Салвини. Али шта је са Лучићем-Далматовим? Ако је он одбио гостовање, требало је да управа обавести публику, ако ли га је управа изоставила — то би био грех који се не може оправдати. У сваком случају потребно је обавештење.

Коју и о конкурсу. Облик конкурса сасвим је неподесан и, евентуално, отвара читав низ неспоразума, па чак и неугодности за Народно Позориште. Са 70% бруто прихода ставља се писцу у изглед да добије око 900 динара, са 50% нешто јаче од 600. Према томе много је боље и исправније одредити 2 награде: једну од 1000 а другу од 500 динара, а да се остале представе рачунају, по тантијеми, као и друге. Тантијемом 10, 15 и 25% створиће се преседан за све раније драмске писце, који ће (многи с разлогом) тражити да и њихове драме добијају 25%, јер они нису ни мало криви што су своја одлична дела писали пре ових конкурса. Дељење старијих оригинала на категорије према 10, 15 и 25% биће посао, којим се неће прославити ни једна управа. Ето, такву перспективу отвара овај конфузни конкурс који својим проналазачима неће донети и славе.

Из овога Годишњака изостављена је рубрика „Личне и административне промене“. Ако је било због какве уштеде, ја бих предложио, у корист свију нас, да управа, место својих програма, штампа ову рубрику, те бисмо бар донекле знали какве су промене биле у трупи и какав је све дар-мар од примања и отпуштања у тој кући што се зове Народно Позориште. Овако, управа није сматрала за дужност да помене бар смрт пок. Лаке Рајковића и пок. Зорке Марковићке. Према лањском Годишњаку ви-

димо да више нису чланови Народног Позоришта: Михајило Марковић, Иван Динуловић, Катарина Руцовићка, Душан Болманац, Ана Алексићева, Љубица Топаловићева, Лазар Радошевић, Алекса Љубинковић и Милан Петровић. Праље су остале исте (хвала Богу!), само су из оркестра отишле две прве виолине, флаута и кларинет.

— Бар ће бити мање ларме! рекао би Г. Крстић.

Р. Ј. Одавић

Књига за народ. *Прва помоћ у несрећним случајевима.* Д-р Доб. Гер. Поповић. Свилајнац, Прва Ресавска Штампарија „Манасија“ Ж. Д. Костића, 1905. Цена 0.40 п. дин. —

Доиста је у пуној мери оправдана реч славнога Вирхова: „Догод медицинска наука, а нарочито Хигијена, не постане народна наука, она је свој циљ промашила“. Само у популаризовању медицинске науке, у ширењу њезину по најширим слојевима народним, јемство је за успех и за резултате који се и данас ометају свим оним што потиче из кругова сујеверних, бајаличких и врачарских. У искреној жељи да се одужи свом лекарском позиву, Д-р Поповић врло марљиво и вредно излази са својим популарним медицинским брошурама у најшире народне слојеве и писаном речи утиче где то не може лично. И ако, хвала Богу, Г. Поповић није сам у тако племенитом послу, ипак нећу погрешити ако устврдим да је донста највредњији и најплоднији у писаној речи. Популарна медицина поље је његова рада, а у том пољу има посла за многе и многе вредне ручице.

У својој књижици „Прва помоћ“ Д-р Поповић, утврђујући истину, да „један грам предохране више вреди од читавог товара лечења“, прелази на савете и упуте при појединим несрећним случајима. Истичем са нарочитом похвалом простоту стила и најобичнији народни говор у свима тумачењима ове књижице. Стручну оцену остављам за наш стручни лист, а читаоцима „Нове Искре“ препоручујем ову „Прву помоћ“ као ручник за сваку српску кућу. Биће довољно да побројим све случаје, поменуте у овој књизи, за које су израђени упути.

То су: 1. Несвестица; 2. Успорено дисање; 3. Несвестица од удара по глави или пада; 4. Дављеник; 5. Гушење отровним гасовима; 6. Обамрлост услед вешања; 7. Омарица и сунчаница; 8. Мућом погођен; 9. Повреде; 10. Убивотина, убој; 11. Рана; 12. Да рана прирасте; 13. Крволиптење из ране; 14. Крволиптење из носа; 15. Крволиптење из ува; 16. Крволиптење из уста; 17. Крволиптење из плућа; 18. Крнолиптење из желудца; 19. Преломљена, скрхана кост; 20. Уганутост; 21. Увинут зглоб; 22. Најпотребнији завоји; 23. Изгоретине (опекотине, ожегли, опекотине); 24. Смрзли, смрзотине; 25. Уједи; 26. Укљештеност; 27. Тровање; 28. Уклањање страних предмета који западну у природне отворе тела.

На крају још само да поменем, да је књига по облику свом неугледна, да је штампарска израда рђава и пуна погрешака у слогу. Желећи да се што пре дође до другог издања, уверен сам да ће тада и садржина бити још шира, а техничка израда несумњиво боља.

Врач

* Проф. Тих. Р. Остојић одштампао је свој извештај Матици Српској „Дом сиротне деце у Београду“. Књижица је штампана као прилог грађи за оснивање Сиротишта Марије Трандафилке у Новом Саду. Цена је 20 пара. —

* Проф. Милан Недељковић написао је и штампао уџбеник „Опћа географија за средња училишта“. Цена је 1 круна и 40 потура, а поруџбине прима писац или књижара Браће М. Поповића. —

* Готов је и може се добавити (фини повез 6 динара, броширан 5) „Трговачко-занатлијски шематизам Краљевине Србије за 1905|6. годину“. Шематизам је штампан на српском, француском и немачком језику. У њему је преко 30.000 адреса из 112 места у Србији. Поруџбине прима уредништво „Трговачко-занатлијског шематизма“, Београд, Балканска ул., 34. —

* 9. о. м. одржало је Српско Омладинско Коло (Панчево) своју свечану седницу у спомен пок. архимандриту и историчару Илариону Руварцу. Некролог је читао проф. Милан Мандровић, Пролог је приказао Милан Л. Поповић, правник, а о животу и раду покојникову беседио је Д-р Бранислав Станојевић. —

* 3. новембра читао је у Бечком Научном Клубу наш сарадник Г. Тодор Стефановић-Виловски своје предавање „Град и тврђава Београд. Уломак из историје града од освојења Јевђенија Савојског до предаје Турцима (1717.—1739. г.).“ — Нашим читаоцима већ је познат овај рад, а уверени смо да ће одлично допадање наћи и у Бечких слушалаца. —

* Српско студентско друштво „Шумадија“ (Праг) изабрало је нову управу у којој су: председник: Влад. Бошњак, техничар; потпредседник: Јован Радаковић, правник; тајник: Петар Давидовић, медицинар; благајник: Никола Половина, философ; књижничар: Војислав Кецмановић, медицинар; одборници — Стеван Мазињанин, техничар, Павле Богдановић, техничар, Богдан Видовић, правник, и Милан Латиновић, медицинар. —

* Изашла је из штампе књижица „Митрополијска уредба“. Писац је Д-р Жарко Миладиновић. То је четврти свезак библиотеке „Нове автономне уредбе“. Цена је 8 потура, а поруџбине прима Коста Лера (Нови Сад).

* Петко Павловић (Вршац) одштампао је и други свезак „Казбулбуцијада“. Поруџбине прима издавач и писац (Васа Крстић-Љубисав, Београд). —

* Проф. Ђ. М. Станојевић штампао је свој извештај „Хидроелектрично постројење Вучје-Лесковац“. Издање је илустровано.

* Друштво „Српско Коло“ у Скопљу приредило је свечану друштвену седницу у помен пок. Јанку Веселиновићу. Седница је одржана у позоришној дворани Српске Гимназије. Програм је био: „О животу и раду Јанка

Веселиновића", говорио Стеван Тубић; „Умро је Јанко", песма Ј. Поповића; „Свирач", приповетка Јанка Веселиновића, читао Војислав Ненадић. —

* У Државној Штампарији одштампан је и дат у продају уџбеник „Општа историја за више разреде средњих школа, израдио Лука Зрнић. Средњи Век." Књизи је цена 4 динара.

* Проф. Светислав Матић штампао је свој прилог селекционој теорији „Један интересан облик изметања код кукуруза (Zea Mays). Његов постанак и значај." —

* Мих. М. Станојевић, учитељ, јавља да је дао у штампу „Методику земљописне наставе". Дело је рађено по Рудеу, Рушу и другим писцима, а препоручује га учитељима и Главни Просветни Савет (27. јуна 1905, ПБр. 10.020.). Књига ће изнети 10—12 штампаних табака; цена је 2 динара (2 круне), а за ђаке 1·50 дин. (1·50 круне). —

* Јован Миодраговић, професор, јавља да ће до краја ове године бити одштампан његов „Рад у другом разреду основне школе". Цена ће бити: неукориченој књизи 3, а укориченој 4 динара. Претплату прима писац (Београд, Капетан-Мишина улица, 18.). —

* Италијанска „Nuova Rassegna" донела је у свом најновијем свеску ове преводе из српске књижевности: „Кад млидијах умрети", од Бранка Радичевића, превод О. Богића; „Сунчева сестра и паша", „Како је девојка прекршила завет" и „Сова и орао", народне умотворине, превод С. Домића; „Једна ведра ноћ", приповетка Бр. Ђ. Нушића, превод Умберте Грифини. —

* За издања Матице Српске примљени су рукописи: „Две главе из живота мајстор-Дише", од Драгутина Ј. Илића, и „Прогнани Краљеви", од Марка Цара. — Условно се прима (ако га писац поправи) „Неколико важних писама за српску повесницу". — У штампу је дат други свезак расправе Д-ра Станоја Станојевића „Византија и Срби". — Није примљен, као сувише специјална расправа, рукопис „О српској црквеној архитекури у средњем веку", а одбијен је, јер није исправљен према напоменама, рукопис „Кнез Константин Немања". — На оцену су дати: „Зло дете", „Безимени приложак", „За инат" и „Четири приче". —

* Бранислав Б. Тодоровић, наставник Трговачке Академије, израдио је и штампао банкарску студију „Арбитража хартија од вредности на Београдском тржишту". Књига има два дела: I. Наука о трговини и II. О арбитражи. Књизи је цена 1 динар. —

* Из „Штампе" засебно је одштампано политичко писмо „Остварење једног Калајевог плана". Цена је 20 пара дин. —

* У филозофском факултету Универзитета упражњена је катедра за Ботанику. Компетенти треба да пошаљу ректорату своје пријаве и докумената најдаље до 5. децембра ове год. —

* Мађарски Трговачки Музеј у Београду штампао је треће издање „Именика произвођача и извозника индустријских и земљорадничких производа у земљама мађарске круне". Цена 2 круне. —

* Петар Крстоношић (Нови Сад) прима претплату и наруџбине за „Цепни трговачки календар". Цена није означена. —

* Штампан је „Учитељски календар за год. 1906." У њему је стручна педагошка литература, бележник и шематизам српског учитељства у Угарској, Хрватској и Славонији, Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори, Старој Србији и Маћедонији. Календар је удешен за џеп и добро је повезан. Цена му 1·20 кр. (1·30 дин.). Поруџбине прима уредник Богдан Ж. Ђурђевић, учитељ у Земуну. —

* Изишло је из штампе друго издање „Школе за виолину". Намењено је ученицима средњих завода, а приређивач је Владимир Р. Ђорђевић, учитељ музике и певања у Јагодинској Учитељској Школи. Цена је 3 дин. (3 круне). —

* Из „Нове Искре" одштампало је Српско Лекарско Друштво чланак Д-ра Демостена Николајевића „Наступна грозница", и бесплатно га раздаје по српским крајевима у којима се шири ова опака болест. —

* Књижар Лазар Марковић (Београд, Призренска улица) почео је издавати нов страшан роман „Женска Рука". Сваког дана излази по један свезак, а цена му је 5 пара дин. — Ко нема никаква паметнијег посла, може га добавити и читати. —

* Уредништво „Српске Независности" (Сан Франциско) приредило је друго издање приповетке из бокешког живота „Тешко томе кога куну". Писац је Вељко Радојевић. — Цена је 40 сената. —

* Д-р Жарко Миладиновић (Рума) јавља да је већ сасвим растурено прво издање књиге „Тумач повластица, закона, уредаба и других наређења српске народне црквене автономије у Угарској, Хрватској и Славонији" и да због тога спрема друго попуњено издање. Дело ће сада изнети око 40 штампаних табака а имаће два дела: I. Систем српских народно-црквених автономних установа, и II. Тумач појединих автономних установа. — Књига ће излазити у свесцима од 4 штампана табака, а сваком ће бити цена (у претплати) 60 потура. Дело ће се штампати тек када се јави 500 претплатника. —

* Милутин Мариновић, ђенералштабни пуковник, превео је дело ђенерала Верди ди Верноа „Студије о вођењу трупа". Дело ће имати 7—8 штампаних табака (4 свеска), 6 планова, 1 скицу и 1 маршевни преглед дивизије. Целокупно дело коштаће 4 динара. —

* Коста Јокић, пешадијски потпуковник, јавља да је готово десето издање „Војничког буквара и основних дужности војника". Књига има 8 штампаних табака, 58 слика и три таблице. Цена 0·50 дин. —

* Ђорђе А. Чокорило, прећашњи уредник „Српске Ријечи", дао је у штампу своју расправу *Значај културне борбе у Француској*. Књигу је наградила Коларчева Задужбина, а изнеће преко шест штампаних табака. Садржина је: 1. Плод Велике Револуције; 2. Римска Црква није национална црква; 3. Један поглед на морал и политику Римске Цркве; 4. Борба француског народа с Римском Црквом; 5. Значај културне борбе у Француској по нас и по човјечанство; 6. Додатак (Злочини Римске Цркве од XII до XX вијека, Проглас човјекових и грађанских права у Француској). — Цена је 2 дин. (круне), а претплату прима књижара Св. Б. Цвијановића.

* Проф. универзитета Д-р Александар Белић одштампао је из Зборника Руске Академије свој рад „Дијалектолошка карта српског језика". —

* Српско академско друштво „Зора" (Беч) приређује 3. децембра о. г. свечан комерс историчару српском пок. Илариjону Руварцу. — Ранко Вујић, председник

„Зорине“ секције за ђачко образовање, отвара комерс и предаје „Зори“ Руварчеву слику; Александар Ивић, студ. фил., говори о животу и раду покојникову. —

* У Сомбору је, заузимањем вредног учитеља српског, Ст. Бенина, основана „Српска Народна Књижница“. Пример за углед. —

* Српска омладина у Сарајеву прегла је да оснује српско гимнастичко друштво „Душан Силни“. После неуспелог покушаја у 1894. години, ваљда ће се привести у дело ова лепа намера. —

* Панчевачко Српско Омладинско Коло стално напредује и предано врши постављене задатке. У току овога месеца била су два састанка. На једном је г. Јован Богданов предавао о новијој српској књижевности и читао приповетку Ст. В. Поповића „Крај понора“; на другом је г-ђца Зорка Стојићева декламовала „Бегунце“ Мите Поповића, за њом је г. В. Петковић читао један свој песнички превод, а г. Мил. Л. Поповић говорио о Николи Јанковићу, приповедачу, и прочитао његову приповетку „Просјаче“ (из збирке „Живи мртваци“). —

* Г. Ђ. М. Станојевић, проф. унив., поднео је француској Академији Наука свој проналазак за усавршавање рогастих громобрана за дугачке електричне линије и разгранате електричне мреже. 3. октобра о. г. Академија је примила овај рад и проналазак, и објавила га у својем органу.

* У Државној Штампарији одштампана је и већ пуштена у продају нова књига *„О јавном кредиту (државним дуговима)“*. Писац је Павле Лероа-Болије, а преводилац Сп. Радојичић. Цена је 7 динара. —

* Словеначки илустровани месечник „Dom in svet“ завршио је своју осамнајесту годину. О Србима је било и сувише мало помена. Поменућемо све чланке, белешке па и слике. То су: „Са прве југословенске уметничке изложбе у Београду“ (реферат Анта Габера); „Живи мртваци“, приповетке Н. Јанковића (приказ, али у рубрици „Хрватска Књижевност“); Коста Главинић, председник Београдске општине (слика) и „Црногорске нарицаљке“ (слика). — И ако је овај лист чисто клерикалне боје, ипак се могло очекивати много више интересовања о српским стварима. —

* Дат је у штампу „Вардар“, календар Кола Српских Сестара, за 1906. годину. У њему ће бити око 30 слика из српских крајева под Турцима и ликови изгинулих српских војвода. Чист приход намењен је сирочади и пострадалима у Старој Србији и Маћедонији. —

* Ксавер Шандор Ђалски објавио је позив претплатницима за своје најновије дело „За материнску ријеч. Слике из 1848. године“. Књигу ће издати Друштво Хрватских Књижевника најдаље до Божића ове год. Претплату (4 круне) прима књижара Ђуре Трпинца (Загреб, Илица бр. 6.), а продајна цена биће 5 круна. — Обраћамо пажњу и својих читалаца на ово дело уваженог хрватског романсијера. —

* Српско академско књижевно друштво „Србадија“ (Грац) изабрало је нову управу. Председник је: Исајило Хаџијевски, кандидат медицине; потпредседник: Милутин Радивојевић, кандидат медицине; благајник: Павле Штајнлехнер, кандидат медицине; I тајник: Аранђел Стојановић, студент медицине; II тајник: Михајило Димић, студент медицине; књижничар: Александар Павићевић, студент медицине. —

* „Ljubljanski Zvon“ завршио је децембарским свеском, дванајесту годину свога излажења. Одабраном садржином и веома марљивим уређивањем стално одржава глас најбољег словеначког месечника. У рубрици „Књижевне новости“ и „Из листова“ објављене су у овој години ове белешке и реферати о српским књижевним појавама: „Српска Мала Библиотека“ (Р. Перушек), „Утопљено Звоно“ (Д-р Фр. Илешић), Књиге Матице Српске (Д-р Ј. Томиншек), „Бранково Коло“ (Д-р Ј. Томиншек), „Дан“ у Сарајеву (Д-р Ј. Томиншек), „Омладински Гласник“ (Д-р Ј. Томиншек), „Српски Књижевни Гласник“ (Д-р Ј. Томиншек). —

* Из 233. књиге Летописа Матице Српске засебно је одштампан говор проф. Д-ра Ј. Радонића „† Иларион Руварац, рођен 1. септембра 1832. г., умро 8. августа 1905. г.“ —

* У Сремским Карловцима штампао је Д-р Јован Туроман „Одговор на одговор г. Васе Ђерића“. Спис је у 8°, има 44 стране. —

* Одштампана је и већ је разаслата 234. Књига Летописа Матице Српске. Садржина је: 1. Милица Стојадиновић Српкиња. Књижевна слика. Од Д-ра Јована Скерлића; 2. Цар Дуклијан. Од С. Матавуља; 3. Књиге и друго у старим српским записима. Од Ст. Станојевића (Наставак); 4. Преглед савремене словачке литературе. Од Јана Чајака; 5. Књижевност (Извештаји чланова Књижевног Одбора и Одељења о придошлим рукописима за годину 1904.). —

* Дата је у штампу и ускоро ће бити готова нова књига Г. Стојана Новаковића „Балканска питања и белешке 1886.—1905“. Садржина је: I. С Мораве на Вардар 1886. (1. С Мораве на Вардар; 2. У Скопљу; 3. Низ Вардар); II. Два дана у Скопљу (14-16 јула 1905.); III. Под зидинама Цариграда. Сабор код манастира Балуклије (1887); IV. Бруса. Путничке белешке из Мале Азије, маја и јуна 1891; V. Црква Пандократорова — Зејрек-џамија — у Цариграду (1898); VI. Џамија Мехмед-паше Соколовића — Црква Свете Анастасије — у Цариграду; VII. Насеља Београђана од 1521. у Цариграду и њихова црква Успенија Св. Богородице; VIII. Бугарске школе по Македонији (1888); IX. Законодавство и владаоци српски XIV. века и народности у Македонији (1888.); X. Једна статистика из средње Македоније (1899); XI. Етнографски спорови Балканског Полуострва и Грци и Бугари (1. Општи погледи о политичко-народносним споровима Срба, Бугара и Грка. 2. Начелна разлика грчких аспирација према српским и бугарским. Стара византијска традиција. 3. Грчке етнографске карте и њихова основица. 4. Грчке мисли о етнографији Балканског Полуострва. 5. Неколике мисли о општем балканском питању). —

* У штампи је нова књига „Министарство Алексе С. Јовановића — 12. јула 1900. до 20. марта 1901. год.“ — Прва књига: 1. Договори о саставу кабинета; 2. Нова влада; 3. Владин програм; 4. Мере предохране; 5. Краљ Александар и официри; 6. Венчање; 7. Управна и политичка организација; 8. Васпостава државног поретка; 9. Удаљење Краља Милана из земље; 10. Самодржавни Краљ; 11. Смрт Краља Милана; 12. Трудноћа Краљице Драге; 13. Додатак; 14. Документи. Књига ће изнети најмање 12 табака у осмини, и даће се у штампу по Божићу, ако се јави довољан број претплатника. Комад стаје претплатом 2, а ван претплате 3 динара или круне. Скупљачи добијају бесплатно једну књигу на 10 комада. Извешћа о претплати ваља слати писцу у

Београду до 20 децембра текуће године плаћеним писмом. Новац ће се положити, кад књига буде готова.

* Српска и хрватска академска омладина у Прагу узела је иницијативу, коју је словенска и бугарска омладина радо прихватила, да се у фебруару нове године приреди у великој Рудолфинској Сали велики уметнички концерат, на којем би се интерпретовала дела искључиво југословенских уметника, а суделовали би (осим Оркестра Чешке Филхармоније) искључиво први југословенски уметници. Концерат ће бити у великом стилу, како би се што достојније репрезентовала наша уметност. Српски и хрватски композитори, који би хтели дебитовати са својим оркестралним делима, нека то јаве или пошљу одмах партитуру и исписане гласове на адресу: Petar Konjović Božinski, stud. phil. et konserv. Prag II. Smetanova ulica č. 13. II.

Скоиска Црна Гора. Антропогеографска и етнографска студија од Светозара Томића. (Одштампано из IV књиге Етнографског Зборника Српске Краљевске Академије). — 16×24 см., 409—520 стр. + XVII листова прилога.

Св. 107. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић. Власник: Издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број XVII, година VII. 1905. Гардоњи Геза: *Мале приче.* С мађарског превео Јован Протић. У Мостару, 1905. Штампарско - умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., 69 стр. Цена 30 хл. (40 п. д.). —

Васељенски патријарх Јоаким III. и последња криза *у Васељенској Патријаршији.* Са нарочитим погледом на држање Јоакимово у црквено-народним питањима: Куцовлаха у Маћедонији и Срба у Скопљанској Епархији, и на решавање у Св. Синоду о босанско-херцеговачком црквено-школском штатуту, написао Др. — н — Осјечница. Цена 1 динар. Београд, Електрична Штампарија Тодора К. Наумовића, 1905. — 16×24 см., 39 стр. —

Путовање по Србији 1904. године. Вој. М. Чола, ковић. Нова Трговачка Штампарија М. Карића, Ниш-1905. — 12×16 см., 102 стране. — Цена је књизи 0·60 п. дин. —

Књига за народ. *Прва помоћ у несрећним случајевима.* Др. Доб. Гер. Поповић. Свилајнац, Прва Ресавска Штампарија „Манасија" Ж. Д. Костића, 1905. — 11×14, 85 стр. Цена 0·40 п. дин. —

Друштво за школску хигијену и народно просвећивање у Краљевини Србији. Основано 1905. године. „За отаџбину живом речју и пером". *Правила друштва за школску хигијену и народно просвећивање.* Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије,

Димитъръ Йоцовъ: *По нашето освобождение.* Политиката на Сърбия. (Дипломатическа студия). София, печатница на П. М. Бжзайтовъ, 1905. — 16×23 см., стр. 25. Цена?

Паћенички доживљаји Владимира Икића, бившег католичког свештеника и политичког емигранта из Босне. 1905, штампарија Савића и Компаније, Београд. — 13×18 см., стр. 15. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Улазећи овим бројем у последњу четврт овогодишње „Нове Искре" молимо дужнике да не чекају посебних опомена, него да нам одмах изволе послати дужну претплату. Молимо да се не заборави да „*Нова Искра*", *осим претплате, нема никаквих извора који би је одржавали.* Ову напомену упућујемо дужницима само с тога што верујемо да ће тако најбоље разумети своју дужност и олакшати власништву „Нове Искре" да и даље одржава овај једини српски илустровани месечник.

Према дужницима, који се оглуше о своју дужност, употребићемо, као и до сада, она средства која законски забрањују да се туђе самовласно присваја.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Послије севдаха, од Стев. И. Самарџијића (свршиће се).

Јутрење (из збирке „Сељаци"), песма М. М. Петровића.

Свилари, од † Д-р Рад. М. Лазаревића.

Кипови, песма Владимира Видрића.

Црвени смех, одломци из нађеног рукописа (Леонид Андрејев). Превео с руског Паун М. Протић. (Свршиће се).

Пијаница (Тевфик Фикрет-Бој), песма. Са турског превео Д.

Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Виловски (свршетак).

* * * (М. Ј. Љермонтов), песма С.

Листићи: Кад се прве ласте с југа... од М. М. Ускоковића. — Сан, од М. М. Ускоковића. — Таштина, од Ст. С. Н.

За „шилока", песма Рикарда Каталинића Јеретова

Уз наше слике.

Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Славонска пастирица. — Из Приморја. — Миша Димитријевић, члан Хрватског Казалишта. — Настава. — Стари јапански борац. — Врачара. — Младост. — Пецари. — Пут крај мора. —

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

БРОЈ 12. Београд, децембра 1905. ГОДИНА VII.

№ 6-17
762

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

ВЕЛИКА ШКОЛСКА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Оксфорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских** фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 12. Београд, децембра 1905. Год. VII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Послије севдаха

— Стев. И. Самарџић —

(свршетак)

IV.

Спушташе се мрак... У кући Гачевића велика ужурбаност, као кад је весеље. Ту се кува, пече, пржи, мијеси, спремају се дарови за просиоце, распрема се, чисти... Сва чељад и момчад у послу... Само су Љубу оставили на миру... Она блиједа, изнурена, као да није ни осјећала да је сва та журба због ње; очекивала је само да се све то што прије сврши, очекивала је да дође тај тренутак, коме се сви око ње радују, а који ће њој порушити сваку срећу, уништити наду... Зажели да је нема, да се разболи, да умре, а они око ње жалосни, плачу, кукају, наричу што јој жељу не испуниште... И Срето плаче, тужи... Па јој дође само њега жао... И то би срећа била према овоме... Дође јој па стане плакати; лију се оне грозне бисерне сузе, једна другу не стиже, па се сама чуди како трају... Уђе у собу мајка или ко други, на силу се уздржава, престаје плакати... шути и трпи... Чувају је, не може никуд, а утјехе нема, не долази... Дакле, биће оно најстрашније...

Најзад је дошло и то. Дошли су просиоци. Дочекали су их сви укућани и сви ближи и даљи сродници који су нарочито позвани на весеље. Свуд осивјетљено, те сва кућа добила неки свечани изглед, сви се устумарали, излазе из собе у собу, у мутвак... Износи се вечера... У великој соби посједали гости и домаћи; тече обилан разговор, као да ово вече нема нарочитог циља... Таки је адет, тако мора бити док се не постави вечера и не напије „треће“: у име Бога и Свете Тројице. Онда главни просац — а био је Срдан — тражи ђевојку и пред икону оставља биљегу...

Љуба у својој собици сједи замишљена и шути... Дођоше јој неке јаранице да јој помогну обући се. Дође и Зорка... Тјеше је и храбре, увјеравају је како је срећна; неке јој и завиде, али она равнодушна, као оно кад послије велике буре, послије силне борбе, настане затишје. Зорка улучи прилику, те јој прошапта да ће је Срето чекати. Њој као да се разведри лице, дође јој да сад утекне, да их остави све, да се баци Срету у наручја, али опет стукну... „Шта ће мајка, бáбо, каква бих ја била шћер њи'ова, па шта би свијет?!.. Нек буде... мени и онако настаје један живот, па нек су бар они задовољни...“

На пољу стегао мраз. Хладна јануарска ноћ; пршти снијег испод обуће... Свуд к'о пусто... Голо грање обучено

у бијелу одјећу; попухне каткад вјетрић, те га заљиха, разносећи снијежно прамење... Срето дошао у башчу... Ведро... На небесном плаветнилу осуло се безброј звијезда и звјездица... Учини му се као да и оне за нечим туже, некога изгледају. Погледа горе, као да тражи своју звијезду, занесе се у посматрању и за часак чисто сметну своју главну мисао, као да је за тренутак нашао утјехе тамо горе... Али мраз стеже, ухвати га лака дрхтавица, те се на једном трже и сав се стресе... Погледа унаоколо... Сњежна бјелина, ведро небо и свјетлост са свију прозора освјетљаваху сву околину. Уплаши се да га ко не опази, ма да је башча осамљена, па се крете у крај и склони се поред једног комшијског амбара. Одатле уприје поглед час у пенџере, час онамо под ружу и јерђиван, ђе је толико слатких часова проводио; загледа се у њих, а оно само стрчи голо грање у снијегу... Камо онај опојни мирис који се мијешао са мирисом Љубине ћерћелије танке и мирисом њедара њених?... Изгубили су га као да су и они тужни; ето не показују никакве знаке своје радости, као да жале што више неће бити нијеми свједоци младалачког прижељкивања, куцања срдаца и слатких уздаха. Уприје тако погледом тамо и чисто му се као створи ту и Љуба, хтеде да потрчи, али се трже... Загледа се боље — бијаше само привиђење. Погледа у прозоре: промичу сјенке... жагор... На један пут се отвори један прозор и разљеже се по нијемој ноћи весела сватарска пјесма, која објављиваше цијелој касаби веселье у Гачевића дому:

«Све редом по ред јасење,
У овом двору веселье.
Ово бабо шћер удаје,
Па се весели;
Весело му срце било
Данас и вазда...»

Срета обузе још више дрхтавица, па и несвјесно стаде прикопчавати хаљине око себе. Оте му се дубок уздах... Дакле, свршено је... и то је дошло... Испила се и трећа... Због Љубо, нек ти је анрли Јањињу...

А пјесма се све даље продужаваше:

«Ово мајка шћер удаје,
Па се весели...«

„А веселиш ли се ти, Љубо? Како ти је било, кад си примила прстен свога суђеника?..“ Устукну и спотаче се о некакав камен који бијаше пред њим. — „Па шта ћу ја овђе?... Она је сад другога...“ И чисто изгледаше сам себи као лопов који долази да краде туђе. „Је ли то поштено и лијепо. А и ње ето нема, неће ни доћи... 'Оће... неће“... Извади сат и искреса ћибрит да боље види: „Ето, сад ће три и по; давно је била јација, неће ни доћи... идем...“ И крочи неколико корака, па се опет врати и склони на пређашње мјесто. — „Чекаћу је још мало“... Хладноћа не попушташе, те се још више згрчи; осјети да му ноге силно зебу, а и руке му бијаху помодриле... „Шта ћу сад овђе на овом мразу... Њој не даду доћи, па како ће се искрасти?..“ Устаде опет, погледа добро око себе, виђе да нема никог, па стаде шетати и дувати у прсте... Баци поглед на башченска врата, учини му се као да се отварају... Нека прилика корача лагано. Склони се у крај... Јест, она је... Доприје до њега тихо јецање... Јест, јест, она је! Па и не размишљајући даље — притрча јој:

— Ти си, Љубо?.. једва прошапута уздрхталим гласом.

Никаква одговора, осим пригушеног јецања. И он застаде као нијем, изгуби присебност и не знађаше како да почне! Сијну му у памети: да је зграби, понесе! А друга опет: ти си лопов, шта ћеш овђе у туђој имовини?.. Бјежи!..

Нова пјесма, која се разлијеваше с прозора, прекиде тишину:

«Расло дрво бадемово танко, високо,
танко, високо...
«Под њим спава злато Јово и гонце Љуба,
и гонце Љуба...

Љуба убрза јецање и пригушено цикну, а Срето, тресући се од узбуђења, једва прошапута:

— Слушаш ли, Љубо, нашу пјесму?..

Она се занесе... Срето притрча, те му паде на груди...

— Опрости... Срето... молим те... заборави... — али је сузе загушише.

— Не говори тако... поче Срето очевидно усиљавајући се да је тјеши. — Што си ме послушала, што си изишла?... Није мени криво на те...

«...Душек им је ђетелина трава зелена,
трава зелена...
«Кумаш јорган ведро небо и сјајне звјезде,
и сјајне звјезде...»

Срета обујми неки као грозничави занос који долазаше због близине Љубине, због пјесме... Погледа у звјездано небо, као да изгледа помоћ озго, и осјети сву тежину овога тренутка: нестаде оне природне хладноће од мраза — не осјећаше је, а онако му долази све већа и већа хладноћа, савија му се као гуја на срце... Зар сав тај занос пролази?... Камо љубав? Губи се... блиједи...

— Љубо... иди... иди одмах!.. Шта ћеш овђе?.. Нек ти је сретно!..

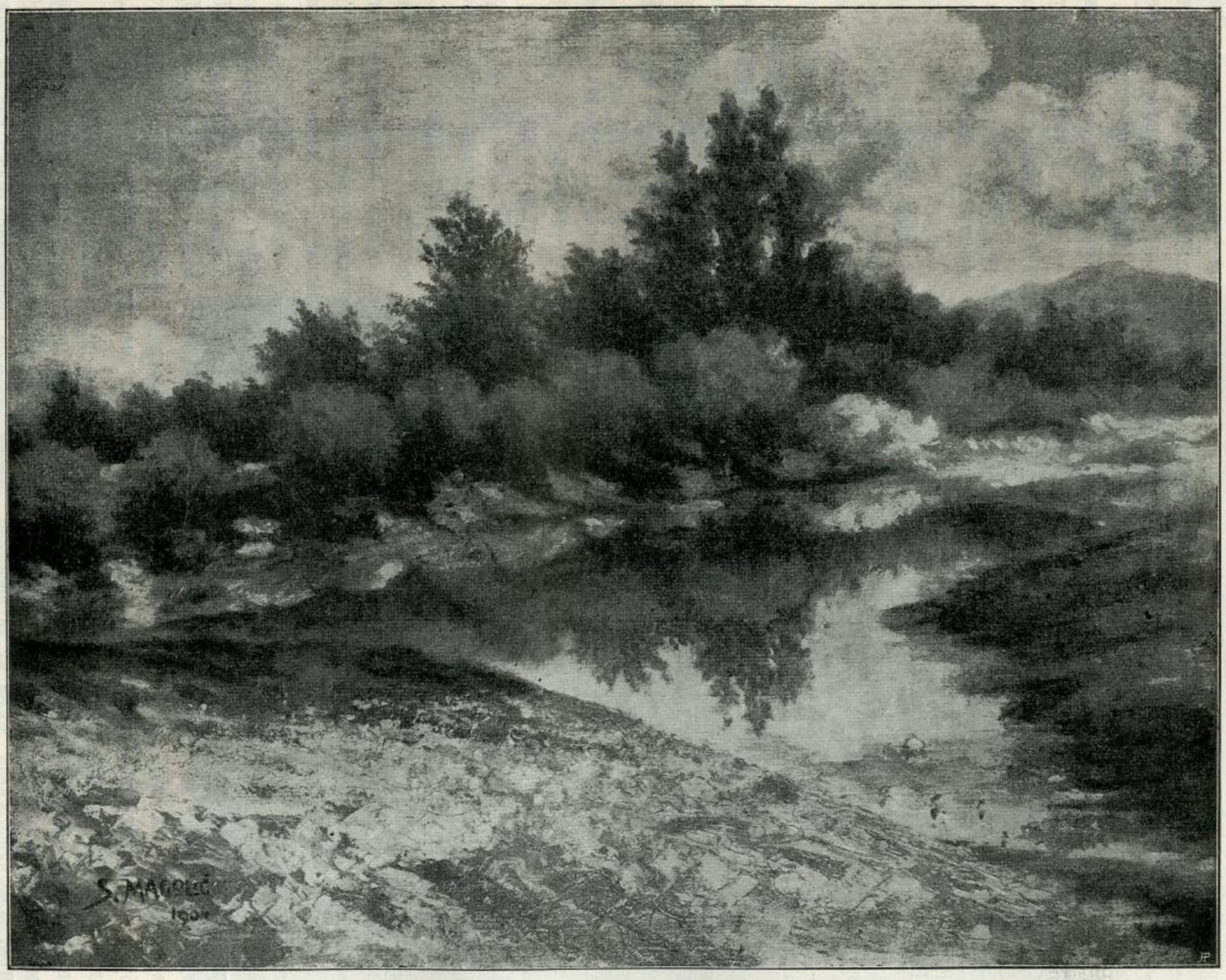
Она стаде још више плакати. Неколике вреле капље падоше на Сретове помодреле руке и чисто га опекоше. У један мах му опет успламће страст, али сад помијешана са мушким поносом и уздржљивошћу... Неки унутрашњи глас чисто му говораше: Шта ћеш ти ту?.. Какав си то јунак, какав мушкарац?.. Ко је још видео да јунаци плачу за женскињем?..

Љуба замуцкиваше:

— Што ме ћераш?.. Опрости... Бог зна!.. — и опет јој јецање не даде да доврши.

Срето је стеже на груди и притиште јој један страстан, врео пољубац, па као крадљивац кад бјежи са својим плијеном, добаци јој:

— Иди... иди... Бјежи... Због!..

Срећко Маголић

Из природе

Па као муња пролеће преко башче. Кад би преко стоборница, застаде и окрете се онамо, учини му се као да се Љубина прилика није још одмакла с оног мјеста. Спусти се низа стоборнице с ону страну, те стаде још мало, не знајући ни сам зашто. Наступило бијаше оно стање, кад мозак заморен престане за тренут мислити, те само нијемо гледа у ноћ, као да погледом хоће далеко, далеко да прозре...

Из куће допираху звуци хармонике — настало је коло... Престаде и то, па се опет захори пјесма:

»Што 'но звонце преко поља звечи?..
«Отуд иде лијеп, млади Јово,
«И он носи једну киту смиља
«Да оплете својој Љуби вјенац...«

Срето ослушну, па на једном, као да га неко гони — нагло јурну у ноћ и изгуби се у сокацима... Мраз не попушташе. Ниђе живе душе, свуд тишина... Срето јурећи још осјећаше на уснама пошљедњи врели пољубац, а у ушима му све одјекиваше пјесма:

«...И он носи једну киту смиља,
Да оплете својој Љуби вјенац...«

V.

Прошла је од тада година дана. Та година била је за Срета од најтежих, које је проживио. Шта би пута у мислима претурио све успомене, од кад је сазнао за себе: од првих тамних, нејасних утисака ранога ђетињства до оне ведре мразовите ноћи под ружама, окићених снијегом. И све те успомене биле су слатке, пријатне, све су га враћале у доба заношљивих сањарија, страсне чежње и ведрих нада. И тако би им се чешће вас предао, као да хоће да се сакриви са њима, па да превиди све оно што изван тога стоји, да превиди садашњост која му се чињаше тако туробна, без икакве привлачности, црна, без наде... А час би опет гледао да све те успомене преда забораву, да на њих не мисли, јер би оне најзад изазвале ону страсну жудњу: да је да се то опет врати, да се настави онај слатки прећашњи живот... И онда би заронио у рад, предао би му се свим силама својим. А радио је неуморно: кад није у дућану, он је по селима, по вересији или по куповини; ишао је и у Сарајево за робу, — радња му је цвјетала и напредовала. Но тај успјех није га толико веселио због зараде, чинило му се свеједно и кад би губио, само да остане вас у раду, да се могадне стално одржати у њему, да не учини какву промјену... Што је то више желио, то би му се несвјесно све више наметало питање: да ли ће то моћи бити?.. И онда би му се одмах истакла мисао о женидби. Док је у раду, занесе се се вас, преда му се, лакше му је; али дође одмор, дође празник... Осами се, остане сам са својим мислима, и онда навре све од једном: и Љубина слика, и звуци оне пјесме: „и он носи једну киту смиља“, и мајчине молбе, и терет кућни, старјешинство, рад, младост, женидба, будући живот...

Но опет сва борба, коју је са собом водио, остајала је само на његову срцу, није дао ником да завири у њ. Мајка му се радовала, што је прионуо за посао, рачунала је да он полагано заборавља Љубу, да ће лако пошље завољети другу и окућарити се.

Кад дадоше годишње опијело покојном Стевану, навали Ана на Срета да се жени: у индат јој прискочи и брат јој Павле и још неколико пријатеља. Срето је наслућивао да ће тај захтјев од мајчине стране неминовно морати доћи, али га је сад ипак поразио, пометио га и у послу и у свему... Нашао се на раскршћу. Стане па мисли: Да послуша мајку? Како да је послуша?.. Зар да се ожени? Па коју да узме? А како може другу узети: не воли је, не познаје је, за њом није севдисао... Тако без ашиковања?... Како, како то?... Сјети се, како се некад подсмијевао другима што се жене онако од ока: запросе једну, не пође; запросе другу, трећу, без севдаха?.. Па зар сад и ја тако?.. Јок, јок... А да је не послуша? Зар мајку?... Дође му да се осијече на њу осорно, љутито, да јој забрани да му више о томе не говори. Али не може: таман да заусти, да пресијече њен говор, а погледа оно благо, молећиво, оно материнско лице, па клоне и ошути... А и да је не послуша, како онда?.. Да одложи неки вакат? Ама докле?.. — Опет ће то доћи... Да се преда судбини, па ће доћи нешто што је неминовно, што је записано, нешто што мора само по себи да дође. И чинило би му се да ће то „нешто“, које никако није могао себи јасно да представи, најбоље ријешити ствар... Може се разболети, па мајка неће онда наваљивати; а може... може и смрт... Али ту чисто претрне, па се тргне: „Не, не... Живот је опет мио, младост је... И на какве мисли човјек долази, а због чега?.. Због једне ђевојке... због нечега што је било, а не враћа се... Какав сам ја слапчина?“ Па би чисто ту мисао сакрио и од самога себе у најскривенији кутак срца, колико му се она чињаше недостојна за човјека, за нашег човјека, Србина... Какав је то човјек који не може претрпљети оно што га снађе?.. „Шта би казао покојни ацо?.. А ето како човјек изгледа пред свијетом, јунак баксем, а овамо — де ти срцу заповиједи... Па да ли сам је баш толико силно волио?.. Јесам...“ Па му се опет учини да се вара: „Да сам је волио, што је онда не украдох, не одведох...“ Опет се правда: „Судбина! Било тако... па што то једнако потрзати?...“

Још је постао замишљенији и неодлучнији, кад је чуо, како је Љуба ослабила, како не живи добро с Јањићем, како је непрестано гони: или да тражи мираз, или да иде окле је и дошла, и ово, оно... како то већ свијет умије и да окити. И то га је бољело, бољело га, што му се сад све више чинило, да је он могао спријечити да до тог не дође, па да је сад бар могућно да јој олакша њену судбину... Али како, како? Сине му за час мисао: да умре Јањић! али је одмах и одбаци... Љуба није више она негдашња, његова Љуба, Љубица, оно слатко, мило створење, чија чиста душа мирисаше чедно-

шћу, која га раздрагаваше, опијаше... Она је сад друга Љуба, унесрећена, пропала Љуба, — Љуба, удовица Јове Јањића... Зар би и за њу то било добро?.. Јок, јок... И онда осјети оно топло, искрено саучешће према њеној судбини, које је тим веће, што се ништа више изван тог саучешћа не може учинити.

И онда је молио мајку да га остави до по Васкрсу, па ће онда. Прошао и Васкрс... Сад му је бивало све теже, јер је осјећао да се више неће ни моћи, ни умјети мајци одупирати. Она је чак звала Дуду Циганку да „види“ шта му је и да му дâ какав илаџ, а она казала да болује од кара-севдаха, а да је томе најбољи илаџ *женидба* — другог нема.

Срето све више увиђаше да оно „нешто“, што треба само по себи да дође,не долази, те ће морати кидати с тим, морати сам одлучивати и учинити одсудан корак... Сад му се више тај „нови“ породични живот није чинио тако лијеп, идеалан, није осјећао више потребу за другом у животу; да му је да је сам... самосам... А види опет да то не може бити, да он нема снаге да учини онако како сам жели; види да је већ скоро свршено, да ће и он као и многи други, па тек се протаре по челу и, уздахнувши за нечим што се не враћа, несвјесно прошапуће:

— Пролази младост... без севдаха, без ашиковања... Ах, судбино!...

И тако је једне ђурђевске неђеље дао мајци ријеч да ће је послушати и да ће се све, и просидба и свадба, свршити најдаље до Спасова-дне. Мајка радосна, па га грли и љуби:

— Благо мајци... Тако, сине мој... Све ће добро бити, ако Бог да... Па иди... иди са својим јаранима, иди у ћосање... Камо та која би мога Срета одбила?... И на јабани ће нам се многа врата отворити... Ајде, Срето, ајде... немој да ти тако младост пролази...

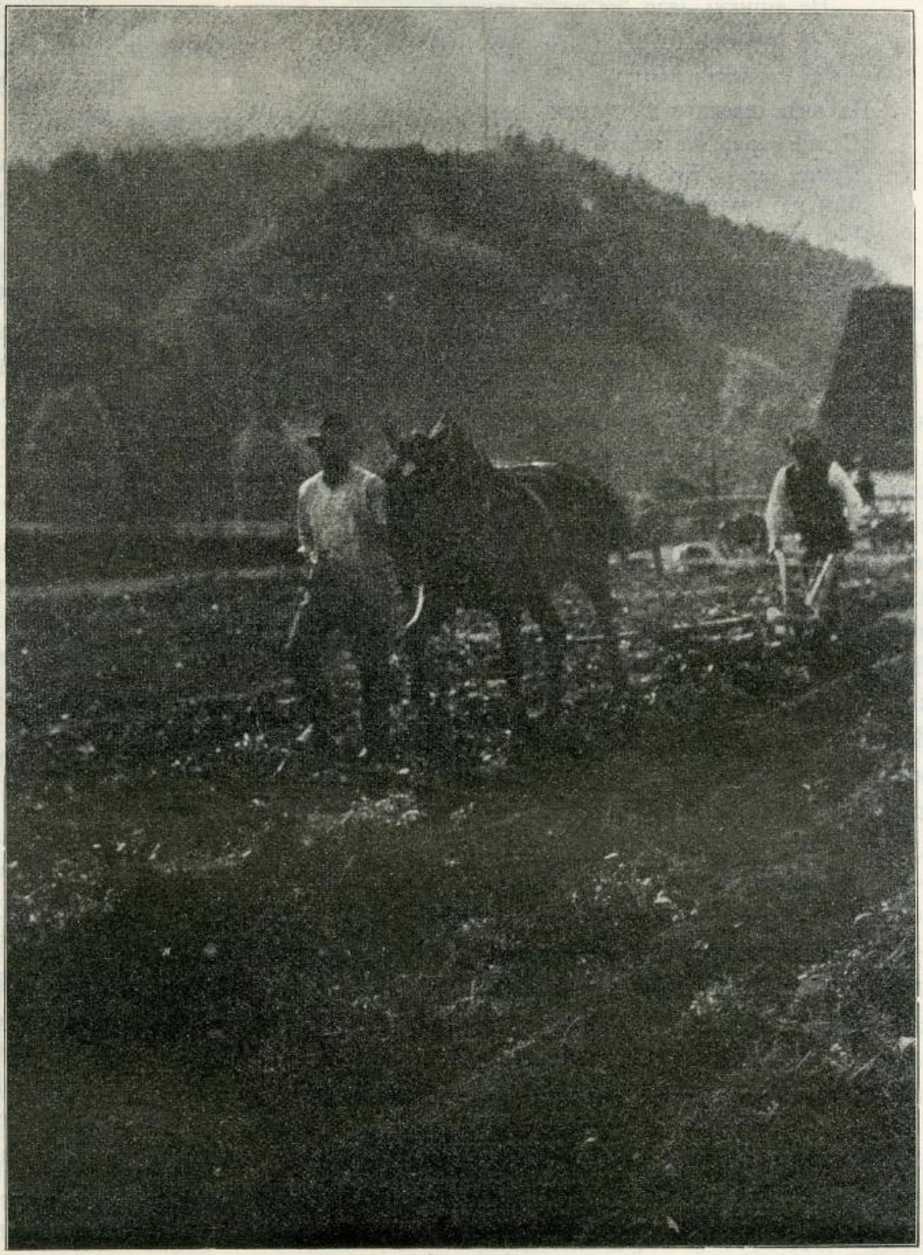
— Ама нека, нано... Куда ћу?...

— Шта нека?... Јок!... Зар младост твоја да труне тако?.. Шта ћеш овђе да сједиш са мном... Јок, јок, иди!..

И изишао је!

VI.

Из Доњега се Поља вратио да нађе Уроша. Груди му се силно надимаху... Одлука, која треба још само да се изврши, па оне данашње заносне пјесме, које му оживљаваху старе успомене, па опојни мирис пролећњега дана, па неко као тек сад оживљело, пробуђено осјећање младости... све га то бијаше узбунило, те осјећаше да већ мора све то из груди да прекине, да мора попустити оном

А. Бертолд — За плугом

неодољивом дамару младости, севдаха...

Урош бијаше код куће и прилично се изненади, кад га Срето, смијући се, а пола у шали ослови:

— Ајде море, шта си се укисјелио?.. Ајде мало да се прођемо... Видиш како је лијепо...

— Ене де... Од кад то?.. Ајрала, ајрала!...

— Ајде, море, чућеш.

Отишли су у Митровића ладњак и поручили по Шаина, тамбураша. Било је још јарана. Навалиште на руменику...

Вече се спушташе тихо, полагано... С мунара одјекиваше глас мујезинов некако свечано, губећи се све даље

и даље... Вјетрић ћарлијаше, а из Митровићеве башче распростираху се, уз пратњу Шаинове тамбурице, звуци севдалинки: час чежњивих, са уздасима, час страсних, час веселих, заносних... а из свију бијаше бујан излив младости.

Шаин извијаше:

„Не ашикуј, јадо, не вежи севдаха...
«Од севдаха, душо, горег јада нема,
«Од севдаха, душо, горег јада нема!..»

Па онда прекине и настави другу:

«Сунце јарко, не сијаш једнако,
«Сунце јарко, име моје, не сијаш једнако!
«Мој ме драги, не љубиш никако,
«Ил' ме љуби, ил' ме се окани!...»

А пјесма тече сложно, заносно и са ситним звуцима тамбурице разлијева се лагано и далеко у вечерњој тишини...

Срето затурио фес на лијево, завалио се назад, па се сав предао буџици, те његов глас одваја од свију других. Мисли се роје, преплићу... Он се занесе у пјесму, испија вино, осјећа неку сласт која му се чисто размили по цијелом телу; осјећа да то струји младост и занесе се... Па би да то продужи још дуго, дуго... Срце му успламти, чисто се рашири да прими у се што више љубави, чаролија, севдаха... да не пропадне ни један тренутак... Па се опет сјети данашње одлуке: ближи се тренутак кад ће расрстити с оним што је било, настаће нови живот.. Изиђе му слика Љубина, па Зоркина, па Косина, па других ђевојака; па кућа, кућни ред, домаћинство, мајка... И да би засад све то одбацио, затурио, испија чашу на душак и сам почиње ону своју омиљену:

«Сви драгани а мојега нема,
«Мили Боже, зашто ли га нема?...»

Пошто сврши, заплиће језиком и виче Шаину:

— Де, де... ону твоју... Ама онако... од зорли севдаха.

Шаин запјева:

«Доцкан пођох из Морића ана,
«Млада Хајка из врућа амама,
«Сретосмо се у тјесну сокаку,
«Ја јој рекох и два и три пута:
««Море, Хајка, уклон'дер се с пута!»»
«Она нешће да с' уклони с пута.
«Закачише кофче од чакшира
«За њезине џанфезли димије...»

— Јаој!... Ту, Шаине брате, ту...

Па га још више обујми нека сласт, нека особита милина; осјети се јако као да је момак, па да му је да ово расположење стално остане, да младост овако весело протиче, да се и даље севдише... Па се одмах досјећа, како је можда ово пошљедње вече момачко, па да му је да не сване још, или да до зоре испије сву ту сласт... Нека накупљена и до сад притуљена ватра обузела га свега, па чисто не зна за се, види да је друкчији! Раздраган је, сила раздраган...

— Види море!... Тако, Шаине... Еј, Хајка, Хајка, весела ти мајка...

И одмах настави другу:

«Мој севдаху, не падај по праху...»

Јација, три сата, четири, поноћ... пролази вријеме, али га они не опажају.

У први цик зоре изишли су. Закуснула их она свјежина јутра, дана на роћају; пјевци већ навјештују зору, а мјесец лагано плови блиједећи све више и више...

Срето се чисто прену, као да га освијести ова јутарња хладовина. Сјети се да га мајка очекује, можда са сузним очима... Како ће се изненадити — та он јој није никад у ово доба долазио, а сад је он домаћин, старјешина, човјек трговац... Како ће јој се оправдати?.. Ласно... Ето, ово је пошљедње вече, јарани, пјесме, севдах... А и она ми је казала: „За нећељу дана, сјутра ако ће, нек ме проси!“ Па, мислећи чије ће име метнути, несвјесно махну руком. Нек проси коју било... добре су и Пава и Стана и Зорка и Милица... биће добре кутњице... Приближило се и то... Па нек' је... баш и без ашиковања, к'о и други, без севдаха... А шта сам ја бољи од другијех, шта?... И ја к'о остали... Е баш сам ја неки чудо-момак, па 'оћу друкчије... Ама море, не може се тако изван свијета, тако је записано... Па, у име Божје, добро... И ту се замисли још више. — „Видиш, ја чек'о нешто, па ово је то „нешто“... Ето шта бих ја стио још... Дошло је то, не очекујем ништа више... Мора се, чаре није... Још данас, сјутра, дан два највише, па ето... Како је суђено, онако нек' и буде; не може друкчије... А како ће се нана радовати!.. Која мајка жели зло свом ћетету? Нано, нано, сад сам твој!“

И тако умирен и одлучан, Срето снажно лупи алком на врата:

— Нано, нано, отвори!...

Пљевље.

Потрес

Прошао ме страх од Бога давно,
Дах мирисни љубави и чежње,
Бол с пролећа — поспале су тежње —
Прошао ме страх од Бога давно.

Мутне очи изнемогло гледе
У хоризонт празан и ороно.
Дух, са телом, материји клоно̀,
Мутне очи изнемогло гледе.

Моју стару рану од живота,
Видим, немар суверени лечи,
Моју нежност, немир, јад без речи,
Моју стару рану од живота.

Хигијена несећања вида
Мој буновни сан и савест што ми
Дух и тело немилосно ломи,
Хигијена несећања вида.

Гледам да се свега мање сећам,
Да не жалим ни прошлост, ни себе,
Да се тихо што беше погребе;
Гледам да се свега мање сећам.

Још савести ветар неки, уздах
Мртвих, шта ли? кроз мој живот прости
Проће каткад, ко језа кроз кости:
Још савести ветар неки, уздах,

Знак последњи грознице живота,
Потресе ме, па ишчезне близу
Срца. Видим малу парализу,
Знак последњи грознице живота.

Сима Пандуровић

Први корак

— ЦРТА —

I.

роз Нови Пазар, од самога краја градског, иђаху улицом, која је продужење Митровачко-Сарајевског друма, многи Колашинци.

Беше уторак, пазарни дан прве српске престонице, када се скупља велики број сељака из околине и из оближњих нахија, којима су аге и спахије Пазарски коленовићи, потомци старога племства, што остави крст и поклони се месецу. Поред њих овде се скупља свет да купи добре шљивовице, кожу и обућу и да добро прода жито, стоку и смок. Косовске железнице још није било и старо Трговиште с правом носаше своје име, јер беше главно трговинско средиште на сутицају Босне и Урумелије.

Митровица беше мало и пусто местанце са „штат механе е тре дућан“,[1]) какав епитет и данас носи у песмама арнаутских конгетара.[2]) Тога ради и Колашинци, и ако ближи Митровици, иђаху у Нови Пазар да промене куповину на продају.

Беше пред сами Митровдан, кад се радно време свршује и сељак хита да спреми себи зимницу.

Зато и беше огроман број Колашинаца овога уторника. Једни улазе у град, растоварују донос на житном пазару, а други врве од Брђана̀ и Шарена Камена. Но међу овом масом издвајаше се група коњаника, богатих Колашинских домаћина, чија је стока са житом још јуче стигла. Пред групом пешке иђаше црномањаст малишан у приличном оделу, и снуждена лица гоњаше пред собом краву с телетом.

Беше му око једанаест година. И док остали весело ћеретаху и причаху један другом кириџијске анегдоте, он иђаше невесело, често погледајући на своју краву, те би човек одмах приметио по његову лицу да му је она цело имућство.

Већ уђоше у град. Ђурђеви се Стубови забеласаше, а пазарни жагор допре до ушију. Дечко се још више збуни, лице му се скупи и сузе оросише његово дугуљасто и напредно лице. Први пут долази у град, о коме је досле само снивао, играјући се с друговима по питомим долинама плахога Ибра. Сузе му теку, теку, и он их место рупца брише рукавом пртене кошуље. Види се да му је те́жак први долазак у чувени град, где владика најрадије седи и где су толике аге и бегови, чувени са богаства и мудрости. На његову детињу душу навалио се, по свој прилици, велики камен који му стеже малено срце и цеди из њега топле и мучне сузе.

[1]) три дућана и седам механа.
[2]) певач, арнаутски трубадур.

Не занимаше га весео разговор сапутника.

И кад мујезин на танком мунарету Барјак-џамије завика подне, дечко убриса последње редове суза и окрену се назад. Погледа, погледа, нешто проговори, махну руком, па се трже и пође. Таман кад згази ногом на Рашкин Мост, некако се поносно усправи, једном руком диже штап на рамо и пуним гласом запева:

«Ој, растоке поред Сиња Мора,
Да Бог да ве пролом проломио!
Што ми оца у чету узесте,
Те остасмо ђеца сиротиња...»

Позната песма зачуди сапутнике. Они се у чуду загледаше и још се више збунише кад их малишан ведро пресече погледом.

— Ej, несрећни сине! Нека ти на добро изиде! — рече гломазан старац под фесом, на седленику.

— Гледајте чуда, људи Божји! — рече други па се прекрсти.

— Крстите га, анђели Божји! — рече трећи, примичући се да га удари.

— А што, чика-Васо? — упита дечко, и са неком демонском нервношћу, која не личаше његову ведру изразу, одмери старца од пете до главе.

— Како што, добросрећниче?! Кућу си готово на катанац затворио, а огањ у њој тек што се није утулио; ту једну краву имаш и њу данас продајеш, па ти је опет до пјесме... Нијесу ти стари тако чинили, бескућниче! Закамени, док те нијесам млатнуо овом мачугом, да ти мозак прсне по калдрми! Зар баш 'оћеш да искобиш огњиште своје и ако нијеси оцу четр'ес дана давао!.. Закамени!..

Исти се поклич зачу са свих страна. Дечко поцрвене, одскочи у страну и још злобније погледа на путнике. Загледа, загледа, па се насмеја.

— Од муке пјевам, чика-Васо. И пјевам зато што сам дуго плакао и за кућом и за мојом Сивуљом. И ти још 'оћеш да плачем. А зашто? Зар да ми помогне? Да ми се отац дигне из гроба? Јок вала!.. И више ти му ја, Божја вјера, не заплака'... Плач, вићу, не поможе... Од сад ћу да пјевам и да ће Бог да пјесма помогне... И 'оће ако Бог да!

Кад ово изусти, потрча и окупи краву другом улицом и не погледавши на своје сапутнике и суседе. Не хте, јамачно, да слуша њихове старачке придике.

— Анатема те било, дијете! — рече чика-Васа и поче да се жали на нов нараштај који неће да слуша „ни дајa[1]) ни сердара...“

Доиста се оваком детињем кораку сви зачудише.

И беше за чудо.

Младо Колашинче, Недељко, беше из чувене куће Богојевића из села Подгорја, на Ибру. Његова кућа беше богата и чувена у целој нахији. Но његов стари дед-Никола у љутњи уби неког свог суседа и умаче, како се доцније дознало, неком Вучитрнском спахији, који га с осталим својим момцима свих балканских народности одведе у Мисир у војску одметника Али-паше. Турска се тад како-тако довођаше у ред и закон беше у сили, бар за рају. Зато власт устаде, Николине синове позатвара, све имање продаде, и велика се породица ликом опаса.

Али и то беше мало. Таман власт пусти из затвора ни криве ни дужне Николине синове, удари колера и покоси велику задругу. Последњи је умр̏о, тек пре месец дана, Недељков отац и оставио сиротицу жену са четворо дечице и снаху са петоро. Година беше тешка и неродна. И они који су били са земљама, једва имађаху жита до Божића.

Сирота Ружа са јетрвом од сваке се руке довијала да исхрани сирочад; и кад је продала све што су Турци деци оставили, посла са најстаријим сином последњу краву на продају, да купи жита и ракије, како би децу избавила од глади и „поделила подушје“ своме мужу о четрдесетници...

Недељко се обрадовао што ће видети Пазар, али како му би кад га мајка, браћа и братучеди с плачем отпратише, наричући за последњом кравом... Крадом је од људи плакао све до Пазара, док напослетку није запевао, на чудо и дивљење својих суседа...

II.

Кад уђе у веома живу улицу, узе краву за поводник и слободно, не обзирући се, поведе је насумице онамо куда грећаху многи други. Тако стиже у сточни пазар, где се у кругу продаваше крупна стока. Нађе слободно место и застаде.

Трговци навалили и пазарују. Један приђе к њему и ослови га арнаутски.

— Не знам ја тако, збори нашки, па да ти кажем!

— Гледај ти крмскога сина! Колицан је, а како збори! — рече трговац смешећи се и приђе му ближе. Пошто крава, сине?

— Триста и педесет гроша! — одговори Не ељко слободно.

— А ко те научи да тражиш толико?

— Ја сăм, ага. Моја Сивуља, крста ми, ваља више, тек...

— Ћути, бре копиле, што га помињеш!

— Крста ми, ага, ваља!

— Ама ћути, крмче, да те не ударим!

Недељко би јамачно опет поновио своју просту заклетву, толико непријатну Турчину, да му не приђе један сељак и не шапну да се тако пред Турчином не ваља. Недељко се мало унезвери, али се брзо опорави и погледа агу:

— Па нећу више, ага, кад се не ваља... Само купи краву, душе ти!..

— Добро, а пошто, кажи кратко!

— Триста и педесет.

— Узми двеста, синак!

[1]) дајо — ујак.

— Не могу, ага, кад ваља више... Ти је само погледај. Видиш, пуста, колика је, па огојна — само лој, па теле... Даје пуну ведрицу млијека. Узми је, душе ти!

Трговац загледа и опипа Сивуљу.

— Узми, синак, двеста двадесет и пет!

— Мало је, не могу, агице...

— Узми кад ти вељу, немој више да зборим!

— Не бива, ага, не бива. Моја Сивуља ваља небројене паре...

— А колико 'оћеш, кажи кратко?

— Триста и педесет!

— Ах, крмски сине! Засвињио једну па једну — рече трговац љутито и пљуну. — 'оћеш ли двеста и педесет!... Држи руку — ни марјаш више. Оћеш ли?

— Нећу.

— Онда је продај другом — рече Турчин и пође.

— Купи је ти, ага, душе ти!.. Сиромах сам човек. Тако ми Бога, нана ми је рекла да је не дам, да је не дам ниже од триста гроша... Ваља барем да купим опанке и десет ока соли... Дај триста и двадесет и пет па ајер [1]) да јој видиш!

Турчин се заустави и замисли. У Недељка се очи зажариле и у његовој се млађаној души појави мисао како ће обрадовати нану и братиће што је краву продао скупо. „Вала свима ћу купити колаче, а Радисаву и Радовану бритвице и ремике...“ То га оснажи, те сам приђе трговцу.

— Узми, ага, душе ти! Ниже не могу...

Тек изусти ове речи, а преда њ се обрете Турчин са турбаном на глави, у шалварама и богатом ћурку. Отегао чибук на два аршина, а брада му повећа и сéда. Око њега много Турака, који с поштовањем стоје за њим и ћуте.

Недељко заборави на пазар и препаде се...

Овакога Турчина још није видео. Крупан, озбиљан и некако страшан, баш онакав како га је мајка некад плашила.

То беше Шајин-бег Муратагић, најбогатији и најсилнији Пазарски коленовић. По обичају он и овог дана беше изишао на пазар да види своје чивчије, њихову стоку, да разгледа како иде пазар и да когод од голаћа не отимље рајину муку, као што се то често дешава. Спазивши дечка да тргује, приђе да види, како га не би трговац преварио.

Недељко се опорави, скиде капу и приђе му руци, јер се сети да га је мајка тако учила при одласку.

[1]) Корист

— Жив био, синак! — проговори бег и поглади га господском руком по глави. — А оклен си?

— Из Колашина... из Подгорја.

— Чиј бјеше?

— Милована Богојевића.

— Николин унук, синак?

— Јесте, ага...

Бег се окрену пратиоцима и дуго им нешто говораше. Онда опет поглади дечка и настави.

— Отац ти је умр̀о, чини ми се?...

— Јесте... и стриц...

М. Кл. Црнчић

Утеха

— А зар си ти најстарији?

— Јесам.

— Па што си дошао, синак?

Недељку мало лакну и слободно исприча добром бегу стање своје куће. Не заборави да каже, како му је ово последња крава, при чему се напослетку заплака и рече да је молио једнога агу да купи краву, па неће...

Бега дирнуше детиње сузе.

— Не плачи, синак, ја ћу да је купим, — па погладивши га опет по глави, рече једном момку да поведе краву.

Пођоше.

Успут га бег упита: да ли је гладан? и купи му колача и одведе га право у мушку половину своје велике куће, где већ беху многе његове чивчије, све сами Колашинци, које је Недељко познавао.

— Би ли могао, синак, да кирицишеш?

— Би' вала, али немам коње.

Бег удари длан о длан, после чега се брзо појави његов главни ћехаја (управник добара) с којим је дуго

беседио и причао како му је спасао главу Никола Богојевић, кад су се босански бегови борили на Косову са садриаземом.

— Сједи овђена, синак, па ћеш сјутра с мојим чивчијама ноћи. Сјутра ћу ти и паре дати за краву.

И како је изненађење било за малога Недељка кад је сутра дан добио од бега назад краву, два коња под самарима да са њима кириџиште, товар жита и педесет ока ракије! Бег му каза, да ће кириџисати са његовим чивчијом Милутином, само нека га слуша и буде паметан, па ће све добро бити.

— Кажи, синак, својој мајци да Шаин-бег неће заборавити кућу Богојевића. А сад пољуби руку и срећно нека је!..

Чивчије изиђоше и поведоше Недељкову краву. Њега, по беговој жељи, посадише на натоварена коња.

— А сад пјевај, синак, свуђер! — рече му бег при растанку.

Недељко не би лен и чим изиде из дворишта, метну прст у лево ухо и звонким гласом запева, опет колашинску:

„Пазар-граде, што те људи вале: —
Да л' са злата, да ли рад бегова?"

— Аферим, синак!.. Вазда ти срећа пјевала! — рече бег смејући се и таруђи руке од задовољства што је учинио тако добро, да га благосиља, као и досле, сиротиња раја...

— Кажем ти, Милуне, да ће ово дијете савити кућу и бити домаћин. Ево моје браде, а данци су унапредак: нећемо ваља да сви помријети, но ће когоћ и виђети! значајно проговори бег, држећи се за браду.

Гр. Божовић

Путник

И. ВАЗОВ

У дубини мрачној гори
Пут је стрмен, пуст и сам;
Украј пута огањ гори —
Изумире ватрин плам.

Слабо севне, затим гасне,
Дим се вере кроз сумрак,
У висине иде јасне,
Где месечев трепти зрак.

И већ зора руди, ено,
На истоку бледи сјај,
А огњиште напуштено
У пепелу нашло крај.

Незнан путник, у сред горе,
Ноћас зажди ватре плам;
Не дочека ране зоре —
Отпутова даље сам.

Куда блуди незнан сада?
Под чијим ли је стиг'о кров? — —
Кад ноћ падне он ће тада
Да зажегне огањ нов.

У животу многе ватре
Напустио путник тај...
Све заборав зором сатре —
Он у други блуди крај...

М. П.

Византиска уметност

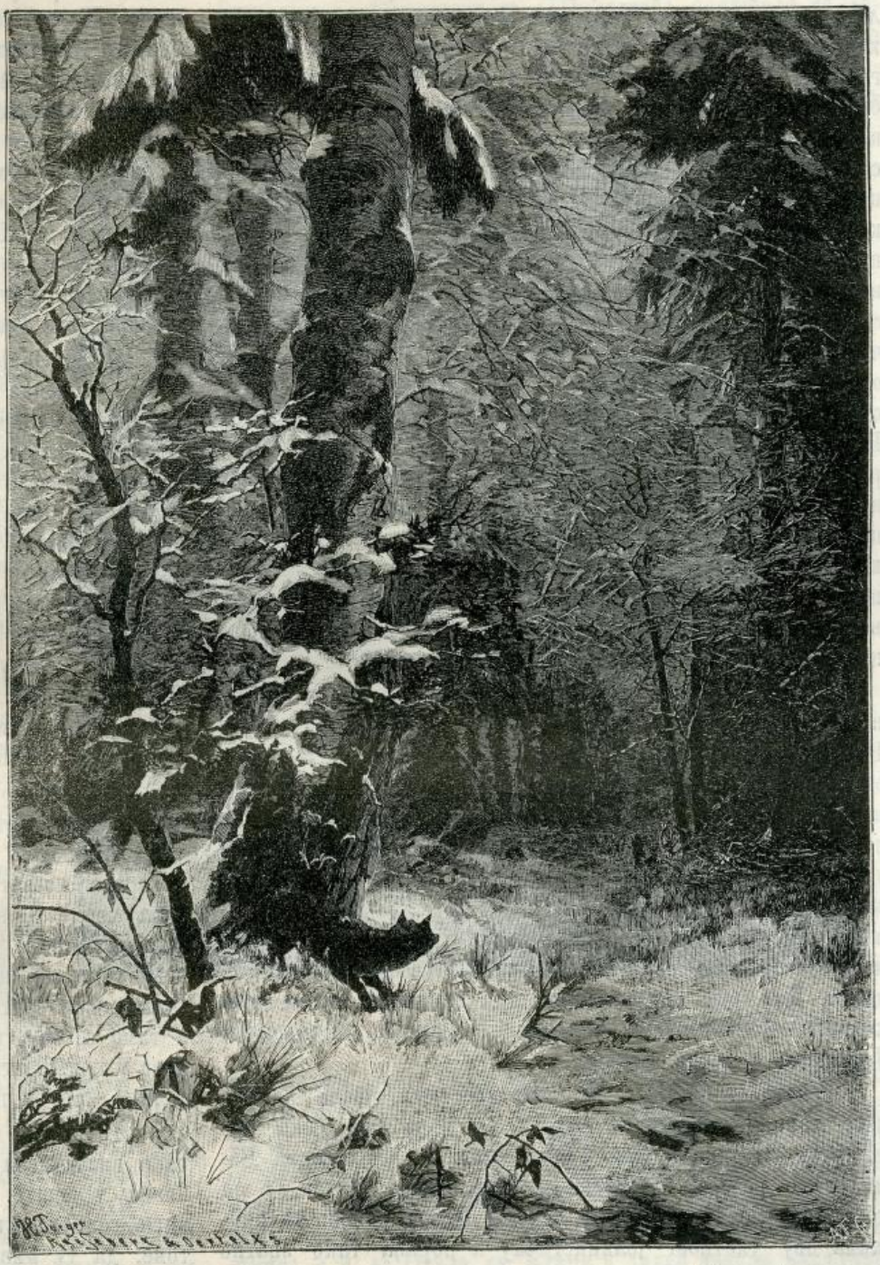
(Спис Д-ра Божидара С. Николајевића)

Особично је смело предузеће и веома трудан посао писати о једној уметности, чије је порекло још беспрекидно предмет најживљег истраживања, о чијем развоју владају подељена мишљења, о чијем утицају на уметност других народа још није одлучно изречена последња реч. Ту би требало, пре свега, дубоко проучити политичку и религиозну хисторију Византинаца и свих оних народа, што су са њима, било посредно било непосредно, ма каких додирних тачака имали; исцрпно упознати појаве, у којима се манифестовао свеколики духовни живот и једних и других; констатовати спољашње и унутрашње утицаје, који су византиској уметности позајмили њене елементе; ухватити свезу тих утицаја; аналисати њихово укрштање; одредити њихове резултате — пронићи, дакле, узроке, који су византиској уметности дали њено карактеристично обележје. Па ипак се о византиској уметности доста писало, махом некритично, у већини случајева погрешно.

Нигде се није толико грешило као овде; нигде се једном већ укорењене заблуде и предрасуде нису са више упорства подржавале, него што је то овде случај. Није ретко, да се у хисторији уметности и дан данас ствари мере једним мерилом својевољним, непровереним, случајно створеним. Тек се у последње време осећа снажан покрет, да се сва истраживања у области хисторије уметности ставе на позитивну основу. Стилска анализа, иконографија, психолошки моменат (аналогије у другим странама духовнога живота једнога народа и једне епохе) постали су основ свима озбиљним истраживањима. На тај се начин од старе школе, која је мало допринела пречишћењу појмова у хисторији уметности, јасно издваја нова школа, која на истоме пољу има да покаже позитивних резултата. За спис, о коме хоћемо да говоримо, црпени су сви подаци из извора, који припадају првој школи. За појмове о византиској уметности, који се у њему заступају, не би се с тога могло рећи, да су потпуно савремени.

Кад би данас какав немачки студенат изишао пред једнога доцента хисторије уметности на каквоме немачкоме универзитету са захтевом да га уведе у литературу, у којој је реч о хисторији византиске уметности, он би на првоме месту добио списак читаве једне серије чланака и опсежних монографија, на којима стоји записано у научноме свету добро познато име Јозеф *Стжиговски* (Strzygowski). За тим би се редала имена Millet, Choisy, Wickhoff, Покровски, Ајналов, Bertaux, Goldschmidt, Haseloff, Swarzenski, Vöge, Tikkanen, Gräven, Venturi, Schlumberger, Diehl и т. д. Све су то имена, која са хисторијом византиске уметности стоје у мање или више тесној свези, а све поузданога, што се данас о византиској уметности зна, варочито о пореклу њену и о њену утицају на Запад, налази се једино у делима овога или онога од побројаних писаца. Аутор Византиске Уметности, која је предмет овога приказа, није се нигде користио резултатима ових озбиљних радника. Он игнорује све што је у последње време о византиској уметности публиковано, ма да су баш ти последњи радови од највећега значаја за хисторију ове уметности. Данас не би смео рачунати на успех ниједан рад о византиској уметности, за који би узаман били написани толики списи од неоспорно битне вредности. Ми ћемо покушати да ово одмах докажемо.

Х. Трегер — Тета-Лија

Писац вели: Рана хришћанска уметност била је претеча византиској уметности. Говорећи о њој, он наводи само она уметничка дела, што су у Риму постала. Старохришћанска је василика копија античке-римске-василике. Основни план њен приказан је у једној фигури, која је типична за римску василику. Као примери за старо-хришћанску василику наводе се само василике у Риму. Кад је Константин Велики пренео столицу у Византијум, он је Нови Рим у свему удесио према вечноме граду на обалама Тибра. „Константинова генерација била је још донекле у стању, да у Новом Риму остане на културно-уметничком пољу верна прошлости и да бар за време *свога* битисања обезбеди колико толико преимућство оним уметничким типовима и облицима, који је окружаваху у староме Риму и који јој се као неодољива успомена наметаху и у новом завичају. Отуда су готово све цркве, које је Константин подигао са својом побожном мајком Јеленом у Цариграду и другим градовима, још увек по плану старо-хришћанских василика (изузетак чине његове цркве на Истоку....) и само у толико под утицајем источњачким, што су поједини делови раскошније и више искићени“ (стр. 9.) *О пореклу византиске василике овде се*, истина, нигде изрично али ипак *довољно јасно заступа гледиште оних аутора, који су овоме спису послужили као извори.*

Са овим се гледиштем из основа не слажу ресултати, до којих је Стжиговски дошао. Порекло хришћанске ва-

силике и цркава са централном диспозицијом ваља тражити на Истоку. *При објашњењу развитка старо-хришћанске уметности не сме служити као полазна тачка Рим, већ јелинистички Исток.* Отуда су нови хришћански архитектурни системи пренети у Рим. Никако се при томе не сме усвојити спонтани развитак античке уметности. Погрешно би било схватити развитак античке уметности тако, као да се јелинска лепотица удала за Рим, па онда у тријумфу прошла кроз Оријент. Чиста, мирисна Психе Јеладе беше од увек окружена наследним непријатељима, који жудно пружаху руке, да је обгрле и удаве. Док организам лепога детета бујаше у пуној снази, нису могли ови непријатељи, што бодрим оком на њу пажаху, добити власти над њом. Тек када их Јелада потражи у својој сопственој земљи, добиће они прво утицаја, за тим моћи, најзад победу. Преокрет, који се у области уметности даје констатовати у позно римско доба, има се протумачити продирањем Истока на супрот Јелади. Што ми зовемо византиском уметношћу, то је стари Оријент, то је победа седог Ахасвера над лепотом Јеладе и импозантном величином Рима. Стжиговски нарочито наглашава снагу ове оријенталске бујице што све већма расте. Он је посматра саму по себи и у оквиру позне јелинистичке уметности. На супрот сиромаштву облика на Западу: на Истоку се развијају врло рано (делом пре Константина Великог) поред засведене василике оригинални типови октонога, цркве централнога распореда са обликом крста, са обликом листа детелине. Црква Св. Софије у Константинопољу постаје изукрштањем ових типова, а развој позније византиске архитектуре почива на даљем усавршавању цркве централнога распореда са обликом крста.[1])

Константин не беше изабрао место за оснивање новога средишта царства за то, што је имао потребу да Рим препесе на Исток. Он је, на против, хтео да се ослободи Рима. Уз то беше и других узрока. Исток стаде мало по мало тако добијати превагу над Западом, да Рим поче лежати изван сфере тадашњега света. На место Рима улогу вођа узима Исток. Византијуму треба тражити постојбину у Малој Азији. Из Ефеса и осталих јелинистичких културних центара Мале Азије црпе он на првоме месту своју снагу. За тим долазе Антиохија и Александрија. Иза ових метрополâ позногa античкога света лежи колевка оријенталских утицајâ — Сирија, Кападокија, Јерменска и стари Египат.

Уметност остаје и за прва три века после Христа исто тако јелинистичка као и за прва три века пре Христа. Разлика је само у томе, што од Александра Великог до рођења Христова Јелада осваја Исток, а од тога доба до Константина почиње Исток поново да прожима ову уметност јелинистичку и пораћа тако знатне локалне разлике. Мала Азија је још једнако проникнута прехришћанским јелинизмом; Сирија и Египат (делом) почињу усвајати оријенталске форме. Рим само прима од ових области, а ништа им не даје. Он бива прво потпуно јелинизован; јелински дух утицајем римске културе добија у току времена локалних нијанса, које избијају јасно на видик. Ну у колико Исток добија већма маха, у толико улога Рима постаје све то незнатнијом.

Ове мисли потврђује Стжиговски обилним материјалом, прибраним са ревношћу, која изазива страхопоштовање. У прилог теорије Стжиговскога снажно говори и та околност, што се појаве, које је он за уметност констатовао, потврђују истим појавама у области језика и књижевности, права и политике. Мала је Азија, према Харнаку, у преконстантиново доба била хришћанска земља *κατ ἐξοχήν*. Томе је допринело двоје: Јелинизам беше овде добио форму, која га је нарочито чинила приступним Хришћанству, а беше и провинције, које беху њиме врло мало додирнуте, те с тога, што имађаху једну веома слабу културу, беху свеже земљиште за хришћанске идеје. Пренашањем престонице на Исток сачувао се и појачао јелинистички карактер цркве. Вођство предузе мало-азијски а не египатски јелинизам. Тамо беше главно седиште хришћанске цркве у почетку IV века. Константина су његови утисци из Мале Азије пратили у Галију и допринели одлучноме кораку, који је за хришћанску цркву био тако спасоносан. Данашња грчка црква је црква Цариграда и Мале Азије, или управо Мале Азије. Сâм Цариград је на првоме месту црпао одавде своју снагу, а затим из Антиохије. Па и у Риму за прва два века хришћанство беше грчко.[2])

Исти Оријенат, који је, прожет јелинским духом, постао колевка византиского стила, постаје на Западу Европе, утицајем германскога духа, колевка романскога. Марсељ, Равена, Милано, који од ваикада стајаху у непосредној свези са Истоком, постају бедем који Север одсеца од Рима, а са Истоком везује. Преко њих продиру на Запад облици оријенталске уметности (нарочито архитектуре) и на новоме земљишту добијају облик романскога стила. Поплава Запада од египатских, сирских и мало-азиских монахâ доноси собом и распрострањење оријенталских уметничких облика. Исто цветање, које Оријент пораћа на Босфору у друштву са Јеладом, ствара он на Северу утицајем германскога духа. На овај се начин разрешава и мучни проблем о пореклу романскога стила.[3])

Као што овај сумарни преглед показује, све су то крупни резултати, до којих је Стжиговски дошао.[4]) О њима би морао водити рачуна и један човек, који тек намерава посветити се изучавању византиске уметности. Заслужноме се научнику с тога чини веома велика неправда, што се у овоме списку потпуно игнорује. Ништа, међу тим, не изгледа природније од ове теорије, коју Стжиговски заступа. Колевка хришћанства је на Истоку и тамо се има тражити постанак и образовање свих типова у хришћанској уметности. Василика је тамо постала, а тако исто и црква са централним распоредом.

Други је недостатак овога списа, што се у њему рâна византиска уметност идентификује са источном уметношћу у опште. То, истина, чине и други, ну њих на то више гоне практички обзири. Поред тога они су свесни о томе, да ту има неке разлике. Што се човек дубље бави византиским питањем, у толико му се већма намеће осећање, да се уметност Истока не може као једна недељива целина ставити на супрот уметности Запада, већ се има схватити у неколико група. Ми смо већ, излажући теорију Стжиговскога, нагласили однос Византијума према Малој Азији, Антиохији, Александрији и према провин-

[1]) Упор. O. *Wulff* (Byz. Zeitschritt XIII. стр. 566.) који заступа посебно гледиште у овим питањима.

[2]) *A. Harnack* Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten. Leipzig 1902.

[3]) Колико се мало слути у нашем списку о овим резултатима, сведочи јасно овај пасус: „Доцније, кад је романски стил, као излив чисто германскога духа, освојио западну архитектуру, тај је утицај (т. ј. утицај византиски у Немачкој) наравно ишчезао.“ (стр. 56.)

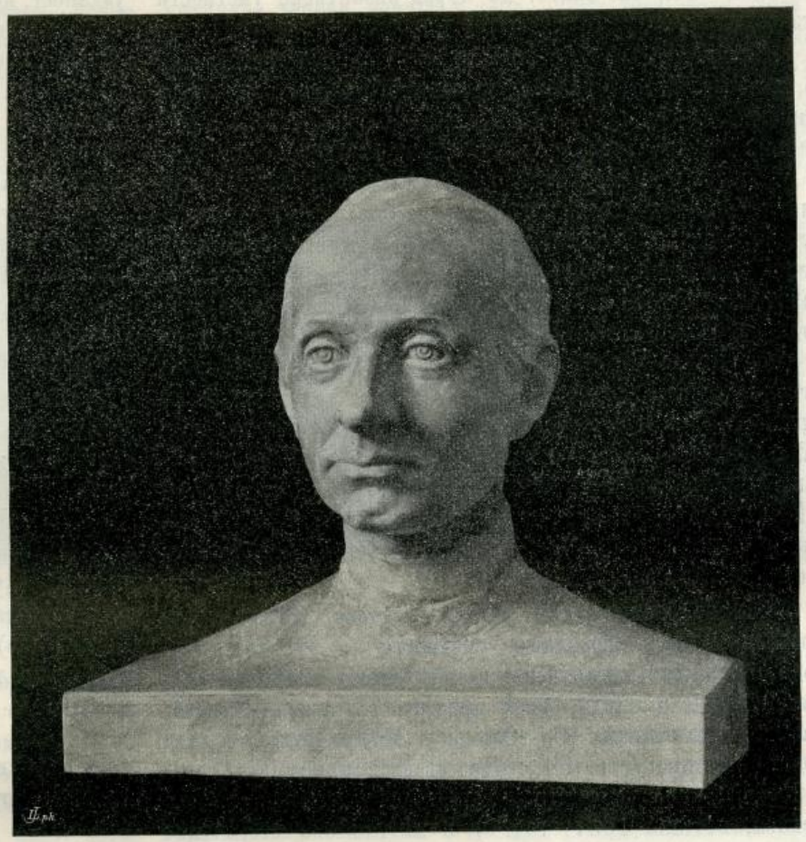
[4]) Упор. *Strzygowski* Orient oder Rom; Kleinasien ein Neuland der Kunstgeschichte; Hellas in des Orients Umarmung; Byzantinische Denkmäler.

цијама што леже у залеђу ових јелинистичких центара, а колевка су оријенталских утицаја. Ефес стоји у непосредној вези са Византијумом и Салоникием, у Антиохији се укрштају јелинистички и сирски утицаји, у Александрији јелинистички утицаји са утицајима старе египатске културе. У залеђу Мале Азије и Антиохије цвета сирска уметност, у залеђу Александрије развија се коптиска.[5]) Не може се никако одобрити поступак једнога аутора, који све те очевидне разлике обухвата једним именом „византиска уметност", а за то не наводи никака оправдања. Ова се уметност, на против, ограничава само на једну извесну област, која према осталим областима на Истоку не стоји сасвим изоловано, ну при свем том показује локалних нијанса. Отуда бисмо рекли, да се изразу „византиска уметност" даје сувише пространо обим, кад се и уметнички споменици у Равени, о којима се у спису говори, крсте као византиски. Василике у Равени показују с једне стране великих разлика према василикама у Риму, а с друге стране фрапантних сличности са сирским василикама. Сан Витале, који писац зове „најсавршенији пример *византиских* цркава с централним планом", један је од најречитијих примера цветања оријенталске хришћанске уметности на земљишту Италије у времену између Константина и Јустинијана.[6]) Велике октогоне цркве IV века у Сирији и у Малој Азији дају нам најјаснија упута, где треба тражита прототип равенске октогоне цркве. Чувени октогон у Антиохији, не мање познати октогон у Ниси, многобројни октогони у Малој Азији дају нам права да констатујемо, у погледу на Сан Витале, непосредне утицаје Сирије и Мале Азије на Италију и на Запад. У овоме нас утврђује и неоспорни факат, да је Равена стајала у живоме саобраћају са Истоком. За прва четири века беху сви епископи у Равени порекла сирског.[7]) Моћна колонија Сираца и других оријенталаца заузимала је у Равени видно место. Стжиговски се не устеже, да Равену назове побочном насеобином *антиохиске* уметности.[8]) Позната катедра Максимијанова са рељефима изрезаним у слоновој кости, која се у нашем спису спомиње као византиски споменик, врло је вероватно производ уметности антиохиске (Millet је приписује атељеима Египта), као што и извесне црте у спољашњем украсу равенских цркава налазе својих паралела у Антиохији.

Исто тако није тачно, што се познати Равулин кодекс из Лаврентијеве библиотеке у Фиренци ставља у ред раних византиских споменика. Сирски текст, као и друге особине, чине га несумњивим производом сирске уметности.

Јеванђеље из Росана (у нашем се спису зове погрешно Розано место Росано) т. з. Codex purpureus Rossanensis несумњиво је производ каке оријенталске школе у Азији (у Малој Азији или у Антиохији),[9]) није, дакле, византиски споменик. То исто вреди и за (минијатурама овога јеванђеља веома сличне) минијатуре бечкога *Генесиса*.

Далеко би нас одвело, кад бисмо и за мозаике у равенским црквама стали доказивати друге, а не византиске утицаје. О познатим мозаицима у Сан Витале, где су представљени жртва Авеља и Мелхиседека, за тим Гошћење трију анђела Аврамом и жртва Аврамова води се и дан данас један веома интересантан спор. У Византиским Споменицима од Стжиговскога (III свеска) покушало се доказати, да су ови мозаици манифестација византискога духа у Равени. Покушај је несрећно испао за руком. Сви се докази ломе о несумњив факт, да је у овим мозаицима

Р. Валдец Д-р Фрањо Рачки

илустрован канон једне литургије. Садашњи канон римске литургије гласи: Supra quae propitio ac sereno vultu respicere digneris et accepta habere, sicuti habere dignatus es munera pueri tui iusti *Abel* et sacrificium patriarchae nostri *Abrahae* et quod tibi obtulit *summus sacerdos tuus Melchisedech* (sanctum sacrificium immaculatam hostiam) и т. д. Отуда су Kraus и други извели закључак, да је у овим мозаицима илустрован канон римске литургије. На тај би се начин потврђивао утицај римски на супрот утицају византиском. Ну канон римске литургије поуздано је био друкчији, него сада што је, у доба кад су ови мозаици постали. У анамнеси литургија источне цркве не помиње се пак Мелхиседек. Ни у литургији Василија Великог, ни у оној Јована Златоустог, ни у литургији александриској, ни у оној Св. Јакова, ни у коптијској[10]) не помиње се нигде на овоме месту Мелхиседек, док се он у канону римске литургије тако рећи демон-

[5]) Исто тако постоји и национално египатско хришћанство. Упор.: J. *Leipoldt* Schenute von Atripe und die Entstehung des national — ägyptischen Christentums Leipzig 1903. Исто се даје доказати за Сирију, централну Малу Азију и Јерменску.

[6]) Упор. *Strzygowski* Kleinasien стр. 102, 185; Byz. Denkmäler III. стр. XXIII.

[7]) *L. Brehier* Les colonies d' Orientaux en Occident (Byz. Zeitschrift XII.) стр. 9.

[8]) *Oriens christianus* II (*Strzygowski* Antiochenische Kunst).

[9]) *A Haseloff* Codex purpureus Rossanensis 1898.

[10]) *Swainson* The greek liturgies London 1884. стр. 79., 92., 219., 252., 253., 260., 261., 359., 361., 372.

стративно назива summus sacerdos. Тешко би се, према томе, могло усвојити мишљење, да је овде илустрована анамнеса византиске литургије (молитва при проскомидији). Како много штошта у мозаицима из Сан Витале буди успомену на гласовитога епископа Миланскога Св. Амвросија и оно доба, када је Милано играо веома видну улогу у хришћанској цркви, то нам се чини, да су ови мозаици постали под утицајем литургије, која је у Равени могла бити у обичају.[11]) Ова је, можда, комбиновала у себи римски начин са оним у Милану, који је био несумњиво оријенталски.[12])

Правилније би, дакле, било, да су *оријенталски* утицаји на уметничке споменике Равене нарочито наглашени. Читалац би требао знати, да поред византиске уметности егзистују и друге оријенталске уметности.

Осим питања о пореклу византиске уметности веома је важно питање о утицају византиске уметности на друге народе, а специјално на уметност Запада. Овоме есенцијалном делу тако зв. византиског питања поклоњено је у спису, о коме говоримо, веома мало пажње. Тиме се чини неопростни грех уметности, о којој је реч у поменутоме спису, јер ништа не говори јасније о вредности њеној, као њени утицаји на уметност Запада. Писац је нашао за потребно, да у непуних седамнаест реда само додирне ово питање. Па и ту ће се наићи на тврдњу, да је дом Карла Великог у Ахену византиска грађевина. Огромни утицај индустриских уметности византиских на уметност Запада није удостојен ни спомена. Читалац неће наћи обавештења, да се германске минијатуре 12. и 13. века не могу разумети без познавања византиске уметности, да је цео италијански дученто једино разумљив утицајима њеним, да су ови утицаји осетни и код једнога Ђота и Никола Пизана.

Ми не бисмо рекли, да су и путеви, којима су се кретали утицаји византиске уметности на уметности народâ најближих византиској цркви, свугде правилно обележени. Писац тврди, да су прве руске цркве из X века, као што беху црква Св. Софије и Мајке Божје, зидали грчки мајстори (стр. 54.). Пре свега је црква Св. Софије у Кијеву, која се сматра за мајку свих старих руских цркава, постала 1037. год.[13]) а за тим она стоји тако близу цркви у Мокви (у Јерменској, постала тобож пре 957. год.) да би се пре могло помислити на какога архитекту јерменског или грузијанског, него на византиског. Архитектура у Сирији (северни део њен) и у Кападокији могла је преко Јерменске (чија архитектура цвета у X веку) утицати на старе руске цркве. То сведоче и оригиналне цркве у Владимиру и Суздаљу са њиховим аркадама на фасади, које су за тим, пренете Фјоравантијем на катедралу Собор Успенскиј у Кремљу, прешле и у новоруску архитектуру.[14])

Питање о пореклу византиске уметности и о њену утицају на Запад чине суштину т. зв. византиског питања. Оно је, као што смо већ показали, једним делом друкчије схваћено, него што би се према најновијим резултатима могло очекивати, а највећим делом није ни дотицано. Много је лакше било изнети резултате, који се тичу оне епохе византиске уметности, о којој смо добро обавештени. То је доба које настаје после иконокласме. Ну и ако су византиски споменици ове периоде данас добро познати, ипак читалац неће у нашем спису нигде наћи обавештења, шта је карактеристично обележје византиского стила. Нигде није истакнута разлика која дели споменике вајарске и сликарске рâне, средње и позне уметности византиске (frûh —, mittel —, spätbyzantinisch). Ова разлика, нема сумње, постоји, и за то се не може оправдати, што се на пр. у једном истом одељку говори о минијатурама из старо-хришћанске епохе и о емаљима из доба цветања византиске уметности (одељак VII).

Свугде у овоме спису, где би уметничке споменике ваљало подврћи стилској анализи, осећа се извесна непоузданост, неодређеност, несистематичност. Писац каже, како би занимљиво било пратити све мене, кроз које је пролазила конструкција византиского кубета, док се није усавршила. У прво је доба, према њему, кубе почивало непосредно на цилиндрастом зиду (тамбуру), па се тек доцније, у почетку VI века, дошло на мисао, да се кубе постави на лукове, који ће бити разапети између четири снажна ступца (пфајлера). Троугласта празнина испод кубета испуни се зидом (т. зв. пандантиви). Овај систем „кубета на пандантиве“ налазимо већ на неколиким византиским црквама у Сирији (на пр. црква Св. Ђорђа у Езри), али он није нигде тако конзеквентно изведен као на цркви Св. Софије у Цариграду. Њено је кубе остало образац за сва времена, па се чак и италијански ренесанс њиме користовао (као катедрала у Фиренци) (стр. 12.).

Из ових излагања пишчевих даје се одмах запазити, да основна црта при конструкцији кубета није уочена. Тамбур се јавља и у позније доба, с тога је веома незгодно истицати, као да је њега било само на првобитноме ступњу. Уз то није он увек био цилиндрична облика, а кубе (односно калота) је могло само непосредно (а не и посредно) на њему почивати. (Ствар не мења ништа, што је прелаз тамбура у калоту по некад обележен). Чини нам се, да је пандантифе незгодно звати зидом, као што је то овде учињено. Црква у Езри има конично кубе које почива на тамбуру, а не непосредно на пандантифима.[15]) Отуда то није исти систем „кубета на пандантифе“, као код цркве Св. Софије.[16]) Доста је незгодно, исто тако, доводити у свезу кубе Св. Софије са полигоним кубетом на катедрали у Фиренци.

Кад је реч о конструкцији кубета, онда се мора нарочито истаћи двоје: проблем да се кубе са његовом кружном основом стави на четвороугаони или полигони басис и проблем да се обезбеди солидност конструкције кубета, нарочито у случајима, где је пречник његов био великих размера. Ова су два проблема беспрекидно занимала византиске архитекте, те је од веома великога значаја пратити, како су их они решавали.[17]) Разлика познијега византиского кубета од кубета из раније периоде византиске уметности објашњава се начином, на који су ови проблеми разрешени. Ми ту разлику не видимо у овоме спису нигде истакнуту.

Због непознавања разноврсних типова цркава на Истоку није ни Св. Софији одређено тачно место које заузима међу њима. Пустимо Стжиговскога да нас о томе обавести: „Остаје да одговоримо на питање, како се даје

[11]) Упор. *Duchesne* — Origines du culte chrétien 1889.

[12]) Упор. и тумачење од V. *Schultze* Byz. Zeitschrift XIII стр. 292 под. 5

[13]) *Strzygowski* Kleinasien стр. 176.

[14]) На истоме месту стр. 233.

[15]) *Strzygowski* Kleinasien стр. 96.

[16]) Упор. *Choisy* L'art de bâtir chez les Byzantins.

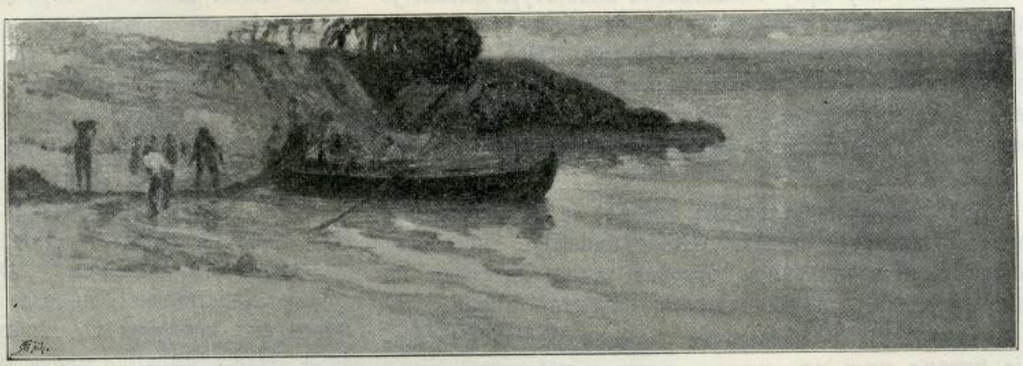
[17]) Упор. наш приказ у *Новој Искри* 1903. март и април (*Reber* Die byzantinische Frage in der Architekturgeschichte) и *Choisy* (цитирано горе).

наместити велика Софија из Цариграда између василике са кубетом (Kuppelbasilika) и цркве са кубетом плана у облику крста (Kreuzkuppelkirche), између типа јелинистичког и омиљеног византиског типа? Ја сам њу већ пре много година као и Св. Сергија и Вакха и Сан Витале назвао духовитим разрешењем проблема, мање практичне него теориско-спекулативне природе. Никад ми није падало на ум, да развитак византиске архитектуре, свесне о своме циљу, отпочнем са Св. Софијом. Ну то би се, доиста, могло учинити са добом Јустинијановим и са усвајањем типа цркве у облику крста а са кубетом (Kreuzkuppelkirche). Црква Св. Софије има са њом непосредно исто тако мало посла, као и са василиком са кубетом (Kuppelbasilika). Она, на против, црпе из свих у хришћанској архитектури дотле заступљених праваца. У оно доба, као и при подизању храма на Акрополису или при подизању цркве Св. Петра, беше се породила тежња, да се на пољу монументалне архитектуре створи нешто необично. Архитекте је са свију страна напред потискивала једна величанствено набујала струја, те се беху упознали са резултатима, до којих се беше дошло у круговима разних великих градова на Истоку. На тај начин створише грађевинари Јустинијанови једно дивно тотално дело.

„Обично се узима, да су архитекти Св. Софије узели за полазну тачку Св. Сергија и Вакха у Цариграду, па су овај тип оштроумно комбиновали са великим дворанама римских терама сличним т. зв. василици Константиновој (Дехио). Још је даље отишао Ривоира, који Софију доводи непосредно из Рима и из ових дворана у термама. Ја се дивим величанствености ових дворана и не могу им данас на Истоку ништа упоредо ставити. Али ко нам опет каже, да купатила у Александрији и у Антиохији нису показивала бар исто тако значајне грађевине на сводовима? Ја сам уверен, да ове дворане у термама Истока имађаху над римским конструктивно у томе преимућства, што..... већ и кубе примењиваху, а у споредним просторијама показиваху не само просте ротунде и октогоне, већ и са унутрашњим редовима стубова. Ја држим, у опште, за могућно, да је облик Св. Софије био већ припремљен у овим термама јелинистичког Истока, да је управо у једној од терама у Цариграду... био већ достигнут конструктивно тип Св. Софије. На основу данас очуваног и познатог материјала на пољу црквене архитектуре даје се од прилике ово рећи:

Св. Софија показује један корак даље преко покушаја на пољу ротунде и октогона, какве смо упознали у Малој Азији и у Сирији: то је квадратом затворена ротунда у Босри, Езри и Св. Сергију и Вакху, ну преполовљена. Између обе половине уметнута је василика са кубетом; у распореду оба полукубета према средњем главном кубету огледа се утицај сирско-египатскога типа, типа трансверзално постављеног брода са кубетом (Kuppelschiff).... У начину, како су споредне просторије засведене, показује се почетак ка рашчлањењу цркве у облику крста а са кубетом...“ [18]) После ових редова, ваљало би прочитати оно, што се о Св. Софији у овоме спису, о коме говоримо, износи, па да се човек увери, колико је ствари од битне вредности ту пропуштено.

Ни у хисториском развитку миниатура и мозаика није уочена основна црта. Ми ту, као и у византиској скулптури, можемо констатовати два типа: један у коме су античке реминисценције још јаке и други хијератичан, схематичан тип. Нигде се ова разлика не може тако јасно пратити као на византиским скулптурама од слонове кости. Узмимо на пр. рељефе, у којима је илустрована т. з. *Δείσις*. На једним рељефима још једнако античка поза, одело античко, све пуно живота, уз то цела сцена стављена под један балдахин; на другим рељефима одело није више античко, типови немају у себи ништа античкога, коса и брада су друкчије третирани неко на првим рељефима (тамо античке витице, овде развученост у третирању). Све је без живота и схематично. Балдахина нема. Ова се два типа дају јасно издвојити и у целој иконографији византиској. Како се дају објаснити ове разлике? Оба нам је типа могућно пратити тек од 10. века, те је с тога решење овога питања знатно отежано. Могло би се слутити, да је први тип био заступљен још пре иконокласме, а да се други пораћа тек после ње. Ну ми смо склони, да ове разлике објаснимо тиме, што ни један ни други тип нису оригинални, већ први стоји под утицајем античке, други под утицајем сирске уметности. Балдахин, који се над фигурама подиже, сведочи о снажноме осећању статуе, која чини језгро античке уметности. У другоме се случају дају констатовати неке карактерне особине сирске уметности. У сцени *Δείσις* стоји Јован Крститељ лево од Христа на рељефима, што показују античке утицаје, а десно код оних других рељефа. Код Сираца се пише с десна на лево, отуда и овде обрнут распоред у фигурама. И за минијатуре и за рељефе од слонове кости употребљавају се, дакле, обрасци који су раније створени. Они су махом реплике изгубљених прототипова IV и V века. Од њих једни стојаху ближе античкој а други ближе оријенталској уметности.

М. Кл. Црнчић — Рибари

У псалтиру, који писац приписује *класичној* школи (другу зове *манастирска*) налазимо и минијатура са несумњиво оријенталским утицајима, тако исто и у Проповедима Григорија Назијанског. То показује, да је миниатор био еклектичар: за једне сцене узео је он мотиве античке, за друге оријенталске. Ваља се сетити, да се и свеколика књижевност византиска одликује овим еклектизмом, компиловањем, у коме су, изгледа, Византинци остали ненадмашни.

[18]) *Strzygowski* Kleinasien стр. 133., 134., 135.

Аскетски дух, којим је прожета хришћанска религија, несумњиво је, било посредно било непосредно, био од утицаја и на уметност византиску. Тешко би пак било веровати, да је код оних уметника, што стоје под утицајем античке уметности, било мање ортодоксије, него код оних других. Производи *класичне* и *манастирске* школе, како их писац зове, не би се могли објаснити тиме, што су њихови творци били прожети више или мање аскетским духом.[19]) Минијатурâ, које не стоје на висини праве уметности, наћи ће се свугде где уметност стоји на ниској ступњу. У томе су погледу веома поучни споменици коптиске уметности. Писац, у осталом, јако прецењује и уметничку вредност минијатура у проповедима Григорија Назијанског и у псалтиру Париске Библиотеке (№ 510.).[20])

Требало је, дакле, на првоме месту истаћи одсуство оригиналности у минијатурâ византиских; подражавање ранијим обрасцима, од којих једни стоје близу античкој, други близу оријенталској уметности; за тим еклектизам, компиловање које је карактеристична црта и у другим странама духовнога живота византиског.

Као основну црту византиских минијатура ваљало је истаћи илузионизам, колористички елеменат на супрот пластичноме елементу западних минијатурâ. Овај илузионистички карактер византиских минијатура обезбедио је овима преимућство над западним. С тога су оне биле у великом уважењу код уметникâ на Западу и од огромнога утицаја на њих.

Код мозаика византиских требало је истаћи триумф стила са златним позађем (Goldgrundstil), упрошћење орнаменталне полихромије, огроман утицај литургије на мотиве мозаика и илузионистички карактер њихов.

Најосетнији је недостатак овога списа, што најглавнија питања нису ни дотицана и што се у оним стварима, о којима се већ говори, показује огромних празнина. Ваља имати на уму, да је од двадесет и седам листа овога дела једва једна половина посвећена искључиво уметности. Да су изнети само резултати, па би за једну тако пространу област, кака се отвара испитиваоцу византиске уметности, овако тесан оквир, какав је овде употребљен, био и сувише недовољан. Писац одмах у почетку обећава, да ће се раном хришћанском уметношћу *у ширим потезима* позабавити. Међу тим он не говори ништа о катакомбама, о мозаицима, о саркофазима, о диптисима, о скулптури ове периоде. У питању о хришћанској василици он се и не дотиче најглавнијих мишљења о њену постанку.[21]) О разноврсним формама, у којима се на пространој области хришћанскога света хришћанска василика јавља, нема ту ни помена. Црква са централним планом није удостојена ни једне речи, и ако она, на Истоку par excellence заступљена, игра значајну улогу у византиској архитектури. О разлици између цркава на Истоку и на Западу читалац ће овде узаман тражити обавештења. О византиским скулптурама од слонове кости ту се скоро ништа не говори. Ово је, међу тим, једна од најинтересантнијих грана византиске уметности. Остали су споменици у току векова мање више измењени, те их данас не можемо више студирати у првобитном облику њихову, док је скулптуре од слонове кости сама природа њихова чувала од трансформација. Спис би, несумњиво, био поштеђен многих и многих стереотипних фраза и lieux communs, да је било говора о византиским ковчежићима са рељефима од слонове кости. О разлици између византиских псалтира и оних на Западу није ништа говорено, и ако у немачкој литератури има одличних радова на овоме пољу.[22]) Однос византиских минијатурâ према онима у Германији није ниједном речју дотакнут,[23]) а само је напоменуто, да је византиска уметност утицала и на Италију.[24]) Док се најосновније ствари тако прећуткују, неке једва спомињу, а ниједне од њих исцрпно не третирају, дотле се легенди о цркви Св. Софије посвећује скоро читава једна страна, а фантастичноме опису царске палате[25]) цео један лист.

Овим ни у колико није исцрпена листа недостатака овога списа. Многа су тврђења у њему нетачна. Атријум се хришћанске василике ту на пр. зове „једна пространа четвороугаона *дворана*“ (стр. 7.). На страни 46. стоји: „Мозаици у кубету манастира у Св. Луки у Ливадији постали су у X веку, а за остале мозаике и фреске ове епохе знамо само по описима хроничара.“ При томе се превиђа, да су нам осим Св. Луке у Фокиди из XI века (а не из X) очувани мозаици у Св. Софији Кијевској, у Неа Мони на Хиосу, у Дафни код Атинâ и т. д. Веома су нејасне ове реченице: „Отуда су *готово све* цркве, које је Константин... подигао у Цариграду и у *другим градовима* још увек по плану старо-хришћанских василика. *Изузетак чине његове цркве на Истоку. У већине* је основни план био централна облика...“ (стр. 9.). За равенске василике вели писац, да су споља скромне и неукрашене. Ако слепе аркаде, лизене, лучне фрисове писац рачуна у архитектурне украсе, онда његова тврдња није тачна.[26]) За мозаике у S. Аполинаре Нуово стоји записано: „У средњем броду, над луковима од аркада, протеже се дуг ред младих светитељака...“ Међу тим, процесија светитељака предвођених трима краљевима, што иду на поклоњење Исусу и Марији, представљена је у мозаику само на северној страни средњега брода, док се на јужној страни износи процесија мартира, који се приближују Христу. Нетачно је, што писац каже, да су мозаицима у Сан Витале предмет церемонијалне слике. При томе се, несумњиво, имају на уму само два мозаика. Владика Максимијан је при томе представљен само на мозаику са Јустинијаном, те је с тога незгодно речено, како Јустинијан и супруга му Теодора у присуству владике Максимијана подносе цркви дарове (стр. 26. и 27.).

Спис је писан лаким стилом. Реченице се ређају неусиљено једна за другом и чине пријатан утисак. Писцу је свугде пошло за руком, да своје мисли изнесе у лепом облику. Оно што Беклин зове „das Grossdecorative“ осећа се на свакој страни овога списа. Штета је само, што се

[19]) Писац, у опште, схвата иконокласму као борбу калуђерства и ортодоксије против просвећених људи и владалаца (стр. 39.) Упор. мишљење L. *Brehier* La querelle des images 1904. Клице спора око икона леже још у врло раном обожавању икона: отпор на далеко раширених Јевреја, оштри напади неких црквених писаца, утицај Ислама, непријатељско држање Сираца и Египћана, уз које пристајаху Копти и др. Ове латентне клице нису избиле на видик народом или византиским клиром, јер међу овима беше само неодлучних противника, изложених утицајима са стране. Није ни војском, јер је спор око икона управо спречио реформну политику. Покрет су изазвали теолошки узроци, који су тада вршили данас готово непојмљив утицај и владаоци сирскога порекла. (Byz. Zeit. XIII стр. 534.).

[20]) Упор. *Wickhof* Wiener Genesis. Wien 1895.; и *Tikkanen* — Die Psalterillustration im Mitellalter.

[21]) *Витинг, Краус, Дехио* нигде се не цитирају.

[22]) *Goldschmidt.* Der Ablani-Psalter. *Tikkanen* и др.

[23]) Упор. изврсне радове: *Haseloff* — Eine thüringisch — sächsische Malerschule и т. д. и *Swarzenski* Die Regensburger Buchmalerei.

[24]) *Venturi* у својој Storia dell' arte italiana II говори о овим утицајима од стр. 353. до стр. 673.

[25]) Писац се при томе није користио делом. *L. de Beylié* L' habitation byzantine 1902.

[26]) Vide *Rivoira* Le origini della architettura lombârda 1901. фигура 10., 13., 53., 54., 59. и т. д.

под лепом формом крије махом нетачна садржина. „Хришћанство се зачело у доба, када је *једна пространа цивилизација била на заходу*“ (стр. 1.). За век Августов и Тиберијев не би се смело тако што тврдити. „Речита проповед Св. Павла у Атини, испред кипа једне Афродите с Милоса...“ (стр. 2.). Откуда Афродита Милоска у Атинама? Писац је уз то свугде готов да усвоји недовољно проверена мишљења и да необично лако решава најзаплетенија питања. Читалац је с тога принуђен да застане скоро на свакој реченици и да се по хиљаду пута с правом запита: за каку је публику писан овај спис?

Влад. Р. Петковић

Позив

Мрнару сиједи, поведи ме журно
Кроз то сиње море и пучине плаве,
Твоја лака лађа и бијела једра
Моју душу пуне чежњама и жељом...
Ах, ја бих далеко, бескрајно далеко,
Тамо где још нико никад није био,
Тамо где умире свако вече сунце
На крвавом небу са огњима својим —
Кроз хуку, кроз вјетар, кроз пиштање воде,
Кроз проломе неба, громове и праске,
Ох, тамо где мисли ужаснуте стају
Пред изразом смрти са леденом грозом,
Где и сами Господ поражен се склања
Пред канцијом смјеха демона и сйла...
...Мрнару сиједи, поведи ме тамо,
Болесна ми душа, болестан ми живот!
Само оно море што је њима слично,
Бескрајно и мрачно и препуно смрти,
У страшној ми борби лијека ће дати...
Мрнару сиједи, поведи ме журно,
Болестан ми живот, моја душа пати!...

† Јаков Шантић

Ко ће победити?

Т. Шчепкина-Куперник

Libertas, amor, sciencia

За земљиних међа у наш свет некада су сишла три небеска бића, три прекрасне сестре, ако само и могу бити сестре међу небеским бићима.

Врховно биће отпустило их је ради људске среће и сестре се договорише да заједно покоре и завладају свим светом.

Све су три биле дивне — различне лепоте.

Прва — силна, моћна, с поноситом главом и орловским очима, смело је гледала напред, на непознату земљу, где су се у магли тискали и разметали милиони малих човечјих бића. За плећима била су јој крила; у рукама — сјајан мач, да би сузбијала насиље и гоњење.

— Све ће то бити моје! — рече она и глас јој је јечао као звоно саливено од правог сребра.

Друга — нежна, са сјајним погледом небеских очију, држала је у рукама цвеће и носила га људима на дар. Она се сестри, као у одговор, осмехнула срећним осмејком и изговорила гласом мелодичним као музика пролетње ноћи:

— Да, све ће то бити наше.

Трећа је сестра ћутала. Она је била величанствена и мирна. Чисто њено чело горело је пламеном мисли; очи — дубоке, као без дна, биле су дивне као тајна вечности. Она је високо дизала пламену буктињу и гледала пажљиво у даљину.

Напослетку се окрете сестрама и рече:

— Немојте, сестре, да ме изгубите из очију!.... Тешко ће вам бити борити се без мене.

— Неће нам требати да се боримо! с младићском одважношћу узвикну прва сестра.

— Неће нам требати да се боримо! са бескрајном вером и нежношћу проговори друга сестра.

Трећа уздахну: она је знала да се борба не да избећи.

Али се прва већ носила у даљину на својим крилима; лаким је корацима хитала напред друга, не обраћајући пажње на препоне које се налазе на путу.

Трећа више подиже своју буктињу и, осветљавајући себи пут, чврсто и полако пође по њему.

Прва је сестра летела много измакавши од осталих, парајући простор крилима и радосно удишући свеж ваздух.

Прелетевши огроман простор, она се на послетку спустила на земљу, решивши да се на њој заустави и да почне своје победе.... Али не стиже ни да се осврне, док дивље гомиле људи, не зна се одакле су се и створиле, јурнуше на њу са свих страна; и за један час она је била окружена, ухваћена и свезана... Силе су њене биле велике; једва дошав к себи од изненађења — она није ни мислила да на њу могу насртати — она се одважно почела бранити. Моћним рукама раскидала је ланце, сви њени млади, силни удови стицали су двоструку силу и једрину; она је са земље подигла мач свој и, машући њиме око себе, прокрчила је себи, напослетку, пут. О, како је њу ражљутила ова неочекивана борба!

Трећа је мислила, да су сви људи браћа, а сад је разумела да су они непријатељи; с неповерењем и озлојеђено гледала је око себе, готова сваког часа да се брани, да се бори. И заиста, на борбу дуго није чекала.

Доиста било је и ватрених поклоника небеског бића. Где год би се она појавила, изглед њен је оживљавао множину благородних срдаца; њу су благосиљали, њој су велики песници певали песме, које су још на првој строфи морале престати нагоњене силом; који су успевали да испевају своју песму, бацали су под њене ноге и свој живот. Гомиле су ишле за њом, њој су се придруживале и женске, па чак и деца и слаби црни људи, лéђа избразданих ударцима камџије, и мало по мало све се више множила њена војска....

Али је моћ противничка била неизмерна, а њених је бораца било још и сувише, сувише — мало! Већина је њихова била угњетена, измучена, полугладна... Тешка је била борба. Она је морала себи крчити пута међу јаucима, вапајима, пламеновима громаче, ужасима казне; хиљаду и хиљаду је жртава падало у име њено... хиљаду је жртава падало побеђено њоме. Крила су се купала у крви, а мач одавна зађђао. Села су горела, градови се рушили на њезину путу; она је ишла и ишла напред, — летети више није могла: од крви и блата падала су к земљи њена крила. По некад су јој лажни поклоници прилазили, клели се да ће јој служити верно — она је од њих стварала своје воће. Њеним светим именом они су скупљали око себе гомиле, њеним светим именом побеђивали су земљу широм. Затим, постигавши своје, они су збацивали маску и прокламовали јој очито непријатељство. Изнурени, измучени борци подавали су се јарму и малодушно остављали небеско биће.

Исмејана, преварена, она је изнемогла падала, а људи су хитали да је окују. Она је лежала без покрета, и сви су мислили да је умрла — и радовали су се. Али је она наједном усправивши се, раскидала своје окове и појављивала се грозна и сјајна, као царица, и опет је летела у бој. И тако је пролазило време.

Векови су пролетели над њеном поноситом главом, векови су без трага ишчезавали у црној пропасти ништавила и на послетку је увидела, да је, и не гледајући на све бескрајне жртве, на дуговечну и нечовечанску борбу, све било узалуд, и једва је било освојено неколико комадића, а непријатељи као и пре ликују и забрањују да се њено име изговара.

Друга је сестра међутим обилазила земљу својом ваздушном стопом. Она је загледала свугде, — почињући од раскошних двораца па све до убогих села. Свугде је плашљиво и умиљато куцала у срца, позивала на милосрђе и справедљивост. Изгледало јој је, да је тако лако милошћу и добротом покорити себи људе — па је безбрижно и срећно гледала у будућност..... док јој нису — прогледале унутарње очи. Била је јасно видела, да је, прикривши се њеним именом, ниски разврат измилео из својих кутића каљајући срца и скрнавећи тела; да је зеленаштво почело да поткрада гладне и да скрива хлеб који је она скупила својим трудом за оне који нису јели; да су се лицемерство и нискост, нагиздивши се оделом белим као снег, називали њеним именом и заслепљивали човечанство, које је у дечјој лакомислености пружало њој руке, не примећујући превару.

Небеско биће се обраћало и десно и лево људима, говорило им о себи, јецало, на коленима их молило, молило саучешће, не стидећи се, да се, за љубав својих несрећника, само претвара као сирота, оно је куцало јаче у људска срца, али су се све ређе и ређе одазивали. Овој сестри нестало је снаге; тако је мало, тако је мало било оних, који су желели да иду за њом: та, за Бога, она је говорила о срећи самозаборава, одрицања, опраштања, — а људи нису хтели то да разумеју.

Поборнике мрака бунило је њено светло лице, њена подобност, не гледајући ни на каке муке, ни на како своје очајање, да свакоме пашта, заборавља, сваког жали; њихов мрак изгледао је много црњи поред њене сјајне белоће и ето, напослетку, тајно је гурнувши у руке џелата, они су је заковали за дрво и предали је мученичкој казни.

С кикотом и исмевањем оставили су је да умре....

Нису знали да је она бесмртна.

Она је оживела и опростила својим џелатима.

Поново се разлегао њен кротки нежни глас који је призивао људе.

И у прво се време и сами људи поплашише. Видећи њену бесмртност, они су поверовали у њену моћ и код многих уздрхташе и живље закуцаше срца.

Где је она била, онде су се по покрету руке дизала скромна склоништа у којима је гладан и хладан могао тражити крова и хране; онде су дивне младе девојке остављале домове и ишле у сиромаштво да служе онима које је судба унесрећила и увредила. Онде су се утирале сузе; носило гладнима много хлеба; онде је невина девојка подизала грешницу која се каје и притискујући је на своје груди, плакала је над њом. Онде су, напослетку, људи били готови један за другога принети на жртву

предрасуде, богатство, мир, па понекад и живот; а у срцу и највећег звер-човека будила се света искра божанског огња. Чак су и непријатељи постали другови. Понављали су један другоме њене кротке речи; наука се њена ширила по целом свету и изгледало је да ће завладати свима. Требало је бити на опрези! С нарочитом снагом одали су се непријатељи на посао. И кротка, нежна, она је са страхом видела да се и због ње бије бој као због њене сестре. Живи су људи горели место буктиња, тигровима и лавовима бацане су на раздирање младе, дивне девојке, уважени старци, деца... свет се гушио од плача, купао у крви.... Она је бежала од људи. Дуго је времена живела крijући се по пећинама, једва се усуђујући да дâ и другу гласа о себи; живи су јој тајно доносили мртваце, — само је мртвацима била безопасна њена близина.

Кад се она, напослетку, кроз много векова појавила на свет Божји, видела је чудноватe ствари. Издајући себе за њене другове, издајници су распростирали по целом свету своју науку, називајући је „њеном науком“. Они су лицемерили и лагали и тријумфовали и купали се у раскоши, а сви који су мислили да тим начином служе њој, носили су им и снагу, и молбе, и труд свој....

Гануто је срце небеског бића, његово меко срце.

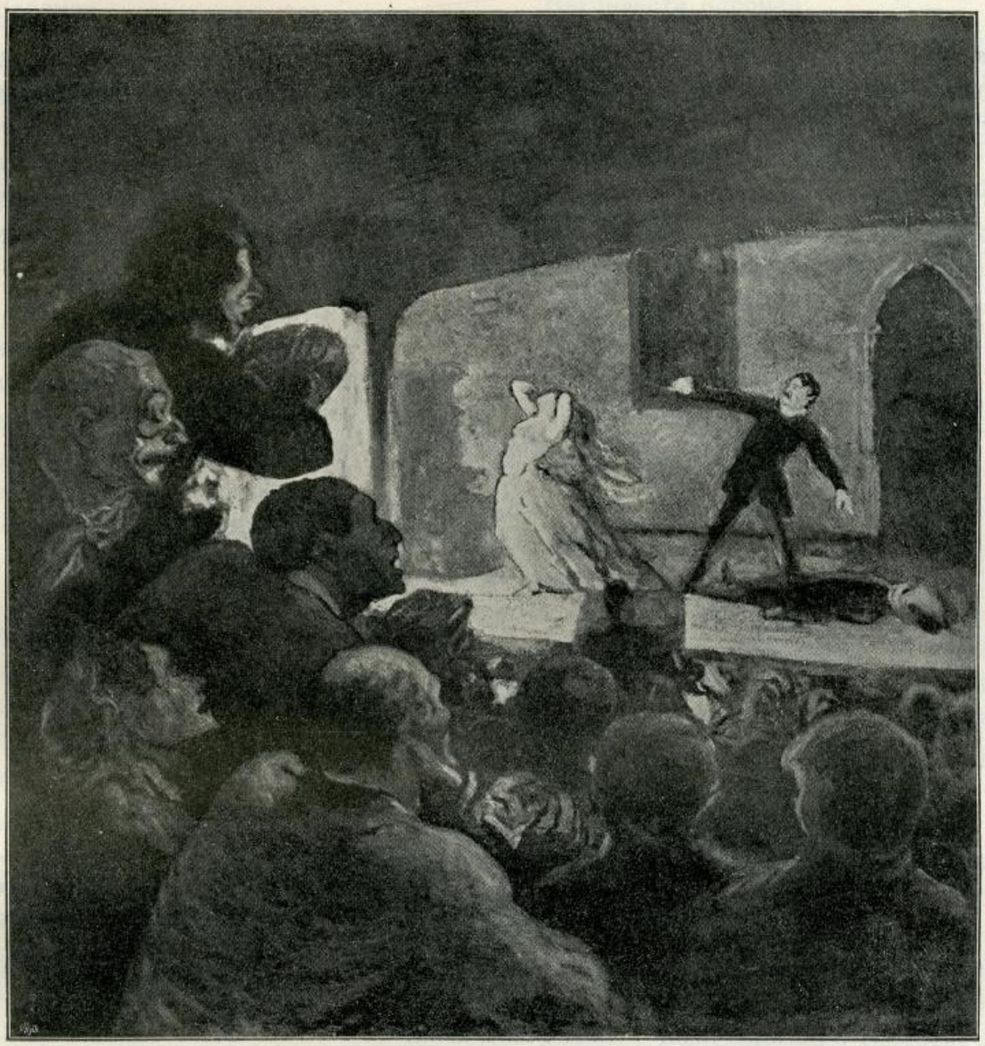
— Не обмањујте их! — викну она својим издајницима. — Ево мене! Вратила сам се опет њима, бићу с њима!

Само су се неки с усхићењем, познавши њен глас, вратили к њој, а други, који су већ навикли на понижење, викали су им:

— Њено је име лажно! Чувајте се!

Нигде за њу места! Ода свуда су је терали, смејали се над њом и, што је за њу било најужасније, свугде се радило само у име њено, само су о њој говорили и њеном се суду обраћали. Њеном... али где је она? Ко је она? Није нико тачно знао. И њу, праву, нису признавали: или су — заслепљени — веровали у привиђење, или су се — ослепитељи — претварали да верују у њега и крадом су јој се ругали, газећи њене свештене законе.

Трећа је сестра, међутим, полако, али тачно ишла својим путем. Она је нагињала своју буктињу и осветљивала њоме најтамније кутиће. И свугде, где се само појављивао сјај ове светлости, људи су се будили од непотребне и ружне несанице; она је чистила застарелу прашину; чистила вековна здања од плесни што је на њима и пуштала је свеж ваздух у загушљива станишта, бистру воду у стајали рит.

Оноре Домие — Драма

Она је будила људе мало по мало од тешког, нездравог сна и уливала им бадрост, умешност и вољу за рад; она им је олакшавала живот; чувала њихове силе и здравље.

Посао њен био је доиста тежак и мучан: често се над малим делићем земље морала борити дуго и дурашно.

Понекад би се дотакла чела каквог избраника, генијалног избраника, и неочекивани, велики проналазак потресао био сав свет, олакшавао посао милионима трудбеника и, заталасавши људе, запаљивао је у њима радо-

знаност и жељу да раде даље, да иду напред. Свугде где је она пролазила, дизале су се мале, неприметне школе; гомиле одрпане деце ишле су у њих и, враћајући се кући, доносиле су собом њене завете. Она им је помагала да читају оне књиге, оне велике стране, у којима се говорило о двема њеним сестрама, и тихо им је уливала да их воле, да се боре за њих.

У велике пустиње тропских предела, у замрзнуте равнине севера, кретала је она своје одушевљене борце у помоћ својој другој сестри; и беше јој лакше, и порази су се њени смањивали, а победе увеличавале.

Она је спремала смеле и паметне борце за прву сестру и бринула се стојички и верно о обема. Моћне њене полуге подизале су стару земљу и припремали је за богату жетву; неприметно, али чврсто су се укрепљивала у земљу нова семена која је она својом руком бацала: и младе шибљике пуштале су свеже клице.

Час овде, час онде сијала је њена буктиња. При њезину сјају извођена су велика дела, — запаљивало се у људима сазнање права и дужности. Она је учила да су сви они сићушни, али потребни делови једне велике машине, и да је дужност њихова да не признају себе за центар васељене, већ обазриво да иду по назначеном путу и помажу друге, да се не би распала овај велики строј.

И све је више и више скупљала око себе својих поклоника... оплемењивала њихов разум. Учила је о раду, говорила о једнакости...

Много јој треба још да обиђе земаља; много има код нас још мрачних и дивљих углова, у које није завирила њена спаситељска буктиња; још мрачно и сурово живе људи „као у подземној тамници без светлости“. Али у свом победоносном ходу, с неуморним стрпљењем и храброшћу она ће на послетку осветлити све, очистити све, спасти све од мрака и огрчености.

Имена двеју првих сестара одавно сте погодили. Име треће биће огњеним словима нацртано на триумфалним вратима новога века: Знање.

С руског превео
Мих. О. Глушчевић

Растанак

1.

Преко свелог лишћа, алејама мрачним,
Држећ' се за руке ишли смо без воље;
У очима твојим дубоким и зрачним
Ја прочитах с тугом: да би било боље

Да се растанемо. У цветном априлу
Процвала је љубав и у нашим грудма:
И љушкајућ' главу у твом меком крилу
Ја пркосих судби, невољи и људма.

Цветала нам љубав једно жарко лето
И били смо срећни. Ал' сад видиш ето:
Суво лишће пада с поцрнелих грана, —

И пространа поља крије магла сива, —
И ја сумњам да нам у груд'ма се скрива
Она стара чежња из пролећних дана.

1902.

2.

Због ом! С тугом својом и мислима мрачним
Опет сам ћу бити, — за живот без воље;
Тебе Провиђење путевима зрачним
Води. Други можда волеће те боље.

Моја младост није виша у априлу,
Нит' пламена ватра гори ми у грудма;
За ме није одмор у меканом крилу:
Ја хитам у борбу с животом и људма.

Минуло ме давно моје бурно лето,
И на крају свега опет видиш, ето:
Остао сам самац ко увела грана, —

Будућност је моја ко та магла сива.
Ал' чуј: моје срце вечно ће да скрива
Захвалност за оно мало срећних дана.

Милутин Јовановић

Црвени смех

Одломци из нађеног рукописа

— Леонид Андрејев —

Превео с руског ПАУН М. ПРОТИЋ

(свршетак)

Тринаести одломак

Општи метежи, бесмислени и крвави. Најмањи повод изазива дивље расправљање, и онда играју улогу ножеви, камење, цепанице, и тада је свеједно, кога ће убити — црвена крв радо појури напоље и тече тако весело и обилато.

Било их је шесторица, тих сељака, а пратила су их три војника са напуњеним пушкама. У свом нарочитом сељачком оделу, простом и првобитном, које их чини сличним дивљацима, са својим особитим лицима, као од глине начињеним и украшеним изгужваном вуном место косе, на улицама богатога града, под пратњом дисциплинованих војника — они су личили па робове старога света. Водили су их у рат, и они су ишли, покоравајући се бајонетима, тако невини и тупи, као волови који се воде на касапницу. Напред је ишао младић, повисок, ћосав, дугога врата, на коме је укочено стајала омалена глава. Нагнуо се сав унапред, као шибљика, и гледао је доле преда се тако напрегнуто, као да му је поглед продирао у саму дубину земљину. Последњи је ишао приземљаст, брадат, постарији човек; он се није хтео противити и у његовим очима није било мисли, али је земља привлачила његове ноге, и он је ишао, устурен назад, као да га је ветар шибао у лице. И при сваком кораку војник га је ћушкао кундаком од пушке, и једна му нога, као преломљена, грчевито се избацивала напред, а друга се укочено вукла по земљи. Лица у војника била су туробна и срдита, и видело се да одавно иду тако — осећао се умор и равнодушност у томе, како су носили пушке, како су ишли у раскорак. Као да је бесмислени, дуги и неми отпор сељака помутио њихову дисциплиновану памет, и они престали појимати, куда иду и зашто.

— Куда их водите? — упитах крајњег војника. Он се трже, погледа ме, и у његову оштро баченом погледу ја сам тако јасно осетио бајонет, као да се већ налазио у мојим грудима.

— Одлази! — рече војник. — Одлази, иначе ћу...

Онај постарији угрaби тај тренутак и потрча — лаким кораком отрча до решетке једнога канала и седе прекрстивши ноге, као да се крио. Ни права животиња не би учинила онако глупо, онако безумно. Али се војник разјари. Видех, како се чврсто примаче, наже се, премести пушку у леву руку, а десном тресну по нечему меком и глатком. И још једанпут. Скупи се народ. Зачу се смех, узвици....

Четрнаести одломак

... у једанаестом реду у партеру. С десне и леве стране чврсто су ме притискивале нечије руке, а далеко унаоколо, у полутами, стрчале су непомичне главе, олако осветљене црвенилом с позорнице. И постепено ме обузе ужас од те масе људи затворених у тесном простору. Сви су ћутали и слушали оно што је било на позорници, а можда су мислили и о својим стварима, али због тога, што их је било много, они су се у своме ћутању јаче чули од гласова глумачких. Кашљали су, шмркали, шуштали оделом и ногама, и ја сам лепо чуо њихово дубоко, неједнако дисање које је загревало ваздух. Они су били страшни, јер је сваки од њих могао постати лешина и сви су имали безумне главе. У мирноћи оних рашчешљаних потиљака, тврдо наслоњених на беле, чврсте оковратнике, ја сам осећао оркан безумља, који је готов да сваког секунда плане.

Руке ми се охладише кад помислих како их је много, како су страшни и како сам далеко од излаза. Они су спокојни, а кад бих викнуо — „Пожар!...“ И с ужасом осетих тугаљиву, страсну жељу, које кад се сетим, поново ми руке охладне и озноје се. Ко ми брани да узвикнем — да се дигнем, окренем натраг и узвикнем:

— Пожар! Спасавајте се! Пожар!

Дрхтавица безумља обузеће њихове мирне удове. Скочиће, закукаће, заурлаће као животиње, заборавиће да имају жене, сестре и матере, претураће се као да их је снашло изненадно слепило, и у безумљу своме гушиће један другога оним белим прстима, од којих се осећају мириси. Пустиће се јача светлост, и неко ће блед с позорнице викати, да је све мирно и да нема пожара, и дивље ће засвирати треперива музика, — а они ништа неће чути — они ће се давити, лупати ногама, тући даме по главама, по оним лепим, укусним фризурама. Они ће откидати један другоме уши, одгризати носове, поцепаће хаљине до голога тела и неће се стидети, јер су безумни. Њихове осетљиве, нежне, лепе, обожаване жене вриштаће и ударати се немоћне код њихових ногу, обгрливши колена, још све верујући у њихову племенитост, — а они ће их сурово тући по њихову лепом, подигнутом лицу и јурити излазу. Јер су они увек убице, и њихова мирноћа, њихова племенитост — то је мирноћа ситога звера, који се осећа ван опасности.

И кад их половина постане лешеви, кад се као одрпана гомила постиђених зверова скупе код излаза, ја ћу се насмејати лажљивим осмејком, изићи ћу на позорницу и рећи ћу им са осмехом:

— То је све зато, што сте убили мога брата.

И рећи ћу им са осмехом:

— То је све зато, што сте убили мога брата.

Мора бити, да сам нешто гласно прошапутао, јер се мој сусед с десне стране срдито помаче на месту и рече:

— Лакше! Сметате ми да слушам.

Мене обузе радост и добих вољу да се насмејем. Начиних пажљиво, сурово лице и нагох се њему.

— Шта хоћете? — упита он неповерљиво. — Зашто ме тако гледате?

— Лакше, молим вас! — прошапутах само уснама. — Осећате ли, како мирише на паљевину? У позоришту је пожар.

Имао је довољно снаге и мудрости, да не викне. Лице му побеле, очи готово испадоше из дупље, огромне, као у вола, али не узвикну. Лагано се подиже, чак ми се и не захвали и пође излазу, љуљајући се и грчевито успоравајући кораке. Бојао се, да ће се остали сетити за пожар и неће му дати да оде, једином достојном спасења и живота.

Мене обузе одвратност и ја такође изидох из позоришта, а нисам хтео ни сувише рано да откријем своје инкогнито. На улици погледах на ону страну неба, где је био рат — тамо је све било мирно, и ноћни, жути од светлости облаци пловили су лагано и мирно. „Можда је све ово сан и никаког рата нема?“ — помислих преварен мирноћом неба и града.

Али иза угла искрсну дечак, радосно вичући:

— Страховита битка! — Огромни губитци. Купите телеграм — ноћни телеграм!

Код фењера сам га прочитао. Четири хиљаде лешева. У позоришту, вероватно, није било више од хиљаде људи. И целог пута сам мислио: четири хиљаде лешева.

Страшно ми је сад ући у мој пусти стан. Још док тек мећем кључ у браву и гледам нема, глатка врата, већ осећам све његове мрачне пусте собе, кроз које ће сад проћи, осврћући се, човек у шеширу. Знам добро пут, али већ на степеницама почињем палити жигице и палим их док не нађох свећу. У братов кабинет сад не улазим, и он је закључан са свим оним што се у њему налази. А спавам у трпезарији, где сам се сасвим преселио: ту сам мирнији и као да је ваздух још сачувао трагове разговора и смеха, и веселог звека посуђа. Каткад лепо чујем шкрипу сухога пера; — и кад лежем у постељу...

Петнаести одломак

... тај ружан и страшан сан. Као да ми је с мозга скинут коштан поклопац, те немоћан, обнажен, понизно и жедно усише у себе све ужасе ових крвавих и безумних дана. Лежим, савијен у клупче, не заузимам ни два метра у простору, а моја мисао обузима цео свет. Очима свију људи гледам и њиховим ушима слушам; умирем са убијенима; с онима, који су рањени и заборављени, тугујем и плачем; и кад из чијег тела потече крв, ја осећам болове од рана и патим. И оно што није било и што је далеко, ја видим тако јасно, као и оно што је било и што је близу, и нема краја патњама обнаженога мозга.

Ова деца, ова мала, још невина деца. Видео сам их на улици, кад су се играла рата и јурила једно друго, и једно је већ плакало танким, дечјим гласом — и нешто се уздрма у мени од ужаса и одвратности. И ја дођох кући, и настаде ноћ — и у пламеним сновима, сличним пожару у ноћи, та малена, још невина деца претвориште се у руљу деце — убица.

Нешто злокобно је горело великом и црвеном ватром, и у диму су гамизала страховита деца — наказе с главама одраслих убица. Скакала су лако и окретно, као јарићи, а дисала су тешко, као болесници. Њихова уста личила су на чељусти жабље и отварала су се грчевито и јако; иза провидне коже њихових голих тела суморно је текла црвена крв — и она су убијала једно друго, играјући. Она су била страшнија од свега што сам видео, зато што су била мала и могла свуда продрети.

Гледао сам кроз прозор, и један малишан ме спази, осмехну се и погледом ме замоли да дође мени.

— Ја хоћу к теби, — рече он.

— Ти хоћеш да ме убијеш.

— Ја хоћу к теби, — рече он и изненадно и страшно побледе, и стаде грести уза зид као миш, сасвим као гладан миш. Он се отискивао и цикао, и тако хитро пролетао по зиду, да нисам могао сагледати његово плаховито, испрекидано кретање.

— Он се може провући испод врата! — с ужасом помислих ја, и, као да је погодио моју мисао, он постаде узан и дугуљаст и брзо, машући крајичком репа, провуче се кроз тамну рупицу испод врата главнога улаза. Али ја се брзо сакрих испод покривача и чуо сам, како ме он, мален, тражи по мрачним собама, пажљиво ступајући сићушним босим ногама. Врло лагано, на махове, приближавао се мојој соби и уђе; и ја дуго ништа нисам могао чути, ни покрета, ни шушња, као да поред моје постеље никога није било. У то нечија мала рука поче дизати крај покривача, и хладан собни ваздух додирну ми лице и прса. Ја чврсто притегох покривач, али је он полако спадао с мене; и тада ми по ногама одједном би хладно, као да сам их умочио у воду. Сад оне лежаху незаштићене у хладној помрчини собе, и он их гледаше.

У дворишту, иза кућних зидова, залаја псето и ућута, и ја чух како зазвекета ланцем одлазећи у своју кућицу. А он гледаше моје голе ноге и ћуташе; но ја сам знао, да је он овде, знао сам по ономе несносном ужасу, који ме је, као смрт, окивао каменом, гробном укоченошћу. Кад бих могао викнути, пробудио бих град, цео бих свет пробудио, али је глас замро у мени, и, не мичући се, покорно, осећао сам кретање хладних малених руку по моме телу, које се примицаху грлу.

— Ја не могу! — простењах задихан, пробудих се на неколико тренутака, погледах у ноћни мрак, тајанствен и жив, и опет, чини ми се, заспах...

— Умири се! — рече ми брат, седајући на кревет, а кревет шкрипну, тако је био, и мртав, тежак. — Умири се, ти сањаш. Теби се учинило да те даве, а ти тврдо спаваш у мрачним собама, где никога нема, а ја седим у своме кабинету и пишем. Нико од вас није разумео о чему ја пишем, и ви сте ме исмејали као лудака, но ја ћу ти сад истину казати. Ја пишем о црвеном смеху. Видиш ли га?

Нешто огромно, црвено, крваво стајало је нада мном и безубо се смејало.

— То је црвени смех. Кад земља сиђе с памети, она се почиње тако смејати. А ти ваљда знаш, да је земља сишла с памети. На њој нема ни цвећа, ни песама, она је постала округла, глатка и црвена као глава с које је кожа одерана. Видиш ли је?

— Да, видим. Она се смеје.

— Пази, шта се ради од њезина мозга. Он је црвен, као крвава каша, и помућен је.

— Она се дере.

— Тешко јој је. Нема ни цвећа, ни песама. А сад дај да легнем на тебе.

— Мени је тешко, страшно ми је.

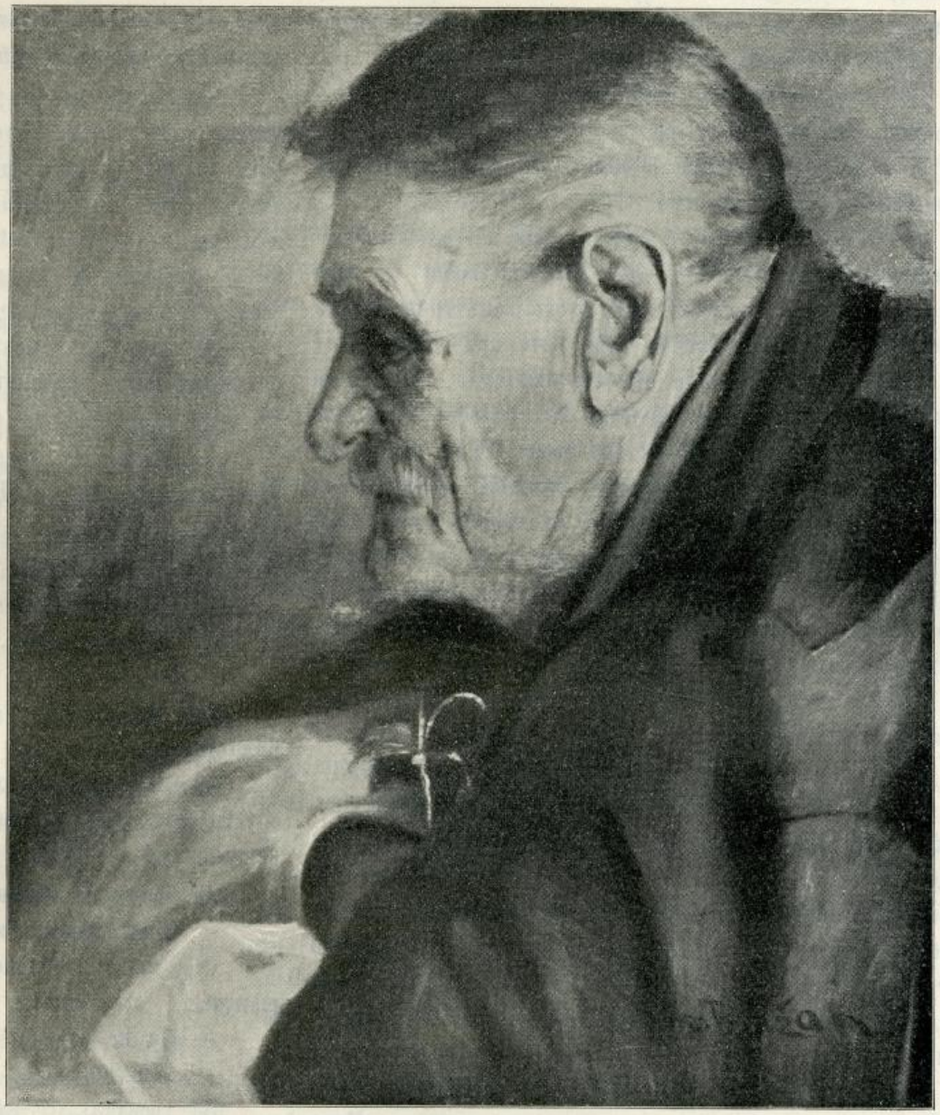
— Ми, мртви, лежемо на живе. Је ли ти топло?

— Јесте.

— Је ли ти добро?

— Ја умирем.

— Пробуди се и викни. Пробуди се и викни. Ја одлазим...

Јосип Бужан — Студија

Шеснаести одломак

... осми дан већ траје битка. Почела је у прошли петак, и прошла је субота, недеља, понедељак, уторник, среда, четвртак — и опет је дошао петак и прошао, — а она непрестано траје. Обе војске, стотине хиљада људи стоје једни према другим, без одступања, беспрекидно шаљу метке који грме и руше; и свакога се тренутка живи људи претварају у лешеве. Од грмљавине, од непрестанога колебања ваздуха уздрхтало је и само небо и скупило над њиховим главама црне облаке и буру, — а они стоје једни према другима, без одступања, и убијају. Кад човек не спава три ноћи и три дана, разболи се и ум му се помути, а они већ недељу дана не спавају, и сви су полудели. То им није тешко, не гони их на одступање и они ће се тући, док сви не изгину. Причају, да је неким пуковима нестало муниције, те су се тамо људи тукли камењем, рукама, уједали се као пси. Ако се остатци тих људи врате кућама, они ће урлати као вуци, — али се неће вратити: они су полудели и сви ће изгинути. Они су полудели. У глави им је све помућено, и ништа не разумеју: кад би их нагло и брзо окренуо натраг, они би пуцали на своје, мислећи да бију непријатеља.

Чудновати гласови... Чудновати гласови, који се шапатом причају, те се бледи од ужаса и дивљих слутњи. Брате, брате, чуј шта причају о црвеном смеху! Као да су се појавиле аветињске, ваздушне чете, гомила сенки, које по свему личе на живе. Ноћу, кад се избезумљени људи мало у сну забораве, или дању кад је бој у највећем јеку, кад и сам јасни дан постаје илузија, они се изненадно појављују и пуцају из варљивих топова, ваздух трешти од варљиве хуке, а људи, живи но безумни људи, поражени неочекиваношћу, туку се на смрт и живот против варљивога непријатеља, губе памет од ужаса, за тренут оседе и умиру. Илузија за час ишчезава као што се и појавила, и наступа тишина, а на земљи леже нови унака-

жени трупови — ко их је убио? Знаш ли, брате, ко их је убио?

Кад је после два јуриша наступила тишина и непријатељи се удаљили један од другога, одједном, у мрачној ноћи, разлеже се усамљен, преплашен пуцањ. И сви поскакаше, сви пуцају у помрчину, пуцају дуго, читаве сахате — у нему, без одговора помрчину. Кога виде они тамо? Ко им, тако страшан, показује свој неми лик, на коме је исписан ужас и безумље? Ти то знаш, брате, и ја знам, а људи још не знају, али већ осећају и питају бледећи: зашто има толико много полуделих — пре никад није било тако много полуделих?

— Пре никад није било тако много полуделих! — веле они, бледећи, и хтели би да верују, да је сад као и пре, и да се та људска тиранија над разумом неће тицати њихова слабачког ума.

— Зар се нису људи тукли и пре и увек, и ничега оваког није било? Борба — то је животни закон! — веле они уверено и мирно, а сами пак бледе, сами траже очима лекара, а сами журно вичу: воде, што пре чашу воде!

Они би радо постали идиоти, ови људи, само да не слушају како им се разум колеба, како у претешкој борби с бесмислицом изнемогава њихова памет. Тих дана, кад тамо непрестано од људи постају лешине, нигде нисам могао наћи мира и јурио сам за људима, и много сам видео тих притворно насмејаних лица која уверавају, да је рат далеко и да их се не тиче. Но још више сам нашао отвореног, истинског ужаса и очајних, горких суза, и страховитих узвика очајања, кад сам велики разум из све своје снаге узвикује из човека последњу молбу, последње своје проклетство:

— Ах, кад ће се свршити овај безумни покољ!

Код неких познаника, код којих одавно нисам био, може бити неколико година, неочекивано сам нашао полуделога официра, који се вратио из рата. Био је мој друг по школи, али га нисам познао; па ни мати га није познала, која га је родила: да је годину дана пробавио у гробљу, вратио би се више налик на себе, него сад. Оседео је и сасвим обелео; црте лица мало су се измениле, — али он ћути и нешто ослушкује — и од тога му на лицу лежи грозан печат таке удаљености, таке отуђености од свега, да је с њим страшно говорити. Како су причали његовој породици, он је овако полудео: стајали су у резерви, кад је суседни пук јуришао на борбу с бајонетом. Људи су трчали и викали „ура“ тако громогласно, да су готово надјачали пуцњаву, — и наједанпут престаде „ура“, — наједанпут престаде пуцњава — наједанпут наступи гробна тишина: стигли су до мете и отпоче се борба бајонетом, прси у прси. И ту тишину није могао поднети његов ум.

Сад је миран, док се у његову присуству говори, производи хука, виче; он тада ослушкује и чека; но чим наступи тренутна тишина — он се хвата за главу, трчи на зид, на намештај и удара се у наступу, сличном надавици. Има велику родбину и она се на смену налази око њега и окружује га жагором; но остају ноћи, дуге, неме ноћи, — и тада је код њега његов отац, исто тако сед и исто тако мало луд. Он је у његовој соби повешао о зид часовнике који јако куцају и избијају скоро непрестано у разно време, и сад удешава некакав точак, налик на беспрекидну чегртаљку. Сви они не губе наду да ће он оздравити, пошто му је тек двадесет и седам година, и сад је код њих скоро весело. Облаче га врло чисто — но не у војничко одело — пазе на његову спољашност, и он, са својом белом косом и још младим лицем, замишљен, пажљив, благородан у спорим, уморним покретима, чак је и леп.

Кад су ми све испричали, ја сам пришао и пољубио његову руку, бледу, млитаву руку, која се више никад неће подићи да кога удари, — и то никога особито не зачуди. Само ми се његова млађана сестра осмехну очима и затим је толико обраћала пажњу на мене, као да сам јој ја вереник, и да ме је волела више од свију на свету. Толико ме је гледала, да јој умало не испричах о својим мрачним и празним собама, у којима ми је теже но да сам сам — проклето срце, које никад не губи наду... И удесила је тако, да смо само нас двоје остали.

— Како сте бледи! Под очима вам колутови, — рече она умиљато. — Ви сте болесни? Ви жалите свога брата?

— Ја све жалим. И нешто се рђаво осећам.

— Ја знам, зашто сте пољубили његову руку. Они то нису разумели. Зато, што је он луд, је л' те?

— За то, што је он луд, да.

Она се замисли и поста налик на брата — само врло млада.

— А мени, — она прекиде и порумене, али не спусти очи, — а мени ће те допустити да пољубим вашу руку?

Ја падох на колена пред њом и рекох:

— Благословите ме.

Она мало пребледе, одмаче се и само уснама прошапута:

— Ја не верујем.

— Ни ја.

За тренутак се њене руке дотакоше моје главе, и тај тренутак прође.

— Знаш шта, — рече она, — ја ћу да идем тамо.

— Иди. Али не можеш издржати.

— Не знам. Али њима је потребно, као теби и као брату мом. Нису они криви. Хоћеш ли ме се сећати?

— Хоћу. А ти мене?

— И ја ћу тебе. Збогом!

— Збогом за навек!

И ја се умирих и би ми лако — као да сам већ преживео оно што је најстрашније у смрти и безумљу. И први пут сам синоћ мирно, без страха ушао у своју кућу и отворио братов кабинет, и дуго седео за његовим столом. А кад ноћу, изненадно пробудивши се, као да

ме је ко ударио, чух шкрипу сухога пера по хартији, ја се не уплаших и помислих готово с осмејком:

— Ради, брате, ради! Твоје перо није сухо — оно је умочено у живу људску крв. Нека изгледају твоји листићи празни — својом кобном празноћом они више казују о рату и о разуму, него све што су написали најпаметнији људи. Ради, брате, ради!..

... А јутрос сам читао, да битка још траје, и опет ме обузе мучан немир и осећање као да ми нешто на мозак пада. Оно иде, оно је близу — оно је већ на прагу ових пустих и светлих соба. Сећај ме се, сећај ме се, моја мила девојко: ја силазим с памети. Тридесет хиљада убијених. Тридесет хиљада убијених...

Седамнаести одломак

... у граду је некакав метеж. Мрачни и страшни гласови...

Осамнаести одломак

Јутрос, разгледајући у новинама бескрајни списак убијених, нађох познато ми име: убијен је вереник моје сестре, официр, позват на војну службу заједно с мојим покојним братом. А после једнога часа поштоноша ми предаде писмо, адресовано на братово име, и на коверту сам познао рукопис убијенога: мртви је писао мртвоме. Али то је ипак боље од онога случаја, где мртвац пише живоме; показали су ми матер која је читав месец дана добијала писма од сина после тога, кад је у новинама прочитала о његовој страшној смрти — разнесен је био картечем. Био је нежан син, и свако његово писмо било је пуно умиљатих речи, утехе младалачке и наивне наде у неку срећу. Био је мртав и сваки дан је са сатанском тачношћу писао о животу, и мати је престала веровати у његову смрт, — и кад је прошао један, други и трећи дан без писма и наступило бескрајно ћутање смрти, она је узела обема рукама стари велики синовљи револвер и испалила себи у прси. Чини ми се, остала је жива — не знам, нисам чуо.

Дуго сам разгледао коверат и мислио: он га је држао у рукама, он га је негде купио, дао новац, и посилни је ишао некуда у дућан; он га је запечатио и затим, можда, сам спустио у сандуче. Покренуо се точак оног сложеног механизма, који се поштом назива, и писмо је полетело кроз шуме, поља и градове, прелазило из руку у руке, али је упорно јурило својој мети. Он је обувао чизме тога последњег јутра — а оно је летело; он је био убијен, а оно је летело; он је био бачен у рупчагу и претрпан труповима и земљом — а оно је летело кроз шуме, поља и градове, живо привиђење у плавом жигосаном коверту. И сад га ја држим у рукама.

Ево његове садржине. Написано је писаљком на парчетима хартије и није довршено, нешто га је смело.

... „Сад тек разумем велику радост рата, то древно првобитно уживање убијати људе — паметне, веште, лукаве, далеко занимљивије но што су најграбљивији звекрови. Вечито одузимати живот — исто је тако дивно као играти се лаун-тениса планетама и звездама. Јадни пријатељу, како ми је жао што ти ниси са нама, и мораш трпети досаду у глупој свакидашњици. У атмосфери смрти нашао би оно, к чему те је увек вукло твоје немирно и племенито срце. Крвави пир — у томе често употребљаваном упоређењу крије се сама истина. Ми газимо до колена у крви, мозак се мути од овога црвенога вина, како га у шали називају моји славни момци. Пити непријатељску крв — није нимало тако глуп обичај како смо мислили: они су знали шта раде...“

... „Гаврани гракћу. Чујеш ме: гаврани гракћу. Откуд их толико? Од њих је небо помрчало. Они стоје поред нас, без страха, они нас свуда прате — и увек смо испод њих, као испод црног штита од кише, као испод покретног дрвета с црним лишћем. Један се приближи до самог мог лица и хтеде слетети — мора бити помислио је, да сам мртав. Гаврани гракћу, и то ми помало задаје бригу. Откуд их толико?..“

... „Јуче смо исекли доста непријатељских војника — на спавању. Прикрадали смо се полако, једва ступајући ногама, пузили смо тако вешто и опрезно, да се нисмо дотакли ни једне лешине, нисмо отерали ни једног гаврана. Прикрадали смо се као сенке, и ноћ нас је скривала. Ја сам свршио са стражарем: оборио сам га и удавио рукама, није се ни јавио. Разумеш ли: најмањи узвик — и све би пропало. Али се он и не јави. Рекао бих, да није чак ни времена имао да се сети, да га убијају.

Спавали су сви око ватре која је тињала, спавали су спокојно, као код куће на својим постељама. Секли смо их више од једнога часа, и тек се неколицина пробуди пре но што су добили ударце. Јаукали су и, наравно, молили за милост, уједали су. Један ми је одгризао прст, а ја сам му једним ударом одсекао главу; шта велиш, јесмо ли намирени? Како да се сви не избуде! Чуло се како прште кости и отпада месо. Затим смо с њих поскидали све одело и поделили га. Не љути се, пријатељу, на шалу. Како си педантан, рећи ћеш: да то мирише на мародерство, али имај на уму да смо и ми сами готово голи, све је на нама подерано. Ја одавно већ носим некакав женски жакет и пре личим на ..... но на официра победоносне армије.

Збиља: ти си, чини ми се, жењен и није ти баш по вољи да читаш оваке ствари. Али... разумећеш? Женске. До врага, ја сам млад и жудим за љубављу! Чекај де — ти имађаше вереницу? Ти си ми показивао слику неке девојке и казивао, да ти је то вереница, и на слици је било написано нешто дирљиво, тако дирљиво, тако тужно. И ти си плакао. Давно је то било, нејасно се опомињем, у рату никоме није до нежности. И ти си плакао. Зашто си плакао. Шта је то било написано тако дирљиво, тако тужно, као цветак? И ти си плакао. Зашто си плакао? Шта је то било написано тако дирљиво, тако тужно, као цветак? А ти си плакао — непрестано плакао, плакао... Зар није срамота да официр плаче!“

... „Гаврани гракћу. Чујеш ли, пријатељу: гаврани гракћу. Шта ли би хтели они?“

Остале су врсте биле избрисане, ни потпис се није могао прочитати.

Чудновата ствар: ни најмање жалости писам осетио за погинулим. Врло лепо сам замислио његово лице, на коме је било све меко и нежно, као код девојке: боја образа, јасност и јутарња свежина очију, брадица тако вунаста и нежна, да би, чини ми се, личила и жени. Волео је књиге, цвеће и музику, бојао се свега суровог и писао стихове, — брат, као критичар, тврди да су врло лепи стихови. И са свим оним, што сам знао и чега сам се сећао, нисам могао довести у везу ни оно грактање гавранова, ни крваву сечу, ни смрт.

... Гаврани гракћу...

И одједанпут за један безуман, неисказано срећан тренутак би ми јасно, да је све то лаж и да никаквог рата нема. Нема ни убијених, ни лешина, ни тога ужаса поколебане, немоћне мисли. Лежим на леђима, спавам и сањам страшан сан, као у детињству: и ове неме тајанствене собе, опустошене смрћу и страхом, и сам ја с некаквим необичним писмом у рукама. Брат је жив, и сви они седе и пију чај, и чује се како посуђе звечи.

... Гаврани гракћу...

Не, то је истина. Несрећна земља, та то је истина. Гаврани гракћу. То није измишљотина беспосленога пискарала, који тражи јевтине ефекте, нити безумника, који је разум изгубио. Гаврани гракћу. Где је мој брат? Он је био миран и племенит и није никоме желео зла. Где је он? Питам вас ја, проклете убице! Пред целим светом питам вас ја, проклете убице и гавранови који сте пали на стрвину, несрећни слабоумни зверови. Ви сте зверови. Зашто сте ми брата убили? Кад бисте имали лице, ја бих вас ударио по њему, али ви немате лица, у вас је њушка грабљивих зверова. Ви се правите људима, али испод рукавица ја видим канџе, испод капе — спљоштену лубању зверску: из вашег паметног говора чујем мучко безумље које звецка зађалим оковима. И свом снагом своје туге, свога очаја, својих осрамоћених мисли — ја вас проклињем, несрећни слабоумни зверови!

Последњи одломак

... од вас ми очекујемо обновљење живота!

Викаше говорник, с муком се држећи на гредици, одржавајући равнотежу рукама и машући заставом, на којој се у наборима преламао крупан натпис: „Доле с ратом“.

— ... Ти, омладино, ти, чији живот тек наступа, чувај себе и будућа поколења од тога ужаса, од тога ужаса, од тога безумља. Више се не може трпети, очи се пуне крвљу. Небо се руши на главе, земља се проваљује под ногама. Добри људи...

Гомила је неразумљиво брујала, и говорников се глас каткад губио у тој живој и грозној хуци.

— ... Нека сам и луд, али ја истину говорим. Мој отац и брат труле тамо, као мрцине. Начините гломачу, исконајте јаме и уништите, сараните оружје. Разрушите касарне и скините с људи ту сјајну униформу безумља, здерите је. Више се не може трпети... Људи умиру...

Тада га удари и обори с гредице неки висок човек; застава се подиже још једном и паде. Не могах спазити лице његово, јер се за час све претвори у дивљи сан. Све се покрену, узбуни, заурла; кроз ваздух полете камење, цепанице, над главама се дигоше песнице које су некога ударале. Гомила ме подиже као жив буран талас, понесе неколико корака и снажно ме удари о ограду, затим понесе назад и некуд у страну и, напослетку, притиште уз високу камару дрва, која се нагла унапред и претила да се отисне на главе. Нешто сухо и учестано запрашта и запуца по брвнима; тренутно наступи тишина — и опет урнебес, огроман, страшан у своме елементу. И опет сухо и учестано пражњење; неко поред мене паде, и из црвене руне, на месту где су очи, потече крв. И тешка цепаница, превртући се кроз ваздух, удари ме крајем по лицу, и падох и почех се вући између ногу које су тапкале, и изидох на слободан простор. Затим сам прелазио некакве ограде, поломивши све нокте, пео се на камару дрва; једна се осу испод мене и ја падох заједно с водопадом дрва; из некаквог затвореног четвороугаоника с муком се искобељах — а иза мене, све ближе и ближе, све се орило, дерало, урлало и пражњело. Негде је ударало звоно; нешто се срушило, као да је пала петоспратна кућа. Сутон као да се заустави, не пуштајући ноћ, и на оној страни као да је хука и пуцњава обојена црвеном светлошћу и отерала мрак. Скочих с последње ограде и нађох се у некаквом узаном и кривом сокачету, које је личило на ходник између два пуста зида, потрчах и дуго сам трчао, али је сокаче било без излаза: преграђивао га је плот, а иза њега су се опет црнеле камаре дрва и шуме. И опет сам се пео преко тих покретних, колебљивих гомила, падао у неке бунаре, где је било тихо и мирисало мокрим дрветом, и опет се искобељао напоље и нисам се смео осврнути натраг; иначе сам знао шта се тамо ради, по црвенкастој нејасној сенци, која је пала на црна брвна и начинила их сличне убијеним гигантима. Крв ми је престала тећи с разбијеног лица, и оно је занемело и постало туђе, као маска од гипса; скоро и бол је сасвим уминуо. Чини ми се, да ме је ухватила несвест у једној провалији, где сам упао, и да сам изгубио свест, али не знам, да ли је то у истини било или ми се учинило, јер су ми у мозгу остале представе само о јурењу.

Затим сам дуго лутао по непознатим улицама, у којима није било фењера, између црних, као изумрлих кућа, и никако нисам могао изићи из тога немога лавиринта. Ваљало је стати и разгледати око себе, да одредим правац, али је то немогуће било учинити: иза мене стопу у стопу допирао је још удаљен, но све ближи и ближи тутањ и урлик; каткад, на наглом савијутку, ударао ми је у лице, црвен и умотан у клупчета руменог, вијугавог дима, и онда сам се окретао натраг и тумарао

дотле, док ми опет иза леђа не остане. На једном углу спазих млаз светлости, који ишчезе кад се приближих: то су журно затварали неки магазин. Кроз широк отвор спазих још делић тезге и некакву каду, и одједном све обузе нема и притајена тама. У близини магазина сретох човека, који ми је јурио у сусрет, и умало се у помрчини не сударисмо; заустависмо се на два корака један од другог. Не знам, ко је то био: видео сам само мрачну накострешену прилику.

— Идеш ли отуда? — упита ме.

— Отуда.

— А куда бегаш?

— Кући.

— А! Кући?

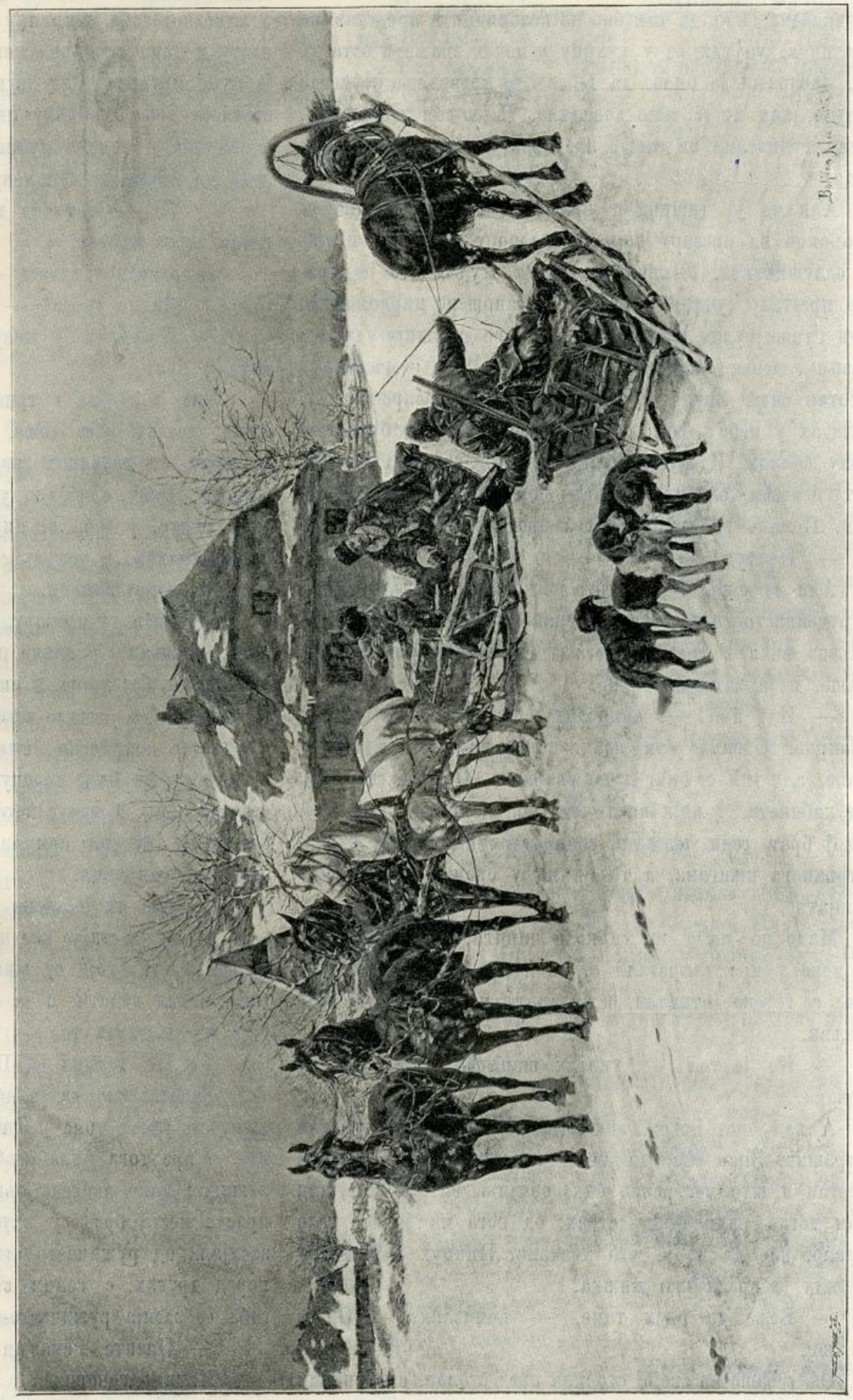
Он поћута и наједаред јурну на мене, трудећи се да ме обори на земљу, и његови хладни прсти жудно су тражили мој врат, али су се заплетали у хаљинама. Ја га уједох за руку, отргох се и побегох, и он ме је дуго јурио по пустим улицама, јако лупајући ципелама. Затим се устави — мора бити да га је тиштао ујед.

Не знам како сам доспео у своју улицу. Ни у њој није било фењера, и куће су све биле неосветљене, као мртве. Ја бих је пројурио и не бих познао, да случајно не дигох очи, те смотрих своју кућу. Али сам се дуго колебао: сама кућа, у којој сам толико година живео, изгледала ми је туђа у тој чудноватој мртвој улици, која је одавала тужан и необичан одјек на моје бурно дисање. Тада ме обузе изненадан махнит страх при помисли, да сам изгубио кључ; падао сам и с муком сам га нашао, и ако је он био ту у спољашњем џепу. И кад брава шкрипну, одјек понови звук тако јако и необично, као да су се наједаред отворила врата по целој улици у свима мртвим домовима.

...Прво се сакрих у сутерену, али ми убрзо би страшно и незгодно, пред очима ми поче нешто треперити, и ја се лагано увукох у собе. Пипајући у помрчини закључах сва врата и, после неког размишљања, хтедох их закрчити намештајем, али звук од помицања дрвета био је страшно гласан у пустим собама и уплаши ме.

— Чекаћу смрт овако. Све једно ми је, — одлучих се.

На умиваонику било је још воде, која је била врло млака; пипајући умих се и избрисах лице убрусом. Онде, где ми је лице било разбијено, врло ме је жигало и тиштало; хтедох да се огледам у огледалу. Запалих жижицу — и при њеној треперивој, слабој светлости погледа ме из помрчине нешто толико ругобно и страшно, да брзо

СУСРЕТ

БОГДАН КЛЕЧИНСКИ

бацих жигицу на под. Чини ми се, да ми је био нос пребијен.

— Сад ми је све једно, — помислих. — Шта то мари?

И обузе ме нека радост. С чудноватим кревељањем и гримасама, као да сам био на позорници и представљао крадљивца, упутих се у кухину и почех тражити остатке јела. Јасно ми је било, да је све то кревељење неумесно и глупо, али ми се тако допадало. И јео сам непрестано, са тим гримасама на лицу, претварајући се да сам врло жедан.

Али ме је тишина и помрчина плашила. Отворих једно окно на прозору који је гледао у двориште, и стадох ослушкивати. У почетку, ваљда отуда, што је корачање престало, учини ми се да је савршено мирно. Нису се ни пуцњи чули. Али ускоро ми допре до ушију удаљено брујање гласова, узвици, тресак нечега што је падало и грохотан смех. Звуци се све више и више распростираху. Погледах у небо: било је румено и преко њега брзо пролетаху облаци. И шупа спрочу мене, и калдрма на дворишту и псећа колебица били су обојени истом црвенкастом бојом. Полако вабнух пса кроз прозор:

— Нептун!

Али се у колебици ништа не помаче, а уз њу спазих, при руменкастој светлости, светлуцаво откинуто парче ланца. Удаљена вика и тресак нечега што је падало још се повећаваше, и ја затворих окно.

— Иду амо! — помислих и почех гледати где бих се сакрио. Отварао сам пећи, пипао камин, загледао у ормане, али ми се нигде не свиђаше. Обиђох све собе, осим кабинета, у који нисам хтео ни завирити. Знао сам, да мој брат седи онде на својој столици спрочу стола, претрпанога књигама, а то би ми у овом тренутку било непријатно.

Мало по мало ми се поче чинити, да нисам сам: око мене у мраку кретали су се ћутке неки људи. Они су ме се готово дотицали, и једанпут ми нечији дах следи потиљак.

— Ко је то? — упитах шапћући, али нико не одговори.

А кад опет пођох, они се кретоше за мном, ћутљиви и страшни. Знао сам, да ми се то отуда чини, што сам болестан и што ме, рекао бих, обузима ватруштина, али нисам могао надвладати страх, од кога ми је све тело дрхтало, као да ме је језа хватала. Пипнух се за главу — била је врела као жишка.

— Боље да одем тамо, — помислих. — Он је бар свој.

Он сеђаше на својој столици пред столом, претрпаним књигама, и не ишчезе, као оно пре, но остаде. Кроз спуштене завесе продирала је у собу црвенкаста светлост, али није ништа осветљавала, и он се једва видео. Седох подаље од њега на диван и стадох чекати. У соби је било тихо, а отуда је допирало уједначено брујање, тресак нечега што пада и понеки јаук. Они су се приближавали. И румена светлост биваше све јача, и већ сам на столици видео њега: мрачан, бронзани профил, обележен уским црвеном браздом.

— Брате! — зовнух га ја.

Али се он не јави, укочен и мрачан као споменик. У суседној соби шкрипну даска у поду — и одједном наступи така необична тишина, кака бива само онде где је пуно мртваца. Сви звуци замреше, и сама руменкаста светлост доби необичну нијансу мртвила и тишине, поста непомична и помало мутна. Помислих, да та тишина долази од брата, и напоменух му то.

— Не, није то од мене, — одговори он. — Погледај кроз прозор.

Ја размакох завесе — и тргох се назад.

— Дакле то је! — рекох ја.

— Позови моју жену, она то још није видела, — нареди брат.

Она је седела у трпезарији и нешто шила; кад ме спази, послушно се диже, забоде иглу у шивење и пође за мном. Ја размакох завесе на свима прозорима, и кроз широке отворе слободно улазаше румена светлост, али, не знам зашто, у соби се није боље видело: остала је исто онако мрачна, и тек су се прозори светлели као велики црвени правоугаоници.

Прибосмо к прозору. Од самога кућњег зида, од карниза, почињало је равно пламено-црвено небо, без облака, без звезда, без сунца, и ишчезавало иза хоризонта. А доле је испод њега лежало исто тако равно тамно-црвено поље, и било је покривено лешевима. Сви су лешеви били голи и ноге су им биле окренуте амо, тако да смо видели само стопала ногу и троугласте главе. И било је мирно, — без сумње су сви помрли, и на бескрајној пољани није било заборављених.

— Све их је више и више, — рече брат.

И он је стајао код прозора, и сви су били ту: мати, сестра и сви који су живели у овој кући. Лица им се нису могла видети, и ја сам их тек по гласу познавао.

— Изгледа то, — рече сестра.

— Не, истина је. Пази.

Заиста, као да је лешева било више. Пажљиво смо тражили узрок томе и нађосмо: поред једнога мртваца, где је пре тога било слободно место, одједном се појави лешина: како изгледа, њих је земља избацивала. И сва празна места брзо су заузимана, и ускоро се сва земља засијала од ружичасто-бледих тела која су лежала једна поред других, с голим стопалама окренутим к нама. И соба се засија ружичасто-бледом мртвачком светлошћу.

— Пазите, нема им више места, — рече брат.

Мати одговори:

— Једнога ево већ овде.

Ми се осврнусмо: иза нас на поду лежало је голо, ружичасто-бледо тело са затуреном главом. И брзо се покрај њега појави друго и треће. И земља их је једно по једно избацивала, и ускоро правилни редови ружичасто-бледих мртвих тела испунише собе.

— Они су и у дечјој соби, — рече дадиља. — Ја сам видела.

— Ваља бежати, — рече сестра.

— Јест, али нема се куд проћи, — примети брат. — Пазите.

Заиста, њихове голе ноге већ су нас додиривале а лежали су збијени један уз другог. Ево се мичу и дрхћу, дижу се у истим правилним редовима: то земља избацује нове мртваце и оне диже горе.

— Они ће нас угушити, — узвикнух ја. — Бежимо кроз прозор.

— Не може се туда! — викну брат. — Не може се туда! Погледај, ко је тамо!

... Иза прозора, у руменој и непомичној светлости стајао је сами Крвави Смех.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

У барском пределу

Пролеће је било кад овуда прођосмо. — У воду широку и мирну дубоко загазиле врбе и ниско спустиле своје тек озеленеле гране, огледајући се весело у њој; сунце се беше наднело над њу и позлаћиваше је злаћеном ликом, док јој гиздаве врбе, својим китњастим сенкама, чуваху хладовину. Наши погледи остадоше на њој. И ветрић, свеж и лак, идући отуд од реке, заустави се ту. Запахнула га беше, за тренут, снага лепоте и сјаја; а одмах за тим, чио и смео, затрча се с врба одозго, па је одједном, изненадно и снажно, обухвати сву. И узбуни се и заталаса њена површина, сјајна и глатка дотле... А кад се стиша, ми још стајасмо, гледајући како се враћа мир, кад нам сунчани зраци, издајући их, показаше како вода трепери у загрљају снажног дошљака, који још беше ту, и видесмо њене осмејке, којима му награђиваше свеже пољупце. Тад она, застиђена, повијаше се, нагињући оним сенкама од врба. — Ми их остависмо и продужисмо.

Идући сада овоме месту, ја се упитах: да л' увек трепти у загрљају? Је ли још она, сјајна и чиста, која се стиди и мило смеши? А када стигох, ја се обазрех: јест, ту беше, али где је сад? — И тек ми прашљиве врбе и барска, већ изгорела, трава објаснише све: Оно је била пролетња бара, коју је летња жега испила!

Ст. С. Н.

Тишина

(Из збирке „Иње")

Нигдје ни ћуха. Море као уље. Ни срха ни навраскаја на њему. У даљини стоје спуштених једара три брода — — још'те нешто даље губи се дим пароброда. Два галеба почивају насред мора под лазурним небом, не мичу се. Из сеоца, изгубљенога у мирној ували, излази бродић. Заман су развили морнари једра. Нема ни трунка *баве*. Ваља им засукати рукаве, упријети рукама, завеслати јуначки, желе ли стићи до циља. Не да им се. Захватило их мртвило, па се до крме повалише, подупријеше рукама главу, зуре у морску тишину и чекају вјетар, међуто се инате: с које ће стране задувати?..

Мој је народ сигурно видио тај бродић.

Рикард Каталинић Јеретов

Лијес и зипка

Весело цјева Мајстор-Јошко и пи̏ла двије дуге јелове даске. Цјева и пила Мајстор-Јошко. Пред вратима његове радионице стаде са лулом у зубима кум Пере, одби̏је два дима па ће:

— Мајстор-Јошко, што радиш цјевајући тако весело?

— Лијес.*)

— А што ћеш од испилина, одвише су малене, то ће ти пропасти, браћо. Могао си узети краће даске.

— Неће, Кум-Пере, неће пропасти. Од ових малених испилина учинићу просту сељачку зипку**) —

— — — И кум-Пери се приснило, као да види на једном окрајку даске где се кези Смрт празних очница над тамом гроба, а на другом смије се весели живот сунцу и свјетлости.

Тако је у свијету!

Рикард Николић Јеретов

*) Мртвачки ковчег.

**) Колевка.

Уз наше слике

Из природе (сликао Срећко Маголић). Већ добро познате особине Маголићева сликања, јасно се објављују и у овом раду. Љубав према природи своје отаџбине.

За плугом (снимио А. Бертолд). Живом интересовању српском за југословенски покрет износимо и овај одиста уметнички фотографски снимак плужења словеначког сељака. —

Утеха (сликао М. Кл. Црнчић). Жртвник је спремљен, а свештенице већ су почеле молитве своје. Чиста душа чисту жртву даје, а нежни крин је символ тога.

Тета-Лија (сликао Х. Трегер). Први снег је прекрио пусте горе и мртва поља. Тета-Лију измамила глад, те креће у лов. Вешта је и опрезна, само што човеку не уме да доскочи ни да избегне опасности којима јој он прети. Пошла је у лов, али је, поред слабих изгледа да дође до бољег залогаја, највећа могућност да рђаво сврши у свом походу. Да није снега, било би боље, јер се не каже узалуд: „Не пада снег да покрије брег, већ да лисица покаже свој траг.“ —

Д-р Фрањо Рачки (вајао Р. Валдец). Славни историчар и академик хрватски, покојни Д-р Фрањо Рачки, част је и дика и наша и братског нам племена. Хрватски народ подигао му је у колонадама Загребачког гробља величанствен споменик захвалности и поштовања, а израду је поверио одличном уметнику Валдецу. Цео споменик редак је украс Загребачког гробља, а биста у њему представља ова слика. —

Рибари (сликао М. Кл. Црнчић). Завршује се лов: мреже се већ извлаче. Колико је било успеха, брзо ће се видети. Далматински крш не да хлеба, па га треба у мору тражити. Али ни оно није баш тако издашно... Са колико је уметничког успеха Црнчић представио такав рибарски посао — слика врло речито говори. —

Драма (сликао Оноре Домие). У новијој француској сликарској школи познат је Домие као један од њених најодличнијих представника. Његова слика „Драма“ пропутовала је највећи део Јевроне и свугде је, у свима изложбама, привлачила сву зналачку пажњу чувених оцењивача. —

Студија (сликао Јосип Бужан). Нашим читаоцима већ је познат овај даровити хрватски сликар по неколиким радовима што их објависмо у „Новој Искри“. У низу верно забележених типова са хрватског земљишта, и ова студија има сва обележја поуздане и широке Бужанове кичице. —

Сусрет (сликао Богдан Клечински). Јасан зимњи дан. Далеко од домова својих сретају се суседи. Један креће у лов а други се враћа дома. „Добра коб!“ — — „Поздрав дому!“ здраве се и пролазе један мимо другог. —

Хроника

Књижевност

Savremenik, *ljetopis društva hrvatskih književnika.* После престанка „Života“, „Vijenca“ и „Lovora“ Хрвати остадоше без озбиљнијег књижевног листа. И ако се за такву појаву у савременој хрватској књижевности све пребацивање могло упућивати једино хрватској читалачкој публици, ипак су писци, чланови Друштва Хрватских Књижевника, тражили пута и начина да хрватска књижевност дође до листа без каквог се не може замислити. И ако је фонд друштвени намењен и другим циљевима, управа Друштва Хрватских Књижевника одлучила је да покрене лист који ће бити прави израз данашњег стања хрватске књиге.

Пред нама је први број „Savremenika“ који садржином својом не уступа ни једном од пређашњих листова, и ако је по спољашности заостао иза њих. Од 15 тачака Садржине истичемо: „Ples и „Narodnom Domu“, уломак из романа Ш. Кс. Ђалског Za materinsku riječ; Ђ. Шурмина: U pomen fra Grga Martića; М. Беговића: Dvorovi mog života; И. Косора: Miloš i Srebrnka; Ивана Козарца: Susret s prošlošću и Р. Хорвата: Historiografija 1900.—1904. god. — У рубрици „Književnost“ реферовано је о 8 књижевних појава (српска: Девојка без руку, П. Поповића; бугарска: Мајски дани у Загребу, С. С. Бончева). —

Као што се види, „Savremenik“ с успехом покушава да хрватску књигу, која је доиста била остављена самој

себи, поведе оним путем на коме ће свако књижевно добро бити од утицаја, а рђаво без штете у широким круговима.

Поред слободе у уметничком стварању, и разумевања свега тога у најширим слојевима а водећи озбиљна рачуна о циљевима хрватске књиге, „Savremenik“ ће бити од несумњиве користи. Доказ је томе већ први свезак, — први корак на стази правилно и зналачки обележеној. Тога ради искрено препоручујемо овај лист и српским читаоцима, не за то што је он и наш, него што би искрену препоруку одиста заслужио да је баш и туђински.

Уредник је „Savremenika“ проф. Д-р Ђуро Шурмин. Лист излази месечно на 5 табака, величине 20×26 см., а годишња му је цена 14 круна. —

С.

РАЗНО

* Књижара Ђорђевића и Гилића (Јагодина) приредила је друго издање књижице *Мали Цртач*. Она је упутство за цртање и писање, а приредио је В. Стевановић, учитељ цртања у Јагодинској Учитељској Школи. Цена је 0·20 дин. —

* Хрватско Књижевничко Друштво прославило је овог месеца шездесетогодишњицу рођења одличног књижевника и песника Д-ра Фрање Марковића, универзитетског професора. У књижевној академији, у дому „Кола“, слављеника је поздравио Љубомир Бабић-Ђалски; Д-р Огризовић и Д-р Дрекслер прочитали су своје студије о слављенику, а Андрија Фијан декламовао је један уломак из песникова епоса „Кохан и Власта“. У вече је била свечана представа у казалишту: слављеников „Карло Драчки“. Уваженом слављенику шаље и „Нова Искра“ своја најискренија честитања и најлепше жеље. —

* У штампи је и у најкраћем времену биће разаслато XIV коло књига Српске Књижевне Задруге. У њему су ови списи: „Моја мати“ и „Сила у савјести“, од Људевита Вуличевића; „Турско Царство пред Српски Устанак“, од Стојана Новаковића; „Под старим крововима“, приповетке К. Ш. Ђалског: „Пучина“, драма у четири чина, и „Обичан човск“, шала у три чина, од Бр. Ђ. Нушића; „Приповетке Радоја М. Домановића“; „Из немачке лирике“, препеви С. Д. Мијалковића и „Први кораци“, роман К. М. Стањуковића, превео † П. П. Ђорђевић. —

* 18. о. м. на редовном састанку вредног српског Омладинског Кола у Панчеву читао је Сл. Стојшић, правник, своје предавање „Постанак данашњих привредних и социјалних прилика“. Затим је настављено читање Сремчеве приповетке „Поп-Ћира и поп-Спира“. —

* Управа српске социјал-демократске странке одлучила је да од јануара 1906. г. поново покрене свој часопис „Живот“. Уредник је В. М. Стојановић (Београд, Банатска ул., бр. 22), а цена је часопису, који ће излазити једанпут месечно, за Србију, Бугарску, Хрватску, Мађарску, Босну и Херцеговину 6 динара годишње, а за друге земље 8. Скупљачима 20%. —

* Божидар Никашиновић, публициста, дао је у штампу свој спис „Енглеска, Србија, завереничко питање и грађански ратови у Србији“. Цена је 0·20 дин. —

* Српска читаоница у Новом Саду приредила је 10. о. м. своје село, на ком су, поред уметничког, прочитана и три говора. Исидор Бајић прочитао је своју расправу „О стилу композиције за гласовир“, Дамјан Омчикус своју приповетку „Ала имам комшиницу младу!“, а Д-р Лаза Поповић своје предавање о Српским Соколима.

* „Омладински Гласник“, орган Дружине Омладинског Гласника, (Беч, VII Skodagasse, 16) престао је излазити. —

* Књижара Савића и Комп. (Београд) штампала је пето издање Пелагићева дела „Стварни народни учитељ“. Цена је, у лепом повезу, 12 динара. —

* Штампана је у Карловцима споменица „Педесет година свештенства Његове Светости Георгија Бранковића, архиепископа, митрополита и патријарха српског 1855.—1905.“ — Садржај је: Слика Патријарха Бранковића; Увод; Живот; Патријарх и српска народна црквена автономија; Патријарх и српска народна црквена просвета. Писац је проф. Ђ. Магарашевић. —

* Јован Ж. Бута штампао је у првом свеску библиотеке „Књижице за народ“ своју приповетку „Наше село или догађаји, слике и прилике у селу Сиротињици“. Књижица је штампана у Митровици (штампарија Мирослава Спаића), има 36 страна, а цена је 40 филера.

* Иван Мартиновић, учитељ у Панчеву, штампао је друго издање књиге „Свети Сава у песмама. Песме разних писаца“. Цена је 30 потура (40 пара дин.), а може се добити код издавача. —

* Проф. Мита Нешковић превео је и штампао у Беловару свој превод Пасталоцијева дела „Линхард и Гертруда“. Цена је књизи 1·60 круне, а набавља се само код преводиоца. —

* Наш сарадник Г. Тодор Стефановић Виловски прадавао је ових дана у једном Бечком клубу „О Цариграду и његову значају као културнога и модернога града у средњем веку“. Јављамо својим читаоцима, да ћемо ово веома занимљиво и озбиљно предавање објавити у почетку нове године у свом листу. —

* 16. о. м. отворен је у Новом Саду тестомент Арсе и Анке Пајевића. Честити и вредни Пајевић поставио је за универсалног наследника Српску Велику Гимназију у Новом Саду. Вредност наслеђа цени се на 200.000 круна. Поред тога, Српска Виша Девојачка Школа наслеђује једну кућу и 14.000 круна за набављање књига и одела сиротној деци. Доживотно право уживања овог имања остало је Госпођи Пајевићки. —

* 25. о. м. читао је Д-р Вратислав Черни, у Прашком Словенском Клубу, своје предавање о словенским народима и државама на Балканском Полуострву. После увода у историју Балканских Словена, прешао је на данашње прилике, тежње, привредне односе и лепоте тих земаља. —

* Н. И. Пазовски превео је са немачког и штампао у Митровици (штампарија Мирослава Спаића) и у нас познату књигу потпоручника Билзеа „Из једног малог гарнизона“. Књига има 275 страна, а цена је 2·80 дин. —

* Српско академско друштво „Зора“ (Беч) обратило се једним прогласом свима српским универзитетским грађанима, да у својим местима и свугде где могу оснивају народне књижнице и читаонице. Покрет заслужан сваке пажње и помоћи.

* Готов је „Трговачки Календар за 1906. год.“ што га је приредио и штампао Петар Крстоношић (Нови Сад). Цена 1 круна. —

* Добривој В. Бакић, писар Министарства Унутрашњих Дела, превео је и штампао дело Д-ра Алберта Вајнгарта „Криминална тактика“. Дело је ручна књига за истраживање злочина, а намењена је, на првом месту, полицијским и судским органима. Књига износи 26 штампаних табака велике осмине, а цена је 4·50 дин. Може се добити у свима Београдским књижарама и код преводиоца.

БИБЛИОГРАФИЈА

Стојан Новаковић: *Два дана у Скопљу.* 14, 15, и 16 јул 1905. Белешке и размишљања с пута. На по се штампано из Годишњице Николе Чупића XX. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1905. — 15.5×24 см., 58 стр. —

Проф. Дејан Михајловић: *Критика на Општу Историју* Средњи Век од Л. Зрнића. Прештампано из Просветног Гласника. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16.5×25.5 см., 23 стране. —

Милутин Јовановић: *Касарнске фотографије* 1904 — 1905. Београд, штампа Чеде Стефановића преко од „Руског Цара“, 1905. — 14×20 см., 70 стр. —

Кратак преглед грађевинских и неколиких других општинских радова који су извршени од 1. септембра 1903. до 15. новембра 1905. год. Београд, штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова ул., број 1., 1905. — 13.5×20 см., 30 стр. —

Камил Фламарион: *Незнани свет и исихички проблеми.* Превод с француског. Београд, Електрична штампарија С. Хоровица, 1905. — 12×17 см., 172 стр. Цена 1 динар (1 круна). —

Владимир М. Луњевица: *Приповетке за младеж* (Прештампане из „Споменка“). Садржај: Стара крушка, Поштовање, Мати, Дедина прича. Крагујевац 1905. — Штампарија Радивоја Јовановића. — 14×20 см., 36 стр. — Цена 0.30 п. дин.

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Завршена је, ево, и **седма** година „Нове Искре“. И ако је то несумњив и до сада најбољи успех у српској илустрацији, ипак је познато сваком српском читаоцу, да је за такав резултат било потребно много, врло много најразноврснијих жртава. Јављамо са задовољством да је ова година „Нове Искре“ **прва која ће**, по свима изгледима, **својим приходима покрити издатке**! А то нам даје нове снаге и воље да наставимо излажење и у новој години.

Уверени, да ће нам досадашњи претплатници остати и у овој години, отварамо упис за нову, **осму** годину „Нове Искре“. Према броју претплатника утврдићемо и евентуалне промене у листу, јер ћемо, поред бољег одзива, бити у стању да унесемо и по коју новину у „Нову Искру“.

Дужнике опомињемо да нам претплату одмах пошаљу, јер ћемо им, поред обустављања листа у новој години, упутити опомене, а после тога тражити наплату и судским путем, као што смо и до сада чинили.

Сарадницима од срца захваљујемо за досадашњу помоћ, и молимо их, да нас не забораве ни у новој години. Ако је „Нова Искра“ ма колико напредовала по садржају — њихова је и само њихова заслуга.

Пошто је „Новој Искри“ претплата једини извор за одржавање, молимо пријатеље да лист препоруче у својим круговима. Посредницима, по договору, дајемо рабат. Претплату је најбоље слати упутницом, или је, као поштин претплатник, дати поштанској станици, која ће лист најуредније предавати.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Послије севдаха, од Стев. И. Самарџијића (свршетак).
Потрес, песма Симе Пандуровића.
Први корак, црта, од Гр. Божовића.
Путник, И. Вазов, превео М. П.
Византиска уметност (спис Д-ра Божидара С. Николајевића), од Д-ра Вл. Петковића.
Позив, песма † Јакова Шантића.
Ко ће победити? Т. Шчепкина-Куперник. С руског превео Мих. О. Глушчевић.
Растанак, песма Милутина Јовановића.
Црвени смех, одломци из нађеног рукописа (Леонид Андрејев). Превео с руског Шаун М. Протић. (Свршетак).
Листићи: У барском пределу, од Ст. С. Н. — Тишина (из збирке „Иње“), од Рикарда Каталинића Јеретова. — Лијес и зипка, од Рикарда Каталинића Јеретова
Уз наше слике.
Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија).
Слике: Из природе. — За плугом. — Утеха. — Тета-Лија. — Д-р Фрањо Рачки. — Рибари. — Драма. — Студија. — Сусрет.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБ...